

Coperta seriei : *Petre Vulfănescu*

119

INSTITUTO

IACOB NEGRUZZI

SCRIERI

I

Text ales și stabilit,
note, glosar

de

ANDREI NESTORESCU și NICOLAE MECU

Prefață

de

NICOLAE MECU

8413

Toate drepturile rezervate Editurii Minerva

EDITURA MINERVA = BUCUREȘTI = 1980

P R E F A Ț Ă

Cel mai ilustru dintre fiii lui Costache Negruzzi a moștenit de la tatăl său trăsături umane fără de care activitatea și opera-i literară nu pot fi explicate: psihismul echilibrat, sănătos și energetic, înclinația către lucrurile așezate și teama de rupturi și de inovații pripite, neverificate printr-o îndelungată experiență, gândirea realistă, simțul muncii făcute serios și tenace. Tipologic, cei doi scriitori se întîlnesc: ambii sînt irepresibil chemați de realitatea socio-morală, pe care o supun deopotrivă observației caracterologice de natură clasică și privirii realiste, amîndouă pornite dintr-o intenție de critică constructivă. „Spiritul critic“ al junimistului de mai tîrziu este transmis *in nuce*, prin „informație genetică“, de primul junimist (cum a fost numit pașoptistul Costache Negruzzi), iar contactul cu Titu Maiorescu și ceilalți corifei ai „Junimii“ nu va fi decît împrejurarea fericită prin care criticismul moștenit se va activa și clarifica ideologic și practic, într-o ambianță tot atît de determinantă pentru lucrarea sa ca și fondul ereditar și educația primită în familie. Asemănările continuă la nivelul destinului scriitoricesc. Ca și tatăl său, Iacob Negruzzi încearcă mai multe genuri și formule literare, ajungînd — vom vedea în care circumstanțe — la acel moment de „clarificare [a] naturii proprii“ observat de critică în evoluția lui Costache Negruzzi.² Tot de la tatăl său scriitorul a moștenit pasiunea teatrului (în care vede nu numai o școală de îndreptare

¹ G. Ibrăileanu, *Opere*, I, Ediție de Rodica Rotaru și Al. Piru. Prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1974, cap. VII, p. 68-79.

² Vladimir Streinu, *C. Negruzzi, marele precursor*. În vol. *Pagini de critică literară*, IV. Ediție alcătuită de George Muntean, București, Edit. Minerva, 1976, p. 249.

a moravurilor, ei și una de formare și cultivare a gustului estetic), precum și desăvârșitul simț lingvistic, care va face unul din meritele esențiale ale acțiunii și creației lui literare.

Iacob Negruzzi s-a născut în ziua de 31 decembrie 1842, la Trifești. În familie, climatul moral este de cult al valorilor spiritului, de prețuire și promovare a originalității naționale. Ideile pentru care Costache Negruzzi militează în viața culturală și literară animă și atmosfera morală și intelectuală a casei în care Vasile Alecsandri este un oaspete nelipsit și în care se montează, cu mijloace proprii, piese de teatru românești, la care, cît de mici ar fi, copiii sînt convocați adesea ca actori. Altcori, acestia asistă la spectacolele de marionete date de trupe ambulante în trecere prin Trifești sau expres chemate. Iacob este dus cu regularitate la Teatrul Național din Iași unde uneori, pe lângă actorii de meserie, îi vede jucînd pe Alecsandri și Costache Negruzzi. Scriitorul își va aminti manifestările de simpatie și entuziasmul cu care societatea ieșeană primea spectacolele în limba română și cu piese originale. Tot acum i se deschide și gustul pentru creația folclorică, cunoscută îndeosebi în formele baladești și de teatru și obiceiuri populare (*Steaua, Irozii* etc). Prima instrucție este prin excelență umanistă. După un început, repede abandonat, de scris-citit în chirilice, începe să învețe în mod sistematic și temeinic germana, franceza și gramatica română. Dascăl îi este un austriac, Schüller, figură excentrică și totdeauna simpatică, dar care, nu mai puțin, îi fixează elevului un program riguros, „nemțeste“ întocmit și realizat. Dealtfel, concepția despre educație și instrucție a lui Costache Negruzzi era una pe care astăzi am numi-o „formativă“, avînd scopul principal de a făuri caracterul. Contractul pe care el îl încheie la 29 august 1852, cu Karl Fieweger, preceptorul copiilor lui Kotzebue, cînd se hotărăște a-i trimite pe Iacob și Leon în Germania, stipulează cu energie acest lucru. Pedagogul se obliga să exercite „mai cu seamă asupra celor doi fii ai d-lui Const. Negruzzi, nu numai o supraveghere cu totul părintească și plină de bunăvoință, dar și o acțiune atît de constantă, incisivă și energică, așa încît să poată oferi tatălui elevilor săi toate garanțiile pentru a duce la bun sfîrșit opera de educație ce i-a fost încredințată. [...] [Profesorul] nu va pierde nici un moment din vederea marele scop către care orice educație trebuie să tindă neconținut, acel de a forma în elev: omul stăpîn pe sine în întreaga accepție a cuvîntului, reunind în el toate condițiunile pentru a fi fericit și folositor se-

menilor săi și lui însuși, prin îndeplinirea conștiințioasă și cu inteligență a obligațiilor de care are a se folosi ca un bun maistru al culturii“, „inspirînd elevilor săi, odată cu gustul studiilor [...], și dragostea binelui, a adevărului, imprimînd și caracterului sentimente loiale și de fermitate.“¹

În toamna anului 1852, Iacob Negruzzi este instalat la Berlin, în pensionul lui Fieweger. Continuă aici studiul limbii germane (pe care cu timpul ajunge să o cunoască foarte bine) și al limbii franceze, începe să învețe latinește. Pînă la 1 decembrie 1861, cînd studentul în drept începe să-și țină un jurnal în limba germană², perioada berlineză a lui Iacob Negruzzi ne este aproape necunoscută. Ceea ce notează în jurnal după 1861 poate fi însă extrapolat și la anii anteriori.

Pe lângă studiile de drept (pentru care nu a depus un zel deosebit, tot așa cum mai tîrziu va practica avocatura și profesoratul mai mult ca un *modus vivendi*, fără pasiunea de om de știință a specialistului), studentul este interesat să-și facă o cultură umanistă diversificată. Este un mare amator de muzică, frecventînd mai ales opera, unde are ocazia s-o asculte pe deja celebra Adelina Patti, atunci foarte tinărară. Se pasionează după opera italiană (Verdi, Donizetti, Bellini), dar curînd este sedus de cea germană (Weber și îndeosebi Mozart — care îi pare divin în *Don Giovanni* —, nu însă și Wagner). Își cumpără partituri, cîntă însuși la flaut. Merge la teatru, unde marea atracție o constituie dramele lui Schiller. Îl descoperă pe Shakespeare, citește Goethe, dar *Wilhelm Meister* nu-i place, îl impresionează în schimb *Faust*, citit și în traducerea din 1862 a lui V. Pogor și N. Skelitti, viitorii junimiști. Pentru uz propriu și pentru a exersa deopotrivă germana și româna, traduce nuvela *Alexandru Lăpușeanul*. De la un timp, se apucă să învețe limba engleză (pe care o va stăpîni mulțumitor), apoi italiana, a cărei deprindere îi dă posibilitatea să-i citească în original pe Goldoni și Metastasio, curînd și pe mai dificilii Tasso și Ariosto. Acordă o atenție deosebită istoriei. Îl ascultă la curs pe Leopold von Ranke, cercetează singur *Istoria universală* a lui Weber, plănuește să scrie o istorie în limba română (nu specifică a cui). La un moment dat se gîndește la un

¹ Apud Mihai Negruzzi, *Moș Jac*. În vol. *Nimic*. Iași, Edit. Cartea Moldovei, [f. a.], p. 88-89.

² Publicat în 1980 în colecția „Restituiri“ a Editurii Dacia, Cluj-Napoca, în traducerea lui Horst Fassel, Note de Dan Mănuacă și Horst Fassel. Prefată de Dan Mănuacă.

post de conferențiar de istorie și filozofie la Iași. Studiază filozofia grecească (ce anume, nu știm) și hegelienele prelegeri de filozofie a istoriei. Îl preocupă istoria și destinul viitor al națiunii române, și când, în 1862, studenții români din Berlin hotărăsc să aniverseze Unirea Principatelor, Iacob Negruzzi este acela care îi convoacă pentru alegerea unui comitet organizator. După serbare, consemnează, entuziasmat, evenimentul în jurnal, scriind în limba română: „*Doresc din toată inima fericire și prosperitate României unite*“ (sublinierea autorului). La un moment dat scrie o „mică compunere“ intitulată *Idei generale și încercări asupra stărilor românești și a reformelor necesare*, pe care se pare că o părăsește, căci jurnalul nu mai vorbește de ea.

Studentul vedește, așadar, interese multiple, și chiar dacă în cultura eclectică, pe care și-o face în mare măsură ca autodidact, e greu să descoperim o „*qualité maitresse*“ care să o cristalizeze într-un sens anume, în preocupările tinerului se întrevăd premise ale activității și operei literare de mai târziu: preferința pentru literatura și cultura germană, interesul pentru istoria țării și pentru stările ei de lucruri actuale, înclinațiile de organizator. Cu toate acestea, nu în aspectele de formare intelectuală și nici în cele câteva proiecte de acțiuni viitoare stă prima importanță a epocii berlineze (în această privință jurnalul are prea puțin din maturitatea precoce și clarviziunea maioreșcenelor *Insemnări zilnice* și din caracterul perfect programat, ca o numărătoare inversă, a proceselor de autoformare spirituală de acolo). Foarte relevantă, impunându-ni-se cu o putere de exemplaritate, este însă *năzuința autoformării morale*.

Toți cei trei băieți ai lui Costache Negruzzi au fost niște nat-uri sanguinice, de *viveuri*, căzînd lesne pradă tentațiilor lumești. Din această cauză, Leon și Gheorghe nu vor avea niciodată voința și forța de a-și termina studiile, cu toate stăruințele tatălui și ale lui Iacob. Acesta însuși, student fiind, se află în pericolul de a nu-și încheia cu bine învățătura. Între studenții boemi ai capitalei germane este o figură cunoscută. Pierde nopțile în baluri, baccanele și aventuri amoroase, joacă cu patimă la ruletă, e un pasionat scimeur (și într-un „asalt“ este cît pe ce să-și piardă un ochi). Pentru astfel de isprăvi e odată pe punctul de a fi întemnițat pe mai multe luni, dar cu puțin noroc se alege numai cu trei săptămîni de carceră — cînd citește, cît într-un an, lucrări de specialitate, de istorie, filozofie (Hegel), literatură (Goethe). Din fericire însă, se supune unor autoanalize severe, condamnîndu-și

singur slăbiciunile — și cu această cunoaștere de sine începe formarea morală a omului care va deveni un model de voință tenace și energie fertilă. Cel mai mult îl îngrijorează slăbiciunea caracterului: „Îmi lipsește tăria de caracter“. Află un corectiv în muncă („Să muncesc deci, Asta e lozinca“), dar deocamdată numai teoretic, fiindcă îl vedem imediat notînd: „Am mare poftă de studiu, dar pierd prea mult timp degeaba. De regulă, pierd toată dimineața și jumătate din după-amiază. Situația aceasta trebuie să se schimbe.“ În scrisorile pe care i le trimite la Viena, îl ceartă pe Leon pentru lenevia lui, dar se vede bine că mustrarea o îndreaptă și spre sine. La un an după începerea jurnalului, observă: „...a fost un an ciudat, un an în care am devenit mai bun. Și totuși sînt aproape la fel de slab ca la început“.

Iacob Negruzzi va considera întotdeauna, ca și acum, că „lucrul principal și fundamental în toate“ al personalității umane este caracterul, tăria de caracter, menită chiar a suplini „o inteligență mai mică“. Mai târziu, deplîngînd slăbiciunile lui Gheorghe, frațele său mai mic, are să evoce aceste momente fundamentale din viața sa, în care forța interioară biruie noianul dezagregant al atracțiilor din afară. „La oamenii înzestrați cu mai multă energie, precum sunt eu, după timpuri lungi de suferințe, de ușurință și de păcate, cînd vine momentul deșteptării se face în suflet o reacțiune puternică și deodată începem altă cale, zdrobind cu desăvîrșire îndemmurile sufletesti ce ne împing la rău [...]“¹. Dar deși va deveni cu timpul omul cu excepționale calități de caracter, Iacob Negruzzi nu-și va procura tăria exclusiv din sine. Aproape persecutat de ideea că e o fire slabă, el își va pune cu bună știință stavile și constrîngeri, și, într-o măsură, activitatea și creația sa literară se datorează acestei voite încarcerări. Astfel, se va „olici“ (vorba personajului lui Creangă) de multele atribuții de la „Junimea“, asumate de el nu atît fiindcă nu mai avea cine le face, ci pentru că află în ele tot atîtea prilejuri de a lucra perseverent și organizat. Va relata, în *Amintiri din „Junimea“*, cum, la fondarea *Convorbirilor*, sta cu teama în suflet că pe el are să cadă greaua sarcină de redactor, dar înțelegem bine că de-abia o aștepta, ca pe o nouă rezistență. Se va văita întotdeauna de necazurile pe care i le pricinuia politica și o va detesta mereu, dar va fi des pe baricadele electorale și, odată ales, își va lua misiu-

¹ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, București, Institutul de arte grafice Bucovina, 1932, p. 372.

nea în serios, fiind reținut de contemporani ca cel mai conștiințios deputat junimist, neuitându-i, după alegeri, pe electori. Este un alt exemplu de obstacol pe care și-l așează cu bună știință.

Întrucâtva, chiar și opera sa literară vine dintr-o constrângere. Firește, fără anumite daruri creatoare și fără o minimă pasiune personală, Iacob Negruzzi nu ar fi scris niciodată nimic. Dar este sigur că fără „Junimea“, în ședințele căreia trebuie să citească, și fără *Convorbiri*, ale căror coloane, mai ales în primii ani, riscă să rămână albe dacă redactorul lor nu „fabrică“ ceva la moment, opera lui ar fi arătat altfel. Idei că fără Iacob Negruzzi *Convorbirile* n-ar fi existat, iar „Junimea“ ar fi fost alta, trebuie să-i alăturăm, așadar, reciproca, tot atât de adevărată. Proverbialul „îmbolditor la lucru“ este, la rîndul său, direct sau indirect. „îmboldit“. Ca scriitor, Iacob Negruzzi are o natură — nu foarte puternică, nu foarte originală — care nu s-ar fi putut realiza în lipsa unei atmosfere de emulație și stimulare și a unei ambianțe care să-i pună în valoare virtuțile.

Așadar, cînd în toamna anului 1863 se întorcea în țară, Iacob Negruzzi aducea cu sine nu atât o diplomă de doctor „utriusque juris“¹ și o frumoasă cultură generală, cît un caracter stăpîn pe sine, fără de care — de aceea am și insistat asupra formării lui — excepționale realizări ale animatorului și organizatorului nu ar fi fost posibile.

Înainte de a analiza contribuția sa la „Junimea“ și *Convorbiri literare* este nimerit a-i urmări fugitiv datele biografice fără prea multă legătură cu Societatea și revista. Se întoarce în țară în ziua de 8 noiembrie 1863, după ce face o călătorie de vacanță prin Germania și Austria. Prin decret ministerial, la 11 martie 1864 este numit profesor de drept (procedură comercială și procedură civilă) la Universitatea din Iași, unde va funcționa pînă în anul 1885, cînd, mutîndu-se la București, va continua să predea la facultatea de drept a Universității de aici (pînă în 1897, cînd va fi pensionat). Tot în primăvara lui 1864, capătă autorizația de a practica avocatura, și în primul proces obține achitarea unor persoane acuzate de omor. Stimulat de succes, dar și de o situație financiară precară, e în căutare de noi procese, pentru a căror pledare face uneori drumuri la București. Va ajunge să pledeze chiar și patru într-o zi, mai ales după moartea lui Costache Negruzzi (1868), cînd va trebui să-l subvenționeze pe Gheorghe, fra-

tele mai mic, aflat la studii în străinătate. Avocatura nu rămîne fără urme în opera sa literară. Atmosfera tribunalelor, lumea oamenilor legii, șicanele procedurale vor deveni teme frecvente atât în satire și „copii“, cît și în roman și teatru.

La 4 iunie 1872 se căsătorește cu Maria Radu Rosetti (decedată în 1927), cu care va înjgheba un cămin fericit, în pofida lipsei de progenitură, pe care soția are să o deplîngă adesea.

În a doua jumătate a anului 1864, Iacob Negruzzi este corespondent al ziarului *Buciumul*, cu știri privind cercurile guvernamentale ieșene. Deși semnătura sa nu apare nicăieri în jurnalul bucureștean al lui C. Boliac, avînd în vedere interesul pe care i-l va arăta mai târziu (la *Convorbiri* și *Academie*), s-ar putea ca el să fi trimis spre publicare în „foliola *Buciumului*“ *Facerea de stihuri pentru moartea lui Grigore Ghica-vodă..*, apărută la 3 nov./22 oct. 1864. De asemenea e posibil ca de el să fie scris articolul *Galeria de tablouri din Iași* (7/19 nov. 1864), dat fiindcă și în *Convorbiri* va publica dărl de seamă pe aceeași temă. Colaborarea nu este un antrenament pentru munca redacțională a viitoarei reviste junimiste, ci un bun prilej de a exersa limba maternă, deficitar stăpînită (pentru îmbunătățirea ei, face, în acest timp, traduceri din germană) și, totodată, ocazia de a cunoaște pe viu realități politice și sociale pe care, prin forța împrejurărilor, le observase pînă acum de la distanță. Într-o împrejurare, face, la București, cunoștința lui C.A. Rosetti, care îl decepționează prin morga lui mesianică și emfatică.

De la 1864 pînă către 1870—71, Iacob Negruzzi trece printr-un moment de deziluzie și scepticism, care va lăsa urme adînci în creația sa literară. Cauzele sînt multiple. Cea dintîi se datorează șocului, oarecum firesc, pe care fostul student datat boemei îl trăiește la impactul cu viața. Apoi e caracterul atât de agitat și instabil al acestei epoci din istoria noastră politică, marcată de detronarea lui Cuza (pe care Iacob Negruzzi o dezaproabă) și apoi de criza din 1870-71.¹ În fine, cultura și literatura română trec printr-o criză de creștere, caracterizată pe de o parte de degradarea idealului pașoptist, iar pe de alta de începutul unui nou val de criticism (după cel al *Daciei literare*). Tuturor acestora li se adaugă împrejurări particulare din viața scriitorului: moartea tatălui, dificultățile materiale și, nu în ultimul rînd, o pasiune

¹ Obținută cu teza *Commentationes duae ad I.2. Dig. uti possidetis c. 20. X de decimis*.

¹ Toate acestea evocate și comentate în *Amintiri din „Junimea“*, cap. *Pușină politică*.

amoroasă încheiată cu o decepție (și responsabilă parțial de lirica erotică a poetului).

În vara anului 1865, dimpreună cu frații Mandrea, Iacob Negruzzi face o călătorie în Bucovina, Moldova și Transilvania, fiind cunoaște mai îndeaproape peisajul natural și uman românesc. Are, ca altădată Alecsandri, însă fără exultarea aceluia, revelația simțirii și a limbii românești în formele lor genuine și se entuziasmează cu deosebire de frumusețea unică a naturii românești, despre a cărei „competitivitate“ se grăbește să-l informeze pe amicul său Al. Gregoriadi-Bonachi :

„Cît de deseori îmi vinea în cap ideea că cheltuiesc românii atîția bani pentru a admira și băi străine ! Toate la noi sunt mai salbatice și mai frumoase, și nime nu le cunoaște.“¹

Cu efect decepționant sau întremător, contactul lui Iacob Negruzzi cu țara reprezenta baia de realitate ce-i definitivă maturizarea, ancorindu-l în problemele specifice ale vieții sociale și culturale românești, declanșându-i, totodată, acea trăire problematică și acută ce precede programul unei acțiuni constructive de proporții. Lepădînd repede disperările sterile, Iacob Negruzzi ajunge la formula unui *scepticism activ*, care-l va caracteriza toată viața. Cea mai bună „doftorie“ a stării de divorț cu lumea este plonjonul în realitate sau, cum însuși spune, „supunerea inevitabilului“, căci „este un moment bun acel în care te-ai convins de mizeria realității, care însă perde totodată caracterul său de mizerie, prin aceea că este inevitabilă și că prin ea au trecut toți și au trebuit să treacă. Atunci privești momentul cu ochi mai favorabil și, dîndu-i însemnătatea ce are în adevăr, micșorezi chinurile ce visurile viitorului îți produc.“² În întîmpinarea acestui pact activ cu realitatea îi vin „Junimea“ și Maiorescu, care-i vor da sentimentul de siguranță al luptătorului ce nu se știe singur, precum și albia ideologică, limpede și fermă (crescută din stări de lucruri pe care însuși le cunoscuse), deschisă a primi înfăptuirea.

Împrejurările în care i-a cunoscut pe ceilalți viitori corifei ai „Junimii“, Iacob Negruzzi le-a descris în *Amintiri...* Curios este că doi dintre aceștia îi produsese o impresie dezagreabilă. Mobilul și zeflemistul Pogor, pe care îl cunoaște la finele anului 1863, îi pare de o „desăvirșită nepăsare“, iar Maiorescu — întîlnit în primele zile ale lui 1864 —, „un șarlatan înfumurat“, cu toată

buna prezentare pe care i-o făcuse anterior Costache Negruzzi. La a doua întrevvedere însă, își schimbă în mod radical opinia (probabil și pentru că, între timp, Maiorescu, atunci rector al Universității din Iași, îi acceptase numirea la catedră) și este fascinat de această personalitate de care îl va lega o prietenie neclintită, pînă la moarte.

Iacob Negruzzi participă activ la toate acțiunile dintii ale „Junimii“. Elaborează, concomitent cu Maiorescu, Pogor și Paicu, un proiect de ortografie, căruia, după aprigi dispute în „Junimea“, îi este preferat cel maiorescian (mai tîrziu va recunoaște singur că lucrarea proprie îi fusese nereușită). Calomnierea lui Maiorescu îl dezgustă și revoltă, și procesul îl angajează pe toate planurile. După achitare, dă publicității, dimpreună cu alți Junimiști, toate actele procesului.¹ Numai la „prelecțiuni“ ia parte inițial doar ca spectator, abia în 1866 începînd să și conferențieze.

Despre rolul lui Iacob Negruzzi la „Junimea“ s-a spus de mult tot ce se putea spune, în cît biografului de azi nu-i rămîne decît gestul stînjenitor al recapitulării. Era, după expresia lui G. Panu, „factotum al societății Junimea“², și însuși își zicea „secretar perpetuu“ sau, ca în semnătura ironic antilatinistă din cutare invitație la banchet, „notaru coresp. eternu“. „Nimic nu se făcea — continuă G. Panu — fără domnia-sa“.³ Scria procesele-verbale, strîngea cotizațiile pentru banchete (pentru care fixa data, cîtimea contribuției, localul, prețul); participa la stabilirea temelor pentru „prelecțiuni“; păstra *dosarele* (pe acela al „curiozităților *contemporane*“ și pe cel al *aniversărilor*) și contribuia masiv la îmbogățirea lor. Depozitar a tot ce se referea la existența grupării, avea, la banchetele aniversare, misiunea de a face istoricul „Junimii“, fără a reuși vreodată să proclame data exactă de naștere a grupării, dîndu-i astfel intemperabilului Pogor ocazia să intervină decretînd că „originea Junimii se pierde în noaptea timpurilor“. La adunările Societății îi concura pe Creangă,

¹ *Procesul Maiorescu, cu acte autentice*. Publicat de P. Carp, N. Mandrea, G. Mărzescu, I. Negruzzi, V. Pogor, profesori la facultatea juridică a Universității din Iași. Iași, Imprimeria Adolf Bermann, 1865, LXVI p.

² *Amintiri de la „Junimea“ din Iași*. Ediție, prefață și tabel cronologic de Z. Ornea. București, Edit. Minerva (col. „B.P.T.“), 1971, I, p. 214.

³ *Ibidem*.

¹ I.E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 345-346.

² *Ibidem*, p. 411.

Caragiani și Lambrior în „anecdote“, de care se întâmplă să spună și cite două sau chiar mai multe în aceeași seară. Mare amator de dispută, era totdeauna de altă părere, combatându-l mai cu seamă pe Carp.

Restrâns la asemenea manifestări pitorești (care altfel au contribuit mult la farmecul unic al „Junimii“), aportul lui Iacob Negruzzi nu ar arăta cu mult diferit față de unul oarecare. Rolul-i de organizator și pilon constă însă în altceva și pornește din resorturi mai adânci ale personalității. Iacob Negruzzi trecea drept cel mai conservator dintre junimiști, și chiar era, nu numai în politica militantă, ci și în celelalte manifestări ale spiritului său. Referindu-se la concepția și faptele lui politice, G. Panu îl declara „conservator ruginit chiar“¹, Negruzzi însuși mărturisind, în *Amintiri*, că a avut întotdeauna „frica instinctivă de orice schimbare mai însemnată a unei stări de lucruri multumitoare“. Însă văzut numai într-un mod abstract și prin prismă exclusiv politică, conservatorismul lui riscă a fi judecat unilateral și nedrept — cum s-a și întâmplat uneori —, ca semn de cea mai neagră reacțiune (considerat în *abstracto*, ce conservatorism scapă de condamnarea la moarte pe eșafodul progresului?), fiind de fapt o înțelegere dialectică poate rezulta numai din plasarea sa în contextul istoric. Nu intră în competența acestui studiu politica militantă a lui Iacob Negruzzi². Cu toate acestea, câteva repere se cuvin a fi menționate. Iacob Negruzzi a fost de mai multe ori deputat în Cameră (prima dată în anii 1871—1875), rămânând toată viața un adept al politicii conservatoare în expresia ei junimistă. După 1880 este cel mai consecvent adversar al joncțiunii dintre fracțiunea junimistă și partidul liberal (condus de I. Brătianu), condamnându-i sever pe aceia care au dat curs compromisului (între ei, N. Gane). Deși atmosfera parlamentară și în genere viața politică îi repugnă (cum literatura lui satirică și corespondența ne lasă să înțelegem), omul politic Negruzzi este, cum arătam, corect și activ, onorându-și exemplar mandatele³. În acțiunile sale politice a fost totdeauna ani-

¹ *Op. cit.*, I, p. 35.

² În această problemă, v. amplul studiu al lui Z. Ornea *Junimea și junimismul*. Ediția a II-a revizuită și adăugită. București, Edit. Eminescu, 1978, cap. 3, *Junimismul în viața politică*, p. 253-385, *passim*.

³ Cf. G. Panu, *Amintiri...*, și I. Dafin, *Iașul cultural și social*, Iași, Viața românească, 1928, I, p. 123-126.

mat de iubirea de țară și a trăit acut momentele mai dramatice ale veacului. Așa, de pildă, după căderea lui Cuza a militat, dimpreună cu Maiorescu (prin ziarul de efemeră apariție *Vocea națională*) pentru păstrarea unirii, amenințată de revolta separatiștilor ieșeni.

Pasiunea politică îi este citeodată irepresibilă, și G. Panu pretinde că, la întrunirile „Junimii“, „cel care făcea mai dese excursiuni [...] pe terenul politic era [...] dl. Iacob Negruzzi“, care „se stăpinea cu foarte multă greutate să nu vorbească politică“¹. Când nu reușea să se abțină, pe dată primea, dinspre canapeaua pe care ședea tolănit Pogor, o pernă în cap și un „gogomane!“. Cu toate că în propriile-i *Amintiri din „Junimea“* Iacob Negruzzi ne apare ca un intransigent adversar al intruziei politicii în dezbaterile literare ale grupării, e mai verosimil ceea ce spune Panu. Suportând cu greu surghiunul în cîmpiile elizee ale filozofiei și esteticii, precum și prohibițiile dictate de preceptul maiorescian al disocierii și autonomiei valorilor, el simte de multe ori nevoia de a se coborî pe pămînt. De aceea, cînd cerul întîlnirilor se umple de un prea intens azur metafizic, Iacob găsește supape nu numai în „anecdota primează!“, ci și într-un *intermezzo* de „politice“. Apolitismul literar al lui Iacob Negruzzi este numai o aspirație (căreia îi va da curs îndeosebi cînd va judeca literatura altora), o aspirație impusă, dacă se poate spune, în timp ce adevărata vocație îl cheamă în cotidian, *hic et nunc* (opera sa literară reflectă din plin această stare de reacție la realități precis determinate, cu care e într-o permanentă campanie de hărțuială). Dealtfel, ceea ce interesează aici este conservatorismul generic, de temperament, față de care opțiunea politică nu e decît un produs. Însă nici acesta nu trebuie apreciat în sine, ci prin raportare la „Junimea“. În acest sens, conservatorul Iacob Negruzzi ne apare, după Maiorescu (liantul ideologic), ca un *element de stabilitate și osmoză al grupării*. Fără aportul lui nu s-ar fi realizat paradoxul irepetabil al acestui organism compus din individualități, și ordinea colectivă nu s-ar fi conjugat atît de ideal cu perfecta libertate individuală. Prin firea lui, Iacob Negruzzi a contribuit esențial la crearea aceluiași minimum de dogmatism și birocrație fără de care „Junimea“

¹ *Op. cit.*, I, p. 289.

nu ar fi putut căpăta identitate și comuniune spirituală, solidaritate de grup și longevitate. El militează pentru constituirea unei tradiții și pentru o minimă disciplină și organizare (exceptându-l pe Maiorescu, ceilalți corifei sînt fie prezențe relativ sporadice: P. Carp și Th. Rosetti, fie spirite, prin definiție, dacă nu dezordonate, programatic îndreptate împotriva oricărei forme exterioare de organizare: V. Pogor). Este cel mai obstinat adept al fondării Societății pe statute și va regreta întotdeauna lipsa lor, tot astfel cum o va deplînge pe aceea a proceselor verbale și a altor forme birocratice menite a da seama, peste timp, de existența și evoluția Societății. Prin opera sa memorialistică (*Amințiri din „Junimea”, Dicționarul „Junimii”*) suplinește considerabil lipsa acelor. Pasionat de ordine și sistem, era „arhivarul” și ordonatorul „ideilor admise” la „Junimea”; le așezase în sertare închipuite, imuabile, și, cînd cineva îi obiecta rigiditatea, riposta astfel:

„— Nu obiectați, fiindcă știu mai de înainte ce aveți să ziceți. Aveți să-mi spuneți că o societate care are saltare pentru toate soluțiile este o societate cristalizată, incapabilă de a primi idei noi sau a-și modifica pe cele admise. Așa este, decît prefer o societate care are idei în toate, chiar cînd sunt imuabile, decît una care nu are nici o idee precisă sau care ar fi în halul lui Pogor, care își schimbă ideile după cea din urmă carte pe care o citește.”¹ Sprijinise consecvent propunerea (făcută de Maiorescu) ca prelegerile populare să se constituie în cicluri tematice. Era neconținut preocupat de îmbogățirea și întinerea „Junimii”, ducînd ceea ce azi am putea numi o veritabilă „politică de cadre”, rolul său în această privință fiind cel puțin la fel de mare ca al lui Maiorescu și completîndu-l. Fiindcă forței de atracție pe care o exercita autoritatea intelectuală și morală a lui Maiorescu el îi alătură genul colocvial și arta lui inegalabilă de a coopera: Maiorescu este directorul de conștiințe, Iacob Negruzzi liderul afectiv al „Junimii”, Maiorescu atrage de la mari distanțe, „factotum”-ul stabilește legătura *de facto*. Prin rubrica de „corespondență” a *Convorbirilor* realizează operația de interceptare a talentelor, „ratificate” (sau nu) apoi de mentor și ceilalți. Chemat, mai mult decît oricare alt junimist, a în-

tinde o punte între generația sa și cea anterioară, începe cu aducerea lui Alecsandri la „Junimea”, prin diligențe sentimentale, ce contează tot atît de mult cît autoritatea (extraordinară, dar mai rece), a lui Maiorescu; scrie în revistă despre o seamă de scriitori ai trecutului etc. Prin fondul său nativ se leagă intim și organic de gîndirea criticistă a înaintașilor moldoveni.

Față de noile achiziții ale grupării el aduce tactul și căldura menite a îndulci austeritatea maioresciană, a îmblîndi spiritul ricanator al mefistofelicului Pogor sau replica tăioasă a lui Petre Carp (Lovinescu a observat cum, în corespondența cu Negruzzi, neofitiții trec repede de la „domnule Negruzzi” la „iubite Jac”, deschizîndu-și-se fratern). „Secretarul perpetuu” este veriga dintre „Junimea” și bursierii ei. Le strînge și trimite subvențiile, se interesează de greutățile lor, le dă sfaturi confraterne și întremătoare; scrisorile lui către Bodnărescu, Xenopol și Slavici sînt încărcate de această terapie psiho-morală. Este știut rolul său cu adevărat salutar în remontarea lui Slavici după ce acesta își pierduse, la interval de numai cîteva săptămîni, ambii părinți și era pe punctul de a rămîne invalid pentru toată viața. Din inițiativa și cu sprijinul său, este trimis la Viena să se trateze, și puțin mai tîrziu, pentru a-i asigura subzistența, îl propune, prin Maiorescu, îngrijitor al documentelor Hurmuzachi, întrate în atenția Academiei. Stăruie pe lîngă Eminescu (pentru a cărui cunoștință îi face o vizită specială la Viena, în vara lui 1870) să-și treacă doctoratul spre a-și crea o situație materială stabilă, iar mai tîrziu, după îmbolnăvirea poetului, susține cu pasiune — la 2 aprilie 1888 — proiectul de lege prin care Camera îi acorda o pensie viageră. Toate acestea pot părea azi (cînd opera acestor scriitori le-a trecut în umbră biografia) lucruri mărunte, și numai cîte o dispoziție lirică ne mai îndeamnă a ne întreba ce s-ar fi întîmplat cu ei „dacă”. Cum nu o vom putea ști niciodată, nu ne rămîne decît să înregistrăm ca atare aceste gesturi care vin să deseneze și mai distinct profilul moral, de organizator și „om de legătură” al lui Negruzzi, în caleidoscopul de individualități al „Junimii”, și capacitatea sa de dăruire, atît de exact înțeleasă de G. Călinescu: „...rar scriitor mai dezinteresat, mai în stare de a se bucura de geniul altora și de a se eclipsa în fața lor. El iubește «Junimea» cu ardoare discretă ca o bătrînă slugă din alte vremuri pe stăpîni.”¹

¹ G. Panu, *op. cit.*, II, p. 212.

¹ *Istoria literaturii române*, 1941, p. 378.

Conservatorismul lui Jacob Negruzzi este în directă legătură și cu modul de a fi al caracterului său consecvent și tenace, care-l făcea ca atunci când se convingea de o idee să o ducă, cu orice preț, la capăt. Pentru aceasta, ne asigură G. Panu, țară om care să depună mai multă perseverență și activitate. Prin felul acesta de a se lăsa greu, pînă la a da impresia de fixism, el se așeza la antipodul lui Pogor, simbolul absolutei mobilități, adep-tul frenetic și exclusivist al ultimei cărți citite, jovialul brașăneț a tot ce era așezat și egal cu sine.

Aprecierea relației Iacob Negruzzi — „Junimea“ ar rămîne unilaterală dacă nu i-am adăuga și ceea ce scriitorul datorează grupării. Dacă este adevărat, cum s-a spus, că fără Maiorescu „Junimea“ nu ar fi putut lua ființă, iar fără Iacob Negruzzi „nu s-ar fi putut susține gruparea“¹, e tot atît de adevărat că scriitorul Negruzzi datorează „Junimii“ o bună parte din fizionomia operii sale. Asemenea lui Gane, el ar fi putut așeza în fruntea volumelor sale dedicația pentru „amicii [...] din Junimea“ prin care acela își prefăta cartea de nuvele: „De va fi rea, veți avea răspunderea, de va fi bună, al vostru va fi meritul, căci fără voi, fără caldul vostru indemn, nici o linie n-ar fi ieșit din pana mea.“

Creația literară a lui Iacob Negruzzi este, mai mult decît a altora, rodul colaborației junimiste. Fascinat de la început de puternica personalitate a lui Maiorescu, el devine în scurtă vreme „secundul“ său, cum cu o vorbă inspirată i s-a spus, contribuind substanțial, prin întreaga lui operă și activitate, la acțiunea de ilustrare și răspîndire a ideilor maioresciene (ce-i drept, pe unele dintre acestea Negruzzi le avea în sînge, și Maiorescu le dăduse doar forma impecabilă, claritatea și aplombul care le împunea ca axiome). El dublează cu perseverență, și adesea într-un spirit *terre-à-terre*, marile campanii maioresciene. Lupta împotriva stricătorilor de limbă el o continuă prin acțiunile de guerilă ale diverselor rubrici din revistă, apoi prin o seamă de creații literare. Campania de „ecarisaj“ literar o prelungește prin „corespondența“ *Convorbirilor*, prin „copii“ ca *Poeticale. Tribulațiile unui redactor* etc. Liberalismul gregar face obiectul unor satire, al unor „copii“ (*Vespasian și Papinian, Electorale* și altele), e demascat în roman sau în piesa de teatru *O alegere la Senat*.

¹ N. Gane, *Zile trăite*. În vol. *Amintiri (1848-1891)*. Cu o introducere și note explicative de Ion Șiadbei, Craiova, Edit. Scri-sul românesc (col. „Clasicii români comentați“), f.a., p. 151.

Adesea împrumută tehnica demonstrației maioresciene¹. *Satira II* ilustrează, pe alocuri *mot-à-mot*, polemica lui Maiorescu cu *Revista contemporană, Satira III* (contra lui Hasdeu) valorifică principalele obiecții aduse de Panu *Istoriei critice...* Deținînd „portofoliul“ „copiei de pe natură“, primește sugestii tematice de la o seamă de amici întru „Junimea“, și chiar sintagma „copii de pe natură“ se datorează unuia dintre aceștia.

Dar colaborarea maioresciană și junimistă îmbracă și alte forme. După cum se știe, „Junimea“ nu era nici pe departe o societate a admirației mutuale și, deși se exprima în forme amiabile, uneori eufemistice, magistratura criticii ei interne nu era mai puțin sinceră și necruțătoare în fond. În *Amintiri...*, Iacob Negruzzi mărturisește a fi fost sensibil la criticile grupării, și chiar cînd „puternicul sentiment al paternității se revoltă“ în el, la o nouă lectură era nevoit să se „încredințeze îndeobște că tot „Junimea“ judecase drept“. Esențială în traiectoria-i scriit-ricească este intervenția lipsită de menajamente a lui Maiorescu și a celorlalți împotriva liricii sale pline de clișee (în pofida „sincerității“ de care autorul făcea caz) și indicarea adevăra-țelor daruri creatoare. Împrejurarea relevă încă o dată aspectul pedagogic al criticii maioresciene și puterea ei de *diagnosticare și terapie*. Chiar și atunci cînd scriitorul va încerca să treacă prin contrabandă lirismul în alte genuri de opere (de pildă în roman) pe care le va publica, tot prin contrabandă, în *Convorbiri*, influența criticii junimiste dă totuși roade: scriitorul nu va mai repeta astfel de opere. Toate acestea sînt împrejurări în care colaborarea junimistă se arată în bivalența ei: e negatoare și, totodată, constructivă.

Fundamentală contribuție junimistă a lui Iacob Negruzzi rămîne munca sa de redactor al revistei *Convorbiri literare*². Ca și celelalte manifestări ale spiritului său, aceasta a fost pusă sub

¹ V. Florin Manolescu, „Copiile de pe natură“ ale lui Iacob Negruzzi și I. L. Caragiale. *O relație de anticipare*. În *Revista de istorie și teorie literară*, tom 2, nr. 2, 1977, p. 189-195.

² Dintre lucrările consacrate acestui aspect al activității lui Iacob Negruzzi, sînt de menționat în mod deosebit monografia „*Convorbiri literare*“ (1867-1894), de Rodica Florea (în vol. *Reviste literare românești din secolul al XIX-lea*. Sub îngrijirea și cu un cuvînt înainte de Paul Cornea, București, Edit. Minerva, 1970, p. 161-263, *passim*.) și studiul „*Convorbiri literare*“ și *spiritul critic*, de Pompiliu Marcea (București, Edit. Minerva, 1972, cap. *Cel mai devotat slujbaş al „Convorbirilor“: Iacob Negruzzi*).

specia faptei („*Convorbirile* sînt fapta lui Iacob Negruzzi“, scrie N. Iorga¹), complementară ideologiei maioresciene sau, mai exact, care îi permitea acesteia difuziunea și acțiunea: „Putem spune, *mutatis mutandis*, că, după cum doctrina lui Socrate poate n-ari fi cunoscut posteritatea fără sprijinul lui Platon, tot astfel, noua ideologie a lui Titu Maiorescu ar fi rămas într-un ceva restrîns fără difuzarea și exemplificarea ei din partea lui Iacob Negruzzi, care a creat și perfecționat *Convorbiri literare*, vehiculul doctrinei de nouă orietare culturală“² E ușor exagerat a spune că Negruzzi a „creat“ *Convorbirile*, însă că lui i se datorează existența neîntreruptă a periodicului, de la 1 martie 1867 pînă în 1895, este purul adevăr. Longevitatea celei mai însemnate reviste literare românești este opera hărniciei și tenacității redactorului ei, „îmbolditorul la lucru“, devenit proverbial prin insistența cu care cerea manuscrise. „Ei unde-i, unde-i? Scoate-l!“ era propoziția cu care, invariabil, îi întîmpina pe junimiști înainte de întruniri, iar scrisorile sale (indeosebi din prima epocă a revistei) abundă în acel, la fel de proverbial, semnal al naufragiatului: „Nu mă lăsa!“ Pentru „acest copil al meu, pe care îl iubesc cu dragoste adevărat pîrintească“, Iacob Negruzzi nu numai că a cheltuit un uriaș efort dezinteresat, dar și-a sacrificat adeseori avocatura („moșia mea“), cînd nu chiar a scos bani din buzunar spre a acoperi deficitul (cum s-a întîmplat în 1870—71, cînd a plătit 150 de galbeni, costul excedentar al hîrtiei satinete). Interesul revistei se află mereu pe primul plan, și acest om perseverent în antipatii ca și în iubiri este oricînd gata ca, în schimbul unui manuscris, „să se împace cu tine pentru tot restul vieții“³.

Nevoia unui organ publicistic este simțită la „Junimea“ încă de prin 1865, cînd propășirea grupării și programele ei ambițioase cereau ieșirea deschisă în arena publică. Se pare că cel dintîi care a făcut atunci propunerea a fost Iacob Negruzzi, care se gîndea la o revistă lunară făcută după modelul parizienei *Revue de deux mondes* și care urma să fie intitulată *Junimea*. Amînat mai bine de un an, proiectul este pus din nou în discuție la începutul lui 1867, „nașul“ fiind tot Iacob Negruzzi,

care, găsind numele *Convorbirilor*, este pe dată propus de Maiorescu în postul de redactor. Imediat se hotărăște formatul, tirajul, prețul etc. La 1 martie 1867 apărea cel dintîi număr, avînd în deschidere un articol-program, *Cătră cetitori*, semnat de I. Negruzzi, însă datorat, cu excepția paragrafului final, lui T. Maiorescu. Pentru primele numere, misiunea redactorului e relativ simplă: material exista, trebuia numai corectat în șpalt. Însă curînd începe goana după colaborări, cu deosebire înainte de 1872, cînd revista apare de două ori pe lună. Pe lîngă aceasta, trebuia să facă față tuturor celorlalte lucruri ce presupuneau apariția regulată și în bune condiții a revistei: „Scrie în dreapta, după 3 corecturi tot fac aceleași greșăli de tipar“¹ După 1872, sarcinile sînt încă mai numeroase, căzînd exclusiv pe umerii lui scrie în stînga, fă pe casierul (o, Doamne!), stăruie toată ziua pe la d-nii autori, la tipografie și fă-ți singe rău cu zețarii, cari Negruzzi: „Acum eu cumpăram hîrtia, eu plăteam tiparul, eu eram față la expediția jurnalului; tot eu făceam corecturi, mă ocupam de direcțiune, cumulam, într-un cuvînt, și partea administrativă, și partea literară.

Amicii mei ziceau, glumînd, că eu singur sînt autorul, culegătorul, corectorul, ba chiar și *cetitorul Convorbirilor literare*. Deși lucrurile nu erau tocmai așa, totuși numai eu știu cu ce greutate am putut-o scoate la capăt. Opream oamenii pe uliță să le cer abonamentul, încît unii, cînd mă vedeau de departe, fugeau pe celălalt trotuar și grăbeau pasul; mă rugam de mai mulți membri ai Societății să ajute *Convorbirile* cu mici contribuții particulare, alergam la fiecare lună pe la ei pe acasă ca să încasez banii, întrețineam corespondența, dam goană după materie de tipărit. Încurajam pe toți să scrie, mai ales în timpul vacanțelor, și mergeam chiar pînă acolo că hotăram fiecăruia cu ce să se ocupe anume. [...] Într-un cuvînt, făceam totul, și, neajungînd banii încasați, puneam în fiecare an diferența din punga mea. Cînd însă în vreun număr se găseau bucăți mai slabe de versuri sau proză, eu aveam răspunderea, căpătînd oară în «Junimea», în special, se înțelege, de la prietenul meu Pogor, căruia totdeauna i-a plăcut să comandeze, dar niciodată să lucreze singur“ (*Amintiri din „Junimea“*). Lărgindu-se, cu timpul, cercul de colaboratori valoroși, grija sumarului scade,

¹ *Istoria literaturii românești contemporane*, I, București, Edit. Adevărul, 1934, p. 71.

² Scarlat Struțeanu, *Iacob Negruzzi*, în *Convorbiri literare*, LXV, jan.-febr. 1932, p. 23.

³ G. Panu, *op. cit.*, I, p. 60.

¹ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 379 (scrisoare din mai 1869 către A. D. Xenopol).

rămânând însă toate celelalte legate de administrația și „bucătăria” revistei. În anul 1885, Iacob Negruzzi se mută la București, și odată cu el și revista. Este momentul când, cum unanim se apreciază, epoca de glorie a revistei începe să decline. În 1893, redactorul își asociază un grup de tineri, pe care îi instruieste până în 1895 când, cu numărul din 1 ianuarie, Iacob Negruzzi părăsește definitiv activitatea redacțională a *Convorbirilor literare*. Faptul nu se datora obosirii veșnic infatigabilului „factotum”, ci sentimentului că „în juru-mi altă lume se arată, alte idei se răspîndesc, alte aspirații încălzesc inimile” — cum scrie în articolul de adio, *Cătră cetitori*.¹ Gloriosul redactor se retrăgea la timp, înainte de a fi depășit de secol și înainte de a-și supraviețui faimei.

Marele efort organizatoric califică, prin sine însuși, ca ieșită din comun activitatea redacțională a lui Iacob Negruzzi. Simplul fapt al ființării neîntrerupte timp de 27 de ani a unui periodic exclusiv literar era, la acea dată, un fapt unic în analele culturii române. Dar și alte aspecte vin să-i întregască profilul. Fără îndoială, *Convorbirile* sint opera comună a întregii „Junimii”, nu numai prin colaborări, dar și prin concepția revistei ca revistă și prin osatura sa ideologică purtînd sigiliul programului maiorescian. Cu toate acestea, redactorul își acordă libertăți ce merită a fi luate în seamă. Sumarul era, de regulă, hotărît în întrunirile „Junimiei” și, după cum spune G. Panu, Iacob Negruzzi avea cel puțin obligația morală de a-l respecta. Așa cum se știe nu o făcea întotdeauna, fiindcă materialele desemnate nu acopereau toate coloanele unui număr. Împrejurarea grevează calitatea publicației, însă niciodată într-atît încît să o compromită: nu există număr din *Convorbiri* care să nu se salveze prin ceva. În primii ani (pînă în jurul lui 1870), printr-un articol de Maiorescu, un studiu de Xenopol, citeva pasteururi de Alecsandri, o „novelă” de Gane sau o „copie” de Negruzzi. Cu atît mai mult după aceea, prin ce publică Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, Coșbuc, Duiliu Zamfirescu și ceilalți.

Excluzîndu-i beletristica proprie, care, exceptînd asiduitatea cu care apare (cel ce striga deznădăjduit după manuscrise și le cerea în primul rînd sieși), este o colaborare ca oricare alta, redactorul este prezent în revistă cu unele contribuții specifice.

În primii ani întocmește rezumatul „prelecțiunilor”, serie „dărt de seamă” asupra sesiunilor anuale ale Academiei, redactează rubrica de *bibliografie* care, cu deosebire în primii ani, nu e o șeacă înșirare de titluri. Remarcabile sînt recenziile sale la o seamă de noi reviste ale vremii (*Albina Pindului*, *Revista contemporană* etc.); prin acuta lor observație filologică, prin aerul lor spiritual, dublat adesea de registrele mai grave ale criticismului, acestea se constituie în valoroase acțiuni de ariergardă ale ofensivei maioresciene pe tărîmul limbii și al publicisticii. Unele *Notițe bibliografice* sînt consacrate lucrărilor despre scriere, gramatică și lexic, salutate de cite ori se ivesc și trecute prin filtrul concepției lingvistice junimiste. În același spirit, revista informează despre dezbaterile filologice ale Academiei.

Însă cea mai originală creație a redactorului este rubrica de *Correspondență*, ceea ce azi numim „Poșta redacției”, pe care Iacob Negruzzi o introduce, pare-se, în presa noastră literară sau, cel puțin, el îi dă caracterul distinctiv, făcînd-o aproape un gen de critică literară extrem de comprimată și spirituală. Dialogul cu cei ce se vor colaboratori ai prestigioasei reviste (cu timpul tot mai numeroși, făcînd curată invazie) este pentru redactor, dincolo de efortul și riscul la care-l supune, o îndeletnicire ce-i procură mare plăcere în sine. Spiritul lui vioi, ironic-umoristic și dispoziția de „causeur” se găseau la ele acasă. După modelul maiorescian, veleitarul este distrus cu propriile-i arme, prin decuparea citatului caracteristic, urmat de intervenția nimicitoare, în antifrază, a comentatorului:

„-Vivat! Ura! Țara să-ni trăiască,
Vecinic românul s-o moștenească,
Numai el e demn de ea
Foaie verde ș-o lalea!”

Patriotică și înaltă inspirație!”

Altădată comentariul lapidar mizează pe jocul de cuvinte, cu originea în textul primit:

„-Dar vai! de ele curînd fui în căire...”

Nu fuși în căire după ce ai făcut aceste versuri?”

„-Am să te am” (!?) — Eu declar că «n-am să te am!»”

¹ Apreciată pentru prima dată la adevărata-i valoare de Corneliu Simionescu, în ediția: Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, București, Edit. Minerva, col. „B.P.T.”, 1970, vol. I-II, care dă și cel dintîi o relevantă antologie din răspunsurile redactorului.

¹ *Convorbiri literare*, XXIX, nr. 1, 1 ian. 1895, p. 1-2.

Alteori respingerea e cu desăvîrșire seacă :

„Fără sens“ ; „Nimic. Banalități“ ; „Fără sare“ ; „Rău de tot“ ; „Respins“

sau strigată : „Ce! Tot mai sunt români care scriu «angel de candoare», «ce belă guriță» etc.? Pentru numele lui Dumnezeu!“

indignată : „Cînd copiați pe un autor de talent, încalte copiați întocmai, dar nu stricați ce-a fost bun“ ; „Ce v-a greșit bietul Musset?“ ; „Mamă, tată, frate, soră... pîn' la al cîtelea građ credeți că vă puteți cînta neamurile?“

sau insinuînd șansa : „Mulțumesc, însă la ocaziune“.

Nu lipsesc răspunsurile serioase:

„Foarte frumos ca formă, puțin insemnat ca fond. Vom vedea“;

„De astă-dată, n-avem ce face, trebuie să vă descurajăm“ ; „Sfatul meu este să treceți la alte ocupații“.

Fiřește, cu totul alta este atitudinea redactorului față de adevărații, valoroșii colaboratori. Iacob Negruzzi, omul cu o inteligență prin excelență socială, avea geniul relațiilor umane. Corespondența sa și relatările confrăților depun mărturie despre știința lui de a conlucra. Era imperativ fără a deranja susceptibilitățile „genului iritabil“, dojenitor cu urbanitate, exhortativ fără distanță inhibantă. În momentele cele mai critice, cînd portofoliul revistei e gol, se plînge în dreapta și-n stînga că toți l-au părăsit, se tînguie de jalnica stare a „bietelor *Convorbiri*“, imploră milă, muștră, afectează dezastrul — totul într-un ton care, variînd de la caz la caz, trădează o extrem de simpatică artă a șantajului psihologic.

Cum însuși recunoaște, propunea adesea subiecte. O seamă de articole istorice, recenzii și note ale lui Xenopol sînt scrise la sugestia lui, tot așa *Studiile asupra maghiarilor*, de Slavici. N. Gane mărturisește că la invitația lui a început să facă poezii etc. Dialogul său epistolar cu astfel de colaboratori are un pregnant „caracter de lucru“. Analizează, cit îi stă în putință, materialele primite, comunică părerea „Junimii“, face observații, îndebște de ortografie, lexic (toți junimiștii îi recunosc această competență) și stil, propunînd claritatea și echilibrul compunerii. Înfruntă săgețile unora care, precum Caragiale, nu admit nici o intervenție în text și îi fac tapaj de fiecare virgulă apărută nelalocul ei.

Cînd în operația sa de descoperire a noilor talente crede că a dat de ceva substanțial, aleargă la „Junimea“ sau direct acasă la Maiorescu. Figura lui ia atunci un aer misterios, și numai ochii îi trădează nerăbdarea și anunță iminența exploziei, altminteri repede declanșată prin întrebarea : „Ai ceva bun? Ai găsit ceva?“ Materialul este oferit investigației comune, disecat, întors pe toate părțile, supus, în fine, verdictului maioreșcian.

Odată cu părăsirea definitivă a redacției, rolul lui Iacob Negruzzi la *Convorbiri* ia sfîrșit. Mai colaborează sporadic, printre altele cu *Amintiri din „Junimea“*, *Dicționarul „Junimii“* și scurte articole la moartea principalilor componenți ai Societății. Noii redactori îi păstrează neștirbită venerație și recunoștință, și îi dedică, la aniversări, articole elogioase.

Își continuă activitatea în sinul Academiei Române (unde fusese primit în anul 1881, cu sprijinul lui Alecsandri și Titu Maiorescu), dar poziția sa în înaltul for cultural este mai degrabă retrasă, cu toate că scriitorul a fost multă vreme secretar general și, între 1910—1913, 1923—1926, președinte. Calitățile sale de organizator nu se mai ilustrează în toată strălucirea lor, pentru că, dincolo de vîrsta-i înaintată, Iacob Negruzzi nu mai găsește aici atmosfera de comprehensiune și emulație din vechea „Junime“.

Ceea ce e mai relevant în activitatea lui academică constă în de fapt o prelungire a celei junimiste. Militează pentru definitivarea ortografiei, șicanat încă de longevitatea, în sistemul academiei, a lui *u* final — ultimul bastion al etimologismului; stăruie, fără rezultat, pentru primirea lui Caragiale și Slavici, deplîngînd lipsa din Academie a lui Eminescu; votează, împotriva marii majorități, pentru premiera comediilor lui Caragiale și a studiilor critice ale lui Gherea ; sprijină alegerea lui N. Gane, D. Ollănescu-Ascanio, Barbu Delavrancea.

Comunicările pe care le face sînt puține, și dintre ele se remarcă acelea prin care anunță donarea unor importante fonduri de manuscrise, în genere scrisori, primite de la Costache Negruzzi, Alecsandri, Maiorescu, Eminescu, Creangă, Caragiale, Pogor, Naum, Gane și un alt mare număr de junimiști colaboratori ai *Convorbirilor*.

La 4 decembrie 1931, Academia îi consacră o ședință festivă cu ocazia celei de-a 90-a aniversări a zilei de naștere, și Octavian Goga îi subliniază, în termeni emoționanți, meritele de redactor și de stilp al „Junimii“. La puțină vreme după aceea, în

ziua de 6. ianuarie 1932, Iacob Negruzzi trecea în lumea neființei.

Destinul operei literare a lui Iacob Negruzzi a evoluat în umbra prestigiului de animator și organizator, prin care autorul și-a surclasat propria literatură. Pentru contemporani, el contează în primul rând ca director al *Convorbirilor literare*, și chiar atunci când își strânge în volum toate operele (*Scrieri complete*, 1893—1897), scriitorul nu-și îmbunătățește statutul. Își face, dimpotrivă, un prost serviciu. Iacob Negruzzi nu este un scriitor de *opera omnia*. Lipsit de puterea de a discerne și renunța, el pune alături în cele șase volume ale ediției de autor, reușite evidente și realizări mediocre; distanța dintre virtuți și zonele joase dispărând, impresia generală era de platitudine. Cărțile s-au vândut greu, și Caragiale n-a scăpat prilejul de a-i tachina pe autor pentru asta. Dar lipsa de audiență a scrierilor complete mai avea și o altă explicație. Opera lui Iacob Negruzzi are, între altele, meritul de a fi premers pe Caragiale și pe alți scriitori, care, „picînd” pe aceleași teme, aveau să le illustreze magistral. Odată iviți aceștia, scrisul lui Negruzzi rămîne numai la o valoare istorică, de anumită treaptă într-o evoluție spre capodoperă. La sfîrșitul secolului, acest lucru se întîmplase deja. Istoria literară a conștințit preeminența animatorului, pe care, în 1943, E. Lovinescu o îngheța în efigie: „În fața posterității, el nu va apărea [...] cu cele șapte [sic!] mari tomuri de opere complete de la Socce, ci cu colecția celor douăzeci și opt de volume ale revistei [...]”¹. Cu toate acestea, opera literară a lui Iacob Negruzzi trebuie considerată cu toată seriozitatea și prețuită nu numai pentru ceea ce a „rămas” din ea, ci și pentru valoarea sa istorică.

Scriitorul a încercat toate genurile literare, fără însă a avea și tot atîtea disponibilități. Faptul este relevant pentru dificultatea de a se fixa a autorului, semnificativă, la rîndu-i pentru tipul de creator; fără personalitate puternică, fără deosebită originalitate genuină. Anticipam că, atît cît lucrul e posibil, Iacob Negruzzi este un scriitor „făcut” poate tot atît cît e „născut”. Prin năzuința formării de sine (atît de puternică în cazul lui), prin binefăcătoarea înrîurire „catalitică” și pedagogia socratică a lui Maiorescu și a „Junimii”, scriitorul și-a cunoscut mai bine adevăratele daruri creatoare, pe care apoi le-a realizat cu precădere (fără însă a renunța definitiv, cum vom vedea îndată, la manifes-

tările neautentice ale scrisului său, ce au acționat asupra lui uneori cu tăria și obstinția unor idei fixe).

Prima epocă a creației lui stă sub semnul lirismului romantic; acesta nu e însă rezultatul doar al unei „erupții erotice de tinerețe, potolită și prin înșurătoare, și prin acțiunea implacabilă a lui T. Maiorescu”¹. Pe lângă împrejurări strict biografice — căroră trebuie să le adăugăm momentul de decepție al anilor 1864—1869 la contactul cu realitățile naționale — asupra tînărului autor acționează *modelul romantic de scriitor și conceptul de Weltschmerz*, într-o epocă în care ambele deveniseră simplă modă, epifenomene. Grefate pe o structură neadecvată, acestea ajung la scriitorul nostru pură poză, o goală gesticulație retorică. Ne-am înșela însă (și le-am considera unilateral) dacă am vedea în ele doar cauza poeziilor lirice, de tinerețe. Fiindcă modelul romantic de scriitor și *Weltschmerz*-ul sînt totodată *ocazia* prin care Negruzzi își revelă și veritabila sa natură creatoare, aceea de observator socio-moral, satiric și umoristic. Tipul de artist care i se impunea era o unitate de opuse: damnat și ales, mizantrop și mesianic, sarcastic și generos, scrutător rece și liric visător. Îndeosebi ca urmare a „maeuticii” maioresciene, Iacob Negruzzi dă curs, după 1869, mai ales structurii sale autentice, ce are să fie ilustrată prin excelență în *Copii de pe natură și Satire*, dar și în capitolele de critică socială din romanul *Mihai Vereanu*, iar mai tîrziu în piesa de teatru *O alegere la Senat*. Cînd spunem astăzi despre creația sa reprezentativă că dezvăluie un spirit clasic realist sau realist de tip clasic, nu trebuie să uităm că, pentru a și-l revela, scriitorul a trebuit să treacă prin aspirația romantică, fie aceasta și într-o formă epigonică. Dar descoperirea de către Negruzzi a adevăratelor lui valențe creatoare nu a însemnat renunțarea totală la marota romantismului liric și sentimental. Deși declară, într-o patetică scrisoare către Xenopol, că a părăsit pentru eternitate muza poeziei lirice, scriitorul nu renunță și la lirism. Exilat din poezie, acesta se strămută în roman (*Mihai Vereanu* nefiind, în ansamblu, decît o excrescență lirică, un succedaneu de proporții al poeziilor), aducîndu-și cu sine toate deficiențele (patetismul, gesticulația etc.), pe care normele creației epice le va scoate și mai mult la iveală. Mai atenuat în comedia *Amor și viclenie* — răspunzător, totuși, de structura eteroclită a piesei —, lirismul devine inofensiv în comedia *O alegere la Senat*,

¹ T. Maiorescu și contemporanii lui. Ediție și prefață de Z. Ornea, București, Edit. Minerva, 1974, p. 407.

¹ E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 425.

pentru ca în *Amintiri din „Junimea“* să dispară în irizările nostalgice ale privirii înapoi sau să se traducă, cu totul îndreptăţit, în sentimentul de sublim dat de marile înfăptuiri.

Incompetenţa lirică este asociată la Iacob Negruzzi cu inapținutudinea metafizică, raportul dintre structura sa de adincime şi cea aluvionară putând fi înţeles şi în termenii realitate imanentă — aspiraţie metafizică. Scriitor pentru care, ca şi pentru Caragiale şi Creangă, lumea exterioară există, sondării acesteia îi datorează el cele mai bune pagini.

Absolutizând, Iacob Negruzzi este un artist fără imaginaţie şi invenţie, şi afirmând aceasta nu circumscriem o categorie negativă şi nu formulăm o judecată de valoare defavorabilă. Dimpotrivă, abia cînd autorul forţează fantezia sa limitată aceasta devine categorie negativă şi e condamnabilă estetic, fiindcă se concretizează în compuneri aberante şi fără viaţă, care induc impresia de exagerare neartistică, nu de bogăţie plăsmuitoare. Acesta este cazul acţiunii lui *Mihai Vereanu* şi al naraţiunilor din *Pe malul mării* şi *Primbări prin munţi*. Inapținutudinea sa metafizică trebuie înţeleasă şi într-un sens restrîns, ca lipsă a capacităţii de filozofare. Excursurile despre viaţă şi moarte, societate şi iubire etc., din roman, de pildă, sînt lipsite de înălţimea şi tensiunea care le-ar fi putut transforma în captivante digresiuni eseistice.

Înţeleasă în aceste cadre structurale, opera literară a lui Iacob Negruzzi, atît de diversă, poate fi redusă la două atitudini fundamentale: lirică-metafizică şi obiectivă-poetică, atitudini incongruente, întrucît ţin de niveluri diferite ale personalităţii sale artistice: unul împrumutat, de suprafaţă şi inaderent, celălalt — genuin şi de adincime. Formulindu-le, emitem — implicit — şi două judecăţi de valoare opuse: simplificînd, putem spune că tot ce provine din prima atitudine este, sub aspect literar, un eșec; iar ceea ce crește din cealaltă are dintru început investitura valorii.

Un alt factor unificator în diversitatea operei lui Negruzzi este recurenţa unor teme, tipuri şi mijloace artistice. Înainte de toate, este vorba de o unitate a planurilor mari. Satirele, epistolele, „copiile“, unele secvenţe din *Mihai Vereanu*, comediile *Impăcarea* şi *O alegere la Senat*, o bună parte din publicistică şi din corespondenţă se întîlnesc în intenţia comună de observare critică a fenomenului social, în special din perspectiva teoriei diferimelor fără fond şi a asanării pe care aceasta o presupune. Tema-

tic şi tipologic, recurenţele sînt şi mai frecvente. Idila *Miron şi Florica*, romanul *Mihai Vereanu*, comediile *O poveste*, *Amor şi viclenie*, *Nu te juca cu dracul* se subsumează problematicii cuplului erotic. Chestiunile de limbă — temă fundamentală a scrisului lui Iacob Negruzzi — fac obiectul unor „copii“ (*Gramaticale*, *Curiozităţi contemporane*, *Vorbe parlamentare*), al celor cinci *Scrisori*, dar şi al rubricii de *Corespondenţă a Convorbirilor* (pentru a nu mai vorbi de corespondenţa redactorului cu colaboratorii ori de *Amintirile din „Junimea“*, unde li se rezervă pagini speciale, cu valoare recapitulativă şi concludivă). Combaterea veleitarismului literar — altă direcţie principală a acţiunii sale — e de găsit în „copii“ (*Poeticele*, *Tribulaţiunile unui redactor*, *Foi căzute*, *Scieţi*), în satire (II. *La cîţiva autori contemporani*, V. *Supărăcioşii*), epistole (IV. *Cătră Maiorescu*), în *Mihai Vereanu* (episodul referitor la societatea literară „Ulpia-Traiana“), în *Amintiri...* şi, desigur, cu o mare vervă, în *Corespondenţa revistei* şi în *notiţele bibliografice* (despre reviste nou apărute, societăţi de lectură, cărţi). Naţionalismul deşănţat şi demagogic, „românismul“, politicianismul sînt demascate în „copii“ (*Vespasian şi Papinian*, *Ştefan şi Mihai*, *Electorale*, *Tachi Zimbilă...*), reapar în satire (IV. *Politicele*), în roman (prin avocatul Petru Neculiu-Rareş), în piesa *O alegere la Senat*) etc. Tipuri frecvent întîlnite sînt avocatul (*Electorale*, *Satira VI. Avocatul*, *Mihai Vereanu*, *O alegere la Senat*), donjuanul şi femeia uşoară (*Don Juan de la Arhivă*, *Satira I. Luxiţa*, *Mihai Vereanu* — prin personajul Denescu), mijlocitorul de căsătorii (*Stărostii*, *Mihai Vereanu* — prin Cleopiţa Zuznea şi Naftulea) şi altele. Un procedeu ca arta portretului bazată pe relevarea unui amănunt semnificativ (gest, replică, tic), frecvent în „copii“, este reluat în *Amintiri...* şi *Dicţionarul „Junimii“*, tot aşa cum realizarea unui tip (sau a unei metode morale), fie prin punerea unuia şi aceluiaşi personaj în toate situaţiile caracterizante, fie prin compunerea lui din mai mulţi indivizi, se întîlneşte în „copii“, dar şi în satire. Prin toate acestea, întreaga operă a lui Iacob Negruzzi se dovedeşte a fi de o remarcabilă unitate.

Momentul în care Iacob Negruzzi începe să scrie **Poezii lirice** este în poezia română unul de criză. Marii poeţi ai generaţiei pașoptiste sînt în declin (Heliade, Alexandrescu, Bolintineanu) sau trec printr-o eclipsă (Alecsandri), iar noii maeştri nu se întrezăresc încă. Presa abundă însă în poezii de nivelul acelor ridiculizate de Maiorescu în *Cercetarea critică...* din 1867. Faţă de acestea, multe dintre liricele lui Negruzzi nu se deosebesc

decit printr-un singur aspect: corectitudinea limbii, deloc neglijabil cînd știm ce preț se pune în literatura noastră de pînă la sfîrșitul secolului pe acest nivel al operei literare și cît de mult acțiunea maioreșciană și junimistă (inclusiv cea a lui Negruzzi) se va duce pe terenul limbii. Încolo, lirica poetului nostru suferă de toate relele sancționate de Maiorescu în articolul său: e ocazională, declamatorie, falsă. Temele sînt indeobște erotice. Neînțeles, părăsit sau pedepsit de iubită, apostrofînd-o fiindcă în „cruda privire“ îndrăgostitul nu găsește nici „compătîmire“, nici „amor“, hotărîndu-se eroic să „n-o mai văd niciodată“, dar renunțînd repede la fatala decizie, poetul patetizează și rătăcește deznădăjduit, într-un peisaj macabru și devastat, amenințat de cataclisme violente, a căror evocare vroa să-l sugereze pe cel interior: „Marea geme și vâiește / Și s-azvîrle-n sus și-n jos, / Cerul tună și trăsnește, / Vîntul urlă fioros“ (*Nepăsare*) sau: „Neguri dese, tenebroase / Trec peste pămînt, / Noapte mai întunecoasă / Zace pe-al meu gînd“ (*Serenadă*). Însă mai des natura este veselă și plină de viață, contrastînd cu sufletul chinat și întunecat al neînțelesului îndrăgostit.

Cînd renunță la poza și exhibiționismul romantic, în favoarea discreției de limbaj și a melancoliei difuze, Iacob Negruzzi dă poeme acceptabile, la nivelul producțiilor mai bune ale celorlalți poeți minori din „Junimea“ (Șerbănescu, Skelitti, Matilda Cugler și ceilalți). Așa sînt heineenele *Un toporaș* și *Întoarcerea* sau grațiosul pastel *Tablou* — remarcat de comentatori —, cu vibrații fine de acuarelă impresionistă. Tot după exemplul lui Heine compune scurte poezii în care melancolia ușoară se întovărășește cu ironia (autoironia) și umorul (*Răspuns*, *Adio*), ori transpune witz-ul în epigrama de tip clasic, de care, asemenea lui Bădărescu, este sedus:

Spui că tăcerea este de aur,
Cuvîntul însă ar fi de-argint.
Mi-ai dat, iubită, grămezi de aur.
O, dă-mi o dată un dram de-argint!

(*Aur și argint*)

Cu unele excepții, prozodia liricelor este greoaie, lipsită de gracilitatea și cantabilitatea proprii formelor de lied, serenadă sau romanță pe care poetul le încearcă (mai adecvat îi este versul lung, în acord cu derulările narative și discursive, din idila *Miron* și *Florica* și din satire și epistole). Rămîne notabil, totuși, efortul

său de a experimenta mai multe formule prozodice. Ca o curiozitate, întîlnim întorsături argheziene de topică:

Pirăul curge, curge și unda-i nu s-oprește
În care dinioarea tu chipul ți-ai văzut.

(*La pirău*)

Ciclu de **Idei și maxime** încearcă formula lirismului gnomic, pe teme și *topoi* de veche circulație (deșertăciunea, lumea ca featură și ca vis etc.), dezvoltînd și o filozofie practică, inspirată de stoicismul antic sau de gîndirea lui Goethe și a lui Schopenhauer. Cu toate că sînt lipsite de gravitate, cugetările versificate ale lui Iacob Negruzzi au o anume sobrietate, pe care le-o acordă versul lung, bine tăiat, cu rezonanțe de alexandrin, și tehnica paralelismului și a repetițiilor, des uzitată, prin care cititorul este distras de la banalitatea ideii exprimate:

De ai o idee, în scris s-o poți îndată,
De ai o iubită, condu-o la altar,
Căci, lesne trecînd timpul, iubită e uitată,
Căci, lesne zburînd gîndul, ideile dispar.

Nutrite din aceleași filozofii, unele *Idei și maxime* anticipează motive ale lirismului eminescian:

Precum pe teatru, așa în lume
Unul e rege impurpurat,
Ostaș e altul, cu falnic nume,
Filozof unul, altul bogat.

sau:

Cum privește spectatorul
Care șede-n depărtare
Comedia și decorul
Ca o lume de-neîntare...

Baladele, versificînd subiecte neguroase de istorie și legendă medievală, se resimt de influența stilistică a lui Bolintineanu și Alecsandri și de contactul cu balada romantică germană (Uhland, Heine — din care și prelucrează una, *Don Ramiro*). Cu excepția a două dintre ele (*Kaher* și *Mervan*), baladele sînt fără însemnătate. *Osînditul*, de pildă, repetă retorica tenebroasă din cele mai slabe poezii lirice, epicul este lipsit de gradație, gravitatea rămîne exterioară. *Iezid*, una dintre baladele arabe, face teoria datoriei

care primează sentimentul, în versuri ca acestea: „Voi, care alte doruri goniți și cugetare, / Scăldînd întregul suflet în dulce desfătare, / O, nu uitați c-amorul nu-i tot în astă lume, / Că stă mai sus onoare și patrie și nume.“

Intenția moralizatoare nu lipsește nici din *Kaher*, însă aici e întîmpinată de oportunitatea și generozitatea temei: caducitatea și deșertăciunea măririlor umane. Versurile în care fostul calif, acum cerșetor pe ulițele Bagdadului, își evocă gloria, nu sînt lipsite de fior elegiac și de solemnitate:

Calif am fost odată, ș-al meu grozav renume
Pe-aripa biruinței zbura îndepărtat,
Puternica mea voce cutremura o lume,
Regi și-mpărați la tronu-mi supuși s-au închinat.

Aveam o mîndră față și ochi plini de scînteii,
Vedeai de bogăție palatul meu gemind,
Copii aveam ca îngeri și multe dulci femei,
Slăvit ca și profetul eram pe-acest pămînt.

Mervan, evocarea unei cavalcade nocturne în deșertul arabic, cu rezonanțe ritmice din celebra *Mihnea și baba* a lui Bolintineanu, este un poem colorat și plin de mișcare (obținută prin alternarea strofelor lungi cu refrenul alert sugerînd ritmul de cavalcadă și prin repetițiile în crescendo).

Dacă în balade ascultă de inspirația romantică, în idila *Miron și Florica* poetul se așează sub zodie clasică. El mărturisește a o fi scris sub influența *Pastelurilor* lui Alecsandri și dintr-o aplecare către viața „simplă și primitivă“ — ceea ce vine în ajutorul ideii potrivit căreia clasicismul junimist este mai mult o formulă etic-existențială decît una estetică.¹

Poemul face apologia nobleții morale (Florica îl preferă unui bogătaş pe Miron, fiăcău sărac, dar virtuos) și a traiului natural de la sat, însă într-un spirit care nu are aproape nimic din felul de a fi al țărănilor români. Românești sînt numai numele personajelor (Miron a Saftiei, Vărvara lui Terinte, Maria lui Sîncu, moș Trohin etc.), vorbirea lor nu are nici o culoare specifică, pîrînd un neutru limbaj de traducere. Țăranii spun un noian de pilde și precepte universale, dar nici un proverb românesc. Împrumutînd subiectul din poemul *Herman și Dorothea* al lui Goethe, poe-

tul român nu-l adaptează într-atît încît să devină creație originală și specifică. Singura calitate a idilei în întregul ei este fluența versurilor. Dintre cele cinci cînturi (I. *Sfîntul Gheorghe*, II. *Părinții*, III. *Copiii*, IV. *Sfătuitoarii*, V. *Ursita*), se salvează întrucîtva cel dintîi, în care satul e adunat la horă (o ocazie de tablou etnografic pe care autorul o scapă). Cînd lăutarii tac, flăcării îl ascultă pe moș Trohin — „ce ani avea o sută“ — evocînd invaziile. Deși are aspectul unui curs de istorie națională popularizată (din care nu lipsește, firește, originea noastră romană), narațiunea este amplă și dinamică:

Precum în zi de vară, cînd poamele sînt coapte,
Gîndești a strînge roade, dar iată, peste noapte
A cerului minie adună nori și nori,
Întunecînd pămîntul grozav menințători,
Iar grindina deodată se varsă sfărîmătoare
Stricînd pe cîmp finețe și lanuri și ogoare,
Și perzi ca printr-un farmec întreağa avuție,
Ajuns fără de veste de neagră sărăcie,
Așa, fără de veste, se năruia pe țară
Atotsfărîmătoare urgia cea tătară.
Atunci orașe, sate și oamenii, și vite
De tătărescul paloș deodată cotropite,
Pereau din astă lume, precum nu ar fi fost,
Și nicăiri scăpare n-aveai și adăpost.
Bisericiile sfînte în praf le prefăceau,
Odoarele bogate, icoanele furau
Și moaștele din raclă și toate cele sfînte,
Călcînd, fără de lege, chiar petre de morminte...

Prin cele nouă **Satire** ale sale, Iacob Negruzzi se înscrie în tradiția unei forme literare bogat ilustrate de generația anterioară (Asachi, Heliade, Alexandrescu, Bolintineanu, Boliac), dînd, înaintea lui Eminescu — de care îl desparte nu numai talentul modest, ci și natura temperamentului satiric — unul din cele mai compacte și ample corpusuri ale speciei din literatura noastră. Atitudinea scriitorului este de distanțare relativă, atît cît să-i îngăduie corecta observare a relelor, dar totodată pedepsirea lor cu bonomie, fără sarcasm și frenezie nimicitoare, fără violențe de limbaj. Temperamentul lui satiric relevă o „înverșunare [...] de om

¹ Cf. Dan Mănuacă, *Argumente de istorie literară*, Iași, Edit. Junimea, 1978, cap. *Addendă junimistă. Modelul clasic*, p. 159-163.

lipsit de venin"¹, care adesea reproșează cu amabilitate și este gata să-și întoarcă înapoi fulgerele în schimbul unei *căuserie* în care tratează amical și părintește cu cel incriminat. Satira are, pentru el, „nemărginitul preț / De-a spune adevărul în tonul ei glumeț“. Cînd încearcă să depășească acest statut, tinzînd să fie vehement și distrugător, rezultatul este mediocru și lipsit de haz, trădînd stîngăcia lucrului făcut de o mîină improprie. De aceea cele mai fierbînti și „serioase“ satire, cele mai ocazionale tot-odată (II. *La cîțiva autori contemporani* și III. *Domnului B. P. Hasdău*), sînt și cele mai slabe dintre toate, păstrînd doar o valoare ilustrativă și documentară — pentru jînimismul autorului, pentru activitatea sa de „secund“ al lui Maiorescu.

Într-un loc, mărturisește că nu-și face mari iluzii privind acțiunea criticii sale, fiindcă „...pămîntul cînd nu pier / E stofa nesfîrșită, dar slab' a mea putere“. Declarația trebuie luată cu precauție și înțeleasă mai mult ca un truc stilistic. Căci, în realitate, Iacob Negruzzi crede în efectul practic și direct al scrisului său și, cu toate că în epistola către Naum face caz de „arta pentru artă“, spiritul său activ, constructiv și meliorist, cu scrupulul realității, îi dictează imperativul influențării concrete și imediate a acestei realități. De aceea și devine, destul de des, didactic și moralizator (uitînd preceptul moralității artei prin înălțare impersonală), de aceea simte uneori nevoia ca, după ce a desfăcut și incriminat defectele, să revină asupra lor cu o explicație în plus, reluîndu-le grijuliu consecințele nefaste și predi-cînd explicit îndreptarea. Cu toate acestea, satirele sale (cu excepția celor două numite mai sus) nu coboară niciodată sub un anumit nivel valoric: sînt scrieri oneste, cursive și vioaie, încă delectabile. Ele se constituie în narațiuni și descrieri fluente și ample, în care intenția critică se confundă frecvent cu plăcerea autorului de a povesti cu spirit și de a-și etala mai întîi sieși panorama socială și tipologică, pe care o privește nu doar cu ochi muștrător, ci și cu bucuria de spectator al unui pitoresc caleidoscop uman.

Galeria de tipuri, situații și „naravuri“ este bogată: „mania divorțurilor“², viața ușoară și moralitatea „mormonică“ (I. *Lu-cița*), veleitarismul literar și științific (II. *La cîțiva autori contemporani*), savantul fantast, donquijotesesc (III. *Domnului B. P. Hasdău*), viața parlamentară agitată și coruptă, cu figurile ei ca-

racteristice (oratorul limbut, veșnicul nemulțumit și opozant sau, dimpotrivă, oportunistul perpetuu etc.) (IV), „supărăciosul“ — sau, mai corect, cel care supără și plictisește prin intervenții interminabile —, colportorul de cancanuri (V. *Supărăciosii*), avocatul — fabricant de vorbe goale și sofisme, prin care face din alb negru și din negru alb —, „dezinteresat“, dar în fapt nelăsînd să-i scape nici o ocazie de profit (VI. *Advocatul*), prietenul fals, perfid (VII. *Amicul Sandu*), hedonistul de duzină, care găsește în activitatea serioasă un prilej de plăcere, birocratul, formalistul (VIII. *Aristip*), plagiatorul, politicianul cu „principii“, umblînd însă după chiverniseală, femeia de salon — Dalila — (IX. *Fajarnicii*).

Ceea ce s-a spus despre „copii“ poate fi aplicat, cu măsură, și satirelor: Negruzzi nu creează tipuri atît „eterne“ cît specifice. De generalitate variabilă, acestea apar într-o pastă socială precis determinată în timp și în spațiu, și în creațiile scriitorului recunoaștem temele particulare ale literaturii românești de factură realistă și satirică din a doua jumătate a secolului XIX: viața politică, aparatul administrativ, peisajul cultural — grevele, toate, de invazia „formelor fără fond“, de mediocritate și impoșturală, de neadevăr. Contextul tipologic ne este familiar: politicianul demagog și versatil al lui Alecsandri și Caragiale, tagma avocaților și a gazetarilor, coruptă și nelucrătivă (împotriva căreia ziaristica ominesciană pornește, în aceeași perioadă, o campanie vehementă), lumea frivolă și cosmopolită a saloanelor și, în genere, a „păturilor superpuse“, rupte de popor (atacată și de Maiorescu, Eminescu) etc.

Un mijloc tehnic frecvent utilizat de Negruzzi este aglomerarea gradată, în strofe — period, cu versuri proliferînd unele din altele, dar într-un stil clar și cu vervă:

Ici, într-o adunare de douăzeci părechi,
Toți soții cei de-acuma fusese soții vechi
Nevestelor de astăzi a altor noi barbați,
Ș-aceștia nainte fusese însurați
Cu gingașele doamne a celor de întăi,
Încît în fapt făcuse schimb numai de femei.
Și cît de bine, pacinic și vesel trăiau toți!
Soțiilor trecute acumă fostii soți
Făceau aprinsă curte, ș-obșteasca încuscrîre
Asigura succesul cu multă înlesnire.
Colo era raportul ceva mai complicat:

¹ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 379.

² G. Călinescu, *op. cit.*, p. 378.

Văzînd c-a lui soție amicul i-a furat,
Barbatul răpi fiica ce-acest amic avuse
Din altă cununie trecută, cînd ținuse
Pe-o var-a sa primară, așa încît uniți
Prin trei puternici lanțuri sunt ambii însoțiți :
E socru unul ; altul e ginere, cumnat
Și văr și, ce mai mult e, prieten înfocat...

(*Satira I. Luxița*)

Cele patru **Epistole** (din cinci, cite a scris în total) pe care Iacob Negruzzi le-a dedicat unora dintre cei mai buni prieteni ai săi, sînt tot altele pretexte de comentarii satirice ale vieții politice și literare din a doua jumătate a secolului trecut. Epistola către N. Gane reia o temă ce mai revenise în scrisul lui Negruzzi („copia” *Eroul fără voie*, romanul *Mihai Vereanu*): spulberarea iluziilor odată cu ieșirea din tinerețe, în momentul impactului cu realitatea. Epistola către Alecsandri ni-l arată pe autor în ipostaza sa de admirator al generoasei și efervescente generații de la '48 și de legatar al idealurilor ei criticiste, iar cea către Maiorescu — în postura de militant activ pentru impunerea ideilor junimiste. Opinia — exprimată în epistola către A. Naum — că acesta a fost un mare poet este exagerată, îndreptățită fiind însă elogierea lui ca mare iubitor al antichității clasice și al vieții retrase, patriarhale — evocată într-un pasaj de mult remarcat. Pe lîngă toate acestea, impresionează în epistole sentimentul autorului de infinită bucurie a conlucrării — pe care îl vom regăsi în *Amintiri din „Junimea”* —, de solidaritate dătătoare de tărie în săvîrșirea faptei comune. Ca și satirele, epistolele ne arată un versificator onest și agreabil.

Înainte de apariția marilor prozatori ai „Junimii”, sectorul de *proză* al *Convorbirilor literare* este asigurat la un nivel mulțumitor de N. Gane (ale cărui „novele” încep să apară încă din întîiul an al revistei) și Iacob Negruzzi, prin seria **Copiilor de pe natură**, publicate în majoritate între 1869—1871. Dacă din punctul de vedere al conținutului valoarea anticipativă și influența acestor scrieri se arcuiește peste epoca de aur a „Junimii”, făcîndu-se simțită abia cu povestirile lui Sadoveanu și, respectiv, schițele lui Caragiale, în momentul apariției ele au meritul de a crea la „Junimea” și *Convorbiri* o tradiție internă a prozei scurte și un cadru formal, în care vor străluci, după 1872, Slavici și Creangă.

Alături de *Amintiri din „Junimea”, Copiile de pe natură* au fost considerate, dintotdeauna, ca cele mai de seamă realizări ale creației literare a lui Iacob Negruzzi. G. Călinescu le-a definit drept niște „caractere” sau „simple caractere cu model real”¹, și cercetările care au urmat au preluat în genere fără modificări acest punct de vedere. Mai adecvată pare să fie denumirea de „fiziologii”, și aceasta adusă în discuție de comentatori, specie derivată din caracterologia clasică, dar evoluînd sub semnul schimbărilor de optică pe care le aduc începuturile realismului, cînd și apare această specie în literatura noastră. Ambele definiții sînt însă restrictive și nivelatoare: multe „copii” nu sînt, esențial, nici „caractere”, nici „fiziologii”, ci schițe sau nuvele realiste. Narațiunea capătă consistență și coerență, modelul geometric și simplist de compoziție al „caracterelor” și „fiziologiilor” este părăsit în favoarea unei compuneri mai libere și mai puțin schematică, interesul pentru plasma socială în care orbitează personajul crește. În „copiile” sale cele mai reprezentative, Iacob Negruzzi nu pornește, asemenea moralistului clasic, de la un model ideal — prototip, „construct” — spre ilustrarea lui, ci de la o realitate cu identitate istorică precisă, căreia încearcă să-i dea semnificații general-umane. Nici nu putea proceda altfel acest scriitor atît de prins în imediat, atît de practic și polemic situat față de o realitate pe care o dorește altfel, luîndu-și, atît de des, subiectele și tipurile din realitățile momentului și lăsîndu-le uneori sub o formă aproape brută, ceea ce-i făcea pe Eminescu și Xenopol să se îndoiască de „răminerea” lor (*Electoratele, Poeticele* și altele).

Dealtfel, procesul genezei „copiilor” și al receptării lor la „Junimea” este deosebit de relevant în demonstrarea intenției lor realiste. Este interesant de constatat că aici nu au fost niciodată asimilate „caracterelor” și „fiziologiilor”. Apar, în *Convorbiri literare*, totdeauna sub titlul generic *Copii de pe natură*, iar în sumarul anual al revistei sînt trecute la rubrica *Descrieri (Descrieri satirice etc.)*. Treptat, „copia de pe natură” ajunge să capete statutul unei specii literare distincte, ca și novela, povestirea sau schița. Descoperind o nouă anomalie a vieții politice sau literare, prietenii (Alecsandri, Maiorescu, Xenopol) le prezintă lui Negruzzi ca propuneri de o nouă copie. Slavici îi trimite cîteva mici piese satirice despre care spune că sînt un fel de

¹ *Istoria literaturii române (Compendiu)*, București, E.P.L., 1963, p. 152.

„copii de pe natură”, unii scriitori mai tineri vor încerca să scrie „copii de pe natură”. Semnificația care se acordă speciei, este de imagine-document, în manieră satirico-umoristică, a unei epoci determinate. În al treilea pătrar al veacului trecut, „copia” este una din noțiunile-semn ce prevestesc tranziția spre realism a prozei românești, alături de alte noțiuni care, prin simpla lor vehiculare, prevestesc și catalizează o schimbare, chiar și atunci când nu au acoperire în text (cum se întâmplă cu strident-romanticele nuvelete publicate de I. Pop-Florantin în aceeași vreme în *Convorbiri*, sub titulatura generică *Tragedii din viață*). Relevant este și faptul că T. Maiorescu se folosește de „copiile” lui Negruzzi — alături de nuvelele lui Slavici și Gane — pentru a susține și promova ideea unei literaturi realiste și naționale (*Literatura română și străinătatea*, 1882).

Despre realismul „copiilor” vorbește indirect relația lor cu teatrul și în special cu proza lui Caragiale, clasificată azi ca „o relație de anticipare”¹. Însă, cum s-a observat², nu prin creația de tipuri „eternă” — „puține și palide” în „copii” — îl premerge Negruzzi pe Caragiale, ci prin ancorarea în concretul social³. Iar tocmai acest aspect aduce însemnătatea „copiilor” și, prin prezența lui perseverentă, îi dă autorului identitatea printre ceilalți precursori ai lui Caragiale: „Meritul lui Iacob Negruzzi este acela de a fi introdus, în chip sistematic, în proza satirică română clasa nouă care debuta pe arena istoriei timid, după pacea de la Adrianopole, și care trecea din ce în ce mai decisă în primul plan al evenimentelor. Jurnaliștii, arhivarii, copiștii de tribunale și de cancelarii, pensionarii, profesorii și preoții, negustorii, avocații și deputații, într-un cuvânt burghezia și pseudo-burghezia română, împreună cu cele mai importante dintre instituțiile lor, devin, pentru Iacob Negruzzi, ca și pentru Caragiale, mai târziu, lumea nouă către care literatura trebuie să-și îndrepte atenția”. Scriitorul are meritul „de a fi intuit direcția cea mai fertilă către care trebuie îndreptată proza satirică română”³.

O clasificare exactă a „copiilor”, după criteriul speciilor de proză, este greu de realizat și, în sine, neinteresantă. Oricât de aproximativă totuși, aceasta oferă indicii asupra prevalenței for-

mulei realiste. Astfel, numai câteva se apropie mai mult de „caractere” și „fiziologii”: *Stărostii* (specialistul în căsătorii), *Lei paralei* (snobul), *Christachi Văicărescu* (ipohondrul), *Artistul dramatic* (actorul cabotin și pedant), *Chilipir* (avarul). Cele mai numeroase, deși păstrează unele deprinderi ale caracterologiei clasice, sînt, structural, nuvele: *Părintele Gavril*, *Eroul fără voie*, *Cucoana Nastasiuca*, *Don Juan de la Arhivă*, *Ioniță Cocovei*, *Tachi Zimbilă*, *om politic*, *Cuconul Pantazachi*. Narațiunea, situațiile nu au numai darul de a ilustra o trăsătură de caracter, ci contează și în sine, căpătînd autonomie, inițiativă și naturalețe, organicitate și amploare. Tipologia generică este ca și inexistentă în *Eroul fără voie*, *Cucoana Nastasiuca*, *Cuconul Pantazachi* sau *Un drum la Cahul*. Restul „copiilor” sînt mai greu încadrabile. *Electorale* este mai degrabă o satiră în genul celor intitulate *Farfânicii* sau *Supărăcioșii*, însă cu adresă reală exactă. Epicul lipsește aproape cu desăvîrsire în *Ștefan și Mihai* — pamflet benign, dacă se poate spune, împotriva naționalismului grotesc și absurd — și este total absent în *Tribulațiile unui redactor*, *Foi căzute*, *Gramaticale*, *Curiozități contemporane*, *Scaieși*, *Vorbe parlamentare* — proze fără nici o legătură cu literatura de ficțiune, spirituale articole pe teme de limbă și publicistică literară.

Personajele create de Iacob Negruzzi au psihologia pe care G. Călinescu o cerea eroului de nuvelă. Sînt ființe stereotipe, lipsite de devenire, realizate prin „notarea gesturilor stereotipe”⁴. Conținutul lor sufletește cunoaște o unică formă de expresie: ticul; în acțiune, în gesturi și mimică, în limbaj. Lumea *Copii-lor...* nu așteaptă decît conștiința modernă, gravă și lipsită de orice iluzie, și arta rafinată a unui Caragiale pentru a deveni o lume de automate, vidă și absurdă. La Negruzzi, esențial mijloc de creație caracterologică, ticul este în același timp o substanțială sursă a umorului. De pildă, tot hazul lui Manolăș Mc-reuță, din nuvela *Un drum la Cahul* — capodopera prozatorului —, mizează pe exploatarea abilității a stereotipiei de limbaj:

„În același moment, prezidentul, întrerupîndu-mă, îmi zise cu glas tare:

— Sunteți fără robă, îmbrăcați-vă roba! [...]

— N-am luat roba cu mine, domnule președinte, aveam puțin loc...

— Atunci nu vom pute! răspunse prezidentul.

¹ Ion Creangă, București, E.P.L., 1964, p. 322.

¹ Florin Manolescu, *op. cit.*

² Ștefan Cazimir, *Caragiale — Universul comic*, București, E.P.L., 1967, p. 89.

³ Florin Manolescu, *op. cit.*

— Dați-mi voie, strigai eu supărat..

— Nu vom pute, repetă Manolaș trăgînd clopoțelul.“

Făcînd rost de robă, avocatului i se reproșează că nu are „cartă“, fără care „nu vom pute“, și nici „prôcură“, fără de care, iarăși, „nu vom pute“ — spre disperarea clientului, speriat de severitatea lui „cacon Manalaș“. Mai tîrziu, cînd procesul se re- judecă în defavoarea lui Manolaș, acum simplu avocat, dialo- gul este reluat în acești termeni :

“Înainte de a începe judecata, strigai :

— Domnule președinte, adversarul meu n-are robă!

Un zîmbet zbură pe buzele judecătorilor, care toți cunosteau întîmplările mele la Cahul.

— N-am adus robă cu mine, răspuse Manolaș, mușcîndu-și buzele, n-aveam loc în sac, gîndeam...

— Dar cartă de avocat aveți?...

— Sunt cunoscut, am fost și la Divanul Apelativ...

— Unde vă este prôcura? (apăsai pe silaba întăi a cuvîntului).

— Domnule președinte, strigă Manolaș, văd că permiteți ad- versarului nostru să mă necăjească...

— Fără prôcură nu vom pute! strigai eu.

— Clientul meu este aici față, răspuse Manolaș.

— Trebuie roba la *cacon Manalaș!* strigă muscalul de la spatele mele cu energie.“

Prin *Un drum la Cahul, Părintele Gavril, Cucoana Nastasiica* și *Cuconul Pantazachi*, Iacob Negruzzi este precursorul literaturii mediilor de provincie, a orizonturilor existențiale limitate și a boiernășilor cu tabieturi, din paginile lui Brătescu-Voinești, I. A. Bassarabescu, Ion Dongorozi și alții. La cheful, cuconul *Panta- zachi* „se așaza turcește pe divan, cu ciubucul în mînă, își tuflea fesul pe cap și striga cu glas tare : «Acum haideți, fraților, să trăim bine!» Cîteodată dădea povață lăutarilor : «Măi baragliadi- nă, să-mi cîntați cum și-a pierdut ciobanul oaia!» Atunci lăutarii începeau un cîntec trăgănat și jălnic pe care Pantazachi îl as- culta cîteva minute, trăgînd încet fumul din ciubuc, apoi deo- dată întrerupîndu-l : «Destul, striga el, cîntați cum și-a găsit cio- banul oaia!» și lăutarii treceau la un *allegro* pe care Pantazachi îl asculta cu minele în șolduri, cu fesul pe o ureche și cu tot trupul în mișcare“ (*Cuconul Pantazachi*).

Deși neabilitat pentru epica amplă, Iacob Negruzzi o încear- că, dînd cu **Mihai Vereanu** unul dintre puținele romane junimis-

te, cel dintîi care vede lumina tiparului (1873). Ca problematică și ca ținută stilistică, romanul face trecerea de la poeziile lirice la „copii“ și satire. Structura sa compozită dezvoltă două pla- nuri narative mai importante, care, prin protagoniști, se inter- sectează : destinul lui Mihai Vereanu — avînd în prim-plan o poveste de iubire — și al familiei Vereanu, pe de o parte, și imaginea panoramică a societății românești a timpului, cu pri- vire deosebită asupra claselor de sus. Întorcîndu-se în țară de la studiile de drept făcute în Germania, Mihai Vereanu, fiul unui boier moldovean, trece prin Italia, unde se îndrăgostește de o frumoasă fată, Lucreția. Revenit peste puțin în patrie, are oca- zia să cunoască realitățile sociale și culturale, care îi apar la antipodul imaginii pe care și-o făurise despre ele. Se îndră- gostește de frumoasa, dar ușurataca Adela Balur (refuzînd iubi- rea constantă și discretă a Anei Mirie), care în final i-l preferă pe practicul și abjectul Soloiu. O reîntîlnește, acum în Moldova, pe Lucreția, despre care aflăm că e sora lui, rezultată dintr-o le- gătură de tinerețe a tatălui său cu nevasta lui Manoli Sirbu. După ce acesta din urmă îi dezvăluie lui Mihai adevărata iden- titate a Lucreției, vrea să-l ucidă (spre a se răzbuna pe bătrînul Vereanu), dar cade înjunghiat. Lucreția își pierde mințile, iar Mihai se călugărește — ceea ce, puțin timp înainte, făcuse și Ana —, ispășindu-și prin acte de binefacere destinul nefericit și crima. Astfel, *Mihai Vereanu* este un roman al dramei erotice și al decepției morale — nu fără legătură cu biografia auto- rului : cartea este produsul momentului de criză sceptică pe care scriitorul a traversat-o după reîntoarcerea în țară, și în dez- baterile sale de idei recunoaștem teme ale meditației sociale din satire și epistole, din unele „copii“ și din corespondența lui Ne- gruzzi din acel timp.

Pe bună dreptate s-a spus că paginile mai rezistente ale romanului sînt cele de critică socială. Și trebuie adăugat că, dat fiind caracterul liric și patetic al romanului, acestea dețin un caracter polemic și agresiv, pe care prin relativa lor detașare, „copiile“ nu-l au. Instituții politice și culturale, moravurile fac, toate, obiectul rechizitoriului. Asemenea altor conștiințe ale vre- mii, Iacob Negruzzi biciuiește egoismul, goana după interesul personal, lipsa dezinteresării și a sentimentului patriotic, în ter- meni ce amintesc de diatribele eminescianului *Geniu pustiu*, compus în aceeași perioadă. Capitolele X—XV pun în fața citi- torului figuri și aspecte familiare operei lui Negruzzi : avocatul

Petru Neculiu-Rareș (redactorul ziarului *Libertatea poporului*) — un naționalist demagog și escroc, îmbogățit prin achizițiile fabuloase pe care le percepe „dezinteresat” ca președinte al societății literare „Ulpiu-Traiană”, Soloiu — om laș și fără scrupule, Suliminiu — un parvenit ambițios, Denescu — donjuan de duzină, Cleopița Zuznea și evreul Naftulea, prosperând din „strărostii”, Teodor Covrig — prost și ignorant, ridicol prin pretențiile sale.

Celelalte personaje sînt concepute complementar, în cupluri. Mihai Vereanu este un idealist incurabil, în perpetuă imposibilitate de a stabili un pact cu realitatea, eșuînd într-un misticism dostoievskian; prietenul său, Melini — un sceptic activ și practic, trecut și el, în tinerețe, printr-un acces de idealism; Henri Beaudieu — o sinteză a primilor doi: activ și practic fără a-și fi pierdut iluziile și înaltele sentimente sociale; Adela — „veselă, plăcută, cu spirit”, superficială și calculată; Ana — „sentimentală, serioasă, învățată”, deschisă și generoasă. Pe lângă valorile sale sociale, romanul este notabil prin această dialectică a personajelor și îndeosebi prin tendința de a sonda sufletele și pasiunile sensibile, delicate și discrete (Mihai, Ana, Melini), prin care Iacob Negruzzi îl precede pe Duiliu Zamfirescu.

De reținut este și încercarea de zugrăvire a oamenilor necomplecși și a atitudinii lor înțelepte, prin simplitate și seninătate, față de viață și moarte. Bătrînul țaran pe care Mihai îl întâlnește în pădure îndată ce părăsește gîndul sinuciderii este un Platon Karataev moldav, și în pofida caracterului lor cam confecționat, de interviu provocat, cuvintele acestuia rămîn o consemnare interesantă în psihologia și întîmplările agitate ale romanului. Bătrînul, în căutare de lemne pentru sicriu, spune, între altele:

„... Cînd va fi să cadă noaptea, atunci mă voi pune și eu pe odihnă. [...] Am pus toate la cale: groapa mi-e săpată, săcriul lucrat, luminarea și colacul sunt gătite. Popii i-am zis să vie după amiazi, numai capacul ăsta trebuie să-l isprăvească flăcăul, și nici el nu mai are mult.

Cînd vorbea așa, figura bătrînului era liniștită și chiar avea o expresiune de veselie, la care Mihai se uita cu mirare.

— Vorbești cu liniște de moarte, uncheșule; nu-ți insuflă ea nici o grijă?

— Odinioară, cînd eram mai tînăr, îmi era și mie frică de dînsa, acum nu. De departe, lucrurile par mai rele, de aproape, ele nu spărie.

— Dar ce ne așteaptă pe urmă...

— Ce a să ne aștepte?... Ce-a fost și mai înainte. Ia, ne-a părut c-am fost o vreme în viață ș-apoi nu ne se mai pare.”

Ceea ce face însă ca *Mihai Vereanu* să fie o scriere nereușită în ansamblu ține de structura și de stilul său, care rămîn acelea ale unui roman de senzație și mister și ale melodramei romantice. Narațiunea abundă în situații neverosimile, apariții neașteptate (ca aceea a țigăncii Neașa — geniul protector al lui Mihai) și funeste (Manoli Sirbu), coincidențe stranii (precum acele din final), răzbunări singeroase (plănuite zeci de ani), cavalcade în noapte, vrăji, leșinuri în cimitir, nebunie, duelluri, asceză și elan mistic — toate acestea laolaltă intenționînd să obțină un roman al destinului funest, implacabil, fatal. Întîlnim discursuri lirice și lacrimogene, filozofări banale, dar patetice:

„Nu este moment mai amar și mai grozav în viață decît acel în care omul pentru întăia oară se vede înșălat în amorul său, în ceea ce avea mai scump și mai mare!” și o încheiere în felul acelor ridiculizate de Caragiale în *Două loturi*, de tipică melodramă:

„Trecuse patru ani.

Pe prîsna unei căsuțe, așezate în apropierea unei mînăstiri, sta o călugăriță bătrînă și privea la doi copilași ce se jucau pe drum...”

Dacă *Mihai Vereanu* contează azi numai ca o treaptă în drumul de căutare al romanului românesc, **memorialistica** lui Iacob Negruzzi se conservă prin secvențele sale cele mai izbutite (*Amintiri din „Junimea”* și, intrucîtva, *Din copilărie*) ca o creație reprezentativă a genului în literatura noastră. Nepresupunînd capacitate de construcție și de compoziție amplă (pe care scriitorul nu o posedă), departe de presiunea vreunui model livresc sau a modei, eliberată de spiritul iluzionist al autorului (care îl făcea să încerce genuri pentru care nu era chemat), proza memorialistică fructifică din plin darurile de observator moral și de povestitor degajat, ironic și umoristic, ale lui Negruzzi, însușirea sa de a surprinde pe viu o trăsătură de caracter, o replică, o scenă caracteristică, pe care le relatează cum îi vin, fără grija de „montaj” și fără scrupulul stilistic al literaturii de ficțiune.

Prima scriere mai însemnată a lui Iacob Negruzzi a fost un

memorial de călătorie, scris în 1865 și intitulat inițial, conform unei mărturisiri a autorului, *O descriere de călătorie prin munții Moldovei și Bucovinei*. Din cauze necunoscute, o parte din manuscris s-a pierdut, fragmentele rămase fiind publicate în primul an al *Convorbirilor*, sub titlul *Din Carpați*. Dincolo de valoarea artistică, deloc neglijabilă (notarea vorbirii și a gesturilor, reproducerea — cu arta „suspensului“ — a întâmplărilor și riscurilor la care excursionistul este expus, limba surprinzător de fluidă, corectă și curată pentru această etapă a scrisului lui Negruzzi), scrierea se arată însemnată prin valoarea sa documentară: călătoria a fost o experiență fundamentală, prin care tânărul recent întors din străinătate, după un interval de 11 ani, are revelația peisajului românesc în formele sale cele mai autentice. Memorialul degajă această emoție a descoperirii. Călătorul privește cu ochi evocator ruinele cetății Baia, minăstirea Slatina, bisericile Sucevei, se entuziasmează de frumusețile Bucovinei, al cărui destin nefericit îl deplînge, străbate, ca pe o țară necălcată, sălbatica vale a Bistriței, în tovărășia unor plutași vinjoși și ageri a căror vorbire îi place să o provoace și întrețină. se simte atras de farmecul legendelor locului și al graiului popular, pe care le notează cit poate de fidel.

În *Primblări prin munți* (apărută în *Convorbiri* la 1868, cu titlul *Primblări*) și *Pe malul mării* (1870), relația de călătorie e numai un pretext, cele două proze nefiind altceva decît niște narrațiuni sentimentale cu cadru. Calitatea lor nu stă însă în artificialele istorii erotice, ce ocupă cea mai mare parte, și nici în desele interludii filozofante (destin, iubire, poezie, muzică, natură) — cînd scriitorul ține, cu orice preț, să fie dramatic și profund —, ci în rarele momente în care, registrul grav fiind părăsit, autorul se lasă în voia spiritului său *causeur*. Firea sa orală, suferind de limbuție și sociabilitate, nu poate suporta flegma și muțenia britanică, drept care îl vedem jucînd renghiuri companionilor săi englezi:

„...fiindcă în desele mele călătorii am avut nenorocirea să înlînesc neîncetat acest neplăcut soi de tovarăși, care de multe ori mi-au amărit viața, am gîndit că trebuie combătută cu propriile lor arme și am adoptat principiul de-ă opune englezului un englez și jumătate. Cînd sunt cu englezii într-o trăsură de drum-de-fer sau în diligență și văd figurile lor mute și nemîșcate care mă înconjură, dau figurii mele o espresiune și mai mută, și pentru toate comoarele lumii n-aș adresa unuia din-

tr-înșii cuvîntul. Cînd văd că unul ar avè gust să înceapă cu mine o conversațiune, eu întorc spatele cu dispreț. Dacă voi doi vorbesc încet între dînsii sau încep a dormi, mă fac că dorm și eu și horăiesc din toate puterile peptului, pîn' ce-i văd că sufer torture pe locurile lor și simțesc că în gînd mă blastăm amar. Deși fumez cu pasiune, niciodată în societatea lor nu-mi fac plăcerea de a-mi aprinde o sigară, și îndată ce văd că vreunul voioște să fumeze, eu încep a sufla greu, a-mi contracta toate muscelele obrazului, a deschide toate ferestrele, pînă ce inimicul își aruncă sigara. Cînd însă l-am privat de această mulțămire, simt o satisfacere nespusă, precum ar resimți un general care a nimicit tot planul de bătălie al dușmanului“ (*Primblări prin munți*, I).

Pe lîngă însușirile lor artistice, memorialele *Din copilărie* și îndeosebi *Amintiri din „Junimea“* păstrează o inestimabilă valoare documentară. Prin originea sa, prin locul și rolul pe care le-a avut în societatea „Junimea“ și la *Convorbiri literare*, prin însușirile sale de om sociabil, cu știința cooperării, Iacob Negruzzi era destinat a lăsa aceste prețioase mărturii asupra literaturii române și a lumii scriitoricești din a doua jumătate a secolului trecut.

Amintirile sale *Din copilărie*, publicate în *Convorbiri* (1914), cu subtitlul *Aduceri aminte și impresiuni*, se referă de fapt la perioada primei copilării, anterioară plecării la Berlin (1852), și ne aduc prețioase date — pe care cititorul le-a văzut valorificate în primele pagini ale acestui studiu — despre prima educație și instrucție, în familie. Memorialistul evocă cu talent scene și chipuri, dintre care de tot hazul este acela al dascălului Schüller, om priceput la toate, figură excentrică și simpatică, mare amator — și creator — de distracții insolite, în fine, fanfaron și egolatu, în ciuda modestiei pe care o predică școlarilor:

„«V-am spus totdeauna că nu e frumos ca omul să vorbească de sine însuși și de ale sale. E chiar urît cînd cineva rostește întruna: *eu, eu, eu...* Acest pronume personal ar trebui să-l ștergeți din dicționarul vostru. Luați pildă de la mine: *Eu* nu vorbesc niciodată de mine însumi; *eu* n-aș spune, ferească Dumnezeu, că pot face ceva mai bine decît alții; *eu* știu ce pot, dar nu mă laud. Iacă, vedeți, obișnuit se zice că omul nu trebuie să facă mai multe trebi deodată. Ei bine, *eu* fac în același timp patru lucruri, și toate bine: rătez un dop pentru tunul acesta

de tuçi, dictez unuia dintre voi opera *Micul artișier*. fumcș și mă spăl pe picioare»“.

Ultimul capitol, mai digresiv, ni-l înfășează pe avarul și bănuitorul domnitor Mihail Sturza, care poposise cindva la Trifești și pe care Iacob îl va reîntilni la Ems. Tot aici, îl vede pentru întâia oară pe A. I. Cuza, atunci „un oarecare colonel Cuza“, în tovărășia unei femei frumoase, cu care însă nu era în legătură „regulată“ — spre dezaprobarea mustrătoare a lui Costache Negruzzi: „Măcar — îi spuse el lui Iacob — n-ar trebui să se arăte astfel în public.“

Ca și *Din copilărie*, *Amintirile din „Junimea“* sînt o operă de bătrînețe. Apar în *Convorbiri literare*, în 1919—1920, iar în 1921 în volum, după *Amintirile de la „Junimea“ din Iași* ale lui G. Panu (1908; 1910), cu care sînt indeobște comparate. În vreme ce Iacob Negruzzi a avut avantajul de a fi fost părtașul întregii existențe a societății, de la înființare la epoca de glorie și la declin, stagiul junimist al emulului său durează doar cîțiva ani, coincizînd cu un moment de creștere și afirmare a grupării. Această împrejurare, cum se cunoaște, nu a impietat asupra valorii de adevăr a scrierii lui G. Panu (care și atunci cînd e inexact în fapte este verosimil în principiu, grație puterii sale de a intui, într-un timp scurt, spiritul „Junimii“), nu a influențat nici cantitatea de informație și nici dimensiunile amintirilor sale, mult mai bogate și mai ample decît ale lui Negruzzi. Cu toate acestea, unele probleme mari ale „biografiei“ „Junimii“ se află numai în memorialul celui din urmă, și lucrul este de la sine înțeles: numai Iacob Negruzzi putea vorbi, în modul cel mai autorizat, de *Înființarea societății literare*, *Procesul lui Maiorescu*, *Tipografia Societății „Junimea“*, *Convorbiri literare*. Astfel, cele două *Amintiri...* se întregesc reciproc. Și nu numai ca informație, ci și ca spirit și stil. Ambii scriitori apreciază fenomenul la mult timp după stingerea lui, însă în timp ce Panu e, prin situația sa, detașat, de o obiectivitate ce neutralizează zelul fostului junimist, dar și privirea prea aspră a dizidentului și adversarului, topindu-le într-un entuziasm rece, Iacob Negruzzi vede lucrurile întotdeauna din interior, ca „actor“ — cum însuși își spune —, un *acteur à chaud*, putem zice, care nu se mai poate detașa, lăsînd în seama posterității sarcina de a aprecia obiectiv „piesa în care a jucat un rol de căpetenie“. Această situație se traduce într-un stil participativ și liric — exclamativ, nesupărător însă, intrucît nu vine în discordanță cu valoarea

„piesei“, și nici cu aceea a „actorului“ — amîndouă de o însemnătate superlativă. Indiferent dacă relatează momentele cele mai bune ale „Junimii“ (și ale biografului ei) ori pe cele critice, *Amintirile din „Junimea“* degajă același adînc și emoționant sentiment al făptuirii în grup, pe care nimeni nu l-ar fi putut exprima cu mai multă îndreptățire și fericire, fiindcă nimeni nu a fost mai implicat și „dizolvat“ în viața grupării ca Iacob Negruzzi. De aceea ultimele sale cuvinte dinainte de căderea pentru totdeauna a cortinei, încărcate de o emoție gravă, au cadenta solemnă a expresiilor-efigie menite a intra definitiv în istorie:

„Cînd privesc înapoi, la viața trecută a «Junimii», mă conving pe deplin că o asemenea societate nu s-a putut forma decît prin concursul unor împrejurări cu totul deosebite. A trebuit să se întilnească într-un oraș de provincie un număr de bărbați tineri, la care plăcerea literaturii, și indeobște a ocupațiilor intelectuale, să fie deopotrivă vie. Aceștia au trebuit să fie într-o situație materială independentă, așa ca să aibă de unde ajuta pe alții tineri, lipsiți de mijloace, ce le păreau a avea talent și sîrguință. A trebuit ca membrii «Junimii» să-și recunoască deplin meritele unii altora și ca nici un sentiment de invidie, cît de ascuns, să nu turbure seninătatea constantă a relațiilor lor. Condușă de asemenea bărbați și în asemenea împrejurări, negreșit că societatea a putut ține atît timp, chiar lipsindu-i desăvîrșit orice organizare exterioară. Dar împrejurări identice nu se vor mai repeta ușor în viața unui popor, și de aceea o a doua ediție a unei asemenea societăți va fi poate cu neputință în timpuri viitoare.“

Serise la multă vreme după trecerea celor relatate, ne-am fi așteptat ca timpul să fi șters sau atenuat în *Amintiri...* unele reproșuri la adresa dizidenților și dezertorilor. Dar nu s-a întimplat așa, fiindcă Iacob Negruzzi poate ierta orice, în afară de păcatul capital al apostaziei. De aceea, prezentarea pe care i-o face lui A. D. Xenopol, de exemplu, este plină de aciditate malignă și nedreaptă. Trecerea timpului, aducînd cu sine și schimbări în ierarhia literară, a influențat însă opinia memorialistului asupra marilor scriitori ai „Junimii“, care este sigur că la data desfășurării evenimentelor era alta. Este cazul lui Eminescu și Creangă, cărora le rezervă spații ample și o admirație (mai ales în ce-l privește pe primul) supremă. I s-a reproșat totuși că i-a minimalizat pe cei doi mari scriitori, și obiectia

e îndreptătită. Însă nu trebuie să facem din ea un esențial cap de acuzare. Căci memorialistul depune tot efortul de care este în stare spre a arăta valoarea acestora, iar dacă nu reușește, faptul se datorează distanței care separă valoarea marilor scriitori de puțința de cuprindere a lui Iacob Negruzzi (în definitiv, aceeași și în memorialul lui G. Panu). În ce-l privește pe Creangă — cel mai înșelător geniu al „Junimii“! — Negruzzi nu este, în epocă, singurul păcălit. Cît despre Eminescu, îl acceptă ca pe cel mai mare poet al românilor, dar se simte bine, din tonul în care memorialistul scrie despre Alecsandri, că pentru el tot bardul a rămas cel mai mare. Nici aici, așadar, nu trebuie căutată obiectivitatea.

Aceasta e de găsit în portretele unor scriitori mai mărunți ai grupării, a căror operă și autoritate nu-l apasă, și în creionarea căroră teama de a nu da prea puțin sau prea mult nu-l persecută (N. Nicoleanu, N. Skelitti, M. Cerkez, Scarlat Capșa, N. Gane, Anton Naum și alții). În astfel de pagini stă și ce are mai bun arta memorialistului: reținerea și notarea trăsăturii individualizante, dozarea discretă a simpatiei cu maliția, a duioșiei cu ironia și umorul subțire. Anton Naum are „un aer de distincție foarte caracteristic, el e zgîrcit la vorbă, sobru de gesturi, totdeauna elegant îmbrăcat, timid, melancolic și mizantrop. Mult timp Naum a avut o antipatie contra «Junimii», fără a-și da seamă pentru ce, poate numai de frica introducerii unui element nou în viața sa...” Ca scriitor, Naum „e poate ultimul reprezentant al clasicismului pur. Din autorii clasici, greci, latini și francezi, nu-l poți scoate. Aceasta e statornicia și exclusiva sa hrană intelectuală. Cu Horaț se scoală, cu Virgiliu petrece ziua, cu Boileau și André Chénier se culcă” etc.

Pe aceeași treaptă artistică stă relatarea unor întâmplări specifice redactorului asaltat de colaboratori veleitari, dar tenace, sau a unor scene din ședințele „Junimii“, de la aniversări și banchete (precum acela, de pomină, din anul 1867, prelungit până a doua zi, cînd petrecerea continuă astfel:

„Carp, amețit de tot, se culcă pe vreun ceas, și deșteptîndu-se, reîncepu a bea, deveni sentimental și se puse să îmbrățișeze pe toți ceilalți, făcîndu-le declarații de eternă amicie; Leon Negruzzi se făcu bătaios și căută ceartă prietenilor, învinovățîndu-i că i-au șterpelit pălăria, care nu se mai afla nicăieri. El se credea într-un restaurant și, adresîndu-se servitorilor, le cerea întruna *socoteala finală și un cognac*; Burghele și Bernhard tur-

nau pe gît pahar peste pahar, în liniște, bucurîndu-se de veselie celorlalți, iar Alecsandri, retrăgîndu-se între 5 și 6 din ziua și văzînd cercul așa de restrîns, își exprimă mirarea cum de tinerii din ziua de azi se culcă așa de devreme și gustă așa de puțină băutură“).

Pline de spirit sînt și fișele biobibliografice din *Dicționarul „Junimii“*¹, originală scriere ce completează în mod fericit *Amințirile...* și pe care „notaru coresp. eternu“ n-a încetat să o întregească, pînă cînd, rămas singur supraviețuitor al mării generații, s-a hotărît a o publica (în *Convorbiri literare*, 1924—1925). *Dicționarul...* furnizează informații despre fondarea și evoluția „Junimii“, grupuri și ierarhii, tradiții, expresii consacrate („de rigoare“), porecle, formule memorabile, date despre revistă și despre rubricile ei, informații biobibliografice despre toți junimiștii, inclusiv despre aceia care „n-au scris niciodată nimic“. Combinațiile lui Negruzzi pe această temă sînt inepuizabile². Telemac Ciupercescu „n-a scris niciodată nimic. Dar se susține că cetește din vreme în vreme“. Constantin P. Constantiniu „n-a scris niciodată nimic, dar e și mic de stat“. Ion Foti „n-a scris niciodată nimic. Unii zic că ar fi vorbit o dată“. Vasile Ionescu „nu vorbește nici un cuvînt, dar meditează“ etc. Ca și în proza sa de observație, reține gesturi și replici originale, ticuri. Nicolae Mandra „avea tot felul de gesturi și apucături ciudate, de ex.: strîngea mîna în aer înainte de-a o întinde cuiva; saluta înainte de a deschide ușa odăiei unde era să intre și altele. Începea convorbirile sale cu cuvintele: «pst, domnule...» și sfîrșea fiecare frază cu unul sau mai multe «etc., etc.»“. Excepționale prin verva lor umoristică sînt portretele în racursi ale lui Th. Burada, P. Carp, Gheorghe și Leon Negruzzi, V. Pogor, precum și portretul pe care autorul și-l face sieși.

Iacob Negruzzi a avut dintotdeauna pasiunea **teatrului**, pe care și-a manifestat-o ca actor amator, ca cititor și spectator sistematic, ca traducător (a transpus în românește aproape tot teatrul lui Schiller, săvîrșind un prețios act de cultură), în fine, ca autor dramatic. Genul către care s-a simțit chemat a fost comedia, pe care a cultivat-o în mai toate formele ei, de la

¹ Puțin cunoscut pînă la reproducerea lui de către Corneliu Simionescu, în ediția citată.

² Cf. Al. Piru, *Din umorul lui Iacob Negruzzi*, în vol. *Varia* [I], București, Edit. Eminescu, 1972, p. 125-127.

proverbul dramatic și opera bufă la ampla comedie de meravuri și caractere.

Prima sa piesă, proverbul *Împăcarea* (publicată în 1866 în *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, apoi în *Convorbiri literare*, 1867), scrierea sa de debut totodată, este de fapt pretext al unei dezbateri de idei pe tema relației dintre generația tinărară și cea vîrstnică, prezent și trecut, inovație și tradiție, încheiată printr-un pact ce rezumă concepția socială și culturală a evoluției organice, la care autorul subserie încă din prima lui tinerețe. Cele două personaje ale piesei (*Doamna Cîmpeanu* — o femeie instruită, din înalta societate, și *Costrel* — un tînăr proaspăt înapoiat de la studiile de drept din străinătate), alter-ego-uri ale scriitorului, rezumă „împăcarea” în acești termeni:

„*Doamna Cîmpeanu*: Mărturisești că tinerii pot învăța încă mult de la bătrîni; că timpul de față trebuie să fie copil ascultător al trecutului?”

Costrel: Mărturisese din toată inima! Dar nu tăgăduiți că nici trecutul nu are cuvînt a desprețui pe prezent. Tinerii au pășit un pas mai departe spre progres, pe care bătrîni, departe de a-l condamna, trebuie să-l recunoască.

Doamna Cîmpeanu: Cîtă vreme nu se vor depărta de experiența trecutului. Împăcarea e gata!”

Se înțelege că piesa — satiră, totodată, a maniei străinismului în moravuri, limbă, literatură — contează numai ca un document al concepției despre civilizație și cultură a autorului, nu și ca operă literară.

Tot în 1867, dramaturgul publică în *Convorbiri*, *O poveste* piesă într-un act, ce preludează comedia *Amor și viclenie* (doi îndrăgostiți care nu vor să-și arate unul altuia iubirea sînt făcuți să și-o mărturisească după ce ascultă „povestea” cu „Trufășel” și „Mîndrulica”, împăcați de o zîină). Intriga este puerilă, dar are meritul de a fixa un motiv pe care atît comediele ulterioare, cît și romanul îl vor dezvolta: acela al cuplului erotic.

Compusă pe un subiect împrumutat, comedia în trei acte în versuri *Amor și viclenie* (1870) vrea să ilustreze ideea mai generală că „nu buna-credință, ci numai viclenia / În lume izbutește”. Personajele piesei sînt naturi complementare, ca și acelea din *Mihai Vereanu*. Mărturisindu-i dragostea, Costin culege în diferența iubitei sale, Elena. Instrăinat o vreme, acesta se reîntoarce însoțit de Conrad, prietenul și mentorul lui în ale iu-

birii, care-l învață arta „vicleniei”. Ajutați de Aurica, isteța servitoare a Elenei și a sorei sale, Esmeralda, cei doi pun la cale o seamă de scene menite a demasca adevăratele sentimente ale Elenei față de Costin și ale Esmeraldei față de Conrad, îndrăgostit subit de aceasta. Comicul, de situație, rezidă în *imbroglio* și *qui-pro-quo* și în jocul bine condus al aparte-urilor. Stilistic, piesa este eteroclită, alternînd registrul liric cu cel ironic-umoristic, după cum îndrăgostiții își spun deschis și patetic iubirea (în tirade de un retorism adesea supărător) sau mascat și persiflant, atunci cînd se află față-n față. Astfel, *Amor și viclenie* este semnificativă pentru acea epocă de creație în care autorul ține cu orice preț să alătore satirei și comicului un pandant melancolic.

Nelipsită de artificialități de expresie (ca apelativul „amorul vostru, doamnă”, ce a atras ironia comentatorilor, de la A. D. Xenopol și Eminescu la E. Lovinescu), această creație dramaturgică rămîne, prin formula ei stilistică și prin versificația fără rimă, o experiență originală în comedia română a epocii.

Proba iubirii face, de asemenea, obiectul piesei într-un act *Nu te juca cu dracul* (1879), o comedie bine construită și scrisă cu nerv. Pentru a se convinge că femeia de care e îndrăgostit îl iubește, un bărbat (Berbecanu — numele sugerează naivitatea ovină) îl pune pe credinciosul său amic (Timur) să o curteze. Rezultatul este că acesta se îndrăgostește cu adevărat, de unde și replica finală — un proverb cu sens de memento: „...să învățați că, nepedepsit, nimeni nu poate să se joace cu dracul!”

Paralel, se desfășoară istoria similară a servitorilor (*Mîndița*, *Zarzat*, *Condulici*), în replici savuroase, bazate pe forme de limbă vorbită, populară.

Un conflict erotic are la bază și opera comică în trei acte *Beizadea Epaminonda* (1885), pusă pe muzică de Eduard Caudella. Piesa vizează moravuri specifice epocii fanariote, unul dintre acestea — luarea de mită — fiind explicat de Mucalidi, aghiotant al „bizdadelei”, în acest mod: „Filotim este cînd se dă... fiindcă... pricepi... nu se poate altfel... aici în țară totdeauna trebuie să se dea... altfel nu faci treabă.”

Intenția satirică redusă și comicul facil, vodeviles, al tuturor acestor piese sînt depășite de comedia în patru acte *O alegere la Senat* (1878), care preludează de aproape caragialiana *O serisoare pierdută* (1885) și anticipează, într-o anumită măsură (prin psihologia personajului principal, lăncu Păltinaș, și a ma-

mei acestuia, Zoița), comedia *Titanic-vals* a lui Tudor Mușatescu. Cu un nex dramatic strîns, *O alegere la Senat* satirizează moravurile electorale ale vremii, aducînd în scenă o mare varietate de personaje.

Conflictul confruntă trei generații: bătrîna Zoița, o conservatoare ruginită, femeie ambițioasă, aliată cu nepotul ei, Leon Teoveanu — un caracter abject, de intrigant și de trădător; Păltinaș și Aspazia (soția sa), oameni așezați și de bună-credință; Zulnia (fiica lui Păltinaș) și Andrei Mirtescu, tineri onești, cu vederi liberale. Mai apar: Gavrița Simconovici, tipul oportunistului, făgăduind tuturor votul său, ca și părintele Gavril; răzeșul bogat Ilie Rogojină, profitînd cu isteție vicleană de situațiile create; avocatul Dudulea, redactorul ziarului *Salvarea patriei*, — un Cațavencu *avant la lettre*. Discursul prin care acesta vrea să determine alegerea lui Păltinaș trimite nemijlocit la cuvîntarea electorală a eroului caragialian:

„(*Gesticulînd*): Hm! Hm! D-nilor alegători! Hm, hm! A sosit momentul ca țara, în suveranitatea ei, să se pronunțe asupra destinelor sale. Momentul este solemn! Să ne gîndim cu maturitate înainte de a hotărî. De la votul d-voastre va atîrna menținerea sau căderea patriei noastre. [...] Finanțele sunt ruinate prin delapidările guvernului actual, școalele zac în ruină, administrația e coruptă, căci cei de sus sunt corupți. [...] În politica exterioară umilîntă, înlăuntru jaf și abuz, țara este la marginea peirii... Noroc însă că avem un bărbat care [...] fără cel mai mic interes este gata să se jertfească pentru țară, care a zis totdeauna, care zice și acum: să pier eu, dar țara să fie salvată! [...] El va îndrepta finanțele, va face ca pensiile să fie plătite la vreme, ce zic? să fie mărite; școalele se vor înmulți, administrația va fi bună și toți cetățenii vor fi mulțumiți. Chiar natura va ține cu dînsul, căci ea ține cu cei drepecți. Ploile vor înlocui seceta, mana va fi generală în toată țara!...”

Iar declarația de amor pe care Leon o face Aspaziei e în spiritul înfocateilor jurăminte ale lui Rică Venturiano:

„Da, am o inimă pasionată, care nu judecă. Cînd iubesc, inima mea nu mai cunoaște nici o stavilă, ci, ca o flacără împinsă de vînt, mă arde pe mine și arde tot împrejur [...]. De mult compătinesc cu suferințele tale.” etc.

Asemănările cu piesele lui Caragiale nu trebuie însă supra-licitate; fiindcă, mai degrabă decît influenței, ele se datorează fondului referențial comun de care au beneficiat cei doi dramaturgi și depozitului tematic și tipologic al literaturii epocii și al celei imediat anterioare (cite din aceste teme și tipuri nu sînt de găsit în dramaturgia comică a lui Alecsandri?). Meritul lui Iacob Negruzzi nu este în primul rînd de a fi inventat, cît de a fi ținut „calde” unele subiecte, situații și personaje, în așteptarea maestrului. Apoi — se înțelege de la sine —, deosebirile sînt mult mai însemnate decît similitudinile, dată fiind diferența de viziune. La Iacob Negruzzi o viziune îngăduitoare și melioristă asupra hunii (sfîrșitul comediei sale ilustrează, într-adevăr, biruința adevărului), la I.L. Caragiale una dură, care nu lasă nici o speranță (finalurile sale sînt, cum se știe, false *happy-end-uri*, semnificînd o cădere și mai profundă, grotescă).

Iacob Negruzzi a mai scris cîteva piese de teatru, în colaborare: opera bufă *Hatmanul Baltag* (1884), dimpreună cu I.L. Caragiale (partea lui Negruzzi sînt cupletele), și revistele umoristico-satirice *Nazat!* (1886) și *Zeflemele* (1889), în colaborare cu D. R. Rosetti. Acestea cuprind aluzii spirituale la stări de lucruri contemporane, instituții politice și administrative etc.

Publicistica literară a lui Iacob Negruzzi este prin excelență una militantă, înțelegînd prin aceasta că e pusă în slujba ideologiei și acțiunii junimiste. Ideile sale literare nu sînt originale. Recrutate din fondul teoretic comun al „Junimii”, acestea sînt însă bine înțelese, mai ales în consecințele lor practice. Niciodată Negruzzi nu face dizertații teoretice de dragul teoriei, ci, după modelul maiorescian, pentru a fixa o bază principială acțiunii sale critice, întotdeauna cu obiectiv precis. Vorbește de gratuitatea artei și condamnă în principiu intruzia politicului în literatură, pentru a respinge sistematic, ca redactor, literatura de circumstanță și inferior-moralizatoare.

Crede însă în rostul moral al artei, pe care îl vede, ca și Maiorescu, în eliberarea de egoism, și consideră „contemplarea frumosului” drept „cea mai nobilă ce o gustă omul, căci e cea mai neinteresată, cea mai dezlipită de individualitatea sa.”¹ îi acordă însă și o funcție națională, patriotică. Cercetînd, într-o privire fugară, prezența „elementului estetic” la popoarele civilizate din antichitate și epoca modernă, el constată uriașul rol

¹ *Elementul estetic*, în *Convorbiri literare*, VI, nr. 3, 1 iun. 1872, p. 127.

jucat de artă în lupta pentru unitatea politică a grecilor, italie-
nilor, germanilor, unitate precedată și determinată de cea spiri-
tuală, săvârșită de arte și literatură. Pe aceste rațiuni se bizuie
îndemnul său la cultivarea frumosului printre români, ple-
doaria pentru un repertoriu dramatic național — teatrul fiind
prima instituție chemată a „lăți gustul estetic, a educa poporul
pentru gustarea frumosului” — și critica spectacolelor cu piese
străine mediocre și rău jucate. Din același motiv, îi critică pe
scriitorii care prezintă „o lume necunoscută numărului celui
mare a poporului” și laudă poeziile lui Alecsandri și legendele
istorice ale lui Bolintineanu, inspirate din „izvor național”. Con-
statând, în epoca modernă, o „înverșunare pentru mântuirea
principiului de naționalitate”, Iacob Negruzzi dezaprobă catego-
ric ideea cosmopolitismului (în prelegerea introductivă la ciclul
junimist de conferințe pe tema „elemente naționale”, al cărui re-
zumat îl publică în *Convorbiri*):

„Apropierea deosebitelor popoare prin ușoara și răpedea lor
comunicare, elementul universal al comerțului, care joacă un rol
atît de însemnat, lățirea grabnică a ideilor peste toată suprafața
pămîntului au făcut pe cîțiva cugetători să creadă că deosebirea
dintre popoare este idee învechită și stricăcioasă [...]. Însă fap-
tele timpului nostru au dovedit că ideile cosmopolite erau con-
trare naturei omenești” (de pildă, „practica dovedește [...] pe
fiecare zi că [...] forma de stat a fiecărui popor este un produs
al propriei sale vieți”). De aici, și în spiritul criticismului junimist
al doctrinei „formelor fără fond”, Iacob Negruzzi pornește
diatriba împotriva importului de instituții politice, administra-
tive și culturale, care pune în primejdie „principiul național”, mă-
rind totodată „depărtarea unei clase puțin numeroase a socie-
tății de numărul cel mare al poporului, de neliniștea și suferința
lui obștească”.

Pe aceleași premise ideologice se desfășoară și susținuta ac-
țiune a lui Iacob Negruzzi pentru apărarea și cultivarea limbii
naționale. Este una din temele fundamentale ale publicisticii
sale. În buna tradiție creată de generația *Daciei literare* și în
consens cu gîndirea junimistă, el vede în limbă „cel mai trainic
element, cea mai puternică temelie a naționalității române”. De
aici înverșunatul război pe care scriitorul îl declară stricătorilor
de limbă, de orice fel: latiniști, franțuiziți, germanofili: „Este

¹ *Convorbiri literare*, VIII, nr. 1, 1 apr. 1874, p. 37.

foarte trist de a vedea că mulți, tocmai din acei ce au nescîrșit
cuvîntul «naționalitate» în gură și se laudă cu simțirile lor na-
ționale, ne sfărîmă limba părintească, elementul de naționalitate
cel mai puternic. A nu învăța limba poporului, a nu-ți da oste-
neala să pătrunzi firea ei adevărată, ci a o privi ca o jucărie pe
care toți au dreptul să o sfîșie după plac este fapta unui om ce
nu respectează deloc naționalitatea sa” (*Scrisoarea III*).

Limba este un organism natural, cu legi specifice și obiecti-
ve pe care filologul și scriitorul trebuie să le înțeleagă și să le
urmeze în logica lor firească, nu să le siluiască prin inițiative
subiective aberante. Cele cinci *Scrisori* (publicate în *Convorbiri*,
1877) dezvoltă — cu un remarcabil bun-simț filologic și o fină
ureche lingvistică — asemenea idei, pe baza cărora autorul face
o critică sistematică a abuzului de străinisme în lexic.

Criteriul inspirației naționale, alături de acela al corectitu-
dinii limbii, guvernează și aprecierile pe care I. Negruzzi le-a
făcut în varii ocazii asupra unora dintre scriitorii români. El
împarte literatura română modernă în trei perioade (în funcție
de care își orientează și judecățile de valoare):

„Întăia s-ar compune din autorii ce au scris cam pînă la
anul 1830 și ar cuprinde unele încercări în limba română, după
secole de decădere; a doua ar merge pînă la anul 1848, timp în
care se făcuse cunoscuți publicului Eliad, Alexandrescu, Negruz-
zi, Alecsandri, Donici, Bolintineanu și alții, autori plini de en-
tuziasm și de merite; a treia — timpul modern, începe cu o
confuziune fără margini în idei și în limbă. Spiritul reformator
introducîndu-se între români, cu o violență și pripă fără exem-
plu, tineri ieșiți de prin școlile Apusului răspîdesc nenumărate
mici scrieri, fără idei originale, într-o limbă puțin înțeleasă de
popor, și, cu toate aceste, plină de pretențiune și de afectare”¹
În această ultimă etapă autorul înscrie și devierile lingvistice ale
lui Heliade și Bolintineanu. Avînd despre generațiile anterioare
aceleași idei pe care le împărtășeau toți corifeii „Junimii”, Ia-
cob Negruzzi se vădește, totuși, mai generos în aprecieri atunci
cînd scrie despre cutare scriitor din trecut.

Articolele sale (care nu au o valoare exegetică, analitică,
rămînînd la judecăți generale și de bun-simț) sînt însemnate ca
pură prezență în paginile unei reviste conduse de criterii atît
de avare în ce privește selecția vechilor valori. Cum spuneam,

¹ *Alesandru Chrisoverghi*, în *Convorbiri literare*, VI, nr. 9,
1 dec. 1872, p. 256.

În acest gest transpare situația lui Iacob Negruzzi de legatar spiritual al generației tatălui său și a lui Alecsandri și de om de legătură între vechea direcție și noua orientare, junimistă. Apar astfel sub semnătura sa scurte articole referitoare la Gh. Asachi, C. Negri, Al. Hrisoverghi, D. Ralet, A. Sihleanu, Daniil Scavinski, Cilibi Moise, Gh. Crețeanu și alții, într-o epocă în care multe dintre aceste nume erau uitate. În repetate rânduri scrie despre Alecsandri (cu o constantă devoțiune și admirație) și despre Costache Negruzzi, lăsând mărturie prețioasă asupra omului.

Ca redactor al *Convorbirilor* are ocazia să scrie necroloagele tuturor apropiaților săi din „Junimea”. Dincolo de încărcătura lor emoțională, acestea prezintă, ca și *Amintiri din „Junimea”* și *Dicționarul „Junimii”*, o valoare documentară, girată de strânsul contact al autorului cu scriitorii în cauză și de talentul său de evocator și portretist. În Academie s-a referit laudativ la nucelele lui Brătescu-Voinești și l-a prețuit pe Delavrancea, nu numai ca scriitor, ci și ca orator, susținând că și dacă nu ar fi scris nimic, tot ar fi trebuit să fie primit în înaltul for cultural: pentru talentul lui de vorbitor.

Iacob Negruzzi a lăsat o operă complexă, semnificativă atât pentru rădăcinile lui pașoptiste, cât și pentru epoca în care a scris. Liant al „Junimii”, el este totodată o verigă între literatura trecutului și „noua direcție”. Creația sa de tranziție privește înapoi în timp, către generația *Daciei literare*, și înainte, spre marii creatori ai „Junimii” și chiar dincolo de ei, fiind o tipică operă de continuator și de precursor totodată, dintre acelea fără de care marile culmi ne-ar părea iviri inexplicabile și nu prezizibile salturi calitative într-o evoluție firească. Prin amestecul indiscernabil de tradiție și inovație, această operă este dintre cele mai relevante pentru caracterul organic al literaturii române. Ea continuă genul satirei și al epistolei îmbogățindu-le registrul tematic, preia modelul fiziologiei literare și îl depășește printr-un conținut și o tehnică nuvelistică, propunând o problemă acută și variată, ce va preocupa și în continuare proza noastră realistă, contribuie la anevoiosul drum de perfecționare a romanului românesc, continuă tradiția satirică a teatrului comic aducând, în același timp, teme noi, din care unele se vor dovedi fertile și mai târziu. Comparat uneori cu scriitori productivi și eclecticici, dar minori, precum Baronzi, Pelimon și Grădeanu, Iacob Negruzzi îi depășește nu numai prin valoarea mai ridicată a operei, ci și prin aceea că se înscrie mai profund în-

tr-o tradiție, intuind, în același timp, liniile de forță ale evoluțiilor viitoare.

Posedind așa-numitul simț comun, care l-a ținut întotdeauna departe de exagerări, Iacob Negruzzi a fost un spirit critic echilibrat și constructiv, de un patriotism adânc și neexclamativ, constituindu-se ca o reacție la excrescențele declamatoare și sterile. Prin rolul său în încheierea și dăinuirea „Junimii” și prin îndelungata-i muncă de redactor al celei mai importante reviste literare românești, el ni se impune ca o excepțională figură de activist cultural, păstrind, grație devotamentului său adevărat și dezinteresat, o mereu actuală valoare de exemplu.

NICOLAE MECU

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Poet, prozator, dramaturg, traducător, publicist, conducător al celei mai importante reviste literare din cultura românească, membru fondator, corifeu și, tot el, memorialist al „Junimii“, Iacob Negruzzi a fost o personalitate complexă, care a adus o contribuție substanțială la dezvoltarea literaturii române din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Istoria literaturii l-a reținut în primul rînd ca pe un excepțional animator și organizator, fără a cărui pricepere, perseverență și generozitate revista *Convorbiri literare* n-ar fi dobîndit gloria de care s-a bucurat în cea mai însemnată perioadă (1867—1895) a îndelungatei ei existențe. Creația sa literară, mai modestă, relevă, în secvențele ei într-adevăr izbutite, un talentat observator socio-moral, dotat cu un remarcabil spirit critic, un scriitor înzestrat cu un desăvîrșit simț al limbii. Memorialistica, publicistica și bogata sa corespondență, pe lângă calitățile artistice, deosebite în cazul celei dintîi, se impun și printr-o inestimabilă valoare documentară, fundamentală pentru epoca marilor clasici. Toate acestea îndreptățesc cu prisosință realizarea unei ediții ample a operei lui Iacob Negruzzi, mult mai cuprinzătoare decît cea care, cu un deceniu în urmă, îi readucea în actualitate doar titlurile cele mai reprezentative (Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, ediție îngrijită și prefațată de Corneliu Simionescu, București, Editura Minerva, colecția „Biblioteca pentru toți“, 1970 ; vol. I : *Copii de pe natură* ; vol. II : *Amintiri din „Junimea“*).

Deși la rîndul ei selectivă, prin forța împrejurărilor am putea spune, pentru că Iacob Negruzzi a scris mult și inegal, ediția noastră, prevăzută a apărea în trei volume, intenționează să ofere o imagine completă a întregii activități literare a scriitorului, să ilustreze, cu texte definitorii, toate compartimentele creației sale originale. Astfel, primul volum este consacrat în exclusivitate scrierilor beletristice, volumul al doilea va cuprinde

memorialistica și publicistica literară, aici aflându-și locul textele referitoare la „Junimea” și la *Convorbiri literare*, iar ultimul volum va însuma corespondența emisă.

Pentru toate scrierile din primul volum, ca text de bază a fost folosită ediția definitivă, în șase tomuri, apărută sub supravegherea autorului: Iacob Negruzzi, *Scrieri complete*, București, Editura librăriei Socec și Comp., 1893—1897; vol. I: *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893; vol. II: *Poezii*, 1894; vol. III: *Mihai Vereanu. Primblări prin munți*, 1895; vol. IV: *Teatru*, 1895; vol. V: *Pe malul mării. Din Carpați. Traduceri din Schiller*, 1896; vol. VI: *Traduceri din Schiller*, 1897. Cu foarte rare excepții, aceste texte au fost publicate mai întâi în *Convorbiri literare*, apoi, unele din ele, în trei volume anterioare *Scrierilor complete*: *Poezii*, București, Librar-editor Socec și Comp., 1872; *Mihai Vereanu*, roman, Iași, Tipografia națională, 1873; *Copii de pe natură*, București, Editura librăriei Socec și Comp., 1874. Între versiunile din *Convorbiri* și din aceste trei volume, pe de o parte, și cele din ediția definitivă, pe de alta, nu există deosebiri esențiale de conținut sau de formă, așa încît nu am considerat necesară operația de înregistrare a variantelor, relativ puține și nesemnificative. În afara eliminării erorilor evidente sau a numeroaselor greșeli de tipar, consemnate de altfel și în erate, modificările operate de autor sînt de natură mai ales fonetică și relevă un anumit regres al pronunției regionale moldovenești în favoarea normei literare.

Pentru scrierile din volumul al doilea, ca texte de bază au fost folosite edițiile: Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, București, Editura Viața românească, [1921], de unde se reproduce memorialistica (*Amintiri din „Junimea” și Din copilărie*); Iacob Negruzzi, *Scrieri complete*, vol. I, *Copii de pe natură. Scrisori*, București, Stabilimentul grafic I. V. Socec, 1893, de unde se reproduce ciclul *Scrisori*, pe care îl integrăm publicisticii literare, deși a apărut printre operele beletristice. Restul textelor se reproduc din publicațiile periodice în care au fost tipărite (*Convorbiri literare*, *Analele Academiei Române* etc.), intrucît autorul nu și-a strîns niciodată publicistica în volum.

În ceea ce privește volumul al treilea, corespondența se reproduce exclusiv după manuscrise, cu excepția cazurilor cînd autografele unor scrisori edite nu ne-au fost accesibile, textul fiind transcris, în aceste situații, după versiunile existente.

Probleme mai delicate de alcătuire a sumarului ne-au fost puse la primul volum, cel de beletristică. Criteriului valoric, care a guvernat permanent selecția, i l-am asociat pe acela al ilustrării tuturor genurilor cultivate de scriitor, din dorința firească de a prezenta, sub toate aspectele ei viabile, o vastă operă literară, recepționată pînă acum unilateral. Pe lîngă unanim apreciatele *Copii de pe natură*, de exemplu, sau pe lîngă comedia satirică *O alegere la Senat*, înrudită vizibil cu *O scrisoare pierdută*, pe care o precede cu vreo șase ani, am socotit util să includem în ediția noastră și romanul *Mihai Vereanu*, primul roman junimist, marcat net de ideologia societății ieșene, precum și pagini de un interes aparent mai restrîns: cîteva titluri semnificative din poezie, comediiile „de salon”, cu subiect erotic, *Amor și viclenie* (în versuri) și *Nu te juca cu dracul* (în proză), cele mai izbutite dintre impresiile de călătorie. Volumul cuprinde, așadar, o culgere destul de largă de texte din întreaga serie a *Scrierilor complete*. Ordinea titlurilor antologate nu o respectă însă decît parțial pe aceea din ediția de autor, dictată, pare-se, de rațiuni strict tipografice, prevalînd asupra celor tematice sau cronologice. Noi am adoptat principiul convențional (și tradițional) de sistematizare a materialului pe genuri literare. Astfel, în prima secțiune a volumului, cea de poezie, sînt reproduse, selectiv, ciclurile de versuri: *Poezii lirice*, *Idei și maxime*, *Balade*, *Satire* și *Epistole* (din vol. II de *Scrieri complete*); în a doua secțiune, cea de proză, sînt reproduse, integral, ciclul *Copii de pe natură* (din vol. I — în ordinea stabilită de autor), romanul *Mihai Vereanu* (din vol. III) și „fragmentele” memorialului de călătorie *Din Carpați* (din vol. V); în secțiunea a treia, cea de teatru, sînt reproduse, integral și în ordine cronologică, comediiile *Amor și viclenie*, *O alegere la Senat* și *Nu te juca cu dracul* (din vol. IV).

În ceea ce privește transcrierea textelor, conform practicii curente de editare a clasicilor, am aplicat normele ortografice în vigoare, străduindu-ne să respectăm formele de limbă — fonetice, gramaticale și lexicale — specifice scriitorului și epocii. De la bun început trebuie însă să precizăm că, în cazul particular al lui Iacob Negruzzi, aspectul lingvistic relativ unitar al scrierilor beletristice (reproduse după ediția de autor) își schimbă complet înfățișarea, în sensul unei pronunțate inconsecvențe, atunci cînd se au în vedere publicistica literară și, mai ales, corespondența, redactate într-un foarte lung interval de timp. Prin-

cipiile de transcriere adoptate de noi încearcă să ofere un text autentic, care să reflecte particularitățile de limbă și de stil ale scriitorului în toate etapele activității sale creatoare.

Aplicarea normelor ortografiei actuale în situațiile fiind am considerat că nu avem a face cu fapte de limbă specifice scriitorului, caracteristice epocii sau ilustrând o realitate lingvistică regională, a determinat următoarele schimbări față de textul de bază :

— *ă* a fost transcris *i* (*â*) în cuvintele : *când* > *cind*, *incăt* > *incît*, *romănesc* > *romănesc*, *sfânt* > *sfint*, *văbind* > *vinînd*.

— *e* a fost transcris *ă* în cuvintele a căror scriere cu *e* reprezintă o grafic etimologică (ori resimțită ca atare) : *discoper* > *discopăr*, *numer* > *număr*, *recoare* > *răcoare*, *remas* > *rămas*, *resplăti* > *răsplăti*, *respuns* > *răspuns*, *resturnat* > *răsturnat*, *reu* > *rău*, *septămină* > *săptămină*, *seu* > *său*, *streluci* > *străluci*, *sufer* > *sufăr*, *teu* > *tău*, *țerm* > *țarm*, *urește* > *urăște*.

— *e* inițial sau la început de silabă a fost transcris *ie* în cuvinte ca : *băeții* > *băieții*, *boer* > *boier*, *chee* > *cheie*, *creerii* > *creierii*, *dee* > *deie*, *ertare* > *iertare*, *eși* > *ieși*, *etac* > *ietac*, *spue* > *spuie*, *trebue* > *trebuie*, *voe* > *voie*, precum și în următoarele forme de plural : *aleele* > *aleiele*, *femeele* > *femeiele*, *ideele* > *ideiele*.

— *i* inițial urmat de consoană nazală a fost transcris *i* : *imprejurare* > *împrejurare*, *înainte* > *înainte*, *inapoi* > *înapoi*, *incă* > *încă*, *înverzi* > *înverzi*.

— *i* precedat de *r* sau de consoană suierătoare a fost transcris *i* în cuvintele : *amări* > *amări*, *cobori* > *cobori*, *hotări* > *hotări*, *sin* > *sin*, *zimbi* > *zimbi*.

— *u* (și *û*) final, fără valoare fonetică în cuvintele nearticulate (cu excepția situațiilor când este cerut de ritmul versurilor), a fost suprimat : *entuziasmu* > *entuziasm*, *feliu* > *feli*, *ministeriu* > *ministerei*, *patriotismu* > *patriotism*.

— *ea* a fost transcris *a* în : *șea* > *șa*, *șeae* > *șase*.

— *ea* a fost transcris *ia* în cuvinte ca : *ameaza* > *amiaza*, *eaca* > *iaca*, *ean* > *ian*, *ear* > *iar*, *femeea* > *femeia*, *închipuea* > *închipuia*, *odaea* > *odaia*, *voea* > *voia*.

— *ia* a fost transcris *ea* în cuvintele : *eias* > *ceas*, *ciaun* > *ceaun*, *iubia* > *iubea*, *găsia* > *găsea*, *liagă* > *leagă*.

— *ie* (și *ia*) precedat de consoană palatală a fost transcris *e* în : *chiema* > *chema*, *ghiară* > *gheară*, *urechie* > *ureche*, *vechie* > *veche*.

— *oa* și *oă* au fost transcrise *ua* și *uă* în cuvintele : *aleaoa* > *aleaoa*, *doă* > *două*, *ploă* > *plouă*, *șoseaoa* > *șoseaua*, *ziona* > *ziua*.

— *ue* a fost transcris *uă* în cuvinte ca : *doue* > *două*, *nouele* > *nouăle*.

— *s* în poziție intervocalică sau înainte de consoană sonoră a fost transcris *z* : *casnă* > *caznă*, *cismă* > *ciznă*, *filosofie* > *filozofie*, *musică* > *muzică*, *pismui* > *pizmui*, *poesie* > *poezie*, *șbor* > *zbor*, *sdravân* > *zdravân*, *sgudui* > *zgodui*, *sloată* > *zloată*, *svirli* > *zvirli*.

— au fost modificate, conform pronunției reale, formele unor neologisme : *anunciu* > *anunț*, *consequentă* > *consecvență*, *consequință* > *consecință*, *frecuenta* > *frecvența*, *honorar* > *onorar*, *hostil* > *ostil*, *spaciu* > *spațiu*, *ouvertură* > *uvertură*.

Au fost transcrise ca în textul de bază acele fapte de limbă (forme populare, arhaice, neologice etc.) pe care le-am considerat ca fiind specifice scriitorului, caracteristice epocii sau proprii graiului moldovenesc, după cum urmează :

— *a* în loc de *ă* proton în cuvintele : *barbat*, *calăi*, *celalalt*, *fațarnic*, *înălțare*, *macar*, *saracan*, *tacere*, *uscațiv*.

— *ă* în loc de *e* în cuvinte ca : *blăstem*, *cătră*, *dezvăli*, *făr-măcat*, *galbăn*, *mânține*, *părete*.

— *ă* în loc de *e* după consoanele *j*, *s*, *ș*, *ț*, *z* (inclusiv în cuvintele formate cu sufixul — *ețe*) : *așăza*, *bătrîneță*, *frumuseță*, *înșala*, *înțălege*, *jăli*, *politeță*, *răzășul*.

— *ă* în loc de *i* în : *călcăi*, *întăi*, *măhnire*, *mingăi*, *pănă*, *sfășia*, *tălhar*.

— *i* în loc de *e* medial aton în cuvinte ca : *cerșitor*, *discuț*, *incălica*, *provinea*.

— *e* (*ea*) în loc de *ie* (*ia*) după consoană labială : *fer*, *ferbinte*, *peară*, *peatră*, *pept*, *perd*.

— monoftongarea lui *ea* la *è* (*e* deschis) la sfârșitul unor forme ca : *avè*, *colè*, *putè*, *prè*, *rămînè*.

— *i* în loc de *î* în : *luminare*, *sprincene*, *strimt*.

— *i* în loc de *î* în cuvintele : *cine*, *mîne* (= *miine*), *mîni* (pl. lui *mină*), *pîne*.

— grupul de litere *st* în cuvintele : *ministri*, *postă*.

— *s* în loc de *ș* în neologisme : *esceptiune*, *esclama*, *esplia*, *espresiune*.

— genitiv-dativul nearticulat în —e (în loc de —i) al unor substantive feminine : *condice, cronice, polemice*.

— genitiv-dativul singular articular în —ei (în loc de —ii) al unor substantive feminine (sau chiar masculine) și al unor adjective : *biblioteca, întregei, popei, surorii, tinerefei, vechi, viefei*.

— genitiv-dativul singular articular în —ii (în loc de —ei) al unor substantive feminine terminate în —ie : *justiții*.

— genitiv-dativul feminin singular articular în —ie (în loc de —este-ia) al pronumelui demonstrativ.

— articolul posesiv invariabil *a* : *a mele*.

— dativul plural neaccentuat *ne* (în loc de *ni*) al persoanei întâi a pronumelui personal : *ne s-au întîmplat*.

— persoana a treia plural masculin *ei înșii* (în loc de *ei înșiși*) a pronumelui de întărire.

— infinitivul de conjugarea a IV-a al unor verbe de conjugarea I : *adăogi, datori, înapoi, preferi*.

Este de la sine înțeles că am respectat în transcriere variantele devenite literare ale tuturor acestor particularități. Uneori, pe aceeași pagină, figurează alternanțe ca : *a / ale* („a / ale mele“), *avē / avea, cari / care, cătră / către, întâi / întâi, perd / pierd* etc. și chiar inconsecvențe de tipul „peatră pe piept“.

Iată, în continuare, un număr de alternanțe menținute în text : *abie / abia, adesa / adesea, ceti / citi, distăinui / destăinui, dizlega / dezlega, estraordinar / extraordinar, genuchi / genunchi, ghibăcie / dibăcie, imbla / umbra, judefan / județean, micșura / micșora, mini / mine (= miine), mulțami / mulțumi, nor / nor, oară / oră, pre / pe, pin / prin, pintre / printre, poroncă / poruncă, samă / seamă, sară / seară, singuratec / singuratic, spăria / speria, sunt / sint (scris sânt), tăiet / tăiat, turbure / tulbure, vo / vreo, voace / voce, vra / vrea, vristă / vîrstă, vrun / vreun*. Am respectat principiul păstrării alternanțelor și în cazul cuvintelor cu trei sau chiar cu patru variante : *adineaorea / adineaori, / adineaori, adineaori / adineaori / adineaori / adineaori / adineaori / adineaori, / asemenea / asemenea / asemenea / asemenea, înlăuntru / înuntru / înăuntru, nicăire / nicăiri / nicăieri, nime / nimene / nimeni / nimeni, preumblare / primblare / plimbare*.

Am transcris întocmai, în forma lor populară, regională sau arhaică, cuvintele : *altmintrelea, coloare, cuptior, fiască, gici, harmasar, înglez, înfinge, intrerumpe, mirește, musteți, nainte,*

negușitor, nimăru, obicinuit, paijinit, pasere, pustiu, rizic, săcriu, schinjui, șerpe, tinerit, țipet, vecinic, vioșie.

Au fost conservate neologismele folosite frecvent de scriitor : *adiectiv, avocat, alea, apostiliul, articol, biurou, budget, complex, condemna, congediu, considerante, echo, fantazie, favorit, inherent, jaluzie (= jaluzia), neglijență, nopturn, orchestră, otel, peisagiu, percurse, profunde, proteje, provincie, recomanda, romanșier, secul, sigară, speciucul, stutua, suflor, traeta, tualetă*.

Au fost menținute prescurtările, inclusiv cele ale substantivelor *domn, doamnă, domnișoară* (*d., dl., d-na, d-ra* etc.) și ale pronumelui de politețe (*d-lui, d-nealui, d-voastră* etc.).

Numele proprii, atât cele românești, cât și cele de origine greco-latină, îndeosebi mitologice, au fost transcrise în forma dată de autor, întrucît ele reflectă o anumită circulație pe teritoriul românesc, indică filiera prin care au pătruns și, cîteodată, dobîndesc, în context, și o anumită încălțură stilistică. Am transcris, așadar : *Dositei, Eliad, Hașdeu, Miclea* (= Micle), *Russu* (= Alecu Russo), respectiv : *Aristippus, Omer, Menelas, Sisyphos* etc. Numele proprii din limbile moderne au fost în general redactate corect de Negruzzi, așa încît rarele greșeli au fost îndreptate tacit : *Brunswic* > *Brunswick, Robespierre* > *Robespierre, Spinoza* > *Spinoza*.

Punctuația a fost modernizată.

Greșelile de tipar au fost corectate tacit.

Grupurile de litere sau cuvintele lipsă, reconstituite de noi prin deducere din context sau prin confruntarea cu alte ediții, au fost adăugate între paranteze drepte.

Cifrele plasate în text, între paranteze rotunde, trimit la notele explicative care urmează notei generale consacrate fiecărei scrieri în parte.

Notele din subsolul paginilor, neînsoțite de vreo indicație, aparțin autorului.

Contribuția celor doi editori la îngrijirea volumului I al ediției este următoarea :

NICOLAE MECU — text ales și stabilit, note și glosar la scrierile : *Poezii ; Copii de pe natură ; Nu te juca cu dracul ;* nota generală la secțiunea *Teatru*.

ANDREI NESTORESCU — text ales și stabilit, note și glosar la scrierile : *Mihai Vereanu ; Din Carpați ; Amor și viclenie ; O alegere la Senat*.

În încheiere, ne facem plăcuta datorie de a mulțumi, încă o dată, și pe această cale, tovarășelor Elisabeta Brâncuș și Cătălina Poleacov, de la Editura Minerva, pentru generozitatea și competența cu care au sprijinit, permanent, realizarea ediției noastre.

A. N. și N. M.

POEZII

DOUĂ VIEȚE

Două viețe omul măsoară
Cît timp urmează cărarea lui ;
Una în lumea cea din afară,
Alta-n adîncul sufletului.

Cea din afară, blindă, senină,
Mi-a dăruit-o al meu destin,
Dar cea din suflet de lupte plină,
De griji amare și negru chin.

Precum sârmanul făr' de vedere
Ce lume, oameni văzu în vis,
Cînd se deșteaptă simte-n durere
Noaptea ce-apasă ochiu-i deschis ;

Sau cum a mării puternici valuri
Adînc din funduri s-azvîrl spumînd
Ș-apoi sfărmate de nalte maluri
Iarăși în mare recad gemînd ;

Așa din mine visuri frumoase,
Aspirări mîndre sumeț pornesc,
În curînd însă neputincioase
De-a lumii proză crud se zdrobesc.

Nimic de-aceste nu știe însă
Vîrtejul lumii nepăsător,
Jalnice cînturi, lacrimi ascunse
Singuri sînt triștii marturii lor.

LA PÎRĂU

De ce, copilă dulce, cufunzi a ta privire
În limpedele unde a cestui lin pîrău,
Te uiți fără-încetare, perdută în gîndire,
Cum apa cristalină ogîndă chipul tău ?

La mine ah, te uită, în ochiul meu privește,
Cetește-n al meu suflet ce arde de amor
Și vezi adînc într-însul cum lin el ogîndește
Imaginea ta dulce de mii și mii de ori.

Pîrăul curge, curge și unda-i nu s-oprește
În care dinioarea tu chipul ți-ai văzut,
Și apa trecătoare în taină te-amăgește,
Dintr-însa chipu-ți dulce în grabă s-a perdut,

Dar sufletu-mi statornic etern nu va mai șterge
Imaginea frumoasă ce-ntr-însul s-a oprit,
Și anii ce se schimbă și timpul ce tot merge
Din el nu pot s-alunge un chip așa iubit.

RĂSPUNS

Astăzi, dragă, spune-mi mie,
Tu ce-atîta te iubesc,
Vrei ca dulcea mea soție
Să visăm un vis ceresc,

Spune-mi, asta o vrei tu ?
Ea zîmbind răspunse : *Nu !*

Cum, tu vrei ca în durere
Și etern muncit de chin
Viața mea să fie fiere,
Fiere-amară și venin,
Spune-mi, asta-i voia ta ?
Ea zîmbind răspunse : *Da !*

Nu, nu este cu putință.
La ce spui nu te gîndești,
Asta nu-i a ta voință,
Mult iubită, tu glumești !
Nu-i așa, răspunde-mi tu ?
Însă ea, zîmbind, tăcu.

AUR ȘI ARGINT

Spui că tăcerea este de aur,
Cuvîntul însă ar fi de-argint.
Mi-ai dat, iubită, grămezi de aur.
O, dă-mi o dată un dram de-argint !

UN TOPORAȘ

Cufundat în suvenire,
Pe cîmp verde mă primblam

Și cu trista mea gândire
În trecut mă întorceam.

Cum la chinurile-amare
Din trecut mergeam gândind,
Printre iarb-o mică floare
Văzui vesel răsărind.

Și perdut în cugetare
Toporașul am zdrobit,
Dar deodată cu-ntristare
L-am cules și l-am privit :

Toporaș, sărmană floare,
Spune, cum ai meritat
Așa tânăr în picioare
Fără mil-a fi călcat ?

L-al meu pept, floare uscată,
De-acum afl-un adăpost
Căci ca tine sfărămată
A mea inimă a fost :

Zimbea veselă și jună
Viața dulce când perdu ;
Cu-a mea inimă-mpreună,
Biată floare, plîngi și tu !

PROZĂ ȘI POEZIE

Și eu, ca mulți alții,
Am fost fericit.
Am iubit odată
Și am fost iubit.

Dulcea mea simțire
Însă m-a lăsat
Și nici o cântare
Nu mi-a inspirat.

Anii se trecură
Și nefericit
Eu am iubit iară
Și n-am fost iubit.

Atuncea puternic
Am fost inspirat
Și de-a mea durere
Mult, mult am cântat.

Fericirea-i proză
Ce trece curînd.
Ea este comună
La toți pe pămînt.

Dar nefericirea
E un dar ceresc
Ce numai poezii,
Aleșii, simțesc.

INTOARCEREA

Tinăr de vîrstă și de simțire
Ședeam odată lîng-un izvor
Și lăsam ochii ș-a mea gândire
Să rătăcească pe placul lor.

Vedeam o moară care plutește
 Pe riul verde ce alerga
 Și-o roată mare cum se-nvîrtește
 C-un jalnic vuiet în unda sa,

Și peste apă dealuri plăcute
 Împodobite cu mii de flori,
 Pe-a sale coaste turme tăcute
 Și sus pe ceruri fantastici nori,

Iar înspre sară, din depărtare,
 Un gingaș fluier se auzea
 Sunînd o dulce, dulce cîntare
 Ce-adînc în suflet îmi pătrundea.

Un ce atuncea fără de nume,
 Un straniu, mare, puternic dor
 De pe pămînturi spre-o altă lume
 Lua cu mine un tainic zbor.

De-atunci de-a rîndul ani mulți zburară
 Și lumea-ntreagă am colîndat
 Pîn' ce destinul m-aduse iară
 Lîngă pîriul cel incîntat

Și iar mă pusei ca mai înainte
 Pe malul verde lîngă izvor,
 Lăsînd ochirea și a mea mîinte
 Să rătăcească pe placul lor

Ș-a mea ochire revăzu iară
 Plăcute dealuri cu mii de flori,
 Turme tăcute, roată și moară
 Și sus pe ceruri fantastici nori,

Și iar pe-un fluier în depărtare
 Un dulce cîntec am auzit
 Tot ca-nainte, nici o schimbare —
 Ah! Numai dorul n-a mai venit!

Aleargă, aleargă, fugare focos,
 Pe valea întinsă, prin codrul frunzos,

Aleargă, gonește în zbor neoprit
 Cum zboară gîndirea-mi spre chipul iubit!

Nu luce pe ceruri a lunei zîmbire
 Ce-odată-a fost martur l-a noastră iubire?

Aleargă, aleargă, fugare iubit,
 Căci, iată, atingem limanul dorit!

Ce fulger deodată nainte-mi lucește?
 O casă albă în cîmp se zărește,

Te-oprește, fugare, din lung zborul tău
 Puternic se bate, ah, sufletul meu!

Grozavă-ndoială, ce negru venin
 Tu verși deodată în gîndu-mi senin!

Găsi-voi credință, găsi-voi uitare?
 Răspundeți, o, vînturi, cu-a voastră suflare!

Dar nu! Necredință chiar dac-oi afla,
 Cunosc ce-i durerea, dar nu știu răbda.

M-aștepte uitare, m-aștepte amor,
 Urmează, fugare, sălbaticul zbor!

TABLOU

Apus de soare —
Palide raze
Blind colorează
Întinsa mare.

Întreaga fire,
Aer și undă
Se acufundă
În adormire.

Ce punct în zare
Alb strălucește ?
Un vas plutește
În nemișcare.

UNEI FEMEII

Cite sunt daruri divine cu toate ai fost înzestrată,
Mîndră ești ca Junone, ca Venere ești de frumoasă,
Nobilă, naltă în cuget, ca înțeleapta Minerva.
Însă ah ! ca Diana ești rece și nesimțitoare.

SONET

În somn grădina pare cufundată.
N-auzi pe ramuri nici o păserică,
Încet din flori parfumul se ridică
Și al meu suflet dulce îl imbată.

Și gîndul meu se-ntoarce-n vremi trecute,
Imagini vechi nainte-mi se arată
Atît de vii precum au fost odată
Și ce credeam din minte-mi dispărute.

Văd oare dulci și seri încîntătoare,
Văd zile negre, chin și desperare
Și printre ele-un chip plin de mîndrie.

Zîmbesc acestor visuri de juneță
Ș-apoi m-afund cu-ncetul în tristeță
Gîndind l-a lumii nestatornicie.

IDEI ȘI MAXIME

Avant donc que d'écrire, apprenez à penser.

Boileau

I

Un vis e fericirea : visăm neîncetat
 Cînd vom ajunge scopul pe care l-am sperat
 C-atuncea vom găsi-o ; *avînd* ce am dorit,
 Vedem că ea acolo n-a fost de întîlnit
 Și cu melancolie ne-ntoarcem în trecut,
 Visînd la fericirea ce-odat-am fi avut.
 Căci palid e prezentul : trecut și viitor
 Le colorăm în visuri cu verde-nfloritor,
 Și cînd atingem malul eternului abis,
 Vedem că fericirea și viața-au fost un vis.

II

Fruntea împovărată de veacuri și de furtune
 Trist în jos spre pămînt pleacă bătrînul stejar
 Dar de jur împrejur, pázite de largile ramuri,
 Mii de mlădițe răsar, vesel spre ceruri privind.

IV

Precum pe teatru, așa în lume
 Unul e rege împurpurat,
 Ostaș e altul cu falnic nume,
 Filozof unul, altul bogat.

Dar cum pe urmă, cînd strălucire,
 Rol, nume, haine a părăsit,

2413

Rămîne numai, plin de-amărire
Biet comediantul nefericit,

Așa privirea mai adîncită
Și-n lumea noastră de-i cufunda,
O, ce mizerie nemărginită
În orice suflet tu ai afla!

V

Vă mirați că în petreceri la vecini și la vecine
Dimineața, ziua, sara îl găsiți neconținut.
Dar, sărmanul, ce să facă? Dacă singur e cu sine,
Sindrofia-i prî comună să nu moară de urît.

VIII

Zadarnic cu putere ții ochiul tău închis:
De te-ai trezit din somnu-ți, s-a dus frumosul vis.
Zadarnic doruri stinse recheamă vocea ta:
Amorul din cenușă nu poate renvia.

X

De simți vro *bucurie*, la nime să n-o spui,
Ci cu lăcăți de-aramă în suflet s-o încui,
Căci fără de pă sare, de nu cu pizmuire,
Privește reaua lume înalta-ți fericire.

De simți vreo *durere*, tu iarăși să n-o spui,
Ci tot așa puternic în suflet s-o încui,
Căci făr' de îndurare, de nu cu mulțămire,
Privește reaua lume a ta nefericire.

XI

Pentru atîta necaz și grijă, și chin, și durere
Crezi tu, sărmane poet, că slava te va răsplăti?

O, speranță deșartă, o, amăgire amară!
Slava vei dobîndi-o cînd singur nu vei mai fi!

XII

Cum privește spectatorul
Care șede-n depărtare
Comedia și decorul
Ca o lume de-ncîntare,

Astfel în copilărie
Cînd primim în viitor
Visăm numai fecerie,
Poezie și amor.

Dar *actorul* precum știe
Că palaturi aurite
Sînt în loc de fecerie
Pinzi și scînduri zugrăvite,

Așa noi la bătrînețe,
Cînd actori am devenit,
Vedem scena tristei vieți
Ca decor rău zugrăvit.

XIII

CĂTRĂ AMICI

Unui' clădește fantastice lumi Melpomena măreată,
Se desfătează un altul în brațele Venerii dulce,
Mîndră coroană încinge pe fruntea ta Calliope,
Eu melancolic visez cu Erato simțitoare.

XIV

Toți sunt răi și lumea-i sacă,
Nu-ncetezi a tot striga,
Vezi cu *tine* de te-mpacă
Și cu toți te-i împăca.

XV

De ai o idee, în scris s-o pui îndată,
De ai o iubită, condu-o la altar,
Căci, lesne trecînd timpul, iubita e uitată,
Căci, lesne zburînd gîndul, ideile dispar.

XIX

Privesc cum luciul mării reflectă chipul meu,
Privesc cum mă oglindă seninul ochi al tău.

Dar mai adînc, în funduri, ce-ascund a mării unde?
Dar mai adînc, în suflet, o, spune-mi, ce s-ascunde?

XX

Iubitul cu răceală tu vrei să pedepsești,
Copilă fără minte!
În peptul tău pedeapsa cum arde, nu simțești,
Ca para de ferbinte?

XXI

Și oamenii, și soarta de-or fi să te lovească,
Mîndria, demnitatea să nu te părăsească:
Mai bună e mizeria cu fruntea înălțată
Decît cu înjosire mărirea cîștigată,
Și chiar de-ar fi să-ți deie a vieții fericire
Nu merită ea toată o singură-njosire.

XXIII

Cînd amicul te consultă
Cum îți place opul său,
Dacă-i bun, fă-i laudă multă,
Nu i-o spune dacă-i rău.

Pe-amicie de te jură
Să-i spui tot, tot ce gîndești:
Laudă bunul, taci din gură
Despre răul ce găsești.

XXIV

Ce e, s-ascuți, mai bine: sau inimă, sau minte?
Totuna-i, vîntul soartei te mîină înainte!

XXVII

Ca slabele furnice, ce făr' de încetare
Lucrează-n neoprire și vecinică mișcare
Ca în curînd să vadă că fructul muncii lor
E spulberat deodată de vîntul trecător,
Astfel a omenimii mulțime rătăcită
La trudă și orbire e vecinic osîndită.

Dar mîndru ca un vultur ce mai presus de nori
Se-nalță cătră ceruri în liberul său zbor
Și sus pe vîrf de munte cu liniște se pune,
Privind sub el a lumii mișcatele furtune:
Astfel e înțeleptul, al cărui gînd întîns
De trudă și orbire rămîne necuprîns.

Ferice care poate — de mii de ori ferice —
L-a-nțelepciunii culme în zbor să se ridice
Și din naltimea-i mîndră să vadă-n nepăsare
A omenimii oarbă și mizeră mișcare.

BALADE

Gottes ist der Occident.
Gottes ist der Orient.

Goethe

KAHER¹

Pe-o peatră mucezită, ling-o moșchê bogată,
Acoperit cu zdrențe un cerșetor zăcea,
Și veșteda lui față de ani era brăzdată
Ș-a lui vedere scursă de mult acum era.

Pe drum pe lângă dinsul, cu pasuri regulate,
Toți bine-credincioșii încet, tăcuți treceau,
Cu minile pe pepturi și frunțile plecate
Spre templul rugăciunii pios se îndreptau.

Și pasurile line loveau a sa ureche,
Dar nime spre bătrînul privirea nu pleca
Și nici da o pomană în mîna sa cea veche,
Și voacea lui cu jale acest fel cuvînta :

„— O, frate care intri în templul de credință,
Nu trece lângă mine cu suflet nendurat !
Privește alba-mi frunte plecată de credință,
Privește cum izvorul vederii mi-a săcat !

O, pune o pomană în ăstă veche mînă,
Ce veștedă, zbîrcită, spre tine s-a întîns !
Căci ea odinioară a fost a ta stăpînă
Ș-a-ntregei lume friuri într-însa a cuprîns.

¹ Kaher a domnit în Bagdad pe la anul 950 d. C. Istoricii arab care a descris istoria acestui calif îl citează ca exemplu de deșertăciunile lumii și nestatornicia soartei.⁽⁹⁾

Calif am fost odată, ș-al meu grozav renume
Pe-aripa biruinței zbura îndepărtat,
Puternica mea voce cutremura o lume,
Regi și-mpărați la tronul-mi supuși s-au închinat.

Aveam o mândră față și ochi plini de scînteii,
Vedeai de bogăție palatul meu gemînd,
Copii aveam ca îngeri și multe dulci femei,
Slăvit ca și profetul eram pe-acest pămînt.

Dar vai ! împins de-un demon, eu, crud, fără de lege,
A bunului meu frate eu tronul am răpit
Și gheare înspre dînsul întins-am sacrilege
Și-n a lui Alah templu pummaru-mi l-a lovit.

De-atunci ani fără' de număr trecut-au peste mine
Și fiecă minută un secol a ținut,
Zdrobit și orb sunt astăzi, și moartea nu mai vine
Să-ngroape amintirea grozavului trecut.

O, frate, înspre mine privirile senine
Le pleacă și nu trece cu ochi nendurător,
Azi june ești și mîndru, dar mîni poți fi ca mine,
Căci nime nu cunoaște ascunsul viitor !“

Astfel gema bătrînul, dar toți cu-nfiorare
Șoptind : „Kaher ! Kaher !“ fugeau cu grabnic pas
Ș-intrau în templul sacru să spele-n închinare
Aspectul cel sinistru ce-n minte le-a rămas !

MERVAN

Vîntul muge,
Calul fuge
Peste cîmpuri, peste văi,
Coama zboară,
Foc și pară
Strălucește-n ochii săi.

„— Mervan, Mervan iubite, ah, groaza mă săgeată !
Nu vezi în urma noastră eunuchii mii de mii ?
Ca de-o semîntă neagră cîmpia-i presurată,
Trimiși sînt să ne prindă d-emirul, morți sau vii !“

„— Fatime, blîndă floare, fiorii tăi alungă,
Înaltul ne protege profet al lui Alah.
Nu este cal în lume ce ar pute s-ajungă
Fugaru-mi ce se trage din mîndrul Abdalah !“

El zice, puncturi negre se perd în depărtare
Precum a nopții umbre se perd în zori de zi
Și fug, și înainte se-ntinde ca o mare
Nemărginit pustiul cît ochii pot zări.

Vîntul muge,
Calul fuge
Pe pustiul cel întins,
Coama zboară,
Foc și pară
Ies din ochiul său aprins.

„— Mervan, Mervan iubite, nu vezi colo în zare
Spre noi cum se răpede un tigru încrunțat ?
Și jur în jur pustiu... nu e nici o scăpare,
Aice sub năsipuri mormîntul ne-i săpat !“

„— Zadarnic, o, Fatime, de spaimă ești cuprinsă,
De-un braț ești apărată vinjos și bărbătesc
Ș-o spadă țin în mână ce-n veci n-a fi învinsă
Cît va privi cu milă spre noi un ochi ceresc.“

El zice, înspre fiară fugarul său pornește
Și-n gura-i spumegîndă el spad-a împlîntat.
Un muget de durere... roș sîngele zburnește,
Fugarul peste fiară lung zborul și-a urmat.

Valuri groase,
Năsiptoase
Tai-al calului picior,
Iar din soare
Arzătoare
De foc raze se cobor.

„— Mervan, Mervan iubite, ah, sufletul meu arde !
Eu simt în pept al setei jăratîcul aprins,
De ce vrăjmaș profetul n-a vrut ca să am parte
Să ard în închisoare de-amorul meu atîns !“

„— Profetul mica iarbă nu vrea să vestejească,
Ci grabnic îi trimete un nor răcoritor ;
Și ție, cea mai mindră din flori, să nu tînjească,
Nu-ți va trimete cerul un răcoros izvor ?“

El zice și, aproape ca prin minuni, răsare
În mijloc de pustiu rai dulce, înflorit,
Cu apă răcoroasă, cu flori mirositoare,
Cu fructe aurite, cu arbori de umbrit.

Răcorite,
Liniștite
Trec trei umbre-acum în zbor.

Dar se-ntinde
Mai ferbinte
Vînt grozav și arzător.

„— Mervan, de ce sălbatic privești în jur de tine,
De ce în a ta față tot sîngele e-nchegat,
De ce-ți tremură brațul cînd toate au mers bine,
Acum cînd de primejdii profetul ne-a scăpat ?“

„— Fatime, vai ! iubită, nu simți cu grea suflare
Pămîntul cum încinge sălbaticul Samun,
Nu vezi cel munte negru cum vine-n alergare
S-acopere pustiul... Profete drept și bun !“

El zice, peste lume o noapte se coboară :
Cel munte groaznic, negru ce-ajunge pîn' la nor
Aproape-i, mai aproape, sălbatic mii de fiare
Din somn trezesc pustiul cu strigătele lor.

Și vijie și tună, se-nalță, se eufundă,
Pustiu, pămînt și ceruri în una s-au unit ;
Zadarnic cată ochiul prin noapte să pătrundă.
Profetul a sa frunte în cer a încrețit !..

SATIRE

În versuri rid și-n suflet plîng relele naravuri.

Antioh Cantemir

SATIRA I

LUXIȚA

La jocuri cu Luxița ades mă întâlneam,
Cînd ea era copilă și eu copil eram.
Aveam în tot momentul certări și împăcare
Și-ndată după lacrimi urma o sărutare
(Ah, ce nevinovată !) și joc și nebunie
Din nou își luau cursul cu vechea veselie.
Așa mulți ani de zile cu drag s-au strecurat
Pân' tată-mio odată deoparte m-a chemat
Și c-o figură gravă — nu voi uita în veci
Cum m-am simțit privind-u-l cuprîns de fiori reci —
Îmi zise că e timpul să-ncep să învăț carte
Și c-am să plec c-un dascăl în alte țări, departe,
Spre miazănoapte unde la școală voi fi dus.

Plecai, sosii și cartea în mîină mi s-a pus.
Aveam nu știu cîți dascăli, dar dintre toți mai mult
Pe unul cu perucă îmi era drag s-ascult :
El ne spunea istoria poporului roman,
Cum, mic întăi la număr, al lumii suveran
A izbutit s-ajungă prin jertfă, viteză,
Naravuri oțelite, virtuți, statornicie ;
Cum au învins în luptă întregul univers
Eroi a căror nume etern va fi neșters
Cît s-a-nvîrti pămîntul ; cum tot așa de mari
Ca Brutii, Scipionii și Fabii și Cesari
Au fost ș-a lor matrone : Cornelia măreață,
Lucretia ce însăși curmă a sa viață
Spre a-și scăpa virtutea, Virginia murindă
Cu zîmbetul pe buze și Porcia cea blîndă,

Veturia superbă și Clelia vitează...
Eu ascultam aceste într-o visare trează
Și singele în mine ferbea știind că noi
Din aste eroine și din acești eroi
Ne tragem, primind astfel în dreaptă moștenire
Străbuna vitejie, virtute și mărire.

Ținur-aceste visuri cit viața mea școlară.
Iar când veni momentul ca să mă-ntorc în țară,
Nu știu de ce Luxița în minte mi-a venit,
La care-atita vreme eu n-am mai fost gândit.
Acuma e frumoasă desigur, ziceam eu —
Dup-al meu plac în minte formându-mi chipul său —
E mare, învățată și... poate, cine știe
De nu este menită s-o caut de soție ?
Abia întors mă dusei cu pas nerăbdător
S-o văd. Ședea culcată pe-un jilț legănător
O tinără femeie în haină de mătăasă
Bogată, iar alături deschisă sta pe masă
O carte franțuzească de *Ponson du Terrail*¹.
Cu grație nespūsă mișca un *eventail*
Să-și răcorească fața, și-într-o oglindă mare
Ce-i reflecta tot trupul, privirea-i tinjitoare
S-oprise mulțumită. În cei întâi moment
Ea se uită la mine c-un ochi indiferent,
Iar după ce mai lungă îmi dete o privire,
Văzui zburîndu-i dulce pe buze o zîmbire ;
Ea mă recunoscuse, și-îndată îmi întinse
Minuța parfumată, dar de abia s-atinse
A degetelor virfuri de gura mea sfioasă,
Simțiri mă străbătură și dulci și fioroase.
Ea începu a spune c-un glas plăcut, subțire
De dorul să mă vadă, de-a noastră dispărțire
Ce-a fost atit de lungă, de jocuri, nebunii
Cu care umpleam ziua pe cînd eram copii
Și alte lucruri multe ; iar eu tot ascultam,
Căci nu puteam răspunde de mult ce mă uitam
La ochii săi cei negri umbriți cu dese gene,
La gura cea micuță, la mîndrele sprincene,

¹ Ponson du Terrail, romanțier francez, autorul multor scrieri de o morală foarte ușoară.

La două mici gropițe ce se forma-n obraz,
Cînd surîdea, la albul și gingașul grumaz.¹
Așa stăteam pe scaun, privind cu încîntare,
Cînd auzii deodată un gemet ș-o strigare
Alături, ș-o fetiță atunci zvirînd o ușă
Se răpezi în casă trăgînd o cățelușă
De coadă, după dînsa : țipa de-ți era milă
Cățelul, dar mai tare striga ocea copilă.
— Cum poți pe cățelușă astfel a chinui ?
Mustră Luxița aspru. — Nu face sluj Fifi,
Răspunse copilița, îi zic de două oare
Și tot nu vrea ! — Hai, las-o aici și ieși afară !
Apoi ridicînd glasul strigă : — Dadale, vină,
Pe Coca² ia-mi de-aicea și du-o în grădină !
O zdravănă muiere pe loc intră în casă
Și, ridicînd de umeri pe fata furioasă
Ce se zbătea în brațe-i cu țipete amare
Și-i zgîria obrazul, o duse-ndat-afară.
— A cui e copilița ? atunci am întrebai.
— A mea, este făcută cu-ntăiul meu barbat,
Luxița îmi răspunse și gingaș pe Fifi,
Ce se văita cu jale, pe brațe o sufl.
— Ah ! Ați fost măritată și soțul v-a murit ?
Am zis cu simpatie. — Ba nu, m-am dispărțit
După doi ani de zile. O ! dacă mai trăiam
Cu acel urs sălbatic desigur că muream.
Era un drept Othelo barbatul meu întâi...
— Ce feli, plin de mirare atunci o întrebai,
De ce numiți *întăiul* pe-acel gelos barbat ?
Dup-așa scurtă vreme cumva să fi urmat
Un altul, ș-însoțită ați fi... — Ba nu, am fost,
Căci din nenorocire căzui peste un prost
Ce da în gropi, sărmanul : amic intim era
Cu omul ce-mi luasem și ca să pot scăpa
Eu am ales în grabă un și mai rău stăpîn :

¹ În versiunea din *Convorbiri literare*, între acest vers și cel imediat următor e intercalat :

„La brațele plinuțe și mai presus de toate

La sinișoare tainic sub haină desemnate“ (n. ed.).

² Coca, nume dezmierdător ce se dă copiilor în clasele superioare. Uzitat numai în Moldova.

Tot anul sta la țară, vorbea numai de fin,
De vite, griu și pluguri, cît ziua e de mare;
Încît de la o vreme simții o desperare
În suflet și mă dusei, dar cu-ndărătnicie
Copiii cei cu dînsul vru să mi-i lase mie,
Încît am avut multe procesuri și nevoi
Păn' ce îl condamnă ca el pe amîndoi
Să-i ție și să-i crească. O! nu-i nimic mai rău
Decît să ai a face cu omul nătărău!
În vreme ce Luxița încă vorbea, simții
Un fel de amețeală, atîți bărbați, copii
Îmi încurcase mintea, dar ea, încet plecînd
Pe-un umăr capul gingaș și spre tavan privind,
Îmi zise cu un zîmbet plin de melancolie:
— Cînd va veni momentul iar o căsătorie
Să-nchei, voi lua sama mai bine, negreșit.
Nimica nu-i în lume așa nesuferit
Decît să ai procesuri, căci lesne te cununi,
Dar ca să te dispartă, pierzi două sau trei luni.
De-aceea păn-acuma tot nu m-am hotărît,
Deși cam mulți mă roagă, din nou să mă mărit.
Cînd auzii cuvîntul de înc-o măritare
Și de-o mulțime nouă de miri, o-nfiurare
Îmi scutură tot trupul, încît m-am depărtat...
— O! cît de rău îmi pare, mi-am zis, și ce păcat!
Desigur că această frumoasă rătăcită
De nimene în casă mai mult nu e primită,
Căci cine-acest exemplu ar da soției lui?
Dar care-mi fu mirarea pe urmă, cînd văzui
Nu numai că purtarea-i nu-i discuviîntată,
Dar chiar că nu e altă femeie mai serbată
În lume, la petreceri — și cum s-ar fi putut
Altfel, cînd toți ca dînsa urmase în trecut?
Ici, într-o adunare de douăzeci părechi,
Toți soții cei de-acuma fusesse soții vechi
Nevestelor de astăzi a altor noi bărbați,
Ș-aceștia nainte fusesse însurați
Cu gingașele doamne a celor de întăi,
Încît în fapt făcuse schimb numai de femei.
Și cît de bine, pacinic și vesel trăiau toți!
Soțiilor trecute acuma foștii soți

Făceau aprinsă curte, ș-obșteasca încuscrire
Asigura succesul cu multă înlesnire.
Colo era raportul ceva mai complicat:
Văzînd c-a lui soție amical i-a furat,
Barbatul răpi fiica ce-acest amic avuse
Din altă cununie trecută, cînd ținuse
Pe-o var-a sa primară, așa încît uniți
Prîn trei puternici lanțuri sunt ambii însoțiți;
E socru unul; altul e ginere, cumnat
Și văr și, ce mai mult e, prieten înfocat:
Cînd se-ntilnesc pe stradă sar iute din trăsură
Și-n dulce îmbrătoșare se pupă drept în gură,
Încît te-nduioșează să vezi cît se iubesc.
Iar dincolo trei-patru surori se dispărtesc
De soți, ș-aleg cu toate pe tot acel barbat.
Aflînd tîrziu acesta că nu este iertat
Pe toate totdeodată să ia în cununie,
Invită pe toți verii ce are, ca să vie
Și de surori să cate: aceasta se și face
Și două luni de zile cu toți trăiesc în pace.
Copiii, în atite familii încurcați,
Avînd trei nume unul și altul patru tați,
Iar unchi, frați, veri mulțime, sunt foarte folosiți:
Fiînd cu toată lumea de-aproape înrudiți,
De dulcile bomboane și jucării frumoase
Ce-aduc atite rude, vād pline a lor case.
Petrecerile astfel le sînt asigurate,
Dar creșterea prezentă mai multă greutate,
Căci drept ș-îndatorire prea mulți le împărțesc.
De-aceea cu plăcere tați, mume se unesc
S-arunce-nsărcinarea pe-un nepărtinitor.
Acesta — îndeobște un ager servitor
Al cărui neam se trage din țara indiană —
Copiilor insuflă virtutea cetățeană.
Cu-acest mijloc părinții n-au griji și osteneli
Și, ce e mult mai practic, puține cheltuieli.
De altă parte țara și ea e bucuroasă
Căci va avē o ginte onestă, viguroasă.
În creștere, acesta-i sistemul cel comun.
Nu vreau să-mi dau părerea de-i rău ori de e bun,
Dar ceea ce într-însul nu vra ca să-mi convină

E că păstrăm legenda cu vița cea latină.
Ce-avem noi cu romanii ? Ei cînd se însurau
Soția pe întreaga viață și-o luau.
La Roma cea străveche, avem deplină știre,
C-a fost în șese seculi o biată dispărțire,
Și numele lui *Ruga* ce-ntăi s-a dizunit
Ca un fatal exemplu în veci s-a pomenit.¹
La noi ? cine nu știe că este obicei
Să schimbi cît poți mai grabnic vro două-trei femei
Și că, de-am vrea barbații cei simpli a nota
Ce și-au păstrat soția, puțini am număra ?
Lăsînd dar înăudirea cu Fabii, Scipioni,
Noi s-o cătăm aiurea : la practicii mormoni
Asemănare multă cu noi aflăm ușor :
Se știe cît de lesne un stat in floritor
Ei au format, puîndu-l pe baze de tot nouă.
Exemplul lor ne poate sluji în multe nouă.
Și noi un stat puternic voînd ca să formăm,
Propun întăi de toate ca să desfiîntăm
A cununiei lege, căci pururea e bine
A lepada o formă ce-n seamă nu se ține.
Apoi, mormona țară în urmă mult lăsînd,
Să decretăm : Românii de-acuma liberi sînt
De forme conjugale și lanțuri părintești.
Vor fi urmate numai acele legi firești
Conform cu care, omul, barbat cum și femeie,
Fără deosebire, putè-va ca să ieie
Cum placul îi va zice ; copiii ce vor fi
Vor fi lasați în grija oricui va socoti.
Astfel scăpăm de multe nevoi și supărări :
Nu vor mai fi lungi forme, nici binecuvîntări
Pentru vecie date aceluiași barbat
Chiar cînd de-a patra oară acum s-a însurat.
Nu vor mai fi dueluri, procesuri, timp perdut,
Nici lungă îngrijire copiii de crescut,
Nici certe conjugale și, ce-i mai mult din toate,
În loc de simulare va fi sinceritate.
De-această stare astăzi nu prea ne depărtăm.
Tradiționala formă o dată s-o lăsăm

Și vom intra în era cea nouă și dorită
Ce țara ne va face, desigur, fericită.
Și poate că exemplul ce-Europei noi vom da
Va face-o statul nostru să-nceap-a imita.
Curaj ne trebuie numai, puține opintiri
Ș-om fi făcut un bine întregei omeniri.

¹ Se zice că întăia dispărțire la romani s-a făcut abia în
sec. VI a.u.c. de către Calvisius Ruga.

SATIRA II

LA CÎTIVA AUTORI CONTIMPORANI¹

Adesa prin putere unită se-mplinește
O faptă ce pe *unul* îl sfarmă și zdrobește.
Țiind de-aceasta samă, Voi, într-o dimineată
De blindă primăvară², cînd spre o nouă viață
Renaște-ntreaga fire, v-ați zis cu infocare :
Ce perdem timpul nostru în stearpă izolare ?
Să ne unim cu toții, să facem, să lucrăm
Ca nume și onoare și noi să cîștigăm,
Căci este trist, cînd anii puterii au ajuns,
Să fie-al nostru nume în negură ascuns.
De-aceea uitînd astăzi a noastre dezbinări
Și vechi neînțelegeri, și lupte, și ocări,
Hai, camarazi, la lucru, la scrieri literare,
Căci astea dintre toate par cele mai ușoare !

Așa se născu foaia — ce nu vreau să numesc,
Căci numele îl știe poporul românesc.
Dar dacă mi-ați da voie, modest aș întreba
(Nevrînd întru nimica s-ating pe cineva)

¹ Mai mulți scriitori din București întemeiară în anul 1873 o revistă științifică și literară cu numele *Revista contimporană* sub direcțiunea d-lui avocat Petru Grădișteanu. O recenziune scrisă de d. T. Maiorescu și publicată în *Convorbiri literare* sub titlul *Beția de cuvinte*, în care autorul critică cu mult spirit deosebite articule apărute în *Revista contimporană*, produse între ambele foi literare o polemică foarte aprinsă la care se interesă mai tot publicul cetitor din România. Satira aceasta se îndreaptă contra autorilor de la *Revista contimporană*.

² Numărul 1 al *Revistei contimporane* au apărut în martie 1873.

Puterile unite, oricît de numeroase,
Pot în lucrarea minții s-aducă mari foloase ?
Desigur, *brațe* multe ușor vor ridica
O sarcină ce *unul* n-o poate nici mișca.
Dar goale, cît de multe și fraze, și cuvinte
Pot să compuie oare o pagină cu minite ?
Barbați... naivi, în număr cît or voi de greu
(Nu fac aici aluzii, ferească Dumnezeu !
Ci fac, precum mulți alții, o simplă teorie
Care, fiind iertată oricui, îmi e și mie),
Zic dar, cînd minți... naive mai multe s-ar uni,
Comuna sărăcie ce poate întocmi ?
Mai bine e atuncea, de mii de ori mai bine
Să steie fiecare deoparte, pentru sine,
Căci poate să rămîie în samă nebagat,
Din visul său poetic de nimeni deșteptat.
Dar cînd în număr mare cu toții întruniți,
Cu zgomot vin și strigă : Cetiți-ne, cetiți !
Și publicul s-adună, cetește și... suspină
Văzînd a lor produceri, atunci cine-i de vină ?
Căci publicul e mare, într-însul sînt barbați
Ce, neputînd să lese pe proști necriticați,
Dau golul lor pe față, crud, fără de cruțare...
Dar simt aici nevoia a face-o comparare.
În timpuri liniștite, cînd țara e în pace,
Negotîtorul harnic își vinde și disface
Din marfă pe cît poate și cu folos lucrează
O bună parte-a zilei, apoi, cînd înserează,
Nevasta și copiii în jurul său adună,
Le spune de cîștiguri, e plin de voie bună
Și nici nu se gîndește la grije și nevoi.
Deodată însă sună un buciom de război,
Se răspîndește spaima și mii de luptători
Aleargă să respingă pe cei năvălitori.
Chiar omul cel mai pacinic încinge-atunci o armă, ---
Prin aer zboară boambe, clădirile se darmă
Și totul e în flacări... iar bietul negustor
Privește-a sa ruină cu ochi lăcrămător
Și blastămă războiul grozav și stricăcios :
În chinul său nu vede că-i rău trebuincios,
Că-n focul ce orășe și oameni prăpădește

Spre o mai bună viață poporu-ntinerește.
Așa, naiv autorul prin scrieri ar dori,
De nu folos, dar laudă să poată dobîndi,
S-audă că în public de dînsul se vorbește
Ș-a lui învățatură de toți se prețuiește.
Cînd, iată, vine-un critic, ca din senin furtună,
Și-ncepe să arate că scrierea nu-i bună,
Că chiar nu știe carte acel pretins autor
Ș-a vrut să-nșăle-un public prea lesne crezător.
Cum să nu strige-atuncea autorul furios
Că criticul acesta e om periculos
Care-și tradează țara, hulește cele sfinte !...
Căci el simțește numai durerea sa fierbinte,
Nu vede că săgeata ce-n inimă-l lovește
Îndreaptă pe mulți alții și tuturor priește.

O, voi ! De ce curmat-ați tăcerea cea de aur,
De ce cu lăcomie coroanele de laur
C-o mină imprudentă a smulge ați voit
Și liniștea trecută astfel ați risipit ?
Ilustrule profesor¹, ce demon, care toane
Te-au îndemnat a scoate din vechile cartoane
Acele mici notițe din mîneci scuturate
Cînd tînăr erai încă și fără de păcate ?
Fiind cetite numai pe băncile școlare
Puteau să treacă încă a tale comentare,
Căci junele din școală nu critică, ascultă
Și ia de bună, poate, învățătura multă
Ce pare-a-fi ascunsă în frazele-ngîmfate
Cu o figură gravă de dascal declamate.
Dar și pe noi bărbații ai vra să ne-amețești
Cu sute de citate și nume spaniolești ?
Credeai c-asupra noastră acele fraze goale
Și declamări tocite, ș-aluzii actuale

¹ D.V.A. Urechia, profesor de literatură română la Universitatea din București, a publicat în *Revista contemporană* sub titlul *Comentare la Miron Costin*⁽¹⁾ părți din cursul ce ținea la facultate.

² D. Urechia serie: „Nu, repetăm, Miron Costin nu este Willeharduin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Ocampo, Morales, Zurita, Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada etc. etc.”⁽²⁾

Vor face vreodată efectul de știință ?
Ilustrule profesor, răspunde-n conștiință !
Și tu, la păr albite¹, care scriai odată
O limbă nepocită, română și curată,
Un stil, nu-nalt și mîndru, dar nepretențios,
Cum te-au atras pe tine virtejul furios
A cestor strică-limbă ? Cum ai alunecat
Să te încurci, bătrîne, în stilul lor umflăt,
Cum ai putut acuma, vrînd să îndrepti, strica
Acea ce-nainte scris binișor era²
Încît vechiul Conachi pe care l-ai descris
Nimica n-ar pricepe din cele ce ai zis ?³
Și tu, ce-acum în vîrsta cea matur-ai venit,⁴
Ce friguri literare prin vine ai simțit
De lași avocatura cu ale ei foloase
Ca să-ntonezi pe liră cîntări melodioase ?
Mi-e frică, dar, mi-e frică să nu te-aud, o Petre !
La curți și tribunale pledînd în hexametre
Cum Dositei bătrînul scria obicinuit⁵,
Încît judecătorul, în lacrimi și uimit,
După cîntarea-ți dulce dreptatea va împarte,
Iar nu după cum zice a legii aspră carte.

Dar nu-i un sacrilegiu și nu-i impertinent
Să mă ating de oameni cu-asemenea talent,
De oameni ce-au zis singuri, cu ton hotărîtor
(Încît a zice altfel e prè cutezător)
C-au omorît în scrieri de cîteva mici file
A altora grea muncă de șapte ani de zile ?⁶

¹ D. George Sion.

² D. G. Sion tradusese odinioară *Le Misanthrope* de Molière destul de binișor. În urmă însă, prefăcînd lucrarea și introducînd nenumărate neologisme, își strică traducerea cu totul.

³ D. G. Sion a publicat în *Revista contemporană* un studiu intitulat: *Suvenir de despre poetul Costachi Conachi*.⁽³⁾

⁴ D. Petru Grădișteanu, avocat din București.

⁵ D. G. Sion, în studiul său asupra lui Conachi, citînd cîteva versuri de șase și cinci silabe ale mitropolitului Dositei, zice că sînt hexametre și pentametre !⁽⁴⁾

⁶ D. Pantazi Ghica, în răspunsul⁽⁵⁾ ce face d-lui Maiorescu, scrie că „Convorbirile literare în toate numerele de șase ani încoace nu au avut nici a zecea parte din succesul unui singur număr din *Revista contemporană*“.

Și cine sînt eu oare ? Un om ce ponigresc
Tot ce e patriotic, tot ce e românesc,
Un ignorant, un suflet perdut și rătăcit,
Un vînzător al țării, un biet cosmopolit¹ !
Iertare dar, iertare ! Retrag tot ce am zis.
Talent aveți cu toții, frumos e tot ce-ați scris.
Ilustrule profesor, cu geniu-nalt și mare,
Grozav sînt de profunde a tale comentare.
E drept ce-ai spus ; bătrînul boier Miron Costin
Concluzia științei moderne pe deplin,
Nu numai c-a simțit-o, dar a întrevăzut²
Că va veni odată un dascal priceput
Ce-mprumutînd un nume de cronicar vestit³
Va ști ca să distese Costin ce a simțit,
Ba chiar va da pe față adînci tainele sale :
Costin cum se plecaseră partidei liberale
Ce-abie după lungi veacuri va fi înființată ;
Cum constituțiunea de el a fost visată,
Și cum în fond istoric⁴ alătura va fi
Cu Buckle, Guizot, Draper, Cantù și Thierry !
Vistiernicul Candescu⁵ asemenea va sta
Ca un model de viața română, și Dumas
De-ar vrea încă o dată a scri pe Muschetari
Aici ar găsi tipuri de cai și armasari.
Astfel a voastre scrieri mergînd din mină-n mină
Vor rămîne eterne în patria română,
Și dacă după veacuri să fie cu putință

¹ Scriitorii de la *Revista contemporană*⁽⁶⁾ și alți amici literari de-ai lor ziceau că membrii societății „Junimea” din Iași sînt cosmopoliți, trădători, care vor să vînză țara nemților, austro-maghiarilor etc.

² D. Urechia scrisese că Miron Costin „au ajuns la concluziunile științei, cu secole mai înainte de atîți nemuritori lucrători în ogrorul științific, în ogrorul istoriei, la apusul Europei”.

³ D. V. A. Urechia a adoptat numele cronicarului Urechia tîrziu, cu ocaziunea mutării sale în București.

⁴ *In fond istoric*, textual după d. V. A. Urechia.

⁵ *Marele vistiier Candescu* este numele unei povești⁽⁷⁾ așa-zise istorice, făcută de d. Pantazi Ghica, publicată în *Revista contemporană* și criticată de d. T. Maiorescu.

Să părăsiți o dată eterna locuință
Și să veniți în lume pe două sau trei oare,
Atunci ați vedea țara cea recunoscătoare
Cum vouă tuturor v-a înălțat statuie
Intr-un gigantic templu zidit de Cimabue.¹

¹ D. V.A. Urechia, într-una din scrierile sale anterioare, cita pe Cimabue, nu ca pictor, ci ca arhitect vestit.

SATIRA IV

[POLITICALE]

Ce veste neașteptată, Leandre, am aflat,
Tu stărui să te-aleagă județul deputat,
Tu vrei, lăsînd a vieții cîmpene desfătări,
Să intri în vîrtejul politicei mișcări ?
O ! Cine-această cale s-apuci te sfătuieste
Desigur e un dușman ce răul îți voiește :
Un fruct este mărirea ce-nșală la privit
Frumoasă-i este coaja, dar miezul putrezit.

Și mai întăi crezi, poate, că n-ai decît a spune :
„Sunt om cu-nvățătură, onest, am gînduri bune,
În sufletul meu arde a patriei iubire“,
Ca toți alegătorii să vie-ntr-o unire
Și votul lor să-ți deie ? O ! Dac-ar fi așa,
Mai-mai că ți-aș da pace, dar treaba e mai grea.
De vrei să te aleagă, mai lasă din mîndrie,
Măgulitoare, blîndă, purtarea ta să fie,
Prefectului te-nchină cu-adîncă umilire
Și-l roagă să te ieie sub nalta-i ocrotire.
Și ca să fii mai sigur de buna sa plecare,
Fă să te recomînde ministrul cu scrisoare.
Apoi, luînd toiagul, apuc-o la picior,
Te du din casă-n casă la orice-alegător,
Și nu uita cu dulce a tot făgădui
Că-i face orice treabă ce ei vor porunci.
Ici, unul îți promite să-ți deie al său vot
De-i stărui să puie în slujbă pe-un nepot
Ce stă la el în casă. Proteguitul său
Nu are nici o treabă și a ieșit un rău :

E mincinos și leneș, bețiv și jucător,
 De-aceea vrea să-l vadă numit judecător,
 Ca astfel, având leafă, curînd să se-ndrepteze.
 Al doile-ți va zice că a să te voteze
 De-i vrea și tu a-i face mai multe trebușoare
 Ce are-n capitală : să-i pui procesu-n stare,
 Ce stă pendent la curte, apoi ne-ntîrziat
 Să-nchei alcătuire cu vreun avocat
 Din cei vestiți la gură ; să mergi la visterie
 Să rogi să-i libereze o veche garanție ;
 De titluri provizorii un sac îți pune-n spate
 Ca în definitive să faci a fi schimbate.
 Și cînd aceste toate la cale le vei pune
 Să stărui să-i voteze ș-o mică pensiuine.
 Răsplată viitoare un altul nu-ți pretinde :
 Iubind tocmai dreaptă, el bucuros se prinde
 Pe față a-ți da votul, iar tu în schimb să-i dai
 Un stog de fîn, o brișcă și o păreche cai.
 Al patrule, ce zilnic vo douăzeci jurnale
 Cetește și-n veci pune a lumii trebi la cale,
 Cu o figură gravă de jude instructor
 Vra-ntăi a te supune la interogator :
 Te-ntreabă care planuri în gîndul tău gătești
 Ca să-ndreptezi greșala politiceii turcești,
 De vrei cu arma-n mîină să faci neatîrnare
 Sau tot ca pîn-acuma prin foi făcînd zvon mare ?¹
 Ai să-i explici pe urmă mai bine cum s-ar face
 Ca lumea liberală cu papa să se-mpace ;
 Și dacă între Chili și între Paraguay
 Va izbucni războiul, atunci ce gînduri ai,
 Cu care din aceste puteri voiești să ții
 Și cui ai da atuncea un vot de simpatii ?²
 Astfel de glasuri multe tu vrei să dobindești,
 La toți alegătorii ca slugă te tocmești,

¹ *Presă*(¹), foaia inspirată de d. V. Boerescu, pe atunci ministru de Externe, sprijinea cu stăruință proclamarea independenței române pe cale de bună înțelegere cu Turcia (1874).

² Aluziune la votul dat în 1870 de Adunarea română, prin care s-au exprimat simpatii pentru Franța în războiul franco-german, vot ce a făcut mult rău românilor, înstrăinîndu-le vreme îndelungată simpatiile Germaniei învingătoare.

Căci cine cînd votează gîndește serios
 L-al țării bine numai și nu l-al său folos ?

Dar lunga pregătire, să zicem, s-a sfîrșit
 Și deputat din urnă te vezi acum ieșit.
 Sătul de-atîta trudă, cu-adîncă răsufflare
 L-ai tăi zici ziua-bună și pleci la Adunare.
 Acolo gîndești sigur că vei găsi barbați
 De-a patriei iubire puternic insuflați,
 Barbați fără prihană, cu mîinte, cu lumine
 Ce fără alte scopuri voiesc obștescul bine.
 Dar mai cu adîncire purtarea lor privește
 Și-ndată vei pricepe oricare cit plătește.
 Iei, unul — este Ghiță — cu fruntea ridicată,
 Cu nasu-n vînt, cu mîina pe masă apăsată,
 De-ndată ce ședința deschisă se declară
 A și luat cuvîntul pe cel puțin o oară,
 De orișice-ar fi vorba : de căile ferate,
 De avocați, oștire, de universitate,
 De împrumuturi nouă, de legi financiare,
 De libertatea presei, ce nu-i destul de mare...
 De constituțiune, interpelări, numiri,
 Politică externă, petiții, mănăstiri,
 De poduri, de șosele, abuzuri și anchete,
 De curți și tribunale, de școalele de fete,
 De orice s-ar atinge, El pururea vorbește
 Ca riul ce tot curge și nu se mai oprește.
 Și spune, spune, spune și răpede, și multe :
 De vor sau nu vor alții, El vrea să se asculte,
 Iar stenografi vo patru, din piept oftînd cu greu,
 C-o mîină șterg sudoarea, cu alta scriu mereu,
 Încît a lui cuvinte ce zilnic sunt rostite,
 Și-n *Monitor* pe urmă apar vai, tipărite !
 Iar *Vlad*, de altă parte, pe jilțu-i așăzat
 Cu minile-atîrnate, cu capu-n jos plecat,
 Prin gura-ntredeschisă suflînd în ritmu rar,
 În vreme ce pe frunte stropi gingași îi răsar,
 Pe ochi încet coboară pleoapele-obosite
 Și dulce se cufundă în visuri aurite.
 Sărmanul ! Să vegheze și ziua să mai poată,
 Cînd fără de odihnă petrece noaptea toată ?

Pe cînd limbutul Ghiță în tot acel otel
(Stînd chiar într-o odaie alături cu el)
Cu gesturi la oglindă discursuri pregătește,
Cu numeroși prieteni, Vlad cărțile-nvîrtește.
De-aceea niciodată prin mintea lui nu trece
Să afle-n Adunare ce lucru se petrece.
Iar cînd, după discuții, la urmă votul vine,
Ca om de conștiință el pururea s-abține.
Ca argint-viul *Mihu* e-n vecinică mișcare,
E la bufet acuma, acum în Adunare,
Acuma pe la secții, ș-oriunde se găsește
De deputați mulțime în juru-i întrunește.
La toți le strînge mina și-i roagă să s-adune
A doua zi la dînsul, căci are multe-a spune :
Cum este ministerul compus nu este bine,
Politica de astăzi întreagă nu-i convine,
Întru-i suferință, afară umilire :
E timp să se atragă a obștii privire
La relele acestea ; el le aduce-amînte
Cît țara înflorită era mai înainte,
Cînd el era ministru. Ici, muștră la ureche
Pe unul, cum de uită credința lui cea veche,
Iar cătră altul lasă să cad-încet din gură,
Zîmbind cu bunătate, cuvîntul : prefectură !
Pe-al treilea cu vorbe viclene îl stîrnește
Spuind cum oarecare ministru-l umilește :
Colo făgăduințe, dincolo o muștrare,
Ici dragoste de sine, la altul întărtare
De ură sau de patimi, de orișice pornește
Pe oameni și-i frămîntă, de tot se folosește.
Dar el nu ia cuvîntul în veci în Adunare.
Decît cînd este vorba de-un vot de răsturnare.
Atunci, curmînd tăcerea, începe prin a spune
Că scopul său nu este să fac-opozițiune.
Cu laude-a lui critici așa-s de presurate,
Încît, dacă susține guvernul sau combate,
Abie o dă pe față a vorbei sale val :
Aceasta se numește discurs ministerial.
Iar zîmbitorul *Sache* cu ochiul urmărește
Pe orișice ministru îndată ce-l zărește.
Se-nchină fiecărui din ei pîn' la pămînt

Și-i fericit de-i spune vreunul un cuvînt.
Iar cînd vreun ministru chiar mîna îi întinde,
Un gîdil de mîndrie tot trupul îi cuprinde.
La vot el niciodată nu vra să-nainteze,
Pîn' mai întăi ministrul nu merge să voteze.
Îndată după dînsul, pășind triumfător
Aceeși bilă pune, în văzul tuturor.
Nimic pe astă lume mai mult nu-l măgulește
Decît cînd un ministru la masă îl poștește,
Și chiar dacă la prînzul domnesc este chemat,
Nu doar-me-o săptămînă de mult ce-i încîntat.
Statornic el păstrează aceast-a lui purtare
Cît vede că guvernul stă bine-n Adunare,
Dar cum un ministeriu să cadă se gătește,
De-ndată a lui *Sache* iubire se răcește.
Atunci el stă-n rezervă pîn' noul cabinet
Se-nfătoșează-n formă ș-apoi încet-încet
S-apropie de-acesta și dulce îi zîmbește,
De cel de mai nainte el nici mai pomenește.
Căci astfel făcu firea pe *Sache* din născare :
Să ție totdeauna cu cel ce e mai tare.
Iar *Dirzu*, dimpotrivă, cu aprigă figură,
Cu fruntea încrețită, cu ochii plini de ură
Și capul între umeri puternic îndesat,
În veci de un ministru nu s-au apropiat.
Cînd dintre ei pe unul în cale întîlnește,
El fuge dacă poate, de nu, el îl izbește
Cu umărul sau cotul, ca lumea să cunoască
Că-n pieptul său nu intră simțire ciocoiască.
El are suflet liber, independent, istet,
De-aceea simte, numai pentru cei mari, dispreț.
Oricare-ar fi ministru, pe toți el îi combate,
De-ar fi al său prieten sau însuși al său frate,
Totuna ! Omul care ministru a intrat
În cel mai mare dușman al lui s-a și schimbat.
Cu amenințătoare, teribilă figură,
Cînd ia cuvîntul strigă că toți miniștrii fură ;
Cătră popor sînt vecinic tirani împilători,
Iar față cu domnia mișei lingușitori.
Cu pumnul bate-n masă în vreme ce vorbește
Și cu scînteii de ură la minister privește,

Cînd îl auzi te-apucă fiori de groază-n spate
Văzînd pîn-unde merge umana răutate.

De sunt așa în parte, tu nu te amăgi
Că totul împreună mai mult ar pretui ;
Cînd vorba e de biruri, ce țara-mpovărează,
Vezi cum întreaga sală cu-ncet se deșertează :
Doi-trei, rămași pe jilțuri, tot cască și se-ntind
Pe cînd alături vesel cei mulți petrec glumînd.
Dar vie chestiunea cea ministerială
Și-i vei vedea gramadă pe ușe dînd năvală,
Căci, sau partidul liber, sau cel conservator,
Sau orișicuce nume, toți tot un lucru vor :
Cu nepăsare-n suflet de-a obștiei durere,
Vor unii interesul, iar alții vor putere.

Iar tu, cu vorba dreaptă și cugetul curat,
Tu, ce urăști cuvîntul cel neadevărat,
Ce nu te poți pricepe la intriga ghibace,
În mijlocul acesta, Leandre, ce vei face ?
De poate reaua pildă să te ademenească
Și dorul de mărire în peptul tău să nască,
O, cit vei fi, amice, atuncea de jălit !
În arzătoare doruri grozav înlănțuit,
De a înțelepciunii răsplată și cunună,
De liniștea de suflet atunci ia ziua-bună !
Și tu, vîrît în intrigi, ici dulce măgulești,
Colo făr' de rușine pe-amic îl ponegrești,
Alergi, strigi, rogi, te zbuciumi și, cînd te crezi sosit,
Din mîni fără de veste puterea ți-a fugit.
Dar zic că ție soarta va fi mai cu priință
Și-ți va-implini în grabă puternica dorință.
Ce faci atunci ? Amicii ciștiguri au să-ți ceară.
De-ascultă a lor îndemnuri, amar de biata țară !
Iar cînd nu-i ții în samă, iubiiții partizani
Or vrea să te răstoarne schimbîndu-se-n dușmani.
De poți să faci vrun bine, chiar cel mai mare fie,
Vei dobîndi printr-însul pizmuitori o mie,
Prieteni abia unul, ș-acesta rareori,
Iar vulgul, căscînd gura, va sta nepăsător.
Aceasta-i răsplătirea ce pe cei mari așteaptă !

Iar dacă birui-va gîndirea înțeleaptă
Și nu-i vina mărirea, vei sta în Adunare
Prea rar cu bucurie, prea des cu întristare.
Și gîndurile rele voind a le uita,
Petreceri vuitoare atuncea vei căta.
În vreme ce acasă stă gingașa soție
Și crește copilașii ș-a ta gospodărie
O face să-nflorească sub paza-i neadormită,
Tu-i risipi averea cu greu agonisită.
Și poate, cine știe ?... Leandre, pricepi bine
Că ce-am să spun acuma nu este pentru tine,
Ci numai vorbă goală... și poate, cine știe ?...
De nu, de la o vreme, amabila soție,
Sătulă să se vadă tot singură lăsată,
Cu lunile de-a rîndul de soț nedizmierdată,
N-a mai cunoaște chipuri cum să se-mpotrivească
La un amic ce-o roagă să o dispăgubească ;
Căci mulți sînt ce momentul pîndesc cu nerăbdare
Cînd deputații țării purced la Adunare !
Dar mai repet o dată, Leandre, nu gîndi
C-alunecări de-aceste ușor se pot găsi.
Sunt rare-aceste pilde sau poate chiar nu sînt,
Eu nu cunosc nici una, ți-o spun cu jurămint !

Dar fără de aceasta : a stării risipire,
Viața zbuciumată de palida-ngrijire,
Amarul ce deșteaptă pornirea dușmănească
Nu sunt de-ajuns cuvinte în cale să te-oprească ?
Cu ce durere-atuncea îți vei aduce-amînte
De viața fericită ce-aveai mai înainte !
La răsărit de soare pe cal încălecat
Mergeai, flăcăi și fete să-ndemni la secerat.
Priveai cu bucurie cum lanuri nesfîrșite
De grîu lucesc la soare în spice aurite.
Treceau pe dinainte-ți nenumărate care
S-așeze în lungi șire a cîmpului comoare.
De-amiază, să te aperi de-a soarelui căldure,
Te-adăposteau la umbră în tainica pădure.
Apoi mergeai la vie să vezi butucii lați
De struguri cu dulci boabe cu greu împovărați.
Pe urmă vedeai moara, prisacă și livadă

Și stina unde turma de oi venea gramadă
La muls, cu jalnic zbieret. Finaț cu dulci miroase,
Hambare încărcate, coșere pîntecoase,
Ogorul unde-acuma ies pluguri la arat,
Nu rămînea de tine nimic necercetat.
Și sara cînd se-ntinde cu umbre răcoroase,
Vedeai cum boii zdraveni și vacile lăptoase,
Răgînd cu mare zgomot, veneau în grămădire
Să cate în ocoale a nopții odihnire.
Atuncea cu plăcere spre casă te-ndreptai,
Unde o bucurie mai mare așteptai.
Te-ntîmpina soția cu dulce dizmierdare,
Pe-ai tăi genunchi copiii strigînd săreau calare,
Și tu priveai în juru-ți cu zîmbet mulțămît
Căci totul era vesel și totul fericit !
Iar ziua de repaos treceai adeseori
Cetînd vestite scrieri a marilor autori,
Ce, nu ca mulți de astăzi, prin cărți voluminoase
Au vrut să dobîndească onoare sau foloase,
Ci, insuflați de-un geniu ce mina le-a condus,
Pecetea-nțelepciunii pe pergament au pus.
Dac-aș ave puterea, ți-aș oglindi în minte
Dintr-o cîntare veche frumoasele cuvinte
Cu care înțeleptul poet latin^(?) ne zice
Că, dintre oameni, singur acela e ferice
Ce, depărtat de grija și vuietul lumesc,
Cu boii săi lucrează ogorul părintesc.

SATIRA V

SUPĂRĂCIOȘII

Acum cînd lungă iarnă cu geruri și ninsoare
Se duce, și în locu-i vin razele din soare
Înveselînd pămîntul, cuprins de bucurie
Privesc în jur de mine natura ce învie.
Și gîndurile care prin minte-mi fulgerase
Ș-apoi de greul iernei năprasnic înghețase
Acum s-arată iarăși ; cu sufletul ușor
Revăd imagini mîndre ce-n juru-mi vin și zbor.
Eu le zîmbesc la toate și vesel le salut
Precum pe vechi prieteni de mult ce n-am văzut.
În mină îmi iau pana și dulcea poezie
În versuri de la sine s-așterne pe hîrtie
Ș-așa e de bogată gîndirea ce dictează,
Că harnica mea pană abie-abie urmează.
Vai vouă, mii de oameni nemernici, necăjiți,
Ce viața voastră toată în trebi o risipiți
Și ca să vă numească puternici sau bogați
Din grijă-n alte grije mereu vă zbuciumați,
Nici gîndul nu vă vine ce naltă desfătare
În suflet ne aduce un ceas de inspirare !
Eu unul... însă cine la ușa mea bătînd
Deodată-mi taie firul puternicului gînd ?
Un om cu barba sură în casă a intrat
Și, după ce la mine adînc s-a închinat,
Începe cu-ngăimeală : — Bine nu știu... socot
Că pe Dumitru Pirlea nu l-ați uitat de tot.
Ce-i drept, nu mai sînt astăzi cu-aceeași jună față
Precum eram odată cînd vă purtam în brațe,
Erați ia, atîtica... — Iertați, nu mai țîn minte,

E cam demult... ce treabă?... — O mică rugăminte
Mă face să vă supăr. Am fost funcționar
Ani patruzeci și patru ; cu zel și cu amar
Eu am slujit guvernul ; nu-i altul ca și mine
Ce-ar fi lucrat în țară atât de mult și bine.
Ajuns la bătrînețe, din slujbe am ieșit
Ș-o mică pensioară ce mi s-a hotărît
Îmi este tot avutul. Am treisprezece copii
Și, slavă ție, doamne ! cu toții îmi sînt vii :
Cinci băieței, opt fete ; i-am învățat, crescut
Cu cheltuială mare, pot zice c-am făcut
Mai mult decît ne-ndeamnă fireasca datorie...
— Îmi pare bine... însă de ce îmi spuneți mie
Aceste lucruri toate ? răspund cu nerăbdare,
Gîndind la poezia ce sta în așteptare,
Sunt cam grăbit, am treabă... — Vă rog să mă iertați.
Aflînd că sunteți bine cu toți acei bărbați
Ce stau la cîrma țării, în mine-am cugetat
(De vreme ce odată în brațe v-am purtat
Și mă cunoașteți bine) că vă va fi ușor
Să-mi dați pe la miniștri o mîină de-ajutor.
Nu cer vo mare jertfă : să faceți o scrisoare
Rugînd să-mi puie două din fete profesoare,
Căci sunt preaînvățate, cu minte, curățele.
Nu vreau ca să le laud, dar carte cît știu ele
Nici nu se-nvață-n țară : știu coase, știu...
— Prea bine
Nu mă-ndoiesc că toate sunt bune, sunt depline
Dar ce înrîurire pot eu avê, eu care
Trăiesc retras deoparte... — Vă rog dați o scrisoare.
Atîta vă cer numai. Din copilașii mei
Adăugiți să deie o bursă la doi-trei.
Zău ! părintescu-mi suflet e plin de bucurie
Cînd văd cum toată ziua cu-atîta hărnicie
Învată mititeii... Simțînd că-ncepe iar
Nainte-mi să discarce al laudelor car
Și că alt chip nu este de el să mă sfîrșesc,
Ieu pană și hîrtie, scriu, rog și stăruiesc
Pe toate-ale lui Pirlea opt blînde fetișoare
Să le numească-ndată la școală profesoare.
Tot astfel la băieții cei cinci să facă parte

Din burse cît mai multe fiindcă-nvață carte.
Ministrul mă va crede lipsit, nebun, ce-mi pasă ?
Eu depărtez pe Pirlea, rămîn stăpîn în casă
Și pot să mă pun iarăși la lucrul meu iubit.
Dar vai, unde-i gîndirea ? În capu-mi ameiț
Văd cinci băieți, opt fete, cu vuiet și strigare
Bătîndu-se-ntre dînșii, pîn' Pirlea-n nerăbdare,
Cu bățul liniștește odrasla-i numeroasă.
Gonesc aceste gînduri, în sus și-n jos prin casă
Mă prîmblu și cu-ncetul prînd firul prăpădit
Și pot urma a serie. Dar cine a venit
Din nou să mă-nterupă ? Aud pe servitor
Cum vrea ca să oprească pe-acest vizitator.
Ascult a cui e glasul... Amar ! Cum am să scap,
Căci recunosc pe Tachi ! Cu pălăria-n cap
Ș-un bețișor pe umăr, el zvîrle ușa tare
Și plin de maiestate s-arată la intrare.
— Știam că ești acasă, îmi strigă Tachi, zău !
Îți poți schimba feciorul ; sărmanul nătărău
Voia să mă oprească, dar bine am simțit,
Din vorba-i îngăimată, că încă n-ai ieșit.
Ce te mai faci, amice ? Desigur au trecut
O săptămîină-două de cînd nu te-am văzut.
Lucrezi ? Ce scrii ? Faci versuri sau proză astă-dată ?
Văd c-am sosit la vreme : ai să-mi cetești îndată
Ce-ai scris acum, îmi place să aflu cel întăi
Ce proaspăt iscodiră fecunzi creierii tăi.
Numai prea lung nu fie : am treizeci de minute
De dat literaturei. Incepe și zi iute !
În timp ce-i curge vorba ca un șuvoi din gură,
Eu cerc pe cît se poate să schimb a mea figură
Acoperînd necazul c-un zîmbet cam silit.
— Mă iartă, dragă Tachi, dar încă n-am sfîrșit,
Abie de începusem, cînd un supărăcios
Mi-a stat pe cap o oră, mă vezi, sînt furios...
— Trebuia să-l dai afară. Tu ești om ocupat
Și nu poți perde vremea stînd zile-ntregi la sfat
Cu orișice netrebnic. Dar spune-mi ce mai știi,
Ce se petrece-n lume, ce nouă cununii
Sunt gata să se-ncheie, nevasta cine-și lasă ?
Închipuiește-ți, frate, c-am fost pe la cinci case

Și n-am găsit pe nimeni : așa-s de necăjit !
De ieri și până astăzi nimic n-am auzit.
Tu ce-ai aflat ? — Iubite, îmi pare foarte rău,
Dar nu știu nici o veste : din toată lumea eu
Cel mai din urmă aflu din nou ce s-a-ntimplat,
Nu știu nimic. — Nimica ? Cum, încă n-ai aflat
De scandalul ce-n teatru a fost joia trecută ?
Ascultă dar : sînt sigur că-ți este cunoscută
Relația cea veche ce are Iancușor
Cu Luța Zamfirachi. Barbatu-ncrezător,
N-avea nici o idee, pîn' ce, scrisori trimise
De-un anonim, năprasnic ochirea îi deschise.
De-aceea sta cu Luța în lojă bursumflat,
Cînd, după două acte, cu chip nevinovat,
Și Iancușor apare ; el ține-n a sa mină
Cornetul cu bomboane și, după ce se-nchină
Cucoanei, i-l prezentă. Dar iată că deodată
Din mină i-l smulge soțul cu fruntea-nfuriată,
Îl rupe, îl disface de bănuielei pătruns
Și află prin bomboane un bilețel ascuns.
Atunci pe bietul tînăr cu fața ca de ceară
De gît îl și înșfacă și-l dă pe uș-afară.
În leșin cade Luța, prin public se lățește
Un vuiet, tot parterul lorgnetele-ațintește
Spre dînșii, stă orchestra, pîn' soțul în sfîrșit
Din leșin deșteptînd-o, să ias-au izbutit.
Ușor vei înțelege c-așa un scandal mare
Avu drept consecință îndat-o provocare.
Dar cum sfîrși duelul ce azi avea să fie
Chiar pîn-acum, gîndește, în public nu se știe
Și poți ca să-ți închipui cit sunt de curios...
Dar ce te uiți la mine așa de serios,
Te miri și tu, desigur ? — Ba nu. — Neaparat,
Azi, zău, nimic nici mie nu-mi pare de mirat.
Cînd văd că Iorguleanu, un om cu așa nume,
Lui Șontrea își dă fata... Nu știi ?... — Nu !

— În ce lume

Trăiești, iubite frate ? O fată-așa bogată
Și blîndă, și frumoasă să fie măritată
C-un cherapleș !... Ce-i dreptul, limbi rele povestesc
Că-mprejurări... fatale pe tată îl silesc

El singur să grăbească această cununie.
Eu unul nu pot crede... deși... cine mai știe ?
Nu-i fum unde nu-i pară. Azi lumea e ciudată
Și multe bazaconii trec printr-un cap de fată.
Dar *à propos*, aflat-ai, Costică ce noroc
Avu la Pisicescu duminică la joc ?
Închipuiește-ți, frate, că la ghiurdum întăi
În timp de două ore luă trei mii de lei ;
La stos¹ pontînd pe urmă o mie gălbănași
I-au dat în șir bancherul și ceilalți pontăși
Și, ce-i mai de mirare, Costică de-atunci spune
Că mina sa pe carte în veci nu va mai pune.
Dar tu n-ascuți pesemne... Ești îngrijit, distras,
Ce ai ? Gîndești la versuri ? Ei, iată că te las
Să poți lucra în pace ; fac numai o sigară
Și plec... Adio, dragă ! Cînd l-am știut afară
Mă pusei ca bezmetic a alerga prin casă
Amenințînd pe Tachi cu gesturi furioase :
„Ce-mi pasă cît Costică la cărți a cîștigat,
Ce-mi pasă dacă soțul în luptă-a împușcat
Pe Iancușor sau dacă pistolul i-a dat greș,
Ce-mi pasă dac-o fată alege-un cherapleș,
Ce am cu Iorguleanu, cu Luța Zamfirachi
Și chiar cu tine însuți, o, ticăloase Tachi !
Blăstăm asupra voastră ! Dar cel ce va veni
Azi încă să mă vadă amar se va căi :
N-aș sfătui pe-un dușman să calce-n a mea casă !“
În vreme ce eu astfel vorbeam, încet intrase
Un tinerel pe ușă și sta în nemișcare.
Cum l-am simțit, deodată sării drept în picioare,
Strigînd : — Ce vrei ? El însă, de spaimă apucat,
Cercă să spuie-o vorbă, dar glasul-i închegat
N-ajunse pîn' la buze. — Ce vrei la mine-n casă ?
I-am zis a doua oară cu mină furioasă.
Abia după o vreme putu bietul băiet,
Cu mina tremurîndă, să-mi deie un caiet
Ce-avea ascuns sub haină. — Aceast-a mea hirtie,
Șopti el cu sfială, cuprinde *Poezie*.
Mici încercări... a mele... gîndeam... am cutezat...

¹ Ghiurdum, stos, jocuri de noroc.

La nimeni până astăzi eu nu le-am arătat...
— Ei și... ? — Pe dumneavoastră știindu-v-amator,
Vi le prezent, căci poate... ah ! compătimitor
Veți fi cu-a mele chinuri. (În vreme ce vorbea,
Încet și cu suspinuri cu jale îndrepta
Spre pod a lui privire.) O tainică durere
Apasă al meu suflet, și nu am mîngăiere
Decît în poezie... — Prea bine, foarte bine,
Aceste manuscripte lăsați-le la mine.
— Ca să discarc din chinul ce-n inima mea geme,
Eu v-aș ceti acuma... Ba nu ? — Ba nu ! N-am vreme,
Le voi ceti eu singur. Veniți peste o lună...
— Cînd ? zise el cu spaimă. — Veniți mîni, ziua-bună !
Astfel gonesc poetul și mă așz la masă.
Dar iată că feciorul se și arată-n casă
Și-mi spune că rîndașul îmi face rugăminte
Acum chiar să-i dau leafa pe-o lună înainte
Fiindcă se însoară ; apoi, că s-a stricat
La ușă clopoțelul și trebuie îndreptat,
Și ca să-mi cerce-o haină așteaptă croitorul...
Eu îl împing pe ușă afară, trag zăvorul
La poarta de la scară, la ușă de intrare,
La cabinet, și astfel în plină izolare
Mă simt, ș-adînc răsufliu, căci nimeni nu mai poate,
Oricît ar vrea să cerce, la mine a străbate.
Dar ah ! neputincioasă-i umana hotărîre
Cînd nu vor cei olimpici a ei îndeplinire.
Vecina mea din dreapta voind să m-amețească,
Pe-al ei clavir începe grozav să drăngănească
Și în aceeași vreme aud în curte jos
Pe-o orgă discordată cîntînd un zdrențăros...
Adio poezie ! De-acum s-a isprăvit,
Căci oamenii cu toții în contra-mi s-au unit.
Așa a vrut ursita : Adio poezie !
Cuprins de desperare, ieu băț și pălărie
Și mă răped afară ; pe ulițe gonesc
Ghiontind în dreapta,-n stînga, pe toți cîți întilnesc
Ș-un plan se-nfățișează măret în gîndul meu,
Cum să mă scap de-acuma de-a oamenilor rău.
În mahalaua care va fi cea mai retrasă,
Un loc eu am să caut ca să clădesc o casă ;

Cu zidul lat, ca vuiet prin el să nu străbată,
Cu poarta încuiată c-o groaznică lacată,
Iar în părăți, ferestre ea nici nu va avè,
Căci prin tavan lumina din soare va cădè.
Așa voi fi desigur ferice, liniștit,
De toți supărăcioșii știindu-mă scutit.

SATIRA VI

ADVOCATUL

Admir pe înțeleptul ce din singurătate
Voiește-n taina lumii cu gândul a străbate ;
Iubesc fără de margini și pun chiar mai presus
Pe-acel cărui Apolon la naștere i-a pus
În mână dulcea liră, căci el are menirea
Spre raiu, chiar în viață, să-nalțe omenirea.
Dar nu numai pe-aceia ce-n visuri s-adîncesc
Spre bine obștimii îi laud și iubesc.
Îmi place și plugarul ce cîmpul său lucrează,
Ostașul ce încinge o sabie vitează,
Negușitorul care spre mări îndepărtate
Pornește-a lui corăbii cu mărfuri încărcate,
Într-un cuvînt, îmi place oricare meserie
Cînd este stăpînită de cinste, hărnicie.
Din toți acela, numai, de mine-i condamnat,
Ce și-a ales din bresle pe-acea de avocat.
„Cum ? — vād că mă întrebă oricine cu uimire —
Tu osîndești pe omul a căruia menire
Ținteste ca să scape pe cel nenorocit
Din gheara nedreptății de care-i prigonit ?
Ce fel ? Barbatul vrednic, ce văduva sărmană,
Moșneagul slab și girbov, copila cea orfană
De-asupritori puternici cu glasul-i ocrotește
Ocări în loc de slavă la tine întilnește ?“
Dar ; eu această breaslă urî-voi totdeauna,
Căci scopul său e banul și mijlocul minciuna.

Cînd doi-trei ani pe bancă un tînăr a șezut
Ș-apoi un biet examen rău, bine a trecut,

În urma cărui școala în diplomă îi scrie
Că orice paragrafe din condică le știe,
De-ndată, fie doctor sau numai licențiat,
Aleargă ca să-și scoată o carte de-advocat.
Pe drum un portofoliu își ia din prăvălie,
Îl umple cu tot felul de cărți și de hîrtie
Și-așa prin tribunale îl și vedem purces,
Doar-doar va pune mîna și el pe vrun proces.
Cu cîte mîndre visuri, cu cîtă încîntare
Gîndește domnul doctor la-ntăia-i apărare ?
Cît roagă, cît îndeamnă pe văr sau unchi, sau tată
Să-nceapă împotriva oricui vro judecată !
La membrul curții care jurații prezidează
Cu cîtă umilire mai-mai nu-ngenunchează
Rugînd ca din oficiu să-l fac-apărător
Într-un proces mai mare, de presă sau de-omor.
Și dacă prezidentul vrun ucigaș vestit
Cu multă bunătate îi dă pîn-în sfîrșit,
Cu cîtă sîrguință cetește prin dosare,
Cu cîtă mulțămire aleargă la-nchisoare
Să vadă pe amicul ce calea-i va deschide
Spre slavă — căci ce-i pasă de pradă sau ucide ?
Cu blind îi strînge mîna, îi dă povățuire
Cum trebui să prefacă a sa mărturisire,
Spuind la judecată că numai prin tortură
I-a smuls așa cuvinte poliția din gură ;
Cum trebuiește chipul schimbat și potrivit
Ca nevinovăția să iasă lămurit ;
Cum marturi prin tovarăși el trebui să găsească,
Un *alibi* printr-înșii să se statornicească
Sau, cînd nu se găsește alt mijloc de scăpat,
Cum să-nvinovătească pe vrun nevinovat.
Astfel, după ce bine pe-amic îl dăscălește
Și cu-ngrijire multă cuvîntu-și pregătește,
În ziua judecării ce vine în sfîrșit
S-așează pe-a lui bancă cu chipul strălucit.
În toată vremea-n care urmează cercetări
Pe marturi îi încurcă cu fel de întrebări,
Doar, dintr-o biată vorbă ce ar ieși pe dos,
Să poată mai pe urmă să tragă vrun folos.
Acuma la un martur cu chipul mai isteț

Din cap pân' la călcăie privește cu dispreț,
Acum lovește-n masă, grozav se indignează
Și, îndreptat spre curte, energic protestează.
Iar la sfârșit, cînd vine acel dorit moment
Să-și facă apărarea, atunci cu ce talent
Prin păr purtîndu-și mina începe-a declama
Cu scop pe cei din juriu să poat-înduioșa.
Cînd îl ascuți ai crede că toți sînt niște răi,
Poliția-i compusă din zbiri și din călăi,
Toți marturii sunt dușmani ce au depus din ură,
Venin chiar procurorul a revărsat din gură,
Acel ucis, de-o moarte prea blindă a răposat,
Căci merita, tâlharul, să moară spinzurat.
Într-un cuvînt, cu toții sînt plini de viclenie
Și numai ucigașul e om de omenie!
O! Cînd pe bietul juriu așa l-a încîlcit,
Încît omorîtorul e dezvinovățit,
Cine-ar pute descrie figura triumfală
Cu care-aruncă ochiul în jurul său prin sală?
Mai mîndră are fața decît un împărat,
Căci vede viitorul de-acum asigurat.

De-a rîndul însă anii tot trec și se înșiră,
A lui izbînzi prin public s-aud și se admiră
Și iată-l dimineața într-un frumos halat
În cabinet cum șede gătit să deie sfat
La orișicine-ar cere. Vedem în jurul său,
Pe canapea, pe mese, pe scînduri, pe biurou,
Cărți mari și mici mulțime deschise, răspindite,
Ce zi și noapte astfel să stea sînt hotărîte.
El, fără-a le atinge, fumează o sigară
Ș-întins pe jilț se uită la fumul care zboară
Dar cînd feciorul vine și pe-un client vestește,
De-ndată ia o carte, oricare, și cetește,
Ș-atîta în lectură el pare adîncit,
Încît întăi nici vede pe cel ce a venit.
Apoi, ridicînd ochii ca și din întîmplare,
„A! Nici nu vă văzusem, exclamă cu mirare,
Am azi atîta treabă, ședeți, pe loc sînt gata“.
Și tot cetînd, cu mîna un scaun îi arată,
Pe cînd deasupra cărții ochește nesimțit

De i-a căzut vreunul mai darnic la plătit.
Azi e o cuconiță sfoasă, ce-l întreabă
Cum ar pute să-și lase barbatul mai în grabă,
Nu doar c-ar fi cu dînsa rău, aprig sau gelos,
„Dar pentru că..., șoptește cu chipul rușinos,
El nu mai e simpatic...“ „Prea bine, foarte bine,
Trimiteți — el răspunde — pe cel știut la mine,
Să punem tot la cale : ce-i drept, procesul-i greu,
Dar treabă-n aste cazuri știu face numai eu!“
În treacăt o întreabă ce zestre i-a fost dată
— Deși puțin îi pasă de e sau nu bogată —,
Și cînd o reconduce nu uit-a o jăli
C-un soț i-a fost dat soarta ce n-a putut iubi,
Încît cucoana iese cu fața încîntată,
De-o inim-așa bună și dezinteresată.
Cînd însă amarezul a doua zi se ivește,
Cu-acesta-ntăi de toate pe față lămurește
Cîți bani să i se deie, căci fără de sfilă
De zestrea ce-o să aibă îi face socoteală,
Ș-abia cînd este prețul pe masă numărat,
Începe să lucreze cu pană și cu sfat.
Alt' dată, plin de grijă, un biet epîtrop vine
Să afle cu ce mijloc el ar scăpa mai bine
De darea socotelei la epîtropisit,
Ce-n vîrsta legiuită acuma a venit ;
Sau un bărbat ce spune că e lovit de soarte,
Căci pe soția-i blindă, chiar ieri, grozava moarte,
Precum și totodată pe singura-i copilă,
Din brațe iubitoare le-a smuls fără de milă,
Ș-ar vrea ca avocatul să-i dea povătuire
Cum ar păstra el zestrea drept scumpă amintire.
În altă zi, nepotul de soi cam galantom
Al unui unchi cu stare, dar mult prea econom,
Juristului propune frumoasa-nsărcinare
Sub interdicțiune pe moșu-i să-l declare,
Căci cetățenii, sigur, sînt toți interesați
Să circuleze banii, în loc de-a sta-ncuiați,
Propunere la care îndată se-nvoiește
Și avocatul nostru, de i se hotărăște
Lui patruzeci la sută și pentru viitor
Familia să-l facă pe dînsul curator.

Apoi un tată gingaș, un văduvoi, ar vrea
Unei copile june ce stă în mahala,
Orfană, precum zice, să lase tot ce are,
Iar fiul său să-nvețe a face singur stare.
Deci pe-advocat tocmește să-i toarne-un testament..
Un negustor, alt' dată, gătit de faliment,
Pe avocat consultă cam prin ce fel de căi
Din cât activ rămîne, la creditorii săi
Ar face-o cât se poate mai ne-nsemnată parte,
Făgăduind prisosul cu dînsul a-l împarte.
Cu sfătuirii de-aceste petrece dimineata
Zicînd la toți clienții cu serioasă față
(Cînd a sosit momentul salariul a-l fixa)
Că pricina, desigur, el o va cîștiga,
Cu-această condițiune, ca de pe-acuma chiar
Peșin să i se deie întregul onorar :
Că-i superstițiune aceasta, n-o ascunde,
Dar altfel de izbîndă el nu poate răspunde.
După dejun, pe urmă, la legiuita oară
Se suie în careta ce-au tras de mult de scară,
În urmă-i secretarul c-un portofoliu mare,
Ticsit de documente, de cărți și de dosare,
S-așază lîngă dînsul, căci vremile-s schimbate
Cînd singur portofoliul pe jos ducea în spate.
Cu toate-aceste mindră nu este a lui mină.
Prin curți și tribunale, din contra, el se-nchină
Adînc la orice membru din judecătorie
Acesta fie tînăr, sărac, obraznic fie :
Cu toți funcționarii îi place-a fi amic
De la cel nalt în graduri și pîn' la cel mai mic,
Căci la nevoie mare adesa mult plătește
Aprodul cel din urmă ce ușele păzește.
De-aceea cercetează prin felurite căi
Cum să îndatorească judecătorii săi.
De are și dintr-înșii vreunul un proces,
Cu cea mai mare grabă și fără interes
Stăruitor se roagă și cere ca favoare
Lui să-i încredințeze această apărare.
Pe-acei cu punga goală la masă și dejun
Oricînd el îi poștește și vinul său e bun
Pe cei deșerți sau mindri, cînd ziua își serbează

Chiar ningă, ploaie, tune, de-a rînd îi vizitează ;
Unde-s copiii, nu uită cornetul cu bomboane
Și mai ales aduce buchete la cucoane.
O judecătoreasă la bal cînd înlemnește
Pe-un jilt uitat, prin colțuri, el sare ș-o poștește ;
Chiar dacă e greoaie, încît mai îl oboară,
El o complimentează cît este de ușoară.
Stilcîit, abia cu sufler, el tot o-nvirte-n joc
Păn' singură se roagă s-o ducă iar la loc ;
Îi cară limonadă, bomboane, înghețată,
Îi caută batista prin colțuri aruncată,
În scurt, orice dorință cu grabă îi previne,
Căci mult poate femeia cînd i-ai făcut un bine !
Astfel, pieziș, de-a dreptul, principiu-i domnitor
E să îndatorească pe-al său judecător,
Căci slabi suntem din fire : barbatul cel mai drept
Pe lîngă mînte are ș-o inimă în piept
Ș-aceasta, cînd dreptatea nu-i lămurită bine,
În cumpănă se pune ș-o pleacă înspre tine.

O ! omenire oarbă, sărmani împričinați
Ce credeți că procesul aveți să-l cîștigați
Fiînde-aveți dreptate, aflați cuvîntul mare
Că dreptul nu-i cum este, ci este precum *pare*.
De-aceea avocatul, în pricini de-orice soi,
Să fie totdeauna alături cu voi !
Și dintre ei nu mergeți la cel mai iscusit,
Ci drept la cel ce-n Curte mai mult va fi iubit.
Procesul vi-l cîștigă ? Aceasta se întrebă,
Iar nu de-i avocatul cu mînte și de tîrăbă.
Ce este-nțelepciune, știință sau morală ?
Cuvinte ce se-nvață băieților în școală.
Ce este chiar dreptatea ? O frază scrisă-n lege
Ce și-ntr-un chip, și-n altul se poate înțelege.
Din advocați acela-i mai însemnat, mai mare,
Ce află meșteșuguri în orice-nprejurare,
Ce astăzi, cînd salariul cel hotărît primește,
Din lege paragraful drept alb îl talmăcește
Și mîne, cînd de-un altul a fost tocmît cu plată,
Cu multă siguranță drept negru îl arată.
Aice îndrăzneală și frunte trebuie se :

Sfială, stinjenire, ce des în drum opresc
Pe alții, sînt la dînșii cusururi vederate
Ce trebuiesc din suflet de istov alungate.
De-aceea avocatul, orice știință fie,
În veci trebuie să pară că pîn-în fund o știe.
Economie, artă, politică, morală,
Istorie, chimie, știință medicală,
Filozofie, totul ce mintea omenească
Dînd viața-ntreagă poate abie s-o adîncească
El lesne le dezleagă prin cîteva cuvinte
Ce au cetit în carte c-o sară mai-nainte,
Astfel că avocatul posedea-n mod fatal,
Din cauza meseriei, un cap universal.
Sunt oameni — dar aceștia sînt vrednici de jălit —
Ce aste adevăruri deplin nu le admit,
Ce zic că advocații de fire-s condamnați
A fi în veci în minte și suflet încurcați,
C-a lor entuziasmi de-mpricinați plătite
Ș-a lor principii, astăzi restrînse, mini lărgite,
Cu-ncetul le tîmpește a dreptului simțire
Ce are fără studiu chiar cea mai simplă fire ;
Ei zic că avocatul, cînd a ajuns bogat
Și, după obiceiuri, s-alege deputat,
Deprins să știe vorba-i parale că produce
Și-n Cămeră aceste năravuri le aduce,
Și că pentru o țară nu-i lucru mai fatal
Decît ca el s-ajungă pe-un jilț ministerial.
Căci rău ar fi de statul ce este cîrmuit
De-un cap în paragrafe perdut și zdrențuit,
În loc de-o minte largă și-un simțimînt firesc...
Dar eu cu-aceste gînduri nu pot să mă unesc,
Nu, nu ! Eu nu voi crede c-această meserie,
Atît de căutată, netrebnică să fie ;
N-o duce bine-o țară în veci făr-advocați,
Căci poate-atunci, o, groază, n-ar fi împricinați !
Și omul cel mai simplu va judeca ușor
Ce rău aceasta poate s-aducă-ntr-un popor.
Ș-apoi, a mele versuri cu ce s-ar mai hrăni
Cînd ei și alți ca dînșii din oameni ar lipsi ?

N-ar mai avè satira nemărginitul preț
De-a spune adevărul în tonul ei glumeț.
Dar nu mă tem de-aceasta : pămîntul cît nu pier
E stofa nesfîrșită, dar slab-a mea putere.
Precum ciuperci pe cîmpuri : au fost, vor fi și sînt
Figurile cîntate în veselul meu cînt.

SATIRA VII

AMICUL SANDU

Se zice că nimica mai mult nu-i de dorit
Decît să ai prieteni de care ești iubit,
Căci ei în zile negre durerea cea mai vie
Din suflet ți-o alină cu dulce simpatie.
Și cînd momente bune în viață se ivesc,
Plăcerea, bucuria le-nalță și măresc.
De-aceea și odată poezii cei antici
Pe Phyntias și Damon, vestiții doi amici,
Pe-Orest și pe Pylade și alții ca și ei
În cînturi ridicară la rang de semizei :
De-aceea Aristote despre amici a spus
Că au un singur suflet în două trupuri pus,
Iar Ciceron, de-această simțire încîntat,
A scris despre-amicie un preafrumos tractat.

Cetînd, cînd eram tînăr, prin vechii scriitori
(Cum fac cu mulțămire și azi adeseori)
Mi s-au aprins dorința să pot și eu avea
Un bun amic cu care să-mpart inima mea.
Făcui mult timp încoace și-ncolo încercări,
Legări pe cit de multe, pe-atîtea dizlegări,
Zadarnice cu toate ; cînd însă împlinii
Ani douăzeci și patru, pe Sandu îl găsii :
De-o vîrstă cam cu mine, mai mare la statură,
Dar gingaș, blond și palid, cu zîmbetul pe gură,
Cu ochi vioi, albastru, adînc pătrunzător,
Avea o-nfățișare plăcută tuturor.
Caracterul lui Sandu părea cum e mai bine :
Nejudecînd prea aspru pe alții, nici pe sine,

N-avea minie, patimi sau ură ne-mpăcată,
Ci-o voie chibzuită și bine cumpătată.
În scrieri literare știa să osebească,
De seaca umplutură, pornirea cea firească.
Și, cînd lăsasem pana în voie să alerge,
Des îmi curma cetirea, zicîndu-mi : șterge, șterge,
Mai scoate ici din mijloc, scurtează sus și jos —
Încît simțeam în spate un tremur fioros.
Dar cînd gîndeam pe urmă la cele îndreptate
Vedeam că *eu* greșisem și *el* avea dreptate.
În șir de ani de zile noi nu am fost certați,
Trăind în armonie întocmai ca doi frați :
Aveam o pungă numai, ce-n *drept* era a mea,
Dar Sandu ca și mine dintr-însa culegea.
Căci dacă n-a vrut soarta ca să mă nasc bogat,
Nici poftă de-altă parte prea multe nu mi-a dat.
Așa încît din suta ce munca mea a scos
Dînd nouăzeci și nouă, pun unul la prisos.
Mulți îmi ziceau, ce-i dreptul, c-amicul Sandu ține
L-acest prisos din pungă mai mult decît la mine,
C-a lui prietenie ar fi din interes,
Că-n lipsă-mi, cătră alții m-ar ponegri ades,
Dar eu zîmbeam l-aceste cuvinte de venin
Și îmi urmam cărarea cu sufletul senin.

Odată, cetățenii din nou fiind chemați
La Cameră s-aleagă alt șir de deputați,
Mulți, printre care Sandu, s-au pus pe capul meu
În interesul cauzei să mă aleg și eu.
Și dreapta-mi judecată așa-mi fu amezită,
Încît, jertfind deodată odihna mea iubită,
Cu-nfierbîntată minte mă răpezii orbiș
Pe-al patimelor zilei grozavul povîrniș :
Intram în lungi discuții cu orice-alegători,
Ceteam foi veninoase, cu-ai plebei oratori
Luptam de pe tribună, în scurt, și eu, căzînd
În jalnica orbire a lumii cei de rînd,
Luam drept lucru mare a patimei ciocnire
La care înțeleptul privește cu zîmbire.
În ziua cînd mulțimea se duce ca să scrie
Un nume oarecare pe-un petic de hîrtie

Pe care-l pune în urnă, în sală discutînd
Eu stam cu partizanii, cînd iată văd intrînd
Pe Sandu : el da brațul unui cinovnic mare
Cu care împreună venise la votare.
De-ndată înspre dînsul mă și răped pripit
Și-i zic, strîngîndu-i mîna : — Mă bucur c-ai venit,
Grăbește, ia-ți biletul și du-te de votează,
Căci sînt mai mulți de-ai noștri ce-n taină dezertează.
Mergi iute, eu sînt sigur că pîlda ce vei da
La unii din cei timizi curaj va re-nsufla,
Dar du-te astăzi !... Sandu, stînd țepăn ca un par
Și apăsîndu-și brațul pe-naltul funcționar
(Dușman al meu politic), privea-n sus la podele,
Părînd că nici n-aude îndemnurile mele.
Dup-o tăcere lungă, cu glasul liniștit :
— Tu stărui să te-aleagă ? îmi zise în sfîrșit.
— Ce fel de vorbă-i asta, am exclamat aprins,
Uitat-ai că tu singur spre-aceasta m-ai împins ?
Iar Sandu cu blîndeță atuncea : — Drept să-ți spun,
Tu pentru trebi politici, iubite, nu ești bun ;
Nu ești făcut ca alții să te interesezi
La lupte de partidă, tu trebui să lucrezi
La scrieri literare, deoparte, liniștit...
— Acesta e momentul, strigai tot mai pornit,
Să-mi dai aceste sfaturi ? De-acei prieteni ești ?
Acuma la nevoie vrei să mă părăsești ?
— Și dacă-ți sînt prieten crezi tu că datoresc
Politica-ți greșită și eu să-mpărtășesc ?
— Tradare, viclenie sub vorba-ți se ascunde !
Strigai cu-nfuriare, dar el făr-a răspunde
Întoars-a sale spate, se duse la biurou
Și scrise pe hîrtie pe adversarul meu.
Apoi pe lîngă mine, ce stam încremenit,
Trecînd cu nepăsare, din sală a ieșit.
Nu știu cît timp, în creieri cuprins de ameteală,
Vedeam cum toate-n juru-mi se învîrtesc în sală.
Știu numai că o mină străină m-a condus
Afară la trăsură și-acasă m-a depus.
Abia peste trei zile din visu-mi deșteptat,
Aflai c-al meu protivnic ieșise deputat
Și că amicul Sandu drept plată dobîndise

O funcție pe care de mult timp o rîvnise.

Așa-s făcut eu însă, la oameni ce iubesc
Să tîlmăcesc în bine chiar răul ce-mi vroiesc.
De-aceea după-o vreme tot cugetam în mine
De nu urmase Sandu astfel spre al meu bine.
De astă îndoială muncit fără răgaz,
Mergeam mai des atuncea să uit al meu năcaz
La gingașa fetiță ce dragă îmi era.
Lector, plin de pudoare, nu te scandaliza,
Aceasta în juneță ți se părea firesc,
Deși tu azi taci molcom, și eu mărturisesc.
Mergeam deci la drăguța, ca în a ei iubire
Să aflu pentru chinuri o contracumpănire.
Din intimplare-odată mergînd tîrziu de noapte
Și vrînd să intru-n casă, mi se păru că șoapte
Aud în odăiță ; deși nu-nțelegeam
Ce se vorbea-nlăuntru, adesa auzeam
Rostindu-se-al meu nume, și-atuncea la un loc
Și ea și-al ei tovarăș rîdeau și-și băteau joc.
Ascult, cunosc pe Sandu, cu patimă turbată
Voind să-i dau îndată pedeapsa meritată
Mă și răped, dar iată, cum nu pot tîlmăci,
Simțesc ca prin minune că liniștea-mi veni ;
Pe-a mele buze trece un zîmbet amărît
Și mă întorc acasă cu pasul liniștit.

De-atuncea un prieten pe viață ca-n trecut
N-am mai dorit să capăt și nici am mai avut.
Scăpat, din împotrivă, de-această nălucire,
Privii în juru-mi liber și fără părtinire.
Dar ce-am văzut ? E oare de ris sau e de plîns ?
Din doi amici pe care un lanț îi ține strîns
O mie contra una te prinde ne-ngrijat
Că-nșălător e unul și altul înșălat :
Ici, vezi un om puternic, cu fală, cu mîndrie,
Care-a-ncheiat cu altul o strînsă amicie,
C-un om bun, blînd și gingaș, cu-atîta devotare
Încit pe lume seamăn cu dînsul nu mai are.
În veci făr' de voință și fără de gîndire,
Pe-al său amic îl are ca pe-o dumnezeire :

Acesta-i poruncește ce trebuie să facă,
De trebui să vorbească ori trebuie să tacă ;
De trebuie să creadă aceea ce-a văzut
Ori dacă e mai bine contrarul de crezut ;
El face, drege-aleargă, asudă zi cu zi
Pe scumpul său prieten să poată-ndatori :
Pentru atite jertfe primind drept răsplătire
Răceală, nepăsare, dispreț și umilire.
Colo, e unul soțul femeiei frumoșele
Cu care-al său prieten s-a dat în drăgănele.
Barbatul fără grijă în casă îl primește
Și dintre toți pe lume pe dînsul îl iubește.
Nevasta, cînd de alții voiește a-i da pază,
Amicului pe samă o dă și-ncredințează.
Și cînd secretul lumea îl știe și îl vede,
Cînd toți chiar i l-ar spune, barbatul tot nu crede ;
O mie de proverbe din orice timp și țară
Și comedii ce vede pe teatru-n orice sară
Vorbesc de dînsul numai, pe dînsul îl arată,
Și el în sine ride de lumea înșălată.
De vezi doi alții iarăși legați de amicie,
Să știi că ici e stare și colo calicie.
Cînd cel ce-i tufă-n pungă cu *minte* s-a născut,
De-ndată pe avere stăpîn s-a și făcut.
El cheia de la sipet o ține-n mîna sa
(Dînd poate cîteodată ș-amicului ceva),
El face, el disface, el dă porunci în casă,
Pe mîni la bal pofteste, pe poimîne la masă,
Azi cai sau vînătoare, apoi călătorie,
Joc de noroc, amoruri, petreceri de beție
Pân' ce pe-al său prieten îl lasă cerșător,
Ș-atunci făr' de muștrare îi dă și un picior.
Cînd însă, dimpotrivă, ael sărac lipit
Mai este și de minte în capul său lipsit,
Atunci amar de dînsul ! Cît rabd-acest sărman
Pân' ce al său prieten îi dă un biet ciolan,
În cîntă înjosire el trebui să se ție
Cea mai ghibace pană nu poate să descrie :
Căci vai, pe astă lume nu e nimic mai rău
Decît a fi deodată sărac și nătărău !
Prea pesimist eu însă nu vreau să fiu crezut :

La regulele-aceste escepții s-au văzut.
Dar, poate, cîteodată prieteni se găsesc
Ce unul pentru altul în adevăr simțesc.
Dar astă amicie pân-unde se întinde ?
O jertf-adevărată într-însa ea cuprinde ?
Dă unul libertatea, dă poate a lui stare
Sau chiar o părticică, dintr-o nevoie mare
Pe-al său amic să scape ? Chiar obiceiuri mici
Le tulbură vreodată s-ajute pe amici ?
Mai mult, acești prieteni văzutu-s-au dînd piept
Cînd dușmanii în lipsă ne-nvinuiesc nedrept ?
O ! Ei hrănesc mai tare a lumii calomnie
Luîndu-ne apărarea cu vorbe d-ironie.
Și cei mai buni o jertfă socot că au făcut
Cînd nu ne-au rupt ei înșiși, ci numai au tăcut.
De-aceea, de-ar vrea lumea pe mine să m-asculte,
Copiilor din școală n-ar da exemple multe
De oameni mari și nobili, eroici, generoși,
Ci tot de răi și mîrșavi, vicleni și venlnoși,
Ca tînărul, în ziua cînd intră-n lumea mare,
Încrederea în oameni să știe s-o măsoare.
Și nu, în mintea-i crudă de fantazii orbit,
Crezînd că este lumea așa cum a cetit,
Să dea din amăgire în altă amăgire
Pân-ii deschide ochii tîrzia ispitire.
Eu unul aș da vecinic, de-ar fi copii să cresc,
Drept maximă în viață un vechi proverb turcesc :
Alah ! pe-ai mei prieteni, o, ia-i de pe-al meu cap,
Căci de dușmani eu singur ușor voi ști să scap !

SATIRA VIII

ARISTIPPO

Cu mintea amezită de-a lumii gălăgie,
De mult nu mai cetisem cărți de filozofie.
Dar ieri, avînd o oară de liniște mai mare,
De-o scriere elină dădui din întîmplare
Ce cuprindea expuse sistemele mai toate
Prin care înțelepții cei din antichitate,
În tainele naturii să intre încercînd,
Fantastici universuri clădeau în al lor gînd.
Ce vastă-nchipuire ! Ce-adîncă-nțelepciune !
Cetesc de moarte, viață ș-a ei deșertăciune,
De zei, de nemurire, de chipul nimerit
În scurtul zbor prin viață să treci mai fericit,
De orice taine firii îi place să le-ascundă
Și-n care minții noastre nu-i dat ca să pătrundă!
Lăsînd pe filozofii cu prea aspră morală
M-opresc la Aristippus și vesela sa școală.
Amabilă doctrină ! N-ai altă datorie,
Nici are-nțelepciunea o altă temelie
Decît numai plăcere și numai voluptate ;
Nu trebui cu măsură puterile cruțate,
Nici la ziua de mine cumva să te gîndești,
Ci numai desfătării de astăzi să trăiești.
Oprindu-mă-n lectură, gîndesc ce-ar deveni
O țară-n care-aceste principii ar domni :
Cum ar fi școală, oaste, familie, dreptate,
Religie, pe-această doctrină-ntemeiate...

Dar iată că năprasnic plăcuta mea visare
O tulbură de-afară un zvon, un zgomot mare.

Vai, clopotele toate de la biserici vin
Să-mi spuie că din lume se duse un creștin.
Aștept să înceteze, dar ele cu-ndîrjire
Nici într-un chip nu lasă răgaz l-a mea gîndire ;
Suspîn adînc și cartea frumoasă din vechie
O-nchid la Aristippus și școala lui hazlie,
O pun la loc, căciula pe frunte mi-o îndes...
Dar nu apuc din curte în uliță să ies,
Și dau de-nmormîntare : Vreo zece zdrențeroși,
Discuți, cu nări umflate și cu obraji roși
De multă băutură, duc prapuri și fânare ;
În urma lor merg alții, purtînd colacul mare
Cu luminări în juru-i ; apoi vine-un vlădică
Cu doi băieți ce poala la spate îi ridică
Și patru sau cinci preoți ; aceștia zîmbesc
Cînd la colacii proaspeți și prescuri se gîndesc.
Tînd nasul să miroase cum dulce aburează
Și plini de mulțămire lungi barbele-și netează.
Iar cînd ridică brațul spre binecuvîntare,
Se văd la testemele ascunse-n buzunare.
Sicriul îi urmează : fiind descoperit,
Ușor pot recunoaște pe un bătrîn zgîrcit
Care, vecin cu mine, trăis-un veac de ani
Muncînd ca să-și adune grămezi de pungi de bani,
Pe masă zilnic toate întinse să le vadă
Și sara la culcare să le încuie-n ladă.
Acum la două rude, un văr și o nepoată,
Va trece neatînsă averea asta toată.
Ia vezi-i cum urmează sicriul de voios,
Chiar aparența tristă le este de prisos :
Plin de-ncîntare-i vărul, iar dulcea nepoțiică
Din vreme-n vreme galiș privirile ridică
Spre-un tînar ce, alături mergînd, îi tot zîmbește
Și nu știu ce-n ureche cu dragoste-i șoptește...
Ce însemnează-aceasta ? Și preoți, și vlădici,
Și rudele de-aproape, și public, și calici,
Toți veseli ?... Mi se pare — mă ierte Dumnezeu ! —
Că serioși sînt numai cel din sicriu și eu !
Cum, voi, mireni și clerici ce-așa voios pașiți,
Văzînd alături mortul, la moarte nu gîndiți ?
Cu zîmbetul pe buze, cu nesărate glume

Priviți la pasul mare din asta-n ceea lume ?
Cum, oamenii de astăzi, prin care mă găsesc,
Așa sunt ? Însă iute pe frunte mă lovesc
Și-mi zic că Aristippus la noi putea să știe
În practică cum iese a sa filozofie :
„Petrecerea de astăzi să fie cât de mare.
Iar pentru ce-a fi mine, deplină nepăsare.“

Sau poate nu e astfel ? Un june-abie trezit,
Ce-o dată sau de două pe-o fată a zărit,
Vorbind un sfert de oră cu ea într-un salon
Sau într-un bal spre ziuă jucind un cotilion,
Nici vrea s-aștepte bine musteața să-i răsară,
Ci fără de zăbavă se duce să o ceară.
Iar dînsa grabnic-grabnic primește bucuroasă,
Visînd cum o să-i șadă cununa de mireasă
Și cum o să-i admire bogata ei beteală
Și rochia cea albă și-ntreaga sa găteală.
Dar dacă tinereii cu mințile ușoare
Iau drept simțiri profunde capriciuri trecătoare,
Gîndesc oare bătrînii mai mult, ei, ce știu bine
Ce-i o gospodărie și cât de greu se ține ;
Ei, ce cunosc că viața căsătorească toată
De-o parte-i și de alta o jertfă necurmată ?
Nimica ! Și părinții ca fiii, mulțămii
Că de-a-și ține duduca în casă sint scutiți,
Zic *da* cu voie bună și hai la cununie
Cu scripcă și cu cobză, ce-o fi în urmă, fie !
Iar dacă Isaia cu bine au jucat
Ș-o lună, două, patru au ris și s-au primblat,
Și-n birja cea mai bună c-un rus bălan și gros
Au vizitat tot tîrgul, gonind în sus și-n jos,
Deodat-însurăteii văd cu nemulțămire
Că, pe lingă plăcere, mai e și-ndatorire :
Că dragostea ce-atîta de-adîncă au crezut,
Tot astfel cum venise, în grabă a trecut ;
Curînd mai bagă seamă că în căsătorii
Se-ntîmplă neplăcerea să vie și copii,
Ce ziuă-noapte țipă și urlă îndrăciți
Și trebuie cu grijă păziți și dădăciți,
Ba chiar chemat un doftor cînd este vreo boală,

Că trebile aceste se fac cu cheltuială...
Cum să nu se căiască atunce amîndoi
Că s-a-ncărcat cu-atîte mizerii și nevoi ?
Ce-i de făcut ? De-o parte și alta, fiecare
Pentru necazul vieții își cată compensare
Și o găsesc deplină pe lingă juni și june
Ce le aduc plăcere făr' de amărăciune.
Dar ei, trăind în ceartă, muștrări și în scandal,
Se înțeleg odată să dea la tribunal
Hîrtie ca să curme această legătură
Ce dragostea cea veche a prefăcut în ură.
Un an de văduvie de trece, fiecare
Încheie-n altă parte o nouă-nsurătoare
Cu aceeași voie bună ca și la început
Și parcă cununia ei n-ar fi cunoscut.
Ca-n viața conjugală, așa-n orice privință :
Aceeși fluturare, aceeași ușurință !
Moșia ce părinții păzise cu durere
În grabă se topește în flăcări de plăcere.
De-i mustri : „Ai dreptate, ei îți răspund întruna,
Dar ce să fac, iubite, să n-am birjă cu luna ?
Îți jur că am dorință să fac economie,
Dar spune, n-am nevoie de cai de călărie ?
Acum cînd vine vara și pleacă toți, se poate
Să nu mă duc ca alții să-mi cat de sănătate ?
Îmi zici că n-am bani, însă găsesc să mă-mprumut.
Eu am un tînar jidov, băiat discret, tăcut,
Care, dacă mă-ntîrzii, nu strigă că-i scandal,
Ca alții, ci, amabil, el pune-n capital
Dobînda neplătită și, dîndu-mi bună pace,
Din vreme-n vreme numai sinetul îl preface.“
Dar cînd ziua fatală prea răpede sosește
Și cămătarul spune : destul, de-acum plătește,
Dă-mi capete, dobîndă, procentul pe procent
Și taxele și timbrul, n-aștept nici un moment !
De tot, până la birje, făcîndu-ți socoteală,
Ba încă te și muștră că n-ai pic de morală...
Ce groaznică schimbare ! Cum stai de umilit !
Iar fostul bun prieten ce mult s-a fudulit !
Noroc c-al nostru june cu sprintena sa fire
Nu merge cu căință la diznădejduire.

Cînd într-o zi se vede vîndut și ruinat,
El își cunoaște drumul : se duce drept la stat
Și plin de sumeție îi cere-o funcțiune
Distinsă, ca să aibă emolumente bune,
Să fie cit se poate mai naltă-n ierarhie,
Ca vază și onoruri din orice părți să-i vie.
Abie dac-ar admite a fi prefect, primar,
Căci el ar vrea ministru plenipotențiar.
Curînd-curînd — nu-i vorbă — dă nasul mult mai jos
Și-i mulțămît, la urmă, c-un osîșor de ros.
Așa pentru o scurtă și sarbădă plăcere
S-aruncă tot în ripă : poziție, avere,
Ba încă și onoare ,ades, și sănătate.

Aceste obiceiuri din viețile private
Trec negreșit întocmai prea lesne și firește
La modul cum întregul popor se cîrmuiește.
Ministrul dacă simte nevoie de o lege,
Pe-un scriitor îl cheamă, zicîndu-i : fă și drege
Ce poți și până poimîni dă-mi gata un proiect
Despre cutare lucru, bun, practic și complet.
Cinovnicul se pune atunci pe cercetat
Acest obiect în Franța cum este regulat
Și dînd de-o legiuire oricare, bună, rea,
De astăzi sau din veacuri trecute, el o ia
Și talmăcind-o-ntocmai cum mintea îl ajută,
La ziua hotărîtă o dă gata făcută.
Ministrul îndeobște la ea nici mai privește,
Cî astfel precum este în Camer-o trîntește,
Ce-or vrea din ea să facă mințeoșii deputați.
Alunecînd prin secții și pe la delegați,
De este complicată sau numai de-i cam lungă,
Chiar făr-a fi cetită se-ntîmplă să ajungă
În plină Adunare, unde o și votează
Cei mulți, făr-a ști bine măcar de ce tratează.
Așa-ntr-o dimineată, dup-un fantastic zbor,
Vezi promulgată-o lege întregă-n *Monitor*
Ce poate-n altă țară e foarte potrivită,
La noi însă e numai hirtie mîzgălită.
Dar în această treabă e nostim și ciudat
C-acei ce-au făcut legea, votat și promulgat

Petrec și rîd cu toții de lucrul ce-a ieșit
Parcă pe-un bun prieten ei ar fi picălit.
Tot astfel procurorul, cînd pe vrun condamnat
Nu-l are la-ndemină să-l puie la păstrat
Și scrie prefecturei pe larg și pe întins
Cum e la chip fugitul ce trebuiește prins.
Prefectul, drept urmare l-asemenea hîrtie,
Ordon-o circulară la subprefecți să scrie,
Ca ei, de află-n plasă persoana vinovată,
S-o prindă și sub pază pe loc să o trimată.
După vreo lună-două, acești funcționari
Cetînd porunca-naltă și ei scriu la primari
Ca să urmeze-ntocmai ș-apoi se liniștesc.
Într-un tîrziu primarii adresa de-o citesc,
Cu liniște deplină dau ordin la notar
Să puie apostiliul că n-au dat de tîlhar.
Cu-aceasta, în arhivă lucrarea se infundă,
Iar hoțul nici nu are nevoie să s-ascundă.
Ba deseori se-ntîmplă că chiar acel ce scrie
Că în comună nu e tîlharul — el să fie
Acel la închisoare de Curte condamnat
Și pentru care-atîta cernelă s-a strîcat.
Iar de cumva se află această întîmplare,
Prefectul, subprefectul, primarul fac haz mare,
Ministrul, procurorul și toată lumea rîde
Și fără vreo urmare dosarul se închide.
Cu-această rînduială merg trebile obștește,
Căci nici o trebuință slujbașul nu simțește
Să-și dea vreo osteneală, să puie vreun zel
Pentru afaceri care nici nu-l privesc pe el.
Nepăsător de toate, cinovnicul oricare,
Mai mic sau mai de seamă, chiar pîn' la cel mai mare,
În timpul cît slujește nu rumegă alt gînd
Decît să puie mîna pe leafă mai curînd :
O leafă presurată c-o glumă-două bune,
Apoi la bătrînete să intre-n pensiune,
Să spuie cum odată a rîs ș-a picălit ;
Iată principiul mare de care-i stăpînit.

E neplăcut, desigur, să fii morocănos.
Dar oare nu e bine și nu e de folos

Ce-i serios în sine de glume a disparte
Și pentru amîndouă a face dreaptă parte ?
Căci sunt simțiri pe lume și sunt idei mărețe
Ce jertfe-ți cer pe drumul întregii tale vieți !
Așa ziceau bătrînii — dar, cine știe, poate
Că filozofii practici de astăzi au dreptate.
O zi e mare lucru cu bine să trăiești...
Deci trebile încolo, private și obștești !
Ce-atîta cugetare ? Boli, moarte, sărăcie
Și muncă, și durere, și griji, și datorie,
Orice nu e plăcere, orice cuvînt amar,
Fiind netrebnic, trebui șters din vocabular.
Morala-i, din junie și pîn' la bătrînețe,
Să te înjugi cu-aceste noroade șugubețe,
Alcătuind cu dinșii un mare cerc de-amici,
Toți **ai** lui Aristippus voioșii ucenici !

SATIRA IX

FATAFNICII

Acum, cînd tinereța în urma mea o las
Și iau pentru vecie de dînsa bun rămas,
Nu-mi pare rău că trupul nu-i sprinten ca-nainte,
Că singele în pieptu-mi nu curge-așa fierbinte,
Nici că prea des, vai ! astăzi mă plîng cu glas de jale
Că roata se sminteste mai sus ori mai la vale.
Din toate, ce mă umple mai tare cu amar
E c-am pierdut din suflet copilărescul dar
De-a crede că tot omul așa e cum apare
Și vorba ce rostește e dreapta-i cugetare.

Cînd stai pe banca școalei și vezi că a intrat
Profesorul în clasă cu pasul măsurat,
Sub braț c-un vraf de scrieri, în mînă c-un băț gros,
Cu barba cărunțită, cu chipul serios,
Și grav sus pe catedră urcîndu-se, încet
Își șterge ochelarii, deschide-al său calet
Și-ncepe cu glas tare un ceas întreg a spune,
Îți pare a lui gură izvor d-înțelepciune ;
Bastonul, ochelarii și barba lui surie
Sînt semne osebite de mare cumintie,
Respectul te pătrunde de-un om așa-nvățat,
Ce-atît de multă carte în cap și-a îndesat,
Ce veacuri după veacuri înșiră ca pe ată,
Spuind ce-a fost la Memfis, parc-ar fi fost de față.
Tu crezi c-aceste toate el însuși le-a găsit,
Lucrînd și zi și noapte cu zel neobosit.
Păn-i-a slăbit vederea, păn-i-a albit chiar părul,
Împins numai de rîvna să afle adevărul !

Dar cînd pășești nainte în viață, cu mîhnire
Vezi că a ta credință a fost o nălucire
Și că știința toată ce-atîț te spăimîntase
De-a dreptul dintr-o carte străină copiase.
Și dacă ar comite asemenea păcate
Bieți dăscălașii numai cei mici de pe la sate !
Dar cînd încredințarea deplin-ai dobîndit
C-acest obicei practic e mai ales lătit
La marii domni profesori ce-n universitate
Își plimb-a lor trufie și mediocritate,
Că tocmai acei care mai sus nasul ridică
Și-n inimă și-n minte sînt seci și de nimică,
Atunci ce deșteptare !

Sau cînd cu gînd senin
Intrai cu-al tău părinte în templul cel creștin
Și cînd vedeai din ușa altarului ieșind
Pe un bătrîn vlădică slab, palid, suferind,
Cu trupul în veșminte bogate-nfășurat ;
Spre cer nălțînd privirea, poporul adunat
Cu mîna sa cea dreaptă îl binecuvînta
Și cartea mîntuirii cu stînga-i arăta,
Iar vulgul cel fanatic spre dînsul da năvală
Cu gura sau cu fruntea s-atingă sfînta-i poală,
Fiori de venerare îți furnicau prin piept
Și-l socoteai din oameni cel mai smerit și drept.
Tîrziu, avînd cu dînsul mai strînsă-apropiere
Poți tu să păstrezi încă naiva ta părere ?
Mai crezi că el petrece viața-i creștinește,
Că de orice plăcere profană se ferește,
De bani și de petreceri, de-ambîție lumească
Și mai ales — o, groază ! — de partea femeiască ?
Fii mulțămît atunce de nu-l vezi prea supus
La orișicine mîna pe-a țării cîrmă-a pus,
La toți zîmbînd de-a rîndul cu dulce și cu drag,
Năimîndu-le pe plată și cruce și toiaș
Și trecerea sa toată ce are pe mulțime !
Ferice încă dacă pe proastă preoțime
N-o stoarce fără milă de orișice para,
Ce cu sudori cîștigă în biata slujba sa
Ca să îngrămădească avere și onori

Pe cuconași obraznici, copii ai săi din flori !

Dar dacă pasu-ți tinăr, condus de întimplare,
Se-ndreaptă vreodată spre-a țării Adunare
Ș-ascuți dintr-o tribună, cu foc copilăresc,
Cuvintele frumoase ce-acolo se rostesc,
Cît de măreți și vrednici apar în vorba lor
Ei, suveranii mîndri, ieșiții din popor !
E drept că unii pe-alții se tot împotrivesc,
Ba chiar și de trădare se învinovătesc,
Dar tu, ascuns deoparte, îi ierți, fiind convins
Că ei nu sînt pricina, ci zelul lor aprins :
Pe dînșii îi dezbină principii generale...
Dar că vreunul poate profituri personale
Rîvnește pe ascunse, nici a gîndi nu-ți vine :
Nu, toți delaolaltă voiesc al țării bine !
Ai cu deosebire adîncă admirare
Pentru acei apostoli pătrunși de abnegare
Ce-n ale lor discursuri și-n scrierile lor
Tot strig : „Dați libertate sărmanului popor !“
O ! Ce măreț răsună cuvîntul : libertate !
Cu el ce farmec dulce în inimă străbate !
Cînd numai se rostește acest cuvînt sonor
Tu vezi cum fericirea se varsă pe popor !
Prea grbanic însă aflu c-o vorbă-asa pompoasă
De muls e minunată ca vaca cea lăptoasă
Și că ușor cîștiguri bănești dintr-însa scoți
Sau pensii pentru sine, fii, fiice și nepoți,
Ba chiar la bieți cinovnici din leafă le oprești
Răsplata nu știu căror virtuți cetățenești !¹

Sau cînd întăia oară tu intri prin saloane
Și-n jurul tău s-alintă gătitetele cucoane
Cu horbote, brillianturi și rochii de mătasă,
Atîț de zîmbitoare, atîț de grațioase,

¹ În anul 1881 mai mulți membri ai partidului de la putere organizaseră în țară o subscriere de un milion în profitul președintelui Consiliului de Miniștri, d-lui Ioan Brătianu. Listele de subscriere care circulau aveau următorul titlu: „Listă de subscriere pentru formarea unui fond destinat pentru încurajarea și recompensarea virtuților cetățenești“.

Încît încintă dulce aprinsa-ți fantazie,
Tu vezi pe-acele zine care-n mitologie
Le învățai la școală, așa sînt de mărețe !
Cînd cineva atunce cu vorbe îndrăznețe,
Răutăcios de ține rîzînd, ți-ar arăta
Că ele nu-s cum vede închipuirea ta,
Și mai cu samă una, frumoasa vrăjitoare
Ce farmecă-al tău suflet, ades răzvrătitoare
La proastele precepte ce se numesc morale,
Cu unul sau cu altul se-ncurcă-n mahalale,
Uitînd că are-acasă un drag de bărbățel...
Tu-l chemi cu indignare atunce la duel
Pe viață și pe moarte, să-nvețe altă dată
A nu se mai atinge de-o zîină-așa curată !
Dar mai tîrziu nu cauți la vorba orișicui
Ș-al tău cavalerismu îl pui frumos în cui,
Căci treaba prea riscată îți pare și prea grea
Să aperi pe oricine de-a lumii vorbă rea.

D-apoi odinioară cînd îți cădea în mină
O carte proaspăt-proaspăt ieșită la lumină
Și cînd vedeai în față, cu slove mari și late,
Scris cine e autorul cu-a sale titluri toate :
„Doctor în medicină, drept sau filozofie,
Decan al facultății, membru-n Academie,
Părinte-al altor scrieri mai multe, aprobate
De-nalta cîrmuire, chiar poate premiate,
Și cavalier de-atîte bogate decorații
Din țară și din alte deosebite nații,
Precum și membru multor societăți străine...“
Uimit până la suflet, tu te gîndești în sine
Că nu-i natura dreaptă, că-i lege nefirească !
Atît de multe daruri pe-un om să grămădească !
Din toate mai cu seamă privirile-ți orbesc
Acele cruci și stele ce-n gîtu-i strălucesc
Și care par la alții a zice îngîmfat :
Na, proștilor, dovadă că sînt om însemnat !
Dar poate îmi va zice vreun aspru cetitor :
De ce te legi de oameni și de cusurul lor ?
Acum, cînd vîrsta coaptă sosește, tot nu vrei
O dată să te lepezi de vechiul obicei

De-a zice rău de lume ? Ci las-o-n ale sale,
Căci tot nu vei schimba-o cu versurile tale !
Ei, nu pot ! Făr' de voie un nu știu ce mă-mbie
S-arăt a lumii rele, a ei fătărnicie,
Nu-s vinovat, natura îmi dete acest rol
Să rup o coajă mîndră cînd miezul este gol.
Cînd vād deșertăciune, minciună, îngîmfare,
Iau pana și în versuri zburdalnice, ușoare
Înghimp, lovesc oriunde mă prinde bănuiala
Că alta este fața și alta căptușeala.
Cînd vād pe demagogul, pocitul orator,
Cum are scopul numai să-nșăle pe popor
Cu fraza lui cea goală, umflată și pompoasă,
Sau vād că¹ un călugăr cu masca evlavioasă,
Acoperindu-și fața de patime mînjită,
Simțesc că mă cuprinde o furie cumplită,
Eu mă răped la dînșii și strig cu glas amarnic :
„Și tu, și tu ești numai un rău și un fațarnic !“
Iar celui care strică condeie și hîrtie
Nu-mpins de o pornire puternică și vic,
Ci numai ca s-arăte poet sau învățat,
Îi smulg din mîină ghemul, i-l iau la depănat
Și dacă-n miez dau numai de-o hîrtiuță goală,
Atunci în gura mare și fără de sfială
I-am zis și îi voi zice în orișice moment :
„În lături de la muze, nu ai nici un talent !“
Nu, nu se potrivește natura-mi necioplită
C-o lume egoistă, deșartă, ipocrită !
Urăsc pe-acei nemernici care-și prefac figura
S-arăte că au daruri ce nu le-a dat natura
Sau pe aceia care în față îți zîmbesc
Ș-abia întors, la spate te sapă și-nnegresc.
De-aceea pentru mine sunt desfătări mai vii
Să stau, decît cu oameni, mai bine cu copii,
A lor nevinovate petreceri să privesc
Și de-a lor veselie să mă împărtășesc.
Eu știu — o, tinereță ! — c-ascunzi sămînța-n tine
De ură, răutate, invidie ; știu bine
Că poți ades fi crudă, dar — vîrsta aurită ! —

¹ Probabil greșală de tipar ; în *Convorbiri literare* : „Sau cînd vād“ (n. ed.).

Tu de ipocrizie în veci ai fost ferită !
Copilul la prieten dă dreaptă mărturie
Că el este mai leneș și că nimic nu știe,
Și când are un dușman aprins care-l combate
El nu-i zîmbește-n față, mușcîndu-l pe la spate,
Ci răpezit spre dînsul, cu pumnul îl lovește
Și în bătaie dreaptă minia-și răcorește.
Așa îmi place mie, așa-i lucru firesc !
De-aceea dintre oameni pe-acela-l fericesc
Care-a păstrat în suflet, pe toat-a vieții cale,
Simțirile naive ale juniei sale
Și până cînd ajunge bătrîn și gîrbovit
De lume, drept ocară, copil e poreclit.

EPISTOLE

Nous ne vivons que deux moments
Qu'il en soit un pour la sagesse.

Voltaire

EPISTOLA II

CĂTRA ALECSANDRI

Cînd Tu, Bolintineanu și Cel care-a cîntat
Războiul ce la Scheia româniei au purtat¹,
Și Negri, și Bălcescu, și toți acei bătrîni
Ce faptele viteze a vechilor români
Ați scris cu măiestrie — cînd tineri voi erați,
Cu cită nălucire la viitor priveați,
Crezînd că se îndreaptă în grabă și ușor
Răni vechi în șir de veacuri primite de-un popor !
Căci tinerimea crede, în gîndu-i amăgit,
Că ceea ce dorește e lesne de-implinit,
Și numai bătrîneța, ce mintea nu înșală,
Desparte-nchipuirea de lumea cea reală !

Noi însă ce pe-atuncea eram abia copii
Ne îngînam în leagăn cu-a voastre melodii,
Amestecînd trecutul, prezent și viitor
Într-un tablou fantastic, măreț, încîntător.
Dar răpede trec anii : cînd ne-am trezit bărbați,
Din al copilăriei vis dulce deșteptați,
Și am privit la lumea ce-acum ne-ncunjură
Tablourile voastre, vai, unde mai era ?
În loc de jertfe, lupte, înaltă aspirare,
Văzurăm pretutindeni răceală, nepasare,
În loc de mîndra fală și vechea vitejie,
Văzurăm înjosire, dizgust și mișelie.
Mai mult, văzurăm încă pitici fără chemare,
Pe-atîta goi și sarbezi, pe cît plini de-ngîmfare,

¹ Constantin Negruzzi în poema sa *Aprodul Purice*.

Cum înşălau poporul cu vorbe minciunoase
Şi-l depărtau de-a muncii cărare sănătoasă,
Făcîndu-l ca să creadă, cu joase măguliri,
Că el au atins culmea oricărei propăşiri.

Atunci eu — căci şi mie o muză mi-a zîmbit —
A lirei mele coarde am strîns şi pregătit
Ş-un cîntec fără seamăn la noi am început :
Nu de străbuna slavă şi falnicul trecut,
Ci-a timpului de astăzi ridicule-ngîmfări,
Naravuri ticăloase şi goale declamări,
Cu-a satirei ghimpi aspri m-am pus să biciuiesc
Cercînd astfel puhoiul în cale să-l opresc.
Aici, de-a cununiei lanţ dulce sfărămat,
De copilaşul fraged în voia lui lăsat ;
Colo, de amicia ce minte şi înşală,
Şi de-a advocaturii înfricoşată boală
Ce, improşcînd la vorbe şi multe, şi pompoase,
De-al ţării bine zice, şi cat-a ei foloase ;
Apoi, voind să vîntur nămolul de cuvinte
Ce-autorii cei de astăzi au stors din a lor minte
Ş-au tot înscris în tomuri păn-au nălţat un munte,
Am dat de pleavă numai, dar vai, nici de-un grăunte !
De-aceste şi de alte în versuri am cîntat
Cu zîmbetul pe buze şi-n suflet întristat¹.
Adesa, văzînd răul cu laude primit,
Iar binele oriunde atins şi prigonit,
Văzînd domnind minciuna în falsa-i maiestate,
Iar adevărul vecinic hulit cu răutate,
Mă întrebam în mine cu jale şi amar :
Cei mari bărbaţi ai noştri lucrat-au în zadar ?
Şi tu, Poete mîndre, ce-ai pus atîta foc
Ş-o viaţă-aşa bogată ca să urneşti din loc
A ţării noastre piatră, înalţa-ţi inspirare
A fost ea oare numai a lui Sisif lucrare ?²

Aşa-ntrebam, cînd iată ai ţării noastre fii¹
Lăsînd acasă-n lacrimi părinţi, femei, copii,
Din vechiul cui desprinse un paloş ruginit
Şi după veacuri iarăşi la luptă au pornit.
Atunci simţii în pieptu-mi că inima tresare
Şi aşteptam cu grijă şi lungă nerăbdare
Să aflu dacă astăzi mai este încă vie
Precum a fost odată româna vitejie.
Şi am văzut, o, Doamne, cu ochi lăcrămător
Că nu-i perită viaţa din acest bun popor !
Eu nu voiesc acuma să aflu de-a fost bine
Să ne-azvîrlim copiii în ţările păgîne ;
Nu vreau să-ntreb de este cuminte, priceput
Ca să hrănim cu sînge un scop necunoscut ;
Războiul, ştiu, el este al rezelor izvor
Şi pentru cel ce cade, şi pentru-nvingător,
Dar vreau să uit cu totul ce-mi spune recea minte
Şi astăzi s-ascult numai a inimii cuvînte.
O ! Cînd ostaşii ţării, chiar fără scop vădit
Şi fără ca să ştie de ce le-a poruncit
Să verse a lor sînge — viol, voinici, viteji
Privesc drept joc şi glumă al luptelor vîrtej
Ş-înfruntă, zîbind vesel, a morţii crude gheare
Pentru-o idee numai : a steagului onoare ;
Cînd văd nevasta blindă, uitînd de al ei dor,
Cum părăseşte-n leagăn pe dragul pruncuşor
Şi-n slabele ei braţe culege şi ridică
Din cîmpul de bătăie pe bravul care pică ;
Cînd gingaşa fetiţă din minte depărtează
Imaginea iubită la care blind visează,
Ş-duce zi şi noapte cerească mîngăiere
Rănitului ce zace pe patul de durere ;
Atuncea îndoiala din pieptul meu gonesc
Şi-n viitorul ţării cu-ncredere privesc !

O ! Dus e de-acum timpul de rece nepăsare,
De pacinică viaţă şi moale-ndămănare,
Istoria română de veacuri întreruptă
Acum re-ncepe iarăşi prin astă cruntă luptă.

¹ Războiul contra turcilor purtat de români în alianţă cu ruşii în anii 1877—1878.

¹ „În versuri rid şi-n suflet plîng relele naravuri“ (Antioh Cantemir).

² Sisyphos din mitologia greacă, condamnat să ridice vecinic în Hades o piatră care se rostogoleşte iarăşi în jos.

Re-ntrat poporul este pe-a luptelor carare
Și trebui s-o urmeze de-acum fără cruțare !
Căci peste munți ori șesuri de-ndrept eu ochii mei
Zăresc în orice parte vecini pizmași și răi
Ce, plini de ură-n suflet și cu cruzime-n față,
Nevrînd ca să ne ierte al nostru semn de viață,
Ne vor chema la luptă mai cruntă, mai grozavă
Ș-om bea până la drojdii a relelor otravă.
Dar fie ! Aste cumpeni le-aștept cu mîngîiere
Căci unde-i vitejie, acolo-i și putere !

Din toți bătrînii care cu tine au lucrat
Ș-a patriei iubire cîntînd ați deșteptat,
Cîți încă mai sunt marturi la timpul oțelit
Cînd vorbele-s trecute și faptele-au sosit ?
Cîțiva în tinereță s-au dus c-un trist suspin¹ ;
Gonit din țară unul doarme-n pămînt străin² ;
Iar altul fără milă pe paie aruncat
Muri-n ticăloșie și în amar uitat³.
În urm-acum și Negri, prietenul iubit,
Cu care-o viață-ntreagă dulci lanțuri te-au unit,
În grădinața-i verde, plăcută, zîmbitoare⁴,
Se stinse cum se stinge un blînd apus de soare.
Din simburele fraged ce-odat-ați răsădit,
Alecsandri, tu singur vezi pomul înflorit,
Tu, o, Poete, care ne-ai dat îmbărbățire
Cînd noi, acei mai tineri, jăleam plini de măhnire,
Și care-n orice păsuri prin care am trecut
Încrederea din suflet în veci nu ai pierdut !
Ca tine, o, Poete, de-așa frumoasă soarte,
În șir de multe veacuri, puțini au avut parte,

¹ Hrisoverghi, Alceu Russu, Dimitrie Dăscălescu, Sihleanu și alții.

² Nicolae Bălcescu, mort la Napoli în timpul exilului. Delegatul însărcinat de guvernul român să-i aducă trupul în țară n-a putut descoperi locul unde fusese înmormîntat. Se presupune că oasele lui Bălcescu au fost îngropate în groapa comună a săracilor.

³ Dimitrie Bolintineanu, murind în spital în desăvîrșită mizerie, a fost înmormîntat cu cheltuiala statului.

⁴ Casa lui Costache Negri din Tîrgul-Ocnei se găsea în mijlocul unei grădini pe malul Trotușului. Negri a murit în octombrie 1876.

Căci geniul, încă-n viață, dup-o nedreaptă lege,
A muncii sale roduri arareori culege.
Întoarnă deci pe liră cîntări nemuritoare
În verdea-ți bătrîneță ș-atît de roditoare
Și-n pieptul tuturoră deșteaptă bărbăție
Pe vremile de luptă ce iarăși au să vie !

1877

EPISTOLA IV

CĂTRA MAIORESCU

Ce însemnează oare tăcerea ta adîncă,
Această nepăsare cît timp va ține încă ?
Crezi tu că-i împlinită de-acum a ta menire
Și poate a ta pană tînji în amortîire ?
Sau relele pe care atît le prigoneai,
Minciuna, îngîmfarea ce cu fer roș ardeai
Și goale, uricioase poporului uimit
Le arătai odată — acuma au perit ?
O, nu ! Departe-i încă frumosul timp de aur,
Cînd făr-împotrîvire cununa cea de laur
Pe fruntea va fi pusă a Geniului măreț,
Iar plata vicleniei va fi numai dispreț !

Amice, totdeauna pe-a Dunării cîmpie
Nu-mpărățea Uritul și cruda-i tiranie.
Cînd veacul cel de astăzi abia era născut,
Din soare raze blînde pe leagăn i-au căzut,
Și rumăna lui față, lucind de bucurie,
Vestea că va da lumii dreptate și frăție.
La noi, după o lungă și jalnică robire,
Zîmbește iar speranța cu mîndra-i nălucire,
Lumina se ivește prin neguri și prin ceață
Și inimile noastre se bat cu nouă viață.
Poeții încep iarăși să-ncoarde dulcea liră :
Ici, unul vitejia străbună o admiră,
Un altul povestește cu limbă de-armonie
A noastră strălucită și veche obîrșie ;
Cîțiva Amorul cîntă, divina lui plăcere
Sau verdea primăvară, a Firii înviere,

Dar cei mai mulți cu voace departe sunătoare
Ne strigă : Libertate, Unire, Deșteptare !
De nu păzesc bătrînii frumosul cu asprime
Ș-a lor gîndiri n-au încă putere, adîncime,
Naiva lor cîntare ne place s-ascultăm,
Precum e-un prunc șagalnic cu drag noi ne jucăm.

Curînd o boare lină ce vine din apus
Înaltă-nchipuirea mai sus și tot mai sus.
Pe șesurile-ntinse și verzi, acolo unde
Se-ntrec și se alungă răcoritoare unde
Ce varsă-n vîrf de munte Siretul din ulcior¹,
Răsună într-o luncă un cînt așa sonor,
Cu-atîta foc, cu-atîta puternică pornire,
Că pretutîndenî unde a Daciei vorbire
Un singur neam unește, prin tîrguri și prin sate,
Prin munți, prin văi, prin codri în inime străbate ;
Ba chiar, trecînd hotarul, departe se lățește,
În Galia uimită pătrunde și răpește
A gloriei cunună, pe frunte o așază,
Și nimeni cu el prețul să-mpartă nu cutează !²
Un pas mai aveam încă, pas mare și sumet,
S-atingă-a noastră muză chiar geniul măreț.
Cînd vai, fără de veste, pe-acest pămînt răsare
Un neam îngust la suflet, dar plin de îngîmfare,
Și, precum primăvara omida stricădoasă
S-acață, se tirăște pe creanga cea frunzoasă
Și roade tot ce-i verde, păn' gol și dizbrăcat
Stă pomul cu flori mîndre ieri încă coronat,
Tot astfel Ei frumoasa a fantaziei floare
O smulg din rădăcină cu mînă hulitoare
Ș-o calcă cu piciorul ; chiar bărbăteasca limbă

¹ Moșia Mirceștii, proprietatea lui Vasile Alecsandri, e situa-tă pe malurile Siretului.

² Societatea din Montpellier pentru studiul limbilor roma-ne prescrie ca temă de poezie, compusă în orice limbă romani-că, „Cîntul latin“ sau „Al gîntei latine“. În primăvara anului 1878 societatea, cercetînd numeroasele serieri ce-i fusese trimise, recunosc că poezia cea mai bună e aceea română a lui Vasile Alecsandri și îi dădu premiul hotărit. În România ea și în toate provinciile române această izbîndă a poetului nostru făcu cea mai adîncă impresiune.

Ce ne-au lăsat bătrîni o taie și o strîmbă,
Și-n vreme ce dărîmă, cu voace răgușită
Ei cîntă de mărîre pe-o drîmbă hîrbuită !
Un Rău așa de mare și primejditor
Avea să întilnească un bici pedepsitor :
Cînd Roata rătăcirii în vale răpezită
Răstogolea cu zgomot în goana ei cumplită
Orice-ntîlnea în cale, atunci Tu, hotărît
Să pui, chiar de-ai fi singur, potopului sfîrșit,
Te-ai răpezit în urmă-i cu mîncei suflecate,
Și cu vînjoase brațe de spițe încheștate
Puteși în pepiu-ți zdravăn de mii ai întrunit
Ș-a Roții fugă oarbă în loc o ai oprit !

Dar dacă din juneță ani zece ai furat
În drum s-oprești Uritul, alți zece, de barbat,
Tu ai să perzi acuma în muncă și mai mare,
Ca să-nsemnezi Frumosul și dreptele-i hotare.
Căci unde sîntem astăzi, ce-i viu, ce-i roditor,
Și ce sămîntă bună s-aruncă-n viitor ?

[.]
Iar dincolo de Molna, de cînd au asfințit
Trei stele înfrățite, cu nume strălucit¹,
Văd strămoșescul leagăn, acest odor bogat,
De-a-nstrăinării valuri aproape înecat.
Apoi de-nalț privirea spre piscuri de Carpați,
Cu inimă amară eu văd pe-ai noștri frați
Cum perd juneță, muncă, talent, putere, minte
Într-o deșartă luptă de semne și cuvinte,
Uitînd în astă oarbă și stranie beție
Că formele omoară, iar spiritul învie !
Și noi ? De cînd ne-aduse bătaia cea grozavă
În loc de răsplătire paharul de otravă
Ce-n gura descleștată ne deșertează-n silă,
Uniți cu-ai noștri dușmani, chiar frații fără milă²,

¹ Frații Eudoxiu, Alexandru și George Hurmuzachi.

² Războiul victorios ce am purtat cu turcii în 1877 ne-au
atras ura aliaților noștri [...] și umilirea de a vedea Europa ames-
tecîndu-se în legislația noastră internă, umilire cu atît mai du-
reroasă, că propunerea pentru schimbarea constituției noastre a
fost făcută la congresul din Berlin de reprezentanții Franței și
sprijinită de reprezentanții Italiei.

Descurajați și palizi, pierzînd orice avînt,
Plecăm a noastră frunte cu jale spre pămînt.

Amice, sosi ceasul ! În noaptea ce întinde
Nestrăbătuta-i ceață, făclia ta aprinde !
Popoarele se-nalță și cad, se-nalță iară,
Dar steaua cugetării nu trebuie să peară !
Nevrednice de tine sînt fapte trecătoare :
Pe pergament cu semne în veci neperitoare
Preumbă a ta pană, și gîndul cel bogat
Din neam în neam cu grijă și dor va fi păstrat !

Cînd făr-a ne da samă, pe piscul ascuțit
— A vieții jumătate — vedem că am sosit,
În acei ani în care gîndirea înțeleaptă
Ciudat se împreună cu nebuneasca faptă,
Și, în momente limpezi atunci, cu-ntreaga minte
La drumul cel din urmă privim și înainte,
Nu ne-ntrebăm adesa cu-adîncă minunare :
Ce însemnează-a vieții fantastică visare ?
Pătrunși de îndoială, de spaimă și durere,
Pe ce întemeia-vom a noastră mîngăiere ?
Atunci un suflet mîndru, o nobilă simțire
Din numele ce lasă va face-a sa menire.
Speranța nemuririi e cel mai mare dar !
Cînd Lessing era-n umbră un biet bibliotecar¹,
Deasupra-i cîți miniștri și domni plini de mărîre
Nici nu-njoseau spre dînsul trufașa lor privire,
Și astăzi cine știe nemernicul lor nume,
Cînd El pe-al său îl poartă strălucitor în lume,
Ș-un veac îl va transmite la veacul următor,
Cît va ave Frumosul un singur iubitor !

1879

¹ Gotthold Ephraim Lessing a ocupat în anii 1770—1775, lo-
cul neînsemnat de bibliotecar în orașelul Wolfenbüttel din du-
catul Brunswick.

EPISTOLA V

CĂTRĂ A. NAUM

De ce te plingi, amice, cu-așa melancolie
De viața ta cea goală, de-a ei monotonie
Și vrei, pentru a perde măhnirile-ți profunde,
Să vie o schimbare, oricare, orideunde?
Cum, liniștea de astăzi, acest ferice dar
Spre care înțeleptul aspiră în zadar
Prea des în viața noastră bogată-n supărare,
Tu-l răsplătești cu-atîta dispreț și nepăsare?
Tu vrei, lăsîndu-ți cuibul cel dulce de verdeață
Ce-n via-ți înrodită la soare se răsfață,
Să te arunci ca alții în lupte-nverșunate
Ce-și poartă cu orbire partidele-ncruntate,
Și crezi că-n Adunare, lucrînd l-al țării bine,
Vei depărta uritul și-adîncul gol din tine?
Zadarnic, o, amice, dizmierzi așa un vis!
Din cei ce zic că țara acolo i-a trimis
Cei mulți nu vor, iar alții nu pot, chiar dacă vor,
S-aducă cu-a lor fapte vrun bine în popor.
Fățărnicia, ura, minciuna, lăcomia,
Ambiția acolo și-au așăzat domnia,
Și-n mijloc de cuvinte deșerte și umflate
A țării trebuințe uitării sînt lăsate.
Vai! chiar cel bun, acolo, pierdut și amețit,
De atmosfera-n care trăiește, molipsit,
Își perde calea dreaptă, ideile cuminte
Ș-a patimilor valuri îl mină înainte!
Ce ai să faci acolo Tu, omul împăcat
Cu tine și cu alții, Tu, pustnic necercat

De patimi, care-ți cauți de vie, de grădină,
În mijlocul naturei curată și senină?

De cum răsare ziua te văd cu îngrijire
Lucrînd să ajuți firea în mîndra-i dezvălire:
Ici săpi, îndrepti, legi, sprijini gingașii pomușori
Ce mina-ți din sălbatici schimbă în roditori,
Colo de ierburi rele plivești florile tale
Ce vesel spre lumină îndreapt-a lor petale;
Și cînd de arșiți pleacă în jos pălita față,
Cu apă din fîntină le dai o nouă viață.
Acum strămuți răsaduri, prășești, greblezi, acum
Tai o crenguță care obraznic iese-n drum;
Aici cu mladă moale legi viță încărcată
Care-ți făgăduiește rodire-mbelșugată;
Iar cînd sosește toamna și-n vii culegători
Adună poama dulce și-o pun în zăcători,
Privești cum ferbe mustul, zburdînd cu vioiciune
Ca tot ce-i în natură sumeț, puternic, june.

În acest loc, amice, nu mă opri, nu-mi zice
C-aceasta nu ajunge pentru a fi ferice.
Știu, mulțumiri în viață se pot găsi și alte
Tot astfel de plăcute, dar mai mari, mai înalte;
Știu, este-o fericire, cea mai presus de toate,
Pe care o au numai acele minți bogate
Ce pot să se ridice pe-aripa închipuirii
Din valea ast' de plîngerii în lumea nălucirii.
Tu o cunoști, amice, acea plăcere vie,
Tu, căruia o muză din frageda junie
În mîni o mîndră liră ți-a pus și, zîmbitoare,
Te-a învățat din coarde să scoți dulcea cîntare!

Cu toți dumnezeieștii poeți ce a produs
Prealuminata soră mai mare din Apus
(Fie că erau încă în viață, sau că ei
De mult se coborîse în Cîmpii Elizei)
Tu ai trăit ca frate cu drag o-ntreagă viață,
Gîndind a doua oară gîndirea lor măreață.
Și geniul cel mare, ce trist și amărît
Trăi atîția lustrii din patrie gonit,

Ca la apusul vieții, cu fruntea-n-coronată
 Să vadă înainte-i o lume-ngenuncheată;¹
 Ș-acel faimos satiric, om bun și cu noroc,²
 Ce-n versuri fără seamăn lovi cu bici de foc
 Pe-acei ce-n loc să cînte simțiri adevărate
 Cu fraze umpleau versuri, și goale, și umflate;
 Și scriitorul vesel, naiv, amabil, drept,
 Poet pe-atît de mare, cît mare înțelept,
 Care, nevrînd pe oameni de-a dreptul să-i atace,
 Describe lei, urși, ășini și alte dobitoace;³
 Și generosul tînăr, copil cu ochii vii,
 Ce gingașe idile și blînde elegii
 Cînta — cînd cu turbare, de vulgul întărtat
 Fu smuls și morții crude jertfit nevinovat;⁴
 Aceștia și alți maistri de geniu insuflați
 De tine-n graiul nostru au fost reînviați.

Dar pe cît ți-a fost pana bogată-n tălmăciri,
 Pe-atît a fost plăcută în proprie gîndiri.
 Cine-ar putea alături să puie-a sa lucrare
 Cu versul tău cel dulce, cu limba-ți curgătoare
 Și cine, de cei antici ca tine-adînc cuprîns,
 Trăi în timpul clasic de multe veacuri stîns?
 Să strige-o sectă nouă cu glas-u-i preaișteț
 Că tot ce trece-n lume drept nalt, frumos, măreț
 Și-n viața cea reală și-n lumea-nchipuirii
 E sarbed și netrebnic și trebui dat peirii;
 Ei strige că autorul ce azi mai vrea să scrie
 Trebui să se inspire de noua teorie;
 C-acel ce nu jertfește cu ei la un altar
 E osîndit să moară ca reacționar;
 Că artă sau știință au *un scop*, o menire
 Tot pe-un calup să-ntîndă întreaga omenire...⁵
 Noi să pășim înainte și, orice-ar zice ei,

¹ Victor Hugo.

² Boileau.

³ La Fontaine.

⁴ André Chenier. Se știe că poetul a fost executat la vîrsta de 32 de ani, în 25 iulie 1794, trei zile înainte a căderii lui Robespierre (9 Thermidor An. V).

⁵ Școala socialistă politico-literară a grupului Nadejde, Ghe-rea etc.

Să ne-nchinăm tot încă la vechii noștri zei.
 Dar, să lăsăm averea la cel ce-a moștenit
 Sau celui născut lacom, înșălător, zgîrcit;
 La cel prost să dăm voie să fie ca-nainte,
 Celui deștept și ager să nu-i tăiem din minte
 Și-n timp ce fericirea pe lumi vor *Ei* să-mpartă,
 Noi arta, ca înainte, s-o facem pentru artă.

Ții minte ce plăcere aveam odinioară
 Cînd se-ntorcea voioasă din nou a șaptea sară,¹
 În care noi, amicii, uitînd de-a vieții ceață
 Și discutînd cu vorbă ușoară și glumeață,
 Ne adînceam în lumea doctrinei precurate?
 Ce taine-atunci rămase de noi nedezlegate,
 În artă, n-telepciune, religie, morală?...
 Cine se gîdea încă la viața cea reală?
 O, cît balsam în suflet și cite îndulciri
 La chinuși ne aduse a noastre întruniri!
 Dar s-a trecut și-aceasta — pe lume totul trece:
 Ne-am spulberat la vînturi, și bătrîneța rece
 S-apropie cu pași siguri, puternici, hotărîți
 Și nu ne mai găsește ca-n alte vremi uniți.
 Căci vai, din cei mai vrednici ce-au tras mai mult la
 greu,

La dușmăneasca ceață trecur-într-un ceas rău!¹

Dar să gonim această preatristă cugetare,
 Căci Tu și eu, amice, putem găsi scăpare
 De orișice necazuri, dizamăgiri urite,
 Ce sînt de-a noastră viață în veci nedespărțite:
 Cît timp în mîni ții lira și cînți pe-a sale strune,
 Senin e al tău suflet și pieptul tău e june!

1887

¹ Membrii societății literare „Junimea” din Iași se adunau o dată pe săptămînă, în cei întîi ani vinerea, mai tîrziu sîmbăta sara (1864—1885).

PROZÁ

COPII DE PE NATURĂ

La nature, féconde en bizarres portraits
Dans chaque âme est marquée à de différents traits
Un geste la découvre, un rien la fait paraître.

Boileau

PROLOG

De-ți plac în poezie ideile mărețe,
Frumoasele tablouri, precum le-nchipuiesc
Acele geniuri mîndre ce-n zboruri îndrăznețe
Olimpicele vîrfuri s-atingă năzuiesc —

Atuncea nu cu mine să stai la convorbire,
Și astă cărticică deoparte să o pui,
Căci ea jos pe pămînturi reține-a ta gîndire
Și culmile înalte cu ea nu poți să sui.

Eu am privit în juru-mi l-a noastră omenire,
La *număr* fără margini, cu *gîndul* mărginit,
Ce năzuiește numai la bună viețuire
Și mici măriri vînează ca scop și țel dorit.

Ca pictorul ce, liber de rele și de bune,
Primblîndu-se-nfilnește un chip așa ciudat,
Încît a scos îndată hîrtie și cărbune
Și marginile sale ușor a desemnat,

Tot astfel, cîteodată, cînd singur stam în casă
Și-mi apăreau în minte figuri ce am văzut,
Luam, fără de știre de ceea ce-a să iasă,
Condeiu, și o coală sau două am umplut.

Cetește, dar, și lasă să-ți treacă înainte
De-a rînd toate aceste figuri ce-am zugrăvit
Și, cred, la orice față îți vei aduce-aminte
De alte chipuri multe ce-n lume-ai întîlnit.

Cucoana Nastasiica o știi cum la primblare
Încet-încet se mișcă în vechiul său rădvan ;
Iar cu hîrtii, jurnale, ce des pe trotuare
Ai întîlnit pe *Vespe* — acum *Vespasian* !

De-ai mers la Adunare, știi bine pe *Zimbilă*
Ce schimbă la principii cum schimbă la figuri,
Apoi la *Văicărescu* nu te-ai uitat cu milă,
Văzînd cu ce suspinuri înghite la fripturi ?

Gavril, țîind psaltirea, adoarme cînd cetește
Și lungile lui gene pe micii ochi se plec ;
Artiștii mari, pe scenă, cînd publicul privește,
În gesturi desperate și răcnete se-ntrec.

Iar *Paraleul* mîndru, în birja ce aleargă,
Stă țeapăn — cînd alături pe *Ghiță Titirez*
Îl vezi cum prin mulțime se strecură să meargă
La *rendez-vous* mai iute — eternul amarez !

Tiberiu Lehăiescu în lupte-electorale
De pe tribună varsă cuvinte, nu idei,
Pe cînd cu lungi ciubote mergînd la tribunale
În toată dimineața zărești pe *Cocovei*.

Alt'dată, cînd acasă citești cu mulțămire,
Tu vezi intrînd la tine un domn necunoscut
Ce prin cuvinte blînde, rostite cu-umilire,
Voiește să-ți procure soție într-un minut.

Pe lîngă chipuri simple și altele-ngîmfate,
Vei mai vedè în cartea-mi : *poezi* ce cu amor,
Cu patrie, frăție, tirani și libertate,
Topite împreună în versuri, ne omor ;

Autori care fac parte din secta lăudăcioasă,
Ce publică lungi scrieri în cărți și în jurnal
De *românismu* pline și alte vorbe groase,
Dar fără un grăunte de gînd original.

Figurile aceste ca la o panoramă
În gînd încă o dată le trece la sfîrșit
Și poate că-mpreună — dacă-mi dau bine samă —
Se vor lega cu toate într-un întreg unit.

Și vezi dacă în formă ușoară nu se poate
Cuprinde vreodată un fond serios și bun —
Dar, cetitor, tu singur gîndește-aceste toate,
Căci eu a mea idee nu-mi vine să o spun.

Mai 1872

PĂRINTELE GAVRIL

— N-avem nimic, fiilor ; noi suntem sărmani ce ne ținem numai cu Domnul...

— Și cu ce vă hrăniți, părinte ?

— Cu Domnul !

Alecsandri

Văzut-ați vreodată un popă cu barba lungă, albă, cu părul lung, cărunt și cu ochii căprii și mici, care abia se zăresc sub lungele sale sprincene, primblându-se încet și maiestos pe stradă ? Acesta este părintele Gavril, preot la biserica Sf. Panteleimon.

Și tatăl său fusese popă, și bunicul său fusese popă.

Părintele Gavril e aproape de 60 de ani ; el știe ceti în toate cărțile din biserica lui, știe chiar scrie cu slovă veche.

Casa părintelui din ograda bisericei, cu cerdacuțul de scînduri boite galben și acoperămîntul său de șindile vechi innegrite, împetrițat pe ici, pe colea cu șindile albe, nouă, e văruiță pînă unde ajunge cerdacul ; iar de-acolo în jos e dată cu lut pînă la pămînt. Aspectul e curățel, căci preoteasa Nastasia e bună gospodină. La fereastra din dreapta, unde este odaia de primire, se văd mai multe oale cu busuioc, căci Elisavetei, fetei celei mai mari a popei, îi plac foarte mult florile ; în fereastra din stînga sunt cîteva cărți legate în piele, printre care se zăresc ici și colè alte cărți mai mici, cu legătură de carton ruptă și cam feștelite. Cele legate în piele sunt cărți bisericești, în care cetise odinioară părintele Gavril, cînd era mai tînăr, iar celelalte sunt romanuri traduse, cărți de stihuri și calendare, lectura de predilecție a fetei celei mai mici, Zamfirița, care-i mai oacheșă decît sora ei, care n-are multă plecare pentru gospodăria casei, ci are plăcere să cetească istorii și stihuri de dragoste unde *El* și *Ea* se iubesc pîn' la moarte, dar lumea rea îi despărțește și-apoi mor amîndoi, iar pe mormintele

lor răsare câte o floare care suspină în adincul nopților. Aceste cărți i le-a dat profesorul Iftimie Evdochimovici de la școala primară de alături care și-a pus ochiul pe Zamfirița, mai ales știind că părintele Gavril are două vișoare într-o podgorie apropiată, din care sperează că una se va da Zamfiriței de zestre. Zamfirița șede adeseori la fereastră, ascunsă după perdeaua cea de cit verde cu dungii galbene, și se uită când trec băieții și profesorul la școală. Iftimie Evdochimovici a zărit într-o zi doi ochi negri prin crăpătura perdelei și de atunci nu trece niciodată fără a părea gânditor și a scoate din piept o duzină de suspinuri dureroase. Zamfirița, văzînd așa și aducîndu-și aminte de lumea cea rea și de cele două morminte, suspină și ea cu amar.

Surorile amîndouă nu trăiesc însă bine împreună. Elisaveta, văzînd preferența lui Evdochimovici, se revoltă de nedreptatea bărbaților care nu caută femeii vrednice și gospodine, ci fete ce-și perd vremea cu cetit și suspinat, și nu este zi lăsată de Dumnezeu unde să nu ocărăscă pe sora ei, fie pentru nerînduiala din casă, fie că a lăsat borșul să se afume la bucătărie, sau că n-a udat florile la vreme. În asemenea cazuri, preoteasa dă dreptate Elisavetei, care-i mai gospodină și-i seamănă mai mult, iar sf.-sa ia partea Zamfiriței, copilei sale favorite, până cînd cearta se sfîrșește prin aceea că și preoteasă și copile vin de sărută mîna părintelui, care dă fiecăreia blagoslovenia sa, urînd „pace tuturor!”. La care blagoslovenie, preoteasa și cu fetele răspund cuvios în cor : „Și duhului tău, amin!”.

Averea părintelui nu se mărginește numai în casa lui și cele două vișoare. De la înmormîntări, nașteri, cununii, spovădanii, praznice, paraclisuri, parastase și alte rugăciuni, sf.-sa a strîns și bănișori, care sunt sau dați cu dobîndă de 1½ la sută pe lună, pentru care părintele păstrează sinețele și amaneturi, sau sunt în natură. Este o mică punguliță de piele groasă cu mai multe sute de gălbenăși cu zimți, împărătești, drepti la cumpănă, fără bortă și bine spălați, și sunt mai mulți călțuni de lînă, umpluți cu irmilici turcești și sorocoveți nemțești. Sinețele, călțunii și punguța sunt puse într-o lădiță de lemn, încuiată cu două lăcăți și ascunsă în fundul supatului

din odaia de primire. Pentru nimic în lume părintele Gavril n-ar lua o para din punga cu galbeni ; acolo se adauge numai, dar nu se mai scoate niciodată.

În patul cel lung din odaia de primire, care se întinde de la sobă și pînă la perețele opus, sunt mai multe saltele, oghialuri și perne curat înfățate în fețe cu horbotă pe la margini ; sunt mai multe lăicere de lînă, în sute de colori, și două cațaveice de blană de vulpe ; iar din pod atîrnă în jos peste pat două duzine de ștergere alb-gălbie care, toate, împreună cu două lăzi de lemn boite albastru și roș, au să compuie zestrea fetelor la mări-tare.

Părintele Gavril are un caracter foarte împăcacios. El ar voi să stea bine cu toată lumea și să nu supere pe nime. Ca un adevărat creștin, el este supus și umilit cu superiorii săi. Cînd vorbește cu un arhiereu, el ține capul adînc plecat și vorbește așa de dulce, pare că curge miere de pe buzele sale ; iar cînd se întîmplă să fie înaintea mitropolitului, el pupă de sute de ori marginea cea mai de jos a poalei și nici cutează a ridica ochii săi păcătoși pînă la strălucita față a despotului. Odată se întîmplase ca mitropolitul, inspectînd biserica Sf. Panteleimon, să intre și în casa părintelui Gavril, pentru a se odihni de truda liturghiei ce auzise. În mijlocul patului se așzase toate perinele pe care era să șadă mitropolitul ; pe pardosele erau așzate, pîn-afară în cerdacuț, lăicerele de zestre. Părintele Gavril aștepta în cerdac cu preoteasa și cu fetele sale, care erau îmbrăcate în cațaveicele cele de zestre, unde, sărutînd poalele mitropolitului, îl primi cu un „binecuvîntat fie cel care vine întru numele Domnului!” După care mitropolitul blagoslovese casa, patul și perinele și dulcețile ce-i aducea Elisaveta (smulgînd cu de-a sila în cealaltă odaie chisaua din mîinile Zamfiriței ce voise să aibă ea onoarea de a aduce dulceți) și pe toți pravoslavnicii cristiani ce locuiesc înlăuntru. Acea zi memorabilă n-o mai uita părintele Gavril, ci neincetat își aducea aminte de fericirea aceea, zicînd cel puțin o dată pe zi : „Cînd înaltpr.sf.-sa părintele mitropolitul venea pe la mine...”

În vișoarele sale, părintele Gavril face vin foarte bun și-l vinde pe la jidani, păstrînd însă totdeauna pen-

tru sine cîte un polobocel, căci sf.-sale îi place să beie cîteva pahare de vin vechi la masă și sara. Dușmanii bisericeii pretind că părintele bea de mai multe ori pe zi și cam multișoare pahare — dar aceasta nu este de crezut. Ei mai susțin că Gavril ar fi slujit de cîteva ori fiind cu chef, că o dată s-ar fi închinat cu cadelnița pe la sfeșnice în loc de icoane și că s-ar fi incurcat în cetirea sfintei evanghelii; că altă dată ar fi ieșit cu patrahirul pe dos, cu potcapul pe cap și cu psaltirea în mînă, în loc de a ține sfintele daruri; că o dată, chiar la Sf. Panteleimon, cînd era hram la biserică, s-ar fi supărat pe dascălul din strana stîngă, care de o jumătate de oră nu mai conținea să cînte „Doamne miluiește“, în loc de a lăsa să zică pe dascălul din strana dreaptă și a-i ține numai isonul după rînduiala slujbei, și că, în minia sa, i-ar fi aruncat mai multe evanghelii, psaltiri și ceasloave în cap — dar aceste toate sunt numai zavistuiuri a dușmanilor bisericeii și nu se pot crede.

Părintele Gavril e prieten cu multe case boierești și mai ales cu acele case blagoslovite, unde se cetesc încă paraclisuri în fiecare simbătă și unde se face agheasmă cel puțin o dată pe lună. La cetirea paraclisurilor, sf.-sa, dacă se întîmplă ca stăpînii să-l lese singur în casă, se pune pe scaun, glasul său devine din ce în ce mai slab, pîn' ce rugăciunea nici se mai aude, atît e de absorbit în simțiri religioase robul lui Dumnezeu Gavril. Cînd însă aude pași îndreptîndu-se spre odaia în care se face paraclisul, el se scoală grabnic și intonează îndată cu glas puternic și melodios: „Doamne miluiește! Doamne miluiește!“ Iar sfîrșind rugăciunile, dacă îl invită boierul la dulceți, părintele conversează cu multă veselie; numai cînd vine vorba de biserică sf.-sa arată păreri de rău despre ticăloșia oamenilor de astăzi, care și-au pierdut evlavia pîn-într-atîta că nu mai dau pentru rugăciuni ca mai nainte; că nu mai aduc atîtea luminări și colaci pe la biserică ca în timpurile cele frumoase; că nu mai plătesc să se aducă pe acasă icoane făcătoare de minuni, cînd este vreo nenorocire, ba încă merg cu nelegiuirea chiar pîn-a nu voi să mărească lefile preoților. Atunci părintele devine cu desăvîrșire melancolic și prevede că urgia lui Dumnezeu are să se arate în curînd prin vreun

cutremur sau potop, ca să pedepsească pe oamenii fără de lege. Cu toate acestea, ieșind, întinde mîna sa spre sărutare și zice: „Să fie bine!“ Aceste sunt cuvintele sale favorite.

Părintele Gavril poartă așa de mare interes omenirii, încît nu-l lasă cugetul și evlavia să scape nici un botez sau înmormîntare fără ca să prezente, chiar nerugat, serviciile sale pravoslavnicilor cristiani. La înmormîntări ia totdeauna lumina și testemul și adeseori, pentru a pune pe creștini în pozițiune de a se arăta și mai devotați lui Dumnezeu, ascunde sub giubea testemul primit și mai apucă vreo cîteva. Dacă vreunu indiscret îl zărește și-i observă că ar trebui să ia numai unul, căci ar fi venit mai mulți preoți — „Să fie bine, fiule“, răspunde sf.-sa și se depărtează grabnic. Îndată după înmormîntare, părintele Gavril vine și propune cum să se facă grijele și rugăciunile. Doamne ferește, nu iartă vreuna din rugăciunile de trei, de nouă, de douăzeci și șapte sau patruzeci de zile, nici praznicele, colacii, colivile și celelalte neaparate pentru iertarea păcatelor și liniștea sufletului celui mort. Cînd vine să vadă familia acestuia, el nu vorbește decît de „bietul răposatul, sărmanul“, și vorbind, se înduioșează așa de tare, încît își șterge o lacrimă; dacă însă și familia e mișcată, „să fie bine“, adaugă el, întinzînd mîna ca să i se dea cele trebuitoare pentru rugăciuni extraordinare.

Ca duhovnic, părintele Gavril e foarte aspru. Cînd se spovăduiește un tînăr cu chipul isteț, sf.-sa, după ce citește mai multe rugăciuni, îi pune neaparat următoarele întrebări:

— Postit-ai tot postul mare, fiule?

— Nu, părinte, o mărturisesc.

— Rău, fiule, rău! răspunde părintele încetînd fruntea. Dar la biserică fost-ai în toate duminicile și sărbătorile?

— N-am fost, părinte, zice bietul tînăr cu glas umilit.

— N-ai fost la biserică? În genunchi, fiule! Dat-ai pentru rugăciuni?

— N-am dat, părinte.

Aici, fața sfînției-sale ia o expresiune amenințătoare; el ridică cu solemnitate patrahirul și acopere capul pă-

cătosului ; apoi îi pune cartea pe cap într-un mod violent și cetește câteva minute. După aceea îl întreabă cu glas sinistru :

— Sărit-ai multe garduri ?

— Ce fel, părinte ?

— Sărit-ai multe garduri, fiule ?

— Când eram copil, părinte, am sărit peste câteva garduri, dar acum...

— Te faci că nu mă înțelegi, fiule. Ești tânăr, muierea e ademenitoare... Sărit-ai multe garduri ?

— Apoi da, părinte, am cam sărit...

— O, iartă-l, Doamne, pentru fărădelegile sale ! Multe metanii ai să faci, fiule, și nu știu dacă te voi pute dezlega de păcatele tale, exclamă duhovnicul întinzînd mîna (aci creștinul îi pune un irmilic în palmă). Mare însă și milostiv este Domnul Dumnezeu nostru, adauge părintele, și te va ierta prin robul său nevrednic !

După spovădanie, părintele e vesel, îi întinde mîna spre sărutare și-i zice, zîbind, „să fie bine !“

În mari lupte sufletești a intrat bietul părinte Gavril de cînd toată lumea face politică și are și el vot la alegere. În întrunirile electorale nu știe cum s-ar împărți ca să fie bine cu toate partidele. Pe de-o parte vede cōnași de boieri în casa cărora face paraclisuri, pe de alta vede pe alții care făgăduiesc de a mări lefile preoților. Dacă s-a da cu aceștia, poate să peardă clientela boierească ; dacă s-a da cu ceilalți, nu i se mărește leafa. De aceea părintele Gavril a socotit că cel mai nimerit este să nu se strice cu nime și să aprobeze pe toți. La alegere, făgăduiește tuturor candidaților votul său. El are mai multe bilete cu numele candidaților deosebitelor partide și jură fiecăruia că pentru dînsul a votat. Nu se știe însă niciodată pe care din bilete l-a pus în urnă.

Odată se iscălea o hîrtie plină de tîngiri pentru abuzurile unui prefect ; protopopa îl îndemna să iscălească și el.

— Dar eu nu știu nimica despre acestea, întîmpina bietul părinte Gavril.

— Să iscălești, părinte !

— Dar am să-mi fac dușmani, și sunt un biet om.

— Iscălește, cînd îți spun ; nu știi de unde ne vine îndemnarea să iscălim !...

— Aș vrea să fie bine, suspină sf.-sa iscăbind.

Peste o oră îl întîlni prefectul pe stradă.

— Nădăjduiesc, părinte, că n-ai iscălit în hîrtia ce se da asupra mea.

— Mă ferească Dumnezeu, cucoane Iancușor, răspunse părintele. Cum poți crede una ca asta despre mine ?

— Nu spun alta decît că mi-ar părè rău.

Cîteva zile se trecură și iar întîlni prefectul pe sf.-sa.

— D-apoi bine, părinte, te-am văzut iscălit în jalbă. Ce-mi spuneai mai dăunăzi ?

— Doamne ferește ! Am fost năpăstuit.

— Dar am văzut cu ochii mei, ce mai tăgăduiești ?

— Să fie bine, cucoane Iancușor.

— Părinte, ia samă, că-i lucru mare !

— Să fie bine, răspunse sf.-sa, depărtîndu-se în fugă.

Asemenea întîmplări repetîndu-se, într-o zi veni Iftimie Evdochimovici la preoteasa Nastasia și-i spuse că se teme că părintele va fi depărtat de la biserica Sf. Panteleimon. Mare îngrijire în familia sfinției-sale ! Zamfirita, prevăzînd că politica are s-o nenorocească, plîngea de o parte ; preoteasa Nastasia, de alta ; iar Ellsaveta țipa și striga că Evdochimovici e un intrigant și ocărea pe sora ei. Sosînd părintele acasă :

— Ce-ai făcut, părinte, strigă Nastasia, te-ai pus rău cu toată lumea !

— Să fie bine, răspunse sfinția-sa.

— Dar cum are să fie bine, părinte, dacă iscălești cu toți și împotriva tuturor ?

Tipetele și sfada deveneau din ce în ce mai mari. Văzînd așa, părintele întinse deodată amîndouă mînile și strigă cu glas puternic : „Pace tuturor !“

La aceste cuvinte fărmeacătoare, se făcu îndată liniște și pace și toată familia răspunse în cor plecînd capul în jos : „Și duhului tău, amin !“

EROUL FĂRĂ VOIE

Fremd kehrt er heim ins Vaterhaus.

Schiller

Sfirșind studiile sale în străinătate, Costică își puse diploma de știință într-un toc, tocul într-un geamandan și plecă în țară. În orașul de provincie unde se născuse, îl așteptau cu nerăbdare. Părinții lui Costică, care în familia lui nu număraseră decît medelniceri, spătari și postelnici, erau măguliți că de-acum vor avea și un doctor în drept și răspîndiră vorba că *doctorul* Costică o să sosească și că de-acum patria va avea un om mare mai mult : un doctor cu diplomă !

Lumea începu a vorbi. Într-o societate de vro șapte dame și patru bărbați cari se adunau în toate serile pentru a-și istorisi cele întîmplate în cursul zilei, atît în societate cît și în politică, pentru a interpreta diferitele fapte ale cetățenilor și cetățencilor, a cerceta cauzele acestor fapte și a le combina efectele, îndată ce se află despre diploma lui Costică, convorbirea căzu asupra lui.

— Ați auzit că Costică Buzdurug și-a făcut examenul de doctor ? Azi a venit cuconul Nastase să mi-o spuie, zise cuconul Ion.

— Dar cum să nu o știu, păcatele mele, răspunse Casandra, cuconul Nastase a făcut cel puțin vo douăzeci de vizite astăzi ca să vestească această știre la toată lumea.

— Parcă tare își bate capul lumea de Costică al lui, întîmpină cucoana Frăsina. S-o fi fudulit Nastase acuma, de nu-l vei mai ajunge cu prăjina. Mare lucru să fie cineva doctor ! Ș-apoi cine știe dacă-i adevărat ! Și chiar de-i adevărat, cite diplome se cumpără !

— Cum ziceți, cucoană Frăsina, întrerupse cuconul Mihalachi : cite diplome se cumpără ! Nu știu eu pe Costică Buzdurug ! N-am fost față cînd l-au botezat ? Era ia un băiat ca ceilalți. Nu știu, zău, cum a ieșit doctor. Sau mă-nșel, sau am ghicit pentru ce cuconul Nastase și-a vîndut 100 de fălci de pădure...

— Bine zici, strigară cucoanele Casandra și Frăsina împreună, și-a vîndut pădurea ! Acum totul se explică ! În acel moment servitorul anunță pe cuconul Nastase Buzdurug.

— Poftim, poftim, cucoane Nastase, îi strigă cucoana Frăsina, care era de gazdă. De mult n-am mai avut mulțămirea...

— Sărut mîna, cucoană Frăsina, răspunse Nastase. Mă iertați. Am avut în vremea din urmă o mulțime de trebi... băiatul meu...

— A ! cuconașul d-voastre ! Am auzit că acum e doctor. Mi-a părut foarte bine. Am zis-o totdeauna că are să iasă bun. De mic se putea vedea că-i plin de duh.

— Te hiritisesc, cucoane Nastase, adăogi cucoana Casandra... și la mai mare ! Tare trebui să fii mîndru. Ai un flăcău care are să facă onoare patriei... și familiei sale, adăogi ea cu un zîmbet semnificativ.

— Apoi dă, cuconiță, răspunse cuconul Nastase cu modestie, cum a da Dumnezeu. Eu mi-am făcut datoria de părinte ; l-am crescut cu cheltuială, cu durere, de-acum să și-o croiască el singur. Convorbirea urmă toată sara asupra lui Costică și întreaga societate îi laudă meritele și talentele. Lui Nastase îi zîmbea inima. Nu apucă însă bine să iasă pe ușă, și cucoanele Casandra și Frăsina strigară *a tempo*, schimbînd deodată expresiunea fizionomiei : „Uf ! ce om nesuferit !“

Tot în acea sară, erau într-o altă adunare trei tineri și două domnișoare care ședeau în jurul unei mese, pe cînd în cealaltă parte a salonului se țineau cîteva dame bătrîne, mumele domnișoarelor. Domnișoarele amîndouă și unul din tineri făceau scamă, iar ceilalți doi tineri nu făceau nimica.

— Ce zi frumoasă a fost astăzi, zise unul din tineri.

— Dar, era multă lume la primblare, răspunse una din domnișoare.

— Aveți să mergeți mine sara la teatru? zise unul din tineri.

— Ba nu, răspuse una din domnișoare.

— Am auzit că Ghiftui are să dea un bal, zise unul din tineri.

— Când, când? întrebare amîndouă domnișoarele.

— Nu se știe încă pozitiv, răspuse altul din tineri.

Domnișoarele plecară capul.

— Ați auzit că Adela Cireșescu se mărită? șopti unul din tineri către una din domnișoare.

— Adela se mărită! exclamă domnișoara, ridicînd capul.

— Adela se mărită! exclamă cealaltă domnișoară. Tot cu...

— Tot, răspuse tînărul zîmbind.

Amîndouă domnișoarele plecară capul și urmară a face scamă.

— *À propos*, zise unul din tineri, am auzit că ne vine un cavaler mai mult din străinătate.

— Cine, cine? exclamară domnișoarele, ridicînd capul.

— Costică Buzdurug. Cică-i doctor, zise unul din tineri cu un zîmbet îndoielnic.

— Doctor în ce? întrebă una din domnișoare.

— Doctor în... în știu eu ce?... în orișice... răspuse tînărul. Mare lucru să fie cineva doctor! Ș-apoi cîte diplome se cumpără!

— Tot e mai bine să aibă cineva o diplomă, cînd se întoarce de la studii, decît să nu aibă, răsună un glas de damă bătrînă din celalalt capăt al salonului.

Tinerii tăcură toți. Domnișoarele zîmbiră amîndouă.

În acel moment intră un servitor și anunță pe cuconul Nastase Buzdurug. În salon se făcu o tăcere generală. Cuconul Nastase, după ce dete mîna cu toate persoanele, se puse lîngă cucoanele cele bătrîne.

— De mult n-am mai avut mulțămirea să vă vedem, cucoane Nastase, îi zise doamna de gazdă.

— Am îmbătrînit, cucoană Ancuță, și abia mă pot hotărî să ies din casă. Dar cînd mă hotărîsc, totdeauna la d-voastre vin mai întîi.

— Glumiți, cucoane Nastase; d-voastră bătrîn? Sunteți încă verde și sănătos.

— Dar *anii* s-au cam înmulțit. Acum am un băiat mare pe care mini-poimîni o să trebuiesc să-l pun la cale.

După aceste cuvinte, urmă o tăcere de cîteva minute în care toți se uitară la pămînt.

— Ce mai face *monsieur* Costică, tot își urmează studiile?

— Le-a sfinșit, cuconiță. Acum și-a luat diploma de doctor și-l aștept să se întorcă pe mică pe ceas.

— Tare trebuie să fii mîndru, cucoane Nastase.

— Apoi dă, cuconiță, răspuse cuconul Nastase cu modestie, e singurul copil ce mi-a dat Dumnezeu. Eu mi-am făcut cu dînsul datoria de părinte; l-am crescut cu cheltuială, cu durere; de-acum să și-o croiască el singur.

Convorbirea urmă încă puțin timp despre neplăcerea părinților care sunt siliți a se despărți de copiii lor, despre bucuria părinților cînd copiii se întorc, despre cariera ce așteaptă la noi pe tinerii doctori și despre *monsieur* Costică; după care Nastase ieși, căci avea de mers într-o a treia casă, la prefectul județului. Ieșind el, toate persoanele prezente se sculară; iar cucoana de gazdă îl petrecu pînă la ușă, îi zîmbi foarte dulce și, zicîndu-i sara bună, îi strînse mîna mai mult decît obicnuit.

Ajungînd la prefect, Nastase nu mai găsi nici un loc vacant la mesele de cărți.

— Plecăciune, cucoane Nastase, îi strigă prefectul. Ce minune că te-arăți pe la noi?

— Am venit să vă mai văd, cucoane Grigoraș, răspuse Nastase. Ei, care pe care?

— Guvernul stă rău. Boierii din opoziție mă pun platcă peste platcă, zise prefectul zîmbind.

— Bine că stă guvernul rău numai la joc!

După cîtva timp în care Nastase dădea sfaturi prefectului cum să joace, el îi șopti la ureche că are să-i spuie ceva. Prefectul rugă pe altul să-i ție locul la cărți și, luînd pe cuconul Nastase de braț, amîndoi se preumblară prin casă, vorbind încet. Abia se auzea de cînd în cînd cîte un cuvînt.

— Cum adică la tribunal? șoptea glasul lui Nastase.

— Cred ca *supleant*, răspunse prefectul.
 — Cel puțin *membriu*, zise Nastase.
 — Dar vezi că..., urmă prefectul, însă cuvintele lui nu se auzeau.
 — Fie, dar, și procuror, ca să nu mai fie vorbă, zise Nastase. Amîndoi se strînseră de mîină.
 — *À propos*, cucoane Nastase, urmă prefectul, d-ta împlinești pe Firfirig pentru datoria ceea... știi... Fă-mi hafîrul, mai păsuiește-l vro cîteva luni..., garantez eu că...
 — Bucuros, cucoane Grigoraș, bucuros. Mai ales pentru d-voastre...
 Amîndoi se strînseră iar de mîină și mai șoptiră cîteva cuvinte împreună, după care prefectul se reazăză la joc.
 — Plecăciune la boieri, zise Nastase sculîndu-se.
 — Plecăciune, sara bună, *bonsoir*, la revedere, răspunseră mai multe glasuri.
 — Oare ce voia Nastase, zise un domn bătrînior de la altă masă de cărți cătră vecinul său care era cam de aceeași vîrstă.
 — Trebuie să fi fost vorba de un post pentru băiatul lui care se întoarce din străinătate.
 — Iar a să dea pe un vechi funcționar afară ca să puie în loc un firțigău de tînăr.
 — Rău, rău! întîmpină cel întăi, și amîndoi păreau îngrijați.
 A doua zi Costică sosi. După o scenă de familie foarte duioasă, cuconul Nastase îl întrebă unde îi este diploma și Costică scoase din toc o coală de hîrtie groasă pe care era tipărite mai multe cuvinte latinești cu litere foarte mari. Părinții de o parte, Costică de alta desfășurară hîrtia.
 — Ce stă scris aici, Costică? că eu nu înțeleg nimica, și văd mai multe nume străine.
 — Acesta e numele rectorului Universității pe care-l vezi sus; ici mai jos e numele deșanului facultății și apoi vine al meu.
 — Ce fel al tău?
 — Dar, al meu, iaca: *Constantinus Busdurugus Romanus*.

— Aha! Latinește! Dar cuvintele *vir ornatissimus et doctissimus* ce însemnează?
 — Însemnează bărbatul cel mai împodobit, cel mai învățat.
 — Tu ești acela? întîmpină muma cu lacrimi în ochi. Vino, doctisimuțule, să te sărut!
 — Dar asta aici ce vra să zică: *absolvit cum laude*?
 — Adecă am trecut examenul cu laudă.
 — Cu laudă! exclamă mama din ce în ce mai minunată. Apoi se-nțelege: omul cel mai împodobit și mai învățat nici nu putea să treacă examenul altfel decît cu laudă. Cred că așa lucru nu s-a mai văzut de cînd sunt universități în Germania!
 — Ba s-a mai văzut, răspunse Costică, plecînd ochii și înroșindu-se.
 — Să lăsăm asta, zise atunci cuconul Nastase, și să vorbim despre viitorul tău. Ce gîndești să te faci?
 — Apoi dă, știu eu? întîmpină Costică.
 — Eu cred că ai trebui să intri într-o funcție judecătorească.
 — Diploma o am eu, zise Costică, dar n-am practică; ar trebui să fac întăi pe scriitorul într-o cîntălerie ca să văd cum merg lucrurile.
 — Tu, scriitor! strigă muma, și se ținu de un scaun ca să nu cază jos, cînd sunt atîți răi care judecă pre oameni! atîți neînvățați fără diplome! Costică, ce vorbă ai spus acolo!
 — Trebuie să intri cel puțin ca procuror, zise Nastase.
 — Ca prezident! strigă muma.
 — Lasă să fie procuror, rugă Nastase.
 — Nu vreau! Nu vreau! urmă cu violență muma, bătînd din picior. Auzi, procuror! Un doctor cu atîta laudă, cel mai împodobit și mai învățat din toți doctorii!
 — Dar sunt încă tînăr și am timp destul pentru a înainta la aceste posturi. N-am nici o practică: n-am să știu face o încheiere.
 — Ai să le faci încheieri latinești și grecești, strigă bătrîna, și să-i pui pe toți în cofă!
 Costică plecă fruntea în jos.

— Avem destulă vreme să gîndim la aceste, zise acum Nastase, schimbînd convorbirea. Gătește-te, Costică, avem să facem cîteva vizite.

— Nu uita să mergi și la cucoana Ancuța : știi vorba noastră, zise bătrîna.

— Pst ! Nu sparié pe băiat, îi șopti Nastase încet.

Peste vro oară, Nastase și Costică, plecînd în trăsura de acasă, se duseră să facă vizite.

Pe stradă, toată lumea îi saluta, și Costică era silit să scoată și să puie pălăria neconținut. Nastase făcea cînd un semn din mîină, cînd punea două degete la pălărie, cînd o scotea adînc, adînc, cînd nici nu răspundea la salutări, după însemnătatea persoanei pe care o întilnea. Lui Costică îi părea aceasta foarte curios.

— Avem să mergem la cucoana Aglăița Mucureanu, una din cucoanele cele mari ; ea ține casă deschisă și de la întăiul efect ce-i produci ei și celei mai mari din fii-cele sale, Olga, atîrnă adesea reputația unui june. Ia seama, Costică, și te poartă bine. Cînd vom intra, bătrînei să-i săruiți mîina, iar duduței Olga să-i faci un compliment grațios. Nu vorbi prea mult, asta face o rea impresie la întăia vedere, dar nici să taci din cale-afară, asta-i și mai rău.

— Bine, răspunse Costică.

Costică era de 23 de ani ; modest de natură, el învățase ceva carte, cît se învață în școală ; ca student în cei întăi ani umblase mai mult după petreceri decît după învălătură ; apoi se puse pe studiu, cît trebuie pentru examen. Avînd destul spirit natural, el simțea că toate aceste nu însemnează mult și se mira cum de părinții lui îl credeau învățat. De mulți ani, el nu fusese decît în societate de studenți și simțea o mare emoțiune, cînd era acum să facă cel întăi pas în lume. Cînd ajunse la doamna Mucureanu, simți deodată o mare slăbiciune la picioare, încît abia putu sui scările ; sus în coridor, inima i se bătea cu putere, iar cînd ușile salonului se deschiseră, tot sîngele i se sui în cap, el intră amețit și totul părea că se învîrtește împrejurul său.

— Curaj, îi șopti la ureche cuconul Nastase.

Costică, luîndu-și o inimă, își înălță peptul și pași mai hotărît. Din nenorocire, în momentul cînd zări două da-

me în salon, se aruncă asupra lui un cățeluș, hămăind și mușcîndu-l de pantaloni. Lui Costică îi veni amețea, dar cucoana Aglăița, vîzînd starea vrednică de jale a tînarului, îi veni înainte, îi zîmbi și-i întinse mîina spre sărutare, duduca Olga iarăși îi zîmbi cu grație și se puse lingă dînsul.

După cîteva întrebări și răspunsuri preschimbate între cucoana Aglăița și cuconul Nastase, cucoana Aglăița se adresă cătră Costică.

— Unde vă place mai bine, în Germania sau acasă ?

— Negreșit, în patrie.

— Aveți să vă săturați foarte degrabă de patrie. La noi merg toate rău și pe dos. Doar dacă tineri cu învălătură ca d-voastră vor mai pune ceva rînduială.

Costică se uită la dînsa cu ochi mari.

— V-am cunoscut copil mic, acum v-ați făcut un tînar frumos.

Costică se înroși ca para focului.

— Cum trece vremea, cucoana Nastase !

— Așa, cucoană Aglăiță, așa ! răspunse Nastase cu un suspin.

— Din țara nemțească se întorc tinerii foarte serioși ; cred, cucoane Nastase, că *monsieur Buzdurug* (aici arătă cu capul pe Costică) nu va despretul și petrecerile, precum fac mulți nemți de vîrsta d-sale.

— Orice lucru la vremea lui, cucoană Aglăiță, și treaba, și petrecerile.

Costică era din ce în ce mai neliniștit. I se părea că e pe banca de acuzați. Interogatorul cel adevărat începuse însă abie acum, din partea domnișoarei Olga.

— Ați fost vodată la Paris.

— Niciodată. Prin Germania am călătorit mult, dar în Franța n-am fost încă.

— Vă place danțul ?

— Îmi place destul, deși nu sunt pasionat.

— Trebuie să jucați valsul foarte bine ; acesta e danțul german *par excellence*.

Costică făcu o mișcare de modestie.

— Vă place muzica ?

— O, foarte mult !

— Sunt sigură că din piano cîntați foarte bine !

— Din piano nu cînt nicidecum ; am învățat violina.
— Violina e un instrument foarte frumos, mai cu seamă cu acompaniament de piano. Ați cetit *Les Misérables* de Victor Hugo ? Cum vă pare ?

— Îmi pare... hm... cam... să vă spun drept... cred că... hm...

— Sunt pasajuri foarte frumoase, dar romanul e prea lung. Se vede că autorul a avut intenția să umple o mulțime de volumuri. Mie îmi face efectul unei piei de tigru ; totul nu este de o culoare unită, dar pe ici, pe colea sunt pete care dau întregului un aspect plăcut.

— Eu l-am comparat totdeauna cu un pustiu în care se găsesc ici și colo oaze înfloritoare, dar comparația cu pielea de tigru mi se pare mult mai potrivită și mai frumoasă.

Domnișoara zîmbi cu mulțămire și cucoana Aglăița privi pe Costică cu interes. Cînd ieșiră, și muma, și fata îi întinseră mîna cu amabilitate și-l invitară să vie cit va voi de des, mai ales sara. Costică se miră văzînd că erau mai amabile cu dînsul decît cu tatăl său.

— Bravo, Costică, zise cuconul Nastase, după ce ieșiră, trebile merg bine. Au să te laude în tot orașul. Istoria cu tigrul și cu potopul sau pustiu ai învățat-o bine. Avem să mergem acum la prefect.

Cînd intrară în salonul prefectului, acesta le merse înainte și, făcînd lui Costică un salut grațios, îi întinse mîna. Costică era încîntat de o așa de mare amabilitate din partea unei persoane atît de însemnate.

— Îmi pare foarte bine că am onoarea de a face cunoștința d-voastre, domnule Buzdurug. Am auzit că ați făcut studii foarte serioase și sperez că nu veți refuza patriei serviciile d-voastre.

— Visul meu a fost să pot fi folositor patriei pe cît mă vor servi slabele mele mijloace.

— Fiți sigur că aveți să fiți chemat de a realiza aceste nobile dorințe. Dacă-mi dați voie, îmi voi face o plăcere de a stărui să ocupați un post demn de titlurile ce posedeați.

— Titluri pîn-acuma nu am, domnule prefect, am numai bunavoință de a dobîndi titluri în viitor.

— Sunteți modest și asta-i bine ; dar nu trebuie să vă micșurați meritele. Sunteți doctor și în această calitate sunteți în drept a cere ca guvernul să vă vie înainte. Măria-sa vodă sprijină foarte mult pe tinerii cu învățatură, căci ei reprezintă viitorul.

Costică era amețit de atîta amabilitate și nu mai știa ce să răspundă. El văzu cu mulțămire că se schimbă conversația și că prefectul începe a vorbi cu tatăl său de sămănături de toamnă, de prețul grîului și de boală de vite. Cînd ieșiră, el se simți mai mare și credea singur că are merite la recunoștința patriei ; nu înțelese însă cîteva cuvinte ce șoptise prefectul la urechea tatălui său în momentul ieșirii : „Nu uita vorba noastră, cucoane Nastase, și poți fi sigur că treaba se face.“

Tatăl și fiul mai făcură încă o vizită la cucoana Frăsina, iar sara o petrecură la cucoana Aneța. Peste tot locul, Costică fu primit cu cea mai mare amabilitate. Toți îl laudau și-i înălțau meritele. Cucoanele cele bătrîne îl îndemnau să mai puie cartea la o parte și să se odihnească de atîta învățat. În zadar protesta Costică că nu învățase așa de mult ; nime nu voia să-l creadă. Cum nu era să studieze și zi și noapte în șir de ani îndelungați, pentru a dobîndi diploma de doctor ?

Împovărat de atîta laudă, Costică, găsindu-se sara tîrziu singur în camera lui, se întrebă dacă nu cumva era adevărat tot ce i se spunea și dacă nu avea, fără ca singur să știe, toate meritele ce i se puneau în seamă. Amețit precum era, el ajunsese la concluziunea că este un om însemnat și, legănat în visuri de mărire și de viitor înflorit, el se culcă...

A doua zi, il vizitară mai mulți tineri cu care fusese împreună la școală în cei întăi ani ai copilăriei. Unul era copist la prefectură, altul era subprefect, altul militar, altul nu era nimic. Toți îl felicitară și laudară. Unul îl încredință că doamna Mucureanu vorbise mult bine de dînsul, subprefectul îi zise că prefectul îl are bine, și toți împreună că el este acum la ordinea zilei și că de dînsul se ocupă toată lumea. Abia scăpat de aceștia, Costică alergă la un amic de studiu care sfîrșise cu cîțiva ani înaintea lui, se retrăsese la moșie și din întîmplare se afla în oraș. Costică avea pentru acest prieten multă sti-

mă și se mira cum de lumea îi zicea prost. După cea întâi bucurie a revederii, Costică îi istorisi cu entuziasm primirea ce i se făcuse și își arătă mirarea cum de amicului său rămânea serios și părea a nu împărtași mulțămirea sa.

— Ești amețit, Costică, de atîta succes, dar prin acest prolog am trecut cam toți; însă laudele societății nu țin multă vreme. Pare că văd cum de mine se spun cu totul altele despre tine.

— Tu ai fost totdeauna pesimist, îi răspunse Costică.

— Ai să fii și tu ca mine prea curînd. Ah! Dacă ai cunoaște mai bine persoanele ce te laudă astăzi!

— Dar bine, ce interes are lumea să mă înalțe?

— Nici unul. N-au ce face și se ocupă de alții. Trebuie să vorbească de bine sau de rău. La început se zice de bine, dar mai pe urmă se zice îndeobște numai de rău. Pe tine te laudă mai mult decît pe alții fiindcă aparența e în favoarea ta. Dar n-aibi grijă, laudele, fiind o escpțiune, nu vor ține mult și-i vei vedea în curînd întorcîndu-se la regula comună. Ia bine seama, Costică, de nu lăsa să te orbească laudele, precum și de a fi mai pe urmă cu nepăsare pentru relele ce vor spune despre tine, căci strălucirile grabnice trec grabnic, și-apoi e în natura lucrurilor ca să se calomnieze mai mult tocmai cei ce s-au lăudat mai mult: aceasta este o reacțiune naturală în o societate neocupată. Pentru ca să te poți susține, trebuie să ai merite *adevărâte*. Pune-ți mîna pe conștiință și întreabă-te dacă ai măcar o umbră de aceste merite?

Lui Costică îi făcură aceste cuvinte o dureroasă impresiune și le puse pe seama pesimismului amicului său. Nerăspunzînd la aceasta, conversația trecu la suvenir din vremea de student. Cînd însă Costică se întoarse acasă și se află iar sara tîrziu în camera sa, entuziasmul său scăzuse mult. El își sprijini capul pe mîini și se puse pe gînduri.

De cîte ori, stînd sara tîrziu singur și cufundat în gînduri, Costică avea să aibă părerile cele mai contrare despre meritele sale, despre viitor și despre societatea în care intrase!

VESPASIAN și PAPINIAN

Du mensonge toujours le vrai demeure maître
Pour paraître honnête homme, en un mot, il faut l'être
Et jamais, quoi qu'il fasse un mortel ici-bas,
Ne peut aux yeux du monde être ce qu'il n'est pas!

Boileau

PEPINESCU

Salutare, nene Vespe!

VESPE

Pepinescu, te salut!

PEPINESCU

Ce-ai pățit, amice dragă, de te uiți așa de slut?

VESPE

A desființat ministrul postului meu de scriitor
Ș-acum trebui să-ștept iarna ca să intru iar actor.

PEPINESCU

Cum văd eu prea strălucită nu e starea pungei tale.

VESPE

A uitat sărmana pungă că pe lume sunt parale —
Dar a ta cum se găsește?

PEPINESCU

Am un leu și zece bani.
Cam puțin pentru stomahuri demne de străbuni

romani.

VESPE

Nu e de trăit aice. Țară nemulțumitoare,
Ce nu știe să plătească dreptul merit și valoare!
Îmi vine să fug de dînsa, lăsînd propria sa soarte
Să o peardă făr' de mine în uitare și în moarte!

PEPINESCU

Tu găsești încă scăpare iarna cînd teatrul vine.
Spune-mi însă, dragă Vespe, ce e de făcut cu mine?
Mii de gânduri geniale am în cap ce clocotesc,
Mii de mii eu am talenturi — și-n nimic nu izbutesc.
Precum știi, avocatatura, cu care am început,
Nicidecum n-a vrut să meargă, clientelă n-am avut;
Atunci intrînd în poliție m-am făcut subcomisar,
Scos de-acolo dup-o lună, am fost pus bibliotecar,
Pe altul numind în locu-mi, intrai vătaf de moșie,
Unde mi-ar fi mers prea bine dac-a treia mea soție,
Ca s-o schimb cu altă jună, n-aș fi trebuit s-o las.
Și-ncurcat prin tribunaluri, făr' de post n-aș fi rămas.
De-atunci încercai de toate: perceptor și revizor,
Stenograf la Adunare, grefier, silvicultor,
Subprefect ajuns în fine, foarte bine aș fi fost
Dac-alegerea din urmă nu m-ar fi trîntit din post.
În zadar! sunt toate rele, numai prin statornicie
Vor ajunge la putere, la noroc și bogăție.

VESPE

Asta-i țară pentru oameni buni și vrednici, precum
noi?
Răul se desfată-n aur, binele zace-n noroi.
Teatru este numai iarna: un nenorocit artist
Toată vara stă pe gânduri... O! e trist, e foarte trist!
Darea mea din post afară sufletu-mi înveninează...
O! De-aș fi pe-acele scînduri care lumea însemnează,
Cum aș declama acuma cătră publicul cel mare
De nedreapta cîrmuire, de sălbaticile fiare
Care pradă ca miniștri pe poporul cel sărman:
Cinci milioane de victime, toți nepoți ai lui Traian!

PEPINESCU

Vespe, de un timp încoace ferbe-n gîndu-mi un plan
mare
Cum s-ajungem la putere, avuție și onoare
Făr' de multă osteneală...

VESPE

Spune, Pepinescu, spune!
Mintea ta iscoditoare naște-adesea idei bune.
De cînd s-a desființat postul de copist a șasea clasă
Ș-am rămas până la iarnă făr' de casă, făr' de masă,
Eu sunt hotărît la toate... spune, Pepinescu, spune.

PEPINESCU

Planu-mi mare pe deasupra tuturoră ne va pune.
Vespe, să uităm de-acuma cîntălerii și copîști
Și-nălțînd a noastră frunte să ne facem — *jurnaliști*.

VESPE

Jurnaliști!

PEPINESCU

O foaic nouă la lumină să apară
Cum n-a fost pe lume alta, politică, literară...

VESPE

Bine, dar jurnalul nostru pe guvern va sprijini?

PEPINESCU

Se-nțelege, de-a vrea numai după merit a plăti.
Iar de nu, luptînd cu dînsul, în serviciu ne vom pune
La acei bărbați de merit care fac opozițiune.
Cu guvern — război de moarte! Arăta-vom fără
milă
Cum miniștrii fac tot răul, pe popor cum îl împilă...

VESPE

Dar poporul oare-a crede tot ce-om scrie în jurnal ?

PEPINESCU

Ne vom pune pe tărîmul *liberalo-național*.
Monopolizînd de-acuma pentru noi patriotismul,
Vom scorni o neștiută vorbă nouă :
„*Românismul*“.

VESPE

Românismul ? — Ce-i aceea ?

PEPINESCU

În urechi frumos lovește,
Ce-nsemneaz-e greu a spune, însă sună... *românește*.
Crezi tu c-or îndrăzni încă să deschidă a lor gură
Cînd vom striga „*Românismu*“ în politică,-n pictură,
„Domnilor, literatura *românească* să vă fie ;
Arta fie *românească* ; fiți *români* în poezie.
Industria și comerțul să vă fie *românești* !
Românești de-acum să fie dogmele bisericești ;
Maniera *românească* ; fiți *români* în îmbracare,
Românească să vă fie băutură și mîncare ;
Mîndrul soare sus pe ceruri *românește* să lucească.
Căci *română* e deasupra împărăția cerească.
Românesc Dumnezeu sfîntul !...“

VESPE

Pepinescu, te oprește,
Prea frumos le spui aceste, însă cam *brașoveneste*.
Nu ne va mai crede nime...

PEPINESCU

O ! poporul a să creadă
Numai toate-aceste vorbe tipărite să le vadă.
Mulțimea nu vrea idee, se hrănește de cuvinte :

Ea întrebă cum îi sună, nu întrebă de-i cu minte.
Românismul sună bine. Fiecare cetățean,
Le vom spune, se coboară dintr-un vechi erou
roman —

Asta trebui să le placă. — Le vom arăta apoi
Cum și tu, și eu ne tragem dintr-o viță de eroi.
Numele ce-avem acuma din memorie vom șterge,
Căci cu Pepinescu și Vespe mai departe nu se merge.
Vom schimba a noastre nume precum alții au
schimbat,
Care-o coadă latinească la sfîrșit au uninat.
Tu-i purta în loc de Vespe numele *Vespasian*,
Eu în loc de Pepinescu m-oi numi *Papinian*.

VESPE

O ! idee minunată : să port nume de-mpărat,
Așa nume pîn-acuma nici pe teatru n-am purtat !

PEPINESCU

Pentru-un avocat ca mine, *Papinian* e frumusețel,
Căci ca mine *Papinianus* cic-a fost advocățel.

VESPE

M-ai convins. O ! *Papiniane*, să începem chiar de
mîne
Un jurnal cum n-a fost încă la popoarele române.
Tu politica-i conduce, iar eu partea literară,
Ca împreunînd aceste, mai învățat să apară
Românesc jurnalul nostru. — Spune-mi însă,
Papinian,
Cum să botezăm copilul ?

PEPINESCU

Vreun împărat roman
Răposat de multe veacuri al său nume ne va da —
Asta e ușoară treabă. E mai greu a cugeta,
În întâiul nostru număr, ce-o să zicem drept
programă ?

Mai întâi de la miniştri noi să cerem aspră seamă
De oricare a lor faptă ; să vedem dacă n-a fost
Dat afară cu nedreptul vreun scriitor din post...

PEPINESCU

Toate-aceste sunt detaliuri. Mai întâi le vom vesti
Că în foaia noastră numai *româneşte* vom gândi.
Trebui dovedit în urmă, cu dovezi istoriceşti,
C-orice fapte mari în lume au fost fapte *româneşti*,
Că de-apururea românii au fost cel mai demn popor,
Glorios, sublim, brav, mîndru, mare, civilizator ;
Probele cele mai certe ne-au căzut acum în mîni
Că romanii de la Roma n-au fost romani, ci *români* ;
Că din miile de populi ce-au fost în antichitate
Am trecut făr' de amestec singuri în posteritate.
De greci nici ne batem capul ; este prè ştiut de toţi
Că-n Atena şi în Sparta au trăit fanarioţi.
Lăsînd vremile păgîne, la creştini atunci vom trece,
Arătînd că români fură cei apostoli doisprezece :
De-acolo-n ţări depărtate vom găsi-ntr-un ţintirim
Că Godfrid de Bulione, ce-a mers la Ierusalim,
Tot român a fost de sînge ; că-n Asia Tamurlan
N-a fost mongol cum se crede, ci de viţă de roman ;
Revoluţiunea mare cea în Franţa izbucnită
De români, de Horia, Cloşca a fost numai pregătită ;
Chiar Napoleon Bonaparte, deşi-n Corsica născut,
Dup-un unchi de vară-a şeptea român sînge au avut.
Iar cînd vor cunoaşte bine c-am împlinit numai noi
Cele mai măreţe fapte şi în pace, şi-n război,
Vom hotărî viitorul : cum trebuieşte lucrat
Ca să renălţăm un nume, de ministeriu pătat.
Toţi acei ce planul nostru de îndată nu-l primesc
Sunt periculoşi, netrebnici, a lor gînd nu-i românesc,
Sunt de viţă fanariotă, sunt infami austro-maghiari
Ce vînd ţara la turci, unguri, nemţi, muscali, greci
şi tătari !

Bravo ! Papiniane, bravo ! Minunat, încîntător !
Elocvenţa ta desigur va străbate în popor ! —
Acum eu, făr-îndoială, tot cu-asemenea măsură
Voi croi de altă parte nalta mea literatură.
Productiv voi fi şi critic : e uşor a critica
Cînd spui vorbe-ocărîtoare fără mult a discuta. —
Mai uşor e a produce : am să flu istoric mare
Publicînd la documente deplin demne de crezare
Ce voi spune dizgropate din morminte şi ruine,
Prin nespusă osteneală, în nisculva ţări străine,
Cerînd de la ministeriu bani de drum, emolumente
Să cutrier lumea gratis, după alte documente.
Apoi critice istorici vol aşterne prea-nvătate
Despre Persia, Asiria ş-alte ţări îndepărtate,
Despre India, Kamclatka, Patagoni, Madagascar,
Troglodiţi, başi-buzucl şi pustîul de Sahar.
Peste mări şi ţări o sută m-oi primbla printre păgîni
Cu mult studiu pe la dîşlîl, aflînd urme de *români*.
Despre clasica vechime, nu trebul prè mult vorbit.
A cita cîte un nume cînd se pare potrivit
E destul în vremea noastră : pe-Aristot, Homer,
Platon,
Plutare, Pliniu, Herodotu, Heslod şI Ciceron
Invocînd pe ici, pe cole, pe-a lor nume m-ol baza,
Spuînd că-n cutare scrieri ei sunt de părerea mea.
Italianii şi spaniolli, Dante, Calderon sau Tass'
Le voi spune că n-au merit, că uitării au rămas ;
Despre cărţile franceze mult n-a rămîne de spus
Căci de toţi a fi ştiute trebuieşte presupus :
Asta de belea mă scapă. — Din cei noi, într-un
noroc,
Voi spune că cel mai mare filozof e *Paul de Kock*.
Iar englezii şi cu nemţii puîndu-i pe lîngă noi,
Voi proba cît de netrebnic e întregul acest soi.
Byron e făr' de morală : cîntă pe un Don Juan.
Shakespeare cu neruşinare pune-n scenă pe-un ţigan.
Căci ce e Othello alta ? — Goethe e un grădinar ;
Schiller dascaluş de şcoală şi Hans Sachs un
ciubotar.

Leibniz un zaraf cu cifre ; Locke un materialist,
Și jidanul de Spinoza un netrebnic panteist.
Iar mai mult decât aceștia e un mare ignorant
Neamțul cel fără de credință, *Musu Manolachi Kant*.

PEPINESCU

Vespasiane, de minune !

VESPE

Cînd pe toți voi nimici,
Plin de-ncredere și mîndru la români voi reveni.
Arătînd cum decât dinșii noi suntem cu mult mai
mari,
Că engleji, germani, francezii sunt pe lîngă noi
barbari.

Voi face filozofie, adevărat românească,
Voi cînta poezii lirici, peptul de român să-ți
crească !

Pe tirani, copile bele, munți, amor și libertate
În aceeași poezie ai să vezi amestecate.
Și voi scrie la balade ca adevărat roman
Numai despre Ștefan-vodă, Mihai Bravul și Traian !
Iar acea scriitorime care nu vrea să ne creadă,
Ce nu-i place umplutură și nu vrea fanfaronadă,
Care scriu a lor produceri, simplu, neted, natural —
Îi vom rupe-n mii de petici în al nostru demn jurnal.
De-or îndrăzni să ne-ndemne cărți străine să cetim
Spuind că și în aceste vo idee ades găsim,
Le vom spune cu dreptate că sunt răi, nelegiuți,
Că n-au dragoste de țară și că sunt *cosmopoliti* !

PEPINESCU

Va ceti atunci poporul uimit, cu căscata gură,
Așa politică naltă, nobilă literatură.
Ne vor crede drepti la cuget, autori mari și
învățați,
Ne-om vedea de mii de glasuri înspre ceruri
înălțați !...

Zi de zi de vreun ministru la mas-om fi invitați,
Unanim alegătorii ne-or alege deputați,
În senat ne va fi locul...

VESPE

(cu entuziasm)

Cînd de sus, de pe tribună,
Bubui-va glasul nostru precum cerul care tună
Și cînd mari, temuți și mîndri ne vedea vor mină-n
mîna
Ne-a deschide-a sale brațe Academia Română !

PEPINESCU

Te salut, măreț romane, *Caius Iulius Vespasianus* !

VESPE

De trei ori salute ție, *Marcus Tullius Papinianus* !
De mîni, dară, chiar de mîne, vor renaște doi
romani...
Dar azi ce mîncăm, iubite ?

PEPINESCU

Am un leu și zece bani.

STĂROSTII

LA FLËCHE: Que viens-tu faire ici ?

FROSINE: Ce que je fais partout ailleurs: m'entremettre d'affaires, me rendre serviable aux gens... J'ai surtout pour les mariages un talent merveilleux. Il n'est point de partis au monde que je ne trouve en peu de temps le moyen d'accoupler.

Molière

Într-o dimineață m-am trezit din somn cu următoarea întrebare ce nu-mi făcusem încă până atunci: „Oare n-a venit timpul să mă însor?” Din acea dimineață fatală, ideea căsătoriei mă prigonește neconținut, mai ales când sunt singur. Îmi zăgrăvesc în închipuirea mea — și am o închipuire destul de bogată — starea conjugală, cu culorile cele mai plăcute. Văd o femeie... ce zic, o femeie? Un înger, pe care îl iubesc, care mă iubește, cu care împărtășesc toate bucuriile și fericirile vieții, în ochii căreia cetesc cea mai dulce mângâiere, în momentele de durere... în sfârșit, îmi fac un tablou atât de frumos, atât de încântător, încît toate aspirațiunile mele tind spre realizarea lui. Când arunc însă o privire asupra numeroaselor persoane căsătorite, în mijlocul cărora trăiesc, văd că compar starea mea de libertate și neatîrnare cu starea celor căsătoriți; mai cu seamă cînd văd... cînd văd!... și cînd, întorcîndu-mă în trecut, îmi aduc aminte de oareșicare întîmplări personale... dar nu trebuie să-mi părăsesc subiectul; ajungă a spune că în acele momente gîndurile mele părăsesc ideea căsătoriei și se îndreaptă spre altele.

Cu toate acestea, în fiecare zi chestiunea fatală mi se impune din nou, și din nou mă întreb: Să mă-nsor, sau să nu mă-nsor? Văzînd că mintea mea nu este în stare să dizlege o așa însemnată chestiune, m-am hotărît să consult pe alții. M-am adresat întîi la cîțiva burlaci care trecuse peste îndoita vîrstă a majorității. Aceștia mi-au dat sfatul — și vorbeau cu mult foc — să nu mă însor; să rămîn neatîrnat; să nu mă fac pentru totdeauna sau

robul unei ființe capricioase, sau un tiran domestic, neconținut silit a întrebuița autoritatea cu care natura și legea investește pe capul familiei. Cînd îmi vorbeau aceștia, mă uitam în ochii lor și îmi părea că vorbele lor nu erau rostite cu bună-credință; îmi părea că acești fericîți sunt departe de a crede aceea ce zic și că ar dori să mai atragă pe vreun nenorocit în societatea lor. M-am adresat atunci către juri căsătoriți. Aceștia îmi laudau și zăgrăveau fericirea căsătoriei cu atîta entuziasm, încît m-ar fi convins deplin, dacă, observîndu-le fizionomia, n-aș fi crezut a vedea un gînd răuvoitor, ascuns în ochiul lor. Nici aceștia nu sunt de bună-credință, mi-am zis, și m-am apucat atunci să cetesc ce zic autorii cei mari asupra acestui punct. Dar nici înțelepciunea acestora nu mi-a putut răspunde într-un chip mulțămitor. Apostolul Pavel zice că e deopotrivă bine a se însura și a nu se însura. Rabelais, din contra, că e tot atât de rău a se căsători și a nu se căsători. După Socrate, căsătoria este un rău, dar un rău trebuitor... Dar părerile acestora sunt ele oare drepte? Ce să zică soțul unei Xantipe? Desperînd de a ajunge la un rezultat cu cercetările mele, mi-am zis că trebuie să las un curs liber evenimentelor, ca ele să hotărască. Cînd îmi venea ideea căsătoriei, o înădușam grabnic și mă adînceam în lectură.

Într-o zi — era pe la unul după-amiază — ceteam într-o carte care apăruse nu de mult și simțeam cum pleoapele mele se coboară peste ochi și cum încep a mă pierde în visuri, cînd deodată se furișă un domn necunoscut în odaia mea și-mi făcu un compliment adînc. Fața sa zîmbea așa de blînd și ochii săi se uitau la mine așa de duios, încît toată persoana îmi păru... foarte suspectă.

— Nu mă cunoașteți, cucoane Ioniță? (Am nenorocirea de a mă numi Ioniță.)

— N-am mulțămirea... Ce împrejurare...?

— Eu vă cunosc prea bine, am cunoscut și pe părințele d-voastre. Pe vremea rușilor am slujit sub d-nealui la postelnicie, pe cînd era...

— Îmi pare bine. Ce împrejurare...?

— Am să vă spun un secret, zise necunoscutul, uitîndu-se cu îngrijire în jurul său.

— Un secret, mie ! Curios ! (Gîndeam că era vorba despre vro conspirație politică și, de frica poliției, m-am dus grabnic și am închis toate ușile cu zăvorul.) Vorbiți, i-am zis, ascultînd cu băgare de seamă.

— Voiți să cîștigați șesespzece mii de galbeni ?

— Șesespzece mii de galbeni ! Să cîștig !

Și mirarea mea creștea din ce în ce.

— Șesespzece mii de galbeni, zimți, împărătești, în numărătoare ! Ce vă spun eu !

— Dar bine, cum, ce fel, de unde și până unde, d-ta... pe care n-am avut onoarea... ?

— Totdeauna m-am interesat mult de familia d-voastre, răspuse el zîmbind. Am să vă fac o propunere, dar... mă rog, cea mai mare discreție... este aci în joc reputația unei domnișoare.

— Unei domnișoare...

— N-ați gîndit niciodată la căsătorie ?

— La căsătorie ? am răspuns, făcîndu-mă roș ca o patlagică.

— Dar, v-am găsit o bună partidă. Șesespzece mii de galbeni, în numărătoare, pre legea mea ! Fata e bunicică, de 19 ani, binecrescută, curățică, știe franțuzește, nemțește, rupe și inglezește, cîntă din clavir, e bună gospodină și are șesespzece mii de galbeni în numărătoare !

— Bine, domnule...

— Știu ce-mi puteți răspunde. N-o cunoașteți încă..., nu știți dacă vă va plăce... dacă caracterele s-or potrivi : știu toate acestea... Dar vă dau înscris c-aveți să-mi fiți recunoscător. Familia ei e onorabilă, dorește foarte mult să vă aibă ginere, și dacă v-ați hotărî, poate pentru hafirul d-voastre va mai adăogi vreo mie pe lîngă cele șesespzece.

— Dar, domnule, cum se poate...

— Se poate foarte bine ; gîndiți că, fiindcă n-ați văzut-o încă, ea n-are să vă placă ? Am fotografia ei la mine. (Aici necunoscutul scoase un pachet de fotografii și șoptind încet înaintea sa la fiecare portret : „asta are șese mii... asta-i văduvă, dar n-are copii... pentru asta îmi trebuie unul mai bătrîn... asta-i în vorbă cu prefectul de la B...” etc., se opri la una din fotografii și mi-o întinse.)

Priviți... așa-i că-i frumoșică ? Nu poate s-o vadă cineva fără a o iubi.

Sunt cam iute de natură și începuse a mi se sui singele la cap.

— Domnule, ești un... această domnișoară n-are, desigur, nici o idee că oameni ca d-ta îi colportează reputația prin case străine. Fie-ți rușine !

— Nu te supăra, îmi răspuse necunoscutul. Vezi mai întăi portretul, și-ți dau înscris că...

— Domnule, ieși din casa mea, i-am zis, împingîndu-i și braț și portret.

— Îți dau trei zile să te gîndești.

— Ieși afară !

— Îți dau trei zile. Gîndește-te bine. După trei zile am să gădesc pe altul mai cu minte și are să-ți pară rău. Nu desprețui norocul, orideunde ar veni !

Drept răspuns la acest sfat, am luat pe necunoscutul meu de guler și l-am aruncat afară. În mijlocul curții l-am văzut scotîndu-și pălăria, închinîndu-se adînc la mine și strigîndu-mi pentru ultima oară cuvintele :

— Șesespzece mii de galbeni, poate chiar șeptespzece pentru d-ta ! Ai trei zile să te gîndești !

Mă primblam neliniștit prin casă. Mii de idei îmi fulgerau prin gînd. Eram cînd furios, cînd indignat. În sfîrșit, după o lungă primblare, văzînd că nu mă liniștesc, m-am hotărît să mă duc să spun cuiva această întîmplare extraordinară, căci fiind eu de o natură foarte expansivă, singurul mijloc de a-mi ușura peptul împovărat este de a comunica altora cauzele neliniștii mele. Mă dusei la un amic.

Tot omul are cel puțin un amic ; eu am mai mulți. Între aceștia este unul nu prea mare de stat, fără barbă și mustețe, dar cu ochi foarte inteligenți, cam filozof de soi, de un caracter totdeauna vesel, rîzînd de tot și de toți, neavînd niciodată bani în pungă și numindu-se Stan.

— Amice, i-am strigat intrînd, nu știi ce mi s-a întîmplat ? O ! Ce tristă e lumea aceasta ! Astăzi am pățit ceva foarte extraordinar !

— Ție îți pare totul extraordinar, răspuse el și, lungindu-se pe o canapea, își puse mîinile sub cap, ațînti asupra mea privirea sa inteligentă și-mi zise : vorbește !

— Eram acasă, m-am trezit c-un domn necunoscut care cu nepusă masă mi-a făcut propunerea să mă însor cu o fotografie ce avea în buzunar și cu șesșesprezece sau șeptesprezece mii de galbeni.

— Îi avea și pe aceștia în buzunar ?

— Ba nu.

— Știe carte ; e frumușică ; cîntă din clavier ; de cîți ani este ; are frați și surori ; ce fel e soacra ; cum se numește ; unde șede ?

— *Cine*, pentru Dumnezeu ?

— Fotografia.

— Nu știu ; de unde să știu ? Nici m-am uitat la dînsa.

— Nici te-ai uitat la dînsa ? O ! Dar ce ai răspuns domnului necunoscut ?

— L-am luat de guler și l-am dat afară.

— Cînd a spus că se întoarce ?

— Peste trei zile.

— Și ce gîndești să faci ?

— Cum ce gîndesc să fac ? Să nu-l primesc.

— Bah ! Tot în nouri și visuri ai să trăiești ? N-ai început încă a privi lumea cu ochi mai practici ? Nici că am să pot face din tine un om ca toți oamenii. Ce strica dacă te uitai la portret ? Printr-aceasta nu luai asupra-ți nici o îndatorire. Și-apoi, cine știe... Viața e o loterie, poate trăgeai un număr fericit.

— Lasă-mă, pentru Dumnezeu ! Nu-mi goni rămășița iluziunilor.

— Fie, păstrează-le. Dar pentru ce ai primit pe domnul cel necunoscut cu așa de puțină urbanitate ? El are o meserie ca multe altele. Face parte din breasla starostilor.

— Din breasla starostilor ? Ce-i aceea ?

— Starostii sunt persoane care fac căsătorii : la noi în țară, o profesiune destul de răspîndită și lucrativă.

— N-auzisem încă pîn-acuma.

— Ascultă, dară, cu luare-aminte. Știi că chestiunea căsătoriei este destul de delicată. Ea nu se rezolvă între părți de-a dreptul, din două motive : întâi, fiindcă ar putea să urmeze o refuzare din partea unuia sau altuia și înțelegi în ce pozițiune neplăcută s-ar găsi partea care

face propunerea ; apoi, fiindcă natura omului e plină de contradicții și ciudățenii. Lucrul ce dorești mai mult în lume nu mai face așa mare plăcere cînd îl poți dobîndi fără greutate. De aceea vezi mume cari nu gîndesc decît cum să-și mărite fata, care și-a pus ochiul pe vreun tî-năr, deodată cînd acesta vine de la sine, că fac greutăți, că strîng din buze, că fac pe indiferentele etc., etc. Ca și mumele așa și fetele, așa și pretendenții. Se pîndesc unii pe alții cine a face cel întăi pas. Vai de cel care-l face ! Lumea e prefăcută, n-o poți schimba ! Pentru a înlătura acest rău, s-a instituit o clasă de persoane neutre, cari merg de la unii la alții, fără ca părțile să intre în vorbă directă, și pentru un salariu potrivit cu împrejurările, apără pe părți de neajunsul unei propuneri directe. Înțelegi folosul cel mare ce se naște din această instituțiune. Și una, și alta din părți, dacă treaba nu se face, este presupusă că n-a știut nimica despre serviciurile mijlocitorului ; nime nu se înroșește ; nime n-a făcut propuneri respinse. Din contra, dacă s-ar face direct, înțelegi în ce pozițiuni false s-ar găsi cîteodată... Pentru acest scop sunt dar starostii. Aceștia se compun atît din bărbați, cît și din femei, dar mai cu samă din femei fiindcă ele sunt mai șirete și știu să conducă treaba cu mult mai multă răbdare și dibăcie. Starostele tău era unu prost : el nu te cunoștea ; gîndea să te sparie cu miile de galbeni ; să-ți trîntească propunerea nitam-nisam ! O femeie ar fi făcut altfel. Ele încep pe departe, se duc pe la mumă sau mătușă și iau vorba încet-încet. Închihuiește-ți o cucoană bătrînă de 70 ani, fără dinți, cu un tulpan negru în cap care ar vorbi cam așa :

— Doamne, cuconiță, am fost mai dăunăzi la cucoana Catinca Văpsuleasca, să-i duc niște dulceți, că-mi zisese să-i fac vo patru gavanoase. Dar știi, cuconiță, că numai ca să mă ajute îmi zice să-i fac dulceți, că are o duduca foarte gospodină și frumușică. Ați văzut-o vodată ?

— Ba nu.

— Tare-i frumușică și gospodină și bună, și cucoana Catinca o iubește amarnic. Închihuiește-ți, cuconiță, că nici nu vrea s-o mărite. D-apoi bine, cuconiță, i-am spus eu, duduca e de 18 ani (c-așa trebuie să fie, că s-a născut cu doi ani înaintea nemților) și trebuie să gîndească să se

puie la cale. Carte știe, din clavir cîntă, e frumușică, are zestre bunișoară (că zău e bunișoară), de ce să nu se mărite? D-apoi cu cine să se mărite? mi-a zis cucoana Catinca, nu vezi cum sunt tinerii în zilele noastre, numai după zestre umblă? Aveți dreptate, cuconiță, i-am răspuns eu; of! tare-s răi, dar sunt printre dînșii și bunișori; este de pildă cuconașul lui cuconul Manolachi Pungă, este al lui Vasilică Gîndac, ei, d-apoi, cuconașul matale, cuconiță, cuconul Victoriță... și așa din vorbă în vorbă merge de la mamă la băiet, care întâi face nazuri, apoi cu încetul stărostia prinde și treaba se face.

Afară de aceste staroste de profesiune, sunt și altele, cucoane din societate care stărostesc fără salariu, numai, după ce se face treaba, obiceiul este să li se deie un prezent. Cucoane de soiul acesta se amestecă în toate casele și în toate împrejurările familiilor străine; rugate, nerugate. A murit un membru al unei familii? iată-le la moment ca să mîngîie; și știi cum? Dumnezeu! Vai de văduva nenorocită pe care ele o mîngîie! Dacă se naște un copil, iată-le față ca să găsească că fașele nu sunt cum trebuie, că doftorul e rău, că apa în care se botează copilul a fost prea rece și altele; dar de trei ori vai! cînd este vo nuntă care nu e făcută de dînsele! Toată viața mirelui o colportează din casă în casă, scornesc istorii pe trecutul miresei, presupun că însurăței au să trăiască rău, că nu se iubesc, știu toate defectele caracterului unuia și altuia, într-un cuvînt, arată că o să peară lumea, fiindcă se căsătoresc doi tineri fără ajutorul lor. Dar să le vezi cînd au o nuntă în gînd cu cită dibăcie întorc și învîrtesc, cum laudă pe mire în casa miresei și viceversa, cum conving și pe unul și pe altul că sunt înamorați, fără a se cunoaște, și dacă izbutesc și le-a venit prezentul, cum bucurămă fericeala creată de dînsele. Toate clasele de stărostii însă au un ce comun: categoriile în care împart fetele; după cum ar vra să facă măritișul ori să-l împiedice, căci fete de măritat sunt totdeauna mai multe decît băieți de însurat și tot de la bunavoința acestora atîrnă soarta bietelor fete, pînă în sfîrșit. La întrebarea cum e cutare fată, sunt zece specii de răspunsuri, care compun totodată și categoriile în care se împart fetele:

1. Foarte frumoasă.

2. Frumușică.
3. Curățică.
4. Cîntă binișor din clavir.
5. Hm, hm.
6. E nostimă.
7. Nu-i slută.
8. Ia, un bunduc.
9. Slutuță.
10. Pogană.

Cînd întrebi dacă cutare fată e frumușică și-ți răspund „cîntă binișor din clavir“, cată să te depărtezi mai din vreme. Cînd însă fata intră în categoriile care urmează după aceasta, ia-ți pălăria și fugi unde-i apuca. Dar ce te uiți la mine cu ochii holbați? Nu-ți convine teoria stărostiilor?

— Stane, îți bați joc de mine, i-am răspuns.

— Mă ferească Dumnezeu! Tu mă poți crede; așa sunt lucrurile în realitate. Dar tu ești trist. Nefericite amice! Te încredințez că mijlocul acesta este foarte practic. Dar tu vrei poezie, vrei să suspini, vrei seri încîntătoare la lumina unei argintii; vrei bătaie de inimă, îți place să visezi la un ideal care nu este, vrei să ai momente de desperare în care să dorești neagra moarte!... Încetează odată cu aceste visuri! Pe cît sunt ele de frumoase de cetit în cărți sau de văzut pe teatru, pe atît sunt de grozave cînd ni se întîmplă în realitate. Cînd ai ști!... Fă, dar, și tu cum au făcut alții cari nu sunt mai nenorociți pentru aceasta. Ți-am spus: căsătoria e o loterie. Lasă romanurile... Dar ce-ți lei pălăria?

— Rămii sănătos, Stane!

— Stăi, amice, stăi! Te duci? Întoarce-te, că nu ți-am spus încă tot. Poți să visezi pîn' la un oarecare punct. Stărostiile nu mai sunt azi ceea ce erau odată; bate o suflare occidentală peste țara noastră și cred că peste vo sută de ani... Stăi!...

El tot striga încă după mine, dar eu eram departe și nu-l mai ascultam.

POETICALE

Verse wie sie Bassus schreibt
Werden unvergänglich bleiben —
Weil dergleichen Zeug zu schreiben
Stets ein Stümper übrig bleibt.

Lessing

Alecsandri începe introducerea poeziilor sale populare prin cuvintele : *Românul e născut poet*. Mulți au înțeles această frază *ad litteram*, închipuindu-și că, de vreme ce sunt români, trebuie să fie și poeți, și au inundat toată cîmpia literară cu versuri. Foi literare sau politice, cărți mari și mici, călindare, foi zburătoare, toate gem sub povara versurilor cuprinse în ele. Un străin care nu ar cunoaște țara și limba ar crede, judecînd numai aparența, că Țările Române sunt o nouă Arcadie, unde sub un cer etern albastru, trăiesc oamenii cei mai fericiți ; unde alte griji și nevoi nu sunt, decît acele ce-și creează sufletul în durerea amorului, în aspectul naturei și în auzul buciului păstoresc care răsună duios pe întinse văi, luminate de-a lunei blîndă lumină. Dar aruncînd o privire mai pătrunzătoare, vai, care ar fi dizamăgirea sa ! Care sunt poeții, unde sunt acei ce, ascultînd inspirația lor, uită lume și oameni, pentru a se afunda în universul închipuirii ? Unde sunt acei care, perduți în visuri, disprețuiesc realitatea vieții cu toate grijele și chinurile ce aduce ? Unde sunt acești poeți ? — întrebi tu, naive și nenorocite străin. O, de-ai cunoaște limba noastră, ca să înțelegi versurile acestor așa-numiți poeți, nu i-ai căuta în inspirația singurătate ; nu i-ai căuta sub umbra misterioasă a luncei sau la malul limpedelui pîrâu ; nu i-ai căuta nici chiar în liniștea cabinetului lor de lucru, unde sunt înconjurați de imaginile poetice create de mintea lor inspi-

rată ; i-ai căuta... gîci unde ? — naive străin. În arhivele unui ministeri, la masa unui tribunal, în căntelaria unui comisar de poliție, dar mai cu samă în biroul unui jurnalist. Te miri de aceasta, naive străin ? Pentru ce ? Tu nu știi că Arcadia română este populată de geniuri universale, care cu aceeași ușurință sunt totodată oameni de stat și oameni de lege, istorici și jurnaliști umoristici, autori și actori, copişti și generali, administratori și poeți ? Nu zîmbi cu necrezare, naive străin ! Asemenea spirite geniale se găesc la noi într-un număr așa de însemnat — așa de însemnat ! Un domn numit... dar nu-i voi rosti numele, de frică să nu intru cu el în polemică și să nu fiu spulberat de ascuțita și necruțătoarea sa pană — însă îl poți ceti sub o mulțime de articole — scrie totodată drame și versuri (foarte frumoase) și face tractate istorice (geniale), și scrie articole umoristice (minunate), și hotărâște soarta țării în adunări legislative (foarte bine), scrie articole politice (înfocate) și face studii filozofice asupra diferitelor religii (nepărtinitoare) și... cum ? — mă vei întrerupe, naive străin — filosof, om de stat, umorist, istoric și poet totdeodată, dar în care din aceste specialități se deosebește mai cu seamă?... O, naive străin !

Altul e om de spadă și om politic. Faima lui se întinde departe spre apus și răsărit, spre miazăzi și miazănoapte. Cel puțin cetățeni din regiuni depărtate îl aleg, ascultînd numai al faimei glas puternic, reprezentant al lor în adunare, pe cînd el în regiuni opuse face propagandă de unitate națională și dobîndește rezultate foarte simțitoare. Tot el, urmînd numai calea înflorită a gloriei, răstoarnă domnitori, fiind sabia... în teacă, și săvîrșește aceste izbînzii cu foarte mare pripă, căci îi rămîn încă multe ore libere în care, fiindcă *n-are ce face*, se pune pe poetizat. Să-ți citez cîteva din poeziile sale făcute cînd *n-avea ce face* ? Dar de ce să-ți răpesc un timp prețios, în care tu poate ai ce face, iubite străin ?

Altul — dar acesta este poet de profesiune și abia s-a alunecat în treacăt de-a primi portofoliuri ministeriale — compune pe fiecare săptămînă, sau o dramă în versuri și o lungă poemă, sau o lungă poemă și o dramă în versuri. Cum ? — vei esclama, naive străin — cele mai mari geniuri, cu cea mai răpede închipuire, n-au putut nici-

odată să ajungă, cât de aproximativ, o așa grabnică inspirațiune? Poemele și dramele lui sunt așadar comori de frumusețe poetice, pline de imagini frumoase, zugrăvite în forma cea mai plăcută; el dar întrece pe geniurile cele mai mari? Dar, el îi întrece pe toți în iuțeala lucrării; însă în imagini frumoase, în idei poetice, în formă aleasă, vai! vai!

Dar dacă este așa, vei urma, naive străin, cum de se înșală un public întreg?

O! publicul nu se înșală, căci el nici cetește aceste produceri, și cum ar putea?... Ei însă, văzînd aceasta, au încheiat cu mai mulți alții de același calibru un pact de reciprocă laudare. Societatea lăudăcioasă e bine organizată. Cînd vorbește H. de B., îl declară cel mai mare poet și versificator al românilor, un geniu demn de pus alături cu cele mai mari geniuri poetice ale popoarelor ce au condus soarta omenirii; cînd vorbește C. și B. de H., ei îl declară cel mai mare istoric critic ce s-a arătat până acum; de iese o foaie cu ilustrațiuni, îndată își pun portretul lor în frunte și-și fac o biografie *poetică*, în care arată fiecare jertfele grozave ce au făcut ceilalți pentru patrie și naționalitate și cum au suferit ură și prigonire pentru idei; de ajunge unul din ei puternic la guvern, îndată ajută cu bani publici pe acei bărbați de merit, care lucrează pentru înălțarea gloriei naționale, i se fac subvențiuni pentru publicări de interes național, pentru călătorii științifice și pentru altele multe. Partea cea mare din public care nu cetește, văzînd aceste laude, își închipuiește că așa trebuie să fie; dar mai frumos este că ei singuri la sfîrșit își închipuiesc că așa trebuie să fie. Văzîndu-se lăudați, ei uită pactul tăcut, prin care acele laude au fost produse, și cu vremea dobîndesc convingerea că sunt oameni mari, căci nimic nu credem mai ușor decît aceea ce ne măgulește iubirea de sine. Ei nici își mai dau osteneala să studieze pe acei autori mari, ale căror nume au trecut peste lungi secole, ca să vadă nemăsurata prăpastie ce-i desparte de ei, nemăsurata prăpastie ce-i desparte chiar de acele spirite productive mai mici, care au urmat numai linia trasă de acele geniuri mărețe. Amăgiți prin laude fabricate, ei uită că aceea ce scriu nu numai nu va trece posterității, dar se va acufunda în noapte, în timp

cînd autorii lăudați trăiesc încă, și trăiesc bine, prin ajutorul subvențiilor și a recompenselor.

Cît de amețit trebuie să fie cineva, pentru a crede că va produce un op de artă frumoasă fără inspirațiuni înalte, fără grijă și durere sufletească; că nesimțirea, comună lor cu aceea a mulțimii neproductive, va avea efecte, care nu sunt decît produsul unui spirit mai deosebit, unei sensibilități mai alese, pe care ni le dă numai natura, iar nu neputincioasa noastră voință!

O! sărmane poet, care lucrezi în ascuns, împins de o putere nerezistibilă; care, înzestrat cu aspirațiuni nerealizabile, te izbești în fiecare moment de nesimțirea și nepriceperea mulțimii și te întorci apoi amărît în singurătatea sufletului tău, acestui izvor nesecat și totodată acestei răsplătiri eterne a suferințelor tale — cite au trebuit să te sfișie; cite nopți ai petrecut în durere, pentru a produce o adevărată poezie, fie cît de mică — și voi, pseudo-poeti, vă închipuiți a ajunge la același rezultat fără ca în sufletul vostru să fie o umbră măcar de aceeași simțire?

Dar pentru ce nu? Ce trebuie simțire, ce trebuie suferințe, ce trebuie aspirațiuni înalte, cînd ați făcut un pact de reciprocă laudare, cînd vă declarați unii pe alții oameni de geniu și strigați atîta până ce mulțimea vă crede; cînd ades vă folosiți de ideile și producerile altora, dîndu-le drept originale, și ajungeți astfel la rezultatul dorit? Nu este așa mai practic? Se spune că nimic nu se produce bun fără jertfă sufletească; voi ați găsit mijlocul de a nu suferi asemenea jertfe și cu toate aceste a face să creadă lumea că producerile voastre sunt bune. Cînd apare un altul, a cărui superioritate nu o puteți tăgădăui, îndată toți vă răpeziți asupra lui, pentru a-l sfișia; iar cînd vă simțiți neputincioși, atunci aruncați asupra lui un vâl de tăcere. De dînsul nici se pomenește, și strigați mai mult încă unii de alții că aveți merite și astfel pericolul e înlăturat.

Dar nu! Mă înșăl. Ei sunt poeți adevărați, autori mari, demni de toată lauda contimpuranilor și gloria posterității. N-avem decît să aruncăm o privire în poeziile publicate de dînsii, pentru a ne convinge de puternica lor inspirațiune, de imagini frumoase, de stil, de puritatea limbii. Unul cîntă într-o baladă *Ionașcu-vodă*:

Singele roșește cimpul din *belșug*,
Otomanii fug ;
Iată că-i ajunge oastea românească !
„Zmeilor ucideți !“ sună tot mereu
Vai ! amar ! ș-aleu !
D-o așa navală Domnul te ferească !

„Robi să nu se prinză : nu voi să mă-ncurc
Taie tot ce-i turc.“
Astfel Ionașcu-vodă poruncește
Pala duce horă ; al săgeței cînt
S-acordează-n vînt
Ș-intr-un pept de dușman falnic amuțește !

Nu mai vezi păgînii ; vreau să zic de-i cați
Îi privești culcați,
etc., etc.

Tot acesta compune o fabulă, *Femeia înecată*, a cărei început este următorul :

Era Bahluiul mare
Pe țarm șezînd
În gînd,
Pe rînd
Treceam neajunsurile vieței solitare.
„De-aș fi căsătorit
— Spusei atunci *destul de tare* —
Ce trai
De rai
Să tot iubești și să tot fii iubit
Neadormit.
Ce dulce armonie !
De-acuma dar, oricum să fie
Îmi trebui mie
O soție
Nurlie,
Durdulie,
Hazlie,
Vie.“
etc., etc.

Într-o a treia poezie, ce inspirase acestui autor des-
chiderea unei societăți de cetire din Cernăuți, el zice :

Vreau să cînt *deșteptul* mîndrei Bucovine
Unde Dragoș-vodă frățiorii săi
I-așeză-n speranță de-nsuflări străine
D-a-i scăpa-n adîncul codrilor merei

Unde neuitatul Ștefan încease
În șivoi crusite falnici *megieși*
Unde înainte-ți trebuie ca să iasă
La tot pasul oase de tătari sau leși !

Ris își face soarta, țara cea de veacuri
Înspaimă *p-oricine* nu era român
S-o arunce jertfă prăzilor și jacuri
Supuind-o unui venetic stăpîn.

Șvabii și polonii, neagra *jidovime*
Ținutașul ista prefăcuse-n han
Ca să nu s-urească dintre oaspeți nime
Da cu foc să ofte badea Moldovan !

„Mult va trece oare pîn' ce-al învierii
Va sosi-ntr-o vreme așteptatul ceas ?
Mult suna-va încă-n însuși cuibul țării
Vorba nelatină, tristul *der, die, das* ?“

Poezii tot așa de frumoase ca aceste au publicat și al-
ții ; d.e., eroul care face poezii cînd n-are ce face alta,
cîntă o sărutare și începe astfel :

Te-am sărutat
Și soarta-mi deodată a pălit !...
Gîndeam că al meu suflet uritul l-a-mpetrit ;
Dar focul ce depus-am pe umăru-ți curat
Mi-arată că am încă putere de iubit.
etc., etc.

Alți poeți se deosebesc nu numai prin această înălțare
de simțiri și idei ce am admirat în cei citați, dar încă prin
o limbă curată, curată ca și umărul pe care eroul de mai

sus a *depus* foc. Domnul G... cîntă *Omagiul Damicelei*
precum urmează :

Șarmantă damicelă
Cu ochi ca de gazelă
Ornată precum ești
Pe toate eclipsești,

Cochetă complezantă
Ai *șic*, ești elegantă
În tot al tău aspect
Inspiri oricui respect.

Cu poza-ți maiestoașă
Cu mîna-ți voluptoasă
Pe toți înnebunești
Pe toți chiar îi răpești.

Permite-mi a-ți mai spune
Că-mi place a dispune
De sînu-ți inocent
Spui fără compliment.

De vrei să-mi fii consoartă
Îmi risc viața toată,
Îți jur, nu te flatez
Cu viața-mi garantez.

Tu ești a mea febleță
Tu ești a mea tandreță
Pe tine te ador
Cu tine voi să mor.

Cetirea tuturor acestor poezii frumoase, infocate mi-a înălțat sufletul, m-a inspirat și pe mine și într-o zi am cercat și eu să fac versuri. După cîteva ore de muncă, am scos și eu o poezie la lumină pe care încă n-am tipărit-o până acum. Astăzi însă o voce interioară mă împinge în arena publicității și... mă hotărâsc a publica poezia mea. Pentru ce n-aș înmulți și eu numărul poezilor? Nu cer alta decît a fi criticat cu indulgență. O, colegi iubiți, lăudați-mi versurile, și vă voi înălța și eu în scrierile mele

până la ceruri ! Inima-mi palpită... pana tremură în mîna mea novice... Dar curaj, curaj ! Iată poezia mea :

INVOCĂȚIUNE LA DESTIN

Vergină cu beleță
De ce de-a mea tandreță,
De ce de-a mea pasiune
Tu n-ai compasiune ?

Au vrei tu a mea moarte
Fiindcă te *am* foarte
Știi bin' c-al meu amor
E fulger tunător.

O ! *cecule* destin
De scelerateți plin,
O ! zeule putinte
De tine nu-s continte.

Cu doi de ai tăi *moți*
Îți e facil să poți
Din ea indiferantă
Să faci a mea amantă.

De nu ești în *etate*
Prin vo fatalitate
Sau prin vreo minune
Să-mi iai ast' pasiune,

O ! ie-i a sa belime
Ia a sa frăgezime
O ! schimbă a sa față
Răpește-i a sa grață.

Ce zic ?!! Nu ! Nu ! Destine,
Nu m-asculta pe mine,
Nu asculta ce spun,
Nu miroși că-s nebun ?

Nu ! Nu ! O ! mult mai bine
Las' să *tombe* pe mine

Cumplita ta urgie,
Mai bine-aşa să fie!

Decît a fi vilană
(Deşi e inumană)
Prefer pentru ea *belă*
Să-mi *brul a mea servelă!*

Am scris-o !!!

Nu ştiu ce vei zice de dînsa, naive străin ; nu ştiu ce veţi zice de dînsa, iubiţi colegi mai vechi. Trebuie să vă placă, căci este făcută în spiritul poeziilor voastre. Dacă talentul meu nu atinge tocmai pe al vostru, cu timpul m-oi perfecţiona, nu este de desperat. Primiţi-mă şi pe mine în doctul vostru corp ; daţi-mi şi mie subvenţiuni şi laude prin ziare, şi vă promit a vă face poezii la orice ocaziune. Voi cînta domnitor, miniştri, Cameră legislativă, Senat, Curte de Casaţie, Curte de Conturi, bugetul, drumul de fer, redactorii de jurnale, dar mai cu samă voi cînta, inspirat ca şi voi de foc patriotic, mărirea trecută, fericirea prezentă şi strălucirea viitoare a naţiunii române, pe toate tonurile, cu sau fără rimă, cu ce ritm veţi voi, chiar cu acela al *Traianidei*, care seamănă mult cu tropotul unui cal şi ar fi potrivit pentru cîntarea unui răpede progres naţional.

Focul meu patriotic m-ar împinge să compun o poemă naţională după asemănarea *Traianidei*, pe care aş începe-o, d.e., aşa :

ROMÂNIA

TRECUTUL, PREZENTUL ŞI VIITORUL EI

Poemă epică, istorică, religioasă, patriotică, morală şi comercială.
În XXIV de Doine.

DOINA I

Doină, inspiră-mă, să cînte cîntecu-mi
Ţara frumoasă de la Carpaţi,
Ce strecuratu-s-a cu vitejia sa
Prin al duşmanilor aprigul laţ ;

Cu multe secole de barbarism crud
Mîndri românii au suferit
Pân' ce-a luminelor raze puternice,
Peste-a lor patrie iar s-au ivit.
Cum se luptară mult, compatrioţii demni
Cu polonez, maghiar, cu otoman
Arătînd lumilor care habar n-aveau
Ce poate singele brav de roman.
Căci în veci n-au perit naţional'tăţile
Ce-au ştiut s-apere patria lor
Care cu coase-n mîni, cu arce p-umere
Decît ca sclavi a fi, prefer să mor !...

Ş-aşa mai departe, promit a sfîrşi într-o singură săptămînă toată poema, care va fi de patru ori cît *Traianida*.

Iubiţi colegi, primiţi propunerea mea şi vă promit cea mai mare discreţiune. Odată pactul încheiat, vom urma toţi deopotrivă la înavuşirea literaturii naţionale ca şi în trecut, şi vor încremeni popoarele civilizate văzînd la ce culme am înălţat noi România. Iar tu, naive străin, nu te mira că m-am hotărît aşa de grabnic a mă face poet, căci aşa îşi alege cineva cariera la noi în ţară. Ş-apoi, tot românul nu e născut poet ?

LEI PARALEI

Il rêve la veille par où et comment il pourra se faire remarquer le jour qui suit.

La Bruyère

Lei paralei se găesc precum în toate țările așa și la noi. Mai înaintați decât seculul lor, ei s-au lepădat de legăturile neîndămnate ale patriei, — idei ce le par învechite —, și sunt declarați cetățeni ai lumii — cosmopoliți.

Paraleul merge foarte bine gătit, după moda cea din urmă; el are mustețe și barbișă sau mustețe și favorite. Aceste, ca și părul capului, sunt totdeauna pomăduite și frizate cu cea mai mare artă. Când îl vezi în trăsură, răzemat cu grație, cu picioarele întinse și aruncate unul peste altul, cu pălăria bine netezită, cu capul înțepenit pe umere, lăsînd să cadă în dreapta și în stînga ochiri disprețuitoare, cele mai multe ori prin o mică sticlă înfiptă într-un ochi, ai crede că el e stăpînul absolut asupra tuturor bieților muritori care aleargă pe jos după trebile și nevoile lor. Paraleul are mulți amici, și mai cu samă pe toate persoanele care însemnează ceva prin talentul, averea sau pozițiunea lor. Cum a făcut cunoștință cu una din aceste persoane, el devine de îndată intim: îi întinde mina, i-o strînge cu foc, îi zice „tu“ la a doua întîlnire; din „*mon cher*“, „*mon cher ami*“ nu-l mai slăbește. Pe alții îi disprețuiește și se uită la ei cu mîndrie din înălțimea în care se află plutind asupra tuturor celorlalți. Dacă, întîlnindu-l, îl întrebî ce mai face, răspunsul său stereotip este „*Je m'embête*“. După aerul dizgustat și tonul săc cu care rostește aceste cuvinte ai zice că bietul om suferă de boala grozavă a urîtului și că de dimineața pînă seara el nu știe cum să ucidă ucigătorul timp. Dar nu este așa: paraleul e foarte ocupat și nu are nici un moment liber.

Dimineața cînd se deșteaptă din somn — dimineața paraleului începe pe la douăsprezece de amiazi — mai multe persoane cu figuri pline de îngrijire îi așteaptă scularea, ca la un monarc. Aceste persoane au toate cite o hîrtiuță octavă în mînă pe care sunt scrise mai multe cifre. Paraleul îi primește obicînit în pat, dîndu-le o foarte scurtă audiență. Adeseori vizitatorii ies cu hîrtiuța tot în mînă și cu figurele tot pline de îngrijire.

După aceasta urmează timpul consacrat toaletei. Pe masa așezată înaintea unei oglinzi se vîd, precum la paraleoaică, așa și la paraleu, o mulțime de șipușoare, gavanosele, cutiuțe, mătușițe, periute, peptenășele, bum-bacuri și instrumente de diferite soiuri, fiecare avînd o destinație specială. Pe toate le întrebunțează, consultînd în timpul operațiunii nu numai oglinda cea mare și alte oglinzi mai mici de diferită formă, ci consultînd și părerea camelierului său, care stă față la aceste pregătiri și e foarte intim cu stăpînul său — cînd sunt singuri. Viînd timpul dejunului, el se duce la unul din numeroșii săi amici. Intrînd vesel pe ușă: „*Mon cher*, în fine, mă ai la dejun, zice el. De mult îți promisesem c-oi veni, dar n-am mai putut scăpa — o mulțime de trebi — și-apoi mă rup toți amicii mei care de care, încît nu știu cum să mă mai împart pentru a mulțami pe toți; mai dăunazi, era mai să mă bat la duel din astă cauză. Așa-i că tu nu te superi de negligența mea?“ Bietul așa-numit amic nu se supără nicidecum de această negligență și își muncește gîndul pentru a-și aduce aminte cînd l-ar fi rugat să-îtie tovărășie la dejun, dar ce să facă?

În timpul mesei, paraleul istorisește amicului său tot ce s-a petrecut mai nou în societate: ce s-a vorbit în diferite case și despre cine, spune despre căsătoriile sau despărțeniile ce se proiectează; despre dueluri ce se fac ori au a se face; amoruri nouă ce se formează, vechi ce se desfac; despre caii de călărie ce s-au cumpărat de amatori și echipajuri ce s-au arătat la primblări; despre sumele pierdute și cîștigate în joc, despre calitățile și defectele nou descoperite la cutare actriță și despre ultimele știri aduse de jurnalul de modă. Cronica ține cît ține dejunul. Sffîrșindu-se acesta, paraleul ie ziua bună și se duce, aruncînd o ultimă și pătrunzătoare privire asu-

pra aspectului apartamentului și îmbrăcămintei amicului său.

Cam tot așa face și paraleoaica. Și pe dînsa o supără dimineața vizitatori, fiind în mîină hîrtiuțe în formă octavă. Pe aceștia îi mîngăie adesea cu vorbe dulci — chiar foarte dulci.

Cameriera, care trăiește cu stăpîna sa în mare intimitate, cînd sunt singure, și care e plină de respect cînd o persoană străină e prezentă, cunoaște toate secretele paraleoaicei. Ea asistă la toate operațiunile toaletei și cunoaște cu de-amănuntul destinațiunea tuturor nenumăratele lucrșoare și instrumente ce se găsesc pe masa grațiilor. Cînd paraleul se întilnește în societate cu paraleoaica, ei sunt unii cu alții de o politeță așa de rezervată, își vorbesc cu un ton așa de ales, dar cînd sunt în *tête à tête*, treaba se schimbă. Tonul nu mai e ales, rezerva dispare. Ca și cum ar fi alți oameni, acum sunt de o intimitate extraordinară. Precum actorii cari, cînd sunt pe scenă recitează rolul învățat, potrivit gesturile după situațiune, iar după căderea cortinei, cînd se adună între dînșii, vorbesc cu un ton și gesticulează într-un mod cu totul contrar chipului ce le impusese scena, astfel și paraleii se simt atunci bucuroși de a se lepăda de formele neplăcute ce le impunea societatea.

După dejun, paraleoaica, sfîrșindu-și toaleta, face sau primește vizite. Paraleul face, numai, vizite, el nu primește niciodată. Pe fiecare zi el are o mulțime de vizite de făcut. Aici, are să feliciteze de ziua onomastică, de ziua nașterii sau de aniversarea cununiei sau a botezului copilului, căci paraleul cunoaște aceste foarte bine; dincolo, are să ceară sau să dea o explicațiune unei dame despre aluziunea ascunsă în cutare frază, rostită de cutare cavaler în cutare adunare; în alt loc, se duce cu o listă, rugînd ca să se contribuie la un ajutor ce se dă unei persoane sărmane — însărcinare importantă ce a primit de la o damă; în altul, iarăși, duce un buchet de flori, sau un bilet de teatru, sau o poezie. Paraleul e foarte mare amator de poezii, și chiar face singur versuri, cel puțin declară că versurile sunt făcute de dînsul. Adeseori ai cetit, poate, versuri asemănătoare în o carte sau în albumul vreunui alt muritor obscur, care le compu-

sese pentru dînsul, și ți se pare că compunerea paraleului nu e tocmai originală, atunci însă paraleul incredințează că versurile sunt de dînsul; că acea carte nu a văzut-o niciodată; că se poate prea ușor ca spirite asemănătoare să se fi întilnit, și la urmă, dacă nu are o altă probă că el e autorul, atunci o afirmă pe *parola lui de onoare*. Se știe însă că parola lui de onoare e sfîntă, și contra unei asemenea probe evidente nemaiputîndu-se întîmpina nimic, paraleul rămîne autor. Și paraleoaicelor le place mult să li se aducă poezii, mai ales cînd aceste sunt scrise caligrafic și hîrtia e parfumată. Ele laudă fără deosebire orice versuri li s-aduc, dar dacă din întîmplare au să iasă tocmai la vizite, sau la primblare, sau la spectacul, biata poezie care a făcut atît efect e uitată pe o masă oareșicare, de unde apoi cameriera o strînge pentru dînsa — căci și camerierele paraleoaicelor sunt mari amatoare de poezii. Poeziile aduse și primite sunt toate de amor. Paraleii le compun inspirați de această puternică simțire, care la dînșii, ca și la paraleoaice, e o stare sufletească cronică și la care nu renunță niciodată, fiindcă este un semn de nevinovăție a inimii.

Paraleii, care sunt așa de des în pozițiune de a recurge la serviciile numeroșilor lor amici și, prin urmare, ar fi siliți a se supune legilor reciprocității, sunt totdeauna dispuși a face, dacă nu altele, cel puțin două specii de serviciiuri deosebite. Ei primesc cu plăcere a fi postilioni de amor și secundanți la duel.

Cînd vreun amic roagă pe un paraleu a fi secundantul său, atunci acesta, întelegînd toată gravitatea misiunii, dă figurei sale o expresiune cu desăvîrșire solemnă. El intră la secundanții adversarului cu pas grav, dar hotărît, fizionomia sa este politicoasă, dar teribilă. Se cetește în fața sa că el nu va ceda asupra nici unui punct.

El nu uită nimic din cele prescrise de regulile onoarei în această materie; n-ar lăsa, Doamne ferește, să treacă o singură minută peste cele douăzeci și patru de ore, căci altfel onoarea ar fi în veci pătată. Cauza amicului este acum cauza sa proprie, și propria sa onoare ar suferi cînd ar îndemna pe amicul său la vreun fapt de care ar putea *zimbi* numai un neinteresat. Cînd, după multe di-

ficulătăți, a urmat o înțelegere asupra principiului, de exemplu că au a se face scuze, atunci toată greutatea se pune pe încheierea procesului-verbal de onoare. Aici se acată de fiecare cuvânt, de fiecare virgulă, căci adesea de la punctuațiune atiră onoarea amicului. Dacă însă treaba nu se poate termina în chip pacinic, atunci, regulind modul luptei, nu cedează întru nimic asupra armelor, alegerii locului, numărului pașilor și comandai — și în toate acestea este pentru cea mai mare asprime, căci și onoarea lui este amestecată, deși nu el, ci amicul are să se bată.

Dacă paraleul joacă deseori rolul de *secundant*, nu se poate spune că ar figura tot așa de des și ca *duelant*. Cu toate acestea, când alt chip nu este și împrejurările îl silesc neapărat să se bată la duel, atunci se supune. După luptă, adică după ce unul din luptători țintise spre ceruri, iar celălalt spre virful unui plop, el vorbește cu cea mai mare nepăsare despre duelul său ca și cum ar fi un lucru ce i s-ar întâmpla în toate zilele.

Iată-l în vizită, în *tête à tête* cu o damă.

— Nu v-aș fi crezut niciodată așa de bătaș, îi zice dama.

— Nu mă cunoașteți, doamna mea. O! Când onoarea este în joc, sunt în stare... un bărbat are numai o singură onoare!

— Sunt foarte mulțămită că duelul a avut un sfârșit fericit. Dar mi se pare că v-ați cam cruțat adversarul...

— Vă înșălați. O! Eu nu cruț niciodată în asemenea afaceri; dar locul meu era dezavantajos, soarele îmi bătea în ochi și pistoalele erau proaste — mulțumită secundanților adversarului. Norocul a cam favorizat pe adversarul meu și... el merita norocul său, căci era cam... palid. Am fost de părere să reîncepem îndată, dar secundanții nu m-au lăsat.

— Foarte bine au făcut, putea să se întâmple o nenorocire pentru un lucru de nimica.

— Un lucru de nimica! Un lucru de nimica! exclamă paraleul agitat, apoi, încrețind sprincenile, șoptește printre dinți, așa încît dama să-l poată auzi: dar ce n-a fost astăzi, poate fi mine...

Acel mine însă nu mai vine niciodată.

Timpul vizitelor trecînd, paraleii și paraleoaicele se duc la primblare. Din toate persoanele care se preumblă, ele sunt cele mai elegante, fie că ies în trăsură, fie că ies călare, în costum de cavalier și amazonă.

După ce la preumblare au observat toate împărechelile formate, pe cale de a se forma sau desființate; după ce au făcut mii de observări asupra tuturor echipajurilor și toaletelor și mai ales după ce au fost țelul observărilor generale, își schimbă grabnic toaleta și se duc la prinz.

Paraleii și paraleoaicele prînzesc pe la case străine, unde petrec apoi și sara. Dacă se joacă cărțile, paraleoaicele iau parte ca și paraleii, căci ele cunosc toate jocurile; când însă sara se petrece în convorbiri și vine vorba despre literatură sau arte, paraleii și paraleoaicele au cuvîntul și nu mai tac. Un biet om modest care ar fi față și ar voi să așaze și el un cuvînt, și părerea sa, care poate nu este cu totul neîntemeiată, ar fi contrară ideilor paraleilor, toți aceștia sar cu gura înainte și strigă sau îl iau în rîs pîn' ce bietul om, de voie, de nevoie, trebuie să cedeze, sigur fiind că a doua zi au să trîmbițe pretutindenea că-i un ignorant.

— Ați citit cartea cutare? întrebă cineva pe o paraleoaică.

— *Fi donc!*

— Cum, nu vă place?

— *Quelle horreur!*

— Dar bine, ce defect îi găsiți? Eu unul am citit-o cu mulțămire.

— E rea fiindcă... nu-i bună.

— Aceasta nu-mi pare a fi un argument. Ce e rău într-însa? Ar trebui să discutăm.

— Ce mai trebuie discutat, după ce nu-i bună! Și cum poate fi bună, când autorul are un nume ce n-am auzit de cînd sunt!

Cînd se vorbește despre muzică, paraleii și paraleoaicele condamnă muzica clasică, care n-ar avea nici o noi-mă. O mulțime de vuiet, fără simțire, care nu vorbește la inimă. Ei iubesc muzica operetelor franceze și muzica de joc. Pe lîngă cele mai nouă valsuri de Strauss, ei declară un galop din *Viața pariziană* și un duet din *Ducesa de*

Geroldstein culmea cea mai înaltă ce s-a ajuns în această artă. Când se face muzică clasică, paraleii și paraleoaicele sufăr torture de urit și caută să scape cât mai grabnic. După asemenea serate, ei se dispăgubesc de uritul ce au suferit prin un *souper* vesel la una din paraleoaice. Toată compania se adună și cinează la muzica unei tarafe de lăutari ce le cîntă cîntece de dor și de jale.

La teatru paraleoaicele se duc ca să primească vizite în loje, paraleii ca să zboare din lojă în lojă. Aici intră cu un buchet de flori, colo cu un cornet de bomboane; peste tot locul zîmbesc și convorbesc; ei cunosc toate damele prezente, știu să deie cea mai mică relațiune despre oricine din public paraleoaicelor, care în vremea aceea primblă ocheana lor în toate părțile. Și dacă, la sfîrșit, îi întrebi de au fost mulțămîți, ei se miră de această întrebare; puteau fi mulțămîți, cînd teatrul nu era plin sau cînd lipsea cutare persoană sau cutare alta?

În adevăratul lor element sunt însă la baluri. Paraleoaica, în toaleta cea mai bogată și strălucită, e atunci așa de amabilă cu toți cavalerii, chiar cu cei mai modești — numai cavaleri de joc să fie —, încît te miri de această schimbare. Din contra, paraleul ridică nasul și mai sus.

El joacă numai cu damele acele care prin obicei sunt considerate ca reginele tuturor balurilor, iar cînd se apropie de o alta, el are aerul de a-i face o mare onoare, întocmai ca un sultan ce ar arunca basmaua unei sclave mai puțin favorite, și gîndește în sine: „Sărmana! Are să-i bată multe zile inima de bucurie, pentru favoarea ce i-am făcut și la care nici se aștepta!” Cotilionul, se-nțelege, îl conduce de drept un paraleu, cu o paraleoaică. El știe cel mai bine figurile; pe cavalerii care se cam încurcă îi muștră fără cruțare, prin vorbe destul de aspre și în gura mare, încît sărmanul cavaler, care nu știe să facă bine diferitele figuri și nu e tocmai dănuitor bun, se ascunde prin unghiuri rușinat. Paraleul dă chiar ordine doamnei și domnului de gazdă, care ascultă fără opunere — căci cine este așa de competent ca paraleul în această materie?

Afară de baluri, ceea ce le place mai mult paraleilor și paraleoaicelor sunt călătoriile. Pe la băi îi găsești tot-

deauna și-i recunoști după costumul lor de fantazie. Colori de rochie sau straie care bat la ochi, pălăriiuțe mici pe virful capului sau puse pe o ureche cu cozi de mai mulți coți de lungi, pe nas un *pince-nez* de aur și cu pietre scumpe etc. te fac de-i recunoști de departe. Numai cînd cauți numele lor în lista străinilor te miri de unde au ieșit atîți conți, marchizi și duci în țara noastră! Vasilică Curcan se numește *Contele Curcano-Mirmilitzki*; Costachi Gîrlă se numește baronul *Constantin Garla de Afumata*; ducesa Bute, născută Lopata — *Princesa Bostano Crastavetzki, născută Pitringello-Barabulla* etc. Pe cărțile de vizită unde stau scrise aceste nume, vezi și cîte o coroană ducală sau princiară cu o stemă împărțită în patru cîmpuri pe care sunt desemnate flori rare sau păseri năzdrăvane sau alte semne și imagini alegorice, în jurul cărora vezi săbii, steaguri și tunuri. Toate aceste au rămas, se-nțelege, în familiile lor din neam în neam, în șir de multe secole. Cînd aude un biet străin nume ca *Garla de Afumata* sau *Pitringello-Barabulla*, cum să nu creadă că între străbunii actualilor baroni și principii trebuie să fie o mulțime de cavaleri rătăcitori, de cardinali, de mareșali?

Contesele și princesele le găsești încunjurate de o mulțime de străini tineri care sunt preanonorați de a fi în bunele grații a unor dame așa de frumoase, de nobile și de amabile. În asemenea ocaziune, paraleoaicele se fac că nu te cunosc, iar cînd nu le dă mîna a te ignora, atunci te îndeamnă să iei un titlu, cel puțin de baron, fiindcă în străinătate n-ai putea trece altfel pîntre oameni. În zadar protestezi, jurînd că n-ai avut nici un baron pîntre strămoși, că aceștia, sărmanii, își căutau de moșiile lor, neștiind că sunt asemenea titluri pe lume — ele șoptesc pe la urechile încunjurătorilor lor că ești baron de foarte bună familie, dar că ești un original ce are mania de a călători *incognito*.

Însă anii trec, vine un timp cînd frumusețea dispare, cînd nervele slăbesc, cînd și paraleii se simțesc cuprinși de îngrijire pentru un viitor necunoscut, cînd, ca la toți ceilalți muritori neprivilegiați, problema vieții trece prin

minte cu iuțea fulgerului ; cînd, în ciuda candelor ce aprind paraleoaicele la icoana din ietac și a luminării ce trimit la biserică, plăcerile cele vechi le-au zis rămas bun. O lege fatală și comună îi silește și pe dinșii la supunere ; bătrînețele vin — bătrînețele... ce se fac ei atunci ?

O, tăcere !

CHRISTACHI VĂICĂRESCU

Fă-mi o groapă la răcoare
Că inima rău mă doare.

Cîntec vechi

Christachi Văicărescu fusese camaradul meu de școală. Ca copil simțea o adîncă antipatie pentru carte. El ura limbele clasice mai tot atît de mult ca și pe cele moderne ; nu-i plăceau matematica, geometria și istoria naturală, nu afla nici o mulțumire în studiul geografiei, nu prea avea plecare pentru literatură și din istorie știa numai că grecii se adunau la jocurile olimpice ca să se trîntească și să cînte, că romanii își puneau cîteodată mîna în foc ca să scape Roma, că se îmbrînceau din cînd în cînd de pe stîncă Tarpee și că în veacul de mijloc cavalerii rătăceau prin păduri ca să mîntuiască princelele de tirania urieșilor și a balaurilor. La joc însă și la masă era cel întăi. El alerga mai tare și bătea mingea mai ghi-baci decît toți. Iar la mîncare, deși înghițea cantități imense de bucate, acestea nu-i potoleau niciodată apetitul pe deplin. Tatăl său, ca om priceput, țiind seamă de aceste plecări ale sale, îl scoase din școală și-l luă la țară pe lîngă dînsul. De atunci nu l-am mai văzut.

Mai deunăzi, un domn cu fața rotundă și barba plină mă întîmpină și, lovindu-mă pe umăr, mă întrebă de-l mai cunosc. Văzînd că stau la îndoială, îmi zise :

— Eu sunt Christachi Văicărescu.

— Cum se poate ? Niciodată nu te-aș fi recunoscut, ai o barbă grozavă și arăți voinic și zdravăn...

— Ah ! aparența e înșălătoare, suspină el.

— Ce mai faci, unde trăiești, ești însurat ?

— Sunt însurat — sunt foarte nenorocit.

— N-ai nemerit-o ? Îmi pare foarte rău.

— Nu sunt nenorocit în căsătorie. Am o femeie foarte bună, sărmana, însă...

— Interesele poate nu-ți merg bine.

— Ba, nu mă pot plînge; merg destul de bine, însă...

— Ei bine, ce-ți lipsește?

— Ah! Sunt bolnav, sunt foarte bolnav.

— Glumești, tu bolnav? Arăți tare și voinic ca un urs.

— Asta mă nenorocește, strigă el, nimeni nu vrea să mă creadă. Toți își inchipuiesc că glumesc sau că sunt nebun. O, Doamne, Doamne! Rea e lumea asta! Ce am făcut eu de nu merit crezare, nici măcar de la tine cu care am fost prietin odată? Ce am greșit eu oamenilor, de mă iau în rîs cînd le spun durerile mele? spune, explică-mi...

— Nu te burzului, Christachi, nu voiam să te supăr; te vedeam rumen și zdravăn și gîndeam... judecînd după aparență... dar ce-ți este, ce boală ai?

— Ce boală — *boală* în singular? Întrebă-mă ce *boale* am, și lasă mult să mă gîndesc ca s-adun numărul lor, căci cifra e îngrozitoare. Iar zîmbești? Mă nenorociți cu zîmbetul vostru! Cînd ți-o spune boalele mele ai să rîzi. Dă-mi parola că nu vei rîde și ți le spun.

— N-oi rîde.

— Pătinesc mai întîi — e ridicul a spune — pătinesc de inimă.

— De inimă? Vro durere ascunsă, vrun amor nenorocit...

— Ce vorbești copilării? Gîndesc eu la aceste, pot eu gîndi la aceste? Aș vrea să am asemenea suferințe, dar nu. O, nu! Pătinesc de inima materială, de astă bucată de carne care stă ici la mijloc și-i cam plecată spre stînga. Am bătaie de inimă.

— Bătaie de inimă? Ai avut vo supărare, vo grijă mare...

— Ba nu; asta-i mai a dracului: n-am avut nici o supărare, mi-a venit dintr-o friptură de curcan.

Nemaiputîndu-mă opri, lăsai risului meu cursul cel mai liber. Christachi însă, văzînd așa, îmi întoarse spatule și voi să se depărteze fără a mai perde o vorbă cu mine. Abia îl putui opri, țiindu-l de braț.

— Nu te supăra, Christachi, mărturisește singur că pare foarte curios de a suferi de inimă dintr-o friptură de curcan.

— O! Cei fericiți nu cred niciodată în suferințele altora! esclamă el. Și nu mi-ar fi ciudă dacă ar spune-o un om special, dar voi, mirenii în doftorie, pentru ce vă amestecați unde nu vă pricepeți? Am să-ți esplic totul, ca să înțelegi și tu, pentru ca, dacă vei suferi vodată de ceva, să știi cauza și împrejurările.

— Explică, am răspuns.

Christachi Văicărescu tuși și începu a-mi ține următoarea cuvîntare:

— Vezi, ici în dreapta și în stînga sunt plămîinii (*pulmones*); aceștia sunt ca doi bureți care se strîng și se întind după cum intră sau iese aerul. La mijloc între dinșii este inima (*cor*), împărțită în două chilii. Neîncetat sîngele intră și iese și întotdeauna se închide și se deschide un căpăcel, a cărui mișcare o numim bătaia inimii. Această parte superioară a trunchiului este despărțită de partea inferioară printr-o piele groasă (*diaphragma*). În partea aceasta se află ca organe principale stomahul (*ventriculus, stomachus*) și maiul (*hepa, jecur*). Stomahul este un fel de sac elastic. După mîncare se întinde, apoi după mistruire se strînge la loc și intră în starea sa normală. El joacă rolul cel mai important în toată mașina asta ce purtăm un șir de ani pe acest pămînt. Căci el îți produce mulțămirea cea mai mare, cînd mîninci cu apetit, și cea mai mare nemulțumire, cînd suferi de dînsul. De ți-e bolnav stomahul, ești un om perdut. Capul nu mai este limpede, culoarea feței se perde, puterile slăbesc, șelele te dor, picioarele nu mai au putere, somnul te părăsește și veselia îți zice pentru totdeauna ziua-bună.

— Tu mi-ai spus că pătinești de inimă, îl curmai eu.

— Aibi puțină răbdare, pentru Dumnezeu! — mă rugă Christachi.

Acum vezi ce mi s-a întîmplat. Friptura cea de curcan a făcut să-și peardă stomahul meu elasticitatea, și cînd mîninc ceva, orice-a fi, măcar o lingură de ciorbă, el se umflă grozav, ia așa (aici întinse amîndouă brațele înaintea lui), încît apasă pe diafragma care la rîndul ei apa-

să pe plămîni și pe inimă. Plămîinii, nemaiavînd destul spațiu, nu mai lucrează liber, așa încît sufăr de înădușeală, iar inima apăsată nu mai are loc destul pentru sîngele ce se grămădește în ea și bate și fierbe îngrozitor. De-aceea sufăr, din cauza fripturei celei de curcan, de stomah, de pept, de inimă, fără a mai pomeni de celelalte organe care bolesc și ele, se-nțelege, de vreme ce sunt toate în cea mai strînsă legătură. Nervele îmi sunt totdeauna iritate, capul îmi e totdeauna greu, gîtlejul aprins. Îmi e totdeauna foame, și, de mînînc, vai ș-amar, sunt omul cel mai nenorocit! De nu mînînc, cad de osteneală. Ah! ce viață grozavă și ticăloasă!

— Și n-ai cercat nimica pentru ca să te îndrepti?

— Eu n-am cercat nimica? Am făcut toate curele cunoscute până astăzi. Am luat doftorii cu oca; m-am căutat cu alopații, cu omeopații, cu electro-omeopații, cu hidropații și — băbește. Cîteodată mă căutam în același timp cu medici alopați cu omeopați, luînd medicamente și de ale unora, și de ale altora, fără ca unii să știe de alții. Începînd cu lingure la fiecare oră, picături, hapuri și prafuri, am ajuns la clondire mari de doftorie pe care toate le-am înghițit; am luat tot soiul de ape minerale; am făcut zi și noapte comprese reci sau calde; am făcut tot felul de băi cunoscute, m-am adăpat cu apă rece până ce n-am mai putut. Am întrebuițat toate mijloacele așa-numite universale: hapuri de Morizon am înghițit multă vreme, începînd cu cîte trei pe zi și ajungînd *crescendo* pîn' la treizeci și nouă; am băut siropul Pagliano; am făcut tot ce prescriu Holoway, Raspail, Baumscheidt și contele Mattei. Văzînd că aceste mijloace universale, bune pentru toți, mie nu-mi foloseau, m-am întors la curele noastre naționale, m-am supus la salcie și fumuri; am făcut descîntece cu legătură de ceapă și spuză; am ars petică; am stîns cărbune; am înghițit inimi de porumb și rînză de găină neagră; în sfîrșit, am chemat o babă țigancă, vestită în descîntece, ca să mă caute, și — trebuie s-o mărturisesc — am dat să cetească rugăciuni de cătră un popă dintr-o mănăstire mică de la munte, despre care auzeam că face minuni.

— Christachi, pentru Dumnezeu!

— Nu ride, nu știi ce vra să zică boala: din bărbat verde, ajungi babă bătrînă, căzătură, hodoroagă. Am făcut ca bărbații și am făcut ca babele: nu este medic, nu este babă ce n-aș fi consultat, dar vai! Toate în zadar! În zadar! Sunt bolnav prăpădit și singura mea dorință este să sfîrșesc cit mai curînd; singura mea speranță — sapa și lopata! (Aici își scoase portsigarul și-mi oferî o sigaretă). Nu fumezi? Tutunul meu e foarte bun.

— Christachi, prinzești azi cu mine?

— Bucuros. Adică vorba vine, căci eu trăiesc acum mai mult din aer, nu știu cum de mă mai țin. La cîte oare?

— La cinci. La revedere. Caută de fii mai veseli.

— Eu, mai vesel? Ah! Îți bați joc de mine! La revedere!

Ne despărțirăm. Înfătoșirea lui Christachi Văicărescu mă preocupa. Întîlnisem mulți oameni extraordinari în viața mea, dar nu dădusem încă de un ipohondru straniu ca acesta. Vorba lui răpede, ochii lui aprinși, înfățișarea sa sănătoasă și fizionomia sa tristă și veselă totodată formau un ciudat contrast. Mă dusei la un amic al meu, un tînăr medic, doctorul Franzolă, și povestindu-i întîlnirea ce avusesem, îl îndemnai să vie și el la mine la prînz. Cînd mă întorsei cu Franzolă acasă, Christachi mă aștepta. Văzînd în bibliotecă un dicționar de universitate, el îl deschisese și cetea la cuvîntul „inima“; figura lui părea foarte îngrijită.

— D. Văicărescu, proprietar — doctorul Franzolă, prezentai eu.

— A! D-lui este doctorul Franzolă de care mi s-a spus atîta. Îmi pare foarte bine de cunoștința d-voastre. Sunt un bolnav prăpădit. De mi-ți da voie, vă voi consulta și pe d-voastră, deși am început a despera că boala mea ar fi curabilă.

— Cînd veți binevoi, răspunse doctorul; cel mai nimerit mă găsiți dimineața pînă la ora...

— Dar fiindcă am mulțămirea a vă vedea acum, îl curmă Văicărescu, socotesc că nu v-ar supăra de m-ați supune la moment unei cercetări amănunțite.

Fără a mai aștepta răspuns, Christachi începuse a-și scoate surtucul, lăsînd a se vedea un pept lat și voinic, cînd feciorul ne întrerupse, invitîndu-ne la masă.

— Lasă pe mai tîrziu, Christachi, îi spusei, ai timp destul.

Văicărescu încreți sprincenele și se supuse cu nemulțămire.

Doctorul Franzolă era un om vesel, îi plăcea să mănînce și să bea bine și mai ales găsea plăcere într-o convorbire viu întreținută.

Șezînd la masă, Franzolă începu a povesti din vremea studiilor despre nebunii făcute. Văicărescu îl asculta cu melancolie.

— Ah! suspină el — fericiți acei pe care nenorocirile prezente nu-i preocupă într-atîta, încît să le șteargă din minte amintirile trecutului! Eu nu mai am nici trecut, nici viitor; prezentul e totul pentru mine. Acesta e singurul meu gînd, singura mea preocupare: un chin grozav care mă sfișie și mă arde. Cît sunteți de fericiți și vrednici de invidie! Întrerupîndu-se deodată mă apucă de braț și-mi zise cu glas răpede: Nu înghiți ciorba ferbinte, pentru Dumnezeu! că are să ți se dilateze stomahul. Căldura produce extensiunea tuturor corpurilor. Nu-i așa, doctore!

Franzolă zîmbi, iar mie îmi căzu lingura din mîină, spăriet.

— Precum vă spun, urmă Christachi, eu am numai un singur gînd, acel al boalei sau, mai bine zicînd, al *boalelor* mele, căci nu este organ în tot trupul meu de la creștet și până la talpă de care să nu sufăr. Adeseori mă-ntreb dacă nu sunt nebun. Mă culc cu gîndul meu, mă trezesc cu dînsul, trăiesc cu dînsul; astîmpăr nu mai am. De-mi trece prin cap a pleca, pun caii la trăsură și mă duc. Ca să am și altă ocupațiune decît agricultura, m-am ales primar, cu gînd de a mă interesa și de a face să înflorească comuna mea. În zadar! N-am ținut două săptămîni, și am demisionat cu deznădăjdie. Am început atunci a mă ocupa de cai, auzînd că aceasta produce emoțiune și-ți atrage gîndurile. În zadar! Puteau să peară toți caii cîți îi aveam, îmi era indiferent; m-am desfăcut de dîșii. Atunci mi-a venit gîndul să mă arunc în politi-

că și să mă aleg deputat, însă auzînd că în capitală trăiești într-o climă bolnăvicioasă, că apa e rea și mai cu seamă spuîndu-mi un amic că discuțiile parlamentare produc bătaie de inimă, gîndii la starea sănătății mele, mă apucară fiori, mi se ridică părul de groază și părăsii acea idee.

Aici, vîzînd că ciorba i se răcise, o înghiți cu o grabă cum nu mai văzusem. După aceasta urmă:

— Odată, cum eram la țară, mi se spuse că a venit în sat un medic trimis de administrație ca să vaccineze copiii din sat și că trăsese în gazdă la primar. Îndată îl invitai la curte, sperînd că acesta îmi va da vreun sfat bun. Dar de unde? Era un ignorant care avea mai puține cunoștințe medicale decît mine; un șarlatan care-mi spunea cai verzi pe păreți; susținea că sunt sănătos și că boala mea ar fi numai ipohondrie! Auzi dumneata?

— Un pahar de vin, Christachi, îl întrerupsei.

— De vin, de vin curat, eu? Vrei să mă nenorocesti? să înghit eu alcool? exclamă el. Pune-mi două picături în apă.

Christachi înghițea cantități enorme de bucate, tot susțînd că nu are apetit. Franzolă îl observase cîțva timp, după aceea, incingîndu-se o convorbire de călătorii, se lăsă cu totul avîntului vorbei și tot povestea, povestea. Înfierbîntat de vorbă, bea în fiecare moment cîte un pahar, tot lăudînd vinul, și se făcea din ce în ce mai vesel.

— Mi-a venit o idee, îmi șopti Văicărescu la ureche.

— Care?

— Am să consult pe Franzolă îndată după masă. A băut cam mult și socotesc că mi-a spune adevărul, știi, *in vino veritas*.

— Bine.

— Și d-voastră veți fi călătorit mult, domnule Văicărescu, urmă Franzolă.

— Dar, ca să mă caut: am fost prin Austria, Germania, Franța, Anglia, Belgia, Italia și Svițera, răspunse Christachi.

— Și unde v-a plăcut mai mult?

— Mai rămîne indoială? În Franța. Acolo zic și eu că oamenii știu trăi. Bucatele sunt ușor de mistuit și reci, pe cînd nemții sunt foarte răi bucătari, iar englezii

sunt grozavi : îți dau carne crudă, plină de sînge, încît te miri de scapi cu viața.

— Dar Italia, frumoasa Italie, patria artelor ?

— Nici acolo nu mi-a prea plăcut. Italianii au un fel de bucătărie cosmopolită, încît nu știi de ce să te ții. Poamele lor sunt bune, însă au neajunsul de a te îndemna să mănînci prea multe și-ți produc colice. Apoi, clima fiind foarte caldă, ești silit să tot bei. Poți, dar, să-ți închipuiești ce zice stomacul, acest organ însemnat, esențial.

Feciorul ne aduse friptura.

— Friptură de curcan ! țipă Văicărescu înspăimîntat. Vrei să mă ucizi ?

— Nu-i vina mea, îți jur că nu știam.

— Am să iau o bucată de pept, urmă Christachi, îmblinzindu-se.

Văicărescu mîncase cît opt. Cînd ne scularăm de la masă, el nu mai putea. Doctorul de altă parte băuse un număr bunîșor de păhăruțe și era foarte vesel.

— După masă îmi place să aud muzică, zise Franzolă, vo melodie jalnico-melancolică sau, dacă nu se poate, s-aud cel puțin cetindu-se poezii. Cadența versurilor face asupra mea efectul muzicii, îmi îmbată creierii și mă aduce într-o stare de nesimțire foarte plăcută.

— Ce muzică și poezie ! răspunse Văicărescu, muzica și poezia vieții stă în stomah. Cînd acesta funcționează bine, viața-i poetică, cînd stomahul suferă, viața-i cea mai grozavă proză. Mă rog să nu cetim nimica, căci monotonia versurilor mă face nervos și-mi înfățoșează boalele mele cu colorile cele mai negre. Mai bine, vino, doctore, de mă cercetează. Acuma trebuie să-mi spuie adevărul, îmi șopti la ureche.

— N-am putea lăsa cercetarea pe mine ? întîmpină Franzolă.

— Acum sau niciodată ! rugă Văicărescu.

— Deșteaptă-te, Franzolă ! adăusei eu.

Pacientul și medicul trecură într-o altă cameră.

După o pătrime de oră revenind amîndoi, văzui pe Franzolă zîbind, iar Christachi arăta foarte trist.

— Ei... ?

Franzolă ridică umerile, iar Văicărescu clătină din cap cu melancolie. Apoi, adresîndu-se către mine, îmi zice încet :

— Mînte am eu să întreb pe un om cînd aburii vinului îi înecă creierii ! Mi-a spus cuvinte fără noimă, susținea că toate organele mele sunt în starea cea mai bună, că nu pot să sufăr de nimica și că totul este închipuire, ipohondrie. Am să mă duc să-l văd mine dimineața cînd va fi deștept, și va vedea el singur cum s-a înșălat astăzi.

Cînd mă dusei a doua zi să văd pe Christachi Văicărescu la otelul unde ședea, îl găsii făcîndu-și pachetele și gătindu-se de plecare.

— Cum, Christachi, te și duci, ne lași ?

— Socotiți că voi mai sta un singur moment în orașul vostru ? Eram să mor astă-noapte.

— Ce fel ?

— Simțeam pe brațul stîng o mîncărime grozavă și m-am speriat socotind că sunt bolnav de vărsat (*variolae*).

— Să vedem... te-a pișcat un țîntar.

— Asta mi-a spus și doctorul, dar, presupunînd că aveți dreptate, frica nu e de ajuns ? Nu, nu mai stau nici un moment.

— Așadar ai văzut pe Franzolă astăzi dimineață ?

— L-am văzut. Nu știe nimica. Închipuiește-ți că astăzi, fiind în toate mințile, mi-a repetat tot aceea ce-mi spusese și ieri. Toți medicii nu știu nimica, toți sunt niște ignoranți !

— Nu te mînia pe mine, Christachi, dacă ți-o spun, însă tu suferi numai de ipohondrie.

— Ah ! și tu, și tu ! Nimeni nu mă crede. Am să mor într-o zi, și atunci numai aveți să vă convingeți că am avut dreptate și veți zice întristați : „Prea tîrziu vedem că avea dreptate bietul om. Sărmanul, noi nu-l credeam, și iată că a murit“ și aveți să mă jeliți și să-mi plîngeți de milă !

Văzînd că zîmbesc iară, Christachi Văicărescu zise ziua-bună și porni furios.

ȘTEFAN ȘI MIHAI

Schöner Preis für euren Schweiss
in der Feldschlacht dass ihr jetzt in
Gymnasien lebet!

Schiller

Cînd eram copil, învățam la școală faptele glorioase ale lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Ascultam cu entuziasm despre războaiele și biruințele lor; despre vitejia ostașilor ce conduceau; despre spaima ce dedeau în dușmani și despre altarele ce înălțau către cer, cînd se întorceau victorioși. Eram indignat de uitarea în care fusesem cufundați acești eroi în șir de lungi veacuri și aveam convingerea că acum, memoria lor fiind restatornicită, moștenitorii se vor arăta vrednici de acești falnici străbuni. Și cum nu ar fi vrednici de ei, cînd la orice ocaziune pronunță numele lui Ștefan cel Mare și al lui Mihai Viteazul? De atunci am auzit însă, din nenorocire, aceste nume prea des, așa de des, încît și-au pierdut tot prestigiul. De le-ar pronunța măcar generalul către soldați înaintea bătăliei, ca să le aducă aminte cum străbunii se luptau și biruiau, dar astăzi, cînd ne luptăm cu pana și cu cuvîntul la tribună și prin jurnale!...

Un orator impută celuilalt fapte puțin onorabile și-i aruncă în obraz doi Ștefan și trei Mihai, celălalt îi răspunde acuzînd la rîndul său pe protivnic de oareșicari erori de calcule ce ar fi făcut pe cînd ocupa cutare funcțiune și-l nimicește aducîndu-i aminte de Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. Un jurnalist spune de altul că este vindut străinului și-l amenință cu memoria lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, iar acesta îi răspunde că celălalt ar fi un trădător și ar conspira contra numelui străbunilor noștri: Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Și nu numai oratorii de pe tribună și jurnaliștii împodobesc cu aceste nume cuvintele și articulele lor; astăzi

Ștefan și Mihai au ajuns la noi o întrebuintare zilnică pentru orice ocaziune; ne referim la dînșii pentru a susține orice idee, fie politică, socială, religioasă, economică sau morală. Profesorul de pe catedră cînd propune istoria, neapărat că trebuie să compare bărbații mari ai altor popoare cu Ștefan cel Mare și cu Mihai Viteazul.

De exemplu:

„Așa trăia, domnilor, Diogene în polobocul său, mai fericit decît un rege. Să nu credem însă că nu au fost domni tot așa de filozofi ca și dînsul, și care domni am putea cita aici mai potrivit decît pe Marele Ștefan și pe Viteazul Mihai, care dormeau tot așa de liniștit, învăliți în mantale pe cîmpul bătăliei, rourat de singele dușmănesc, precum filozoful antichității într-un poloboc etc.“

Preotul cînd vorbește de pe amvon și vrea să îndemne pe creștinii de astăzi de a se întoarce la o viață morală și simplă, invoacă umbrele lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

„Fi-ilo-o-or! Lăsați-vă de păca-ate și fiți iar buni creștini, postind, umilindu-vă și zidind tot atîtea mănăstiri, cite au zidit Ștefan cel Mare și Mihai Vitea-a-zu-ul!“

Poeții, din cei care caută zadarnic inspirațiuni în propria lor închipuire, le găsesc ușor în citarea lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare.

„O, mîndră Românie, în tine cut în van
Pe un Mihai Viteazul și un Mare Ștefan!
Dar în curînd, desigur, tu iarăși ai să ai
Eroi plini de bravură ca Ștefan și Mihai!“

Un avocat apărînd înaintea juraților pe un făcător de rele, acuzat de omorîrea unei familii de negustori străini, sfîrși în modul următor:

„O, nu! onorabil juriu, acest nenorocit pe care îl vedeți tîrit pe banca acuzaților nu numai că nu trebuie condamnat, dar putem zice că el s-a arătat demn de toată lauda publică. Ce a făcut el alta decît ce făceau cei mai mari eroi ai noștri cu a căror nume ne mîndrim noi astăzi? Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul omorau mii și iar mii de păgîni care amenințau naționalitatea noastră și numele lor se pomenește cu măriri eterne — și acest

martir al naționalității a ucis numai trei dușmani de moarte ai românilor și societatea amăgită cere pedepsirea lui! O, lume ingrată!”

Nu este discuțiune în care să nu se bazeze și o parte și alta pe Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Unirea tuturor românilor, zic unii, este nu numai o necesitate imperios cerută de spiritul secolului, dar este și tradițională, căci spre realizarea ei au ținut Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare și unirea a fost țelul tuturor luptelor lor. Din contra, zic alții, unirea nu a fost niciodată dorită de români, nu numai acum, dar nici în timpurile cele mai glorioase, și tocmai pentru a o evita s-au luptat Mihai Viteazul cu moldovenii și Ștefan cel Mare cu muntenii.

Este vorba de centralizare și descentralizare — unii susțin că Mihai și Ștefan aveau guvernuri centrale puternice, de unde porneau peste toată țara raze de fericire; adversarii pretind, din contra, că pîrcălabii diferitelor ținuturi aveau o putere foarte mare și că ținuturile lor erau mici republice, neatîrnate de centrul politic. Se propune înarmarea țării după sistemul prusian — trebuie acesta adoptat sau nu? Desigur, după părerea unora, căci dacă Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul l-ar fi cunoscut, ei l-ar fi primit fără stînjînire. Au n-aveau ei un sistem asemănător? Ei înarmau cu coase și topoare pe toți românii și le ziceau să sară la luptă, cînd vor auzi buciumul din deal; acum armele s-au îmbunătățit: în loc de coase și topoare, întrebuițăm puști cu ac și tunuri ghintuite, dar sistemul e tot acela. Este chiar de presupus, cu destulă probabilitate, că prusianii au luat acest sistem de înarmare generală după Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Se vorbește de drumuri de fer. Drumuri de fer la noi în țară! Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare s-au opus cu energie la facerea unor asemenea drumuri perfide, prin care ar fi putut năvăli toți străinii în țară în trăsurile legate unele de altele. Și noi trebuie să urmăm exemplul acestor eroi: Fără vagoane și locomotive, Ștefan și Mihai băteau pe toți vecinii, prin urmare și noi trebuie să-i batem, dar nu să facem drumuri de fer ca nemții și franțuții și toți dușmanii naționalității noastre. Ideea acestui

drum perfid trebuie să fi fost iscodită de jidani, pentru ca să poată năvăli în țară mai cu ușurință.

Cum să susținem religiunea părinților noștri? — Trebuie fiecare familie să trimită cel puțin cîte un fiu la călugărie; astfel nu numai ne-am reîntoarce spre credința primitivă, dar încă am împiedica risipa mănăstirilor zidite de Ștefan cel Mare și de Mihai Viteazul, aceste locașuri sfinte, aceste urme vii ale măririi trecute, aceste porturi adăpostitoare ale naționalității noastre, în vremile cînd străinii căutau să înmorminteze memoria Marelui Ștefan și Viteazului Mihai!

Presa este prea liberă, licența e nemăsurată! — Pentru ce? Această libertate de presă este la noi o tradițiune încă din timpurile lui Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare. Cine va putea oare cita un singur exemplu că sub domnia acestor monarhi s-ar fi dat în judecată și condamnat un singur jurnalist, pentru o licență ce și-ar fi permis? Și astăzi această libertate nu ar mai fi?!

Într-o societate se vorbea despre nemurirea sufletului. Argumentul principal al celor ce o sprijineau era memoria lui Ștefan cel Mare și a lui Mihai Viteazul. Nu ar fi, în adevăr, o insultă adusă memoriei acestor bravi, de a nu crede că sufletele lor plutesc asupra capetelor noastre și ne inspiră la toate faptele mărețe ce le facem astăzi, pentru lauda posterității și onoarea lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul?

Într-un consiliu comunal oarecare se propusese a se încunjura o grădinuță din oraș cu ostrețe de fer, în locul unui zaplaz de lemn. Pentru a nu se face părtinire, se hotărî ca ostrețele să se dea în întreprindere cu licitație celui ce ar propune condițiuni mai avantajoase. Această propunere fiind primită, o mare și înverșunată discuțiune se stîrni pentru a se ști dacă între concurenți se vor putea admite și străini. Discuțiunea luînd din ce în ce proporțiuni mai amenințătoare, unul din cei care cereau escluderea străinilor de la concurență luă cuvîntul și conjură pe toți colegii, în numele lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, de a nu comite o asemenea crimă contra naționalității noastre. Cuvintele sale făcură un efect fulgerător și se hotărî ca străinii să fie excluși.

De atunci, în adevăr, ostrețele de fer nu s-a mai făcut în locul zaplazului, dar naționalitatea și memoria străbunilor era scăpată !

La o întrunire publică în care un vicepreședinte de Cameră făcea laudele partidului său, un ascultător îl întrerupse cu întrebarea : care vă e programul ? Oratorul stă o clipă nedumerit, apoi, întinzînd mîna spre portretul lui Mihai Viteazul ce spînzura la un părete, exclamă cu mîndrie : Programul nostru ? Iată-l : Mihai Viteazul ! — Aplauze zgomotoase urmează, și cei nedumeriți, cunoscînd acum programul partidului, nu mai cutează să întreprună.

În Cameră, Senat și consiliuri județene sau comunale ; în pretoriul Tribunalului ; în biserică pe amvon ; în tabăra soldaților ; în teatru și la primblări ; în adunări private și publice ; în articule de jurnale politice sau literare ; în poezie ; în compunerile băieților din școală ; în foi umoristice ; în gura fiecărui orator, fiecărui tîrziebriu — Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul ; Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare !

Umbre mărețe ! Aceasta este răsplata ce vă așteaptă ! Un singur monument nu vi s-a ridicat¹ ; pe mormîntul vostru nici o peatră comemorativă ; ruinele ce ne-ați lăsat stau în părăsire, nici măcar un păzitor bătrîn nu este pus spre îngrijirea lor și, nemulțumiți cu atîta, urmașii nedemni profanează încă gloriosul vostru nume !

¹ Cînd s-au scris aceste rînduri, Consiliul comunal din București nu se învoise încă cu un speculant din Paris, d. Godillot, ca acesta să-i facă, în chip de anexe la halele unde se vinde carne, o grădinuță publică și statuia lui Mihai Viteazul, iar despre statuia lui Ștefan cel Mare din Iași, pentru a cărei ridicare a lucrat mulți ani mai ales autorul acestor rînduri, nu se hotărîse încă nimic.

CUCOANA NASTASIICA

Era odată o babă și baba ceea avea o față și fata ceea era frumoasă...

Inceput de poveste

— Of ! Of ! Răi au mai ajuns oamenii în ziua de astăzi. Nu mai au nimica sfînt pe lume, nu mai au nici sfiială în față cu cei bătrîni, nici frica de Dumnezeu !

Așa exclamă cucoana Nastasiica cătră jupîneasa Floarea.

— Dar, cuconiță, dar — răspunde Floarea — tare-s răi oamenii în ziua de astăzi, of ! tare-s răi !

Și amîndouă suspinară lung și adînc.

Cucoana Nastasiica, o băbușcă zbîrcită, îmbrobodită cu un barez negru, șade grămădită în fundul unui divan ce se întinde de la un capăt de odaie la celălalt, avînd picioarele acoperite cu un salup blănit. În stînga ei, pe canapea, sunt două părechi de metanii, iar în dreapta o păreche de cărți. Într-un colț deasupra canapelei este o icoană mare ce înfățișează pe Maica Domnului, înaintea căreia arde o candelă, iar alătura în părete mai sunt două alte icoane mici a Sfinților Neculai și Ioan Gură-de-Aur. Jupîneasa Floarea e tot atît de bătrînă ca și stăpîna ei, e îmbrăcată cam tot asemenea, numai în haine mai proaste, și cînd intră în odaie își lasă papucii la ușă, ca să nu feștească covorul, și umblă numai în colțuni. Aceștia sunt de lînă groasă.

Cînd urma convorbirea citată mai sus, cucoana Nastasiica sfîrșise și mai multe *pasiansuri*, se jucase după aceea cîtva timp cu o păreche de metanii, apoi cu celălaltă, și acum gusta dintr-o farfurioară niște dulceți de cicoare, calde încă, ce-i adusese jupîneasa Floarea pe o tăblăluță, spre cercare.

— Oare n-ar fi bine să le mai ferbi ceva? zise cucoana Nastasiica mestecînd dulcețile.

— Doar sunt destul de legate, cuconiță, răspunse Floarea.

— Dar să nu-ți uiți vorba, ce spuneai de fata lui Niță grădinarul?

— Spuneam că nu-mi place, cuconiță. Băiatul viziului de la cuconul Mihalachi de alături cam umblă după dînsa. Și eu i-am spus: ia seama, copilă hăi, că băiatul e din cei ce sar gardurile. Dar ea nu m-ascultă și primește de la dînsul cînd un tulpă, cînd alte prezențurile; chiar astăzi i-a adus o păreche de papuci de cei cusuți cu flori. Și i-am spus: nu-i lua, că nu-i lucru curat, dă-mi-i mai bine mie să-i strîng în cămară până ce-o spune și cuconiței, dar ea nu m-ascultă. Apoi de unde are flăcăul atîtea parale ca să cumpere lucrurile acestea? Cuconiță, nu-i lucru curat. Apoi el nici nu pune pe nimeni s-o ceară, și își face de cap. Fetei, o văd după ochi (c-am mai văzut multe), încep a i se aprinde călcăile și are să se facă ograda de batjocoră.

— Tare-s răi oamenii de astăzi, exclamă iar cucoana Nastasiica, tare-s răi! Și tocmai acum în postul mare, cînd avem să intrăm în săptămîna patimelor! Vezi, Floareo, ca părintele Dumitru, duhovnicul meu, să le spovediască pe toate și mai ales pe Zoița lui Niță, și i-o plăti eu. Mai vezi ca nu cumva să afle ceva nepoată-mea Catincuța, auzi tu?

— Saracan de mine și de mine, cuconiță, dar cum gîndești așa ceva de la mine? Dar pe duducuța o păzesc ca ochii din cap. N-am crescut-o eu, n-am purtat-o eu în brațe! Vai de mine, unde se poate să afle ceva!

— Dar acum ce face Catincuța?

— Cîntă din Gavril.

— Din *clavir*, Floareo, o îndreptă cucoana Nastasiica.

— Ei fie, că nu-i mai pot zice numele. Și apoi frumos mai cîntă, cuconiță, și se duce inima, nu alta. Și cetește de pe hîrtie și cîntă și-i sar degetele în sus și-n jos ca niște șoareci.

— Bine, bine, răspunde cucoana Nastasiica zîmbind cu mulțumire. Dar, Floareo, ai luat seama, precum ți-am spus, ce face seara după ce mă culc eu?

— Am luat, cuconiță, m-am uitat pe borta cheiei. Ducea se pune la masă și scrie. Și apoi, ia așa, își reazimă capul pe mină și gîndește și se uită înaintea ei, și-apoi scrie iar într-o carte și după asta incuie cartea în saltar și-apoi cheamă pe Anica s-o peptene și-apoi se culcă.

— Oare ce-o fi scriind? zise cucoana Nastasiica cam îngrijată.

— Trebuie să fie rugăciuni, cuconiță.

— Hm... curios lucru... dacă n-ar fi rugăciuni, sau dacă ar fi cumva rugăciuni de ale papistașilor ce o fi învățat-o înlăuntru la pansion!

— Nu, cuconiță, că duduca e tare evlavioasă.

— Vezi, Floareo, nu-i vei putea lua o dată cartea fără ca să bage de seamă și să mi-o aduci ca să văd și eu?

— Bine, cuconiță.

— Numai să nu cumva să prindă de veste copila!

— Las' pe mine, cuconiță.

Zicînd aceste vorbe, Floarea se-ndreaptă spre ușă să ducă dulcețile. Abia făcuse cîtiva pași, stăpîna ei o chemă înapoi, zicîndu-i:

— Să spui vîtafului să cumpere alvaua, icrele, caractele și celelalte havaricale de post de la jîdanul din colț; el vinde ocaua cu douăzeci de parale mai ieften. Băcanii creștini s-au scumpit acum de nu te poți apropia.

— Bine, cuconiță. Adevărat, tare s-a mai lăcomit lumea!

Vrînd iarăși să iasă, cucoana îi mai zise:

— Nu uita să spui bucătarului să nu facă sarmalele așa de vîrtoase. I-am mai zis de două ori. De nu m-o asculta nici acum, spune-i că-l vede sfîntul Neculai cel din cui.

— Lasă, cuconiță, că mă duc eu singură la bucătărie să văd cum face și să-l povățuiesc.

Abia ieșise Floarea din casă, cînd auzi iarăși pe stăpîna ei bătînd din palme și intră din nou.

— Floareo, dă-mi metaniile de la picioare, că le-am scăpat jos.

Floarea se plecă, luă metaniile de la picioarele cucoanei Nastasiicăi, i le dădu și ieși. Cucoana Nastasiica, rămîind singură, se mai jucă cîtva timp cu metaniile, apoi

luă cărțile și le întinse dinaintea ei pe canapea făcînd un *patience*.

În vreme ce petrecea cu cărțile, cucoana Nastasiica gîndea. Întîi gîndi la toate havaricalele de post ce trebuia să mai cumpere pentru săptămîna patimilor ; apoi la cîteva doctorii de casă ce erau pe sfîrșite, după aceasta făcu socoteală în cap cîți bani trebuie să puie la o parte pentru duhovnic și pentru preotul ce venea la dînsa să facă rugăciuni ; apoi la hainele ce voia să dăruiască cîtorva văduve bătrîne ce erau de casa ei, asemenea la cheltuielile pentru luminările de Paști ce întrebuița în oraș, cît și pentru cele ce trimitea la bisericuța ce avea la moșie ; după aceasta, la ouăle, untul, drojdiile și celelalte ce-i trebuia la cozonaci, paște și babe, pentru care din vreme trebuiau date ordine jupînesei Floarea și la plămădirea cărora trebuia să asiste și nepoată-sa, Catincuța, ca să învețe bine gospodăria. Odată ce imaginea Catincuței îi trecu prin minte, ea se opri pentru un timp mai lung, căci cucoana Nastasiica o iubea foarte mult.

Catincuța îi era nepoată de fiică. La patrușprezece ani, ea fusese trimisă în străinătate într-un pensionat. Însă după doi ani de absență din țară, părinții ei murise unul după altul în interval de cîteva luni, și acum cînd, la nouăsprezece ani, se întoarse Catincuța înapoi, ea nu găsisese alte rude decît pe bunică-sa, care o aștepta cu nerăbdare ca pe singura mîngăiere a bătrînețelor sale. Afară de cîteva legături ce cucoana Nastasiica voia să lase pe la spitaturi și biserice, toată averea ei era să o moștenească Catincuța, din care bătrîna voia să facă o femeie superioară. O lăsase atîta timp în străinătate ca să aibă învățătură destulă, căci simțea că lumea s-a schimbat și că se cer acum și alte calități de la femei ; apoi se îngrijea să cunoască bine gospodăria casnică și mai cu seamă să fie evlavioasă. Văzînd-o atît de perfectă, ea căuta în gîndul ei un mire ca s-o și mărite, și nu găsea pe nici unul potrivit. Ar fi vrut pe un tînăr de familie aleasă, cu avere, liniștit, învățat, considerat, care să șază la dînsa în casă și totodată să joace și un rol însemnat în țară.

Tocmai la aceasta gîndea și Catincuța dincolo în odaia ei. Numai calitățile ce trebuia să aibă mirele erau altele decît acele ce le dorea bunica ei.

Idealul de bărbat al Catincuței era un om mare, cu musteți și barbă plină, blond, cu ochii albaștri, viteaz ca un leu, mîndru ca un rege și totodată bun și simțitor ca un copil. Trebuia să fie cam poet, ca să-i compue versuri, să poată visa nopți întregi la piciorul unui zid înalt și s-o iubească cu un amor fără margini. Cînd gîndea la acest Făt-Frumos, Catincuța își răsăma capul pe mîină și se uita dinaintea ei adîncită în tabloul frumos, deși cam vag, ce-și zugrăvea închipuirea ei ; inima ei bătea mai tare și se simțea fericită. Serile, după ce se culca bătrîna, ea scria regulat într-un jurnal toate impresiile și cugetările sale. Despre acest jurnal tomenii decît dînsa nu trebuia să aibă cunoștință ; numai *lui*, celui ales care va veni odată, voia să i-l arate și amîndoi, gîndea ea, îl vor ceti împreună în grădină, cînd vor cînta păsărele pe crengi ș-apoi se vor uita unul la altul cu blîndeță și o lacrimă va curge încet pe fața lor. Așa gîndea Catincuța că au să vie lucrurile.

Făt-Frumosul însă nu mai venea. Zilele, săptămînele, lunile treceau și Catincuța aștepta în zadar. Într-o zi însă, cum sta la fereastră, ea văzu un ofițer trecînd călare pe sub ferestrele ei lîngă zid. El avea musteți lungi și ochii vii, pe care îi ridicase din întîmplare, uitîndu-se în sus, și văzuse pe Catincuța. Copila simți atunci că i se strînge inima, deși nu știa pentru ce, căci bărbatul la care visase nu și-l închipuise așa. Mai întîi, acela trebuia să fie blond, și acesta era brun, apoi trebuia să aibă barbă plină, și acesta avea numai mustețe. În sfîrșit, trebuia să fie poet, și acesta era militar. Deși își spunea nesfîrșit că nu-i acesta acel care îi va face fericirea, totuși fără voie gîndurile ei se întorceau la dînsul. Ofițerul luînd de atunci obiceiul de a trece în toate zilele pe sub fereastra ei, Catincuța introduse chipul militarului în romanul ce-și compunea pentru viață și cu încetul, ofițerul, devenind eroul principal al romanului, înlocui figura Făt-Frumosului celui blond.

O însemnată schimbare se făcu de atunci în sufletul Catincuței și jurnalul ce scria devenise mult mai prețios pentru dînsa. Cînd se apropia ora la care ofițerul avea obiceiul de a trece, copila era neliniștită. Ori sta la fereastră și se făcea că citește într-o carte, fără a ridica

ochii, ca să nu cumva să gîndească ofițerul că el o interesează și se uita la dînsul numai pe sub gene; ori închi-dea fereastra și sta la pîndă după perdea; ori se ascundea după un jilț să nu creadă el că pentru dînsa închide fereastra; ori, în sfîrșit, lasă să o vadă, dînd însă feței sale expresiunea celei mai mari nepăsări... După ce trecea, ea da însă un liber curs emoțiunilor sale și apoi gîndea toată ziua la dînsul, întrebîndu-se dacă nu cumva o iubește; și cînd se simțea oboșită de această vecinică întrebare fără răspuns, atunci îi rămînea numai chipul lui în min-te, fără a uni cu dînsul vreo idee hotărîtă.

Așa era starea lucrurilor, cînd într-o zi mama Floarea, în vreme ce copila nu era acasă, cercă toate cheile de la briu la saltarul mesei pînă ce găsi una care umbla, fură manuscriptul și-l duse cucoanei Nastasiicai. De atunci bătrîna cetea regulat jurnalul ce scrisese nepoata ei în ajun, după care Floarea îl punea binișor la loc, așa încît Catin-cuța nu avea nici o idee despre această grozavă tră-dare.

Cucoana Nastasiica nu înțelesese la început mai nimic din cele scrise în jurnal. Erau niște cugetări pe care le credea copiate de prin cărți. Filele de pe urmă însă o pu-seră pe gînduri. Cu ochelarii pe nas ținea ea caietul în mîna și cetea tare, pe cît îi era cu putință să dezlege scri-soarea cu litere latine, pe cînd mama Floarea sta în pi-cioare lîngă sobă cu mîna dreaptă la bărbie și tot clătina din cap, arătînd prin această mișcare că jurnalul Catin-cuței îi părea foarte curios și că se teme să nu fie ceva smîntit în capul tinerei sale stăpîne. Iată cîteva pasajuri din jurnalul copilei:

„10 martie — 12 ore noaptea

Miezul nopții! Oara spectrelor și a fantomelor — să fie oare fantome ori sunt ele numai închipuiri? Dacă ar intra El deodată îmbrăcat în alb și ar veni spre mine și mi-ar întinde mîna... O! Mi-e frică! Dar el nu e fan-tomă, el trăiește, îl văd, îl simt aici. O, Clara!... Dacă ai ști tu din Germania ce se petrece în mine. Oh, iubită Clara, cite aș avea a-ți spune! Dar cine știe ce te-ai fă-cut tu acum... Poate că în acest moment gîndești la mine — dar el oare gîndește la mine? Ah!...“

— Oare Clara asta să nu fie o sfință de-a papistași-lor? întrebă aici cucoana Nastasiica pe Floarea.

— Poate să fie, cuconiță, poate, răspunse Floarea clătînd din cap.

Bătrîna urmă a ceti:

„11 martie, miercuri

Astăzi am făcut cozonaci toată ziua. Aluatul dospește bine. Cred că vor ieși buni. A început a ploua de pe la amiază. De aceea n-a trecut... O! Dumnezeule, pentru ce ai făcut și zile ploioase? Ele sunt lungi, lungi... dar dacă n-ar fi ploaie, se spune că n-ar fi recolte bune... Bine ai făcut, o, Dumnezeule, și cu înțelepciune, mai bine să su-făr eu și să fie fericiți toți ceilalți... Sunt ostentă... O! Clara... dar el...“

— Tot e bună creștină Catinuța, zise aici bătrîna, nu-mai Clara asta mă cam îngrijește.

— Și pe mine, cuconiță, și pe mine, răspunse Floarea. Cucoana Nastasiica urmă:

„12 martie. Unul fără șeptesprezece minute

Azi era vesel. S-a uitat în sus zîmbînd. Pentru ce a zîmbit? Gîndește el oare că triumfează? O, el nu gîndește aceasta, căci e bun, ah! inima mi-o zice. Oare cum îl cheamă? Grigorie? Nu! Neculai? Și mai urît! Ioan sau Iancu? Nu-mi place. Vasile? O! Imi aduce aminte de vîtaful de la țară. Gheorghie? Sfîntul Gheorghie e călăreț ca și dînsul, însă calul lui este alb, și acesta e roib, ș-apoi Gheorghie îl chema și pe frate-mio care a murit... sărmanul meu frate, așa de tînăr și a murit! Pentru ce trăiește cineva? Alexandru? Alexandru cel Mare umbla călare pe Bucefal... dar, nu, numele său tre-buie să fie mai poetic! Leon? Nu. Edgar? Nici Edgar. Octaviu? Nu, nu! Alfred? Dar, Alfred sau mai bine Ar-thur. Ah! Arthur — Ecaterina și Arthur! — Arthur și Ecaterina. O, Clara, cînd ai ști!...“

— Oare un pomelnic să fie, cuconiță? zice aici Floa-rea tot clătînd din cap.

— Hm, hm, hm, șopti bătrîna, nu-mi place, nu-mi place...

— Nici mie, cuconiță, nici mie, răspunse Floarea, fiind mina dreaptă tot la bărbie.

„13 martie, joi

Bunica a tușit astăzi foarte mult. Cozonacii au ieșit buni, așa cum gîndeam. Toată ziua am citit în Walter Scott. O! ce frumos! Cînd ea era să ardă și el o scapă. Ah! Dacă s-ar aprinde casa, el oare ar fi acolo să mă scape? Inima i-ar zice oare că sunt eu în pericol? O, da! I-ar zice, inima i-ar zice, căci inima zice totdeauna. Oare îi plac lui romanurile și mai ales poezia? Trebuie să-i placă, căci îi place tot ce e frumos. Poezia! Cînd cineva iubește trebuie să facă poezii. Mai știi, iubită Clară, cum făceam versuri împreună la pensionat și cum le ascundeam? Dar acum de ce n-aș face versuri?

*Pe un cal care aleargă
Pe o cîmpie largă
El e încălecat —
Și focul la palat
Tot zidul îl cuprinde
Și casa se aprinde.
Copila se bocește,
Atuncea el sosește
Și o cuprinde-n brațe,
Dezmiardă a ei față,
O ia cu el călare
Și fuge-n goană mare!*

Trebuie să fie poetic de a fugi așa călare printre munți și prin pustiuri, și prin păduri fioroase. O! Singură nici-odată, dar cu dînsul... Clara, dacă ai ceti tu aceste versuri... Imi vine un frig... mai pun un lemn în sobă... mă uit în foc și-mi pare că văd palatul care arde... iată-l, vine... mă apucă... O!...“

— Oare ce-o apucă, cuconiță? zise aici Jupîneasa Floarea.

— Hm, hm, hm, tot șoptea cucoana Nastasiica cu îngrijire.

Din toată cetirea jurnalului atît înțelesese bătrîna, că este una Clara și unul El care cam încurcau mintea copilei, deși nu știa cine sunt. Rămîind singură și gîndind la

îndreptarea răului, ajunse la rezultatul că trebuie numai-decît s-o mărire după ce vor trece postul și sărbătorile. De aceea chemă la dînsa pe două rude ale ei, două văduve bătrîne: cucoana Gahița și cucoana Săftița, le vorbi despre nepoata ei și le rugă să caute în toate părțile vreo partidă pentru Catincuța. Aceste două bătrîne, bisericose ca și cucoana Nastasiica, se întruneau adeseori la aceasta și puneau la cale între dinsele lumea de astăzi. Ele ajunseseră la convingerea că lumea o să piară în curînd, căci oamenii se ticăloșesc cu totul, alergînd numai după petreceri și uitînd de datoriile creștinești. Apoi luau la cercetare toate casele cunoscute, una după alta, negăsind pe nici una în regulă, după aceea, viînd a vorbi despre biserică, se plîngeau împreună despre căderea ei. Obiectul cel mai însemnat al tînguirilor lor era însă mai cu seamă părintele mitropolitul, care nu impunea lumii destul respect și destulă credință. Aceasta însă nu le împedica de a-i face cîte o vizită pe fiecare săptămîină, de a fi față cu dînsul umilite și supuse și de-a denunța despotului, fiecare în parte, cuvintele rele ce spusese celelalte de înalt preasfinția-sa. De aceea mitropolitul, cînd venea vorba despre adunările bătrînelor, spunea în glumă că se întrunește *soborul*.

În urma îndemnărilor verișoarei Nastasiicai, ele făgăduiră că se vor pune pe căutat un mire, odată ce săptămîina patimelor va trece, săptămîina în care nu este iertat de a gîndi la altele decît la suflet și la rugăciuni, iar din ale lumii numai la pregătiri de ouă roșii, cozonaci, paște, babe și alte mîncări pentru sărbători.

Viînd timpul slujbelor de sară la biserică, cucoana Nastasiica începu a le frecventa regulat împreună cu nepoțica ei. Din toate persoanele ce erau în biserică, cucoana Nastasiica, care de mulți ani avea locul ei hotărît lîngă strana dreaptă, unde cîntau trei, pe cînd în cea stîngă cîntau numai doi dascăli, se închina cu evlavie cea mai văzută: semnul crucii, pe care îl făcea la fiecare moment, îl începea din creștetul capului, cobora apoi mîna cît de jos, de acolo o ducea în cercuri mari în unghiurile cele mai depărtate ale umărului drept și stîng. Cînd ieșea preotul din altar, ea sta totdeauna plecată și cobora brațele în jos, așa încît virfurile degetelor atingeau pă-

mîntul ; în vremea aceasta gema încet, ca rugăciunile ei să producă mai mult efect asupra celor în drept. Astfel cufundată în ale sufletului, ea nu lua seama că nepoțica ei Catincuța, mai puțin evlavioasă decît dînsa, își îndrepta ochii mai des înapoi decît spre icoane și că în acea parte se găsea prin mulțime și un ofițer de cavalerie care venea regulat la biserică — desigur, fiindcă era mai bun creștin decît ceilalți camarazi ai lui.

Într-o seară însă, cum era singură cu jupîneasa Floarea, aceasta luă vorba deniilor cu stăpîna ei și-i dădu a înțelege că a făcut la biserică oarecare descoperiri. Cînd auzi cucoana Nastasiica că nepoata ei se uită la un bărbat și că acela era încă militar, ea se mîhni așa de mult, încît se îmbolnăvi și nu se sculă din pat două zile, căci militarii îi păreau oamenii cei mai urîcioși din lume. În urmă, nemaivoidînd a merge la biserică, ea chemă la dînsa pe preotul de casă — acela care obicinuît făcea agheazmă în întîia zi a fiecărei luni, în fiecare sîmbătă paraclisuri, afară de celelalte rugăciuni ordinare și extraordinare — și îi zise să slujească serile la dînsa acasă. O masă cu o față albă așezată în mijlocul odăii, pe care se puseră crucea, icoanele coborîte din cui, evanghelia și toate celelalte trebuincioase, servea de altar, și toți servitorii casei aveau dreptul să asiste la serviciul divin. Aici nesupărată fiind, cucoana Nastasiica se închina cu cea mai adîncă evlavie ; făcea metanii nenumărate, lovindu-se cît mai tare cu capul de pămînt, sta în genunchi, acoperită de patrahirul preotului în vreme ce acesta cetea, și chiar cînta de pe scaunul său din dreapta, făcînd astfel serviciul dascălului. Catincuța trebuia să facă cum făcea bătrîna, deși suspinele sale nu porneau atît din evlavie, ci mai mult din părere de rău că nu se poate duce la biserică să se închine. În Joia Mare, cînd se cetesc cele două sprezece *Evanghelii*, ambele verișoare, cucoanele Gahița și Săftița, temîndu-se că se vor obosi prea tare la biserică, venîră în capela improvizată a cucoanei Nastasiicai. Tustrele stăteau pe brînci în vreme ce preotul le cetea cum Petru s-a lepădat de trei ori de Cristos și gemeau încet înaintea lui, iar cînd veni pasajul unde cîntă cocorul și Petru plînge cu amar, bătrînele începură a se boci așa de tare, încît răsuna casa. Ajungînd apoi cu citirea la

Iuda vinzătorul, bătrîna Nastasiica, în porniri de furie, se lovea cu pumnul în piept și blăstăma cu cruzime pe Iuda, cum de a putut vinde pe Cristos, și tot auditoriul era infuriat pe acel om fără de lege care n-a vrut să înțeleagă și prin blăstemuri rostite tare își manifesta indignarea sa.

Așa urmară slujbele divine pînă în sîmbăta Paștelor, cînd cucoana Nastasiica pentru nimic în lume n-ar fi rămas acasă. La biserică, în focul multelor luminări de ceară ce ardeau, văzu și ea, înștiințată fiind de jupîneasa Floarea, figura militarului și privirile lui ațintite asupra Catincuței, încît o apucă o ură fără margini contra acestui cutezător și se hotărî să-și păzească nepoata mai mult încă pînă va veni doritul moment de-a o mărita, cu atîta mai vîrtos că nepoțica, văzînd o smintire la broasca saltarului ei și combinînd aceasta cu oarecare aluzii ale bunicii sale, prinsese prepus și ascundea acum jurnalul așa de bine, încît mama Floarea, cu toate cercetările sale, nu-i mai putea da de urmă.

În zile calde și frumoase cucoana Nastasiica ieșea la primblare în butca ei, pe care o avea încă de cînd se măritase. Era o trăsură mare, grea, așezată pe niște răzoare monstruoase, înăuntru cu postav cafeniu, ros de mult. Caii erau murgi, mari, dar așa de bătrîni și de slabi, încît li se vedeau toate coastele și abia puteau urni butca din loc. Pe capra cea naltă seșeau vizitiul și feciorul, amîndoi bătrîni, de neam țigănesc necorcit, odinioară dintre robii cucoanei Năstăsiicai, îmbrăcați, drept livrea, cu două mantale verzi închise cu guler mare și avînd pe cap niște șepci de același postav fără cozoroc.

Armonia între toate părțile ce compuneau acest tablou ar fi fost perfectă, dacă frumoasa Catincuța, silită de-a ședea lîngă bunica ei, nu ar fi format cu tot restul un prea ciudat contrast. Trecătorii, văzînd pe biata copilă cum ședea într-un colț de rădvân și privind apoi tot echipajul, nu se puteau opri de-a nu zîmbi. Biata Catincuța sta așa de tristă și cucoana Nastasiica așa de indiferentă, încît mulți tineri, cunoscînd imposibilitatea de-a avea intrare în casa bătrînei, văzînd pe fată așa de frumoasă și știînd pe lîngă aceasta că-i rămăsese avere destul de mare de la părinți, avere ce se va înmulți în mod

insemnat după moartea bătrinei, priveau cu multă părere de rău la rădvanul ce se mișca cu o liniște așa de măreată și nepăsătoare pe lângă dinșii. La primblare, când se întâmpla să treacă vreun militar călare, inima Catincuței se bătea cu putere, dar simțind ochii bătrinei ațintiți asupra ei, copila nu îndrăznea să ridice pe ai săi, și numai roșata feței făcea pe cucoana Nastasiica să-și încrețească fruntea și să dea ordin feciorului ca să se întoarcă grabnic acasă înapoi.

Mai mult timp se trecuse până ce cucoana Gahița găsi un mire și totodată cucoana Săftița altul. Fiecare lăudînd pe al său și vorbind rău de celălalt, cucoana Nastasiica se hotărî să-i vadă pe amîndoi, pentru a judeca singură de calitățile și meritele lor. Catincuța, deși aceasta i se ascundea, căci nu trebuia să afle nimica până ce toate cele pregătitoare nu vor fi puse la cale, simțind instinctiv că se petrec lucruri serioase ce privesc viitorul ei, se hotărî a lăsa și mai puțin ca până acum să-i pătrundă cineva simțirile, și arăta mai veselă și mai supusă către bunică-sa decît oricînd.

Pretendenții se prezentară cucoanei Nastasiicai. Amîndoi erau proprietari de moșie, trecuse de mai mult timp întăia tinereță și voiau să se însoare, parte fiindcă se săturase de a mai trăi singuri la țară, parte pentru a-și mai înmulți averea cu zestrea femeiei. Asemenea gineri nu fuseseră dorința cucoanei Nastasiicai, însă ea, simțindu-se slabă și temîndu-se să nu moară până a nu-și mărita nepoata, pe de altă parte izolarea casei sale oprind pe orice altul de a se prezenta și mai cu seamă fiind și primejdie în o mai lungă așteptare, ea văzu cu părere de rău că nu-i rămîne altă alegere.

După mai multă chibzuire, ea se hotărî pentru candidatul adus de cucoana Săftița care, deși ceva mai în vîrstă decît rivalul său, așa că pe ici, pe colea îi răsărea chiar cite un păr alb, era mai respectuos și se pleca mai adînc cînd îi săruta mîna. Pentru cucoana Nastasiica această însușire era cea de căpetenie întru aprențierea meritelor unui om. Cînd trebile fură destul de înaintate, cucoana Nastasiica se hotărî să înștiințeze și pe Catincuța, și se puse a o pregăti pe departe, ca să nu cumva să o sparie și să refuze copila. Nepoțica însă nu se spărie și declară că

se va supune la orice i-ar zice bunica ei. În urma acestei declarări, a doua zi era să vie mirele să se prezente.

Înspire seară, cum sta cucoana Nastasiica singură și făcea un *patience*, mama Floarea intră în odaie și înștiință pe stăpîna ei că Zoița lui Niță a fugit din ogradă și că bucătarul ar fi văzut-o ieșind cu băiatul vizitiului de la cuconul Mihalachi de alătura.

— Răi au mai ajuns oamenii, răi ! zise cucoana Nastasiica.

— Tare răi, cuconiță, răspunse mama Floarea.

— Vezi, Floareo, să nu afle cumva Catincuța despre aceasta.

— Ferească sfîntul, cuconiță !

— Cheamă pe copilă încoace. Ea are să se mărite și nici trebuie să-i treacă prin gînd că se pot face asemenea necuviințe pe lume. Mă tem ca Anica să nu-i spuie.

Jupîneasa Floarea ieși s-o cheme, dar nu se mai întoarse. După cîțva timp de așteptare, cucoana Nastasiica se neliniști și bătu în palme, dar nu veni nimeni. Văzînd așa, ea se hotărî să meargă singură să vadă ce este. Ajunsă în odaia Catincuței, ea găsi numai pe mama Floarea, palidă și prăpădită, care căuta pe Catincuța în toate părțile, prin dulapuri și pe supaturi și n-o putea găsi nicăieri. Amîndouă bătrînele schimbară o privire grozavă și se înțeleseră.

— Nu-i ? întrebă cucoana Nastasiica.

— Nu-i ! răspunse Floarea

O tăcere spăimîntătoare de citeva secunde urmă, după care bătrînele amîndouă începură deodată a se boci și a striga. Cucoana Nastasiica își rupea părul din cap și alerga țîpînd din odaie în odaie până în sfîrșit căzu obosită pe divanul ei. Mama Floarea plîngea tare, stînd în picioare lângă sobă.

— Of-fit-țer-ru ! — suspină bătrîna — valeu ! a făcut ca Zo-i-ța, aleu !

— Of ! of ! of ! of ! răspundea Floarea.

Țipetele lor strînsese toată casa în odaia de alătura : bucătarul, vizitiul cu femeile lor, feciorul, rîndașul, Anica și încă două alte fete, stînd la ușa odăiei cucoanei Nasta-

siicai și ascultînd din coridor ce se petrece înlăuntru, au-
ziră prin vuietul bocirilor cum striga bătrîna :

— De-acum... pot să mor... nu-mi mai trebuie viață...
sărmana copilă... s-a ticăloșit [lumea]¹!

— Dar, cuconiță, răspundea mama Floarea, lumea s-a
ticăloșit toată în ziua de astăzi!

Și amîndouă bătrînele urmau a se boci, a striga și a
se văita.

ELECTORALE

Peace ho! Hear Antony, most noble Antony!

Shakespeare(¹)

Spre o altă lume Febus cu-al său car se coborîse
Și-n loc noaptea sprincenată a sa mantă azvîrlise
Pe orașul mic și pacinic. Stradele sunt deșertate ;
Cîteodată-n depărtare s-aud pasuri izolate
Ce se perd în întuneric. Ici și colo în zadar
Se încearcă raze slabe să arunce-un biet fănar,
Pe sub ziduri și zaplazuri stînd uitat și umilit
Veteran ades de ploaie, vînt și grindină rînit.
Numai piața-i animată : oameni mulți înspre o casă
Care-n mijloc e zidită-naintează și se-ndeașă
Și-n grămadă înspre scara cea îngustă dau năvală,
Vrînd să intre fiecare cît mai grabnic sus în sală.
Lungă, jos în pod, îngustă, cu ferestrele crăpate
Cu trei-patru bănci ciuntite de pîrete rîzemat,
Într-un unghi c-o sobă neagră care, fără de căldură,
Numai fum în loc de pară varsă din bătrîna-i gură,
Cu un lustru unde-s patru lumînări de spermanțetă,
De la care o lumină galbenă e-mprăștiată,
Astfel sala ; iar în capăt, pe un loc mai înălțat,
Unde pe o masă două sfeșnice s-au așezat,
Stă pe jilț un om cu barbă și păr alb și gravă mină
Ca un sfînt bărbos și țepăn dup-a candelii lumină.
Împrejur e vuiet mare, toți vorbesc și discutează
Și se mișcă, și se-ndeașă, și se ceartă, și fumează
Are scopul să decidă de a țării cauză mare.
Căci, alegători cu toții, acolo s-au adunat
Ca să vadă ori pe cine au s-aleagă deputat.
Acum sala este plină, prezidentul s-a sculat

¹ Completat după *Convorbiri literare* (n. ed.).

Și, mișcându-și clopoțelul, acest fel a cuvîntat :
„Domnilor, vă rog tăcere, domnilor, mă ascultați !
Noi, alegători ai țării, suntem astăzi adunați
Să ne sfătuim pe cine deputat trebui ales.
Vedeți, întrunirea noastră e de mare interes,
Vă rog, dar, păziți tăcere !“ — „Ei, pe cine să alegem ?“
Strig-un glas din ceea parte. — „Tocmai ca să

ne-nțelegem
Ne-am strîns“, zice prezidentul și din clopoțel tot sună,
„Cine vrea să ia cuvîntul să poftască la tribună !“
— „Iaca eu !“ din dreapta strigă unul îndesat și mic.
— „Cine ?“ — ntreabă prezidentul. — „Eu, Pandele

Andronic,
Pensionar“. — „Poftiți !“ El vine și, tușind de multe ori,
Astfel a vorbi începe : „Domnilor alegători !

Treaba noastră nu-i ușoară, noi aici ne-am adunat
Să ne sfătuim pe cine o s-alegem deputat.
Pripa nu e nimerită, trebui să ne gîndim bine :
Deputat în adunare nu poate fi orișicine.

Eu socot, și dumneavoastră tot ca mine veți gîndi,
Că-ntre noi cu mintea coaptă trebui a ne sfătui.
Așadar și prin urmare eu cred unul, domni mei,
C-ar fi bine să alegem dintre oamenii cei *grei*,
Cu durere pentru țară, pentru țîrg și pentru noi,
Să mai scadă cele biruri, să ne scape de nevoi...
Cum v-am spus, eu cred de-aceea că încet și fără grabă
Trebuie să cătăm pe unul care-a ști să facă treabă.“

— „Bravo ! bravo !“ strigă unii, „prea cu minte a vorbit.
Asta nu-i ușoară treabă, trebui bine chibzuit !“
— „Rău, prea rău i-a fost cuvîntul, ce-a spus el o știm

și noi
Că plătim prea multe biruri și ne-apasă mari nevoi“,
Se răspunde-n altă parte, „că în țară nu e bine
Asta o simțim cu toții, poate spune orișicine.

Un profesor să vorbească !“ — „Un profesor ? Nu voim“,
Răspund alții cu minie, „pe-un bătrîn vrem s-auzim,
Voi sunteți într-o ureche !“ — „Partea voastră e nebună“,
Strigă-n stînga glasuri multe, însă prezidentul sună
Clopoțelul și-i îndeamnă toți tăcere să păzească,
Căci *părintele Smîntînă* acum vrea să le vorbească.

— „Fraților !“ începe-acesta, mînecele suflecînd

Și potcapul ce-l apasă mai pe ceafă așăzînd,
„Frați iubiți, eu știu desigur că voi toți gîndiți ca mine
Că-n iubita noastră țară n-ar fi rău să fie bine.
Pentru asta, fără ură și cu gînd împăcăcios,
Cum stă scris în *Evangelii* c-a zis chiar Domnul Cristos,
Să fim toți cu înfrățire și ca frați să ne-nțelegem,
Dintre noi, pe cel mai vrednic, deputat ca să-l alegem.
Însă pentru a-l cunoaște, nu voim a cerceta
Vîrsta lui și meseria, ci de-și ține legea sa
Cum stă scris, dacă postește și de s-a spovăduit,
Dacă dă de paraclisuri și se-nchină umilit,
Căci trăim ca-n vremi păgîne, oamenii nu mai sunt buni,
Nu mai au credința veche ca odată la străbuni.
Preoții prea mică leafă au, bisericile toate
Chiar în zi de sărbătoare rămîn astăzi deșertate,
Discul gol e pîn-în funduri.“ — „Ai vorbit destul,

părinte,“
Unul curmă din mulțime, „părinteștele-ți cuvinte
Sus de pe amvon le spune, aici nu se potrivesc...“
— „Taci, creștin fără credință și mă lasă să sfîrșesc“,
Strigă popa cu minie, „pe un om vrem a alege
Care-ntrînd în Adunare va propune-o nouă lege
După care toți românii să se-ntoarcă la credință,
Cum era odinioară, cu plecare, umilintă,
Însă nu cum este astăzi...“ — „Dă-te jos de la tribună,
E destul“ — mai multe glasuri —. Iarăși prezidentul sună
Clopoțelul și-i invită ca să tacă și s-asculte.
Însă dintr-o parte-a salei se ridică glasuri multe
Care strigă tot mai tare : „Jos, destul, sfinția-ta !“
Altă parte îl susține : „Sus, părinte, nu te da,
Ei voiesc gîlceavă numai“. Popa cearcă să vorbească,
Însă vuietu-i prea mare și-i silit să părăsească
Locul său de la tribună ; iar strigarea nu-ncetează.
Două tabere, în stînga și în dreapta, se formează,
Întrecîndu-se în vuiet. — „Dar, să știi că nu mi-e frică
De profesori“, țîpă unul, „sunt Năstase Pătlăgică,
Negustor, aici nu-i școală.“ ! — „Mergi la chiupul cu

măsline“,
Îi răspunde-un glas din stînga, „și nu te lega de mine.“
Schimbînd astfel de cuvinte adunarea se sfădește
Pîn-a face iar tăcere prezidentul izbutește.

„Domnilor, fiți buni“, le zice, clopoțelul său mișcînd,
„De-ascultați, domnul *Sugilă* vrea să ție un cuvînt“.
Iar *Sugilă*, spin la față, cu trup gingaș și uscat,
Cu nas mare, roș ca focul și cu păr nepeptănat,
La tribun-acum se urcă și cu glasul amorițit,
Ce-abia pîn-în fund străbate, în acest chip a vorbit :
„Domnilor, eu zic s-alegem un om foarte priceput
Ca să-ntrebe pe miniștri cită treabă au făcut
De cînd sunt la cirna țării, de trei ani eu stăruiesc
Să mă puie într-o slujbă și ei tot se-mpotrivesc.
Apoi oare pentru asta sunt român din neam în neam
Ca din toți nici cea mai mică lefușoară să nu am ?
Cu ce oare să-mi țin viața ?“ — „Tot aceasta cer și eu“
— Altul din mulțime strigă — „și în seamă nu mă ieu !“
Multe rîsuri și aplauzuri intrerup pe orator,
Încît cu încurajare el urmează : „Domnilor,
Ce vă spun nu este glumă, este lucru serios.
Au nu e păcat românul să rămîie-așa pe jos,
Slujbă-n țara lui să n-aibă ? Doar nu cer vrun lucru
mare,

Nu voiesc o prefectură, nici un loc în Adunare,
Nu voiesc casieria, nici vreau a fi procuror ;
Ia, vrun post prin căntelarii sau vrun loc de profesor
La vreo școală mai deoparte...“ — „Taci, om fără de
rușine“,

Strig-un glas atunci din stînga, „profesură, pentru tine !
Dar nu știe lumea toată că, prin crîșme afundat,
Tu ești vecinic nici de-o treabă : o zi treaz și patru beat ?“
Auzind aceste vorbe, multe glasuri cu minie
Strigă : „Dați-l jos !“ *Sugilă* le răspunde : „Calomnie,
Calomnii profesionale ! Însă, chiar de-ar fi așa,
Cîți profesori nu-s în țară ce le place a gusta
Din cea ploscă ?“ — „Jos, *Sugilă*, jos !“ — „Domnule
președinte,

Vă rog să chemați la ordin pe acest impertinente !“
Strigă unul din profesori. — „Ce, cum zici ca să mă
cheme ?

Taci, de limba dumitale eu în veci nu mă voi teme.
Meseria-ți este numai vorbe goale să rostești ;
Azi cunoaște toată lumea ce frumoasă poamnă ești...“
— „Jos, *Sugilă*, jos !“, îi strigă, „dați-l de urechi afară !...“

— „Domnilor, această vorbă nu a fost parlamentară“,
îi mustrează prezidentul, „vorbiți, domnule, urmați !“
— „Cum vă spun, prin cafenele dac-ați vrea să cercetați
Cîți profesori plini de carte...“ — „Spune, spune fără frică,
Eu te-ndemn să faci aceasta, eu, Năstase Pătîlăgică“,
Zice de la loc bacalul. — „Cer cuvîntul !“ deodată,
Un glas tare se aude prin mulțimea îndesată.
— „Cine a cerut cuvîntul ?“ zice prezidentul. — „Eu,
Eu *Tiberiu Lehăescu*, profesor de la liceu.“
Totul tace, clopoțelul amuțit nu mai răsună.
Lehăescu prin mulțime trece, vine la tribună,
Ochelarii își îndreaptă, mîna stîngă-nțepenește,
Cu cea dreaptă ia paharul ce pe masă se găsește,
Bea, apoi cu glas puternic el începe-al său discurs :
„Civi români, jalnice lacrimi, ah ! din ochii mei s-au
scurs

Auzind de la tribună, în această adunare
Liberă, independentă, că s-arune-o imputare
Așa gravă și nedreaptă corpului de profesori,
Corpului celui mai liber, ce muncește în sudori
Să vă-nvețe de mici încă copilașii fără dinți
Cetățeni a fi odată, liberi și independinți,
Libertate și dreptate, patrie și românism,
Legi egale și frăție și constituționalism,
A poporului durere, a plugarului amar,
Toate-aceste le învață la al nostru sfînt altar.
Și pe noi, ai școalei preoți, poate oare să-ndrăznească
Te miri cine la tribună astfel să ne clevețească !
Nedreptate fără seamăn !“ Dintr-o parte-nfuriată
Strigă mulți : „Să dăm afară pe *Sugilă* de îndată !“
— „Mai încet !“, *Sugilă* spune, „mai încet, că nu-mi e
frică

De profesori“, zicînd asta se dă după Pătîlăgică,
Care tot întinde pumnul. *Lehăescu* se oprește
Și cu fața mulțămîită adunarea o privește,
Apoi astfel reîncepe : „Cetățeni alegători !
Sunt un om modest, nu caut înălțare și onori.
L-a poporului putere m-adresez cu umilîntă
Și abia cutez a-mi face profesiunea de credință.
Căci în cărți și manuscripte zi și noapte tot cetînd
L-a poporului durere și mărîre meditînd,

Neștiut de nime-n lume, ascuns, plin de modestie,
Cu greu îmi iau cutezarea s-aspir la deputăție.
Se cer calități prea multe pentr-un post așa de greu.“
— „Te-om alege“-l întrerupe un coleg de la liceu
Ce prin unghiuri se ascunde. — „Dumnezeu ne va feri“,
Pătlăgică ripostează, „asta ne-ar mai trebui!“
Țipete răspund din stînga, iar Tiberiu Lehăesc,
Neascultînd pe Pătlăgică : „Civi români, vă mulțămesc !
Fiind, dar, că fără voie mă siliți, atuncea eu
Am să spun ce-n Adunare a lucra gîndesc și vreu.
Căci așa respectul cere, ca oricare cetățean
Să-și aștearnă profesiunea la poporul suveran.
Civi români, politici două se urmează într-o țară :
Politica dinlăuntru și politica de-afară.
Cît privește cea din urmă, am să țin neutralitate
Cu ruși, unguri și cu toate neamurile-nvecinate.
Am să țin Înalta Poartă totdeauna în onoare,
Cum ne zice testamentul al lui Ștefan, domnul mare.
Dar, de-ar îndrăzni vodată un vecin sau alt popor
Să arunce-asupra noastră vrun cuvînt insultător,
Atunci !... vai !... atunci eu singur, cu-acest glas ce
ascultați

Am să vă ridic în gloate ca români să vă luptați.
O ! Atunci de Dragoș-vodă, de Vlad Țepeș, de Răzvan,
De Mihai și Radu-Negru, Lăpușneanu și Bogdan
Eu am să v-aduc aminte : părul vi s-a ridica
Și pe toți ai țării dușmani într-o clipă-ți spulbera !
Fie dușmanul oricare, turc, american, păgîn,
Toți au să se scalde-n sînge sub lovirea de român !“
— „Să trăiască Lehăescu !“ — toți profesorii în cor —
„Să trăiască, să ridice iar al nostru brav popor !“
— „Să nu-l credeți, să nu-l credeți, e un om bun de
nimică

Lasă c-am să-l dau pe față“ -- întrerupe Pătlăgică.
Oratorul la tribună a nu-l auzi se face
Și după o scurtă vreme de repaos, unde tace,
El urmează : „Înlăuntru mai întii voi pregăti
Legi că toți pensionarii au pe loc a se plăti !...“
— „Bravo ! bravo ! de minune !“, zice un alegător,
„Bravo ! Votul meu îl are, ia, acesta-i orator !“

— „Dacă-l crezi“, răspunde altul, „eu îți spun că ești un
prost ;

De cînd este țara noastră plăți la vreme n-au mai fost.“
Iar Tiberiu urmează : „Cu-alte legi am să opresc
De-a mai viețui un singur din tot neamul jidovesc
Pe pămîntul nostru sacru, eu de toți vă voi scăpa
Și românul ca-nainte liber se va răsufila...“
Aici toți îl aplaudează. — „Însă cum vei izbuti ?“
Zice unul cu-ngrijire. — „Asta treaba mea va fi !“
Îi răspunde oratorul, „De-acolo în Adunare
Am să fac o lege nouă pentru discentralizare“.
— „Ce-i aceea ?“ îl întreabă unul cu curiozitate.
„Discentralizare este libertate și dreptate ;
Cînd nu totul e în centru, ci a statului povară
Și putere și ciștiguri se-mpart în întreaga țară,
Cînd poporul e ferice, cînd poporul este mare,
În sfîrșit cînd tot e bine : asta-i *discentralizare*.
Apoi am să fac finanțe : împrumut și datorie,
Prin o lege ce voi face, n-or mai fi în visterie,
Numai pungi de aur pline ; biruri n-o să mai plătim,
Ci, din contra, recompense de la stat o să primim
Cîte-o sută lei pe lună fiecare cetățean :
Căci așa a fost odată la poporul atenian.
Am să fac mai multe încă decît astăzi vă pot spune...“
Dar din centru unul zice : „Toate-aceste sunt prea bune,
Însă cum vei putea face așa lucruri minunate ?“
— „Prin o lege foarte simplă, lege despre *libertate*.
Libertatea este lucrul cel mai mîndru și frumos.
Dacă este libertate, ce-lalte-s de prisos.
Libertatea este popul, patrie, patriotism,
Cameră, egalitate, legi, constituționalism,
Glorie republicană, inimă, inteligență,
Vitejie, merit, școală, biserică și credință,
Viitor, trecut, virtute, întruniri și bogăție,
Suveranitate, presă și dreptate și frăție !“
— „Bravo, bravo ! să trăiască, să trăiască profesorii,
Numai ei iubesc poporul“, aplaudează-alegătorii
Cei din stînga ; iar Sugilă : „Sunt palavre, mofturi, feste,
Geaba, domnule profesor, cu cuvinte de-alde-aceste
De-acum n-o să ne mai prindeți !“ Iar Năstase Pătlăgică,
Inspirat de un gînd subit, glasul său de bas ridică.

— „Cer cuvîntul!“ zice dînsul, „am și eu ceva de spus“.
— „Cine?“—ntreabă prezidentul. — „Eu, Năstase...“ —
„Poftim sus

La tribună!“ Pătlăgică-naintează cu mînie
Și începe cătră public : „Vorbă multă — sărăcie.
Eu nu știu să fac cuvinte, am venit ici la tribună
(Cum îi ziceți dumneavoastră), să vă spun una și bună :
Domnul Lehăescu zice că prin chipurile sale
O să facă visteria să se-ndoape cu parale.
Apoi, dacă are-atîtea sumi de bani, de ce n-a zis
Cum va răfui condeiu care-n catastih e scris
De-atîți ani și nu-mi plătește...“ — „Nu vorbește serios“,
Strig-atuncea Lehăescu cu mînie. — „Dați-l jos !“
Urlă stînga, „Jos de-acolo ! Pe români vra să-njosească !“
— „Lăsați“, strigă cei din dreapta, „lăsați omul să
vorbească !“
— „Ba nu, jos de la tribună !“ — „Nu strigați, că nu
mi-e frică“,

Le răspunde oratorul, „sunt Năstase Pătlăgică,
Om de treabă, cu avere, cu dugheană, om de soi,
Iară nu tîrîie-brîie, calcă-n strachini, precum voi.
Eu sunt om cu greutate, toți boierii vin la mine,
De băcălii proștețele îmi sunt putinele pline.
Însă voi cei tufă-n pungă, răi de plată...“ — „Jos, afară !“
Strigă mulți și spre tribună mînioși voiesc să sară.
— „Să vorbească, să vorbească !“ alții spun din ceea

parte,
— „Jos brinzarul !“, țipă stînga, „cîrnățarul fără carte !“
Lehăescu de pe-un scaun strigă : „Dați în mitocan,
Nu-l lăsați, căci el insultă pe poporul suveran !
Jos ! împingeți-l de umeri, altfel nu e libertate !“
— „Tăceți, măi, țî-om arăta noi libertăți cu pumnul-n
spate,

Că suntem și noi pe-aice, lăsați omul să vorbească !“
— „Jos bacalul !“ strigă stînga, „Lehăescu să trăiască !“
Ceilalți : „Peară cenușerul ! Pătlăgică e om mare !“
Nimeni nu se mai aude ; printre vuiet și strigare,
Prezidentul clopoțelul mișcă, spune în zadar
C-acest chip de discutare nu ar fi parlamentar
Ș-amenință adunarea că ședința o ridică :
Nu s-ascultă-a lui cuvinte. Lehăescu, Pătlăgică,

Amîndoi s-au prins de pepturi ; alții vin în ajutor,
Parte pentru Pătlăgică, parte pentru profesor.
Pumni și ghionturi se preschimbă, se văd bețe ridicate,
Părți din scaune și mese zbor prin aer aruncate,
Iar cînd vuietul din sală a sa culme o atinge,
Unul plin de perfidie luminările le stige.
Întunericul se-ntinde, nu se mai cunoaște nime,
Lehăescu dă-n profesori, Pătlăgică-n băcălime :
„Dați de tot, copii, pe dînșii !“ — „Aleu ! Valeu !“, unul
plînge,
„Mi-a scos dinții !“, însă altul : „Vai ș-amar ! Îmi curge
sînge,
Mi-au spart capul profesorii !“ — „Mi-a rupt șoldul
băcălimea !“

Încleștată strigă, geme și se vaită mulțimea.
Așa-n luptă sîngeroasă ajung toți până la scară
Și împinși unii de alții se rostogolesc afară.
Acum sala e deșartă : peste locul de bătaie,
Dintr-un nor ce-o ascunsese, ieșind luna cea bălaie,
Ea arată printre geamuri a sa față argintie
Luminînd cu blînde raze cîmpul luptei celei vie :
Ochelari, galoși, căciule, mese, scaune zdrobite,
Clopoțel și bețe rupte zac pe scinduri răspîndite !...

TRIBULAȚIILE UNUI REDACTOR

Verum
Nil securius est malo poeta.

Martial

Cine nu a fost redactor de jurnal nu poate cunoaște câte părți umbroase are această meserie. Dacă nici am gândi la toate neplăcerile ce au adesea autorii cu lipsa de punctualitate și cu capriciile lor, zețarii cu milioanele de erori ce fac; dacă nu ne-ar părea rău de timpul prețios ce se perde cu corecturile, pentru a regăsi în foaia apărută mai toate greșalele îndreptate; dacă am privi cu nepăsare criticele ce fac adesea foi străine binevoitoare sau răspunsurile lor amărâte la nevinovatele noastre critici, ar fi destul de a arăta corespondența întinsă ce trebuie să întreție un biet redactor cu toți cei nemulțumiți de expedițiunea poștei, cu toți cei care cer lămuriri despre diverse lucruri, cu autorii ce nu vor să sufere întirzierea publicării articulelor lor sau se supără de greșalele ce se fac etc., etc., pentru a opri pe oricine de a lua asupra-i o sarcină atât de ingrată. Dar mai este încă una: sunt persoane cari, pe lângă scrisori anonime, pseudonime sau subsemnate numai cu inițiale, trimit întiile lor încercări literare spre publicare. Vai de sârmanul redactor, dacă nu le publică! I se scriu epistolele cele mai puțin lingușitoare și el este silit să înghită cu răbdare toate plîngerile și ocările anonimilor nemulțumiți. Pentru a da un singur exemplu, vom publica mai jos o scrisoare din 4 iunie 1869 ce ne adresează d. G., poet din Iași. Acest d. G. ne trimisese o poezie intitulată *Oftări* și care începe în modul următor:

OFTĂRI

Precum roua dimineții prin cîmpie strălucește,
Și de-a soarelui lucire, printre iarbă se topește,

Precum apa ce se scurge dintr-un limpede izvor,
Și se-mprăstie pe cîmpie, ca o ploaie dintr-un nor,

Precum omul cel departe, de-a lui țărîm înstrăinat,
Din a lui piept scoate-adezea, fără voie un oftat,

Precum cîinele ce latră, pe o peatră de mormînt,
Și oftează, lacrămează, pe stăpînul său plîngînd,

Precum sufletul ce iese dintr-un om ce-i simțitor,
Și se duce și se perde și s-amestecă în nor,

Și plîngînd el cu durere, și din peptu-i vestejit,
Scoate-ncet o răsufflare, ș-a lui viață și-au finit,

Precum dulcea primăvară, cînd s-arată cu iubire,
Și cu moartea împreună, ea sosește-n omenire

Și-n amar și-n suferință, omul viața-și prelungește
Pân' ce moartea de oftare, de durere-l despărtește,

Precum toate-aceste-n lume, tot revin și se usuc,
Anii mei cei tineri, astfel în oftări numai se duc, etc.

Cu cît ceteam aceste versuri, cu atât mă intristam mai mult, până cînd, sfîrșind, am suspinat adînc. Am răspuns, dar, autorului anonim în corespondența din no. 7 a *Conv. lit.* din 1 iunie 1869, „Oftări?... Am oftat după ce am citit“, adecă adevărul simplu.

Acest răspuns trebuie să fi supărat pe autor, căci el ne trimite următoarea scrisoare ce o publicăm *in extenso*, neuitînd interesantul *post-scriptum*:

„D-le redactor!

4 iunie 1869, Iași

Vă mai trimit și acuma încă două mici poezii pentru ca să mai aveți ceva materii de corespondență, căci alt-

fel jurnalul d-voastre ar pierde tare mult cind n-ar avea
acea mică parte umoristică de care sunteți înzestrați de
la natură, c-un talent foarte osebit numai asupra aces-
tui punct de vedere. Cu această ocaziune, primește, dom-
nul meu, observațiunea ce vă fac.

In corespondența no. 6 :

D-lui G. : «Oftări ? Am oftat după ce am citit»... D-ta
scrii, d-ta înțelegi, însă n-am ce zice, v-ați pus pe un tă-
rîm umoristic cu mult spirit — cum văd, aveți să între-
ceți în această privință chiar pe Iacovachi Stoianovici,
redactorul Clopotelor —, urmați înainte această cale, căci
este ușor de a vă căpăta mulți abonați, — veți câștiga
multe parale, vă veți face bancher, din jurnalist comic,
vă veți face în fine om mare și bogat...

Vă rog din tot sufletul și vă sfătuiesc amical ca să
părăsiți și d-voastre scrierile cele faimoase ca Copii de
pe natură, — căci mergeți foarte rău, într-aceasta ca și
în celelalte... Însă nu face nimica, este societatea d-voas-
tră literară, care se va găsi vrun domn ca să-ți laude
scrierile.

Ascultați un mic sfat ce vă dau :

Părăsiți grabnic calea ce ați apucat de jurnalist (încă
literar), mult mai bine erați ca să vă ocupați de altele...
căci atunci, pot zice, erați mult mai bine decît ca în ac-
tualele scrieri, ce mereu tot publicați în Convorbiri li-
terare.

Primește, d-nul meu, respectul ce vi se cuvine.

G...

P.S. Vă alăturez la aceasta două poezii mici, ca să
vedeți de pot fi inserate în ziarul d-voastre.

G...“

Ce să facă bietul redactor ? Înțelegînd durerea auto-
rului care s-a simțit atins în amorul său propriu și mai
cu seamă măgulit de politeța scrisorii din 4 iunie, aș fi
dorit să pot publica cele două poezii nouă ce mi s-a tri-
mis, dar fost-a cu putință ? Una din aceste poezii, inti-

tulată Sonet, nu este decît Sonetul, prelucrat fără suc-
ces, a tînărului poet Sihleanu, care a murit în floarea
junetei sale. Iată-le amîndouă, spre comparare :

SONET

de Sihleanu

Peste țărături depărtate
Vezi tu riul călător
Cum în valuri turburate
Se azvîrle în izvor ?

P-a lui maluri singurate
Vezi cum vîntul mugitor
Mișcă trestia ș-o bate
Șuierînd îngrozitor ?

Rîu-i viața-mi zbuciumată
Ș-acea trestie mișcată
Al meu suflet dureros ;

Viitorul ce m-așteaptă
E pustia cea deșartă
De pe malul nisipos.

Dacă d. G. s-ar fi mulțumit numai de a imita ; însă,
vai ! Comparația făcută de Sihleanu între viitorul său
cu o pustie deșartă s-a schimbat la d. G. în comparația
dintre ceasul care trece și mormîntul său, — care iar
trece !

În a doua poezie, Plăcerea, se zice în cea întâi strofă :

Auzi tu în vale, cum cîntă un cîntec
Fetița cea dulce, cu zîmbet frumos,
Cum plînge părăul ce trece sălbatic
Mugește prin frunze cu vuiet duios.

Un rîu plînge sălbatic și mugește duios !

Amabile domnule G. ! Nu te supăra de coresponden-
ța de astăzi, și tu, iubite cititor, plîngi soarta unui biet
redactor !

DON JUAN DE LA ARHIVĂ

Denique quas tota quisquam probat
urbe puellas,

Noster in has omnes ambitiosus
amor.

Ovidiu

Arhiva Curții este o sală lungăreață și înaltă cu o singură ușă de intrare. De pereții ei sînt răzemate dulapuri mari de lemn galben în care se află mii de dosare vechi și nouă. Acestea sunt pline de colb, fiindcă nimeni nu are îndatorirea de a le scutura ori șterge, și multe sunt chiar roase de șoareci pe la capete. În mijlocul salei este o masă neagră, lungă, cu un saltar stricat, pe care se găsește o călămare, o năsiperniță, un condei, cîteva coli de hîrtie și patru condice. La masă, pe un scaun vechi cu trei picioare întregi și unul ciuntit, șede stăpînul acestui loc, arhivarul Curții. El se numește Ghiță Titirez și e abia de douăzeci și opt de ani, deși de patru-sprezece ani e funcționar public. După ce fusese mai mult timp scriitor la poliție, l-au mutat ajutor la arhivă și după trei ani a fost numit arhivar, post ce ocupă de atunci încoace și sperează că va ocupa încă mulți ani înainte. Ghiță Titirez e frumușel băiat, cu figura zîmbitoare și ochii căprii. O barbă neagră îi acopere întreaga bărbie, părul său e totdeauna pomaduit, îmbrăcămintea sa e curată și se deosibește prin pantalonii săi, care sunt atît de pestriți, încît nu li se poate recunoaște fața. Basmauă ce poartă în buzunarul exterior de la peptul surtucului o lasă totdeauna să atîrne pe jumătate afară, ca să se vadă marginea ei roșie sau albastră și să răspîndească parfumul ce cuprinde.

Ghiță Titirez cunoaște foarte bine arhiva lui; el știe numărul ce poartă fiecare dosar și mai toate hîrțile care se găsesc în ele. Cînd un avocat ori împricinat vrea să consulte vreun asemenea dosar din arhivă, nu are decît

a-i spune cu cine se judecă ori s-a judecat odinioară și de îndată Ghiță își aduce aminte de numărul dosarului fără a consulta condica și știe în ce dulap și pe care poliță îl va găsi. Cu advocații cei de rîndul întîi, Ghiță e foarte amabil. Cum vine vreunul în arhivă, Titirez se scoală și-i dă scaunul său, scoate o cutie de chibrituri din saltarul cel stricat al mesei, îi dă foc ca să-și aprindă țigareta și îl întrebă cu ce îl poate servi. El știe foarte bine că cu acest soi de oameni e totdeauna mai nimerit de a fi amic, căci azi sunt advocați, mine deputați, și poimîne vreunul se face chiar ministru. Cu advocații de clasa a doua, deși amabil, el se pune pe un picior de egalitate: le dă mîna, glumește cu dinșii, își face țigară din tutunul lor și împrumută cîteodată de la unul sau altul mici sume de bani, uitînd însă a le da înapoi. Însă cu advocații cei mici de tot și cu împricinații el e mult mai rezervat. Adesa cînd intră vreo persoană în arhivă, cu îmbrăcămintea mai simplă, el se face că e foarte ocupat și tot scrie în vreo condică, fără a băga seamă că a venit cineva care are treabă cu dînsul.

— Domnule arhivar, se adresează acesta cătră Titirez cu timiditate, vîzîndu-l atît de ocupat. Domnul arhivar însă tot urmează a scrie, fără a ridica ochii.

— Cucoane Ghiță..., începe iar după cîteva momente împricinatul, cu ton mai măgulitor.

— Ce este? răspunde Titirez aruncîndu-i o privire scurtă și nepăsătoare, după care începe iar a scrie.

— Am să văd într-un dosar vechi un act de pe care mi-ar trebui o copie. Este o împărțeală în viață, făcută de răposatul tată al socru-meu cu fratele său Maftel. Și apoi am nevoie fiindcă un văr al doilea al femeii mele pornește pricină de la o fintină aflătoare lîngă locul unde era pe atunci gardul viei, care mai pe urmă s-a strămutat în partea pogoanelor rămase tatălui femeii mele, care prin învoială sfișînd gilceava...

— Astăzi n-am vreme, veniți mine.

— Mine e duminică, cucoane Ghiță, și tare mare nevoie am.

— Atunci luni. Nu pot să-mi las trebile pentru toți oamenii care or veni. Trebuie să răsfoiesc toată arhiva ca să-ți găsesc dosarul dumatle.

— Tare vă rog, cucoane Ghiță. Nu sunt un om nemulțumitor.

Cum aude cuvintele : „nu sunt un om nemulțumitor“, Titirez se scoală, întreabă încă o dată de numele împričinaților, merge drept la dulap, pune piciorul peste câteva dosare de la pământ, se acată de vro scîndură, se trage în sus și, luînd un pachet de hîrtii, desface sfoara cu care sunt legate și scoate dosarul cerut. Țiînd cu o mîină pe acesta, iar cu alta scoțînd din saltarul mesei o coală de hîrtie, el zice împricinatului : știu că sunteți vînător ; am pus la loterie o pușcă inglezească minunată, nu lu-ați vro două-trei numere ? — numai trei lei numărul ! — Dacă împricinatul se apără sub cuvîntul că nu e vînător sau că are puști destule, Ghiță încrețește fruntea, pune hîrtia înapoi în saltar, se uită pe dosar și, zicînd cu un ton sec : „Nu-i acesta dosarul dumitale, nu-l pot găsi acuma“, pune pachetul înapoi și închide dulapul. Iar dacă împricinatul subscrie câteva numere și plătește, Ghiță îi dă dosarul zîmbînd, îi aduce încă un scăunaș ce este după sobă ca rezervă și urmează a fi foarte amabil.

Loteria nu e singurul mijloc întrebuintat de Titirez pentru a dobîndi de la împricinați răsplata serviciilor ce le face. Alteori este o colectă pentru o văduvă rămasă fără mijloace de viețuire prin moartea subită a soțului ei ; ori pentru înmormîntarea vreunui bătrîn, bogat odată și mort în mizerie ; ori pentru repararea mobilelor grefei pe calea inițiativei private ; ori pentru un sat întreg inundat sau ars ; ori, în sfîrșit, pentru alte scopuri filantropice prin care dovedește bunătatea inimei sale.

Pentru ce însă, cînd se află singur în arhivă, Ghiță e gînditor și se uită așa de distras pe deasupra condițelor deschise, ori în focul sobei, ori ridică ochii visători spre podele ? Pentru ce acum o zîmbire îi zboară pe deasupra buzelor ? Ce hîrtiuță scoate din buzunar și citește cu aer de mulțumire ? Ca să pătrundă cineva în gîndurile lui Titirez, ar trebui să cunoască și cealaltă parte a vieții sale, cînd și-a închis dulapurile și, părăsind canceleria, se amestecă în curentul celorlalți muritori.

Lepădîndu-și caracterul de arhivar și redevenind persoană privată, Ghiță Titirez nu se mai ocupă decît cu o singură idee — amorul. *Amorul* sau, mai bine, *amorul*

sunt viața lui, răsplata ostenețelor din arhivă. El nu are niciodată numai un singur amor ce-l preocupă, ci conduce în aceeași vreme până la șase și chiar mai multe, fără ca una din iubitele lui să știe despre celelalte. A mina toate acestea cu dibăcie, a mulțami pe toate, fără a perde pe nici una nu e treabă ușoară, și numai meșteșugurile și vicleniile minții sale iscoditoare sunt în stare de a duce la capăt uneltiri atît de grele.

Ghiță Titirez nu fusese totdeauna atît de șiret. Din contra, era o vreme cînd se crezuse născut pentru o viață casnică liniștită. Ajuns la vîrsta de douăzeci de ani, el suspina după căsătorie și își făcea tot soiul de visuri din fericirea ce va simți cînd va găsi pe femeia dorită și în așteptare cetea mereu la versuri de dor și de dragoste. Fata unui bătrîn pensionar, cu care făcuse odată cunoștință, îi păru că are toate însușirile ce dorea să aibă aleasa vieții lui și se hotărî să o ieie. Cît ținu numai amorul, treaba lui mergea de minune. Fata îi zicea că-l iubește ; el îi ducea fișicuri de bomboane, ea îi lucra pungi în secret — în sfîrșit, câteva sărutări ascunse îl încredințară că nu are decît să facă propunerea pentru ca totul să fie isprăvit. Cînd însă veni la viitorul său socru, acesta se indignă de o asemenea cutezare din partea unui scriitor de poliție (căci pe atunci încă nu intrase în arhivă) și — ceea ce supără mai mult pe Titirez — copila era cu totul de părerea tatălui ei. Respingerea propunerii sale umplu pe Titirez de amărăciune și mai multe săptămîni se simți foarte necăjit. După aceasta însă, fie ca să-și răzbune asupra femeilor, fie ca să-și uite supărările, el se puse a face curte în dreapta și în stînga și văzu cu plăcere că femeile, departe de a-l desprețui, îl privesc cu ochi favorabili și că avea izbînzi neașteptate. De-atunci, încredințîndu-se că e băiat frumos și cu noroc, el s-a pus pe amoruri. Aceasta se făcu întai un obicei, apoi, cu vremea, o trebuință la care ținea mai mult chiar decît la postul ce ocupa. În zadar îl mustra maică-sa, o băbuță bătrînă cu care locuia împreună în o casă din mahala, și totdeauna cînd venea la vreme la masă îi zicea că are s-o pățească într-o zi, căci ar fi pe lume mulți bărbați răi ce-și tem femeile ; în zadar căuta să-l oprească serile acasă ; în zadar îl încredința

că ar voi mai degrabă să renunțe la jumătatea salariului, pe care Ghiță în bunătațea sa îl împărțea cu dînsa, decît a-l vedea urmînd această cale, Ghiță nu se putea lăsa de obiceiurile sale. Din contra, din zi în zi dobîndea mai multă iscusință și dibăcie. Își făcuse teorii despre modul cum trebuie făcut curte : în care caz ai nevoie de prezenți ; în care altul trebuie să vii cu stihuri sau cu lăutari ; cînd trebui să fii supus și măgulitor sau dirz și mîndru. Un mijloc comun avea însă pentru toate : de a ținea una și bună dacă o începuse odată. „Partea adversă — așa numea el pe femei — nu trebuie cruțată. Ca să nu perzi judecata prin părăsire sau paragrafie, trebuie totdeauna ca să ai vreo hîrtie gata, să pui s-o înregistreze și să cauți ca termenul să fie cît de scurt.“

Astfel trăind, Titirez ajunse a nu mai afla nici o plăcere în societatea bărbaților ; cu dînșii nu mai găsea nimic de vorbit, îi erau urîți și chiar se ferea de ei, căci devenise prudent și avea de principiu că în trebi de amor trebuie să taci și să faci.

Acum el avea numai patru iubite ; căci din cele șase ce avusese — numărul legal, cum îl numea Titirez — două fusese silite a părăsi orașul, și cu pornirea lor se stînsese și amorul lui Ghiță.

Aceste patru erau : 1. Femeia grefierului său, *Natalița* ; 2. *Anastasia*, fata iconomului Procopie, protopopă ; 3. *Luțica*, cusuțoarea la o modistă și 4. *Cleopița*, cucoana tinerică a unui boier bătrîilor.

Cunoștința Nataliței o făcuse cu ocaziunea mergerii lui cu dosare și hîrtii la casa superiorului său ; pe Anastasia o cunoștea de mult, fiindcă făcea adeseori vizite la părintele Procopie și petrecea acolo chiar serile ; pe Luțica o întîlnise într-o seară stînd la ușa casei, uitîndu-se la cei care treceau, și se oprise să-i vorbească, iar pe cucoana Cleopița o văzuse întîi la primblare într-un echipaj frumos și după aceea le fereastră. Ghiță trecuse adeseori pe dinaintea casei sale încoace și încolo, încît tînăra cucoană îl luă în seamă, apoi se deprinse a-l vedea trecînd ; după aceea s-a întîmplat să-i și vorbească cîteva vorbe în treacăt ; în sfîrșit, cu vremea făcuse cu dînsa cunoștință mai intimă.

Pe toate aceste el știa să le economisească bine. Cu Luțica se întîlnea seara cînd modista își închidea prăvălia ; o plimba în zile de sărbători, însă totdeauna la locuri în care nici una din celelalte nu venea vreodată. La Anastasia se ducea în vizită și profita de momentele cînd rămîneau singuri, pentru a-i spune cîteva cuvinte de amor, a-i da o scrisorică ori a primi de la dînsa ; o vedea încă la biserică, unde se ducea cu părinții ei, cîteodată la petreceri, și acum pune la cale cum să se vadă mai nesupărați ; pe Natalița o vedea la dînsa acasă, cînd bărbatul era dus — despre care îl înștiința o oală cu flori ce apărea totdeauna în fereastră cînd pleca bărbatul —, și la cucoana Cleopița intra în momente oportune pe o porțiță din dos care da în grădină. Acum visa la o a cincea iubită, la o căpităneasă pe care o văzuse în grădină, plimbîndu-se la brațul bărbatului ei și care se cam uitase la dînsul cu coada ochiului și de cîtva timp răspundea totdeauna la zîmbetul său. Preferința lui era totdeauna pentru cea prezentă. Cînd era singur le lăsa să defileze pe toate în gîndul său, zîmbea la fiecare din ele și împărțea inima lui în părți egale pentru toate. Ceva-ceva pare că tot ținea mai mult la Anastasia, cu care gindea chiar, cîteodată, că are să se însoare, idee însă ce gonia îndată ce-și închipuia că trebuie să părăsească pe celelalte. Uneori își zicea că ar putea-o lua fără a curma relațiile cu celelalte, dar, cu toate acestea, nu se putea hotărî la un asemenea pas. Mai puțin dragă îi era grefieruța, căci aceasta, pe lîngă că avea un bărbat gelos, apoi se și înamorase din cale-afară de Titirez, plîngea prea mult, slăbea, se uita la el ca la un Dumnezeu, încît se cam săturase de dînsa.

Într-o zi — era tocmai o sîmbătă — Ghiță Titirez se afla singur în arhiva lui și arăta preocupat, fiind în mîină vreo patru hîrtiuțe. Aceste erau, toate, scrisori de dragoste ce primise și care-l cam puneau în nedumerire. Cea întîi zicea așa :

„Ghițică dragă,

Mine e tocmai duminica mea, cînd Madama îmi dă drumul toată ziua. Să vii des-dimineață să mă iei ca să mergem la vie. Seara ne-om întoarce în oraș și om mer-

ge să ascultăm muzica. Adă-mi și o păreche de mănuși de la magazinul din colț, știi, numărul 6¹/₂. Să nu cumva să întârzie, c-o pățești cu mine. Iți sărut ochisorii.

Luțica“

A doua scrisoare era de la Anastasia :

„Prèiubitul meu !

La biserică este mine slujbă mare. Tata și mama merg amîndoi. Eu m-am făcut bolnavă și voi rămînea acasă. Vino, prèiubitul meu ! Până mine îmi pare un an. Toată noaptea am să visez de tine. Te sărut de o mie de ori.

A ta iubită,

Anastasia“

A treia scrisoare era foarte scurtă :

„Titirejel,

Dumnealui s-a dus la țară și se întoarce poimîine. Fii mine la unul după-amiazi la locul știut. Doar n-ai perdut cheia?

C...“

Cea de pe urmă și mai sentimentală era de la grefieră :

„Iubitul inimei mele, scumpul, dragul, drăguțul meu !

Vino mine după-amiazi. El are treabă la prezidentul lui toată vremea. Vino, scumpul meu. Of ! Tu nu mă iubești cum te iubesc eu. Of ! Ghiță ! Ghiță ! Nu știi cît te iubesc de mult. Numai la tine gîndesc ziua și noaptea. El îmi e tot mai nesuferit. Of ! Ghiță ! Iubește-mă și tu cum te iubesc eu ! Imi pare că te tot văd cu ochii tăi cei frumoși și mă topesc... Of ! Iubește-mă Ghiță și nu fi așa de posomorît ca mai deunăzi ; am plîns toată noaptea. Te sărut de o mie de mii de mii de ori. A ta iubitoare pentru vecii vecilor, te sărut și iar te sărut de o mie de mii de ori.

Natalița“

Titirez ceti scrisorile de mai multe ori, apoi se scărpină în cap, își făcu o țigaretă, mai gîndi cîtva timp, apoi iar ceti scrisorile și în fața lui se vedea că nu știe ce să

facă. Ca să mai uite, luă condeiul și numerotă toate scrisorile, după obicei — obicei transportat din arhiva Curtii în arhiva lui privată —, dar tot nu-i venea nici o idee cum să scape din acest impas, mai cu seamă fiindcă în duminica aceea avea să fie paradă și astfel căpitanul nefiind acasă, Titirez se hotărîse să facă cel întâi pas serios spre căpităneasa cea frumoșică. În sfîrșit, își făcu programul următor : Des-dimineață, în vremea bisericii, va merge la Anastasia ; după aceea se va duce la Cleopița să-i spuie că are treabă la grefierul său și totodată va scrie Nataliței că-i cam bolnav. În vremea aceasta se va repezi la căpităneasă, ș-apoi va sfîrși ziua cu Luțica. Așa și făcu. A doua zi după ce se îmbracă frumos, neuitînd pantalonii cei cu roșu, albastru și alb, făcu o vizită lungă celei mai preferite din iubitele lui, se răpezi la Cleopița și descuie portița din dos, în vreme ce trimese următoarea scrisoare Nataliței :

„Drăguță !

Tare sunt bolnav ; mă doare capul și șelele și mama mi-a pus un muștar și nu-mi dă voie să ies din casă. Socot că mine îmi va fi bine și însănătoșindu-mă oi veni să te văd căci am să mă cer să mă duc la cîntelerie pentru boală ș-apoi atunci vom fi singuri. Tare sunt mîhnit pentru șele.

A matala iubitor și te sărut dulce.

G.ă T...z

P.S. Arde scrisoarea ca să nu cumva...“

Cleopița, auzind că Ghiță are treabă, se necăji întăi, apoi, avînd oarecare practică a acestor lucruri, îi veni ideea că Titirez îi este necredincios și nu-l opri mai mult. Însă întorcîndu-se în casă, își schimbă grabnic hainele, îl urmări de departe și-l văzu intrînd în casa căpitanului. În vreme ce ea sta la pîndă după un zaplaz, Ghiță intră la căpităneasă.

— Vă rog să mă iertați, cuconiță, zise el, dar am auzit că vă mutați la Sf. Dumitru și am vrut să văd casa, dacă nu vă supără. Eu sunt arhivarul Curtii : Ghiță Titirez.

— Căpitanul nu mi-a spus că se mută, răspunse ea, dar are obicei de-a nu mă înștiința despre nimica.

— Așa sunt bărbații, răspuse Titirez zîmbind. Cum se însoară, apoi se fac tirani asupra femeilor lor.

Căpităneasa dădu din cap și suspină.

— V-am văzut de multe ori la grădină, cuconiță, urmă Titirez. Întăia dată în ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

Aveați o rochie cafenie care vă ședea foarte bine.

— Dar cum de țineți minte așa de bine ?

Titirez suspină, apoi se uită pătrunzător la dînsa, apoi plecă ochii la pămînt. Căpităneasa se înroși.

După ce mai schimbară cîteva vorbe, căpităneasa îi propuse să-i arate casa. Ghiță îi oferi brațul și cercă a strînge mai tîrîșor pe al ei. Frumoasa căpităneasă neîmpotrivindu-se, ei merseră așa din odaie în odaie, tot vorbind și zîmbind și devenind tot mai intimi. La odaia cea din urmă căpităneasa se opri zicînd :

— Aici este... n-ar trebui...

— Pentru ce să nu intrăm ? șopti Titirez, uitîndu-se drept în ochii ei.

— Apoi... și căpităneasa se înroșea tot mai mult.

Nu apucase a închide bine ușa după dînșii, cînd se auzi în coridor un zuruit de sabie și de pînteni.

— Săracan de mine, căpitanul ! Ce-o să gîndească ! strigă ea.

— Pe fereastră ! răspuse Titirez.

— În cada de sub streșină ! adăogi ea.

— Cînd să mai vin ? zice încă Titirez pășind peste fereastră.

— Joi seara la opt, răspuse căpităneasa închizînd fereastra în pripă și mergînd zîmbitoare să întîmpine pe soțul ei.

Ghiță, ajungînd la pămînt, se tupilase în cadă. Din nenorocire, în fundul cadei era încă apă de ploaie, așa încît bietul arhivar stătu mai multă vreme cu picioarele în apă până la glezne și-l apucă un gutunar tătărăsc. Cînd observă împrejurimile, văzu alătura un zaplaz în dosul căruia s-ar fi putut da un moment, păn-a nu fugi.

Abia ieși din cadă și se ascunse după zaplaz, cînd îl apucă cineva de braț. Titirez îngălbeni, gîndind că-i ofițerul, și-i slăbiră toate puterile. Era însă Cleopița care-l pîndise.

— Ha ! Vinzătorule, te-am prins, în sfîrșit ! strigă ea, ridicînd vâlul de pe față. Ha ! Netrebnicele și fătarnicele !

Cum văzu Titirez că nu-i căpitanul, îndată prinse la inimă, își prefăcu fața și zise zîmbind :

— Am sfîrșit treaba cu grefierul meu ; bine că te-am găsit ; tocmai era să vin la mata, drăguță.

— Așa, cuconașule ? Dar pe fereastră de ce ai sărit, dar în cadă ce-ai căutat, dar de ce tot strănuți și îți sunt picioarele ude ?

— Te încredințez... să n-am parte de mătăluță ; îți jur pe tinerețele mele, pe dragostea mea... drăguță !...

— Piei și să nu te mai văd în ochi, Satane, că teucid ! Iau un par și teucid !

Zicînd așa, Cleopița se depărtă furioasă. Titirez rămase o secundă pe loc, strănută de cîteva ori, se mai scărpină în cap, apoi se puse într-o brișcă cu un cal, ridică coșul și merse acasă, făcînd pe drum socoteală că tot mai are vreme să se schimbe și să meargă la Luțica.

Care fu însă spaima lui, cînd, intrînd acasă, văzu la dînsul în odaie o femeie care ședea pe un scaun și-l aștepta.

— Mata ești, Nataliță ?

— Tu mă înșăli și mă vinzi, o, Ghiță ! îi răspuse aceasta galbenă ca ceara și cu ochii rătăciți. Nu ți-e milă de mine și de dragostea mea ? Tu nu ești bolnav, tu nu mă iubești. Of ! Ghiță, ai să dai seamă !

— Mai încet, pentru Dumnezeu ! șopti el, poate să te audă mama, care-i în odaia din fund, lîngă bucătărie.

— Nu-mi pasă, strigă grefierița, de-acum nu-mi pasă de nimica. Ce-a fi a fi, sunt hotărîită la toate !

— Dar liniștește-te, pentru Dumnezeu ! o rugă Ghiță. Îți jur că am fost bolnav, nu vezi cum sunt de răgușit și de răcit ? Numai pe mata te iubesc, îți jur pe ochii din cap, numai la mata gîndesc.

— Dacă-i așa, hai să fugim ! Pe dînsul nu-l mai pot suferi ; viața mi-e un blăstem. Hai să fugim chiar acum, ori nu mă iubești și mă omor !

— Săracul de mine și de mine, strigă Ghiță desperat. Să nu cumva să te omori și să faci așa o pozna ! Dar vi-

no-ți în fire, scumpo, cum să fugim? unde și cu ce? Vrei să mă dea afară de la arhivă?

— De nu fugi cu mine, mă omor! tot striga grefierița și ochii îi ardeau cumplit.

— Ei bine, vom fugi — dar nu acum. N-am nimic pus la cale. Poimîine seară oi veni să te iau, gătește tot.

Cum o mîngîia astfel, tot strănutînd și tușind de răcit ce era, deodată se deschise ușa mare și se răpezi în casă Luțica, care nu avusese răbdare să-l mai aștepte. Cînd văzu o altă femeie, rămase încremenită, apoi deodată se răsufală adînc și-i aruncă o ploaie de injurii:

— Ha! Marțafoiule, de aceștia îmi ești? Prepuneam eu de mult că ești bun numai de stîrnit femeile. Ei lasă, mangositule!

Strigînd așa, Luțica se aruncă cu unghiile asupra lui ca să-l zgîrie și să-i scoată ochii. Natalița însă deveni deodată palidă ca o moartă și căzu leșinată pe canapă.

— Aleu! Valeu! Ce-i pe capul meu, ce-i pe capul meu! se văita Titirez, trăgîndu-se de păr.

— Cine-i femeia asta, răule și blăstematul? tot striga Luțica amenințîndu-l cu unghiile.

Strigătul și vuietul spăriară pe mama lui Titirez, care era în odaia din fund lîngă cuptor, și băbuța sări să vadă ce se petrece. Însă abia apucase a intra în odaia unde se petrecea această scenă, cînd se auzi afară glasul grefierului care întreba pe femeia de la bucătărie: „Acasă-i Ghiță?”

Auzind acest glas, Titirez apucă pe Natalița în brațe, strigînd către bătrîna: „Scapă-mă, mamă!” Băbuța împinse pe Luțica în odaia de alături după Ghiță, care ducea tot acolo pe Natalița.

— Sărut mîna, cucoane Pavlachi, zise bătrîna întîmpinînd pe grefierul ce intra. Ghiță e cam bolnav și-i culcat — i-am pus un muștar.

— Îmi pare rău, răspunse grefierul. Tocmai veneam și eu o dată să-l văd. A fost de atîtea ori la mine și-mi tot ziceam că trebuie să vin și eu o dată. E dincolo în pat? Am să merg să-l văd.

— Nu vă osteniți, cucoane Pavlachi, iaca vine singur. Intrînd Ghiță, bătrîna ieși să aducă dulceața.

— Tare ești galben la față, Ghițișor, zise grefierul cătră Titirez, ce intrase și părea că acum s-a sculat de pe o lungoare de patruzeci de zile.

— Nu-mi e bine, domnule grefier, am să vă rog chiar să-mi dați un concediu de cîteva zile.

— Bucuros, Ghițișor, bucuros, răspunse grefierul luînd dulceața, am să stărui de prezident, știi că el mă ascultă. Numai vezi de te îndreaptă. Știe femeia mea o doftorie pe care am să ți-o dau, o doftorie care face minuni. Numai femeia mea are să te îndrepte.

După ce mai vorbiră cîteva momente, grefierul ieși și sărută pe Titirez pe frunte, căci din toți funcționarii săi subalterni arhivarul era favoritul său.

Cîteva zile după duminica cea plină de întîmplări din care scăpase cu bine ca prin minune, Ghiță Titirez se îndreptă de gutunarul, tusa și frigurile ce-l scuturase. Însă băbuța, muma lui, nu voi să-l ierte pînă ce nu se spovădui și împărtăși, ca să se spele mai întai de păcatele sale, și pînă-a nu-i lua făgăduința solemnă că în viitor va fi cuminte. Săvîrșind aceasta, Ghiță văzu cu părere de rău că rămăsese aproape fără amoruri. Perduse pe Cleopița, pe Luțica și pe Natalița și nu-i mai rămînea decît Anastasia și căpîtăneasa și încă aceasta din urmă mai mult ca speranță pentru viitor.

De aceea, fiind nescîrșit îndemnat de maică-sa, avînd și în memorie întîmplările din duminica cea fatală, amintiri cari îl urmăreau pînă și-n vis, el luă hotărîrea să se însoare — se înțelege, cu Anastasia, care totdeauna fusese cea preferită. Într-o zi, dar, el merse pe neașteptate la dînsa. Însă care fu indignarea lui cînd, intrînd în casă, găsi pe un diaconăș frumușel singur cu Anastasia? Acesta îi tot vorbea încet și o dezmiarda cu mîna, tocmai cînd părinții nu erau acasă. Fără a perde un cuvînt, Ghiță ieși furios, convins că femeile sunt perfide și că e prost acela care are încredere în ele, și-și zise că de-acum nu va mai fi credincios ca înainte. De aceea, alungă din gîndul său ideea căsătoriei și urmă cu amorurile.

Pe la primblări, pe la teatru, prin adunări la Curte, Ghiță căută mai multă vreme până ce își adună iarăși câteva iubite. Pe lângă căpităneasa cu care acum era mai intim, mai găsisse o văduviță foarte frumoasă, într-o mahală, dar care umbla după căsătorie, deși avea doi copilași. Mai făcu cunoștință și cu o profesoriță de la o școală de fete, *Polyxenia Găină*, căreia îi plăcea foarte mult poezia și la care vedea că fără versuri nu izbutește. De aceea, în arhivă, când era singur, el împingea ades condicele într-o parte și făcea poezii, lucru ce la început îi venea mai greu, dar în urmă, mai cu ajutorul și a citorva calendare și jurnale, îi era mai îndemână. Într-o zi compuse mai multe poezii, pe care era să le prezente profesoriței împreună c-un buchețel. Cea întâi o numise „*La P...*“

Tu ești ca o roză, ca un crin
Pe când eu suspin.
Ah ! primește acest buchet
De la un băiet
Care atîta te iubește
Încît se topește
Și te uită la mine cu amor
Căci altmintrelea mor.

Alta era o aluziune la o convorbire ce avuse cu dînsa în grădină :

Mi-ai spus că mă vei iubi
Cînd vei fi încredințată
Că după alta nu alerg
Și că ai inima mea toată.
Apoi cum am să iubesc
Pe alta decît pe mata
Cînd, dacă nu ești acolo,
Eu plîng ziua și noaptea.

A treia era un acrostih asupra numelui ei :

Gîndești că voi mai trăi
Atunci cînd nu mă vei iubi ?
I ! mai degrabă aș muri

Nimic nu m-ar putea opri
Această viață a sfîrși !

Asemenea versuri compunea el pentru profesorița *Polyxenia*, în vreme ce strîngea și mai tare relațiile sale cu căpităneasa, ce frecventa pe văduviță, depărtînd totdeauna vorba căsătoriei, și totodată căuta și alte amoruri noi, pentru a putea împlini cel puțin numărul legal.

FOI CĂZUTE

Lumea stă pe o schimbare; toate
trec și mor, și pier.

Conachi

În tot anul când natura se despoaie de podoabele sale și piciorul nostru calcă pe movile de foi uscate și căzute, o simțire de tristeță ne cuprinde și ne gândim cu melancolie la anotimpurile frumoase prin care am trecut. Însă de astă-dată m-am gândit fără voie și la un alt fel de foi, la cele literare și științifice ce într-o zi apăruse pe neașteptate în România, înverzise câțva timp și apoi s-au perdut pentru totdeauna, fără a mai învia în primăvara următoare.

Nemaivorbind de cele anterioare *Convorbirilor literare*, din care multe s-au bucurat de un succes binemeritat, cite mai nouă nu am salutat la aparițiunea și am plîns la stingerea lor!

În ianuarie 1868, am vestit cititorilor noștri că a apărut în Iași *Jurnalul pentru toți*⁽¹⁾, un jurnal în format mare, ilustrat (cuprinzînd în frunte chiar portretul redactorului), care zicea că are de scop să *dezvolteze literatura națională*. Începutul pîrîndu-ne cam slăbuț pentru un scop așa de măret, nu ne-am sfiit a arăta părerea noastră foarte lămurit. Redactorul *Jurnalului pentru toți* se cam supărase pe noi, ne răspunse cu îndestulă animozitate, iar după două sau trei luni închise jurnalul.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, ne-a venit cu poșta o foaie literară hebdomadară din Botoșani, *Steluța*⁽²⁾, sub redacțiunea d-lui I. V. Adrian. Această foaie ne păru ceva mai binîșor redactată și urarăm succes confratelui nostru; dar ce folos! Steaua căzu îndată și Botoșanii rămaseră iarăși în întuneric. Pe la sfîrșitul anului trecut, am aflat moartea subită a însuși redactorului *Steluței*, deși

se afla în toată puterea vîrstei. I. V. Adrian a avut o viață destul de ciudată, căci a cercat și a gustat din toate. Luarea-aminte a publicului a fost atrasă asupra lui prin *Bondarul*⁽³⁾, întîiul jurnal umoristic din Moldova, ale cărui glume destul de ghimpoase îi făcu oarecare nume. După aceea a fost succesiv tipograf, primar, subprefect, librar, polițai, poet, deputat, redactor, profesor de filozofie, inspector al regiei monopolurilor tutunurilor și cite altele ce nu mai știm. De bine, de rău, el o scoate la capăt în toate aceste trebi, căci cu inteligență îl înzestrase natura îndeajuns; îi lipsea însă o învățătură solidă și mai cu seamă... dar: *de mortuis nil nisi bene*, să ne aducem aminte numai de figura sa plăcută și simpatică și să uităm celelalte. Dacă literatura nu-l va cunoaște, cel puțin lăutarii îl vor pomeni, căci mulți din ei vor fi ciștigat laude și bani de la înamorați nefericiți cărora le cîntau refrenul cunoscutei poezii ce Adrian a tradus din italienește:

O tu crudelo! Inimă n-ai,
Inimă n-ai!

Un an mai tîrziu, în februarie 1868, ne trezirăm cu un jurnal literar în Roman, jurnal ce-și zicea *nepolitic* și se intitula *Femeia*⁽⁴⁾. Această foaie cuprindea deșanțate lucruri. În darea noastră de seamă, citarăm cîteva pasajuri din diferitele articole ale *Femeiei* și îndemnarăm pe d. Gheorghiu (*Budu*), al cărui nume figura ca redactor, care era unicul colaborator și poate, afară de noi, unicul cetitor, să înceteze cu această publicare, cu atît mai mult că pe atunci în Roman nici nu exista o tipografie și redactorul era silit să tipărească la Iași jurnalul ce apărea în Roman. Întăi, d. Gheorghiu (*Budu*) se mințe și ne făcu lungi răspunsuri în proză și în versuri; mai pe urmă însă, după cîteva luni, văzînd că nu mai merge, el ascultă sfaturile noastre și chiar ne scrisese o scrisoare foarte amabilă. Nu ne puturăm opri de a-i trimite felicitările noastre pentru moartea *Femeiei* sale.

Trecură încă doi ani și se deșteptă, în sfîrșit, și capitala României din letargia intelectuală în care zăcea de timp îndelungat. Văzînd că înaintea ei Botoșanii și Romanul — nemaivorbind de Iași — încercaseră să publice

foi literare, ea își zise că i-a venit și ei momentul și deodată începu a ne trimite broșure peste broșure cu tot soiul de nume. Între aceste însemnăm întâi *Ateneul*⁽⁵⁾, apoi jurnalul numit *Societatea pentru învățătura poporului român*⁽⁶⁾. Arătînd cuprinsul întâiului număr în *Convorbiri*, nu voiam a ne pronunța asupra meritului jurnalelor decît mai pe urmă, cînd vom avea mai multe broșuri înaintea ochilor.

Într-un tîrziu ne veni, în adevăr, încă un al doilea număr; și cînd eram să începem tocmai a ne lămuri despre meritul foilor, ele răposară de moarte subită. De ce au apărut, de ce au dispărut — nimeni nu știe! Odată cu dîsele se ivise și *Foaia societății „Românismul”*, arătînd în frunte numele a o mulțime de colaboratori, printre care și d. B. P. Hasdeu — căci pe atunci *Columna lui Traian* nu se transformase încă din jurnal politic în jurnal literar și științific. *Foaia societății „Românismul”*⁽⁷⁾ era foarte curioasă: ea avea scopul de a lăuda tot ce este românesc, constituind pentru aceasta o societate anume, cu o mulțime de președinți, vicepreședinți, casieri, secretari etc., și avînd lungi statute a căror publicare ocupa cea mai mare parte a broșurei nr. 1. Prețul abonamentului era 20 fr. pe an; iar cancelaria comisiunii de redacțiune (cum se numea) se găsea pe Podul Mogoșoaiei nr. 81 — în fund. Nu mai știm în care fund, căci după două-trei numere se infundară așa de bine statutele, președinții, cancelaria și comisiunea de redacțiune, încît nimeni n-a fost în stare să-i disfund. Dacă cel puțin abonații, amăgiți în așteptările lor, au putut să descopere în ce fund din Podul Mogoșoaiei se aflau casierii sau de nu, ne este peste putință a cunoaște.

Cîteva luni înaintea acestor din urmă două foi literare, apăruse în București și *Revista științifică*⁽⁸⁾ a d-lui P. S. Aurelian. Aceasta, deși aproape șapte ani au trecut de atunci, trăiește încă și dacă o menționăm aici, unde vorbim numai de foi căzute, facem aceasta numai pentru a ne îndeplini o datorie de conștiință. Judecînd-o la început cu asprime după întâiul ei număr, nu ne sfiim a declara acum că urma ne-a înfățoșat-o în parte sub o altă lumină. Studiile d-lui Aurelian despre economie națională, agricultură și altele, bine scrise și îndreptate în

mod practic spre îmbunătățirea materială a țării, au început a produce întrucîtva fructele lor. Cunoștințele redactorului, energia ce arată și neoboseala ce pune întru a ne învăța cum să ne ocupăm de interesul nostru propriu — marele mobil al oamenilor și popoarelor — merită o laudă obștească.

În anul 1872, după ce toate scrierile literare ce apăruse în București mai înainte încetase de mult, o societate de tineri veniți abia din străinătate se înființă ca să scoată la lumină o foaie nouă numită *Tranzacțiuni literare și științifice*⁽⁹⁾. Această publicațiune se înfătoșă publicului cu articule așa de puțin potrivite pentru țara noastră și scrise într-o limbă așa de neînțeleasă, încît, după cîteva numere, o condamnăram cu desăvîrșire, cu atît mai mult că prevedeam grabnica ei moarte. Cu materii științifice învățate prin școală și scrise cu un aer de autoritate ce șade rău unor tineri cari acum ies în lume nu înaintează literatura națională! Le-am spus-o și nu am fost crezuți. În curînd însă, cînd văzură înșii că este peste putință de a duce mai departe lucrul lor, chiar așa de ușor cum și-l făcuseră, ei închiseră *Tranzacțiunile* și luară hotărîrea de a aduna toate puterile, pentru a crea o revistă durabilă în București. Profesori vechi, ca d. V. A. Urechia, scriitori cunoscuți mai de mult, ca d. G. Sion, jurnaliști politici, ca d. Pantazi Ghica, toți tinerii de la *Tranzacțiuni* și cîțiva alții ce rătăceau răsleți încoace și încolo și făcuseră încercări literare anterioare, prin foi umoristice și politice se intruniră și, sub auspiciile d-lui avocat Petru Grădișteanu, care și el în tinerețe se încercase în facere de versuri, înființară *Revista contemporană*.

Cînd numim *Revista contemporană*, vorbim de însăși viața *Convorbirilor* în timp de aproape doi ani, căci vor fi fost puține jurnale literare care să fi întreținut o polemică așa de aprinsă ca foaia noastră cu acea revistă din București. Critica d-lui Maiorescu contra *Revistei*, intitulată *Beția de cuvinte* — nume ce a intrat de-atunci în întrebuițarea comună — deschise lupta. Revista răspunde prin d-nii Grădișteanu, V. A. Urechia și P. Ghica lung și larg; d. Maiorescu replică prin un articol și mai lung încă, iar apoi, după obiceiul românilor, lupta trecu

pe tărîmul satiric. În vreme ce *Convorbirile* tipăreau o satiră asupra colaboratorilor *Revistei* (*Satira III* de Iacob Negruzzi), aceasta trimitea abonaților săi, pe lângă broșura literară, și o umorescă teatrală numită *Muza de la Borta-rece*, urmînd acest joc cîtva timp. Prin București, prin Iași, prin provincii se auzeau pretutindenea discuțiuni asupra luptei literare ce se încinsese; pentru întâia dată în România publicul cel mare luă interes la lucruri literare. Dar ce e mai curios, cîteva persoane din București veniră în Iași anume ca să vadă „Borta-rece“ în care se îmbătau colaboratorii *Convorbirilor*. Care fu însă dizamăgirea lor cînd, după multă greutate, abia găsiră în sfîrșit, într-o mahala depărtată, o circiumă ticăloasă, fără bănci, fără scaune și fără nici un membru din „Junimea“. Bucureștenii nici nu voiră a crede că aceasta ar fi vestita „Bortă-rece“, căci unii luaseră lucrul la serios și își închipuiau în adevăr că așa s-ar fi chemînd localul întrunirii celor de la *Noua direcțiune*. Împăcare sau, cum ar fi zis redactorii *Contemporanei*, *tranzacțiune* științifică între *Revistă* și *Convorbiri* nu a urmat niciodată.

Un anunț din iunie 1875 ne arată că d. P. Grădișteanu s-a retras de la redacțiunea acelei foi și că aparițiunea ei va fi întreruptă până în septembrie. Întreruperea ei însă a ținut până la octombrie, cînd foaia a ieșit din nou sub alți redactori decît cei cu care începuse. De atunci lupta crîncenă între *Convorbiri* și *Revista contemporană* încetă și ambele foi priviră una la alta, dacă nu cu simpatie, cel puțin cu indiferență.

Însă pe lângă *Revista contemporană* se ivi la București un luceafăr nou, cu o aparență foarte strălucitoare. Aceasta era *Revista literară și științifică*⁽¹⁰⁾, născută la 15 febr. 1876, avînd în frunte doi directori și în coadă un comitet de redacțiune compus din douăzeci și trei de nume, dintre care acela al unui profesor francez, a cîtorva bărbați politici români, a mai multor medici și адвоаți și, în sfîrșit, a cîtorva persoane necunoscute în nici o ramură de activitate intelectuală. În privința formei exterioare, noua revistă nu lăsa nimic de dorit: hîrtie bună, format îndemănatic și plăcut, tipar frumos. În fruntea numărului întâi, drept profesiune de credință, se tipări o glumă a d-lui Hașdău îndreptată contra noastră cu de-

plin succes — o mărturisim cu bună inimă. Dar cît ținut această publicațiune? Patru luni în cap! În curînd unul din directori se supără și se lepădă; puțin după aceea o părăsi și d. Hașdeu, al doilea director; numeroși colaboratori se luară la ceartă, direcțiia pe care d. Hașdeu o numise *sănătoasă* se îmbolnăvi așa de rău, încît închise ochii pentru totdeauna. Pentru a scăpa aparențele, de vreme ce se buciomase aparițiunea acestei foi cu un zgomot nemaipomenit, se publică că ea se unește din nou cu *Revista contemporană*. Sub acest nume, ea urmă încă pînă în toamna anului 1876, cînd abonații încetară de-a o mai primi. Dacă foștii colaboratori ai *Revistei contemporane* sunt în adevăr destinați pentru literatură, precum credeau, ei vor reapărea desigur cîndva și cumva; iar dacă activitatea literară a fost numai pretextul pentru a se arăta în public, lucrările lor se vor mărgini în aceea ce a cuprins trupul *Revistei*, cu dînsa vor cădea, iar alte jurnale ce vor mai apărea și dispărea vor mări movilița foilor căzute printre care va zace pierdută și *Revista contemporană*. Ziua-bună, vrednică adversară! Noi îți întindem mîna în această oară supremă, și dacă am fi malițioși, ceea ce nu suntem, ne-am ruga de d. Bodnărescu, ale cărui epigrame ați luat atît de mult în rîs, să facă pentru mormîntul tău o *epitafă în forma unei epigrame antice*.

În anul trecut, au mai răsărit în sfîrșit două nouă jurnale literare în București: *Revista „Junimei“*⁽¹¹⁾ și *Aceia română*⁽¹²⁾, sub redacțiunea unor tineri nu încă destul de copti pentru a pricepe seriozitatea unei asemenea întreprinderi, iar în Iași, alte două: *Foaia familiei*⁽¹³⁾ și *Buciumul român*⁽¹⁴⁾. Presupunem că cele două dentăi au încetat de mult, căci nu ne-a mai venit din ele nici un număr de timp îndelungat. *Foaia familiei*, iarăși, a apus, iar *Buciumul român* duce încă — pe cît aflăm — o viață prăpădită care dă puțină speranță pentru viitor. Mai practic ne pare a fi d. Gr. H. Grădău cu *Albina Pindului*⁽¹⁵⁾. D-nialui scoate cîteva numere în București, apoi încetează ani întregi. Pe urmă pleacă la Craiova și mai scoate și acolo un număr sau două și apoi iar încetează. Pe broșurele cari apar vedem însă totdeauna însemnat: anul I, anul II, anul III, anul IV și așa mai departe, nevrînd re-

dactorul a ține seamă că în acești ani *Albina Pindului* a fost numai o arătare sporadică. Închipuirea îndrăzneată a d-lui Granda confundă ceea ce a fost cu ceea ce ar fi trebuit să fie în cursul vremilor ; și publicul, dacă vrea, împărtășească poetica nălucire a redactorului, iar de nu — sănătate !

Iată starea literaturii și științei în România în lungul răstimp de zece ani ! Am văzut legi făcute, prefăcute și abrogate ; partizi politice luptându-se cu înverșunare ; libertăți proclamate și înscrise în legi ; am văzut academii ce discutau bugete și diurne și, drept activitate, tipărind cu multă cheltuială un dicționar de cuvinte fantastice, pe care le declara cuvinte românești, spre mirarea tuturor românilor care nu le pricepeau ; am auzit pe tribună cuvinte pompoase de școală și biserică, de românism, de cultură și civilizațiune, dar cum bărbații politici își închipuiesc o stare de libertate și de cultură într-o țară lipsită de orice mișcare intelectuală, aceasta n-am priceput-o !

Nu putem sfirși acest catalog, sau mai bine zis necrolog, fără a pomeni și de o foaie română din Austria, pe care *Convorbirile* au găsit-o în viață și care s-a stins acum spre marea noastră mîhnire. Această este *Foaia Societății pentru literatura și cultura română din Bucovina*⁽¹⁶⁾. E drept că nu ne uream în totul cu limba în care se scria și că ortografia acelei foi ne părea cam hieroglică nouă, din România liberă, dar oricum, *Foaia Bucovinei* era o manifestare de viață a compatrioților noștri de peste Molna ; era simburile sădit ce putea să crească și să se dezvelească în curgerea timpurilor. Din nenorocire însă tînăra plantă s-a uscat și a perit. Ce vedem în locul ei ? O universitate germană și germanizatoare se întemeiază în Bucovina. Guvernul Austriei adună profesori din toate părțile împărăției și chiar de prin depărtata Germania, pentru toate facultățile, și descopere în fața lor statua Austriei, voind prin aceasta a le arăta scopul ce trebuie să urmărească. Peste un an ne-a și venit din Cernăuți începutul unui frumos tractat de drept civil francez, cu privire specială la dreptul român, tractat ce pare mult mai serios decît începuturile analoge făcute la noi și părăsitate apoi în grabă. În curînd însă vom vedea, fără în-

doială, răsărind reviste literare, juridice, medicale, scrise în limba germană. Aceste scrieri ni se vor trimite și noi le vom deschide cu curiozitate, pentru a vedea ce se petrece în sora noastră vecină, trup din trupul nostru. Știință vom găsi în ele desigur, dar vom căuta în zadar limbă românească sau măcar idei inspirate de simțire națională. Vrînd-nevrînd vom compara atunci starea literaturii și gradul de cultură din țărișoara vecină cu acele de la noi, și care va fi rezultatul ? Dacă judecăm viitorul după ultimii zece ani și după starea prezentă, vom vedea dincolo, la nemți, plante ce înverzesc, dincoace — foi căzute !

1876

IONIȚĂ COCOVEI

Es muss auch solche Käutze geben.

Goethe

Cînd trebile te silesc să mergi pe la curți și tribunale, nu lipsești niciodată de a întîlni un bărbat lung și serios care se plimbă gînditor prin încăperile tribunalelor sau stă de ascultă cu luare-aminte cercetarea vreunui proces. Fie vreme bună sau ploaie, sau ninsoare, el merge regulat în toată dimineața la tribunal. El poartă o cușmă lungă și țuguită și, cînd e glod, încaltă ciubote lungi până peste genunchi. Ioniță Cocovei nu mai este tînăr, căci prin părul capului și a barbei se văd multe vițe albe ră-săcînd. Deși arată sănătos și voinic, el se sprijine pe un baston gros și vinjos cu virful de fer. Ioniță Cocovei nu e însurat și nu are rude, nici prieteni ; el șade într-o mahala depărtată și toată plăcerea și fericirea vieții lui consistă în ascultarea pledoariilor la tribunale și curți.

Ioniță Cocovei era singurul fiu la părinți. Ajuns la doisprezece ani, el rămase orfan și stăpîn peste o mică avere pe care de-atunci a mai mărit-o în șirul anilor. Prin stăruințele tutorului său, el fu numit mai tîrziu scriitor în cancelaria prefecturei, însă lucrările administrative nu l-au interesat niciodată și dorința lui era să treacă la un tribunal pentru a putea asculta cercetarea proceselor. Oarecare prefaceri de instituțiuni aducînd cu sine și depărtarea a mai mulți funcționari subalterni, s-a întîmplat ca Ioniță Cocovei să rămîie fără de post și, fiindcă nu se bucura de protecția nici unei persoane cu influență, nimeni nu s-a mai gîndit să stăruie pentru numirea lui din nou în vreo funcțiune. Nici el nu a stăruit, căci nu prea iubește oamenii, nici pe cei mari, nici pe cei mici.

Să mai întîmplase pe atunci să-i treacă prin cap ideea căsătoriei și se găsisse chiar fiica unui bacal bogat care-i cam plăcea. Cocovei însă are un caracter foarte nehotărît și cu cît ideea să ceară pe fiica bacalului prindea mai mult rădăcină în gîndul său, cu atîta perdea mai mult curajul de a se duce să-și facă propunerea. De mai multe ori intrase în băcălie cu ideea de a face pasul, dar acolo, întîlnind figura serioasă a bacalului care ședea cu ciubucul în mîna învălit într-un nor de fum, curajul îl părăsea și, în loc de a vorbi despre căsătorie, cumpăra vrun mezelic oarecare, îl învălea în hîrtie și, puindu-l în buzunar, îl ducea acasă. Însă fata bacalului îl vedea adesea trecînd pe dinaintea ferestrei sale și se uita după dînsul. Cît era de mare și de voinic, Ioniță pleca atunci ochii în jos și se înroșea, temîndu-se ca nu cumva copila să ghicească gîndurile sale. Se vede însă că ghicise copila, poate i-o fi spus-o un vis, căci ea se uita din ce în ce mai lung după dînsul și, după ce trecea el, copila pleca ochii la pămînt și sta multă vreme pe gînduri. După cîteva luni, Cocovei se hotărî, în sfîrșit, să-și facă propunerea. În gîndul său chibzui încoace și încolo cum să vorbească cu viitorul socru. Însă fiindcă gîndind se încurca tot mai tare, el se hotărî să scrie pe hîrtie cum să-i vorbească. După ce luă o coală albă și își ascuți pana, el începu a scrie :

„Domnule Enachi !“

După aceasta nemaiviindu-i nici o idee, el șterse pe-nița, o mai ascuți iar și, părăindu-i cerneala prea groasă, vărsă cîteva picături de oțet în călimare. Apoi iar începu a scrie :

„Anul una mie opt sute..., luna aprilie în patrusprezece zile.

Subscrisul Ioniță Cocovei,

Considerînd că se zice chiar în Evanghelie că nu e bine ca omul să fie singur ;

Considerînd că sunt acum de treizeci și trei de ani ;

Considerînd că am o mică avere din care pot hrăni o familie ;

Considerînd că dumneata ai o fată care-i frumoșică...“

Cînd ajunse la acest considerant, tot sîngele i se sui în cap și nu putu scrie mai departe. Se trecură mai multe zile, în care văzuse iar pe copila bacalului la fereastră, uitîndu-se după dînsul lung și serios. Într-o duminică, după ce fusese la biserică ca să se îmbărbătească, luînd cu dînsul două bucăți de anafură acasă, el se puse iar pe scris și, inspirat fiind, sfîrși dintr-un condei toată foaia propunerii. Atunci luînd-o cu dînsul, pași hotărît la băcălia lui Enachi; însă fiind duminică, dugheana era închisă. Ca să vorbească cu viitorul socru, ar fi trebuit să se suie la dînsul în casă. Aceasta însă n-o putu face: să dea ochi cu copila! Ce ar fi gîndit de dînsul? Ioniță se întoarse acasă și de atunci tot curajul îl părăsi. Săptămîră trecu după săptămînă și lună după lună, până ce într-o zi îi veni vestea că fata s-a logodit cu un neguțitor din vecinătate care avusese curajul să o ceară. Această veste îl pătrunse de melancolie și de atunci părăsi pentru totdeauna ideea căsătoriei. Cînd vedea o femeie tînără, el fugea în altă parte și devenea tot mai mizantrop. Singura lui distracție erau procesele la care asista, și numai duminica și în zilele de sărbători îi era urît, după biserică, cînd nu avea ce face. Atunci însă cetea în codica civilă sau penală și sta multă vreme pe gînduri ca să înțeleagă vreun paragraf și, cele mai multe ori, cu cît mai mult gîndea, cu atît mai puțin înțelegea. Cel mai mare respect îl avea de avocați, mai cu seamă de acei ce vorbesc mult cătră judecători și cu ton hotărît, și cînd întilnea pe unul din aceștia pe stradă, el saluta totdeauna cu respect. Cînd vedea pe vreunul prin coridoarele curților sau tribunalelor, el se uita lung după dînsul și, clătînd din cap, șoptea printre dinți: „*Acesta-i bun!*“ După vreun proces mai lung, cînd judecătorii se retrăgeau și publicul începea a discuta care din cele două părți are dreptate, pronunțîndu-se unii pentru o parte, alții pentru cealaltă, Ioniță asculta cu luare-aminte pe toți, dar nu da niciodată părerea sa. Dacă însă îl apucau și pe dînsul să spuie cum crede, cine are dreptate, Cocovei era foarte încurcat, și cele mai multe ori ar fi dorit să se depărteze. Însă apucat să se pronunțe numaidecît, el începea așa:

— Considerînd — după aceasta ridică tufoasele sale sprincene — considerînd dovezile și a unei părți și a ce-

leilalte; considerînd toate cele spuse de domnia avocați — *c-aceia-s buni* — aici își mușca buza inferioară; considerînd și toate legile citate, apoi — n-ai auzit ce-a spus procurorul?

— Ei bine, procurorul poate să greșească, dar dumneata cum gîndești?

— Apoi dă, domnul procuror se pricepe mai bine decît mine.

— Dar în sfîrșit cum socotești?

— Apoi socotesc — socotesc — acum se scărpină cu mîna dreaptă după ureche — că tribunalul va hotărî în favoarea... Oprindu-se aici.

— Ei, în favoarea cui? îl întrebau toți cu curiozitate.

— A celui ce are dreptate, urma Cocovei.

Cînd, după deliberare, judecătorii ieșeau să pronunțe hotărîrea, Ioniță Cocovei simțea o emoțiune tot atît de mare ca și părțile interesate și înghițea fiecare cuvînt ce se rostea; iar după espunerea motivelor, cînd acum prezidentul era să pronunțe dispozitivul, Cocovei devenea palid și se ținea cu mînele de bancă. Oricari din părți ar fi cîștigat, el era mulțămît și singura sa părere de rău era că emoțiunea ținuse atît de puțin timp. De mulți ani de zile visa să aibă și el odată un proces, un proces frumos unde să vorbească avocații oare întregi, apoi procurorul să ceară să se amîne pe a doua zi pronunțarea concluziunilor sale, după aceea judecătorii să hotărască că, procesul fiind greu, vor da sentența peste opt zile și în sfîrșit să cîștige, condemnînd tribunalul pe adversarul său la cheltuieli de judecată și plată de advocat, și apoi să vadă că se vorbește de judecata lui chiar în gazetă.

Lucrul la care visase atîta se întimplă într-o zi: un văr al lui, pe care nu-l văzuse din copilărie, muri fără copii și fără testament. Alte rude însă ziceau că moștenirea li se cuvine lor. Acum era să vie treaba la judecată. Realitatea însă era cu totul altfel decît și-o închipuise el; în locul mulțămirii ce așteptase, grijele începură a se grămădi în mîntea lui și el se simțea omul cel mai nenorocit. Numai ideea că acum el singur are să fie împlicinat; că el va fi acela pe care publicul îl va privi; că despre dreptățile lui va vorbi procurorul și se va pronunța tribunalul îl umplea de fiori. În toate nopțile vi-

sa că se tratează procesul lui și se scula cu capul greu și amețit, iar peste zi, când asista la alte procesuri la tribunal, i se părea că se vede cu documentele în mână și cu avocatul lângă dînsul, judecîndu-se. Cînd se chema vreun împincinat, Cocovei credea că tot aude numele său și tresărea. Acasă cetea și recetea neconținut paragrafele ce se rapoartă la moștenire și acum, cînd le știa pe toate pe dinafară, drepturile sale i se păreau mult mai îndoielnice decît la început. În sfîrșit, se duse la un avocat din cei mai cunoscuți, ca să-l tocmească apărător în procesul său. Abia începuse a espune avocatului cauza sa, intrerupîndu-se prin suspinuri, avocatul îi răspunse că nu se poate însărcina cu această apărare, fiindcă se alcătuisse mai înainte cu adversarii săi.

Auzind aceasta, Cocovei se crezu perdut.

— N-am dreptate ? șopti el înspăimîntat.

— Nu spun aceasta și nu știu, pîn' ce n-om vedea dovezile amînduror părților, îi răspunse avocatul. Judecata va alege.

Cocovei ieși desperat. Termenul judecătii însă se apropia și el nu avea apărător. După multă chibzuire ce avocat să ieie, el tocmi *doi* din cei ce auzea mai mult vorbind. Aceștia îl incredințară că nu se poate perde procesul său, fiindcă după dovezile sale avea toată dreptatea. Bucuria ce simți auzind aceasta nu ținu mult și-l veni ideea că advocații umblau numai să-l mîngîie.

Cu cît ziua fatală se apropia, cu atît Cocovei se simțea mai nenorocit. În noaptea ce precedă infătoșarea, ideea sinuciderii îi trecu de mai multe ori prin gînd și dimineața se sculă cu friguri. Ajuns la tribunal, cele în-tăi persoane ce întilni erau adversarii cu avocatul lor ; un fior rece îi trecu prin vine și fugi în alt unghi al salei. Sosind și advocații săi, el îi conjură să facă toate chipurile ca să amîne pe altă dată cercetarea. În acel moment însă i se strigă tocmai numele — lumina i se stinse dinaintea ochilor și șovăind se duse la locul său, unde căzu pe scaun în cea mai mare desperare, lăsînd să-i spînzure buza inferioară adînc în jos. Grefierul cetea, dar el nu mai auzea nimic. După aceasta vorbiră advocații, dar toate se-nvîrteau împrejurul său și el nu înțelegea nimic. În fine, se făcu tăcere și prezidentul rosti cîteva cu-

vinte, după care advocații se duseră. Adunîndu-și toate puterile, el se sculă și întrebă pe cineva cum s-a hotărît ? I se răspunse că procesul s-a aminat pe altă dată. Cocovei merse acasă și căzu bolnav. După ce se îndreptă, nu mai voi să știe nimic despre proces ; cu orice preț voi să se impace și, deși îl asigurară advocații lui că are toată dreptatea, el împărți moștenirea în jumătate cu adversarii săi, plăti advocaților onorariul și nu se liniști pînă nu se efectua împărțirea și se întări învoiala de tribunal. Cîteva săptămîni de zile el nu mai vizită curțile și tribunalele.

În vremea aceea, se trezi într-o dimineată cu un copil frumușel la dînsul acasă care-i aduse o scrisoare de la o vară a lui ce trăia într-un oraș depărtat. În scrisoare verișoara îi spunea că, fiind văduvă și sărmană, nu are nici un mijloc să-și crească copilul și-l ruga să se îngrijască el de creșterea lui. Ioniță privi copilul ca pe un dușman, dar, bun la suflet cum era, nu putu să refuze. Copilul însă învățînd bine la școală, lui Cocovei îi veni într-o zi ideea că nepotul său Iorgu ar putea să învețe legile și din momentul ce acel gînd îi trecu prin minte, el îndrăgi pe băiat și sfîrși prin a-l iubi mai mult decît pe un copil al său propriu. Sara îl puneu să-i cetească din codica civilă și penală, și ziua, cînd ieșea de la școală, îl lua cu dînsul la curtea cu jurați.

— Vezi, Iorgule, colo sus șede prezidentul și cu judecătorii ; dincolo, pe scaunele cele, șed jurații, și pe banca cea de lemn șede acuzatul. Vezi lângă dînsul pe domniai cei cu legătoare albă ? Aceia sunt advocații care vorbesc — *accia-s buni !*

— Dar ce treabă fac jurații, moșule ?

— Ei judecă, Iorgule, pe acuzat.

— D-apoi judecătorii ce treabă fac ?

— Și ei judecă pe acuzat.

— D-apoi, dacă judecă jurații, pentru ce judecă și judecătorii ?

— Vezi tu... considerînd... că justiția... judecătorii mai pe urmă... ș-apoi avînd în vedere legea... Asta n-o poți pricepe, Iorgule, dar cînd vei fi și tu avocat, atunci vei înțelege.

Judecățile îi plăceau mai mult lui Iorgu decât să ce-tească sara paragrafele din condica civilă și penală și toate zilele ruga pe moșul său să-l ieie la curtea cu jurați.

Într-o zi se trezi Ioniță cu o adresă că a căzut la sorti să fie și el jurat. Emoțiunea sa era mare. Îmbrăcându-se cu hainele de duminică, el se duse la curte mai dimineată decât toți, pe când ușele nu erau încă deschise. Când află Cocovei că era să se judece un proces de omor, îl apucă frica. Ar fi dorit să fie jurat și ar fi dorit să-l recuze procurorul sau apărătorul. Inima lui se despică în două și nu știa singur ce ar fi voit mai mult : să judece sau să fie recuzat. Numele lui însă ieși din urnă ; se făcu un moment de tăcere — îl vor recuza, nu-l vor recuza?... Acum procurorul și apărătorul îl examină amândoi cu ochii... inima lui Ioniță se strânse ca un ghem — toți însă tăcură și prezidentul îl invită să-și ocupe scaunul lângă ceilalți jurați. Când depuse jurământul, Cocovei pronunță cuvântul „Jur!“ cu așa solemnitate, că acuzatul tresări.

Procesul începu. Procurorul învinovăți pe acuzat și convinse pe Cocovei ; după aceasta, avocatul îl apăra și convinse și el pe Cocovei ; la replică împărtăși părerea procurorului, și la cuvântul din urmă se hotărî pentru avocat, care sfârșind, spusese că jurații, în îndoială, trebuie să dezvinovățească, fiindcă se zice chiar în *Evangelie* că e mai bine să scape o mie de vinovați decât să se osindească un singur nevinovat. Prezidentul rezumă argumentele procurorului și ale avocatului așa încît bietul Cocovei își perdu capul cu desăvîrșire și nu mai știa ce să creadă și cum să hotărască. Retrăgîndu-se jurații, toți începură a se pronunța pentru învinovățirea acuzatului. Întrebat fiind care-i părerea sa, Cocovei nu știa ce să zică. În sfârșit, luîndu-și o inimă, zise că el e pentru achitare. Dar pentru ce ? îl întrebară ceilalți.

— Considerînd că în *Evangelie* se zice că e mai bine să scape o mie de vinovați decât să se osindească un singur nevinovat. Mai considerînd ceea ce a spus apărătorul — *c-acela-i bun...* apoi pentru aceste considerante...

— Aceasta e bine cînd se îndoiește cineva, dar [nu] cînd nu încapă îndoială, îi observă un jurat.

— Eu mă îndoiesc, răspunse Cocovei.

— Dar n-ai auzit ce-au spus martorii și n-ai văzut toate dovezile care vorbeau contra lui ?

— Apoi dacă mă îndoiesc ! ?

Aflînd procurorul despre votul lui Cocovei, îl recuză de-atunci totdeauna.

Iorgu, care acum crescuse mare și cu vremea învășase o sumă de paragrafe pe dinafară, zise într-o zi moșului său, cum ieșea de la curtea cu jurați :

— Moșule, fiindcă sunt nepotul dumitale și alți copii nu ai, apoi am crezut că ar fi bine să mă adoptezi.

— Dar pentru ce, Iorgule ?

— Considerînd că ești cu optsprezece ani mai mare decât mine ; considerînd că maică-mea a murit ; considerînd că întrunești toate calitățile cerute de paragrafele 309 și următoarele din *Codicele civil*. Apoi de aceea am crezut că ar fi bine să devin fiul dumitale, ca să te iubesc mai mult.

— Dar de unde știi toate aceste, Iorgule ?

— Apoi le-am citit în lege și mi-au rămas în minte. Știu mai tot *Codicele civil* pe dinafară.

— *Are să fie bun !* șopti Cocovei printre dinți. D-apoi, Iorgule, sunt o mulțime de forme de împlinit, pe care eu nu le știu bine...

— Le știu eu, moșule, răspunse Iorgu.

„*Are să fie tare bun !*“ gîndi Cocovei.

Iorgu se grăbi să facă toate hîrtille, spre marea mulțămire a lui Cocovei, care vedea cu bucurie cum Iorgu știa trebile tribunalelor de pe acum. În sfârșit, toate formalitățile se îndeplîniră și Iorgu deveni fiul adoptiv al lui Cocovei. Din acel moment însă el începu a lipsi nopțile de acasă, a nu se mai îngriji nicidecum de moșul său și cu cît îmbătrînea acesta mai mult, cu atît Iorgu se arăta mai nepăsător cu dînsul. Dacă Ioniță îl muștra, el răspundea că se duce să lucreze pe la advocați ca să învețe legile mai bine. Căzînd Cocovei greu bolnav, Iorgu îl părăsi cu desăvîrșire și nu venea decât din cînd în cînd, ca să vadă dacă moșul său mai trăiește și dacă nu cumva are de gînd să facă un testament.

Prea tîrziu se convinse Cocovei că Iorgu se făcuse un berbant, că era plin de datorii, că creditorii așteptau cu nerăbdare moartea părintelui său adoptiv și că Iorgu

stăruise a fi adoptat numai în vederea moștenirii. Aceasta înmulți suferințele bătrînului și în curînd se află în cele de pe urmă momente. Iorgu era atunci la patul lui.

— Ai ieșit un rău și un netrebnic, îi zise Cocovei cu glas stins.

— Am să fiu bun, răspunse Iorgu.

— Blăstămatele, am să te dizmoștenesc! Scrie acolo! Iorgu însă făcîndu-se că nu aude, Cocovei își adună toate puterile și, luînd un condei, începu a scrie pe o coală de hîrtie:

„Anul una mie opt sute..., luna septemvrie, în una zi.
Subscrisul Ioniță Cocovei,

Considerînd că Iorgu a ieșit un rău;

Considerînd toate paragrafele din condica civilă și toate paragrafele din condica penală...”

Aici însă puterile îl lăsară și capul său căzu îndărăt pe perină.

— Considerînd... Considerînd, mai gîngăvi Ioniță, că Iorgu... e un nemulțumitor...

— Lasă, moșule, că am să fiu bun, zise Iorgu. Nu degeaba m-ai luat cu d-ta la curți și tribunale și m-ai făcut să învăț pe dinafară tot *Codicele civil*. Lasă c-am să fiu bun!

Zicînd aceste, Iorgu se plecă spre trupul bătrînului și-i închise ochii.

ARTISTUL DRAMATIC

Nu sunt creatori, ei croitori și
croitori răi.

Const. Negruzzi

În două categorii foarte deosebite una de alta se împart artiștii dramatici români. Întîia se compune din acei ce se cred oameni superiori, cu talente artistice extraordinare, a doua din oameni simpli care nu se cred nimica, ei joacă pe teatru fiindcă sunt plătiți pentru această treabă. Acești din urmă sunt îndeobște funcționari subalterni în vreo cîntărie oarecare, prin urmare, așa de rău și de neregulat plătiți, încît se văd siliți să mai caute și alte căi prin care să cîștige mijloacele trebuincioase pentru existență. Peste vară, viața fiind mai puțin costisitoare, lefușoara lor tot le cam ajunge, dar iarna, cînd nevoile cresc și se înmulțesc, atunci, în lipsă de alte chipuri de cîștig, ei se urcă pe scenă, devin artiști dramatici și se înfățișează publicului celui mare cu această nobilă profesiune care, pe cît se știe, contribuie mult la înălțarea simțirii și cugetării unui popor. Cu toate acestea, ei sunt modești și nici exteriorul, nici vorba lor nu sunt pretențioase: ei sunt supuși și ascultători către directorul și regizorul trupii și chiar către artiștii din categoria întîia. Învățătura și creația lor nu sunt nicîm bogate. Ei știu călî: orice manuscris, cît de rău ar fi scris și cu ortografia cea mai fantastică, ei îl dezleagă cu ușurință; ei știu scrie în mod caligrafic și răpede și cunosc destul de bineșor cele patru regule ale aritmeticii; pe lângă aceste, au mai învățat și catehismul, deși l-au uitat acuma, de cînd au părăsit școala primară, și, în sfîrșit, au mai citit în momente neocupate unele anecdote și poezioare prin cărțile rătăcite, călindare și foiletoane de jurnaturi. Aceste învăță-

turi le sunt îndestulătoare pentru cariera nobilă ce și-au ales, iar cunoștințele ce poate le mai lipsesc ei le culeg din sfaturile ce le dau directorul și regizorul și din observarea jocului minunat al artiștilor naționali celor mari. Pe directorul trupei îl venerază cu deosebire, căci el le plătește leafa, și din această cauză, drept recunoștință, ei mai fac adeseori trebi cari nu sunt ale lor, de exemplu : când în cântelerie superiorilor lor nu-i observează, ei pun condicele și hîrțile la o parte și copiază roluri pentru teatru ; apoi, în caz de lipsă, fac pe suflor sau pe mașinist, mișcînd căruța ce însemnează tunetul, ori aprinzînd fitilul ce reprezintă fulgerul ș.c.l. La nevoie mare, ei ajută chiar pe artiștii cei însemnați să se îmbrace în pompoasele lor costumuri de eroi. Orice rol cu care i-ar însărcina directorul ei îl învață destul de bineșor pe dinafară. Fie acel rol de amarez fericit, de stăpîn ori servitor, de bătrîn ori tînăr, de om crud ori blind, ei îl recitează conștiincios cu același glas și ton, cu aceeași ridicare de mîină, cu aceeași imobilitate a feței. Îndeobște acest artist nici nu cunoaște piesa în care joacă, nici se interesează de întregul ei, el își știe rolul și aceasta îi e de ajuns. Ce are el să se încurce în lungi cetiri și meditații ? Nici timpul, nici plecarea nu-l iartă. Abia scăpat din cântelerie, el se pune acasă pe un scaun și-și învață rolul pîn' ce crede a-l cunoaște, apoi îl recitează sara pe scenă ș-apoi se culcă, fără a mai gîndi sau visa despre teatru. A doua zi el reîncepe aceeași activitate și o îndeplinește cu aceeași conștiință.

Cu totul altfel e artistul dramatic cel mare. Acesta poartă plete lungi, e ras la față și umblă îndeobște cu haine negre și legătoare albă ; pe umere el aruncă în mod pitoresc o manta largă, iar capul și-l acopere cu o pălărie de pîslă cu margini late. Mersul său e legănat și privirea i se perde în nouri. Rareori el coboară ochii săi asupra muritorilor ce întîlnește pe stradă. Pentru ce ar face aceasta ? Ce are el comun cu dinșii ? Nu-i el (de cîteva ori pe săptămîină, timp de cîteva oare) erou, căpitan de bandiți ori, în cazul cel mai nefavorabil, duce și marchiz ? În rolurile ce joacă el e totdeauna viteaz, mărinimos, totdeauna gata de a se jertfi pentru idei mărețe și pentru persoane scumpe lui, prin urmare, cît este el (de

cîteva ori pe săptămîină, timp de cîteva oare) mai presus de ceilalți oameni, în care domnește mai mult egoismul și interesul !

El se crede născut artist dramatic, știind că toate geniile cele mari au primit talentul lor ca dar de la natură. De aceea el nici nu își învață rolul, ci se încrede în geniul său, care îl va inspira în sara reprezentației. La repetiții el vine neregulat, și cînd se duce, el cetește numai rolul său, căci are convingerea că e o pierdere zadarnică de a juca în toate formele, fără să fie public față, care să-l admire și să-l aplaudeze. Cunoștințele sale nu sunt mult mai întinse decît cele ce are actorul-funcționăraș, numai că el a fost o dată în viața lui, timp de cîteva săptămîini, la Paris și atunci s-a deșteptat, atunci a văzut că și el are merite artistice înalte. Mergînd acolo la un teatru însemnat, aslistînd la reprezentarea unei frumoase drame ori comedii și văzînd cît e de bun jocul actorilor și cu cît interes ascultă publicul, el și-a zis în sine că nu e mai rău actor decît cel vestiți din Paris și că, dacă publicul român nu are o luare-ăminte atît de religioasă, e vina publicului, nu e vina sa. Astfel, de cînd a fost în străinătate, artistul nostru e încă mult mai mulțămîit de sine decît înainte, deși tocmai această călătorie i-a înădușit poate puțina plecare pentru arta dramatică ce avea, căci de atunci el nu mai are nici o mișcare naturală pe scenă. De atunci, închipuîndu-și că a atins cea mai înaltă culme a artei dramatice, el nu mai poate vorbi cu glasul ce i-a dat firea, el, sau șoptește printre dinți, încît nimeni nu-l aude, sau strigă și țipă de țipule urechile ascultătorilor, mai virtos în momente în care ar trebui să fie pasionat, pentru a face efect mai adînc.

Mișcările sale corespund vorbirii ; el ține îndeobște mîina pe spadă și figura sa e amenințătoare, căci așa crede el că trebuie să fie figura unui erou. De aceea, adeseori, în scene de amor cînd rostește cuvintele : *Te iubesc, doamnă*, el are aerul de a voi să ucidă pe femeia ce iubește : mîina stîngă se razimă pe spadă, mîna dreaptă e întinsă ca și cum ar voi să zică : *Ieși afară !* și sprincenele sale sunt încrețite. Altă dată, cînd amenință pe cineva cu moarte, el ridică amîndouă mîinele și ochii în sus, încît pare că vrea să se închine cătră cer. Se va în-

tîmpla să rostească cuvintele: *sunt oboșit, dă-mi un pahar de vin ori să-mi tragă trăsura*, răcnind așa de tare, încît răsună teatrul. Cînd nu știe rolul său, lucru ce i se întîmplă mai totdeauna, în timpul ce-i trebuie pentru a asculta pe suflor, el bojbăiește tonuri neînțelese, închipuindu-și că cu această manoperă va amăgi publicul.

Numai tragediile îi plac, comedia îi pare un lucru prea neînsemnat pentru a lua vreun rol în ea. Chiar în tragedii, el disprețuiește pe cele clasice, dacă se întîmplă ca vreuna să fie tradusă în limba noastră, lui îi convin numai acele unde sunt lupte, ucideri, dușuri, peșteri, codri și pustiiuri, fiindcă în aceste are roluri de efect. Aci el poate răzni, gesticula, scoate sabia sau pistolul, poate umbla cu mâinele prin păr, poate răsturna mese și scaune, poate leșina, muri și ucide pe timp de tunet și trăsnet. Chiar limba în care acest soi de tragedii sunt traduse îi place. Atunci cînd nici publicul, nici el, nici chiar cel ce a tradus piesa nu înțelege nimic, atunci el e mare, atunci e impozant. Cu ce putere și energie declamă el fraze cum e următoarea:

„O, Dumnezeu meu, Dumnezeu meu putinte! Pentru ce nu strafigi cu fulgerul tău atotputinte, anima de corupțiune a acestei fii a perdițiunii care imortală ca și tine perpetuează crimele fără pietate divină și le acumulează în sinul său umplut cu abisuri infernale!”

La aceste fraze care-i plac așa de mult, el mai adaugă, cînd nu-i par destul de puternice, și alte calificative tari, avînd o deosebită predilecție pentru adiectivele *teribile* și *grozav*. După dînsul, fraza de mai sus ar suna mai bine astfel:

„O! Dumnezeu meu, Dumnezeu meu putinte și grozav! Pentru ce nu strafigi cu fulgerul tău teribil și atotputinte, anima de grozavă corupțiune a acestei fii a teribilei perdițiuni, care imortală ca și tine perpetuează grozav crimele fără pietate divină, teribilă, și le acumulează în sinul său umplut grozav cu abisuri teribile, infernale!”

La frazele cele simple, el mai adaugă cîte un „pentru”, spre a le face mai dramatice și a le da mai mult efect. El zice totdeauna cu ton declamator: „Trebuie pentru

ca să mergem!”; „Aș voi pentru ca să mă-nțelegi”; „Voi pentru ca să-l omor!” — toate aceste cu gesticulări furioase. „*Haidem pentru cu să plecăm!*” strigă el și, necunoscîndu-și ieșirea, de vreme ce n-a făcut repețiții, trece cu pași gigantici prin mijlocul unui părete.

Raportul între acest mare artist cu directorul și regizorul nu este așa de armonios ca acel al actorilor celor mici. Pe regizor nu-l ascultă niciodată, nici vrea să i se explice cum va fi scena întocmită, nici pe unde va trebui să intre ori să iasă, căci toate aceste el își închipuiește a le ști de la sine. O privire de dispreț e singurul său răspuns cîtră nenorocitul director de scenă care ar cuteza să-i dea vreo explicare sau povățuire. Pe urmă însă, cînd caută în stînga ferestra pe care o să se arunce, și aceasta e în dreapta, sau, voind a fugi de cineva, iese tocmă prin ușa prin care persoana evitată intră, și el se lovește cu aceasta piept în piept, sau ia zidul drept ușă și de aceste încurcături publicul rîde, atunci vina e a regizorului, care nu și-a făcut datoria, și artistul umple culisele cu muștrările și tînguirile sale. Directorul, iarăși, nu e pentru dînsul decît o persoană de care e în drept a se plînge totdeauna. O dată nu-i convine rolul:

— Cum, domnule director, un asemenea rol voiți a mi-l încredința mie? Dar drept cine mă luați? Să-mi compromit eu talentul? Ce va zice publicul care mă adorea, cînd va vedea că eu, care am jucat pe regele sau contele... cutare, mă voi înjosi până a reprezenta pe un simplu căpitan sau pe un om din popor? Niciodată nu voi primi acest rol!

Altă dată nu-i place costumul:

— Cum, domnule director, asemenea manta discutată și recusută de trei ori îmi dați mie și credeți că voi juca? Ori dați-mi costumul nouă potrivite cu rolul și jocul meu, ori nu mă urc pe scenă!

— Cum, domnule, va zice în alt caz, d-voastră nu voiți a-mi da salariul meu pe două luni înainte? Ce? Gîndiți că voi fugi? Dar caracterele eroice ce am reprezentat nu vă sunt o destulă garanție că sunt om onest și demn de încredere?

Altă dată arată pe la amiazi că s-a îmbolnăvit și că nu va juca în acea zi — facă directorul ce-i va plăcea!

Acest din urmă umblă desperat ca să-l poată îndupleca să se însănătoșeze, cel puțin pentru câteva ore, ori cearcă să înlocuiască piesa cu alta și se chinuiește astfel fără sfârșit.

Interesantă este și epoca în care directorul își tocmește actorii; atunci pretențiunile marelui nostru artist sunt minunate.

— Cît îmi propuneți pe lună, domnule director, patruzeci de galbeni? Ha! ha! ha! Mie, care am înființat rolurile cele mai însemnate, mie, care am strălucit în marchiza de Seneterre, care am creat pe Don Cesar de Basan, care...

— Rolurile acestea sunt franceze, nu le-ați creat d-voastră!

— Prea bine, dar cercetați dacă vreun actor francez a înțeles vreodată aceste caractere precum le-am înțeles eu! Eu i-am văzut jucînd la Paris și, cu toată modestia, pot zice că mi-ar fi rușine dacă vreodată eu...

— Poate, dar nu-mi dă mîna a vă plăti mai mult.

— Prea bine, voi scrie prin jurnale, voi face apel la public, la acest public ce am încîntat așa de des, și vom vedea de nu va protesta unanim contra acestor patruzeci de galbeni...

Bietul director nu știe cum să-l mai împace.

Momentele cele mai grele ale directorului sunt însă cînd mai mulți din artiștii dramaticei cei mari s-au încăierat la gîlceavă. Se vede că natura nu iartă ca oamenii geniali să poată trăi în armonie; individualități așa de puternice și de extraordinare sunt totdeauna exclusive și prin urmare despotice. De aceea nicăiri nu se văd atîte certe și intrigi ca între actori — singur directorul știe cît e de greu de a-i împăca [pe] toți. Cînd doi artiști mari se iau la harță, tabloul e frumos: amîndoi iau poze eroice sprijinindu-și trupul pe piciorul stîng și întinzînd pe celălalt înainte; capul, în jurul căruia flutură undoasele plete, îl țîn în sus, brațele lor gesticulează și din gură amîndoi lasă a curge rîuri de injurii mîndru declamate. Directorul stă în mijloc vrînd a-i împăca, iar la o distanță potrivită îi înconjoară artiști dramaticei de categoria a doua, drepti și nemișcați, cu brațele sau încrucișate, sau spinzurate în jos și fără altă expresiune

în fizionomie decît o zîmbire ironică care zboară tainic peste buzele lor.

Care este însă viața privată a artistului dramatic? Cînd se insoară, el ia întotdeauna o artistă însemnată ca și dînsul și amîndoi au piesele și rolurile lor din care nu ies cu nici un preț. Cînd rămîne liber, artistul trăiește în locande publice cu paharul de vin dinainte. Această băutură are, după aplauzele publicului, cea mai mare atragere pentru dînsul, căci ca îl mîntîne în naltele regiuni nălucitoare la care îl ridicase și triumfurile scenei. De aceea el împreunează ambele plăceri: cu lumea închipuită din cap, el se urcă în lumea închipuită a scîndurilor teatrale și îndreptează astfel prozaica noastră viață. Dacă i se observă că ar trebui să părăsească acest obicei care nu ar fi nobil, el susține cu puternice argumente că atunci joacă mai bine cînd mîntea îl e cam neguroasă, fiindcă atunci afectele pasionale se dezvălesc în toată puterea lor. Atunci glasul — zice el — e mai bărbătesc, ochii mai cu foc, trupul mai mlădios, figura mai mobilă. Adeseori publicul îl dă dreptate, întărindu-l în această convingere prin aprobările sale, și de aceea marile artist nu se mișcă decît de la locul veseliei la acel al gloriei și de la acest din urmă la cel dintîi, făcînd astfel viața umană mai poetică.

În ideile sale politice și sociale, artistul e democrat inversunat. Meritul singur trebuie aperețut, recunoscut și răsplătit — zice el —, acele calități superioare ce dă natura, nu acele ce au înființat oamenii. Clasele sociale care sunt considerate ca superioare sunt obiectul disprețului său, căci acestea nu frecventează decît puțin teatrul național și se rostesc în mod discuvințător asupra lui. Această societate, după artistul nostru, nu are gust, ea disprețuiește tot ce este național pentru a lăuda tot ce este străin și prin urmare nu se poate asemăna în merit și simțire cu acea nobilă și generoasă parte a publicului care umple galeria și parterul, public care nu-și permite niciodată a critica și știe a-și manifesta entuziasmul său.

Ca tot pămînteanul din zilele noastre, și artistul dramatic are dorința și ambițiunea de a figura cu o cifră oarecare în bugetul statului. Dar cum? Sfătuindu-se cu mai mulți reprezentanți însemnați ai politicei celei înalte

democratico-naționale, care a făcut gloria poporului român în timpurile mai nouă, s-a găsit chipul cu ușurință : Tineritul trebuie să învețe a declama și a avea gesturi frumoase ; pentru acest scop trebuie să se creeze pe lângă cutare școală catedre de mimică și declamațiune, care apoi să se încredințeze marelui artist, ce va deveni acum și profesor. Acolo, domnul profesor-actor va espune teoria mimiceii ilustrînd-o cu exemple practice și va declama și învîța să declame pe școlari. În acest chip, copiii învîțã arta cea mare și și-o apropiază. Deși băieții nu se fac toți actori, totuși declamarea cea mîndră și producătoare de efect o păstrează. Ea este bună pentru orice profesiune, pentru avocați la barou, pentru oratori politici la tribună, pentru învățatori pe catedră, chiar pentru jurnaliști, care, dacă nu vorbesc, cel puțin scriu în tonul cel declamator, și în acest chip limba română devine mai plină, mai rătundă, mai sonoră, mai mîndră. Aceia din tineri însă care se dedeau artei dramatice urmează exemplul învățatorului lor și, astfel, viitorul teatrului național nu are teamă de a cădea din înălțimea în care se găsește.

Fericită țară ! ca prin minune și ajuns cu mijlocul budgetului a avea oamenii cei mai însemnați în toate științele și în toate artele, dar culmea cea mai înaltă ai atins-o în arta dramatică !

GRAMATICALE

Limba nouă în țară veche.

Vorbă bătrînească.

A ști sau a nu ști gramatica, aceasta-i întrebarea ; dacă e mai bine a consacra un timp îndelungat pentru a învăța cum trebuie scris, citit și vorbit în limba nașterii, sau a nu-și pierde timpul cu asemenea nimicuri, ci a-l întrebuința la înălțarea gloriei națiunii prin celelalte chipuri cunoscute, d. e. fiind discursuri patriotice sau scriind în jurnale politice spre luminarea poporului. Cu alte cuvinte, pentru a fi om de stat, magistrat, artist, profesor, om de litere, avocat, jurnalist, e necesar să știi mai întâi gramatica, sau nu e necesar ?

La noi părerea din urmă e admisă : se crede că studiul gramaticii și al limbei este de prisos. În adevăr ! Pentru ce ți-ai bate capul cu declinări și conjugări, cu nominative și dative, cu deosebiri de genuri, timpuri și cazuri, cu sintaxă, ortografie, punctuație și alte asemenea cuvinte iscodite de cei vechi, cuvinte care s-au strecurat în șirul secolelor, împreună cu alte rele de care încă n-au izbutit a se dizbata timpurile moderne ? Tineritul nostru, mai cu seamă, a înțeles înalta sa chemare. El nu pierde prețioșii săi ani vîrîndu-și capul în carte și uci-gîndu-și spiritul cu studiul sterp al gramaticii și limbei. El frecventează adunări populare — ca să învețe relele ce bîntuie poporul și mijloacele de a le îndrepta ; el scrie în jurnale politice — ca să lumineze pe sârmanul popor asupra drepturilor și trebuințelor sale și să-i denunțe abuzurile ce se comit zilnic de cătră cei de la putere ; el vorbește de suveranitatea poporului, de libertate, de constituționalism, de drepturi eterne, neprescriptibile și inerente naturei omenești, de fraternitate, de mandate

imperative și condiționale — dar cum se declină aceste cuvinte lungi și cum se scriu, ce este un subiect și un predicat, când trebuie pus un punct și o virgulă, aceste nu le știe și nici nu e nevoie să le învețe, căci din suveranitatea poporului și din constituționalism se folosește, de nu un popor întreg, cel puțin o bună părticică de patrioți, pe când din acuzative și imperative nu ai nici un profit.

Și pentru ce ar face ei altfel decât cei bătrâni? Ei văd cum vorbesc și scriu capii națiunii, oamenii politici și de litere cei mai însemnați, femeile, avocații, văd că nici aceștia nu au găsit de cuviință a ști scrie și vorbi, pentru ce ar învăța ei? Mai mult, chiar învățătorii lor nu și-au prea pierdut timpul cu aceste amănunțimi, pentru ce l-ar pierde ei?

Sunt, în adevăr, cițiva oameni obscuri care cutează să susție că, pentru a pute pretinde că ai ceva învățatură, ar fi neapărat să știi mai întâi scrie și vorbi, căci altfel ai pute fi ușor taxat de ignorant — dar aceste idei sunt greșite: ciți învățați sunt la noi care vorbesc și scriu într-un chip... și ciți patrioți... ciți!

Oamenii obscuri care învață limba lor și pretind că și aceasta are regulile sale sunt străinofili, austromaghiari: ei voiesc să aplice și la noi regulile gramaticelor străine, poate chiar unele ce au asemănare cu limba nemțească (*horribile dictu!*), dar învățații și patrioții noștri nu voiesc aceasta. Ei voiesc constituționalism și libertate, precum în toate, așa și în limbă și ortografie: omul este liber, prin urmare poate scrie și vorbi cum îi place. Că aceasta este convingerea lor, dovedesc discursurile, circularile, notele, legile, pledoariile și orice scrieri. Pentru a compune o operă, fie literară, fie științifică, metoda adoptată e foarte simplă și recomandabilă. Mai întâi, autorul trebuie să nu gândească nimic. Rezultatul acestui repaos spiritual îl învâlește în multe vorbe și-l așterne pe hirtie cum dă Dumnezeu. Dacă nu ai cuvinte la îndemână, iei altele, potrivite sau nepotrivite, din limbi străine, numai pompoase să fie. În aceste scrieri adaugi ceva la început, la mijloc și la sfârșit despre gloria trecută a patriei și despre viitorul frumos ce dumnialor pregătesc, împreună cu câteva aluziuni la nenoro-

citul prezent, când alții dispun de puterea statului, și opul genial e gata. Dar dacă în toată scrierea nu e nici o singură idee, dacă limba nu e românească, dacă s-a confundat singularul cu pluralul, femininul cu masculinul, s-au pus cuvinte fără înțeles ori cu înțeles contrar — aceste sunt indiferente, tot ești un om însemnat!

Dar aceste oare să nu fie calomni, insinuații perfide? Să vedem. O privire scurtă asupra modului actual de a vorbi și scrie ne va convinge despre starea lucrurilor. Deși nu vom intra în amănunțimi, totuși trebuie să procedem în mod sistematic ca să avem cel puțin un tablou despre întreg:

I. *Ministrii*. Aceștia fac politică, iar nu gramatică, prin urmare regulile acesteia le sunt indiferente, căci ținta lor e fericirea poporului. Cîteva exemple:

Într-o circulară către toți prefectii, un ministru scrie așa: (*Monit.*, 30 iul. 67.) „Cît despre patroane și capsule am luat înțelegere cu d. ministru de răzbel ca să mă pună în pozițiune de a vi le înainta îndată“. La ce gîndea ministrul, voind „a lua înțelegere pentru a fi pus în pozițiune de a înainta capsule“? Desigur, trebile statului îi ocupau toată inteligența.

În *Monitorul* din 18 iunie 1867 începe o circulară ministerială cu următoarele cuvinte: *Republicăm* circulara d-lui... — Se vede că ministrul era republican.

În această circulară, interesantă din multe puncte de vedere, cetim între altele următorul pasaj: „Să căutăm, dar, domnule prefect, atît eu ca ministru, cît și d-voastră, să nu *imprietăm* (?) asupra drepturilor autorităților comunale și județene, ci să *ne* mărginim acțiunea *noastră* (de *nous* limitier *notre* action) în a-i iniția la viața nouă comunală, a-i anima și a-i obliga chiar“. Unul care ar avea noțiuni elementare de gramatică ar fi zis: a *mărgini* acțiunea *noastră* sau a *ne mărgini* acțiunea, apoi a le iniția (autoritățile), a le anima etc. Dar ministrul, pentru a da mai multă putere autorităților comunale, le-a schimbat sexul și le-a făcut bărbătești. Apoi, în față cu capsulele, gramatica era un lucru prea indiferent pentru români.

II. *Femeile*. Pe aceste Balzac le împarte în două clase: femeile propriu-zise și bimanele cu treizeci și două de vertebre. Păstrînd clasificarea aceasta, vom constata

că femeile nu știu românește, însă fiindcă trebuie să vorbească și chiar le place aceasta foarte mult, apoi întrebunțează de regulă în conversații limba ce se vorbește în țara franceză, împetrișată cu cuvinte românești. Din contra, bimelele feminine întrebunțează limba română împetrișată cu cuvinte luate de la poporul francez. Așa, în vorbă cu cele dentăi se întâmplă să auzi fraze ca următoarele :

„*Les doultzchezze ne sont pas liées*“ (dulcețile nu sunt legate).

„*Il fera froid tant que le vent battera d'en haut*“ (cit va bate vântul din sus).

„*Je me suis fait mal au pied gauche en jouant la valse*“ (dansant).

„*A-t-il appris à chanter de la bouche?*“ (a cînta din gură).

„*A la promenade j'allais tomber* cit pe ce, cit pe ce, *mais je me suis tenue*“ (m-am ținut).

„*Si je serais (sic) plus riche, je voyagerais* necontenit“.

— „*Est-ce que votre domestique est comme les hommes*“ (ca oamenii).

— „*Non, ma chère, il répond*“ (răspunde). „*Dernièrement je lui dis* să grijască prin casă *et lui commence à crier chez moi*“ (începe a striga la mine).

Adresîndu-se către copilă : „*Pourquoi tu te tot fiții de colo în colo? Dur en haut, dur en bas et ton travail bzzz!*...“

Iar celelalte rostesc fraze ca aceste :

— Ai voiajat (călătorit) în vara trecută?

— Cît ai dat coaferului ca să-ți peigneze (peptene) cocul?

— Trei galbeni, mașar (dragă).

— Era supeu (cină) la sarată (adunare)?

— Nu era sarat.

— Bonjour, Catincuță.

— Bonjurică, Vasilaș. Nu vrei o bucățică de brinză?

— Mersi, sunt rasaziată. (Mulțămesc, sunt sătulă).

— Unde mergi, madamă Ioană?

— Ia, mă duc și eu ca cel care zicea : la primblare cu cofa la apă.

— Iar trîntești la *bonmouri*? (bon mots).

III. *Legislatorii*. Asupra acestora s-ar pute scrie volumi întregi. Terminologia juridică actuală cu drept cuvînt poate înspălmînta pe români, căci ei nu o pot și nici vor pute-o înțelege vreodată. Dacă nu ar fi *circonstanțe atenuante din cauza celerității travaliului* (împrejurări ușurătoare din cauza grăbirii lucrului), legislatorii noștri ar merita muncă silnică pe viață ca pedeapsă pentru lipsa deplină de munca voluntară în timpul prea mărginit al traducerii legilor franceze. Dar în afară de terminologie, să deschidem oricare codice și să vedem dacă legislatorii au măcar o idee de gramatică. Din întâmplare întîlnim art. 614 din *Codicele civil*. Acolo se zice : „și de ea fi balcoane și *alte* asemenea“. În clasele primare se învață că dacă subiectul e în plural și verbul corespunzător trebuie să fie tot în plural. Școlarul acelor clase ar fi zis, prin umare : și de *vor* fi balcoane și *alte* asemenea. În art. 168 a *Codiceului civil* găsim dispozițiuni asupra *împărilor* (împuri de casă sau mese). În art. 309 *ibid.* se zice că : *nu pot adopta decît persoane de ambe sexele*. Pe românește, aceasta însemnează că nu pot adopta decît persoanele care sunt totodată și de un sex și de altul (hermafrodiții). Nu cred că acesta să fi fost scopul legislatorului. Dar pentru a scrie bine o frază românească ar trebui gîndit ceva. A gîndi este însă o activitate a minții îndreptată spre un țel hotărît. Ce țel? *Activitatea, mîncă țel* la legislatorii noștri? O!

IV. *Baroni*. Advocații români au învățat numai legile, căci toate celelalte n-au nici un interes pentru dreptate. Ei se împart în două categorii : în cei mai tineri, cu diplomă, și în cei mai bătrîni, fără diplomă. Cei întîi nu cunosc limba română. Ei pledează în limba franceză și traduc cuvîntele în românește pe cit se pricep. De aceea în pledeările lor găsești cea mai deplină confuziune — nu de idei, ferească Dumnezeu! — dar de cazuri, timpuri, genuri și numere. Adesea vei auzi cuvinte ca „savant“, „înclutudire“ (*inquiétude*), „maloure“ (*malheur*), „grandoare de animă“ (*grandeur d'âme*) etc.

Tot atît de des, fraze ca următoarele :

„*Onorabilul adversar a forjat un memoriu*“ (a forgat un mêmoire).

„Pursuivați !“ (poursuivez).

„Tribunala e sezisată...“ (est saisi).

„*Imi anleevați moenurile de defensă*“ (imi răpiți mijloacele de apărare).

„*Apiuindu pe aceasta, pașez pentru părerea*“ (appuyer, pencher).

„*Adversarul nostru ajută*“ (ajoute : rom. adaugé) : „*curusul nostru e just și legitim*...“ (notre courroux etc.).

Apoi cuvinte formate de dîșii, ca „punibil“, „plătibil“, „pedepsibil“, „domajabil“ etc. Publicul ascultă și nu pricepe.

Advocații din categoria a doua sunt și mai interesați. Ei nu cunosc încă limba juridică nouă și, cu toate acestea, ar voi și ei să o întrebuițeze. De aceea toarnă cuvintele străine cum apucă, dar au înțeles sau nu, dar se potrivesc sau nu — ce face? Așa, auzind că cuvintele ce se sfîrșesc în *ție* acum se prefac în *țiune*, d.e. în loc de *direcție*, cum se zicea înainte, se zice acum *direcțiune*, vei auzi adesea :

„*Domnilor, garanțiunea* (garanția) nu e solvabilă“ sau

„*Criminaliștii* (sic) au fost prinși de *polițiune* și dați pe mîinile *justițiunei* (justiției).“

Ne s-a întîmplat să auzim frazele următoare :

„*Me rapelezu la chibzuirea domnilor judecători*“ (mă raportez).

„*Advocații* (advocații) *fac parte din corpul magistratură*“.

„*Preventivul* (prevenitul) *e culpabil fiindcă a escamatat pe clientul său cu 100 galbeni*“.

„*Domnilor jurați ! Domnul ministru public zice*...“

„*Partea adversă zice că otrava... dar eu deși nu am învățat doștoria la Musu Ortolan ca dumnealui*...“

„*Domnilor ! Domnul reprezentant al ministrului* (ministeriului) *public acuză pe Vasile Coșcodar că a furat cu escaladare. Dar știți d-voastră ce este o escaladare ? Escaladare, domnilor, este cînd se asasinează o cetate, dar nu cînd se anjambonează (enjambe) un gard*...“

„*Se zice că Iftime a Paraschivei a făcut mai multe mortalități*...“

„*Domnule președinte ! Rog să se cetească visum perpetuum* (visum repertum) *midical* (medical).“

„*Adversarul ar voi să amîie procesul la calendarul turcesc*“ (aux callendes grecques) etc., etc.

V. *Magistrații*. În privința cunoștințelor gramaticale și limbistice, aceștia ar putea intra în categoria advocaților. De aceea vei citi în sentențele lor fraze ca aceste :

„*Considerînd că bătaia cauzată pacientului a provocat vărsare de sînge*...“ sau

„*Considerînd că maltratarea cauzată a devenit din stare de beție*“ etc.

În hotăririle Curții de Casație, locuțiunea admisă „lovește cu nulitate“ se schimbă de multe ori în *izbește* cu nulitate. Imaginea-i îndrăzneacă. Un articol neîndurător care *izbește*... tot cu așa dreptate s-ar fi putut zice că *împinge*, *întapă*, *zugrumă*, *ciocnește*, *străpunge*, *răpune*, *sfarmă*, *zdrobește*, *despică* cu nulitate. Tabloul ar fi fost mai fantastic.

VI. *Artiștii dramatice și traducătorii de drame și comedii franceze.*

.
.
.
gogomani

VII. *Jurnalistii*. Aceștia sunt cei mai învățați din toți românii. Ei înfațosează, îndreaptă și formează opiniunea publică și sunt bărbați vrednici din toate punctele de vedere. Să nu se creadă cumva că jurnalele reprezintă la noi cliici de cîțiva oameni care ar avea de scop interese personale. Nu ! Ele reprezintă adevărate partide politice care au rădăcina lor în opinia publică, partide de *idei* pe care le cred cele mai nimerite pentru guvernarea țării și pe care le susțin cu orice preț. Cea mai bună probă contra celor care ar îndrăzni să presupuie contrariul sunt faptele acestor bărbați cînd vin la putere. Nici una din ideile expuse de dîșii prin jurnale nu rămîne neaplicată cu cea mai deplină bună-credință. Zădarnic calomnia se va încerca de a găsi la dîșii o umbră măcar de ambiție personală, de interese sau de pasiune care ar fi vreodată mobilul scrierilor sau faptelor lor. Niciodată ! Patrie, naționalitate, libertate, religiuene, umanitate, ordine, legalitate, dreptate sunt unica lor țintă, unica lor aspirare ; spre aceasta și numai spre aceasta sunt întinse

toate coardele dezinteresatului și nobilului lor suflet. Când scriu, ei scriu din convingere; de aceea articulele lor au un parfum de bună-credință care te încintă și te face să te entuziasmezi pentru acești bărbați măreți. De aceea, când apar foile lor, cetățenii și le rup care de care cu aviditate ca să citească și să învețe, și află o mulțămire nedescrisă sorbind din acest izvor pur și limpede. Ah! de ce tot poporul, pe care jurnaliștii îl iubesc atât, nu se compune numai din bărbați ca dînșii. Ce spectacol măreț ar fi! Un popor întreg de Bruți!

Și cât de extraordinar! Nivelul intelectual e la dînșii tot atât de ridicat ca și cel moral. Fiecare din ei posedă toate cunoștințele umane. Nu este știință pe care să nu o cunoască pe deplin, fără chiar a o învăța. Prin inspirație au adunat ei toată suma adevărilor la care a ajuns omenirea în secolul nostru și chipul de a le aplica potrivit! Mai îți vine să te revoltezi văzînd cu ce pînă natură i-a deosebit de ceilalți muritori. Alții merg la școală și învață, ies din școală și tot învață și învață încă neconținut și neobosit și la urmă se conving că știu foarte puțin; ei însă n-au fost nici la școală, nici învață, și cu toate acestea le știu toate. O! Eternă nedreptate a lumii!

Și în ce formă frumoasă și corectă își exprim minunatele lor idei. Limba lor curge duios ca mormurul unei cascade, numai nenorociții cei de lucrători ai tipografeiei le fac o mulțime de feste. În ignoranța lor, aceștia schimbă totdeauna înțelesul frazei, așa încît ideea se sminteste și se perde. Lucrătorii mai fac și altele, pun subiectul în plural și verbul în singular, d.e. mai mulți camerini „merge“...; „Aceste teorii face...“; „Prin aceste perioade trece popoarele...“; apoi persoana a treia plur. a prezentului conj. a treia îl transportă totdeauna la întâia, făcînd o regulă din o rară licență ce-și permit citeodată unii din poezii noastre, d.e.: „oamenii mărînc (mărîncă)...“; Statele Unite *gust* (gustă) pace...“ Mai scornesc și timpuri de verbi foarte deșanțate, ca *fuseră* (fară sau fuseseră?) și multe, multe altele.

După aceasta, lucrătorii nu iau nicidecum samă la ortografie. Ne s-a întîmplat, cetînd jurnalul nostru politic cel mai vechi, să vedem cuvîntul *țară* scris în aceeași

columnă în cinci rînduri consecutive în șase diferite moduri: *țeară, térră, tiară, țiérră, terra, țarră*. Desigur că numai lucrătorii sunt de vină că se întîmplă asemenea neorîndueli, căci dacă singuri autorii-jurnaliști ar fi scris așa, ce s-ar presupune de oamenii care nu au așa de puține cunoștințe gramaticale, limbistice și ortografice? În entuziasmul nostru, avem speranță că toți jurnaliștii vor ajunge a fi miniștri odată; ei bine, un secretar de stat care ar scrie așa ar fi oare cu puțință? Ce s-ar zice în Franța cînd un ministru ar scrie cuvîntul *pays*, fără deosebire, în modul următor: *péis, payie, péi, paiy, péit, peiz*?

VIII. *Funcționarii subalterni*. Cîteva exemple:

Un grefier de tribunal încheind un proces-verbal scrie:

„Anul una mie opt sute... subscrisul mergînd să *constesteze* (constateze) chestia, auzi deodată *manifestîndu-se* o palmă pe obrazul domnului X“.

Un primar aplică mai multe paragrafe din legea *verbală* (rurală).

Altul, intrunîndu-se cu ceilalți *conțoleri* comunali... (consilieri).

Un comisar de poliție constată că *metreza* și *metrizoiul* erau împreună (amoreza și amorezul).

Un judecător de pace din județul C..., dînd în judecată pe un primar, întemeiază aceasta pe mai multe considerante, însă cunoscînd bogăția limbei noastre, el urăște uniformitatea și de aceea scrie:

„Considerînd că primarul comunei...“

„Considerînd că numitul primar...“

Considerînd că menționatul primar...“

Considerînd că susvorbitul primar...“

Considerînd că zisul primar...“

Considerînd că suspomenitul primar...“

Considerînd că relatatul primar...“

Considerînd că emisul primar...“

Un subprefect cere de la un primar un raport. Acesta îi răspunde în cîteva cuvinte. Subprefectul, nemulțămît, pretinde ca primarul să-i trimită toate argumentele sale. Drept răspuns, vine un dorobanț cu o adresă în care stă

seris : „N-am putut să trimet pe ceilalți *argumenti* (dobarbanți) fiind la lucrul cîmpului, trimit dar pe acesta numai“.

Sfîrșind, cităm următorul proces-verbal, încheiat de un subcomisar de poliție din orașul Iași :

„Noi... subcomisarul de poliție, avînd în vedere rezoluția Camerei și femeia Marghioala lui Vasile Chetrarul recomandat nouă dimpreună cu o blană de hulpe care furînd în calitate de servă, spre a constata modul furării imisa fimeie fiind în calitate de servă la d. Gheorghiu de profesiune blănar, intrînd în dugheană și furînd o blană în calitate de hulpe veche cam roasă fugînd, vîndîndu-se de sergentul din pont, prinzîndu-se în ograda bisericei Sf. Neculai însă fără blană, imisa blană găsîndu-se zvîrlită la cîțiva pași despre care apucîndu-se a întrebuițat forță majoră din care se cunoaște că imisa este fură cu infracțiune smulgînd-o dintr-un cui. Drept care încheindu-se acest proces-verbal se va supune Camerii dimpreună cu imisa fimeie și blană sub pază sigură spre a nu scăpa prin forță sau viclenie.“

Aceste sunt cunoștințele limbistice și gramaticale în toate clasele culte ale României, de la ministru și pîn' la primarul sătesc. Din aceste cunoștințe gramaticale se poate ușor judeca gradul celorlalte cunoștințe la care am ajuns. În față cu aceste efecte ale civilizației și ale progresului, cale pe care mergem cu pași răpezi, susținuți încă de cel mai aspru simțimînt de moralitate, cine ar cuteza să se îndoiască că generația noastră e chemată de a înălța gloria națională și de a ridica stîndardul civilizației în Orient ? Nime ! Eu singur, retrograd în suflet, suspin ca șatraru Napoailă al lui Alecsandri și mă întreb înspăimîntat : „Unde mergem, unde mergem ?“.

TACHI ZÎMBILĂ, OM POLITIC

Dans leur caprice vain tristement
affermis,
Toujours du nouveau maître ils
sont les ennemis.

Voltaire

Un nou ministeri se formase și Adunarea deputaților fusese dizolvată. Tachi Zîmbilă, de profesiune avocat și jurnalist, care ca deputat în Adunare lucrase din toate puterile la căderea cabinetului precedent, cu speranță de a intra și el în combinarea nouă, era furios că la formarea ministeriului nime nu se gîndise la dînsul și că pentru a *cincea oară* de cînd dădea ajutorul său statornic la răsturnarea fiecărui guvern, el rămăsese la o parte. Trei zile fusese atît de supărat, încît figura lui, altfel veselă, avea un aer serios neobicinuit. A patra zi însă el reîncepu a zîmbi. A cincea ieși la primblare în trăsură cu soția sa Zînca, iar a șasea se duse des-dimineată la Ministeriul de Interne, dorind a avea cu ministru o convorbire intimă.

Cînd acesta veni, Tachi îl întîmpină zîmbînd și strînse cu căldură mîna ce-i întindea ministru.

— N-am știut, îi zise acesta cu polițetă, că mă așteptați. căci m-aș fi grăbit să vin mai devreme.

— Nu face nimica, domnule ministru. Am dorit... dacă aveți cîteva momente libere... însă numai două, căci știu cît sunteți de ocupat... mai virtos avînd a se face alegerile... v-aș ruga să-mi permiteți... voiesc să vă dau o mică explicare...

— Vă rog, sunt la ordinul d-voastre. Pentru d-voastre, domnule Zîmbilă, am totdeauna timp destul.

— Sunteți prea amabil, domnule ministru. Apoi după o mică pauză urmă, tușînd din cînd în cînd, pentru a se pregăti la cele ce avea a zice : d-voastre... hm, hm... cu-

noașteți ce ajutor sincer și constant... hm... hm... v-am dat în Adunarea trecută... hm...

— Nu fumați ?

— Vă mulțumesc, domnule ministru, înainte de dejun, nu — pentru a răsturna... hm... guvernul trecut care era pe cale de a ne duce țara la peire. Împreună cu d-voastre, de a cărui patriotism toți cetățenii... hm... binecuvetătorii sunt convinși și asupra capacității căruia țara de mult își are părerea formată, am lucrat... hm... cu sinceritate la restabilirea unei stări de lucruri bune și sănătoase. Cunoașteți asemenea, domnule ministru, că eu niciodată n-am fost ambițios ori interesat. De când fac politică — și vă încredințez că-mi pare rău... hm... de a fi intrat pe această cale spinoasă și nemulțumitoare — unica mea dorință a fost să văd patria noastră mergând pe calea binelui, a progresului și... hm... a libertății.

— Cine nu știe ? îl întrerupse ministrul cu mină serioasă și fără ca cea mai mică mișcare a figurei sale să lese a presupune că ar pute avea asupra acestui punct o părere contrară sau o îndoială.

— Acuma, urmă Zimbilă, de vreme ce în curînd au a se face alegeri nouă, cred de datoria mea de a vă da oarecari lămuriri asupra unora din foștii noștri colegi care în aparență erau amici politici, însă pe din dos...

— Îi cunosc, răspuse ministrul, e de prisos să vă mai dați osteneala.

— Aș dori să faceți bine distincțiunea între cei în adevăr sinceri și cei care au numai aparența...

— E de prisos ; d-voastre, domnule Zimbilă, știu că sunteți dintre cei sinceri și speriez că ne veți da sprijinul d-voastre în prețuita foaie ce redactați, foaie care cu drept cuvînt se bucură de un renume atît de bun și de o răspîndire atît de întinsă.

— Neapărat, neapărat. Însă pentru ca acest sprijin să fie și mai eficace, ar trebui... hm... să m-aleg iarăși deputat ; înțelegeți că atunci autoritatea jurnalului meu ar fi mai mare. Puteți fi încredințat că vă voi susține în Adunare în modul cel mai legal. Pentru aceasta, fiindcă a venit vorba... hm... hm... voiam să vă rog — în însuși interesul guvernului, căci vă asigur că pentru mine deputăția este numai o sarcină neplăcută și chiar costisitoare —

să-mi dați o mică mină de ajutor în alegeri. Văzînd că aici ministrul increțea sprîncenele : O ! daoase el, n-aș voi niciodată să fiu ales prin influență guvernamentală, însă... hm... o vorbă bună cătră prefect și cătră doi-trei din cei mai întăi proprietari ai județului este un lucru foarte ino-cent. În județul unde m-aleg, sunt cițiva proprietari mari care îmi sunt dușmani personali...

— S-a luat în consiliu hotărîrea ca guvernul să fie cu totul pasiv în alegeri, și țara să aleagă în deplină libertate pe reprezentanții săi.

— Prea bine, neapărat... și eu sunt totdeauna pentru libertate, însă... hm... hm... pe sub mină un sfat... ș-apoi nu ca ministru, ferească Dumnezeu ! ci ca *amic*... m-ați îndatori... v-aș ruga prea mult... și puteți avea încredere în sprijinul meu cel mai sincer.

După o scurtă gîndire ministrul răspuse :

— Prea bine, chiar astăzi voi scrie.

— O scrisoare, întîmpină Zimbilă, merge mult timp și e bine că din vreme să se știe... Trimiteți o depeșă. Scrieți-o acum — iată, o duc chiar eu la telegraf... hm... nu pentru alta, dar fiindcă trec tocmai pe acolo ca să merg acasă. Două rînduri... spre aducere aminte.

Ministrul scrisse o depeșă și i-o dădu în mină. După ce Zimbilă ieși cu figura veselă și făcînd multe complimente, ministrul sună și zise unui aprod care intrase :

— Du îndată această circulară la telegraf și o dă în chiar mâinele d-lui director — confidențial.

Această a doua depeșă avea cuprinsul următor :

„D-lui prefect de...

Tuturor depeșelor și scrisorilor privitoare la deputații de ales în viitoarea Cameră nu dați nici o crezare pînă nu va veni un al doilea ordin al meu. Înștiințați-mă care din amicii noștri au șansă de a fi aleși în județul d-voastre și care membri ai opozițiunii sunt mai periculoși, pentru a ne înțelege asupra combinațiunii definitive.“

În vreme ce aprodul intra pe din dos în camera directorului, ducînd depeșa confidențială, Zimbilă ieșea de la telegraf pe altă ușă cu figura mulțămîtită, țîind recepisa depeșei în mină.

Tachi Zimbilă era mic de stat, își rădea mustățele, avea favorite negre și ascuțite, părul scurt și creț. Ochii

săi mici și de o culoare nehotărîtă erau acufundați în cap, încît abia se vedeau, și fruntea îi era îngustă și cam zbîrcită. Gestul său favorit era de a-și îndrepta și dezmerda cu trei degete favoritul drept, mai încet cînd era mulțămît, mai răpede, cîteodată smulgîndu-și chiar cîtiva peri, cînd avea vreun necaz. Fie iarnă, fie vară, Zîmbilă se lega totdeauna la gît cu o cravată albă și se îmbrăca cu haină neagră așa de lungă, încît îi ajungea până la genunchi. Tot timpul pînă ce ajunsese acasă, Zîmbilă își dizmerdase încet favoritul cu mulțămire.

Zinca Zîmbilă aștepta pe soțul ei cu dejunul.

— Unde ai mai zăbovit atîta, îi strigă ea, nu mi-ai zis să fie dejunul gata mai devreme fiindcă ai treabă la tribunal? Mi-ar păre bine să perzi procesele tale în ne-ființă.

— Lasă, lasă, Zincoțo, nu te supăra. Voi fi la vreme la tribunal și chiar dacă m-or judeca în ne-ființă, nu face nimica, e treaba unui client cu anul și nu strică să se prelungească procesele. Am fost... mă rugase ministrul să-l înștiințez cînd mă poate găsi acasă pentru a se sfătui cu mine asupra alegerilor, fiindcă au nevoie de ajutorul meu, ș-așa, din politeță, am trecut eu pe la ministri. Au nevoie de mine!

— Nu știu ce nevoie au de tine, dar vād că ministru nu te mai fac. Cinci guverne au fost răsturnate și ai tot rămas la o parte și eu tot nu m-am făcut ministroaică.

— Va veni vremea, răspunse Tachi trăgîndu-și favoritul, poate mai curînd decît gîndești. Nae Ciocăluș n-a fost pe la mine?

— Nu.

— Caută de fii amabilă cu dînsul, Zinco. El are influență în județul unde m-aleg și în rîndul trecut mi-a dat mult ajutor. Apoi, deși totdeauna iese deputat, el nu face politică, ci votează după simpatii personale. Asemenea oameni sunt prețioși și amicia lor trebuie cultivată. I-am zis să considere casa mea ca pe a sa și să vină la dejun și la masă la mine cînd va voi.

— Vrea să zică dispui cum îți place, fără a mă consulta și pe mine? Dar dacă mie mi-ar fi cumva antipatic și nesuferit?

— N-are pentru ce să fie, e un băiat plăcut și simplu care vine în capitală ca să petreacă. Cine știe dacă și ajutorul lui nu va contribui... și cînd vei fi soția d-lui ministru de Finanțe care va aplica cu succes planul său pentru îndreptarea finanțelor țării...

— Aș vrea să cunosc și eu acest faimos plan de care vorbești și pe care nu-l dai niciodată la lumină.

— Va veni vremea, va veni vremea să descoper fructul cugetărilor mele. Atunci țara va vedea și se va minuna: am să arăt... Cum se intrerupsese aici ca să-și tragă favoritul, se sună afară clopoțelul și d-nul Nae Ciocăluș intră. Acesta, între treizeci și patruzeci de ani, sprincenat, musteșos, bărbos, bine făcut de stat și cu ochi albaștri închiși, sărută cu politeță mîna d-nei Zîmbilă și strînse pe acea a amicului său. Servindu-se în acel moment și dejunul, Ciocăluș dădu brațul doamnei de gazdă și Zîmbilă îi urmă. După ce mica societate se așăzase la masă, Ciocăluș deschise convorbirea în modul următor:

— Așadar, iată-ne iarăși în ajunul alegerilor! Iar lupte electorale și fierbere în toată țara! Iar avem să auzim că *acum e acum*, că de la aceste alegeri atîrnă totul, că acest vot al alegătorilor va avea de consecință fericirea sau nefericirea definitivă a țării, precum auzim de atîția ani necontenit, ș-apoi iar o să fie dizolvare. Eu, drept să-ți spun, fac mult haz de aceste lupte fără sfîrșit și fără efect.

— Ție îți vine ușor de vorbit, răspunse Tachi. În colegiul unde te alegi, ai ca alegători doi frați, doi cumnați, un văr, un unchi și, afară de doi-trei alții, ceilalți îți sunt datori cu bani, și prin urmare votul lor îți e asigurat și ieși totdeauna în unanimitate, dar eu, care în rîndul trecut am ieșit prin tragere la sorti, din cauză că *Sulimănescu* avea tot atîtea voturi ca și mine, și mai an cu majoritate de *un singur vot*, sunt în tot dreptul de a fi îngrijit.

— Însă tu ai amici devotați care te susțin cu credință.

— Dacă ar fi toți ca amicul meu Ciocăluș, ar fi bine de mine, răspunse Tachi, lovind pe amicul său pe umăr cu familiaritate.

— Se vor găsi ei mai mulți, răspuse Nae cu o zîmbire care însemna mult. Însă pentru a fi mai sigur încă, trebuie să lucrezi în persoană. E neapărat să mergi la fața locului să vorbești, să stărui, să dregi, să faci, să cheltuiești. O vorbă bună către prefect din partea ministrului nu strică nicicum; dacă te-ai pune bine cu guvernul...

— În această privință sunt asigurat, zise Tachi zîmbind, miniștrii se tem de mine și se primblă în jurul meu ca pisica în jurul mîncării. Jurnalul meu le poate da mare ajutor, precum le poate face mult rău. Tu, Ciocăluș, ai trebui să-mi pregătești tărîmul. Ai multă influență asupra cîtorva proprietari, de la votul cărora atîrnă totul.

— Chiar am să plec. Oarecare interese mă cheamă la moșie. Cînd mă voi întoarce eu, trebuie să pornești tu și nu uita că e bine s-o apuci din vreme. Dar să vedem, odată ales, cum gîndești că trebuie să fie purtarea noastră față cu ministeriul?

La cuvintele : *purtarea noastră*, Tachi Zîmbilă atinse pe sub masă cu vârful piciorului său piciorul soției sale, arătîndu-i prin aceasta cît de mult îl ține prins pe bietul Nae Ciocăluș. După două secunde răspuse :

— Hm... ar trebui... să vedem întîi actele sale... dacă vor lăsa alegerile libere, căci libertatea alegerilor este principiul suprem de la care nu se poate depărta nime fără a se zdrobi pe sine însuși... și-apoi nu se știe încă cum se vor forma grupele în noua Adunare... poate că primenindu-se în parte...

— Adică ieșind unii din ei și intrînd alții în loc, explică Ciocăluș.

— Vezi... hm... finanțele țării se încurcă din ce în ce mai mult. Ar trebui să vie cineva cu o idee nouă, cu un plan original... actualul ministru de Finanțe, nu zic, poate să fie onest, deși... dar, drept să spun, pare a fi un om cam simplu.

— Tu ai gîndit mult asupra acestei materii, mi se pare că mi-ai vorbit într-o zi de un plan de reorganizare. Sunt curios să-l aflu și eu.

— Va veni vremea, răspuse Tachi, trebuie luate lucrurile cu totul altfel. Cînd voi pune în lucrare proiectul meu la care am cugetat atît de mult... dar mă iartă, tre-

buie să mă duc la tribunal, mă tem să nu ajung prea tîrziu, am un proces...

Zicînd aceste cuvinte, Zîmbilă își luă cărțile și hîrțile și, lăsînd pe Ciocăluș în societatea soției sale, se porni, nevoind nici într-un chip a intra în explicații mai întinse asupra proiectului său de îndreptarea finanțelor. Ieșind, el aruncă o privire Zîncăi, care însemna că trebuie să fie cit se poate de amabilă cu prețiosul său amic Nae Ciocăluș.

Mai multe săptămîni trecură. Nae Ciocăluș, întorcîndu-se, îndemnă pe Zîmbilă să plece de-ndată, pentru a nu cădea în lupta electorală, căci vechiul său dușman politic Sulimănescu își pusese iarăși candidatura și era mai periculos decît oricînd.

În ajunul plecării sale, Tachi se afla în cabinetul său de lucru, avînd mai multe trebi de regulat pentru timpul absenței. După ce puse la cale procesele, încredințîndu-le unui tînăr avocat ce lucra pe lingă dînsul, pe care îl prezentă mai multor clienți ce venise să-l viziteze, toți aceștia ieșiră și mai rămaseră în casă doi juri, unul îmbrăcat cît se poate de elegant, bine pieptenat, pomăduit și curățel ca scos din cutie, altul cu părul zburlit, tualeta puțin îngrijită și figura întreprinzătoare. Aceștia erau amîndoi colaboratori la jurnalul lui Tachi care, apărînd de trei ori pe săptămînă, se numea : *Mîndria națională*, organ politic, literar, științific, comercial și industrial.

— Să nu ne lași în îndoială, domnule director, zise cel elegant. Trebuie, înainte de a te porni, să spui pozitiv care este pozițiunea noastră față cu ministerul : să-l lăudăm, să-l muștrăm cite ceva pentru oarecare acte, ori...

— Ori, intrerupse cel zburlit lovind cu pumnul în masă, să stigmatizăm cu desăvîrșire toate actele acestui guvern venit pe ușa cea mică și fără concursul națiunii ?

— Hm... șopti Tachi dezmerdîndu-și favorițul... Deocamdată socot că e mai nimerit să-i *cam* lăudăm... până la alegeri, până ce voi fi deputat... însă cu prudență. Vasilică, urmă el adresîndu-se către cel elegant, d-ta știi să lauzi și să nu lauzi totodată. Întrebuințează cuvinte combinate astfel, încît mai tîrziu să le putem interpreta în sens contrar.

— De exemplu, cam așa, îl întrerupse Vasilică : *Ministeriul, pe cât auzim, voiește să se abție de la orice amestec în alegeri. Nu putem decît să aprobăm aceste acte, sau mai bine în mod general, acte de această natură. Acei cari se îndoiesc că actualul ministeri va îndeplini acest angajament uită cu totul patriotismul și mîndria națională ce caracterizează pe români, care de la glorioșii lor străbuni au moștenit și virtutea și sfințenia cuvîntului. Mai tîrziu am pute zice referindu-ne la acest articol : Cu drept cuvînt ne-am cam îndoit de la început (vezi foaia noastră, no... din...) că actualul ministeri va avea virtutea ce caracterizează pe români, sfințenia cuvîntului moștenită de la glorioși străbuni ; acum se vede clar că ei nu sunt decît...*

— Decît, întrerupse aici cel zburlit, primblîndu-și mîna prin păr și privind furios în jurul lui, *niște tirani care calcă în picioare drepturile cele mai sacre ale națiunii, drepturi neprescriptibile, nemodificabile, asigurate prin pactul nostru fundamental, răsкупărat cu sîngele poporului asupra.*

— Prea bine, Lupușor, îl curmă Tachi, dar aceasta mai tîrziu, deocamdată numai articule în sensul lui Vasilică.

În privința corespondențelor străine, tot Petrachi, de care îmi pare rău că n-a venit astăzi, să urmeze a compune pe cele din Constantinopoli, Paris și Viena, însă nu prea des, pentru ca publicul să nu aibă prepus că ele sunt fabricate pe loc. Sub rubrica „Voci din provinciile“ vă voi trimite eu citeva scrisori, puind data din diferite orașe, după cum voi afla ceva interesant pe drum. Lupușor, să urmezi cu știrile locale și cu foiletonul.

— S-a sfîrșit romanul ce ziceam tradus din englezește.

— Se poate lua, întîmpină Vasilică, unul francez mai vechi. Vom arăta că-i tradus din spaniolește, fiindcă face mai mult efect.

— Minunat, Vasilică, răspunse Zîmbilă. Cît despre rubrica exterioară, afară de corespondențele noastre, ia totul ca mai înainte din *Journal des débats* ; însă extracțele ce face jurnalul francez din alte foi arată-le ca fă-

cute de noi, d. ex. : „Cetim în *Times* sau *Allgemeine Zeitung* sau *Perseveranza*...“

— Deși nu le-am văzut niciodată, întîmpină Lupușor trecînd mina prin păr și privind triumfător în jurul său.

— Nu face nimic, Lupușor, răspunse Tachi. Nu uitați citeodată și articule serioase de fond. De exemplu : *Inamovibilitatea magistraților*, aceasta ca avocat trebuie s-o susțin totdeauna, ca să fiu bine privit de judecători, ori *Studii economice*, ori *Disciplina în armată*, ori *Studii asupra instrucției publice*, *puterea cea mai mare a unei națiuni*, ori *Discentralizarea*, ori *Studii financiare* etc. Iată cheia bibliotecii mele, alege un capitol din vreun autor și fă-i o parafrază, adică spune tot ceea ce alte cuvinte. Adaugă citeodată note ca aceasta : „*De părerea noastră e și cutare scriitor însemnat pe autoritatea căruia ne-am pute baza, dacă argumentarea noastră atît de logică ar mai pute da loc la vreo îndoială*“ etc. De va mai rămîne pe ici, pe colê loc liber, umpleți-l cu știri diverse : Spuneți că este holera în Turkestan, care omoară atîția pe zi, și fixați chiar cifra ; vorbiți de cei doi frați de Siam uniți la umăr împreună, spuneți că au fost despărțiți făcîndu-li-se operația și apoi în numărul următor dezmințiți știrea, arătînd că a fost o eroare răspîdită de un jurnal din New York ; vorbiți despre oasele unui animal uriaș descoperit undeva, apoi ceva interesant din Madagascar, Patagonia, Kamciatka, Niagara, Himalaya și alte nume ce sună ciudat.

— Lasă, că pentru aceste am inspirații destule, răspunse Lupușor tot cu figura triumfătoare, în vreme ce Vasilică asculta cu luare-aminte și modestie, țîind ochii plecați în jos.

— Dar cu cealalte jurnale ? întrebă încet Vasilică.

— Țineți-vă în marginile vechei polemice până la instrucțiunile nouă, răspunse Tachi și sfîrșînd astfel lămuririle ce cereau colaboratorii săi, le zise ziua-bună. Ieșînd aceștia, el intră în salon la soția lui.

Zinca ședea pe canapea posomorită, făcîndu-se a nu-l băga în seamă.

Tachi, simțînd că se pregătește o furtună, se tot primbla prin casă trăgîndu-și favoritul. După mai mult timp,

Zinca îl întrebă, în sfârșit, fără a ridica ochii spre dînsul :

— Iar ai să te duci pe mai mult de o lună ca și în rîndul trecut ?

— Bine nu știu, drăguță, răspunse el blînd, dar socot că pînă-aproape de vremea alegerilor.

— Și numai cu cîți bani mi-ai dat vrei să mă lași și socotești că-mi vor ajunge ?

— Vezi că și eu sunt acum cam strimtorat ; trebuie să iau toți banii cu mine, alegerile costă mult. Însă cînd m-oi face ministru, ți-oi da îndoit de mult pe lună. Aceasta se va întîmpla în curînd, căci finanțele țării nu-mai fiul tată-mio le poate îndrepta. Fii și tu ceva mai econoamă !

— Mai econoamă ! strigă Zinca deodată cu pornire, mai econoamă ! Dar de cînd sunt risipitoare, și din banii cui să economisesc ? Vrei să mă mîngii cu *ministraica* și te faci a nu știți că zestrea mea te-a pus pe picioare ? Uîți că de nu mă luai pe mine trăiai ca înainte, din advocatură ! Cine te-a făcut să ai moșii de veci, și vii, și case ? Cine ți-a dat o poziție și te-a făcut să ai vreme pentru politică, să ți se suie muștarul ambiției la nas, ba încă să te crezi reformator de finanțe ? Ha ? Răspunde !

Tachi văzu că treaba-i serioasă și zise cu glas blînd :

— Nu te supăra, Zinca, că-ți mai dau, iaca...

— Cît ? răspunse ea și ridică ochii spre dînsul cu răceală.

— Iaca, o jumătate de fișic.

— Ce vorbă ! ? strigă ea. Unul și jumătate să-mi dai, și nici un ban mai puțin.

— Iaca, îți aduc, numai nu te supăra.

După ce Tachi aduse banii, Zinca se potoli și ei începură a vorbi despre altele. Cu cît se prelungea convorbirea, cu atît se arăta mai bună și mai iubitoare, și la urmă, plină de grijă, îl opri, alintîndu-se, de a se uita prea mult la femeia vreunui alegător.

Dulcile lor convorbiri conjugale ținură pînă noaptea tîrziu.

A doua zi la șase dimineața Zimbilă plecă.

Deși calea pînă la județul unde își pusese candidatura era numai de două zile, el lungi drumul oprindu-se

în fiecare oraș sau orașel, vizitînd persoanele cele mai influente, arătînd la fiecare că împărtășește în totul ideile sale politice, aruncînd pe ici-pe colo cîte o vorbă despre o oarecare persoană care singură ar putea îndrepta finanțele țării după un plan nou și lăsîndu-le la plecare cîte o listă de abonament pentru jurnalul *Mindria națională*. Sosînd în capitala județului său, cea întîi vizită o făcu prefectului, zicînd că-i aduce multe complimente din partea ministrului de Interne, și oferînd prefectoriței un mic prezent ca din partea soției sale, Zinca, care ar fi fost cu dînsa în pension, deși soția prefectului nu-și mai aducea aminte de aceasta. Impunîndu-se în cîteva zile în intimitatea capului administrației locale, el nu-l mai părăsea, și mai cu deosebire îi plăcea a ieși cu dînsul la primblare și a-i da brațul în locuri publice unde era multă lume adunată. Asemenea, făcu vizita sa prezidentului tribunalului, primarului, polițaiului, căpitanului ce avea comanda de dorobanți, protopopei, directorului școlii primare și celor mai întîi proprietari și alegători. Astăzi, da un dejun, întrecînd în aceasta pe adversarul său, d. Sulimănescu, care era proprietar acolo și nu se prea întindea în cheltuieli ; altă dată, făcea să cînte muzica în public pe socoteala sa ; ici promitea la ureche un post, colo că va face să reguleze o pensiune sau că va sprijini un proces la Curtea Supremă din capitală. Apoi răspîndi o profesiune de credință în care promitea că se va ocupa în special de interesele județului, de drumuri și de poduri, de șosele nouă, de școli, de spitale și că va stăruii ca să fie casieria totdeauna plină cu bani. În privința politicii mari, el declară că este pentru libertate și egalitate, pentru independența, mărirea și gloria națiunii. Cînd putea, ținea cuvinte, adunînd alegători, și se obosea în toate chipurile, de dimineață pînă seara, în vreme ce *Mindria națională* ploua gratis la toate persoanele influente. Ziua decisivă sosînd, lupta fu grozavă. Bietul Tachi stătu tot timpul la ușa localului unde se făcea alegerea, căci lui, ca unul ce nu era alegător în localitate, nu-i era iertat să intre înlăuntru, în vreme ce Sulimănescu ieșea și intra neconținut, abia aruncînd asupra lui Tachi vreo privire. Momentul deschiderii urnei sosi, în sfârșit. Tachi aștepta rezultatul gal-

ben la față și abia putînd a se ține pe picioare. Până la sfîrșit, Sulimănescu îl întrecea cu trei voturi. Zîmbilă tremura din cap pînă în picioare și-și rupea toți perii din favorițul drept, pe cînd lui Sulimănescu îi străluceau ochii. Însă, o, minune! Cele patru voturi ce se aflau încă în urnă erau toate pentru Zîmbilă și astfel fu proclamat deputat cu majoritatea iarăși de un singur vot. Deodată figura sa redeveni senină, puterile îi reveniră și, în urările generale ale alegătorilor lui și chiar a multor celor ce votase pentru Sulimănescu, el fu întovărășit acasă, fiind cortelul precedat de o tarafă de lăutari care cînta un cîntec de jale. După ce mulțami tuturor prin un cuvînt, el trimise două depeșe. Una Zîncăi, în care zicea :

„Suntem aleși, pornesc pe loc, vin zi și noapte, sărută copilul. Aici entuziasm mare!”

A doua telegramă era adresată lui Vasilică Fuior, principalul său colaborator, cu următoarea cuprindere :

„Adevărul și libertatea au învins, sunt ales cu majoritate enormă, deși guvernul ostil, adversarii demoralizați. Ține *Mindria* rece. Lung articol de fond : *Simțul just al populațiunii neindus eroare!*”

„Ține *Mindria* rece” însemna că de-acum foaia *Mindria națională* trebuia să înceteze de a mai lăuda guvernul și că avea a se îndepărta încet-încet de politica de pînă-acuma.

Acasă la dînsul găsi pe Zinca, ce-l aștepta împreună cu Nae Ciocăluș. Acesta, ales deputat în colegiul său obicinuit, venise înaintea lui Tachi în capitală și acum îl felicită din inimă pentru succesul ce avusese.

Alegerile nu ieșise tocmai după dorința guvernului și în scurt timp ministeriul întâmpină greutăți. Aceste devenind mai mari din săptămînă în săptămînă, la urmă situațiunea se întinse așa, încît o criză părea inevitabilă. Tachi Zîmbilă, deși cînd trecea pe lângă banca ministerială surîdea cu amabilitate și în convorbirile sale particulare încredința pe fiecare ministru că îi este bun amic, pe din dos intriga contra lor pe cît îi iertau puterile. El urmă cu luare-aminte formarea deosebitelor grupuri și, nefăcînd parte din nici unul, se arăta în întrunirile particulare ale tuturor, voind a păre peste tot locul ca

aliat politic, vorbind totdeauna de el și de *ai săi* (deși pe acești *ai săi* nu-i cunoaște nime) și de necesitatea îndreptării finanțelor după un plan nou.

Nici Nae Ciocăluș nu era din vreo partidă, însă, cele mai multe ori, el venea la Adunare numai dimineața, pentru a fi prezent la apelul nominal și a nu-și pierde diurna, apoi, fără interes pentru cele ce se petreceau în Cameră, pe față și în ascuns, se ducea și nu se mai arăta. Seara, mergea în vreo casă particulară sau în vreun club unde se jucau cărțile, dar în ce loc își petrecea ziua era un mister.

În acest interval, deși *Mindria națională* se declara în opoziție cu guvernul, Zîmbilă nu luă încă parte la discursurile violente din Adunare, care întrețineau ferberea, ci se rezervase pentru momentul suprem.

În adevăr, în ziua cînd era să se dea un vot care avea să hotărască încrederea sau neîncrederea, Zîmbilă se urcă la tribună și, contra așteptărilor tuturor, începu a combate ministeriul cu o violență cum nu o făcuse adversarii cei mai declarați.

În cuvîntul său, Zîmbilă acuză ministeriul de nepriecere și rea-credință, de călcarea legilor, de favoritism : justiția, administrația, armata, școala, biserica, relațiile cu puterile străine, toate erau în cea mai deplorabilă stare, cum nu mai fusese sub nici un alt guvern, însă mai cu seamă finanțele erau cu totul ruinate și „dacă bunul geniul al țării n-ar aduce acum pe un om de finanțe cu idei originale pentru îndreptarea răului, țara ar merge spre o sigură peire. Acel om trebuie să se găsească, se va găsi!” După aceasta, se întoarse a măguli toate grupurile Adunării, arătînd cum ele, fără excepțiune, sunt inspirate de adevărat patriotism ; aduse omagiile sale Senatului, acestui corp matur și chibzuit, și laudele cele mai înalte tronului — de care acum mai mult decît oricînd avea interes a fi binevăzut.

Ședința Adunării se prelungi până tîrziu, cînd votul se dădu în disfavorearea ministeriului, care se și retrase. Unul din șefii opoziției fiind chemat a forma noul cabinet sub președinția sa, urmă o săptămînă de îndoială, în care se răspîndeau vuietele cele mai contra-zicătoare. În momentul în care Tachi Zîmbilă aflase despre persoa-

na ce era să conducă guvernul nou, el cel întâi se duse să-i facă vizită. El căută să convingă pe noul prezident al consiliului că finanțele țării trebuie reorganizate după un plan nou, că numai unul în țară ar avea un proiect, ce l-ar fi ținut secret până atunci, și, silit de a da pe față cine este acela, la sfârșit declară că acel bărbat este el. Noul ministru îi dădu speranță și Zîmbilă se retrase. Cu toate acestea, după trecere de mai multe zile, deodată ministeriul se prezentă format gata în Adunare și Zîmbilă nu făcea parte din el. Văzîndu-se din nou amăgit, acum, cînd era în sfîrșit să puie mîna pe visul său, Tachi se lăsă desperării, se aruncă în trăsură și se duse într-o pădurice singuratică, afară de oraș, unde petrecu până noaptea, primblîndu-se furios și gesticulînd singur. Cînd se întoarse acasă, el găsi pe biurul său de lucru o scrisoare care avea următoarea cuprindere :

„Dragul meu !

Dacă ai fi avut mintea și la altele afară de politica dumitale, ai fi băgat samă că viața cu d-ta îmi este de mult mesuferită. Te rog să nu mă mai consideri soția d-tale de astăzi înainte. Îți las copilul spre creștere. La această cheltuială voi contribui și eu, dacă nu ai destul amor propriu să-l crești cu ale d-tale mijloace. În curînd te voi înștiința unde locuiesc ; pîn-atunci nu căuta să afli nimica.

Zinca Gemăndăneanu“

Cine ar putea descrie starea sufletească a lui Zîmbilă după cetirea scrisorii ? El își puse amîndouă mînele în cap și stătu așa multă vreme ; apoi începu a se primbla prin casă, smulgîndu-și mulțime de fir de păr din favorițul drept. „Dispărtenie și, prin urmare, restituirea zestrei“, cea întâi idee care-i trecu prin cap îi frămînta creierii grozav. În sfîrșit sună așa de tare, încît deodată apărură și vătăful și ambi feciori din casă. Supuși unui strict interogatoriu, ei mărturisiră că d. Nae Ciocăluș venea în toate zilele în vizită la cucoana Zinca în timpul ședințelor Adunării și că în acea zi Ciocăluș fusese aici până cu o oră înaintea plecării cucoanei. Nu mai rămînea îndoială despre locul unde se afla Zinca.

După trei zile, în care Zîmbilă combinase tot felul de proiecte, el trimise ca parlamentar la soția sa pe Vasilică Fuior, colaboratorul *Mîndriei naționale*, ca să cerceteze cum s-ar putea aduce trebile la o împăcaciune. Vasilică era tăcut și modest, el urmă exemplul lui Ciocăluș și pîndea momentul cînd acesta nu era acasă pentru a vorbi cu Zinca. La început, propunerile fură respinse cu indignare, dar Vasilică era răbdător, știa să se plece, să cedeze la timp, să amenințe cu procese, în tonul cel mai blînd, și să revie cu politeță chiar cînd era dat afară. Așa trecură patru luni de zile, în care Zîmbilă, căruia de mult îi revenise veselia, frecventase regulat Adunarea și căuta să sape pe din dos noul ministru. Pentru aceasta, el făcu propuneri foștilor miniștri de a face cauză comună cu dînșii. *Mîndria națională* combătea pe noul guvern prin articule fulgerătoare scrise de Lupușor și începea a judeca în mod favorabil pe fostul guvern ; întâi arătase că el, Zîmbilă, nu avusese nicio dată nimic contra *persoanelor* fostului guvern, ci numai actele lor le combătuse, apoi, în alt număr, că *persoanele* îi erau chiar simpatice și că numai *unele acte* meritase dezaprobarea sa, în sfîrșit, din număr în număr și din nuanță în nuanță, ajunsese a declara că face cauză comună cu dînșii, că a avut pururea aceleași păreri și principii și că numai ei vor scăpa țara de la marginea peirii unde o adusesese guvernul actual.

În acest interval, Zinca se convinsese că dragostea lui Ciocăluș era îndreptată cătră venitul său dotal, cel puțin tot atît de mult cît și cătră persoana ei, și acum primea ades în secret pe Vasilică Fuior ca parlamentar din partea soțului ei.

Într-o seară de primăvară pe la opt oare, Zinca Zîmbilă se afla în salonul casei soțului ei, unde se întorsese cu o zi înainte, și ședea pe canapea, țîind în mîna ultimul număr din *Mîndria națională*, în care cetea cu mulțămire că o nouă criză ministerială se pregătește și că totul va atîrna de la un vot ce avea a da în curînd Adunarea. Iar Tachi, ca și cum nimica nu s-ar fi întîmplat între ei, se primbla ca înainte prin casă, cu figura veselă și dezmerdîndu-și încet favorițul drept.

Onorabile parinte !

Din motivul Inaltei ordonante no. 1.651 subsemnatul protoiereu are onoare a vă face cunoscut că sunteți oprit de lucrarea diaconiei pentru totdeauna până când veți da probe de îndreptare...

p. protoiereu

A. Gavrilescu Iconomu“

Acest curios protiereu auzise, desigur, că Napoleon III, fiind condamnat sub Ludovic Filip la recluziune ve-cinică, întrebuse pe directorul închisorii : cât timp țin în Franța asemenea eternități?...

*

O telegramă adresată ziarului *Românul* :

„Severin 1 iunie

Ziarului Românul

Din ordinele ministrului de Interne sunt arestat fără mandat. Rugai pe d. ministru telegrafic să ordone emite-rea mandatului spre a nu se călca procedura.

Ghiclescu“

Observați ce exemplu de respect pentru lege ne dă d. Ghiclescu ! În momentul arestării sale nu-i pare rău de pierderea libertății, ci se îngrijește grozav ca nu cum-va funcționarii să uite de a îndeplini vreo formă prescrisă de Codul de procedură.

*

Imparțialul, anul I, no. 11, joi 17 mai 1883, publică cu litere mari în fruntea jurnalului :

„Din cauza de *maladie* jurnalul nostru n-a putut să apară până în momentul de față ; cerem scuze... etc...“

Noroc că a scăpat de boală bietul *Imparțialul* ! „Era așa de tînăr“ : trăise abia 11 numere în întâiul an al existenței ei.

*

Pe foi volante se împărțea următorul anunț venit din Botoșani :

„Mîine marți, ziua de 30 septembrie, avînd a se trata la trib. din Botoșani apelul făcut de subscrisul Ion Cristy contra hotărîrii dată de judele de pace, în cazul *rumperii* mai în tot corpul ce am suferit de cîinii d-lui Sofian și carile au a fi aparati cel întai de d-nul Anastase Botez și cel de al doile de d. Alecu Enacovici — se invită onor. public a asista etc...“

I. Cristy“

Fără îndoială cîinii d-lui Sofian au avut o avere în-semnată dacă fiecare din ei au fost în stare să-și tocmeas-că un avocat special !

*

Un necrolog din *Curierul de Iași* (Balassan) :

„Săftica Vranceanu născută Pleșescu, soție iubită nu numai de soțul ei... s-a săvîrșit din viață...“

Iubită nu numai de soțul ei?! Jurnalistul are, ce-i drept, grija de a adăogi mai jos : „Dumnezeu s-o ierte și să-i fie țerina ușoară !“

*

În același jurnal cetesc următoarea :

„Mulțumire

Subsemnata Maria Vasiliu suferind de boală de fa-cere timp de cinci ani și căutîndu-mă cu toți medicii etc., etc...“

Închipuiți-vă ce sănătate de fier a avut d-na Maria Vasiliu dacă a putut rezista la dureri de facere timp de cinci ani de zile !

*

Dintr-un ziar din București copiez următorul anunț :

„Fotografia Rudnicky

Calea Mogoșoaiei, alături cu prefectura poliției Capitalei.

Subscrisa face cunoscut onor. public că deși soțul meu a repauzat în urma unei boale grele... atelierul nostru fotografic continuă a funcționa tot sub conducerea artistică a vechiului său dirigent d. *Alexandru Ihalski care ținea locul repauzatului meu soț de mai mult timp.*

Carolina Rudnicky

Aici îmi veți permite a nu adăoga nici un comentariu.

*

Sfârșesc cu un epitaf în versuri copiat de pe o piatră de mormânt la Sinaia :

„Sub această piatră de mormânt
Locuiesc în acest pământ
În sinul mamei mele
Până la a doua înviere.
La 1805, Pîrvulescu născut
Estate de 67 ani am avut,
Arhimandritu Ghenadie mă numeam
În viață cînd mă aflam
Aici scăpat de viață cu amar
De cronic reumatism și catar
Voi toți ce citiți aceste cuvinte
Ziceți : D-zeu să te ierte, arhimandrite !“

Aș fi putut prelungi această scrisoare citînd extracte din discursuri parlamentare, orațiuni funebre, versuri de felicitare, articule de jurnale, circulări ministeriale, anunțuri, reclame, poezii, inserțiuni etc., etc., dar mă opresc, căci mi-e frică să abuzez de răbdarea dv. Dacă am fost prea lung chiar așa, rog pe cititori să mă scuzeze :

Voi toți ce citiți aceste cuvinte
Ziceți : Dumnezeu să te ierte, arhimandrite !

1885

CHILIPIR

Silvan iubeste numai stiinta cea care
Venitul inmulteste si scade cheltuiala.

Antioh Cantemir

Fericit e omul care traieste in buna intelegere cu toata lumea si nu are nici un dusman sa-l prigoneasca, sa-i voiasca raul, sau macar sa-l plzumulasca binele ! Putini sunt de acest soi, dar dintre acesti putini face parte amicul meu Griguță. Zic amicul meu, fiindcă totdeauna relațiunile noastre au fost plăcute și niciodată nu s-a arătat cel mai mic noraș care să le întunece seninul, dar aș pute zice tot așa de bine amicul lumii întregi, căci cu toată lumea Griguță e intim, de toată lumea Griguță e iubit. Și cum s-ar putea să nu fie, cînd el este deopotrivă amabil cu oricine, fie bărbat sau femeie, mare sau mic, tînăr sau bătrîn, prost sau cu spirit ? Mi s-a părut, ce-i drept, a vedea că între bogați și săraci Griguță face o mică deosebire, plăcîndu-i ceva mai mult să fie în societatea celor dîntăi, dar poate aceasta este numai o părere a mea.

Vîrsta lui Griguță e greu de ștut, căci despre aceasta el nu vorbește niciodată și chiar cînd vine vorba de ani, el o schimbă cu mult meșteșug. Presupun însă că trebuie să fie între douăzeci și doi și patruzeci și cinci de ani. De douăzeci și doi îl apropie tînerea sa dreaptă, colorile vii ale feței, musteața sa mică și zîmbirea vecinică de pe buzele sale. Spre patruzeci și cinci însă îl împing oarecare mici creșuri ce i se ivesc ici-colea pe obraz în apropierea ochilor și lipsa mai-mai desăvîrșită de păr la mijlocul capului, cu începere de la frunte și până dincolo de creștet. Cu cei tineri îl unește veselie sa necurmată și iubirea sa de petreceri, de cei mai în vîrstă îl apropie convorbirea sa serioasă, sfaturile sale

bune cînd e vorba de trebi și împrejurarea că ține min-
te cam de mult.

Îmbrăcămintea sa, deși nu nouă, dar bine conservată și totdeauna curată, este un amestec de eleganța tinereții și de paza bătrîneții. Hainele îi sunt totdeauna croite cu meșteșug și bine potrivite pe trup, dar o legătoare cam lată îi păzește gîtul și pieptul de răceală și flanela o poartă vara și iarna. Bățul său nu e nici vîrguța ușurică a tinerilor eleganți, nici bastonul zdravăn a bătrînilor slăbiți, ci un ce mijlociu care la nevoie ar putea sluji și unora și altora. Ghicească dar cine poate anii exacti ai lui Griguță!

În toate casele familiilor înstărite și mai cu seamă în acele unde poți șede la masă și petrece seara cînd vrei, făcînd prin aceasta chiar o mulțămire persoanelor de gazdă, îl vezi desigur și pe Griguță. Pretutindena el e privit oarecum ca făcînd parte din familie. Stăpînul casei îl însărcinează cu mici comisiuni, copiii toți îi sar în cap și se joacă cu el fără cea mai mică sfială, cucoana îl primește în *néglijé* și glumește cu el. El împlinește comisiunile cu cea mai mare amabilitate, cerînd numai cîteodată trăsura ca să meargă prin oraș, ceea ce i se încuviințează cu plăcere; cu copiii se joacă cît de mult timp fără să i se urască, dar nu le aduce niciodată jucării sau bomboane; iar cît despre cuconiță, chiar cînd e frumușică, oricît de intimă sau cochetă s-ar arăta cu dînsul, el totuși nu se alunecă niciodată până a-i spune cuvinte mai îndrăznețe, ci se stăpînește totdeauna, chiar cu rizicul de a fi crezut cam prostut, căci bunul său simț și practica vieții l-au învățat cît de des asemenea cuvinte se preschimbă în propuneri... sentimentale, ș-a-cesta iarăși se prefac... în sfîrșit, îl respectează liniștea familiilor și are groază de tot ce ia o înfătoșare dramatică. Suspinuri, lacrimi, certe și împăcări, scrisorele sau întîlniri ascunse, cu toate plăcerile și cu toate grijele și spaimile ce aduc cu sine, toată mulțimea de scene poetico-romantice care turbură pacea prozaică a vieții nu sunt treaba lui Griguță. El vrea mîncare bună, somn odihnitor, liniște de suflet. Numai o dată în viața lui... dar despre aceasta vom vorbi mai la vale.

Ceea ce însă caracterizează mai cu seamă pe amicul meu Griguță este neplăcerea ce are de a cheltui bani pe lucruri nefolositoare. Pentru dînsul, una din mișcările cele mai nesuferite ale minilor este cea prin care se dizleagă baierele pungii. El urăște aceasta pînă-într-atîta, că de mulți ani s-a hotărît nici să mai poarte pungă în buzunar. Bani săi, presupuind că are cu dînsul — ceea ce foarte rar s-a constatat — îi poartă în buzunare și, pe cît se crede, în vreun buzunar tainic, căci, ca să încredințeze la trebuință pe orîșicine că a uitat să ia bani de acasă, el întoarce adeseori buzunarele jiletcei sale și arată o goliciune deplină a căptușelei. Nici un cerșitor nu se poate lăuda că a primit vreodată un gologan de la Griguță. Cînd vede pe vreunul din acești oameni supărăcioși, totdeauna se dă pe partea cealaltă a uliții; nu-i place, precît zice însuși, să aibă a face cu acești trîndavi ce trăiesc din munca altora. Dar de cerșitori nu se scapă cu ușurință; sunt unii ce se acață de trecători și-i roagă, și-i urmează pînă tot scot cîte ceva de la dînșii.

— Dă la ologul, la săracul! îl strigă fără încetare unul sprijinit în cîrje ce-l urmărește de o jumătate de ceas.

— Du-te de lucrează, netrebnicule, îi răspunde Griguță.

— Că nu pot, păcătosul de mine, dă la sărmanul... n-am mîncat de zece zile!

— N-am parale schimbate. Hai, fugi, că te cunosc cine ești! Fugi îți zic, că chem sergentul de poliție!

Dacă cerșitorul tot îl urmărește și Griguță vede că nu poate scăpa altmintrelea, el îi zice în sfîrșit:

— Ei bine, bine, vino la mine acasă și îți-o da des-tul, acum n-am parale.

— Bogdaprosti! Să trăiești, cuconașule, Dumnezeu să-ți deie... Cînd însă vrea să-l întrebe unde șade, Griguță e departe, și cerșitorul cu cîrjele lui nu-l mai poate ajunge. De aceea, în locul tonului rugător și umilit se aude adeseori o înjurătură rostită cu energie în gura cerșitorului, care privește cu furie după Griguță.

Dar mai mult decît pomenele, Griguță urăște bacșișurile, pe care le declară unul din cele mai mari rele sociale. Niciodată nu a dat un bacșiș la un servitor ce i-a

adus vreun pachet, la un birjar ori la băieți de prin cafenele, oteluri sau locande. Pentru ce li-ar da? Nu sunt ei plătiți de stăpinul lor ca să slujească publicul? De aceea Griguță, înainte de a veni momentul plății, face în cap socoteala exactă a sumei ce datorește și o pune pe masă întregă, fără ca să întrecă sau să lipsească un ban măcar. El nu se incurcă niciodată cu monedă de aur ce are să i se schimbe, căci știe prea bine cât de des se întâmplă ca să nu ajungă întocmai și cum puterea împrejurărilor pune astfel pe plătitor în neplăcuta poziție de a lăsa băiatului cusurul ce lipsește. El plătește în cel de pe urmă moment, când are pălăria și bățul în mână pentru ca, fără zăbavă, îndată ce a dat banii, să și poată ieși cu pași răpezi. Privirile servitorilor pline de ironie sau de părere de rău sau de minie ce-l urmăresc, sau cuvintele de necaz ori luare în rîs ce se șoptesc în spatele lui, el nu le bagă în seamă, căci este presupus a nu le fi auzit. Dar băieții din cafenele sunt o ciudată breaslă de oameni; ei își închipuiesc că au *un drept* la bacșișuri, și câteodată unul din ei cu figura mai isteată aduce aminte oaspelui prea uităcios de acest drept al lor, bazat de nu pe legi pozitive, cel puțin pe dreptul consuetudinal.

Asemenea aduceri-aminte s-au întâmplat să se facă și lui Griguță, care întâia oară s-a supărat grozav.

— Ați uitat bacșișul, cuconașule, îi zise odată unul din băieții restaurației la care Griguță mergea adeseori.

— Ești cam obrăznicuț, dragul meu, îi răspunse Griguță. Tocmai eram să-ți dau, dar fiindcă îmi aduci aminte, apoi vei mai răbda, ca să înveți a te purta cu oamenii.

Repetîndu-se asemenea răspunsuri, băieții se sfătuiră să-și răzbune dîndu-i o poreclă de rîs și-i scorniră numele *Chilipir*. Când intra Griguță în locandă, cuvîntul *chilipir* se auzea în toate părțile.

— Grăbește, Ioniță, striga un servitor de departe către altul, adă lista, azi sunt mulți, avem *chilipir*.

— Ce friptură îmi dai, Tudorachi? întreabă un oaspe.

— Avem prepelițe la frigare, cuconașule, foarte grase, *chilipir*.

— Ia șterge masa, Nae, că am răsturnat paharul.

— Iaca vin, asta-i noroc, *chilipir*. Și cînd băieții rosseau cuvîntul *chilipir*, totdeauna aruncau o ochire furioasă asupra lui Griguță și zîmbeau pe sub buze cu ironie. În curînd toți vizitatorii știau ce însemnează acest *vecinic chilipir*. Zîmbirile la rostirea acestui cuvînt deveneau generale; cîțiva mai răutăcioși îl întrebuițară și ei din vreme în vreme. În sfîrșit, tot orașul adoptă pentru Griguță porecla *Chilipir*, și astfel amicul meu fu botezat a doua oară. Deși la început Griguță se înroșea și se cam supăra cînd cunoscuții lui îi dădeau acest nume, cu vremea se deprinse cu el și nu-și mai bătu capul.

Nevăzut cu desăvîrșire este Chilipir la Sfîntul Grigorie, care e ziua lui, la Sfîntul Vasile, cînd toți zdrențăroșii se cred în drept de a cere bacșișuri, și la Sfîntul Gheorghie, cînd tot felul de oameni vin cu un miel în brațe să-l aducă plocon. În acele zile neplăcute, Griguță închide poarta casei sale, toate ușele le încuie cu zăvorul și mai trage și perdelele ca să se încredințeze toți că nu e nimeni acasă. Cîteodată, cînd doritorii de bacșișuri se îndărătnicesc, el ascultă ceasuri întregi cu liniște și cu o răbdare în adevăr stoică plesnirile din biciuri, vuietul buhaiului și țipetele tuturor băieților ce stau sub fereastra sa, fără ca să facă cea mai mică mișcare, pentru ca în nici un chip să nu se presupuiască că el ar fi acasă. Ziua lui însă îi este supărătoare nu numai din cauza bacșișurilor, dar și fiindcă o mulțime de cunoscuți viind să-l feliciteze și lăsînd rîndașului ce stă la poartă cărțile lor de vizită, e silit să meargă și el pe la dînșii, cheltuind pentru birje și pentru cărți de vizită. Dar ca om practic, îndeobște nu se incurcă cu asemenea cheltuieli. Mai întâi, în loc de cărți de vizită, care sunt numai un lux zadarnic, el taie din hîrtie albă țidule în formă de cărți și scrie caligrafic (căci are o scrisoare foarte frumoasă) numele lui pe fiecare hîrtiuță. Vizitele cele mai apropiate le începe pe jos. Apoi întîlnește pe vreun amic cu trăsura care și el aleargă pe la vizite, se informează pe unde acesta are să se mai ducă și, dacă se potrivesc cîteva persoane, se suie în trăsura lui și face vizite cu el împreună. Cînd în asemenea împrejurări întîlnește în vreo casă pe alt amic, el cercetează și lista acestuia, la trebuintă părăsește pe cel întâi și întovărășește pe acesta

și așa, din amic în amic, el își împlinește scopul, scăpând cele mai deseori de cheltuiala trăsorei.

În acele zile de sărbători el mănincă acasă. O bătrână ce-l slujește îi face o ciorbă și un fel de bucate și rîndașul — alte slugi decît pe acești doi nu are — îi păzește poarta. Căci el știe prea bine că, oriunde s-ar duce, servitorii au să-i ureze mulți ani și că ar fi silit să le deie bacșișuri.

La dînsul în casă e foarte curățel. Toate trele odăițele sale, deși simplu mobilate, sunt atît de bine ținute, încît este o plăcere să-i vezi locuința.

În salonașul său are și o mică bibliotecă, compusă din cărți parte dăruite de amici, parte cumpărate odată de la un mezat. În acea zi, Chilipir purtase un mare război cu sine însuși. De mult umblase cu gîndul să-și completeze biblioteca, cum zicea el, adică să umple vreo trei polițe ce stăteau deșerte și jigneau astfel iubirea sa de orînduială. El umblase pe la toate mezarurile silnice pe unde se vindeau și cărți, arse de dor să cumpere cîte îi trebuiau pentru bibliotecă, dar totdeauna în momentul hotărîtor pierduse curajul și se retrăsese. Într-o zi însă se simți plin de vitejie și abia ajuns în localul unde se ținea mezatul, o ameteală îl cuprinse și se puse să atirdisească. Cu cît îl suiău cîțiva evrei, neguțitori de lucruri vechi, ce concureau cu dînsul, cu atît îi urca și el în pripă, simțind în sine că de-și va da un singur moment de cugetare, frica a să-l apuce și totul va fi pierdut. Cu vremea, două dorințe opuse îi sfîșiau pieptul: de o parte, voia ca concurenții săi, pe care îi privea ca dușmani personali, să se discorajeze, să nu-l mai suie la mezat, și el să rămîie cu cărțile; pe de altă parte, spera în taină că-l vor urca așa, încît el să nu poată da mai mult și va scăpa de această grea ispită. Cînd lupta aceea ajunse la culme și frica cheltuierei era să fie biruitoare, evreii tăcură deodată; se strigă *arici de trei*, se bătutoba și cărțile rămaseră asupra lui. Atunci toate simțirile sale deosebite se prefăcură într-o grozavă căință; el îngălbeni la față, scoase cu mîna tremurîndă banii din buzunar, plăti, puse cărțile într-o trăsorică cu un cal și se duse acasă oftînd din greu. În ziua aceea, cuprins de

o videntă migrenă, el nu mîncă nimic, ci se culcă de cu ziuă cu durere de cap și desperare în suflet.

În zadar, a doua zi și cele următoare, el căuta să se mîngiie cu ideea că scopul său e împlinit acum și că a scăpat de o dorință și, prin urmare, de o grijă, săptămîni întregi au trebuit să treacă pentru a-i șterge cu încetul din gînd acea schinjuitoare amintire.

A doua mobilă interesantă ce are Griguță este o casă de fer zdravănă, așezată în ietac, lîngă pat. Pe aceasta n-a dat nici un ban, căci o are moștenire de la un unchi al său, lăsată lui anume prin testament, împreună cu niște argintării și un ornic de aur. Argintăria tot este încă în ladă, căci niciodată nu a întrebunțat-o, deși, de trei-patru ori pe an, slujnica o freacă și curățită în față cu dînsul, iar ornicul îl poartă de zece ani, îngrijindu-l și păzindu-l așa de bine, că niciodată n-a făcut încă vizită la ceasornicar. Dar și această mobilă iubită, în care Griguță ține închise documentele căsuței sale și hîrțile de valoare ce formează puțina lui avere — avere ce se înmulțește pe fiecare an prin economiile ce face —, deveni odată, pe neașteptate, un subiect de grijă și frică pentru dînsul. Într-o dimineață veni să-l vadă un vechi amic al său, un om bogat care-l primea în casă și la masă ca pe un frate, și puse dinaintea lui o mie de galbeni în aur.

— Chilipir dragă, îi zise amicul, am să te rog să-mi faci un bine.

— Ce pot să-ți fac? răspunse Griguță, uitîndu-se cu ochi plini de mirare la aurul ce era înaintea lui.

— Trebuie să plec mine la băi cu nevasta și copilul. În lipsa mea, am pus să-mi repareze casa...

— N-aibi nici o grijă, am să merg în toate zilele să fac inspecție.

— Nu mi-e de asta, dar n-am unde ține acești bani. Nu vreau să-i las la mine, căci are să fie nerînduială grozavă în casă, în timpul absenței noastre. Păstrează-mi-i tu vro trei luni, până m-oi întoarce.

Lui Griguță i se strînse inima.

— Să țin eu atîți bani la mine? Dar gîndește că sunt un om singur, mă slujește numai o femeie bătrînă... da-că, Doamne ferește...

— Lasă, că ai o ladă de fer bună, nu mi-e frică.

— Dar poate să ardă casa — nu fie zis într-un ceas rău! — poate să... mai știi ce se poate întâmpla...

— De-ți arde casa ta, pot să-mi ardă și banii mei. Hai, ține-i la tine și nu mai fă vorbă!

Griguță devenea tot mai palid, căci toată răspunderea ce are un depozitar după lege i se înfățișă în minte, însă recunoștința ce avea pentru amicul său nu-l iertă să refuze.

— Să-ți dau dar o adiverință! șopti atunci Griguță cu un suspin adânc, luînd o filă de hîrtie și un condei. Mîna sa tremură grozav, căci niciodată încă nu iscălise un act prin care se îndatora la ceva.

— Nu-i nevoie, Griguță, lasă tîrfăloagele la o parte. Între oameni cinstiți nu trebuiesc înscrisuri.

— Dar pot... să mor, răspunse Griguță, din ce în ce mai turburat.

— Nu-i mai muri. Hai! lasă istoriile acestea, că mă supăr.

— Cel puțin am să învălesc pachetul într-o hîrtie mare și am să scriu deasupra că mi l-ai dat tu în păstrare. Ia așa... Vino de vezi; pun banii ici în saltarul ista, ca să știi... la o împrejurare... ferească Domnul!...

— Bine, bine, să vorbim de altele.

În toată vremea cît lipsise amicul său, Griguță era neliniștit, pe de o parte de grija depozitului, pe de alta de tainica părere de rău că banii sunt străini și au să iasă odată din lada sa. În ziua în care înapoi depozitul, mai-mai ar fi simțit nemulțumire dacă prezentul ce primi de la prietenul său nu l-ar fi mîngîiat. Acesta îi adusesese cîte o duzină de mănuși, cravate și batiste, toate frumoase, cumpărate la Paris. Nici că i se putea face un prezent mai nimerit, căci Chilipir nu prea face haz de obiecte de lux; acele prezenturi îi plac care aduc un folos real și scutesc de cheltuială.

Chilipir nu poartă niciodată tutun cu dînsul, nu doară că nu fumează, dar — după cum zice el — e distras, uită să-și umple port-tabacul. La oricare din cunoscuții săi s-ar duce, el își face țigară din tutunul ce este pe masă, iar de la acel unde a petrecut sara, cere voia să-și ieie de cîteva țigări cu dînsul, căci prăvăliile ar fi închise și ar

fi sfinșit tocmai tinicheaua cu tutun ce are acasă, n-ar voi însă să se culce fără a mai fuma o țigaretă. De la sine se înțelege că nimeni nu-i refuză, și Chilipir, după prealabila incuviințare, pîndește momentul cînd nu-l ia nimeni în seamă și își umple punga bine. Acasă apoi o deșartă în tinicheaua ce posedă, în adevăr, și a doua zi dimineată iese iarăși cu port-tabacul gol. Precum tutunul îi pare o cheltuială de prisos, asemenea și birjele. Ca la vizite, așa și la primblare, cînd iese în trăsuri de piață din cele mai elegante, să nu se creadă că acestea sunt oprite de dînsul. Niciodată n-ar face el un asemenea păcat! Trăsura cea frumoasă este a vreunui amic care o ține cu luna și în acea zi nu poate ieși. În loc ca birja să stea în curte fără treabă, amicul o oferă lui Chilipir pentru primblare și asemenea propuneri el nu le refuză niciodată. Sau poate Chilipir a apucat-o pe jos după obicei și pe drum a întîlnit vreun cunoscut singur în trăsura, l-a salutat cu zîmbirea sa obicinuită și acesta s-a oprit și l-a luat cu dînsul, fiind mulțumit de a găsi un tovarăș așa de plăcut cum este Griguță. Cînd nici un prilej nu se înfătoșează, atunci își face primblarea pe jos până la sfinșit.

— *Per pedes apostolorum*, Griguță? îl întrebai odată întîlnindu-l la primblare. Încotro?

— Merg și eu așa. M-am săturat de trăsuri. Sănătatea cere să mai facem și mișcare. Mai ales eu ar trebui să umblu foarte mult pe jos, după cît mi-au zis doctorii.

— Chilipir, Chilipir, spune drept că nu vrei să cheltuiești cîteva lei!

— Ba zău nu! Ce mi-ar fi să... nu mă vezi mai totdeauna în trăsura? Dar, cum îți spun, m-am hotărît să mai schimb, pentru sănătate...

Eu m-am făcut că cred, dar nu m-am putut opri de a nu zîmbi.

La teatru Chilipir nu lipsește niciodată, deși nime nu ține minte să-l fi văzut plătindu-și vreodată biletul. „Un locușor în loja vreunui cunoscut voi găsi eu doară”, își zice el cînd pleacă de acasă, și, în adevăr, totdeauna găsește. Mai întîi se duce la ușa parterului și se uită cu ce lojă ar putea începe. Funcționarului ce-l întreabă de

bilet el răspunde cu dispreț că nu are obicei de a merge la stal, ci vra numai să vadă ceva, apoi alegându-și loja se suie în grabă. Când, în cazuri foarte rare, se întâmplă să nu fie nici un cunoscut de-ai lui la teatru la care s-ar pute dăce, el găsește un adăpost sigur în loja rezervată pentru comitetul teatral, căci cu aceste persoane el face toate chipurile să aibă legături strânse de amicie.

Când nu merge la teatru, Chilipir petrece serile în familii cunoscute, unde e totdeauna bine primit, fiind politic, vesel și găsind ceva de vorbit cu orșicicine. Cărți are de principiu să nu joace cu damele. Căci din aceste sunt multe care au greșita idee că un cavaler ar trebui să peardă totdeauna când joacă cu ele, idee ce Chilipir nu împărtășește deloc. Cu bărbații, Chilipir joacă mai ales când înlocuiește pe cineva, și atunci e un mandatar foarte bun, căci joacă bine mai toate jocurile și are și noroc. Pe socoteala lui însă el se pune la cărți foarte rareori, când nu poate scăpa, și, chiar atunci, numai dacă se primeste a se juca jos de tot. Cât de mic ar fi însă prețul, emoțiunea lui e grozavă în asemenea împrejurare și, cu toată osteneala ce-și dă să o ascundă, suspinurile dese și adinci îi distăinuiesc neastimpărul sufletesc. Când nu joacă cărți, el e vesel, petrece și face pe alții să petreacă. Ceea însă ce-i displace cu desăvîrșire este obiceiul cel rău ce-l au câteva dame pentru a patrona familii sărace sau institute de binefacere, înființind pentru ele loterii și adresându-se la toți cunoscuții cu indemnul de a subscrie și de a plăti. De asemenea liste Chilipir fuge ca de dracu. Îi este de ajuns să vadă o hîrtie strînsă în patru, în minile vreunei dame, pentru ca să i se strice tot cheful. El miroase de departe loteriile și toate contribuțiile cu scop de binefacere și se ascunde în odaia cea mai depărtată ca să nu fie văzut; acolo se ține până se schimbă vorba și se uită loteria. Când însă dă de cuconițe pe care nu le vezi niciodată fără liste de loterie în mină, ce nu se trag niciodată, cuconițe care nu uită toată sara și apucă pe orșicicine în gura mare, față cu o lume întregă, Chilipir nu se mulțumește de a fugi în odăi laterale, ci, luîndu-și pălăria, se depărtează pe ascuns, *à la française*. Ieșind, el strigă trăsura oricărui amic sau cunoscut al său ce ar fi

rămas sus, căci cunoaște pe toți vezeteii particularilor și pe toți birjarii.

— Procopi al lui cuconul Iancu Vlădileanu !

— Iaca, trag îndată.

— A spus cuconul Iancu să mă duci acasă și apoi să te întorci îndată să-l iei.

Deși cuconul Iancu nu spusese nimic, tonul hotărît al lui Chilipir face pe vezeteu să-l creadă și să-l ducă gratis pân-acasă.

Așa ar fi trăit Griguță fără schimbare — citeodată îngrijit de cheltuieli neașteptate, cele mai deseori însă bine dispus din cauza economiilor ce a putut face —, dacă o împrejurare serioasă nu ar fi schimbat într-o vreme chipul său de viață. Amorul nu alege, ci dă orbiș peste orșicicine, chiar și peste cei ce se păzesc mai mult, și dădu astfel o dată și peste Griguță. Unui amic al său, în casa căruia mergea deseori, i se întorsese fiica din străinătate. Din acel întâi moment fata îi plăcu mult. El stătea cu dînsa la vorbă, juca cu dînsa conțina, la baluri era dăntuitorul ei cel mai neobosit, bucurîndu-se foarte mult de simpatia ce copila îi arăta, fără a se gîndi la vreo urmare oarecare. Într-o dimineață însă, deșteptîndu-se, el își aduse aminte că visase toată noaptea de dînsa. Apoi, îmbrăcîndu-se, băgă de seamă că culoarea cravatei sale seamănă cu cea a rochiei ce avusese fata cu o sară mai înainte. O zîmbire trecu pe buzele sale și el voi să gîndească la altele, dar imaginea copilei i se înfătoșă din nou și nu-l mai părăsi. De citeva ori se surprînze oftînd. „Curios lucru ! își zise el, niciodată nu m-am simțit așa de... nu știu cum, pare că sunt și trist și pare că simț și o mare fericire în suflet“. Ieșind, picioarele îl duseră, mai mult fără voie, iarăși la amicul său, dar suind scările, i se păru că inima i se bate tare și când, intrînd în casă, se uită drept în ochii ei, simți că i se suie sîngele la cap și că glasul îi amortește. Cîteva zile, citeva săptămîni, și Griguță simți că-i amoretzat. De îndată și ideea căsătoriei i se înfătoșă în minte, și cu această idee îi veniră și grijile. „Cînd te însori trebuie să ai bani, își zicea el, trebuie să ai casa și masa ta, trebuie să ai cu ce ține femeia... d-apoi nunta... prezenturi, bacșișuri... d-apoi copii cu dadace, cu doftori...

brrr !... Mai bine să nu mă-nsor.“ Cu toate acestea, amorul devenea mai mare, tot mai mare.

Chilipir era distrus, nu mai avea somn, nu mai mânca cu poftă. Cu vremea, starea sa deveni nesuferită, mai cu seamă că fata îi arăta acum o răceală neobicinuită. Îndoiala începu a-l munci, așa încît el se hotărî cu orice preț să ajungă la un rezultat, oricare ar fi. El însărcină pe un cunoscut să cerce pe departe dacă propunerea sa ar fi primită. Acesta, un om fără dibăcie, vorbi de-a dreptul cu tatăl, care avu nenorocita idee să consulte pe fata lui. Aceasta deschise ochi mari de mirare și, miniată de o asemenea cutezare din partea unui om ca Chilipir, declară că refuză fără mai lungă cugetare. De-atunci, bietul Griguță se simți foarte nenorocit. Amorul îl muncea tot mai mult ; el fugea de oameni, se ascundea în locuri depărtate și-și plîngea soarta.

Eu îl cam perdusem din vedere de un timp încoace, cînd îl întîlnii într-o seară singur pe uliță. Văzîndu-l palid și trist, îmi adusei aminte de propunerea sa respinsă, despre care aflasem, și căutai să aduc convorbirea asupra altor lucruri indiferente, dar el revenea nesfîrșit la sentiment. Ca să-mi spuie necazurile sale în toată voia, el făcu semn unei trăsuri de piață, mă invită să mă sui cu el și ne îndreptarăm spre o grădină cam depărtată din împrejurimile orașului. În timpul primblării el îmi spuse toate împrejurările, de la început : cum a cunoscut-o, cum se arăta amabilă cu dînsul, cum după cele vorbite era în drept să creadă că este iubit, cum a fost respins, cît suferi de grozav, cît îi pare viața nesuferită, în sfîrșit, atît se tînguia, încît simțeam adevărată milă pentru nenorocitul meu amic. Trecură astfel mai multe ceasuri și noaptea căzuse.

— E vreme să ne întoarcem, i-am zis eu.

— Să ne întoarcem, răspunse el.

Abia ne apropiarăm însă de locuința mea, el făcu un semn birjarului să se oprească și se dădu jos din trăsura.

— Noapte bună ! Mă duc de aici pe jos. Mai vino să mă vezi ; am nevoie de mîngîierile unui amic ! Zicînd așa, el se duse strîngîndu-mi mîna, și birja chemată de dînsul rămase pe socoteala mea. Nu m-am putut opri de

a nu zîmbi, văzînd că nici suferințele sale nu-l făcuse să-și uite principiul de a nu plăti trăsura.

Un an, doi trecură ; necazurile lui Chilipir se risipiră. Focul lui amoros se potoli lîngă o văduviță dintr-o mahală, care-l iubea și nu-i cerea nici căsătorie, nici chel-tuială. Chilipir redobîndi colorile sale vii și își reîncepu viața sa obicinuită. El tot urăște cerșitorii, bacșișurile, louteriile și tot iubește petrecerile pe socoteala amicilor, tutunul și trásurile altora. Chilipirurile urmează ca în trecut și prieteni tot are mulți de la care bucuros primește prezenturi, fără a le face el niciodată.

SCAIEȚI

Cu săgeata-i otrăvită
A sosit ca să mă certe...

Eminescu

Cetitorul unui jurnal sau unei reviste nu-și dă seamă obicinuît la cîtă corespondență ori discuție, între autorul unui articol și directorul foaiei, a dat loc scrierea pe care o are sub ochi. La jurnalele politice lucrul este mai ușor. Dară articolul ce se înfățișează nu este contrar direcțiunii politice statornicite; dacă d. ex., el laudă guvernul sau dacă el îl combate, ziarele politice guvernamentale în cazul dintâi, cele de opoziție în cazul al doile îl vor primi și publica fără multă greutate. Nici scopul ce-și propune o foaie care apare zilnic, nici timpul ce-l are directorul nu iartă ca fiecare articol să fie studiat în toate amănuntele sale, să fie cercetat, cernut, discus în privința stilului, limbei, ideilor.

O revistă literară, din contra, va fi obicinuît foarte diferentă pentru tendența politică ce are scrierea care i se prezintă — presupuind că s-ar întimpla să aibă o asemenea tendență. Cel care conduce o astfel de publicațiune se va uita mai întâi dacă studiul propus cuprinde idei bune; dacă aceste idei se ridică mai presus de banalitățile comune; dacă — obiectul scrierii fiind științific — autorul ei năzuiește sincer la aflarea adevărului, iar cînd scrierea este de curată imaginație, fie în proză, fie în versuri, dacă ea este destul de originală sau de interesantă ca concepție și destul de frumoasă ca formă; dacă, în sfîrșit, este scrisă într-o limbă destul de corectă și într-un stil destul de bun și limpede pentru a fi primită și publicată.

Cele mai multe din scrieri ce se înfățișează fiind însă foarte rele, ele vor fi obicinuît respinse. Această refu-

zare, neplăcută pentru directorul unei reviste, este grozav de dureroasă pentru autorul respins, mai ales pentru autorul tînăr care debutează. Atins în amorul său propriu, acest june care a așternut întăiele sale cugetări în proză sau poate întăiele sale simțiri în versuri este bine încredințat că numai un motiv personal a îndemnat pe directorul jurnalului să respingă fructele imaginației și muncii sale, despre care el însuși, și adesa cîțiva prieteni binevoitori, au o părere foarte favorabilă. Această nemulțumire a autorului respins se manifestează cîteodată prin scrisori insultătoare sau bronlee adresate directorului, fie iscălite, fie anonime sau pseudonime. Alteori, apare în vreun jurnal politic un articol luător în ris pentru directorul revistei sau o critică grozav de aspră a scrierilor acestuia; ba s-a întimplat chiar să l se trimită vreun articol cu aparență serioasă, dar cu scopul ascuns de a-l păcăli. În tot cazul, ori se răzbună, ori nu, autorul respins simte obicinuît, pe lingă necaz, și o mare descurajare. Căci un sentiment, fie cît de năbușit și de vag, tot străbate și-i șoptește la ureche că poate scrierea sa nu este tocmai așa de perfectă cum și-o închipuise el.

O lungă experiență a făcut însă pe scriitorul acestor rînduri să se convingă că toate aceste resentimente nu țin multă vreme și că, peste curînd, autorul respins și descurajat reîncepe a păcătuî în proză sau în versuri și se adresează iarăși și iarăși, și încă cu destulă modestie, ba chiar cu umilire, la acel care l-a insultat.

O mîngiere mare pentru directorul unei reviste este de a vedea că acei pe care i-a respins la început fără milă au devenit, după trecerea cîtorva ani, cînd mințile tinerilor s-au mai copt, colaboratorii săi cei mai statornici și poate chiar prietenii săi cei mai buni și mai recunoscători.

Aici este locul să fac o mărturisire gravă. În dese mele corespondențe cu deosebiții autori ce s-au adresat la mine, am răspuns de multe ori că manuscriptele refuzate, și pe care autorii le cereau înapoi cu multă stăruință și puțină urbanitate, au fost aruncate în foc, fiindcă am avut principiul nestrămutat „*de a arde manuscriptele nepublicate*“.

Trebuie, dar, să mărturisesc — căci pentru ce aş tăgădai până la sfârşit un lucru ce tot se va descoperi odată? — că atunci când dădeam acest răspuns autorilor refuzați, eu le afirmam cu bună-ştiință un neadevăr. Nu, eu n-am ars manuscriptele respinse, ci le-am păstrat, le am încă şi astăzi, legate până acum în trei mari volume care peste curînd se vor înmulți cu un al patrulea mai mare încă.

Făcut-am rău ?

Autorilor respinși desigur nu, de vreme ce am împlinit una din dorințele lor cele mai mari, conservarea fructului muncii lor ; mie însumi mi-am făcut o mare îndatorire, căci adesea cînd am avut necazuri şi supărări de tot felul, am încercat să găsesc distracție în deschiderea vreunui din aceste volume şi totdeauna am izbutit. Aci văd pe un autor care-mi trimite poezii sub un nume, apoi după respingere, mi le trimite a doua oară prea puțin schimbate, sub alt nume, doar nu voi băga de seamă ; colo urmăresc pe altul sub zece pseudonime deosebite. Mai departe recunosc că epistola cea blindă şi rugătoare este scrisă de aceeaşi mină care a scris pe astălalță plină de necaz, de dispreț şi de insulte. Iată ici o satiră amară în versuri, ce mi-a făcut un june autor care mai tîrziu mi-a devenit bun prieten şi mi-a mulțumit din inimă că i-am refuzat întălele şi copilăreştele sale încercări literare. Şi așa mai departe, fiecare pagină a acestor trei volume are interesul său.

Un amic pe care-l stimez foarte mult mi-a dat într-o zi ideea să deschid în revista literară o rubrică intitulată „Poezii respinse“, în care aş publica specimene de versuri refuzate.

Aceasta ar avea, îmi zicea el, un mare folos şi ar împăca pe toată lumea : pe directorul revistei, fiindcă n-ar fi răspunzător de absurditățile ce s-ar tipări în această parte, pe autor, fiindcă dorința lui de a se vedea publicat s-ar împlini şi el ar fi în poziție de a apela la publicul cel mare, judecătorul suprem, în procesul său cu directorul revistei ; pe public, în sfîrşit, fiindcă acesta ar avea mulțumirea de a arunca o privire în tainicele culise unde se țin actorii înainte de a îmbrăca costumele cu cari au să apară pe scenă. Eu însă m-am împotrivit cu ener-

gie la această inovație, cu toate stăruințele amicului meu. Încercarea mi s-a părut foarte riscantă, căci cetitorii sunt ciudați. Dacă, acolo unde criticul a văzut o curată absurditate, mulți cetitori, a căror nivel intelectual n-ar fi mai înalt decît acel al autorului respins, ar găsi scrierea foarte bună ? Dacă scrierile respinse ar părè aceluiaşi public chiar cu mult mai bune decît cele primite ?... Nu, lucrul mi s-a părut că e prea primejdios şi am înlăturat propunerea.

Cu toate acestea, voi imita şi eu pe acel călugăr care, de cîte ori aluneca la fapte profane, se apăra zicînd : o dată-i iertat !

Mă voi depărta şi eu astă una dată de la principiul statornicit !

Fie-mi, dar, iertat să arăt publicului corespondența mea cu unul din scriitorii ce dau năvală la publicare :

Ieri primesc prin poștă următoarea scrisoare în versuri :

„21 martie 1887

Domnule redactor !

Cînd năpasta e să cadă
Peste vreun blet creștin,
Cade fără să-l vestească
Tronc! din cer senin.

Deci mă vei ierta pe mine,
Că, desigur scris ți-a fost,
Ceasul rău să te surprinză
Într-o zi de post.

Căci de astăzi chiar întruna
Cu scaieți te-oi bombarda
Doar se va lipi vreuna
Și de haina ta !“

Această scrisoare este iscălită cu interesantul nume
Victor Fuchs.

Ea mai are și un *Post scriptum* :

„Dacă dup-atacul ăsta ai scăpat chiar neatins
Nu uita că-mi este plină tolba și vei fi învins.“

Aici aș fi putut observa d-lui Victor Fuchs că în tolba
se țin obișnuit *săgeți*, iar nu *scaieți*; că în strofa a treia :

„Cu scaieți te-oi bombarda
Doar se va lipi vreuna“

ar trebui să se zică *vreunul*, scaiete fiind un substantiv
masculin, și că atunci ar lipsi rima, — dar nu fac nici o
observație, fiind curios să aflu ce sunt „scaieții“ care ur-
mează.

Sub acest nume cetesc patru epigrame pe care le tran-
scriu întocmai, fără comentariu :

„PE CIND AM FOST BOLNAV

Astăzi cînd m-au vizitat
Medicii, s-au supărat ;
Căci de-o lună se trudesc
Și eu încă mai trăiesc.“

*

„SANDU ARE DREPTATE

Sandu azi pe mine cîrpaci m-a poreclit ;
Și are zău dreptate : adesea l-am cîrpit.“

*

„LUI NEACȘU EPIGRAMIST

Ia priviți-l cum se screme
Încît țigva-i aburește,
Știți ce face el acuma ?
Înc-un epigram clocește !“

*

„ACELUIAȘI

Ești întocmai ca și cucul
Ce, fiind de toți uitat,

Singur strigă și-și răspunde
Cucu, cucu nencetat.“

*

Ce-ar fi făcut oare cetitorul în locul meu ?

Ar fi primit întâia, respingînd pe cele trei din urmă ?...
Respingerea ar fi fost pură și simplă sau motivată ?...
Ce ar fi răspuns autorului la amenințarea că-l va bom-
barda cu alte epigrame de același calibru ?... La aceste
întrebări aștept răspunsuri de la public. Oricine poate
să-mi comunice părerea sa cu scrisori din care una va
fi, desigur, de la însuși d. Fuchs, ba poate d. Fuchs mi-a
serie mai multe sub deosebite înscălituri.

Până atunci însă îl rog să creadă :

Că aceste epigrame nu se vor preface-n serum,
Ci vor merge să-și ia locul în al patrulea volum.

1887

CUCONUL PANTAZACHI

Indupedita suis fatalibus omnia vincelis.

Lucretius

Căsuța lui Pantazachi Breazu era așezată pe valea Bahlului și avea de-a lungul ei un cerdac de lemn, boit cu galbăn și despărțit la mijloc prin o porțiță. Din cerdac te coborai într-o mică grădină bine îngrijită, tot așa de curată și veselă ca și casa. Proprietarul, „cuconul Pantazachi“, cum îl numea toată mahalaua, n-avea nici femeie, nici copii, ci singur aici cu Mef, un prepelicar mare și frumos, el trăia o viață foarte liniștită. De cum se disprimăvara până toamna tirziu, Pantazachi petrecea toată ziua în cerdac sau în grădină, căutând de pomi și de flori sau jucându-se cu cînele său de vinat. Mef era prietenul său cel mai bun și, în această calitate, avea o mulțime de drepturi: El putea prinzi împreună cu stăpînul său, își puneă cînd voia capul pe genunchii lui, ba cîteodată se întindea chiar pe divanuri. Dar și ce cîine deștept! Știind că stăpînul său avea obiceiul să se scoale la șase ceasuri, nici o minută mai devreme sau mai tirziu, cum auzea bătînd oara, el se ducea la patul unde dormea Pantazachi și-i lingea încet mîna până îl deștepta. În grădină, cînd stăpînul sfîrșea de fumat, Mef lua ciubucul în dinți și-l ținea sau îl ducea în casă, după deosebite semne ce-i făcea Pantazachi. Cînd vedea de departe pe vreun cunoscut viind în vizită, Mef alerga iute la stăpînul său și-l înștiința lătrînd de trei ori. Iar cînd Pantazachi se gătea să meargă la vinat, nu era ființă mai fericită pe lume decît Mef, care se gudura, sărea, hămăia, alerga de la trăsurica la care se inhăma calul în casă și din casă la trăsură până ce stăpînul său era gata de plecare.

Afară de Mef, Pantazachi mai avea un rîndaș, care totodată era și grădinar și vizitiu, o bucătăriță bătrînă și pe Mărinca. Pe cînd cei doi întăi aveau însărcinări bine hotărîte, Mărinca juca un rol cam îndoios. Frumușică, totdeauna curățel îmbrăcată, cu două cozi lungi lăsate pe spate, ea ținea cheile de la camară și de la pivniță, îngrijea de gospodărie, căuta chiar de flori. Deși tinără, Mărinca era oarecum gospodina casei. Însă prea vorbea poruncitor cu celelalte două slugi, prea vorbea Pantazachi blind cu dînsa și prea o respecta Mef... vecinii cam cirteau.

Casa de pe Bahlui nu era singura proprietate a cuconului Pantazachi; el mai avea și o vie la Nebuna unde sedea și iarna și vara muma lui, cucoana Păuna, o băbuță bătrînă și zbîreltă. Pe aceasta Pantazachi o iubea foarte mult, mergea regulat să o vadă cel puțin o dată pe săptămînă și îngrijea să nu-i lipsească nimic. La culesul viilor, Pantazachi se ducea în flecare zi de petrecea cu dînsa, dar nici baba nu venea în oraș vreodată, nici pe Mărinca n-o trimitea la vie, înct aceste două femei nu se văzuse una pe alta, el se știau numai din auz.

Cine nu cunoștea pe cuconul Pantazachi! Toți vînzătorii îi fuseseră tovarăși și petrecuseră cu dînsul. O mulțime de funcționarași, care sunt mulțămii să albă un prieten la a cărui masă să vie nepoftiți, prețului mult pe Pantazachi. Dar nici era om de un caracter mai plăcut decît dînsul. Totdeauna bine dispus, cu un zîmbet liniștit pe buze, el ieșea înaintea oricărui cunoscut, îl strîngea amîndouă mînele, îi mulțumea că vine să-l (le tovarășie la masă, îl ducea prin grădină, îi arăta flecare copăcel, fiecare floare, în sfîrșit, făcea orice putea mulțami pe prietenul său. În zile de sărbători, cînd se întimpla să vie mai mulți, Pantazachi făcea un semn Mărincai să scoată vin de cel mai vechi și dacă la masă veselia lua o întindere mai mare, el trimitea pe rîndaș după lăutari, cari se așezau la porțița cerdacului și se puneau să cînte. După masă începeau să se distupe butelci de vutcă făcută de cucoana Păuna și astfel se marea și mai mult mulțămirea generală. În asemenea împrejurări, Pantazachi ieșea din liniștea sa obicinuită și se puneă chiar în fruntea veseliei. Adesea se așeza turcește pe divan, cu ciubucul în

mină, își tuflea fesul pe cap și striga cu glas tare : „Acum, haideți, fraților, să trăim bine !“. Cîteodată dădea povață lăutarilor : „Măi baragladină, să-mi cîntați cum și-a pierdut ciobanul oaia !“ Atunci lăutarii începeau un cîntec tărăgănat și jalnic pe care Pantazachi îl asculta cîteva minute, trăgînd încet fumul din ciubuc, apoi deodată întrerupîndu-i : „Destul, striga el, cîntați cum și-a găsit ciobanul oaia !“ și lăutarii treceau la un *allegro* pe care Pantazachi îl asculta cu mînele în șolduri, cu fesul pe o ureche și cu tot trupul în mișcare. Ba ades, cînd cheful era mare, el punea pe lăutari să cînte jocuri naționale și începea să joace singur prin casă. Papucii și fesul îi săreau în toate părțile și el se zbuciuma până cădea oșorit pe divan în mijlocul risului zgomotos al tovarășilor. Cu toate acestea, Pantazachi nu bea niciodată așa de mult încît să se amețească cu totul și nici lăsa pe alții să beie din cale-afară. Îndată ce unul din meseni începea a-și pierde mințile până a se arăta prea dezmierdător cu Mărinca, Pantazachi făcea un semn ascuns și la moment dispăreau și Mărinca, și butelcile, și păhăruțele de vutcă.

Până la aceste petreceri mergea însă amabilitatea lui Pantazachi, mai departe nu. De cîte ori cunoscuți de-ai lui îl rugaseră să le împrumute bani la vreo nevoie, să cunune, să deie chezașie, să boteze vreun copil ori să primească a fi episcop vreunui orfan, Pantazachi refuza totdeauna. Negreșit politicoș, căci pentru nimic în lume Pantazachi n-ar fi zis un cuvînt neplăcut cuiva, dar refuza. Ba că tocmai acum sfîrșise banii, ba că nu are mîna fericită și copiii botezați de dînsul mor cu toții, ba că tatăl său i-a lăsat cu limbă de moarte să nu fie în veci chi-zăș sau episcop, în sfîrșit, totdeauna găsea un pretext. Cu chipul acesta, avea prieteni numeroși, dar nu prea intimi, și nici un singur dușman, stare pe care o credea cea mai fericită pe lume.

Ceea ce caracteriza mai mult pe cuconul Pantazachi era lenea și o nepăsare nemărginită pentru întreaga lume ce nu era în raport cu dînsul. A căuta să lucreze ca să cîștige și să-și mărească modesta lui stare, a lua o carte în mînă sau măcar o gazetă ca să știe ce se mai petrece în lume, a alerga după vreo funcție, toate aceste erau lucruri foarte neplăcute pentru dînsul. De aceea și cuconul

Todiraș, un boier bogat și influent, de a cărui casă fusese tatăl lui Pantazachi, care îl botezase, îl crescuse și îl iubea, era foarte supărat pe dînsul. Cîteodată îl chema și-l dojenea : „Bine, Pantazachi dragă, de aceea te-am învățat carte, ca să te îngropi în bordeiul tău ca un prost ? Am să stăruiesc cu dinadinsul să intri într-o slujbă și dacă te-i purta bine, vei merge înainte. Vremile în care numai boierii de rang ajungeau la ranguri mari trec vîzînd cu ochii. Fii harnic și vei fi și tu om !“ Aceste povești repetîndu-se și cucoana Păuna stăruind și ea cu lacrimi în ochi, Pantazachi primi la postelnicie o slujbă care i se dădu după stăruințele nașului său. Amar îi mai venea să meargă la cîntecurile și să stele înfipt la o masă o bună parte a zilei. Cu cît trecea timpul și el, înaintînd în grad, vedea mai bine cele ce se petreceau în jurul său, cu atîta neplăcerea sa era mai adîncă. Odată onestitatea sa avu o mare încercare. Prin mînele sale trecînd decretul de boierii, un boier bogat, cu rangul de *spatar*, care ardea de ambiția să fie *agă*, îl propuse să vîre printre celelalte decrete unul mai mult pentru dînsul și să-l înfățișeze la iscălitura ministrului, care desigur nici n-ar lua sama. După multe stăruințe din partea spatatarului și refuzări din partea șefului de masă, la urmă principiile sale slăbiră și Pantazachi îndeplini cererea stăruitorului. Hîrtia trecu pe dinaintea directorului, care crezu că este un ordin al ministrului ; ministrul iscăli fără să bage sama ; de la ministru și hîrtia aceasta trecu pierdută într-un teanc de acte la iscălitura domnească și trebuia se făcu fără ca cineva să știe secretul acestei înalțări. A doua zi după publicarea decretelor, Pantazachi, întorcîndu-se acasă, văzu la dînsul pe masă o cutie mare de catifea, pe care un necunoscut o adusese fără alt răspuns. Deschizînd-o, Pantazachi găsi un ceasornic de aur frumos, cu un lanț gros tot de aur, iar dedesubt era o hîrtiuță cu cuvintele : „Din partea unui recunoscător“. Pantazachi luă ceasornicul și lanțul și se uită la ele multă vreme, apoi puse ceasornicul în buzunarul jiletcei în locul celui vechi, de argint, al său. El simțea însă o mare neliniște pe care nu și-o putea tălmăci. Fiind primăvară el ieși în grădină, urmat de Mef, cu gînd să caute de flori, dar era așa de distras, încît toate le făcea pe dos ; uda drumurile și mer-

gea pe iarbă și pe straturi ; tăia crenguțe verzi și lăsa pe cele uscate ; plivea firii de iarbă în loc de buruiene. În sfârșit, văzînd că timpul trece, ceru bucate, deși nu-i era foame, sperînd că schimbarea ocupației îi va schimba și gîndurile. În vreme ce Mărinca punea masa, el o întrebă de mai multe ori dacă astăzi n-a venit nimeni și răspunzînd aceasta că nu s-a arătat nici un musafir, era foarte supărat să mănînce singur în ziua aceea. Cînd, așteptînd să-i aducă bucate, văzu pe Mef cum se pusese în fața lui și se uita tîntă la dînsul, el se întrebă în sine neliniștit : „Ce dracu se tot uită cînele ista așa de ciudat la mine ?“ și cercetînd ce lucru atrage băgarea de seamă a lui Mef, dădu cu ochii de lanțul ceasornicului și tresări. Sara, cînd se dezbracă să se culce, Pantazachi puse ceasornicul la locul său obicinuit, pe o măsuță, dar se tăvăli în pat în toate părțile, neputînd să adoarmă. Nu era în casă liniștea obicinuită și nu-și dădea samă ce putea să fie. Aprinzînd luminarea, el văzu pe Mef treaz la picioarele lui, cu ochii ațintiți asupra sa ca și peste zi. „Cînele mă supără“ gîndi el și, pentru întîia oară, dădu pe Mef afară din odaie. Dar somnul tot nu voia să vie și acum Pantazachi își dădu samă că tic-tacul ceasornicului îi turbură liniștea nopții. El se sculă deci, încuie ceasornicul într-un saltar și, astfel, după multă zbuciumare adormi, în sfârșit, într-un tîrziu. A doua zi la cîntelerie era așa de palid și de distras, încît colegii lui îl întrebau întruna ce are și dacă nu-i bolnav. A treia zi, își dădu dimisia în minile ministrului, apoi, alergînd răpede acasă, puse ceasornicul și lanțul în cutia lor și o aruncă în fundul unei lăzi, iar în loc scoase din nou vechiul său ceasornic de argint.

Aflînd de dimisia lui Pantazachi, cuconul Todiraș se supără așa de tare, încît îi trimise răspuns că nu vra să mai vadă în veci un leneș ca dînsul și că-l va da afară dacă va mai îndrăzni să-i calce în casă. Dar ce-i păsa lui Pantazachi ?

El nu voia să se mai ocupe de nimic și își redobîndise liniștea pierdută. Vinatul, mesele, căutarea grădinei urmau ca înainte, deși cu mai puțină veselie. Odată, căzînd greu bolnav, ideea morții i se înfățișă pentru întîia oară. La început se înfioră de dînsa și își făgădui de a nu mai

ucide iepuri, prepelițe și alt vînat, căci ar fi păcat a ridica viața unor ființe ce au dreptul la dînsa ca și oameanii. După ce se îndreptă, negreșit el nu se ținu de cuvînt ci urmă vinătorile sale, dar ideea morții i se prezenta adeseori, așa că se deprinse cu dînsa ; nu mai simțea nici o groază, ci numai o melancolie liniștită, mai ales cînd gîndea că nu va lăsa pe nimeni în urma lui.

Astfel treceau anii, și Pantazachi vedea înmulțindu-se perii albi în musteți și pe cap. Cucoana Păuna, care simțea că slăbește tot mai tare, era desperată că fiul său are să rămîie burlac și-l ruga în fiecare zi să se însoare cît ar mai fi vreme, dar Pantazachi nu se putea hotărî.

Într-o zi, după o masă mare ce dăduse prietenilor săi, petrecere la care Mărinca glumise neobicinuit de mult cu unul din meseni, un tînăr avocat, Pantazachi umblă cu gîndul să se despartă de dînsa, fără însă a ave curajul să facă o așa de mare schimbare în chipul său de viețuire. Treaba însă se făcu de la sine, căci, nu mult după aceea, întorcîndu-se de la vie, el căută pe gospodina sa în toată casa. Slugile îi spuseră că Mărinca își făcuse bocceluța și plecase, ba bucătărița, care se duseră să pîndească, adause că a văzut cu ochii ei cum, la colțul hudiței, Mărinca se suise într-o trăsură în care se găsea un cuconăș, chiar acel ce mîncase dăunăzi aici la masă, cînd fusese mulți musafiri. Ea mai adause cu răutate că ar trebui cuconul Pantazachi să cerceteze dacă nu lipsește nimic din casă. Pantazachi zbirci fruntea și aruncă o privire în jurul său. Toate păreau a fi în rînduială, o singură ladă în care se găseau lucruri vechi nu era la locul ei. Pantazachi deschise capacul și cercetă ; din ladă nu lipsea nimic decît ceasornicul și lanțul de aur. Un zîmbet ușor trecu pe buzele sale :

— Toate sunt în regulă, zise el bucătăriței, poți să te duci !

Îi părea bine lui Pantazachi, îi părea rău ? Poate că-i părea bine, căci de mult timp cucoana Păuna îl tot muștra, zicînd că nu șade frumos să aibă o fată tînără în casă, el, care trebuia să se însoare. Cu toate acestea, se primblă ceasuri întregi prin grădină adîncit în gînduri și nu dezmierdă deloc pe credinciosul Mef. La masă abia gustă din bucate și înspre sară se întinse pe divanul din

cerdac, își răzîmă capul pe braț și se uită lung la apusul soarelui.

Din ziua aceea prietenii lui băgară de samă că Pantazachi se făcuse mai tăcut, că lăutarii nu-i mai călcau pragul casei și că vorbele sale erau mult mai serioase. El aducea vorba adeseori despre singurătate, despre căsătorie, despre viață și despre moarte. În adevăr, Pantazachi se simțea foarte izolat. El nu cunoștea decît societatea bărbaților, printre femei era timid și stîngaci, și se tot întreba dacă trebuie să se însoare sau nu; dacă mulțămirea de-a ave o nevastă este destul de mare în comparație cu osteneala ce trebuie să-ți dai ca s-o cauți și cu neplăcerea de a-ți schimba obiceiurile și de a-ți înmulți grijele.

Întimplarea însă este ciudată! Abie acum, cînd îl munceau aceste gînduri, el băgă de seamă că, tot în mahalaua lui, o văduviță pe care o văzuse numai în trecut, uitîndu-se la dînsa fără interes, este foarte frumusea și că ea are obiceiul de a se pune la fereastră cînd trecea el pe acolo. Cunoștința între vecini se face rîpede și „duduca Sevastița“, tînără văduvă care era foarte veselă și vioaie și avea și avere bunișoară, îl primi cu bucurie în casa ei. Mulți se adunau la dînsa! Tot tineri și eleganți și galanți, mai de prin mahala, mai și din oraș, și duduca Sevastița era amabilă cu toți. Negreșit cei cu privirea mai pătrunzătoare băgau samă că unul era totdeauna preferitul, dar aceasta nu împiedeca prietenia, căci după cîtăva vreme favoritul cel vechi făcea loc altuia nou, așa încît toți erau în drept de a ave speranță. Numai cuconul Pantazachi, nedeprins cu lumea, nu vedea, nu auzea nimic, deși mergea s-o vadă pe toată ziua. El se ținea prin colțuri tăcut și admira de departe pe duduca Sevastița, o admira întru atît, încît pedepsea pe Mef pentru antipatia ce inspira cînelui frumoasa văduvă, căci Mef nu voia deloc să intre în casa duducai Sevastiței. Și, ciudat! Tocmai cu Pantazachi văduvița era mai plăcută: ea ținea parcă anume să se vadă că din toți pe dînsul îl deosebește.

Lucrurile meraseră așa cîtva timp și cuconul Pantazachi simțea pentru întîia oară în viața lui că și femeile au însemnătatea lor. Ca bun vecin, el trimetea văduviței

cînd o balercă de vin vechi, cînd o farfurie cu brînză și smîntînă sau cu unt proaspăt, ba cîteva butelci de vutcă, ba buchete de flori și fructe frumoase din grădina de via lui; iar duduca Sevastița părea tot mai încîntată de amabilul ei vecin — cînd era față. În lipsa lui, obicinuiții casei șopteau între dînșii că văduvița rîde mult de bătrînul amoretzat și de purtările sale. De la o vreme, Pantazachi descrie cucoanei Păunei, care îmbătrînise și slăbise de tot, cu colori foarte frumoase pe tînăra văduvă și o întrebă de sfatul ei. Auzindu-l, bătrîna plînsese de bucurie și, fără a mai sta pe gînduri, îl rugă să se cunună cît mai curînd, ca să aibă fericirea de a-l vedea însurat pînă a nu muri. În urma acestei convorbiri, el merse la duduca Sevastița să-i vorbească. Începînd de departe cu multe ocoliri și aluzii, pe care văduva cu nici un chip nu voia să le înțeleagă, el ajunsese, în sfîrșit, a scoate cuvîntul și a-i propune căsătoria. Duduca Sevastița plecă ochii rușinata și o zîmbire tainică de mulțămire zbură pe buzele sale. Ea nu răspunse nici că primește, nici că refuză, ci lăsă treaba nehotărîtă, căci „acesta ar fi un pas foarte serios pentru o femeie tînără cu dînsa și ar trebui să se mai gîndească“. Luni întregi văduva îl duse cu vorba, povestînd prietenilor săi cu mult haz stîngăciile lui Pantazachi, oftările și amarurile sale. Timpul trecea, cucoana Păuna tot întreba pe Pantazachi cînd se însoară, și el suspina mereu, văzînd că nu face nici un pas înainte. În sfîrșit, într-o zi, pierzînd răbdarea, își luă o inimă și-i ceru răspunsul hotărîtor. Iar duduca Sevastița, după mai multe încercări de a mai trăgăna treaba, silită fiind să se rostescă, schimbă deodată tonul și-i răspunse scurt și rece că nu-l vrea. „Nebună ar fi eu, abie scăpată de un bărbat bătrîn, să-și vîre capul sub un alt jug?“

Auzînd acest răspuns neașteptat, Pantazachi rămase împietrit. I se făcu negru dinaintea ochilor și se sprijini de o masă. Apoi, fără a zice un cuvînt, ieși din casa duducai Sevastiței, se puse iarăși pe divanul lui din cerdac și rămase nemișcat toată ziua, cu minile încrucișate pe piept, în vreme ce Mef, ascuns sub masă, nu dizlipea de pe stăpinul său ochii săi înduioșați.

Înspre sară vierul, care într-o fugă venise de la vie, îi spuse că a lăsat pe cucoana Păuna foarte bolnavă și că

cuconașul trebuie să vie în grabă dacă vra s-o găsească în viață. Pantazachi tresări, ridică capul său palid și, fără a mai cere lămuriri, alergă la grajdi, ca să ajute a scoate calul și a-l inhăma la brișcă. În curînd totul era gata și el se găsea pe drum spre Nebuna, dar oricît mîna calul de răpede, el nu mai putu sosi la vreme. Bătrîna murise cîteva minute înainte. Pantazachi sărută mîna moartei cu respect, apoi ieși afară, se puse pe prispă, ascunse capul în mîni, și, pentru întîia oară din copilăria lui, începu a plînge cu amar. Așa petrecu toată noaptea pînă în zori.

Din ziua aceea Pantazachi se făcu alt om. Părul său albi de tot, fața lui slăbi și plecarea sa firească spre melancolie se făcu tot mai mare. Puținii prieteni ce veneau încă să-l vadă nu mai găseau plăcere în societatea lui, așa încît unul cîte unul se retrăgea pînă, peste puțin timp, Pantazachi rămase singur de tot în casa lui. El părea mulțămîtit de aceasta, căci, chiar în oraș, cînd întîlnea pe vreunul din vechii săi cunoscuți, sau apuca pe o uliță laterală, sau, cînd era prea tîrziu, pleca ochii la pămînt, făcîndu-se că nu-l vede. Mef rămase singurul său tovarăș, dar, bătrîn acum și el, nici mai încerca să înveselească pe stăpînul său cu săriturile și glumele sale, ci urma liniștit pașii lui prin grădină.

În ziua cînd se împlini anul de la moartea cucoanei Păunei, Pantazachi puse să citească rugăciuni pentru sufletul ei. Apoi, după ce plăti preotul, își luă pușca din cui, cercetă dacă este în bună stare și o așază pe divan. După aceea făcu o primblare în jurul casei sale, merse în grajdi, în șură, ca să vadă dacă totul este în regulă, și se uită cu de-amăruntul la grădinița lui. Reintrînd în casă, deschise saltarul, luă toți banii ce ținea acolo, îi puse în pungă, chemă pe Mef, îl dezmierdă, îl sărută și îl încuie în iatac. Apoi luă pălăria, o șterse de praf și o așază pe cap. Pușca o anină de umăr, încuie casa, lăsînd cheia în broască și plecă. Un moment îi tresări inima, căci, trecînd sub ferestrele iatacului, auzi pe Mef urlînd jalnic; dar numai un moment, căci fața lui redeveni liniștită îndată ce trecu dincolo de pragul porții.

El apucă de-a dreptul peste cîmpie și de-acolo peste dealuri. După cîteva ceasuri, simțindu-se obosit, el se

așază pe o piatră lîngă drum, unde venise să se odihnească și doi țărani care se întorceau de la lucru. Auzindu-i cum se plîngeau unul cătră altul de greutățile vremilor, de puținul cîștig ce-l aduce munca, el își deșertă punga, rugîndu-i să primească banii ca un dar de la dînsul. Țăranii nu îndrăzniră întîi să ieie banii, dar după multă stăruință, primiră în sfîrșit, uitîndu-se însă la dînsul cu ochi mari și nevrînd să creadă că a dat peste ei așa un noroc. El însă nu ascultă mulțămirile lor, ci se depărtă în grabă spre o pădure învecinată. Țăranii îl urmărîră cu ochii pînă se pierdu în pădure, apoi clătînd din cap se îndreptară spre satul lor.

Trei zile după aceea, se povestea în casa duduicăi Sevastiței cum Pantazachi s-a găsit mort într-o pădure din apropiere. Povestitorul știa să arate cu de-amănuntul cum Pantazachi nu s-a putut uclde altfel, decît puînd stratul puștei în pămînt, apropiînd pleptul de vîrfuț țevii și apăsînd cu varga puștii asupra cucoșului, apoi cum un cîne al său de vînat, scăpînd pe fereastră din casa unde fusese încuiat, îi găsisse urmele și era culcat lîngă trupul stăpînului său, nevrînd a-l părăsi. În vremea istorisirii, duduca Sevastița era serioasă și pe gînduri. Iar apoi, trecînd convorbirea la altele, vesella și glumele reîncepură ca de obicei și nimeni nu-și mai aduse aminte că fusese odată un vecin blînd și plăcut, pe care mahalaua îl numea „cuconul Pantazachi“ și în casa cărui mulți prieteni petrecuse vesel ani îndelungați.

UN DRUM LA CAHUL

Cînd se-ntîmplă de se leagă
Amorul de vrun bătrîn,
Să mă crezi că nu-i de șagă,
Leagă-l de gard și dă-i fin !

Const. Negruzi

Pe vremea aceea orașul Cahul făcea încă parte din statul român. El era capitală de județ, prin urmare rezidența unei prefecturi și a unui tribunal. E drept că guvernul nu prea avea îngrijiri părintești pentru acest oraș, căci îi trimetea niște funcționari... dar de ce să zic de rău de acești bieți oameni ? Destulă pedeapsă era pentru dinșii de a fi surguniți la Cahul. Vara îi mînceau șînțarii, iarna n-aveau ei ce mînca, casele lor erau mici, strîmte, joase în pod, mai fără ferești și de tot fără sobe, și abia la o săptămînă o dată le venea o căruță de poștă, cu cîte o gazetă, arareori și cu cîte o scrisoare din care aflau, tîrziu și deobște cu deplină nepăsare, ce se mai petrecea prin lume.

Orașul Cahul era vestit din două cauze : Întăi pentru că locuitorii lui jucau grozav de rău *préférence*. Să joci același joc și vara, și iarna, de dimineață pînă seara și citeodată de cu seară pînă dimineața și tot să nu-l deprinzi — lucrul e în adevăr de mirat, dar e așa. Cahuleni așa de puțin îl știau, încît ajunseser proverbiați. Cînd în altă parte a țării cineva făcea o greșală boacăna și tovarășii îi ziceau indignați : „Joci ca la Cahul“, aceasta era mustrarea cea mai mare ce i se putea face. A doua cauză de celebritate a Cahulului era fabrica sa, nu de obiecte industriale, ci de deputați și senatori. În formă, și la Cahul alegătorii singuri numeau pe reprezentanții lor, în fapt însă, ministrul de Interne din București telegrafia prefectului numele persoanelor ce trebuiau să se bucure de încrederea județului. Citeodată telegramele soseau în ajunul alegerilor, altădată în ziua chiar a alegerilor, cînd

buletinele începuse a se depune în urnă, și totuși alegătorii în nici un caz nu se depărtau de dorința ministrului. Ba se zice că odată telegrama din București sosise a doua zi, după sfîrșitul operațiilor electorale, cînd deputatul fusese chiar proclamat, și totuși, nu știu prin ce minune, cel proclamat a rămas neales, și altul a venit ca deputat la Cameră, fiind în mină un mandat iscălit și pecetluit în regulă și fără ca să se fi făcut vreun protest sau măcar să se fi arătat vreo nemulțumire din partea cuiva. Așa se petreceau lucrurile la Cahul. Nu-i vorbă, se șoptește că și pe aiurea s-au întîmplat asemenea minuni, chiar prin orașe mari... știu eu?... foarte capitale... însă oamenii răi și mincinoși ce nu scornesc ? Ferească Dumnezeu să încapi pe gura lor !

Dar uite ! Pomenesc de oameni răi și nu bag seamă că și eu vorbesc rău de alegătorii din Cahul, eu, care am fost ales deputat de dinșii ! Dar ! Am fost ales, ba încă în colegiul al IV-lea, și aveam și eu mandat iscălit și pecetluit, însă spun drept că am meritat această dispăgubire de la un oraș în care am pățit ceea ce nu pățisem nicăire. Judece toată lumea !

Ca mai toți cetățenii români care știu scrie și ceti, făceam și eu într-o vreme pe avocatul, apărînd pe un cap la curți și tribunale nedreptățile oamenilor ce se adresau la mine. Într-o zi, vine un rus și-mi zice că, la trecerea Basarabiei către Moldova, vînduse moșia sa unui român, că cumpărătorul îi rămăsese dator cu un rest din preț, că termenul plății ar fi trecut de mult, că, deși l-ar fi prelungit de cîteva ori, cumpărătorul tot nu-i plătește, așa încît se vede silit să ceară banii prin judecată. Dau eu hîrtie, și după cîteva luni îmi vine chemarea.

Termenul fiind pe la sfîrșitul unei noiembrie, tocmeșc pe Costache, poreclit *Bani-Gata*, birjar cunoscut în Iași, și plec împreună cu rusul meu. La început am mers bine : pîn' pe la Răpedea timpul era frumos, deși rece, și noi eram veseli. Mai înspre seară însă, după ce părăsisem șoseaua, începuseră să înghețe și să fulguie puțin, așa încît trăsura luneca în toate părțile pe drumurile de costișe ce duc la Huși. Înnoptase și, mai mult pe jos decît în trăsura, sosirăm la o crișmă jidovească, cu două odăi. Din

păcato era vineri și crîșma era ticsită de jidovi pe care îl prinsese Sabășul pe drum.

— N-avem unde să vă primim, ne zise crîșmarul, doar să stați în bucătărie cu noi, căci odaia de oaspeți e toată plină de lume.

În bucătărie era un fum de te înădușea, nu era de stat. Am prins deci să ne tocim cu jidanii oaspeți ca să ne lase nouă odaia cea bună și să treacă ei în bucătărie. Deși Sabăș, zi în care jidovilor le este oprit să se gîndească la interes, aurul, sau, mai drept, argintul nostru au învins, și fiii lui Israil, întorcînd capul cu groază, ne arătară să punem banii după sobă, căci ar fi fost un păcat neiertat pentru dînșii de a-i primi în mînă.

Aveam deci odaia cea bună. De-a lungul păretelui crăpat și nevăruit de cine știe cînd, se întindea o laiță de trei scînduri, una mai sus, alta mai jos, încît, deși te puteai lungi, trebuia să-ți ții bine cumpăna, căci la cea mai mică mișcare cădeai de un palmac pe scîndura inferioară. Pe jos odaia era nepodită, de lut, și locul nu era drept, ci cu dealuri și văi. Într-un capăt al laiței, trăgea de la fereastra spartă un vînt rece... în capătul opus venea de la cuptor o fierbinteală și un fum... în colțul dintre cuptor și ușă se ridica o movilă mare de colb strîns cu mătura, căci se grijise de Sabăș. Pe masa schioapă și scîrnăvă de lîngă fereastră era o luminare de său vîrită într-un gît de butelcă — aceasta era odaia cea bună! Uitîndu-mă împrejurul meu mă cam cutremuram, dar rusului se vede că această priveliște nu-i făcu nici un efect deosebit, căci zise zîmbind :

— Odaia îmi pare bună, avem să dormim de minune, numai să mîncăm ceva...

Uitasem, și unul, și altul de a lua merinde la drum, și ne adresarăm cătră gazdă. Crîșmarul avea numai niște slănină, cam învechită, și rachiu. Ce să fac? De nevoie am băut și eu un pahar de rachiu, dar slăcina am lăsat-o rusului toată. Bărbosul meu de muscal se puse să înghită bucătoaie de grăsime, așa de răpede și cu atîta lăcomie, încît la un moment țin mîntre că m-a apucat frica să nu înhațe, în furia sa, și capătul de luminare ce fumea în gîtul butelcei.

— Să tragem la sorti, zisei cătră rus după ce sfîrșise de mîncat, care din noi să doarmă la fereastră și care la cuptor.

— Ce sorti! îmi răspunse el, alege d-ta care loc vrei, mie tot una îmi este, eu dorm bine oricînd și oriunde...

Stătui un moment la indoială. De o parte vîntul ce sufla prin geamul spart, de alta căldura și duhoarea ce-ți bătea în cap de la cuptor... Grea alegere! Cam friguros de soi, m-am hotărît la urmă pentru cuptor. Muscalul se întinse în partea fereștei, învălit în șuba lui de lup, și după cîteva minute dormea dus. Eu, de cealaltă parte, mă zvîrcoleam pe laiță, cădeam pe scîndura de mai jos, mă ridicam iar, simțeam că mă înădușă aerul greu din odaie, în care se amesteca fumul din cuptor cu cel al luminării de său și cu mirosul slăninei. Adormind în sfîrșit într-un tîrziu, avui un vis foarte urît: se făcea că eram culcat într-o pădure sub un copac, că fulgera și tuna înfricoșat și că un uriaș mă tot lovea în cap cu o măciucă. Mă deșteptai ameit de tot, căci dormeam cu capul în dreptul gurei cuptorului, și auzii pe tovarășul meu horăind din răputeri. Sărind de pe laiță la pămînt, căzui jos de vreo două ori, atît din cauza ametelei, cît și din cauză că pămîntul odaiei era accidentat. La urmă îmi pusei blana în spate, îmi îndesai căciula în cap și după multă bojbăială găsind ușa, ieșii afară. Aerul rece și curat al dimineții mă răcori și mă deșteptă de tot.

— Cine-i acolo? îmi strigă glasul puternic al unei umbre ce se mișca împrejurul casei.

— Om bun, răspunsei eu, dar d-ta cine ești?

Umbra apropiindu-se, recunoșcui pe birjarul *Bari-Gata* care făcea strajă și-și păzea caii și trăsura de tilhari. După cîteva momente, cuprins de frig, mă întorsei în casă, dar greșind colțul laiței, mă aruncau cu toată greutatea pe rus. Acesta însă, nu prea simțitor din fire, borbos și numai cîteva cuvinte în limba lui, apoi se întoarse pe cealaltă parte și urmă a dormi. Printre horăiturile tovarășului meu mi se păru că aud încă ceva și că zăresc nu știu ce mișcîndu-se pe cuptor în dosul ușei deasupra movilei de gunoi. Desigur, o miță care a intrat cînd am deschis ușa, gîndii în mine și, vrînd să vadă mai bine, mă îndreptai spre masă să iau chibriturile. Dar greșii iarăși

pașul la o vale și răsturnai masa cu luminare, strachină de slănină, pahare de rachiu, cu cutie de chibrituri, tot. Nu mai era cu putință să nimeresc prin întuneric, și cu anevole m-am tîrîit pîn' la vechiul meu colț de laiță, unde am stat toată noaptea deștept, luîndu-mă cu somnul ce mă fura cîteodată, cu jigăniile ce năvăleau asupra mea de pe pereți și din vreme în vreme aruncînd ochii spre acel ceva negru ce se mișca pe cuptor lingă ușă. La cea întâi rază a zilei, mai mult gîcită decît simțită, pîrîndu-mi-se a băga de seamă că ceea ce se mișcă nu seamănă deloc a motan, ci a nu știu ce mai mare, într-un moment cînd o presupunere ce intrase de cîteva clipe în mintea mea deveni puternică, mă repezii drept la acel ceva și, implîntîndu-mi mîna într-un lucru moale ce părea a fi o barbă, strigai în gura mare :

— Săriți ! Tilharii !

Rusul de pe laiță, *Bani-Gata* de la cai și mulți oaspeți din bucătărie năvăliră împreună. Ce era ? Pe cînd eu fuseseam afară, doi jidani, cari nu mai încăpuse dincolo și înghețau de frig, își scosese papucii, se furișase tiptil la noi în odaie și se ghemuise unul peste altul pe cuptor : ei erau acel ceva negru ce credeam a zări în întuneric. Figura îngrozită a jidanului în barba căruia îmi înțeștasem mîna era așa de poznașă, încît pe loc ne-a umflat rîsul pe toți. Chiar ziua următoare am rîs tot timpul în trăsură, atît de chipul jidanului ce nu-mi ieșea din gînd, cît și, mai ales, de rusul meu care tot prefăcea pe jidanul spăimîntat.

Era, în adevăr, foarte comic de a vedea pe muscal așa de vesel. El își vîrea mînile prin barba sa tufoasă, cău-tînd să dea figurei sale, altmînteri sălbatrice, expresiunea de umilire și spaimă a evreului. Apoi, umflîndu-l rîsul, se lovea cu mînile pe genunchi și, cînd îl năbușeau hotele, își strîngea pîntecele cu amîndouă brațele. Ilari-tatea lui ținea deșteaptă nu numai pe a mea, ci și pe a lui *Bani-Gata* de pe capră, încît într-un rîs am dus-o cu toții o bună parte din drum ; iar țărani cu carele, ce ne întflneau, căscau gura la vederea acestui trio vesel și în-torceau capul după noi în indoială dacă sîntem nebuni sau numai beți.

În această stare sufletească trecurăm sîmbătă prin Huși și ajunserăm sara la Fălciu, fără altă întîmplare, iar duminică pe la două după-amiază sosirăm la Cahul, unde am tras la singurul han ce era pe atunci în acel oraș, acel al bătrînului Sacalof. Termenul procesului fiînd fixat pentru a doua zi, luni, rusul meu ieși îndată să caute pe grefierul tribunalului, care, în urma unui mic prezent, deveni foarte amabil, căută pe arhivar, merse cu acesta să scoată dosarul procesului și mi-l aduse ca să-l studiez. În odaia mea eram eu, grefierul, arhivarul, mus-calul și Sacalof, cu care clientul meu era prieten bun încă de cînd Basarabia fusese rusească. Cu toată lumina extraordinară ce se făcuse în odaie — se aprinseseră în același timp două luminări, una de său, alta de sperman-țetă — abia vedeam să cetesc, căci toți fumau în casă și, pe la Cahul nefiînd sobe care să preschimbe aerul, fumul se îngroșase și întuneca odaia de tot. După ce cu mare greu sfîrșii dosarul, grefierul îmi zise cu aer misterios :

— Cunoașteți pe cuconul Manolaș ?

— Nu, cine-i acesta ?

— Prezidentul tribunalului ; n-ar fi stricat să-l cunoașteți, sau d-voastră, sau, mai bine încă, clientul d-voas-tre.

— Dar pentru ce ?

— Apoi... fiîndcă... dă ! îngăimă grefierul mai încet, căindu-se parcă de cele zise, și ieși răpede urmat de arhivar, care ținea dosarul sub braț, învălit într-un testem-el galben, și de Sacalof, care mergea să îngrijească de masă.

Peste o jumătate de ceas, Sacalof reintră, urmat de rîndașul său (un lipovan cîrn, cu cămeșă albastră și barbă roșie) care ținea o tablă cu mîncări. Clientul meu se aruncă ca un pui de lup asupra bucatelor, eu însă, gus-tînd, sării de o palmă în sus.

— Ce-i asta, sînt fript ! strigai strîmbîndu-mă.

— Ha, ha, ha, răspunse Sacalof rîzînd. Cam pipărat, ha ? Așa bun, așa bun !

— Așa bun, așa bun, repetă muscalul meu, îndopîndu-se cu bucăți de carne și cu pipăruși întregi.

— Cunoașteți pe cuconul Manolaș ? mă întrebă de la o vreme Sacalof.

— Pe prezident ? Nu. Dar ce nevoie ?...

— Dă ! șopti Sacalof, fiindcă... obiceiul... apoi... dă... trebuia să-l cunoașteți pe dînsul sau măcar pe duduca Pipița...

— Pe duduca Pipița !...

Muscalul meu se puse pe gînduri și, cînd rămaserăm singuri, îmi zise cam mîhnit :

— Îmi pare foarte rău că nu cunoaștem nici unul pe *Cacon Manolaș*...

A doua zi pe la unsprezece dimineața îmi strînsei hîrțile și, întovărășit de clientul meu, mă dusei la tribunal. Prin tribunal trebuie să ne închipuim o căsuță ca toate celelalte din Cahul, numai ceva mai mică și mai murdară. Acolo făcui cunoștință cu avocatul adversarului meu, unul din *luceferii* Cahulului, un tînăr cu barba în furculiță, cu părul vilvoi și cu idei politice foarte înaintate. Figura lui îmi dispăcu, căci îmi părea a vedea un mic zîmbet ironic în colțul gurei.

Fiindcă nu venise încă rîndul procesului meu, intrai în sala ședințelor, adică în odăița din mijlocul casei, pentru ca, asistînd la alte judecăți, să mai treacă vremea pîn' ne-or striga pe noi. În dosul unei mese pătate de cerneală și cam șchioape, pe care sta o cruce afumată și un clopoțel strîmb, ședeau doi indivizi, cel din stînga tînăr, cu gura căscată și somnoros, celalalt bătrîn, slăbuț la față, cu ochii mici, căpriei și vioi și cu musteața surie. Acești doi magistrați judecau pe un țigan discult, rupt și nepieptănat, ce sta în picioare între doi dorobanți înarmați cu puști, sub învinovățirea că furase un cucoș din sat. La altă mesuță, mai deoparte, sta procurorul, un tînăr ce cunoscusem și care îmi făcea semne de prietenie.

— Ce vrei d-ta ? mă întrebă, cu aer de autoritate, magistratul cel cu musteața surie, văzîndu-mă intrînd în sală.

— Nimic, domnule, am un proces aice și-mi aștept rîndul.

— Fost-ai cheamat ?

— Ba nu.

— Apoi nu vom pute... binevoiiți a aștepta dincolo.

— Socoteam că este ședință publică, zisei eu cam necăjit.

— Nu vom pute !... strigă magistratul trăgînd clopoțelul și arătîndu-mi cu capul odaia de alături.

Muscalul meu se uitase prin ușa crăpată și văzînd această scenă îmi șopti mîhnit :

— Cacon Manalaș... rău că nu cunoaștem... trebuia cunoaștem Cacon Manalaș sau măcar *Pipiț*.

Iar avocatul adversarului meu șuiera încet dinaintea lui un aer de polcă, zîmbind cu ironie din colțul drept al gurei. După vreo jumătate de ceas auzii clopoțelul, ușa se crăpă, unul din dorobanți ieși, cu spatele întăi, fiind baioneta îndreptată spre pieptul prevenitului, apoi veni acesta, căscînd grozav de urît, și la urmă al doilea dorobanț, cu baioneta îndreptată spre spatele tâlharului de cucoși, care fusese osîndit la trei zile de închisoare. Ei se depărțară, un ușier strigă procesul nostru și cu toții intrarăm în sala audiențelor. Prezidentul trase clopoțelul și zise cu glas tare :

— D-le grefier, cetiți petițiunea introductivă de instanță !

Apoi îmi aruncă o privire triumfătoare care însemna : „Vezi dumneata cum știu terminologia juridică ? Tremură !“

Sfîrșind grefierul de cetit, eu mă sculai de pe scaun și începu :

— Domnilor magistrați !...

Însă în același moment, prezidentul, întreprîndu-mă, îmi zise cu glas tare :

— Sintetiți fără *robă*, îmbrăcați-vă *roba* !

Trebuie să înțeleg că tocmai atunci venise un ordin din București ca judecătorii, procurorii și avocații să poartă *roba* ca în Franța, pentru a înălța prestigiul justiției în România. Eu însă, neavînd loc de ajuns în micul meu sac de drum, nu mai luasem cu mine această haină solemnă despre care publicul nostru glumea așa de mult.

— N-am luat *roba* cu mine, domnule președinte, aveam puțin loc...

— Atunci nu vom pute ! răspunse prezidentul.

— Dați-mi voie, stîgai eu supărat...

— Nu vom pute, repetă Manolaș trăgînd clopoțelul.

Văzînd aceasta, procurorul, care avea pentru mine o stimă deosebită, sări de pe loc, insuflat de o simțire su-

blimă, își scoase *roba* din spate și mi-o întinse mie. Eu o aruncai iute pe umere și zisei triumfând la rîndul meu :

— Fiindcă acum am *robă*, socot că-mi veți da voie să vorbesc...

Manolaș își mușcă buzele, dar, nevrînd să se dea bătut :

— Bine, *robă* este, dar cartă de avocat aveți ? îmi strigă el cu glasul înădușit de furie.

— N-am cu mine, răspunsei eu, dar sînt cunoscut, întrebați...

— Dacă n-aveți *cartă*, nu vom pute ! repetă el puind mîna pe clopoțel.

Procurorul sări iarăși de pe scaun și zise cu glas solemn :

— Ministerul public cunoaște și afirmă că d-nul avocat are dreptul să exerciteze.

Judecătorul cel adormit ridică puțin ploapele obosite și zise încet către prezident :

— Dumnia lui are dreptul să exerciteze, știu bine.

— Cunosc și eu că are dreptul, adaoase și adversarul meu, care avea tot interesul să nu se amîie procesul, știînd bine că nu va mai găsi tribunalul așa bine dispus pentru cauza lui.

— În fața acestor aserțiuni solemne admitem să ple-dați, îmi zise prezidentul din ce în ce mai furios, însă înainte de a începe dați-ne *procura* (Manolaș punea accentul pe silaba întâia a cuvîntului) precum ne-a dat și adversarul d-voastre, sau nu vom pute...

— Domnule președinte, pentru Dumnezeu, clientul confratelui nostru nu este de față, de aceea a lăsat o procură, dar al nostru e aici, iată-l, și ne declară pe noi reprezentant al său.

— Cacon Manalaș ! șopti moscalul meu palid, încru-cișînd brațele pe piept și înclinîndu-se adînc.

— D-nialui e reclamantul ? borborosi prezidentul tot mai înădușit.

— Cacon Manalaș, Cacon Manalaș... șopti clientul meu cu glas blînd și rugător.

— Vorbiți, îmi zise prezidentul, trăgîndu-și musteața și fixîndu-mă cu ochi crunți.

Eu, înghițîndu-mi minia, expusei cauza în cîteva cuvinte și mă reazezai pe loc. Adversarul meu se sculă la rîndul său și căută să dovedească că termenul de plată n-a sosit încă.

— Mai aveți ceva de replicat ? mă întrebă prezidentul cu un zîmbet de dispreț.

— Negreșit, negreșit...

— Fiți scurt, domnule avocat...

— Cacon Manalaș !... se rugă rusul cu brațele pe piept, închinîndu-se adînc.

După replica mea, duplica adversarului și concluziile procurorului care erau favorabile cauzei noastre, ne retraserăm cu toții. Eu mă dusei drept acasă, fără a mai aștepta pronunțarea hotărîrii, căci simțisem de ajuns cum va merge treaba și nu-mi mai făceam iluziuni zadarnice. Însă rezultatul întrecu așteptările mele cele mai pesimiste. Eram acasă de vreo jumătate de ceas, cînd procurorul, grefierul, arhivarul și muscalul meu veniră toți într-o fugă să-mi spuie că hotărîrea tribunalului era — nu cum cerea adversarul meu — să se prelungască plata, ci — ceea ce nu ceruse nime — să nu se mai plătească deloc restul de bani ce se datora.

— Nu-i chip ! Apel ! îmi strigă procurorul.

— Trebuia cunoscut Cacon Manalaș, tot zicea rusul meu cu mîhnire. Dușmanul meu a văzut înainte pe Cacon Manalaș, asta rău !

— Dar, trebuia să cunoașteți pe cuconul Manolaș, repetă Sacalof, sau cel puțin pe duduca Pipița !

Treaba asta îmi păru așa de gogonată, încît am rămas uimit. A doua zi cînd am plecat din Cahul eram mai puțin vesel decît cînd sosisem, și mă hotărîi să fac ceva vuiet pe la cel guvern. De atunci n-am mai uitat pe prezidentul tribunalului de Cahul și am căutat să aflu cît se poate mai multe știri despre acest interesant personaj.

Manolaș Meriuță era fecior de boier, de origină din județul Sorocei, în Basarabia. Viînd de mic copil în Moldova, el intră diac la visterie, apoi trecu la postelnicie, logofeție și, în sfîrșit, la judecătorie. Din candidat ce fusese în întăii ani ai Regulamentului Organic, se urcase vremea pînă la rangul de *șlen* la Divanul Apelativ, unde-l găsi Convențiunea și mișcarea Unirii. Meriuță dobîn-

dise o mare practică prin judecătoria și, ajutat de inteligența sa firească, n-ar fi fost rău funcționar dacă n-ar fi avut un păcat: el avea o prea mare slăbiciune pentru sexul frumos. De trei ori însurat, de trei ori dispărut, mai întreținuse, în intervalul acestor căsătorii, relațiuni nelegale în dreapta și în stînga, încît avea copii și legitimi, și neligitimi în toate părțile țării. E drept că această împrejurare nu înmulțea grijile, nici îngreuiă mult starea materială a lui Manolaș, căci el nu-și bătea capul deloc de urmașii săi. Toate simțirile lui erau concentrate numai și numai asupra ultimei iubite, pe care, cît timp trăia cu dînsa, o ținea în catifele și mătăsuri. Pentru cheltuieli ca ale lui nu ajungea leafa; trebuiau venituri extraordinare, produse de funcțiunea ce ocupa. Aceste venituri și le procura în toate chipurile; dreptate, lege... nici nu-i pîsa de ele, bani îi trebuiau, să îmbrace și să cocolească pe actuala sultană! Negreșit că purtarea sa da loc la reclamații, la scandaluri, în urma cărora guvernul îl da afară, însă nu pe multă vreme. Manolaș făcea ce făcea, intriga, se ruga, se încovoia și după puțină vreme te pomeneai că iar a fost numit în vreun post. Acum, la apropierea bătrîneții, ajunsese prezident la tribunalul Cahul. Ministrul Justiției îl trimisese în această parte a țării cam părăsită de Dumnezeu ca să nu se mă audă vorbind de dînsul. Cahulenii, care îi știau obiceiul, îl sufereau cum sufereau multe altele, și Manolaș Meriuță ar fi trăit fericit în orașul lor dacă ar fi avut alt procuror la tribunal, căci cu acesta nu era chip să se împace. Mai întâi, văzuse de mai multe ori pe colegul său primblîndu-se pe sub ferestrele Pipiței, favoritei actuale, și avea prepusuri grozave, iar apoi răutăciosul de procuror necăjea din cale-afară pe Manolaș cu aluzii asupra vîrstei sale. Următorul *quatrain* dintr-o comedie națională:

Cînd se-ntîmplă de se leagă
Amorul de vreun bătrîn
Să mă crezi că nu-i de șagă
Leagă-l la gard și dă-i fin!

Manolaș îl găsea scris în toate părțile: de lua un dosar în mînă, versurile erau pe copertă; de deschidea un codice de legi, găsea poezioara pe toate hîrtiuțele puse ca

semn între deosebite file; odată văzu versurile însemnate cu cerneală groasă pe masa tribunalului și după ce le șterse furios, le regăsi a doua zi săpate în lemn cu cuțitașul.

Nu-i vorbă, se răzbuna și el oricînd îi era cu puțință. La orice cerere a cărei împlinire atîrna de prezident, procurorul era sigur că Manolaș va răspunde: „Nu vom pute!...“. Apoi, cînd da hotărîri în neunire cu concluziunile procurorului, Manolaș rostea „în neunire“ cu ton tare și energic, însoțindu-și vorbele cu o privire de dispreț asupra reprezentantului ministeriului public, dar aceste erau lucruri mici, care cădeau mai des în spatele împricinărilor decît a procurorului.

Plîngerile la ministeri despre purtarea lui Meriuță devîind tot mai numeroase, într-o bună dimineață el se trezi dat afară și — ca toți funcționarii români ce se mazălesc — Manolaș se făcu avocat. În această calitate îl revăzui în primăvara următoare la Curte, tocmai cînd apăram, în apel, procesul muscalului meu. Manolaș era acum avocatul părții adverse și apăra hotărîrea dată de dînsul la tribunalul de întâia instanță. El se schimbase mult: îmbătrînise, părea mai trist și toată înfățișarea lui era mai sărăcăcioasă decît odinioară. Cu toate acestea, trecu pe lîngă mine cu mîndrie ca să se așeze la locul său. Deși nu sînt răutăcios de soi, totuși, fiindcă întîmplarea mă slujise atît de bine, nu m-am putut opri de a nu necăji pe cuconul Manolaș. Înainte de a începe judecata strigai:

— Domnule președinte, adversarul nostru n-are *robă!*

Un zîmbet zbură pe buzele judecătorilor, care toți cunoșteau întîmplările mele de la Cahul.

— N-am adus robă cu mine, răspunse Manolaș, mușcîndu-și buzele, n-aveam loc în sac, gîndeam...

— Dar cartă de avocat aveți?...

— Sînt cunoscut, am fost șien la Divanul Apelativ...

— Unde vă este *procura*? (apăsai pe silaba întăi a cuvîntului).

— Domnule președinte, strigă Manolaș furios, vād că permiteți adversarului nostru să mă necăjească...

— Fără *procură* nu vom pute! strigai eu.

— Clientul meu este aici față, răspunse Manolaș.

— Trebuie roba la *Cacon Manolaș*! strigă moscalul de la spatele mele cu energie.

Prezidentul Curții, văzînd că toată sala începuse a rîde cu hohote, curmă răpede gluma și intrarăm în cercetarea apelului.

Vai de bietul Manolaș Meriuță! El se incurcă așa de tare în pledoaria lui, încît nu știa ce mai zice: cînd susținea că Curtea trebuie să apere pe clientul său de orice plată, cînd zicea că termenul plății n-a sosit încă. Prezidentul îl întrerupea, cerînd să se specifice mai bine concluziunile sale; el își ștergea fruntea de sudori și la urmă, amețit, prăpădit, uită cu totul obiectul procesului și începu să se apere pe sine, afirmînd că este om onest. Poate oricine să-și inchipuiască ce haz făcură judecătorii și publicul de această înfățișare a lui Manolaș. Procurorul, în concluziunile sale, fu foarte aspru cu hotărîrea tribunalului și mai aspru cu judecătorii de la Cahul. Cînd Curtea pronunță hotărîrea, Manolaș se ascunse printre public ca să nu fie văzut, iar rusul meu îi strigă:

— Poftim, vino, ascultă, *Cacon Manolaș*!

Încă păn-a nu sfiși prezidentul rostirea hotărîrii, Manolaș se strecură printre public și se făcu nevăzut.

De atunci am aflat că advocatura lui Meriuță mergea rău. Cu legile aste nouă franțuzești — bată-le-ar focul! — și cu reputația lui Manolaș, clienții nu se prea grămădeau. Ei se impuținau din ce în ce, încît la urmă erau rari de tot. Mizeria bătu la ușă odată cu bătrîneța. Vesela Pipița îl părăsi, și Manolaș rămase o scurtă vreme fără iubită. Căzînd tot mai jos, jos de tot, Meriuță se așază într-un sat, legă prietenie cu o țărăncuță și se făcu avocatul sătenilor pe la subprefectură și alte autorități inferioare. Ba într-o vreme, cînd în capitală vintul bătea a democrație, Manolaș strînse un mic rest de energie și se făcu demagog în regulă, căutînd să răscoale pe țărani, să se facă popular și să ajungă la ceva prin acest chip — măcar la deputație. Dar nu izbuti. Mizeria îl apăsă tot mai tare și urmele sale se perdură prin sate.

Cîțiva ani după judecata mea, ducîndu-mă cu alte trebi la Cahul, găsi un otel nou, și pe fostul procuror al lui Manolaș prezident al tribunalului în locul său. Poftit la masa acestuia, avui ocaziunea de a face cunoștință cu

duca Pipița, căci ea singură la Cahul nu-și schimbase pozițiunea socială. În loc de a ține tovărășie vechiului prezident, ea îngrijea de gospodăria celui nou. Pipița era o brunetă frumoșică, cu ochi negri, mari, era de o natură vioaie și îi plăcea să povestească și să rîdă. De la dînsa am aflat cele mai multe știri despre viața lui Manolaș Meriuță. Așa de bine îl cunoștea Pipița, încît își însușise chiar fraze și gesturi de ale lui. Cel puțin cînd numeroșii amici ai noului prezident o prea îngrămădeau cu amabilitățile, Pipița arunca nu știu cum capul în sus ca Manolaș și, arătînd un frumos șirag de dinți strălucitori, zicea cu aer obrăznicuț:

— Nu vom putea! Nu vom putea!

VORBE PARLAMENTARE

Words, words, words...

Shakespeare, Hamlet

Cînd s-a introdus regimul constituțional la români, el era deopotrivă necunoscut de guvern, de deputați, de funcționari și de publicul cel mare. De aceea multă vreme lucrurile au mers după întîmplare, și mișcarea statului, în loc să fie înlesnită, se încurcă mai rău printr-o formă de guvern atît de complicată. Nimeni nu-și cunoștea competența și atribuțiile : chestiuni de simplă administrație erau supuse deliberării Adunării Naționale, iar chestiuni de legislație se hotărau de guvern fără concursul Camerei ; miniștrii erau jicniți de controlul acestei nouă autorități atît de puternice și de supărătoare ; deputații se vîrau în trebi la care nu aveau nici un amestec, iar grămada alegătorilor privea pe reprezentanții săi ca pe niște funcționari superiori și le cerea numiri, mutări, înaintări, scutiri. Limba care se vorbea în Adunare era cea vulgară, numai pe ici pe colo împestrițată cu vreun cuvînt nou, introdus odată cu nouăle instituții. Cînd citești discursurile ce se țineau în aceste Adunări la început — discursuri reproduse de stenografi, care și ei își făceau întăiele lor încercări —, găsești rareori fraze gramatical corecte, afară doar la oratorii cei mai buni. Cu timpul lucrurile s-au schimbat : lumea a început să se deprindă cu această sistemă de a cîrmui poporul. Tinerii ce învățaseră în străinătate, mai ales în Franța, au simțit necesitatea să studieze mai de aproape o formă introdusă și la noi ; pentru studenții rămași în țară s-au înființat catedre speciale de drept public și constituțional la școlile noastre înalte. Și aci, ca pretutindeni, generația de atunci a găsit în Franța de-a gata ceea ce-i trebuia,

legi, regulamente, deprinderi, până și o limbă parlamentară, și le-a adoptat mai pe toate fără schimbare și fără multă bătaie de cap. S-au luat chiar cuvinte și locuțiuni franceze și s-au răsădit în parlamentul nostru, fără a se băga seama dacă erau potrivite ; citeodată li se da chiar un alt înțeles decît îl aveau în Franța. Pe lîngă aceasta, practica parlamentară a mai primit sau creat și o mulțime de alte ziceri, întrebunțate mai întăi de oratorii însemnați și trecute mai apoi în obiceiul comun, adică în întrebunțarea tuturor oratorilor de rînd.

Din aceste ziceri deosebite mi-am însemnat cîteva pentru a le pune sub ochii publicului. Poate că unii oratori se vor feri de ele pe viitor, iar acei care n-au obiceiul să-și îngrijească vorbirea vor găsi aici „clișeuri“ parlamentare gata și se vor folosi de ele, avîndu-le la îndemină la caz de trebuință.

I. **Sus și tare.** Fraza obicinuită în care intră această locuțiune este : *Voi spune sus și tare !* Deputații ce rostesc aceste cuvinte sunt mai mult din opoziție, căci ei, prin natura lucrurilor, sunt siliți să vorbească mai tare ca să fie auziți și de publicul de afară, neputînd spera că înăuntrul Adunării majoritatea îi va urma, ba adese chiar îi va asculta. *Sus și tare* e luat de la francezul *haut et fort*. Dintr-o nenorocită întîmplare, cel întăi care a întrebunțat această zicere a tradus-o foarte greșit. În adevăr, *haut* înseamnă *sus*, însă nu în locuțiunea aceasta. Aici *haut* are înțelesul de *puissant, retentissant*, a vorbi cu glas *plin, puternic, străbătător*. Pe românește însă, a vorbi *sus* nu poate însemna aceasta niciodată. A vorbi *sus*, sau n-are nici un sens, sau înseamnă a vorbi cu glas subțire, de exemplu cu glas de contralto ori soprano. Cel mult ar mai putea însemna a vorbi *în sus* ori *de sus*, de la un loc înalt, de exemplu de la o tribună, în opunere cu altul ce ar vorbi jos, de exemplu de la locul său. Un orator francez cînd rostește cuvintele : „*je dirai haut et fort*“ are în gînd să zică : voi vorbi cu tărie, cu mîndrie. Din contră, un orator român prin cuvintele „*voi spune sus...*“ a zis un lucru fără sens. Atît de puțin își dau seama oratorii despre ce înseamnă „a vorbi sus“, că — pe cît am băgat seama — ei o rostesc obici-

nuit ridicînd capul și mina dreaptă, la care întind *indexul* pentru a sensibiliza oarecum prin gesturi adverbul *sus*, ca și cînd ar vorbi *de sus* ori *în sus* spre o înălțime, de exemplu spre tribuna publicului.

Eu unul nu spun *sus și tare*, ci *jos* și pe cît se poate de *încet*, că oratorii rostind fraza pomenită spun o curată prostie.

II. **Mă fac forte**: în limba franceză *je me fais fort*. *Fort* este românescul *foarte*, ce nu mai există deloc ca adiectiv în limba noastră, ci numai în forma adverbială. Această împrejurare nu oprește pe oratorii noștri să zică: „Mă fac forte să probez...“, „Mă fac forte să vă conving“ etc., adică mă îndatoresc, mă bizuiesc, iau îndatorirea, răspunderea, dau cheazășie etc.

Un român ce nu cunoaște limba franceză bine nici poate înțelege fraza: *mă fac forte*. Mai întai, precum am arătat mai pe larg în alt loc¹, forma *forte* în loc de *foarte* ar dovedi că vorbește un străin, nu un român: parc-ar zice cineva *morte*, *porte*, *sorte*, în loc de *moarte*, *poarte*, *soarte*. Apoi, toată zicerea este special franceză și cu neputință a se traduce literal. Ce îndemînă este să găsești frazele de-a gata la francezi și să traduci fiecare cuvînt de-a rîndul, fără a-ți mai da osteneala de a reproduce ideea prin o altă frază românească! Precum am arătat odinioară cu altă ocaziune², de multe ori am auzit zicîndu-se: *Îți voiesc pentru aceasta*, franțuzește *je vous en veux*, adică „sunt necăjit, supărat pe tine“ etc. De cînd mă plîngeam de acest grozav galicism, mi s-a întîmplat să aud francezul *vous avez tort* tradus prin *ai tor*. Nu mă credeți? *Mă fac forte* să v-o probez cînd veți vrea.

III. Dumnezeul părinților noștri.

Această locuțiune este luată din limba noastră religioasă, în special din *Testamentul vechi*. În Corpurile leghuitoare, „dumnezeul părinților noștri“ se invocă în momente solemne obicinuit de miniștri. Cînd în Adunare se arată vreo bănuială că guvernul n-ar fi condus politica

¹) Vezi *Scrisori*.

²) *Idem*.

exterioră după cum ar fi trebuit și că s-ar putea ivi complicații primejdioase, ministrul răspunde adeseori printr-un apel la „dumnezeul părinților noștri“, care în momente grele ne-ar protege. Acest apel se întovărășește, de regulă, cu ridicarea ambelor brațe. Subînțeles este că, deși ministrul a făcut greșeli, dumnezeul părinților n-ar încuviința ca acestea să aibă urmări rele, ci le-ar înlătura printr-o specială bunăvoință. Acest apel se primește totdeauna în Adunare cu numeroase aplauze, neputîndu-se presupune că dumnezeul părinților ar fi răuvoitor pentru urmași. Cu toate acestea, îmi pare că efectul se produce mai mult prin tonul solemn al rostirii decît prin înțelesul invocației. În adevăr, precum nu avem noi astăzi, așa nici părinții noștri n-au avut vreodată un dumnezeu special. Evreii, de la care am luat această frază, sunt altfel de oameni; ei aveau și au încă un dumnezeu evreiesc, tot așa de puternic ocrotitor al lor pe cît de mare dușman al celorlalte popoare. Dar noi creștinii, de orice popor și neam, suntem toți fiii aceluiași „Unul-dumnezeu“, deopotrivă bun și drept pentru noi ca și pentru dușmanii noștri. Cînd evreii fac vreo nedreptate altui popor, ei pot fi siguri că dumnezeul evreiesc îi va apăra dacă-l roagă în forma prescrisă; noi însă, în asemenea împrejurări, am face mai bine să tăcem, doar vom rămînea nebăgați în seamă; căci, în cazul contrar, dumnezeul creștin, ca unul ce este totdeauna drept, ne-ar da o pedeapsă binemeritată. Am auzit odată pe un prezident de Consiliu invocînd în Cameră și pe „dumnezeul românilor“. De vreme ce noi nu avem o mitologie națională, nu mi-am putut da seamă la care zeități se adresa oratorul. Fiînd însă că această invocație o făcea cu ocazia unei interpelări asupra unui tratat de negoț, presupun că acest zeu corespunde cam cu Mercur al străbunilor noștri de la Roma.

IV. **A se ascunde după deget**. „De ce să ne ascundem după deget?“ „Nu vă mai ascundeți după deget!“ Aceste fraze foarte uzitate în parlament însemnează: „De ce mai faceți zadarnice încercări de a tăgădui scopul politic ce urmăriți? El este așa de limpede, că toată lumea îl vede ușor și lămurit!“ Îmi închipuiesc că imaginea la

care se face aici aluzie trebuie să fie următoarea : pe un bărbat (sau poate pe o femeie) ce s-a scaldat și a ieșit din apă gol peste tot, îl înconjură mai mulți trecători și îl privesc ; el, simțindu-se foarte rușinat în această situație, caută în toate părțile veșminte sau alte obiecte ca să se acopere, dar nu găsește nimica ; atunci, în buimăceala sa, nu-i trece altă idee prin cap, decît de a ridica un deget — presupun indexul de la mîna dreaptă — și de a căuta prin toate chipurile să se ascundă după dînsul, se-nțelege, fără nici un succes. Cînd la auzul zicerii „a ne ascunde după deget“ aveam înaintea ochilor imaginea ce am descris, îmi ziceam totdeauna că persoana cea goală, care nu vrea să fie văzută, ar nimeri mult mai bine dacă s-ar ghemui cît ar putea, căutînd să se ascundă după genunchi și după brațe, căci aceste membre, deși nu l-ar acoperi de-ajuns, totuși sunt ceva mai groase decît degetele. Însă oratorii cărora le place comparația aceasta au ales degetul tocmai pentru că le trebuia un obiect foarte mic, cu care să fie absolută imposibilitate de a-și ajunge scopul. Dacă-i așa, pentru a face o comparație și mai caracteristică s-ar putea găsi obiecte mult mai subțiri decît degetele. Eu aș propune, în interesul imaginii, să se zică, de exemplu : „De ce vă mai ascundeți după scobitoare ?“

V. A da cărțile pe față, în limba franceză : *jouer cartes sur table*. În parlament locuțiunea aceasta se întrebunțează mai des cînd un orator apostrofează pe adversarul său, îndemnîndu-l să nu-și mai ascundă scopurile lui politice. Fiind însă că o asemenea propunere n-ar avea răsunset dacă acel care o face nu se îndatorește a-și descoperi și el țelul ce urmărește, apoi invitarea se face obicinuît la întăia persoană plural : *Să dăm cărțile pe față !* Negreșit, acel care propune ca jocul să se arate face în sine rezerva de a-l descoperi numai în măsura în care se va convinge de buna-credință a adversarului său. În practică, am auzit adeseori în Corpurile legiuitoare propunerea de a se da cărțile pe față : propunerea a fost totdeauna primită de adversar, dar niciodată părțile contractante nu s-au ținut de cuvînt. De aceea, în comedia *Scrisoarea pierdută*, autorul, ca bun observator

ce este, nu dă nici o urmare unei propuneri făcute în termenii aceștia. În actul II, scena I, Farfuridi zice lui Zaharia Trahanache, de-a cărui bună-credință se îndoiște : „Știi ce, venerabile neică Zahario, ia să dăm noi mai bine cărțile pe față !“ La această provocare, Trahanache, care-i om de treabă și nu spune minciuni, se ferește de a răspunde : „Să le dăm !“, ci zice : „Dă-le, neică, să vedem !“

VI. Grea cumpănă. Timpuri, zile, ceasuri sau momente de grea cumpănă. Expresiunea luată de la cronicari și introdusă nu de mult în limba parlamentară. Dacă nu mă înșal, întăia întrebunțare a acestei locuții s-a făcut într-un mesaj de deschidere a Corpurilor legiuitoare, pe cînd d. V. A. Urechia era ministru de Culte și Instrucție Publică. D. Urechia, vechi cunoscător și iubitor al cronicarilor și în special al lui Miron Costin, își dă o silință foarte mare să reîmprospăteze ziceri vechi sau întorsături de frază ieșite din obicei. Cele mai desori încercările sale au rămas zadarnice, dar cu „greua cumpănă“ a izbutit, căci astăzi se aude în toate părțile vorbindu-se de dînsa. Timpurile sau zilele de „grea cumpănă“ sunt acele de nenorocire mare, de calamitate publică, d. ex. o năvălire de dușmani, o epidemie, o foamete etc. Nu mi-am putut da bine seama pentru ce bătrîinii au numit asemenea timpuri „zile de grea cumpănă“. Poate că ei își închipuiau nenorocirea apăsînd pe unul din talerele cumpenei așa de tare, încît, orice greutate puneai în al doilea taler, nu puteai restatornici echilibrul ce trebuie să existe în timpuri normale. Astăzi, cînd pentru măsuri și greutate am introdus sistemul decimal, mai ales de cînd măsurile noastre perfecționate nici mai au două talere, imaginea cu „cumpăna cea grea“ este anevoie de păstrat. Mulți o și întrebunțează nu din cauză că-și dau seama de înțelesul ei, ci pentru că sună frumos. „Cumpăna“ este un *dactil*, are deci accentul pe silaba antepenultimă, ceea ce dă cuvîntului un ton mai plin, mai sonor și astfel îl face mai potrivit pentru declamație. Apoi, zicerea este arhaică, ea are pentru sine și prestigiul vechimii. Ce frumos sună fraza : „În zi de grea cumpănă totdeauna românii au știut să se unească!“

Dar această „Unire a tuturor românilor“ merită o mențiune specială.

VII. În momente grele (sau în zi de grea cumpănă) totdeauna românii au știut să se unească. Fraza aceasta se rostește cu mare patos. În parlament sau în alte întruniri publice, ea își află locul atunci când un bărbat politic sau un grup întreg găsește priincios la un moment oarecare să părăsească drumul urmat și să se dea cu partidul de la putere, — fără îndoială, în interesul public. Acei din opoziție, văzându-se părăsiți, se amărăsc, se supără foarte mult și atacă cu violență pe foștii lor prieteni, învinovățându-i că ar fi nestatornici, versatili, interesați, ba chiar și trădători. Cel ce a trecut la partea adversă răspunde, găsind tot felul de cuvinte pentru care nu mai putea merge alături cu vechii lui tovarăși. Deodată, ca prin farmec, își aduce aminte de o mulțime de fapte ale acestora, ce ar fi dezaprobat la deosebite ocazii și răstimpuri, chiar foarte depărtate, și la urmă, ca motiv principal de îndreptățire a purtării sale, zice că „țara ar fi în momente grele, că ea trebuia scăpată, că micile pasiuni ar trebui să dispară“ și că „în asemenea împrejurări totdeauna românii ar fi știut să se unească“. Acest puternic și suprem argument se primește totdeauna cu lungi și prelungite aplauze de către partidul în șirul căruia neofitul a intrat. De la o vreme încoace, momentele grele trebuie să se fi înmulțit și necesitatea de a scăpa țara trebuie să se ivească foarte des la români, căci am auzit de nenumărate ori invocându-se acest motiv — totdeauna cu același succes — pentru unirea tuturor românilor, adică pentru trecerea dintr-o partidă în alta. Într-o ocaziune asemănată, d. Alexandru Lahovari răspunse cu multă răutate unui fost coleg al său: „Ați vrut să scăpați țara, ziceți? Scăparea ce doresc eu țării este ca să scape odată de asemenea scăpători!“

VIII. A atrage atențiunea, franțuzește „attirer l'attention“, o locuțiune trebuitoare în orice parlament, căci negreșit reprezentanții poporului sunt chemați să puie înaintea Adunării sau guvernului fapte și împrejurări ce trebuie știute, studiate, îndreptate; prin urmare nu m-aș

împotrivi la primirea acestei ziceri. Însă ce se întâmplă? Sunt reprezentanți puțin iubitori de regulele gramaticale, care nu-și dau seama că „atrage“ este un verb nou, compus din vechiul „trage“ și prefixul latin „ad“. De aceea, pe fiecare zi se aud deputați zicind: Voi să trag atențiunea domnului ministru... Raportul acesta a tras atențiunea Camerei sau a presei asupra...“ Ei trag atențiunea! În adevăr, asemenea oratori au tras atențiunea mea așa de mult, încît au rupt-o cu totul. Când un trăgător de aceștia vorbește, eu mă trag deoparte și mă ascund unde pot.

IX. Nu, de o mie de ori nu!, franțuzește „Non, mille fois non!“ Această categorică și energică declarație de refuzare, luată de la francezi, e foarte lățită în parlamentul nostru, dar niciodată n-am auzit-o în gura unui orator bun. Închipuiască-și cineva pe un om care rostește „nu, nu, nu, nu, nu...“ de o mie de ori. Un singur nu e, ades, de ajuns ca să-ți producă cel mai mare necaz, dar încă una mie în șir! Și să nu se creadă că acest mare număr de negațiuni se întrebuintează numai în momente grave, solemne. Din contra, ele se obicnuiesc în chestiuni de tot neînsemnate, fiind știut că exagerațiile de formă ascund mai totdeauna o goliciune foarte mare de fond. Eu propun să părăsim această figură retorică sau, dacă soiul de oratori căruia îi plac exagerațiile nu vrea nicidcum să se lepede de ea, măcar să-l reducă numărul. În tipicul bisericesc se arată, adesa, de cîte ori în șir trebuie să se rostească niște cuvinte sacramentale. Dacă nu mă înșel, chiar „Doamne, miluiește“, merge numai până la patruzeci de ori, nu mai mult. Oare această cifră n-ar ajunge și oratorilor noștri iubitori de exagerație?

X. Poarta cea mare și cea mică. După limbajul parlamentar, se intră în guvern pe una din aceste două porți. Guvernul e comparat cu o casă ce ar avea o intrare principală pentru stăpîni și pentru musafiri — poartă largă, prin care pot trece și trăsuri cu lachei în livrea, cu vuciet, cu pocniri de bici, ca norodul să bage bine seama la boierii ce-și fac intrarea lor solemnă — și o portiță mică, destinată servitorilor și oamenilor de rînd, care intră

pe jos, fără zgomot, nebăgați în seamă. Cînd însă se intră pe poarta cea mare și cînd pe cea mică? După cît am înțeles, poarta cea mare este voința poporului, care silește oarecum pe suveran să numească cutare miniștri — cu voie, fără voie; poarta cea mică este voința personală a suveranului cînd alege consilieri ce n-ar fi indicați de opinia publică. Partidele ce rîvnesc puterea acuză obicnuit pe cele ce o au că ar fi intrat pe poarta cea mică, fiindcă nu s-ar fi bucurînd de încrederea poporului. În contra acestei acuzări, guvernării protestă totdeauna cu mare energie. „Cum? Ei, pe poarta cea mică! Nu, de o mie de ori nu!“ Ei au intrat cu mare alai, în sunetul tobelor și al trîmbițelor; caii lor aveau zurgălăi, poporul îi aclama cu entuziasm etc., etc. Cînd însă starea lucrurilor se schimbă și guvernării devin opozanți, ei învinovătesc pe guvernul cel nou că s-ar fi apropiat de putere tupilîndu-se pe lîngă zid și furișîndu-se în casă pe porțița cea mică. Așa-i de cînd lumea; și cel ce vrea să ajungă la putere vorbește în numele libertății, cel ce o deține — în numele autorității. Dar curios este că imaginea cu porțile mari și mici se întrebuintează numai pentru intrarea la guvern, niciodată pentru ieșire. Cînd ai căzut de la putere, oripecare poartă ai ieșit tot rău este, nimeni nu te mai bagă în seamă. Poți să te fălești că ai părăsit guvernul cu zgomot mare, cu mîndrie, cu demnitate, ori că ai ieșit pe nesimțite, cu modestie... totuna-i... *parapanghelos!*...

XI. **Ca un singur om** — în fraza: „Toți românii să se ridice *ca un singur om*“. De cîte ori am ris în Cameră la auzul acestei fraze, cînd cercam să-mi închipuiesc imaginea confuză a milioanei de români ridicîndu-se într-un moment toți împreună „ca un singur om!“ Presupun că această zicere s-a luat de la exercițiile militare. Un sergent, un caporal, înaintea căruia mai mulți recruți fac exerciții, le comandă: „Arma la braț! Dreapta-mpre... jur! Marș! Împreună! Toți împreună, ca un singur om! Un-do! Un-do! Un-do!“

XII. **Votați acum și apoi ne veți spînzura.** Este vederat că numai miniștrii rostesc această frază în parla-

ment, și anume cînd au nevoie de voturile reprezentanților din opoziție. În asemenea împrejurări, ei fac totdeauna apel la patriotismul acestora, zicînd că momentele ar fi grele, că micile pasiuni ar trebui să dispară și că toți românii ar trebui să se unească. În schimbul sprijinului pe care îl cere acum, ministrul făgăduiește că se va supune mai tîrziu la pedeapsa cea mai grozavă. Negreșit, această invitare rămîne cele mai deseori nebăgată în seamă, mai întăi fiindcă pedeapsa morții s-a desființat de mult în România, ba nici a existat vreodată pentru deliecte politice, apoi din cauză că opoziția, simțînd că aici este ipocrizie, n-are deloc încredere în sinceritatea adversarilor, de vreme ce, pentru un folos real al momentului, li se trage o poliță foarte problematică asupra viitorului. Tot asemenea, de multe ori miniștrii, adresîndu-se la opoziție, îi zic: „Dacă lucrați mai bine decît noi, poftim, luați-ne locul!“ Dar cine-i crede? Un moment numai să se presupuie că reprezentantul guvernului vorbește serios, și cîți ar da năvală la faimoasa bancă rămasă vacantă?

XIII. **Umilă rugare. Umilă întrebare.** „Domnule președinte, am cerut cuvîntul numai pentru ca să fac o *umilă* întrebare onorabilului guvern.“ Așa sună obicnuit fraza parlamentară în care intră adiectivul *umil*. Pe cît știu, această zicere a fost introdusă de d. Mihail Kogălniceanu. În obiceiurile oratorice ale acestui ilustru bărbat de stat, intră de a întrebuinta, cînd vorbește despre sine, cuvintele cele mai modeste, iar adversarilor a le da epitetele de laudă cele mai umflate. Calculul este foarte nimerit, căci prin acest chip se cîștigă ușor bunăvoința celor ce ascultă. Cînd un orator se face mic pe sine, auditorii cari îi cunosc valoarea mai adăogă în mințe, pe lîngă alte merite ce are, și pe acel al unei mari modestii, așa încît el apare în ochii lor împodobit cu mai multe calități încă. Dar ceea ce se potrivește omului de talent nu șede bine orișicui. *Quod licet Jovi non licet bovi.* Vezi cîteodată reprezentanți simpli, simpli de tot, care stau ascunși în fundul scaunelor lor și nu au dat alt semn de viață decît numai că ridică mîna din vreme în vreme la vreun vot; oameni care cînd trec pe

lingă banca ministerială se strâng ghem, ca să apară mici de tot, și iau o expresie de dragoste atât de mare și de respect așa de adânc, încît se tolesc... dă! sînt tot soiul de ființe pe lume. Cîteodată ambiția mușcă pe vreunul din aceștia să zică și el ceva în Adunare; poate dorește ca să se știe la el acasă că a vorbit în parlament, poate are vreo nemulțumire, poate vrea să-și vadă numele în *Monitor*... Atunci, după multă stînjnire și luptă sufletească, cere și el cuvîntul, spre mirarea tuturor; însă, ca nu cumva stăpînul să-și închipuie că el ar avea un gînd, oricît de depărtat, de a face opoziție, se scuzează de la început de îndrăzneala sa și, fiindcă a văzut chiar bărbați însemnați întrebunțînd cu succes cuvinte de modestie și umilire pentru sine, de ce n-ar încerca și el acest mijloc? Iată, dar, că un asemenea reprezentant cere cuvîntul „pentru a face o *umilă* întrebare, o *umilă* rugare guvernului“... El „nu e împins de nici un gînd de ostilitate; din contra, declară *sus și tare* că face parte dintre sprijinitorii cei mai călduroși ai ministerului, dar cu toată modestia ar dori — dacă este cu puțință — să i se facă onoarea de a i se răspunde la *umila* sa rugare“ etc., etc. Ministrul n-a apucat a răspunde cîteva vorbe, și reprezentantul nostru sare îndată de pe loc pentru a declara că e „adînc recunoscător“ d-lui ministru de onoarea ce i-a făcut și că e mulțumit, deplin și absolut mulțumit! După această izbîndă, se reasează pe scaunul său, roșu la față de emoția prin care a trecut și încîntat că a dus la bun sfîrșit această treabă gravă și periculoasă.

XIV. *Cartea cea mare a țării*. „Numele său (a persoanei ce lauzi) stă scris în *Cartea cea mare a țării*“; sau „faptele sale sunt scrise — cîteodată *cu litere de aur* — în *Cartea cea mare a țării*...“ Nu mi-a fost cu puțință să descopăr cine a fost scornitorul acestei ziceri, nici de unde a fost luată. De la francezi nu, căci în Franța „*le grand livre*“ se numește sau registrul care cuprinde pe creditorii statului, sau, în terminologia comercială, un registru special în care se trec socotelile pe partizi, nemțește *das Hauptbuch*; la noi asemenea, registrul, cartea, condica sau catastiful mare. Aci a domnit în ca-

pul inventatorului o adevărată confuziune, care a trecut apoi în mîntea oratorilor parlamentari ce întrebunțează această zicere. Ceea ce-i amăgește este adiectivul calificativ *mare*. Auzind ei „*Cartea mare*“, se gîndesc că această carte trebuie să fie cine știe ce lucru nepomenit. Ei își închipuiesc, desigur, că există sau că ar trebui să existe o condică de o mărime extraordinară, în care se trec din vreme în vreme, cu o caligrafie bogată, numele unor bărbați ce au binemeritat de la patrie, sau în care se înscriu cu multe laude, în șir cronologic, faptele mărețe ale acelor bărbați. O asemenea carte nu există din nenorocire sau, poate, din norocire, căci dacă ar exista, paginile ei ar rămînea cam goale, mai ales de un timp încoace.

XV. *Am zis, zic și voi zice. Am susținut, susțin și voi susține*. Frazele acestea s-au întrebunțat întîi în jurnale și de-acolo — mai ales de la *Românul* —, au trecut în parlament. Verbul pus la trecut, la prezent și la viitor dă mai multă autoritate opiniei ce ai. Un orator care zice „susțin“ exprimă părerea ce are într-un moment sau într-o împrejurare oarecare — părere ce poate fi tot așa de ușor bună sau rea, căci ea n-a fost încă bine cunoscută și studiată. Dar cînd adaugă „...am susținut“, ascultătorii își zic: „Taci! el poate să aibă dreptate, căci a fost totdeauna de părerea aceasta; opinia lui a putut fi controlată“. Cînd, în sfîrșit, adaugă „...și voi susține“, atunci cei ce ascultă își zic: „Aha! oratorul are desigur dreptate, căci aici nu e vorba de ceva trecător, ci de o părere ce va avè totdeauna, prin urmare de o convingere profundă, statornică, neschimbată“. Însă pentru a întrebunța cu oarecare efect această formulă trebuie împlinite trei condiții: 1. să ai ceva talent; 2. să faci politică de mai multă vreme; 3. cei ce te ascultă să fie, cel puțin în majoritate, partizanii tăi politici. Celor ce nu împlinesc aceste condiții și mai cu seamă tinerilor de curînd răsăriți, care n-au dat încă dovadă de talent, n-au un trecut ușor de controlat și nu pot avea încă partizani, această frază nu este recomandabilă: ei n-au fost încă, poate nu sunt lucru mare și ceea ce vor fi nu se știe.

XVI. Cu o oară mai înainte, locuțiunea parlamentară cea mai uzitată din câte am citat pînă acum. Nu este zi în care această frază să nu umple coloanele *Monitorului oficial*. Afară de cîteva laudabile excepții, mai toți oratorii politici o întrebunțază : „Trebuie să lucrăm în secțiuni pentru ca bugetele să se poată vota *cu o oară mai înainte...*“, „Ministeriul ține a declara *cu o oară mai înainte...*“, „Instrucția publică obligatorie trebuie să devie o realitate *cu o oară mai înainte...*“, „Țara trebuie să vadă *cu o oară mai înainte* în ce parte se găsesc adevărații ei amici...“ etc., etc., etc. Cu o oară înainte de ce ? La această întrebare nu este nici un răspuns. Fraza nu are sens și nu-mi explic deasa ei întrebunțare decît tocmai din cauza aceasta. Mulți oameni sunt ciudați ! Ideile lămurite, limpezi, ușor înțelese de toți le par prea comune, prea vulgare, și ei aleargă la fraze întunecoase, fie ca fond, fie ca formă. Prin aceasta ei vor să-și dea o aparență de învățătură spre a se deosebi în vorbire ori scriere de cei proști și pentru a impune publicului. Cu cît o frază, chiar care nu zice nimic, are aparența de a însemna ceva mai *extra*, poți fi sigur că mulțimea mediocrităților are să se arunce cu lăcomie asupra ei. Așa s-a întîmplat și cu „o oară mai înainte“. Dar de unde a fost luată și cine a fost întâiul care și-a făcut blăstemul s-o introducă în limba parlamentară ? Toate încercările mele de-a-i afla originea au fost zadarnice. *Cu o oară mai înainte* vrea să însemneze iute, degrabă. A face ceva cît se poate de răpede, pentru ca întîrzierea să nu aducă vreo pagubă. Sensul gramatical nu e acesta deloc, dar obiceiul i l-a dat. Să se bage bine seama că nu-i iertat a lua alte împărțiri ale timpului : de ex., nu se poate zice cu un *an* mai înainte, nu cu *o lună*, *o săptămînă*, *o zi* mai înainte ; chiar perioada mai scurtă, de ex. : *o minută*, *o secundă*, *o clipeală* mai înainte sunt oprite ; nu se poate zice decît *o oară mai înainte*, nici mai mult, nici mai puțin. Chiar substantivul *ceas*, sinonim cu *oară*, nu se poate întrebunța în această frază — numai și numai *oară*. Cum să scăpăm de un așa nonsens ? Practica dovedește că critica nu prea poate face mult și trebuie să alergăm la alte mijloace. De aceea aș propune ca să introducem zicerea contrară „*cu o oară mai pe urmă*“, dîndu-i sen-

sul de încet, moale, fără grăbire. Poate că lipsa de înțeles din această frază ar avea efectul de a ne scăpa și de cealaltă. Dar și un asemenea mijloc poate deveni primejdios. Cu mediocritățile nu se glumește. Mai știi ce se întîmplă ? Într-o zi te pomenești că și „o oară mai pe urmă“ a dobîndit dreptul de împămîntenire și că, în loc de a scoate un cui cu alt cui, ai țintuit o prostie mai mult în limba noastră parlamentară.

XVII. Cu națiunea, prin națiune, pentru națiune. La dreptul vorbind, aceste trei ziceri sunt identice, căci nu poate fi nimeni *cu națiunea* decît *prin națiune*, și în asemenea împrejurare este cu neputință s-o indușmănești, deci trebuie neapărat să fii *pentru națiune*. Formula aceasta s-a inventat de cel mai vechi jurnal politic din București și de-acolo și-a făcut drumul în parlament. Partidul grupat în jurul acelui organ avea pretenția, și poate și convingerea, că el reprezenta exclusiv „națiunea“, adică totalitatea românilor. Este în natura lucrurilor ca acel care lucrează în numele altuia, ca mandatar sau chiar ca „*negotiorum gestor*“, să identifice interesele sale cu ale celor pe care crede că-i înfățișează. Adesea, reprezentantul împrumută chiar numele reprezentatului. În Franța sub absolutism, cînd suveranitatea era concentrată în mâinele regelui, nimeni nu se mira că Ludovic XV își zicea „La France“. În congrese sau conferințe internaționale, cînd reprezentantul vreunui stat propune ori sprijine ceva, se zice că vorbește statul însuși. „*Germania* a susținut cutare idee ; *Rusia*, una contrară ; *Anglia* a avut o părerea intermediară...“, adică *reprezentanții* Germaniei, Rusiei, Angliei. În vremea robiei, țigani boierești se numeau totdeauna după stăpînii lor : Ghica, Brîncoveanu, Sturza, Cantacuzin însemna țiganiul lui Ghica, Brîncoveanu, Sturza etc. Astfel și reprezentanții „națiunii“ au luat cu vremea obiceiul de a se numi pe scurt „națiunea“. Tot ce nu le plăcea lor era neplăcut „*națiunii*“. Cine îți poate tăgădui dreptul de a zice adversarilor tăi : „Națiunea nu vă vrea“ cînd nu-i mai vrei tu, reprezentantul națiunii ? Aceasta este, prin urmare, foarte în regulă și răuvoitorii nu sunt în drept de a cîrți cituși de puțin. Greutatea se ivește numai în

caz de contestare, cînd de ex. vine alt grup și zice : nu sunteți voi „cu națiunea“, ci noi suntem „cu națiunea“. Atunci chestiunea este mai gravă și vine întrebarea prin care chip trebuie să se limpezească dreptul între prigonitoarele părți ? S-ar putea crede că mijlocul cel mai ni-merit ar fi ca alegerile să hotărască gilceava ; acel care dobîndește majoritatea să poată zice : „Noi suntem cu națiunea, căci suntem prin națiune și prin urmare pen-tru națiune“. Dar adversarii pot răspunde, și în realitate răspund totdeauna, că „voința națiunii nu s-a pronunțat în libertate, că ea a fost falsificată prin presiune, vio-lență, terorizare ; că vocea ei a fost înăbușită... etc.“, așa încît e foarte greu să-ți faci o judecată nepărtinitoare. Poate că este mai bine de a recunoaște dreptul la pur-tarea exclusiv a poreclei „națiunea“ celui care l-a luat întâi : *jus primi occupantis*, drept ce s-ar putea trans-mite prin moștenire. Cei care vin în urmă cu pretenția de-a fi și ei „cu națiunea“ n-aveau decît să se trezească mai devreme. Și-apoi n-au ei la îndemînă alte cuvinte așa de bune ? Un nou partid poate de ex. să aleagă, în loc de „națiunea“, „poporul“ ; el poate fi *cu poporul, prin popor și pentru popor*, ba poate fi încă și *din popor*. În asemenea împrejurare s-ar putea, în adevăr, întîmpla ca *poporul și națiunea să se lupte cu multă înviersunare*, până cînd unul ar învinge cu totul pe celălalt. Dar aceas-ta nu face nimic, căci rezultatul final va fi binele gene-ral, și al poporului, și al națiunii.

XVIII. **Sacra sau sfînta datorie.** Cei mai mulți oratori din parlament au numai datorii *sfînte* sau *sacre*, nici o dată datorii simple sau profane. Cînd fac o întrebare sau interpelare guvernului, ei își îndeplinesc totdeauna o *sacră datorie*. „Îmi împlinesc o *sacră datorie* întrebînd pe onor. guvern pentru ce nu reparaază podul peste Te-leajen...“. „*Am o sfîntă datorie* față cu alegătorii mei, de a face umila rugare onor. ministru de Lucrări Publice ca trenul no. 4 să se oprească, în loc de cinci minute, măcar zece la stația cutare...“. „Guvernul are *sacra datorie* de a face ca porcii noștri să nu mai fie șicanați la intrarea lor în Ungaria...“ etc., etc.

XIX. **Nu noi vom fi acei care...** Această frază parla-mentară este foarte puțin gramaticală. Corect este a se zice : „*Noi nu vom fi acei...*“ Însă astfel rostită, fraza cu-prinde în sine numai o simplă apărare, pe cînd, dacă zici : „*Nu noi vom fi acei care...*“, pe lîngă apărare ea mai cuprinde și o acuzare, căci, ca opunere la „*nu noi*“, se subînțelege „*ci voi...*“ Această dibace insinuare se po-ate face în parlament la orice ocazie, dar, pe cît am băgat seama, ea se obicinuieste mai ales cînd e vorba de poli-tica exterioară, cînd, de ex., se acuză guvernul că a fost prea condescendent sau chiar servil față cu una din pu-terile străine. Într-o țară unde libertatea presei e nemăr-ginită, poți să scrii în jurnale ce-ți place, poți să învino-vățești pe cine vrei de orice delict, chiar de înaltă tră-dare, fără ca articulele ce publici să aibă mare consec-vență. Dar în parlament, unde adversarii stau față în față și au interesul comun de a păstra oarecare măsură în expresii, insinuarile trebuie făcute cu dibăcie, ca mai mult să se simtă decît să se deie pe față. De aceea, ora-torul care a inventat întoarcerea frazei din *noi nu în nu noi* a dat dovadă de mare fineță. Odată, de exemplu, auzeam pe un orator zicînd cu răutate : „*Nu noi* vom fi acei care vom face în orice ocazie umile scuze împără-ției vecine... *nu noi* vom vărsa sîngele prețios al ostași-lor noștri pentru ca izbînzile lor să ne aducă pierderea unei provincii...“ etc., etc. Acest orator îmi părea a fi un om foarte perfid.

XX. **Fiul operelor sale.** Odinioară, era uzitat ca fiii să se mîndrească cu nobleța străbunilor lor ; numele aces-tora era, mai mult sau mai puțin, o cheazășie pentru meri-tele urmașilor și de aceea a se lăuda cu ei părea lucru foarte în regulă. În poemele eroice ale tuturor popoarelor, fiii au răul nărav de a pomeni la orice ocazie de părinți ; la Omer, luptătorii nu încep bătălia până ce mai întii nu-și expun mai toată spița neamului lor. Astăzi însă, cînd societatea s-a democratizat, nu mai este iertat de a vorbi de părinții săi decît într-un singur caz, și anume cînd ești „fiul operelor tale“. La francezi fraza : „*Je suis le fils de mes oeuvres*“, la români : „sunt fiul operelor mele“, cuprinde cea mai mare laudă ce este admis ca ci-

neva să-și facă însuși. Această vorbă parlamentară însemnează : „Deși străbunii mei n-au fost de neam vechi, totuși eu, prin munca mea statornică, prin vasta mea inteligență, prin studiile mele adânci și prin strălucitele mele talente, m-am înălțat mult mai presus de acei care-și închipuiesc că au vreun merit din cauza vechimii familiei lor“. Prea bine, așa fie. Într-o societate democratică treaba aceasta poate să meargă. Dar un lucru pare ciudat... Operele sunt făcute de autorul lor, nu autorul de operele sale, și precum nu este posibil să fii fiul fiilor tăi, așa este cu neputință să fii fiul propriilor tale fapte. Cu toată această imposibilitate, fraza merge strună înainte pe drumul bătut. Când nu-ți vine la socoteală să pomeniști de părinții legiuitori, dai această calitate operelor tale, căci trebuie să fii fiul cuiva. Brid'oison, în *Le mariage de Figaro*, zice, cu drept cuvânt : „*On est toujours fils de quelqu'un*“.

XXI. Pericolul bate la porțile cetății. În această imagine, foarte uzitată în discursurile parlamentare, țara este reprezentată ca o cetate din evul mediu, încunjurată cu ziduri înalte și cu șanțuri adânci, peste care trece o singură punte, ce întreține comunicații cu lumea de afară. Pericolul s-a apropiat foarte mult de cetate, căci a și trecut peste punte, a ajuns la poartă, a luat ciocanul și bate într-înșă cerind intrare. Deși nu e tocmai ușor să-ți reprezentezi cu claritate această imagine dinaintea ochilor, din cauză că nu știi cum să-ți închipuiești pericolul care aici e personificat, totuși, în discursuri parlamentare, comparațiile nu trebuiesc cercetate așa de aproape. De-ai vrea să înlături imaginile false, mai că ai osîndi pe oratori să le lepede pe toate și să spuie, fără de figuri oratorice, sec, precis și limpede ceea ce au de zis. Aceasta ar fi o nenorocire mai ales pentru oamenii politici cu o imaginație vie cum sunt ai noștri. Nu li se poate cere alta decît să mai varieze comparațiile pentru ca ele să nu se tocească prin o întrebuițare prea deasă. De aceea, pentru oratorii cari nu pot fără imagini poetice și totuși nu au o închipuire destul de bogată pentru a scorni ei înșiși altele, propun aici câteva mai nouă. Când vor voi să vorbească de un pericol iminent, vor putea alege din a-

ceste imagini pe aceea ce le va părea mai plastică sau le va conveni mai mult. În loc de „pericolul bate la porțile cetății“, s-ar putea zice „pericolul ne pîndește după tu-fă!“ (aici s-ar vedea tupilat cu arma în mînă); „pericolul a plecat în goana cailor...“ (ca și cum ar fi în căruță de poștă); „pericolul a ridicat măciuca asupra capetelor noastre“; „pericolul a apropiat torța aprinsă de fitilul țării...“; „pericolul a și îndreptat gura tunului spre cetate“ (ca și cum ar fi din artilerie); „pericolul s-aude tunînd...“ (aici s-ar închipui ca o furtună); „pericolul se și rînjește la noi și începe a lătra...“ (ca și cînd ar fi un cîine turbat) etc., etc. Dacă din comparațiile aceste, cu totul nouă și neuzitate, încă, nu va plăcea nici una, declar că mai am și altele multe, pe care le pun la dispoziția oratorilor iubitori de imagini poetice.

XXII. Nu este, nu poate fi nici un român... frază obi-cinuită cînd se face apel la patriotismul românilor și ros-tită totdeauna cu patos. A se presupune că din atîtea milioane nu este nici un român căruia să-i lipsească simțirile patriotice pare un lucru cam riscat; dar a zice că *nici măcar poate fi* vreun român... este riscat de tot. Mi s-a întîmplat să aud pe un orator combătînd cu multă în-verșunare, în partea întăia a discursului său, pe adversarii politici, acuzîndu-i că n-au dat probe de buni patrioți; că au risipit averea statului; că au demoralizat genera-ția tînără; insinuînd că în politica exterioară au fost vînduți străinilor... în sfîrșit, învinuirile cele mai groza-ve; în partea a doua a discursului însă, măgulind pe amicii săi politici, oratorul arată că faptele lor erau așa demne de laudă, încît dobîndiseră aprobarea națiunii în-tregi, *că nu este, că nu poate fi* vreun român care să nu împărtășească părerile sale... De acolo rezulta pentru mine sau că oratorul nu spune adevărul — de vreme ce avea adversari și prin urmare puteau fi, ba chiar erau români de altă părere — sau că acești adversari erau toți de neam străin, ceea ce venea foarte greu de crezut. La în-ceputul epocii noastre de regenerare națională, exagera-țiile erau naturale și până la un punct iertate : trecea să arătăm că românii au toate calitățile și nici un defect. As-tăzi însă, cînd epoca de entuziasm a făcut loc alteia, de

muncă și cugetare, diapazonul ar mai trebui coborât ceva și în realitate s-a coborât de la sine. Totuși mulți oratori au apucat-o și o țin bună că romanul nu piere, că e cu drept cuvânt mândru, că e o ființă superioară etc. Un vecin din Cameră, auzind într-o zi pe un orator ce tot vorbea de mândria română, îmi spunea anecdota următoare :

— „De ce naționalitate ești, domnule? întrebă odată cineva pe un jidan.

— Domnule, sunt evreu și sunt mândru de a fi evreu!

— Ești evreu? prea bine. Dar spune-mi, mă rog, pentru ce ești mândru?

— Pentru că, răspunde jidanul, dacă n-aș fi mândru, tot evreu aș rămânea. Prin urmare prefer să fiu și mândru!“

XXIII. A denunța abuzurile, a biciui, a strivi răul, ori din care parte ar veni. Cele mai multe jurnale când apar vor să se înfățișeze publicului ca organe nepărtinitoare, care vor spune numai adevărul și nu vor fi influențate de nici un spirit de partid. Este știut că jurnaliștii sunt oameni foarte buni, oameni superiori cari nu acopăr nedreptăți, nu lasă să treacă vreun abuz nebiciuit, care n-ar spune o minciună, ferească Dumnezeu! Din momentul când te tocmești scriitor la un jurnal și iei pana în mână, ai devenit om nepărtinitor, om lipsit de orice patimi; poți să denunți abuzuri, poți să biciuiești, să stigmatizezi, să lovești, să strivești cât îți place — tot ce faci e bine făcut. Ești reprezentantul opiniei publice, judecătorul cel mai mare și mai puternic. De aceea nici n-aș cuteza să mă împotrivesc vreodată la biciuirile și strivirile jurnaliștilor. Mă ridic numai contra obiceiului ce au luat câțiva juni deputați de a voi și ei — bucurându-se de un privilegiu ce au exclusiv jurnaliștii — să biciuiască răul, din orice parte ar veni. Acești juni nu vor să se compromită și nu știu încă în ce parte să se dea. „Mă întrebați, exclamă unul din ei, din ce partid sunt? Ei bine, vă voi răspunde: sunt din partidul oamenilor onești, tineri, necorupți... Declar sus și tare că voi denunța abuzurile și voi strivi răul, ori din care parte ar veni!“ etc. Vorbind așa, junele bărbat politic zice cu alte cuvinte: „Voi care faceți politică mai de mult și v-ați împărțit în partide

sunteți toți niște oameni pătați, stricați; ați făcut numai abuzuri și fărădelegi; eu însă și noi toți junii entuziaști suntem drepti, dezinteresați, nu vom deloc binele nostru, ci numai binele țării“ etc. Toate vorbele aceste sunt frumoase, dar pe mine unul — nu știu pentru ce — m-apucă o groază de toți acei bărbați vrednici care vor să arăte cât sunt de buni și de drepti denunțând, călcând, dărîmînd, șfichiind, strivind și biciuind!

XXIV. Un cuvînt încă și am terminat. Mă rezum și zic... Cu aceste fraze foarte mulți oratori, în loc de a sfîrși, reîncep prealungile lor discursuri. Eu însă mă voi (ine de cuvînt, rezumîndu-mă pe scurt într-o *umilă rugare* ce adresez oratorilor din parlamentul român:

Domnilor,

Îmi îndeplinesc o sacră datorie, trăgîndu-vă atențiunea că trebuie să vă schimbați vorbirea cu o oară mai înainte! De ce vă ascundeți după deget? Frazele acestea nu mai merg. Declar sus și tare, și mă fac forte să v-o probez, că suntem în zădărnici de grea cumpănă, cînd micile noastre neînțelegeri trebuie să dispară! În asemenea momente, totdeauna românii au știut să se unească. Dacă pe viitor nu lăsați aceste vorbe, vă voi denunța opiniunii publice, voi biciui, voi strivi răul, ori din care parte ar veni! A sosit momentul să vă coborîți, să intrați în națiune pe poarta cea mare! Cum? Ați mai urma cu aceste abuzuri? Nu! de o mic de ori nu! Susțin și voi susține, am zis, zic și voi zice: pericolul bate la porțile cetății! Toți românii au să se scoale cu un singur om contra voastră! Fiți fiii operelor voastre! Fiți în națiune, prin națiune și pentru națiune! Lăsați frazele, primiți-mi acum propunerea și pe urmă mă veți spînzura! Nu este, nu poate fi nici un român care să mai ție la asemenea vorbe! Da, primiți-mi propunerea și Dumnezeu părinților voștri vă va binecuvînta!

MIHAI VEREANU

CAPITOLUL I

Generalul Vereanu se primbla prin casă, ținând minile la spate, precum avea obiceiul cînd era pe gînduri. La masa din mijlocul odăiei ședea soția sa, cucoana Sevastița, Luțica, fiica lor și Miss Mary, guvernanta acesteia. Cele două dintăi lucrau, pe cînd cea din urmă cetea într-o carte. Pe masă era o scrisoare deschisă.

— Nu trebuie să te superi, frate, zise după cîtva timp cucoana Sevastița cătră soțul său. Știi, așa sunt copiii, ei gîndesc puțin la grijile părinților fiindcă nu le cunosc. Ș-apoi o întîrziere de cîteva luni nu e vreo mare nenorocire : ar trebui să fim mulțămîți că Mihăiță și-a trecut examenele și isprăvit studiile. Sîntem în aprilie, așadar în iunie sau cel mai tîrziu în iulie va fi acasă.

— Ție îți vine mai ușor de vorbit așa, răspunse generalul, tu l-ai văzut de două ori în timpul acestor zece ani de cînd s-a pornit la școli, dar eu care nu l-am mai văzut?... Putut-am să te întovărășesc ? N-a trebuit să rămîn înfipt pe loc ? Întăi interesele noastre și apoi Obșteasca Adunare pe care nu m-a lăsat vodă s-o părăsesc o singură zi... Pe dînsul iarăși nu l-am putut aduce nici-odată. După atîtea griji ce am tras cu dînsul cînd era în țara nemțească și apoi în Paris, mai cu samă cînd era bolnav, primesc în sfîrșit vestea că și-a trecut licența ; eu, plin de bucurie, așteptam că va veni să ne vadă îndată, că va veni fără oprire zi și noapte, pe cînd el de două luni de zile cutrieră lumea. Nu-i e dor să mă mai vadă și pe mine, nu-i e dor să vadă pe Luțica, pe care a lăsat-o copilă de șapte ani ș-acum a s-o găsească fată mare ? Eu nu-nțeleg gustul de a colinda făr' de sfîrșit țări stră-

ine. Ce caută de atîta vreme în Italia ? Şi cel puţin dacă s-ar întoarce acum, dar scrisoarea ce-am primit astăzi din Veneţia îmi spune că va mai zăbovi încă vro două luni şi-mi mai cere parale. Îmi vine să nu-i mai trimit nici un ban, atunci se va hotări să vie.

— Dacă n-a avea bani, nu va avea cu ce se întoarce.

— Am să-i trimit cît îi trebuie de drum şi să-i scriu să vie pe loc. Luţică, scrie ce-ţi voi dicta eu !

— Fă-i-o şi asta, dragă, căută să-l mai înduplece cucoana Sevastiţa cu glas blînd, cine călătoreşte învaţă, nu-i rău să mai cunoască şi să mai vadă din cea lume.

— Atunci de ce nu s-a dus la ingleji, unde se văd şi se învaţă lucruri practice şi bune, cum se lucrează, cum se cîştigă şi se adună bani ? Dar lui totdeauna i-a plăcut să fie cu ochii în nouri şi gîndul în visuri. Adu-ţi aminte de unele scrisori ce ne scria. Nu-i trecuse prin minte să înveţe filozofia ? Pare că filozofia are să-i aducă vreun folos, sau că va putea face vreun bine ţării lui cu dînsa ! A trebuit să mă supăr pe dînsul cu dinadînsul ca să se înduplece să studieze legile.

— Dar, în sfîrşit, ai văzut că te-a ascultat şi că a învîţat bine. Nu-i scrie o scrisoare aspră, dragă !

— Ei bine, fie, treacă şi această voie a lui, însă te încredinţez că va fi cea de pe urmă. Scrie, Luţico, cum ţi-oi dicta eu şi mai lasă la o parte portofoliul ce-i lucrezi. Vezi că ai timp îndestul ca să-l găteşti.

Luţica puse lucrul la o parte şi scrise următoarea scrisoare sub dictarea tatălui său :

„Iubite Mihai !

Ţi-am scris că trecerea examenelor tale mi-a făcut multămîre, căci acum te pot socoti ca bărbat şi ai dreptul de a intra în lumea oamenilor copti şi de a spune şi tu o vorbă. Dar gîndeam că vei grăbi a te întoarce acasă şi că nu te vei mai opri pe drumuri o vreme aşa de lungă. Însă văd că m-am înşălat : tu îmi scrii că vrei să mai zăboveşti încă vro două luni în Italia. Deşi aş fi dorit să te văd şi să te îmbrăţoşez cît mai curînd, îţi mai încuviinţez această zăbavă care însă îţi poruncesc a fi cea de pe urmă. Te-am înştiinţat că de doi ani, de cînd bătrîneţele

şi oboseala m-au silit să las la o parte trebile publice, ne-am mutat la ţară. Casa noastră aici la Vereni e reparată, grădina e mai frumoasă şi mai căutată decît pe vremea ta, cînd veneam la ţară numai trei-patru luni pe an. Cu toate acestea casa din oraş tot o ţinem încă, pentru ca, întorcîndu-te, să putem petrece acolo iarna şi să cunoşti mai bine lumea şi societatea noastră în care ai să trăieşti de-acum. Răspunde-mi îndată la această scrisoare şi nu uita să ne înştiinţezi despre ziua sosirii, ca să-ţi pot trimite trăsura şi cai la hotar.“

— Am să-i scriu şi eu, frate, nu pecetlui scrisoarea, zise iar cucoana Sevastiţa către soţul ei care, după ce cetise scrisoarea cu ochii, luase acum pana în mînă pentru a subscrie.

— Pot să scriu şi eu, mămuţă ? adase Luţica.

— Scrie, dragă, dacă vrei, răspunse cucoana Sevastiţa.

— M-aş duce în boschetul cel cu lilieci.

— Bine, du-te.

Luţica ieşi pe terasa ce da în grădină şi de-acolo, coborînd scara de piatră, intră în una din aleie. Miss Mary o urma încet ţiind cartea în mînă. În vreme ce cucoana Sevastiţa scria scrisoarea, generalul bătu în palme şi ceru un ciubuc. După cîteva minute feciorul veni purtînd ciubucul şi o cafea turcească. Generalul se puse pe canapea şi sorbi încet cafeaua, fumînd ciubucul şi umplînd toată camera de fum. Cînd sfîrşi soţia lui scrisoarea, generalul începu astfel :

— Nu mă pot nicidecum deprinde cu inglezoaica asta. De şese luni de cînd e la noi în casă pare că-mi stă o piatră pe piept. Cînd trag un ciubuc, numai o văd strînutînd şi strîmbîndu-se, încît îmi vine să fug din casă ; la masă abie gustă din bucate şi peste zi te miri de vorbeşte mai mult de zece vorbe. Pe scaun stă dreaptă şi ţeapănă ca un băţ şi numai ochii îi umblă, de vede tot. Apoi cînd îşi prinde încă ocheana în nas ca să vadă ceva din depărtare, nu mai pot. O copilă aşa de tînără, căci nu poate fi mai mult de 25 sau 26 de ani, şi aşa de ciudată n-am văzut de cînd sînt !

Așa sunt englezele, dragă. Tu singur laudai mai dinlăuntru țara și obiceiurile lor și spuneai că ar fi fost mai nimerit să zăbovească Mihăiță în Anglia decât în Italia. Miss aceasta îmi convine mie prea mult. Cîtă regulă păzește în trebușoarele ei, ce bună metodă are în lecțiile ce dă și cît de bine cîntă din clavier! Luțica a făcut cu dînsa mai multe progresuri în șese luni decît cu profesorul cel vechi în cinci ani. Apoi cît de bine cunoaște și vorbește mai toate limbile moderne: nici n-ai zice că-i engleză. Chiar limba noastră o cunoaște mai bine decît multe dame de la noi. După doi ani de zile — căci mai mult de optsprezece luni n-a fost la Șoldeanu — dacă n-ai auzi pe ici, pe colé accentul străin, ai crede că-i de-ale noastre.

— Ba asta n-ai mai crede-o, că prè mult tace, prè mult cetește și prè are o față nepăsătoare. Dar să lăsăm aceste. Odaia lui Mihăiță ai gătit-o?

— Biuroul de lucru i l-am așăzat sub fereastra ce dă în grădină; biblioteca, alătura. Divanul ce merge de-a lungul paretelui din stînga mi-l aduce tapițerul mîni ori poimîni. Nu știu ce să-i pun în pãrete deasupra ușei. Să-i dau tabloul cel care reprezintă o furtună pe marea ori...

— Lasă că pe acela îl reglez eu. Acolo am să-i pun pușca cea nouă engleză ce am cumpărat pentru dînsul, pistoalele cele turcești, revolverul, torba de vînat și iataganul cel vechi ce-l am de la bunu-mio.

— Doamne, frate, cînd ai lăsa încolo armele. Nu știi cît îmi e de frică!

— Doar nu mai e copil. Ș-apoi știi că e cam bătuș de soi. Cu sabia știe bine să umble. N-am aflat chiar despre niște dueluri de care n-a îndrăznit să-mi scrie niciodată? Cu aceste arme pãretele va fi frumos împodobit. Peste două săptămîni, cînd s-a deschide iarmarocul, am să mă duc să-i cumpăr și un cal de cãlãrie, vreun harmasar tînãr și cu foc. Șaua și friul cel frumos ce mi-a dăruit vodă i le-am păstrat lui neatînse.

În vreme ce bătrînii puneau astfel la cale pregătiri pentru fiul lor ce era să vie, o trãsură se auzi intrînd în curte. Feçiorul anunță că a venit cuconul Sãndulachi.

Acesta era un bătrîn slab, mic de stat, cu ochii vioi și figura veselă. El umbla îmbrăcat cu haine lungi orientale, precum erau obicinuite odinioară, avea antereu, giubeluță, briu, numai fesul turcesc îl înlocuise cu o șapcă.

— Sărut mîna, verișoară Sevastița, plecãciune, vere, strigă Sandu intrînd în casă.

— Sluga, cucoane Sãndulachi, rãspunse Sevastița cu o scurtă mișcare de cap.

— Bine ai venit, vere, zise generalul mergînd înainte. Ce minune că te mai arăți pe la noi? Gîndeam că ne-ai uitat cu totul. De astă-toamnă nu te-am mai văzut!

— He! De la mine pînă la Vereni sînt vreo trei ceasuri bune și la vîrsta mea trãsurele hurducă. Îmi pare bine că vă văd sãnãtoși; verișoara tot tînãrã rãmîne în ciuda vremii ce trece. Pare că te văd cu cincisprezece ani înainte, verișoară; la d-ta se potrivește vorba romãnului: „Vrabia tot pui rãmîne“.

— Te rog, cucoane Sãndulachi, nu începe iar cu proverbele dumitale, știi că nu-mi plac.

— Proverbele, verișoară, se zice că sînt înțelepciunea popoarelor și la vîrsta noastră, adică la a mea, puțînă înțelepciune nu strică. Dar Luțica ce face? Trebuie să fie ca un boboc de trandafiri ce vrea să înflorească. Și de finul meu Mihai ce mai știți, cînd vine? Mi-e dor să-l văd.

— Și nouă ne-i dor, rãspunse generalul, dar ce folos? Deși și-a sfîrșit studiile, el mai zãbovește încă vo două luni prin Italia. Zice că vrea să mai cunoască lumea pãn-a nu se întoarce acasă.

— Bine face, bine face. Lasă-l să vadă și să cunoască. Cine știe, poate vo italiancuță frumusică l-a fãrmecat pe acolo. He! Aceste sînt ale tineretelor. Și noi am fost tineri, vere, he!

— Vo italiancă! Nu cred, vere, rãspunse generalul cam îngrijit.

— De n-a fi în Italia, are s-o pată acasă. La noi nici un tînãr nou-venit nu scapă de friguri și de dragoste. Cînd nu se așteaptă, atunci îl apucă. Îmi aduc aminte că am văzut la d-voastră o guvernantă tînãră și frumoasă, o engleză, ai să vezi cum ochii ei cei albaștri au să în-

curce pe băiet, mai virtos la țară, unde te vezi și te întâlnești fără voie.

— Te rog sfirșește vorba asta, cucoane Săndulachi, îl întrerupse cucoana Sevastița. Cum îți închipuiești că un fecior de boier are să se înjosească până a se uita la o biată fată din lume, care și-a lăsat patria, a venit peste mări și țări ca să-și cîștige pînea. Numai ideea mă face de nebucesc.

— He, verișoară, amorul e orb, el nu cunoaște ranguri și boierii.

— Dar noi oare nu sîntem aici ; dar eu nu pot preveghea și povăui ?

— „Dracul stă în vale și sprăvale caru-n deal“. Amorul e dracul, el nu se privighează, nici se preîntîmpină.

— Totdeauna ai fost prevestitor de rele, zise cucoana Sevastița. Nu-ți vine un gînd bun ; toate împrejurările numai în negru le vezi. Om ca d-ta n-am mai pomenit !

— Nu te supăra, verișoară, așa vorbesc eu, fără gînduri rele. Ș-apoi o mică dragoste, un mic roman cîmpenesc, ce rău face ? Și eu am fost tinăr, și vărul. Mai știi, vere Vasilică, cînd umblai de cu ziua până noaptea la vînat ca să-ți mai treacă amarul din suflet...

— Eram copil atuncea ; să nu mai vorbim de asta, vere, răspunse Vereanu, văzînd că soția lui încrețea fruntea tot mai mult.

Săndulachi Dospin îmbătrînise neînsurat și își îndreptase dragostea asupra lui Mihai Vereanu, care-i era fin și nepot, și avea de gînd a-l face moștenitor averii sale. Bătrînul însă era curios în felul său. El nu arăta niciodată dragostea ce simțea pentru cineva, din contra, pe acel ce iubea mai mult îl tracta cu mai multă asprime. El era sarcastic în vorbă și totodată susceptibil, așa încît îi plăcea să-și bată joc de cineva, dar nu putea suferi să ridă altul de dînsul. El avea de gînd să facă pe Mihai Vereanu moștenitorul averii sale, dar totodată ar fi fost gata a-l dezmoșteni la moment dacă ar fi văzut că nepotul său aspiră la aceasta. Generalul Vereanu era, din contra, bun și blînd, dar îndărătnic, așa încît soția lui, ce-i era cu mult superioară în spirit, trebuia să fie foarte ghibace pentru a-l pleca voințelor ei. Vereanu și

Dospin erau veri, copilărise împreună și rămăsesse buni prieteni în toată viața lor.

În vreme ce urma convorbirea cu Săndulachi, Luțica era în boschetul cu liliaci și scria un răvaș lung fratelui ei. Ea îi vorbea despre dorul ce avea de a-l revedea pe dînsul, care acum avea să se întoarcă în sinul familiei, spre bucuria ei și a părinților, îi zicea cît de frumos îl găsește după portretul ce-i trimisese nu de mult, apoi despre ea însăși zicea că, ieșind din copilărie, acum este fată mare, că așa o consideră guvernanta sa pe care o iubește mult ; despre viața de la țară, despre grădina ce acum era foarte frumoasă, despre florile ce le îngrijea ea singură și la urmă iarăși de nerăbdarea cu care îl așteaptă. Sfirșind de scris, ea se acufundă în aleiele grădinei.

Aceasta dinaintea casei era deschisă, cu frumoase ga-zoane de iarbă și straturi de flori. Mai încolo aleiele deveneau mai umbroase, locul se pleca spre vale și se vedea în depărtare șerpuiind Moldova. Un mic braț al aceștia trecea prin grădină din partea unde era o pădurice de brazi, în mijlocul căreia se formase și un mic lac pe care plutea o luntrișoară ; iar în jurul lacului erau mai multe boschete umbroase. Pe cînd celelalte părți ale grădinei, cu florăria, cu boschete deschise, cu straturi dese și alocuri cu statue împodobite de verdeață, erau vesele, aceasta era întunecoasă. Luțicăi însă îi plăcea cu deosebire păduricea de brazi unde domnea o misterioasă tăcere. Acolo se dusese și acuma și se puse să arunce pîne la lebedele ce înotau pe lac. După cîtva timp însă gîndul la Mihai îi reveni și se așază gînditoare pe o bancă.

CAPITOLUL II

Săndulachi Dospin nu venise la Vereni numai pentru a face o vizită vărului său, ci avea a-i mai vorbi în

secret. De aceea, după prînz, profitînd de un moment cînd se găseau singuri în grădină, îl luă de braț și se duse cu dînsul într-un loc mai depărtat. Acolo, după cităva vreme de tăcere, Săndulachi începu astfel :

— Am să-ți vorbesc, vere, despre un lucru care nu-ți va fi foarte plăcut. Pe cînd eram amîndoi flăcăi tineri, îmi aduc aminte despre o faptă a dumatiale la care nici n-aș mai fi gîndit dacă împrejurările nu mi-ar fi împropătat-o. Cu un an înaintea căsătoriei dumatiale, te-ai încurcat într-un amor cu femeia lui Manoli Sirbu, posesorașul moșioarei Brasna din munți. Ai despărțit femeia de bărbatul ei și erai s-o iei de nevastă, dacă bietul moșul Enacachi și biata mătușica Frăsina — Dumnezeu să-i ierte! — nu te-ar fi oprit de la un asemenea pas neprecugetat. Un an mai tîrziu părinții te-au îndemnat cu stăruință să te însori ; ai fost silit să le urmezi voia și ai făcut bine. Slavă Domnului, ai fost fericit și mulțumit în viața căsătorească, precum puțini se pot lăuda. De-atunci s-au trecut atîți ani încît și d-ta și lumea ați uitat despre o ușurință, pot zice, de copilărie. Însă Manoli nu a uitat-o. El a fost ieri la mine...

— Nu se mai împacă acel creștin, întrerupse aici generalul, nu mai uită și nu mai iartă ? Dacă i-am făcut un rău în viață, nu am fost împins de dușmănie, ci de patimile tinereții ; o viață de om s-a scurs de-atunci, generația noastră a pierit mai întregă și alta a venit în loc. M-a dușmănit și prigonit multă vreme ; abie m-am apărat de cursele sale, și astăzi la bătrînețe tot încă gîndește la prigoniri ?

— Nu, vere, nu mai gîndește la prigoniri. Dar nu uita că i-ai zdrobit toată fericirea vieții, i-ai ademenit femeia și, ceea ce-i mai rău, i-ai răpit singura copilă ce avea. Căci Sultana, — așa mi se pare se numea soția lui, — avea o copilă de cîteva luni cînd l-a părăsit pentru a te urma pe d-ta. Acum Manoli e bătrîn ; el a venit să-mi spuie că uită și iartă totul, numai că n-ar voi să moară fără a-și revedea copila. El a aflat că numa și fata trăiesc dintr-un venit ce le-ai asigurat pe viață, dar a umblat în zadar prin toată țara ca să afle ceva despre ele, nicăiri n-a dat de vreo urmă. Fiind dar că trebuie să trăiască în străinătate, el te roagă să spuie unde le poate

găsi, căci e firesc lucru pentru un părinte de a voi să-și vadă copilul la bătrîneță, mai virtos cînd alt urmaș nu mai are pe lume. La d-ta n-a îndrăznit să vie singur, știind că nu-l vei primi după toate cele întîmplate între d-voastre, dar la mine n-avea de ce se teme. De aceea, îndemnat de dînsul, te rog și eu să-mi spuie unde se află Sultana și copila, ca Manoli să le poată căuta. Îți mărturisesc că el a venit odată cu mine și așteaptă răspunsul meu la crîșma din sat, unde a tras.

Auzind aceasta, generalul Vereanu încreți sprincenele și toată figura lui arată o nespusă nemulțămire.

— Este drept, vere Săndulachi, că răul care l-am făcut în tinereța mea acelui om e mare, dar adu-ți aminte cîte mi-a făcut el pe urmă. De două ori am fost atacat de oameni înarmați în pădurea Cornului și numai prin luptă am scăpat de dinșii. N-am aflat pe urmă că acei făcători de rele nu erau hoți, ci oameni de-ai lui Sirbu care voiau să-și răzbune asupra mea cu moarte ? N-am fost pîrît de mai multe ori cătră vodă de nelegiuiri ce aș fi făcut ca ispravnic și nu am avut nevoie de stăruințe și de dovezi ca să mă dizvinovătesc ? Toate aceste și multe altele cu care m-am luptat ani întregi, el mi le-a urzit. De cîte ori i-am trimes răspuns ca să se împace cu mine, că-i dau ce vrea, numai să uite cele trecute — nici n-a voit să știe de mine, ci aduna tot mai departe ură în sufletul său. Îmi pare bine că astăzi la bătrîneță și-a adus aminte că are datorii creștinești și că vrea să nu mai gîndească la ceea ce-a fost între noi. Și eu îl iert de toate prigonirile sale, meargă cu Domnul ! Pe Sultana și pe copila lui nu le-am mai văzut de cînd m-am însurat ; le-am pornit atunci în țara nemțească, le-am asigurat un venit anual cu care să trăiască, venit pe care îl trimet regulat unui bancher din Viena. Sultana, în cei întăi ani, mi-a mai scris cîteodată cînd dintr-un oraș, cînd din altul, dar eu nu i-am răspuns niciodată. Unde se găsesc ele nu știu, atîta cunosc, că trăiesc în țara nemțească și că sunt sănătoase și mama și fata. Spune-i lui Sirbu asta din partea mea, du-i și numele corespondentului din Viena, de la care poate afla locuința lor, dar la mine roagă-l să nu vie, căci nu vreu și nici pot să-l văd. Mai spune-i că voi înzestra fata cînd s-a mărita și dac-a fi să mor

le-oi lăsa un capital din care să trăiască amîndouă. Nime nu a plătit mai scump decît mine o greșală de tinereță și nime pe lume nu are un suflet mai neîmplăzît decît Sirbu !

Nu apucase a sfîrși bine Vereanu, cînd se văzu în capătul aleiei un om mare de stat, cu părul și cu barba căruntă și ochi mici și strălucitori ce străbăteau ca niște săgeți prin gene lungi și dese. Văzîndu-l, Vereanu îngălbeni la față și se uită țintă la dînsul, iar Săndulachi, plin de îngrijire, păși spre el cu gînd de a-l îndemna să nu se iuțească, ci să-i fie vorba mai blindă decît fața. Omul care venea era Manoli Sirbu. După ce așteptase de mai multe oare în sat, de nerăbdare, se hotărîse a veni el singur la Vereanu și a se esplica cu dînsul.

— Ce vii aici, ce cauți în casa mea ? strigă Vereanu cătră Manoli, pînă cînd acesta nu sosise încă de tot. Am zis vărului ce aveam de zis, cu tine nu voi să am nici o talmăcire. Fugi din ochii mei, nu-mi amări zilele bătrînelor !

— Ce-ai căutat în casa mea, ce-ai venit la mine cînd eram tînăr și fericit, răspunse acesta cu glas săc și adînc, ce aveai să-mi amărăști toată viața pentru a-ți împlini poftele de cuconăș de neam ? De ce mi-ai răpit femeia și copilul, de ce m-ai făcut neom din creștin ce eram ?

— Dacă ți-am făcut un rău, întîmpină generalul, și sîngele îi fierbea tot mai tare, l-am făcut fără voie, eram tînăr și cu mintea necoaptă. Dar tu ai vrut să mă omori cu gînd precugetat. Mulțamește bunătății mele că n-am stărui să te închidă în ocnă, să nu mai vezi lumina zilei. Te-am iertat și tot nu te-ai mulțămit. Mergi acum și mă scapă de chipul tău uricios !

Săndulachi, văzînd figura aprinsă a lui Vereanu și fața lui Sirbu care din ce în ce se făcea mai amenințătoare, sări între dînșii.

— Liniștește-te, vere ! strigă el cătră unul. Ce ai venit aici, strigă cătră celălalt, nu a fost vorba să mă aștepti, să-ți aduc eu răspunsul ? Hai, du-te acum și nu mai aprinde patimi vechi ; așteaptă-mă că vin și eu.

Cum stăteau amîndoi pe loc, măsurîndu-se cu ochii, dar păzînd tăcere, Săndulachi crezu de datoria lui să cerce a-i împăca și urmă :

— Dacă m-ați asculta pe mine, zise el, în loc de a vă zice vorbe așa de rele, v-ați împăca. „Ce-a fost a trecut“, zice românul. Omul bun uită răul ce i s-a făcut, dar binele îl ține minte. Toți trei care suntem aici avem păr alb și zilele noastre nu mai sunt multe. Dați-vă mîna ca să vă descărcați sufletul și vă despărțiți cu Domnul !

Nici unul nu făcu un pas spre celălalt. Figura lui Sirbu se contractă nervos ; el nu întinse mîna, ci, întorcîndu-se, zise numai :

— Mă duc, nu te teme că ție îți voi mai face un rău !

Generalul își mușcă buzele urmîndu-l cu ochii. După ce Sirbu dispăru în o altă alea în dosul copacilor, el șopti printre dinți : „Șerpe !“ și scuipă, aruncînd ciubucul ce ținea în mîna pe care pășise dușmanul său.

Săndulachi îl luă de braț și îl duse înapoi spre casă, foarte agitat și el de scena la care fusese martor. Pe drum întîlniră pe Luțica, care se juca cu un cîine de vînat. Copila era așa de veselă și nebunatică, arăta așa de frumușică cu bucelele ce se jucau în jurul capului ei, cînele iarăși, cît era de mare și frumos, era așa de blind în jocul său cu copila, încît această privire înlătură grija de pe fruntea bătrînilor amîndoi, făcîndu-i să uite cele petrecute cîteva momente înainte. În curînd, cucoana Sevastița și Miss Mary veniră și ele. Întreaga societate, pe care cînele Balaban o urmă încet, se îndreptă spre terasa casei. Acolo se așăzară cu toții, privind în tăcere cum soarele începu a se pleca spre apus. De la o vreme Săndulachi, văzînd că e timp de întoarcere, luă rămas bun, făgăduind că va reveni să-i vadă mai des, cînd finul său va fi sosit. După plecarea sa, generalul recăzu pe gînduri, neputîndu-i ieși din memorie întîlnirea cu Sirbu, vechiul său dușman, pe care de mulți ani nu-l mai văzuse, iar între celelalte persoane ce compuneau societatea domnea tăcere.

Orlogiul cel mare de pe piața San Marco din Veneția suna tocmai zece oare. Răsunetul vuitor al oarelor ce băteau treziră din somn pe Mihai Vereanu, care se sculă prins de mirare cum a putut dormi așa de mult. Deschizând jaluziile ferestrelor, el se încredință că nu se înșală și că ziua este înaintată. În pripă se găti pentru a nu ajunge prea târziu la un oțel unde trebuia să se întâlnească cu amicul său Henri Beaudieu, cu care hotărâse să viziteze în acee zi Academia frumoaselor arte. Casa în care ședea Mihai avea fațada și intrarea principală pe piața San Marco însăși, ea de o parte făcea colțul unei stradele mici și înguste, cum sunt cele mai multe din Veneția, și pe această stradelă dedeau ferestrele odaiei lui Mihai. În vreme ce se gătea, se apropiase de mai multe ori de fereastră și privirea lui căzu din întâmplare asupra ferestrei din față, unde jaluza era întredeschisă. În dosul acelei feresti i se păru a vedea chipul unei femei. Strada era atât de îngustă, încît nu cădea destulă lumină asupra rîndului de jos al casei din față pentru a recunoaște bine chipul; ceea ce putea vedea era că femeia își peptena părul despletit, că părul era negru și frumos. După o scurtă vreme, femeia din față se apropie și ea de fereastră și se uită afară, dar zărind chipul unui bărbat, se retrase. Mihai se încredință că necunoscuta era tinărară și de o frumuseță extraordinară. „De mai multe săptămîni șed aici, fereastră lingă fereastră, cu o femeie așa de frumoasă și încă nu o zărisem până astăzi! Aceasta e neiertat“, își zise el în sine, luînd hotărîrea de a nu negriji mai mult pe vecina sa. Pentru moment însă nu putea face altfel decît a ieși, fiind așteptat. În adevăr, cînd ajunse la locul întîlnirii, amicul său îl întîmpină cu muștrări că l-a făcut să aștepte mai bine de o oară. Acesta era un tinăr pictor din Svițera, cu cîțiva ani mai în vîrstă decît Mihai. Ei erau vechi amici din Paris și veniseră împreună în Italia, Henri pentru a face studii serioase în arta lui, Mihai pentru a petrece și a cunoaște Italia. După o călătorie răpede prin orașele cele princi-

pale, ei ajunseră la Veneția, unde erau să se despărțească, de vreme ce de aici Mihai voia să plece în țară. Călătoria urmase după planul lui Henri, care voia mai întîi să aibă o idee generală despre întreaga țară și apoi să se așaze pe un timp îndelungat la Roma, pentru a se deda serios la studiile sale. În tot timpul ei locuise și trăise împreună, numai în Veneția, Henri, neputînd refuza ospetia unei familii franceze ce se stabilise acolo și care era înrudită cu a sa, fusesse silit a locui în o altă casă, destul de depărtată de otelul amicului său.

— Ce-ai pățit, Mihai, îi zise pictorul cînd îl văzu întîrind, de te-ai întîrziat astăzi așa de mult? Începusem a crede că ai să fii necredincios cuvîntului tău, ceea ce nu ți s-a întîmplat încă niciodată pîn-acum. Eram să vin la tine, temîndu-mă să nu ți se fi întîmplat ceva. Am pierdut o oară întregă din galeria de tablouri.

— M-am deșteptat mai târziu decît obicinuit, răspunse Mihai; acest oraș extraordinar, în care vuietul trăsurilor e înlocuit prin acel jalnic și regulat al vislelor, face un curios efect asupra navelor mele. Aici aș voi să tot șed, să mă tot uit și să dorm, pe cînd altfel îmi place mișcarea așa de mult. Ne deprindem aici a ne lungi pe perine, a pluti pe apă și a duce o viață cu totul contemplativă, încît mintea simte o odihnă deplină.

— Mie îmi face Veneția un efect cu totul contrar, întîmpină Henri; toate frumusețele artistice adunate aici cu așa grijă, tradițiunile istorice păstrate cu atîta respect, iubirea ce are poporul venețian pînă în clasele cele mai de jos pentru artiștii lor cei mari și pentru operele lor, cunoștințele artistice ce au chiar oamenii cei mai de rînd, care altfel au o învățătură atît de neîngrijită, toate aceste fac de-mi fierbe singele și-mi insuflă ambiția să devin și eu un artist însemnat. Sufletul meu e aici într-un neastîmpăr necurmat.

Vorbînd astfel, ei părăsiră otelul unde dejunaseră și trecură peste piață și peste piațetă, cu gînd să ieie o gondolă care să-i transporte peste Canalul cel mare la Academia, unde era galeria de tablouri. Un gondolier tinăr și cu figura veselă alergă înaintea lor.

— Iată-mă, *signori*, iată-mă, v-am așteptat. Am refuzat pe alții, presimțînd că veți veni d-voastre.

— Bravo, Lazaro, răspunseră ei sărind în gondolă. La Academie !

— Prè bine, *signori*, într-o secundă veți fi acolo !

Și gondola tăie apa cu iuteală, împinsă de visla lui Lazaro. Pe drum, Mihai istorisi amicului său despre vecina ce descoperise și zise cât de frumoasă este, cât i-a părut de impozantă și toate reflecțiunile ce-i inspirase o privire de câteva momente. Henri Beaudieu îi ură noroc și succes și se încinse între ei o convorbire despre caracterul femeilor italiene și în special a venețianelor, despre care cetise că sunt ușoare, iubitoare, dar nesuferite prin gelozia lor. La urmă, din ipoteză în ipoteză, ei își formase un roman întreg și ajunsese a glumi asupra urmărilor acestei cunoștințe, care nici nu era încă o cunoștință. Gondola însă oprindu-se la piața cea mică ce este înaintea Academiei, ei se coborîră amîndoi. Nu vizitau ei pentru întâia oară acea galerie de tablouri ; de aceea trecură răpede prin cele întâi sale, spre a merge în cele principale, unde Henri făcea studii la tablourile cele mai vestite de Tizian, Tintoretto, Bellini, Veronese și amîndoi Palma. Beaudieu observa tablourile în toate amănunțimile lor ; el știa unde să se așeze pentru a se bucura mai bine de efectul luminei, pentru a nu pierde nici o amănunțime ; el umbla de la un tablou la altul, compara mai multe între ele, cetea pasagiuri din cărți ce lua totdeauna cu dînsul și care tratau despre tablourile vestite din acea galerie, urmînd studiul său ca un om al artei și un adevărat cunoscător. Nu așa, Vereanu : cînd un tablou îi impunea prin frumuseța sa, numai acesta îi atrăgea toată luarea-aminte. El se așăza dinaintea tabloului și se perde atît de mult în contemplaarea lui, încît uita toate dimprejurul său. Din frumoasa galerie venețiană, *Inalțarea Maicei Domnului*, de Tizian, avea o nesfîrșită atragere pentru Vereanu. El se putea perde oare întregi în privirea acestei capdopere, care îi deștepta idei și visuri nesfîrșite, ce luau proporții tot mai mari, până ce se încilceau cu totul în mintea sa. Deși, ca tot fiul adevărat al seculului, sceptic în ideile religioase, el era simțitor pentru tot ce este frumos, dispus la moment să cadă în sentimentalismul cel mai mare dacă un op de arte îl apuca prin partea sa cea slabă, prin impresiona-

bilitatea sa. *Assunta* îi impunea nu prin propria sa valoare artistică, pentru care nu avea adevăratul simț, ci prin ideile religioase ce-i trezea în inchipuire. *Inalțarea Maicei Domnului* se transforma la el în ideea nemuririi creștine, care îl acufunda în gînduri adînci. Din aceste îl deșteptă de la o vreme amicul său, cînd momentul plecării sosise.

— Trebuie să mergem, căci m-așteaptă acasă. Tu n-ai profitat iarăși nimica nici astăzi. Te ții înfipt înaintea unui tablou și te uiți atîta, încît nici mai ai simțire pentru acel tablou însuși. Să mergem ; nu ești de îndreptat !

— Să mergem, răspunse Mihai, care de la o vreme uitase unde se găsește.

Ei se suiră iarăși în gondolă pentru a trece în partea opusă a canalului.

Ziua era caldă și soarele ardea. Gondolele printre care Lazaro își făcea loc erau toate acoperite. Mihai, lovind pe umărul amicului său, strigă deodată :

— Iat-o ! Nu era singură !

— Cine ? răspunse Henri cu mirare, ridicînd ochii de pe un album deschis ce ținea în mînă.

— Ea, vecina mea, împreună cu alta pe care n-am putut-o vedea. A trecut, Lazaro, mînă după dînsa !

— Ba mă iartă, răspunse Henri, eu n-am vreme să fac goane după femei, căci m-așteaptă acasă. Dar tu nu pierzi nimica, căci vei vedea-o desară la fereastră.

Mihai tăcu și peste puțin gondola se opri iarăși la piațeta, unde amicii se coborîră.

De îndată Mihai se întoarse acasă și se puse la fereastră cu speranță de a revedea pe vecina lui. Însă în zadar, căci jaluziile din față rămăseră închise toată ziua și nimica nu se zărea îndărătul lor.

Pe cînd el sta cu ochii ațintiți asupra casei din față, servitorul otelului îi aduse scrisori, pe care Mihai, cunoscîndu-le a fi de acasă, le deschise în pripă. Scrisoarea surorii sale mai cu samă îi produse un efect profund. Era scrisă cu atîta naivitate și dragoste frățească de Luțica, pe care nu o mai văzuse de cînd era copilă mică, încît un dor puternic de a se întoarce în țară îl cuprinse. Scene multe din copilărie i se înfăoșară în memorie și el căzu pe gînduri. Idei despre viitor se ames-

teacă cu altele despre trecut și-l ținură astfel într-un fel de visare trează multă vreme. Spre sară el ieși și se preumblă pe malul lagunelor.

Era noapte, noapte luminată de lună plină, când Mihai se urcă iar în gondola lui Lazaro, ce-l pîndea pretutindenea, pentru a face o preumblare pe apă. Gondola lui plutea împreună cu multe altele înaintea grădiniței de lingă palatul regal, unde cînta muzica.

O mulțime nenumărată de bărbați și femei umpleau giardinetul și, văzut de pe apă, era un aspect minunat. Mihai rămase în gondola lui cel din urmă. Chiar după ce muzica tăcuse, lumea se împrăștiase și gondolele ce ascultau muzica de pe apă se strecurase, Mihai tot era încă culcat pe perinele luntrei sale și se lăsa a pluti pe laguna luminată de lună. Lazaro, mîind însă mai departe, ajunsese până la locul unde dintr-un canal mic ieșeau o mulțime de gondole pline cu lume. La întrebarea lui Mihai ce însemna această îmbulzeală, Lazaro răspunse că este publicul care iese din Teatrul „Fenice”, unde reprezentația se sfîrșise. Oprit pe loc pentru a lăsa să treacă luntrele ce năvăleau din canalul cel îngust, lui Mihai i se păru că vede iarăși pe vecina sa în una din ele. Atunci porunci lui Lazaro ca s-o urmeze, și gondolierul, cu ghibăcia obicinuită, se aruncă în mijlocul îmbulzelei, neperzînd din vedere luntrea arătată de stăpînul său. Aceasta, după ce se ținuse cîtva timp pe Canalul mare, intră în unul mai mic și se perdu în întuneric. Lazaro, deși vîslea cu putere, nu-i mai putu găsi urma în labirintul micelor canale ce se încrucișează în toate părțile. Văzînd că nici acum nu-i este cu putință a mai vedea pe acea femeie ce-i păruse atît de frumoasă, el se coborî din gondolă într-un loc apropiat de casa lui și se întoarse pe jos.

Deși noaptea era înaintată, el era neliniștit și somnul nu-i venea. De aceea, după ce se primblase mult timp prin odaie, uitîndu-se din cînd în cînd la fereastra din față ce rămînea tot în întuneric, el luă din nou scrisorile ce primise, le receti și se puse a răspunde. Părinților le ceru iertare de prelungirea absenței sale. Un dor foarte mare, zicea el, de a cunoaște Italia, despre care cetise așa de mult, l-ar fi împins de a vizita cea țară

clasică înainte de a se întoarce; că studiile artistice și istorice ce făcea aici el le considera ca o complectare trebuincioasă creșterii sale; în sfîrșit, că va scurta oprirea sa în Veneția și că se va întoarce poate mai curînd decît singur crezuse. În scrisoarea către Luțica, după o descriere călduroasă a frumusețelor ce arta și natura prezentă oricărui străin în Italia, și mai cu samă despre impresiunea ce produsese Roma și Veneția asupra închipuirii sale, el se întoarse la ei amîndoi și îi scrisese multe despre dorul de a o revedea și despre ideea ce-și face de dînsa și de viața lor viitoare, cînd se vor iubi așa de mult și își vor comunica unul altuia toate gîndirile și simțirile. Cînd sfîrșise scrisoarea, închipuirea lui era așa de aprinsă de acel viitor despre care scrisese, încît îi veni ideea să plece chiar de a doua zi. În curînd acest gînd se prefăcu în hotărîre și chiar începu să-și strîngă lucrurile și să le așaze în ladă, cînd zări deodată o lumină la fereastra din față. Jaluzia se deschise și capul de femeie se arătă iarăși un moment, aruncînd ochii asupra lui Mihai care, fărmeecat de chipul ei, în starea de exaltare sufletească în care se găsea, rămăsese răzemat de fereastra sa cu ochii țintiți asupra frumoasei vecine. El văzu o zîmbire pe buzele tinerei femei și, după ce se închise fereastra, auzi o cîntare blîndă, mai mult șoptită, ce străbătea duios în sufletul său. Toate ideile de plecare și de viitor zburară deodată ca printr-un farmec. Figurile părinților și a surorii, tabloul casei părintești în care copilărise și care îl înduioșase atîta dispărură cu toate, pentru a face loc acestei singure figuri de femeie, al cărui chip îl încînta așa de mult. Lucrurile sale rămaseră cum erau și el se lăsă să cadă pe canapea într-o dulce reverie.

O, nestatornicie a juneții! Atunci cînd închipuirea noastră impresionabilă și înflă[că]rată ne face să credem în o putere nesfîrșită ce este în noi și în realizarea oricărei idei de viitor ne trece prin cap, tocmai atunci sîntem așa de slabi, încît împrejurările cele mai neînsemnate își bat joc de hotărîrile noastre cele mai tari!

Henri Beaudieu era de un caracter cu totul deosebit de al lui Mihai. Minteia lui făcea o despărțire radicală între artă și realitate. Pentru una avea o închipuire largă, pentru cealaltă, o judecată rece și aspră. Stăpîn asupra unei mici averi de la moartea tatălui său, care fusese profesor la o școală înaltă din Svițera, el nu cheltuia venitul său întreg pentru dînsul, ci îl împărțea în jumătate cu muma lui care, bătrînă acum, trăia pe malurile lacului Lemman, în apropiere de Geneva, împreună cu o tinărară orfană, nepoată a sa depărtată, de-a cărei creștere căuta ea. În dorința bătrînei fusese ca fiul ei să se însoare cu copila ce-i îndulcea bătrînețele și, ascultător voinei mumei sale pe care o venera peste măsură, Henri se logodise cu vara lui, hotărînd între ei ca nunta să se facă doi ani mai tîrziu, cînd va reveni din Roma ca pictor desăvîrșit. Nu un amor pasionat, ci o simpatie plăcută, dorința părintească și recunoștința ce simțea pentru vara lui Sofia, care îngrijea de bătrîna lui mămă cu o dragoste adevărat filiască, îl îndemnase să ia hotărîrea de a se însoți cu ea. Odată ce aceasta fusese statornicit între ei, cuvîntul îi era așa de sfînt, încît i-ar fi părut o crimă chiar de a se uita cu interes la o altă femeie. Viitorul lui îi părea regulat ca o socoteală aritmetică. Cînd timpul hotărît pentru întoarcere ar fi fost să se apropie, el trebuia să reintre în casa părintească cu cunoștințe mai bogate și talent mai dezvoltat, trebuia să se însoare și să trăiască liniștit din venitul său, ocupîndu-se de pictură ca scop principal al vieții. Un alt viitor nici nu spera și singurele sale visuri și grije sufletești le producea numai întrebarea ce-și făcea ades : dacă va ajunge pictor însemnat sau va fi numărat printre cei mediocri. Căci în omul cel mai modest, care din plecare firească s-a dedat artei sau literelor, arde tainica dorință de a atinge perfecțiunea, pe cînd în toate celelalte ocupații, chiar omul ambițios cutează rareori de a întinde năzuințele sale pînă la culmile cele mai înalte.

Poate că contrastul chiar între naturele deosebite a lui Henri, omul rece și chibzuit, și a lui Mihai, cu mintea frămîntată de aspirații multe și nehotărîte, era tocmai cauza amicii lor, căci astfel se complectau întrucîtva unul pe altul în caractere, avînd avantajul de a se întîlni pe tărîmul comun al admirării a tot ce este mare și frumos.

Cînd, a doua zi dimineată, Henri se duse să vadă pe amicului său, el îl găsi într-o deplină nehotărîre de ce trebuia să facă. Mihai îi spuse de scrisorile primite de acasă, care l-ar fi hotărît un moment să se pornească îndată, dar, pe de altă parte, despre zîmbirea ce-i aruncase frumoasa vecină, despre care îi mărturisise că visase toată noaptea. În față cu aceste, Henri îi dădu sfatul să plece.

— Legăturile familiei și ale patriei sunt eterne, îi zise el ; oricînd și la orice nemulțămire tot la ele ne întoarcem, pe cînd toate celelalte și mai cu samă cele sentimentale ale juneții sunt trecătoare, întîmplătoare și slabe. Cînd unele stau altora împotrivă, totdeauna pentru cele întăi trebuie să ne hotărîm ! Apoi peste cîteva zile mă duc și eu de-a dreptul la Roma și n-aș voi să rămîi tu singur aici în mijlocul unei aventuri care pentru tine este mai serioasă decît pentru altul. Ție îți trebuie totdeauna un suflet amic, căruia să te deschizi și care să te mîngîie și să te deștepte ; plecînd eu, acel amic îți-ar lipsi și ușor te-ai lăsa atras de lucruri plăcute în aparență, la greșeli ce nu-ți este iertat a face.

Aceste motive puse înainte de amicului său produsera efectul dorit asupra lui Mihai, și ei hotărîră ca să mai rămîie încă împreună cîteva zile, pînă la pornirea lui Henri, iar apoi să plece și Mihai în patria sa.

Așa se și urmă. Vecina nu se mai arătase și nici o mai întîlni Mihai nicăire. Cîteva zile trecură și momentul sosi în care Henri trebuia să pornească. Amicii își făgăduiră unul altuia de a-și scrie regulat ori în ce loc s-ar găsi, de a veni să se vadă îndată ce împrejurările le vor ierta aceasta și de a păstra vie și fierbinte amintirea amicii ce-i legase în timp de mai mulți ani. La despărțire, Henri era emoționat, dar știu să se stăpînească, pe cînd Mihai nu-și putu opri lacrimile ce-i udau fața.

Trenul cu care avea să meargă Mihai pleca la miezul nopții și astfel îi mai rămânea încă o zi întreagă de stat în Veneția pentru a se pregăti de pornire.

Întorcându-se acasă, cum trecea pe lângă turnul cel mare numit *campanile* de pe *piazza* Veneției, o buchetieră bătrână se apropie de dînsul și cu ghibăcia ce au aceste femei îi puse un mic buchet în mînă. Mihai, voind să-i arunce o monedă de aramă, bătrîna îi șopti cuvintele :

— Flori și scrisoare — tinereță și amor !

Mihai, deșteptat prin aceste cuvinte, se uită la buchet și văzu că este legat într-o hîrtiuță. În ea sta scris : „*O scînteie produce pojarul, o privire aprinde amorul. Sara lucește luna plină — cîntă muzica în giardinetto și mulți se plimbă în el.*”

Un mare neastîmpăr cuprinse pe Mihai Vereanu după cetirea acestui bilet, căci nu putea avea nici o îndoială de cine era trimis. El își zise că va pleca după cîteva zile, de vreme ce trebuia neapărat să se afle sara la locul însemnat. Pîn-atunci nu avusese a face decît cu femeii ușoare, care nu pun în joc închipuirea ; aceasta era întăia adevărată aventură de amor în viața lui ; cită atragere avea dară pentru dînsul ! De aceea i se părea că oarele nu se mișcă din loc și până ce luna se arată pe firmament o eternitate întreagă se trecu. În sfîrșit veni momentul în care lumea începea a se aduna în giardinetul de pe malul lagunelor și printre cei întăi era Mihai. Însă în zadar privea el cu grijă și cu bătaie de inimă împrejur : persoana dorită nu se vedea nicăiri. O oră întreagă de schinjuitoare nerăbdare se trecuse cînd văzu viind înspre dînsul frumoasa brunetă, a cărui chip îi era așa de viu, întovărășită de o femeie mai bătrînă. Aceasta era slabă și mare de stat și fața ei avea semne adînci, cum rămîn acelor figuri peste care multele emoțiuni ce au trecut au lăsat urme neșterse. Mihai luă loc la o masă apropiată de acea unde se așăzase amîndouă femeile și, în neastîmpărul în care se găsea, abia de îndrăznea să arunce ochii săi din vreme în vreme asupra vecinilor sale. Totdeauna însă cînd se uita la ele întălnea privirile mari ale tinerei femei, care păreau a arde de dor. După trecerea unui timp el auzi cum bătrîna zicea încet cătră tovarășa ei :

— Nu știu unde am mai văzut pe tinărul de la masa de alătura, figura lui nu-mi e străină.

— Poate l-om fi întălnit în vreo biserică sau vreun palat de aici, mamă, răspunse cea tinără. Desigur, el le-a vizitat ca și noi și ca toți străinii.

— Pentru ce crezi, Lucrețio, că el e străin ?

— Așa îmi închipuiesc, răspunse aceasta înroșindu-se.

Din aceste cuvinte rostite într-o limbă italiană pură, fără nici o asemănare cu dialectul venețian, Mihai înțelese că ele erau din altă provincie. Interesul său creștea tot mai mult și la urmă auzi cu mulțămire că femeile se pregătesc a face o preumblare pe apă înainte de a se întoarce acasă. În gondola lui Lazaro el urmă de departe pe aceea a femeilor și cu o nespusă mulțămire asculta glasul Lucreției care cînta încet o romanță italiană.

Cînd reveni acasă, Lucreția era la fereastră. Atunci, apropiindu-se, el îi zise încet :

— Eram să pornesc astăzi în țara depărtată care e patria mea și tu singură m-ai oprit. Pentru tine aş rămînea aici totdeauna. Dacă mă iubești, o, frumoasă vecină, dă-mi voie să-ți scriu ceea ce simțesc și făgăduiește că-mi vei răspunde !

— De vrei să-mi scrii, răspunse Lucreția, aruncă-mi răvașul cu o pietricică pe fereastră și eu îți voi răspunde. De cum te-am văzut am pierdut liniștea mea. Nu te duce de aici dacă nu vrei să fii nenorocită.

— Îți jur că nu mă voi duce cită vreme ochii tăi cei frumoși se vor uita la mine cu blîndeță. Dar și tu rămînea-vei aici ? Limba ta nu e venețiană și patria ta trebuie să fie altă țară.

— Noi nu suntem din Veneția și într-o zi ne vom duce și noi. Caută să fii prudent ca să nu afle maică-mea că te cunosc, căci atunci ar hotări să plecăm îndată. Maică-mea e aspră și nu iartă în veci să se apropie un bărbat de noi. O aud viind, fugi, eu sting lumina !

Lumina se stinse și fereastra se închise.

De îndată Mihai luă hîrtie și scrie vecinei sale. El o întrebă cine și de unde este, dacă se găsește de mult în Veneția, rugînd-o să facă toate chipurile ca să rămîie cît va putea mai multă vreme ; că cunoștința ei îl face fericit ; că pentru întăia oară simte bătînd inima lui ; că

nu credea niciodată că această simțire va fi așa de dulce ; că nopțile visează și ziua întreagă gîndește la dînsa. Apoi o întrebă dacă și ea tot pentru întăia oară simțește amorul și o conjură să-i spuie adevărul. Sfirșind scrisoarea, el legă de dînsa o pietricică ca să o poată arunca în odaia din față. Pentru aceasta pîndi la fereastră prin întuneric și șuieră încet-încet dinaintea lui cu speranță că acest semn va fi înțeles. În adevăr, cînd noaptea înaintase mai mult, el auzi mișcîndu-se încet fereastra vecinei și, profitînd de moment, aruncă scrisoarea. El auzi vuietul unei pietricele căzînd pe marmură și un glas blînd care șopti încet :

— *Grazie, o, grazie infinite !*

Ziua ce urmă el o trecu toată numai în așteptarea întunecului nopței, cînd spera că va primi răspunsul dorit. Biletul îi căzu în odaie, dar nu cuprindea decît două rînduri : „*Toată ziua nu am fost un moment singură ca să pot scrie, voi scrie la noapte !*“

Urmă iarăși o zi lungă, fără nici o veste și fără a o vedea. El cutreieră în grabă palatul ducal, biserica San Marco, piața, galeria de tablouri, în care altfel petrecuse zile întregi cu cel mai mare interes, acuma fără nici o luare-aminte, numai cu speranța de a întîlni undeva pe Lucreția, însă nicăiri nu o zări. Speranțele sale se concentrară iarăși asupra nopții, cînd în adevăr preschimbă cîteva cuvinte și primi răspunsul. În acesta Lucreția îi spunea că îl iubește peste măsură, că niciodată nu știuse ce este amorul ; că în visurile sale gîndise mult la un bărbat ce ar fi să iubească odată, dar că așa de frumos cum este el închipuirea ei nu și-l zugrăvise. Îl rugă, cînd va întîlni-o, să nu se apropie niciodată, nici să trădeze prin cel mai mic semn că o cunoaște, altfel mama ei ar pleca îndată — căci este așa de aspră, încît nu suferă ca un bărbat să se uite la dînsa. Mai cu samă în timpurile din urmă muma ar fi luat samă că ea este mai tristă și ar fi întreat-o de mai multe ori de ce suspină, că întotdeauna cînd îi făcea această întrebare ochii mumei ar fi privit-o cu pătrundere și că sprincenele ei ar fi fost încrețite — semn că presupune ceva. Că el, Mihai,

să-i mai scrie, dar să nu cerce a o vedea pînă peste patru zile, vineri, cînd muma ei s-ar duce la poștă ca să ia scrisorile adresate ei — îmblare ce ar face totdeauna în persoană ; că atunci ea s-ar absenta vreo oră întreagă și că în acest interval el ar putea veni în coridorul casei ei și ar putea vorbi cîteva momente împreună ; că fata ei din casă i-ar deschide ușa, fiind o femeie bună și care o iubește.

Așa urmă corespondența între ei mai multe zile, pînă ce vinerea care era destinată pentru întîlnirea lor sosi. Mihai, care visase în gîndul său că o va strînge în brațe și-i va da întăia sărutare, trecu peste stradă cu o frică în suflet cum o simte acel care pentru întăia oară a să comită o crimă. I se părea că-i pîndit și se uita cu grijă împrejur, temîndu-se ca nu cumva să se găsească pentru ce trece el în casa vecinei sale. În coridorul îngust al casei Lucreția îl aștepta, dar era palidă, tremura și de slabă ce se simțea se sprijinise de zid în fundul cel mai întunecos. Mihai se apropie cu sfială, căci curajul îl părăsise deodată și abia cuteză a-i lua mîna. Așa stătura ei cîtva timp pînă ce, luîndu-și o inimă, începu a-i spune cuvinte blînde, dar fără de șir, după cum îl inspira acest moment. La sfîrșit o cuprinse cu brațul său și o sărută cu înfocare. Ea nu opri pe Mihai și, după un suspin, zise în sfîrșit :

— Ah, nu faci bine !

— De ce nu, iubita mea, răspundea el, tu nu mă iubești ?

— O, dar, însă astă-noapte m-am visat în haină albă de mireasă și aceasta-i un semn rău. Am să fiu nenorocită și am să plîng mult.

În vreme ce ei preschimbau cuvinte dulci, muma Lucreției se opri în drumul ei spre poștă, cuprinsă de o grijă subită. Nu știa ce este, dar simțea că este ceva și se întoarse în pripă acasă. Cînd deschise ușa de afară, ea văzu pe fata ei în brațele unui tînăr care o strîngea duios la piept ; fața ei luînd atunci o espresiune de groază, ea strigă :

— Cine ești, nenorocitele, și ce vrei aici ?

Lucreția ascunse fața în mâini, năbușită de lacrimi, iar Mihai îngălbeni și începu a tremura de frică și de emoțiune.

— Fugi, fugi de aici, cutezătorule !

Strigînd așa, ea luă de mîna pe Lucreția, ce era prăpădită și aproape să leșine, și o duse mai mult cu sila în casă. Iar Mihai se întoarse la otelul său și se aruncă pe pat, ascunzîndu-și fața în perină și neavînd conștiință despre ceea ce se întîmplase și ceea ce trebuia să facă.

Cînd mintea lui se limpezi și își reînfrîșă șirul celor întîmplate, el se opri la o idee. Aceasta era că trebuie să se poarte ca om de onoare, să se ducă la muma Lucreției și să-i ceară fiica de soție. Deși extrem, acest pas îi păru singurul cuviincios pentru dînsul și pentru Lucreția. Astfel, cuprins de cea mai mare agitare, el așteptă ziua următoare și se duse în casa vecinei sale. Care fu însă mirarea lui cînd găsi odăile pustii ! Un bărbat bătrîn și zdrențaros care servea de portar îi zise că doamnele ce locuise în apartamentul de la rîndul întăi s-ar fi pornit în zori de ziuă, fără a lăsa nici un răspuns în urma lor. Mihai ieși plin de mirare și mergea peste piață, schimbînd în minte ideile cele mai opuse și mai deșanțate, cînd bătrîna buchetieră ce cunoștea, apropiindu-se, îi dădu iarăși un bilet. În el, mina cunoscută lui scrisese aceste cuvinte :

„Adio ! Nu mă uita. Scrie-mi la Florenza, unde cred că voi putea lua scrisorile de la poștă. Cit sunt de nenorocită ! O, nu mă uita ! Adio !“

Lucru straniu ! Deși înduioșat, Mihai nu simțea adevărată durere în sufletul său. Iubea el oare pe Lucreția, pe această copilă frumoasă, care apăruse și dispăruse așa de curînd printre șirul de înfățișări ce avea să întîlnească în viață ? El avuse cele întăi emoțiuni care seamănă cu ale amorului și dovedesc o inimă simțitoare. Auzise numai preludivul care pregătește melodia adîncă și cutremurătoare ce a să urmeze. Ora amorului adevărat nu sunase încă pentru Mihai Vereanu.

CAPITOLUL V

Din cele două luni de petrecere în străinătate ce bătrînul Vereanu mai încuviințase fiului său, abia una trecuse cînd Mihai plecă spre țară. În timp de zece zile el parcurse Austria și acum se afla aproape de hotar. La început amintirea Lucreției îi rămăsese vie și sufletul său era cuprins de părere de rău. Cu cit însă se apropia mai mult de patria sa, cu atît alte gînduri îl grămădiră, alun-gînd imaginea tinerei italiene care formase un episod atît de scurt și neînsemnat în viața lui. Locurile au cea mai mare înrîurire asupra aducerii aminte. Revăzînd Vereanu orașelele și satele prin care trecuse cu zece ani înainte ca copil, toate impresiunile de atunci și le reaminti cu nespūsă mulțămire. Dar ceea ce-i păruse mare și chiar măreț atunci, cit de mic i se părea acum ! Ideea însă de a-și revedea patria, de a-și revedea părinții, sora și rudele, apoi moștile tatălui său, Ridicata și mai cu samă Vereniei, unde ca copil se jucase zile întregi prin grădină și pe malul Moldovei, îl înduioșă cu blindetă. Acum trăsura lui se apropia de orașelul ce forma hotarul dintre împărăția austriacă și patria sa. Un șanț larg despărțea amîndouă țările și dincolo se vedeau coline, cîmpii și sate. Inima i se strînse și nu-și putea dezlipi ochii de pămîntul părintesc : i se părea că acolo este țara făgăduinței, unde va găsi fericirea cea mare, spre care inima lui tinăra aspira.

Părăsînd partea nemțescă, trăsura sa trecu peste un mic podet care unea amîndouă țările și la capătul căruia era o poartă închisă, zugrăvită cu colorile naționale. Vizitiul său bătu în poartă și aceasta se deschise scîrțîind. Un militar mare de stat, cu sabie lungă și musteți ascuțite plecate în jos, care trăsese zăvoarele porții, îi zise, puînd mîna la șapcă :

— Pofțiți, cuconașule !

Trăsura trase la o căsuță mică din dreapta, unde era căpitanul de hotar care viza pașapoartele.

— Ce am să fac aici ? întrebă Mihai.

— Să nu vă supărați, cuconașule, răspuse soldatul, dați-mi un bacșiș, și eu voi pune toate la cale. Unde-i pașaportul?

Deși lui Mihai îi păru curios de a vedea pe un militar care cere bacșișuri, el îi dădu bucuros câteva monede și pașaportul, așteptând în trăsura ca să i se deie încuviințarea de a merge mai departe, la han, unde voia să se odihnească câteva ore până a nu porni. După o lungă așteptare însă soldatul veni iarăși la trăsura și-l rugă să se coboare, căci d. căpitan îl pofteste. Mihai se coborî și intră. Într-o odaie cu podul jos și cu pereți scirnavi, mobilată numai cu o măsuță, două scaune de lemn și o canapea îmbracată cu cit rupt în multe locuri, sta un bărbat nalt și subțire, cu musteți și barbișă neagră și nasul cîrn. El avea sabia la șold, haină militărească dizbumbiată și era încălțat cu papuci. Șezînd înaintea mesei pe un scaun, el fuma o sigaretă dintr-un lung ciubucel de trestie și răsfoia într-o condică ruptă ce ținea în mînă.

În țările în care trăise Mihai atîta vreme, el se deprinsese a avea respect de autoritățile publice. Aici însă, toată înfățișarea funcționarului și a localului îi păru atît de comică, încît nu-și putu opri zîmbirea.

— Cum vă numiți? îl întrebă căpitanul fără a ridica ochii asupra lui.

— Stă scris în pașaport, domnule, răspuse Mihai.

— Poate sta scris, dar aș voi să-mi spuneți d-voastră.

Tonul obraznic al funcționarului atinseră pe Mihai care îi zise încă o dată:

— Dacă stă scris acolo, nu găsesc de cuviință a vă mai spune.

— Cam isteț răspunzi d-ta, domnule, unui funcționar al statului în exercițiul funcțiunii sale!

— Răspund cum îmi place, domnule. Te rog fă iute, căci n-am vreme de pierdut.

Aceste cuvinte rostite cu energie și figura serioasă a lui Mihai îmblinziră pe căpitan.

— Apoi numele dumitale e scris așa de rău, încît nu pot ceti, zise el cu glas mai slab.

— Mihai Vereanu mă numesc.

— Sunteți fiul d-nului general Vereanu?

— Dar.

— Pentru ce nu mi-ați spus-o îndată? Vă rog, ședeți jos. Am slujit sub părintele d-voastre. Vă rog, nu vă supărați. Nu știam că sunteți d-voastră. Chiar îmi trimisese răspuns generalul să vă găsească aici o trăsura, să vă înlesnesc plecarea, dacă din întîmplare trăsura d-sale pe care voia să v-o trimeată n-ar fi venit la vreme. Dar vă rog, ședeți (aici împinse celalalt scaun de lemn). Îndată sfîrșesc, trebuie numai să vă trec în condică. Cîteva minute. Nu *afumați*?

— Vă mulțumesc, nu *afum*, răspuse Mihai care, redobîndindu-și buna dispoziție, începu iar a zîmbi.

Căpitanul, cu un condei vechi de pană, se puse a scrie în condică, silabisind cu greu și încet cuvintele ce scria:

— Mi... ha... il... Ver... ea... nu... profesiunea?

— Licențiat în drept.

— Cum?

— Licențiat în drept.

Aici căpitanul se opri, făcu o figură nedumerită și se scărpină cu condeiul după ureche.

— N-avem rubrică în condică pentru li... pentru lici... pentru ceea ce spuneți d-voastră. Nu știu ce să fac.

— Scrieți unde vă place, totuna mi-este.

— Dacă nu vă supără vă voi trece pîntre neguțitori, căci ei au rubrica cea mai mare.

— Prê bine, numai treceți.

După ce sfîrși de scris, căpitanul îl mai întrebă:

— De unde veniți?

— Din Italia.

— A, frumoasă țară! Italienii sunt frații noștri, tot din Traian se trag. Și aveți să stați de-acum la noi, nu vă mai întoarceți?

— Așa socot; mi-am sfîrșit studiile.

— Îmi pare bine, îmi pare bine. Cred vă vor numi vreun procuror la Curte. Toți tinerii cu carte se fac procurori. Și-apoi d. general are trecere — poate chiar la Curtea de Casație! Am sfîrșit de scris, poftim pașaportul, dar nu vă duceți încă — măi Gheorghe, dă-ne cîte o cafea turcească!

Aceste din urmă cuvinte ale căpitanului erau adresate soldatului ce păzea poarta țării și care toată vremea stătuse în odaie la ușă.

— Dacă mi-ați da voie, eu m-aș duce îndată, mă cam grăbesc, șopti Mihai, care se săturase de a convorbi cu funcționarul de hotar.

— Ferească Dumnezeu! Nu vă dau voie, cum se poate? Aveți să luați o cafea și să afumați o sigară. Ei, ați stat mult *înuntru*? Ce mai veste pe acolo?

— Bine, slava Domnului, răspunse Mihai, vorbind acum și el în soiul căpitanului.

— Cică nu-i tocmai bine. Aud că se bat rău pe unde ați fost d-voastră.

— Nu știu nimica. În care țară?

— Acolo în... Doamne — cum se cheamă — acolo unde... este un fel de pînză care seamănă cu numele țării aceia...

— În Olanda?

— Ba nu, pînză mai proastă...

— A! America?

— Dar, dar, America. În America cică se bat rău.

— Se cam bat. Dar America e dincolo de Oceanul Atlantic.

— O fi, dar tot se bat. Cică se ucid pentru bumbac (aici zîmbi cu necrezare). Oare drept să fie?

— Dar, pentru bumbac.

— Ai dracului nemți!

Soldatul adusese cafelele. După ce își sfîrși ceașca, Mihai Vereanu rugă pe căpitan să-l ierte, fiindcă e grăbit, și cu mare greu scăpă de amabilitățile sale.

Cînd ieși să se urce iarăși în trăsură, înaintea casei căpitanului trăsese o alta ce ieșea din țară. Din ea se coborî un om nalt, cu barba sură și fizionomia aspră. Cum văzu acesta pe Vereanu, ochii săi se ațintiră asupra sa. Lui Mihai această figură îi făcu un efect neplăcut. După cîteva momente, acest domn care intrase la căpitan ieși afară și mai aruncă o privire lungă, pătrunzătoare asupra lui Vereanu.

— Cine-i acest om? întrebă Mihai pe soldatul cel de la poartă.

Acesta îi aduse răspuns de la căpitan că ar fi unul Manoli Sirbu.

„Nu știu pentru ce figura acestui om îmi dă fiori“, își zise Mihai în sine, în vreme ce trăsura, intrînd în oră-

șelul de hotar, îl duse la cel întăi han, pe care sta scris: *Otel pentru nobleță*.

Cînd, cu zece ani înainte, Mihai părăsise țara și trecuse prin acest orașel, el măsesse o noapte tot în acea casă și acum își aduse aminte că otelul se numea pe atunci *Han bun și curat* și că proprietarul era un român bătrîn. Hangiul de acum era un evreu și numele se schimbase. Însă deși hanul devenise acum un otel pentru nobleță, totuși departe de a se preface în bine, el perduse mult din curățenia sa. Evreul îndemnă pe Mihai să rămîie la el peste noapte și-i propuse a-i transporta cu trăsura lui la Vereni în timp de o zi de vară. Dar Mihai nu voi nici-decum să aștepte, ci, plin de nerăbdare, el se hotări să pornească chiar în acea noapte. Fiind aceasta prin puțință numai în căruță de poștă, el se duse singur ca să comandeze căruță și cai. Casa poștei era însă închisă și un surugiu îi spuse că s-ar fi dus căpitanul la vînat, nu departe de oraș. De îndată Mihai merse pe urmele lui și, într-o mirește din apropiere, văzu mai întăi un cine de vînat, care se opri la vederea lui, dînd din coadă. Apoi auzi din depărtare un glas care striga cînele. Închipuindu-și că acesta trebuie să fie al căpitanului, el îi strigă după obiceiul vîntătorilor: „Hep! Hep!“ și tot astfel îi răspunse și glasul. Cînd se apropie vîntătorul, care era în adevăr căpitanul de poștă, Mihai îi zise:

— Cai și căruță de poștă îmi trebuie îndată!

El singur era prins de mare mirare de chipul cum trebule să se adreseze la autorități.

— Iaca vîn, răspunse căpitanul și în curînd ajunse la Mihai. Unde vă duceți?

— La Vereni!

— Aveți patru poște bune. Mai cu samă cea de pe urmă e cît două și mai bine, fiindcă nu merge pe drumul mare, ci pe căi lăturalnice. Poftim să vă dau blanchetul. Cînd vreți să plecați?

— Cînd a răsări luna, cam pe la zece.

— Bine, poftim!

Amîndoi merseră în tovărășie la casa căpitanului de poștă. Aflînd acesta că are a face cu fiul generalului Vereanu, la care fusese odată vechil pe moșie, care-l aju-

tase la nevoie și prin care fusese numit în postul de căpitan de poștă ce ocupa acum, el simți o mare bucurie.

— Să veniți numaidecît la mine în gazdă, cuconașule, până ce veți porni. N-oi suferi nici într-un chip să trageți aiurea. Cuconul Vasilică, părintele d-voastre, mi-a făcut mult bine și toată viața mea i-oi fi recunoscător. He! Mult bine mi-a făcut cuconul Vasilică!

Pe drum îi spuse cum odată, cînd o neguțitorie de care se apucase ieșise rău și-l adusesese aproape de ruină, generalul Vereanu, la care se adresase, îl luase vechil la moșie, că-i dăduse o parte din ciștig, că îl ajutase să mărite trei fete ce avea; că acum cînd îmbătrînise, prin protecția lui fusese numit aici la poștă, unde trăia cu nevasta sa; că aceasta se va bucura mult cînd va vedea pe fiul binefăcătorului lor, că negreșit să-i facă favoarea de a ședea la dînsul pînă la pornire, căci nu i-ar ierta cugetul niciodată să fi lăsat pe Vereanu să petreacă aiurea decît la casa lui. Și bătrîna Casandra, soția căpitanului, era bucuroasă de a vedea pe fiul cuconului Vasilică, de care auzise atît de deseori vorbind în casa boierului, și se duse la bucătărie să-i gătească cea mai bună mîncare ce ar fi putut face în grabă. Mihai, mișcat de prevenirea bătrînilor, primi ospetia lor și petrecu cu dînsii cîteva ore pînă ce noaptea căzu. Iar cînd luna se arătă pe cer, o căruță de poștă cu doi cai, cei mai buni din grajd, mînați de surugiul cel mai voinic, trase la ușa și Mihai se urcă înlăuntru. Bătrîinii îi gătiră toate cele trebuitoare cu îngrijire părintească, îi urară cale bună și Mihai se despărți de dînsii mișcat.

— Să dau drumul cailor? întrebă surugiul pe Mihai, cînd căruța ieșise din orașel.

— Să mii cît vei putea, voi să fiu acasă înainte de a răsări soarele.

— Lăs' pe mine, cuconașule, răspunse surugiul și strigă la cai, care porniră la goană.

Pămîntul părea că fuge sub picioarele cailor, surugiul plesnea din harapnic și striga, iar Mihai era plin de fericire.

Toate închipuirile frumoase cu care văzuse țara lui din depărtare îi păreau întrecute încă de realitate. Căruța de poștă care gonește noaptea în zbor răpede, suru-

giul cel îndrăzneț ce-i vorbea lui și vorbea cailor în limba sa particulară, de care își adusesese aminte cîteodată ca prin vis, pămîntul și satele cu înfătoșarea lor sălbatecă, toate îi aprindeau fantazia.

Poșta întăi, a doua, a treia se urmasse cu pripă. Mai avea încă una și era să ajungă în casa părintească. Însă acum drumul era mai rău, lumina lunii dispăruse după nouri groși și întunecați ce acoperise cerul. Un vînt răcoare începu să bată și oboseala îl cuprinse. O oară s-a fi trecut de cînd părăsise poșta din urmă și la întrebările sale repetate surugiul îi tot răspundea că mai au *mult, mult!* Odată numai căruța, izbită de o rădăcină de copac, sări în sus și recăzu sfărmată la pămînt.

Mihai căzuse de o parte și surugiul de alta, iar caii alergase înainte cu oiștea ruptă.

— V-ați lovit, cuconașule? îl întrebă surugiul.

— Nu, puțin. Ce facem de-acum?

— Știu și eu? Ce-a da Dumnezeu, că-i întuneric, nu văd nimica.

— Caută de prinde caii.

Aceștia alergară o scurtă vreme, iar apoi, simțind că nu mai trag căruța, se întoarseră de la sine înapoi și se lăsară prinși de surugiul lor.

— Văd o lumină în depărtare, zise Mihai.

— Și eu văd, dar nu știu ce-o fi, răspunse surugiul.

— Eu încalec pe un cal și merg într-acolo. Tu sui pe celalalt și mergi înapoi la poștă de adă altă căruță. Culege cînd te-i întoarce lada cu lucrurile și vino de mă ia de acolo unde-i lumină. De nu mă-l găsi, să știi că am aflat chip să merg mai departe. Trage drept la curte la Vereni. Te-oi mulțami bine.

Surugiul clătină din cap.

— Mă tem să vă las singur; noaptea-i neagră, o furtună se pregătește și sunt făcători de rele pe aici.

— Am la brîu un pistol încărcat, du-te și fă cum ți-am spus.

Surugiul încălecă pe un cal și plecă îndărăt. Mihai se sui pe celalalt și se îndreptă spre lumina ce se zărea în depărtare.

Calul lui Mihai gonia aprins în fuga cea mai mare peste ogoare și cîmpii. Mihai, fără șa, ținîndu-se de coama

calului, cu părul fluturînd în vînt, îl îndemna să alerge mai tare încă.

Vîntul sufla acum cu vuiet grozav și tunetul începu a bubui pe ceruri în depărtare. Obosit, înotînd în sudori, Mihai sosi la locul de unde se zărise lumina. Pe cîmp ardea un foc mare, în jurul căruia erau așezate multe șetre de țigani. Cîțiva din aceștia, bărbați și femei, care dormeau lingă foc, văzînd că un călăreț venise la ei, săriră asupra-i și-l încunjurară.

— Dă-te jos de pe cal ! îi strigă unul.

— Dă tot ce ai la tine ! strigă un al doilea.

— Fugiți toți sau dau foc ! răspunse Mihai, îndreptînd pistolul spre dîșii.

Lășeii schimbară cîteva cuvinte într-o limbă necunoscută, dar nu se depărtară. Mihai sta cuprins de groază în mijlocul acelor figuri negre asupra cărora bătea lumina gălbie a focului, cînd deodată o femeie mare de stat, cu părul despletit și cu un fes roș pe creștetul capului sări între dîșii.

— Încolo, dancilor, încolo ! le strigă ea. Un fir de păr să nu-i stricați. Dă-te jos, coconășelule, și să nu-ți fie frică, că eu sunt aici. Coboară, Mihăițică, și vino la mine.

Lășeii se depărtară, ascultînd glasul poruncitor al femeiei, iar Mihai, prins de mirare de-a auzi numele său rostit de acea ființă cu chipul deșantat, se dădu jos de pe cal. Femeia îl luă de braț și-l duse în una din șatre. Acolo ardeau în mijloc cîteva vreascuri uscate, iar deasupra focului era un ceaun rezemat pe pirostrele. Femeia îi întinse un lăicer pe pămînt și Mihai, surprins de oboseală și emoțiune, se lăsă jos pe el. Țiganca se așază pe un scăunăș la capul lui.

— Multă, multă vreme n-ai fost aici, drăguțul mamei, începu a șopti femeia. Te-ai dus copilaș, ia atîtica, și te întorci mare și frumos. Aoleu ! Mult îmi ardea inima să te văd. Eu acu am îmbătrînit și m-am sluiț și tu, frumușelule, te-ai făcut voinic. Mulțămesc Celui-de-Sus că te-am văzut până a nu muri.

— Cine ești tu, femeie, îi zise Mihai, și de unde mă știi ?

— Te-am știut prunc de fiță și ți-am prorocit atunci o viață alta decît a celorlalți oameni. Ești merit a fi alt-

mintrelea decît gloata, căci cînd te-ai născut inima ta se zbătea tare. Multe te așteaptă și multe vei simți. Dă-mi lanțul de la gît și-ți voi prevesti viitorul.

— Na-ți lanțul și spune-mi ce m-așteaptă.

— Bea din astă cupă și ascute-ți mintea să-nțelegi ce ți-oi spune.

Mihai bău dintr-o cupă și simți că ceva răcoare îi trece prin tot trupul, mintea lui se aprinse și toate din juru-i luară forme fantastice. Deși treaz, el se simțea ca sub imperiul unui vis, fără putere de a se deștepta. Două fete pe jumătate goale intrară acum în șatră, din care una suflă în focul ce începea a se stinge, iar alta vărsă apă în ceaun. Bătrîna luă o mină de cenușă și presură pe fața apei, șoptind cuvinte de farmece. Apoi muie mina în apă și stropi în toate părțile, în vreme ce fetele se așezară cu picioarele încrucișate la ușa șatrei și cu ochii țintiți asupra bătrînei.

— Dă-mi mina, frumușelule, să-ți spun ursita. Of ! Tinerele ! În grădina ta e ascunsă o comoară cu o peatră scumpă, scumpă... un diamant strălucit și scump, și rar... Tu știi că este și-l cauți... una frumușică, bălaie te ajută... o să-l găsiți ?... Nu, căci ea plînge și lacrimile îi acopăr vederea... Cine vine acum ?... Fugi, căci inima îi e mai neagră decît părul capului... Blăstem ei... amar ție !... Unde fugi ? Aruncă-ți săgeată otrăvitoare... Uitat-ai diamantul ?

— Săgeată otrăvită... diamantul ? Care diamant ? șoptea Mihai cu ochii arzători.

— Cine vine acum ? urmă bătrîna cu figură solemnă. Tu o știi de mult ! Sărmana nesocotită, sărmanule nesocotit ! Singele apă nu se face, ci trece din neam în neam !... Întuneric și moarte ? Nu !... Năsip și pustiu... noapte... în loc de soarele zilei diamantul îți lucește iarăși... Îl cauți, nu ai uitat de el ? Îl cauți, singur îi ni-merești locul ! Of ! Norocosule !

Ochii femeiei ardeau ; chipul ei era impunător și Mihai se ulța rătăcit la dînsa, cu închipuirea aprinsă, ca într-un vis fărmeecat.

— Spune lămurit. Ce șoptești de diamant și de moarte ? Spune, vrăjitoare, dacă știi să pătrunzi noaptea viitorului.

Nu mă amăgi cu vorbe fără șir. Ce este diamantul, ce este săgeata otrăvită, spune și nu mă ameți mai mult încă.

— Eu zic ce văd și ce-mi arată duhurile nopții. De la mine nu știu nimic. Ascute-ți mintea și vei înțelege ce-ți zice Neacșa țiganca.

În acel moment mai multe glasuri zgomotoase se auziră la ușa șetrei și câteva cuvinte rostite cu putere străbătură înlăuntru.

Bătrîna se întoarse cu îngrijire, apoi luînd o altă cupă în mînă :

— Bea, bea, zise ea lui Mihai, și vei afla ce dorești.

Mihai puse cupa la buze, dar ca prin farmec gîndul lui se încălzi, pe ochi se lăsă o noapte neagră fără visuri, trupul i se întinse și capul îi căzu pe braț, greu ca plumbul.

CAPITOLUL VI

— Trezește-te, cuconașule, trezește-te ! Soarele a răsarit pe ceruri, trezește-te !

Așa striga surugiul către Mihai scuturîndu-l cu putere. Mihai deschise ochii :

— Unde sunt ? Cine ești ?

— Eu sunt, surugiul. Am venit cu altă căruță de la poștă și am cules lada cu lucrurile de pe drum. Te-am găsit culcat în mijlocul cîmpului pe manta și calul legat de un copăcel în apropiere. Ai căzut de oboseală și ai avut noroc că furtuna s-a ținut departe, căci puteai să găsești moartea aici.

Mihai se ridică pe jumătate, privi împrejur și se văzu în adevăr în mijlocul unei cîmpii ; lingă o tufă văzu un cal legat cu o frînghie de un copăcel și păcînd iarbă ; lingă dînsul figura unui om și mai încolo o căruță cu doi cai. Văzu că a dormit pe cîmp, învălit în mantaua sa de drum, cu capul pe o brazdă de iarbă. Întâi nicidecum

nu-și putu da seamă unde este și abia o privire lungă ce aținti asupra omului care-l deșteptase îl făcu să-i recunoască figura. După repetatele încredințări ale acestuia că el ar fi surugiul, amintirea începu a-i reveni cu încetul. El își aduse aminte despre sosirea lui în țară, despre întăiele figuri ce le văzuse, de plecarea lui din orașelul de hotar și, una după alta, de toate, până la stricarea căruței și încălicarea sa pe calul de poștă, dar mai încolo ideile i se încurcau. Surugiul îi spuse că l-a lăsat alergînd pe unul din cai peste cîmpuri spre o lumină din depărtare, că el singur s-ar fi întors la poștă călare pe celalalt cal, că ar fi ajuns acolo pe cînd începea a se lumina de zi, că îndată ar fi luat altă căruță cu care ar fi venit în goană, că ar fi văzut calul lui Mihai legat de un copac și că îndată l-ar fi văzut și pe dînsul dormind ; că s-ar fi temut întâi să nu-l fi aruncat calul jos și să i se fi întîmplat ceva, dar că s-ar fi încredințat apoi că el doarme ; că Mihai trebuie să fi fost foarte ostenit pentru a descăleca noaptea pe cîmp și a se culca, de vreme ce putea veni ploaie și furtună.

Mihai se sculă, simțindu-se obosit, și se sui în căruță. El bău din plosca de rachiu a surugiului și trupul i se încălzi. Ceasornicul îi arătă că erau șese oare de dimineață. Surugiul înhămă tustrei caii și căruța reîncepu a goni pe cîmp, până regăsiră drumul. Mînînd bine, în o oară, mult două, după încredințarea surugiului, el trebuia să ajungă la Vereni.

Mișcarea deșteptase cu totul pe Mihai și acum își aducea aminte de șatrele țiganilor, de femeia cea mare cu figura stranie care-l luase în cortul ei, de prorocirea ce-i făcuse, însă fără a ști cu hotărîre dacă nu fusese un vis. Și această îndoială dispăru peste puțin cînd, din lipsa lanțului de aur, toate amănunțimile întîmplării nocturne i se reînfătoșară, dar nu-și putea explica cum de rămăsese singur în mijlocul cîmpului și ce făcuse întreaga ceată de țigani. Ceea ce-l preocupă însă mai mult era prorocirea femeiei, acele cuvinte tainice, fără șir și înțeles. Diamantul ce trebuia să caute și să găsească, care pentru dînsul nu era decît simbolul unui ce necunoscut, îl impresionase mai mult din toate cele ce-i spusese Neacșa. Cu aceasta se ocupau gîndurile lui, căutînd a-i da un

înțeles, căci Mihai, deși crescut în ideile moderne de ne-crezare și cercetare, totuși păstrase în sufletul său, sub pățuri de cunoștințe reci, un fond de superstiție ascunsă, luată cu dînsul din copilărie, superstiție pe care creșterea occidentală nu o poate dezrădăcina cu totul nici în țările unde cultura luminează de seculi, cu cît mai puțin la dînsul, care o moștenise în leagăn și o hrănise cu o închipuire vie și fierbinte. Gîndul la prorociriile femeiei l-ar fi preocupat încă mult, dacă deodată, cum se urcase căruța pe un dîmb, n-ar fi văzut în față frumoasa panoramă a văiei Moldovei și deoparte satul Verenii cu casa și grădina părintească. Fața lui se lumină deodată, inima i se strînse, un fior de plăcere îi trecu prin tot trupul și șirul gîndirilor se rupse cu violență. Cine va descrie simțirea ce-l cuprinse la această subită priveală? Ah! Multe momente de entuziasm are omul în viață, multe procură abnegarea, ambiția, gloria și mai presus amorul, dar nici unul nu e așa de înălțător, nici unul nu se poate asemăna cu momentul în care un tînăr cu suflet simțitor și închipuire vie își revede casa părintească ce părăsise ca copil, locul unde și-a petrecut timpul de aur al vieții ome-nești! Iată riul pe malul căruia se jucase, iată moara din sat, iată bisericuța, iată grădina cu poarta mare de stejar, iată printre copaci casa unde s-a născut.

Amintirile toate nu le putea cuprinde deodată mintea sa și el nu simțea decît o fericire neliniștitoare.

Mihai zise surugiului să nu tragă în curte, ci la porțița mică a grădinei, căci voi să intre pe jos, să facă familiei sale o surprindere și o plăcere mai mare.

Sub gardul tufos al grădinei Mihai se coborî din căruță și, porțița fiind închisă, el sări pe deasupra și intră.

Pentru a ajunge la terasa casei trebuia să treacă prin toată lungimea grădinei. Fiecare alea, fiecare boschet și copac era o amintire pentru dînsul. Păsările cu voioasa lor cîntare păreau a-i ura bună-venire și el pășea înainte pătruns de o fericire nespūsă. Un bătrîn cu părul și barba albă, încujbat sub greutatea anilor, venindu-i înainte, el recunoscu pe Niță grădinarul, care de atîte ori îl luase în brațe zicîndu-i că tot astfel ținuse odinioară și pe cucu-nul Vasile Vereanu!

— Ce faci, moș Niță, ești sănătos? îl întrebă Mihai. Îmi pare bine că te găsesc tot aici, cum te-am lăsat.

— D-ta ești, cuconașule? răspunse acesta, recunoscîndu-l după un moment de îndoială. D-ta ești? Of, îmi pare bine că a dat Dumnezeu să te mai văd pîn-a nu muri! Gîndeam că m-oi duce și că n-oi mai ave parte să văd pe cuconașul cel mic. Doamne! Ce bucurie au să aibă boierul și cuconița! Mă duc să le spun... și bătrînul se găti să plece înainte, ștergîndu-și o lacrimă din ochi.

— Stăi, moș Niță, nu te duce, îi zise Mihai emoționat și el, voi să nu știe nime de venirea mea, căci nu mă așteaptă încă. Rămii și-mi mai spune.

Și Mihai se puse a vorbi cu bătrînul grădinar care nu-și putea ascunde bucuria. Chiar după ce se despărți de el, mergînd mai departe, Niță se uita după dînsul cu o zîmbire de plăcere.

În alea pe care mergea Mihai acum, el văzu de departe o femeie viind spre dînsul.

Inima i se strînse... cine putea să fie? Dar el nu o cunoștea. Era o blondă tînără și frumoasă ce nu văzuse nici-odată. Mihai o salută și ea răspunse cu o mișcare de cap rece și fără a manifesta nici o curiozitate de a ști cine este acest necunoscut.

În alte timpuri, o așa neașteptată întîlnire l-ar fi intrigat peste măsură, dar acum sufletul lui era plin cu altele pentru a se opri la acest gînd. Abia făcuse cîțiva pași mai încolo, cînd văzu o copilă tînără cu haina albă alergînd prin grădină. Era Luțica, care voia să ajungă pe guvernanta ei ce mersese înainte. Văzînd-o, Mihai o recunoscu îndată și se ascunse după un copac. Cînd Luțica se apropie, el îi sări înainte și o prinse cu amîndouă brațele. Copila dădu un țipet de spaimă, apoi, după o scurtă îndoială, îl recunoscu și-l strînse în brațe.

— Tu ești, Mihai, tu ești, o, cît sunt de fericită! Nu te așteptam încă. Miss Mary, Miss Mary, veniți degrabă! Ți-am sfîrșit portofoliul. Ce mulțămiiți au să fie părinții noștri! Haidem iute! S-au sculat toți. Tocmai au să ne cheme la cafea. Haidem, haidem!

Și copila începu a sări în sus și a bate în palme de bucurie. Apoi, luîndu-i mîna, se puse să alerge spre casă. Mihai abia putea să o urmeze, atît i se strîngea inima de

emoțiune. Cînele Balaban care sta culcat pe terasă, văzînd o figură necunoscută, se uită întîi la dînsul cu îndoială, însă mirosindu-l și văzînd în ochii lui o figură amică, se puse a-i linge mîna și intră odată cu ei în salon. Generalul și cucoana Sevastița, care stăteau amîndoi la masă, își întoarseră privirile spre ușa ce se deschidea, se ridicară de pe loc și-i deschiseră brațele lor.

O, dulce moment al revederii !

CAPITOLUL VII

În cîteva zile, vestea despre întoarcerea lui Mihai Vereanu se împrăștiase pe la toate moșiile învecinate, de-a-colo la capitala județului, de unde apoi și la orașul însemnat unde locuia generalul Vereanu și toată lumea era doritoare să revadă pe Mihai, care fusese absent din țară un timp îndelungat. Săndulachi Dospin lăsă să treacă vro opt zile pînă-a nu merge să-l vadă, pentru ca să nu simtă Mihai că dragostea bătrînului era așa de mare pîntru dînsul.

Într-o duminică, Săndulachi, gîndind că a trecut timp îndestul, veni la Vereni. Tot atunci și un alt vecin, Neculai Covrig, se duse cu soția și fiul său Todiriță în vizită la generalul Vereanu. Neculai Covrig îmbătrînise în agricultură. El fusese întîi vechil pe la proprietari mari, apoi arendaș, cu vremea, îmbogățindu-se, cumpără o moșie de veci, se însură cu o fată de arendaș binișor înzestrată și trebile mergîndu-i din ce în ce mai bine, acum avea mai multe moșii ale lui și era considerat între cei mai bogați proprietari ai județului. Fiul său, după cîtiva ani în care fusese într-o școală privată, neputîndu-se deprinde cu studiul, se întoarse la țară și gospodărea pe lingă tatăl său, a cărui copie credincioasă era și la chip și la suflet. Sosind la curtea din Vereni, Neculai Covrig sărută mîna cucoanei Sevastiței, închinîndu-se la dînsa cu cel

mai mare respect, și abia îndrăzni a atinge mîna ce-i întindea generalul. Cucoana Săftica Covrig se simțea asemenea foarte onorată că cucoana Sevastița îi întinsese mîna și ședea dreaptă și neclintită pe scaunul ce i se oferise. Iar Todiriță imita pe tatăl său în toate mișcările.

Abia începuse convorbirea, cînd sosi și Săndulachi. Mihai, auzînd că este moșul său care a venit, îi sări înainte voind să se arunce în brațele lui. Însă bătrînul, stăpînindu-și bucuria, îi zîmbi numai și îl sărută pe frunte destul de rece, zicînd că-i pare bine a-l vedea sănătos și voinic.

Văzînd aceasta, cucoana Sevastița, care nu prea iubea pe Săndulachi, îi arătă nemulțămirea sa prin o privire mai rece încă decît obicinuit. Dar Săndulachi era un om curios, lui nu-i displăcea să fie primit cu răceală, el era nemulțămît de a fi primit cu prea multă prevenire, căci își închipuia că aceasta este simulată, numai în vederea vreunui interes.

— Tocmai voiam să vin la d-ta azi, moșule, începu Mihai. Am ajuns de o săptămînă și eram doritor să te văd, vorbeam tocmai...

— „Cînd vorbești de lup, lupul la ușă“ răspunse Săndulachi. Știam eu că verișoara nu te va lăsa să te depărtezi deocamdată și am venit singur. Bre ! Că mare te-ai mai făcut ! Și mustețile sunt binișor răsărite.

— Trebuie să fiți de o vîrstă ca fiul meu Todiriță, cucoane Mihăiță, așa-i Todiriță ? zise Covrig.

Așa, babacă, răspunse Todiriță făcînd o mică mișcare pe colțul de scaun unde ședea și învîrtindu-și pălăria de pislă în mîni.

— Cuconul Mihăiță trebuie să fie cu un an mai mare, zise cucoana Săftica, căci știu bine că cucoana Sevastița ne-a făcut cinstea să vie la noi la Bortești cînd eram tocmai asupra facerii și mi-a zis atunci că copilașul dumisale era să fie întărcat. V-aduceți aminte, cuconița... cînd v-a apucat o ploaie mare în pădure...

— Îmi aduc, îmi aduc, răspunse cucoana Sevastița.

— Bine zici, Safto, întîmpină Covrig, cuconul Mihăiță e cu un an mai mare. Știu că s-a născut tocmai în anul cînd locustele ne prăpădise pe toți.

— Aşa-i, răspuse generalul.

— Ne-am jucat amindoi ca copii împreună, zise atunci Mihai, adresându-se către Todiriță.

— Dar, domnul meu, ne-am jucat, răspuse Todiriță, și cu demoazela m-am jucat...

La aceste cuvinte Covrig aruncă o privire de muștrare lui Todiriță, care se înroși de ceea ce zisese, pe când cucoana Safta zîmbi multă vreme.

— Duda e bine și sănătoasă ? întrebă îndată Covrig pe cucoana Sevastița.

— Copila e bine, răspuse aceasta, trebuie să fie în grădină cu guvernanta.

Urmă o tăcere de câteva secunde.

— Cum s-arată pînea pe la d-voastre, domnule Covrig ? întrebă atunci generalul, pentru a schimba vorba.

— Frumos, foarte frumos, răspuse acesta. Și la d-voastre am văzut lanul cel mare în cea mai bună stare. Numai pentru popușoi ne-ar trebui o mică ploaie.

— Barometrul zice că o să avem ploaie.

— Așa credeți ? Mie mi-a spus un cioban că, după cum a luat sama la oi, nu-i nădejde de ploaie pîn' mai încolo.

— Mai multă încredere am în barometru, zise generalul.

— Eu nu-l cunosc, pe la mine n-a venit, răspuse Covrig.

O zimbire trecu pe buzele întregii familii Vereanu.

— Barometrul e o mașină pentru ploaie, întîmpină Todiriță.

Acum se înroșiră Covrig și cucoana Safta.

Pentru a curma această convorbire, Mihai propuse lui Todiriță să facă o primblare cu dînsul prin grădină. Acesta, după ce văzu o mică mișcare de aprobare în ochii tatălui său, luă brațul ce-i oferea Mihai și amindoi ieșiră. Nu se primblară mult timp în grădină și întîlniră pe Luțica împreună cu Miss Mary. La vederea lor, Todiriță Covrig se înroși și n-ar fi avut curajul să se apropie de ele dacă nu ar fi fost dus de Mihai.

— Vă aflați bine, demoazelor ? se adresă Covrig către dame.

— Bine, mulțămim, răspuse Luțica.

— De mult nu am avut onoarea să vă văd, demoazelo !

— De mult.

— În această grădină ne-am jucat împreună ca copii, urmă Covrig deviind tot mai îndrăzneț.

— Îmi aduc aminte.

— Mai este scrînciobul cel vechi în boschetul de lingă lac ?

— Este altul nou, răspuse Luțica.

— Să mergem spre scrînciob, zise atunci Mihai și cu toții se îndreptară spre păduricea cea obscură în mijlocul căreia se afla lacul.

Pe drum, văzînd Covrig că Mihai culegea flori și le oferea guvernantei, se puse și el a oferi câteva Luțicăi, urmînd a vorbi mai departe și puînd pe ici, pe colo cîte o vorbă ce-și închipuia a fi de mult spirit și de care rîdea el însuși cel întîi. Ajungînd la boschet, Covrig propuse damelor să se așeze în scrînciob, căci el voia să aibă onoarea de a le legăna singur. Luțica, după ce consultă din ochi pe guvernanta ei care-i făcu un semn ce însemna că nu se opune, primi propunerea lui Todiriță, pe cînd Miss Mary, care nu iubea această petrecere, se așază cu Mihai pe o bancă din apropiere.

În vreme ce Luțica se lăsa cu mulțumire a fi legănată de Todiriță, care totdeauna cînd răpezea scrînciobul mai tare rîdea cu hohot, împărtaşînd astfel și el în felul său plăcerea copilei, convorbirea între Miss Mary și Mihai era de natură mai puțin naivă. O observare a englezei despre florile ce-l oferise Mihai aduse pe acesta a-i vorbi despre unele grădini frumoase ce văzuse în Italia și de la aceasta el se întinse în o descriere de impresiuni ce avuse în această frumoasă țară. Miss Mary îl asculta cu mare mulțumire ; iar cînd Mihai, viînd a vorbi despre Veneția și își reaminti pe Lucreția și toate împrejurările și simțirile legate cu acel chip, o umbră trecu peste fruntea lui și vorbele ieșeau fără legătura de idei ce avuse pîn-acum, Miss Mary, ridicînd ochii săi albaștri, îi ținti un moment cu surprîndere asupra lui, ca și cînd ar voi să-i cetească în fața cauzei acestei distrațiunii.

— Amîntirile Veneției nu vă sunt atît de vii ca celelalte, zise ea atunci.

— Ba sunt încă prea vii, întâmpină Mihai; însă...

Mary se mai uită încă o dată la dînsul, apoi simțind că fără voie o roșeață îi colorează obrajii, ea schimbă iute convorbirea și, sculîndu-se, se adresează către Covrig.

— Domnul trebuie să fie obosit, zise ea.

— Eu, obosit! răspunse Covrig cu entuziasm, deși sufla greu. Aș putea să dau pe demoazela în scrînciob până mîni și nu m-aș osteni. Demoazela e ușoară ca o pană.

— Ceva mai grea, domnule Covrig, răspunse Luțica.

— Ba, pre legea mea, demoazelo, să n-am parte!...

— Destul scrînciob, curmă iar Luțica, vă mulțumesc pentru amabilitatea d-voastre. Gimnastica scrînciobului ostenește cu vremea, mai cu seamă cînd cineva nu-i tocmai musculos de natură.

— Nu vă uitați că par a fi cam uscațiv, eu sunt tare cît un zmeu. Pot s-o dovedesc cînd veți voi.

— Dacă-i așa, atunci să ne întrecem în fugă. Iaca, aleea astă e dreaptă ca o sfoară. Cine va ajunge din noi cel întâi la statua din capăt va câștiga.

— Bine, mă prînd, răspunse Covrig, deși era cam îngrijit că nu va izbuti.

— Cineva trebuie să fie judecător între d-voastre, zise aici Mihai. Miss Mary va binevoi a merge cu mine în capătul opus ca să vedem mai bine cine va sosi întâi. Noi vom da semnalul plecării cu o batistă. Și Mihai, luînd brațul englezei, se îndreptă cu dînsa spre statua ce era țintă alergării.

În vreme ce Covrig, așteptînd semnalul, se răsuflea a-dînc spre a se pregăti, puîndu-și tot amorul propriu în acest succes ce spera, Mihai zise pe drum către Mary:

— Pentru ce ați curmat dinioarea convorbirea noastră în mod așa de subit?

— Legănarea în scrînciob trebuia să aibă un sfîrșit, răspunse engleza evitînd orice explicație.

Mihai nu întâmpină nimic și, ajungînd acum amîndoi la locul hotărît, o rugă să dea semnalul cu batista. Mary o mișcă de cîteva ori în aer și în același timp Luțica și Covrig o porniră la fugă. Cîteva secunde ei se țînură unul lîngă altul, apoi Luțica, sprintenă și ușoară, păru că zboară pe dinaintea lui Todiriță și-l lăsă cu mult în

urmă. După dînsa sosi și Covrig, roș la față și gîfîind de mult ce i se tăiase răsufllarea.

— Ești bătut, am cîștigat, domnule Covrig, îi strigă Luțica, învață altă dată a nu te mai pune cu mine.

— M-ați... bă... tut... acum... dar altă dată... tă... vom vedea, răspunse Covrig, respirînd greu și rușinîndu-se tot mai mult, văzînd zîmbirea ironică a Luțicăi.

În acel moment cînele Balaban venea alergînd spre dînșii și se opri, uitîndu-se țintă în ochii lui Mihai și dînd din coadă.

— Ne cheamă la masă, zise Luțica, cunosc veselia lui Balaban.

Cînele merse la dînsa și, hămăind de bucurie, arătă că Luțica l-a înțeles. Toți patru se întoarseră în casă.

După prînz oaspeții lăsară să mai treacă vro oră și apoi își luară ziua-bună de la familia generalului, pentru a nu fi surprinși de noapte pe drum. La plecare, ca și la sosire, Neculai Covrig și soția sa, care toată ziua șezuse pe scaun mai fără a pronunța un cuvînt, și Todiriță, care imita în totul pe tatăl său, arătară aceeași umilîntă către familia Vereanu, numai că flăcăul sărută mîna cucoanei Sevastiței cu mai mult foc, și cînd luă mîna ce-i întinse Luțica, toată figura lui esprima o părere de rău atît de neprefăcută și de simplă, încît chiar copila băgă aceasta în samă, fără a putea înțelege care este cauza. Săndulachi porni odată cu dînșii, sărutînd pe Mihai ușor pe frunte. El era și mulțămît și nemulțămît de nepotul său și aceste simțiri contrare provineau din aceeași cauză. Pe de o parte, după cum ar fi dorit, vedea că nepotul său puțin se preocupă de averea și moștenirea nașului și că are independență de caracter. Pe de alta, bătrînul ar fi dorit ca nepotul său să se arete mai iubitor către dînsul. El nu gîndea cît de greu este de a se arăta cu prevenire și dragoste către o persoană de la a cărui voință atîrnă un mare interes, în așa chip ca acestei persoane să nu-i poată veni ideea că interesul este cauza manifestării de iubire.

Trăsura familiei Covrig, după ce urmase pe acea a lui Săndulachi o bucată de vreme, apucă de la un loc pe un drum opus.

— El, cum merg treburile, Todiriță, începu cucoana Safta către fiul ei, te văd pe gânduri.

Todiriță suspină :

— Tare-i frumușică, mamă.

— Vă rog să nu mai vorbiți despre aceasta, întimpină Neculai Covrig. Îmi pare rău de tine, Safto, că dai băiatului gânduri ce n-ar trebui să aibă. Știi bine că el n-are să poată lua pe fata generalului.

— Da' de ce nu, răspunse Safta plină de mirare, n-avem bani destui ? Slava Domnului ! Avem trei moșii frumoase, nici o para datorie și un singur copil.

— Și-apoi Luțica, cine știe dacă n-are dragoste pentru mine, urmă Todiriță, cât am văzut eu astăzi... Tare-i bu-nică și frumoasă.

— Îi vîri băiatului gîrgăuni în cap, Safto, și-o mai zic o dată !

— Vereanu are numai două moșii, din care una în munți, mică și mai fără venit, și are doi copii și se știe că-și cheltuiește tot venitul ; ba unii zic că are și datorii.

— Oricum ar fi, eu îți spun că nu se poate.

— Dar dacă copila îl iubește ?

— Poate să-l iubească fata ; chiar cred că-i așa, că băiatul e frumos ca și altul, dar nu vezi tu ce mîndri sunt ? Mai ales cucoana Sevastița... cum îți închipuiești că are să se învoiască vreodată ? În neamul nostru n-am fost vornici și logofeți mari... noi ne-am ridicat prin muncă.

— Cu atîta mai bine, tată, zise Todiriță cu entuziasm, munca face pe om.

— Nu-mi vorbi povești și nu umbla după frunze verzi. Scoate-ți asta din cap, că ai să dai într-o poznă. Nu mi-e ciudă de tine, la vîrsta ta ușor se crede că toate păsările care zboară se și mîncă, dar îmi pare rău de mă-ta, care-i bătrînă și ar trebui să aibă minte !

Bătrînul Covrig posomorindu-se cu totul, Safta și Todiriță nu mai vorbiră despre aceasta, deși gîndul lor rămase preocupat cu aceleași planuri.

CAPITOLUL VIII

Moșia Ridicata, ce Vereanu avea în munți, se deosebea prin frumuseță și sălbătăciune. În mijlocul unei poieni verzi ce se găsea în codrul de brazi, ce acoperea cea mai mare parte a moșiei, era așezată curtea boierească. Casa era mică și nu avea grădină ; era departe de orice oraș și nu prezenta nici o îndăminare. De aceea cucoana Sevastița nu mergea mai niciodată la Ridicata, și generalul, rareori. Lui Mihai îi rămăsese din copilărie amintiri minunate despre acele locuri și se duse să le revadă. Frumuseța munților, a izvoarelor, a codrului și a unui rîu sălbatec ce-și făcea loc printre munți și stînci îl încîntară și-l opriră mai multe zile.

Înainte de răsărit el își lua pușca și torba în spate și o pleca la vînat pe cărări ce se perdeau în munți. Natura lui, veselă și comunicativă în societate, era dispusă spre tristeță în izolare. Această plecare melancolică îl apuca totdeauna cu mai multă putere la maluri de apă și prin munți. Vîrfurile munților ce abia se zăresc prin nori și fundul apei ce abia transpare prin undele cele mai limpezi ne împing sufletul spre aspirări nehotărîte ce întrededem cu dorul, dar nu putem bine recunoaște cu gîndul.

Odată Mihai umblase toată ziua și afară de cîteva păsări de munte nu întîlnise alt vînat. Iară cînd inseră, Mihai perduse drumul. După multă rătăcire, el ajunsese în valea unde curgea rîul, o vale unde știa că în distanțe depărtate sunt sate și case singuratice. Înspre noapte văzu de departe o casă frumos așezată pe malul rîului. Spre aceasta se îndreptă.

— Deschideți ! strigă el, nevăzînd nici un om și bă-tînd cu stratul puștei în poartă.

— Cine bate ? răspunse dinlăuntru un glas de bărbat.

— Om bun. Bucuros de oaspeți ?

— Bucuros despre mine, dar stăpînul nu-i acasă.

— Am rătăcit la vînat și n-am unde petrece noaptea.

— Poftim, intră, răspunse păzitorul deschizînd poarta.

— A cui e casa asta ?

— A lui Manoli Sirbu. Dar dumnealui e dus peste hotar. Dacă nu ești om rău, vino și te odihnește.

Intrînd Mihai, păzitorul strigă spre căsuța slugilor :

— Ioano ! Un vînător rătăcit prin munți mine la noi, adă-i lumină și de mincare și așterne-i patul.

O bătrînă veni cu o luminare de ceară, îi descuie ușa și-i pregăti totul pentru masă și odihnă. Rămas singur, Mihai cercă să doarmă, dar era neliniștit și somnul nu voia să-i vie. Atunci, pentru a trece vremea, aprinse iarăși lumina și căută vro carte să citească. Pe masă găsi ceaslovul, psaltirea, o carte de istorie a sfinților și calendare. Deschizînd pe unul din aceste din urmă, el văzu în multe locuri, pîntre deosebite file, însemnări scrise cu mîna. Aruncînd ochii pe aceste, curiozitatea îl prinse așa tare, încît ceti toate acele însemnări.

La ziua de 29 aprilie sta scris : „Astăzi s-a împlinit anul. Răzbunarea mea pîndește pe hoț și nu-l poate încă lovi, dar Dumnezeu e bun și va împlini rugămîntea mea. Amar ție, răpitorule, amar ție, mijlocitoare spurcată ! Crunt și nemilos cum ați fost, voi fi eu !“

În alt loc Mihai ceti : „El se însoară și vrea să fie fericit, ca și cum nimic nu ar apăsa sufletul său. Să dea Dumnezeu să ai un copil și să te bucuri de dînsul cum mă bucur și eu de al meu !“

Pe altă pagină : „M-ai lăsat singur ca fearele în codru, ca feară în codru te-am pîndit să-ți rup inima ticăloasă, dar mi-ai scăpat de astă-dată !“

În ziua care era tocmai a nașterii sale, Mihai ceti : „Azi ți s-a născut un prunc. Blăstemat fie, zilele lui amare și moartea cruntă ! De-mi vei scăpa tu, fie el ținta răzbu-nării mele !“

Lui Mihai îi trecu un fior care îl cuprinse și mai tare cînd mai ceti următoarele rînduri însemnate la ziua nașterii surorii sale : „Crească-ți fata pînă ce va fi frumoasă, ca să se lege cu cercuri de fer de inima ta, apoi moară în floarea vieții, ca să-ți plesnească sufletul tău păgîn !“

Potrivirea datelor nu mai lăsau îndoială că între scriitorul acestor rînduri și familia sa se petrecuse ceva grozav odată. Nimic nu era lămurit, dar se vedea că este vorba de o răpire, de dușmănie și de amenințări și încercări de omor. Cine erau persoanele, el nu știa, și fantazia

lui își zugrăvea tablouri crude, dar nehotărîte. Cuprins de grijă, el se sculă și se plimbă prin casă mai multă vreme. O dată însă, cum trecea pe lîngă fereastră, i se păru că vede o umbră stînd țeapănă afară și cu ochii țintiți asupra lui. Atunci, luînd pușca și torba, deschise ușa și ieși. În curte însă nu era nimeni și nu se auzea decît vuietul rîului curgînd. Noaptea era încă întunecoasă, dar în curînd avea să înceapă a se lumina de zi. Mihai merse în jurul casei, se plimbă prin livada de dinapoi și se opri sub fereastra odăiei în care stătuse, căutînd a vedea umbra ce-i apăruse mai înainte. Sub o tufă afară de grădină auzi ca un suspin adînc. La moment el sări peste gardul livezei și, apropiindu-se de locul de unde pornise suspinul, el se opri și întrebă cine este, ațintind pușca asupra tu-fei.

— Nu da, că sunt eu, îi strigă un glas.

— Cine ești tu, ieși să te văd !

— M-ai și uitat ? Eu sînt Neacșa, care ți-am prorocit viitorul nu demult !

— Ești femeie sau duh necurat, de te întilnesc totdeauna noaptea în căile mele ? Ce vrei de la mine de mă prigonești ? De unde mă cunoști și ce ai să-mi mai spui ?

— Am să-ți spun că n-ai făcut bine să vii la casa asta. Oamenii de aici nu-ți voiesc binele. Nu păși în veci peste acest prag, că multe rele s-au gîndit aici despre tine. Iaca, zorile zilei se revarsă. Apucă pe drumul de-a lungul apei și mergi pînă la cel întăi sat ; acolo ie o căruță și te du înapoi la Ridicata.

— Nu mă duc pînă ce nu-mi vei spune tot ce vreau să cunosc. Tălmăcește-mi cine-mi vrea răul și pentru ce și dezleagă-mi cuvintele ce mi-ai spus în noaptea cînd am sosit.

— Nu-ți pot dizlega, nici tălmăci nimic. Caută-ți drumul tău. Neacșa te va păzi și te va înștiința cînd va fi vreme. Mergi !

Aceste vorbe Neacșa le rosti cu glas poruncitor, arătînd cu mîna drumul ce trebuia să apuce Mihai. Ea sta pe un moșinoi cu părul despletit și întăiele raze de lumină ce cădeau asupra ei îi dădea un aer sălbatec, dar impunător. Mihai plecă capul în jos și merse. După cîțiva

pași, privind îndărăt, o văzu cum dispărea pe o cărare ce se perdea în pădure.

Ajungînd peste cîteva ore într-un sat, el tocmi o căruță, care îl duse la Rîdicata. De acolo purcesse încă în aceeași zi spre Vereni îndărăt, tot timpul preocupat de misterul ce încunjura familia sa. Miezul nopții bătuse cînd Mihai sosi la Vereni. Aflînd că toți dorm, el se coborî în grădină tot gîndind la cuvintele cetite în cartea lui Sîrbu, despre care voia să ceară espicare tatălui său. După cîtva timp, cum intră într-un boschet, el găsi o femeie singură pe o bancă. Era Miss Mary. Aceasta, recunoscîndu-l, tresări și voi să se depărteze.

— Singură prin grădină într-o noapte așa de întune-coasă, Miss Mary? zise el, luînd-o de mîină. Sunteți supă-rată pe somn sau împrietenită cu o idee de care nu ați voi să vă despărțiți?

— Nici una, nici alta; noapte bună. Lăsați-mă să mă duc, răspunse engleza cu glas tremurător.

— Îmi pare rău că v-am stricat plăcerea singurătății. Dacă voți, mă duc eu. Însă nu credeam că prezența mea vă va fi o plăcere.

— Nu mi-e plăcută... însă...

— Să mergem amîndoi, întîmpină Mihai, nelăsîndu-i mîina pe care engleza căuta încet să o retragă. Toți dorm, numai noi ne bucurăm de frumuseța și răcoreala nopții. De-ți merit încrederea, spune-mi care-ți erau gîndurile. Se oprise ele în orizontul acestei țări, ori trecuse în zbor spre patria depărtată?

— Erau în patria mea, răspunse Miss Mary încet. Gîndeam la părinții mei ce nu mai trăiesc și la fratele meu care e ofițer în marină și acum se află în o altă parte a lumii sau plutește pe ocean. El e singura ființă ce am pe pămînt, singura care mă iubește.

— Singura? întîmpină Vereanu.

La acest cuvînt engleza făcu o mișcare și, dacă întu-nericul n-ar fi fost așa des, s-ar fi putut vedea cum obra-ji ei albi ardeau ca para.

— Pentru ce fratele ar fi singura persoană ce ne-ar iubi? urmă Mihai cu aprindere; pentru ce un străin nu ar avea simțiri mai adînci încă? Legăturile de familie întretin dragostea, dar nu aprind amorul. Acesta...

— O, nu mai vorbiți așa, răspunse engleza cu ton blind de muștrare. Vă rog! Sunteți bărbat și eu femeie slabă și străină.

Mihai însă se aprindea tot mai mult. Singurătatea... întunericul nopții... natura sa impresionabilă, toate acees-tea îl întrețineau în o agitare nespūsă.

— Tocmai fiindcă sunt bărbat trebuie să-ți fiu și pro-jector. Aici ești străină; nime afara de copila ce înveți nu te iubește. Și o inimă simțitoare ca a voastră are nevoie de a fi iubită. Iată, sunt eu acel care te voi păzi. Și eu am inimă simțitoare și compătinesc cu acei care sufăr. În mine te încrede. Mă voi simți fericit dacă îți voi putea face zilele viitoare mai dulci.

— O, nu mai vorbiți! Mă tem că mi le vei face mai amare decît au fost totdeauna. Ah, eu presimțesc viitorul, un viitor trist și negru!

— Și eu întrevăd viitorul. El va fi vesel și senin. Pen-tru ce nu ar fi, cînd ar fi îndulcit de amor?

Zicînd aceste cuvinte, Mihai ridică mîina tinerei en-gleze și apăsă pe dînsa buzele sale. Miss Mary, străbătută de un fior, își retrase mîina încet. Atunci Mihai, cuprin-zîndu-i mijlocul cu brațul, o sărută pe buze. Miss Mary lăsă să-i cadă capul la pieptul lui Mihai. Dar după cîteva clipe sări în sus ca deșteptată dintr-un vis, scoase un țipăt și fugi. Mihai rămase pe loc înlemnit, neavînd cu-rajul de a o urma. În cea mai mare agitare el se mai plimbă cu pași răpezi prin grădină, până ce răcoreala di-mineței potoli focul capului său.

CAPITOLUL IX

Din acea sară Miss Mary se făcu mai tăcută încă de-cît înainte. Pe Mihai îl evita pe cît îi era prin putință. Nime, afară de Luțica, nu luase sama la această pefa-cere. În mai multe rînduri ea întrebă pe guvernanta ei

ce are de este mai tristă decît înainte și dacă a primit cumva vești rele de acasă. Miss Mary îi răspundea că nu are nimic, dar că Luțica ar fi prea tînără să înțeleagă că cineva poate avea răstimpuri de tristeță cînd de mult nu și-a mai văzut țara și pe ai săi.

Mihai cercase întăi să se apropie mai mult de dînsa, apoi însă, atins de răceala englezei, se ținea și el în rezervă și nu-i adresa cuvîntul decît cînd împrejurările cereau aceasta neapărat. Căutînd a-și depărta gîndurile de la Miss Mary, el se învîrtea de-a pururea în jurul misterului peste care o împrejurare atît de întimplătoare îl adusese. El nu avu curajul să întrebe pe tatăl său, ci se hotărî să se adreseze lui Săndulachi Dospin.

Mergînd într-o zi la dînsul, îl găsi în biblioteca sa cetînd.

— „Munte cu munte nu se întilnește, dar om cu om se-ntilnește“, zise bătrînul vîzînd pe nepotul său. Bine că mi-ai făcut cîntea să vii să mă vezi. Șezi ici lingă mine, nepoate.

După ce se informă de la Mihai de starea sănătății familiei, îl întrebă dacă a gîndit la viitorul său și de ce ar dori să se apuce. Mihai răspunse că nu a gîndit la aceasta, dar că tatăl său voiește ca să fie numit într-o funcțiune judecătorească.

— Bine! răspunse Săndulachi. Acolo vei avea mult de lucru, căci românilor le plac judecățile. Să vede că din toate calitățile și defectele romanilor, care, precum zic învățații de astăzi, ar fi străbunii noștri, numai iubirea gîlcevelor judecătorești le-am moștenit noi. Totul este să fii drept, nepărtinitor și *neinteresat*, și apăsă pe acest din urmă cuvînt.

— Cum, *neinteresat*? întrebă Mihai. Ce interes poate avea un judecător decît acel de a da dreptate celui ce o are?

— He, he, exclamă Săndulachi privind la nepotul său prîntre gene pentru a străbate în gîndul lui, sunt puțini oameni de acela! Sunt unii care dau dreptate pentru bani; alții care fac hatîruri unui prieten sau unui puternic al zilei de care se tem...

— O, exclamă Mihai, asemenea oameni ar trebui puși în temniță!

— Vezi că lumea e așa făcută, încît nu numai nu-i pune în temniță, ci încă lor le dă mai multe măriri. Dar, dar, sunt mulți oameni interesați; vorba românului zice că „interesul poartă fesul“ și „dreptatea umblă totdeauna cu capul spart“. Ades sunt tineri care, fără focul ce ar trebui să simtă vîrsta lor, au în vedere numai să se îmbogățească. Unii așteaptă cu nerăbdare moartea vreunei rude bătrîne pentru a o moșteni și sunt așa de fațarnici, încît arată dragoste și blîndeță pentru a moșteni mai sigur.

— Așa oameni nu pot fi, răspunse Mihai cu indignare.

— Ba sunt, ba sunt, întîmpină Săndulachi privind tot cu mai multă pătrundere la Mihai. Înțelepciunea românului zice că „nepotul e salba dracului“.

Lui Mihai îi trecu prin minte că aceste vorbe ar putea fi o aluziune la dînsul și se hotărî să dea și el o învățătură bătrînului.

— Nu știu de sunt asemenea tineri, zise el, dar știu bine că se găsesc și bătrîni prepuielnici care nu merită alți nepoți. Omul neinteresat ar trebui să fie indiferent cu dînsii, ba chiar mai mult, numai spre a-i învăța minte și a le arăta că nu-i pasă de avere sau daruri.

Săndulachi își mușcă buzele și schimbă convorbirea. După ce se întretinuse despre alte materii indiferente, Mihai se hotărî, în sfîrșit, să-l întrebă despre ceea ce-l interesa. El îi spuse de notițele ce cetise în hîrțile lui Sîrbu, care notițe, după coincidența datelor, ar părea a se raporta la familia sa. Săndulachi stătu pe gînduri dacă trebuia să-i spuie ceea ce știa; pe de o parte ar fi fost bine ca Mihai să cunoască tot, pentru a se putea păzi de orice prigoniri din partea lui Sîrbu; dar pe de altă parte, aducîndu-și aminte că această taină privește pe tatăl lui Mihai, îi păru mai nimerit a nu zice nimica. De aceea răspunse pe scurt că trebuie să fie lucruri fără însemnătate și schimbă vorba, așa încît Mihai rămase cu tot așa de puțină știință ca și mai înainte.

Zilele și săptămînile curgeau fără schimbare la Vereni. Mihai gîndi din ce în ce mai puțin la Manoli Sîrbu și la Neacșa, ci se bucura de liniștea vieții cîmpenești, turburată citeodată numai prin necazul ce-i producea rezerva ce păzea Miss Mary cătră dînsul.

Vara însă trecea pe nesimțite și, cu toamna ce se gătea să vie, și familia Vereanu începu a se pregăti să se întoarcă în oraș. Înainte de a pleca însă, generalul Vereanu cu cucoana Sevastița și Mihai întoarseră vizita lui Neculai Covrig. Deși bogați, aceștia trăiau într-o casă mică și cu totul primitivă, deprinși din copilărie la această simplitate. Familia Covrig se simți foarte măgulită de onoarea ce-i făcea Vereanu și nu știau în ce chip să mai manifesteze recunoștința lor. În vreme ce Safta propunea cucoanei Sevastiței să-i facă tot soiul de dulceți pentru iarnă și Neculai Covrig se declara gata de a împrumuta generalului niște grâu minunat pentru sămânăturile de toamnă, Todiriță ținea de vorbă pe Mihai. Vizita ce făcuse de curînd la Vereni întorsese cu desăvîrșire capul bietului tînăr. Mihai căuta în zadar să aducă convorbirea asupra agriculturii, căci se convinsese de mult că despre altăceva nu-i era cu putință să vorbească cu junele Covrig, dar acesta schimba vorba pentru a tot întreba ce face demoazela, dacă e sănătoasă și veselă și dacă totdeauna e așa de bună cum fusese data din urmă cînd o văzuse. În sfîrșit, din una în alta, Todiriță mărturisii lui Mihai că în timpul din urmă se simțise inspirat și că făcuse cîteva poezii pe care ar voi să le cetească. Consimțind Mihai la aceasta, Todiriță scoase un teanc de hîrtii de pe sobă legate cu ață și, desfăcîndu-l, începu a ceti lui Mihai următoarele versuri :

LA UN SCRÎNCIOB

În scrînciob într-o zi te-am dat
Și cu minile mele te-am legănat.
De atunci nu te mai pot uita
Și toată viața aș vrea a te legăna,
Nu numai în scrînciob, dar și altmîntrelea.

La fugă într-o zi ne-am întrecut
Și liniștea mea de-atunci a fugit.
Și n-a să mai vie liniștea mea
Până ce în fugă te-oi apuca
Și atunci din brațe nu te voi mai lăsa.

— Cum îți pare poezia ? întrebă Covrig pe Mihai, care zîmbea.

— Regulele prozodiei nu prè sunt păzite...

— Cum regulele prohodiei — doar nu sînt cîntări de biserică !

— Adică măsura versurilor, ș-apoi și rima e cam slabă. D-ta rimezi *întrecut* cu *fugit*, asta nu se potrivește.

— Ba se potrivește, *fugit* se sfîrșește cu *t* și *întrecut*, tot cu *t*. Iaca, am să-ți arăt jurnalul care ne vine și să vezi că și acolo tot așa-i. Ai învățat și d-ta a face versuri, ca să știi regulele așa de bine, și ai făcut vreodată ?

— Am făcut și eu încercări în viața mea.

— Mie numai de un lucru îmi pare rău : că n-am învățat și eu bine poezia. Începusem a o învăța după o carte franțuzească cînd eram în școală, dar m-am lăsat atunci. Dacă aș fi învățat bine, cum mi-ar prinde acum ! Trebuie să știi că îmi place acum poezia amarnic. Toată ziua aș vrea să fac numai versuri. Cred că cu vremea le voi face și mai bune, numai să mă deprind. Să-ți mai cetească încă una : *La dînsa*. Înțelegi că dînsa însemnează numai așa...

— Înțeleg.

LA DÎNSA

Tu ești ca o lăcrămioară,
Ai o dulce inimioară,
Ai ochi negri și frumoși,
Ești ca cerul de plăcută,
Ești ca cerul de iubită,
Ai la spate-un fiong roș.

Ai o mîină mititică,
Ai o talie subțirică,
Ai picior mititeluț,
Ai păr lung, rochiță albă,
La gît porți o mîndră salbă.
Ah ! de ce tu nu mă cruți ?

Cînd gîndesc la tine, mor,
Mă sfredelește amor

Pîn-în inimă prin piept,
Lacrimile-mi curg mereu,
Oftez zi și noapte, zeu!
De ce nu vii, eu te-aștept!

— Asta cum îți pare? Înțelegi că *mă sfredelește amor* însemnează zeul *Amor*; *păn-în inimă prin piept*, fiindcă inima vine sub piept și pentru ca s-ajungă la dînsa trebuie să treacă prin piept. Vezi ce bine le-am gîndit aceste toate?

— Foarte bine, însă se zice că *zeul Amor* are drept armă un arc și o săgeată care pătrunde în inimă, dar nu un sfredel.

— Poate, dar în sfîrșit trebuie să zic o dată și altfel decît ceilalți. Acum am să-ți mai cetesc încă una, care este jalnică:

MIEZUL NOPTII

Cucoșii au cîntat acum de-a doua oară,
Bate a miezului nopții oară.
Stafiile se primblă pe pămînt
Ieșind din adîncul lor mormînt.

Eu plîng de durere — căci simțesc iubire.
Ca cînele ce latră la o nălucire
Așa oftez eu, căci îmi tot pare
Că văd figura matală ce-mi apare.

Apuc cu mîna atunci, dar zadarnic.
Cît oi căuta și oi fi de harnic
Nu dau decît de vînt, adecă de nimic,
Iar nu de trupul matală mic.

Miezul nopții bate, negru-i afară,
Negru-i în casă, stinsă e lumina,
Eu mă zvircolesc în pat de-o parte și alta
Și inima mea tremură și de durere saltă.

E miezul nopții, fiara doarme la potică,
Cinele pe prispă, pe creangă păsărica,
Calul lingă iesle, chiar broaștele în iaz.
Toate dobitoacele dorm, ah! numai eu sunt
treaz!

— Ei, de asta ce mai zici? Așa-i că aici nu ai ce-mi găsi? Mai dăunăzi a fost subprefectul pe la noi, avînd o treabă, și am citit aceste versuri și lui — căci e un om cumsecade și învățat, și a găsit poeziile foarte bune. Chiar a rîs de plăcere. El m-a îndemnat să le trimit și jurnalistului să le publice, căci ar fi păcat să rămîie necunoscute, și așa am să și fac. Sunteți d-voastră abonată la jurnalul ce iese în oraș, *Libertatea poporului*?

— Trebuie să fim și noi abonați.

— Drept să-ți spun, altfel jurnalul ista nu-mi prea place, căci batjocorește pe toată lumea, dar în foleton apoi publică versuri și alte lucruri frumoase. Acum nu știu, adause Todiriță zîmbind, dar mi se pare că versurile mele nu sunt mai rele decît celelalte ale lor, dacă n-or fi chiar mai bune.

— Eu cred că sunt mai bune, răspuse Mihai, chiar, dacă îmi dai voie, aș vrea să le copiez.

— Cum nu, vă rog... cu mulțumire, strigă Todiriță Covrig sărindu-i din loc inima de bucurie, căci spera că acum, în sfîrșit, vor cădea versurile lui în mînile persoanei căreia erau destinate și că nu vor lipsi de a produce efectul cel dorit.

În asemenea convorbiri și cetiri literare petrecură ei împreună cîteva oare, pînă ce generalul Vereanu dădu semnalul plecării, căci cu toate stăruințele și rugămintele domnului și doamnei Covrig, cucoana Sevastița nu vru să rămîie la ei la prînz. O vizită se întoarce, dar a primi o invitare la masă îi părea cucoanei Sevastiței un lucru prea însemnat pentru a-l acorda și de aceea găsi un pretext oarecare pentru a porni mai înainte. Ridicînd pe cucoana Sevastița în trăsură, Todiriță întrebă cînd gîndesc să plece de la țară și rămase trist aflînd că aceasta va avea loc în curînd.

Mai multe săptămîni se trecuse de cînd familia generalului Vereanu era aşezată în oraş. Mihai avuse ocazia de a face cunoştinţă cu cea mai mare parte a societăţii, care acum întreagă se reîntîlnise, revîind cele mai multe familii de la ţară sau din străinătate. El mai regăsi cîtiva tineri pe care îi cunoscuse la studii în Germania sau în Franca, care acum ocupau funcţiuni publice fie în magistratură, fie în corpul profesorilor. Unul din aceşti din urmă, Petru Neculiu, care revenise în ţară cu doi ani înaintea lui şi acum fusese numit profesor la o şcoală înaltă, fu din cei întîi care veni să-l vadă, deşi în Paris nu fusese amici şi nu se vizitase niciodată. Mihai se miră de amicia ce-i arăta acum acest june, neştiind la ce să o atribuie, şi fu nu mai puţin surprins că vechiul său camarad îşi schimbase numele, căci acum pe lângă Neculiu el mai adaugea şi un Rareş : Petru Neculiu-Rareş. Această modificare în numele său o introdusese Neculiu de cînd devenise profesor de istoria naţională, sub cuvînt că prin documente istorice descoperise că se trage în linie dreaptă din domnul Moldovei Petru Rareş, care era pre-restrăbunul restrăbunului său. În maniera de a vorbi şi în portul exterior, Neculiu se schimbase asemenea. Acum hainele sale erau negrijite şi părul lung şi nepieptănat, pe cînd în vorbă era atît de purist, încît unul care nu cunoştea alte limbi neolatine cu anevoie îl putea înţelege. La întrebările lui Neculiu-Rareş, ce carieră gîndeşte a îmbrăţoşa Mihai, acesta răspunzînd că tatăl său doreşte ca el să intre în magistratură, junele profesor îl disfătui de la aceasta, sub cuvînt că magistraţii ar fi încă prea mult sub presiunea puterii executive şi că ar trebui să devină şi el profesor, pentru a pregăti generaţiunile viitoare la idei liberale şi la cultura modernă ; că ar fi adunaţi aici mai mulţi juni barbaţi care lucrează ca şi dînsul la regenerarea poporului român, că ar fi format cu aceştia o societate literară prin care voiau să se facă cunoscuţi pentru a putea intra în viaţa publică, unde apoi aveau mai tîrziu a face reformele cele mari şi dătătoare de viaţă

prin care ar intra românii în concertul popoarelor călăuze ale civilizaţiunii. La răspunsurile lui Mihai că el nu se simte destul de capabil de a fi profesor şi că ei îi par a fi prea tineri încă pentru a conduce o societate, Neculiu-Rareş întîmpină că bătrîinii şi-ar fi trăit traiul, că timpul tinerilor ar fi sosit, că ei ar fi dezinteresaţi, iar în cît priveşte profesura îi aduse aminte cuvîntul lui Seneca, *docendo discitur*. Mulţămirea de sine cu care vorbea Neculiu era în prea mare opunere cu modestia naturală a lui Mihai pentru a-l convinge ; de aceea el nu-i promise decît numai că va veni şi el cîteodată în societatea lor literară şi că va vedea apoi. În curînd însă petrecerile societăţilor ce frecventa îl răpiră într-atîta, încît nu mai gîndi la propunerile vechiului său camarad de studiu. În vreme ce generalul trimitea diplomele fiului său pe la ministere, solicitînd un post pentru el, Mihai, indiferent pentru aceasta, vizita cercurile unde se primea sara.

Familia lui Costache Balur avea pentru dînsul o deosebită atragere, căci două fete, fiica şi nepoata acestuia, amîndouă frumusele, încîntau pe toţi acei care frecventau casa lor. Adela, fiica lui Balur, era veselă, sprintenă, cu ochi negri aprinşi şi convorbire animată. Ana, vara ei, avea, din contră, o espreiune blindă şi liniştită, vorbea puţin şi serios. Deşi mai frumoasă, ea plăcea sîdeobşte mai puţin, nefiind de-o natură atît de veselă şi comunicativă. Cînd Mihai făcu întăia sa vizită acestei familii, în salonul de primire în care fusese introdus se găseau numai părinţii Adelei şi nepoata lor. Înfăţoşarea Anei îi făcu o impresiune din cele mai plăcute, aşa încît de la început el nu se mai simţi străin în cercul lor. Cînd însă cîteva minute mai tîrziu Adela intră, la cea întăia întîlnire a ochilor lor el simţi o strîngere la inimă cum nu mai avusese păn-atunci şi o roşeată subită îi coloră faţa. În curînd însă o plăcere nespusă îl cuprinse ; vizita sa, fără ca el să bage în samă, se prelungi mult mai mult decît obiceiul iartă şi o aprindere extraordinară anima convorbirea lui, aşa încît de la cel întăia moment familia întreagă simpatiză cu dînsul.

Cucoana Sevastiţa, deşi nu iubea familia lui Balur, nu desfătui pe Mihai de a frecventa acest cerc, căci im-

purtăsea părerea destul de răspîndită că unui tînăr în vîrsta petrecerilor orișice îi este iertat.

La Balur se primea joile, și Mihai era dintre oaspeții cei mai regulați. Între alții care se adunau nu lipsea niciodată un tînăr inginer, Victor Melini, om frumos de stat, inteligent, dar tăcut în societăți numeroase. Asemenea nu lipsea nici Iordachi Soloiu, om în vîrstă, bogat, neînsurat încă, care avea plăcere a-și inchipui că e tot tînăr, se temea de a auzi contrariul și se credea în drept a face parte din jocurile și plăcerile tinerimii.

Din dame se deosebea doamna Barabez, care ducea pe fiica ei Melania, și cucoana Cleopița Zuznea, bătrînă văduvă de care rareori scăpa vreo petrecere.

Costachi Balur și soția sa Ruxandra, care fusese mai bogată odinioară, erau cît se poate de amabili cu toată lumea, căci cu averea mărginită ce le rămăsese nu aveau de unde înzestra nici măcar pe Adela, cu cît mai puțin nepoata, care, orfană de mult timp, rămăsese tot în sarcina lor. Totul era dar de a atrage în casă cît se poate mai mulți tineri, pentru ca prin deasa întîlnire să izbucnească vreun amor care să aibă de urmare o căsătorie fără greutățile unei înzestrări. Se înțelege că în asemenea împrejurări, cu cît tinerii ce veneau să petreacă la ei erau mai bogați, cu atît erau ei mai mulțumiți. Tot din această cauză Ruxandra Balur cultiva cu cea mai mare luare-aminte amicia doamnei Zuznea, care avea un talent deosebit pentru înlesnirea măritişurilor. Lui Mihai, în nevinovăția ideilor sale, nici prin gînd nu-i putea trece că el era obiectul observărilor celor mai pătrunzătoare a femeilor bătrîne din acea societate și se lăsa fără opunere atras de farmecul ce simțea în societatea tinerelor fete din familia Balur. Uitînd cu totul întîlnirea sa cu Miss Mary în grădina de la Vereni, uitînd, mai mult încă, de Lucreția, el nu avea gînduri decît pentru Adela, care fără voie se impunea inchipuirii lui. Timpul său trecea vesel și grabnic. Din toate zilele și serile săptămîinei, joia era așteptată cu nerăbdare și cîteva oare petrecute atunci în familia Balur îi dedeau materie nesfîrșită de cugetare pentru tot celalalt timp al săptămîinei.

Miss Mary, cu pătrunderea ce o are amorul totdeauna, presimțea că o altă femeie se înfățișase inimei lui

și suferea în tăcere. Dimineața se scula cu ochii roși de plîns; fața îi era de-a pururea palidă, dar cine avea pentru dînsa un cuvînt de mîngîiere? Luțica, singura ce o iubea, nu putea înțelege durerea inimei sale.

Pe cînd timpul curgea așa de plăcut pentru Mihai, generalul izbuti de la guvern ca fiul său să fie numit judecător la tribunal. Mihai nu împărtăși bucuria familiei sale și în curînd noua sa funcțiune, ce nu se potrivea cu plecările sale, îi procură numai nemulțumiri.

De aceea o și privi ca un lucru secundar, scopul său erau petrecerile, mai ales acele de la Balur, unde peste puțin el deveni persoana principală.

Pentru Ana Mirie — acesta era numele de familie a nepoatei lui Balur — venirea lui Mihai fu un eveniment foarte însemnat. Melini o iubea de mult și-i făcuse declararea sa. Aceasta și vederea deasă a lui Melini o făcuse de la o vreme să creadă că și ea îl iubește și chiar i-o dăduse a înțelege. Cu timpul se deprinsese cu ideea că va fi soția lui Melini și fiindcă muma lui se împotriva la această căsătorie, din cauza lipsei de avere a Anei, greutățile ce se ivise îi ațîțase tot mai mult dorința de a se uni cu acel ce iubea, căci așa e făcută inima omenească, că dorința crește cu împiedecarea și scade cu ușurința realizării ei. Acum figura lui Mihai Vereanu, ce se arătase în mod atît de neașteptat, schimbase aspirările Anei. Pe nesimțite imaginea lui Melini devenea tot mai palidă și fără voie i se impunea înfățișarea lui Mihai. Aceasta o tulbură pînă în adîncul sufletului. Ea se credea legată de cuvîntul ce dăduse lui Melini și vedea acum că cu acesta nu va putea fi fericită. Ades ea compara pe amîndoi în minte și apoi gîndurile, oricît ar fi cercat să le oprească, fugeau cătră cel preferit, îi reînfațosau chipul, îi repetau cuvintele ce spusese și întocmeau convorbiri închipuite între dînșii. Adeseori sara, cînd somnul nu voia să vie, ea se ruga cătră Dumnezeu să o facă a uita pe acest nou-venit care o turburase într-atîta și apoi se prindea singură în o neliniște nerăbdătoare de a-l revedea mai curînd.

Și asupra Adelei Mihai făcuse o impresiune din cele mai plăcute. Dar ușuratică precum era, ea nu se acufunda în lumea simțirii, ci după ce petrecea vesel în societate, ea

uşleptă şi pregătea nouă petreceri ca unic ţel mai apropiat. Şi gândurile ei se întorceau adesea spre căsătorie, însă fără a lega cu aceasta ideea unei fericiri ideale, precum făcea vara ei. În asemenea momente ea lăsa să treacă dinaintea ochilor toţi tinerii ce cunoştea, întrebându-se care îi place mai mult şi cu care viaţa ar fi mai frumoasă; şi ea se oprea adeseori la Vereanu, dar instinctiva pătrundere de împrejurări ce avea o făcu îndată să vadă că aceasta va fi greu de realizat, din cauza caracterului ambiţios al mumei lui Mihai şi lipsa de avere a părinţilor ei. Mihai însă, când glumea cu Adela, care făcea observaţiuni pline de spirit asupra persoanelor din societate, când intra în convorbiri serioase cu Ana, care vorbea cu o graţie nesfârşită în materie de sentiment. La aceste convorbiri ale lor se amesteca uneori şi Melini, însă mai mult ca judecător, când unul sau altul dintre ei se adresa către dînsul pentru a cere să sprijine ideile sale.

Într-o sară, cum Adela cînta la clavier în odaia de lângă salon, Mihai o întrebă ce gîndeşte despre caracterul lui Melini.

— E greu de a-şi face o idee despre dînsul, răspunse ea. El e un om care vorbeşte puţin. Iar acei care tac mult, gîndesc mult.

— Aceasta ar fi un mare avantaj, răspunse Mihai. Cel ce gîndeşte e un om serios şi demn de respect.

— Dar, când gîndeşte lucruri bune, dacă ar gîndi însă ceva nepriitor celorlalţi? Dar despre Melini nu mă întrebaţi pe mine, ci pe Ana, ea îl cunoaşte mai bine.

— Pentru ce, nu vă vede pe amîndouă tot atît de des?

— Dar, însă pentru mine e un om prea serios. Cu caracterul Anei el se potriveşte mai bine. În sfîrşit, adause Adela crezînd că a mers prea departe, mie nu-mi convine, manierele sale îl fac mai bătrîn decît este şi cu dînsul nu pot rîde. Mai bine îmi place d-nul Soloiu, care atît de mult caută să arate tînăr, încît această grijă vecinică ce are îl face foarte ridicul.

— După ceea ce spui văd că oamenii ridiculi au avantajul a nu-ţi dispăcea?

— Adică îmi plac în sensul că pot rîde de dînsii, nu altfel.

— Aş vrea să cunosc şi eu pe omul care ţi-ar conveni pe astă lume.

— Şi eu aş vrea să-l cunosc, răspunse Adela.

— Vra să zică nu ai întîlnit pe nime care să se apropie de idealul ce ţi-ai format?

— Pe nime — fiindcă eu nu mi-am format nici un ideal.

— Are să vie şi acela, zise Mihai, şi poate mai curînd decît gîndeşti.

— Nu aş fi nemulţumită să vie, de vreme ce pîn-acum n-a voit încă să se arate.

Mihai îşi muşcă buzele şi tăcu. Soloiu însă, care intra atunci în casă şi voi să ia parte la convorbire, întrebă zîmbind ca totdeauna:

— Cîntaţi la clavier, domnişoară? Pentru ce nu urmaţi, v-am spăriet eu?

— Nu. Eu nu mă speriu uşor.

— O domnişoară frumoasă trebuie să fie şi întrucîtva capricioasă, zise Soloiu tot zîmbind, domnişoarele cînd sunt amabile, cînd nu sunt, după cum le abate. Cine le mai pricepe?

— Acei care sunt de vîrsta lor, întîmpină Adela.

Soloiu păru a nu fi înţeles aluziunea şi, făcîndu-se că vrea să întrebe ceva pe un domn care era în salon, se depărtă iarăşi.

— Mi se pare că l-aţi spăriet d-voastră, zise acum Mihai.

— Pentru ce caută să facă spirit cînd nu are? Nu-i destul că-şi boieşte părul şi că vra să arate tînăr la faţă, vra să aibă şi tineretă de spirit?

Un joc de societate care se formase îi sili să se despartă. Aşa erau toţi deprinşi ca să dirigă Adela toate jocurile, încît fără dînsa nu se putea face nimic.

După ce jocul se sfîrşise şi se răscumpărau gajurile, Adela făcu în chip ca la sfîrşit ea să fie confesorul căruia toţi cei ce luase parte la joc trebuiau să destăinuiască secretele lor. Ea chemă pe toţi, unul cite unul, şi lăsa pe Mihai la urmă, ştiînd că atunci toţi se vor împărtăşa prin salon şi că va avea timp a vorbi mai mult cu dînsul singur.

— Să-mi spui toate păcatele ce ai, încep eu.

— Ca un adevărat duhovnic, răspuse Mihai, nu trebuie să-mi vorbești așa, ci trebuie să iei fiecare păcat în parte și să mă întrebi dacă l-am făcut.

— Bine. Ai fost vreodată nestatornic ?

— Am fost.

— Când și cum ?

— Aceasta n-o pot zice.

— Unui duhovnic i se spun toate. El jură de a păstra toate secretele, prin urmare cu dînsul nu este nici un pericol.

— Dar v-ați supune, ca preoții, să vi se taie limba, dacă veți destăinui ceva din ceea ce voi spune ?

— Mă supun, numai spuneți mai iute, răspuse Adela, arzînd de curiozitate.

— Ei bine, nestatornicia este fundul caracterului meu. Am fost nestatornic totdeauna cînd aveam a face cu femeii de naționalitate străină. Nu voi fi însă cînd va fi vorba de o română.

— E rău, fiule, că ai fost nestatornic și e bună hotărîrea ce ai luat, întîmpină Adela cu glas solemn. Te îndemn să ai de sfîntă această hotărîre. Cînd însă ai putut comite această crimă și unde ?

Mihai se uită în ochii ei.

— Cînd? zise el. În timpul scurt al vieții mele. Unde? În orașe și la țară.

— Cu aceste nu scapi de mine. Voi numaidecît să știu tot, tot. Am acest drept.

— Am jurat credința unei italiene și mi-am călcat jurămîntul.

— A ! Neiertat păcat ! Dar cum, dar cînd ?

— Am călcat jurămîntul în momentul cînd am văzut pe alta care mi-a furat inima.

— O altă italiană ?

— Ba nu.

— Dar de ce naționalitate era acesta ?

— Preotul nu cunoaște deosebire de naționalitate, destul că era o femeie.

— Brună ori blondă ?

— Frumoasă ca un înger.

— Ești un șiret, fiule. Văd că n-am să-ți pot da iertarea.

— Cum ? Nici cînd de-acum înainte statornicia mea ar fi eternă ?

— Aceasta nu se poate cunoaște de pe acum. Trebuie să treacă multă vreme pentru a se putea dobîndi încredere. De cînd durează statornicia începută ?

— Îmi pare așa de naturală, încît cred cîteodată că m-am născut cu dînsa.

— Să ne lămurim. Statornic nu poate fi cineva decît unei persoane ce iubește. Pentru a iubi trebuie să fii înamorat, așadar mărturisești că ești înamorat ?

— Îmi mărturisesc păcatul din toată inima.

— O, greu păcat ! Niciodată nu te voi ierta.

— Numai vinovații iartă ușor pe alți vinovați. Ei se uită atunci în inima lor și compătimesc cu alții care suferă ca și dinșii. Numai atunci mă vei ierta cînd singură vei avea păcate.

— Deși fără păcate, eu sunt bună și te iert de pe acuma, răspuse Adela sculîndu-se.

Mihai se sculă și el și adause cu glas slab :

— Păcătosul trebuie să sărute mîna duhovnicului său. Adela se depărtă grabnic, făcîndu-se a nu auzi.

CAPITOLUL XI¹

În vreme ce Mihai petrecea atît de plăcut și pregătea în sufletul său semința amorului ce era să zbucescă, Todiriță Covrig, întristat de plecarea familiei generalului Vereanu, părăsi moșia și veni în oraș. El se convinsese deplin că Lucia era cauza turburării sale și se hotărî să vie s-o vadă, să-i vorbească și să cerceteze singur starea împrejurărilor. După lungă discuțiune în familie, bătrînul Covrig consimți la planul iubitului său fiu și chiar îi dăruie o însemnată sumă de bani pentru a se putea înfățișa bine

¹ În textul de bază : „X“ (n. ed.).

în societate. Todiriță trase la cel mai bun otel, ocupă apartamentul cel mai frumos și puse pe cel întâi croitor să-l îmbrace din cap pân-în picioare, după cea de pe urmă modă. În fiecare dimineață un frizor îi pieptena părul și barba și astfel, abia după câteva zile, când oglinda și frizorul îl încredințase că el este cel mai elegant din tinerețea nobilă a orașului, el se hotărî a face întâia sa vizită familiei Vereanu, vizită la care visase atîta vreme. Toți zîmbiră văzînd transformarea lui Covrig. Mai cu osebite Luțica simțea o așa veselie la aspectul său, încît îl strînse de mînă zicîndu-i că surprinderea ce le-a făcut a fost din cele mai plăcute. Covrig era peste măsură încîntat de această primire și, întors la el acasă, lucrurile i se păreau lămurite. El era încredințat că banii săi și frumoasa lui figură făcuse efectul sperat și gîndea care poate fi persoana pe care ar însărcina-o să vorbească de planurile sale de căsătorie cu cucoana Sevastița. Cunos-cînd prea puțină lume, el își zise că trebuie să întindă mai întâi cercul cunoștințelor sale și apoi va da desigur de cineva care va lua asupra-și această sarcină. De aceea rugă pe Mihai să-l recomandeze la familiile ce cunoș-tea și el, lucru la care Vereanu nu se opuse. Astfel și Todiriță Covrig lua acum parte la adunările lui Balur, spre marea veselie a fetelor, care rideau de dînsul. Nu așa însă părinții. Lățindu-se vestea că Todiriță este fiul unic a unor oameni foarte bogați și că de pe acum pă-rinții îi dau oricît cere, ei îl primeau cu prevenirea cea mai politicoasă.

Și Petru Neculiu-Rareș, aflînd despre averea lui To-diriță Covrig, căută a-i face cunoștința și îl vizita dese-ori. El mergea cîteodată să dejuneze pe la dînsul, spre marea mulțămire a lui Covrig, care era foarte măgulit de-a insufla interes unui profesor învățat. Intimitatea în-tre dînșii devenind tot mai strînsă, Covrig se hotărî în-tr-o zi a ceti lui Rareș poeziile sale, pe care acesta le declară pline de foc și de simțire și promise a le tipări și a le lauda în jurnalul *Libertatea poporului*, la care era unul din principalii colaboratori.

Intr-o zi, Rareș, intrînd grabnic la dînsul, îi zise cu figura plină de bucurie :

— Amicul meu, îți aduc o novelă din cele mai flao-toase pentru dumneata. Am reușit pe lîngă colegii mei a face să fii acceptat între membrii onorar-fondatori ai societății literare „Ulpia-Traiana“,⁽¹⁾ care se compune din bărbații cei mai eminenți și mai merituoși din țară, acei care, departe de orice meschin interes, lucrează nu-mai pentru progresul și lățirea belezelor litere și belezelor arte și, prin consecință, pentru înnobilirea sufletelor pro-porului român.

— Adică, răspuse Covrig, să nu mai beie atîta ra-chiu țărani ?

— În mod indirect, amicul meu, zise Rareș. Belez-e arte, precum știi, depărtează de la morii...

— Știu, întîmpină Covrig, că la mori sunt o mulțime de belez-e, dar nu înțeleg cum vreți să le depărtați.

— Nu de la mori unde se macină, amicul meu, ci de la morii sufletești, de la moravuri, obiceiuri. Aceste, cînd sunt rele, se schimbă în bine prin achizițiunea convicți-unii că sufletul e creat pentru un scop mai înalt, mai no-bil. Această convicțiune voim noi a o lăți. Cultul fru-mosului trebuie să devie proprietatea sufletească a fiecă-rui cetățean și numai cînd toți românii se vor împărtași...

— Asta, zău, nu știu de va face ceva ! Țărani se împărtașesc totdeauna în postul mare și tot bețivi ră-mîn.

— De alta am vorbit, dar, în sfîrșit, și în această privință vom îndrepta răul. Îți răspund eu că în curînd societatea de jos va face un progres imens. „Ulpia-Tra-iana“ are înscris în statutele sale scopul înobilirii, adică a dismaterilizării cugetării poporului. Pentru a rea-liza aceasta „Ulpia-Traiana“ tinde mai întâi la nivelarea claselor sociale, adică la stingerea diferințelor în caste sociale, diferințe ce există încă, de nu *de jure*, cel puțin *de facto*. Nime nu va avea dreptul de a fi mai mult de-cît altul ; oamenii vor fi egali cu toții.

— Și se va putea căsători oricine cu oricare ducă ? întrebă Covrig.

— Fără dubiu. Aceasta avem s-o facem cît mai cu-rînd. Mîndria unei închipuite aristocrații nu va mai exis-ta și nu va mai fi decît o aristocrație a meritului și a inteligenței.

— Apoi dacă-i așa cum spui, primesc bucuros să fac și eu parte din societatea d-voastră.

— Chiar v-am adus lista să vă înscrieți, zise iute Rareș, scoțind o hirtie din buzunar. Numai veți ști că orice membru onorar trebuie să plătească o contribuțiune către societate, după mijloacele sale. Cu acești bani, după § 76 din statute, se înlesnesc publicațiunile folositoare poporului, precum foi politice, literare etc. D-voastră ați fost taxat la suma de una sută galbeni.

— Nu-i cam mult, amice? zise acum Covrig cu îndoială, scârpînindu-și cu două degete părul cel frizat de după ureche.

— Chiar puteți număra suma de îndată, urmă Rareș — fără a ținea samă de obiecțiunea amicului său —, căci eu sunt totodată și casier. Cum Todiriță sta încă la îndoială: — Apoi chiar mine sara va avea loc primirea d-voastră într-o ședință plenară. Vor fi foarte mulți față. Chiar amicul d-voastră, d. Mihail Vereanu, membrul tribunalului, a promis că va asista.

Această ultimă considerațiune sfinși a hotări pe Covrig. Căci prin capul lui trecu ca un fulger gândul că prezența lui Vereanu va face să afle și Luțica despre intrarea lui în „Ulpia-Traiană“ și va produce efectul cel mai avantajos, convingându-se copila că este iubită de un om nu numai bogat și frumos, dar totodată și învățat.

A doua zi Petru Neculiu-Rareș veni să ieie pe Todiriță Covrig și să-l introducă în societatea „Ulpia-Traiană“. Când pășiră peste pragul casei unde era adunarea, lui Covrig i se strînse inima de emoțiune.

— Nu cumva trebuie să fac un cuvânt? zise el lui Rareș cu îngrijire.

— Nu, numai o scurtă mulțămire. Cam în modul acesta: Domnilor, sunt foarte flatat de onoarea ce-mi faceți. Credeți că voi fi întotdeauna gata a pune în serviciile acestei onorabile societăți nu numai toate mijloacele materiale de care voi dispune, dar și toată diligența spirituală, pentru a contribui, pe cât puterile mele debile îmi vor permite, la întemeierea putinte, la lățirea și la înflorirea „Ulpiei-Traiane“ și în genere la prosperarea belezor litere și belezor arte.

— N-am să pot ținea minte toate aceste, scrie-mi-le pe o hirtiuță.

După ce Rareș îi îndeplini dorința, amândoi intrară în casă.

Într-un salon luminat cu mai multe candelabre era într-o parte o estradă mai înălțată pe care se afla un jilț și două scaune îndărătul unei mese lungi. Cîteva pași mai înspre salon, la marginea estradei, mai era o măsuță mică care reprezenta tribuna oratorului. Pe jilț ședea un bătrîn, prezidentul, și pe scaunul din dreapta un tînăr, întâiul secretar. Celalalt scaun era deșert, de vreme ce casierul (care totodată era al doilea secretar după § 7 din statute), Neculiu-Rareș, nu sosise încă. În salon, în fața tribunei, erau vreo douăzeci de scaune, din care abia jumătate erau ocupate. Dintre cei prezenți se găseau Mihail Vereanu și Victor Melini. În momentul cînd intrau amicii noștri, prezidentul suna tocmai clopoțelul.

— Ședința este deschisă! strigă el către adunare. Domnul secretar binevoiască a face apelul nominal.

— Nu suntem așa de numeroși, domnule președinte, încît să mai fie nevoie a da lectură.

— Sunt doi membri care susțin propunerea domnului secretar de a nu se mai face apelul nominal? — Unanimitate! — Vă rog notați aceasta! — Binevoii a da lectură sumarului procesului-verbal al ședinței trecute.

Secretarul ceti: „Ședința din 7 dechemvrie. Făcîndu-se apelul nominal s-a văzut a fi șapte membri prezenți, și anume: d. Raul Cazacachi — președinte, d-nii Cesar Calcânfau și Petru Rareș — secretari, d-nii Pavlidi, Suliminiu și Filipopulo.

După cetirea și aprobarea procesului-verbal al ședinței din 16 noiembrie, nefiind nemică la ordinea zilei, d. secretar Rareș, luînd cuvîntul, propune să se primească în societatea „Ulpia-Traiana“ pe d. Teodor Covrig, proprietar, care s-ar fi distins în literatură prin mai multe poezii ce ar fi scris. Neluînd nimeni cuvîntul, d. președinte pune propunerea d-lui secretar la vot prin scrutin secret, după § 4 Anexa lit. A din statute. Rezultatul scrutinului este 6 bile albe, una neagră: prin urmare, d. Teodor Covrig este primit. Introducerea noului membru

se hotărăște pentru ședința viitoare. Ședința se ridică la oarele 9 3/4.”

— Ia cineva cuvîntul asupra procesului-verbal? întrebă președintele. Apoi urmă după o secundă: Neluînd nimeni cuvîntul, sumarul din 7/19 dechemvrie se aprobă. La ordinea zilei fiind primirea d-lui Căvrig, am onoare de a întreba pe d. secund secretar dacă neofitul este prezent?

— Cer cuvîntul, domnule președinte, zise Rareș.

— Aveți cuvîntul.

— Junele Căvrig, începu Rareș, pe care am onoare a-l prezenta, este în toate punctele demn de a face parte din distinsa noastră societate. Din o familie veche și plină de merite pentru patrie, merite dobîndite pe cîmpul luptei în secolele de glorie ale românilor, el a primit o educațiune în toate punctele aleasă și o instrucțiune pe cît clasică și literară, pe atît practică și conformă necesităților imperios cerute de starea actuală a națiunii. Caracterul său e nobil și devotat binelui comun. Dotat de providență cu o esemplară modestie, el până acum a disprețuit a da publicității oarecare produceri poetice geniale, țesute de sentimentul cel mai suav și mai pur al animei: *amorul*. Ca un adevărat iubitor al sapienței el s-a retras în fundul său rural, pentru ca, precum zice vestitul poet-filozof al străbunilor noștri, să poată *procul negotiis ara bobus suis* părinteasca țarină și mai cu seamă să poată medita în izolare la misterele naturii și la prosperarea patriei. Acest june rar: iată-l!

Aici, apucînd de mîna pe Căvrig, îl ridică lîngă dinșul pe estradă. Inima lui Todiriță se strînsese grozav în acest moment, mai cu seamă cînd d. Calcănfaun, bătînd din palme, dădu semnalul unui vuiet general de bețe ce se auzi în sală, vuiet ce însemna că se aprobă cuvintele lui Rareș. Numai Vereanu, care sta într-o parte, deschidea ochi mari și nu pricepea nimic la acest entuziasm pornit într-un mod atît de straniu.

— Cred a fi interpretul sentimentului general al onorabililor membri proclamînd, în virtutea § 6 Anexa lit. B din statute, pe d. Teodor Căvrig membru onorar-fundator al „Ulpiei-Traiane“, zise președintele cătră societate.

— Dar, dar, bravo! i se răspunse.

— Vă felicitiez, domnul meu, și vă rog să luați loc pe unul din aceste sedii care de mult era datorită unui bărbat de merite ca d-voastră.

— Răspunde, șopti aici Rareș la urechea lui Căvrig.

— Domnilor... domnilor... începu Căvrig cu glas tremurător, căutînd hîrtiuța în toate buzunarele și din ce în ce mai înspăimîntat fiindcă n-o găsea, domnilor... sunt... am perdut hîr... de acum înainte...

— Nobilă emoțiune! exclamă Rareș.

— Lăudabilă înălțare a animei! zise Calcănfaun.

— Suspendați ședința, domnule președinte! strigă unul din membri, voind să vie în ajutorul bietului Căvrig care era galben ca ceara.

— După § 47 alin. 3 din statute întreb dacă sunt doi membri care susțin propunerea de a se...

— Dar, dar, i se răspunse din toate părțile, și președintele, sunînd clopoțelul, declară ședința suspendată pentru zece minute.

În acest interval Rareș prezentă pe Căvrig și, pe de altă parte, Melini pe Vereanu, care venise numai ca oaspete pentru a asista și el la o ședință literară, membrilor vechi ai societății. Toți ziseră lui Căvrig cuvinte pline de amabilitate, așa încît acesta se liniști și se așază și el pe un scaun.

La redeschiderea ședinței, președintele anunță că este la ordinea zilei propunerea făcută de șase membri de a se modifica § 82 din statute, în care se zicea: „un op literar sau științific se va primi de societate prin majoritatea membrilor“ în modul următor: „un op literar sau științific se va primi de societate prin majoritatea membrilor *prezenți*“. Aici președintele întrebă dacă se poate intra în dezbaterile acestei propuneri, cu toate că lipseau trei din cei șase subsemnatari, căci o schimbare de statute, după § 100 și penultim, nu se putea propune decît în scris. Cum nu lua nimeni cuvîntul, se sculă Melini și zise că este de prisos a se mai modifica statutele, de vreme ce, de un an de cînd există societatea, nu se ivise încă pîn-acum nici un op literar sau științific; că toate discuțiunile ar fi avut de obiect numai statutele și că, prin urmare, lipsind interes practic, nu este nevoie de o

modificare. Auzind aceste cuvinte, Rareș și Calcănafaun, ridicându-se de scaune, cerură cuvîntul cu putere ca să răspundă. Președintele îl acordă d-lui Calcănafaun, care întîmpină că vede cu întristare că d. Melini nu are credință în viitorul societății, că opuri literare și științifice sunt multe, dacă nu toate gata, cel puțin în lucrare, că nici la ședințele Academiei franceze și ale altor societăți celebre nu se cetesc totdeauna opuri, că acestea vor veni îndestule, căci talentul n-ar lipsi membrilor „Ulpiei-Traiane” și în special d-lui Melini, care ar fi un inginer atît de destins, și că în numele societății el respinge însinuările preopinentului. Iar după dînsul Rareș răspunse cu gravitate că s-a simțit indignat de cuvintele lui Melini, că ar fi lipsă de patriotism de a susține că românii nu lucrează și ei la clădirea edificiului civilizațiunii, că în toate timpurile românii ar fi fost conducătorii luminei și adevărului, că dacă ar fi adevărat aceea ce se susține de unii, că astăzi această admirabilă țară și acest glorios popor nu ar fi tocmai în fruntea națiunilor culte, vina ar fi a unor persoane nesimțitoare și blazate care nu încurajează pe oamenii de geniu, că asemenea persoane ar trebui disprețuite și excluse din societatea română.

— Însă nu, urmă el cu ton profetic și solemn, nu vor împiedeca răuvoitorii progresul iubitei noastre națiuni! Românii vor merge înainte, vor străluci înaintea tuturoara. Românii nu pot peri, ei au fost, ei vor fi!

Sfîrșind Rareș, Melini merse spre dînsul și-l întrebă cu glas hotărît dacă prin cuvintele „răuvoitorii națiunii” a făcut aluziune la dînsul și că aceasta ar fi o insultă ce nu poate lăsa să treacă. Toți, afară de Vereanu și de Covrig, se sculară de la locurile lor și începură a se certa și a-și arunca vorbe ocărtoare și abia cu mare osteneală președintele, care tot suna clopoșelul, izbuti să restabilească ordinea, anunțînd adunării că d. Rareș și-ar fi retras orice cuvînt prin care d. Melini ar fi putut să se creadă atins, că, prin urmare, incidentul este închis. Totodată anunță că în viitor scene așa de regretabile nu ar trebui să se mai repeteze, de vreme ce, după art. 29 a

statutelor, se poate cere cuvîntul în chestiune personală. Apoi rugă pe societate să continue discuțiunea.

Atunci d. Suliminiu, care era avocat, venit de cîțiva ani din Paris, propuse chestiunea prealabilă de a se ști dacă discuțiunea poate urma fără prezența cel puțin a majorității membrilor ce propusese modificarea statutelor. După ce se admise discuțiunea chestiunii prealabile, tot d. Suliminiu arătă cu argumente convingătoare că nu se poate discuta propunerea, nefiind majoritatea prezentă, de vreme ce nu se poate ști dacă absenții nu se desistă de la propunerea făcută; că în acest caz, care ar fi posibil, numărul cerut de § 93 din statute nu s-ar îndeplini și propunerea ar rămîne fără efect. Aceste argumente convingînd adunarea, se admise chestiunea prealabilă și se amînă discuțiunea propunerii de modificare a § 82 din statute până cînd majoritatea propunitorilor va fi prezentă. Președintele, anunțînd acum că ordinea serei este epuizată, întrebă dacă cineva mai cere cuvîntul. Atunci se sculă d. Filipopulo și întrebă pe onor. biurou pentru ce până acum nu s-a îndeplinit niciodată dispozițiunile § 77 a statutelor? Cazacachi, necunoscînd pe dinafară ce cuprinde acel paragraf, deschise iute statutele ce erau pe masă dinaintea lui și ceti: „§ 77. În fiecare săptămînă casierul va da socoteală biuroului de cheltuelile făcute și, pe fiecare lună, biuroul, după verificare, va împărțîși rezultatul societății, care are dreptul superior de control.”

Toate privirile se ațintiră asupra lui Petru Neculiu-Rareș, care încreți sprincenele.

— Cer cuvîntul, zise el, dînd cu mîna lungul său păr îndărăt și ridicînd înalta frunte cu mîndrie.

— Aveți cuvîntul!

— Dacă on. d. Filipopulo a făcut o simplă întrebare, aș dori să știu după care paragraf al statutelor îi este iertat s-o facă, căci aceste nu prevăd întrebări; dacă este o *interpelare*, atunci după § 29 trebuie să o adreseze în scris președintelui, care o comunică societății. De voiește însă a face o *propunere*, ar trebui să o susție cel

puțin doi membri, după § 47 alin. 3. Așadar, nici nu poate avea loc nici o discuțiune. Cît privește expresiunea d-lui preopinente, întrucîtva bănuitoare asupra biuroului, d-lui aibă curagiul de a propune un vot de blam, în formele cerute de statute, și atunci se va vedea dacă societatea îl va admite. Cît despre mine, eu nu țin nicidecum la sarcina de a face parte din biuro, nici doresc a mai avea votul d-lui Filipopulo în viitor. Sfirșesc cu cuvintele unui vestit poet al străbunilor noștri: *Timeo Danaos et dona ferentes.*

Calcânfau dădu iar semnalul aplauzelor, dar nime nu-l urmă.

După Neculiu se sculă iarăși avocatul Suliminiu și zise că pentru dînsul chestiunea are un caracter pur juridic, adică de a se ști dacă, după legea fundamentală a societății, pot avea loc simple întrebări către biuro, deși nu sunt prevăzute prin un articol anume.

— Este, zise el, de admis principiul dreptului penal, că tot ce nu este oprit este permis, sau principiul contrar, că este permis numai ce este cuprins în statute și nimic mai mult? Chestiunea dă loc la controverse, de vreme ce statutele cuprind dispozițiuni de natură penală, precum și de natură civilă, prin urmare, pun mai întâi această chestiune prealabilă, pentru care, dacă discuțiunea ei se va admite, îmi rezerv dreptul de a vorbi. Sfirșind, amintesc onor. societăți că chestiunea aceasta este de cea mai mare importanță fiindcă, dacă ar fi să se decidă că întrebările nu sunt permise sau, cu alte cuvinte, dacă întrebarea ar fi izbită de nulitate, se naște a doua controversă, nu mai puțin gravă, de a ști dacă această întrebare, o dată anulată, ea se mai poate pune pe tapet sub altă formă, d.e. ca *interpelare*, și dacă aici nu ar avea loc principiul de drept *una via selecta non datur recursus ad alteram.*

Astfel discuțiunea luînd proporțiuni însemnate, citiva membri, cu care Rareș vorbise în secret, propuseră aminarea ei pe altă dată, fiind oarele foarte înaintate. Adunarea consimți la aceasta și, nemaifiind nimic la ordinea zilei, prezidentul ridică ședința.

— Ce fel de societate literară este asta, zise Vereanu către Victor Melini cu care ieșise împreună, am auzit vorbind de paragrafele statutelor toată sara, afară de momentul cînd zburau injuriile în toate părțile, numai de literatură nu a fost vorba.

— De cînd există societatea literară „Ulpia-Traiană”, ea nu s-a ocupat niciodată de literatură, răspuse Melini. În patru ședințe s-a discutat numele societății, douăzeci și patru au fost ocupate cu discuțiunea statutelor și alegerea biuroului, și de atunci încoace nu se tratează decît despre modificarea parțială a statutelor. Așa cred că se va urma și de-acum înainte, deși membrii plătesc regulat contribuțiuni pentru lățirea gustului științific, literar și artistic, pentru tipărirea de cărți didactice și alte publicațiuni folositoare.

— Și cu aceasta își pierde vremea o mulțime de oameni serioși?

— Oameni serioși? Se vede că nu-i cunoști încă. Cazacachi e un bătrîn care are deșertăciunea de a fi proclamat protectorul literelor și științelor. O mulțime de berbanți îi smulg banii sub felurite pretexte literare, măgulindu-l prin citeva pamflete cărora le dau numele de jurnale politice și literare, cu titlul de „Mecena al românilor”, apoi prin alegerea lui ca președinte al societăților literare și altele de asemenea. Care gîndești că a fost scopul lui Neculiu introducînd pe nătărăul de Covrig în societate? Tot acela de a putea smulge contribuțiuni literare și patriotice. Sunt înțeleși, Calcânfau și cu Rareș: ei se folosesc de banii societății și bietul Mecena zice amin la toate.

— E cu neputință! Nu pot crede că oameni culti ca aceștia, profesori la școli înalte, să fie atît de meschini. Ești prea pesimist în păreri d-tale.

Melini zîmbi:

— Se vede că ai venit de puțin timp în țară. Ne vom vorbi peste un an. Vei cunoaște oamenii mai de aproape și vei judeca singur.

— Dar cum sufăr ceilalți membri o așa batjocură — dacă este precum zici ?

— Suliminiu, care este întrucîtva oratorul societății, e un tînăr egoist și ambițios care dorește să-și facă avere și nume cu orice chip. În lipsă de clientelă, ce încă nu prea are, el găsește în societatea aceasta un centru bine-venit unde poate ținea discursuri care, fiind foarte gustate de dînsul însuși, crede că trebuie să fie admirate de toți. Filipopulo e un grec șiret, care ar vrea să fie el casier, pentru a putea avea foloasele ce au astăzi Rareș și Calcănfau, și din ceilalți sunt cîțiva care socot că lipsa lor de învățătură și de cunoștințe nu se va lua în samă cînd se va ști că ei sunt membri ai unei societăți literare și științifice, iar cea mai mare parte s-a înscris numai fiindcă au fost îndemnați să intre și ei și nu s-au opus stăruințele citorva amici. Aceștia figurează numai pe listă, dar nu se ocupă nicidecum de „Ulpiu-Traianu“, care le este foarte indiferentă.

— Dar dacă judeci cu atîta asprime pe oamenii din care se compune această adunare, pentru ce ai intrat, sau, mai bine, pentru ce nu ieși din ea ?

— Am intrat fiindcă am fost îndemnat și eu din partea mai multor foști camarazi de studiu. Și dacă am intrat o dată, de ce s-o las ? Prea mult niciodată nu am așteptat că va putea lucra. Cîteodată am aici ocaziunea a petrece sara, cînd n-am ce face, căci nu-mi place să joc cărțile. Meseria mea îmi dă mult de lucru peste zi, așa încît sara sunt ostenit. Ce să fac atunci ? Să tot stau la vorbă cu femeile ? Cu ele vorbești aceea și tot aceea. De șase ani de cînd frecventez societățile m-am săturat de dialoguri sentimentale.

Cum sfîrșea Melini a vorbi ei ajunseră înaintea casei lui Vereanu și acesta, doritor de a urma convorbirea începută, cu speranță de a converti pe Melini la idei contrare, îl invită să intre la el și să ieie ceaiul împreună. Suindu-se în camera lui Mihai, Melini se așază pe un jilt, își aprinse o țigară și urmă astfel :

— Văd de pe figura d-tale că ești indignat de cele ce spun. Ai voi să fi intrat în societatea „Ulpiu-Traianu“ cu speranță de a o vedea producînd fructe însemnate la noi în țară ; în privința socială ai voi să am mai mult

entuziasm pentru femeile noastre, dar ce să-ți spun ? Pentru ca o instituție oarecare să poată avea efectele dorite, trebuie ca membrii din care se compune să fie devotați scopului ce și-au propus ; dar la noi în realitate nime nu a crezut în rezultate serioase. Este o convențiune tăcută între toți de a se face că cred ceea ce-și propun, deși nime nu crede ; fiecare urmează un scop personal. Și aceasta nu e numai în societatea aceasta, dar în toate, până la Adunarea Națională. Nu este generațiune mai egoistă decît aceasta a noastră. Afară de interes, nimic nu-i e sfînt. Și aceasta e cu atît mai periculos, cu cît interesul nu se arată niciodată fățiș, dar totdeauna se ascunde sub cuvinte mari, ca națiune, patriotism, libertate, instrucțiune, umanitate, toleranță, literatură, știință și altele multe. Cîteodată, cînd gîndesc la starea societății noastre, adică cînd *gîndeam*, căci astăzi nu-mi mai dau această osteneală, îmi vine a o compara cu o corabie care face naufragiu și se află în momentul cînd toți caută să scape viața lor, nemaigîndînd la ceilalți ; fiecare apucă ce poate și o duce în siguranță împreună cu viața sa ; de soarta celorlalți nu se ocupă nime. Să caut societatea femeilor ? Pentru ce ? Pentru ca să văd pe cele măritate dîndu-și toată osteneala să placă altora decît bărbaților lor și pe fete, cum prin mii de mijloace urmăresc singurul scop al măritişului ? Este în adevăr poznaș de văzut cum, tot așa ca și în societatea „Ulpiu-Traianu“, fetele toate vor să-și îndeplinească dorința lor egoistă și ascunsă, prin tot felul de mijloace frumoase, precum sentiment, credință, idealism, poezie și altele, numai cuvinte ce le aruncă tinerilor pentru a-i amăgi ; ele înșile nu cred nimica din aceste toate : ele vor să se mărite ca să aibă singura pozițiune în care pot trăi în libertate. Ce este dar de făcut în așa o lume ? Este de făcut cum fac toți, căci cu dînșii ești chemat a trăi. De mult dar m-am hotărit și eu, poate de nevoie, poate chiar din plecare, a trăi ca și ceilalți, a-mi face interesul unde pot și a nu sacrifica bunuri reale care-ți satisfac trebuințele vieții pentru idei pe care nime nu le împărtășește : a face altfel este a te espune nu numai să fii singur în felul tău, dar și a fi ridicul. Neapărat că omul de treabă se ține în marginile onestității și o respectează. Te uiți la mine cu

ochi mari și nu pricepi cum pot fi așa de materialist. Dar te aștept să-mi vii după ce vei fi trăit cîțiva ani în mijlocul societății noastre. Vei vedea ce înfrîurire grozavă are cercul ce te încunjură. În zadar cauți a te opune lui, el te atrage ca șiroiul apei în care te scalzi : nășipul ți se duce de sub picioare și vrînd, nevrînd urmezi cursul. La început aceasta cam supără, dar mai pe urmă te obișnuiești. Apoi cine știe dacă nu este tot așa la toate popoarele și în toate societățile? Pretutindenea tîneretul își clădește viața altfel decît este și vrîsta matură o rează pe adevărata ei temelie.

— Cu așa principii mi-ar fi cu neputință să trăiesc, răspuse Vereanu. Dar oricît mi-ai spune, nu pot crede că societatea noastră este așa precum mi-o descrii. Ce te face să o judeci așa de aspru? Fiindcă mai mulți oameni au format o societate literară, înșălîndu-se poate asupra talentului și plecării lor; fiindcă în ea s-au strecurat poate cîteva persoane de moralitate îndoielnică, ajungi la convingerea că nu poate exista la noi un cerc de persoane care, neatîrnate de interes personal, să se ocupe cu studiul literelor, adică cu materia cea mai plăcută? Dar pentru ce am fi noi mai răi decît alții? Nu se găsesc și la noi oameni culți, neinteresați, generoși? Fiindcă civilizația nu a pătruns încă în păturile mai adînci ale societății noastre, crezi că nici nu suntem în stare a o putea dobîndi? Eu văd că poporul nostru este inteligent, pentru ce dar nu ar face și el ceea ce au făcut altele? Eu prevăd un viitor frumos, căci găsesc la noi toate elementele trebuincioase pentru o bună dezvoltare și aștept și eu viitorul pentru a-ți dovedi că te înșeli. Măntîn exemplul cu naufragiul, însă nu pentru a compara societatea noastră cu acei care se luptă cu moartea și caută să scape cu disprețul aproapelui, ci cu acei care au scăpat de naufragiul secolelor trecute și acum își culeg rămășițele averii lor și agonisesc alta pentru a clădi locuințe trainice și solide; suntem dar în momentul cînd interesul și iubirea comună ne face să ne ajutăm unii pe alții, iar nu să ne prigonim. În cît privește teoria d-tale asupra femeilor, eu nu o pot nici-decum împărtăși. Pentru ce ar fi ele mai rele și mai egoiste decît bărbații? Din contra, mărturisesc că nici nu

așteptam să găsesc la ele atîta simțire, atîtea cunoștințe, atîta grație, convorbiri așa de alese, maniere atît de plăcute. Dacă am judeca după cercul ce amîndoi frecventăm mai mult, după familia Balur, aș dori să-mi spui în ce ai crezut a vedea prefacerea și pîndirea de care îmi vorbeai dinioarea? Nu sînt amîndouă domnișoarele încîntătoare și este ceva mai nedrept decît a pune în cuvintele cele mai nevinovate tot felul de scopuri egoiste și secrete? Cu asemenea principii poți vreodată să gîndești serios la căsătorie?

Auzind aceasta, Melini aruncă o privire pătrunzătoare lui Mihai, pentru a vedea dacă vorbele sale nu copriind vreo aluziune la relațiunile sale cu Ana. Însă o secundă de reflecțiune îl făcu să se convingă că Vereanu vorbea foarte nevinovat.

— Ce-i de făcut? răspuse Melini. La urmă mă voi hotărî și eu să mă însor. Am făcut în toate ceea ce au făcut ceilalți, așa voi face și cu căsătoria și nu voi păți-o nici mai bine, nici mai rău decît toți. *A propos*, fiindcă vorbim tocmai despre societate, te înștiințez că pentru revelion Dorneanu vrea să dea un mare bal. El, ca și soția lui, nu are mai mare bucurie decît a face să petreacă lumea pe socoteala lor. Fiindcă avem să fim invitați amîndoi, vrei să jucăm vis-à-vis la *contredance*?

— Bucuros.

— Nu uita să-ți faci angajamentele mai dinainte, căci altfel poți rămînea fără dame.

Noaptea înaintase și cînd Melini se despărți de Vereanu, acesta își închipui că a avut a face cu cel mai mare pesimist din lume.

Todiriță Covrig însă, prin primirea politicoasă ce i se făcuse în diferite societăți și nu mai puțin la „Ulpiatrainiana“, ajunsese a crede că s-a înșelat asupra sa și că este o persoană mai însemnată decît se avea pîn-acum. De aceea mulțămirea de sine ce dobîndise el începu a o și manifesta, încît Mihai, din puțină plăcere ce simțise în societatea lui, acum avea o nemulțămire foarte pronunțată, mai cu seamă fiindcă Covrig îl îndesa cu vizitele pe fiecare zi. De multe ori punea apoi să se anunțe la

cucoana Sevastița și se arăta atît de intim, încît Luțica venea rareori în salon, devenindu-i Covrig nesuferit, iar cucoana Sevastița îl primea numai din cînd în cînd. Covrig, deși necăjit de aceasta, ajunsese acum a interpreta totul în mod favorabil pentru dînsul. „S-au supărat pe mine, gîndea el, că tot mă duc și tot nu fac cererea. Au și dreptate, pentru ce întîrziu așa de mult? Hai, trebuie să mă grăbesc, dacă nu vreu ca ițele să se încurce.“ Gîndind asupra mijlocului celui mai bun de a pune în lucrare planurile sale, cu instinctul practic care mai în toate cazurile oamenii cei mai simpli îl posed într-un mod mult mai dezvoltat decît persoanele cele de spirit, el chemă pe un samsar jidov, numit Naftulea, pe care îl întrebuițase și la alte comisiiuni.

— Naftulea, îi zise Covrig, nu cunoști vreo cucoană care se pricepe bine la căsătorii?

— Ba chinosc mai multe, chiconășule, răspunse evreul. Numai nu știu de care duduică este vorba. Spune-mi familia duduicăi și-ți voi spune chicoana.

— Naftulea, tu știi să taci, așa-i?

— Ca piticul. Ferească Dumnezeu n-oi spune eu secretele chiiva.

— Aș vrea să găsesc vreo cucoană, dar știi, una priecută, nu una de rînd, care să vorbească pentru mine cu cucoana Sevastița Vereanu. Știi că are o față amarnic de frumoasă. Persoană ce vei cunoaște trebuie să știe a apuca lucrurile bine, să facă să fiu primit cu bucurie.

— Chicoana Sevastița Vereanu? zise Naftulea gîndind. Cam greu, tare sunt fudui acolo în familie. Și chiconășul ist tînăr, care-i judecător, nu-i chip să te apropii de el. Mai dăunăzi am fost pus să-i vorbesc într-un perțes ce trebuia să judece — m-au dat afară pe scări, parcă am venit să-l mănînc. Tare-s fudui!

Vorbînd așa, Naftulea se juca cu degetele în barba lui căruntă și tot gîndea.

— Zău, sunt fudui? Dar lasă că cu mine n-or mai fi, că mă știu cine sunt.

— Chinosc eu pe cineva, zise evreul după o vreme, dar a să fie cam scump.

— Cine?

— Chicoana Cleopița Zuznea. Am văzut-o de mai multe ori intrînd în vizită la Vereanu și știu că se cunoosc bine. Făr' decît chicoana Cleopița e chicoană mare, are să vă ție scump. Am să vă aduc răspuns mîni.

— Bine, te aștept și vezi de fă treabă.

— Ceva arvonă pentru trăsură? zise Naftulea întinzînd mîna. Iar după ce Covrig îi dete bani: — Sărut mîna, așteaptă-mă mîni dimineată!

Abia ieșise evreul din casă și iar se întoarse.

— Cît vă dă bibaca acum la cununie? întrebă el.

— Socot că deocamdată o moșie și la moarte toată averea.

— De chiți ani e bibaca?

— Apoi știu și eu? Are părul sur.

— Bine.

Naftulea se duse.

A doua zi veni să-l vadă înspre sară. Era o joiie și Covrig își făcea toaleta să meargă la Balur.

— Ce veste îmi aduci, Naftulea, vorbește iute că sunt grăbit!

— Treaba se poate face, dar cum ți-am spus, cam scump. La început nici nu voia chicoana, dar după ce a gîndit mult, am hotărît-o. Un *service* de ceai frumos de argint înainte, și la urmă, dacă face treabă, o trăsură nouă, închisă, cu doi cai; dacă nu face treabă, nimic.

— Cam mult, Naftulea!

— Ți-am spus-o dinainte. Dar și treaba e grea. Nu merge prea des în casă: fata trebuie pregătită încet. Vezi de joacă cu dînsa pe la baluri, așa spune chicoana Cleopița.

— N-o prea scoate în lume...

— Cît despre mine, ce vei socoti dumneata, și Naftulea iar întinse mîna.

După ce-l mulțami și-l trimise cu răspuns afirmativ, Todiriță se sui în trăsură și merse la Balur.

În acea sară societatea era numeroasă și jocurile foarte vesele; mai cu seamă o „baba oarbă“ la care se întimplase să fie legați la ochi în aceeași vreme Soloiu și Covrig, care în loc de a prinde prin vreunul din ceilalți ce-i înconjurau, la tot momentul se întilneau și se cuprindeau unul pe altul în brațe, făceau pe toți să ridă cu hohot. De la o vreme Soloiu simți că pozițiunea sa este ridiculă și se retrase, pe când Covrig era încântat de a juca un rol principal și văzu cu părere de rău că jocul se disface și societatea se împarte în cercuri restrinse care conversau cu intimitate împreună. El cerca să se alipească pe lingă mai multe de aceste, dar fără succes, așa încît rămînînd singur, d-na Balur, care sta la vorbă cu o altă damă bătrînă, îi adresă cuvîntul și-i dădu astfel ocaziune de a se așaza lingă dînsa. Totodată îl și prezentă acestei dame, care nu era alta decît cucoana Cleopița Zuznea. Auzind acest nume, fața lui se lungi de mirare, pe când cucoana Cleopița nu manifestă prin nici o mișcare că ar fi auzit vorbind vreodată de dînsul. Abia după cîtăva vreme, cînd d-na Balur se depărtă de lingă ei, cucoana Cleopița începu a face aluziune la ceea ce se petrecuse între dînsa și Covrig prin mijlocirea lui Naf-tulea.

— Trebuie să vă fie urît singur la țară, domnule Covrig, zise ea; afară de părinții d-voastre, nu aveți pe nimeni.

— Apoi dă, cuconiță, nu prea am pe nime, căci subprefectul nostru vine cam rareori...

— E monotonă viața cînd cineva e singur. Sunt încredințată că de la o vreme aveți să vă mutați în oraș, dacă n-ați găsi mai cu cale... Aici Cleopița se opri.

— Apoi dă, cuconiță, eu unul nu m-aș muta, dacă... Iarăși urmă un moment de tăcere.

— Sunteți cu poziție bună, sunteți tînăr — mai mult de douăzeci și cinci de ani nu vă dau...

— Douăzeci și trei am împlinit în ziua Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril.

— Pentru ce nu vă luați o tovarășă care să vă ție de urît în singurătatea vieții de la țară? Cu dînsa v-ați putea duce în fiecare an cîteva luni în străinătate și ați petrece bine.

— He! Poate că atunci babaca mi-ar da voie, că singur n-a voit niciodată să mă lese, zicînd că am să fac berbântării.

— Pentru ce, dar, nu vă însurați? Pentru ce nu luați o persoană de familie bună, care v-ar lega cu mai multe case însemnate, v-ar face mai cunoscut și, prin urmare, mai mulțămît?

— Apoi dă, dacă s-ar găsi cineva să vorbească pentru mine, dacă ar fi cineva așa de bun...

— Cum să nu se găsească? Cine poate face un bine și-l lasă nefăcut? Numai oamenii cei răi nu se interesează de binele altora. Eu una nu-s așa, cînd pot face pe cineva fericit, o fac din toată inima.

— Dacă ați voi să vorbiți pentru mine, cuconiță, aș fi omul cel mai norocit din lume. Știu bine că copila mă dorește, dar nu sunt încă de tot sigur de părinți; dacă i-ați putea îndupleca...

— Am să cerc, dar nu știu bine de voi izbuti. În tot cazul, de nu se va putea face acolo, țî-oi găsi altceva. Ce gîndești de una din fetele ce vezi aici? Adela e frumușică, asemenea Ana, deși asta e cam încurcată cu oarecineva, apoi Melania, fata cucoanei Zoîței Barabez, apoi...

— Nu, cuconiță, zău nu! Dacă n-o pot lua pe dînsa, apoi mai degrabă nici pe una. Să fie demoazelele aceste cit de bune, nici una nu-i așa de frumoasă ca dînsa. Iaca, aș da nu știu ce, numai să o pot lua. Să n-am parte!...

— Nu vorbi așa de tare că te poate auzi cineva, mustră cucoana Cleopița. Bine, vom vedea. Dar dacă nu se va putea, apoi tot eu am să te însor. Am aflat că cucoana Sevastița o ia la bal la Dorneanu, o scoate pentru întăia oară, ia-o la joc și vezi să-i placi, eu atunci oi vorbi cu muma, căci așa să mă duc la dînsa nu-mi vine.

— Of, cuconiță, v-aș fi dator mai mult decît cu viața dacă ați putea izbuti!

— Nu vorbi așa tare, văd că vine spre noi cucoana Ruxandra.

Mihai Vereanu, pe de altă parte, după ce se încercase în zadar de a putea vorbi nesupărat cu Adela, pe care mai multe persoane, între care Soloiu, o încunjurase necurmat, părăsi acest cerc și se apropiase de Melini și Ana care vorbeau încet într-un unghi retras, fără a-i trece prin minte că întrerupsese o convorbire din cele mai intime.

— Nu vă încredeți în ceea ce spune d. Melini, domnișoară, începu Vereanu glumind. Vi-l denunț ca pe omul cel mai materialist în principii ce am cunoscut până acum. Nu știți ce teorii profesază, aveți să vă înfiorați auzindu-le.

Spre marea lui mirare, Ana, în loc de a răspunde în tonul glumeț cu care începuse el, îi zise după o scurtă gândire, cu figură serioasă și apăsând pe cuvintele sale :

— Îmi pare că aveți dreptate. *De la o vreme* am să mă conving și eu pe deplin că d. Melini nu e omul cel entuziast ce l-am socotit pân-acum.

Melini înțelese aluziunea, se simți atins și răspunse cam pe același ton :

— A cui e vina dacă m-ați socotit entuziast ? Desigur nu a mea, care nu mi-am făcut niciodată iluziuni, ci am avut pururea o pătrundere foarte dreaptă în oricare stare de lucruri, chiar în cea mai ascunsă.

Ana se înroși și tăcu, iar Vereanu, necunoscînd nimic din ceea ce se petrecea între ei, nici nu putea precepe aluziunile lor. Dacă ar fi știut că, în momentul cînd venise el, Melini făcea muștrări Anei, arătîndu-i că a luat seama la impresiunea ce Vereanu făcuse asupra ei, și Ana se apăra de aceasta, deși în sufletul ei gîndea contrarul ; că, la rîndul ei, Ana arătase lui Melini că ar trebui, în sfîrșit, să ieie o hotărîre pentru a curma o stare de lucruri între ei care începea a fi compromițătoare, și Melini, neștiind cum să se apere, aducea din nou vorba asupra lui Vereanu, pentru a schimba rolurile și din acuzat a deveni acuzator — dacă Vereanu ar fi știut toate acestea, el desigur nu ar fi venit cu atîta naivitate să ieie parte la convorbirea lor. Însă pentru Melini interve-

nirea lui Vereanu era un pretext minunat de a se depărta, avînd prin aceea și avantajul de a da Anei a înțelege că o lasă într-o societate prea plăcută pentru dînsa pentru a fi turburată prin prezența lui. Ceea însă ce Melini lua drept pretext era adevărul ; prezența lui Vereanu era pentru Ana o fericire și, cu cît simțirea ei pentru acesta devenea mai mare, cu atîta creștea și dorința ei de a se simți liberă de Melini. Ceea însă ce o supăra mai mult era că Melini nu se hotăra să sfarme în mod definitiv promisiunea ce-și dăduse unul altuia, ci lăsînd-o să subziste, făcea raportul între ei tot mai nesuferit prin nesfîrșitele lui muștrări.

Mihai, aflînd cu bucurie că și familia Balur avea să meargă la balul lui Dorneanu, se adresase întîi la Adela pentru care avea o preferință mult mai mare decît putea singur să-și dea seamă. Spre marea lui părere de rău însă, aceasta dăduse cotilionul lui Suliminiu, care venise mai înainte. De aceea se adresă la Ana, care i-l dădu cu mulțumire, și intră cu dînsul într-o convorbire din cele mai animate și mai interesante. Ea vorbea cu toată inspirarea ce are sufletul cînd iubește, așa încît adeseori Vereanu o asculta cu admirare, dar cu toate acestea la despărțire gîndurile lui se întorceau spre Adela.

După ce noaptea tîrziu toată societatea se strecurase și Adela și Ana se aflau singure în camera lor, aceasta din urmă se simți așa de agîtată după deosebitele emoțiuni ce avuse în acea sară, încît își ascunse capul în mîini și lăsă să curgă lacrimile sale fără a răspunde la întrebările ce-i făcea Adela.

— Tu nu vrei să-mi răspunzi, dar eu știu ce este, zise Adela. Eu gîcesc ce se petrece în inima ta. Melini te necăjește cu Vereanu și tu ești cu atîta mai nemulțămîtită cu cît vezi că are dreptate. Spune, drept că Vereanu te-a atins la inimă ? Cu toate acestea, urmă Adela, văzînd că Ana nu-i răspunde, ți-aș da sfatul să iei bine sama, căci tînarul acesta nu-i ușor de pătruns. Precum îți face ție aluzii sentimentale, așa mi le face și mie, și pentru acest joc cu noi amîndouă ar merita o pedeapsă din partea noastră.

— Ah, cu mine nu face nici o aluziune de cele ce spui! Eu sunt o nebună și-mi inchipuiesc lucruri care nu sunt, răspuse Ana, ștergînd o lacrimă.

— Foarte rău faci, zise Adela, cu bărbații nu poate fi cineva de bună-credință. Ei vor să fie într-o vecinică îndoială; de îndată ce văd că au produs impresiunea dorită, amorul lor propriu e atît de lingușit, încît nu mai lasă loc amorului. Cu dînșii trebuie să ne prefacem pentru a izbuti. Mai bine este să ne spunem una alteia toate vorbele lui Vereanu, ca din această comparare să judecăm buna sa credință.

Propunînd aceasta, Adela își făcu rezerva în sine de a spune puțin și de a afla tot.

— El mi-a vorbit numai generalități. Mi-a vorbit de amor și de credință în teorie, nimic personal.

— Și cu mine a făcut teorii, zise Adela, tăcînd despre multele aluziuni directe ale lui Vereanu. Dar îți mărturisesc că prea mult a stat cu tine la vorbă astă-sară. Se vedea că Melini era necăjit și n-ar fi bine să-l depărtezi de la tine, căci cine știe dacă într-un moment de ciudă el nu va călca promisiunile făcute.

— Fac-o! Cu atît mai bine! Aceasta chiar îmi e dorința!

— Dacă îți înapoiește cuvîntul, momentul măritîșului se depărtează cu mult.

— Mă mir cum poți vorbi așa! Crezi că eu m-aș uni vreodată cu un om ce nu iubesc, ce nu pot iubi?

— Principiul nu este aplicabil în toate cazurile. Amorul poate veni și în urma cununiei. Dar poate nu iubești nicidecum pe Melini? Dacă-i așa, pentru ce i-ai spus contrarul?

— Am crezut că-l iubesc și m-am înșălat. Dar și el, dacă mă iubește, pentru ce nu a grăbit momentul cununiei, pentru ce n-a îndrăznit pîn-acum să spuie numelui lui, cu hotărîre, intenția ce are? Nu! El nu mă iubește!

— Ia seama, Ano, de nu pierde ceea ce-i sigur pentru un lucru cel puțin foarte problematic.

— Ah, îmi amărăști inima cu aceste cuvinte! Nu înțeleg cum poți întrebuița aceste reguli banale la simțirea cea mai înaltă. De o mie de ori mai bine aș voi să

nu mă mărit niciodată decît să iau un bărbat numai pentru a nu rămînea fată mare. Căsătoria este numai forma exterioară în care este iertat amorului a se manifesta în societate. Amorul, simțirea inimei, nu forma căsătoriei leagă persoanele ce se iubesc. De aceea o căsătorie fără amor nu poate aduce decît cea mai mare nenorocire, pe cînd amorul în căsătorie este visul de fericire cel mai frumos ce-l poate avea cineva în viață. Ori vreu să-mi realizeze acest vis, ori renunț la dînsul. Am consimțit a lua pe Melini crezînd a-l iubi, acum însă mi s-au deschis ochii, am văzut și sunt sigură că nu-l iubesc...

— De cînd a venit Vereanu? Dar îți repetez să iei sama, poate că te înșăli a doua oară asupra simțirii tale.

— Nu! O, nu! Data asta nu mă înșăl. Simțesc... cînd ai ști cîte idei îmi trec prin minte... cîte visuri...

— Atunci poate te înșeli asupra lui. El chiar mi-a spus odată că e necredincios, că ar fi iubit o italiană... poate o iubește încă, poate se joacă numai cu noi — voiam să zic cu tine —, e mai bine să-l observăm cu sînge rece decît să ne lăsăm fără opunere a căde în sentimentalism. În tot cazul, nu lega așa de mult căsătoria și amorul împreună, căci, dacă mă uit la toate măritîșurile ce am văzut pîn-acum, văd că rareori amorul a fost motivul. Neapărat, a lua pe bărbatul ce iubești e o mare fericire, dar a lua chiar pe unul ce nu iubești, tot îmi pare a fi mai bine decît a rămînea fată mare. Nu simțesti singură că acest gînd e nesuferit?

— A iubit o italiană și o iubește încă! exclamă Ana, fără a mai asculta raționamentul Adelei. Spune-mi mai iute. Ah! Mie nu mi-a spus nimic din toate aceste!

— A venit odată vorba din întimplare, poate că nu e de adevărat.

— Și ce ți-a mai spus?

— Nimic. Mie, nimic. Cu tine vorbește mai mult despre sentiment. Cu mine vorbește lucruri indiferente, glumește, vine să-mi ceară un joc, de exemplu cotilionul pentru revelion — pe care îmi pare rău că-l dădusem altuia — și altele asemenea.

— Ți-a cerut ție întâi cotilionul și-apoi a venit la mine!

— Nu cumva vrei să deduci din aceasta tot felul de consecințe serioase? Să nu mai vorbim despre aceasta, mai bine să ne gândim la toaletele noastre de bal.

Ana însă n-o mai asculta, ci, așezată înaintea focului ce ardea în sobă, ea sta cu ochii țintiți asupra lui, în vreme ce gândurile sale zburau spre altele. În pozițiunea aceasta ar fi stat multă vreme dacă Adela nu i-ar fi adus aminte că noaptea e înaintată și că trebuie să se culce. Ele nu mai preschimbară nici un cuvânt și chiar a doua zi, în ajunul revelionului, figurele lor erau preocupate.

Însă, în mijlocul pregătirilor de bal, Ana primi de la o mătușă a ei bătrână, ce trăia în singurătate la o moșie, o scrisoare prin care aceasta o îndemna să vie numaidecât la dînsa, căci ar fi bolnavă și ar putea muri în singurătate. Deși Ana nu mai văzuse această rudă din copilărie și o despărțire de oraș îi era în aceste momente lucrul cel mai dureros, Balur, cucoana Ruxandra și chiar Adela o îndemnară să se ducă numaidecât, căci poate mătușă ei are intențiunea să o facă moștenitoare, ceea ar fi pentru dînsa o fericire neașteptată. Apoi ei ziceau că nu poate respinge cererea ce i se făcea de a căuta pe o bătrână rudă care nu mai avea pe nimeni în lume decît pe dînsa. Ana se plecă în fața acestui argument, dar cu inima grea și presimțiri triste. Ea era să se ducă în singurătate, să se despărță de vara ei cu care crescuse ca o soră, de Balur și Ruxandra, care fusese pentru dînsa ca niște părinți, și mai cu seamă de dînsul, a cărui înfățișare o făcuse să întrevadă o fericire în viață cum nici o crezuse vreodată. Așa lucrurile cele mai neașteptate intrerup deodată chipul vieții noastre și îl prefac cu totul!

O dată avea încă să-l vadă, să vorbească multă vreme cu dînsul, nesupărați de nime, la balul lui Dorneanu. Atunci va vedea ea, se va convinge despre intențiunea lui! Acest moment îi părea cel mai solemn din viață.

La Luțica Vereanu preocuparea balului nu se manifesta prin seriozitate, ci prin o veselie fără margini. Pentru întâia oară Miss Mary găsi pe școlară distrasă, pentru întâia oară Luțica, care avea atîta talent și plecare pentru desemn, mișca plumbul pe hîrtie fără a ști ce face și nu mai ținea în loc de nerăbdare. Miss Mary scur-

tă lecțiunile sale, căci vedea că acum tot nu-i profită. Ea se uita la Luțica cu melancolie și compara în minte fericirea ce simte acum și de care îi strălucea fața, cu durerea prin care și ea va trebui neapărat să treacă odată.

Luțicăi nici nu-i trecea prin minte că sunt și momente de durere în viață. Ea salta prin casă de bucurie; cînd cînta, cînd juca; apoi se ducea iară în camera ei să mai admire rochia de bal ce tocmai i se adusese și sta așezată pe o canapea. Muzica ce era să audă, lumea ce era să vadă, jocul, toate îi erau așa de nouă și plăreau așa de încîntătoare! Apoi era să fie liberă să joace, să vadă, să placă! Ea era ca o rîndunică tină care pentru întâia oară își întinde aripele și ciripește de fericire văzînd cum o duce aerul și cît e lumea de mare și frumoasă în comparare cu cuibul în care trăise pîn-atunci.

Generalul Vereanu, văzînd-o așa de veselă, zicea că-tră cucoana Sevastița:

— O vezi? Ia, așa începem viața, cu fericire. De-ar da Dumnezeu s-o pot mărita după cineva care nu-i va face-o amară!

— Mai lasă, dragă, mai lasă, răspundea cucoana Sevastița, încă nu-i vreme.

— Aș scăpa mai degrabă de englezoaica asta care tace ca un băț. Mai ales de cînd suntem în oraș, pare că a muțit cu totul, nu i-am auzit gura de două luni.

CAPITOLUL XIV

Casa lui Dorneanu era splendid pregătită pentru bal și strălucea de lumine. Înaintea oarei cînd invitații aveau să se adune, doamna Dorneanu ieși din apartamentele sale într-o frumoasă și bogată gătire. Ea era naltă de stat și frumoasă încă, deși anii tinereții trecuse. Dorneanu o conduse în salonul de joc și peste puțin muzica prin-

tr-un marș anunță că oaspeții încep a se aduna. După Cleopița Zuznea, care sosise cea întâi, veniră cițiva intimi ai familiei Dorneanu, între care Denescu, un tânăr elegant, cunoscut ca cel mai bun dăntuitor, apoi Zoia Barabez cu fiica ei, d-nul și doamna Balur cu amîndouă domnișoarele, și mulți alții. Salonul cel mare se umpluse și convorbirile generale se auzeau ca un zuzăt de albine. Doamna Dorneanu voia tocmai să dea semnalul celui întâi vals cînd toate privirile se ațintiră spre ușa intrării unde se arătase o figură puțin cunoscută celei mai mari părți a publicului. Lucia Vereanu intrase dînd brațul lui Mihai și, după dînșii, generalul, cu toate decorațiile sale, conducînd pe cucoana Sevastița. Luțica avea o rochie albă, împodobită cu lăcrimioare, și pe cap o ramură de aceeași floare. Ea arăta atît de frumoasă și roșeața ce-i acoperea fața de emoțiune și ochii săi mari cu care privea în jurul ei cu minunare îi ridicau încă frumuseța atît de mult, încît toți se uitară la ea cu mirare și se făcu un moment de tăcere. Doamna Dorneanu veni cu grăbire cu soțul ei să primească pe cucoana Sevastița și, prezentîndu-i-se Luțica, ea se uită la dînsa multă vreme cu plăcere, apoi o luă de mîină și o conduse singură la un scaun care prin pozițiunea lui putea fi văzut de toate părțile. După dînșii, toți cavalerii tineri ce nu mergeau în vizită la Vereanu se prezentară, încît Luțica, care deodată forma centrul interesului general, față cu acest succes neașteptat, simțea cum îi bate inima de fericire. Mai multe dame bătrîne se apropiară de cucoana Sevastița, care avea indirect meritul acestui succes, și o felicitară pentru frumuseța fiicei sale, pe cînd din fete unele nu se puteau apăra de o simțire de invidie; numai Ana privea la ea cu încîntare și ar fi dorit să meargă spre dînsa și să o îmbrătoșeze. Covrig sta însă ascuns îndărătul unui grup de cavaleri și tot căuta să o vadă printre capetele lor; cînd o zărea inima îi sălta de bucurie și își zicea în sine: „Tot eu mi-am ales pe cea mai frumoasă, au să moară băietii de ciudă văzînd că le-am șters-o!”

Valsul însă începu. Doamna Dorneanu îl deschise cu Denescu, de care lumea zicea că se bucură de favorile ei. După dînsa venea Luțica, apoi mai toate damele care ju-

cau. Melini juca cu Melania¹ Barabez, iar Vereanu cu Adela. Covrig nu îndrăznea să se rischeze și el; căci în față cu dăntuitori așa de buni îl apucase o frică. În pauza ce urmă, Melini se adresă către Vereanu, aducîndu-i aminte că fac vis-à-vis la contradanțuri.

— Cu cine joci întâi? îl întrebă Melini.

— Cu o domnișoară ce văd azi pentru întia dată, dar dumneata?

— Cu Melania¹ Barabez, cu care am onoare a-ți anunța că m-am logodit astăzi.

— Cum, ce fel, așa de neașteptat!

— Ți-am spus că într-o bună dimineață am să mă însor. Iaca, momentul au ajuns: am făcut cum au făcut alții.

— Te felicitез din toată inima, deși îți declar că nu mă așteptam; te vedeam așa de puțin vorbind cu această domnișoară! Nu ar fi zis nimeni că inima îți era legată.

— Ai fi vrut poate sentimentalism din partea mea? Dar ne vom vorbi peste cițiva ani, cînd vei gîndi altfel sau poate, ca și mine, nu vei mai gîndi, ci vei face altfel.

Numai cînd semnalul contradanțului se dădu, ei fură siliți să se dispartă și să caute damele lor. Cînd jocul se sfîrși, Mihai se apropia de Adela și Ana care ședeau alăturea.

— Cred că și d-voastre veți fi fost surprinse ca și mine, începu el, aflînd despre măritișul lui Melini.

— Ce fel, care măritiș? întrebă Adela cu mirare.

— Nu știți încă? El s-a logodit astăzi cu domnișoara Barabez și peste două săptămîni se și cunună. Mi-a anunțat-o în toată forma și m-a invitat la nuntă. Mă mir cum nu a venit încă să v-o vestească.

Adela sta cuprinsă de mirare, iar Ana, roșie la față ca para focului, își mișca apărătoarea pentru a ascunde emoțiunea ce-i dăduse această veste.

— Și eu m-am mirat, urmă Vereanu, deși dacă gîdesc bine, după principiile lui Melini, aceasta nu ar trebui să ne pară extraordinar. Melini nu pune entuziasm în nimica.

¹ În textul de bază: „Aspasia“ (n. ed.).

Cînd Mihai se depărtă, Adela zise cătră vara ei :

-- N-ai știut nimic, așa-i ? Infamul !

— Mie îmi pare bine, îmi este ca și cînd, deșteptîndu-mă din somn, aș fi scăpat de un vis urit ce mă chinuia. Însă ar fi putut să-mi ceară voie, să se scuze.

— Eu nu-l pot ierta în nici un chip ; purtarea lui cătră tine nu este de calificat.

— Lasă-l încolo, sunt mulțămîtă că nu mai am nimic a face cu dînsul.

Urmînd un alt joc, Vereanu invită iarăși pe Adela. În sfîrșit, Melini, văzînd pe Ana singură, se apropie de dînsa.

— Aveți să mă judecați cu asprime, începu el, aveți să mă credeți un om nestatornic și rău și aceasta cu dreptate, căci purtarea mea este condamnabilă. Niciodată însă nu aș fi îndrăznit a mă purta astfel cătră d-voastră, dacă din observările ce am făcut de mult nu aș fi dobîndit convingerea că m-ați depărtat încet din inimă. Momentul acesta este solemn pentru noi. Eu sunt hotărît a vă spune tot adevărul, vă rog să faceți asemenea. Este drept că simpatia ce aveți pentru mine s-a răcit și că altul a știut mai bine decît mine să o merite ?... De este drept, atunci era mai bine să ne depărtăm unul de altul ; dacă nu este adevărat, dacă numai natura mea prepuielnică m-a înșălat, o, atunci sunt omul cel mai vinovat, căci am neliniștit viața femeii celei mai nobile și mi-am amărît și mie viitorul pentru totdeauna ! Răspundeți dar, gîndiți că toată liniștea mea atîrnă de la acest răspuns.

— Îmi pare bine, răspuse Ana în cel mai mare neastîmpăr, îmi pare bine de această explicare. Ar fi trebuit, e drept, să o provocați înainte de a vă hotărî la pasul ce ați făcut, căci altfel v-aș fi crezut un om fără cuget, fără principii. Ei bine, ceea ce ați presupus este adevărat, o simțire străină îmi ocupă și îmi incîntă inima și socot că soarta ne-a fost favorabilă la amîndoi cînd ne-a despărțit ; însă pentru iubirea adevărului sunt datoare a vă spune mai mult : niciodată nu v-am iubit, m-am înșălat singură asupra simțirii mele, cuvintele de amor ce-mi șopteați m-au făcut să cred o vreme ceea ce nu era și acum binecuvîntez nehotărîrea d-voastre care a tot prelungit și

astfel a împiedicat o însoțire ce nu putea fi decît fatală la amîndoi.

Natura omenească e stranie ; deși Melini zdrobise legămintele ce-l uneau cu Ana și prin urmare el însuși renunțase la planurile sale, totuși, auzînd aceste cuvinte, fu pătruns de un necaz fără margini :

— Așadar, zise el cu o zîmbire amară, totul v-a fost numai o glumă. Răspunsurile d-voastre afirmative la întrebările cele pasionate erau prefaceri ; aspirările mele spre fericirea ce trebuia să gust erau deșerte năluciri ? Cine este cel prefăcut din noi doi, eu, care mă împotriveam cu energie la voința mumei mele, ce stăruia necontenit să iau în căsătorie pe domnișoara Barabez, sau d-voastră, care ziceați una și gîndeți alta ?

— Vă credeam mai nobil în cuget, domnule Melini, răspuse Ana, a cărei emoțiune se schimba în indignare. Dumneata, bărbat, insultezi o femeie ! Nu mă așteptam la o asemenea purtare. Duceți-vă dar de lingă mine și să ne despărțim în acest moment pentru totdeauna. Fiți fericit cu soția cu care v-ați ales și nu mai gîndiți la mine. Aceasta vă va fi cu atît mai ușor cu cît nu ne vom mai revedea multă vreme — poate niciodată. Eu plec de aici, mă duc la țară lingă o mătușă cu care voi trăi în singurătate.

— Vă duceți ? răspuse Melini cu foc, simțînd la idea despărțirii că amorul îi revine cu toată puterea. Vă duceți ? Așadar nu am să vă mai văd ! O ! Pentru ce nu m-am grăbit a lua o hotărîre care tot poate ne-ar fi făcut fericiți ? Pentru ce m-am plecat voinței mumei mele ? Dacă unirea noastră ar fi fost încheietă, poate că noul care s-a arătat acum pe orizont nu ne-ar fi întunecat seninul vieții, poate că m-ați fi iubit...

— Destul ! Mergeți acum, convorbirea aceasta trebuie să se sfîrșească. Datoria d-voastre vă depărtează de mine și vă cheamă aiurea.

— Nu mă duc pînă ce nu voi dobîndi iertare. Această iertare e cu atît mai trebuitoare pentru liniștea mea, cu cît simțesc că nu aveți să fiți fericită nici d-voastră. Ați îndreptat simțirea voastră nobilă spre un om prea tînăr încă și prè impresionabil pentru a fi statornic...

Inima Anei se strînse de durere la aceste cuvinte și, îngălbenind la față, îi zise încet :

— Mergeți, mergeți ! Nu-mi vorbiți mai mult ! Nu vreau să mai aud nimic.

— Vă zic dar adio, răspuse Melini cu glasul mișcat. Vă urez fericire, dar vă rog în momentele pierdute să nu uitați pe acel care v-a iubit.

În momentul în care Melini se depărtă se făcu în sală o mare mișcare. Mai mulți servitori intrară cu pahare de șampanie ; damele se sculară de pe loc, cavalerii se grămădiră toți spre mijlocul salonului. Un tuș al orchestrelor anunță că tocmai bătuse miezul nopții și că începuse alt an. Domnul și doamna Dorneanu dădură semnalul ciocnirilor și felicitărilor. Ideea că anul trebuie început cu veselie și, mai mult încă, șampania înferbîntase pe toți și acum jocul începu cu reîndoit foc. Totul se învîrtea în sală și părea că pămîntul fuge sub picioarele dăntuitoarelor. Chiar Todiriță Covrig, care venise să ciocnească paharul său cu Luțica și cu o zimbire plină de aluziune îi urase : „mulți și fericiți ani“, după ce înghiți cîteva pahare, simțind că-i trece prin toată firea o sumeție necunoscută, ardea de dorință să joace și el un vals. Din damele bătrîne însă, mai multe se retrăsese în camerele vecine pentru a face mai mare loc tinerilor ce jucau. Cucoana Sevastița Vereanu se așăzase pe o canapea din salonașul de alături, de unde se putea vedea tot ce se petrece în salonul de joc, căci nu voia să peardă pe Luțica din ochi. Cleopița Zuznea, văzînd-o la o parte, se așăză lîngă dînsa și-i adresă cuvîntul crezînd că momentul favorabil e venit.

— Anul nou se arată vesel pînă acum, începu Cleopița zîmbind.

— Foarte vesel, răspuse doamna Vereanu zîmbind și ea ; căci în astă sară plăcerea ce-i pricinuia succesul fiicei sale o dispunea așa de bine, încît era amabilă cu orișicine, chiar cu Cleopița, pe care altfel nu o putea suferi.

— Mă bucur văzînd că tinerii sunt neobosiți, urmă Cleopița, cu atîta mai mult că văd pe unii și pe alții la culmea fericirii.

— Cum așa ?

— Iaca, de pildă d. Melini. Cît arată el de mulțămît jucînd cu mireasa lui : căci am aflat că astăzi s-a logodit cu fata cucoanei Zoitei Barabaz. Dar, ce-i drept, nepoatei lui Balur aceasta nu i-a prea venit la socoteală, vezi-o cît stă de tristă colo în colț și cum ține ochii plecați în jos.

— Cum, copila era în vorbă cu inginerul... cum îi zici ?...

— Melini, el singur intrase în vorbă cu dînsa. Dar, asta este ! Am spus-o totdeauna : cînd fetele caută să aleagă după capul lor, treaba nu merge bine. Ce avea să creadă pe Melini și să-i primească scrisorile ?

— Ce-mi spui, cucoană Cleopiță ? Pîn-acolo a mers copila asta ?

— Așa, așa ; toată lumea o zice. Dar urit lucru ! Fetele trebuie să asculte de părinți, numai așa-i bine pentru fericirea lor. Altmintrelea totdeauna o pățesc rău.

— Firește ! Firește ! afirmă doamna Vereanu.

— Vina este a părinților. Dar cum putea fi altfel ? Cum au fost ei, așa au crescut și pe fete, căci nepoata a fost crescută împreună cu Adela, fiica lor : țin minte proverbul pe unde a sărit capra... Dar toți părinții nu sunt așa, slavă Domnului ! D-voastră, cucoană Sevastiță, știi că dați o creștere bună copilei, toată lumea vă laudă ! Dar ce frumoasă e copila și ce modestă ! Eu una știu că de astăzi am îndrăgit-o de tot. Nu este alta ca dînsa în toată țara.

Cucoanei Sevastiței îi zîmbea inima de plăcere auzind aceste vorbe, căci lauda place totdeauna, chiar în gura oamenilor ce displac.

— Nu-i tocmai urită copilă, răspuse ea, dar nu-i nimic pe lîngă blîndeța ei.

— Cine nu știe ce bună și blîndă este ? Bărbatul ce va lua-o va fi fericit pe lume și poate că momentul măritării nici nu e așa depărtat pentru dînsa.

— E foarte tinărară încă, răspuse Sevastița.

— Nu știu eu ? E tinărară de tot. Însă uneia îi e dat să se mărite mai devreme, alteia mai tîrziu, alteia nicicum. Totul este să ieie un bărbat cumsecade. Să fie frumos, bun și mai ales bogat...

— Și poziția lui socială ar trebui să-l recomande, precum și învățătura.

— Vezi bine ; făr' de asta nici nu se poate. Dar mai întâi este să fie bogat, căci atunci viața e mult mai fericită. Așa unul ar trebui copilei. Și chiar s-ar găsi, deși cam greu, dar s-ar găsi.

Sevastița se uită la dînsa cu ochi mari.

— Pentru ce nu ? urmă Cleopița încet, ca și cum ar vorbi cu dînsa singură. Pentru ce nu ? Adică... Apoi dar... Cum îi gîndi și mata, cucoană Sevastița, zise apoi mai tare.

— Ce spui, cucoană Cleopiță, că nu înțeleg ?

— Adică un gînd... așa... nu știu dacă este să-ți spun... Cui va fi trec... multe prin cap. El e foarte bogat, foarte bogat și nici altfel nu-i lipsește nimic...

— Cine, ce spui ?

— Adică, fiindcă vorbeam despre Luțica și despre măritare, gîndeam eu... mi-a trecut prin gînd... fiindcă iubesc copila mai mult decît dacă ar fi a mea. Ce ar fi dacă ar cere-o el ? Poate că ar fi bun.

— Da nu înțeleg... ce cere... cine cere ?

— Nime, numai ziceam eu că el poate n-ar fi rău, adică tînărul Covrig, care-i foarte bogat, foarte bogat.

Cucoana Sevastița sări deodată în sus de pe loc și ochii îi ardeau de indignare.

— Cum spui ? N-am înțeles, a îndrăznit tărănoiiul cel de Covrig să gîndească că va lua pe fata mea ?

— Ba nu, cucoană Sevastița, Doamne, cum iei lucrurile ! Eu nu-l cunosc, numai auzisem că e bogat, bine-crescut, că cunoaște pe copilă de la țară, chiar că... o cunoaște bine.

— Pentru Dumnezeu, cucoană Cleopiță ! Cine ți-a spus asemenea lucruri ? Dumneata nu știi că Covrig acesta e fiul unui răzaș îmbogățit, un om prost, răucrescut, fără nici o învățătură, în sfîrșit, fiul unui mojić — căci alta nu e tatăl său. Îmi pare rău că societatea noastră s-a stricat într-atît, încît poate primi pe un asemenea om numai pentru că-i bogat. Mi-ai stricat tot cheful, cucoană Cleopiță.

— Iertați-mă ; eu nu știam împrejurările, nici nu cunoșteam omul, am zis și eu așa, cum se zic multe.

Și cucoana Cleopița voi să schimbe vorba, cînd se auzi un mic vuiet în salon și amîndouă se sculară să vadă ce este.

Todiriță Covrig, din ce în ce mai semeț, își călcase pe inimă și invitasese la vals pe Luțica. Înfierbîntat prin joc, prin vinul ce băuse și prin fericirea de a ține în brațe pe iubita lui, după cîtiva pași simți că sala începe a se învîrți împrejurul său și abie își ținea echilibrul. Tocmai atunci însă trecu pe lingă dînșii Adela cu Soloiu. Covrig, în focul lui neluînd sama, se izbi de Soloiu, în picioarele căruia se incurcase. Adela stătuse în picioare și Luțica se ridica iute, roșie la față de rușine. În intervalul acesta, o mulțime de cavaleri alergară ca să deie ajutor, între care și Denescu, care luase iute pe Luțica și urmăse jocul pentru a face să se uite întîmplarea. Iar Mihai, care venise o clipă mai tîrziu, apucase a vedea pe Luțica ridicîndu-se, dar nu știu care din cei doi bărbați ce se ridicau fusese cavalerul surorii sale și, închipuindu-și că trebuie să fi fost Soloiu, îi zise încet cu minie :

— Cînd cineva nu e sigur de picioarele sale, nu trebuie să joace.

În aceste cuvinte Soloiu crezînd că se cuprinde o aluziune la vîrsta lui, răspunse pe același ton :

— Tinerii abie răsăriți ar trebui să-și măsoare mai bine cuvintele ce rostesc.

— Cuvintele mele se potrivesc cu purtarea d-tale, întîmpină Mihai.

— Ele documentează o desăvîrșită lipsă de manieră, zise Soloiu și se depărtă.

Pe Mihai aceste cuvinte îl străpunseră ca o săgeată și, îndată găsînd pe Melini și pe Denescu, îi rugă să meargă la Soloiu din partea lui și să-l provoace la duel.

În momentele însă în care Covrig căzuse, cucoana Sevastița, văzînd de departe cele ce se petreceau, aruncă o privire grozavă către Cleopița și adause :

— Vezi-l ? Nătărăul !

Iar Cleopița, plecînd capul, nu mai răspunse, ci, simțînd că-i bătută, se depărtă suspinînd încet, căci totodată se stînsese pentru dînsa speranța de trăsură și cai ce trebuia să fie răsplată stăruințelor sale.

Melini și Denescu ațrăseseră pe Soloiu într-o cameră depărtată în care erau singuri și îi ziseră că Vereanu, simțindu-se insultat prin cuvintele lui Soloiu, îi însărcinase a-l provoca la duel. Denescu îl invită să le arăte care sunt martorii lui, pentru ca să poată pune la cale cele trebuitoare chiar în acea sară sau a doua zi dimineață. Când auzi de duel, Soloiu simți că-i trece un fior prin spate.

— Ce duel, pentru ce duel? zise el. Eu sunt contra duelului.

— Dacă este prin putință ca să se sfirșească treaba în mod pacinic, adică de voiți să cereți scuze domnului Vereanu, vom fi cu atît mai mulțămîți. Iar de nu, trebuie negreșit să vă bateți păn-în douăzeci și patru de oare, zise Denescu.

— Cum să mă bat păn-în douăzeci și patru de oare? După ce se leagă de mine, apoi vra să mă și ucidă? Ce fel de dreptate este asta?

— Nu suntem aici pentru a face teorii asupra duelului, ci pentru a vă cere explicări. Numiți-ne două persoane cu care ne vom înțelege noi.

— Nu numesc pe nime, ce vorbă-i asta?

— Atunci binevoiți a face scuze.

— Dacă d. Vereanu s-a supărat, a făcut rău: eu nu am voit să-l insult. Pentru ce ia cuvintele pe dos?

— Fiți buni de-i spuneți lui aceea ce ne spuneți nouă și totul va fi isprăvit.

— N-are decît să vie și-i voi spune. Pentru ce să nu-i spun, dacă-i adevărat? A spune adevărul nu-i rușine.

— Ba d-voastră veți merge la dînsul și în fața noastră îi veți repeta cuvintele ce voi zice eu.

— Pentru ce să nu-i repetez? Dacă n-am voit să-l insult...

Auzind așa, Melini se grăbi a lua de braț pe Soloiu și, împreună cu Denescu, merseră la Vereanu. Soloiu, ajuns în fața lui, repetă după Denescu:

— Domnul meu! Declar că îmi pare rău de cuvintele ce am rostit adinioarea; că le-am rostit într-un moment de mînie, că mă căiesc, că le retrag și vă rog să mă scuzați.

Vereanu se închină. Iar Denescu și Melini se depărtară zîmbind și în curînd toată sala aflase incidentul, așa încît Soloiu nu da decît de figuri ce zîmbeau cu ironie cînd se uitau la dînsul. Văzînd că pozițiunea lui devine neplăcută, Soloiu se și făcu nevăzut fără ca cineva să simțască.

Lipsînd Soloiu, toată lumea uită incidentul pentru acea sară și jocul urmă cu același foc ca înainte, pănă cînd trebuia să înceapă cotilionul. Văzînd că Denescu joacă cu Luțica cu care avea să și conducă cotilionul, doamna Dorneanu fu pătrunsă de gelozie și refuză de a juca. Cînd toate erau gata, un marș al orchestrului arătă că societatea va trece intăi la *souper*. Ana însă, frămîntată de atîtea deosebite emoțiuni, preferă a rămînea în salonul de joc unde Vereanu îi ținu tovărășie.

Cîtă vreme muzica și jocul conteniră, ei vorbiră de lucruri indiferente, îndată însă ce cotilionul începu, și-rul conversării îi aduse a vorbi despre amor și fericire. El susținea teoriile optimiste ce sunt proprie sufletelor simțitoare și nobile în tineretă, cînd experiența vieții nu le-a schimbat încă.

— Nu cred, zicea el, să fie o fericire pe lume care să se poată asemăna cu aceea ce gustă bărbatul și femeia ce se iubesc. A ceti în inima iubitei pănă și simțirea cea mai ascunsă ce bucură sau întristează, a putea împărtăși bucuria și alunga tristețea cu un cuvînt de amor e în adevăr o ursită pe care tot omul o poate dori. Ce sunt, pe lîngă această necurmată fericire, toate bunurile ce-ți pot aduce averea sau rangul, sau învățătura? Aceste îți lasă sufletul rece; amorul singur îl inspiră și-l înalță. Toți poeții au cîntat amorul și de alte bunuri nu s-au ocupat; aceasta dovedește cum toate inimile nobile au înțeles că în adevăr în el și numai în el consistă scopul vieții noastre.

— Toți poeții au cîntat amorul, răspunse Ana, care simțea o dulce mișcare la cuvintele lui Mihai, însă cei mai mulți cîntă amorul nefericit, care se zice că doare și chinuiește mai mult decît orice rău pe lume. Cunoscu puține poezii de amor unde poeții nu se plîng de soarta lor. Cît de des ei invoacă moartea spre a scăpa de suferințele amorului!

— Și cu toate aceste nici unul nu zice că ar voi să nu mai iubească. Ei prefer, și eu înțeleg aceasta, indiferența iubitei decât stingerea amorului lor. Căci aceasta este viața, aspirarea, visul și gândul lor. Dar chiar indiferența de care se plîng ei ține ea vecinic? Amorul are raze înfierbîntătoare ca soarele și încălzește pe cel asupra căruia se îndreaptă. Cine poate rezista multă vreme și care a fost sufletul ce pînă în sfîrșit nu s-a înduioșat și n-a iubit și el?

— Să fie așa, zise Ana din ce în ce mai încîntată; să nu poată fi amor care pînă în sfîrșit să nu se comunice, dar lumea, oamenii, împrejurările nu vin adeseori de se pun între cei ce se iubesc și grămădesc împiedecări neînălțurate? De cîte ori bunurile cărora nu le dai însemnătate, nume, avere, rang, depărtează pentru totdeauna inimi care se iubesc? Apoi cine este sigur de statornicia iubitului? Depărtarea aduce uitarea și acel care departe iubește încă și cu mai mult foc decât înainte, cît de des a văzut la reîntîlnire că inima aprinsă a iubitului s-a prefăcut în gheață?

— Atunci nu a fost adevărat amor. Acesta cuprinde și înlăntuiește sufletul cu o putere fărmeacă care trece peste munți și mări. Acei oameni care se lasă a fi împiedicați de nume sau avere sunt inimi meschine care nici nu pot iubi adevărat. Acela numai iubește, care zboară pe deasupra lor cum zboară cu gândul peste țările ce-l despart de iubita lui. Atît îmi pare de adevărat că depărta-rea nu stinge amorul, că îmi aduc aminte de o mulțime de versuri din poeți a tuturor timpurilor în care se repetază aceeași idee. Chiar faptele feți-frumoșilor din poveștile noastre, care aleargă peste nouă mări și nouă țări, învingînd balauri și zmei pentru a găsi zîna ce iu-lesc, îmi par a fi numai o alegorie care exprimă aceeasi idee. Balaurii și zmeii sunt societatea răuvoitoare care caută adesea să oprească fericirea lor, ei însă, care repre- zentă inimele nobile, trec pe deasupra și se întîlnesc.

Vorbind așa, Mihai gîndea la Adela.

— Ideile ce aveți sunt frumoase. Aș vra să știu dacă le veți păstra totdeauna. Mă tem să nu le schimbați. Cînd ne vom revedea poate veți gîndi altfel și obiceiurile ne- îndurătoare ale lumii vor produce și asupra d-voastre

efectele cele neapărate. Am să vă pun la revederea noas- tră multe întrebări și, dacă vă veți fi schimbat cîtuși de puțin, nu mă mai veți opri de a gîndi rău de inima ome- nească. Păn-atunci însă nici un cuvînt din cele ce mi-ați spus nu-l voi uita.

— Îmi vorbiți ca cineva care se duce pentru multă vreme. Voiți să ne lăsați? Pentru ce mă îngrijiți cu ase- mene cuvinte?

— Vă îngrijesc? Din nenorocire chiar mîni, chiar azi, căci a și început ziua, va fi plecarea mea. Ieșind din bal mă urc în trăsura ce mă duce în singurătatea vieții de la țară.

Și Ana explică aici lui Mihai toate împrejurările ce o sileau a pleca.

— M-ați întristat cu această veste, răspuse Mihai, socoteam că nu ne vom despărți curînd și văd că m-am înșălat. Doresc să ne revedem în grabă și vă încredințez că eu nu-mi voi schimba ideile niciodată.

O figură de cotilion îi sili să se despartă. Cînd se re- așezară pe locurile lor urmă o tăcere de cîteva minute. După aceasta, Ana vorbi cu jumătate de glas:

— Am să fiu tristă în exilul meu; d-ta însă, vesel și fericit. Cine știe cînd și cum ne vom revedea.

— Nu voi fi vesel, răspuse el, veselia nu e fundul caracterului meu, deși în societate mă arăt astfel de multe ori. Sunt chemat a trece prin multe încercări în viață — așa mi s-a prorocit —, dar în sfîrșit voi ajunge la adăpostul fericirii. Aș dori ca acel moment să fie aproa- pe.

Zicînd așa, Mihai lăsă fără voie mîna să cadă și în- tîlni mîna Anei, pe care o luă în a sa. Așa stătura ei mai multă vreme, pănă cînd Ana, deșteptîndu-se, își retrase mîna și cu glas tremurător îl întrebă despre prorocirea de care vorbise, iar Mihai îi istorisi scena nocturnă de pe cîmp și cuvintele Neacșei. Ana privea în ochii lui cu o simțire nedescrisă și șoptea dinaintea ei:

— ... Diamantul... diamantul...

Nu apucase a sfîrși bine Mihai cînd bătrînul Balur, apropiîndu-se de dînsii, zise cătră Ana că trebuie să ple- ce, avînd numai cîteva oare pentru a se pregăti de drum. Doamna Balur avea să mai rămîie la bal cu Adela, iar ei

doi trebuiau să iasă. Ana se sculă înghițind un suspin adânc și Mihai o întovărăși până la scară. În curte era întuneric și când Mihai o ridică în trăsura lipi buzele sale pe brațul Anei care tremura.

— Nu mă uitați, îi șopti ea încet, și trăsura plecă.

Ana lăsă capul să se odihnească pe perina trăsurei și în inimă simțea o fericire fără margini. Ea uitase că pleacă, uitase ce o aștepta: numai imaginea și cuvintele lui Mihai îi umpleau gândul.

Mihai însă se urcă iar în sus. Mergând într-o cameră retrasă, el își sprijini capul pe mină și se uită multă vreme înaintea lui, fără a avea vreo idee lămurită, ci numai un ce vag, nehotărît îl apăsa fără a-și da samă ce este. Din această stare el simți trebuința să se scuture după o vreme, se sculă, trecu printre tot șirul de odăi ce-l despărțea de salonul de joc și se opri la ușa acestuia. Dându-se tocmai atunci semnalul unui joc, Mihai, fără a ști bine ce face, merse înainte și picioarele lui îl duseră drept la Adela, care se sculă zîmbind să joace cu dînsul.

Cînd Mihai se găsi singur acasă, chipul Anei i se arătă palid și vag, acel al Adelei însă viu, atît de viu încît chiar după ce adormise îl văzu în vis până la deșteptare.

CAPITOLUL XV

De cînd cu balul lui Dorneanu, Todiriță Covrig se dusesse de mai multe ori în vizită la Cleopița Zuznea și la Vereanu, însă nici într-un loc, nici în altul nu mai fusese primit. La început el nu putea crede că efectul minunat ce-și închipuise a fi făcut să se fi șters din cauza unei întîmplări așa de neînsemnate cum fusese cea de la bal. În urmă însă, văzînd că lucrurile nu se schimbă, el își zise că trebuie să fie ceva la mijloc și trimise după

Naftulea, pentru a afla prin acesta ce se petrece. Și acesta veni abie după mai multe chemări.

— Pentru ce n-ai venit îndată ce te-am chemat, ju-pîne Naftulea?

— Am avut treabă, chicoana Cleopița m-a trimes la Soloiu cu care am stat la vorbă toate zilele trecute.

— Ce? Nu cumva Soloiu umblă și el pe la Vereanu? Naftulea zîmbi:

— Este numai o fată pe lume? Mai sunt ele multe, orașu-i mare.

— Te-am chemat să-mi spui cum stă treaba noastră?

— Care treabă? răspunse evreul, făcîndu-se a nu în-telege.

— Ce te faci că nu știi? Treaba mea, pentru care am venit aici.

— Ați plătit puțin telalic pînă-acum, chiconășule. Am alergat de o sută de ori la chicoana Cleopița, și tot în trăsura, că șede departe. D-voastră sunteți un om bogat și nu vă pasă de cîtiva galbeni mai mult, dar eu îmi cîștig viața cu alergatul; am nevoi.

— Ce treabă mi-ai făcut ca să-ți plătesc mai mult?

— Bine, dacă n-am făcut treabă, atunci mă duc.

Și evreul se îndreptă spre ușă.

— Stăi, Naftulea, nu te supăra, mai na-ți bani. Te mulțamești? Ei, spune-mi acum tot ce s-a întîmplat.

— Ce să-ți spun? Nu s-a întîmplat nimic, răspunse evreul punînd banii în buzunar. Cucoana Sevastița Vereanu s-a supărat că i-ați trîntit fata la pămînt și nu vrea să v-o deie. Căutați-vă de treabă și vă duceți acasă. Pentru ce nu jucați mai bine?

— Ieși afară, jidane, strigă Covrig mînios. Hai, ieși, și tu și Cleopița v-ați înțeles să-mi furați banii fără a-mi face treabă.

— Pentru ce vă supărați pe mine? Ea nu-i fata mea. Despre mine poți s-o iei cit îți place, eu mă uit dacă cineva știe juca?

— Îți bați încă joc de mine, jidane? strigă Covrig apucîndu-l de guler. Am să-ți rup barba! Dă-mi banii înapoi și du-te de ia de la Cleopița serviciul cel de argint!

— Dacă mi-i rupe barba și mi-i lua banii, ai să capeți fata? răspunse Naftulea cu cel mai mare sînge rece, deși îl zgîlțuia Covrig în toate părțile. Ce sunt eu vinovat! Eu mi-am făcut datoria. Mai bine dați-mi încă ceva pentru batjocura ce-mi faceți.

Covrig însă îl luă de umeri și-l aruncă pe ușă afară. Rămas singur, el se preumblă furios prin casă și o mulțime de gânduri îi trecură prin cap. O întimplare așa de neînsemnată să-i nimicească tot planul său cel frumos! Cînd se minia asupra Sevastiței, cînd asupra lui Mihai, pe care îl credea vinovat, căci își închipuia că trebuie să fi avut loc un mare consiliu de familie la Vereanu în care să se fi dezbătut chestiunea măritării fetei și că Mihai, cu mindria lui, ar fi susținut că trebuie să se respingă cererea lui Covrig; cînd își întorcea minia asupra Cleopiței, care trebuie să-l fi trădat pentru altul, cînd asupra părinților lui, care nu-l învățase a juca, cînd asupra sa însuși, cînd asupra Luțicăi. Cu cît gândurile i se grămădeau, cu atît îl apuca un dor de răzbunare și-i părea rău că nu găsește chipul cum să-l îndeplinească. Îi veni gîndul să se însoare îndată cu alta, pentru a arăta el și părinților, și fetei cine este și să-i facă pe toți să moară de căință. În această stare sufletească îl găsi Neculiu-Rareș, care de mai multe zile nu mai venise să-l vadă. Cătră acest singur adevărat amic ce-i rămăsese se adresă Covrig pentru a destăinui durerile sufletului său și a cere sfaturi despre ceea ce trebuia să facă.

— Te plîng, amicul meu, răspunse Rareș, dar pentru ce nu mi-ai spus de mai înainte planurile ce aveai? De la început eu ți-aș fi arătat că obiectul ce ți-ai fost ales nu este demn de amorul unui suflet așa de nobil cum bate în peptul tău. N-ai văzut cine-i acest tinăr, Mihai Vereanu? Un om condus numai de interes și de meschine prejudețuri de castă, nu-i un om al poporului care are drept mediu entuziasmul și drept țel virtutea! În van vom căuta în aceste cercuri nobleță de animă; numai bani și vanitate este călăuzul actelor lor.

— Ah! Bani are și tata, dar ce folos! suspina Covrig.

— Prea bine, îi vom întrebuița pentru scopuri mai nobile, care îți vor împăca inima infortunată. Îmi vei da cît va trebui ca să-ți procur cărți și scrieri a căror cetire

te va înălța spre regiuni mărețe, din vîrful cărora vei privi cu compătimire la meschinele acte ale acestor oameni ce își zic aristocrați și care au uzurpat numai fără drept locul și averile care sunt ale poporului și numai ale poporului.

— Ah! Ce cărți, ce am să fac cu cărți; cărți îmi trebuie mie! Eu vream să mă însor, nu să cetesc. Cel mai bine este să iau altă nevastă, ca să le arăt eu!

— Să nu faci un asemenea pas, îl curmă Rareș, care se temea să nu peardă atunci prețioasa amicie a lui Covrig. Să nu cumva să faci aceasta! Ai vrea să te robești unei ființe a cărei inimă nu te încîntă! O! Niciodinioară! Mai bine să-ți întrebuițezi mijloacele adunate cu sudoarea frunții spre scopuri filantropice. Do-tează societatea „Ulpia-Traiană“ cu un capital îndestulător pentru a putea realiza mai curînd ideile dătătoare de viață ce urmărește cu neobosită perseveranță în mijlocul atîtor inimi invidioși. Contribuie la crearea de foi literare și politice care să denunțe abuzurile celor puternici și să-i tragă la răspundere înaintea supremului tribunal al opiniei publice, să lumineze poporul subjugat asupra adevăratelor sale interese, țaranul să știe că el este mai mult decît mizerabilul proprietar care e numai un tiran, că titlurile sale mai vechi au fost numai uzurpate...

— Ba mă ferească Dumnezeu de asemenea păcat! răspunse Covrig. Atîta ar mai trebui! Dar eu îți vorbesc de una și dumneata îmi spui de alta.

— Eu vreau să te conduc sub auspiciile mele în templul înțelepciunii, *dans le temple du sage*, cum zice Voltaire, vestitul poet al fraților noștri de peste Rhin, în locașul de eternă verdeață unde te vei simți ușor, felice...

Cu asemenea sfaturi filozofice mîngăia Rareș pe Covrig. În fiecare zi amicia îl silea să vie la Covrig în vizită, să dejuneze cu dînsul, să petreacă ziua împreună pe socoteala lui. După cîtva timp aceste petreceri, la care lua parte Calcănfau și mai mulți alții, goliră punga lui Covrig cu totul, așa încît tatăl său, care-i trimisese bani în mai multe rînduri, acum, aflînd că s-o pus pe benche-tuit de dimineață până sara cu o mulțime de tovarăși ce ținea pe socoteala sa, refuză să mai împlinească cererile lui Todiriță și-i porunci să vie acasă înapoi. Cu inima

grea, Todiriță se depărtă de oraș și se întoarce la Bortestii, spre viața cea obicinuită ce o ducea în societatea părinților săi, viață pe care numai rarele vizite ale subprefectului o varia din vreme în vreme.

În oraș nime nu băgă în seamă depărtarea lui Covrig. Chiar la Balur nu se mai pomeni de dînsul, ca și cum nu ar fi făcut parte din adunările ce aveau loc în fiecare joie. Nici doamna Barabez cu Melania nu mai veneau de cînd aceasta se logodise. Chiar Melini nu se mai arătase decît o singură dată pe cîteva oare. Mai mult se simțea lipsa Anei ce plecase a doua zi de balul lui Dorneanu. În curînd însă nici de Ana nu se mai vorbea și petrecerile urmară mersul lor. Adela era tot mai veselă și domnea ca o regină în acest cerc, în care acum, nemaiîmpărțind cu nime strălucirea, forma punctul de mijloc al interesului tuturor. Soloiu se arăta foarte prevenitor și amabil cu Vereanu de cînd știa că acesta se bate la duel, dar se amesteca mai puțin în jocuri, așa încît nu era așa supărăcios ca înainte pentru tinerime. Astfel Adela și cu Mihai aveau ocaziuni îndestule a se întreține nesupărați oare îndelungate. Și se părea că cei mai bătrîni căutau prin toate chipurile să le înlesnească aceasta.

Convorbirea ei puțin sentimentală, în idei inconsecventă, superficială, dar plină de spirit și de-a pururea veselă, forma un contrast mare cu seriozitatea ce punea Mihai în dezvoltarea oricărei idei și în însemnătatea ce da el oricărei simțiri adevărate, deși adeseori opiniunile lui serveau de țel al ironiei Adelei. Însă tocmai această deosebire avea pentru Mihai un farmec nespus și, deși cîteodată îl necăjea ironia ei, totuși se întorcea din nou spre dînsa cu aceleași idei, spre a convinge o ființă ce-i părea altfel atît de perfectă. Căci dacă o iubise de la început, acum începu a se convinge de adîncimea simțirii sale. Nesfîrșit gîndul lui era la dînsa și, departe de a se distra din reveria ce-l cuprindea, el simțea o dulce plăcere de a lăsa închipuirea în nesupărare să-și ridice fantasticele ei clădiri. Ah, momentul în care începe a se arăta cel întăi amor este unul din cele mai frumoase în viață! Farmecul este atît de nou, necunoscut și surprinzător, încît atunci nime nu gîndește că această simțire poate să se prefacă vreodată într-un izvor de durere. Întîlnirile

sale cu Adela erau acum momentele cele mai însemnate pentru dînsul; în fața lor toate celelalte îi părea lucruri secundare. Datoria lui de judecător, studiile sale private, chiar raportul cu familia sa se arătau pentru dînsul mai ușoare; a le negriji îi părea lucru natural, căci inima îi vorbea totdeauna de altceva și pe lîngă glasul inimii acel al minții amuțește. Cu aceasta însă se stînsese și amintirea: Lucreția, Ana îi dispăruse din memorie, iar de Miss Mary nu gîndise niciodată că ea poate simți pentru dînsul. Prezentul minunat și visul unui viitor nehotărît, dar încîntător îl preocupa singur. Cu toate acestea, nu cuteza să se declare Adelei. Numai din focul ochilor săi, din serioasa expresiune a feții și, mai presus de toate, din instinctul ce spune femeiei că este iubită, Adela îl înțelesese. De-aceea convorbirile lor devineau din ce în ce mai serioase, chiar cîteodată se perdeau pe nesimțite în tăcere adîncă.

Însă o natură ca cea [a] lui Mihai nu putu să ție ascunsă în sine o pasiune care din ce în ce devenea mai puternică. El simțea trebuința de a împărtași cuiva ceea ce se petrece în inima lui, căci precum durerea are nevoie de mîngăierea altuia pentru a fi alinată, astfel și fericirea vrea să se comunice. Cui însă să destăinuiască inima sa? Aici el nu avea nici un amic. Lui Henri Beaudieu, care se afla încă în Roma și cu care întreținea o corespondență regulată, îi scrisese totul; însă Henri era departe; răspunsul la o scrisoare vine tîrziu și apoi el nu avea nevoie de cineva care să-i răspundă, ci de unul care să-l asculte. De-aceea el căută un confident din apropierea sa. De părinți se ferea; Luțica îi părea prea copilă. Singura persoană cătră care găsi să se adreseze era Miss Mary, de a cărei simpatie credea că se bucură. Mihai dar căută din nou societatea ei și cu încetul îi descoperi ceea ce se petrece în el. Cine ar putea descrie durerea tinerii engleze! A iubi și a nu fi iubită încă nu era de ajuns pentru dînsa; ea trebuia să audă din însăși gura iubitului că acesta iubește pe alta, să se convingă cit de mult el poate iubi, să o chinuiască gîndul că ea ar fi putut să se bucure de întregul acest amor dacă soarta ar fi voit-o, să se prefacă în prezența lui și, cu o abnegare nemărginită, să tacă, să sufere și să plîngă.

Henri Beaudieu către Mihai Vereanu

Scrisorile tale din urmă nu seamănă cu cele ce-mi scriai mai înainte. Veselia dispăre din ce în ce din ele și reflecțiuni serioase o înlocuiesc. Deși nu mi-o spui, cred a vedea că ceva însemnat s-a petrecut în tine și din toate trebuie să presupun că numai amorul e cauza acestei schimbări. Dar cine este femeia care te inspiră și te preocupă? Să fie una din acele două fete pe care mi le-ai descris cu colori atât de vii? Una, pe care ai numit-o Adela, o văd descrisă ca o persoană frumoasă, veselă, plăcută, cu spirit; de cealaltă, Ana, mi-ai zis că-i frumoasă, sentimentală, serioasă, învățată. Pe care din aceste două să aleg pentru iubitul meu amic? Dacă e greu a judeca de aproape caracterul omenesc prin acest învăliș nepătruns ce numim fizionomie și care ne înșală atât de des, cu cât e mai greu a se pronunța din depărtare, când trebuie închipuirea singură să depingă imaginile? Dar pentru ce mă întreb pe cine să-ți aleg eu, când din părtinirea ta pentru cea dintâi, care răzbate în fiecare frază, văd că nu ai așteptat sfaturile mele! Nu știu însă pentru ce, eu aș fi dorit să-ți placă Ana mai mult. Îmi pare că caracterul acesteia este mai potrivit cu natura ta, iar înfrîurii amorului, care niciodată nu chibzuieste, datorim adeseori dezamăgirile cele mai dureroase. Cu toate acestea eu poate mă înșal și aceasta este numai o presupunere fără temeii, căci de aici nimic nu pot cunoaște. Scrie-mi însă, scrie-mi des și mult. Scrisorile tale îmi aduc din nou aminte de timpul fericit ce am petrecut împreună, îmi vorbesc iarăși de tine, iubitul meu Mihai, îmi reaprind dorința de a te vedea și mă distrag de la gânduri serioase și triste care mă apasă. Căci și în viața mea pare a se pregăti o prefacere însemnată; o simt cum se simte în aer o furtună ce are să vie. Scrisorile miresei mele sunt de câțiva timp mai scurte și mai rare. În zadar maică-mea mă așteaptă cu nerăbdare pentru a săvârși unirea noastră; eu văd că Sofia își depărtează gândul de la mine. Pentru

ce îmi scrie mai puțin, pentru ce mai rar și pentru ce, când vorbește de raporturile noastre, se simte că prin toate chipurile ar voi să se arate iubitoare către mine, însă că nu poate? Simțirea nu se poate simula; când nu este, orice osteneală ne-am da s-o arătăm, răceala suflului străbate pînă la faptă. Poate că altul îi va fi ieșit în cale, spre care se întoarce inima ei, și ea caută să alunge această simțire din dragoste și recunoștință către mama noastră. Dacă-i așa, nimic nu mă va împiedica să-i dau cuvîntul înapoi și voi izbuti a face pe maică-mea să înțeleagă că așa este mai bine. Pentru aceasta însă trebuie să mă duc și să văd. La primăvară dar, părăsind Roma, mă voi întoarce în patria mea. Pîn-atunci însă voi urma studiile, de care sunt mulțumit și de care te-ai bucura și tu dacă ai fi urmărit progresele ce am făcut. Abia aici am văzut că eram destinat a fi artist. Operele nemuritoare ce pot admira în liniște mi-au deschis orizontul închipuirii și lucrez cu o nouă lumină ce simt că lucește în mine. Dar destul, faptele, nu vorbele trebuie să dovedească aceasta.

Ana Mirie către Adela Balur

Cît de neregulat, cît de scurt răspunzi tu la scrisorile mele! Abia cîteva rînduri ce-mi vin din cînd în cînd îmi vestesc că părinții noștri (căci iubirea și recunoștința mea pentru ei îmi învoiesc a-i numi așa) sunt sănătoși și că tu, iubita mea Adela, gîndești cîteodată la mine. Dar despre cele ce te întreb, nici un cuvînt! Ah! Se vede bine că inima ta e liberă, că nimic nu o apasă; că gîndul tău nu se întoarce, ca al meu, iarăși și iarăși, în jurul aceleiași imagini. Dacă și tu ai fi chinuită de simțirea ce a străbătut sufletul meu, cum ar fi atunci scrisorile tale altfel: numai atunci m-ai înțelege și ai pătrunde în fundul inimei mele. Dar tu ești liniștită, tu petreci în societăți vesele, îl vezi adeseori, vorbești cu dînsul și nu știi ce este singurătatea și depărtarea! O, exilul e cea mai mare pedeapsă ce s-a putut scorni! Nu este chin mai greu decît a nu ști nimic de acel ce iubești, a fi în îndoială dacă el se apropie ori se depărtează mai mult de inima

ta. Eu însă nu pot afla nimic dacă tu nu te înduri de mine și nu-mi scrii, căci nimărui afară de tine nu am destăinuit ce se petrece în inima mea: *chiar lui, nu!* Pentru ce l-aș fi lăsat să vadă cât de mult îl iubesc? Dacă și în inima lui ar fi pătruns amorul, atunci el de la sine ar fi gicit-o, iar de nu, atunci nu-mi mai rămîne... însă departe de mine această idee grozavă! Nu poate omul să fie născut pentru atîta durere și ar fi nedrept de a acuza dumnezeirea că ne-ar fi creat numai pentru a suferi. Cîteodată îmi vin asemenea idei negre, însă eu le alung departe, căci mă conving că numai izolarea și grozava depărtare mi le produce. Dacă aș fi lângă tine, dacă l-aș vedea, asemenea gânduri nici ar putea să-mi vie. Dar aici, departe de dînsul, de tine, de voi, găsindu-mă în societatea unei singure femei, ce-i drept bună în suflet, dar bătrînă și bolnavă, avînd dinaintea ochilor numai omătul care se întinde peste grădini și cîmpii și unde nimic nu trăiește decît păsările care ciripesc pe crengile uscate și caută hrană, cum să nu fiu cuprinsă de ideile cele mai triste în această uniformitate a vieții și a naturii? Ceea ce mă mîngăie este muzica. De dimineată pîn-în sară repetez sonatele și concertele ce știu că-i plac. Îmi închipuiesc că mă pregătesc a le cînta lui și, inspirată de această idee, le executez ca o artistă. Cîteodată mintea mi se perde cu totul, îmi pare că îl știu lângă mine și că mă ascultă cu mulțămire. Atunci, chiar cînd sfîrșesc a cînta nu-mi vine a întoarce capul, pentru a nu mă încredința că el lipsește și că totul a fost numai o nălucire! Ah! Unde e vremea cînd ședeai lângă mine la clavier și asculta cu espresiunea sa cea serioasă și gînditoare care-i șade așa de bine? Gîndul meu se întunecă, în aceeași vreme îmi pare că ani îndelungați au trecut de-atunci și totodată că nu ar fi mai mult decît o zi! Atunci îl văd intrînd cu mine în lungi convorbiri și știi ce plăcere este a-l asculta, cît de serios el vorbește de tot ce-i mare în lume, ce preț pune el pe artă și ce însemnătate încuviințează simțirii. Și toate aceste oare petrecute cu mine nu ar fi însemnat nimic? Pentru ce atunci îmi căuta societatea cu atîta plăcere? Nu poate fi aceasta urmarea nepăsării; este o fibră comună care răsună în același timp la amîndoi. Aceasta trebuie să fie așa — căci vezi, nu

numai inima mi-o zice, inima de care se spune că e înșălătoare, ci mi-o zice judecata, cînd stau și combinez toate cele petrecute între noi. Combinez toate, căci de toate îmi aduc aminte, de fiecare cuvînt rostît, chiar de fiecare gest, de fiecare mișcare și toate împreună mă conving că el nu poate fi nepăsător. Dar de atunci nu s-a schimbat nimic? Au rămas toate cum le-am lăsat? O, scrie-mi, căci îl iubesc! Cînd zic acest cuvînt, Adelă, zic taina mea cea mai mare, visul nopții, gîndul vecinic al zilei întregi, singura aspirare a sufletului meu. Cînd îmi închipuiesc cîteodată viitorul și-mi deping viața cît de frumoasă va fi în unire cu dînsul, sunt cea mai fericită din femei și cu nimene nu aș voi să schimb soarta mea; pentru ce grija trebuie să mă surprindă, să-mi aducă tristețea și durere? Ah! Poate că ție toate ce-ți spun îți par enigme, dar eu singură nu mă mai înțeleg, sunt așa de schimbată, îmi pare că nu mai sunt cine eram înainte și că un alt suflet dă viață ființei mele, dar cu toate acestea acum abia trăiesc, acum abia recunosc prețul vieții și binecuvîntez soarta ce mi-a dat o inimă așa de simțitoare! Te sărut de mii de ori; petrece veselă și fii fericită, dar printre petreceri găsește un moment liber pentru mine, scrie-mi ce ți-a spus, ce ați vorbit, scrie-mi tot. Adă convorbirea asupra mea și spune-mi atunci ce-ți va fi zis. O, dacă mi-ai spune numai un cuvînt ce îl doresc, nu te invidiez pentru petrecerile tale și mă împac cu singurătatea mea!

Mihai Vereanu către Henri Beaudieu

Te plîng, amicul meu, dacă ceea ce gîndești despre Sofia e adevărat. Trebuie să fie dureros de a vedea zdrobit deodată planul de fericire ce amorul își formase. Acum văd că pe acesta și numai pe acesta se întemeiază fericirea noastră. Cu cît mai mult gîndesc, cu atît mai mult mă conving, căci văd ce preț are amorul. El singur ne inspiră, el singur face viață poetică. Pîn-acum nu știam ce este; îl întrevedeam numai în mod vag față cu femeile de care m-am apropiat, dar acum știu ce este; îl simt și de-atunci văd că sunt bărbat și că timpul fără

valoarea a adolescenții a trecut. Nu-ți spun care este femeia ce iubesc, căci tu o știi. Cu pătrunderea adincă a spiritului tău, ce am admirat așa de des, ai înțeles cine mă putea inspira pe mine. Numai ea, numai Adela era destinată a mă ridica spre o sferă mai înaltă de pe pământul unde mă tîrîiam pîn-acum. Dar te greșești socotind că Ana era mai potrivită pentru natura mea.

Ea este frumoasă, învățată, are toate calitățile afară de una, care nu știu cum să o numesc; ea te face să o admiri, dar te lasă rece. Cu totul altfel e Adela! Unii zic — și poate să fie așa — că ea nu ar fi așa de frumoasă, dar aceasta numai gustul o hotărăște și nu se poate judeca după teorii generale; poate că Adela a citit și a învățat mai puțin, dar ce nevoie este cînd natura îndeplinește de la sine aceste mici lipse ale creșterii! Și chiar sunt aceste lipse? Vecinica cetire perde mai mult originalitatea spiritului decît o dezvoltă. Ce are nevoie o femeie superioară de învățatura cărților, cînd în instinctul ei găsește un izvor mult mai bogat de învățătură? Apoi spiritul cel viu ce se reflectează în ochii ei aprinși, bunătatea inimii sale ce se arată în blînda ei zîmbire și, mai presus de toate, acel nu știu ce care face de îți saltă inima cînd privește la tine? Poți să mă ferești, iubite Henri, căci ceea ce visasem, idealul ce-mi formasem în inchipuire, desemnat numai cu margini slabe și palide, acum îl văd dinaintea ochilor așa precum îl zugrăvisem. Ce zic? De mii de ori mai frumos și mai perfect! Cînd stau singur și las gîndul meu să-și desemneze fața ei așa de frumoasă precum este, cîteodată văd cum se prefăce pe nesimțite într-un chip de înger care în lung vestmînt alb se coboară înspre mine din ceruri și, plutind asupra capului meu, îmi zîmbește dulce și mă proteje de orice gînd rău! Atunci simț cîteodată cum o lacrimă curge încet pe fața mea și sunt omul cel mai fericit. Dar, voi fi fericit, căci și ea mă va iubi, mă iubește! Tresărirea ei cînd mă vede pe neașteptate, distrațiunea cînd vorbește cu mine, suspinele cele ascunse ce scoate cîteodată, melancolia ce de o vreme încoace se zugrăvește pe fața ei — toate mi-o dezvălesc și noi ne înțelegem fără a ne fi spus încă nimic. Dar mai mult n-am să pot trăi așa. Cuvîntul suprem *voiesc, trebuie* să-l spun! Îngrijirea ce

m-a oprit totdeauna cînd îmi propusesem a-i descoperi secretul inimii mele trebuie să dispară, curajul ce l-am avut în alte momente ale vieții nu-mi va lipsi nici astădată. Îi voi declara amorul meu, voi primi răspunsul dorit și voi fi omul cel mai fericit! Și tu atunci trebuie să vii pe aici, iubitul meu Henri; dacă este drept că proiectele tale de viitor sunt nimicite și că soarta, dîndu-mi mie, ți-a răpit ție cel mai mare bun al vieții, atunci părăsește, cel puțin pentru un timp, mijlocul în care trăiești. Vino de mă vezi aici și mîngăie-te cu fericirea ce-i vedea că gustă amicul tău. În scrisoarea mea viitoare vei afla ce s-a petrecut; vei afla că pustiuul de care îmi zicea o vrăjitoare și despre care ți-am vorbit a fost viața mea de pîn-acum și că diamantul ascuns tuturora mie mi-a fost dat a-l găsi și a-l lua.

Adela Balur către Ana Mirie

Te tînguești și mă mustri, iubita mea soră, că scrisorile mele sunt scurte și cuprinsul lor neînsemnat. Dar ce ți-aș mai putea scrie de pe la noi? Părinții noștri sunt sănătoși și eu iarăși și în toate zilele vorbim de tine. Tata gîndește cu bucurie că mătușa ta te va face moștenitoare și că vei fi bogată, de unde nici nu te așteptai, pe cînd eu, precum știi, nu voi avea niciodată avere. Avera însă, pe cît aud și văd, joacă un rol așa de însemnat, încît de la dînsa pare a atîrna fericirea, mai cu samă a femeilor, căci bărbații se uită mai mult dacă mireasa lor va fi bine înzestrată. Dar și pentru noi este oare o fericire de a se mărita, pentru a nu avea nici trăsură, nici toalete și poate nici măcar cele trebuitoare și a suferi lipsă! Crezi oare că Melini, care de trei zile este însurat, nu ar fi preferit să te ieie pe tine în locul Melaniei, care e și proastă, pe lingă că nu-i frumoasă? Înainte de nuntă l-am văzut de cîteva ori și îmi părea trist, căci acum, aflînd că soarta s-a schimbat pentru tine, el poate se căiește că n-a așteptat. La noi tot se adună joile, deși mai puțin. Soloiu vine regulat și tot mai aduce bomboane; ai zice că bătrînul gîndește serios să mă ieie, atît e de amabil cu mine și mai ales cu mama. Dar mai bine ră-

min fată mare decît să fiu soția așa unui... Și d. Vereanu vine încă pe la noi, dar acum e mai puțin vesel și vorbește mai puțin, încît n-am putut niciodată să aduc con-vorbirea asupra obiectului de care mi-ai scris. Mai dău-năzi s-a propus să jucăm împreună o comedie, adică un proverb unde sunt numai două persoane, însă mi-e foarte frică să joc înaintea publicului. Covrig se zice că ar fi cerut pe Luțica Vereanu și că ar fi fost refuzat. Părinții lui Mihai sunt foarte mîndri; ai zece că se cobor din cine știe ce familie princiară. Dar Covrig, deși foarte bogat, este foarte prost și neînvățat. Apoi e și cam greu a se hotărî cineva să se cheme doamna Covrig. Baluri acum nu mai sunt. Doamna Dorneanu nu vrea să mai deie. Cleopița Zuznea zicea odată încet cătră mama că Dorneanca e geloasă de d. Denescu, fiindcă acesta juca prea mult cu fata lui Vereanu: eram în odaia de alături și am auzit fără ca să vreau. Se vede că în tot carnavalul numai mici serate au să mai fie. Prin urmare, nu pierzi așa de mult prin lipsa ta. Am să-ți mai scriu cum se va petrece ceva interesant. Te sărut de o mie de ori și do-resc să te revăd cît mai curînd.

CAPITOLUL XVII

Carnavalul era pe sfîrșite cînd, după ideea Adelei, se luase hotărîrea în societatea lui Balur de a se da o mică reprezentare teatrală. Însă după mai multe combinări, nici o piesă mai mare nu se putu întocmi, fie din greutatea executării, fie din puțină bunăvoință a persoanelor ce trebuiau să-și împartă rolurile, așa încît la urmă planul se reduse la o comedioară în formă de dialog, a căror actori trebuiau să fie Adela și Mihai. Adela avea să joace rolul unei tinere văduve capricioase care, încredințată de amorul unui bărbat sentimental și pasionat, își făcea o crudă plăcere a-l ține într-o necurmată indoială

despre amorul ei, făcîndu-l să spereze, până cînd am-rezul, sătul de acest joc, se hotărâște a o părăsi. Văzînd că această hotărîre este serioasă, văduva se căiește de-odată de purtarea ei, sentimentul o învinge; ea găsește un pretext pentru a-l face să vie înapoi și, în scena fi-nală, îi arată că l-a iubit totdeauna și totul se sfîrșește prin împăcare și cununie. La mijlocul postului mai multă lume avea să fie invitată la Balur pentru o serată fără joc și, la un moment oportun, salonul avea să se schimbe în scenă și piesa avea să se joace fără altă pregătire, așa încît surprînderea să producă societății mai multă plă-cere.

Cînd Adela și Mihai își știură rolurile, ei începură a le repeta împreună. Ce ocaziune minunată pentru Mihai de a se întîlni des cu iubita lui și de a fi singur cu dînsa! Adese, în mijlocul recitării rolului, Mihai se oprea și vorbea altele, încît amîndoi uitau pentru ce s-au retras în o cameră singuratică și urma între ei un dialog mai interesant decît acel ce învățase pe dinafară. Cînd însă aceste amenințau a deveni prea expresive, Adela le în-trerupea. Tot ea își aducea întăi aminte că uitase mîna ei în a lui și cerea atunci grabnic să urmeze repetiția, lucru la care Mihai trebuia să se plece, deși cu un suspîn de părere de rău.

— Comedia aceasta învață, zise într-un rînd Mihai, că e mai bine să ascunzi amorul decît să-l descoperi. Tînăra văduvă a cărui rol jucați nu ar necăji atîta pe bietul om ce o iubește dacă el nu ar fi avut imprudența să-i declare amorul. Să fie oare așa și în viața reală, omul care iu-bește să caute a ascunde simțirile sale, să-și înădușe pla-nul care în tot momentul vrea să-l trădeze, să sufere în tăcere de frica unei suferinți mai mari?

— Sunt prea inexperimentată pentru a avea părerea mea asupra acestui punct. Socot însă că autorul a știut ce scrie și că sunt cazuri unde lucrurile poate se petrec precum zice el.

— Aș voi să știu dacă este bine să se urmeze așa în-totdeauna. Autorul a luat poate un caz excepțional și rar. Ce sfat ați da aceluia care iubește, care iubește de mult, din momentul întăi cînd a văzut? Trebuie el să tacă sau îi este iertat de a descoperi odată secretul său,

de a scoate comoara ascunsă în pieptul său la lumina zilei ?

— Nu știi ce ar trebui să faci, răspuse Adela plecând ochii la pământ.

— De mult, zise Mihai, mă necăjește această întrebare și nu sunt în stare a o dezlega singur. O ! Dacă ați voi să vorbiți, să-mi spuneți ce trebuie să fac... atunci, urmă el, luându-i mâna, toate gândurile cele ascunse le-aș desprinde atit de frumoase și încântătoare precum le-am avut singur și ați vedea o lume minunată ce e gata să primească în ea pe cei care se iubesc, cum primește rațiunea pe aleșii săi.

— Ce era să faci tinăra văduvă, zise Adela, păzindu-se de a luneca pe povârnișul unde ajunsese Mihai, trebuia de la început să-i zică și ea că-l iubește ? Nu vedeți că în momentul despărțirii și ea i se descoperă lui ? Poate că dacă s-ar fi grăbit a veni înaintea dorințelor lui, el ar fi jucat rolul ce joacă ea și lucrurile nu ar fi avut un sfârșit așa de bun.

— Vrea să zică, întâmpină Mihai cu tristețe, găsiți că e bine să se despartă acei care se iubesc ?

După o pauză în care el îi lăsase mâna, Adela îl întrebă de ce este trist și pe gânduri.

— Voi să plec, zise el ; am să părăsesc orașul cităva vreme pentru a mă acufunda în singurătate.

— Nu mi-ați zis nimic despre aceasta până-acum.

— Chiar acum mi-a venit și ideea.

— Cele ce ziceam adinioarea se raportau la persoanele din comedie. Poate să aibă un fond adevărat câteodată, însă autorul le exagerează pentru a face piesa lui mai interesantă. În realitate lucrurile s-or fi petrecând altfel. Femeia capricioasă s-ar fi plecând mai grabnic dorințelor lui și împăcarea finală nu s-ar prelungi așa de mult.

— Nu înțeleg prelungirea nicidecum. De ce să se spuie cineva de bunăvoie la o asemenea tortură pentru un timp, numai ca mai în urmă fructele culesse să pară și mai dulci ? A se juca cu simțirea sa este a nu iubi. Acel care arde de amor nu-l poate stinge și aprinde după voie. El nu are un moment în care imaginea iubitei să nu-l încinte, în care, când e singur, să nu spuie aces-

tei imagini cit de nesfârșit o iubește. Numai când e față cu dînsa, ochirile ei reci îi ridică curajul și el e silit să tacă.

— Cine-l silește ? adăugi Adela încet, cu ochii la pământ. El singur trebuie să simtă când a venit momentul.

— Așadar, răspuse Mihai cu foc, așadar el ar putea îndrăzni să spuie în sfârșit cuvîntul ce are vecinic pe buzele sale ; el nu ar avea teamă de un răspuns nepăsător. O ! Dacă este așa, Adela...

— Timpul trece, zise aceasta, respingînd încet brațul lui Mihai care voia să cuprindă talia ei, și trebuie să sfîrșim repetiția căci dincolo se miră de zăbava noastră.

Asemenea convorbiri se repetară de mai multe ori și, întotdeauna când Mihai voia să-i declare amorul său, ea curma de îndată obiectul conversării. Cîteodată îl necăjea, zicîndu-i că știe prea bine cine-i ocupă gândurile : că ar fi luat seama de tristeța lui Mihai de când plecase Ana și îl silea astfel să-i mărturisească ei că Ana nu i-a făcut niciodată altă impresiune decît cea a unei femei plăcute și că altfel trebuia să fie femeia ce îl va inspira pe dînsul. Apoi îi plăcea să audă din gura lui descrierea tuturor calităților acelei ce va trebui să iubească el și era încîntată de a se recunoaște în această descriere.

În sara reprezentării, invitații, după ce fusesse primiți într-un salon mai mic, fură înștiințați despre surprinderea ce li se gătise și, când piesa avea să înceapă, ei trecură în salonul cel mare destinat pentru teatru. Afișe mici scrise de mîna îi înștiințase ce comedie era să fie jucată și care erau actorii ; un paravan ce ascundea o parte a salonului despărțea scena de public și o uvertură executată de Adela după paravan dădu semnalul începerii. După aceasta paravanul se despărți în două și Adela, într-o frumoasă toaletă, se văzu cu o carte în mîna șezînd pe o canapea. Aplauzurile ce răsplătise pe nevăzuta executoare a uverturii încurajase pe Adela, așa încît de la început vorbele și mișcările ei nu arătară nici o sfială ; pe Mihai iarăși succesul cu care începuse iubita lui îl inspirase și el păru pe scenă cu siguranța unui

Henri Beaudieu către Mihai Vereanu

vechi actor. Adela făcea așa de bine pe văduva șireată, ironică, Mihai era așa în rolul său reprezentînd pe omul pasionat pe care iubita îl chinuiește, încît era o deplină armonie în jocul lor. Publicul, din ce în ce mai încîntat, manifesta mulțămirea prin dese și lungi aplauzuri, iar în scena în care Mihai vine să ia ziua-bună de la iubita lui, hotărît de-a o părăsi pentru totdeauna și de-a renunța la fericirea ce sperase, glasul său era slab și tremurător, fața lui îngălbenise și ultimul *adieu* îi zise cu un ton care rupea inima. Cînd ieși de pe scenă, tăcerea adîncă ce domnise se sparse deodată în aplauzuri nesfîrșite, care întrerupseră spectaculul cîteva minute. La sfîrșitul piesei, cînd, după împăcare, Mihai trebuia să cadă la genunchile iubitei, el se uită într-atîta încît îi sărută amîndouă minile adeseori! Însă afară de cîteva bătrîne, între care Cleopița Zuznea, mai întreg publicul îi iertă această licență pentru plăcerea ce le procurase și cu vuitoare bravo îi rechemară de mai multe ori.

Mihai era într-o mișcare grozavă. Singur cu iubita lui, în camera în care se retrăsese după sfîrșitul piesei, el nu se putu opri mai mult, ci, aprins de o subită pornire de amor, el căzu la genuchile ei, îi zise cu un glas care ieșea din adîncul inimei sale :

— Te iubesc, Adela, te iubesc, nu pot să tac mai mult. Spune-mi cuvîntul dorit și fă-mă cel mai fericit din oameni.

— Ridică-te, pentru Dumnezeu, ridică-te !

— O ! Spune-mi, spune-mi dacă mă iubești și tu, o rugă Mihai.

— Dar, te iubesc, răspuse Adela cu mișcare, întinzîndu-i mînele.

Mihai se ridică, o trase la peptul său și buzele lor se împreunară într-o fierbinte sărutare. Îndată însă Adela se descleștă din brațele lui și fugi, pe cînd Mihai, a cărui inimă bătea cu putere, se lăsă să cadă pe o canapea și își acoperi ochii cu mînele, ca și cum ar fi vrut să împiedice obiectele exterioare de a-i alunga imaginea dulce ce-i fărmecea inchipuirea.

Evenimente mari și triste m-au împiedicat de mai multe luni de a-ți răspunde. A doua zi după ce ți-am trimis ultima mea scrisoare, primii înștiințare din partea Sofiei că muma mea ar fi căzut așa de greu bolnavă, încît starea ei dă loc la cea mai mare îngrijire și că ar trebui să plec la moment. De îndată părăsii Roma și, după o cale grabnică și necurmată, ajunsei acasă. Dar... prea tîrziu. Două oare mai înainte muma mea murise fără măcar a mai avea mulțămirea de a mă mai revedea. O durere mai mare decît am simțit vreodată mă cuprinsese și mai multe zile nu am fost în stare să am un singur gînd care să nu fi fost în raport cu mîhnirea mea. Abia mai tîrziu am putut cerca să mîngăi și pe Sofia care, mai pătrunsă decît mine, plîngea neîncetat și zi și noapte. Cînd o întrebai dacă muma noastră rostise vreo ultimă dorință, ea îmi spuse că cel de pe urmă al ei cuvînt a fost binecuvîntarea unirii noastre. În curînd însă m-am convins că prepusurile de care îți scrisesem erau adevărate : un altul avea inima Sofiei, un tînăr medic care în anul din urmă venea să caute pe bolnava mea muma. Cînd mă încredințai că amorul ei era împărtășit și că ea avusese norocul de a se întîlni în simțire cu un bărbat demn de dînsa, m-am hotărît a-i da cuvîntul înapoi. Însă Sofia refuză : „Muma noastră a cerut să ne însoțim, îmi zise ea, ca cea de pe urmă dorință, ideea aceasta a fost mîngăierea ei în momentul morții și nu pot, nici vreau să înșăl, pe cea care mi-a fost mai mult decît mamă, în așteptările ei.“

Mi-a trebuit multă vreme pentru a o face să-și schimbe acest gînd la care ținea cu o îndărătnicie în adevăr nobilă. Abia cînd am făcut-o să înțeleagă că muma noastră, dacă ar fi știut că ea iubește pe altul, niciodată nu ar fi dorit să ne însoțim ; cînd i-am arătat că unirea aceasta ar fi pentru mine o nenorocire și că trebuie, pentru liniștea mea, să se lepede de ideea că va putea

înăduși simțirea ei, prin îndeplinirea îndatoririlor de bună soție cătră mine, numai atunci am putut-o dezlipi de la hotărârile ce luase. Îndată însă ce am convins-o, tristețea grozavă ce o obora dispăru și avui bucuria a-mi revedea sora — căci numai sentimente frățești am avut întotdeauna pentru dînsa — împăcată cu sine și avînd iar speranță în viitor. Atunci ea nu refuză de a împărți averea mea cu dînsa, căci îmi zicea că voiește să-mi datorească întreaga ei fericire. Din această cauză nu m-am putut refuza de-a o cununa chiar eu. Însă îndeplinirea acestei datorii a mele va avea loc mai tîrziu, căci, din respect cătră memoria mumei, Sofia nu vrea să se mărite decît după trecerea mai multor luni. După ce îi voi fi asigurat viitorul ei, voi veni să te văd. Sunt singur acum ; odată cu muma mea m-a părăsit cea de pe urmă rudă. Tu ești acum acel pe care îl iubesc mai mult și spre tine mă atrage dorul.

Ana Mirie cătră Adela Balur

Cum ți-aș putea descrie starea grozavă în care mă găesc ! E oare cu puțință ceea ce am aflat și sunt eu născută pentru cea mai mare nenorocire ? O doamnă, trecînd pe la moșia mătușei mele, mi-a spus că Vereanu ar fi înamorat de nu știu care fată cu care ar fi să se însoare. La auzul acestei vești m-a cuprins un fel de vîrtej ; și de-atunci nu mai știu de sunt încă cu mintea întreagă, atîta știu, că mă apasă o durere pe care mult nu o voi putea duce. Scrie-mi de este adevărată această veste, pentru ca să se întîmple mai curînd ceea ce este hotărît să fie. Sau mai bine nu-mi scrie, căci moartea ar fi mai dulce decît siguranța. Ba scrie-mi, scrie-mi adevărul : a se sfîrși deodată este mai bine decît a muri prin torturele cu care mă omoară, încet dar grozav, în-doiala ce am. Adelă, iubită soră, te jur pe dragostea noastră, pe fericirea la care aspirezi, te jur pe Dumnezeu, scrie-mi adevărul, tot adevărul !

Mihai Vereanu cătră Henri Beaudieu

O, amicul meu, cite, cite s-au petrecut de la cea de pe urmă a mea scrisoare ! O schimbare deplină în viața mea, în însuși sufletul meu ! *Ea mă iubeste !* Mi-a spus-o cu glasul tremurător, cu fața înroșită. De-acum suferință, tristețea nu mai sunt pentru mine — simțesc o fericire mai mult decît omenească, căci pentru puțini soarta se va fi arătînd atît de binevoitoare ca pentru mine. Sunt într-o încîntare... sunt cuprins de un farmec... Diamantul cel ascuns l-am găsit și de-acum nu se va mai despărți de mine, căci cununia trebuie să-mi legitimizeze posesiunea lui. Văd că părinții mei, și mai cu seamă maică-mea, nu aprobează alegerea ce am făcut : din dese aluziuni a trebuit să mă conving despre aceasta ; însă voi face să-și schimbe părerea ; cînd mă va asculta și o va cunoaște mai bine, așa cum o cunosc și pătrund eu, trebuie să înțeleagă că *ea* și numai *ea* este femeia creată pentru mine. Așa de mare este asemănarea plecărilor, gîndurilor, simților noastre, încît oricine ar cugeta trebuie să vadă că eram destinați unul pentru altul și că a ne despărți ar fi cea mai mare crimă ce s-ar putea comite. Și chiar dacă mama mea ar refuza cu îndărătnicie încuviințarea ei, eu voi trece pe deasupra acestei încuviințări ; cînd o simțire internă atît de puternică, de instinctivă ne convinge despre ceva, argumente reci, trase din lumea convențională, nu-mi vor tăia drumul. Dar nu vom ajunge pîn-acolo, presimt că totul va merge calea regulată spre fericit rezultat. Cu dînsa mă voi retrage din lume și vom gusta împreună frumuseța naturii. Vino și tu, amicul meu, vino curînd de fii al treile între noi. Fericirea amicului tău te va veseli și pe tine și în această atmosferă vei uita durerile ce ai avut. Poate că generozitatea care te-a împins să renunți la jumătatea avutului tău pentru înzestrarea surorii îți va fi înălțat sufletul spre sfere mai liniștite, însă numai aici lîngă mine, în față cu fericirea la care vei fi martur, vei simți deplin marele preț al vieții. Te aștept și sperez că doi vor merge înaintea ta să te primească, căci poate ultima peatră a edificiului fericirii mele o voi pune mai curînd decît credeam. Părinții Adelei, doi bătrîni așa de blînzi și buni,

s-au dus împreună cu dînsa la o vie ce au în depărtarea unui ceas de oraș, pentru a petrece acolo în nesupărare sărbătorile Paștelor, care la noi sunt cele mai însemnate din toate. Acolo mă duc de mai multe ori pe săptămîină să-i văd și în acest loc retras, unde nici un om supărăcios nu te împiedică, greutățile de formă se pot mai ușor ridica.

Adela Balur către Ana Mirie

Nu înțeleg nicidecum, scumpa mea soră, tonul cel pasionat al scrisorii tale. Pentru că nu știu care doamnă de pe la țară spune un cuvînt ce ar fi auzit, tu te lași îndată răpită de desperare? De unde rezultă că este adevărat ceea ce v-a spus acea doamnă? Și admitînd că ar fi așa, trebuie cineva îndată să gîndească la moarte și la nu mai știu ce? Se vede că viața ta singuratecă te-a schimbat mult, de ești într-o stare așa de nervoasă! Omul cu învățătură trebuie să știe a-și domina pasiunile sale, prin aceasta se deosebește de omul cel de rînd. Îți dau sfatul să pui mai mare temei pe teoriile de care prin multă cetire ai adunat o comoară bogată, căci altfel în viață vei suferi mult. Noi suntem la vie de cîtva timp. Am petrecut aici Paștele și nu ne vom întoarce așa de curînd în oraș, căci din convorbirile părinților mei am simțit că averea lor e foarte zdruncinată, cauză pentru care ei ar dori să mă mărite cît se poate răpede. Dar ei vor să mă mărite nu cu unul ce-mi convine, ci cu unul ce nu pot iubi și numai eu știu cît sufăr. Vezi dar că și alții au necazuri. Din cunoșcuții noștri ne-au făcut cîtiva vizite aici. Melini cu femeia lui au fost o dată. Melania e mai plăcută și pare chiar mai inteligentă de cînd s-a măritat. Și domnul Vereanu a fost pe la noi. Închipuiește-ți că nu se ostenește viind călare pîn-aici. Asemene a venit să ne vadă și d. Soloiu, însă cu un echipaj foarte frumos. Cel mai des vine însă doamna Zuznea, care are treabă cu mama.

D. Vereanu, spunea această doamnă, nu are încă nici o avere a lui, și părinții săi, care ar fi foarte mindri, nu i-ar da multe mijloace dacă s-ar însura cumva fără în-

voirea lor; chiar zicea cucoana Cleopița că generalul Vereanu, după cît ar fi auzit, ar avea multe datorii și că lumea va vedea în curînd că averea lui este mult mai mică decît se crede. Ce fericire însă a fi bogată! Leapădă-ți gîndurile tale cele negre și fii fericită că în curînd te așteaptă avere... Atunci vei pute lua pe cine vei voi, vei pute merge în străinătate; te vei primbla la băi și la Paris. Pe mine însă cine știe ce mă așteaptă?

*

La vie la Balur, Mihai Vereanu era totdeauna așteptat, totdeauna binevenit. Cînd timpul era frumos, toată familia se cobora într-un crîng din apropierea casei și adeseori prin cărările cele întunecoase el și Adela perdeau pe ceilalți din vedere. Cîte avea a-și spune atunci! Cîte gînduri le trecuse prin minte în zilele în care nu se văzuse, toate și le repetau unul altuia și își înfrumusețau astfel prezentul încă mai mult. Această fericire ținu mai multe săptămîni, pînă ce pe la sfîrșitul lui april o împrejurare neînsemnată o intrerupse pentru-un timp. Mihai Vereanu fu însărcinat de tribunal a face o împărțeală la una din moșiile lui Dorneanu. Această însărcinare îi era atît de nesuferită, încît se hotărî în sine să se lepede pentru totdeauna de cariera judecătorească. În ajunul plecării sale, el încălecă și se duse să ieie rămas bun de la iubita lui. Era o sară minunată; luna plină lucea pe ceruri. Cînd ajunse, el găsi pe Adela singură; părinții ei se dusesse în oraș și nu trebuiau să se întoarcă decît tîrziu. Ea însă îl încredință că rămăsese avînd pre-simțirea că va veni el. Crîngul era încîntător, luna străbătea printre copacii care întindeau umbrele lor pe gazoanele de iarbă; nici o mișcare nu era în aer și pașii lor răsunau de departe pe cărări. Plecarea lui Mihai în-tristă pe Adela, care șopti ceva de uitare și nestatornicie. Mihai îi răspunse cu jurăminte de eternă credință, cerînd de la dînsa să-i deie aceleși încredințări. Adela însă nu voi să jure.

— Pentru ce cuvinte și invocări deșerte, zise ea; inima mea este atît de unită cu a ta încît nu mai e nevoie de lanțul unor cuvinte sacre.

Ochii ei, în care Mihai se uită mult și adînc, îi împărtășiară orice îngrijire și numai dulci cuvinte de amor umară între ei și goniră ceasurile cu răpejune.

Cine a fost în timpul celui întâi amor singur cu iubita lui pe o lună încîntătoare, nesupărat de oameni, poate singur aprefui farmecul ce simțea Mihai.

CAPITOLUL XIX

De cîțiva ani o jumătate din moșia Cireșica venise doamnei Dorneanu ca moștenire de la un unchi al ei, pe cînd a doua fusese lăsată unui spital. Împărțea se tot prelungise pînă cînd Dorneanu depărtă pe vechiul său avocat și, după recomandarea unor prieteni, luă în loc pe Suliminiu, care prin aceasta văzînd începutul carierei sale făcut, lucra cu activitate spre a dobîndi nume și a-și înmulți clientela. După stăruirile sale, tribunalul grăbise lucrarea și trimisese pe Vereanu la fața locului; iar ca inginer părțile luase pe Melini. La termenul fixat Melini nu sfîrșise de tot ridicarea planului moșiei, așa încît trebuia să mai aștepte cîteva zile.

Mihai era desperat de a perde astfel timpul său. Gîndul că este departe de iubită îl muncea fără sfîrșit și acum simțea toată puterea amorului său. Ziua rătăcea singur prin grădină, amintindu-și toate întîlnirile sale cu Adela și creînd planuri pentru viitor. Nemulțămît de a nu fi făcut încă ultimul pas, se hotărî de a nu perde o singură zi după întoarcerea sa. Neputînd el avea nici un gînd care nu ar fi fost al iubitei, soții Dorneanu, Suliminiu, avocatul lor, Vrăbiuță, administratorul spitalei, și Denescu, care fusese invitat de amicul său Dorneanu să le facă o vizită, îi erau numai supărăcioși și era mulțămît cînd scăpa de societatea lor. Sara, el nu lua parte la jocul de cărți ce ținea pe Dorneanu și Vrăbiuță pîn' noaptea tîrziu și de cîte ori îi era cu puțință se

depărta de restul societății ce ținea de vorbă pe d-na Dorneanu. Într-o sară, cum scăpase de acest cerc pentru a se deda numai frumoaselor sale gînduri, Melini îl urmă în grădină și-l opri.

— Iar singur și gînditor, îi zise el, tot visuri frumoase de lume și oameni?

— Fiecare după natura și plecarea lui, răspunse Mihai.

— Să ședem și să vorbim. Banca aceasta sub copaci e foarte îndemănatică. Luna începe a se ridica și la frumoasa ei lumină o convorbire e mai interesantă.

Mihai suspină și nu răspunse nimic, căci gîndea la alte convorbiri ce avusese el pe lună în zilele din urmă.

— Am voit să-ți arăt ceva, îi zise Melini, și împrejurarile se vede că mă favorizează. Vezi un om care se tulpilă pe sub copaci pentru a ajunge la partea din stînga a casei?

— Pare că văd.

— Nu pricepi nimic? Umbra care se tulpilă pe sub copaci, îndreptîndu-se spre partea stîngă a casei, nu e un hot, ci iubitul nostru amic Denescu ce se duce la *rendez-vous*. Dacă în primblările tale prin grădină n-ai fi avut ochii tot la lună, ci te-ai fi coborît și pe pămînt, ai fi luat sama că lîngă una din ferești este un scăunăș, în aparență uitat acolo, dar în realitate pus înadins, pentru a se putea intra cu ușurință prin fereastră în camera unde brațe deschise așteaptă pe fericitul suspinător.

— Nu înțeleg. Vrai să zici că această femeie, cu măriere așa de alese și înfătoșare atît de nobilă, ar merge în rătăcirea ei pînă a-și uita cele mai înalte datorii; că Denescu, care pare a fi un om blazat, ar fi în stare să o iubească cu așa pasiune încît să nu se oprească în fața moralității unei asemenea fapte sau cel puțin în fața nenorocirii la care se poate expune pe dînsul și pe dînsa?

— La vreun amor mare nu cred nici din partea lui, nici din a ei. Însă Denescu e tînăr, elegant, bogat, nu are nici o ocupațiune alta decît a face vizite damelor cărora le tot vorbește de frumuseța și grația lor, încît poate ușor să stîrnească pe una sau alta și, în adevăr, ce alt scop ar avea? Cetirea și scrierea nemaiercîndu-le,

le-a cam uitat de cînd a ieșit din școală. Timpul însă trebuie umplut într-un mod oarecare. Pentru ce dar, cînd s-a obosit de cai, trăsuri și vizite, el nu și-ar alege femeile drept ocupație, care, cît suntem tineri, nu se poate tăgădui că ne fac mare plăcere. Dacă nu ar avea nici măcar o intrigă, bietul Denescu ar muri de urît.

— Ce tristă viață! A trăi fără nici o aspirare mai înaltă, numai pentru secele plăceri senzuale și a căuta să le rafinezi pe cît se poate mai mult pentru a le face încă atrăgătoare, e o ursită demnă de plîns! Unde mai este atunci poezia vieții?

— Poezia nu este, dar plăcere se poate găsi în ocupație și cîștig, răspuse Melini. Așa fac și eu și sunt mulțămît cînd fiecare zi îmi aduce răsplata ostenelei. Femeia la gospodărie, bărbatul la muncă.

— Ce departe sunt aceste păreri de ideile ce am eu despre fericirea conjugală...

— Hm, hm, viitorul... dar nu vreau să repetez ceea ce ți-am mai spus. Gîndesc numai ce fericit ar fi altul dacă ar fi aici în locul nostru, de exemplu Suliminiu.

— Pentru ce? Eu simțesc chiar o neplăcere de a sta mai mult în acest loc și te las. Nu mă pot împăca cu ideea de a fi martur, chiar fără voie, la o faptă atît de condamnabilă.

— Tocmai asta-i. Suliminiu ar fi foarte mulțămît de această pozițiune și ar ști minunat să o întoarcă în profitul său.

În acest moment, cum se sculau ei, un om, pe care după cîțiva pași îl recunoscură a fi însuși Suliminiu de care vorbise, venea înspre dînșii.

— Am lăsat pe Dorneanu și Vrăbiuță la pichet, începu el cu aer misterios, și după ce am văzut că Denescu nu-i în camera lui, mi-am închipuit că trebuie să fie altundeva... mă înțelegi... de mult îl pîndesc... nu l-ați văzut trecînd pe aici?

Vereanu îi aruncă o privire de dispreț și se duse, iar Melini, urmîndu-l, răspuse în scurt că n-a văzut pe nime.

Acesta însă nu se lăsă înșălat de cuvintele acestuia și rămase în grădină. După ce, apropiîndu-se de casă, observă bine toate ferestrele, se ascunse după un copac

din apropiere. Acolo așteptă mai bine de un ceas, până cînd la un moment se răpezi deodată spre casă și apucă de guler pe cineva care pe o fereastră sărise în grădină.

— Stăi, tâlharule! strigă el. Ajutor!

— Nu striga, pentru Dumnezeu, că sunt eu, nu sunt tâlhar. Mă rog, nu striga!

— A! Dumneata ești, domnule Denescu, ce curios! Nu mă așteptam a vă vedea sîrînd pe ferești.

— Se vede că-ți năzăresc tot soiul de minuni, răspuse Denescu cu mindrie. Te voi dezvăța eu însă de asemenea glume; dacă ești om de onoare, ceea ce sperez, vom vedea de-ți este iertat...

— Tonul acesta nu-ți prea șede bine, răspuse Suliminiu liniștit. Mai bine ai face să vorbești cu politeță, căci nu numai d-ta, ci și o altă persoană oarecare este în joc și știi ce aș putea face dacă aș voi. Mai schimbă-ți tonul și ne vom vorbi.

— Ia ascultă-mă, dragă Suliminiu, zise Denescu acum, văzînd că greșise tactica și luînd-o pe altă cale. Să ne înțelegem ca oameni de lume. Ești un om prè binecrescut pentru a voi să faci rău unei persoane care îți voiește binele, căci știi foarte bine că nu Dorneanu din capul lui te-a numit avocat pentru treaba asta, ci după stăruințele amicilor săi și mai cu samă...

— Și mai cu samă a cucoanei sale, fie. Să ne înțelegem dar.

Și luînd brațul lui Denescu ei se acufundară în grădină, vorbind încet împreună.

Cînd se întoarseră în casă și se despărțiră pentru a merge fiecare în partea sa, ei își strînseră mîna ca doi vechi amici.

— Așadar, ne-am înțeles, zise Denescu. Avocat cu anul, cu onorariu mai mare decît predecesorul și cinci ani asigurați prin contract. Voi stăruii și cred că se va face. Dar tăcere absolută!...

— Voi tăcea. Ba chiar de vei avea trebuință de serviciile unui amic, fii incredințat că nimeni nu-ți va fi devotat ca mine.

— Știu că ești om sincer și de cuvînt. Noapte bună, până mine.

— Noapte bună, amicul meu.

Și amândoi își strinseră încă o dată mina cu căldură.

A doua zi Melini sfîrșise planul și nu mai rămînea decît a se împărți moșia Cireșica în două părți egale și a se trage la sorți care parte va rămînea proprietatea doamnei Dorneanu și care va trece asupra a spitalului. Acesta era momentul principal, căci una din părți avea o valoare mult mai însemnată decît cealaltă și Dorneanu era foarte îngrijit despre rezultat. Momentul solemn fiind fixat pentru amiază, el se preumbla neliniștit, schimbîndu-și tot soiul de gânduri. Suliminiu, care-l căuta de mult, se făcu a-l întîlni din întîmplare și aduse convorbirea asupra tragerii la sorți.

— Sunteți neliniștit, îi zise el; în adevăr, deosebirea valorii amînduror părților de moșie este foarte însemnată. Vina este a răposatului, căci testamentul zice lămurit că sorții vor hotărî care va avea partea cea mai bună a moșiei, fără a plăti altă despăgubire către cel defavorizat.

— Tocmai pentru aceasta sunt neliniștit. Dacă mi-ar cădea partea cea rea, unde pădurea e pe jumătate tăiată, unde nu-i casă și grădină, și chiar calitatea pămîntului este inferioară, îți spun drept că mai mult necaz decît mulțămire aș avea din moștenirea asta. Toate planurile de înfrumusețare ce mi-am format trebuie atunci uitate; trebuie să clădesc o nouă casă, care pe doi ani cel puțin ar consuma venitul moșiei, în sfîrșit aș avea o mulțime de osteneală și de supărări.

— Așa este, norocul a să joace aici un mare rol, dar șansele sunt egale și poate că veți fi favoritul soartei.

— Și poate nu, — acest poate mă îngrijește așa de grozav.

— Dacă însă am găsi chip de a înlătura *poatele*? Mă înțelegeți prè bine: prin mijloace iertate, altfel nici n-aș gîndi. Aici sunt două persoane: una fizică și alta morală, reprezentată iarăși prin una fizică cu care se contopește, se identifică. Dacă acum această din urmă, pentru un profit al ei de altă natură, d. ex.: bănesc, ar renunța la sorți și ar lua de bunăvoie partea cea mai mică în preț...

— Dar d-ta nu știi că am a face cu un spital, cu care nu-i iertat a se învoi?

— Ba știu prè bine; ca om de lege o știu mai bine decît d-voastră. Însă pentru a se înlătura greutățile, s-ar putea, prin înțelegere cu d. Vrăbiuță, îndeplini forma sortilor, pe cînd între d-voastre totul s-ar hotărî altfel de mai înainte. Judecătorul și ceilalți nu ar trebui să știe nimic despre aceasta; persoana care ar trage ar trebui să știe *cum* să tragă și totul ar fi isprăvit spre mulțămirea generală. D. Vereanu nu e din cei care presupun asemenea înțelegeri prealabile.

— Dar... oare... Vrăbiuță?

— Îl voi cerca eu.

— Du-te, iubite amice, du-te, căci timpul trece.

Suliminiu merse la Vrăbiuță, se încuie cu dînsul în cameră și stătu vreo jumătate de oră la vorbă. Asupra principiului ei se înțeleseră în curînd, numai suma ce avea a primi drept despăgubire persoana fizică pe care Suliminiu o identificase ca cea morală, aducea prelungirea după sine: Vrăbiuță cerea o mie de galbeni. Suliminiu propune șese sute plătite la moment. Ei se înțeleseră cu opt sute. Odată ce-și dădură mina, Suliminiu se coborî la Dorneanu.

— Mai jos de o mie plătită îndată nu vra în nici un chip: zice că deosebirea valorii este foarte mare și că pentru un așa folos suma ce cere ar fi încă neînsemnată.

— Are dreptate, răspunse Dorneanu, care vorbise în această vreme cu soția lui, diferența prețului este cel puțin de șapte ori opt mii de galbeni.

Deschizînd biuroul, el scoase zece rulouri de aur și le dădu lui Suliminiu, care ieși. Pe drum însă, spre camera lui Vrăbiuță, avocatul transportă iute două din rulouri din buzunarul drept în cel stîng, iar celelalte opt le depuse în mina lui Vrăbiuță, zicîndu-i:

— Dacă voiți să numărați...?

— Doar suntem oameni de onoare, răspunse Vrăbiuță cu încredere, împingînd cu nepăsare banii într-un saltar și întorcînd cheia pe care o și retrase.

Cînd orologiul mare din salon bătu douăsprezece, Melini sfîrșise de iscălit planul pe care era trasă acum și linia de despărțire.

— Gata, zise el către Vereanu, care îl chema. Am o presimțire că lui Dorneanu îi va cădea partea însemnată

cu litera A, asta pe care ne aflăm și care e de o valoare mult mai mare decât cea sub litera B.

— Nu se știe, răspunse Vereanu.

— Am eu o presimțire că va fi așa.

În salon, toată societatea fiind adunată, Vereanu luă o pălărie și două hirtiuțe și însemnă pe una litera A, pe a doua B.

Suliminiu propuse ca două persoane neinteresate să învîrtească biletele și cele interesate să le tragă. Denescu primi a întoarce biletele și le puse într-o pălărie acoperită cu o batistă. Doamna Dorneanu rugînd cu o zîmbire foarte grațioasă pe Vrăbiuță să tragă împreună cu dînsa, amîndoi vîrîră mîinile odată în pălărie și scoaseră cite un bilet. Doamna Dorneanu trăsese pe acel cu lit. A.

— Îmi pare rău că spitalul a avut mai puțin noroc decât mine, zise doamna Dorneanu, aș fi dorit din inimă să fie altfel.

— Așa a voit soarta, cuconiță, răspunse Vrăbiuță, noi trebuie să ne supunem. Doresc să vă fie de bine!

— Vă mulțumesc și promit a nu fi indiferentă către spital. Socot că cu vremea voi îndrepta eu însumi ceea ce a greșit soarta.

Toți felicitară acum pe domnul și doamna Dorneanu. Cînd veni rîndul lui Suliminiu, doamna Dorneanu îi zise :

— Vă mulțumesc pentru serviciile ce ne-ați adus și vă rog să ne faceți plăcerea de a vă considera ca avocatul familiei noastre. Sperez că ocupațiile d-voastre, deși multe, nu vă vor împiedica de a căuta toate afacerile noastre, precum v-ați ocupat cu aceasta. Aștept de la amabilitatea d-voastre că veți primi.

În vreme ce Vereanu îndeplinea cele de pe urmă formalități, un călăreț venit în pripă îi aduse o scrisoare din partea prezidentului tribunalului în care acesta îl invita să plece de-ndată, avînd a lua parte la judecarea unui proces însemnat. Ministrul Justiției trimisese o depeșă confidențială prezidentului, în care își arăta mirarea cum acel proces se trăgănese atît de mult, de vreme ce era atît de clar în natura sa și dreptatea atît de evidentă pentru una din părți. Prezidentul adaugise că din aceste cuvinte ar rezulta că destituirea așteaptă pe ju-

decătorul ce ar hotări altfel decât ministrul și nu voia să ieie singur răspunderea asupra-și.

Vereanu puse scrisoarea în buzunar, furios că asemenea lucruri nedemne se pot petrece într-o țară și cu gîndul de a se demisiona de-ndată.

El plecă la moment împreună cu Melini, primind amîndoi mulțămirile cele mai vii ale domnului și doamnei Dorneanu.

Pe drum Melini întrerupse întai tăcerea.

— Nu ți-am spus că Dorneanu va avea partea cea bună? Nu știu dacă m-au înșălat ochii, dar mi s-a părut că Denescu n-a întors biletele tot într-un fel.

— Cum să fie cu putință că acest om, tînăr încă, să se facă instrumentul unui așa viclesug? Niciodată nu voi crede!

— Ba eu o cred, căci totul trebuie să fi fost pus la cale de mai înainte prin Suliminiu și Vrăbiuță. Așa combinez eu că s-au petrecut lucrurile.

— Nu-mi lua toate iluziunile despre oameni, căci depeșa asta a unui ministru m-a mîhnit și descurajat destul.

Melini, luîndu-i hîrtia din mîină, o ceti.

— Îmi pare rău, zise el, că aici și ministrul nu pare a fi alta decât un instrument, favoarea pornește mai de sus încă.

— Rea ar fi lumea dacă s-ar compune numai din asemenea indivizi, răspunse Vereanu, ai prinde gustul să nu mai ai a face cu dînsa și ai preferi să te retragi în singurătate! Noroc însă că nu sunt toți așa și fericit acei care...

Aici tăcu, însă în gîndul său urmă : acel care a înțilnit un înger ce contracumpănește mulțimea răilor și singur înfrumusețează viața. Cu această idee și cu imaginea pe care o vedea așa de vie în gînd el se mîngăia ; și nemaisupărat de tovarășul său, el se acufundă tot mai mult în lumea ideală ce închipuirea lui înferbintată își crea. Dorul revederii îl cuprindea însă din ce în ce mai tare și îi părea că trăsura abie mișcă din loc. A doua zi, după ce călătorise întreaga noapte, ei văzură în sfîrșit

culmile oraşului, la care, după o absenţă de opt zile, Mihai se uita cu încântare, ca şi cum s-ar întoarce într-un paradis de mult pierdut.

CAPITOLUL XX

Ajuns acasă, Mihai nu simţi nici o bucurie de a-şi revedea familia ; căci în gândul său nu era loc decît pentru iubită. El se încuia în camera sa pentru a gândi, nesupărat de nime, la fericirea revederii. Îşi zugrăvea scena reîntîlnirii cu colorile cele mai frumoase : vedea pe Adela tremurînd de emoţiune la sosirea lui, îi vedea ochii ei frumoşi arzînd de plăcere şi perzîndu-se în ochii lui ; apoi, singur cu dînsa, mergînd în crîngul verde unde petrecuse oare aşa de încîntătoare şi spuindu-i toate gîndurile ce avuse, el îi descria durerea ce simţise în timpul absenţei, durere alinată de dulcea şi zîmbitoarea ei imagine, care nici un moment nu fusese întunecată în gândul lui. Şi ea cite îi spunea ! Cît suferise în aceste opt zile de despărţire, cît era de fericită de a-l revedea ! În asemenea visuri minunate el petrecu până ce veni sara. Atunci încălecă şi alergă spre via lui Balur. Cu cît se apropia, cu atît inima îi bătea mai tare ; iar cînd de departe văzu căsuţa cea albă, el se simţi cuprins ca de un vîrtej şi îşi opri calul, nemaiputînd înainta în fugă. Poarta însă, ca niciodată înainte, o găsi închisă. Aceasta îl surprinse, căci era tocmai oara la care venea el obicinuit. „Cred ei oare că nu m-am întors încă, deşi trebuia să vin de mai multe zile ? Adela poate că nu vrea să vadă pe nime în lipsa mea ?“ Cu acest gînd mîngăietor simţîndu-se mai liniştit, el se dădu jos de pe cal şi bătu în poartă, întăi încet, căci îşi zicea că la cel mai mic vuiet trebuia să gîndească iubită că este el şi să-i sară înainte, apoi, văzînd cu mirare că nime nu deschide, mai tare şi tot mai tare. Cu cît aştepta mai mult, cu atît mirarea se prefăcea în

grijă şi grija în spaimă, căci ca un fulger îl lovi ideea că poate o nenorocire s-a întîmplat. În sfîrşit se auziră cîteva şoptiri înlăuntru curţii şi o femeie întredeschise puţin poarta, întrebînd cine este.

— Deschide ; spune-mi, ce s-a întîmplat ? îi zise Mihai răpede şi cu glas tremurător.

— Nu-i nime acasă. Au ieşit cu toţii.

— Nu s-a întîmplat nimic ? Spune îndată şi nu mă cruţa.

— Ce să se întîmple ? Au ieşit cu toţii... s-au dus în oraş.

— Lasă-mă să intru, vreau să aştept.

— Am poruncă a nu primi pe nime. Au să se întoarcă tîrziu.

Cu aceste cuvînte femeia se depărtă, poarta se închise cu zgomot după dînsa şi zăvorul se trase zuruind. Vereanu rămase împietrit.

„Ce însemnează aceasta ? gîndi el după o vreme. S-au dus, au poruncit să nu primească pe nimine, ei dar nu gîndeau că pot veni ? Dar pentru ce astă femeie, care totdeauna se uita la mine cu bucurie cînd mă arătam, acum mă priveşte cu o figură atît de nepăsătoare ? Ce s-a întîmplat în lipsa mea ? Dar sunt nebun, urmă el după o scurtă vreme, în care tot soiul de gînduri îngrijitoare se încrucişase, sunt nebun de a vedea ceva extraordinar în lucrurile cele mai fireşti. Ei sunt în oraş şi se vor întoarce tîrziu ; mîni, ah, abia mîni o voi revedea, dar mîni soarta mea va fi hotărîtă şi voi fi fericit !“

El se sui iarăşi pe cal şi merse încă o dată în jurul casei şi în crîngul cel din apropiere, unde revăzu locurile în care se primblase cu dînsa. Ce farmec în revederea lor ! Nu rămăsese crîngul ca însufleţit de cînd amîndoi se umblase pe cărările lui ? Cite îi ziceau cărările, copacii ! Abia tîrziu, cînd innoptase, el se hotărî a se despărţi de acele locuri iubite. Însă acum nu se întorcea în pripa în care venise. Calul mergea la pas şi Mihai îşi oprea în fiecare minut şiroiul bogat al gîndurilor pentru a se uita dacă nu vede pe cineva viind, căci la toată clipa îi părea că aude vuietul unei trăsuri şi inima îi sărea din loc gîndînd că trebuie să fie ea. Însă totdeauna se înşălase : el nu întîlni pe nime. Ajuns în oraş, el nu luă drumul spre

casa sa, ci merse întâi la acea a lui Balur, unde spera, dacă nu a întrevedea pe Adela, cel puțin a zări vreo lumină la fereastră, care să-i arate că ea se află acolo. Însă și aici casa era cufundată în întuneric; poarta era închisă și nimic nu da cel mai mic semn de viață. El se întoarse acasă cu inima grea și grijile îl schinjuiră multă vreme, până ce somnul îl acoperi cu vălul său alinător.

În somn el se văzu cu dînsa la umbră răcoroasă pe un vîrf de munte, de unde curgeau șiroaie limpezi în vale; ea era îmbrăcată în o haină de peteală aurie care se cobora de la cap de-a lungul frumosului trup, și parcă el înlătura firele aurie și o atrăgea încet la peptul său. Atunci se deșteptă. Soarele abia răsărise pe ceruri și în zadar se mai încercă să prelungească dulcele vis, închizînd ochii. Vesel el se sculă și așteptă să se urce soarele mai sus pentru a merge să o vadă, căci pentru nimic în lume nu ar fi putut aștepta sara. Cînd era gata să plece, cineva bătă la ușa lui. Era Victor Melini, care intră cu figura plină de îngrijire.

— Unde te gătești să mergi de dimineață? începu Melini. Rămii acasă, căci vești bune nu vei afla nicăiri.

Mihai se făcu galben la față și se sprijini cu mîna de dosul unei canapele.

— Nu știu de ai aflat pîn-acum. Însă eu, temîndu-mă că nu știi nimic, am venit să te văd ca să te opresc de a face poate un pas neprecuțat. Ești înamorat, am simțit-o de mult, dar ai căzut rău. Unde așteptai simțire, ai găsit calcul; ceea ce-ți părea amor era fătărnicie.

Văzînd că Mihai îl fixa cu ochi grozavi și rătăciți, Victor urmă:

— Văd că nu știi nimic și că eu cel întâi îți spun veștea nenorocirii tale. În lipsa noastră soarta amorului tău s-a hotărît. Numai neprevederea unui entuziast putea să nu ia samă că intrigile îl încunjură și numai delicateta mea vinovată m-a împiedicat a-ți împărtăși observările ce făcusem. De mult Cleopița Zuznea, femeia cea uricioasă, căuta să mărite pe Adela cu Soloiu. Ea te-a calomniat acolo multă vreme, a ridicat meritele bătrînului și ale averii sale pînă ce a amestecat întreaga familie. În scurt, viind acasă, am găsit acest bilet de invitare la nunta lor, care va avea loc chiar astăzi.

La aceste cuvinte Mihai simți ca un junghi ascuțit ce-i intră în inimă. Ochii săi se deschiseră mai mari încă, buzele sale se mișcau ca și cum ar fi voit să zică ceva, însă o amețeală îl cuprinse și căzu cu fața în jos pe canapeaua de care se sprijinea. Melini, plin de îngrijire, sări să-i dea ajutor.

După o vreme, suspinuri adînci începură a ieși din peptul lui Mihai, inima i se umflă și lacrimile îl năbușiră. Cînd Melini văzu că lacrimile alinase puțin pe nenorocitul său amic, el se puse lîngă dînsul și începu cu glasul mișcat:

— Eu nu sunt om de pasiune și entuziast, dar înțeleg ce se petrece în sufletul tău. Ai lăsat să te răpească șiroiul amorului și nu ai gîndit că sunt puțini oameni care au destulă simțire pentru ca să poată răspunde la dînsul. Ai întilnit o inimă rece în care nu ardea decît un foc meșteșugit și, plin de nesocotință, ai lepădat diamantul ca să alegi o piatră mincinoasă.

— Diamantul... șopti Mihai.

— Dar, răspunse Melini¹. Ana era un diamant. Acum nu mai este vremea să prelungesc tainele. Eu am iubit-o, dar m-am depărtat de dînsa pentru tine. Am văzut cum, înfătoșîndu-te, i-ai aprins inima din care m-a izgonit pe mine, inima cea mai nobilă ce poate fi, și ai desprețuit-o pentru o alta în care numai aparența era strălucitoare, dar simburile sec și uscat. Eu m-am mîngăiat și sunt mulțumit, dar din vreme în vreme tot am păreri de rău văzînd cît de strîmb merg lucrurile în lume. Ana suferă pentru tine în singurătate; tu suferi pentru Adela și aceasta, după ce v-a înșălat pe amîndoi, se bucură de partea pozitivă și practică a vieții. Pentru lucrurile pozitive sunt și eu, dar am cel puțin o inimă bună, pe cînd a ei e plină de viclenie. Mîngăie-te cu ideea că această femeie nu era demnă de un suflet atît de iubitor și învață de-acum a vedea lucruri în adevărata lor lumină. Așa-i mersul lumii — cu dînsul trebuie să pășim și noi.

Mihai nu înțelegea nimic din ceea ce i se spunea și sta cu capul plecat pe pept. Victor, văzîndu-l că sta în nemișcare, îl crezu resignat și se retrase. După multă

¹ În textul de bază: „Mihai“ (n. ed.).

vreme Mihai se ridică. Fața sa era palidă și ochii stinși ca la un om ce se scoală de pe patul morții. El abia mai știa ce i se spusese, căci mintea îi era atît de întunecată, încît nu putea cuprinde nici un gînd, numai inima îl durea ca și cum o greutate mare i s-ar fi pus pe pept.

Cu încetul amintirea îi reveni și cu dînsa și durerea.

— Este cu neputință, cu neputință! strigă el în cea mai mare pornire a chinului. Trebuie să fie o mistificare sau un vis rău ce am făcut. Adela, iubita sufletului meu, tu nu mă poți trăda! Dar dacă este adevărat ceea ce mi s-a zis, o, atunci în lume nu mai este dreptate, nu mai este fericire! Atunci voi sfarma această viață sarbedă și zadarnică; mai bine moartea decît un asemenea chin! Dar nu e cu putință, zîmbirea ei dulce, privirile ei duioase, cuvintele ei blînde nu au putut minți, inima ei e nobilă și pură ca și frumuseța feții sale — nu e cu putință, nu e cu putință!

Cu aceste gîndiri căuta să-și aline durerea, căci o nenorocire mare și subită nu poate intra de îndată în mintea unui om și mai puțin încă a unui suflet încrezător, entuziast.

Ziua se trecu în gînduri întunecate și cînd umbra serii începu a se coborî, lui Mihai îi păru că în acea zi trăise o viață întreagă. Întunericul îl apăsă ca o înădușeală și la un moment simți o trebuință atît de mare să răsuflă aer, încît cu capul neacoperit se răpezi afară și merse tot înaintea lui fără oprire, fără a ști unde. Abia cînd văzu de departe căsuța lui Balur el își dădu samă unde este. Mai mulți servitori care vorbeau între ei de cununie ieșeau tocmai pe poartă și se îndreptau spre o bisericuță care era nu departe de crîng. Mihai îi urmă pînă la ușa bisericeii. Auzind înlăuntru cîntări, el nu cuteză să intre, ci se tupilă în întuneric pe lîngă ziduri pînă la o cruce de mormînt. Îndărătul acesteia se ascunse și, cuprins de spaimă, se puse a pîndi. După cîtva timp el auzi un zgomot: și lumea începea a ieși din biserică. Un glas strigă trăsura mirelui și îndată o caretă frumoasă trase la ușă. Lui Mihai îi clănțăneau dinții de frică și ochii i se ațintiră spre ușă pentru a vedea cine va ieși acum. Soloiu, cu figura veselă, ieși din biserică ducînd de mină pe tînăra sa soție. Adela, cu haina albă de mireasă îm-

podobită cu flori de portocală și peteală bogată ce atîrna pînă la pămînt, era rumenă la față de emoțiune și strălucea de frumuseță. Ochii priviră o clipă cu grijă împrejur, apoi mirele îi ajută să se suie în trăsura și cail porniră. La vederea ei, Mihai simți că inima i se desprinde din loc și apăsă o mină pe dînsa, pe cînd cu cealaltă se ținea de crucea mormîntului ca să nu cadă. Cînd mireasa dispăruse în trăsura și cail porniră, Mihai simți că o ceață se lasă pe ochii săi și capul i se întorcea: el vru să strige, dar nu mai avu putere și căzu fără cunoștință la pămînt lîngă crucea de care se sprijinise. Nimeni nu luă sama că este cineva în cimitir, trăsurile rudelor și invitaților urmară pe acea a mirelui și în curînd biserica se închise și totul se acufundă în tăcere și întuneric.

Cînd Mihai se deșteptă, Neacșa îl ținea în brațele sale. El se uită la dînsa cu ochi plini de mirare:

— Ce vrei, ce mi-ai făcut, unde sunt?

— Ridică-te și fugi de aici! Va trece și acest pahar, viața e țesută de chinuri și de amăgiri!

— Tu ești, tu ești! strigă el către Neacșa cu spaimă. Demone, vii să mă iei de pe această lume?

— Ba vin să te mîngăi și să te îndemn spre liniște de suflet.

— Liniștea sufletului am pierdut-o, am pierdut-o! Diamantul meu furat, pierdut! O!

— Ridică-te și nu mai geme! Nimic nu e pierdut, decît un gînd fără ființă.

— Totul, totul este pierdut pentru totdeauna! strigă Mihai și simțea că peptul său e rupt în două.

CAPITOLUL XXI

Nu este moment mai amar și mai grozav în viața decît acel în care omul pentru întăia oară se vede înșălat în amorul său, în ceea ce avea mai scump și mai mare!

Ochiul cu care pân-atunci vedea lumea se schimbă și tot ce îl încântase îi apare sub o formă urită și dușmănească. Precum cel închis, ce în somn visase că trăiește liber, neatârnat și fericit, când se deșteaptă vede numai păreții întunecoși ai închisorii, tot astfel omul deșteptat prin subită dezamăgire din raiul visurilor sale : împrejurul său totul e întunecos și trist. Și dacă atunci societatea oamenilor ar aduce vreo mângăiere ! Dar, departe de aceasta, ea caută mai mult încă să zădărească durerea, încît singurătatea e binevenită.

Mihai fugise de societate, de părinți, de toți. La Vereni el rătăcea singur prin grădină, luptându-se fără de sfârșit cu negrele sale chinuri. Imaginea iubitei îl prigonă mai mult decît oricînd, căci atunci se inflacă amorul mai mult, cînd nu mai are speranță. Numai gîndul că Adela fusese silită de părinții ei de a încheia o însoțire pe care singură o ura îi aducea cîteodată o micșurare a suferințelor sale. Dar și așa fiind, pentru ce nici un cuvînt de scuză sau cel puțin de înștiințare ? Pentru ce atîtea asigurări de vecinic amor și atîta îngrijire de nestatornicia lui ?

„Să nu mă fi iubit ea niciodată, gîndea el în sine, e cu neputință. Mina ei tremurîndă, roșeața ce-i acoperea fața, privirile cele duioase nu au fost prefaceri, pîn-acolo nu poate minți figura omenească ; dar dacă m-a iubit, i-a trecut amorul atît de curînd ? Cîteva zile fost-au de ajuns ca să mă șteargă din inima ei ? Ah ! Poate ea mă iubește încă ; poate consimțimîntul ei l-a dat într-un moment de pripire, de rătăcire ! Și o asemenea greșală, un cuvînt furat ar hotărî nenorocirea vecinică a două ființe, care și ele au dreptul de a fi fericite ! O, nedreptate a lumii !“

El nu știa cît de des omul se amăgește pe el singur și că o fată cu inima rece, în care însă vîrsta au aprîns dorința măritîșului, poate crede că iubește *bărbatul*, pe cînd ea nu iubește decît *ideea*, pe care și un altul o poate realiza.

Cîteodată îi venea în gînd să meargă să răpească pe iubita lui de la bărbat, să protesteze înaintea oamenilor că el o iubește, că este iubit de dînsa, că prin aceasta ar avea un drept mai puternic decît acel cu care o cununa-

se. Cînd gîndea atunci cine este acel ce i s-a preferit lui : un om în vîrstă, egoist, care se purtase cu dînsul atît de mișelește, un om desprețuit de toți, a cărui merite se rezumau în pungi de bani strînse pe socoteala altora, o ciudă grozavă îl cuprindea. Apoi însă, dacă își aducea aminte că acel om desprețuit de dînsul se bucura fără entuziasm acolo unde el abie îndrăznise să aspire, un vîrtej de nebunie îi întuneca mintea și în asemenea momente ar fi voit să omoare pe amîndoi ca să-și stingă ura în singele lor. Îndată după aceste momente de furie i se depingea înaintea ochilor zilele senine prin care trecuse și viața cea liniștită și de necurmată fericire ce sperase ; lacrimile îl năbuseau și multă vreme își plîngea de milă.

Zilele și nopțile se urmau cu încetul, dar durerea lui grozavă, departe de a se micșura, devenea tot mai mare. Neputînd să o mai sufere la Vereni, el își inchipui că schimbînd locul își va schimba și gîndurile și merse în munți, la Ridicata, unde spera că sălbăticiunea naturii va face un efect mai adînc asupra gîndurilor sale și-l va depărta de la durerea ce-l urmărea. Însă în zadar alerga el prin munți și peste pirăie, mintea lui rătăcea tot mai mult.

Într-o noapte, după lungi oare de luptă și chin, gîndul la sinucidere, care pîn-atunci fusese numai trecător, i se înfătoșă cu vioiciune.

„Scopul vieții mele, își zice el, este nimic. Viața îmi este nu numai o sarcină, dar și de prisos, mai bine este să-i pun un capăt.“

Cu acest scop el își luă pistolul și ieși afară. Noaptea era întunecoasă și stelele sclipeau pe cer.

— Unde ești, Neaço, duh al iadului, strigă el, tu care mi-ai apărut totdeauna atît de neașteptat, încît te-am crezut demonul meu cel rău ? Ieși și acuma și-mi spune despre viitor fericit, dacă îți mai vine !

Nimeni nu răspunse la glasul său. O tăcere adîncă domnea în natură și stelele din ceruri luceau sclipînd prin întunericul nopții. Cîteva amintiri din copilărie îl distraseră un moment, dar îndată reveni durerea lui mai vie decît înainte ; acufundat în aceasta, gîndul i se întuneca tot mai mult, încît la urmă nu avea decît o con-

știință confuză de simțirile sale și arma ce avea în mână i se purtă spre inimă. În acel moment însă apăru la răsărit cea întâi rază de lumină, care ca fulgerul îi străbătu prin creieri și-l deșteptă din rătăcirea sa. Ochii i se îndreptară spre ceruri; uimit, el se lăsă pe prispa casei și arma îi căzu din mână. Lumina se împrăștiă tot mai mult, umbrele nopții se acufundau și soarele începu a se arăta. Vederea îmbucurătoare a luminii gonise și din capul lui umbrele întunecoase ale morții și gânduri de speranță îi reveniră:

„Nu, viața mea nu e perdată și poate încă să aibă un preț pentru mine, căci sunt tânăr. O! Natură frumoasă și vecinic tânără, învață-mă a găsi alinare în liniștea ta măreață!”

Așa zicînd, el privea cu uimire redeșteptarea naturii din jurul său, pierdut în acest spectacol. Cînd însă sufletul e atîns de o durere grea, momentele de mîngăiere ce ne produce privirea naturii sunt scurte: ele ne arată numai că tot iubim viața, însă vindecarea durerii ne-o aduce numai timpul.

Un vuiet de loviri de topor ce se auzea în pădurea apropiată îl deșteptă din contemplarea sa. Ridicîndu-se, el se îndreptă spre locul de unde venea vuietul și văzu un băietan ce tăia lemne și, mai departe, un bătrîn ce ședea pe un trunchi de copac. Acesta era Niță, grădinarul, care puțin timp după întoarcerea lui Mihai din străinătate, simțind că puterile sale slăbesc, se întorsese în sat la Ridicata, unde era locul nașterii sale. Fața bătrînului era palidă și slabă.

— Tu ești, Niță? îl întrebă Mihai. Ce faci aici în pădure așa de dimineață?

— Îmi caut de cele de pe urmă, răspuse bătrînul cu liniște. Mi-a venit velenul și săcriul încă nu mi-e gata. Ieri am mai lucrat singur la dînsul, astăzi n-am mai avut putere și am pus pe nepotul meu să-l sfîrșească. Ziua de astăzi voi mai vedea-o, dar alta nu-mi mai este dată.

Lui Mihai îi trecu un fior la aceste cuvinte.

— Te înșeli, uncheșule, zise el, ești încă tare și sănătos. Alungă asemenea gânduri și mergi de te odihnește.

— Dar, dar, urmă bătrînul, mă voi odihni în curînd. Cînd va fi să cadă noaptea, atunci mă voi pune și eu pe odihnă. Așa-i, așa-i! Am trăit mult pe astă lume; ziua mea a fost să fie mai lungă decît a multor oameni, trebuie să-mi vie și noaptea odihnei. Ia, cînd va începe sfîntul soare să se plece, mă voi culca, voi aprinde lumină-rica asta și cînd se va stinge ea mă voi stinge și eu. Am pus toate la cale: groapa mi-e săpată, săcriul lucrat, luminarea și colacul sunt gătite. Popii i-am zis să vie după-amiază, numai capacul ista trebuie să-l isprăvească flăcăul și nici el nu mai are mult.

Cînd vorbea așa, figura bătrînului era liniștită și chiar avea o espresiune de veselie, la care Mihai se uita cu mirare.

— Vorbești cu liniște de moarte, uncheșule, nu-ți însuflă ea nici o grijă?

— Odinioară, cînd eram mai tânăr, îmi era și mie frică de dînsa, acum nu. De departe lucrurile par mai rele, de aproape ele nu sparie.

— Dar ce ne așteaptă pe urmă...

— Ce a să ne aștepte?... Ce-a fost și mai înainte. Ia, ne s-a părut c-am fost o vreme în viață și-apoi nu ne mai pare.

Băietanul sfîrșise și puse lemnele tăiete pe umăr. Bătrînul se sculă cu greu de pe trunchiul său, așa încît Mihai se duse să-l sprijine și toți trei se îndreptară spre sat. Ajungînd la căsuța bătrînului, Mihai găsi totul pregătit pentru momentul de pe urmă. La revederea acestor pregătiri, cuprins de simțiri fioroase, el se depărtă. Bătrînul îi întinse mîna și-i zise cu glas stins:

— Fie-ți inima bună și cugetul liniștit!

Contrastul între pregătirile de moarte, a căror privire înfiorau, și liniștea veselă a bătrînului îl impresionase adînc: „Nu poate fi moartea ceva atît de spăimîntător, gîndea el, dacă acest om se pleacă voinții ei cu atîta li-

niște. Și el a fost tânăr ca mine și a sperat și cu toate aceste părăsește viața cu mulțămire. De ce țin eu atîta la dînsa? Ce poate ea de-acum să-mi mai aducă de mi-e frică a o părăsi? Nu speranța în fericire, ci frica de moarte m-a oprit de a tăia firul vieții! Sunt un mișel! Toate argumentele cu care căutam să mă conving că trebuie să mai trăiesc, pentru a nu face să sufere părinții și sora, sunt minciuni care mi le spuneam; simțesc în mine că adevărata cauză pentru care nu îndrăznesc a părăsi viața este frica: mă credeam om cu inimă și nu sunt decît un mișel. Nu! Nu am meritat o fericire în viață fiindcă țin prea mult la dînsa. Numai cînd aș fi știut să o părăsesc aș avea dreptul de a mă tîngui de nedreptatea soartei. Și poate, murind, aș face-o și pe dînsa să sufere, să o cuprindă și muncească muștrările cugetului, să vadă cît am iubit-o și să se înfricoșeze de fapta ei! Dar dacă ar auzi de moartea mea cu sînge rece sau de n-ar ști pentru ce m-am lovit? Și oare nu va veni o vreme în care să nu o mai iubesc și să găsesc mîngăiere în amorul alteia, a Anei, a acestei blînde ființe pe care am necunoscut-o și care acum poate suferă pentru mine aceea ce sufăr eu pentru alta!“

Cu aceste gînduri se luptă toată ziua. Iar cînd soarele apuse, fără voie se simți împins să meargă din nou să vadă pe bătrînul de la care luase rămas bun și se îndreptă spre căsuța lui.

Băiețanul ce întovărășise pe bătrîn în pădure ședea împreună cu o femeie ce Mihai nu văzuse niciodată aproape de casă, la pămînt, lîngă un foc și învîrteau mamaliga dintr-un ceain. Mihai trecu pe lîngă dînșii fără a-i întreba de bătrîn și intră în curte. Bătrînul murise. Trupul era așăzat în săcriul care sta pe prispa casei și luminarea de ceară ce-i pusese în mînă tot ardea încă. Mihai se uită multă vreme la figura senină a mortului, apoi se depărtă încet și cu capul plecat.

Pentru ce, privind fața liniștită a unui mort, nu ne se comunică și nouă liniștea lui? Pentru ce ne depărtăm cu plăcere de la figura moartă și privim cu încîntare natura vie ce ne încunjură?

Din acea zi Mihai nu mai gîndi la sinucidere. Suferințele lui, deși necurmăte, erau mai puțin violente. Cîteodată îi venea un dor aprins de a mai revedea pe iubită, însă amorul propriu îi înădușea dorința și el urma viața sa monotonă și solitară, neascultînd pe părinții lui ce-l îndemnau să vie lîngă dînșii la Vereni, unde se mutase iarăși. Într-o zi însă, cum se întorcea acasă din pribegirile lui prin munți, el văzu de departe un om ce-l aștepta în ușă. Care fu încîntarea lui cînd recunoscu pe amicul său Henri Beaudieu! El alergă spre dînsul și, fără a putea rosti un cuvînt, deschise brațele și-l strînse la pieptul său. În acel moment toate necazurile dispăruse și lacrimile ce-i udau ochii erau lacrimi de fericire, cum nu-i mai cursese de timp îndelungat.

Cîte aveau a-și spune în zilele următoare! În primblările lor, Mihai își deschidea inima toată cătră acest om care singur îl înțelegea pe lume și, cu tot focul ce ardea în el, îi descoperi tot ce se petrecuse, pînă la cele mai mici amănunțimi, toate gîndurile, toate simțirile, toate durerile. Henri îl asculta cu figura cea serioasă și gînditoare ce-l caracteriza, întrerupîndu-l din cînd în cînd cu vreo întrebare sau observațiune.

— În zadar, îi zicea Henri, te mîngăi cu gîndul că femeia ce ai iubit te-a părăsit din silă; din toate ce mi-ai spus trebuie să cred că nu ai fost iubit de dînsa. Poate ai întilnit o ființă nesimțitoare care nu e în stare să simtă un adevărat amor, dar se poate încă să nu te fi iubit *pe tine* și să găsească abia mai tîrziu pe bărbatul ce va iubi, căci nu totdeauna amorul se întilnește. Acest adevăr ai putut să-l vezi singur, gîndind la Ana, care, din descriere numai, inspiră atîta simpatie. Ce fericire ar fi fost să o iubești pe dînsa! Dar oricum fie, nu-ți mări în închipuire nenorocirea ta. Mulți au trecut prin asemenea răstimpuri și au ieșit cu o judecată mai coaptă și mai dreaptă. Și tu te vei mîngăia și vei ajunge la convingerea că nu în îndeplinirea dorințelor, ci în dobîndirea înțelepciunii se cuprinde puțină fericire ce ne este

dat a gusta în viață. Întoarce-te la studiul artelor și în societatea oamenilor. Viața singuratică e bună pentru bătrînii care, fără aspirări, se mulțămesc cu contempla-rea naturii. Pentru cei tineri și aprinși ea este fatală, căci le sălbătăcește mintea și-i oprește de a face binele ce este în puterea lor să facă. Ești tînăr, cu talent, te dato-rești părinților și țării, de la care nu-ți e iertat de a te depărta.

— Dacă ai ști în ce societate mă îndemni a mă întoar-ce, o, Henri ! Cît m-am înșălat asupra țării mele ! În pu-ținul timp ce am trăit în lumea noastră am văzut dis-prețuit binele, înălțat răul, domnind nedreptatea : femeia pe care o credeam mai nobilă călcînd cele mai sfinte datorii ; bărbatul chemat de a răspîndi lumina întrebun-ținînd știința lui pentru interes meschin ; judecătorul păr-tinitor și venal ; părinții vînzîndu-și copilul pe bani ; iubita trădîndu-și amorul — toți înșălîndu-se unii pe al-ții, fățarnicînd amicie, simțire —, dar în fund egoism, numai egoism. Și dacă aș fi avut cel puțin vreo mulțăm-ire intelectuală, dar totul e cufundat în întuneric și neștiință. Un moment am fost amăgit, căci nu puteam pătrunde prin învălișul formei simburele putred ascuns în el ; în zadar îmi arăta unul din ei care, deși gîndind ca și dînșii, simte mai nobil, adevărata stare a lucrurilor, în amăgirea mea eu nu voiam să-l cred. Dar deodată mi s-au dispainjinit ochii și am văzut limpede. O, de n-aș fi văzut niciodată !

— Lumea numește pe acei ce aspiră spre bine, exaltați și nebuni, fiindcă aceștia nu sunt ca cei mai mulți. De-aceea e periculos momentul cînd o natură ca a ta se izbește de realitate. Cu mulțimea sufletul tău nu poate merge, ci, sau vei fi zdrobit de dînsa, sau te vei întoarce înlăuntrul tău, unde vei găsi o înțeleaptă mîngăiere, urmînd numai în aparență mersul celorlalți. Aceasta tre-buie s-o faci : lasă lumea cum este, căci tot nu o poți schimba, fă-te că-i urmezi cursul și ține-ți în rezervă entuziasmul vecinic tînăr ce scapă de rele. Ceea ce-mi spui despre țara ta arată numai că poporul vostru e mai incult și nu a găsit încă mijlocul de a ascunde relele sub forme mai plăcute : răul aici s-arată de îndată și lovește ochiul, dar aiurea răul este tot astfel, ba e mai

mare încă, numai el e mai bine ascuns. Ce-i drept, plă-cerile estetice, care mîngăie de toate, vă lipsesc, dar un spirit mai înalt știe să și le procure orișîunde. Lasă dar singurătatea și întoarce-te în sînul familiei. Voi sta cu tine cît îmi va fi cu putință și vom profita amîndoi de timpul cît vom fi împreună.

— Stăi cît vei putea mai mult, Henri, și, cînd te vei duce, ia-mă cu tine. Aici nu am pe nime care să mă-n-țelegă, pe nime în sufletul căruia să aflu un echo al simțirilor mele. Soră-mea e prea tînără încă pentru a pricepe frămîntările adînci ale unei inimi, guvernanta ei e o engleză rece și tăcută, pe femeia ce m-a iubit am părăsit-o și m-am aruncat la picioarele unei... O ! Cît de prozaic este romanul meu ; întîmplările au fost așa de simple, însă farmecul era atît de amăgitor, încît astăzi încă el înădușă glasul rațiunii. De aceea am preferit sin-gurătatea și m-am lăsat a fi răpit de atrăgătoarea și jal-nica melancolie.

— Nu evenimentele compun poezia, ci gradul și bo-găția inchipuirii, de-aceea și amorul tău a fost plin de poezie, precum sunt toate amorurile oamenilor simțitori. Tu ești însă prea tînăr pentru o viață contemplativă. În-toarce-te la familia ta, unde vei găsi dragoste. Caută-ți un alt cîmp de activitate, căci nimic nu e mai periculos decît o viață de trîndăvie. Pe oamenii de rînd ea îi împinge la viciumi, pe cei mai aleși îi depărtează de la bi-nele ce ar putea face.

După cîteva zile, Henri izbuti a duce pe Mihai la Vereni, unde se afla familia lui. De cînd Mihai părăsise orașul în mod așa de subit, generalul era cuprins de ne-caz.

— De-aceea, zicea el cătră soția lui, l-am trimes la școli străine întreaga lui copilărie, de-aceea am hotărît a mă despărți de dînsul atît amar de ani, a cheltui atîți bani și atîta grijă, pentru ca să-l văd, abia întors în țară, lepădîndu-se de cariera ce i-am pregătit și fugind ca un sălbatic să trăiască în mijlocul munților ? Prin multe du-reri și dizamăgiri trece o inimă părintească !

Sevastița însă, deși împărtășea părerea soțului, totuși căuta să-l dizvinovățească cu tînereta, căreia fiecare ar trebui să plătească tributul de greșeli. Amîndoi erau dară

mulțamiți de venirea lui Beaudieu, care le făcuse o impresiune plăcută și de la a cărui sfaturi așteptau rezultate bune.

Odată cu familia generalului venise la Vereni și Săndulachi Dospin, pe care o boală ce-l ținuse la pat mai întreaga iarnă îl schimbase mult. Văzînd că din ce în ce îi slăbesc puterile, el își închipuise că a să moară, și, această frică crescînd pe fiecare zi, el nu mai putu suferi singurătatea și se mută la vărul său. Chiar în societatea numeroasă în care se găsea, el sta vecinic pe gînduri, vorbea puțin, nu zîmbea mai niciodată și punea la cale testamentul său pe care îl începea și schimba în toate zilele, neputînd lua o hotărîre nici într-un fel. Ar fi voit să facă pe Mihai moștenitorul său universal, însă indiferența ce-i arăta acesta îl oprea. Pentru a se asigura dacă nepotul său are oareșicare dragoste pentru dînsul, el se hotărî a-l supune unei încercări. Îl chemă la dînsul în casă și, după o introducere în care îi zise că voiește a-și regula moștenirea, îl rugă să-i scrie pe hîrtie voința de pe urmă. După aceasta dictă lui Mihai un testament închipuit în care lăsa toată averea sa unui spital ce avea să se înființeze pe moșia lui. În vreme ce dicta el observa figura nepotului său și văzu cu bucurie, deși plin de mirare, că Mihai nu manifesta nici un necaz. Cînd Mihai, după ce sfîrși de scris testamentul, voi să se retragă, Săndulachi îl întrebă dacă nu ar dori să aibă o aducere-aminte de la dînsul.

— Aș dori, moșule, să trăiești încă mulți ani, răspunse Mihai, iar dacă vrei să-mi lași ceva spre aducere-aminte, îți cer biblioteca care cuprinde multe cărți bune.

— Îți las biblioteca, zise bătrînul; dar, afară de dînsa, nu ai fi voit să-ți rămîie o parte din averea mea?

— Nu. Sunt mulțămîit.

— Bine, răspunse bătrînul. Așa voi face.

Cînd rămase singur, Săndulachi se primblă cîtva timp prin casă. Apoi luă testamentul, îl rupse în bucăți și se puse să scrie altul, în care lăsa toată averea nepotului său.

După ce scăpase de această grijă se simți mai liniștit cîtăva vreme, până ce într-o sară avu o amețeală ce-și închipui a fi fost a apoplexie. Acest gînd îi dădu o spai-

mă grozavă și de-atunci se arăta în societatea celorlalți mai puțin decît înainte. Mai toată ziua stînd singur în odaia lui, el, care adinioară ridea de formele religioase, cetea în ceaslov și în psaltire, postea, se închina și chema adeseori în ascuns pe preotul din sat cu care se încuia în casă și sta la vorbă oare întregi.

Figura slăbită și palidă a lui Săndulachi, dispozițiunile triste ale lui Mihai și grijile părinților despre viitorul său ținea toată familia într-o atmosferă puțin veselă. Miss Mary, tăcută precum era, și Henri Beaudieu, care vorbea puțin și era totdeauna serios, nu contribuiau întru nimic a aduce veselie în acest cerc. Chiar Luțica, odinioară veselă și nebunatică, acum devenea gînditoare și, în loc de a sări sprintenă prin grădină, se primbla încet și pe gînduri prin aleiele cele mai tăcute și umbroase.

CAPITOLUL XXIII

Henri Beaudieu se uitase adeseori zîmbind la cîteva portrete de familie ale lui Vereanu ce erau în salon și zisese în glumă că străbunii generalului trebuie să fi fost oameni foarte nesimțitori, de vreme ce erau reprezentați așa de țepeni. Aceasta îl făcu să propuie generalului de a-i zugrăvi portretul în aceeași mărime pentru ca să nu se întreprună șirul generațiilor. Bătrînul Vereanu primi bucuros propunerea și pe fiecare zi lucrarea înainta. Pe de altă parte, Henri asista la lecțiunile de desemn ce Miss Mary dădea Luțicăi și în curînd aceste amîndouă deveniră școlarele lui.

Luțica lucra acum cu mai mare dragoste și făcea progrese mai însemnate. Cînd vedea că profesorul îi lăuda lucrarea, inima îi zîmbea de bucurie și se simțea fericită. Cu gîndul la lecțiunile de desemn se culca, cu același gînd se scula dimineța și negrija toate celelalte studii.

În oarele neocupate ea fugea adeseori în grădină, în păduricea cea întunecoasă și câteodată, desprinzînd luntrea, se primbla singură pe micul lac, visînd cine știe la ce ?

După mai mult timp petrecut de familia Vereanu în iniște neschimbată, veni ziua în care portretul generalului fiind isprăvit, Henri voia să-l expuie ochilor întregii familii. Era o zi frumoasă pe la începutul toamnei cînd, de dimineață, Henri, împreună cu Miss Mary, cu care se înțelesese de mai înainte, așază portretul în mijlocul salonului, încunjurîndu-l cu flori.

Miss Mary pregătise totul pentru sărbători și, împreună cu Henri, voia să se bucure de surprinderea ce va avea întreaga familie. Însă cucoana Sevastița simțise ceea ce se pregătește și, împreună cu generalul și Luțica, voiau la rîndul lor să facă o surprindere lui Henri. Generalul voia să-i deie drept aducere-aminte un ciubuc cu o mare imamea de chilimbar și lucrat cu multe pietre scumpe, un juvaer prețios de familie pe care bunul generalului îl primise în dar de la un pașa turcesc. Sevastița avea să-i prezinte un lucru de mină și Luțica un buchet de flori. Toată lumea era bine dispusă în acea zi, până și Săndulachi, care se simțea mai bine, și la oara hotărîtă întreaga familie se adună în salon. Henri rugă pe toți să se așaze față cu portretul, apoi ridică cu mîna lui vâlul ce-l acoperea. Asemănarea era deplină și bătrînii mulțumiră pictorului și-i oferiră prezentele lor ; la urmă veni și Luțica cu buchetul. Însă cînd pași spre Henri, singele i se sui în față, ochii i se plecară în jos și nu putu rosti cuvintele de felicitare ce pregătise. Henri se uită la dînsa și întinse mîna spre a lua florile ; în acel moment avu o strîngere la inimă așa de neașteptată, încît se simți cuprins de turburare. Bătrînii, fie că nu luase sama, fie că pusese aceste emoțiuni pe sama solemnității momentului, urmară a fi veseli și dădură pictorului locul de onoare la masă. După dejun însă, Dospin se simți iarăși bolnav și se retrase în odaia lui, Luțica merse în grădină și ceilalți se împrăștiară. Nu trecu mult timp și un fecior pofți pe Mihai din partea lui Dospin.

Mihai găsi pe bătrîn palid și agitat, tremurînd într-un jilț unde se tupilase.

— Vino lângă mine, nepoate, îi zise acesta cu glas slab, șezi aici, căci mă simt rău și nu mai am mult de trăit.

— Dar pentru Dumnezeu ! De unde îți vine această idee ?

— Mă simt rău, îți spun, mă simt rău de tot. Am puține momente de stat la vorbă. Ascultă-mă și ține minte ce-ți voi spune. Să știi mai întîi că testamentul meu l-am pus acolo în dulapul din părete și că ție îți las averea mea toată — nu-mi mulțami, căci te iubesc și te-am avut totdeauna ca pe un fiu. Alți copii decît tine nu mi-a dat Dumnezeu. De aceea caută să nu rămii burlac ca mine, că pe urmă te vei căi. Însoară-te la vreme, căci „însuratul de tînăr și mîncatul de dimineață nu-i greș“.

Mihai plecă ochii în jos și suspină. Iar bătrînul urmă :

— „Toate păsările care zboară nu se mîncă“, însă pîn' la urmă „ușa se deschide celui care bate“. Apoi nu te ținea ca mine departe de toate trebile publice și de oameni, amestecă-te printre dînșii, însă leagă-te numai cu cei buni ; „mai bine c-un voinic la pagubă decît c-un mișel la dobîndă“. Văd că ai inimă și mîndrie ; să fii pururea așa, chiar cînd ai fi să rămii sărac. Atunci cugetul să-ți fie statornic și bun, căci „apa trece, pietrele rămîn“. Însă păzește-te de rău, „paza bună trece primejdia rea“. Dar cînd primejdia vine, dă-i piept bărbătesc, căci „voinicului Dumnezeu îi ajută“. Nu fi fără credință, ca să nu te căiești la bătrînețe. Ia aminte la aceste sfaturi și vino să te îmbrățoșez, căci vremea trece și aștept pe preotul cu care am să vorbesc.

Zicînd aceste cu glasul stins, bătrînul luă capul lui Mihai și-l sărută pe amîndoi obrazii și pe frunte ; din ochiul său curgea o lacrimă. Mihai ieși din casă plin de mișcare și merse să spuie părinților săi despre starea în care era Săndulachi. Negăsindu-i în casă, se coborî în grădină să-i caute. Însă abia făcuse cîțiva pași, un țipet grozav și după cîteva momente un al doilea mai sfișitor încă, ce venea din altă parte a grădinei, îl făcură să tresară ; el alergă spre acea parte și odată cu dînsul veneau în fugă toți locuitorii casei, înspăimîntați. Un cap de femeie se ivi la suprafața apei și-apoi se acufundă din nou.

Luntrea era răsturnată. Mihai și Henri, care sosise în același moment, se aruncară amândoi în apă; după dînșii câțiva servitori și toți împreună căutau să scape pe cei căzuți. Cum Luțica se legăna încet în luntre, aceasta, plecându-se, se prinsese de o rădăcină, apa se grămădise înlăuntru și copila, vrînd să se ferească, căzu singură sub luntre, dînd țipetul ce auzise Mihai. Miss Mary, văzînd aceasta de departe, alergase și sărise după dînsa să o scoată și amîndouă femeile, încleștîndu-se, se împiedicase de a ieși. Atunci se auzise al doilea țipet.

În vreme ce generalul și soția lui își frîngeau minile în desperare pe mal, Henri și Mihai, înotînd, găsiră două trupuri de femei și le scoaseră. Miss Mary da, în bratele lui Henri, încă semne slabe de viață, pe cînd la Luțica, pe care o ținea Mihai, orice speranță părea a fi stinsă. În mijlocul unei scene grozave de desperare, ambele femei fură transportate în casă pentru a li se da ajutor, însă la Luțica totul rămase zadarnic, inima ei nu mai bătu. În aceeași vreme preotul închisese ochii lui Sandu, după care trecu în camera unde era copila și-i puse pe piept crucea ce avea în mînă. Chipul unui înger ce doar-me nu putea fi mai frumos decît al ei.

CAPITOLUL XXIV

Adela Soloiu către Ana Mirie

Nici o veste nu ne mai vine de la tine, scumpa mea vară. Deși acum singură stăpînă pe tine și pe averea însemnată ce ți-a rămas după moartea mătușei tale, tu urmezi viața ta singuratică. N-ar fi mai bine să vii iar în lume, să vii la mine, să te măriți... Dar oare se cuvine să-ți dau eu un asemenea sfat? Eu, care am făcut pasul cel mare cu atît de puțină precauție? Nu, nu te mărita, sau aibi mai mult noroc decît mine! A fi unită cu

un om bătrîn, grosolan, zgîrcit, care toată ziua își numără banii și se tînguie de cheltuielile ce face soția lui, aducîndu-i nencetat aminte că a luat-o săracă — ce nenorocire! Ți-am scris necazurile mele de mai multe ori, viața aceasta e nesuferită. Un cuvînt blind n-auzi din gura lui. L-am rugat să călătorim, să mergem la Paris sau la băi — el îmi răspunde că aceasta costă prea mulți bani. Singura mea petrecere este societatea ce vine să mă vadă. Din cunoscuții noștri cei vechi vin însă puțini de cînd m-am măritat. Domnul Vereanu nu s-a mai arătat deloc prin oraș. Se zice că toată familia este foarte nenorocită de cînd moartea fetei pe care trebuie și tu să o fi văzut. Melini s-a mutat cu totul de aici, numai d-l Denescu vine de mă vede regulat. Acum, cînd îl cunosc mai bine, văd că e un om care știe să trăiască, nu un tiran ca așel după care sunt măritată... Părinții mei sunt de vină!... Denescu e tînăr, are aparență, e de familie bună și e mult mai învățat decît credeam. El cetește toate romanurile cele nouă, cunoaște toaletele noastre mai bine decît femeile, joacă de minune și cînd iese călare toată lumea îl admiră. Se vede că este de neam vechi și că nu și-a cîștigat singur averea cu specule, ca tiranul meu. De cînd vine așa des la noi și-a strîcat cu totul relațiile cu Dorneanu — nu știu pentru ce. Ah! Aș putea să-ți scriu multe, multe, însă mai bine este să te văd, să-ți vorbesc. Dacă ai veni pe aici ți-aș spune, ți-aș dizlega... Aș veni chiar eu să te văd dacă m-ar lăsa stăpînul ce mi-am ales. Din norocire¹ însă, la noi în țară legile nu sunt așa de aspre ca aiurea și nimic nu se încheie pentru vecinicie...

Ana Mirie către Adela Soloiu

Văd că ești nenorocită și te plîng din inimă. Însă nu pot veni să te văd; am hotărît să trăiesc în singurătate, să fug de vuietul societăților, care nu se mai potrivește cu ideile și simțirile mele. De mult, de cînd m-au înșălat speranțele amorului, viața omenească și lumea întregă

¹ În textul de bază: „nenorocire“ (n. ed.).

se înfătoșează cu totul altfel gândului meu. De la moartea mătușei mele m-am încredințat însă pe deplin că e mai bine să fi venit împrejurările așa și nu după dorințele ce aveam atunci. Aș fi împărțășit atunci desigur soarta oamenilor mulțamiți, sufletul meu ar fi rămas legat de lucrurile lumești și nu l-aș fi înălțat niciodată deplin spre Dumnezeu. N-aș fi înțeles atunci câte păcate mi-au oborât cugetul. Îți mărturisesc că am fost minioasă asupra ta, încredințându-mă că pe tine te iubea Vereanu, și acum, când patimile lumii nu mă mai ating, văd cât am fost de rea și de nedreaptă și-ți cer iertare. De vrei să vii să mă vezi, pentru tine voi face hrană mai bună și voi duce în casă iarăși câteva îndăminări pe care cu vremea le-am depărtat. Te voi sluji însumi cu bătrâna ce am lângă mine ; poate că liniștea de aici te va împăca cu suferințele vieții și vei vedea că în răbdare este mulțămirea și pregătirea pentru sfârșitul dorit. Nu cere însă de la mine să mă întorc la greșeli trecute, nu cere să gîndesc la măritare, căci asemenea gînduri pot să-mi aprindă iarăși dorințe în inimă și aș uni musturarea de cuget cu ticăloșia și nevrednicia sufletului meu.

Mihai Vereanu către Henri Beaudieu

De la nenorocirea cea grozavă ce a lovit familia mea, totul s-a schimbat aici. Părinții mei, încuibați de durere, s-au retras împreună la o mănăstire, unde caută liniștea sufletească în rugăciune ; eu am rămas singur. Alții s-ar simți fericiți în locul meu ; s-ar bucura de tinerete, de sănătate, de avere însemnată. Eu însă nu simt decât un gol fără margini în sufletul meu, pe care nimic nu-l poate umplea. Starea tristă a patriei mele mă depărtează de dînsa, societatea noastră mă dezgustă, singurătatea mă apasă, nimic nu mă atrage. Ce aș putea face în această lume ? Am hotărît să-mi părăsesc patria și să-mi petrec viața în țări străine. Poate că voi găsi aiurea ceva ce m-ar putea încă interesa. Te voi vedea pe tine și bunele tale sfaturi mă vor deștepta din nou spre viață și activitate. În curînd ne vom revedea.

Henri Beaudieu către Mihai Vereanu

Nu crede că rătăcind prin lume vei umplea deșertul ce simțești în inimă. Tu îl vei duce pretutindenea cu tine, cită vreme nu vei avea ceva în lume ce te va trage și interesa. Rămii în patria ta, lasă să treacă timpul melancoliei și ocupă-te cu trebile țării. Cît de mic va fi ajutorul ce vei putea da, el va fi totuși de folos obștesc și astfel vei dobîndi merite pentru patrie — pentru ideea ce trebuie să atragă pe tot omul nobil și bun. Aș fi dorit să te revăd și să trăim împreună, însă pentru liniștea mea este mai bine să amînăm această întîlnire a noastră. În zilele grozave cînd v-am părăsit, luînd asupra-mi sarcina de a conduce pe Miss Mary în țara ei, nu știam că această întîmplare îmi va hotări viitorul. Plecarea sufletelor noastre a născut în curînd o simpatie între noi care m-a îndemnat să o doresc de soție. Înainte de a consimți, tînăra engleză a voit însă a-mi face o mărturisire, și cea mărturisire era că ea te iubește pe tine. Ea mi-a spus amorul ce i-ai insuflat de cînd te-ai întors în țară, mi-a spus suferințele ei, față nu numai cu indiferența ta pentru dînsa, ci cu iubirea ta pentru alta, mi-a spus focul care o ardea în tăcere, fără a putea destăinui nimă-rui în lume ceea ce simțea. Lipsa de speranță, puterea voinței și, mai mult decît aceste, depărtarea și timpul i-a liniștit sufletul și în curînd vom fi amîndoi îndestul de pregătiți pentru vecinica noastră unire, căci blîndeța caracterului ei nu-mi lasă îndoială că liniștea ne așteaptă pe amîndoi. Venirea ta ar împiedica fericirea amicului tău. Să lăsăm dar să treacă anii, ca răceala vîrstei să întunece imaginile trecute. Pîn-atunci îți voi da vești despre mine și vom rămînea pe toată viața amici și frați precum am fost.

*

Primind această scrisoare a lui Beaudieu, Vereanu se întristă și mai mult, văzînd cum împrejurări fatale depărtează de dînsul pe oricine iubește. El stătu la îndoială dacă trebuie să mai plece sau nu și, în sfîrșit, se hotărî să-și părăsească țara fără a căuta să întîlnească pe Beaudieu. De-aceea merse la mănăstirea unde trăiau bătrîni

săi părinți și luă ziua-bună de la dînșii. Despărțindu-se de ei, inima îi era grea și apăsată și el lăsa calul pe care călărea să păsească încet pe drumul bătut ce ducea la Vereni. Trecuse câteva oare, când văzu de departe o trăsură cu patru cai gonind înspre dînsul în fuga mare. Se putea ușor cunoaște că se aprinsese caii și nu mai puteau fi opriți. Vezeteul trebuia să fi căzut de pe capră, căci un bărbat din trăsură ținea frinele, învălătucindu-le în jurul unui braț, pe cînd cu celalalt braț cuprindea pe o femeie ce da semne de desperare, oprind-o de a sări afară.

Mihai văzu pericolul și în aceeași clipă se hotărî să deie ajutor. El descălică și, aruncîndu-se înaintea cailor inspumați ai trăsurei, îi apucă de frine. Cîțiva pași el fu tîrîit cu dînșii, apoi caii se ridicară în două picioare și, după mai multe încercări de a se scutura de brațul puternic ce-i apucase, se opriră, în sfîrșit, pe loc. O femeie cu fața acoperită de un văl sări din trăsură și, văzînd pe Mihai, dădu un țipet. Ca o săgeată acest ton pătrunse în inima lui Vereanu, care rămase cu ochii ațintiți asupra ei. După un moment de înmărmurire, el, fără a vedea cine este bărbatul care o întovărășea, se răpezi asupra ei și-i rupse vălul de pe față. Inima nu-l înșălase, era Adela! Aceasta se aruncă în brațele bărbatului ce o întovărășea și acum Mihai recunoscă că acesta era Denescu.

— De nu ți-aș datori viața, începă acesta cătră Vereanu, și, ce e mai mult, o altă viață mai scumpă decît a mea, ți-aș cere samă de insulta ce faci unei femei. Binele ce mi-ai făcut te apără, dar sunt cel puțin în drept a aștepta că nu vei descoperi nimărui urmele noastre.

— Nelegiuită, strigă în sfîrșit Mihai, la care furia zburci puternic din piept, nu ți-a ajuns să mă înșăli pe mine, ai trebuit să fii necredincioasă și soțului ce ți-ai ales! O, muiere ticăloasă!

Adela își ridică în sus capul, cu o privire plină de mîndrie:

— Cu ce drept, zise ea, îndrăznești a-mi vorbi astfel? Totdeauna ai fost un străin pentru mine. Eu nu te-am iubit și nici nu ți-am dat dreptul a spera că te voi iubi vreodată. Dacă am greșit cătră soțul meu, a mea este

răspunderea. Oricum fie, nu este generos omul care încarcă cu muștrări pe acel ce-i datorește viața.

— Dacă este vreo vinovăție, eu singur sunt vinovat, adaoșe Denescu iute, însă pe mine amorul mă scuzează: am scăpat o ființă gingașă și nevinovată din ghearele unui om aprig și crud. Nimic însă nu scuza insultele făcute unei femei.

Mihai, fără a asculta cuvintele lui, se uită adînc în ochii femeiei ce-i vorbea cu atîta mîndrie și se spărie de ceea ce văzu:

— Oh! Căci nu te-am pătruns așa de bine ca acuma în întăia zi cînd te-am văzut! Blăstem amăgirii mele!

Apoi, stăpînîndu-se cu putere, adaoșe încet și aspru:

— Mergeți! Duceți-vă în stînga, spre dreapta mă duce drumul meu!

Și, întorcîndu-se, se depărtă de ei pe calea opusă.

CAPITOLUL XXV

Ca prin minune, urmele amorului se șterseră din inima lui Mihai de la întîlnirea sa atît de neașteptată cu Adela. Pentru această femeie, ce iubise atît de mult, nu mai simțea acum decît dispreț. Ca să peardă și amintirea ultimei sale întîlniri cu dînsa, el se grăbi să părăsească țara lui. El călători prin Germania, prin Helveția, prin Franța; o iarnă întregă o petrecu în Italia, însă nimic nu-i mai învioșă interesul. Entuziasmul ce-l înflăcăra odinioară la vederea nemuritoarelor obiecte de arte produse de oamenii de geniu ai Italiei părea că s-a stins din sufletul său și în loc nu era nimic — un gol fără margini.

În aceeași stare sufletească în care plecase se și întoarse în primăvară. Reinnoirea naturei îl întristă încă și mai mult și sta adeseori în codrul de la Ridicata as-

culțind numai ciripitul păsărilor sau privind riul ce se răpezea în vale.

Intr-o sară, când soarele se gătea să apuie și păsările una după alta încetau cîntul lor, o melancolie mare îl cuprinsese. El sta culcat într-o poiană umbroasă, lăsîndu-se dus pe gîndurile sale. Ochiul său se închisese și, pe jumătate adormit, printr-un capriciu al memoriei îi apărură din nou chipul Lucreției : o vedea lîngă dînsul mai frumoasă decît odinioară, i se păru că-i zîmbește, că se apropie de dînsul, că-i vorbește, că-i întinde brațele — inima îi bătea cu putere, el sări în picioare și deschise ochii mari.

— Lucrețio, strigă el, tu ești, pe tine te văd ?

— Eu, o, iubitul meu, eu sunt ! răspunse o femeie ce pășea spre el. Apoi se opri palidă în loc și își apăsă amîndouă mînele pe inimă. Mihai alergă spre dînsa.

— Este un vis ? zise el. Știu că adormisem ; visam de tine, Lucrețio, de timpul frumos cînd te-am întîlnit în Italia. M-am deșteptat oare, sau urmează visul meu ?

— Ah, și mie, și mie îmi pare că visez ! Nu pot să cred că atîta fericire să fie adevărată. Gîndeam că lacrimile nu-mi vor mai seca. Am plîns ani întregi în țări străine, am plîns și mai mult de cînd am fost adusă în sălbăticiunea aceasta ; m-am rugat la Sfînta Maria și, în sfîrșit, ea mi-a împlinit rugăciunea, te-am văzut, te-am găsit ! O, Mihai, iubitul meu Mihai ! șoptea ea plîngînd și zîmbind totodată.

— Ai răsărit din pămînt, dulcea mea italiană, ca să mă mîngăie de chinurile vieții ? Fii binecuvîntată ! Am gîndit la tine și am jălit momentul despărțirii noastre. Oricine ai fi, vei fi a mea. Tu mă iubești, tu nu m-ai trădat și nu mă vei trăda, nu-i așa ? — vorbind astfel el îi ștergea ochii de lacrimi, îi dizmierda părul cel negru și o săruta.

— Oh ! Te iubesc grozav, răspundea Lucreția, de cînd te-am văzut la fereastră. Dar nu mă săruta așa de dulce... De cînd m-ai sărutat la Veneția mi-ai aprins sufletul de dor. De-atunce nu mai am somn, nu mai [am] pace. Ah, am gîndit numai la tine și m-am rugat la Sfînta Fecioară să te găsească iar ! Păstrez scrisorile tale pe inimă — iată-le ! Sunt șterse și roșe de mult ce am vărsat lacrimi pe ele și le-am sărutat ! Ai și tu scrisorile mele ?

Dar nu-mi mai zice italiană, căci nu sunt ; mi s-a spus că sunt de aici, din astă țară barbară. Aici am petrecut o iarnă în mijloc de gheață și zăpadă, aici am găsit un tată și am învățat o limbă aspră. O ! Nu mă mai săruta, iubitul meu, căci inima mea se bate prea tare și mă doare.

— Tu ești de aici, dar cum, prin ce întîmplare te credea italiană, de unde și a căror părinți ești ? Răspunde, dulcea mea Lucreție. Dar oricine vei fi, îți jur că vei fi a mea. Ursita mea te-a trimis ca să-mi îndulcești zilele vieții.

— Și eu te credeam italiană și de-aceia îmi era dragă Italia. Însă dacă și tu ești de aici, eu iubesc această țară. Tu ai gîndit totdeauna la mine, m-ai căutat, m-ai iubit cum te-am iubit și eu, spune-mi, nu-i așa ?

Fruntea lui Mihai se încreți :

— A fost o vreme unde o altă femeie se furișase în inima mea și-mi întunecase imaginea frumoasei mele Lucreția. Era o femeie rea și trădătoare.

Lucreția își acoperi fața cu mîinile și începu a plînge.

— Ah ! tu ai putut să gîndești la alta, cînd eu niciodată nu te-am uitat, niciodată ! N-am avut noapte fără să te văd în vis ! O, cit sunt de nenorocită !

— Mîngăie-te, iubita mea, aceea vreme a trecut de mult ; acum te iubesc pe tine, numai pe tine.

— O, iubește-mă, iubește-mă ! șoptea ea, răsămînd capul pe pieptul lui Vereanu.

— Dar cine ești ? Iată, voi să merg cu tine la părinții tăi și să te cer de soție. Unde să te duc ?

— Tatăl meu are un nume pe care abia îl pot rosti. El se numește Sîrbu ; fața lui e aspră, dar cu mine s-au arătat bun.

— Sîrbu ! strigă Mihai înspăimîntat. Sau mă înșel eu, sau acest Manoli Sîrbu e un dușman al tatălui meu. Nu știu din care cauză, n-am putut afla nimic, dar pe cît am gîcit el hrănește o ură veche asupra familiei mele. Niciodată el nu va încuviința să fii soția mea. Vom trebui să ne cununăm fără voia lui.

— Dacă este dușmanul tău trebuie să fie un om rău. De-aceia s-au arătat atît de rece cu mama. Acum și eu îl urăsc ; ia-mă de la dînsul, ia-mă cu tine, du-mă unde

vei voi, numai să nu te mai părăsesc. Dacă te-aș perde încă o dată, aș muri, desigur.

— Să fugim dar, iubito, să fugim chiar acum și să nu ne mai despărțim.

— Noaptea s-apropie, răspunse ea, părinții vor fi îngrijiiți, vor pune să mă caute, ne vor găsi și totul va fi perdut.

— Ai dreptate, căci suntem pe jos și ușor vor da de urmele noastre. Vino mâni în zori de ziuă tot aici în această poiană. Mă vei găsi cu doi cai ageri care ne vor duce departe de oameni răuvoitori, în locuri unde vom trăi singuri și fericiți.

— Ah! Atîta bucurie nu încapă în inima mea, zise Lucreția plîngînd; din durerea mea cea nemărginită, din jalea ce aveam pentru tine, deodată, prin minune, să te gădesc, să văd că tot mă iubești, să fiu a ta pentru totdeauna: aceasta nu o așteptam!

Mihai o atrase duios la pieptul său. Amorul îi întunecă mintea, el se perdu în ochii ei, toate dimprejur, lumea toată dispăru și firea lor întreagă se concentrează într-o singură sărutare.

Cînd se despărțiră, Mihai se întoarse spre casă plin de încîntare. Însă cu cît îi veneau gîndurile, cu atît se arătau și grijile, căci dacă prezența e pururea fărîmătoare, numai după despărțire, numai în absență se poate vedea de simțim adevărat amor. Mihai își consultă inima și, cu toată osteneala ce-și da, el trebui să recunoască că nu mai avea acel entuziasm ce-l simțise odinioară cînd iubea pe Adela. Compararea între starea lui de-atunci cu cea de-acum îi arată o deosebire fără margini în simțirile sale. Însă soarta era acum hotărîtă, nimic nu se mai putea schimba și de-aceea, prin tot felul de argumente, el căuta să se convingă că o mai mare fericire nu i se putea întîmpla, că o altă femeie așa de iubitoare, de credincioasă și de frumoasă ca Lucreția nu mai este pe pămînt, vrînd astfel să înlocuiască prin cuvinte ceea ce trebuia să hotărască numai simțirea.

De cu noapte el puse totul la cale pentru fuga de a doua zi: doi cai iuți și o brișcuță ușoară în care era loc numai pentru doi, asemenea merinde și tot ce mai tre-

buie pentru drum fură pregătite. El voi să atingă Vere-nii numai în treacăt, pentru a schimba caii și a merge mai departe la moșia ce-i rămăsese de la moșul său Dospin. O mulțime de gînduri îl neliniștiră. Ce va face pe urmă? Va rămînea în țară sau va pleca în străinătate? Se va duce să vadă pe părinții săi, și ce vor zice ei de purtarea lui? Va fi descoperit de Sîrbu, va putea să-l împace? Iubește el în adevăr pe Lucreția, este ea soția care-l va face fericit? Asemenea întrebări i se grămădeau tot mai multe, fără a-i lăsa liniștea să doarmă și să le uite în somn. De-aceea el nici putu să se culce și, așteptînd imbrăcat zorile zilei, se primbla înaintea casei sale.

Miezul nopții trecuse de mult cînd văzu o femeie viind din partea pădurii înspre dînsul. Cu gîndul la Lucreția, el își inchipui că trebuie să fie ea și se răpezi cătră dînsa. Însă nu putea fi Lucreția: era un chip mare, negru, cu părul despletit... El făcu cîțiva pași, se uită în față-i... era Neacșa!

Niciodată figura țigancei nu-i păruse atît de stranie: fața ei avea ceva solemn, ochii îi ardeau ca niște cărbuni aprinși, pasul ei era hotărît și grav. Apropiindu-se de dînsul, ea îndreptă amîndouă mînele asupra-i.

Neacșa i se arătase numai noaptea și în momente grave și de-aceea vederea ei îi producea întotdeauna o spaimă de care în zadar căuta să se apere. Acum însă, neliniștit de propriile sale gînduri, vederea acestei femei, cu o figură mai solemnă decît oricînd, îi dădu fiori. Fără a putea rosti un cuvînt, fără a întoarce fața de la dînsa, el făcu cîțiva pași îndărăt spre casă și se lăsă să cadă pe prispă. Neacșa se opri dinaintea lui și încrucișă brațele pe pept.

Cîteva momente ei se uitară unul la altul în tăcere.

CAPITOLUL XXVI

— Ce vrei de la mine? zise el în sfîrșit.

— Am venit să te înștiințez la vreme și să te apăr de o mare nenorocire.

— Ce-mi ești tu mie de mă pindești la tot pasul? Ce ne leagă pe amîndoi?

— A venit vremea să afli cine sunt și ce ne unește pe amîndoi. Căci acum sunt bătrînă și nu mai am mult de trăit și tu ești tînăr încă și plin de viață. Am făcut un mare păcat în viața mea și, la o boală cînd era aproape să mor, mi s-a arătat Sfînta Paraschiva și mi-a zis că voi scăpa dacă voi spăla răul ce am voit să fac tatălui tău cu binele ce-ți voi face ție. Mi-am ținut jurămîntul : pe cît am putut te-am înștiințat, dar tu nu m-ai ascultat. Ți-am prorocit să fugi de o femeie smolită, că va fi amar de tine, tu te-ai dat în dragoste cu dînsa și te-am cules mai mult mort decît viu lingă o cruce de mormînt. Ți-am zis : fugi de Sîrbu și de casa lui și tu i-ai ademinit fata și vrei s-o furi de la părinți. Îți zic iar : fugi, cît e vreme încă. Zorile zilei nu s-au ivit, tu poți încă scăpa!

— Ce-mi spui, muiere? Să-mi calc făgăduința dată! Să las pe o biată fată care mă iubește, nenorocită și percută? Niciodată! Pîn-acum am desprețuit pe cele care mă iubeau ca să alerg după o femeie fără de lege. Acum nu voi mai lăsa amorul și fericirea cînd le-am găsit. Acesta e diamantul ce căutam.

— Auleo, Mihaițică, ochii tăi sunt paijiniți și tu nu vezi prăpastia. Nu te încrede în dragostea vicleană. Diamantul nu e de găsit în ea. Și tatăl tău a fost ademenit de dînsa și mulți ani de zile s-a căit.

— Tatăl meu...

— Dar, cînd a furat pe nevasta lui Sîrbu. Eu am fost mijlocitoarea. Eu am ademenit cu vorbe dulci și viclene pe nenorocita muiere. Cu fetița ce-i făcuse Sîrbu am dus-o din casa bărbatului în brațele tatălui tău, care era tînăr și nebun ca tine. Dar numai eu știam cum gema ini-ma în mine. Căci pe mine mă avuse țiitoare, eu îl iubeam cu foc și tocmai pe mine m-a pus să ademenesc. De-aceea am vrut să-mi răzbun și m-am unit cu ucigașii porunciți de Sîrbu, ca să-l omor și numai printr-o minune a scăpat. De fărădelegea aceasta m-am căit și mi-a poruncit Sfînta să răscumpăr cu bine asupra ta răul ce am voit a face și ce am făcut.

— Tatăl meu a răpit pe soția lui Sîrbu!...

— Dar, și a trimis-o apoi în țări străine. Pe fata aceluiași Sîrbu vrei s-o furi tu. Ia sama, că este un blăstăm! Sîrbu a cercat de multe ori să omoare pe tatăl tău și n-a putut. Tu nu vei scăpa de urgia lui, că e un om aprig și neîmpăcat. Fie-ți milă de anii tăi cei tineri!

— Nu mi-e frică de nimeni. În zadar vrei să mă inspăimîntezi. Cînd e vorba de primejdie și de luptă, eu nu dau inapoi.

— Tu vrei să omori pe tatăl ibovnicei tale, să iei pe fata femeiei care a fost țiitoarea tatălui tău?

Mihai, lovit de aceste cuvinte, sta împietrit, iar Neacșa, văzînd impresia ce produsese asupra lui, urmă cu glas pătrunzător :

— Ai început păcatul, nu-l urma mai departe. Lasă cele trecute să fie trecute și nu aprinde o ură veche și poate chiar stinsă. Fii bărbat voinic și caută-ți aiurea treabă și noroc. Fugi de aici, căci în locul unde ai plîns de jalea alteia nu e dat să găsești mîngăiere. Aiurea îți va zîmbi fericirea : pare că o văd, urmă ea cu glas profetic, o văd... frumoasă și tînără... tu o iubești, ea te iubește. O! Ce viitor minunat... norocosule, știam eu că ești făcut pentru bine...

Urmînd a vorbi astfel, cînd cu glas blind și rugător, cînd cu ton solemn și profetic, izbutise a îndupleca pe Mihai, care simțea că slăbește, cînd deodată se iviră întăile raze de lumină ale zilei. Mihai, deșteptat ca dintr-un vis, se ridică de pe prispă și alergă să se suie în brișcă, la care caii erau puși. Neacșa îi căzu la picioare și-i îmbrățoșa genuchii.

— Nu te duce, coconășelule, striga ea, fie-ți milă de tine și de viața ta, fie-ți milă de mine, că voi fi afurisită dacă nu te-oi scăpa și pe tine și pe dînsa!

— Încolo! strigă Mihai, ce va gîndi de mine? Îmi e rușine că te-am putut asculta și nu te-am gonit îndată.

— Auleo! Nu te duce, că mare păcat faci!

Zicînd așa, ea se tîrîia la picioarele lui și nu-l lăsa. Mihai, văzînd că cuvintele lui erau zadarnice, se descleștă de dînsa cu putere, o împinse cu piciorul în lături, sări în trăsură și plecă cu caii la goană. Ajungînd la locul hotărît, el găsi pe Lucreția care-l aștepta șezînd pe un trunchi de copac. Era palidă la față și se simțea așa

de slabă, încît abia putu să se ridice. Cu toate aceste, la vederea lui o zîmbire trecu peste buzele ei, ea îi încunjură gîtul cu brațele și apăsă buzele sale pe ale lui.

— N-am avut liniște de cînd ne-am despărțit ieri, începu ea. Îmi părea că timpul nu se mai mișcă din loc. Am plîns un moment cînd am gîndit că poate nu voi mai vedea pe mama, dar pe Sîrbu acum îl urăsc, de cînd știu că-ți este dușman. Poate că pe mama vei chema-o mai tîrziu să șadă cu noi, nu-i așa ?

Mihai încreți sprîncenele :

— Ea care a fost... nu, niciodată... vom vedea... mai tîrziu...

— Sărmana ! Să n-o mai văd pe dînsa care m-a iubit așa de mult, răspunse Lucreția, ștergînd o lacrimă. Dar fie ! Dacă sunt cu tine nu-mi mai trebuie nimic !

— Ziua se arată, vino, iubită, căci nu e timp de perdut.

— Sunt așa de slabă, zise ea ; părinții mei trebuie să fi fost îngrijiiți, căci nu m-au părăsit pînă cînd nu m-au știut culcată în pat. Am auzit după mine încuindu-se ușa cu cheia și am tremurat de frică că nu voi mai putea ieși. Însă abia s-a făcut tăcere și liniște în casă, m-am sculat, m-am îmbrăcat și am sărit pe fereastră. Ah ! În întunericul nopții, pe cînd lătrau ciinii, aveam o groază !... Apoi am alergat cît am putut, fără a mă uita îndărăt... am rătăcit drumul și abia cînd se ivea de ziuă am găsit locul acesta.

— Grăbește, Lucrețio, grăbește, momentele sunt scumpe.

— Nu-mi vorbi așa de aspru, iubitul meu. Uită-te încă o dată la mine, să văd în ochii tăi dacă mă iubești cum te iubesc eu. Pentru ce nu te uiți la mine cu amor, de ce văd această umbră pe fruntea ta ?

— Haidem, iubită, haidem, pentru Dumnezeu ! strigă Mihai cuprins de fiori.

Văzînd-o însă că plînge, el o luă de mijloc și voia tocmai să o ridice în trăsură, cînd un glas grozav se auzi deodată, strigîndu-le :

— Stați pe loc !

Mihai lăsă pe Lucreția și dădu un pas înapoi, recunoscînd pe Manoli Sîrbu. Acesta sări jos de pe calul în-

spumat cu care gonise pîn-acolo și se opri dinaintea lor cu o figură grozavă și amenințătoare.

— Hoț și fiu de hoț, ai vrut să-mi furi fata ? Cu moartea vei fi pedepsit !

Strigînd aceste cuvinte, el scoase un pistol de la brîu și-l slobozi în Mihai. Plumbul trecu pe alături și nu-l atinse.

— O iubesc și ți-o cer de soție, răspunse Mihai.

— Ca s-o înșeli și s-o pierzi cum a făcut tatăl tău cu mama ei... Talharule !...

— Sunt om de treabă și voi să mă cunun cu dînsa.

— Ție să ți-o dau, ție, a cărui moarte am jurat-o de mult ! Ha ! Ha ! Ha ! Mori, ticălosule, ceasul răzbunării a sunat !

Cînd scotea al doilea pistol, Mihai se aruncă asupra lui și-l apucă de gît, pistolul căzu din minile lui Sîrbu la pămînt și amîndoi se încleștară într-o luptă turbată, în vreme ce Lucreția își rupea părul și striga în cea mai mare desperare. În luptă, Sîrbu și Vereanu scosese pumnarele. Arma lui Sîrbu lovi pe Mihai în umăr și acesta avu încă puterea să înfîngă pumnarul său în pieptul dușmanului, apoi amîndoi, scâlțați în sînge, căzură unul peste altul la pămînt. În momentul cînd cădea, Neacșa sosi și sări asupra lor să-i despartă.

— Ce faceți, strigă ea grozav, ce faceți ! ?

— Tu ești, mijlocitoare hidă ? zise Sîrbu cu glas stins. Bine că ai venit !

El întinse mîna, luă pistolul ce era lîngă dînsul la pămînt și-l slobozi în Neacșa, încît cu un țipet ea se lăsă să cadă.

— Mor, șoptea ea, mor ! Amar de mine, amar de tine, Sîrbule ! Fata asta nu-i a ta : a ta a murit de mică ; asta e făcută mai pe urmă cu Vereanu, e soră cu tînărul ce ai ucis, cu cel ce a înșălat-o și voia să o ia în cununie. Blăstămîl Celui-de-Sus !

Manoli Sîrbu începu a clănțani din dinți și, cu ultimele puteri ce avea, își scoase pumnarul din piept ; capul îi căzu îndărăt pe iarbă și trupul înțepeni.

Mihai se ridică pe brațul cel sănătos :

— Lucrețio, tu ești sora mea, auzi tu, Lucrețio ? șopti el. Femeia care moare colo a spus-o și ea știe totul !

Însă Lucreția nu-l mai asculta. Fața îi era albă ca zăpada, părul i se despletise și ochii rătăciți erau ațintiți asupra lui Mihai. Deodată strigă cu veselie :

— Mi-am găsit fratele ! Mi-am găsit fratele ! și dădu într-un hohot de ris spasmodic.

CAPITOLUL XXVII

Trecuse patru ani.

Pe prispa unei căsuțe așazate în apropierea unei mănăstiri sta o călugăriță bătrână și privea la doi copilași ce se jucau pe drum. Din vreme în vreme clătina din cap și zicea încet înaintea ei :

— În ce vremi am ajuns a trăi ! O fată de boier s-ajungă în așa hal, să n-aibă cine-o primi în casă, să n-aibă cu ce să-și îmbrace și încălțe copiii ! Să nu fie nimeni la patul ei când e asupra facerii ! Doamne ! Doamne !

Un glas slab de femeie ce o chema în casă o întrepruse din cugetările ei. Călugărița intră și întrebă ce este.

— Mă simt rău, zise o femeie ce zăcea pe o laiță. Momentul vine mai curînd decît credeam, să nu mă lași, că sunt singură și nu am pe nimeni...

— Vai de mine ! Și femeia care se pricepe la moșit a fost chemată într-un sat vecin azi-dimineață ! N-am pe cine să trimit... Iaca, alerg s-o chem...

— Nu mă lăsa, te rog, nu mă lăsa singură. Pot să mor... nu mă lăsa fără ajutor...

— Vai ! Ce-i de făcut ! Dacă știam că așa de curînd... Maica starița mi-a poruncit să-i dau de știre la mănăstire ca să vie ea însăși, căci îi e milă de tinereța dumitale...

— O ! Nu mă lăsa, căci nu ai vreme să mergi pînă la mănăstire. Ce fac copiii ?

— Se joacă, sărmăneii ! Vai ! Vai ! Nu știu ce să fac !

Zicînd așa, ea ieși afară fără a ști ce hotărîre să ia, cînd văzu o trăsuriță cu doi cai care se apropia cu mare

grabă. Trăsura se opri înaintea căsuței și o femeie îmbrăcată în negru, palidă la față, dar tinără și frumoasă, se coborî în pripă.

— Maică, am aflat la mănăstire că este aici o femeie nenorocită și am venit s-o văd. Aceasta e casa¹ ?

— Aceasta ; biata femeie e în durerile facerii, care au apucat-o mai curînd decît aștepta. Nici moașa nu-i aici, nici un bărbat, numai eu și copilașii. Nu știu ce să fac.

Femeia ce se coborîse din trăsura privi la copii și, surprinsă la vederea lor, șopti printre dinți :

— Ce asemănare !...

Apoi zise iute către călugăriță :

— Sui în trăsura mea și aleargă după moașă, eu voi sta aici și voi ajuta cît voi putea.

— Dumnezeu să-ți răsplătească binele ce faci pentru biata femeie, răspunse călugărița, că-i tare nenorocită, sărmănica. A venit la noi să ceară adăpost, dar maica starița a zis că n-o poate primi chiar în mănăstire, căci ar fi păcat pentru un sfînt locaș, și i-a însemnat căsuța asta din cîmp...

— Pleacă, pleacă ! Nu perde vremea, îi repetă femeia îmbrăcată în negru.

Călugărița se sui în trăsura și purcese iute, iar femeia ce sosise intră în casă. Nu făcuse doi pași și se opri pe loc, exclamînd cu surprindere :

— Adela !

— Ana ! răspunse femeia culcată pe laiță. O ! Dumnezeule ! și-și ascunse fața în mîni.

Emoțiunea îi mări durerile care o cuprinsese cu violență, încît se mișca și frămînta în toate părțile.

— Liniștește-te, îi zicea Ana încet, plecîndu-se spre dînsa. În curînd vei fi izbăvită ; ajutorul nu poate întîrzia.

— Oh, răspunse Adela, întreprîndu-se din vreme în vreme de durere, nu te uita la mine, căci mor de rușine ! Așa a trebuit să mă găsești ! Așa a trebuit să ne revedem ! O, mă doare, mă doare ! Mi-am călcat datoriile... am călcat jurămîntul ce făcusem bărbatului care mă iubea... m-am cununat cu altul... l-am lepădat și pe acela ca să

¹ În textul de bază : „acasă“ (n. ed.).

fug cu un ticălos... ce m-a părăsit pe mine și pe copiii lui!... M-a lăsat în străinătate goală, prăpădită... blăstămatul! Voiam să vin la tine, să îngenuchez, să-ți fie milă de mine, căci părinților mei nu le-a fost milă... și mi-a fost rușine... Oh, mă doare!

— Liniștește-te, iubită soră, omul ce se căiește nu trebuie să se rușineze, căci dobândește iertare!

— Ah! Nici tu nu mă mai iubești, îmi vorbești așa de rece... Ce fac bieții copii afară? N-or fi mâncat nimic... Colo pe cuptor le-am strâns niște pine și brânză. Oh, fie-ți milă! Dar tu te uiți la mine și nu plîngi!...

— Ochii mei nu mai pot vărsa lacrimi, iubită soră, dar inima mea te jălește.

Zicînd așa, Ana se puse în genunchi la patul bolnavei și, împreunînd minile, începu a se închina încet. Figura ei luă atunci o expresiune atît de supranaturală, încît Adela, lovită de aspectul ei, privi la dînsa cu uimire, uită un moment durerile sale și, ștergîndu-și lacrimile ce-i curgeau încet pe față, făcu semnul crucii. După ce sfîrși rugăciunea, ea chemă copiii de-afară și le dădu mîncare. Cînd aceștia ieșiră iarăși, sărînd și jucînd, Adela reîncepu a geme și a suferi așa de grozav, încît crezu că moartea i-a venit. Ana văzu că momentul se apropia, se uită pe drum cu îngrijire și, văzînd că trăsura nu se întoarce, anină un ștergar la fereastră și se apropie să dea ajutorul trebuincios.

În vremea aceasta călugărița ajunsese în satul vecin, dar negăsind pe moașă acolo și neștiind ce hotărîre trebuie să ia, se duse la mănăstire și înștiință pe stariță. Aceasta trimise îndată în orașelul cel mai apropiat după un doftor și după preotul care nici el nu se găsea la mănăstire, cu răspuns să vie la casa unde se găsea bolnava, iar ea însăși se sui cu călugărița în trăsură pentru a merge la Adela.

Ele sosiră cîteva minute după ce născuse un băiețel. Copilașul părea sănătos, dar muma era atît de slabă, încît ai fi crezut că minutele ei sunt numărate.

— Găsesc sănătate, fiică? întrebă starița întrînd.

— Facerea a fost, pe cît socot, din cele mai grele, maică, răspunse Ana. Am ajutat cum am putut și pe cît mi-a fost preceperea, căci niciodată n-am fost față la ase-

menea împrejurări. Nu știu însă dacă biata femeie va scăpa, poate că Dumnezeu vrea s-o cheme la el.

În vreme ce una din femei se îngrijea de copil și alta de mumă, vestea se răspîndise prin mănăstire și prin satele din apropiere și mai multe femei și bărbați veniră să dea ajutor.

— Cine-i la bolnavă? întrebă o femeie spre călugărița cea bătrînă care era în ușă.

— Este maica starița și Ana, femeia cea sfîntă; ea singură a ajutat pe cît a putut.

— Dumnezeu s-o binecuvînteze, că în adevăr e o sfîntă, răspunse femeia; nu este casă nenorocită unde să nu vie cu vorbe de mîngăiere și cu ajutor!

— Așa-i, așa-i, adause altul; ea nu trăiește pentru dînsa, ci pentru cei nenorociți! Și mie mi-a făcut un bine pe care niciodată nu-l voi uita.

— Tot ce are dă la sărmani, zise o femeie. De dînsa nu caută niciodată, tot anul postește și se închină; dar cînd e vorba de străini, le cumpără tot ce-i mai scump și mai bun.

— Este și un bărbat așa, adăogi un bătrîn, care se zice că ar fi de neam de boier mare; și el umblă din sat în sat și din casă în casă și mîngăie pe sărmani. Lumea-i zice fratele Chirilă, deși nu e călugărit.

— Îl știm, îl știm, strigară mai mulți.

Călugărița bătrînă intrase în casă și ieșise din nou cu figura îngrijită:

— Biata femeie e rău de tot și doftorul nu mai vine! Moșule, zise ea cătră un bătrîn, aleargă cu căruța dumitale și, întîmpinîndu-l, spune-i să se grăbească.

Bătrînul plecă cu căruța, dar nu merse mult și întîlni trăsura Anei în care se găsea și medicul și-l îndemnă să grăbească. Doftorul porunci să îndemne caii, iar bătrînul merse spre sat, unde văzuse cu o zi înainte pe fratele Chirilă, sperînd că-l va găsi încă și aduce cu dînsul. În adevăr îl și întîmpină în marginea satului. Fratele Chirilă era un om tînăr încă, cu barba neagră, plină, ce se cobora pînă la pept. El avea o haină lungă peste care se încinsese cu o frînghie și în picioare avea opinci. Mina și-o sprijinea pe un băț de corn, cum poartă țaranii cei bătrîni.

— Frate Chirilă, îi zise țăranul, știam că ești pe aici și te căutam, Dumnezeu te-a trimis în cale. Este o femeie nenorocită care zace după facere și e să moară. Vino de vezi dacă o vei putea ajuta. Maica stărița de la mănăstire e acolo, mai este și sora Ana.

— Cine-i sora Ana?

— O femeie sfântă care se jertfește pentru oamenii cei sărmani. Dacă vrei să vii, sui cu mine în căruță.

Fratele Chirilă stătu un moment pe gânduri, căci își propusese să meargă toată viața lui pe jos. Acum însă, în față c-un nenorocit pe care îl putea ajuta, chibzui că e mai nimerit să ajungă cât mai grabnic și se urcă în căruță lângă țăran. Sosind, ei văzură pe fețele oamenilor ce stăteau afară o mare tristeță și unul din ei zise :

— Doftorul nu mai are nădejde, biata femeie moare chiar acum.

Chirilă intră în casă. Pe lăiță zăcea bolnava și nu mai da semne de viață. Ana sta tot în genuchi lângă dînsa, cu capul plecat, și se închina, iar stărița ținea în mînă o cruce și o luminare de ceară aprinsă. La intrarea lui Chirilă bolnava deschise ochii și-i aținti asupra lui, deodată viața părea că-i revine, ea ridică brațele spre dînsul și strigă cu glas pătrunzător :

— Mihai ! Mihai ! O ! Iartă-mă !

— Sunt un om nevrednic și păcătos, răspunse Chirilă plecînd capul pe pept. Eu am trebuință de mila altora. Dar dacă te liniștește cuvîntul meu, mori, femeie, în pace, căci de mult te-am iertat.

Adela mai cercă să vorbească, dar vorbele se încîlciră și nu se auzi decît cuvîntul „copilași“, apoi cu o mișcare convulsivă apucă lumina aprinsă din mîna călugăriței, oftă din greu și trupul îi întepeni cuprins de răceala morții.

— S-a sfîrșit, zise doftorul.

— Dumnezeu s-o ierte, șopti stărița : trebuie să îngrijesc de înmormîntare, dar sunt copilașii...

— De aceia voi căuta eu, răspunse Chirilă.

— Mă duc să trimit preotul ca să-i cetească.

Zicînd așa, stărița ieși, și doftorul împreună cu călugărița cea bătrînă o urmară. La patul moartei rămăseră numai Chirilă și Ana.

Cînd acesta sfîrși rugăciunile sale, ea ridică fruntea, privi la cadavru și făcu o cruce peste dînsul ; după aceea, întîlnindu-și privirile cu ale lui Chirilă, ei se uitară o vreme lungă unul la altul în tăcere.

— Tu ești Mihai Vereanu, zise Ana în sfîrșit, pentru ce ți-ai schimbat numele ?

— Numele meu nu l-am mai rostit de cînd păcate de moarte zac asupra lui. Oamenii mi-au zis „fratele Chirilă“ și eu am ascultat de numele ce mi-au dat.

— Aud că nu cauți de îndăminările vieții tale, ci te jertfești pentru omenirea pătimasă. Tu ai un suflet bun și compătimitor, și oamenii te binecuvîntează. Iertat-ai acestei femei de răul ce ți-a făcut ?

— Ea nu mi-a făcut nici un rău. În amăgirile tinereții, eu am fost iubit-o și ea nu m-a iubit, dar ea e mai puțin vinovată decît mine, căci iat-o mîntuită, pe cînd eu tot duc încă învălișul lumesc al pătimirii. Vinovăția mea e mare, căci hrana de plante ce singură o gust și truda ce mă zbuciumă zi și noapte fără sfîrșire tot nu fac să-mi slăbească puterile trupului și poate e hotărît să sufăr încă până la mîntuire.

Amîndoi ieșiră afară și se așăzară pe prispa casei.

După o lungă tăcere, Vereanu începu astfel :

— Fața ta e schimbată, soră Ana ; cînd am vorbit cu tine cea de pe urmă oară, a fost la o petrecere lumească. Mîntea mea pe atunci era acoperită cu norii întunericului, taina nimicirii vieții omenești încă nu o dezlegasem. Eu iubeam pe Adela cu patimă vinovată și tu mă iubeai pe mine. Mai pe urmă, cînd Adela alese pe alt bărbat, eu am fugit în singurătate cu sufletul plin de durere și chiar voiam să-mi dau singur moartea, dar norocul m-a scăpat de această nelegiuire. Cîteodată gîndeam la tine și voiam să vin să te aleg de soție...

O roșeală subită trecu peste obrajii Anei, dar dispăru tot așa de răpede.

— Ai făcut bine, zise ea, de n-ai venit, căci poate nu aș fi fost încă îndestul de tare de a te respinge și m-aș fi pierdut.

— Soarta a voit să mă încerce mai crud încă ; am dat de o fată ce cunoscusem în Italia, ca mă iubea și eu gîndeam că o iubesc. Rătăcit de patîme, am nenorocit-o, am

voit să o răpesc, tatăl ei m-a oprit în cale și, luptându-mă cu dinsul, am fost rănit, dar l-am ucis.

— O ! strigă Ana cu groază.

— Aceasta nu a fost de ajuns ; chiar atunci mi s-a zis că ea, care nebunise, este însăși sora mea și că într-un moment făcusem două păcate de moarte. Din acea zi văzui ca o lumină ce se aprinde în peptul meu. Viața cu ticăloșia ei mi se arată așa precum este ; o milă fără margini mă pătrunse pentru toți oamenii și pentru mine și înțelesei că singurul moment de fericire a celor ce s-au născut este momentul morții. De-atunci scopul meu este de a mă arăta vrednic de această fericire. O, de m-aș întoarce mai curînd în sinul naturei, așa ca să nu mă mai cunosc pe mine însumi ca ceva deosebit ! Sunt pe această cale, căci patimele m-au iertat, dar mintuirea voi avè-o numai la stingerea deplină a simțirii.

— Te înțeleg, dar nu de tot, răspunse Ana. Viața ta este aceea ce mi-am ales și eu, dar credința mea este cea creștină, este aceea a nemuririi vecinice, de care tu nu mi-ai vorbit. Crezi tu în Dumnezeu ?

— Să-l numim cum vom voi și să pătimim pentru a fi izbăviți. Femeie sfîntă, tu care mori fecioară și nu ai avut sufletul încărcat de păcate de moarte ca nenorocitul ce se numea Mihai Vereanu, fie-ți milă de mine și mă iartă !

Zicînd așa, el se puse în genunchi dinaintea ei și plecă fruntea la pămînt. Ana îi puse mînele pe cap și zise :

— Dumnezeu iartă pe toți vinovații pocăiți, lui îi va fi milă de tine și de mine !

Soarele apunea măreț în senin. Mihai Vereanu întinse brațele spre dinsul și zise cu încîntare :

— Fie sfîrșitul nostru așa de liniștit, cum se sting așa de blînd acele raze !

DIN CARPAȚI ¹

¹ Fragmente din *O descriere de călătorie prin munții Moldovei și Bucovinei*, care s-a pierdut (1865).

BAIA ȘI SLATINA

În depărtare de o oară de la Folticeni, la poalele munților, se află Baia, odinioară numele unei cetăți, astăzi o mare moșie, proprietatea unui spaniol care a dobândit-o prin căsătorie cu o româncă. Baia se deosebește prin pozițiunea sa pitorească, prin frumoasa așzare a proprietarului și prin trei ruine rămase din timpurile marelui Ștefan. Casele proprietarului sunt în mijlocul unui parc englezesc destul de întins. Prin el curge o ramură a Moldovei, care formează mai multe lacuri frumoșele. O parte a grădinei e mai sălbatică, și primblătorul străbătînd prin ștrimțe și întunecoase aleie se află, fără de veste, în mijlocul unor ruine care fac cel mai frumos efect. Zidurile de peatră, de o lărgime de vreo 15 picioare, înălțimea unor părți a zidurilor care se întrec falnic cu înălțimea dealurilor din apropiere, petrele căzute cu inscripțiile lor, toate acestea insuflă mirare și respect. Pe cît se poate presupune după forma ruinelor, ele trebuie să fi fost din vechi o biserică; inscripțiile de pe petre sunt în limba slavonă și un filolog ar descoperi desigur știri interesante asupra acestor locuri, mai cu seamă cînd ne aducem aminte de bătălia ce românii au purtat acolo sub Ștefan cel Mare. În mijlocul ruinelor se află un mormînt în care, după cît se lămurește de pe inscripția grecească, se odihnește Cantacuzin, un vechi proprietar al moșiei Baia. Acest Cantacuzin, care trăia cu un secol în urmă, a fost pe cît povestesc locuitorii din Baia, un bărbat de un caracter ciudat. El nu avea palaturi în capitală, nici era servitor al tronului, ca cei mai mulți boieri; el află plăcere în singurătate și în vînat. Pasiunea lui pentru vînat

era atît de mare, încît se acufunda cu sute de săteni în adîncul munților, unde petrecea vîînd timp de luni întregi. Cînd se cobora în vale după asemenea vînătoare, aducea cu el mulțime de urși și de cerbi uciși, cu a căror pei și coarne își împodobea palatul. Cînd nu vîna, îi plăcea a rătăci singur prin păduri și se oprea cu deosebită mulțumire în ruinele din grădină, care erau locul său favorit. Acest pasionat vînător atînse o vîrstă înaintată. La sfîrșitul vieții risipise o mare parte din avere; sătenii ce erau sub stăpînirea sa, uitînd întrebuintarea plugului, erau prefăcuți în sumeți vînători, și moștenitorii lui Cantacuzin nu dobîndiră prin testamentul său decît un mare număr de piei de fiare sălbatice, cu îndatorirea de a-l înmormînta în mijlocul ruinelor atît iubite de el.

Celelalte două ruine ce se află la Baia sunt mai bine conservate. Una din ele, o biserică părăsită, în care, după superstiția sătenilor, locuiesc duhuri rele, a rămas întregă, afară de clopotniță. A doua, iarăși o biserică, e conservată și mai bine și a fost prefăcută și innoită, așa încît înfășoază un aspect ridicul cu largele sale ziduri pe care se razemă o clopotniță de lemn. Deșanțat contrast între energicul trecut și neputinciosul prezent!

După vizitarea acestor locuri ne întoarserăm în Folticeni, cu gîndul de a pleca a doua zi la mănăstirea Slatina și în munții Bucovinei; tîrgul atînsese toată floarea sa; petrecerile deveneau din zi în zi mai numeroase și cîțiva cetățeni din Folticeni, deveniți acum amicii noștri, voiau să ne oprească încă puțin timp pentru ca să luăm parte la baluri, adunări și preumblări ce erau să se facă în acele zile. Noi însă nu ne înduplecarăm a ne opri mai mult. Nu ceream plăceri și jocuri; abia scăpați din înădușala orașelor, dorul nostru era să gustăm simplitatea și frumuseța naturei!

A doua zi cînd se revărsa de ziuă plecarăm la mănăstirea Slatina, ce se afla cale de trei oare de la Folticeni. Drumul e neumblat și sălbatic. Trăsura e silită să treacă de multe ori prin apa Moldovei, care curge limpede și curată. În acele momente, îmi veni în minte o **poezie** adresată cătră riul Moldova de un amic al meu, **poezie** insuflată de o frumoasă simțire :

Cine-ar zice, văzînd apa-ți limpede, curată, lină,
Mai albastră decît cerul, tresărînd pe bolovani,
Cine-ar zice că jălește, cine-ar zice că suspină
Ca o văduvă zdrobită de durere și de ani ?

Ah ! tu plîngi, tu plîngi, Moldova, timpul cel de bărbăție
Cînd românul plin de sînge și de lupte obosit
Arunca spada pe țarmuri dup-o zi de bătălie
Și spăla fața și părul în valul tău strălucit.

Pe la opt oare de dimineată ajunserăm la Slatina. Această mănăstire este așezată la picioarele Carpaților, într-o îngustă și adîncă vălișoară, prin care curge un mic pîrau, numit tot Slatina. Treizeci de călugări locuiesc în ea; cu toții sunt bătrîni și mulți din ei infirmi. Spiritul timpului și legile nu mai favoresc recrutarea de călugări ca odinioară. De aceea unul după altul din acești oameni se vor trece fără a găsi înlocuitori și peste cîtva timp acest cuvios locaș va rămînea pustiu. Ziduri înalte și munți mai înalți îngreuiază raportul între mănăstire și lume. Monahii ținuiți între ei la regule foarte aspre sunt supuși la neconținute închinări zi și noapte, la lipsele tuturor îndămănarilor și plăcerilor vieții și la un post necurmat. Viața lor e aceeași în toate zilele. Monahii nu așteaptă și nu doresc nici o schimbare în uniformitatea tristă a traiului lor. Aceea ce au făcut astăzi, au s-o facă și mine, și așa necurmat, fără schimbare, pîn' la moarte. Din toate mănăstirile noastre, Slatina a păstrat mai mult acest regim de post și privațiune. Vizitatorul acestui locaș se simte cuprins de tristeță la asemenea aplecări ale minții omenești, dar totodată nu se poate apăra de un profund simțimînt de respect față cu așa credință, cu așa umilință și cu atîta abnegare.

Mănăstirea Slatina a fost zidită în sec. XVI de domnul Alexandru Lăpușeanu, în timpul domniei sale a

¹ Din poeziile d-lui N. Necuțeanu. (1)

doua. Legenda care s-a păstrat în gura poporului despre întemeierea mănăstirii este următoarea :

Într-o noapte întunecoasă, toți acei ce locuiau în vecinătatea văiei unde astăzi se află mănăstirea fură deșteptați din somn printr-o melodioasă cântare ce se auzea din pădure. Cântarea era așa de dulce, încît, fără îndoială, nu era a unui glas omenesc. Unii din locuitori se luară după acel glas și, cufundîndu-se în pădure, văzură deodată înaintea ochilor o flamă ce răspindea de pe un arbore o cerească lumină împrejurul ei.

Înțelegînd atunci că acea cântare ce auzise era glasul unui înger și că flama era raza dimprejurul capului său, ei căzură în genunchi și mulțămîră lui Dumnezeu de această minune. A doua noapte, glasul se auzi și flama luci din nou ; toți oamenii cuvioși se apropiară și se închinară. Aparițiile cerești prelungindu-se, se făcu mare zvon în țară despre această minune și zgomotul pătrunse până la urechile domnului. Alexandru se înduplecă să meargă în persoană pentru a se încredința de adevărul vestei ce aflase. Niciodată lumina nu fusese mai strălucitoare și cântarea mai dulce decît în noaptea în care domnul se găsea față. Se spune că în momentele în care Lăpușeanu văzu cu ochii săi această minune, el ar fi căzut în genunchi cu fața la pămînt, muncit de cumplite muștrări de cuget, și ar fi rugat pe D-zeu să-i ierte toate nelegiuirile și uciderile cu care nenorocise țara. Sculîndu-se, el jură în ființa tuturor celor adunați că va zidi o mănăstire pe locul unde se arătase cereasca vedenie. Abia pronunțase jurămîntul, lumina și cîntecul dispărură pentru a nu se mai arăta niciodată. Credincios jurămîntului său, Alexandru puse de îndată să se înceapă zidirea și în curînd se văzu înălțîndu-se în mijlocul codrului o frumoasă mănăstire, care, după pîriu, primi numele Slatina.

Două tablouri reprezentînd pe Alexandru Lăpușeanu se găsesc în mănăstirea Slatina. Unul, care pare a fi posterior secolului XVI și se află în locuința starițului, înfățișază pe Lăpușeanu în tot ornatul domnesc, precum îl descrie autorul care a scris istoria sa, în momentul cînd veni la Mitropolie ca să se împace cu boierii. Fizionomia lui Lăpușeanu e regulată și împodobită cu plete negre care se cobor pe umeri largi și bine făcuți. Privind

frumoasa sa față, care pare a esprima atîta blîndeță, cine ar crede că Lăpușeanul a fost un tiran atît de crud și despotic a cărui domnie a lăsat „o pată de sînge în istoria Moldaviei“ ! Al doilea portret se află în însăși biserica, pe peretele deasupra ușei intrării. Acolo Lăpușeanu stă în picioare ținînd cu mîna dreaptă pe doamna Rucsanda, care iarăși ține pe fiul lor Bogdan, de care se țin în rînd mai multe rude ale domnului, iar în mîna stîngă ține mănăstirea Slatina, pe care o binecuvîntează Isus Cristos șezînd pe globul pămîntului. Toți păreții sunt împodobiți cu frescuri care reprezintă pe Cristos, pe sfinți, scene din istoria sfîntă etc. Aceste icoane, împreună cu tabloul de pe ușă, sunt toate din timpurile zidirii mănăstirii și s-au conservat foarte bine. Monumentul cel mai însemnat din biserică e însă mormîntul lui Lăpușeanu, care se află într-un unghi adîncit. Deasupra mormîntului se găsesc încă icoanele Maicei Domnului și a lui Cristos, amîndouă de lemn, așazate acolo îndată după înmormîntarea lui Alexandru. Trupul doamnei Rucsanda a fost împreunat cu oasele soțului ei. Piatra de pe mormînt e acoperită cu multe înscrisuri, care însă sunt toate în limba slavonă. Mitropolitul Moldaviei și Sucevei, Veniamin, avea o mare preferință pentru mănăstirea Slatina. Aceasta era locul său favorit și în el petrecea cu mulțămire zilele în care se afla departe de Iași. Prin voința sa de pe urmă, poruncind a fi înmormîntat la mănăstirea Slatina, rămășițele sale fură coborîte în mormîntul lui Lăpușeanu și așa se află amestecate în aceeași urnă cenușa despotului celui mai crud, doamnei celei mai blînde și arhiereului celui mai cuvios !

Arborele de pe care, după legendă, se auzise glasul cel cereșc, a fost cuprins în zidul mănăstirii și, printr-o bortă lăsată s-au făcută în urmă în zid, se putea rupe o bucată din acel arbore, devenit în curînd putregai. Credincioșii ce vizitau mănăstirea nu lipseau niciodată a vîri mîna prin bortă și a rupe o bucătică de lemn sfînt, ca aceasta să le slujească de talisman mîntuitor în nenorocirile și ispitele vieții.

Slatina a suferit, ca multe alte mănăstiri, în timpul revoluției grecești. Toate casele de dimprejurul bisericii fură arse de turci, biserica scăpă singură din mîna păgînilor care au respectat sfîntul locaș. Lupta de la Slatina

la 1821 între turci și voluntari și arderea unei părți a mănăstirii au fost descrise de Beldiman, în poemul său intitulat *Jalnica tragedie a Moldaviei*.⁽²⁾

MUNȚII BUCOVINEI

Trecînd hotarul, am vizitat mai întîi Suceava, odinioară oraș însemnat și capitala Moldovei, astăzi în cea mai deplină decădere. Suceava se deosebește astăzi numai prin ruinele cetății din marginea orașului și prin biserica Sf. Ioan. În această biserică se află într-un sicriu bogat moaștele Sfîntului Ioan de la Suceava. Pe capul sfîntului este așezată o mitră episcopală, împodobită cu multe petre prețioase. Această mitră precum și alte obiecte de preț sunt dăruite de către Mitropolia Moldaviei și Sucevei. Ruinele cetății sunt în adevăr frumoase: un șant mare, ce se poate încă bine recunoaște, le înconjură. Apoi se văd pe ici, pe cole rămășițele unor ziduri mărețe și pe urmă un alt șant mai mic care înconjură imediat zidurile interioare ale cetății.

Mai multe oare am rătăcit prin aceste ruine, îndreptînd gîndurile noastre spre timpul trecut. De cîte ori oștiri străine se vor fi oprit înaintea acestor ziduri și de cîte ori trupe române, ieșind din cetate sub comanda unui viteaz comandant, vor fi alungat din țara lor pe străinii care cutezau a o călca! Astăzi autoritatea municipală a Sucevei se zice că pune să care petrele ruinelor ca să paveze cu ele stradele orașului! Românii din Bucovina, martori la acest sacrilegiu ce se comite asupra gloriosului lor trecut, sunt siliți să tacă, căci, suspecti în fața guvernului ce-i apasă, ei trebuie să înădușe precum durerea lor, așa și aspirațiile spre un viitor mai bun.

Nimica nu e mai frumos decît șoseaua care, pornind de la Cornul Luncei, merge pe malurile Moldovei, întîi pe la poalele munților până la orașul Gura-Homorei, apoi prin mijlocul lor, până ce se perde în Carpații Transilvaniei. Mergînd pe valea Moldovei care curge răpede și sălbatic, drumul este silit să-și facă loc prin munții cei mai groși și să treacă până la Cîmpu-Lung de multe ori Moldova încoace și încolo. Varietatea stîncelor ce schimbă

de formă în fiecare minut, Moldova, care se grăbește cu violență și vuiet a intra în adevărata sa patrie, în România liberă, vălișoarele ce se ivesc și redispar cu iuteală, orașelele frumoase, toate aceste, împreună cu un aer subțire și curat, încîntă simțurile și înalță cugetul. Orașul Vama, cu Stîlpul lui Vodă, are una din pozițiile cele mai încîntătoare. Așezată într-o vale verde și plăcută, Moldova și multe alte izvoare ce se aruncă în ea o răcoresc și munții o umbresc din toate părțile. Îndărătul acestor munți, ce înconjură Vama, se ridică alții de o culoare mai deschisă și în dosul acestora iar alții, care se amestecă cu firmamentul.

Stîlpul lui Vodă este o columnă patrată de peatră, cu virful ascuțit, tălată dintr-o singură bucată. De la virf până la temelie, columna e plină de înscricții, a cărora înțeles numai un expert l-ar putea pătrunde. După aparență, ea trebuie să fie o peatră comemorativă pentru vreo faptă de vitejie. Fiind stîlpul așezat în mijlocul unui cîmp liber, un român, Ioan Moldovanul, a înconjurat-o nu de mult cu un zid pentru ca să nu fie espusă la o prea grabnică stricăciune. Pe zidul de peatră se cetește înscricția: „Acest zid a fost făcut de Ioan Moldovanul în anul 1852“.

Un aspect nu mai puțin frumos decît al Vămei, înfațoșază și orașelele Cîrli-Baba, Pojorîta și Prisaca. Oprindu-ne peste tot locul, am fost siliți să minem la orașul Cîmpu-Lung, unul din cele mai mari din acea parte a Bucovinei. A doua zi timpul deveni furtunos și munții luară un aspect de tot sălbatic. Tunetul bubuie asupra creștetului, norii se ridică de la poalele munților și zboară în cet și măsurat spre ascuțitele culmi. Culmile se uită înțai cu dispreț, la aburii ce se înalță cu îndrăzneală spre ei, până ce dispar învăluiți de nori. Iar norii ridicîndu-se și mai sus, părăsesc munții, care păstrează o răcoroasă și veselitoare umezeală.

Munții Bucovinei sunt partea cea mai avută a Carpaților români. Ei cuprind în sînul lor toate metalele în mari cantități și acestea, căutate prin mine, aduc împărăției austriace un însemnat venit. La Cîrli-Baba se scoate aur și argint, la Pojorîta aramă din simburile munților. Minele cele mai însemnate sunt însă cele de la Prisa-

ca și de la Iacobeni, unde se scot însemnate cantități de fier. De când s-a așăzat în Prisaca o colonie de nemți, numele acesta a fost schimbat în *Eisenau* și pare tot așa de curios de a găsi în mijlocul unei țări și a unui popor român o denumire de oraș nemțesc, precum ar păre deșantat de a afla în munții din Germania orașe ce s-ar numi Cîmpu-Lung sau Prisaca. Asemenea colonizări și prefaceri cerea însă sistemul de deznaționalizare, prin care își mănținu guvernul austriac atîta timp, într-un mod artificial, prestigiul său politic.

La Iacobeni, călătorul părăsește valea Moldovei și, intrînd în valea Bistriței, aleargă împreună cu aceasta la Dorna-Vatra, orașel cunoscut prin apele sale minerale. Aceste băi sunt frecventate de locuitorii din Bucovina și din Moldova. Orașul e așăzat pe malurile Dornei, rîu care la capătul tîrgului se varsă în Bistrița. Dorna-Vatra are trei biserice: una mică, catolică, și două mai însemnate, ortodoxe. Aceste din urmă sunt zidite și întreținute de românii dorneni, oameni cuvioși și activi. Poziția Dornei e mult inferioară în frumuseță celorlalte orașe din munții Bucovinei. Dealurile ce înconjură orașul sunt goale și triste, valea Dornei e largă și înfătoșază puțină variație, pe de altă parte băile sunt rău căutate și scălătorul nu află îndămînările trebuincioase. Societatea, în stagiunea băilor, se compune din poloni, germani și români, parte veniți din Moldova, parte din Bucovina. Exclusivitatea predominînd mai mult sau mai puțin între aceste naționalități, mișcare mai nu se vede. În Dorna nu se fac preumblări și petreceri comune, care dau altor băi atîta viață. În zadar se încearcă o mică trupă de lăutari țigano-ungureni să înveselească societatea Dornei, viața rămîne tristă și uniformă.

După o petrecere de cinci zile în Dorna, ne hotărîrăm a ne coborî pe Bistrița în munții Moldovei. Suindu-ne pe plute și depărtîndu-ne de Carpații Bucovinei, ne despărțirăm cu durere de aceste frumoase locuri. Orice bun român, călător în Bucovina, trebuie să se simtă cuprins de aceleași simțiri. Preumblîndu-se în acei munți incîntători, în mijlocul acelor verzi români, călătorul ar uita că această parte e supusă unei dominații străine, dacă pajora nemțească înfiptă în toate părțile nu l-ar face

să-și aducă aminte de nedreapta dezmembrare a Moldaviei. El își oglindește atunci în gîndire modul viclean în care răpirea a fost săvîrșită, fără a ține în seamă sfințenia tractatelor și dreptul popoarelor. El se simte pătruns de speranță că, mai curînd sau mai tîrziu, România va redobîndi locurile ce i-au fost răpitate și îndreaptă ca mulțămire memoria sa spre Grigore Ghica, domnul Moldaviei, care prin cutezătoarea sa împotrivire și patriotica sa moarte a înscris numele său cu litere mari în paginile istoriei.

Frați din mîndra Bucovină,
Ce păcat, ce neagră vină
Astăzi răsplătiți,

Vedeți pajora nemțească
Cum vrea să vă nimicească,
Vai ! și voi dormiți !

Ați uitat c-odinioară
Într-a voastră mîndră țară
Ștefan strălucea.

Cel viteaz a cărui nume
L-a purtat pr-întreaga lume
Mîndra spada sa ?

Din aramă faceți zale
Și din fer viteze pale,
Gloanțe din argint.

Ș-aruncîndu-vă la vale
Spulberați pe-a voastră cale
Dușmanii fugind.

Și cu glorioasă frunte
Vă urcați atunci pe munte,
Bravilor eroi

Și-nălțînd a voastră pală
Strigați lumii plini de fală :
„Liberi suntem noi !“

BISTRIȚA

Înaintam încet și lin cu pluta, până ce ajunserăm în locul unde Neagra se varsă cu impetuoșitate în Bistrița. De-acolo acest riu devine mai răpede și duce pluta cu mare iuteală. Plutașul nostru se numea George și era ajutat la cârmă de trei feciori ai lui, din care doi flăcăi, Arsenie și Mihail, și un copil, numit Pamfil.

— Adevărat să fie, domnule, zise George adresându-se către unul din noi, că Bucovina o să facă iar parte din țara românească ?

— De unde ai auzit aceasta ?

— Adică așa s-a împrăștiat vorba între noi. Se spune că domnul românilor s-ar fi înțeles cu împăratul nostru și că împăratul s-ar fi îndatorit să-i întoarcă Bucovina după trei ani de zile, așa, de bunăvoie, fără bătaie și sînge.

— Nu mai crede, tătucă, zise Arsenie, cît e lumea nu mai dau nemții de bunăvoie înapoi o țară pe care au pus odată mîna.

— Și adică de ce n-ar da-o împăratul înapoi, n-are el destule țări mai mari, cică, și mai bogate decît a noastră ?

— Eu știu ce știu, răspunse Arsenie : șese ani de zile am fost catană și m-au trimis prin multe țări. Cînd eram în țara ungurească și acolo era vorba că împăratul le-a da cutare lucru sau cutare de bunăvoie și toate au rămas vorbe. Cînd ne-am dus dincolo la talieni, cite s-așteptau și acolo de la împărat, și împăratul se făcea că nu știe. La urmă s-au sculat toți talienii și au fost lupte și vărșări de sînge.

— Te-ai luptat și d-ta în Italia ? îl întrebă tovarășul meu.

— Cum nu ? răspunse Arsenie, am fost chiar rănit la piciorul drept, dar m-am îndreptat în cîteva săptămîni.

— Și unde ți-a plăcut mai bine, la italieni sau la unguri ?

— Apoi, cît nu era bătaie, mi-a plăcut mai bine la talieni. Ei sunt oameni mai de omenie, cu care te poți

înțelege, dar ungurenii ceia sunt mîndri și îngîmfați de ferească Dumnezeu !

— Și cînd vorbeai italienilor românește, te înțelegeau pe acolo ?

— Cum să nu mă-nțeleagă, bată-i focul ! Dă-i încolo, domnule, știu românește ca d-ta și ca mine numai se fac că nu pot bine vorbi ! Și după ce s-a început bătaia, răi mai erau și ei, și franțujii. Dar din toți, mai a dracului erau niște turci pe care tot la urmă îi trimiteau, și cînd năvăleau ei, noi tot ne dam înapoi.

— Aceia nu erau turci, ci franțuji ca și ceilalți.

— Nu știu ce-o fi fost, dar erau îmbrăcați ca turcii și țipau și strigau de mama focului.

— Tătucă, zise deodată copilul Pamfil, mai deunăzi, la cumătrie, zicea uncheșul Vasile că n-a să mai ție trei ani până ce o să ne sloboadă de sub nemți.

— Nu te amesteca și tu în vorbă, măi băiete, răspunse tată-so, și ia sama la cârmă ! Doamne, bine ar fi, domnule, dacă ne-ar da împăratul înapoi. Da cine mai știe dacă aceste vorbe sunt adevărate ; mă tem c-oi muri sub nemți, cum am îmbătrînit...

— Nu ne mai dau înapoi cîinii cei de nemți până ce n-am face și noi ca talienii, zise Mihail, care până acuma nu luase parte la vorbă.

— Taci, mă ! strigă tată-so, uitîndu-se cu îngrijorare împrejurul său. Împrejur erau însă numai stînci și munți. În depărtare se zăreau șchelile unde se opreau plutele. Convorbirea se sfîrși și peste cîteva minute trăsesem la mal.

Dorna românească e o moșie răzăsească de o mare întindere, în care locuiesc vro patru pînă la cinci sute de familii. Munții pe acolo sunt foarte sălbatici și dornenii nu au alt mijloc de hrană decît vînzarea lemnelor și puține vite pe care le cresc cu multă greutate. Răzeșii dorneni nu pot comunica cu restul lumii : drumuri pentru trăsuri sau care nu există, și ei sunt siliți să transporte pinea și toate celelalte trebuincioase vieții pe micii lor căișori, cari pășesc încet, dar sigur, pe înguste, ades primejdioasele cărări ce se coboară în vale. Viața în aceste familii e încă de tot primitivă și patriarcală. Am cunoscut un bătrîn răzăș, care — după încredințarea lui

— numără peste o sută de ani. El avea o moșie de trei sute de fălci și trăia liniștit în mijlocul unei numeroase familii. Strănepoții lui, pe care îi trimitea cu plute la Peatra sau călare la Neamțu și Folticeni, îi spuneau despre orașe în care locuiesc ceilalți oameni împreună, despre palaturi frumoase, despre vuietul lumii; bătrînul îi asculta cu minunare, căci nu părăsise niciodată munții în care se născuse, în care trăise așa de mult și în care voia să sîrșească îndelungata lui viață.

Ar fi o eroare de ș-ar închipui cineva că răzășii nu se împătesc și ei în diferite clase; și între dînșii există aristocrație și plebe. Aristocrații răzășii, puțini la număr, însă avuți în comparație cu ceilalți, tiranizează și subjugă pe conrăzeșii lor și fac toate chipurile ca nici unul din plebe să nu se ridice și să se înavuțească. Aceste două clase nu se căsătoresc împreună, și cînd amorul rupe barierele ce le desparte, o asemenea căsătorie se privește ca o neiertată *mésalliance*. Cînd erau înainte alegerile de vornici, precum sunt acuma de primari și de ajutori, răzășii întrebuntau toate mijloacele ca nu cumva să ajungă unul din majoritatea locuitorilor la funcțiile satești. În chipul acesta ei își păstrează pururea egemonia moștenită. Cei săraci înțeleg prea bine nedreptatea ce li se face, însă nu au energia de a se opune și se mulțămesc cu plîngeri deșerte.

În Dorna românească, plutașul George și cu fiii săi ne părăsiră și se întoarseră în Bucovina. După ce petrecurăm citva timp în mijlocul răzășilor, urmarăm călătoria noastră pe altă plută, în jos. De pe acolo încep locurile cele mai sălbatice și mai frumoase. Bistrița își taie o strîmtă cărare prin stînci mărețe și adeseori, cînd cîrmașul e nepriceput, se sfarmă pluta în mii de bucăți și se nenorocesc acei ce se află pe ea. Afară de plutași, nu călătorește pe acolo nime pe plută. Cu mulți ani înaintea noastră, se preumblase numai citiva ingleji, cari au trebuit să afle românii de la străini cît de frumoasă este țara lor!

Nu este mod mai plăcut și mai îndemînat de a călători decît pe plută. Pe jos te oboești, călare te zdruncini, trăsura te hurducă, în drumul de fer șuierul îți irită

nervele și ochiul n-are timp să privească, vuietul monoton al mașinei te satură în curînd de vapor și pe corabie boala mării te face să blăstemi oceanul cu toată măreția sa. Pluta singură nu înfătoșază nici o neplăcere. Pe o duzină de grinzi prinse una de alta, îți faci un pat îndemînat de scînduri pe care poți șede în toate pozițiile. Cînd ești sătul de șezut, te primbli de la un capăt al plutei până la celalalt; sau citeva minute de cîrmă îți dau o nouă viață; cînd trupul se simte obosit, o baie în Bistrița îl răcorește și reînsuflețește.

Puțin îngrijii de necesitățile stomacului, nu luasem cu noi nici o provizie, ci umplusem o valiză cu toți poeții români cîți au tipărit inspirațiile lor și tocmisem un muntean care cu buciumul său zicea cele mai duioase doine și cele mai energice cîntece voinicești. Auzisem vorbindu-se că unele locuri sunt periculoase, însă nu ne puteam închipui cît de frumoase sunt însuși pericolele. Plutele erau în depărtare ca de o vro oră de șchelele Dornei, cînd se văzură deodată în culmea unui munte ascuțit niște ruine grandioase care păreau a fi un castel încintat.

— Ce palat se vede colo sus pe virful muntelui, bade Simioane? (Astfel se numea unul din plutași.)

— Acela nu-i palat, domnule, acele sunt Petrele Doamnei.

— Ce feli Petrele Doamnei?

— Așa le zic. Îmi spunea bunica că în vremile cînd năvăleau tătarii în țară și prefăceau în pulbere și cenușă țirguri și sate, ogoare și păduri și ucideau fără milă pe creștini, o domniță s-ar fi suit în stîncile cele, ca să scape de dînșii, și că ar fi trăit acolo pînă la moartea ei.

— Nu știi cum o chema pe domnița aceea?

— Nu știu cum o fi cheamat-o. Atîta am auzit, că tătarii ar fi urmărit-o pînă acolo și că domnița ar fi pus să arunce cu stînci pe capetele lor și că i-ar fi omorît pe toți; de aceea se numește pădurea cea de colo, vezi, tocmai colo... colo...

— Văd.

— Acea se numește Lunca Tătarului.

— Bade Simioane, eu văd că stîncile au cu totul forma unei cetăți, oare n-au fost prefăcute așa de mîna omului?

— Doamne ferește! Dacă te-ai sui sus și ai vedea stîncile mai de aproape, te-ai încredința că mîna omului nu e în stare să le mute din loc sau să le deie o altă față. O singură stîncă e cît un munte.

— Te-ai suit vrodată acolo sus?

— Pînă la un loc m-am suit de multe ori, dar mai sus nu te poți sui, căci stîncele se fac drept ca niște ziduri.

— Bine, dacă e așa, cum s-a putut sui domnița de care-mi spuneai?

— Apoi dă, știu eu, se vede că pe atunci or fi fost schipuri.

Deodată stîncele de sus dispărură și se auzi un vuiet de valuri ce se izbeau de maluri. Bistrița se făcu atît de îngustă, încît pluta abia avea loc printre stînci și apa se arunca cu o impetuoșitate în jos care făcea să zboare pluta mai iute decît orice mașină cu aburi. Plutașii lucrău la cîrme cu o putere nedescrisă. Văzîndu-ne pe neașteptate în această poziție, ne uitam cu mirare unul la altul, fără a rosti vreun cuvînt. O privire aruncată împrejur ne arătă pericolul în care ne aflam. O singură greșeală de cîrmă și pluta putea să se sfarme, iar noi să cădem în mijlocul șiroiului căruia nici o putere omenească nu este în stare a se opune. Tovarășul meu pronunță cîteva vorbe, dar vuietul apei era atît de tare, încît nu auzii nimic. Tăcurăm deci amîndoi și privirăm bine locul: vîrfurile stîncușilor munți se apropiase unele de altele; pietre desprinse din munți căzuse în Bistrița, și aceasta, făcîndu-și cale prin ele și pe deasupra lor, luase o culoare albă ca zăpada și se răpezea cu iuțeala unei săgeți spre un loc mai larg și mai puțin stîncos. Pe cînd ne opream răsufllarea, emoționați de astă năpraznică schimbare, pe cînd plutașii lucrău cu atîta muncă înotînd în sudoare, buciumașul se lungise pe o scîndură și se uita în sus la cer cu nepăsare. Cinci minute mai tîrziu valea se lărgise, valurile încetase și pluta se cobora lin între aceste ziduri naturale de munți.

— Mai sunt multe locuri ca acesta? zisei cătră unul din plutași.

— Mai sunt! Aice am trecut pe la Colțul Acrei și pe la Chei. Dar avem alte locuri mai grozave de trecut. V-a fost frică?

— Ba tocmai frică nu, dar cînd te vezi deodată așa... pe neașteptate...

— Apoi lasă că-ți vedea încă altele, cînd vom ajunge la Căldare și mai cu samă la Toance. Ia, de Toance dacă a da Dumnezeu să scăpăm cu bine! Mă cam tem să nu ni se întîmple vreo poznă, apa-i foarte mică, n-a plouat de mult...

— Pe acolo-i și mai rău?

— Apoi acolo-i rău, rău, rău!

Ne acufundasem în gîndiri, făcînd tot felul de presupuneri, cînd buciumașul începu deodată a cînta un cîntec duios. Sute de ecouri răspundeau din mijlocul stîncilor la apelul său. Bistrița se întrecea în albăstrime cu firmamentul și munții luau forme din ce în ce mai mărețe. Asemenea frumusețe gonesc ideile cele mai negre; omul înălțat prin aspectul unei naturi așa de încîntătoare se uită pe sine și în curînd pericolul însuși prin care trecusem și primejdiile ce erau să vie își perdură caracterul spaimei și luară aspectul frumosului în închipuirea noastră. Pluta se afla acuma pe o baltă — așa se numesc locurile lipsite de stînci pe unde Bistrița e adîncă și curge atît de lin —, încît pare abia a se mișca din loc. Cu toate că adîncimea era de mai mulți stînjeni, fundul se putea foarte bine vedea: atît de limpede era apa. Buciumașul propuse o baie, și noi adoptarăm cu entuziasm propunerea lui. Iată-ne toți trei înotînd pe lîngă plută într-un bazin de cristal.

— Pe plute, pe plute! strigă Simion, iată-ne la Căldare!

Abia avurăm vreme să ne aruncăm pe plute și să ne îmbrăcăm, și iată-ne într-un loc mai sălbatic decît cel prin care trecusem cu două ore mai înainte. În asemenea șipote, pluta face în cîteva minute calea ce face în altele în mai multe oare: ea aleargă ca gîndul, și munți și stînci zboară, se arată și dispar în dreapta și în stînga ca niște fantasmae. Spectaculul, deși măreț, nu mai era nou și neașteptat pentru noi, și grabnica deprindere ne goni orice emoție.

— Vedeți stînca asta ce iese ascuțită din mijlocul apei ?

— Vedem.

— Se cheamă Peatra lui Vlad fiindcă aici s-a nenorocit unul numit Vlad cu toate rudele lui, voind să părăsească munții și să se așaze în vale.

— N-a scăpat nici unul dintr-ai lui ?

— Nici unul ! Șiroiul e prea mare ca să se poată împotrivi cineva. În vale, unde Bistrița se face liniștită, poate că creștinii care șed pe acolo vor fi cules și îngropat oasele lor. Sunt mai multe stînci care se numesc după românii care au perit. Mai încolo veți vedea Peatra lui Stan și la Toance Peatra lui Toader.

— Cine a fost acest Stan ?

— Stan a fost unul din plutașii cei mai inimoși. Primăvara, cînd nime nu îndrăznea să se coboare pe plută nici măcar cale de o sută de stînjeni, el se cobora pe catarguri în jos până la Peatra.

— Ce fel, pe catarguri ?

— Vedeți că primăvara cînd zăpezile se dizgheață și șiroaiele sunt mari, apa e așa de răpede, încît te duce de la Dorna până la Peatra într-o jumătate de zi, unde vara trebuie să mergi două, trei, chiar și patru zile. Pe atunci plutele nu se pot cobori, fiindcă nici o sută de oameni nu pot dovedi cîrma. Dornenii leagă atunci patru brazi lungi și mari unul de altul și se coboară cu dînșii la Galați. Acolo corăbierii le cumpără și le fac catarguri. Sunt însă timpuri în care apa e așa de răpede, încît nu te poți coborî nici pe catarguri fără a fi sigur că vei peri. Miile aceste de stînci care ies din apă sunt atunci acoperite și nici nu prinzi de veste cînd te lovești de o peatră și te faci bucăți. Într-o asemenea vreme Stan s-a coborît cu catarguri la Galați. Cît i-au spus bunica și alții să nu se ducă, că are să peară, dar el n-a vrut să-i asculte și a perit, sârmanul !

Nu mintuise încă bine, și ne simțirăm deodată aruncați de o palmă în sus și văzurăm plută înfiptă în mijlocul apei. Plutașul, vorbind, nu luase sama la un vîrf de stîncă ce ieșea din apă și plută se oprise. Fără a mai sta pe gînduri, plutașii se dezbrăcară iute amîndoi de ȋțari și cămașă și se aruncară în apă cu cîte un drug

în mînă. Puind un cap de drug sub plută și altul pe umăr, ei căutau să cîrnească plută din loc fără a se îngriji de valurile ce se izbeau cătră umerele lor. După o muncă de o jumătate de oră, plută se desprinse de stîncă ce o oprise și urmă a zbura la vale. Plutașii se răpeziră grabnic pe plute, se îmbrăcară iute și luară din nou locurile lor la cîrme ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

— Nu sunteți obosiți ? îi întrebai.

— Nu ! Asta se întîmplă de multe ori ! Noroc încă că ne-am oprit într-un loc ca acesta, decît dacă ne-am fi înfipt, Doamne ferește, la Caldare !

Pluta se tot cobora, cînd încet și lin prin bălți, cînd sălbatic și impetuos prin șipote. În unele locuri, ca la Aramă ori la Lițiu, locurile sunt periculoase, dar cîrmașii precepeau treaba lor de minune și plută trecea fără împiedicare. Noi admiram astă frumoasă apă și munții care-i sunt maluri. Aceștia se ridică drept în sus și se perd în albastrul cerului. Din cînd în cînd puneam pe buciumaș să ne cînte din răsunătorul său instrument sau pe vreunul din plutași să ne spuie vreo poveste, sau declamam în gura mare vreo poezie română. Astfel treceau oarele în necurmată plăcere. Lipsele fizice alungă însă adeseori din om cugetările cele mai poetice. Așa se întîmplă și cu noi, care de la plecarea noastră din Dorna, adică de la patru oare dimineața, și până ce începuse soarele a se coborî nu mai mîncasem nimica. Foamea ne munci până pe la patru după-amiază, cînd ajunserăm la locul numit Crucea, unde se aflau vreo două locuințe țărănești. Acolo speram că vom potoli cu lapte și ouă cererile stomacului, dar era o zi de post și ne văzurăm siliți a ne mulțami cu mămăligă. Ce era de făcut ? Ne mîngîierăm cu ideea că mămăliga este mîncarea cea mai națională. Amicul meu, scoțind iataganul său turcesc, făcu parte dreaptă pentru toți, și plutașii, buciumașul și noi prînzirăm veseli împrejurul unei mămăligi urieșe. După prînz, toată trupa, afară de buciumaș, care rămase la Crucea, se sui din nou pe plute și urmă frumoasa cale a Bistriței.

— Bade Simioane, întrebai pe unul din plutași, oare de la stîncele cele în formă de cruce care se văd colo în

culmea muntelui să vie numele Crucea pentru locul unde ne-am oprit ?

— De acolo, domnule. Acele cruci sunt aşazate, după cum zic bătrînii, pe nişte morminte de urieşi. Dar acu-i acu, peste puţin avem să dăm în Toance.

— Locul cel rău de care spuseseshi ?

— Da, acolo-i tare rău ; mă tem să nu se întimple vreun păcat !

Peste puţin, munţii începură a se apropia, pluta a se izbi cînd cătră un mal, cînd cătră altul, valurile o acopereau şi o aruncau în jos de la o înălţime însemnată. Apa bubuia pe deasupra stîncelor şi printre dinsele, toate împreună înfătoşau un aspect atît de fioros, încît curajul celui mai voinic se găsea în ispită.

— Stîncă asta se numeşte Peatra lui Toader, strigă Simion plutaşul cătră noi, arătînd cu degetul o stîncă neagră ce se afla în mijlocul Bistriei.

— Cine a fost acel Toader ? il întrebai. Dar cuvintele mele nu mai fură auzite, vuietul se făcuse prè mare.

Pluta se ridica şi cobora, se izbea în dreapta şi în stînga, cînd acoperită de valuri, cînd zburînd pe deasupra stîncelor. Deodată se auzi un vuiet ca cum pluta ar fi fost spintecată în două şi ne văzurăm spînzurînd cu tot vasul nostru în vîrfurile unei stînci care ieşea ameninţătoare din apă. Un moment rămaserăm cu toţii în nemişcare, uitîndu-ne unii la alţii ; apoi ambii plutaşi se dizbrăcară, îşi făcură cruce, luară drugii şi se acăţară pe stînci ; amicul meu şi eu puserăm mîna pe cîrme şi toată lumea lucra la postul său, pricepînd că aici nu mai era vorba de petrecere. Într-adevăr, puterea valurilor începea a despărţi şi a desprinde grinzile plutei şi nu lipsea mult ca toată pluta să se facă bucăţi. Fără plută este însă cu neputinţă de a scăpa ; furia apei covîrşeşte puterile omului celui mai tare şi miile de stînci peste care se aruncă valurile nu ar lăsa în cîteva secunde nici o urmă din omul pe care nenorocirea l-ar fi făcut să cadă în apă.

Plutaşii se încercau să mişte pluta cu drugii lor din loc, însă aflîndu-se însuşi pe stînci lunecoase, puteau să cadă în fiecare minută în mijlocul apei ; deşi din moment în moment acoperiţi de valuri, ei nu perdeau capul, ci

munceau cu cumplită osteneală. Noi pe de altă parte lucrăm voinic la cîrme şi instinctul ne spunea cum trebuia să manoperăm. A descrie acel sfert de ceas de cumpană este prea greu, destul că deodată ne văzurăm iar înaintînd, locurile deviînd mai puţin periculoase, şi peste zece minute Bistriţa era iar lină şi liniştită.

— Am scăpat, zise tovarăşul meu răsufliîndu-se adînc.

— Scăpat, slavă Domnului ! răspunse un plutaş. Dar cine m-a pus pe mine să vin cu pluta cînd e apa atît de mică ! Ştii, domnule, că puteam să ne îngropăm acolo ?

— Am simţit-o ! Cînd e apa mai mare locul e mai puţin primejdios ?

— Mai puţin. Atunci treci lesne pe deasupra stîncelor, dar aşa, te opreşti şi poţi prea bine să dai pelea popei.

— Ce spuneai de Peatra lui Toader ? Se vede că s-a nenorocit unul Toader acolo ?

— Aşa. E o poveste jalnică. Dragostea a fost de vină.

— Mări, ce spui ? Ia istoriseşte-ne povestea lui Toader.

— Acuşi, domnule, numai să mă mai răsufliu.

După cîteva minute, plutaşul Simion îşi aprinse luleaua şi începu în modul următor :

ISTORIA LUI TOADER ŞI A MARIUCAI

Era odată — dar de-atunci trebuie să fie mult, căci eu ştiu povestea asta de la bunica, care iarăşi a auzit-o de la bunica ei, — era odată un om numit Toma, care trăia în locul cel mai sălbatic al munţilor din partea dreaptă a Bistriei. Acest Toma fugea de alţi oameni şi trăia pururea în singurătate. Cum se ascund urşii prin vizuinile lor şi ies numai cînd îi sileşte foamea, aşa şedea şi el ascuns în peştera lui şi ieşea numai din cînd în cînd ; atunci umbla rătăcind prin codri şi se întorcea cu tot soiul de vînat acasă. La un an o dată cobora o plută şi o ducea la tirg s-o vindă. La Paşti sau la alte sărbători mari se arăta şi el la adunările românilor, dar nu se amesteca în petrecerile şi jocurile flăcăilor. Toată lumea îl poreclise „sălbaticul“ şi fetele fugeau de dînsul

cu groază. Unii își făceau cruce când îl vedeau și șopteau în sine „Nu e lucru curat“, alții îl luau în ris și-i ziceau : „Ce cauți printre oameni, du-te de petrece cu tovarășii tăi, cu urșii și cu mistreții“. Aceste vorbe îi înveninau sufletul și mai tare și-l făceau tot mai sălbatic și adeseori se uita posomorit la cei ce-l luau în ris și-i amenința cu moartea.

Într-un sat din ceea parte a Bistriței era o văduvă tină și bogată numită Catrina. Toma o văzuse de mai multe ori și într-o zi îl apucă o dragoste nebună după dînsa. De unde fugea înainte de oameni, acum căuta să se apropie și să se amestece cu dînșii numai pentru ca să placă Catrinei, dar, cum se întâmplă ades în lumea asta ca din doi numai unul să fie amoretzat iar celalt nu, Catrina nu-l putea suferi, și cînd Toma voia să se apropie de dînsa, ea se tot depărta. Într-o zi Toma își luă o inimă, se duse la Catrina acasă și o întrebă dacă nu voiește să meargă după dînsul. Catrina îi răspunse că nu are de gînd să trăiască cu urșii și cu lupii și că voiește să trăiască cu oamenii ; că ar fi făgăduit lui Trohin a Mărgărintei că se va mărita cu dînsul și că Toma să-și aleagă una de seama lui. Toma s-a supărat tare de acest răspuns, a lăsat pe Catrina și s-a făcut nevăzut cine știe cîți ani de zile, iar Catrina s-a măritat cu Trohin cu care a și trăit mulți ani. De la o vreme îi făcu un băiat pe care-l botezară Toader și Toader era toată bucuria lor, căci de mic încă se arăta mai deștept și mai cu inimă decît alți copii. Îi întrecea pe toți în putere și dibăcie și-i păcălea pe toți în vorbă. Într-o zi muri Trohin și Catrina rămase iar văduvă. Acuma era prea bătrînă ca să mai gîndească la căsătorie și singura sa mulțumire era Toader. Cum sunt la munte unii din brazi mai nalți și mai frumoși decît ceilalți, așa era Toader mai voinic și mai mîndru decît toți ceilalți flăcăi. La vînătoare nime nu era mai îndrăzneț decît el, nime nu se acăța așa de bine pe virful stîncelor celor mai răpezi, nici se măsura cu dînsul la joc și la trîntă, nici se întrecea la fugă sau la înotat. Toate fetele îi duceau dorul și toți părinții ar fi dorit să-l aibă ginere, dar Toader nici voia să ieie pe fete în samă și trăia numai pentru fericirea mamei sale.

În vremile acele Toma se arătă iar prin locurile din care se făcuse nevăzut atît amar de ani. Bătrînii care-l mai cunoșteau îl întrebară ce se făcuse atîta vreme, dar el se tot apăra de răspuns și nu voia să le spuie nimic. Cu dînsul adusesse și o fetică, Măriuca, frumoșică și blîndă ca razele lunii. Unii ziceau că Toma fusese însurat în vale și că, murindu-i nevasta, s-a întors să-și sfîrșească zilele cu fata lui, Măriuca, în munții părintești ; alții, mai răi la limbă, spuneau că fusese hoț prin codri și că fata era de furat, alții propuneau că Toma trebuie să fi fost ostaș. Așa potrivea fiecare după gîndul și închipuirea sa. Cît de necredincios și sălbatic fusese Toma în tinerețe, pe fata lui o creștea bine și cu frica lui Dumnezeu, și nu trecea o duminică sau o zi de sărbătoare în care să nu trimită pe Măriuca la biserică. Toma se schimbase mult. El nu mai fugea, nici se ascundea de oameni ca mai înainte, ci umbla și sta la sfat cu dînșii. Cînd venea vorba despre Catrina sau despre Toader sau cînd întilnea pe acesta, fața lui se făcea posomorită și amenințătoare. Toader însă se făcuse mare și voinic ca un zmeu. Catrina îl tot îndemna să se însoare și-i zicea : „La ce nu gîndești la căsătorie, Todrică ? Eu acuma sunt bătrînă și ca mîni, poimîni am să mor. Nu vrei să am mulțămirea să te văd gospodărit până a nu mă duce ? Dumnezeu știe cît pătimesc, văzîndu-te burlac și singur, unde ar trebui să ai nevastă și copii și să te bucuri de dînșii cum m-am bucurat eu de tine.“

Iar Toader se tot apăra, zicînd că mai are vreme, că de s-ar însura ar trebui să se caute de femeie și de copii și că n-ar putea să mai poarte de grijă mamei lui. Aceste toate erau numai vorbe. Pricina adevărată pentru care nu voia să se însoare era că se dăduse în dragoste cu Măriuca, fata lui Toma. Întîlnindu-se adeseori la biserică, ei avuse prilej să se vadă și să-și vorbească, și ce trebuie mai mult decît o vedere și o vorbire pentru ca doi tineri să se înțeleagă, cînd sufletele lor sunt deopotrivă ? Toader și Măriuca se întilneau adeseori și petreceau împreună oare fericite, cînd Toader era dus de acasă la vînat sau la treabă. Amîndoi se fereau în toate chipurile ca nu cumva să se afle ceva despre dragostea lor, fiindcă știau prea bine cît de mare era ura lui Toma asu-

pra lui Toader și că Toma ar fi în stare să-și răzbune grozav. Dar cât de bine să se păzească doi amorezați, lumea tot află despre dragostea lor. Fie că li se cetește în ochi, fie că se amestecă dracul ca să le facă rău, oame-nii află tot. Întâi lumea se face că nu știe, ba încă le dă prilej ca să se-nțilnească și să se prindă bine în dragoste până ce nu mai pot trăi unul fără altul, ș-apoi încep babele a încreți fruntea, a scorni vorbe rele, a le pune piedici, a vorbi rău de unul în casa altuia, până ce în sfârșit se nenorocesc amîndoi. Așa se întîmplă și de data asta, vorba se lăți că Toader a să ieie pe Măriuca ; unul se duse și o spuse Catrinei, altul o spuse lui Toma, și amîndoi părinții erau foarte îngrijiți. Catrina chemă pe Toader și-i spuse ce vorbe se vorbesc în sat, dar Toader se rușina și tăgăduia și spunea că nu-i adevărat, până ce mama lui îl crezu. Toma însă nu spuse nimic cătră fata lui, numai o păzea mai bine și era foarte supărat. De multe ori se ducea de-acasă zicînd că are treabă și s-ascundea ca să vadă ce o să facă Măriuca. Într-o sară o văzu cum se ducea de-acasă și o urmări pe departe. Pe malul Bistriței auzi o șuierătură, apoi șuieră și Măriuca îndreptîndu-se spre acel loc. Acolo văzu și pe Toader, care o aștepta. Toma se ascunse și ascultă tot ce vorbeau împreună. Măriuca-i spuně plîngînd cum tată-său de o bucată de vreme e foarte posomorît și nu mai este cu dînsa ca mai înainte. Toader îi povesti că mama lui aflase despre dragostea lor. Apoi se sărutau și Toader începu a o mîngîie, zicîndu-i că trebuie să fugă amîndoi ; că el nu mai poate trăi fără dînsa și că Toma e un om rău și uricios care n-are s-o deie după dînsul. Măriuca se împotrivi întâi, dar apoi, văzînd că a trăi fără Toader e numai chin și durere, se hotări să urmeze pe iubitul ei. După ce puseră la cale să fugă a doua zi, ei se sărutară de mai multe ori și se despărțiră plîngînd. Viînd acasă, Măriuca își făcu o bucceluță din toate lucrșoarele ei și așteptă să vie ceasul hotărît ca să se ducă, dar Toma se primblase toată noaptea fără ca să doarmă și-a doua zi era galben și arăta sălbatic la față. Despre sară luă ziua-bună de la fata lui, zicîndu-i că se duce să taie lemne în pădure și că are să se întoarcă tirziu. Atunci se despărțise și Toader de la mama lui și se duse la locul hotărît pe malul Bistriței și

scobori o luntre ca să ieie într-însa pe Măriuca și să fugă. Măriuca sosi și amîndoi se strînseră în brațe și se coborau pe mal în jos. Toader era în luntre și voia să tragă după dînsul și pe Măriuca cînd se îți și Toma pe virful unei stînci și-i strigă turbat de minie : „Hoț fără de lege, vrei să-mi furi fata !“ Zicînd așa, aruncă cu toporul după dînsul și-l lovi drept în frunte. Toader căzu de-a lungul în luntre, iar Măriuca țipînd grozav se aruncă după dînsul. Tocmai atunci se risipi și stîncă cea neagră din virful muntelui și căzînd peste dînșii i-a îngropat în fundul apei. Toma însă se făcu nevăzut și de atunci nime nu l-a mai zărit, nici n-a mai auzit despre el.

În adîncul nopților trecătorul aude adeseori glasuri jalnice care ies din simburile stîncei și plîng cu amar !

Cînd sfîrși Simion istoria lui Toader și a Măriucăi, sara începuse a lăți umbrele sale împrejurul nostru. To-varășul meu și eu eram cufundați în gînduri. Povestea lui Simion cuprinse cu tristeță pe amicul meu și în mine deșteptase amintiri pe care timpul de mult le șterse-se, iar al doilea plutaș, de la capătul celălalt al plutei, începu deodată a cînta cu glas duios un cîntec de jale, pe care de atunci nu l-am mai putut uita :

Tună, Doamne, și trăsnește
Pe acel ce dispărtește
Dragostea cea înfocată
De-un fecior și de o fată !

TEATRU

AMOR ȘI VICLENIE

COMEDIE ÎN TREI ACTE ÎN VERSURI

PERSOANELE

ESMERALDA
ELENA
CONRAD
COSTIN
AURICA

ACTUL I

Un pavilion. Ușa din fund dă în grădină.

SCENA I

CONRAD, COSTIN, AURICA

AURICA

Stăpînă-mea vă roagă să așteptați puțin,
Îndată va veni.

COSTIN

Elena în odaie ?

Era și domnișoara

AURICA

Era și domnișoara.

COSTIN

Ai spus numele nostru ?

AURICA

Am spus cine-a sosit.

COSTIN

Nu ai uitat cumva să spui că sunt și eu,
Și m-ai numit pe nume ?

AURICA

Desigur, v-am numit.

(Zimbînd.)

Uitați că am de mult onoarea de-a vă ști ?

COSTIN¹

Prea bine, așteptăm.

(Aurica iese.)

CONRAD

Ajuns-am, în sfîrșit, la locul mult dorit
Al suferinței tale. Aici dar, la această
Moșie locuiește cel înger minunat,
Atîta de frumos ș-atît de rău și crud,
Ce inima-ți răpi, ce-amor așa ferbinte
Știu ca să-ți inspire, ș-apoi, schimbînd deodată,
Departe te-a respins, nepăsător și mîndru.
Sunt curios să văd și eu acea minune.

COSTIN

Glumești, Conrad, glumești. De-ai ști ce e amorul,
De-ai ști, dac-ai pute să-ți faci idee numai
Ce-n suflet am simțit, ce dor și ce durere
Adîncă m-au cuprins de cînd m-am hotărît
Să sfîrm pentru etern acest lanț de vrăjite
De dînsa ce mă leagă ; să fug, să n-o mai văd,
Să pot din peptu-mi stinge ist foc ce mă consumă...
Și cum făr' de putere, oricîte-am încercat,
Decît a-mi stinge focul, mai mult l-au aprins încă --
De-ai ști... atunci desigur nu mi-ai vorbi astfel,
Ai fi cu îndurare și compătimitor.
Îmi pare c-aud pași.

CONRAD

Te-nșăli, nu vine nime.

Amice, ce să-ți spun ? Ce-i drept, eu n-am simțit
Amorul niciodată așa cum îl descrii
Și nici nu pot pricepe văpaia asta mare

¹ În textul de bază : „Conrad“ (n. ed.).

De care de opt zile îmi spui neconținut.
Amar trebui să fie, atîta înțeleg.
Te las cu minte, teafăr, mă despărțesc de tine
O jumătat' de an, mă-ntorc și ce să văd ?
Amicul meu intim, odat-atît de vesel,
Ce-abie din cînd în cînd, în oarele pierdute
Melancoliei blînde jertfea cite-un moment,
Acum îl găsesc palid, cu ochii plini de lacrimi,
Uitînd a noastre planuri de mîndru viitor
De care înălțasem clădiri așa frumoase,
Perdut și zi și noapte în gînduri de durere,
Neașteptînd scăpare decît în moarte numai,
Cetînd întregi volumuri de poezii de jale
Ce le uda cu lacrimi... Acest aspect așa
Neașteptat și straniu făcu să mă decid —
Sau n-aș fi fost amic — să vindec a ta boală.
Nu știu cine-i persoana, dar fie orișicine,
Ea este o femeie, și ca femeie trebui
Curînd sau mai tîrziu amor și ea să simtă.
Dar tu, sărman amic, în visuri cufundat,
Orbit de-al tău amor, lăsași să te răpească
Torrentul pasiunii și n-ai știut, sărmane,
Că în amor, ca-n toate din astă lume falsă,
Trebuie lucrat cu *arte* de vrei să izbutești.
Acuma cunoști planul ce ți-am format. Curajul
Nu trebui să-ți lipsească. Amorul ce simțești
Ascunde-l și-l afundă în inimă adînc.
Silește-te să ștergi durerea, îngrijirea
Ce-n fața ta se vede. Privirea ta aprinsă
O stinge-n nepăsare. Fii mîndru, fii bărbat,
Să simtă domnișoara că nu are a face
C-un suflet prè plecat. Cum, tu, ce din toți junii
Te distingeai prin spirit, curaj și bărbăție,
Ce, mîndru și frumos, făceai ca să suspine
Și fete și neveste, acum, schimbîndu-ți firea,
Să plîngi ca o muiere ?

COSTIN

(*suspînă*)

De-ai ști ce e amorul,

De-ai ști spre ce diavol și inger totodată

Destinul m-a împins ! Nu cred c-a fost în lume
Amestecate-n una atîta rău și bine,
Atît amar și dulce.
Dar fie ; voi urma așa precum îmi spui.
Amorul voi ascunde, voi scoate nepăsarea
De unde voi găsi-o ș-acoperindu-mi fața
Cu dînsa, voi căta s-arăt precum nu sunt.
Dar n-am să izbutesc. Ah ! Nu mai am speranță.

CONRAD

Încrede-te în mine ! Acuma spune-mi cine
E soră-sa mai mare, stăpîna proprietății
Pe care ne aflăm. E văduvă cît știu,
Dar ce ființă este ?

COSTIN

Cu trei sau patru ani
Mai mare decît dînsa, părinții o dădură
Dup-un amic al casei pe care nu-l iubea.
Căsătoria lor ținu cîteva luni,
Cînd, dintr-o întîmplare, bărbatul Esmeraldei
Rănindu-se cu pușca, muri la un vînat.
Acum de mai mulți ani, rămasă văduvă,
Trăiește-aici la țară cu soră-sa mai mică.
Din cînd în cînd s-arată pe scurtă vreme numai
Cu soră-sa-n oraș și grabnic redispere,
Precum în noaptea neagră s-arată doi luceferi...

CONRAD

(zimbînd)

Prea bine : văduvă și jună, și frumoasă...
Eu cred că n-ar strica să-i faci puțină curte.

COSTIN

O !

CONRAD

Așa-s femeile : chiar dacă nu iubesc,
Doresc a fi iubite. Puțină gelozie
Ar trebui-ntărtată. Aceasta face bine.
Pe-aici cine mai este ? Nu sunt vecini, vecine ?

COSTIN

Nu-l nime : singure, ca într-o mănăstire,
Închise trăiesc ele în ist castel frumos,
Încunjurat de cîmpuri, izvoare și grădine.

CONRAD

Cine era fetița ce ne-a ieșit nainte ?

COSTIN

Cameriera lor.

CONRAD

Cameriera lor ?

După împrejurări ea poate să ne fie
De mare ajutor. Cu dînsa te-ai pus bine ?

COSTIN

Cu dînsa, cum puteam... ce fel să mă pun bine ?
Aveam eu ochi, urechi, puteam să am simțire
Pentru oricine-n lume decît pentru Elena ?
O, numele ei singur mă face ca să tremur !

CONRAD

Sărman nesocotit ! Cameriera este
De-un ajutor nespus. Nu știi în care chip
Aceste se cîștigă ? Ș-apoi pe ici, pe cole
Să lași și cătră dînsa să cad-o vorbă dulce,
Aceasta mult ajută.

COSTIN

Îmi pare c-aud pași.

CONRAD

Ast' dată nu te-nșăli. Sunt ele, vin spre noi.

COSTIN

(puînd mîna pe inimă)

O ! Doamne !

CONRAD

Fii bărbat !

SCENA II

ESMERALDA, ELENA, CONRAD, COSTIN, AURICA

ESMERALDA

(cătră Costin)

Am fost plăcut surprinsă văzînd că n-ați uitat
Pe vechile amice, că v-ați adus aminte
De izolarea noastră...

COSTIN

Iertați, doamnele mele,
Să vă înfătoșez pe-amicu-mi cel mai bun.

(Conrad se închină.)

ESMERALDA

(cătră Conrad)

Deși nu ne-am văzut, de mult noi ne cunoaștem.
Amicul vostru des de voi ne-a povestit,
Încît eu vă privesc ca veche cunoștință.

CONRAD

Onoarea care-mi faceți e tot atît de mare
Ca dorul meu ferbinte ce-avui de-a vă cunoaște.

ESMERALDA

Sperez că n-ați venit la noi în treacăt numai
Și c-om avè plăcerea de-a vă vedè mai mult.

COSTIN

Vom sta...

CONRAD

(curmindu-l)

Afaceri grave nu ne-or permite poate
Prea mult de-a ne opri ; dar fie cît de scurtă,

Oprirea noastră-aceea va fi destul de lungă
Ca să luăm cu noi plăcute amintiri.

ESMERALDA

Sunteți foarte amabil, dar cred că amintirea
N-a fi unicul lanț ce ne-a lega de-acum,
Căci iarna viitoare gîndim să o petrecem
Întreagă în oraș, acolo ne-om vedè.

CONRAD

Și domnișoara, cred, n-a fi nemulțămîtă
Ca să revadă lumea ce-atîta o dorește
Și care o așteaptă cu baluri și petreceri.

ELENA

Singurătatea-mi place. Orașul pentru mine
Atragere nu are. Nu am pe nime-acolo
La care aș ținè.

COSTIN

Nici merită vreunul
Această naltă onoare. Comoara prețioasă
Departate se ascunde de-a lumii lacomi ochi.
Și vai de-acel sârman ce umblă s-o găsească !
Sumeața-i osteneală nu află răsplătire !

ELENA

Nici trebuie să afle. De ce cu îndrăzneală
El umblă să găsească aceea ce s-ascunde ?

COSTIN

Mai rău e cînd o află ș-apoi, privind-o bine,
El vede că aceea ce-atît a căutat
Nici este o comoară.

CONRAD

(iute)

Grădină ca a voastră în flori așa bogată
Eu încă n-am văzut. Se vede că stăpîna
Prin flori numai se află în elementul ei.

ESMERALDA

Sunt mare iubitoare de flori, dar ce-ați văzut
Nu e nimica încă. Doresc să vă arăt
Și florăria mea, de care mă simt mândră.

CONRAD

Cu mare mulțămire.

*(Esmeralda, Elena, Conrad și Costin se îndreaptă
spre fund. Ajunși la ușă, Costin se întoarce,
ceilalți ies.)*

SCENA III

COSTIN, AURICA *(în fund)*

COSTIN

„Orașul pentru mine atragere nu are,
Nu am pe nime-acolo la care aș ține!“
Acesta e întâiul cuvânt care mi-a spus!
O, Doamne! Patru luni de dînsa despărțit,
O sută douăzeci și două zile lungi
În care n-am trăit o singură minută
Făr-a gândi la dînsa — atîta dor și chin,
Atîta desperare, atît, atît amor —
Ca cel întâi cuvînt în oara revederii
Să fie o săgeată umplută de venin
Spre peptu-mi plin de-amor cu ură îndreptată!
Și dac-ar fi fost ură, dar nu! E răutate,
E numai răutate! O, nu, așa ceva
N-a fost de cînd e lumea! De ce-am venit aici?
De ce n-am stat departe? În gîndu-mi cel puțin
Puteam să m-amăgesc că tot ceva amor
Ea trebuie să simtă. Acuma am venit
Și văd c-a mele gînduri erau o amăgire!

(S-așază pe scaun.)

AURICA

(s-apropie)

Vă văd pe gînduri, trist. Păreți nemulțămît
De-a fi venit aici.

COSTIN
(cu pornire)

Eu par nemulțămît! De-aș fi nemulțămît,
De-aș fi numai atîta! Dar vezi, în peptul meu
Simțiri mult mai profunde și mult, mult mai amare
S-adună și m-omoară... Vezi tu... *(îndreptîndu-și tonul)*
s-au dus cu toții

Să vadă florăria? Arată-mi, care-i drumul?

AURICA

Vă coboriți în stînga și mergeți drept nainte.

COSTIN

Prea bine.

*(Merge spre ușa din fund, Aurica spre o ușă
laterală; Costin se-ntoarce.)*

Aurică!

(Aurica se întoarce)

Iubești pe-a ta stăpînă?

AURICA

Iubesc pe amîndouă,
Și cum nu le-aș iubi? Cu ele am crescut...

COSTIN

Elena te iubește?

AURICA

Sunt soră-sa de lapte.
Păn-astăzi nici o zi noi nu ne-am despărțit.

COSTIN

Și-ți spune ce gîndește? Îți spune tot ce simte?
Răspunde. Ce zîmbești? Răspunde, nu vezi tu
Cu cîtă nerăbdare aștept să-mi spui o vorbă?

AURICA

Cînd noaptea-i naintată și singure-am rămas,
Îmi spune cîteodată gîndirile secrete

Ce-ascunde al său suflet. Mă-ntreabă și pe mine
De ce părere sunt cînd stă la îndoială.
Și eu atunci...

COSTIN

Aurică ! O, spune-mi, spune-mi tot !
De mine ți-a vorbit ? Ți-a spus cîteodată
Gîndirile secrete ce sufletu-i ascunde ?
Ce crede, ce gîndește, ce-a spus ?

AURICA

Am și uitat.

Mi-a spus de multe ori...

COSTIN

De multe ori...

AURICA

Așa.

COSTIN

Dar ce ți-a spus ?

AURICA

Spunea... Zău, nu-mi aduc aminte !

COSTIN

Aurică, mă torturi. Orice cuvînt ai spune
Mă poate face omul acel mai fericit
Și cel mai neferice.

AURICA

Dar dacă am uitat.

COSTIN

(scoate un inel)

Vezi tu acest inel ? El este pentru tine.

AURICA

Voiți să-mi vînd stăpîna, să spun a sale taine !

COSTIN

Ia, ia ; nu vreau nimica. Nu vreau să-mi spui nimica.
Voiesc să-ți fac un dar... așa... cred că-i iertat.

AURICA

Dac' e numai un dar și nu cereți nimica... *(Ia inelul.)*

COSTIN

Elena mă urăște ; așa-i că mă urăște ?

AURICA

De ce să vă urască ?

COSTIN

Ea știe c-o iubesc ?

AURICA

Dar cum să nu o știe ? Voi singur i-ați fost spus-o.
Și chiar de n-ați fi spus-o, e greu să fi gîcit ?

COSTIN

Ah ! Eu eram așa de plin de-al meu amor !
Ca riul ce se umflă cînd curg în primăvară
Pirăiele de munte și, neputînd cuprinde
În sînul său cel strîmt șiroaietele de apă,
Se varsă peste cîmpuri și-inundă tot în juru-i,
Așa nici pieptul meu, deodată dezghețat,
Nu mai putu cuprinde șiroiul de simțire
Ce-n el se grămădise.

AURICA

Aceasta n-a fost bine.

COSTIN

Dar ce era să fac ?

AURICA

Știu eu ? Dar poate toate spre bine s-or întoarce.

COSTIN

Aurică, ce spui tu ? Ah, îmi redai viața !

AURICA

Lăsînd să treacă timpul, dac-ați avè răbdare...
Acel ce-i răbdător la multe poate-ajunge.

COSTIN

Ea dar nu mă iubește ?

AURICA

Aceasta nu am spus-o.

COSTIN

Și crezi că m-a iubi ?

AURICA

Se pot ajunge multe.

Nu știi, dar cu răbdare

COSTIN

Răbdare, o, răbdare !

AURICA

Așa-i, cînd cineva au alergat prea iute
El trebui să s-oprească mult timp ca să răsufle,
Acela însă care a mers încet, dar sigur
Pe calea sa nainte, ajunge mai degrabă
Și făr' de osteneală.

COSTIN

E drept, e drept, răbdare !

Dar tu nu vei uita, viînd vrodată vorba
De mine...

AURICA

Voi vedè. Dar iată, domnișoara
E singură și pare a nu fi prea voioasă.

COSTIN

Mă duc, nu pot s-o văd. (*Iese.*)

AURICA

Sărmanul ! Mă-ntristez să văd cum pătimește.
(*Se dă spre fund.*)

SCENA IV

ELENA (*intră*), AURICA (*în fund*)

ELENA

Ce ton neobicinuit ! Așa nu mi-a vorbit
Păn-astăzi niciodată. „Mai rău cînd s-a convins
Că ceea ce-a cătat nici este o comoară !“
Și asta cu ce ton ! Cuvîntul ca și tonul
Erau insultătoare. *Eu* nu sunt comoară ?
Și cine-mi spune asta ? Acel ce tremura
Cînd mă vedea departe. A, domnișorul meu,
Ai luat-o pe-altă cale și crezi că cu mîndrie
Vei dobîndi aceea ce n-ai putut ajunge
Cu rugi, cu duioșie, blîndeță, umilire !
A ! Nu mă cunoști încă ! Voiește să-mi arate
Că e nepăsător, gîndind că îl voi crede...
De-aceea n-a venit cu noi jos în grădină.
Așteaptă, tu nu știi cu cine ai a face.
De-acuma...

AURICA

(*inaintînd*)

Domnișoară !

ELENA

A ! Tu ești, Aurică,

Dar ce făceai aice ?

AURICA

Domnul Costin, văzînd
Că trec prin pavilion, mă întrebă mai multe.

ELENA

Te-a întrebat mai multe ? Te-a întrebat de mine ?

AURICA

Ba nu, despre moșie, grădină, de pădure
Și alte de aceste.

ELENA

De mine n-a vorbit ?

AURICA

Nu. Ce era să-i spun ? Nu v-a văzut pe voi ?
Pe voi putea să-ntrebe de tot ce-ar fi dorit.

ELENA

Sunt lucruri despre care nu poți să te-adresezi
De-a dreptul la persoana de care este vorba.

AURICA

Nu m-a-ntrebat nimica.

ELENA

Acum s-a dus de-aicea ?

AURICA

Văzîndu-vă viind, fugi în altă parte.

ELENA

El a fugit de mine !

AURICA

Dar a ieșit pe ușă.

ELENA

De ce-a rămas în urmă
Cînd noi ne-am coborît cu toții în grădină ?

AURICA

Desigur osteneala... O-ntreagă zi pe drum...

ELENA

O-ntreagă zi pe drum — ș-amicul său Conrad
Venî o zi întreagă și nu-l văd ostenit.
Din contra, văd că spune cu multă vioșie
Mulțime de istorii și soră-mea l-ascultă
Cu mare mulțămire. Aurică, sau mă-nșăl,
Sau văd că s-a schimbat Costin, pe care tu
Îl sprijineai cu-atîta ardoare, pînă în.

AURICA

Eu nu am luat sama la el nici o schimbare.
Îmi pare tot acel plăcut, frumos bărbat,
Precum era nainte.

ELENA

Ești azi nesuferită !

Cînd spun că s-a schimbat, nu spun de ochi și gură,
Vorbesc — nu mă-nțelegi ? —, vorbesc că s-a schimbat
În suflet, în simțire. Îmi pare mult mai rece
Și mai nesimțitor. Sau se preface bine,
Sau nu mă mai iubeste.

AURICA

Să nu vă mai iubească !

De ce nu v-ar iubi ? Au nu sunteți aceeași
Precum erați nainte, frumoasă, strălucită...

ELENA

Așa-i că nu se poate ? Amorul nu dispare
De la o zi la alta. Desigur se preface,
Spereaz-a izbuti pînă nepăsător.
Dar se înșal-amar. Acum și mai puțin
El a să-mi fie drag. Cu vremea a s-ajungă
A-mi fi nesuferit.

AURICA

Dacă-i așa cum spuneți și eu sunt de părere
Că merită de-acuma el numai nepăsare.
Așa sunt toți bărbații. Azi par a ne iubi
Cu-atîta înfocare, încît să poți jura

C-or îngropa amorul cu dinșii în mormînt.
Și mine deodată îi vezi de tot schimbați.
Ei nu mai simt nimica, sunt reci, indiferenți,
Și noi care-i iubim petrecem în durere
O viață lungă, tristă, amară cum e fierea.
Dacă domnul Costin așa s-a fost schimbat,
Precum îmi spuneți voi, sau e un om viclean,
Ș-acea nu iubesc ; sau nu vă mai iubește
Și e un nestatornic. Și într-un caz, și-n altul
E bine să-l urîți.

ELENA

De nu mă mai iubește...

AURICA

Părea așa-nfocat, așa nenorocit,
Văzînd că nu răspundeți l-amorul ce simțea,
Încît îi țineam partea, crezînd că bietul june
Împins de desperare și-a face singur samă.
Ș-acum așa schimbare !

ELENA

Cum ? Crezi că desperarea
L-ar fi împins să facă un pas așa grozav !

AURICA

Mișei sunt toți bărbații ! Nici umbră de curaj
Nu au în a lor suflet. Ce, greu era să ieie
O armă încărcată în mină și spre pept
S-o-ndrepte, să sloboadă...

ELENA

(iute)

Aurică ! Ce spui tu ?

Aceasta e grozav !

AURICA

Nu mai gîndiți la dînsul.
Azi poate, cine știe, pe alta el iubește
Și a venit aice ca să v-arăte numai

Că i-a trecut amorul. Bărbații toți sunt răi,
Nu merit-un suspin, nu merit-o privire !

ELENA

(fixînd-o)

Pe alta să iubească !

AURICA

Se poate ; nu știu sigur ;

Dar poate se preface.

ELENA

Pe alta să iubească !

Amorul său părea atît de înfocat,
Părea atît de sincer ! Cît îl urăsc acuma !

(Vrînd să iasă, intilnește pe Costin. Aurica iese pe altă ușă.)

SCENA V

COSTIN, ELENA (intilnindu-se, împreună)

A !

ELENA

De la sosirea voastră eu nu v-am mai văzut.

COSTIN

Eram cam ostenit de drum și m-am retras.
Dar voi ce-ați mai făcut ?

ELENA

Cu toții prin grădină
Ne-am preumblat puțin. Amicul vostru este
Mare-amator de flori, cum e și soră-mea.
Ei sunt în florărie să admireze încă
Mai multe flori frumoase ce se găsesc acolo.

COSTIN

Și voi i-ați părăsit ?

ELENA

Domnul Conrad spunea
Mulțime de istorii și soră-mea-asculta
Cu multă luare-aminte.

COSTIN

Ș-acele povestiri
Nu vă interesau ?

ELENA

Da, însă mă chemară
Afaceri casnice ș-am trebuit să-i las.

COSTIN

A, sunteți ocupată și poate că vă supăr !...

ELENA

Acuma am sfârșit.

COSTIN

Oricum, nu vreu să supăr.
Ieșind pe astă ușă gîndesc că i-oi găsi.

ELENA

(mai viu)

Ori pe-unde ați ieși voi trebui să-i găsiți.

COSTIN

(zîbind)

Vă rog să mă iertați dacă vă las acum,
Nu voi să vă împiedec de-a nu îndeplini
Afacerile casei.

ELENA

(mai iute)

Nicicum nu-s supărată.
Pe-aice este drumul.

(Costin se-nchină și iese.)

ELENA

(singură)

A, tu îți urmezi rolul, vorbești cu ironie !...
Cu mine ironie ! Arăți nepăsător...
Ei bine, nepăsarea prè mult nu va ține.
Ea trebui să dispară, să facă iarăși loc
Iubirii ca nainte și chinului amar.
Chiar drept pedeaps-acuma eu vreu să mă iubești.
Iar trebuie să te văd plecat și umilit,
Precum erai odată ; eu vreu încă mai mult :
Aici nainte mea eu vreu să-ngenunchezi,
S-aștepți să-ți spun din milă o vorbă mai duioasă,
Ș-atuncea cu mîndrie departe voi respinge
Pe-acel ce-a îndrăznit cu mine să se joace.
O ! N-am să am repaos pîn' ce nu te-oi vedè
În pulbere nainte-mi... ș-atunci ce biruință,
Ce-ncîntător moment ! Dar cum voi izbuti ?
Să fiu mai rece încă, să fiu mai simțitoare ?
Răceala l-ar durè, dar nu îl va pleca ;
Simțirea-l poate face mai mîndru decît este.

(Cu hotărîre.)

Răceală și simțire voi ști dupăolaltă
Să schimb la trebuință, și cînd te-a obori
Simțirea și amorul — atunci triumf, triumf !

(Iese.)

SCENA VI

CONRAD, ESMERALDA (intră prin ușa din fund ; Conrad ține c
floare în mînă)

ESMERALDA

De mult dar vă cunoașteți ?

CONRAD

De cînd eram copii.
Cu dînsul împreună am învățat a scrie,
Cu dînsul mai tîrziu am fost la școala naltă.

Și pasul cel întâi în viață mână-n mână
Cu dînsul l-am făcut.

ESMERALDA

Amici așa de buni !
Cu toate-aceste-mi pare că văd o deosebire
În caracterul vostru. El este mult mai viu,
Mai iute, mai pornit, pe cînd — de nu mă-nșăl —
Sunteți mai cumpănit. El, făr-a judeca
Se las-a fi răpit de cea întâi simțire,
Pe cînd — de nu mă-nșăl — voi judecați cam mult
Și poate chibzuinței jertfiți simțirea înșăși.

CONRAD

E drept, aceasta este aproape deosebirea
De dînsul și de mine. Cu toate-aceste-n suflet
Ne-asemănăm prea mult. Acea ce el iubește
Acea iubesc și eu și ce urăște el
Nici eu nu pot să sufăr.

ESMERALDA

O ! Astă simpatie
Periculoasă-mi pare. De s-a-ntîmpla vrodată
Ca inimile voastre să bată împreună
Avînd aceeași țintă, atunci luați adio
Etern de amicie.

CONRAD

De-aceasta nu mă tem.
În ceea ce privește simțirea noi avem
Idei așa opuse, că e cu neputință
Să ne-ntîlnim vrodată. El e pornit, cum spuneți,
Simțirii ce-l domină cu greu s-împotrivește.
Cînd eu nici pot să cred că voi simți vrodată
Atîta de adînc, încît să perd puterea
Ce am asupra mea.

ESMERALDA

Nu știu daca-n trecut
Această siguranță avu vreoa ispită.

CONRAD

De cîte ori ispita s-apropia de mine
De dînsa am fugit.

ESMERALDA

Dar poate că și vouă
Momentul va veni, cînd toată energia
Ce spuneți a avé va dispăré naintea
Simțirii prea puternici. Păn-astăzi poate încă
Ispitele n-au fost așa primejdioase,
Dar cine poate ști aceea ce v-așteaptă !

CONRAD

Se poate ; aș vrea chiar
Să fiu supus odată la încercări mai grele.

ESMERALDA

Aceste încercări, se spune, sunt plăcute.

CONRAD

Aș vrea să văd odată de-i drept ceea ce se spune.

ESMERALDA

Atunci o nouă viață se spune că trăiești
Și tot ce este-n lume îți pare mai frumos :
E aerul mai dulce, cîmpia e mai verde,
Duios șoptește riul ce curge-ncetîșor,
A păsării cîntare cu jale îți vorbește
Ș-a lunei blînde raze mai blînd te luminează.

CONRAD

Divin trebuie să fie ; dar voi ce-astfel vorbiți
Simțit-ați vreodată ?

ESMERALDA

Ce să simțesc ?

CONRAD

Aceea
Ce face ca viața să-ți pară mai frumoasă

Și aerul mai dulce, și cîmpul etern verde,
Ș-a păsării cîntare mai jalnic să-ți vorbească,
Și-a lunei blînde raze mai blînd să lumineze.

ESMERALDA

Această întrebare de ce mi-o faceți mie ?

CONRAD

Oricare pe pămînt o dată-n a sa viață
A trebuit să simtă...

ESMERALDA

Ce lucru trebuiește
Să simtă orișicare ?

CONRAD

Pe cît am auzit cel lucru se numește...

ESMERALDA

El e numit...

CONRAD

Amor.

ESMERALDA

(plecînd ochii)

A !

CONRAD

Și niciodată încă amorul n-ați simțit ?

ESMERALDA

În cărți despre aceasta adesea am cetit.

CONRAD

Dar încă n-ați deschis a vieței mare carte ?

ESMERALDA

Dar, însă cu cetirea eu n-am ajuns departe.

CONRAD

Adesa într-o oară se-ntorc mai multe file
Cum nu se pot întoarce în ani întregi de zile.

ESMERALDA

Dac-aș avè o oară de-așa dulce cetire,
N-aș vrea în a mea viață mai mare fericire.

(Conrad și Esmeralda ridică ochii și se uită lung unul la altul ;
ea pleacă ochii în jos ; fiecare se depărtează încet spre o parte
opusă a scenei.)

CONRAD

(în parte)

Ce însemneaz-aceasta ? Ce-a fost acest cuvînt,
Ce-a fost acea privire atîta de duioasă
Ce-n suflet mi-a pătruns ? Amor, să fie-amor ?

(După un moment.)

Nu ! Nu ! Este o cursă, se vede că-i și ea
Ca soră-sa, îi place să cate să atragă
Pe orișicine-n lanțu-i. Conrad, păzește-te,
Aice e pericol. Dar dacă n-ar fi cursă
Și ar simți... O ! Nu ! De astăzi ne cunoaștem,
Aceasta nu se poate. Dibaci trebuie să fiu.
Pe mine nu mă-ți prinde ușor ca pe Costin.
Trebuie să mă prefac, să creadă că o cred.
Ei bine, mă primesc.

ESMERALDA

(în parte)

Ce-a fost acea privire ? Un tremur mă cuprinde.
Ah, inima îmi bate cu-atîta infocare !...
Așa nu am fost încă. (După un moment.) De ce îmi
spune însă

Că e nesimțitor ? Nesimțitor să fie ?
De-ar fi... dar nu se poate un om nesimțitor
Astfel ca să vorbească. Dar dacă tot ar fi ?

(Conrad se apropie de Esmeralda. În acel moment intră Aurica
și se oprește în fund.)

CONRAD

În mână tot țin încă această roză mîndră
Ce singur-ați cules-o. E roșie ca focul.
Puteți a înțelege a florilor vorbire ?

ESMERALDA

A florilor vorbire ? Și florile vorbesc ?

CONRAD

În viață sunt momente cînd toate în natură
Vorbesc cu elocvență.

ESMERALDA

Ce spune roză roșie ?

CONRAD

O roză însemnează, cînd arde-atît de roșie,
Amor nemărginit.

ESMERALDA

Nemărginit...

CONRAD

Amor !

ESMERALDA

Eu am cules pe-aceasta, părăindu-mi dintre toate
A fi cea mai frumoasă.

CONRAD

Cea mai frumoasă este,
Fiindcă însemnează din toate de pe lume
Ce este mai frumos.

(Ii întinde floarea.)

Primiți-o de la mine.

Îmi refuzați ?...

ESMERALDA

(după o scurtă tăcere)

Primesc.

(O ia și se îndreaptă spre o ușă laterală. Conrad o urmează cu ochii. Ajunsă la ușă, ea își întoarce ochii încă o dată, apoi ies amîndoi în părți opuse.)

AURICA

(înaintînd)

Visez eu sau văd bine ? Ș-aceștia... de-acuma
Tot are să se-ncurce. Auric,-ai să ai treabă !

(CORTINA CADE.)

ACTUL II

Grădina. În dreapta, un boschet ascuns ; în stînga, o bancă
și o masă.

SCENA I

CONRAD, COSTIN *(intră înte)*, AURICA *(ii urmează)*

COSTIN

(țîind o hîrtie în mînă)

Acesta este locul adesa unde șede ?

AURICA

Aici pe astă bancă ea șede și lucrează
Adesa oare-ntregi.

CONRAD

Pe astă mas-o pune.

Nu poate să n-o vadă ; văzînd, să n-o cetească ;
Cetînd, să nu gîndească ; gîndînd...

COSTIN

Nu știi de ce
îmi pare că fac rău, căci astă poezie
Cu totul alta spune de ceea ce simțesc.

CONRAD

Iar vii cu conștiința? Ți-am spus de mii de ori
Că nu buna-credință, ci numai viclenia
În lume izbuteste. Cu buna ta credință
Tu știi ce ai pățit.

COSTIN

(pune hîrtia pe masă)

Așa, așa e drept.

CONRAD

Adresa este scrisă așa precum ți-am spus,
Și semnătura iar?

COSTIN

Sunt toate cum mi-ai spus.

CONRAD

(în parte)

Dac-aș ave noroc, prè lesne s-ar putea
Aceasta să m-ajute și-n planurile mele.

(Tare.)

Ascultă-mă, Costin; dacă din întâmplare,
Vorbînd cu Esmeralda, te va-ntreba de mine,
De viața mea trecută, să-i spui atunci că eu
Am iubit mult odată și n-am fost fericit.

COSTIN

Dar nu-i adevărat.

CONRAD

Ce face? Spune-așa.

COSTIN

De ce așa minciună?

CONRAD

Așa am un capriciu,

Ce-ți pasă?

COSTIN

Bine, bine. Dar nu-nțeleg nimica.

AURICA

Ce-i scrisă pe-acea hîrtie?

CONRAD

Minciuni în versuri scrise.

AURICA

În versuri, ce-i aceea?

CONRAD

Cînd inima te doare

Și scrii — atunci sunt versuri.

AURICA

Așa?... Dar pentru ce
Pe mas-aici o puneți? Chiar dacă domnișoara,
Găsînd, o va ceti, ce-ați folosit cu-aceasta?

COSTIN

Cetînd, trebuie să creadă că nu o mai iubesc,
Că eu gîndesc la alta...

CONRAD

(încet, lui Costin)

În veci nu poți să taci?

Ce trebuia să-i spui...

COSTIN
(*asemenea*)

Ne este devotată.

CONRAD

Iar te încrezi în fete ? — Aurico, noi ne ducem,
Iar tu rămâi aici ; pîndește de-a veni.

COSTIN

Să-mi spui dac-a cetit și tot ce-ți va vorbi.

AURICA

Prea bine. Las' pe mine.

(*Conrad și Costin ies.*)

Ți-oi spune cît voi crede.
Cît nu, voi și să tac.

SCENA II

ELENA (intră cu lucrul în mînă) AURICA

ELENA

Nu înțeleg nimica. Conrad, care umbla
Mai mult cu Esmeralda, acum mai mult cu mine.
Costin, de altă parte, mai mult cu Esmeralda.
Și ea abia se vede, de mine se ascunde ?
Ce se întimpl-aice ? Tot pare o enigmă
Și nu pot găsi cheia. — Aurică !

AURICA

Domnișoară ?

ELENA

Ce face Esmeralda ?

AURICA

De astăzi dimineată
Eu nu am mai văzut-o.

ELENA

Dar domnii unde sunt ?

AURICA

Nu știu de-s în grădină.

ELENA

(*se pune pe bancă lucrînd*)

Nu-ți pare că acuma
Suntem mai liniștite decît mai înainte
Cînd singure eram ? Deși suntem mai mulți,
Tot pare-a fi pustiu.

AURICA

Îi văd pe toți pe gînduri.
Se vede, fiecare atît de mult gîndește,
Că nu mai are vreme să spuie vreo vorbă.

ELENA

La ce gîndesc atîta ? Costin la ce gîndește ?
Și Esmeralda însăși, nainte-așa voioasă...
Conrad de altă parte... Mă crede, nu pricep...
Dar ce-i hîrtia asta ?

AURICA

Nu știu, nu am văzut-o.

ELENA

(*luînd hîrtia*)

Adresa cătră E... E... și mai multe puncte
Elena însemnează. E dară pentru mine.

(*Deschide hîrtia.*)

Ce văd, o poezie — și jos cine-i scris
Un C... și iarăși puncte ? Acesta e Costin !
Cum ? El a îndrăznit să-mi fac-o poezie ?
Sumeată încercare ! Nici nu voi să cetesc !...
De ce să n-o cetesc ? Voi pune-o iar la loc
Ș-oi face că nici știu. Ia să vedem ce scrie.

(Cetește i)
INTĂIUL AMOR

Se spune, iubită, că omul simțește
O dată în viață un dulce amor ;
De trece acesta, în pept se-mpetreste,
Pătruns este vecinic de-al iernei fior.

Dar iarna nu trece și iar primăvară
Nu-nvie natura cu blinde șoptiri ?
Ea trece, ea trece — ah, azi iubesc iară
Cu-ntăiul meu farmec, cu-aceleași simțiri !

Greșit care crede că omul în viață
O dată iubește cu farmec și dor.
Sunt june, sunt liber de fior și de gheață —
Amorul oricare e-ntăiul amor !

AURICA

Ah ! Tare e frumos !

ELENA

„Sunt june, sunt liber de fior și de gheață —
Amorul oricare e-ntăiul amor !“
Ce însemnează-aceasta ? Acel care iubește
Și nu e fericit astfel nu se exprimă.
Astfel vorbește-acela care-a iubit o dată
Și n-a fost fericit și-apoi un alt amor
Îl mîngăie de-ntăiul... Cum să-nțeleg aceasta ?
Costin, pe cît cunosc, pîn' ce nu m-a văzut
Nu mai iubise încă. — Aurică, ce gîndești ?

AURICA

Nu știu ce să gîndesc, dar văd că de amor
Se zice pe hîrtie, de fior și împetrire,
Că iarna trece, trece, că vine primăvara...
Ah, tare e frumos ! Îmi vine mai să plîng !

ELENA

(cetînd poezia cu ochii)

Cu cît mai mult cetesc, găsesc că-i mai frumos.
Acel care a scris-o a trebuit să simtă :

E vorba inimei. Al doilea amor
Îl mîngăie de chinul ce-i dete cel întâi.
Oricum aş combina, nicum se potrivește.
Prefacere să fie și-această poezie ?
De nu e pentru mine, la cine-i adresată ?...
A ! Ce idee-mi vine ! Adresa-i cătră E...
Dar dacă acel E... n-ar însemna Elena,
Ci poate Esmeralda ? Teribilă gîndire !
Dar, astfel e, desigur ! De-aceea i-am văzut
În zilele din urmă șoptind tot împreună !
Și Esmeralda, altfel atîta de voioasă,
Acum era tăcută și-adesiori suspinuri
Ieșeau din sînul său ! O ! Este cu neputință !
Nu știu ce simt, îmi pare că inima-mi se strînge !

AURICA

(care mersese spre fund, s-apropie)

Iată și doamna vine la brațul lui Costin.

ELENA

Costin cu Esmeralda ! (Pune iute hîrtia pe masă.)
Aurică, eu m-ascund.
Să nu cumva să spui că m-ai văzut pe-aice
Sau c-am cetit aceasta. (S-ascunde în boschet.)

SCENA III

ESMERALDA, COSTIN (intră)

AURICA

(ieșind, șoptește cătră Costin)

Hirtia s-a cetit. Stăpîna mea s-ascunde
Aicea și vă vede.

COSTIN

Ce spui ?

(Aurica iese.)

ESMERALDA

Ați spus ceva ?

COSTIN

Nimic, nimic ; ziceam că-mi place foarte mult
Boschetul ist retras. Aicea uiți cu totul
Că este-o altă lume. La umbră misterioasă
Te acufunzi cu dulce în visuri melancolici.

(*In parte.*)

Aici să fie-ascunsă !

ESMERALDA

În visuri melancolici !
Nu văd pe-amicul vostru pe-aicea niciodată.

COSTIN

Nu-i place lui, ca mie, în visuri să s-afunde.
Pe dînsul îl atrag plăcerile mai vii :
Îi place să vîneze, să-ncalece, s-alerge
În goană peste cîmpuri. (*In parte.*) Ea dară a cetit !

ESMERALDA

El are o natură indiferentă, rece.

COSTIN

O, nu-l cunoașteți încă ! El nu-i indiferent.
El simte și iubește și-i compătimitor.

ELENA

(*ascunsă*)

Șoptesc așa de-ncet... nu pot s-aud nimica.

ESMERALDA

El simte și iubește !

ELENA

(*ascunsă*)

Ce spune că iubește ?

COSTIN

El știe să iubească, dar nu a fost ferice.
Amorul ce-a simțit avu un trist sfîrșit.

(*In parte.*)

Așa mi-a spus să spun. De ce ? Nu mă privește.

ESMERALDA

Amorul ce-a simțit ? El a simțit amor ?
Acum, acum...

COSTIN

Ba nu. De-atunci s-au trecut ani.

ESMERALDA

Ani s-au trecut de-atuncea ? Dar nu mi-a spus nimic
De-acea a lui simțire.

COSTIN

Pre-adîncă a fost rana,
De dînsa nu vorbește. El vrea ca să ucidă
Această amintire, sperînd că va găsi
Vodată răsplătire în alt amor ferice.

(*In parte.*)

Ea se ascunde-aice — nici nu știu ce mai spun.

ELENA

El vrea ca să ucidă această amintire,
Sperînd că va găsi răsplată-n alt amor !

ESMERALDA

Ș-acest amor ferice v-a spus că l-a găsit ?

COSTIN

Așa, așa-mi pare. (*In parte.*) Dar unde se ascunde ?

ESMERALDA

Și ce v-a mai spus încă ?

COSTIN

Mi-a spus...

ESMERALDA

Dar ce hîrtie
Pe masă văd aice? *(Se apropie de masă.)*

COSTIN

Nu ştiu ce poate fi.
(Se uită cu îngrijire împrejur.)

ESMERALDA

Adresa cătră E... E este Esmeralda. *(Deschide.)*
Sunt versuri? Pentru mine? Un C... văd subsemnat,
De cine sunt făcute?

COSTIN

Nu ştiu, de mine nu.
(In parte.)

Vai mie! Îmi perd capul, mai bine e să fug. *(Iese.)*

SCENA IV

ESMERALDA, ELENA *(ascunsă)*

ESMERALDA

Întăiul amor. *(Ceteşte încet.)*

ELENA

(observînd-o)

Ce fericire simte, se luminează faţa-i.

ESMERALDA

Ah! Ce frumoase versuri şi cît sunt de simţite!

„Dar iarna nu trece şi iar primăvară
Nu-nvie pămîntul cu blînde şoptiri?”

Ea trece, ea trece — ah, azi iubesc iară
Cu-ntăiul meu farmec, cu-aceleaşi simţiri!“

(După o tăcere.)

Să fie oare drept că omul în viaţă
De două ori să poată simţi amor în suflet?
La un bărbat se poate, ei sunt mai nestatornici,
Dar la femeie — nu! O, nu! O dată numai
În viaţă iubesc ele ş-atunci pîn' la mormînt.
De cîţiva ani simţeam un gol așa de-adînc
În suflet, şi acuma cum toate s-au schimbat!
Acea ce simţesc etern eu voi simţi-o!
Cum toate-mi par frumoase! Şi cerul, şi grădina,
Şi florile, şi păsări! Şi el — îl văd în toate!
Ce mîndru-i şi sumeţ călare cînd aleargă,
Şi cum vorbeşte bine. Îmi pare că-mi tot sună
Cuvintele duiioase ce-ntăia zi mi-a spus.
Îmi sună ca un cîntec şi ziua şi în visuri.
De-atuncea nu-mi mai spune nimic, puţin vorbeşte,
De ce aceasta oare? De-ar şti ce simţesc eu,
S-ar arăta altfel!... O, Doamne! Fă ca visul
Ce gîndu-mi îl clădeşte să fie împlinit!

ELENA

Ce-aud? Am împetrit... Să fie cu putinţă?

ESMERALDA

Bărbaţii nu iubesc așa cum iubim noi.
Ei nici nu pot pricepe, nici ştiu ce e amorul.
Dar mă iubeşte oare? Această poezie
O spune şi o cred. O! Cît sunt de fericite!

ELENA

(iese)

Nu pot să stau mai mult!

ESMERALDA

Aici erai, Elenă?

ELENA
(turburată)

Eram aice, da. Ce ai, te văd uimită ?

ESMERALDA

Elenă, dac-ai ști ce se petrece-n mine...
Dar tu ești o copilă. Copilă e femeia
Cît încă n-a iubit. Acuma văd aceasta.

ELENA

Tu ești înamorată ?

ESMERALDA

Așa-s de fericită !

ELENA

De cine ? Spune-mi, spune...

ESMERALDA

Cetește-aceste versuri !... De cel ce le-a compus.

ELENA

(in parte)

Trădare neauzită ! (Tare.) De unde știi tu însă
Că te iubește el ?

ESMERALDA

Mi-o spune presimțirea.

ELENA

Și crezi că cel întâi amor ce-l pătrunsese,
Cu totul i-a trecut ?

ESMERALDA

N-o spune singur el ?

Cetește poezia !

ELENA

Ei bine, eu cred sigur

C-aceasta nu se poate. Amorul cel întâi
Deloc nu i-a trecut.

ESMERALDA

Elenă, ce spui tu ?

ELENA

Aceasta o știu sigur.

ESMERALDA

De-ar fi așa cum spui,
Atunci... dar nu se poate. O, inima nu-nșală !

ELENA

(in parte)

Îmi vine mai să plîng ! (Tare.) Ei bine, te înșală,
Căci singur el mi-a spus că tot îl stăpînește
Amorul cel întâi. Ș-așa trebui să fie.
De ce te vîri a treia să strici amorul vechi ?
Tu nu ești soră bună, nicicînd nu m-ai iubit ! (Iese.)

ESMERALDA

Elenă, ce aud ? Ce însemnează-aceasta ?
Elenă, stai, Elenă ! (Aleargă după dînsa.)

SCENA V

CONRAD, COSTIN

COSTIN

Urmez din punct în punct consiliurile tale,
Dar totul e zadarnic, nu văd nici o schimbare :
Ca statua rămîne, de peatră, făr' de suflet,
Precum era nainte. Și eu, de altă parte,
Pe zi, pe zi ce merge mai mult înc-o iubesc ;
Ah ! Astă îngrijire nu poate să mai ție,
S-a dus al meu repaos ș-etern n-a mai veni.

CONRAD

Îți trebuie răbdare. Nimic în astă lume
Atinge nu se poate, decît lucrînd incet,
Cu multă sirguintă și cu perseverență.

COSTIN

Deșerte vor fi toate. Crezi tu că vreodată
În marmora cea rece o rază de simțire
Să poată a străbate ? *Mai* rece este ea.
Altfel e Esmeralda. Ea pare-atît de bună
Ș-atît de simțitoare.

CONRAD

Tu crezi că-i simțitoare ?

COSTIN

De-aceasta sunt convins și nu știu de mă-nșăl
Cînd presupun că tu, de-ai fi pe lingă dînsa
Mai cu luare-aminte...

CONRAD

Eu îți mărturisesc
Că Esmeralda-mi face adîncă-ntipărire.

COSTIN

Eram cu dînsa singur și nu mi-a vorbit alta
Decît de tine numai.

CONRAD

Te-a întrebato de mine ?
Și tu ce i-ai răspuns ?

COSTIN

Așa cum mi-ai prescris, deși nu mai știu bine
Ce-am spus, căci Aurica, trecînd pe lingă mine,
Îmi zise la ureche că în boschet acolo
Elena sta ascunsă ; cetise poezia.

CONRAD

Cetise poezia ? Prea bine, de minune !

COSTIN

Vorbind de Esmeralda, îmi pare, de amor...

CONRAD

(cu nemulțumire)

Tu ai vorbit cu dînsa de-amor, și pentru ce ?

COSTIN

Mă întreba de tine, ș-așa spuind mai multe,
Încet, se înțelege, cealaltă să n-audă,
Eu glasul ridicam cînd îi vorbeam de-amor,
Elena să socoată că sunt înamorat
De soră-sa acuma... știi planul ce mi-ai dat.

CONRAD

Așa ; mi-aduc aminte. Te rog, de-acum nainte
De-amor să nu-i vorbești.

COSTIN

Dar pentru ce, nu știi...

CONRAD

Vezi tu... acum și eu... acum eu am alt plan.

COSTIN

Am înțeles, ți-e dragă. Ei bine, n-oi mai face.
Și îți doresc succes. Cit vād, mai fericit
Ești tu, decît am fost, căci Esmeralda-mi pare
Că ține mult la tine.

CONRAD

Îmi spune inima
Că trebui să mă-ncred, și, pe de altă parte,
Cînd stau și chibzuiesc... femeia e femeie,
De-ar fi numai un joc ?

COSTIN

Îți faci prea rea idee,
Conrade, de femeii. Nu-s toate ca Elena.

CONRAD

E soră-sa mai mare. Oricum ar fi, nu trebui
Să știe c-o iubesc. De-ar ști, eu sunt pierdut...
La cel întâi prilej voi face-o încercare.
Dar cine vine-acolo ?

SCENA VI

ELENA (intră iute pe scenă); îndată pe urmă ESMERALDA :
CONRAD, COSTIN (ascunși)

ELENA

Așa să mă tradeze !
Dar n-ai să ai triumful ; acum cu tine-n luptă
Eu vreau să mă arunc, să văd cine-a învinge !

ESMERALDA
(după scenă)

Elenă ! Elenă !

ELENA

Mă cheamă, vine-aicea ? Nici vreau să o mai văd ! (Iese.)

CONRAD
(ascuns)

Ce este, ce se-ntîmplă ? Costin, sau mă-nșăl foarte,
Sau planul mi-a fost bun.

COSTIN
(idem)

De fel nu înțeleg...

ESMERALDA
(intrînd)

Elenă ! — A fugit.

CONRAD

Ți-oi explica pe urmă.
Acuma fugi, mă lasă, voiesc să-i vorbesc singur.

COSTIN

Mă duc, dar vin pe urmă, să-mi spui ce socotești !
(Costin iese. Conrad încalțează din boschet pe scenă.)

ESMERALDA

Domnul Conrad, aice ?

CONRAD

Aice, doamna mea.

ESMERALDA

Și singur ce făceați ?

CONRAD

Gîndeam, gîndeam la multe.

ESMERALDA

În gîndul vostru poate făceați vo poezie ?

CONRAD

O poezie, eu ? Eu nu mă știu poet.

ESMERALDA

Îmi pare c-am cetit odată niște versuri
Ce-au fost de voi compuse, și le-am găsit frumoase
Și foarte mult simțite.

CONRAD

Vă înșălați, de mult,
De cînd eram copil eu versuri n-am făcut.

ESMERALDA

(în parte)

De ce tăgăduiește ? Să schimb această vorbă.

(Tare.)

În zilele din urmă îmi pare că vă văd
Mai trist, mai gînditor de cum erați nainte.

De ce sunteți mai trist, aveți o supărare ?
Spuneți-mi ce aveți ; amicul totdeauna
Găsește o vorbă bună. Și, cred, sunteți convins
De amicia mea ?

CONRAD

O, sunt deplin convins !
(In parte.)

Dacă i-aș spune-acuma că o iubesc... momentul
îmi pare favorabil. Dar nu, să mai aștept.
Din contra, voi fi rece, și dacă mă iubește
Atunci s-a arăta.

ESMERALDA

Sunteți convins, îmi spuneți,
Deplin ? Îmi pare nu. Amicul cătr-amici
De toate îi vorbește.

CONRAD

Dar dacă n-am nimica,
N-am nici o supărare.

ESMERALDA

Sunteți de mai mult timp
Departate de oraș, de viața voastră veche.
Trăiți aici la țară și poate vă urâți ?

CONRAD

Să mă urâsc aice, în o societate
Atîta de plăcută !

ESMERALDA

Cînd are cineva un gînd ce-l
prigonește,
O amintire tristă, oriunde s-ar găsi
El nu e fericit.

CONRAD

O amintire tristă,
Un gînd ce-l prigonește ? Nu știu ce vreți să ziceți.
(In parte.)

Costin i-a spus minciuna.

ESMERALDA

(In parte.)

Nicum nu vra să spuie.
(Tare.)

Cînd cineva, în dorul mai scump care-l hrănește
Cu visuri și speranță, se află amăgit,
Ș-acea gîndire neagră de dor și amăgire
Nu poate s-o mai uite, aceasta o numesc
O crudă prigonire.

CONRAD

Prea bine ; însă asta
La mine nu s-aplică. În veci nu am avut
Nici dor, nici prigonire.

ESMERALDA

Eu înțeleg tăcerea
Durerilor trecute, dar cînd speranța are
Să poată cîștiga aceea ce dorește...

CONRAD

Speranță are-acela ce are o dorință,
Dar eu care nu am...

ESMERALDA

N-aveți nici o dorință ?
Sunteți neînțeles, cînd ziceți într-un fel,
Și cînd vorbiți în altul. Acum sunteți aprins,
Ș-acum sunteți de gheață.

CONRAD

Natura mea e rece.

ESMERALDA

Nu pot să cred aceasta de-acel care compune
Așa simțite versuri. De ce tăgăduiți?

(Scoate poezia.)

Aici am poezia ce-ați pus pe astă masă.
De-ați ști cu ce plăcere cetii și recitii
Simțirile descrise cu-atîta măiestrie,
N-ați fi așa tăcut.

CONRAD

(luînd hîrtia, în parte)

Acum trebuie să fac
Că sunt înspăimîntat, c-ar fi căzut în mîni
Greșite poezia și astfel gelozia
Amoru-i să-ntărească.

(Tare și cu aer turburat.)

Această poezie
Voi ați găsit-o, voi? Permiteți să mă duc,
Mă simt cam turburat.

ESMERALDA

Vă duceți?

CONRAD

Nu știu... o turburare...

Mă simțesc...

(Ieșind, în parte.)

Cît e de palidă!
Îmi pare, prea departe am mers și mă căiesc...

ESMERALDA

(singură)

Se duce? El se duce! Ce-a fost acel cuvînt:
„Voi ați găsit-o, voi?” — c-un ton înspăimîntat?
Dar cine s-o găsească, dacă nu eu — adresa
Nu este pentru mine? Un E... Ce gînd grozav!
De n-aș fi eu aceea! Elena tot cu E...

Se-ncepe. O, trădare! De-aceea a fugit
Și nu vra să mă vadă! Să fie cu puțință?
Mai bine-aș vra otravă să curgă-n al meu sînge
Decît ideea asta ce gîndu-mi otrăvește.
O, ce nenorocire! (Iese.)

SCENA VII

ELENA, COSTIN

ELENA

Adesa pînă astăzi n-avut-am mulțămirea
Cu voi să mă preumblu.

COSTIN

A mea nu a fost vina.
Dacă din întîmplare vodată vă-ntîlneam,
Fugeați în altă parte.

ELENA

Fugeam în altă parte?
Cum ați crezut aceasta, de ce să fug de voi?

(În parte.)

Acum mă pot convinge de mă iubește încă.
Amabilă voi fi cum n-am fost niciodată.
Să văd ce impresiune aceasta îi va face!

COSTIN

Sunt simpatii pe lume și sunt antipatii.
Cu cei ce sunt simpatici ne place mult a sta,
De ceilalți fugim. Pe cît am luat sama,
Printre acești din urmă mă numărați pe mine.

ELENA

Se spune-n adevăr că sunt antipatii
Și simpatii pe lume. Simțirile aceste
Sunt însă totdeauna reciproce, îmi pare.
Un om ce pentru altul simțește simpatie

Nu poate de acesta cu rău a fi plătit.
Natura-aşa voieşte, simţirea să deştepte
La rindul ei simţire.

COSTIN

(*In parte.*)

Cum îmi vorbeşte astăzi !

(*Tare.*)

De-ar fi aşa cum spuneiţi, nu s-ar vedea pe lume
Amor nefericit. Cu toate aceste, des
Amorul cel mai sincer cu ură e respins.

ELENA

Aceasta nu se poate, aceasta n-o pot crede.

COSTIN

Se poate, se prea poate, eu singur...

ELENA

Singur voi...

COSTIN

Eu singur... am văzut-o. Istoria e tristă,
Mă tem să v-obosesc.

ELENA

Mi-o spuneiţi, vă rog, spuneiţi.

COSTIN

(*cu cit vorbeşte, cu atîta glasul său devine mai pasionat*)

Aveam eu un amic, un om plăcut şi bun,
Şi sincer ; el era cum faţa-l arată.
Avea însă greşala de-a fi prea simţitor.

ELENA

Aceasta nu-i greşală, e merit.

COSTIN

E greşală,

De care oamenii curînd te pedepsesc.
Odată o femeie văzu aşa frumoasă,
Că din acel moment amor fără de margini
I se trezi în suflet. La dînsa zi şi noapte
Visa cu desfătare, imaginea-i divină
S-întipări în gîndu-i, nimic în astă lume
N-ar fi putut s-o şteargă. Şi ea era cu dînsul
Atît de iubitoare cum nu era cu nime :
Înrănea a sa speranţă cu vorbe-ncîntătoare
Şi cu priviri divine. În faţa ei atîta
Plăcere se cetea cînd îl vedea viind,
C-ai fi crezut c-această plăcere pentru dînsa
Ar fi cea mai înaltă ce lumea-i poate da.

ELENA

Şi dînsa nu-l iubea ?

COSTIN

Voi însăşi judecaţi.
Trecuse oîtva timp. Amorul lui mai mare,
Din ce în ce mai mare acuma devenise :
Un gînd avea el numai, un dor, un singur scop...
Şi scop, şi dor, şi gînduri se rezumau în ea.
A vieţii fericire acum întrevăzuse
Prin vâlul ce-o ascunde : un pas avea a face,
Avea a-ntinde mîna să scoată acel vâl
Şi fericirea toată ce lumea poate da
El o avea nainte. Cel pas, de-un dor puternic
Şi neîmpotrivit silit, el îl făcu.
Întinse cu orbire o mîna umilită.
Atunci, vai, ce văzu ? Imaginea divină,
Schimbînd a sa figură, se prefăcu în peatră
Nesimţitoare, rece, ce făr' de îndurare
Respînse cu dispreţ cutezătoarea mîna.

ELENA

Aceasta de-a făcut-o, era copilă încă
Şi nu putea pricepe ce mare fericire
Amorul îţi aduce. Dar el ce a făcut ?

COSTIN

Perdut și disperat, el se lăsă durerii.
Iertați să nu mai spun ce-n suflet a simțit,
Prea trist e și grozav !

ELENA

Și i-a trecut amorul ?

COSTIN

(învălmășit)

De mult nu l-am văzut.

ELENA

El e amicul nostru ?

COSTIN

Din toți amicii mei el este cel mai vechi.

ELENA

De-aș ști cine-i femeia ce-atît el a iubit,
V-aș spune de se poate ca ea să nu-l iubească.

COSTIN

De-ați fi în locul ei ați fi nesimțitoare
Precum a fost și ea ?

ELENA

De-ați fi în locul lui

Ați mai iubi-o încă ?

COSTIN

Dac-aș avea speranță,

Cred c-aș iubi-o încă.

ELENA

Și ea, văzînd aceasta,

Gîndesc că l-ar iubi.

588.

COSTIN

(cu pasiune)

Și dacă azi, acuma,
El ar veni ș-ar spune că focul ce-l ardea,
Cu pară mai aprinsă acum îl arde încă,
Că doru-i mai puternic...

ELENA

Să vie azi, acuma,
Ce fel, nu înțeleg, vedeți, sunt turburată...

COSTIN

(în genunchi)

O, pleacă înspre mine un ochi îndurător !
Aici stau înainte-ți, aștept cu umilire
Cuvîntul cel divin. Răspunde, o, răspunde !

ELENA

*(Schimbînd deodată expresiunea, se uită citva timp la
dînsul cu mîndrie.)*

Așa vrui să te văd, în pulbere nainte-mi,
Plecat și umilit. Crezuși că viclenia
Acea va aduce ce n-a putut amorul ?
Primește-a ta pedeapsă ! O, dulce răzbunare !

COSTIN

*(în genunchi, își ascunde fața în cea mai mare
agitație și luptă ; deodată adunîndu-și toate
puterile se scoală rîzînd)*

Ha ! Ha ! Ha ! Ha ! Ha ! Ha ! E gluma minunată !
Pe voi, așa șireată, putut-a să vă prindă
O curs-așa de simplă ! Ha ! Ha ! Nu pot de rîs !

ELENA

(uimită)

Ce însemnează-aceasta ?

COSTIN

Aceasta însemnează
Că dacă viclenia în leagăn v-a fost dată,

589

Tot trebui luat sama dacă aveți a face
Cu altul mai viclean. Ha! Ha! Ha! Ha! Ha! Ha!
Zău, am să mor de rîs! Mă duc să povestesc
Această întîmplare la alții. Ha! Ha! Ha!

(*In parte.*)

Te sfarmă și zdrobește, o, inimă-nșălată!
(*Iese.*)

ELENA

Aceasta nu-i un vis? El rîde, el, de mine?
Cu-atîta răutate! Vai mie, ce durere!
Simțiri opuse, crude, c-o mie de săgeți
Străbat în al meu suflet și-n două mi-l despică!

(*Iși ascunde fața căzînd pe bancă.*)

(CORTINA CADE.)

ACTUL III

Pavilionul

SCENA I

AURICA

(*singură*)

S-a încuiat și una și alta în odaie
Și amîndouă plîng și sunt nenorocite.
Hirtia cea cu versuri e singură de vină,
De cînd au fost cetit-o nu vor să se mai vadă.
Am înțeles prea bine ce scopuri urmăreau
Cu versurile-acele și am tăcut, crezînd
C-or izbuti mai lesne. Dar văd că am greșit.
Depart de-ai aduce la o sfîrșire bună,

590

Mai mult decît oricînd sunt minieți cu toții.
Nu trebui o femeie s-ajute pe bărbați!
Sărmanele stăpine! Ce este de făcut
Ca să îndrept greșala? De ce gîndesc atîta?
Am să le spun curat cum ei s-au înțeles,
Cum toate-au pus la cale, ș-apoi la rîndul nostru
Să chibzuim pedeapsa ce lor li se cuvine.
A! Iată și stăpîna! Cum pare întristată!

SCENA II

ESMERALDA, AURICA

(*Esmeralda intră și se pune pe o canapea. Aurica s-apropie de dînsa.*)

AURICA

Păreți așa de tristă!

ESMERALDA

Cuvinte am destule
De-a fi așa cum sunt.

AURICA

Nici sora d-voastre
Nu este mai voioasă.

ESMERALDA

Nici nu-mi vorbi de dînsa.

AURICA

V-a supărat cumva? Nu-i vina ei, desigur.

ESMERALDA

Nu știu a cui e vina, dar știu că ea... destul!
De altele-mi vorbește.

AURICA

De nu e vinovată
Am să o chem încoace să faceți împăcare.

591

ESMERALDA
Ți-am spus, nu vreau s-o văd. Să fie vina ei
Sau a fatalității, totuna-i pentru mine.
Oricine te-ar lovi, ori oamenii, ori soarta,
Atâta știu, amar, amar ca fierea este
Când inima te doare.

AURICA
Eu știu a cui e vina :
E numai a hîrtiei în care se zicea
De dragoste în versuri. Nenorocite versuri !
De cine-au fost scornite, că mult fac ele rău !

ESMERALDA
Mult rău, dar și mult bine
Cînd gîndul la iubită dictează poezia
Acelui ce iubește. Dar altul cînd răpește
Prin amăgiri perfide o inimă iubită,
Atunci...

AURICA
Cine răpește o inimă iubită ?
De-a vrut domnul Costin pe cineva să-nșăle
Scriind acele versuri, acel cineva este
Desigur domnișoara.

ESMERALDA
Costin ? Ce spui acolo ?
De el e poezia ?

AURICA
De dînsul, da.

ESMERALDA
De dînsul ?
Aceasta nu se poate, acolo se vorbește
De un amor trecut, apoi de mîngîierea
Ce altul îi aduce. Aceasta cu Costin
Nîcicum se potrivește. Credeam că... celălalt...

AURICA
Prefacere e totul. Tot a fost pus la cale.
Dar iată domnișoara.

(Elena intră.)

SCENA III

ELENA, ESMERALDA, AURICA

AURICA
(cătră Elena)

Veniți, veniți degrabă !

ELENA
(intrînd cu ochii plecați)

Ce este ?

AURICA

Amăgite
Ați fost cu viclenie. Ați plîns fără' de cuvînt.

ESMERALDA
Am plîns fără' de cuvînt ? De unde știi c-am plîns ?

ELENA
Să plîng ? În veci n-oi plînge. Eu mă simțesc prea
mîndră !

AURICA
Ei bine, nu ați plîns. Și nici n-aveți de ce.
Apropieți-vă și faceți împăcare !

(Esmeralda și Elena stau departe cu ochii în jos.)
De ce v-opriți departe ? Veniți la împăcare !

ESMERALDA
(fără a se mișca)
Eu sunt mai mare soră,
Elena se cuvine să facă-ntăiul pas.

ELENA
(*asemenea*)

Ce trebui împăcare ? Noi nu am fost certate.

AURICA

Apropieți-vă. Așa nu poate merge.
Cînd domnii ar vedea că nici nu vă vorbiți,
Că plîngeți supărate, ce bucușii ar fi
Că viclenia lor a izbutit deplin !

ELENA

Ce viclenii a lor ?

AURICA

Nu înțelegeți încă ?

Costin, de-amor pierdut, neștiind ce să mai facă,
La cale au fost pus de-amicul său să scrie
În versuri altceva de ceea ce simțește,
Scriind atît adresă, cit și subsemnătură
Cu inițiale numai, ca să vă amăgească,
Să creadă domnișoara că nu o mai iubește,
Că este el acuma de alta-namorat
Și-această alt-ar fi...

ELENA

De-ar fi așa cum spui,

De ce ca mai înainte el nu mă căuta
Ci caută... pe alta.

AURICA

Voia prin gelozie
Amor să vă deștepte și, dacă nu mă-nșăl,
A izbutit deplin.

ELENA
(*încet*)

Te-nșăli, n-a izbutit.

ESMERALDA

Dar eu nu înțeleg ce rol amicul său
În toate-aceste joacă.

AURICA

Același rol : voia,
Inamorat cum este, și el să profiteze
De versurile-acele, să vadă de-i iubit.

ESMERALDA

Voia încredințare... dacă-i iubit... de cine ?

AURICA

De voi, nu înțelegeți ? De-aceea a scornit
Minciuna cu amorul ce-ar fi avut odată,
Ca să se potrivească cu ceea ce-i scris în versuri.

ESMERALDA

Cum, nu-i adevărat, aceea-i o minciună ?

AURICA

Minciună tot atît de mare ca ș-aceea
Ce-a spus Costin în versuri. Inamorați sunt ei,
Sunt prăpădiți de-amor. Costin, care-i mai tinăr,
De sora cea mai mică ; Conrad, ca mai în vîrstă,
De cea mai mare soră. Acum ați înțeles ?

ESMERALDA și ELENA

A !

(*Alargă una spre alta și se îmbrățișează.*)

ESMERALDA, ELENA

(*împreună*)

Iubită mea Elenă !
Iubită Esmeraldă !

AURICA

Bravo ! Așa îmi place !

ESMERALDA

Ce fericire simt !

ELENA

Și eu, ce mulțămire !

ESMERALDA

De-acuma înainte

Tot a să meargă bine !

ELENA

Și noi ne vom iubi mai mult ca pân-acuma.

ESMERALDA

Dar ei unde se află ? Elenă dragă, vino
Să mergem în grădină. Dacă-i găsim, atunci...

ELENA

Ce facem noi atunci ?

ESMERALDA

Aurică, ce să facem ?

AURICA

Dacă m-ați asculta pe mine, eu aș crede
C-o mică răzbunare nu ar putea strica.
Vicleni au fost cu voi, nu trebuie ca bărbații
Să poată-n viclenie să-ntreacă pe femei.
Și voi ar trebui să le-arătați puțin
Că *nouă* viclenia drept arme ne-a fost dată.

ESMERALDA

Dar n-ar fi oare rău ?

ELENA

Ce-avem să izbutim ?

AURICA

Prea mindri sunt acum și trebui pedepsiți.

ESMERALDA

Voind a-i pedepsi pe dînșii, Aurică,
Nu ne-a durea pe noi ?

ELENA

Așa ! Oare mai rău
Nu ne vom pedepsi pe noi decît pe dînșii ?

AURICA

Mîndria nu ne iartă ca să-i lăsăm a crede
C-au fost învingători ; femeia, chiar învinsă,
Cu dibăcie trebui să-ntoarcă astfel lucru,
Bărbații să gîndească că ei sunt cei bătuți.

ESMERALDA

E drept.

ELENA

Are cuvînt.

ESMERALDA

Ce este de făcut ?

AURICA

Izbînda cea mai mare atunci e, cînd dușmanul
Cu propria sa armă se vede biruit.
Costin a vrut s-arate că e înamorat
De doamna Esmeralda, Conrad că face versuri
La domnișoar-Elena. Acuma, drept pedeapsă,
Socot că-i nimerit să-ntrați în jocul lor.

(Cătră Esmeralda.)

Veți face că sunteți acum înduioșată
De-amorul lui Costin ; (cătră Elena) și voi de-a lui
Conrad.

De veți preface bine, vor trebui s-o creadă,
Vor fi nenorociți, se vor privi cu ură,
Ca dușmani nempăcați, și vor vedea la urmă
Că-n viclenii bărbații etern nu vor pute
Cu noi să se măsoare.

ESMERALDA

Eu nu mă pot preface.

AURICA

Cercați și veți vedea că merge foarte lesne.

ELENA

Mă tem ca nu cumva...

AURICA

Aud viind, fugiți.

Voiesc a-i pregăti.

(*Esmeralda și Elena ies.*)

SCENA IV

CONRAD, COSTIN, AURICA

CONRAD

Mai bine ar fi fost cînd nu ai fi lăsat
Astfel să te înșale. Dar înșalat odată,
Trebuia să profitezi de pozițiunea ta
Pe cît puteai mai bine și asta ai făcut-o.
Ce ciud-a fi simțit! Ce mină consternată
Trebuia să fi făcut cînd te-a văzut rîzînd,
Păcat că n-am fost față!

COSTIN

Eu singur nu pricep
Cum am avut puterea astfel să mă prefac.
Amar de mine însă! Simțesc mai mare chin,
Căci văd că mai departe de dînsa sunt acuma
De cum era nainte! Aceast-am dobîndit
Cu planul tău cel fin! Mai bine ar fi fost
Să nu-mi zdrobesc eu singur o inimă zdrobită!

CONRAD

Nu te-nțeleg, Costine! Tu singur nu pricepi
C-asemena cuvinte nedemne-s de-un bărbat?
Și eu iubesc ca tine, dar nu voi să mă plec
Și nu mă voi pleca. Precum stau față-n față

Două oștiri dușmane și ambele pîdesc
Și cată să se-nvingă prin orișicare chipuri,
Așa stă de o parte tot sexul femeiesc,
De alta stau bărbații. Acel ce are-n sine
Încredere mai multă și un curaj mai mare,
Acela va învinge, dar cel ce se dă prins
Cum poate să învingă?

COSTIN

Ciudată teorie!

Aș vrea să știu de unde le scoți aceste toate?
Ce fel să fim dușmani cînd noi nu le urîm —
Ce zic, nu le urîm? Cînd le iubim atîta
C-am da tot ce avem pentr-un cuvînt mai blind,
Pentr-o privire dulce? Și tu, ce-ai izbutit
Cu planul tău dibaci? Suspini cu întristare
Și stai întreaga noapte pe gînduri, ca și mine.

AURICA

(*apropiîndu-se*)

Domnul Conrad pe gînduri a stat întreaga noapte
Ș-a suspinat amar?

CONRAD

Ce-ți pasă, Aurică,
Ce ai să te amesteci în vorbă de bărbați?

AURICA

(*cătră Costin*)

Și voi ați suspinat amar această noapte?

COSTIN

Eu nu tăgăduiesc. E drept, am suspinat.

AURICA

Rău faceți amîndoi.

COSTIN

Ușor vorbește-acela
Ce singur nu simțește.

AURICA

Eu știu că se suspină
Cît timp nu ești iubit, dar cînd a venit oara
Cea dulce-a fericirii, atunci se schimbă toate.

COSTIN

Ce oar-a fericirii ?

AURICA

Atunci cînd ești iubit.

COSTIN

Aurică, nu glumi cu lucruri serioase.
Azi nu mă mai înșală speranțele deșerte.
Vorbește lămurit.

AURICA

De-aș spune ce știu eu
Și unuia și altui, socot că amîndoi
N-ați fi nemulțamiți.

CONRAD, COSTIN

(împreună)

Vorbește, spune iute !

AURICA

Ba nu, la fiecare

În parte voi să spun.

COSTIN

În parte, împreună,
Cum vrei, numai vorbește !

AURICA

Dacă domnul Conrad
Ar merge în grădină, i-aș spune lui întăi...

COSTIN

Te du, Conrad, te du
Și-ntoarce-te degrabă.

600

CONRAD

(cătră Costin)

Mă duc. Șireată fată !
(Iese cu Aurica.)

SCENA V

COSTIN, ESMERALDA (intră)

ESMERALDA

(în parte)

Nu știu cum s-o încep.
(Tare.)

De ce așa degrabă fugit-ați din grădină
Ieri sară ?

COSTIN

Am gîndit...

ESMERALDA

Ați dispărut deodată.
Voiam să vă mai fac mai multe întrebări.

COSTIN

Vă rog să mă scuzați...

ESMERALDA

Erați cam turburat...
Voiam să vă întreb...

COSTIN

Despre amicul meu ?

ESMERALDA

Despre amicul vostru ? Ba nu, de ce de dînsul ?
Voiam să vă întreb — dar nu știu de se cade —
De cauza turburării în care vă vedeam.

601

COSTIN

Eu singur nu prea știu...

ESMERALDA

Prea bine-am luat sama
C-atunci cînd am văzut pe masă poezia
Ș-am vrut să o cetesc, cu grijă ați privit
Atunci în jurul vostru și-apoi v-ați dus. Eu însă
Frumoasa poezie cetit-am cu plăcere.
De ce-ați tăgăduit că voi sunteți autorul ?

COSTIN

Sunt scrise niște lucruri...

ESMERALDA

O, preafrumos simțite !
De-ar fi adevărate...

COSTIN

(*invălmășit*)

De unde știți că eu
Am scris aceste versuri ?

ESMERALDA

De unde am aflat,
De unde știu ? E greu de a găci gîndirea
Ce versurile voastre au inspirat ? E greu
De a găci cînd dorul (*plecînd ochii și cu glas mai slab*)
cînd inima îți spune...

(*In parte.*)

Nicicum nu vrea să meargă.

COSTIN

(*cu mirare*)

Ce spuneți ? Nu-nțeleg. Îmi pare... nu știu bine...

ESMERALDA

(*suspînînd*)

Ah ! (*In parte.*) Abia de-mi opresc risul.

COSTIN

(*în parte*)

Suspînă ? Cum se uită
La mine de duios ! Ce dracu ! Nu mă-nșăl ?

(*Tare.*)

Îmi pare, doamna mea...

ESMERALDA

(*blind*)

Ce este, domnul meu ?

COSTIN

Îmi pare, doamna mea, că este o eroare...

ESMERALDA

De-a fost pîn-azi eroare, de-acum să nu mai fie.

COSTIN

Tocmai ca să nu fie așa vrea să vă explic...

ESMERALDA

(*făcîndu-se turburată*)

Nu astăzi, altă dată.

COSTIN

Ba astăzi, chiar acum.

ESMERALDA

Așa sunteți bărbații, impetuoși, pripiti,
Sunteți fără de milă. Nu vreți să ne dați timpul
Să ne-ntrebăm mai bine noi înșine ce simțim.

COSTIN

Dar, doamna mea, nu-i vorba de timp și de simțire,
E grav, e foarte grav...

ESMERALDA

Tocmai fiindcă-i grav
Mai aşteptați puțin și singur vă-ntrebați
De nu-i o amăgire. Adesa omul crede
Că are o simțire, ș-apoi se-ncredințează
Că singur se înșală.

COSTIN

Nu pot să mă înșăl.
Eu unul nu mă-nșăl, eroare poate fi
Din partea voastră numai. Vă rog să m-ascultați!

ESMERALDA

O zi, vă rog, o zi, o oar', o jumătate,
Acum nu sunt în stare.

COSTIN

(*în parte*)

Sărmanul meu amic!

(*Tare.*)

Dar fiți îndurătoare, mă ascultați!

ESMERALDA

Nu, nu!
Fiți voi îndurător, nu pot. La revedere,
La scurtă revedere!

COSTIN

Vă jur...

ESMERALDA

O, nu jurați!
Acum nimic nu-mi spuneți, nu pot să vă ascult.

(*Mai blind.*)

Acea ce-mi puteți spune, dincolo voi ceti-o
În versurile voastre, în gingașele versuri
Ce-atîta mi-au plăcut.

COSTIN

Vai mie!

ESMERALDA

Revederea

Va fi cu-atît mai dulce. (*Se duce și se-ntoarce.*) La
scurtă revedere,
Iubitul meu amic! (*Mai încet.*) Sperez că în curînd
Alt nume vă voi da.

(*Iese.*)

COSTIN

(*aruncîndu-se pe un jilț*)

Uf! (*sculîndu-se*)

Mă duc să-l cat, să-i spun... O, cine-ar fi crezut!

(*Iese.*)

SCENA VI

CONRAD (*intră pe altă ușă*), apoi ELENA

CONRAD

Șireata ast' de fată m-a dus din vorbă-n vorbă
Și nu mi-a spus nimica. „C-aș fi prea fericit,
Că este cineva ce ține mult la mine,
Că nu o știe sigur, dar c-a văzut indicii
Ce multe ar proba“... și cînd voiam să-ntreb
Să-mi spuie tot ce știe, atunce a fugit.
Aș vrea s-o întîlnesc pe dînsa în persoană,
Să-i zic că-mi pare rău de-am supărat-o ieri.
Ce-i drept, am mers departe. Mă tem a mea purtare
Să n-o fi indignat. Aud viînd încoace,
Voiesc să-i spun acuma... nu-i ea, e sora ei.

(*Elena intră.*)

Cum sunteți astăzi, bine?

ELENA

Eu ? Bine — bineșor.

CONRAD

Cum ați dormit ast'-noapte ?

ELENA

Așa ș-așa, dar voi ?

CONRAD

Și eu așa ș-așa. Și doamna Esmeralda
E bine ?

ELENA

Cred că-i bine.

CONRAD

Azi încă n-am văzut-o.

ELENA

Sunteți neliniștit și plin de îngrijire ?

CONRAD

Ba nu, ziceam așa...

ELENA

Am să mă duc să-i spun
Că nu puteți de dor a o vedea...

CONRAD

Vă rog !

S-ar supăra pe mine.

ELENA

A nu o supăra !

Țineți prea mult, se vede,

CONRAD

Firește, țin prea mult.

ELENA

De ce așa de mult ?

CONRAD

Fiindcă... e, îmi pare, destul de natural.
Ce întrebări îmi faceți ! Nu știu în care carte
Eu am cetit odată că domnișoarele
Sunt toate curioase ; acuma mă conving
C-autorul zicea drept.

ELENA

Mă credeți curioasă ?
Curiozitatea, credeți, mă-mpinge să vă-ntreb ?
Dacă din carte numai cunoașteți pe femei,
În veci nu le-ți cunoaște ; ast'-dată cel puțin
Vă înșălați, desigur.

CONRAD

Ce alt cuvint ar fi
De-a vrea să le știți toate ?

ELENA

(plecînd ochii)

Nici unul.

CONRAD

Nențelegă
Sunteți azi pentru mine. Ba nu, eu vă pricep,
Sunteți distrasă astăzi și știu din care cauză.

ELENA

Din care ?

CONRAD

Dați-mi voie
Să tac ceea ce știu. De-ar fi în locul meu
Un altul, poate-acela ar fi în drept a spune.

ELENA

De ce mai mare drepturi un altul ar avea ?

CONRAD

Sunt oareșicari drepturi, inchipuite poate,
Ce are-acel ce simte.

ELENA

Acel care simțește *atuncea* are drepturi
Cînd nu este respinsă simțirea ce-l domină.

CONRAD

Nu cred eu în respingeri. Amorul îi place
Să chinuiască-un timp pe-acel ce a rănit,
Dar până la sfîrșit el toate le îndreaptă.

ELENA

Cînd *poate* să îndrepte, dar cînd acel iubit
Iubește iar pe altul. (*Cu jumătate glas.*) Ce-am spus ?

CONRAD

Ce-am auzit ?

Sperez că-n cazul nostru aceasta nu va fi.

ELENA

(*suspină*)

Ah !

CONRAD

(*în parte*)

Suspină, pleacă ochii, arată turburată,
Îmi pare curios ! De ce îmi spune mie ?

(*Tare.*)

Ar fi nenorocit de-ar fi așa cum spuneiți —
Iertat îmi este oare de-a ști cine-i acela,
Acel preafericit ? (*În parte.*) Sărmanule Costin !

ELENA

O, nu mă întrebați !

CONRAD

De este indiscret,

Mai mult eu nu vă supăr.

ELENA

Voi nu mă supărați,

Nici este indiscret.

CONRAD

Ei bine ?

ELENA

Niciodată !

Nu pot să spun mai mult. Și ceea ce am spus
Ar fi trebuit să tac.

CONRAD

Cuprins sunt de mirare ;

Eu nu știam că altul să fi vorbit cu voi
Vodată de amor.

ELENA

Gîndiți că e nevoie de-amor să ne vorbească
Ca să simțim amorul ? El vine, ah, nu știu
Cum vine și rănește, dar știu că e grozav !

CONRAD

(*mai iute*)

El dară nici nu știe cît este de ferice !

ELENA

(*fixîndu-l cu vederea*)

De inima nu-i spune, nimic nu poate ști.

CONRAD

Dar cine este, cine ?

ELENA

(*suspină*)

Ah !

CONRAD

(*în parte*)

Își bate joc de mine
Sau vrea fatalitatea pe toți să pedepsească.

(*Tare.*)

Vă rog să-mi spuneți cine, prea mult sau prea puțin
Mi-ați spus, nu vă opriți, sau totul, sau nimic!

ELENA

Nimic, destul, nimic! Ah, de-aș pute să fac
Nespuse cele spuse. Și tocmai vouă, vouă,
Vorbeam în rătăcire, n-am vrut să spun nimica.

CONRAD

Și tocmai mie, mie? Ce mină consternată!
Gîcit-am bine oare? Vai mie de-am gîcit!

ELENA

Vai mie, de-am lăsat ușor a fi gîcită!

CONRAD

Mă credeți, domnișoară, că sunt într-o uimire...

ELENA

Uimit, numai uimit?

CONRAD

Dar cînd acela care...
Acel bărbat ferice, și care nici visa,
Pe alta ar iubi...

ELENA

Pe alta? Ce aud?

CONRAD

Vă spun că nici visa de-această fericire.

ELENA

Uitați ce-ați auzit! Ah! Ce-am făcut? Vai mie!
Fugiți, fugiți de-aicea! Lăsați aceste locuri
De vreți al meu repaos!

CONRAD

Îmi vine nebunie!

ELENA

Adio, ah, adio! Amar, ce am făcut!

(*Își acoperă fața și iese.*)

SCENA VII

CONRAD, COSTIN, pe urmă AURICA

COSTIN

Te căutam, Conrad.

CONRAD

Și eu te căutam.

COSTIN

Aveam ceva a-ți spune.

CONRAD

Și eu voiam să-ți spun

Ceva prea serios.

COSTIN

Promite-mi să m-ascuți

Făr-a te supăra. Ducîndu-te de-aice,
Avui cu Esmeralda o scurtă convorbire.
Ei bine — nu prea știu cum trebuie să-ți spun —
Ei bine, ea mi-a spus, mi-a dat a înțelege...

— Dar te încredințez că nu e vina mea —

Mi-a dat a înțelege că ea nu te iubește,

Că inima-i răpi un altul decît tine

Și c-acel alt ar fi — îți jur, nu-i vina mea —

Tu mă cunoști prè bine, eu sunt amicul tău,

Amicul cel mai bun...

CONRAD

O, soarta crudă-aice de noi își bate joc!
Ea dar nu mă iubește, la altul ea visează...
Ce demon m-a împins să vin să te ajut
În dragostele tale?... Dar cine-i acel altul?

COSTIN

(*învălmășit*)

Aceasta nu mi-a spus.

CONRAD

Să fie cine-a fi,
Totuna-i pentru mine. Costin, aceeași soartă
O-mpărtășești și tu : acum a fost Elena
Aice și mi-a spus că ea nu te iubește,
Că altul fără voie în inim-a rănit-o
Și ce e mai grozav, acesta altul este...
Sunt eu — trebui s-o spun.

COSTIN

Pe tine te iubește ?
Elena te iubește pe tine ? A ! Aceasta
E amicia ta !

CONRAD

Tu mă-nvinovățești,
Costin, făr' de cuvînt !

COSTIN

Acum înțeleg totul !
Aceasta a fost ținta vicleanului tău plan.
De-aceea îmi spuneai să fiu cu dînsa rece,
Ca să te las pe tine să ai mai liber cîmpul,
Să-ți las destulă vreme să fii cu dînsa singur,
Să-i spui ce-ți va plăcè. Mai crede în amici !

CONRAD

Costin, nu m-așteptam astfel ca să-mi vorbești.
Dar chinul te orbește și nu voi să mă minii.

COSTIN

Da, chinul mă orbește ! Nu-i limpede ca ziua
C-acesta ți-a fost scopul ? M-ai pus frumos la cale
Să fac că n-o iubesc, ca să te las pe tine
Să umbli tot cu dînsa, iar eu cuvinte dulci
Să spun la ceealaltă. Acuma Esmeralda
A început a crede că o iubesc pe dînsa,
Dinoarea mi-a făcut declarațiune-n formă ;
Elena de-altă parte pe tine te-a crezut !

(*Aurica intră și stă în fund.*)

CONRAD

Cum ? Tu ești acela altul de care Esmeralda
Ar fi înamorată ? Tu, tu ?

COSTIN

Da, eu, eu însumi !

CONRAD

Și spui că amicia aș fi trădat-o eu ?
Tu ești cel trădător !

COSTIN

Eu sunt cel trădător ?

Aceasta e prea mult !

CONRAD

Și tu te lauzi încă
Că știi ce-i amicia ?

COSTIN

De-ajuns ! Cine-i amic
Și cine-i trădător aiurea vom desface.

CONRAD

Prea bine, te urmez. (*Se îndreaptă amîndoi spre ușă.*)

AURICA

Mai stați !

CONRAD

Ce vrei ?

AURICA

Mă ascultați puțin să spun și eu o vorbă.

(Zimbînd.)

Pe cît am înțeles, nici unul și nici altul
N-ați izbutit așa precum vă era gîndul.
Dar pe de altă parte sunteți prea fericiți
Căci amîndoi amor adînc ați inspirat.
Propunerea mea-i simplă : să faceți o schimbare
Și totul se împacă și merge de minune.
Ce ziceți de aceasta ?

CONRAD

Își bate joc de noi !

COSTIN

Viperă, fugi de-aicea, tu numai ești de vină !

CONRAD

Dar, tu ai urzit totul !

AURICA

Frumoasă mulțămire
Pentru serviciul meu. Stăpînele vin însă,
Cu dinsele mai bine puteți a vă-nțelege.

SCENA VIII

ESMERALDA, ELENA, CONRAD, COSTIN, AURICA

ESMERALDA

(auzind cele din urmă cuvinte)

Ce nențelegeri sunt ce trebuie explicate ?

CONRAD

Nimic, nu e nimic !

ELENA

Vorbiți, domnul' Costin !

COSTIN

Vă rog ca să-mi dați voie să mă retrag acum.

CONRAD

Voiesc să plec chiar astăzi.

COSTIN

Și eu asemenea.

Afaceri foarte grave mă cheamă astăzi chiar.

ESMERALDA

N-or fi așa urgente. Mai stați încă o zi !

ELENA

Și eu vă rog să stați !

CONRAD

Îmi pare foarte rău,

Dar e cu neputință !

ESMERALDA

Speram c-așa curînd

Noi nu ne-om despărți și cunoștința noastră,
De nu e tocmai veche, domnul' Conrad, speram
Că mai întemeiată ar fi decît cum este.

ELENA

Domnul' Costin, prè veche și prè temeinică
E cunoștința noastră ca s-o curmăm așa.

CONRAD

Și eu credeam odată... dar astăzi nu mai cred.

COSTIN

În închipuirea mea eu îmi clădeam speranțe...
Era închipuire !

ESMERALDA

(cătră Conrad)

Vorbiți cu-amărăciune.

ELENA

(cătră Costin)

Cuvîntul vostru este prea aspru și nedrept.

CONRAD

Dizamăgire crudă !

COSTIN

O ! Visurile mele !

ESMERALDA

De vreți să știți secretul...

ELENA

Vorbiți cu Aurica.

AURICA

Dorind a fi iubit, acel care iubește
Prin viclenii amorul în veci nu dobîndește ;
Chiar cînd prin viclenie vodat-a izbutit,
Cu viclenii mai mari el trebui pedepsit.
Amicii fericiți acuma în amor
Să însemneze bine aceasta-n viitor.

CONRAD

(cătră Elena)

Cum, ceea, domnișoară, ce-ați spus adinioarea ?

ELENA

A fost o glumă numai.

COSTIN

(cătră Esmeralda)

Cum, scena cea grozavă ?...

ESMERALDA

A fost numai pedeapsă !

CONRAD

(cătră Esmeralda)

Și pot spera de-acuma că sincera-mi iubire
Va dobîndi dorita și dulcea răsplătire ?

ESMERALDA

Dorita răsplătire de mult ați fi avut
Dac-a lungi dorința voi singur n-ați fi vrut.

COSTIN

(cătră Elena)

Sosit-a oara mîndră, adînca mea durere
Să fie alinată de dulce mîngăiere ?

ELENA

Învinsă mi-e mîndria ; adîncului amor
Răspunde cu blîndeță un suflet simțitor.

CONRAD

(in genunchi înaintea Esmeraldei)

O, oară-ncîntătoare de naltă fericire !

COSTIN

(in genunchi de cealaltă parte)

O, lasă să mă perd în dulcea ta privire !...

AURICA

(inaintînd)

Uitînd de-acum că este pe lume viclenie,
În viață călăuzul amorul să vă fie !

(CORTINA CADE.)

O ALEGERE LA SENAT

COMEDIE ÎN PATRU ACTE¹

¹ Reprezentată pentru întâia oară pe teatrul din Iași în 19 ianuarie 1878.

PERSOANELE

IANCU PĂLTINAȘ, proprietar mare
ANDREI MITRESCU, asemenea
LEON TEOVEANU, nepot depărtat al lui Păltinaș
PETRAȘCU, prefectul județului
PANAITE DUDULEA, avocat
ILIE ROGOJINĂ, răzeș bogat
GAVRILAȘ SIMCONOVICI }
NECULAI CAȘCALONI } alegători
IONIȚĂ BUHALOF }
GOSPODIN, subprefect
IȚIC SIN ȘLOIM
CUCOANA ZOIȚA, muma }
ASPASIA, soția } lui Păltinaș
ZULNIA, fiica }
CUCOANA ANTIȚA, cumnata lui Cașcaloni, văduvă
ÎNȚAIUL ALEGĂTOR
AL DOILEA ALEGĂTOR
AL TREILEA ALEGĂTOR
UN FECIOR al lui Păltinaș, UN APROD, invitați, servitori etc.

ACTUL I

Se petrece în casa lui Păltinaș din capitala județului. Un salon elegant, ușă în fund, ușe laterale, fereastră laterală, masă în mijlocul casei etc.

SCENA I

IANCU PĂLTINAȘ (cu o gazetă în mână la masa din mijloc); GAVRILAȘ SIMCONOVICI, LEON TEOVEANU (împrejurul mesei); în stînga, pe o canapea CUCOANA ZOIȚA și alături ASPASIA PĂLTINAȘ (cu un lucru de mînă); în dreapta ANDREI MIRTEȘCU și ZULNIA PĂLTINAȘ (joacă șah).

PĂLTINAȘ

(cetind o gazetă)

„La această interpelare asupra abuzurilor prefectului Petrașcu ministrul nu răspunse nimic... Cel mai elementar simțimînt de rușine a dispărut din membrii acestui guvern anticonstituțional, nedemn și incapabil, care urmărește numai scopul interesat de a rămîne la guvern cu orice preț în contra voinței națiunii...” Așa-i dă, mai departe, o coală întregă... grozava opoziție !

ASPASIA

Nu-ți e urît să mai cetești ? Eu una nici mai pot arunca ochii pe asemenea defăimări.

GAVRILAȘ SIMCONOVICI

Are dreptate cucoana Aspasia, cînd cetești tot aceea și iar aceea, de la o vreme ți se urăște.

LEON

Tocmai așa rău nu vorbește jurnalul. Guvernul acesta face o foarte proastă alegere de funcționari. Pe tinerii capabili îi lasă la o parte și numește în funcții numai niște favoriți ai miniștrilor.

CUCOANA ZOIȚA

Are funcționari așa de fudui și cu nasul în sus, încît ai crede că cine știe ce sunt !

SIMCONOVICI

Are dreptate cucoana Zoița, asta-i cam așa.

CUCOANA ZOIȚA

Prefectul ista... cum îi zice ?...

PĂLTINAȘ

Costache Petrașcu, de dînsul se vorbea în jurnal...

CUCOANA ZOIȚA

Așa, așa. Nici măcar catadicsește să sărute mîna la cucoanele bătrîne, parcă-i cine știe ce boier mare !

SIMCONOVICI

În privința aceasta cam are dreptate cucoana Zoița, d-nul prefect nu-i tocmai...

MIRTESCU

(cătră Zulnia)

Nu puteți mișca nebunul din loc, rămîneți în șah.

ZULNIA

Am greșit. Pot să-mi trag pionul înapoi ?

MIRTESCU

Vă rog.

PĂLTINAȘ

Eu trăiesc bine cu prefectul. E un om altfel îndatoritor.

SIMCONOVICI

În adevăr, nu se poate spune că prigonește pe cineva.

CUCOANA ZOIȚA

Nu prigonește... nu prigonește... atîta ar mai trebui, să mai și prigonească !... Dar de ce au ales pe Dumescu prezident la consiliul județan și nu pe Iancu, după cum se cuvinea ?

ASPASIA

Fiindcă Dumescu e mai bătrîn ; el e cel puțin cu 10 ani mai mare decît bărbatu-meu.

CUCOANA ZOIȚA

Ș-apoi dacă-i mai bătrîn ! Vra să zică numele, ave-rea, reputația nu mai sunt nimic ?

PĂLTINAȘ

În adevăr... dar... vezi că... n-am prè stăruit nici eu.

SIMCONOVICI

Negreșit că dacă cuconul Iancu ar fi stăruit...

CUCOANA ZOIȚA

Trebuia să-l propuie fără stăruință. Dar i-a plăcut mai bine Dumescu, care-i creatura lui !

SIMCONOVICI

Are dreptate cucoana Zoița, Dumescu nu iese nici-odată din cuvîntul prefectului.

LEON

Nu știu ce tot țineți la prefectul ăsta! O singură bună recomandăție de funcționari n-a făcut pentru județul nostru; trebile merg numai Dumnezeu știe cum! *(Se scoală și se apropie de masa de șah.)*

ZULNIA

Domnule Mirtescu, îmi pare că vă lăsați bătut de bună voie, nu-i frumos, șah!

LEON

D-nul Mirtescu e prea galant. Nu vrea să câștige partide de la domnișoare.

MIRTESCU

(fără a ridica ochii)

N-am luat sama.

ZULNIA

Pierdeți partida... șah!

LEON

Bine, prea bine!

PĂLTINAȘ

(care urmasă a cetii)

Amarnică opoziție! Mă tem că n-are să mai țină ministerul!

LEON

(întorcându-se iute)

A căzut ministerul?

PĂLTINAȘ

Sau poate se va dizolva Senatul.

CUCOANA ZOIȚA

Eu zic că are să cadă ministerul.

SIMCONOVICI

Parcă așa se arată... are dreptate cucoana Zoița...

PĂLTINAȘ

Eu zic că au să dizolve Senatul.

SIMCONOVICI

În adevăr, și mie îmi vine a crede...

PĂLTINAȘ

Dacă se duce ministerul, cade și prefectul și drumul nostru județean rămâne nehotărît.

ZULNIA

Mat!

MIRTESCU

Sunt bătut! *(Se scoală și se apropie de masa din mijloc.)*

PĂLTINAȘ

(cătră Mirtescu)

Cucoane Andrei, dacă propunerea mea se primește, șoseaua va trece pe dinaintea casei mele și a grădinei d-tale, dacă însă se pune temei pe cererea răzeșilor, ea va merge mai sus pe sub dealuri. Pentru noi aceasta este de cea mai mare însemnătate.

MIRTESCU

Trebuie să așteptăm raportul inginerului.

PĂLTINAȘ

Socot că vom avea majoritatea, mai ales dacă ne-a sprijini și prefectul!... *(Îndreptându-se spre Simconovici.)* Cred că și cuconul Gavrilaş va vota cu noi?...

SIMCONOVICI

Negreșit... negreșit, mai ales dacă și prefectul...

PĂLTINAȘ

Din toți răzeșii mă îngrijesc de Rogojină. Șiretul și-a pus în cap s-aducă șoseaua prin satul răzeșesc, și nu se lasă.

ZOIȚA

Țărănoiul !

LEON

Cînd am trecut azi-dimineață pe la prefectură, mi se pare c-am auzit ceva de raportul unui inginer.

PĂLTINAȘ

(sculîndu-se)

S-a depus raportul ? Mă duc să văd. Cucoane Andrei, cucoane Gavrilaş, haidem !

SIMCONOVICI

Mă iertați... am astăzi o treabă...

MIRTESCU

Tot avem mini ședință, atunci vom vedea raportul.

ASPASIA

Lăsați pe mîni !

ZOIȚA

Ba du-te chiar azi, Iancule, trebuie să știm numaidelicît. Dacă drumul se face pe la răzeși, avem un înconjur de 20 minute pînă la țară, du-te, du-te !

PĂLTINAȘ

Sunt nerăbdător, mă duc. (Își ia pălăria.) Vino și tu, Leone.

LEON

Sunt gata. (Cătră Zulnia.) Mă întorc la masă, verișoară.

ZULNIA

(rece)

Poftim.

SIMCONOVICI

Sărut mina, cucoană Zoițică ; sărut mina, cucoană Aspasică, duduțuță...

ZOIȚA

Sluga d-tale, cucoane Gavrilaş. (Aspasia și Zulnia se închină, Iancu, Simconovici și Leon ies.)

SCENA II

ZOIȚA, ASPASIA, MIRTESCU, ZULNIA

ASPASIA

Cine a cîștigat partida ?

MIRTESCU

D-șoara Zulnia joacă așa de bine, încît nici îndrăznesc să mă mai măsoar cu d-ei.

ZULNIA

Spuneți mai bine că v-ați lăsat bătut, domnule Mirtescu.

MIRTESCU

Dimpotrivă !

ZULNIA

Lăsați... am luat eu sama... (Ia un lucru de mîină și începe să lucreze, Mirtescu se așază lîngă dînsa.)

ZOIȚA

(încet, cătră Aspasia)

Cît umblă moșioara lui acum ?

ASPASIA
(*asemenea*)

Mi se pare că 3.000 galbeni pe an. (*Tare.*) Când vă duceți la țară, domnule Mirtescu ?

MIRTESCU

Pe săptămîna viitoare. Aștept să se închidă consiliul județan. Dar d-voastră ?

ASPASIA

Și noi cam tot pe-atunci. Grădina tot așa de frumoasă este ?

ZOIȚA

Așa mi se pare... Era frumușică grădina... am văzut-o cînd trăia încă cuconul...

MIRTESCU

Tată-meu ?

ZOIȚA

Da... cuconul... cum îi zicea ?... cuconul Vasile.

MIRTESCU

Am mai infrumusețat-o ; o caut eu singur cu îngrijire.

ZULNIA

M-am plimbat într-însa cînd eram copilă... d-voastră erați dus...

MIRTESCU

Ar trebui să o vedeți acum ; am sădit sălcii pletoase în jurul lacului. În fața terasei am pus să-mi croiască straturi cu tot soiul de flori... sunt multe și de aceste (*arată banda*), dar nu așa frumoase.

ZULNIA
(*zîmbind*)

Vă bateți joc ?... de necazul partidei de adineaorea ?

ASPASIA

Avem să venim să vă admirăm grădina.

MIRTESCU

Chiar eram să vă rog, suntem așa de aproape vecini.

ZOIȚA

(*încet, împingînd pe Aspasia*)

Nu-i da atîta nas !

MIRTESCU

(*cătră Aspasia*)

Între moșia d-voastră și a mea este o depărtare de jumătate de ceas. Călare, și mai puțin. (*Cătră Zulnia.*) De mult nu v-am mai văzut călare.

ZULNIA

Calul meu s-a îmbolnăvit.

MIRTESCU

Dacă mi-ați da voie, v-aș pune la dispoziție un roib al meu, foarte blînd.

ZULNIA

Sînteți foarte amabil. Umblă bine, sare peste bariere ?

MIRTESCU

Minunat de bine.

ASPASIA

N-aș vrea să vă luăm calul de călărie...

MIRTESCU

Mai am doi, cuconiță.

ZOIȚA

Hm... Vom vedè... Vom vedè.

ZULNIA

Vă mulțumesc, d-nule Mirtescu ; primesc bucuros, dar cu condiție să mă întovărășiți.

ZOIȚA

(răpede)

Hm, hm, Zulnio, nu zici de dulceți ? Hm, hm...

MIRTESCU

Voiam chiar să vă cer voie, d-șoară.

ZOIȚA

Hm... hm... N-auzi, Zulnio, să zici de dulceți ? (Mirtescu se scoală și ia pălăria.)

ASPASIA

Vă duceți, domnule Mirtescu ? Cred că veți veni astăzi la noi la masă !

MIRTESCU

(se închină)

Cucoană Zoița... (Încet, către Zulnia.) Chiar poruncesc să aducă roibul de la țară.

ZOIȚA

Sluga, d-nule... (Mirtescu iese.)

SCENA III

ZOIȚA, ASPASIA, ZULNIA

ASPASIA

E un om foarte îndatoritor.

ZULNIA

Nu se poate mai amabil. (Se apropie de fereastra din dreapta.)

ZOIȚA

Nicidecum nu-mi vine să vă văd dându-i așa nas. Nu vedeți cit e de fudul ? Cui faci din cap pe fereastră, Zulnio ?

ZULNIA

D-nul Mirtescu m-a salutat din trăsură.

ZOIȚA

De ce stai la fereastră ? Ce deprinderi sunt aceste ?

ZULNIA

Aud, bunică ?

ZOIȚA

Du-te la d-ta în odaie, du-te, avem de vorbit ceva.

ZULNIA

Mă duc, mă duc. (Iese.)

SCENA IV

ASPASIA, ZOIȚA

ZOIȚA

Îți spun drept, Aspasio, că nu vă mai pricep deloc. Ce era să-i primești calul, ce era să-l poftești la masă chiar pe azi ?

ASPASIA

Ce rău am făcut ?

ZOIȚA

Îl faci încă mai fudul sărindu-i astfel în cap. S-ar crede că este cine știe ce partidă !

ASPASIA

Îl am de om foarte cumsecade.

ZOIȚA

Fiul lui Vasile Mirtescu, unui arendaș, ce au adunat două-trei parale cu munca lui. Biete trei mii de galbeni venit!

ASPASIA

Se bucură de o bună reputație; se zice că-i om drept, inteligent, gospodar.

ZOIȚA

Am înțeles! Așa și răzășul Ilie Rogojină e gospodar bun.

ASPASIA

Dar, mamă, ce are a face? El e un om din lumea noastră...

ZOIȚA

Minunat! Minunat! Nu-i trimeți poate răspuns că vrei să-l ai ginere? Eu nu vă mai înțeleg! Tu, Aspasio, care ești în toate mințile, să pui în același rînd pe băietul Mirtescului cu fiul vornicului Păltinaș! Democratizați-vă cu toții și va merge bine în țară!

ASPASIA

Trebuie să luăm vremile cum sunt.

ZOIȚA

Se-nțelege! Dacă Iancu și alți boieri vor lăsa toate trebile statului pe mîna democraților, frumoase vremi or să fie! Noroc că mai văd cîțiva boieri în ministerul de astăzi, că mă amestisem de atîția ciocoi.

ASPASIA

Nici Mirtescu nu se amestecă în politică și bine face.

ZOIȚA

Nici nu-i treaba unuia ca d-nealui. Vă rog încă o dată, slăbiți-mă cu omul acesta... Nu cumva a și luat vorba?

ASPASIA

Oarecineva mi-a dat mai dăunăzi a înțelege...

ZOIȚA

(*răpede*)

Nu-i da nici un răspuns. Toată averea lui Iancu are să rămîie Zulniei; pretendenți au să fie prea mulți.

ASPASIA

N-aș vrea să se prelungească din cale-afară. Teoveanu prea se rotește împrejurul ei!

ZOIȚA

Leon! Ei, vom vedè, vom vedè!

ASPASIA

Copila e tînără... mi-e frică să n-o ametească cumva cu vorbele lui.

ZOIȚA

Dar de cînd se mărită fetele după voia lor? Ce vremi! Ce vremi! Vorbă scurtă: nu te hotări, așita spun! (*În parte.*) De-o mie de ori mai degrabă Leon, decît un ciocoi boierit ca acesta. (*Tare.*) Îți spun, nu te grăbi. (*Iese în dreapta.*)

ASPASIA

Nu mă grăbesc, dar mă gîndesc. (*Iese în dreapta.*)

SCENA V

LEON TEOVEANU

(*viră întăi capul pe ușă, apoi intră încet*)

Nici baba, nici Aspasia, nici Zulniă!... Treaba nu merge bine!... Mirtescu îmi încurcă toate itele!... Dacă l-aș pute strica cu moșu-meu ca să nu-î mai calce în casă!... Poate prin babă... care tot nu-l poate suferi. De la șoseaua asta? Dar aici interesul lor e comun. De-ar fi vreo ale-

gere!... Cine știe? Atunci poate mi-aș crea și eu o poziție. Petrașcu nu vrea cu nici un chip să mă numească subprefect. Of, dacă am ave o alegere!... Despre fată treaba va fi mai ușoară. Dacă am pierdut averea mea, Pălănaș e cel mai bogat proprietar din ținut. Iaca baba!

SCENA VI

ZOIȚA, TEOVEANU

ZOIȚA

Erai aici, nepoțele?

LEON

Plecând adineaora am aflat că Ilie Rogojină umbla să deschidă proces moșului pentru zece fălci de pădure care sunt lângă hotarul răzășilor și am venit să-i spun.

ZOIȚA

Auzi d-ta, mojicul!

LEON

Se laudă peste tot locul că are să-i ieie pădurea.

ZOIȚA

Asta nu-i din capul lui, îl îndeamnă cineva.

LEON

Așa mi se pare: sau Petrașcu, sau mai degrabă... gîci cine?

ZOIȚA

Cine?... Spune iute... nu cumva Dumescu?

LEON

Nu, nici nu-ți trece prin minte. Pe cît miros eu, aici și-a vîrit nasul d-nul Mirtescu, nobilul cavalier.

ZOIȚA

N-am zis eu că nu-i vrun soi?

LEON

E un intrigant. Pe de o parte se lingusește aici în casă, pe de alta întartă pe oameni asupra moșului meu.

ZOIȚA

Auzi d-ta ce fel de... dar lasă!...

SCENA VII

Cei de sus, UN FECIOR, apoi ANTIȚA SAFINACHI

FECIORUL

(*anunțînd*)

Cucoana Antița Safinachi.

ANTIȚA

(*făcîndu-se că voiește să sărute mina cucoanei Zoiței*)

Sărut mina, cucoană Zoiță.

ZOIȚA

(*făcîndu-se că o oprește*)

Sluga, cucoană Antiță, dar lasă, lasă, șezi mă rog.

ANTIȚA

Sunteți sănătoșică, bine?

ZOIȚA

Slava Domnului. Dar sora d-tale, cucoana Cristița?

ANTIȚA

Din ce frică am scăpat! Închipuiți-vă că ieri sara, pe neașteptate... abia am avut vreme să aduc moașa!...

ZOIȚA

Să-i trăiască!

ANTIȚA

(uitându-se împrejur, în jos și-n sus)

Dar cucoana Aspasia nu-i acasă ? Hm ! Hm ! Dudu-
cuța-i bine ? Hm ! Hm !

ZOIȚA

(în parte)

Are vreo treabă. Ia vezi, nepoțele, dacă Aspasia nu-i
în grădină. *(Leon iese.)*

SCENA VIII

ZOIȚA, ANTIȚA

ZOIȚA

Parcă era să-mi spuneți ceva, cucoană Antiță ?

ANTIȚA

(în parte)

Poate dacă le-oi face un bine vor primi să boteze co-
pilul surorii mele. *(Tare.)* Vorbisem mai deunăzi cu cu-
coana Aspasia... cuconul Andrei Mirtescu e un om prè
cumsecade... ce frumoasă moșie are !

ZOIȚA

I-a lăsat-o bătrînul.

ANTIȚA

Dar cum a îndreptat-o, cum o caută ! După cărți, cu-
coană Zoiță, nu șagă. Apoi ce faitonuri, ce cai și ce li-
vadă ! Are niște piersici ia așa de mari ! *(Arată pumnii.)*

ZOIȚA

(cu nepăsare)

O fi avînd !

ANTIȚA

Și cită carte știe... de prin școli !...

ZOIȚA

Ia nu-l mai lăuda atîta, cucoană Antiță.

ANTIȚA

Dar cum să nu-l laud ? E un bărbat bogat, frumos, bun
de însurat... *(pauză)* căci i-a venit vremea, și pe cît aflu,
chiar dorește... *(pauză, în care examinează figura Zoiței)*
chiar dorește... *(în taină)* și-a pus ochiul pe o duducă
foarte frumoșică.

ZOIȚA

(cu nepăsare)

Așa ?

ANTIȚA

Pe cea mai frumoasă din toate. *(Pauză.)* Doamne, nu
gîciți, cucoană Zoiță, cînd zic : *cea mai frumoasă, (făcîn-
du-se că vorbește cu sine)* adică de ce n-aș spune ? Pe du-
duca Zulnia.

ZOIȚA

(făcîndu-se că n-aude)

Aud ?

ANTIȚA

Eu cred că d-nul Mirtescu e cea mai bună partidă din
tot ținutul, e un bărbat care știe să caute de treabă, nu
ca d-nul Teoveanu care s-a ruinat cît ai bate în palme.

ZOIȚA

Ș-apoi dacă s-a ruinat ? Au avut nenorociri. Dar să vă
spun, cucoană Antiță, asta nu-i treaba mea : cum or vrea
părinții.

ANTIȚA

Dacă ați pune și d-voastră un cuvînt...

ZOIȚA

Ziceați că cucoana Cristița are un băiețel sau o fetiță ?

ANTIȚA

Un băiețel ia așa de mare. Moșia lui aduce acum peste 4.000 de galbeni ; știu bine.

ZOIȚA

De mulți ani n-am mai văzut pe sora d-tale.

ANTIȚA

(*în parte*)

Oare ce-o apucă ? (*Tare.*) Să nu credeți, cucoană Zoiță, că vin din partea lui. Nu, ia așa, mă luasem mai deunăzi de vorbă cu cumnatu-meu și gîndeam, de ce să nu faci un bine cînd poți... dă, un bine nu-i niciodată pierdut... azi o stăruință, mîni o cumetrie...

ZOIȚA

Ați făcut dulceți de zarzări ?

ANTIȚA

Am făcut. Dacă-mi dați voie v-aș trimite un gavanos. Să vedeți ce bune au ieșit.

ZOIȚA

Mulțămesc, mulțămesc, avem destule.

ANTIȚA

(*în parte*)

Baba are pe altul în gînd. (*Tare.*) Cucoana Aspasia e în grădină ?

ZOIȚA

Are treabă, are astăzi foarte multă treabă.

ANTIȚA

Am să vin mîine ! (*În parte.*) Cu dînsa nu mă pot înțelege. (*Tare.*) Sărut mîna !

ZOIȚA

Plecăciune.

ANTIȚA

(*ieșind și întîlnind la ușă pe Păltinaș*)

Ziua bună, cucoane Iancule.

SCENA IX

PĂLTINAȘ

(*intrînd și făcîndu-i loc*)

Plecăciune, plecăciune, cucoană Antiță ! (*Merge și se aruncă într-un jilt.*) Raportul inginerului hotărăște că șoseaua să se facă pe sub deal, pe la răzăși.

ZOIȚA

(*se scoală*)

Inginerul a fost cumpărat.

PĂLTINAȘ

După atîta osteneală... iată isprava !

ZOIȚA

Nu trebuie să te dai. La cele din urmă tot voi aveți să hotărîți.

PĂLTINAȘ

Mă tem că prefectul va ține cu inginerul.

ZOIȚA

Spune-i curat că te strici cu dînsul.

PĂLTINAȘ

(*îngrijit*)

Să mă stric cu prefectul ?

ZOIȚA

Doamne, cum vorbești, Iancule ? *Lui* trebuie să-i fie frică de a se strica cu tine. Spune-i că de-acum înainte n-ai să mai votezi cu dînsul.

PĂLTINAȘ

Dar nu știi ce om este ? Are să se îndărătnicească.

ZOIȚA

Ai o mulțime de prieteni. Să vedem de ce ajutor i-a fi Rogojină ? Știi că Rogojină vrea să-ți deschidă proces ?

PĂLTINAȘ

Ce ? Ce spui ?

ZOIȚA

Cere zece fălci de pădure.

PĂLTINAȘ

(se scoală)

Cum ? Cu ce drept ? Nu s-a statornicit hotarul odată ? Auzi d-ta !

ZOIȚA

Dacă-i lăsa să-și bată toți joc de tine ,au să-ți ieie cu vremea toate moșiile. Dar ia arată-le colții și-i vedè.

PĂLTINAȘ

Cui s-arăt colții ?

ZOIȚA

La toți, lui Rogojină, lui Mirtescu...

PĂLTINAȘ

Lui Mirtescu ? Îl am de cel mai bun prieten.

ZOIȚA

Frumos prieten ! Am aflat eu cine este d-lui ! Zborșește-te o dată la dinsul, la inginer, la Dumescu, la prefect și-i vedè !

PĂLTINAȘ

Vai de mine ! D-ta vrei pesemne să-mi ridic lumea-n cap !

ZOIȚA

Dac-aș fi eu bărbat ar vedè ei toți... dar ești un fricos precum era și tată-tău, Dumnezeu să-l ierte ! Fii mai cu inimă, vorbește-le verde, spune prefectului că ai să-i faci opoziție... spune inginerului că ai să stăruie să-l dea afară, bagă groaza în țăranul de Rogojină !

SCENA X

Intră feciorul, cei de sus

FECIORUL

D-nul Ilie Rogojină.

ZOIȚA

Iată bādăranul. Primește-l cum se cuvine, auzi ?

PĂLTINAȘ

(cătră fecior)

Zi-i să vie !

SCENA XI

Cei de sus afară de fecior, ROGOJINA

PĂLTINAȘ

Bine că te văd, moș Ilie.

ROGOJINĂ

Bine am găsit, cucoane Iancule !

ZOIȚA

Frumos te porți, bade... moș... d-nule Rogojină !

ROGOJINĂ

Cum dă Dumnezeu, cuconiță.

PĂLTINAȘ

Am auzit că vrei să-mi deschizi proces, dar nu-mi vine a crede.

ROGOJINĂ

Apoi dă, cucoane, dreptatea e dreptate.

PĂLTINAȘ

Ce dreptate? N-a fost statornicit hotarul de inginer?

ROGOJINĂ

S-a făcut greșală la măsurătoare. Tocmai de asta venisem. Dă, gindeam, ce să ne mai judecăm împreună? D-voastră sunteți drept, eu sunt om cu frica lui Dumnezeu. Am documente, cucoane Iancule, și dacă te-i încredința de dreptățile mele, poate mi-i da de bună voie.

ZOÎȚA

Auzi, mă rog, dreptățile lui!

ROGOJINĂ

Apoi am documente, cuconiță, știți vorba: ai carte, ai parte!

PĂLTINAȘ

Dacă-i treaba pe documente, apoi voi scoate și eu pe ale mele.

ZOÎȚA

Vom scoate, vom scoate și atunci om vedea cit fac tîrfăloagele d-tale!

PĂLTINAȘ

Dacă s-a căuta bine, apoi nu știu de nu mi-ai impresurat d-ta moșia.

ZOÎȚA

Cu petecul d-tale!

ROGOJINĂ

Crede-mă, cucoane Iancule, mai bine o învoială strimbă decît o judecată dreaptă.

ZOÎȚA

Vra să zică, mărturisești că n-ai dreptate... cauți nu-mai circiocuri... se vede c-au venit vremile ca țărani să prade pe boieri!

ROGOJINĂ

Apoi de!... Poate că și noi suntem feciori de oameni. Cu hîrzobul din cer n-a căzut nimeni. — Cucoane Iancule, vorba lungă, sărăcie. La o învoială unul mai dă, altul mai lasă. Dacă nu vrei, eu mă duc pînă la scara murgului.

PĂLTINAȘ

(slăbind)

O învoială!...

ZOÎȚA

Ce învoială! Auzi vorbă! Doar mai sunt judecători în țara asta, mai sunt advocați.

ROGOJINĂ

Advocați? Cîtă frunză și iarbă, numai parale să ai!...

ZOÎȚA

Nici nu vreau să știu de învoială.

SCENA XII

Cei de sus, TEOVEANU (prin ușa din dreapta)

ZOÎȚA

Te rog, Leone, să mergi pînă la avocatul nostru.

ROGOJINĂ

Nu vă mai osteniți, cucoane Leonte.

LEON
(*fudul*)

Leon.

ROGOJINĂ

Apoi așa zic eu, cucoane Leonte. Dacă-i vorba de ad-
vocați, vă trimit eu o duzină acuș. Ei, cum rămîne, cu-
coane Iancule ?

PĂLTINAȘ

Cum să rămîie ?

ZOIȚA

Rămîne că avem să te învățăm noi.

ROGOJINĂ

Apoi unde nu cîntă cucoșul...

ZOIȚA

Ești un obraznic !

ROGOJINĂ

Cucoană ! Cucoană !

LEON

Păzește-ți gura, moșule, ori ai a face cu mine !

ROGOJINĂ

Ia nu te amesteca și d-ta, cucoane Leonte, că ne cu-
noaștem cine suntem.

ZOIȚA

Apoi bine, Iancule, îl lași să te batjocorească în casa
ta ?

PĂLTINAȘ

Moș Ilie, te treci cu vorba !

ROGOJINĂ

Cucoane Iancule, eu mi-am făcut datoria, dacă nu
vrei, ne-om judeca !

PĂLTINAȘ

Ne-om judeca !

ROGOJINĂ

Și cu bine ! Sărut mîna, cucoană Zoiță, să nu fie cu
bănat ! (*Iese.*)

ZOIȚA

(*cătră Leon*)

Să te duci chiar acum la Dudulea.

LEON

Îl aduc la moment. (*Iese.*)

PĂLTINAȘ

Na și alta acum ! Inginerul îmi schimbă drumul și ră-
zășul îmi pradă pădurea. (*Aruncîndu-se pe jilt.*) Numai
necazuri !...

ZOIȚA

Mi-e și milă cînd te văd așa făr' de inimă.

SCENA XIII

Cei de sus, ASPASIA

ZOIȚA

(*cătră Aspasia*)

Poftim, vezi-ți bărbatul în ce stare este... pentru că
s-a schimbat planul unui drum și că i se cer zece fălci de
pădure, uite-l !... Mi-e nu știu cum să-l mai văd așa. (*Se
scoală și se îndreaptă spre ușă.*) Așa era și bietul răposa-
tul, Dumnezeu să-l ierte ! (*Iese.*)

ASPASIA

Se poate să te descurajezi pentru o nimica toată ?

PĂLTINAȘ

Mie îmi place liniștea, dragă, urăsc judecățile.

ASPASIA

Vom stărui să se facă un alt drum de la șosea pînă la poarta noastră și mai tot la una are să iasă. Cît despre răzăs, cu dînsul te-i judeca, mai mult este ?

PĂLTINAȘ

Să mă tăvălesc prin tribunaluri ?

ASPASIA

Fiecare trebuie să-și caute drepturile sale. Dar să lăsăm aceasta, dragă, eram să-ți vorbesc de ceva mai serios. Nu ți se pare c-a venit vremea să gîndim la viitorul Zulniei ?

PĂLTINAȘ

Să ne mai despărțim și de dînsa ? Trăim acum așa de liniștiți !

ASPASIA

Trebuie să ne facem datoria.

PĂLTINAȘ

Bine, dar nu pot să o dau așa... trebuie să o ceară cineva.

ASPASIA

Cum îți pare Mirtescu ?

PĂLTINAȘ

(se scoală)

Mirtescu ? Foarte de treabă. Sunt prieten cu dînsul. Am cunoscut și pe tată-său. Gospodar bun.

ASPASIA

Suntem și vecini cu moșiile.

PĂLTINAȘ

De la Păltinești la dînsul : trei sferturi de ceas, nu-i mai mult.

ASPASIA

Dacă s-ar înfățișa el ? Am fi așa de aproape unii de alții, ne-am vedea în toate zilele, am putea zice că Zulnia a rămas chiar la noi.

PĂLTINAȘ

Minunat ! Foarte de treabă om. Ce zice Zulnia ?

ASPASIA

Nu știu încă, nu i-am vorbit.

PĂLTINAȘ

Trebuie să vedem întâi cum gîndește Zulnia. Dar mama ce zice ?

ASPASIA

Mama, știi... e cam bătrînă. Are ideile ei. Vede lumea tot ca-n vremile d-sale.

PĂLTINAȘ

N-aș vrea să se supere.

ASPASIA

Vom împăca-o noi.

PĂLTINAȘ

Mă duc să văd care-i părerea ei.

ASPASIA

Mai lasă, mai lasă, avem vreme.

PĂLTINAȘ

Ba nu, trebuie să știe. Fără știrea d-sale nu fac nimic.

SCENA XIV

Cei de sus, ZULNIA

PĂLTINAȘ

Ce face mama ?

ZULNIA

E la d-ei în odaie.

PĂLTINAȘ

Mă duc să-i vorbesc. *(Se îndreaptă spre ușă.)*

ASPASIA

(urmîndu-l, în parte)

Soacră-mea ne-ar pute strica tot planul. Nu-l pot lăsa.
(Îl urmează și iese.)

SCENA XV

ZULNIA, apoi TEOVEANU

ZULNIA

Se petrece ce se petrece. Tot vorbesc și se feresc de mine. *(Se așează.)* L-am văzut călare pe calul cel roib. El avea botfori și pinteni ; eu am să-mi pun costumul cel nou de amazonă. *(Pauză.)* El nici nu știe c-am fost deunăzi în grădina lui, cînd era dus în oraș. Ce frică îmi era că se va întoarce și m-a vedea ! *(Suspină și stă pe gînduri.)*

LEON

(intrînd răpede)

S-a dizolvat Senatul ! Mata ești, verișoară ?

ZULNIA

(în parte)

Iar Leon ? *(Tare.)* Eu sunt.

LEON

S-a dizolvat Senatul !

ZULNIA

Ei ș-apoi ?

LEON

În adevăr, matale ce-ți pasă ?

ZULNIA

Se vede că d-tale îți pasă grozav.

LEON

Negreșit, eu mă interesez de soarta patriei.

ZULNIA

(zîmbind)

Bine faci, căci altfel s-ar prăpădi biata țară de tot.

LEON

De ce îmi vorbești cu ironie, verișoară ? Dacă ai cunoaște mai bine simțirile mele...

ZULNIA

Pentru patrie ?

LEON

Dacă ai cunoaște mai bine simțirile mele, ai avea mai multă cruțare. Sub o aparență rece eu am un suflet blînd și iubitor.

ZULNIA

(în parte)

E sentimental astăzi verișorul.

LEON

Adeea ,cînd sunt singur, mă gîndesc la cele ce s-au petrecut, reproduc în mintea mea imaginile ce am văzut... și atunci simțirile mele se îmbracă în formă poetică.

ZULNIA

Faci poezii sentimentale ? Eu știam că scrii numai satire asupra miniștrilor și prefecților.

LEON

Acele sunt glume, bune pentru momente pierdute. Inspirația mea se îndreaptă spre un țel mult mai nobil, spre sentimentul cel mai dulce, cel mai înalt... amorul !...

ZULNIA

(se scoală)

Amorul ?

LEON

Da, amorul, care te cuprinde, te pătrunde...

ZULNIA

Așa ?

LEON

Nu presimțesti cine mă inspiră, cine este regina gîndurilor mele... (mai dulce) dă-mi voie să-ți spun...

ZULNIA

(în parte)

Se trece cu șaga. (Tare.) Te rog, verișorule...

LEON

Cu un cuvînt mă poți face fericit ! Zulnio, dacă ai ști...

ZULNIA

D-nule Teoveanu, te rog să iei sama la ceea ce spui sau nu-ți mai vorbesc niciodată ! (Se îndreaptă spre ușă.)

LEON

(cu foc)

O ! Nu te duce și iartă-mă dacă, împins de focul ce mă consumă, am cutezat...

ZULNIA

Domnule Teoveanu !...

LEON

Am cutezat să-ți mărturisesc secretul inimei mele !

ZULNIA

(cu ironie)

Cînd ai ști cît de puțin te prinde să fii sentimental și pasionat !...

LEON

Domnișoară !...

ZULNIA

Umblă mai bine după o funcție cu satirele d-tale.

LEON

(furios)

A, știu eu cine te face să-mi vorbești astfel ! Cunosc eu cutezătorul și-mi voi răzbuna !

ZULNIA

Nu înțeleg ce-mi spui și te rog să curmi această vorbă. (Iese.)

SCENA XVI

LEON, apoi CUCOANA ZOIȚA

LEON

Așa îți e povestea, ducă Zulnio ? O ! De-acum înainte cu nici un chip nu vei fi a lui. A mea ai să fii, cu

voie, fără voie ! De nu-i vrea tu, părinții tăi or vrea. Trebui să-i stric cu Mirtescu cât mai degrabă. Să-și bată joc de mine ! A ! *(Se plimbă furios prin casă ; intră cucoana Zoîța.)*

ZOÎȚA

Ai fost la Dudulea ?

LEON

Vine acuș. Nu știi ce s-a întâmplat ?

ZOÎȚA

(cu curiozitate)

Nu știu, ce este ?

LEON

S-a dizolvat Senatul.

ZOÎȚA

Ce spui ? Cum se poate ?

LEON

Mătușică, ce gîndești, moșul n-ar fi bun de senator ?

ZOÎȚA

Berbantule, de unde mi-ai găcit gîndul ? De mult aveam planul să-l aleg senator.

LEON

E rușine să rămîie deoparte. El, cel mai bogat proprietar din ținut, și să-i treacă pe dinaintea nasului toți ceilalți !

ZOÎȚA

Toți ciocoi ! Oare prefectul va ține cu dînsul ?

LEON

Nu cred, dar îl vom alege și fără prefect.

ZOÎȚA

Minunată idee aceasta a Senatului ! Mergînd iarna la București, vom merge și noi ; acolo vom găsi o altă partidă pentru Zulnia decît Mirtescu.

LEON

Mirtescu ? Mirtescu umblă să ceară pe Zulnia ? Crezi mata că un intrigant ca dînsul ține la verișoara ? Alt scop are el ! El caută avere ca să se mai îmbogățească, intrînd în neamuri.

ZOÎȚA

Îți spun că nu-l pot suferi !

LEON

Trebuie să mai potolim prietenia moșului pentru dînsul.

ZOÎȚA

Asta-i și dorința mea, dar cu încetul, avem nevoie de dînsul la alegere.

LEON

Ce influență are Mirtescu ? Atîta, că-i prieten cu prefectul care-i face toate interesele ; noi avem să facem opoziție.

ZOÎȚA

În opoziție are să fie greu.

LEON

Ușor ! Toată lumea-i nemulțămîită. *(In parte.)* Moșul trebuie să fie candidatul opoziției, nu ca să iasă, căci ducerea familiei la București mi-ar sfărîma toate planurile, dar ca să se strice cu clica lui Mirtescu și a prefectului.

SCENA XVII

Cei de sus, DUDULEA

DUDULEA

(intrînd)

Ați auzit ? S-a dezolvat Senatul !

ZOIȚA

Așa, d-nule Dudulea, am auzit. Vă rugasem să treceți pe aici pentru un proces.

DUDULEA

Cu Rogojină ? *(Iute.)* Am să-i dau o trînteală să mă pomenească ! Cheltuieli de proces, de avocat, taxe de portărei, timbru. Are să simtă !... De pe acum mi-am făcut planul : am două excepții dilatorii și una peremptorie... vai de capul lui !

ZOIȚA

Bine, bine, nu mă îndoiesc. Vrea să zică, o să avem alegeri ? Cum gîndești că are să iasă ?

DUDULEA

Au să fie înrîfuriri, violențe și presiuni guvernamentale, dar avem să țipăm !

ZOIȚA

Nu vă grăbiți, nu știți încă pe cine va pune prefectul. Poate va urma o înțelegere cu dînsul.

DUDULEA

Nu știu pe cine pune ? L-am simțit. El pune pe Dumescu, un bătrîn dobitoc, servil, interesat, fără nici o idee de mecanismul constituțional.

ZOIȚA

Pe Dumescu ? Ce infamie !

LEON

Nu ți-am spus că trebuie să facem opoziție ?

DUDULEA

O ! Avem să facem opoziție ! Prefect e acesta ? Ține în postul de avocat public pe Somir, un ignorant care compromite interesele statului. Am să scriu articole fulgerătoare contra lui în jurnalul nostru *Salvarea Patriei !* Nu știu pe cine am pune candidat la colegiul întăi, aici e greul.

ZOIȚA

Trebuie să alegem un om cu greutate.

DUDULEA

Numai să-l găsim. Eu n-am șansă în colegiul întăi, ș-apoi la Senat... dacă am găsi pe cineva...

LEON

Am o idee !... O idee minunată !

DUDULEA

S-auzim.

LEON

(luînd la o parte pe Dudulea)

Noul senator va stărui să fii numit avocat public.

DUDULEA

(incet)

Și d-ta subprefect.

ZOIȚA

(cu nerăbdare)

Dar spune astăzi, s-aud și eu.

LEON

Am gîndit... la moșul meu Iancu Păltinaș !

DUDULEA

D-nul Păltinaș ? D-nealui în opoziție, d-nealui contra prefectului, d-nealui cu democrații, d-nealui roș !

ZOIȚA

Roș, neroș, cînd e ambiția la mijloc...

DUDULEA

Dacă primește, am izbutit !

ZOIȚA

Iată-l că vine, nu-l apucați prea răpede !

SCENA XVIII

Cei de sus, IANCU PĂLTINAȘ, ASPASIA

PĂLTINAȘ

(către Dudulea)

Vă așteptam cu nerăbdare pentru un interes.

DUDULEA

Procesul cu Rogojină ! Știți că s-a dezolvat Senatul ? Asta-i lucru mare. Mă duc la prefect să aflu cum... ce fel... pentru ce... oare pe cine vor să puie ?

ZOIȚA

Dacă oarecineva ar fi cum l-aș vrea eu, știu pe cine l-ar alege senator proprietarii mari.

DUDULEA

Cucoane Iancule, acum e vremea să votăm și să lucrăm !

PĂLTINAȘ

Vom vota, vom vota și noi. Sunt curios s-aud ce zice prefectul.

LEON

Am auzit vorbindu-se astăzi printre alegători... toți ar dori să se aleagă senator...

PĂLTINAȘ

Cine ?

DUDULEA

Un bărbat demn, nobil, neatîrnat, incoruptibil, cu avere, cunoscînd mecanismul sistemii constituționale.

PĂLTINAȘ

Dar cine ?

ZOIȚA

Cine s-a alege senator, dacă are vreun proces îl câștigă.

DUDULEA

Adică atîrnă și de la avocat.

ZOIȚA

Dacă are vreun interes de la administrație, pe loc i se face. De pildă : o șosea județană...

ASPASIA

(în parte)

Soacra ar vrea să puie pe bărbatu-meu. Ce nebunie !

DUDULEA

(înaintînd)

D-le Păltinaș, pe d-voastră vă desemnă opiniunea publică !

PĂLTINAȘ

(cu mirare)

Pe mine ?

DUDULEA

Pe d-voastră. Vorbesc în numele opiniei publice.

LEON

D-ta, moșule, ești întâiul proprietar din județ și prin urmare de la sine se îndreaptă ochii tuturor asupra d-tale.

PĂLTINAȘ

(cu grijă)

Vorbit-a cineva cu prefectul ?

DUDULEA

Prefectul va trebui să plece capul înaintea voinții națiunii.

PĂLTINAȘ

Nu vreu nicidecum să mă stric cu prefectul, sunt prieten cu Petrașcu, l-am sprijinit cu bună-credință.

ASPASIA

Tu ești prea nervos, dragă, nu-i pentru tine. De ce să lăsăm liniștea noastră ?

ZOIȚA

Tatăl tău, bietul răposatul sărmanul, bunul tău, cu toții erau în fruntea trebilor țării, numai tu să rămii la o parte ?

ASPASIA

Erau alte vremi pe atunci.

DUDULEA

Interesele țării cheamă pe orice bărbat patriot la cîrma afacerilor, și lumea știe cât sunteți de patriot !

PĂLTINAȘ

Negreșit, îmi iubesc țara ca și alții, poate mai mult decît alții...

ZOIȚA

Miniștrii atunci vor ține samă de voința ta, în toate zilele te vor pofti la masă, la baluri, poate chiar vodă...

PĂLTINAȘ

Mă știe măria-sa : a fost la mine în gazdă cînd a vizitat județul.

DUDULEA

Sunt sigur că chiar măria-sa vodă ar dori să fiți ales.

PĂLTINAȘ

Măria-sa vodă ?... Nu... nu știu... dar prefectul ?

ASPASIA

Eu n-aș dori să faci și tu opoziție și să te strici cu toți prietenii.

LEON

Toți miniștrii au să te întrebe de îmbunătățirile ce trebuie făcute în județ. Județenii au să te aibă de cel mai mare binefăcător.

DUDULEA

Cît e de frumos a face bine semenilor săi !

PĂLTINAȘ

Negreșit, negreșit, e bine să faci bine... numai să poți.

ZOIȚA

Măria-sa vodă se va consulta cu tine asupra trebilor țării ; te va întreba dacă trebuie să ție ori să schimbe ministerul.

DUDULEA

Și tronul și națiunea vă aclamă !

PĂLTINAȘ

Nu știu ce zice prefectul !

DUDULEA

În alegători rezidă suveranitatea națională.

PĂLTINAȘ

Vra să zică ați auzit vorbindu-se printre alegători că mă vor pe mine ?

SCENA XIX

Cei de sus, SIMCONOVICI

SIMCONOVICI

(intrînd)

S-a dezolvat Senatul !

TOȚI

Știm ! Știm !

SIMCONOVICI

Altă veste : a fost astăzi ședință la consiliu și s-a hotărît ca să se primească propunerea răzășilor pentru șoseaua județană.

PĂLTINAȘ

Nu se poate. Mîni trebuia să se ia în cercetare.

SIMCONOVICI

S-a hotărît astăzi. *(Încet către Iancu.)* Eu am votat pentru d-voastră.

DUDULEA

V-a trădat prefectul !

ASPASIA

Nu putea să-l trădeze, căci Iancu nu vorbise încă cu dînsul.

LEON

A fost trădare ! Petrașcu trebuie răsturnat !

PĂLTINAȘ

Dar cum poate să se hotărască așa de răpede !

ZOIȚA

Aici e lucru vădit, pipăit... a fost trădare !

SIMCONOVICI

Are dreptate cucoana Zoițica, deși... n-a stăruit atît prefectul, cît mai ales Dumescu.

DUDULEA

Dumescu este candidatul prefectului pentru Senat.

PĂLTINAȘ

Dumescu !

SIMCONOVICI

Așa am prins și eu de veste. Chiar îmi vorbea de votul meu...

ZOIȚA

Noi punem candidat pe Iancu.

SIMCONOVICI

Elei !

ZOIȚA

Cred că n-ați făgăduit votul d-voastre, cucoane Gavrilas ?

SIMCONOVICI

Nu, negreșit. *(În parte.)* Am apucat a făgădui.

ZOIȚA

Nu mă îndoiesc că veți vota pentru Iancu.

SIMCONOVICI

Mai rămîne îndoială, cucoană Zoițică ? Mai ales dacă și prefectul...

ZOIȚA

Chiar dacă n-a vrè prefectul !

DUDULEA

Cuconu Iancu chiar are majoritatea.

SIMCONOVICI

Elei !

ASPASIA

Eu mă tem de o cădere și atunci ar fi și mai rău. De aceea zic să nu te pui înainte.

ZOIȚA

Să se lese lovit în interesele sale ?

PĂLTINAȘ

Sunt lovit !

LEON

Să i se prefere un netrebnic ca Dumescu ?

DUDULEA

Cînd națiunea îl cheamă !

ZOIȚA

De nu primești, nu te am de viță dreaptă a Păltineștilor !

DUDULEA

Nici de patriot !

PĂLTINAȘ

(după o scurtă cugetare)

Votezi pentru mine, cucoane Gavrilaş ?

SIMCONOVICI

Măi rămîne vorbă ?

PĂLTINAȘ

Atunci primesc... M-am hotărît ! Să mă înșele Pe-trașcu cu drumul județan !

SCENA XX

Cei de sus, MIRTESCU

PĂLTINAȘ

(mergîndu-i înainte)

Îmi pare bine c-ai venit, iubite prietene. Ai fost la consiliul județan ?

MIRTESCU

N-am fost astăzi.

PĂLTINAȘ

Drumul s-a hotărît să meargă pe la răzăși.

MIRTESCU

Așa ? Îmi pare foarte rău. Socot că trebuie să fi fost motive puternice.

ZOIȚA

(în parte)

Cît mi-e de nesuferit ! *(Tare.)* Ce motive puternice ? Intrigi au fost.

ASPASIA

Nu cred. Pentru ce să presupunem totdeauna răul ?

ZOIȚA

Spuneți, cucoane Gavrilaş, n-au fost numai intrigi ?

SIMCONOVICI

Are dreptate cucoana Zoițica, parcă au fost... deși se zicea în raport că pămîntul pe dincoace este supus văr-săturilor.

ZOIȚA

Pretexte ! Nu știm noi aceste ?

DUDULEA

Intrigi și pretexte ! Prefectul aflate de candidatura d-voastre, d-le Păltinaș, și vă prigonește.

PĂLTINAȘ

Sunt prigonit, nu mai încape îndoială !

MIRTESCU

Nu credeți, cucoane Iancule. Nimeni nu vrea să vă prigonească. Sunteți un om prea drept și toată lumea vă stimează.

DUDULEA

Așa este. De aceea toți vă vor senator !

MIRTESCU

Senator ?

DUDULEA

Nu știți că Senatul a fost dezolvat ?

MIRTESCU

Nu aflasem nimic. Ce rău îmi pare ! Iar au să fie intrigi... dușmăanii...

SCENA XXI

Cei de sus, ZULNIA (care se închină la toți)

DUDULEA

Duduca...

SIMCONOVICI

Duduița...

MIRTESCU

Domnișoara...

DUDULEA

Am onoare a vă înștiința că aveți să jucați în curînd la bal la Curte.

ZULNIA

Eu la bal la Curte, cum așa ?

DUDULEA

Cînd cuconu Iancu va fi ales în Senat, precum sperăm... ce zic, sperăm?... precum suntem siguri.

ZULNIA

La Senat ?

ASPASIA

Lucrul încă nu e hotărît, d-le Dudulea !

ZOIȚA

Te înșeli, Aspasică, lucrul e hotărît.

PĂLTINAȘ

Da, lucrul e hotărît !...

SCENA XXII

FECIORUL

(intrînd)

Poftiți la masă !

SIMCONOVICI

(dînd brațul cucoanei Zoiței)

Dacă-mi dați voie, cucoană Zoițică ! *(Trec amîndoi.)*

DUDULEA

(dînd brațul cucoanei Aspasia)

Doamna viitoare senatrice...

ASPASIA

Vă rog, d-nule Dudulea... (Trec.)

MIRTESCU

(cătră Zulnia)

Domnișoară... (Incet.) Aici este o intrigă ce nu înțeleg.

ZULNIA

(asemenea)

Trebuie să vă vorbesc. (Trec.)

LEON

(urmindu-i de aproape, în parte)

Au șoptit ceva încet... (Trece.)

PĂLTINAȘ

(singur, împreunindu-și minile)

Eu candidat la Senat și încă în opoziție! Ce schimbare a lucrurilor!

(CORTINA CADE.)

ACTUL II

Cabinetul prefectului.

SCENA I

PETRAȘCU, MIRTESCU

MIRTESCU

Aici nu sunt păreri politice contrare. Sunt numai intrigi.

PETRAȘCU

Rezultatul e același, ce pot face? Am fost prieten cu Păltinaș; l-am îndatorit de câte ori am putut. Cine putea crede că deodată îmi va întoarce spatele și s-a arunca în opoziție?

MIRTESCU

Nu-i el de vină, l-au împins alții. Știi cum e Păltinaș: e greu să-l pornească cineva, dar odată ce-l hotărâști, merge orbiș înainte.

PETRAȘCU

Ce vrei să faci c-un om pe care o babă ambițioasă, un băiet intrigant și un avocat circiocar îl duc de nas?

MIRTESCU

Nu s-ar putea schimba lucrurile? Stăruind tu pe lângă Dumescu, el s-ar retrage și Păltinaș s-ar alege, dacă nu sub patronajul guvernului, cel puțin cu învoirea lui.

PETRAȘCU

E cu neputință. Ministrul de Interne stăruie numai de-cît pentru Dumescu care-i e prieten.

MIRTESCU

Păltinaș nu este omul să facă opoziție în Senat.

PETRAȘCU

Vrînd, nevrînd, va trebui să facă. Chiar de-ar vrea să fie cuminte, alegătorii și agenții lui nu l-ar lăsa. Unul a voi să fie subprefect, altul judecător, altul să fie păsuț pentru ciștiuri, altul să i se schimbe primarul de la țară, altul va cere o pensie... nu-i știi cum sunt? Apoi nu este de demnitatea guvernului! Candidatura lui Dumescu este pusă; dacă acesta s-ar retrage de hatîrul lui Păltinaș, s-ar crede că guvernul e slab, că se teme de opoziție, și tot prestigiul ar dispăre. Cu neputință!

MIRTESCU

(se scoală)

Nu-ți pot spune cit de rău îmi pare.

PETRAȘCU

Încearcă tu să faci pe Păltinaș să se retragă ; punîndu-te pe atît, poate vei izbuti.

MIRTESCU

Nu cred, îl cunosc, dar voi cerca !

PETRAȘCU

De nu-i izbuti, tu trebuie să votezi cu mine.

MIRTESCU

Să dau votul meu lui Dumescu !

PETRAȘCU

Trebuie să-l dai, căci altfel s-ar crede că și tu ești supărat pentru drumul județan care nu mai trece dinaintea grădinei tale.

MIRTESCU

Eu sunt prea cuminte ca să nu înțeleg greutățile ce s-au ivit.

PETRAȘCU

Da, tu ești cuminte, însă lumea ar crede că votezi din paraponisală. Ș-apoi ce s-ar zice de tine cînd ai vota azi cu guvernul și mîni în contra lui ?

MIRTESCU

Negreșit, nu pot să votez cu opoziția ; eu știu prè bine ce vor aceia.

PETRAȘCU

Nici să te abții de la vot nu poți. Lumea ar zice...

MIRTESCU

De ajuns ! Dacă încercarea mea va fi zadarnică, votez pentru Dumescu.

PETRAȘCU

Îți mulțumesc... Te văd cam trist !

MIRTESCU

Nimic, nimic !

PETRAȘCU

O săptămînă după alegeri lucrurile se vor împăca și totul va fi ca mai nainte.

MIRTESCU

(după o pauză)

Petrașcule, va veni o zi în care ți-oi cere să întinzi tu cel întăi mîna lui Păltinaș, vei face-o ?

PETRAȘCU

Purtarea lui m-a indignat.

MIRTESCU

Voi cere aceasta de la tine ca cea mai mare îndatorire de prieten.

PETRAȘCU

Ei bine, îți făgăduiesc. Dar nu fi așa de trist, ce dracu !

MIRTESCU

Nu-i nimic, la revedere. (Iese.)

SCENA II

PETRAȘCU, apoi GOSPODIN

PETRAȘCU

Îmi pare rău de Mirtescu, dar e prè tîrziu, nu mai pot da înapoi ! (Sună clopoțelul, un aprod intră.) Să pof-

tească d-nul subprefect Gospodin. (*Aprodul iese, intră Gospodin.*) Cum stau voturile în plasa d-tale?

GOSPODIN

D-nule prefect, trebile nu merg tocmai cum ar trebui. Candidatura lui Pălătiș ne face mult rău, șansele stau ia așa. (*Face din mână semnul cumpenei.*)

PETRAȘCU

Nu putem căde cu nici un preț. Adevărat e că Teoveanu cutrieră tot județul și stăruie pentru Pălătiș? Nătrebnicul! Fiindcă nu l-am numit subprefect.

GOSPODIN

D-nul Teoveanu aleargă, în adevăr, de la moșie la moșie, dar lucrează cam ciudat : stăruie și nu prea.

PETRAȘCU

Cine știe ce intrigi mai țese !

GOSPODIN

(*scofînd un carnet din buzunar*)

Samsoniu mi-a vorbit de dreptul ce ar ave să i se mărească pensia.

PETRAȘCU

Bine, m-oi înțelege cu dînsul.

GOSPODIN

Buhalof se tînguie de judecătorul de pace din ocolul său pentru niște boi ce au căzut de pripas. Dacă i s-a schimba judecătorul, el votează cu noi, cel puțin așa am înțeles din vorba sa misterioasă. El e chiar aici, așteaptă...

PETRAȘCU

Să jertfesc unui nătărău ca Buhalof pe judecătorul de pace ?

GOSPODIN

Judecătorul s-ar putea permuta în plasa Doroftiana, unde locul e vacant. Buhalof are două voturi, al lui și al cumnatului său.

PETRAȘCU

Voi permuta pe judecător.

GOSPODIN

Dacă în locul rămas vacant s-ar numi băietul preotului din sat, unul Minea, Buhalof e sigur.

PETRAȘCU

Cine-i acest Minea, om de treabă ?

GOSPODIN

Cam prostuț, dar în sfîrșit...

PETRAȘCU

Vom vedè...

GOSPODIN

Cu votul lui Buhalof majoritatea îmi pare cîștigată.

PETRAȘCU

Voi numi pe Minea. (*Se scoală.*) Mai fă cîte o vizită pe la proprietarii d-tale și vezi să le gicești gîndul. Nu lua nici pe unul cu o perdea mai sus, înțelegi ? Unde va fi nevoie voi face eu aceasta.

GOSPODIN

Mă pun îndată pe lucru... știți că Buhalof așteaptă... (*Gospodin iese.*)

PETRAȘCU

Mai aștepte puțin, nu voi să lè fac temenele la toți, mai ales acum ; m-ar crede slab !

SCENA III

PETRAȘCU, DUDULEA intră

DUDULEA

(intrînd)

Vă veți fi mirînd de a mă vedea la dumneavoastră, d-le prefect?

PETRAȘCU

A! D-nul Dudulea! Ce-mi procură mulțumirea...?

DUDULEA

Treceam tocmai pe aici și am venit să aflu dacă sunteți sănătos... veți fi avînd acum treabă multă.

PETRAȘCU

Ca totdeauna, nici mai mult, nici mai puțin.

DUDULEA

Poate tot mai mult ceva acum... alegerile sunt la ușă.

PETRAȘCU

Nu mă ocup de dîsele. (*Zîmbînd.*) Respectez suveranitatea națională, d-le Dudulea... dar d-voastră ce faceți? Până acum vă văd alergînd puțin. Sunt deprins să vă știu totdeauna în fruntea opoziției; d-voastră, un redactor de la *Salvarea Patriei!*...

DUDULEA

Și opoziția-i trebuitoare. Fără opoziție guvernării ar pute crede că țara-i numai a lor.

PETRAȘCU

Negreșit, țara-i a tuturor.

DUDULEA

Dar opoziția nu-i bună totdeauna. Cînd nu-i la vremea ei, opoziția e chiar vătămătoare.

PETRAȘCU

(în parte cu mirare)

Auzi, mă rog? Oare ce vrea?...?

DUDULEA

Să presupunem că guvernul acesta — deși nu simpatizez cu principiile sale — ar avea numai funcționari buni — ce mai poate zice cineva, chiar adversarii lui?

PETRAȘCU

Opoziția găsește totdeauna ceva de zis.

DUDULEA

Luăți sama, eu zic în ipoteză: dacă toți funcționarii ar fi buni.

PETRAȘCU

Nimic nu poate fi perfect.

DUDULEA

Cu înlăturarea cîtorva neglijenți lucrurile s-ar îndrepta.

PETRAȘCU

Ce voiți să spuneți?

DUDULEA

Vorbeam așa... în teorie generală... dar *à propos*, fiindcă tocmai îmi aduc aminte: luat-ați sama cum avocatul public de astăzi neglige interesele statului?

PETRAȘCU

(în parte)

Aha, iaca buba! (*Tare.*) Cum se poate? Eu îl credeam foarte bun.

DUDULEA

Eroare, eroare grozavă! El e cel mai neglijent din funcționarii județului. Eu cred că sunt alții cu mai mult talent, cu mai multe cunoștinți, care l-ar putea înlocui.

PETRAȘCU

(în parte)

Să recomand în locul unui om conștiincios pe un șiret ca dînsul, atîta ar trebui! (Tare.) Așadar, credeți?...

DUDULEA

Toți rîd de bietul avocat public... Întrebați pe oricine...

PETRAȘCU

Să vorbim lămurit, d-nule Dudulea, care este propunerea d-voastră?

DUDULEA

Înțelegeți prea bine... eu nu sunt în drept a face propuneri... numai fiindcă sunt alegeri... și aveți nevoie de sprijinul persoanelor influente... și poate și de-al jurnalului...

PETRAȘCU

De aceea îmi propuneți concursul d-voastră, cu oarecare condiții, nu-i așa? Mă mir foarte mult, eu vă știam partizantul candidaturii lui Păltinaș.

DUDULEA

Candidatura lui Păltinaș nu e serioasă; eu nici nu o sprijin, mai cu samă dacă m-aș încredința că guvernul se apropie de principiile mele.

PETRAȘCU

Adică dacă v-ar numi pe d-voastră avocat public în locul lui Somir?

DUDULEA

N-am zis aceasta. Deși, cunoscîndu-mi meritele, negreșit nu aș refuza.

PETRAȘCU

Îmi pare rău, d-nule Dudulea, dar nu vă pot recomanda. Sunteți foarte bun, dar din nenorocire guvernul ține la cel de astăzi; băgați sama: nu eu, guvernul central.

DUDULEA

Un refuz? D-nule prefect, am onoare a vă spune că vă încredeți prea mult în puterile administrației.

PETRAȘCU

Mă încred în bunul simț al alegătorilor.

DUDULEA

Dacă veți urma cu sistema presiunilor și violențelor, vă voi denunța opiniunii publice, care-și va răzbuna.

PETRAȘCU

Faceți ce vreți, dar nu vă pot recomanda pentru postul de avocat public.

DUDULEA

(minios)

Voiți să călcați libertatea poporului în picioare? Prea bine, ne vom vorbi!

PETRAȘCU

Deosebirea principiilor politice nu ne va împiedica să rămînem prieteni.

DUDULEA

(cu foc)

Poporul va afla cum violați prerogativele sale cele mai sacre înscrise în pactul său fundamental... (În parte.) Mă desfide, de-acum la Păltinaș și pe opoziție... (Tare.) Vă salut! (Iese.)

SCENA IV

PETRAȘCU, apoi BUHALOF și ROGOJINĂ

[PETRAȘCU]

Dacă aș ști că am nevoie de sprijinul lui Dudulea, aș arunca prefectura cit colo. (*Sună clopoțelul, intră un aprod.*) Să poftescă domnii care așteaptă! (*Aprodul iese și intră Buhalof și Rogojină, care se închină.*) Ce mai faceți, cucoane Ioniță, plecăciune, moș Ilie, poftim, poftim. (*Intinde câte o mână la fiecare.*)

ROGOJINĂ

Ia, am venit să vă mai văd, cucoane Costache.

BUHALOF

(*în taină*)

Sunteți bine, sănătos ?

PETRAȘCU

Vă mulțumesc. D-voastre ?

BUHALOF

Slavă Domnului.

PETRAȘCU

Cum sunt alegeri, iaca și moș Ilie la prefectură !

ROGOJINĂ

Apoi dă, vorba ceea : unde-i bine, nu-i de mine, unde-i rău, hop și eu !

PETRAȘCU

Am auzit, cucoane Ioniță, că judecătorul d-voastră de pace nu prea mulțumește pe împričinați.

BUHALOF

(*tainic, punind mâna la gură*)

Sst ! (*Tare.*) Ba nu, dimpotrivă... n-am auzit.

PETRAȘCU

Știu ce știu ; am hotărît să-l mut într-o altă plasă.

BUHALOF

(*în taină la urechea lui Petrașcu*)

Iancu Păltinaș își pune candidatura la Senat. Știu sigur.

PETRAȘCU

Iancu Păltinaș ?

BUHALOF

(*ca sus*)

Sst ! Să nu afle cumva că v-am spus eu.

ROGOJINĂ

Avem să-i dăm o trînteală de cele bătrînești.

PETRAȘCU

Bine, moș Ilie, d-ta nici nu ești alegător în colegiul întâi ?

ROGOJINĂ

Dacă n-am vot, ca dînsul, poate el alerga ca mine ? Știți vorba : unde nu-i cap, vai de picioare !

PETRAȘCU

Eu te știam bine cu Păltinaș, moș Ilie !

ROGOJINĂ

Închipuiește-ți, cucoane Costache, că-mi tăgăduiește dreptul la zece fâlcii de pădure.

PETRAȘCU

Vra să-ți ieie pădurea ?

ROGOJINĂ

Ba, nu vra să-mi deie, tot la una iese.

PETRASCU

Aha! Și se vede că ți-ai mai înmulțit procesele cu unul?

ROGOJINA

Ce să fac? Să se zică de mine că-s mișel? Nu știți vorba: mai bine c-un voinic la pagubă, decât c-un mișel la dobândă.

PETRAȘCU

(cătră Buhalof, încet)

Sunt sigur că Păltinaș ți-a trimis răspuns?

BUHALOF

(în taină)

Sst, a fost nepotul său, Leon, să mă vadă, dar m-am făcut bolnav.

PETRAȘCU

(încet)

Nu l-ai primit? *(Tare.)* Nu cunoști pe unul Minea din plasa d-tale, aud că-i un om prè cumsecade?

BUHALOF

Nu-l cunosc... adică... puțin... l-am văzut... *(încet.)* Băiet de treabă... om cinstit... ficior de popă.

PETRAȘCU

(încet)

Voiam să-l pun pe dinsul judecător. Cred că veți vota pe Dumescu la Senat?

BUHALOF

(vrea să-i dea parola cu degetul, dar întâlnind privirea lui Rogojină i-o dă pe la spate)

Sunt al d-voastră, vă dau parola mea.

PETRAȘCU

Sigur?

BUHALOF

(idem)

Să-mi măninc copiii fripți, să n-am parte de Sevastita!

PETRAȘCU

Bine, bine. Minea va fi numit.

BUHALOF

(idem)

Sunt al d-voastră pentru vecii vecilor.

SCENA V

Cei de sus, APRODUL care deschide ușa lui SIMCONOVICI și la alți trei alegători

PETRAȘCU

Poftiți, d-nilor, poftiți!

TOTI

(se închină)

PETRAȘCU

Îmi pare bine că vă văd, domnilor, voiam tocmai să vin pe la d-voastre ca să ne consultăm despre viitoarele alegeri la Senat. Guvernul nu se amestecă; pe cine-or voi d-nii proprietari, pe acela l-or alege.

SIMCONOVICI

De cînd avem fericire să fiți d-voastră prefect, totdeauna județul nostru s-a bucurat de libertate în alegeri.

TOTI

Așa-i, așa-i!

BUHALOF

(*în taină către Petrașcu*)

Psst! Avem cea mai mare libertate!

INTĂIUL ALEGĂTOR

Am dori să cunoaștem și părerea d-voastre, d-nule prefect.

AL DOILEA ALEGĂTOR

Cum îți spune d-voastră, așa vom face.

AL TREILEA ALEGĂTOR

Din cuvântul d-voastre nu ieșim.

ROGOJINĂ

(*în parte*)

Ia să vedem mai întâi, să vedem!

PETRAȘCU

Guvernul nu are candidat. Negreșit el se interesează, dar nu influențează. Din partea d-voastre trebuie să vie propunerea candidatului. D-nule Simconovici, pe cine credeți?

BUHALOF

(*în taină lui Petrașcu*)

L-am văzut iarna trecută intrând în casa lui Pălținaș.
Psst!...

PETRAȘCU

(*asemenea*)

Psst!... (*Tare.*) Ei bine?

SIMCONOVICI

(*nedumerit*)

Apoi dă... știu eu...

PETRAȘCU

(*încet, lui Simconovici*)

Propune pe Dumescu.

SIMCONOVICI

Eu?... Dar.. nu pot.. vai de mine... eu sunt prieten cu...

PETRAȘCU

(*asemene cu energie*)

Propune, dacă vrei să rămînem prieteni.

SIMCONOVICI

(*în parte*)

E în stare să mă nenorocească: am o casă de copii.
(*Tare.*) Ce ziceți, d-lor, despre d-nul Dumescu?

INTĂIUL ALEGĂTOR

(*se uită în ochii prefectului*)

D-nul Dumescu?

AL DOILEA ALEGĂTOR

(*asemenea*)

Cuconul Vasile Dumescu?

AL TREILEA ALEGĂTOR

(*asemenea*)

Prezidentul consiliului județan?

PETRAȘCU

D. Dumescu? E un om foarte respectabil. Ați avut o fericită idee, d-nule Simconovici.

TOȚI ALEGĂTORII

E bun, e bun!

BUHALOF

(*în taină, către Petrașcu*)

Dumescu, bun!

SIMCONOVICI

M-am inspirat de dorința alegătorilor. *(În parte.)* Oare ce-oi spune cucoanei Zoitei? De aici mă duc la Păltinaș.

PETRAȘCU

Am aflat că d-nul Iancu Păltinaș e candidatul opoziției. Îmi pare rău că un om cu poziția d-sale și-a pus în cap să răstoarne guvernul și nu-mi vine a crede că proprietarii cei mari îl vor sprijini.

ÎNȚAIUL ALEGĂTOR

Senatoria nu-i de dînsul!

AL DOILEA ALEGĂTOR

Schimbă prè ușor opiniile sale politice.

AL TREILEA ALEGĂTOR

Nu are destul caracter.

ROGOJINĂ

E un circiogar care caută pricină la toți vecinii.

PETRAȘCU

Împărtășesc și eu părerile d-voastre, d-nilor, și voi vota pentru Dumescu. Aștept de la toți acei cari sprijină guvernul să voteze ca și mine. Ieșind opoziția biruitoare, guvernul ar trebui să se retragă, totul s-ar schimba de sus până jos, în țară ar domni cea mai mare neorînduială, ba poate chiar anarhia!

TOTI

Așa-i, așa-i!

BUHALOF

(în taină, către Petrașcu)

Dacă iese Păltinaș avem anarhie!

PETRAȘCU

Îmi pare bine că avem aceleași simțiri. *(Îa pe Rogojină la o parte, ceilalți alegători se grupează și vorbesc împreună.)* Moș Ilie, degeaba n-ai venit să mă vezi?

ROGOJINĂ

Apoi dă, cucoane Costache, ia, mă gîndeam la pricina mea cu cuconul Iancu pentru pădure.

PETRAȘCU

Ce-ți pot face eu?

ROGOJINĂ

Ia... adică așa gîndeam eu... ca un om prost ce sunt... dacă ați pune o vorbă la precedenta tribunalului... tot parcă aș avè mai multă inimă. Vorba ceea: mai bine să ai a face cu Dumnezeu decît cu sfinții.

ÎNȚAIUL ALEGĂTOR

(câtră al doilea)

Eu unul votez pe față.

AL DOILEA ALEGĂTOR

Toți trebuie să votăm pe față.

PETRAȘCU

Moș Ilie, eu nu mă pot amesteca în trebi judecătorești.

ROGOJINĂ

Credeți că n-am dreptate?

PETRAȘCU

Ba sunt sigur că dacă aș fi judecător ai cîștiga d-ta, dar ca prefect nu-i treaba mea.

ROGOJINĂ

(în parte)

Iaca! Iaca! *(Tare.)* Adică vodă vrea și Hîncu ba!

PETRAȘCU

N-am ce-ți face. *(Se amestecă printre alegători.)*

ROGOJINA

Bine, întrebarea nu-i greșală. *(În parte.)* Dacă-i vorba pe aceea, mai degrabă mă împac cu Păltinaș; dar și despre alergătură la alegeri, șterge-te pe guriță! Drumul pe la noi e votat, ce-mi mai pasă!

PETRAȘCU

Da, d-lor, vom vota pe față!

SIMCONOVICI

Noi avem curajul opiniilor noastre *(În parte, cu gri-jă.)* Oare ce să fac? *(Alegătorii își iau pălăriile.)*

PETRAȘCU

Vă duceți? Vă mulțumesc, domnilor, ieșim împreună. *(La ușă.)* Poftim, d-lor... ba nu... d-voastră întâi, vă rog, d-nule Buhalof, aice sunt la mine acasă. *(În alegătorii, apoi Rogojină.)* Nu vii, cucoane Gavrilaş? *(Iese.)*

SIMCONOVICI

(uitându-se dacă au ieșit toți)

S-au dus? Nu voiam să mă vadă cineva din casa lui Păltinaș că am ieșit odată cu dinșii. Tare se mai zborșise la mine; ce era să fac? Bree! *(Iese.)*

SCENA VI

Decorul se schimbă. Cabinetul lui DUDULEA

DUDULEA

(intrând prin ușa din fund)

Mi-a trântit refuzul în obraz fără cea mai mică cruțare... Dar lasă, lasă, ne-om vorbi noi, am să-mi răzbun! Dar să-mi regulez mai întâi hărțile. *(Se duce la birou și caută hărțile.)* Cererea pentru punerea sub interdicție

a lui Antonovici... bun; îl vom pune la cale, trebuie să mai aibă și nepoții ceva venituri. *(Pune hărțile la o parte și ia alta.)* Vânzarea moșiei minorilor Iordănescu. Pentru aceasta am nevoie de avizul a trei jurisperși. Toate cheltuielile sunt pe sama mea și nici un coleg n-are să-mi deie un aviz favorabil fără plată. Rău! Am să iau trei din cei mai calici: cite zece galbeni de cap! Am să propun lui Hîncea, Brazdă și Postescu. Chiar am să le scriu. *(În hărțile și scrie.)*

SCENA VII

Cei de sus, IȚIC SIN ȘLOIM

IȚIC SIN ȘLOIM

(la ușă)

Chicone Panaite..

DUDULEA

(ridicînd capul)

Cine-i acolo?

IȚIC

Eu, Ițic sin Șloim, samsar.

DUDULEA

Pus-ai un franc în cutia de la ușă?

IȚIC

Am un perșes..

DUDULEA

Nu știi că nu intră nimeni la mine fără ca să puie mai întâi un franc în cutie? Pune și apoi vorbește!

IȚIC

Iaca pun! *(Pune.)* Am un perșes chirecțional pentru abis de incrediri și escricherii..

DUDULEA

N-am vreme azi, vino mîni dimineață la nouă ceasuri (*In parte.*) Un fleac corecțional : cinci-șase galbeni.

IȚIC

Dar mîne nu trebuie să mai pun alt franc ?

DUDULEA

Vom vedè. Mini la nouă. (*Ițic iese.*) Cu francul din cutie ce depune oricine vine îmi țin bucătăria.

SCENA VIII

ROGOJINĂ, DUDULEA

ROGOJINĂ

Buna vreme, cucoane Panaite.

DUDULEA

Pune un franc în cutia de la ușă. (*In parte.*) Mare minune, Rogojină la mine. (*Se scoală.*)

ROGOJINĂ

Se vede că aici e treaba pe disc, ca la biserică. (*Pune.*)

DUDULEA

Obiceiul casei. (*In parte.*) Dac-oi găsi un gologan de cinci bani în cutie, șiretul de moșneag l-a pus ! (*Tare.*) Ai vrun proces, d-nule Rogojină ?

ROGOJINĂ

Apoi fiecare știe unde-l strînge ciubota. Am proces și aș vrea să n-am.

DUDULEA

Cu cine ?

ROGOJINĂ

Apoi nu știi ? D-ta îmi ești dușmanul.

686

DUDULEA

Nu cumva pricina celor zece fâlci de pădure cu Iancu Păltinaș ?

ROGOJINĂ

Ai pus mina pe bubă.

DUDULEA

Am văzut documentele și îți spun în cunoștință, moș Ilie, că n-ai să iei nici o uscătură din pădure.

ROGOJINĂ

Apoi d-ta cum ai să zici altfel ? Dar gîndeam că poate ți se urăște și d-tale de la o vreme cu judecățile ! Tot e bine să împaci pe ici, pe colo cîte una ; doar creștini suntem !

DUDULEA

De astă-dată vezi că nu prè ai cum s-o scoți la capăt și dorești să-ți vin în ajutor.

ROGOJINĂ

Parcă-mi cetești în gînd. Apoi dacă ai învățat carte, așa-i.

DUDULEA

Nu ți-ai găsit omul, moș Ilie. (*In parte.*) Mi-am luat măsurile de mai nainte. De se judecă Păltinaș ori de se împacă, am stipulat același onorar. Dacă aș pute șterpeli ceva și de la răzeș, îi împac !

ROGOJINĂ

Adică dacă ai curma gilceava prin o invoială, păcat ar fi ?

DUDULEA

O împăcare aici are să fie grea, foarte grea, doar să mă pun pe atita cu tot dinadinsul.

687

ROGOJINĂ

Dacă mi-ar da măcar patru fălci, tocmai mi-aş rotunji moşioara.

DUDULEA

Greu, foarte greu, de tot greu. Păltinaş e un îndărătnic cum n-am mai văzut, şi e bine încredinţat că are dreptate.

ROGOJINĂ

Adică greu ți-ar veni să-i spui d-ta... că poate perde... că sunt multe cheltuieli de judecată... că portăreii pot să-i calce casa... ştiu eu?... dă! d-ta te pricepi... ş-apoi degeaba cine lucrează? Poate că nu-i zice ba când ți-ar trimite cineva vreo patru stinjeni de lemne... colea pline, cite de opt palme, lemne uscate... bune...

DUDULEA

Eu ard zece stinjeni pe iarnă... nici o palmă mai puţin.

ROGOJINĂ

Fie şi opt... dă-mi mina, cucoane Panaite.

DUDULEA

Am zis : zece.

ROGOJINĂ

Ş-aşa fie! Într-un ceas bun!

DUDULEA

Noroc să dea Dumnezeu! Acum du-te, căci aştept pe Păltinaş şi nu trebuie să te vadă la mine; vino săptămîna viitoare.

ROGOJINĂ

Mă duc, mă duc. Mini dimineată cînd te-i scula ai să vezi opt cară de lemne în curte. Să le arzi sănătos! (*Iese.*)

SCENA IX

DUDULEA, apoi ANTIŢA şi NECULAI CAŞCALONI

DUDULEA

Trebuia să-i cer doisprezece stinjeni, prea m-am grăbit. Mai cu samă cu tâlharul ist de răzăş trebuia să mă țin țeapăn. O para frîntă n-am cîştigat pîn-acum de la dînsul, deşi a umplut jumătate din arhiva tribunalului numai cu dosarele lui. Dar așa sunt eu, neinteresat! Cine vine? (*Intră cucoana Antița şi N. Caşcaloni.*) Puneți cite un franc... A! D-voastre sunteți, cucoană Aniță, d-voastre, cucoane Neculai? Vreun proces, desigur?

CAŞCALONI

Ba nu, data asta nu-i proces.

ANTIŢA

O altă treabă ne aduce la d-voastră.

DUDULEA

(*arătîndu-le scaune*)

Poftiți, poftiți.

(*Antița şi Caşcaloni se aşază.*)

CAŞCALONI

Ce mai e nou, cucoane Panaite? Alegeri la Senat, ha?

DUDULEA

(*în parte*)

Pii! Caşcaloni votează în colegiul întâi, uitasem de tot. Am să-l apuc. (*Tare.*) Aşa, alegeri, cucoane Neculai. Acum să vedem dacă suntem un popor liber!

ANTIŢA

Mă mir cum te mai gîndești la aceasta, cumnate, cînd abia ți s-a născut al şeptele copil. (*Cătră Dudulea.*) Dar așa-i cumnatul, totdeauna gîndește întâi la alții şi apoi la sine.

DUDULEA

Cum credeți, cucoane Neculai? N-a venit oare vremea să ne scuturăm de guvernul actual care risipește finanțele, demoralizează conștiința publică, ruinează țara, falsifică expresia națiunii!...

CAȘCALONI

Apoi dă...

ANTIȚA

Am auzit că cuconu Iancu Păltinaș s-a pus la colegiul întâi. Oare va ieși?

DUDULEA

Ce om, Păltinaș! Plin de virtute, patriot, priceput, făcător de bine. Ar trebui ca alegătorii să-l voteze fără a mai sta pe gânduri. Nu mă îndoiesc că și d-voastră îi veți da votul.

CAȘCALONI

Am auzit că și Dumescu stăruie să fie ales.

ANTIȚA

Așa, am auzit și eu de Dumescu.

DUDULEA

Votați pentru Păltinaș, cucoane Neculai, votați, veți face un bine patriei!

CAȘCALONI

Apoi... văzînd și făcînd...

ANTIȚA

Oare te-ai pute duce la vot, cumnate, trebuie să te gîndești și la botezul copilului.

CAȘCALONI

Apoi, dacă pîn-atunci voi găsi un cumătru!...

ANTIȚA

Doamne, cumnate, la ce mă gîndesc? Oare cuconu Iancu n-ar primi să fie naș copilului?

CAȘCALONI

Apoi... dacă...

DUDULEA

(în parte)

Ce prost sunt! A venit la mine ca să-mi propuie o tocmală: unul să boteze, altul să voteze. (Tare.) Cucoană Antiță, îmi dați voie să vorbesc eu cu cuconu Iancu? (Încet, lui Cașcaloni.) Dacă primește a fi naș copilului îi dai votul?

CAȘCALONI

(încet, lui Dudulea)

Apoi... dacă ne-om încumetri, cum să nu-l votez?

ANTIȚA

Eu totdeauna am fost pentru cuconul Iancu... trebuie să-l votezi și d-ta, cumnate.

SCENA X

Cei de sus, ZOIȚA

ZOIȚA

(intrînd)

N-am mai avut răbdare. Cum merg trebile, d-nule Dudulea? (Salută din cap pe Antița și Cașcaloni.)

DUDULEA

Ce onoare pentru mine, cucoană Zoiță! Nu cunoașteți? Vă prezentez pe d-nul Cașcaloni, (apăsînd) alegător în colegiul întâi de senatori.

ZOIȚA

(în parte)

Alegător!... (Tare.) Îmi pare bine, cucoane Neculai; de mult doream să fac cunoștința d-voastre. Cucoana-i bine.. copilașii?... Cucoana Antița îmi spunea mai dăunăzi că vi s-a mai îmbogățit casa... e sănătos mititelul? (Incet, lui Dudulea.) Cum votează Cașcaloni?

DUDULEA

(incet, către Zoița)

Caută un cumătru; dacă cuconu Iancu îi botează, e al nostru.

ZOIȚA

(către Dudulea)

Cum să boteze unui om pe care nici nu-l cunoaște?

DUDULEA

(asemenea)

Asta-i condiția votului.

ZOIȚA

(asemenea)

Va boteza. (Tare.) Așa de rar vii acum pe la noi, cucoană Antiță.

ANTIȚA

Vă rog să mă iertați, cucoană Zoiță... gospodăria...

ZOIȚA

Doamne! La ce mă gândesc? Cucoane Neculai, am să te rog să-mi dai voie să-ți botez eu sau, mai bine, fiu-meu Iancu. Am să te rog. (Către Antița.) Las' c-am să te fac să vii mai des să mă vezi.

ANTIȚA

Ce cinste pentru sora mea!... (În parte.) De n-a prins stărostia, a prins votul.

CAȘCALONI

Sărut mîna, cuconiță... nu știu cum să vă mulțamesc!

ANTIȚA

Am auzit că toți vor senator pe cuconu Iancu.

CAȘCALONI

De la început am gîndit la d-nealui. Dacă d-nealui se alege, apoi știu că va merge bine în țară.

ZOIȚA

Iancu nu prè vrea, nu știu dacă va primi.

DUDULEA

Noi îl vom sili să primească, țara îl va sili!

CAȘCALONI

Da, da, trebuie să-l silim!

ANTIȚA

Ca cuconul Iancu nu-i altul așa de bun.

ZOIȚA

Mine chiar va veni Iancu să vă vadă.

CAȘCALONI

De ce să se supere? Voi veni eu, dacă-mi dați voie. (Ies amîndoi, Dudulea îi duce pînă la ușă.)

SCENA XI

ZOIȚA, DUDULEA

ZOIȚA

Mi s-a spus de cineva, d-nule Dudulea, că te-a văzut la prefectură. Ce-ai căutat acolo?

DUDULEA

(in parte)

A și aflat baba. (Tare.) Am fost în adevăr, mă rugase Petrașcu să trec pe acolo.

ZOȚA

Te-a rugat ispravnicul... și d-ta te-ai dus!

DUDULEA

Cunoscînd influența mea, prefectul voia să mă cîștîge, propunîndu-mi postul de avocat public. Închipuiți-vă cît am fost de indignat!

ZOȚA

Asta-i silnicie, demoralizație!

DUDULEA

Dar i-am dat bani pe miere. I-a trece altă dată gustul să-mi facă propuneri de aceste.

ZOȚA

Trebui să scrii aceste prin gazetă ca să știe lumea.

DUDULEA

Lăsați pe mine, are să fie mulțămît. Dacă l-ați fi văzut ce obraz făcea cînd i-am spus: D-nule prefect, eu nu-mi jertfesc convingerile mele pentru un mizerabil interes material. Patria stă la mine mai presus de mica mea persoană. Poate că în partidul d-voastre sunt oameni care-și vînd opiniunile, dar în partidul meu sunt numai de cei ce doresc binele națiunii. Noi avem aspirații mai nobile.

ZOȚA

Bine i-ai spus. Cum ți s-a părut Petrașcu? Are încredere că va izbuti?

DUDULEA

E prăpădit, pirlit! Candidatura lui cuconu Iancu i-a căzut în cap ca o ghiulea!

SCENA XII

Cei de sus, PĂLTINAȘ

PĂLTINAȘ

(intrînd răpede)

Ei, cum stăm?

DUDULEA

Bine, foarte bine!

ZOȚA

Zice că Petrașcu e prăpădit!

PĂLTINAȘ

Eu mă îngrijesc grozav.

DUDULEA

Habar să n-aveți; treaba are să meargă strună.

ZOȚA

Avem și votul lui Cașcaloni.

PĂLTINAȘ

A lui Cașcaloni? Nu-l cunosc, știu eu...

ZOȚA

I-am făgăduit că-i botezi tu un copil și te votează.

PĂLTINAȘ

Voi boteza.

DUDULEA

Chiar acum a ieșit de-aici. Dar avem mai mult încă, avem pe Rogojină.

ZOȚA

Pe bătăranul de răzeș?

PĂLTINAȘ

Pe dușmanul meu, cu care sunt în proces ?

DUDULEA

Dîndu-i patru fălci de pădure în loc de zece, îl împăcăm și ține cu noi până la moarte.

PĂLTINAȘ

Să-i dau de bunăvoie, cînd n-are nici o dreptate ?

DUDULEA

Hm !... Lucrurile nu sunt tocmai așa de limpezi cum le credeam... mi se pare că măsurătoarea a fost cam greșită. Cine știe dacă n-ar ieși mai mult de zece fălci cînd s-ar face o cercetare la fața locului... mai sunt cheltuieli de proces... taxe... timbru... apoi judecătorii... cine știe ? Azi sunteți în opoziție...

PĂLTINAȘ

Rogojină n-are vot în colegiul întâi.

DUDULEA

Dar are multă influență și aleargă și stăruie... chiar mi-a făgăduit.

ZOIȚA

Aleargă pentru noi ? Împacă-te, Iancule, și dă-i patru fălci de pădure !

PĂLTINAȘ

Fie. Să faci hîrțile, d-nule Dudulea.

SCENA XIII

Cei de sus, TEOVEANU

LEON

(intrînd)

Vine Mirtescu. Te-a căutat pe-acasă, moșule, și aflînd că ești aici a apucat încoace.

PĂLTINAȘ

Mirtescu votează în colegiul întâi.

DUDULEA

E cel mai bun prieten al prefectului. Omul acela nu-mi e drag. De cînd e, n-au avut nici un proces. Aud o trăsură, trebuie să fie el !

ZOIȚA

N-ar trebui să ne vadă aici.

DUDULEA

Să intrăm alături în salon și să lăsăm pe cuconu Iancu singur.

LEON

Poate că vine să te sfătuiască să-ți retragi candidatura.

ZOIȚA

Dac-a vorbi așa, întoarce-i spatele ! *(Zoița, Dudulea și Leon ies pe o ușă laterală.)*

SCENA XIV

IANCU (PĂLTINAȘ (primblîndu-se prin casă), MIRTESCU

MIRTESCU

(intrînd)

Îmi pare bine că vă găsesc, cucoane Iancule. V-am căutat pe-acasă.

PĂLTINAȘ

Și mie îmi pare bine că te văd, iubite prietene, mă găsești plin de grijă !

MIRTESCU

Pentru că ați căutat-o singur, cucoane Iancule.

PĂLTINAȘ

Eu nu am căutat-o, Petrașcu m-a vîrit într-însa.

MIRTESCU

Nu-i Petrașcu de vină.

PĂLTINAȘ

D-ta îmi vorbești? N-ai văzut cum s-a purtat cu mine, cu noi amîndoi? Un dușman ar fi avut mai multă considerație. A incuviințat planul razeșilor și a dat cu piciorul în proprietarii mari.

MIRTESCU

Și eu aș avea cuvînt să fiu nemulțămît, dacă nu m-aș fi încredințat că șoseaua, așa precum o propusesem noi, nu este cu puțință. Dar oricum să fie, trebuie pentru aceasta să-l părăsim?

PĂLTINAȘ

El a îndemnat pe Rogojină să-mi facă proces pentru pădure, încît am fost silit să mă împac cu paguba mea.

MIRTESCU

Să nu credeți, cucoane Iancule. Petrașcu nu-i în stare să facă asemenea intrigi.

PĂLTINAȘ

A fost destui ani de zile prefect, mai vie și alții.

MIRTESCU

Și d-voastră vorbiți așa?

PĂLTINAȘ

Mi-am pus candidatura la Senat în opoziție.

MIRTESCU

N-ați făcut bine, cucoane Iancule, dați-mi voie să vă spun.

PĂLTINAȘ

N-am făcut bine?

MIRTESCU

Vă dau un sfat de prieten, de prietenul cel mai sincer. Retrageți-vă candidatura.

PĂLTINAȘ

Azi am întîlnit pe Petrașcu pe uliță și și-a întors capul, făcîndu-se că nici mă vede.

MIRTESCU

Poate nu v-a văzut. Pentru ce atîta ură?

PĂLTINAȘ

Destul l-am sprijinit. Nu vreau să mai sufăr să-și mai bată joc de mine.

MIRTESCU

Să zicem că aveți dreptate; bine este să părăsim convingerile noastre pentru nemulțămiri private?... Această-i nenorocirea țării noastre... Voiți să faceți și d-voastră ca cei mulți?

PĂLTINAȘ

N-am zis că vreau să părăsesc ideile mele...

MIRTESCU

Voiți să răsturnați astăzi ceea ce ați sprijinit ieri? Nu vedeți că sub nume de principii generale se urmează tot aceeași cale, cu alți oameni, poate mai răi. Întreaga temelie a statului se zguduie pentru ambiția cîtorva și fără ca țara să aibă cel mai mic folos din aceste vecinice schimbări.

PĂLTINAȘ

S-avem stabilitate în rău?

MIRTESCU

Cucoane Iancule, retrageți-vă... sunt mai mult decît un prieten pentru d-voastră. Cea mai de aproape rudă nu stimează și iubește familia d-voastre ca mine...

PĂLTINAȘ

Te cred, prietene, dar acum e târziu.

MIRTESCU

Am să vin cu Petrașcu la d-voastră. El v-a încredințat singur că v-ați înșălat asupra purtării sale.

PĂLTINAȘ

Petrașcu ar veni la mine ?...

SCENA XV

Cei de sus, ZOIȚA, TEOVEANU, DUDULEA

ZOIȚA

(intrînd răpede)

D-nule Mirtescu, vă mulțămim pentru sfaturi ; vă rog să credeți că fiul meu nu-i o morișcă care merge după cum bate vîntul.

MIRTESCU

Cucoană Zoiță !...

ZOIȚA

Fiul meu nu-și schimbă părerile pe fiecare ceas.

DUDULEA

Țara e sătulă de abuzurile ce se comit astăzi la guvern. Țara e setoasă de dreptate, de drepturile sale constituționale.

MIRTESCU

D-nule Dudulea, vă rog... cuvinte de aceste...

LEON

Moșul meu e aclamat de tot județul. *(Incet Zoiței.)* Să nu-l slăbești !

ZOIȚA

Nu este de demnitatea fiului meu să se retragă. Numele familiei e în joc. Familia noastră nu s-a ridicat de jos de ieri, de-alaltăieri, ea are tradițiile sale.

MIRTESCU

Cucoană Zoiță...

ZOIȚA

Vei ști, d-nule, că Iancu are caracter.

MIRTESCU

Cucoane Iancule, vă rog...

ZOIȚA

Pentru ce taci, Iancule, răspunde cum se cuvine la solia prefectului.

PĂLTINAȘ

A ! D-ta vii din partea prefectului !

MIRTESCU

Credeți că am venit ca un adevărat prieten.

ZOIȚA

Mai este vorbă ? Dar răspunde astăzi. Iancule, căci se vede că d-nealui nu te cunoaște bine.

PĂLTINAȘ

(cătră Mirtescu)

Acum e prea târziu, n-am ce face, cucoane Andrei.

LEON

Bravo, moșule !

DUDULEA

Ați vorbit ca un adevărat patriot.

MIRTESCU

Îmi pare foarte rău.

ZOIȚA

Cred și eu că-ți pare rău.

MIRTESCU

Nu stăruiesc mai mult, mă credeți însă că eu vă voi rămâne de-a pururea devotat.

ZOIȚA

Suntem foarte măguliți.

(*Mirtescu iese.*)

SCENA XVI

Cei de sus, afară de MIRTESCU

ZOIȚA

Auzi, intrigantul!

PĂLTINAȘ

Nu-i intrigant, așa sunt părerile lui. Spun drept că m-a cam cutremurat; dar ai dreptate, mamă, a da acum înapoi ar fi o slăbiciune neiertată!

LEON

O rușine!

DUDULEA

Ce-ar fi zis națiunea?

ZOIȚA

Acum, mai mult decât oricând, trebuie să ne ținem. Dacă nu i-ar fi frică prefectului, ți-ar fi trimis vorbă?

DUDULEA

Prefectul tremură ca frunza.

PĂLTINAȘ

Ia să vedem, cum stăm?

DUDULEA

Să cercetăm încă o dată lista. S-o puricăm, cum s-ar zice. (*Dudulea și Leon duc o masă în mijlocul casei. Toți se grupează împrejur. Dudulea întinde o listă.*) Sunt peste tot patruzeci și doi votanți, din care doi absenți, trei bolnavi și unul care nu vine niciodată.

LEON

Rest : treizeci și șase.

DUDULEA

Majoritatea-i de nouăsprezece. Am împărțit alegătorii în trei categorii : în siguri, probabili și posibili. Siguri sunt zece.

PĂLTINAȘ

Puțini!

DUDULEA

Probabili doisprezece, posibili opt. Dacă din cei probabili votează opt, avem optsprezece; din posibili să punem jumătate, adică patru, fac douăzeci și doi. Avem mai multe decât ne trebuie.

PĂLTINAȘ

Ia să vedem (*Se uită pe listă*): unu, doi, trei, patru, cinci... cum e Buhalof?

LEON

Bun, am fost la dînsul. (*În parte.*) Nu m-a primit, s-a făcut bolnav.

ZOIȚA

Cum e Samsoniu?

PĂLTINAȘ

Rău, mi se pare, are un nepot la tribunal.

DUDULEA

Se ține de Rogojină, ni-l aduce el.

Bun.

ZOÎȚA

Cașcaloni nouă.

PĂLTINAȘ

Simconovici zece.

ZOÎȚA

Cei însemnați cu cruce sunt toți buni ?

PĂLTINAȘ

Sfinți !

DUDULEA

Atunci avem majoritatea.

ZOÎȚA

LEON
(*în parte*)

Atîta rău !

DUDULEA

Iată programa mea. Mine ne împărțim și facem vizite prin oraș care încotro, marți și miercuri pe la moșii, joi botezul, vineri întrunire electorală.

ZOÎȚA

Mai bine sîmbătă.

DUDULEA

Fie, sîmbătă. Duminică sara petrecere, muzică, joc la Păltinești ; luni, alegerea.

ZOÎȚA

Prea bine.

LEON
(*la urechea lui Păltinaș, luîndu-l la o parte*)

Ți-am spus că Jubor cere o sută de galbeni pentru vot, dragă Doamne împrumut !

PĂLTINAȘ

Să te duci tu la dînsul cu banii, mie nu-mi dă mîna.

LEON

M-oi duce. Mai trebuie vreo zece galbeni pentru trăsură.

PĂLTINAȘ

Ți-i dau.

LEON
(*în parte*)

Deocamdată mă aleg cu aceasta, pe urmă vom vedea.

DUDULEA
(*care tot se uită pe listă*)

Eu spun drept că am oarecare îndoială de Simconovici.

ZOÎȚA

Vai de mine ! Răspund eu de dînsul. A fost de casa bărbatu-meu, Dumnezeu să-l ierte !

PĂLTINAȘ

Dar ce facem la întrunirea electorală ?

DUDULEA

Trebuie să espunem alegătorilor programa noastră politică.

PĂLTINAȘ

Care programă ?

DUDULEA

Cum, care programă ? Programa. Se poate fără programă ?

PĂLTINAȘ

Adică... ce fel ?

DUDULEA

Că toate programele. Vom vorbi despre îmbunătățirea finanțelor, îndreptarea abuzurilor în justiție și administrație, descentralizare, înmulțirea școalelor... vom condamna sistema înfriurii alegerilor... cea mai mare plagă.

PĂLTINAȘ

Vezi că... eu nu mă prea... are să-mi vie greu.

DUDULEA

Cuvîntul oficial am să-l fac eu, cînd vă voi propune candidatura.

ZOIȚA

Dar astăzi știe toată lumea că s-a pus Iancu.

DUDULEA

Nu face nimic. Tot trebuie să vie ca din partea lor.

ZOIȚA

Ce ai să spui în cuvîntul d-tale ?

DUDULEA

Am să le spun... Puneți-vă d-voastră în partea ceea. *(Ridică masa, toți patru șed pe scaune în dreapta. Dudulea în picioare în stînga sprijinindu-se pe spatele unui scaun.)*

LEON

D-nul orator are cuvîntul.

DUDULEA

(gesticulînd)

Hm ! Hm ! D-nilor alegători ! Hm, hm ! A sosit momentul ca țara în suveranitatea ei să se pronunțe asupra destinului său. Momentul este solemn ! Să ne gîndim cu maturitate înainte de a hotărî. De la votul d-voastre va atîrna menținerea sau căderea patriei noastre.

ZOIȚA

Minunat ! Minunat !

DUDULEA

Finanțele sunt ruinate prin delapidările guvernului actual, școalele zac în ruină, administrația e coruptă, căci cei de sus sunt corupți.

LEON

Nu uita nepotismul, favoritismul.

DUDULEA

Nepotismul, favoritismul au ajuns la culme. Să primim în jurul nostru. Ce vedem ? Ruine și iar ruine ; oameni îmbătrîniți în rele, deprinși de la părinți să trăiască din budgetul statului, au năpădit ca locustele peste biata țară. Nașterea își însușește drepturi, iar meritul, care este adevărata și singura nobleță, zace uitat, pîngărit, tăvălit în noroi...

ZOIȚA

Lasă boierii la o parte !

DUDULEA

Bine. — Ce să vă spun ? În politica esterieară — umilință, înlăuntru — jaf și abuz, țara este la marginea peirii... noroc însă că avem un bărbat care ne poate scăpa dacă va avè nobilul și dezinteresatul d-voastre concurs... un bărbat care...

LEON

Bine.

ZOIȚA

Prea bine.

DUDULEA

(cu emoție prefăcută)

Un bărbat care fără cel mai mic interes este gata să se jertfească pentru țară, care a zis totdeauna, care zice

și acum : să pier eu, dar țara să fie salvată !

ZOIȚA și LEON
(aplaudînd)

Bravo, bravo !

DUDULEA

Îl cunoașteți pe acest bărbat, nu am nevoie să vi-l numesc. El va îndrepta finanțele, va face ca pensiile să fie plătite la vreme, ce zic ? să fie mărite ; școalele se vor înmulți, administrația va fi bună și toți cetățenii vor fi mulțumiți. Chiar natura va ține cu dînsul, căci ea ține cu cei drepți. Ploile vor înlocui seceta, mana va fi generală în toată țara !...

ZOIȚA și LEON
(aplaudînd)

Minunat ! (Se scoală.)

LEON

Nu se poate mai bine... ce talent oratoric !

PĂLTINAȘ

M-ai emoționat și pe mine.

DUDULEA

Vă mai e frică să cădeți ?

PĂLTINAȘ

Am prins la inimă.

LEON

Eu sunt mai mult decît sigur.

DUDULEA

Eu nu m-am îndoit niciodată ! Dar trebuie lucrat...
lucrat...

LEON

(în parte)

Ce-ți dreghe voi, oi strica eu.

DUDULEA

Eu trimit chiar astăzi un articol fulgerător la jurnalul opoziției *Salvarea Patriei*.

LEON

Eu mă răped pe la moșii.

ZOIȚA

Eu mă duc prin țîrg să cumpăr pentru botez și în vremea aceea fac o vizită cucoanei Antiței.

DUDULEA

La întrunirea electorală ne revedem.

TOȚI

La lucru, la lucru ! (Se împrăstie în toate părțile.)

(CORTINA CADE.)

ACTUL III

La Păltinești, salon de vară cu trei uși deschise în fund, care dau pe o grădină întinsă, bine văzută.

SCENA I

DUDULEA, ROGOJINĂ, PĂLTINAȘ, LEON (intră cîte doi și se opresc în fața scenii)

PĂLTINAȘ

Vra să zică ne-am împăcat, moș Ilie? De-acum să trăim în pace ca buni vecini.

ROGOJINA

Și noroc să dea Dumnezeu! Dar n-am făcut încă hăr-tia între noi...

DUDULEA

Am avut foarte multă treabă zilele acestea și nu m-am gândit. Chiar astăzi am s-o aștern.

ROGOJINA

Și noi om și iscăli-o. *(Încet, lui Dudulea.)* N-o face tocmai așa limpede, mai lasă vro portiță deschisă.

DUDULEA

(asemenea)

Bine, bine, ne-om înțelege.

LEON

Muzicanții au și venit.

PĂLTINAȘ

Nu-i așa că rămii și d-ta, moș Ilie?

ROGOJINA

Bucuros, cucoane Iancule. Ia, m-oi ține și eu prin col-turi. Voi bea și eu un pahar aldămaș.

DUDULEA

Spus-ai lui Samsoniu să vie, cum te-am rugat?

ROGOJINA

Ori a veni, ori n-a veni, tot una-i; răspund eu de dînsul.

PĂLTINAȘ

Bine. Mă duc să priveghez dacă sunt toate puse la cale.

ROGOJINA

Păn-atunci ai pute face hirtia, cucoane Panaite.

PĂLTINAȘ

În cabinetul meu vei ave liniște.

DUDULEA

Iaca merg. *(În parte.)* Îmi scoate sufletul răzeșul!
(Păltinaș iese de o parte, Dudulea și Rogojină de alta.)

SCENA II

LEON

(singur)

Dacă toate voturile ar fi ca cele ce i-am adunat eu, apoi Dumescu nici nu mai are nevoie de stăruință, ele iesă de la sine. Atît ar mai fi trebuit, să lucrez singur în contra interesului meu! *(Se primblă prin casă.)* Căzînd moșu-meu, el nu mai merge la București și pretendenții ce s-ar fi putut ivi în capitală dispar din gîndurile tutu-ror; baba, dispusă de pe acum, mă sprijină pe mine cu toate puterile. Avînd pe bătrîna, am și pe moșu. Păn-aici e bine, dar încolo? Fata nu mă vrea, ea dorește pe Mir-tescu. Chiar acum se plimbă împreună călări și baba, cu gîndul la alegeri, habar n-are! Hm... prin fată nu-mi ajung scopul!... Am apucat-o și din cale-afară răpede... m-am purtat ca un începător!... Din toți, Aspasia singură o poate întoarce, ea are o influență hotărîtoare asupra ei... De am pe Aspasia, am și pe fată. Dar aici e greul. Ce e de făcut? *(Stă pe gînduri și apoi se scoală.)* Oare să nu cerc... Aspasia nu poate fi fericită cu bărbatul ei. Iancu, slab precum este, ascultă mai mult de mamă decît de fe-meie: baba domnește în casă! Aspasia trebuie să fie amărîtă de nemulțumire și necaz. Poate că vrea să-și răz-bune de bărbatul ei... mai știi?... Nu va fi doar o sfințită!... Dacă izbutesc... să pun mîna pe dînsa, ea trebuie să as-culte de poruncile mele... Hm!... Să încerc mijlocul a-cesta?... Riscată treabă!... Dar nu-mi rămîne alt chip. Acum să te văd, Leone! Pe cînd aveam avere și zvîrleam

aurul cu pumnul, cu multe am scos-o în capăt. De ce n-ar merge și acum ?

SCENA III

ZOÎȚA, LEON

ZOÎȚA

Te căutam. Azi încă nu mi-ai făcut raportul.

LEON

Nimica nou, lucrurile merg bine. La care ușă am bătut mi s-a deschis.

ZOÎȚA

Jubor a luat suma de bani ?

LEON

Numărat și primit.

ZOÎȚA

O, dac-aș vedea alegerea ieșită după gândul meu !

LEON

Alegere, alegere, numai de asta vorbești, parcă într-însa s-a concentrat acum totul.

ZOÎȚA

Așa sunt eu când îmi pun ceva în gând, trebuie să izbutesc !

LEON

Știu că ești așa... dar pe de altă parte nu trebuie să pierdem din vedere și alte lucruri însemnate ce se petrec în jurul nostru.

ZOÎȚA

(răpede)

Ai aflat vreo nouă ispravă de-a prefectului ?

LEON

Nu, nu. Doamne, mătușică, dar nu vezi ce se petrece ? Din toți mi-a rămas ochi numai mie ?

ZOÎȚA

Ce vrei să spui ?

LEON

Nu știi că verișoara Zulnia aleargă călare pe cimpuri cu calul lui Mirtescu ?

ZOÎȚA

Hm... nici nu știam.

LEON

Întimplarea va aduce ca și Mirtescu să se primble pe aceeași vreme... și tot din întâmplare... se vor întâlni... parcă-i văd cum urmează primblarea împreună... jocheul rămâne cine știe unde... i se pierde chiar urma prin pădure... Înțelegi...

ZOÎȚA

D-apoi bine, omul acela e un rău cum n-are nume !

LEON

Când gândesc că Aspasia dă voie verișoarei să facă toate aceste, nu știu ce să mai zic. Aspasia a mai poftit pe Mirtescu pe astăzi, desigur fără știrea d-tale !

ZOÎȚA

Eu am stăruit anume să nu-l poftescă. Aspasia nu se poartă cum trebuie.

LEON

Mirtescu are să-și închipuiască că familia aleargă după dînsul.

ZOÎȚA

Hm... trebuie să plecăm mai degrabă cu toții la București, să despărțim copila de dînsul.

LEON
(*suspînînd*)

Ah!

ZOÎȚA

Ce ai, de ce ești trist?

LEON

(*aruncîndu-se pe un scaun și ascunzîndu-și fața în mîni*)

Să plecați cu toții... și eu... să rămîn!

ZOÎȚA

Ce este, ce ai?

LEON
(*cu capul ascuns*)

Despărțînd pe Zulnia de Mirtescu, o despărțiți și de mine!

ZOÎȚA

Ce văd? Dar eu nu știam că tu...

LEON

Cine se uită la mine? Eu, un risipitor... un desfrînat care mi-am pierdut averea!...

ZOÎȚA

Ei bine, aceasta s-a mai întîmplat și altora care au căzut în mîni rele în tinerețe, nu trebuie să desperezi, tu ești din viță nobilă... aceasta nu ți se poate lua.

LEON

Nimene nu știe că eu aici (*se scoală*) am o inimă care bate, care simte.

ZOÎȚA
(*în parte*)

E amorezat sărmanul băiet! Doamne, Doamne! (*Tare.*) Liniștește-te, nepoțele.

LEON

Cum să mă liniștesc? Toți se leapădă de mine ca de un om pierdut. (*Mai încet.*) Numai ea nu, pîn-acum!

ZOÎȚA

Ea nu?

LEON

Dar văzînd că părinții mă resping, și ea cu vremea n-a mai țînere la mine... o aruncă toți în brațele celui... o biată copilă nevinovată!...

ZOÎȚA

Nimene nu face aceasta, lasă, nepoțele...

LEON
(*sărutîndu-i mînile*)

Numai d-ta, mătușică, mă mai poți scăpa. D-ta știi cît te iubesc, cît te venerez! (*Îi sărută mînile.*) Dacă o luați la București, se va înfățișa altul — ea mă va uita!

ZOÎȚA

Ei lasă, doar nu vom sta cu anii în capitală; se vor îndrepta lucrurile, așa nădăjduiesc.

LEON

Făgăduiește-mi că mă vei sprijini și voi fi fiul d-tale cel mai iubitor!

ZOÎȚA
(*în parte*)

Bietul băiet! (*Tare.*) Liniștește-te și aibi încredere în mine! Am să fac eu să fie bine. (*În parte.*) Bietul băiet! (*Iese.*)

LEON
(*uitîndu-se după dînsa zîmbînd*)

S-a spăriet baba. Cu dînsa treaba era mai ușoară. Cealaltă e grea. Iată, vine Aspasica. Cu cine? Cu nesuferita

cea de Antița. (*Se ascunde în partea grădinei.*) Ce-or mai fi plănuiind amîndouă ?

SCENA IV

ASPASIA, ANTIȚA, LEON (*ascuns*)

ANTIȚA

Nu știu cum să vă mulțumesc îndestul, cucoană Aspasică, ați fost așa de bună pentru noi... dar și cumnatu-meu s-a pus în patru ca să scoată pe cuconu Iancu la Senat.

ASPASIA

Cu aceasta nu-mi face un mare bine. Eu sunt nemulțămîntă de toată politica aceasta.

ANTIȚA

Eu credeam dimpotrivă. Cucoana Zoița așa mi s-a părut de aprinsă !

ASPASIA

Soacră-mea-i ambițioasă, visează lucruri mari... mese la Curte... baluri... o partidă strălucită.

ANTIȚA

Să nu vă supărați, cucoană Aspasică, dar eu am înțeles că cucoana Zoița are pe cineva de-aici în gînd.

ASPASIA

Pe cineva de la noi ?

ANTIȚA

Da... n-ați simțit ?... Pe d-nul Teoveanu.

ASPASIA
(*indignată*)

Nu e cu putință !

ANTIȚA

Așa mi s-a părut mie.

ASPASIA

Nu voi da incuviințarea mea !

LEON

(*în parte*)

Vom vedea.

ANTIȚA

Eu gîndeam, precum v-am mai spus, că d-nul Andrei Mirtescu este o partidă mult mai bună.

LEON

(*ascuns*)

Vra să zică femeia asta stărostește !

ANTIȚA

Dac-aș ști că-l primiți, i-aș da eu ideea să facă cererea.

ASPASIA

Ba nu, ba nu, mai cu samă acum cînd politica l-a depărtat de bărbatu-meu... abia am izbutit să-l pot invita pe astăzi fără știrea soacrei mele ! Să mai lăsăm să treacă vremea.

ANTIȚA

Voi fi totdeauna gata a vă sluji.

LEON

(*ascuns*)

Și eu !

ASPASIA

(*intorcînd capul*)

Mi se pare că au să înceapă a veni invitații. (*Ies amîndouă.*)

LEON

Primejdia se apropie. Nu-i vreme de pierdut. *(Iese.)*

SCENA V

ZULNIA *(in costum de amazoaă), MIRTESCU (in costum de călărie, intră amindoi în partea opusă)*

ZULNIA

Roibul merge prea bine la călărie.

MIRTESCU

A fost anume învățat pentru dame.

ZULNIA

Ați gândit la mine? Anume la mine?

MIRTESCU

Am așteptat o ocazie să vi-l ofer și norocul m-a ajutat. Aș dori să facem mai des primblări așa de frumoase ca cele de astăzi.

ZULNIA

Și eu aș dori, dar are să fie greu.

MIRTESCU

Pentru ce are să fie greu?

ZULNIA

Sunt oameni care nu ne vor binele.

MIRTESCU

Avem dușmani? Noi doi avem dușmani? Cine pot fi aceia și ce rău le-am făcut?

ZULNIA

Bunica nu vă iubește.

MIRTESCU

Așa mi se pare și mie, deși eu o respectez ca pe o cucoană bătrână.

ZULNIA

Ea deloc nu vă iubește! Este apoi vărul meu, Leon, care face intrigi.

MIRTESCU

Ce om viclean!

ZULNIA

Nu-l pot suferi! A îndrăznit..

MIRTESCU

Ce-a îndrăznit?

ZULNIA

A îndrăznit să-mi facă o declarație...

MIRTESCU

(increșind sprincenele)

Teoveanu... d-voastre!...

ZULNIA

Dar l-am pus la locul lui.

MIRTESCU

(râsuflind)

A!

ZULNIA

Altă dată n-are să mai cerce.. dar el se lingusește pe lângă bunică-mea, pe lângă tată-meu, i-a pus în cap să se facă senator...

MIRTESCU

Ce nenorocită idee!

ZULNIA

Vrea să vă dușmănească ; dar dacă votați pentru din-
sul îi stricați tot planul.

MIRTESCU

(trist)

Îmi pare rău... dar asta n-o pot face.

ZULNIA

Nici dacă v-aș ruga eu ?

MIRTESCU

Nici atunci !

ZULNIA

Speram să am mai multă trecere !...

MIRTESCU

Nu fiți supărată. Ce ați zice de mine dacă aș fi un om
fără caracter, care aș urma numai povățuirile folosului
meu ? (Zulnia tace.) Ați voi să fiu dintr-acei care se tu-
pilează și se pleacă pentru interes, sau dintr-acei care stau
drepti și neclintiți în principiile lor în orice împrejurare ?

ZULNIA

(uitându-se în ochii lui)

Așa trebuie să fie un bărbat.

MIRTESCU

Așa sunt și voi fi. Dați-mi ajutor și nu mă tem de duș-
mani.

ZULNIA

Iată !... (îi dă mâna.)

MIRTESCU

(fându-i mâna)

Așa ne-om primbla împreună sub sălciile pletoase de
pe malul lacului.

ZULNIA

(trăgându-și mâna încet, cu glas tainic)

Eu m-am mai primblat pe-acolo când erați dus odată
de la țară !

MIRTESCU

Și eu n-am știut nimic !

ZULNIA

Dar nici nu trebuia să știți : era o taină.

MIRTESCU

O taină ! Nu vom mai ave de-acum taine unul pentru
altul. Nu-mi mai e frică de nimeni, nici de părinți, nici de
bunica, nici de veri. Sunt fericit !

ZULNIA

(dându-i amindouă minile)

Și eu sunt fericită ! (Pauză în care se uită unul în
ochii altuia. Muzica dă semnalul unui contradans.) Mu-
zica ! Și eu sunt încă cu îmbrăcămintea aceasta ! Alerg !

MIRTESCU

(rugînd-o)

Mai stați !

ZULNIA

Nu, nu, abia voi ave vreme ! La revedere ! (îi face un
semn din cap zîmbind și iese.)

MIRTESCU

(uitându-se după dînsa)

Ființă încîntătoare ! Într-o goană ajung acasă, într-o
clipă schimb aceste haine și zbor înapoi în fuga cailor !
(Iese prin altă parte.)

SCENA VI

Scena rămîne goală un moment ; în grădină se aprind fânare venețiane ; invitați, domni și doamne vin din toate părțile, între dinșii PĂLTINAȘ, ASPASIA, ANTIȚA, DUDULEA, SIMCONOVICI, CAȘCALONI. Muzica începe contradansul.

PĂLTINAȘ

Invitați damele ! *(Cavalerii iau dame de braț și încep contradansul în fundul grădinei.)*

DUDULEA

Sunt azi de o veselie !...

CAȘCALONI

(oferind brațul Aspasiei)

Cucoană Aspasia, îmi dați voie ? De hatîrul cumetriei... *(Aspasia îi dă brațul.)*

PĂLTINAȘ

(cătră Antița asemenea)

Cucoană Antiță... voi să-mi mai aduc aminte de anii cei trecuți...

ANTIȚA

(dîndu-i brațul)

Nu vorbiți așa, cucoane Iancule, ar zice cineva că sunteți bătrîn.

PĂLTINAȘ

Să facem *vis-à-vis*, cucoane Neculai.

CAȘCALONI

Bucuros ! Bucuros ! *(Merg în grădină. Invitații se împărștie.)*

DUDULEA

(cătră Simconovici)

Ei, cum ți-a plăcut cuvîntul ce am făcut mai dăunăzi alegătorilor ?

SIMCONOVICI

Nu se poate mai frumos, mă mir de unde scoteai toate vorbele. Curgeau gîrlă, dă-i, dă-i, dă-i...

DUDULEA

(zimbînd cu mulțămire)

Eu cred că treaba-i sigură, ce zici ?

SIMCONOVICI

Mai începe îndoială ?

DUDULEA

Cînd am început teoriile constituționale... ce tablou ți-am făcut !

SIMCONOVICI

Tare frumos !

DUDULEA

D-apoi libertatea, egalitatea... d-apoi abuzurile guvernului de astăzi, cum ți le-am înșirat... ha ?

SIMCONOVICI

Eu am rămas cu gura căscată.

DUDULEA

Prefectul trebuie să crăpe de necaz, nu alta...

SIMCONOVICI

Așa cred, eu nu l-am mai văzut cine știe de cînd. *(În parte.)* Am fost chiar astăzi la dînsul.

DUDULEA

Îți spun drept că mai mult de ciuda lui m-am pus s-o scot la capăt.

SIMCONOVICI

Ai s-o scoți, ai s-o scoți!

DUDULEA

(uitându-se împrejur.)

Nu văd nici pe doamna, nici pe d-șoara de gazdă. Trebuie să-mi fac datoria, să joc întâi cu dînsele.

SIMCONOVICI

Or fi în grădină!

DUDULEA

Mă duc să le caut. *(Iese.)*

SIMCONOVICI

(singur)

A dracului mi-a venit peste mână și alegerea asta! Nu știu, ce să fac? De votez pentru Păltinaș, mă stric cu prefectul — unde se poate una ca asta — să-mi perd locul în comitet? Ferească Dumnezeu! Dacă votez pentru Dumescu, mă stric cu Păltinaș, care-mi dă casă, masă, — nici asta nu se poate! Rău ș-așa, rău ș-așa! Breeee!...

SCENA VII

ROGOJINA

(intrînd cu o hîrtie în mînă)

Ce-i în mînă nu-i minciună! Am pus mîna pe înscris, de-acum iasă senator cine-a vra, mie ce-mi pasă? Ce stai pe gînduri singur, cucoane Gavrilaş?

SIMCONOVICI

Mă gîndeam și eu, moș Ilie, la ale lumii.

ROGOJINĂ

Ia lasă gîndurile, cucoane, și haidem colo... unde-i masă întinsă... zi-i pe nume!

SIMCONOVICI

La bufet?

ROGOJINĂ

Fie ș-așa. Este un pui de vin!...

SIMCONOVICI

Cotnar vechi... Îl are încă de la tată-său.

ROGOJINĂ

(punînd degetele la gură)

Minunat! Te mai scutură puțin de cele bătrînețe! Hai, hai. *(Se îndreaptă amîndoi spre fund.)*

SCENA VIII

Cei de sus, ZOIȚA

ZOIȚA

D-nule Simconovici!

SIMCONOVICI

(lăsînd pe Rogojină și întorcîndu-se)

Porunciți, cucoană Zoiță!

ZOIȚA

Cine-i cel din fund, de colo?

SIMCONOVICI

Cel cu barba mare?

ZOIȚA

Ba nu, pe acela îl știu... cel cam pleșuv.

SIMCONOVICI

Unul Andronilă! (*Rogojină face un gest de necaz și iese.*)

ZOȚA

Mi s-a spus că votează în colegiul întâi.

SIMCONOVICI

Da, are moșia Urlata.

ZOȚA

Vorbit-a cineva cu dînsul?

SIMCONOVICI

Apoi... știu eu?

ZOȚA

Cum nu știi, dar d-ta ce treabă ai avut? De ce nu i-ai vorbit?

SIMCONOVICI

Apoi...

ZOȚA

Dă-mi brațul și mă du lângă dînsul, să mi-l prezentezi ca din întâmplare. Auzi? Am să-l ieu pe departe... cu binele. Are femeie, copii... caută de moșie... e pensionar... e mulțămît de guvern sau nemulțămît? Spune, ca să știu cum să-l apuc.

SIMCONOVICI

E văduvoi. Are șase copii. Caută singur de moșie. Dar nu-i merge bine, an au avut boală de vite și data asta l-a bătut peatra.

ZOȚA

Boala de vite, peatra? Trebuie să fie nemulțămît de guvern.

SCENA IX

Cei de sus, PĂLTINAȘ, apoi ROGOJINĂ, CAȘCALONI și DUDULEA

PĂLTINAȘ

Am invîrtit-o de la roate, ca la douăzeci de ani.

ZOȚA

(*cătră Păltinaș*)

Eu mă duc să dăscălesc pe un alegător. Să mă aștepți în grădină că am să-ți spun ceva.

PĂLTINAȘ

Bine!

ZOȚA

(*în parte*)

Trebuie să-i vorbesc de Leon și să-l depărtez de Mirtescu. (*Tare, cătră Simconovici.*) Haidem! (*Ies prin ușa din mijloc.*)

ROGOJINĂ

(*intrînd pe altă parte cu o înghețată în mînă, în parte*)

Zaifetul era închis și în loc de vin m-am ales cu mîncarea asta. Breee! Că rece-i! (*Mănîncă.*)

CAȘCALONI

(*intrînd și el cu o înghețată în mînă*)

Mă infierbîntase jocul... mă rog, de atîți ani de cînd nu invîrtisem picioarele... bună înghețată!

PĂLTINAȘ

Sunteți veseli, prietenilor?

CAȘCALONI

Veseli, cucoane Iancule.

ROGOJINĂ

Ca peștele în apă. De cînd sunt n-am mîncat bazaconie ca asta. Eu mă duceam la cafet să trag un pahar de cel vechi și mi-au dat tîlgerașul ista... dar e bun.

PĂLTINAȘ

(uitîndu-se în fund)

Iaca, pun să deschidă bufetul. (În parte.) Mama e singură. Să vedem ce are să-mi spuie. (Tare.) Să-mi faci cîinste, moș Ilie, cum știi d-ta, bătrînește. (Iese.)

ROGOJINĂ

Las' pe mine, cucoane Iancule. (Cătră Cașcaloni.) Îndemnam adinioarea pe cuconul Gavrilaš să vie cu mine colo... cum îi zice?... la bunfet și mi l-a furat cucoana Zoîța din palmă. Hai d-ta, cucoane Neculai.

CAȘCALONI

Bucuros, bucuros, moș Ilie!

DUDULEA

(intrînd)

Sunt azi de o veselie! Am jucat cu cucoana de gazdă, acum trebuie să trag un ștaier și cu duduca, așa cere rînduiala.

ROGOJINĂ

Decît un ștaier, hai mai bine să tragem un pahar!

DUDULEA

Unde?

CAȘCALONI

La bufet. Aud cum se destupă gărăfile cu șampanie. (Rogojină și Cașcaloni ies.)

DUDULEA

Mergeți înainte că vin și eu. Să-mi dau întăi foc gîtlejului cu jocul, și apoi să sting para în vin, așa-i hazul. Nu văd nicăiri pe domnișoara de gazdă.

SCENA X

DUDULEA, MIRTESCU

MIRTESCU

(intrînd)

N-am gonit, am zburat.

DUDULEA

(în parte)

Iaca și Mirtescu; n-a fost la întrunirea electorală. (Tare.) D-nule Mirtescu, se vede că balurile îți plac mai mult decît adunările politice unde se discută interesele țării.

MIRTESCU

Și mai mult decît procesele. (În parte.) N-o văd nicăiri!

DUDULEA

(în parte)

Mi-o trase pe la nas. (Tare.) Vrei să facem un vis-à-vis?

MIRTESCU

Nu am damă.

DUDULEA

Și eu aștept pe domnișoara de gazdă, să-mi fac datoria. Parcă o văd viînd în fund.

MIRTESCU

Așa mi se pare și mie. (Mirtescu și Dudulea se răped spre culise, Dudulea se întoarce.)

DUDULEA

Mi-a șters-o. Pa! Atîta pagubă! Hai și eu la bufet! (Iese.)

SCENA XI

PĂLTINAȘ, ASPASIA

PĂLTINAȘ

Tare bine zice mama. Am făcut rău că te-am ascultat și am invitat pe Mirtescu.

ASPASIA

Se putea altfel? Să călcăm în picioare toate datoriiile sociale?

PĂLTINAȘ

El le-a călcat în picioare. L-am invitat la întrunirea electorală și n-a venit. Putea să rămână acasă și astăzi.

ASPASIA

Ce are a face una cu alta?

PĂLTINAȘ

Are a face; mama are dreptate. El e prieten când se atinge de petreceri, și nici mă cunoaște când e vorba să mă îndatorească. Am să-l apuc să-mi făgăduiască votul; dacă nu vra, nici eu nu voiesc să-l mai știu.

ASPASIA

De când cu alegerea asta, judeci lucrurile foarte ciudat!

PĂLTINAȘ

Ba le judec foarte bine. Minunat ginere mi-ai ales. Dacă pețirea lui se întemeiază pe dragostea ce are pentru Zulnia, s-ar mai gândi el la interes, ar mai ține cu guvernul, ca un mișel ce se teme să fie prigonit?

ASPASIA

Mirtescu e un om cu caracter.

PĂLTINAȘ

Da, cu caracter. Avere caută! Iată caracterul lui!

ASPASIA

Eu nu te mai pricep, Iancule. De ieri îl cunoaștem? Nu știi cine este? Nu l-ai văzut crescînd sub ochii tăi?

PĂLTINAȘ

La nevoie se cunoaște inima omului: abia acum văd ce soi este. Cu totul altfel e Leon. Un băiet care e în stare să se jertfească pentru mine!

ASPASIA

Un desfrînat, ale cărui patimi rele l-au ruinat.

PĂLTINAȘ

Zi mai bine că l-a ruinat inima lui cea bună. Mama mi-a deschis ochii. Eu nici nu vedeam că el iubește pe Zulnia.

ASPASIA

Ce spui? El iubește pe Zulnia?

PĂLTINAȘ

Și Zulnia pe dînsul. Eu nici nu știam.

ASPASIA

Zulnia nu-l poate suferi și eu nici atît. Un om viclean, prefăcut!

PĂLTINAȘ

Care din doi e mai viclean: cel ce mă părăsește la nevoie ori cel ce aleargă neobosit pentru sprijinul onoarii mele? Spune!

ASPASIA

Eu susțin că Mirtescu are o inimă nobilă și că Teoveanu e un lingușitor înjosit.

PĂLTINAȘ

Ce orbire! Ei bine, astăzi vom vedè. Am să mă til-măcesc cu Mirtescu.

ASPASIA

Orice va fi, eu nu voi îngădui să nenorocesc viitorul fiicei mele.

PĂLTINAȘ

Bine, bine, în curînd te vei încredința singură dacă am dreptate și dacă mama a văzut bine. (*Iese.*)

SCENA XII

ASPASIA singură, apoi TEOVEANU

[ASPASIA]

Niciodată! Tirania aceasta începe a-mi fi nesuferită. Să vedem cine este stăpînă în casă: ea sau eu. (*Pauză.*) Toate le-am lăsat să treacă, nebunia Senatului ca celelalte, dar aceasta nu va trece: aici drepturile mele de mamă sunt mai mari! Însă răbdare, nu trebuie să-l iau răpede! Aici și-a întins Leon mrejele sale și trebuie să gădesc chipuri de a-l da pe față! (*Întoarce capul.*) Cine-i? Tocmai el! Ce dezgust cînd îl văd! Dar trebuie să mă stăpînesc, să mă prefac...

LEON

Te căutam în tot balul, verișoară. Stai aici singurică, ce ai? Parcă nu ești veselă.

ASPASIA

(*silindu-se să zîmbească*)

Ba sunt veselă.

LEON

Ba nu ești. În zadar te prefaci. Știu ce trebuie să fie. Iar vreo nebunie de-a mamei soacre.

ASPASIA

(*în parte*)

Vicleanul! (*Tare.*) De unde știi?

LEON

E greu de gîcit? (*În parte.*) Trebuie să o ating unde o doare. (*Tare.*) Îți spun drept că de multe ori te admir, Aspasio, cînd văd cu ce răbdare suferi ca alta să fie stăpînă și să calce drepturile d-tale.

ASPASIA

Să nu crezi că le voi suferi toate.

LEON

Dar și moșul, ce om slab! La vîrsta lui să fie sub pupul mamei sale ca un copil, pricep cît de dureros trebuie să-ți fie aceasta. Să asculte de mamă, cînd are așa o soție! Dar nu-i e dat fiecărui să priceapă norocul său.

ASPASIA

Mă lingusești, verișorule.

LEON

Spun adevărul. Alți oameni în poziția lui ar fi cei mai mulțămîiți pe lume. Cu numele, cu averea lui și mai ales cu așa soție, el umblă după ambiții politice și lasă fericirea din mină pentru visuri goale și deșertăciuni!

ASPASIA

Poate că ai dreptate!

LEON

De te-ar pute înțelege, precum te înțeleg eu! Dar el nu-i în stare și nu va fi niciodată!... Eu cred că nu poți stima pe un asemenea bărbat. Ce deosebire, ce depărtare între amîndoi soții!

ASPASIA

(*în parte*)

O! Căci nu-i Iancu aici să-l audă! (*Tare.*) D-ta mă înțelegi, verișorule. De mult am văzut că ești un bărbat cu minte.

LEON

Cu minte? Te înșăli, cu minte nu sunt. Mintea mea judecă bine, dar inima îmi e prea pasionată.

ASPASIA

Așa-mi plac bărbații!

LEON

Da, am o inimă pasionată, care nu judecă. Când iubesc, inima mea nu mai cunoaște nici o stavilă, ci ca flacăra împinsă de vânt, mă arde pe mine și arde tot împrejur!

ASPASIA

Cum se potrivește acest caracter cu al meu!

LEON

De mult compătimesc cu suferințele tale. De mult un foc ascuns îmi consumă sufletul. De mult voiam să-ți spun ce simțesc și nu îndrăzneam...

ASPASIA

(*în parte*)

Nerușinatul! (*Tare, prefăcându-se speriată.*) Nu-mi spune nimic, nu vreau s-aud un cuvânt mai mult!

LEON

O! Vei auzi! Nimic nu mai e în stare să oprească pornirea sufletului meu.

ASPASIA

O! Nu, nu spune, căci te înțelesesem!

LEON

Așadar ai pătruns secretul meu, știi că de ani de zile eu suspin după o privire a ta mai blândă, după un zîmbet mai dulce!

ASPASIA

(*făcându-se că tremură*)

Mă înfiorezi... Taci!...

LEON

Nu tac! Cine poate opri șivoiul pornit? Aspasio, în-gerul meu!

ASPASIA

Taci! O! Taci!...

LEON

Spune-mi un cuvânt, un singur cuvânt!

ASPASIA

Niciodată!

LEON

Am să-ți scriu și tu-mi vei răspunde.

ASPASIA

Nu!

LEON

Spune-mi că-mi vei răspunde și fă-mă omul cel mai fericit!

ASPASIA

Nu!

LEON

O! Îmi vei răspunde, căci pătrund până în inima ta; tu mă iubești!

ASPASIA

(*ascunzându-și fața*)

O! (*În parte.*) Ticălosul! (*Fuge afară.*)

SCENA XIII

TEOVEANU

(singur)

Am gîcit-o, am simţit-o ! De mult se uita ea la mine ca la singurul liman de scăpare ! Norocul ajută pe cei sumeţi ! Acum să scriu degrabă, cit sunt înferbîntat ! (Se aşează la o masă şi scrie.) Aduceri aminte din alte vremi... pornire... foc ! Aici nu-i o copilă cu mîntea în nouri... ci o femeie care ştie ce-i amorul ! (Închizînd scrisoarea şi sculîndu-se.) Încă un pas ! Şi va asculta de poruncile mele ! Ce-oi vra să fac în această casă, voi face ! (Iese.)

SCENA XIV

ROGOJINĂ, CAŞCALONI, DUDULEA (cu paharele de şampanie în mînă, alţii cu şervetul la gît, alţii cu şervetul în mînă), SIMCONOVICI

ROGOJINĂ

Vinul acesta e mai bun decît Cotnarul.

DUDULEA

(cam ameţit)

Sunt azi de o veselie... (Bea.)

CAŞCALONI

(asemenea)

D-apoi eu, d-apoi eu ? Ce zici, moş Ilie, acum ar trebui s-o învîrtim de brîu.

ROGOJINĂ

Iaca, cuconul Panaite e gata ! (În parte.) S-au chefăluit amîndoi ! Avem să rîdem. Hei ! Cu Ilie Rogojină nu ţine la băut te miri cine !

CAŞCALONI

Ce zici, d-nule Dudulea, nu-i vremea s-o dăm pe Co-răbească ? Ce zici, cucoane Gavrilaş ?

SIMCONOVICI

Mă iertaţi, eu nu pot !

CAŞCALONI

V-aţi hîrbuit cu toţii, numai eu sunt zdravăn !

DUDULEA

Acum ar trebui să fiu înaintea alegătorilor sau la curtea cu juraţi. De-ar vedè juraţii omorul cu ochii, eu i-aş face să creadă că nu-i vinovăţie : Domnilor juraţi ! Acest om nevinovat... această victimă... acest... (Îl înduşă tusea.)

CAŞCALONI

(bea)

Pe amorul şi cunoştinţa mea : Nu, vinovatul nu-i vinovat ! Na...

ROGOJINĂ

Ba-i vinovat ! Ha, ha, ha.

DUDULEA

Te recus. Te-ai pronunţat mai nainte.

CAŞCALONI

Ce-l recuşi ? Las' că l-oi învăţa eu ! (Ameninţă pe Rogojină.)

SIMCONOVICI

Cucoane Neculai, cucoane Neculai !... (Se pune între dîşii, în parte.) Să nu facă vreo necuviinţă.

SCENA XV

Cei de sus, PĂLTINAŞ, apoi ZOIŢA, ASPASIA, TEOVEANU, ANTIŢA, mai mulţi invitaţi

CAŞCALONI

Iaca cuconu Iancu ; să spuie d-nealui cine are dreptate. E vinovat vinovatul, ori nu ?

PĂLTINAȘ

De ce e vorba ?

CAȘCALONI

Răzășul zice că-i vinovat.

SIMCONOVICI

(*incet, lui Păltinaș*)

S-a cam... amețit... (*Arată la cap.*) Trebuie să-l depăr-
tăm.

ASPASIA, ANTIȚA, ZOIȚA (*intră*)

CAȘCALONI

(*amețit*)

Nu-i vinovat !

DUDULEA

Beau în sănătatea viitorului senator !

CAȘCALONI

Să trăiască senatorul nostru, peară protivnicii lui : Du-
mescu, Petrașcu, ministerul... vo...

SIMCONOVICI

(*în parte, spăriat*)

Trebuie se îngroașă. Aici nu-i bine să mai steie ci-
neva ! Pe ici mi-e drumul ! (*Iese.*)

ANTIȚA

(*în parte*)

Vai de mine ! Ce-a pățit ! (*Apropiindu-se de Cașca-
loni incet.*) Cumnate, vino, e vreme să mergem, Cristița
așteaptă singură.

CAȘCALONI

(*tare*)

Ce-mi pasă de Cristița ! Eu... nu... vreau... sunt în casa
cumătrului care-i senator !

PĂLTINAȘ

(*lui Rogojină*)

Cum l-am scoate ?

ROGOJINĂ

(*incet*)

Las' pe mine. (*Cătră Cașcaloni.*) Nu-i vinovat.

CAȘCALONI

Aha ! Te-ai încredințat, răzășule !

ROGOJINĂ

Hai să bem în sănătatea lui !

CAȘCALONI

Hai ! (*Se iau de braț și ies.*)

ANTIȚA

Trebuie să-l urmăresc. Ce rușine ! (*Iese.*)

ASPASIA

(*cătră Păltinaș*)

Fă semn să-nceapă muzica !

PĂLTINAȘ

Muzica ! (*Muzica începe.*) Veseli, domnilor, invitați
damele !

DUDULEA

Îmi furnică picioarele. Cu cine să mai joc ?

LEON

(*intrind, cătră Aspasia*)

Ia aceste rînduri.

ASPASIA

(*incet*)

Nu, nu.

LEON
(*asemenea*)

Te rog ! Te jur !

ASPASIA
(*lăsînd sã carã batista*)

Verișorule, ridicã-mi batista !

LEON
(*ridicã și i-o dã cu scrisoarea înãuntru, în parte*)
A luat !

ASPASIA
(*în parte*)

L-am prins, vicleanul !

DUDULEA
(*în parte*)

Tot cu Aspasia... e ușuricã ca o panã ! (*Tare.*) Doamnă...
(*îi dã brațul.*)

ASPASIA

D-nule Dudulea. (*Ies amîndoi.*)

(*Invitații se împrãstie, muzica care cîntase mai încet nu se mai aude.*)

SCENA XVI

PĂLTINAȘ, ZOIȚA, LEON

ZOIȚA

Mã spãriesem... așa-i cînd cineva se amestecã cu proștii.

PĂLTINAȘ

Nu-i nimic. A trecut nebãgat în samã.

ZOIȚA

Vorbit-ai cu Mirtescu ?

PĂLTINAȘ

Încã nu.

LEON

Toatã sara a jucat cu Zulnia : n-a putut scãpa verișoara de dînsul nici un moment.

ZOIȚA

Ce ți-am spus eu ? Asta-i batjocurã.

LEON

Îl vãd viînd încoace.

ZOIȚA

O ! Am sã-i vorbesc eu.

PĂLTINAȘ

Și eu...

SCENA XVII

Cei de sus, MIRTESCU

MIRTESCU

Serbarea e veselã, ați avut o fericitã idee, cucoane Iancule !

ZOIȚA

Petreceți bine, d-nule Mirtescu ?

MIRTESCU

De minune, cuconițã !

PĂLTINAȘ

Sunt numai rude și prieteni... n-am voit sã poftesc și pe cei de tot strãini.

ZOIȚA

Numai prieteni ? Nu știu...

LEON

Poate că sunt și de acei ce-și zic prieteni ai casei și sunt tocmai contrariul.

MIRTESCU

Aveți dreptate, d-nule ! Mi se pare că s-a strecurat și unul de aceștia.

LEON

(*în parte*)

E și obraznic !

ZOIȚA

Cine-i adevărat prieten trebuie să o dovedească prin fapte.

PĂLTINAȘ

Cucoane Andrei, deși erați de părere că ar fi fost mai bine să nu mă pun la Senat...

MIRTESCU

Dați-mi voie, cucoane Iancule, părerea mea a fost că era mai bine să nu vă puneți în condițiile aceste.

PĂLTINAȘ

Nu era de demnitatea mea să dau înapoi, trebuie să ies cu onoare din pasul acesta. Alegerea începe mini și m-am adresat pe față la toți prietenii mei să mă sprijine. Mă adresez dar și la d-ta. Îți cer votul în puterea legăturii ce avem împreună. Cred că nu mi-l vei refuza.

LEON

Aici se poate vedea cine ține la onoarea familiei și cine nu.

MIRTESCU

Dă-mi voie, d-nule Teoveanu, să am altă idee despre onoare decât d-ta... Cucoane Iancule, v-am rugat să vă retrageți candidatura din cauză că în aceste condiții nu-mi

părea nimerită și nu o puteam sprijini și eu. Eu vă sunt prieten, și poate cel mai bun, dar tocmai fiindcă sunt, nu vă pot făgădui votul meu.

LEON

(*cu ironie*)

Refuzați desigur în interesul moșului, nu-i așa ?

MIRTESCU

Da, în interesul său și viitorul va dovedi că eu am avut dreptate. Aceasta însă nu are a face nimic cu legăturile noastre. Cereți de la mine ce vreți alta și sunt gata a face orice muncă, orice jertfă !

LEON

Știut ! Știut ! Se făgăduiește sarea cu marea, numai lucrul de care ai nevoie acum se refuză. (*Cătră ceilalți.*) Ce v-am spus eu ? Judecat-am bine ? (*Iese.*)

MIRTESCU

(*după dînsul*)

M-ai judecat bine precum te judec și eu. — Cucoane Iancule, sunteți preocupat de interesul momentului. Nu măsurați simpatia mea după acest fapt neînsemnat.

ZOIȚA

Neînsemnat ! Oamenii cu ambiție și cu inimă nu vorbesc așa.

MIRTESCU

Lăsați să treacă cîtva timp și măsurați-mi devotamentul după întreaga mea purtare.

ZOIȚA

Ei bine ! Nu vota nici pe Dumescu ! Abține-te de la vot. Aceasta nu va fi împotriva onoarei d-tale.

MIRTESCU

Mă iertați. Eu nu sunt de cei ce înlătură greutatele prin meșteșuguri și mijloace mici. A mă abține ar fi fapta unui mișel, pe care n-o puteți cere de la mine.

ZOȚA

Minunat! Minunat! Urmați dar faptele d-voastre de viteaz. *(Cătră Păltinaș.)* Lucru-i pe față, n-ai ce mai zice. Am spus-o dinainte și nu m-ai crezut! *(Iese.)*

MIRTESCU

Cucoane Iancule, în d-voastră am încredere. Aveți o inimă prea bună, pentru a nu mă judeca cu dreptate.

PĂLTINAȘ

(cu răceală)

Mă iertați, trebuie să mă ocup de invitații mei... *(În parte.)* E un trădător! *(Iese.)*

SCENA XVIII

MIRTESCU, apoi ZULNIA

MIRTESCU

Ce însemnează purtarea aceasta? Aici e un complot a acestui ticălos, care vrea să lovească în simțirile mele și să-mi îndușmănească întreaga familie! A izbutit! Mi-a ridicat simpatia tuturor și am rămas singur!

ZULNIA

(care intrase pe virful picioarelor, înaintează și întinde minile)

Nu ați rămas singur, aveți încă un prieten!

(CORTINA CADE.)

ACTUL IV

La Păltinaș. Decorul actului întâi.

SCENA I

ZULNIA, apoi PĂLTINAȘ

ZULNIA

Ce scenă grozavă, nu pot s-o mai uit!

PĂLTINAȘ

(intrînd palid și turburat)

Azi e ziua hotărîtoare! M-am zvîrcolit toată noaptea fără să pot dormi... presimțiri rele mă tulburau... Zulnio, unde-i Leon?

ZULNIA

Nu l-am văzut.

PĂLTINAȘ

Nu știu ce se face omul acela. Nu se mai arată deloc... Unde-i mama?

ZULNIA

Trebuie să fie la d-ei în odaie.

PĂLTINAȘ

Parcă se ascund toți. Dudulea n-a mai venit pe aici, n-a trimis nici un răspuns?

ZULNIA

Nu știu nimic.

PĂLTINAȘ

Ce încet trece vremea! Poftește pe mama, spune-i c-o rog să vie aici.

ZULNIA

Iat-o, chiar vine.

PĂLTINAȘ

Bine. Lasă-ne singuri. (*Zulnia iese.*)

SCENA II

ZOIȚA, PĂLTINAȘ

ZOIȚA

Ei, ce știi ?

PĂLTINAȘ

Nu știu nimic. Nimeni nu s-arată. Dudulea nu mai vine și Leon parcă s-ascunde.

ZOIȚA

Fii fără grijă. Când se va arăta, te vei mira singur de isprava ce a făcut. N-ar fi bine ca să te mai răpezi singur până la primărie ?

PĂLTINAȘ

Nu-i de demnitatea mea să stau însumi pe capul alegătorilor toată vremea. Să mă ia prefectul în ris ?

ZOIȚA

Odată în luptă, trebuie să te bați păn' la sfârșit.

SCENA III

Cei de sus, DUDULEA

PĂLTINAȘ, ZOIȚA

Ei ?

DUDULEA

Optsprezece și optsprezece !

ZOIȚA

Paritate ! De unde știi așa de bine ?

DUDULEA

Doar am eu ceva practică în trebi de aceste. *Helbet !* De-atâtea ori... îți pot spune pe degete cum a votat fiecare. Dar ce stați acasă ? Totul are să atirne de la un vot sau două.

PĂLTINAȘ

Tocmai eram să ies.

ZOIȚA

Simconovici a votat ?

DUDULEA

Nu a venit încă la vot.

ZOIȚA

Trebuie să trimitem numaidecât după dînsul. Dar Samsoniu ?

DUDULEA

Nici el n-a venit.

ZOIȚA

Nu l-a adus încă Rogojină ? El îl luase asupra sa.

SCENA IV

Cei de sus, ROGOJINĂ

PĂLTINAȘ

A ! Iaca moș Ilie !

ROGOJINĂ

Bine-am găsit. Venisem, cucoane Iancule, pentru ca să ne înțelegem asupra inginerului care trebuie să măsoare cele patru fâlcii de pădure.

PĂLTINAȘ

(cu necaz)

Dau tătarii? Ce grabă mare? Astăzi ți-ai găsit?
N-avem vreme destulă?

ROGOJINĂ

Nu de alta, dar știți vorba ceea: mai bine azi un ou
decît mîni...

ZOÎȚA

Ei bine, bine... mîne... poimîne! Ce face Samsoniu?

ROGOJINĂ

Care Samsoniu?

ZOÎȚA

Cum, care Samsoniu! Samsoniu, prietenul d-tale...

ROGOJINĂ

A! Grigore Samsoniu?

ZOÎȚA

Grigore, sau cum l-a fi chemînd...

ROGOJINĂ

Bine, sănătos, slavă Domnului!

ZOÎȚA

Dar nu întreb de sănătate. Întreb de vot. Fost-a să
voteze?

ROGOJINĂ

Apoi dă? Știu eu? El mi-a zis că se duce.

DUDULEA

N-a fost încă. Trebuie să-l aduci d-ta... poate va fi
uitat.

ROGOJINĂ

Dar cum, Doamne iartă-mă, să-l aduc? Parcă-i copil
să-l iau pe sus?

DUDULEA

La o nevoie trebuie să-l iei pe sus!...

PĂLTINAȘ

Adă-i aminte cel puțin.

ROGOJINĂ

Apoi bine... vra să zică vorba noastră pentru inginer...

PĂLTINAȘ

Dar lasă pe inginer, pentru Dumnezeu! Vom lua pe
care-i vra d-ta, acum aleargă după Samsoniu!

ROGOJINĂ

Vra să zică totuna-ți este care a fi inginerul...

ZOÎȚA

Totuna... numai du-te astăzi și adă pe Samsoniu!

ROGOJINĂ

Iaca mă duc. (*În parte.*) Mă duc la inginer. Pe Samso-
niu îl aduce subprefectul Gospodin. Ce-mi pasă mie?
Bine c-am isprăvit cu inginerul. (*Tare.*) Și cu bine! (*Iese.*)

SCENA V

PĂLTINAȘ, DUDULEA, ZOÎȚA

ZOÎȚA

Mare poznă până faci de se mișcă răzășul ista. Sufle-
tul ți-l scoate! (*Cătră Dudulea.*) Cașcaloni a votat?

DUDULEA

Pe față pentru cuconu Iancu. Chiar lucra grozav pen-
tru noi.

ZOIȚA

Ce om de treabă !

DUDULEA

Cînd îl apuca unul din ceilalți, el răspundea : am un cumătru de care ascult ! L-am văzut vorbind prin colțuri și cu Buhalof.

PĂLTINAȘ

Cum a votat Buhalof ?

DUDULEA

Numai de acesta nu știu. E omul cel mai fricos din țară. A luat biletul, s-a dus la fereastră și a scris învălit în perdele. N-am putut vedea nici măcar mișcarea minii.

ZOIȚA

Leon îl avea sigur, vorbise cu dînsul.

DUDULEA

Hm... d. Teoveanu... e cam șugubăț.

PĂLTINAȘ

Ce vorbă-i asta ?

DUDULEA

Hm... nu știu ce să cred... Jubor nu votase încă. D. Teoveanu tare nu se mai arată.

ZOIȚA

(cătră Păltinaș)

Jubor nu-i cel care ceruse... ?

PĂLTINAȘ

Psss !

DUDULEA

(in parte)

A păpat Teoveanu paralele. Dacă mă însărcina pe mine, eu cel puțin îi dam pe jumătate. Eu nu sunt interesat !

750

SCENA VI

Cei de sus, LEON TEOVEANU

PĂLTINAȘ

Ce te-ai făcut ? Unde-ai fost ? Nu te mai vede nimeni.

LEON

Am alergat ca un cal de poștă.

ZOIȚA

N-am spus eu că el lucra ?

DUDULEA

După toată probabilitatea pîn-acum este paritate de voturi. Un vot trage în cumpănă cît zece, Jubor nu votase încă.

LEON

Nu se poate.

DUDULEA

E chiar așa.

LEON

Trebuie să fi venit în lipsa d-voastre.

PĂLTINAȘ

Nici Simconovici n-a venit încă.

ZOIȚA

Aleargă la dînsul și adă-l iute.

PĂLTINAȘ

Sunt trăsuri gata la dispoziția ta.

LEON

Alerg ! (In parte.) Paritate de voturi ! Este primejdie ! Trebuie să opresc pe Simconovici să voteze cu orice preț. (Iese.)

751

DUDULEA

E vremea să veniți și d-voastră, d-le Pălținaș. Eu am în buzunar lista tuturor care n-au venit încă. Am să mai dau o raită.

ZOIȚA

Du-te, Iancule, răpede. Eu am să stau la fereastra din colț, de unde se vede toată ulița. Dacă aduci veste bună să faci de departe semn cu batista.

PĂLTINAȘ

Bine, haidem la treabă ! *(Iese cu Dudulea.)*

SCENA VII

ZOIȚA, apoi ASPASIA

ZOIȚA

De cînd eram tînără și părinții puneau la cale căsătoria mea cu răposatul — Dumnezeu să-l ierte — n-am mai avut așa emoții. Numai nora mea pare că n-are sînge într-însa, vezi-o cum vine de liniștită.

ASPASIA

(intră, caută ceva pe masa de lucru și vra să iasă)

ZOIȚA

Unde te duci ?

ASPASIA

Am treabă.

ZOIȚA

Se vede că nu te interesezi de ceea ce se petrece ?

ASPASIA

Pentru ce ?

ZOIȚA

Noi toți ferbăm și clocotim și ție pare că nici nu-ți pasă.

ASPASIA

Trebui să mai fie cineva în casă care-și păstrează și sîngele rece.

ZOIȚA

În adevăr ! Spune mai bine că nu împărtășești ambiția bărbatului tău.

ASPASIA

Sunt destui care i-au aprins-o, trebuie să fie și cineva care să i-o potolească.

ZOIȚA

Frumoase principii, n-am ce zice ! Noroc că am mai fost eu pe aici. Noroc că am mai avut un nepot care are o inimă mai puțin rece, mai puțin nepăsătoare.

ASPASIA

Vorbești de Leon ?

ZOIȚA

Da, de dînsul vorbesc ; iată un bărbat care ține la onoarea familiei !

ASPASIA

Teoveanu ține la onoarea familiei ?

ZOIȚA

Da, căci a moștenit sînge nobil de la părinți, nu se trage din negustori sau breslași. E un om plin de simțire, care poate ridica o familie.

ASPASIA

Așa crezi ?

ZOIȚA

Așa cred. Și tu dacă ai avè mai multă mîndrie nu te-ai fi gîndit nici un moment la un ginere ca trădătorul cela, ci de la început ai fi cugetat ca mine la un adevărat fecior de boier.

ASPASIA

Avem fiecare păreriile noastre.

ZOIȚA

Noroc că fiul meu știe ce însemnează a sprijini un nume moștenit. Mai vorbește-i acum de un Mirtescu și-i vedea ce-ți va răspunde. Dar dacă te-ai uita mai aproape și ai vedea cine este Leon... dacă ai ști cât cumpănește un bărbat ca dînsul, atunci n-ai vra să-ți nenorocеști copila. Întreab-o chiar pe dînsa.

ASPASIA

Fericirea fiicei mele este datoria mea cea sfîntă; eu nu voi hotărî nimic împotriva voinței sale. Vrai s-o întrebăm împreună?

ZOIȚA

(se scoală)

Negreșit... dar mai întăi trebuie să se povățuiască precum se cuvine și de dorințele tatălui ei.

ASPASIA

Cum vrei așa voi face. Dar îmi e teamă că nici el nu va împărtăși păreriile d-tale.

ZOIȚA

Foarte bine, foarte bine. Vom vedē. Acum i s-au deschis ochii și vede lucrurile precum sunt.

ASPASIA

Dacă vrei, voi face mai mult. Te voi lăsa să hotărâști chiar d-ta.

ZOIȚA

Mi-ar părea bine să știu că vorbești serios. Dacă crezi că eu îmi alcătuiesc păreriile după impresiile momentului, te înșăli, draga mea. Sunt prea bătrînă, am văzut prea multe ca să nu cunosc vrednicia și nevrednicia oamenilor. Vei judeca și tu mai bine. Chiar azi, nu mai departe,

ne-om vorbi, cînd vei vedea ce au făcut Leon pentru bărbatul tău. (Iese.)

SCENA VIII

ASPASIA, apoi LEON TEOVEANU

ASPASIA

Vă voi deschide ochii și vă veți rușina cu toți de amăgirea voastră!

LEON

(intră, încet)

Aspasia! (Tare.) Nu te-am mai găsit, te-ai ferit de mine. Aspasio, așa răsplătești amorul meu?

ASPASIA

(coboară ochii și stă nemișcată)

LEON

Cînd știi că singurul meu gînd, singurul meu vis pe lume ești tu, mă lași în această grozavă îndoială? De ce nu mi-ai răspuns două rînduri, spune! Știi ce am făcut ca să nu mă despart de tine? Eu am lucrat împotriva bărbatului tău; i-am înșălat, trădat pe toți, numai să nu te pierd de lingă mine un ceas măcar, și tu nu-mi spui nimic? Vorbește-mi!... Cătră bătrîna m-am făcut că iubesc pe Zulnia, ca să nu prepuie adevărata mea simțire. Față cu bărbatul tău m-am prefăcut că sprijin planurile sale ambițioase pentru ca să pot intra în casa lui oricînd îmi place, numai să te văd... dar de ce taci?... Spune!... Spune un cuvînt!...

ASPASIA

(făr-a ridica ochii)

Nu acum...

LEON

Acum... acum...

ASPASIA

Astăzi îți voi deschide tot ce se ascunde în inima mea. (*Iese.*)

SCENA IX

LEON, apoi DUDULEA, mai târziu CAȘCALONI

LEON

Astăzi încă! A fost luptă între datorie și amor! A fost luptă, însă datoria a fost învinsă. (*Incântat.*) Astăzi încă!

DUDULEA

(*intrînd răpede*)

Cucoană Zoiță, cucoană Aspasiu, Simconovici nu-i nicăiri. (*Văzînd pe Leon.*) Ce-ai făcut cu Simconovici? Avem numai cîteva minute pînă la despuierea scrutinului. Totul atîrnă de la un vot.

LEON

(*în parte*)

Pe acela l-am pus la cale!

DUDULEA

Dar ce faci, ce stai aici? Aleargă și d-ta, avem numai cîteva minute! (*Aleargă pe altă ușă.*)

CAȘCALONI

(*intrînd răpede*)

Unde-i Simconovici? Nu-l gădesc nicăiri. Nu-i nici aici? Mai alerg la dînsul acasă! Aleargă și d-ta, avem abia cîteva minute pînă la deschiderea urnei, totul atîrnă de la un vot! (*Iese repede.*)

LEON

(*uitîndu-se după dînsul*)

Sărmanii amăgiți! Acel un vot nu-l veți ave! E vreme să mă retrag pînă va trece furtuna și apoi m-oi în-

toarce pentru a liniști pe toți și a primi dulcea răsplată a muncilor mele! (*Iese.*)

SCENA X

Scena rămîne goală un moment, apoi intră ANTIȚA, mai pe urmă ASPASIA, ZULNIA și ZOIȚA

ANTIȚA

Prin oraș vezi numai trăsuri care aleargă în fuga mare. La casa lui Simconovici am văzut oprindu-se cînd oameni de-ai prefectului, cînd prieteni de-ai lui Păltinaș. După un moment trăsurile plecau iarăși în goană.

ASPASIA

(*intrînd*)

Ai vreo veste, cucoană Antiță?

ANTIȚA

Nu știu nimic. Cumnatu-meu aleargă pe uliți în trăsura: cînd merge la primărie, cînd pornește de la primărie. N-am mai avut răbdare.

ASPASIA

Vom afla rezultatul în curînd.

ANTIȚA

Vă văd liniștită, cucoană Aspasică. Se vede că sunteți sigură că cuconu Iancu va izbuti.

ASPASIA

Alte griji mai mari mă cuprind pe mine.

ANTIȚA

(*cu curiozitate*)

Ceva mai mare? Ce, ce este, cucoană Aspasiu?

ASPASIA

Îți voi spune mai târziu.

ANTIȚA

(incet)

Vai de mine ! Ce poate să fie ! (Tare.) Stau, cucoană
Aspasie, stau cită vreme vei porunci mata.

ZULNIA

(intrînd răpede)

Eram în grădină și am văzut de departe trăsura noas-
tră viind în fuga mare. Tată-meu era cu capul gol.

ANTIȚA

(spăriată)

Cu capul gol pe uliță !

ZOIȚA

(intrînd răpede)

Iancu vine în goana cailor ; n-am văzut mișcînd ba-
tista !

ANTIȚA

Trăsura trage la scară.

ZOIȚA

Cum mi se bate inima ! Zulnio, deschide ușa răpede.
Ei ? Cum a ieșit ?

SCENA XI

*Cei de sus, PĂLTINAȘ (intră cu capul plecat, poso-
morit, trece prin mijlocul tuturor fără a ridica ochii,
se aruncă pe un jilț în fața scenei și lasă să-i cadă
mînilor în jos)*

PĂLTINAȘ

Sunt bătut !

ZOIȚA

Bătut ! Ai căzut ! A ! A ! (Se aruncă pe un jilț de altă
parte.)

ANTIȚA

Bătut ! Dumnezeule !

ZULNIA

(alergînd la Zoița)

Bunică, nu e nimic ! Liniștește-te ! Nu-i nimic !

ASPASIA

(lîngă Păltinaș)

Nu te turbura așa, fii bărbat !

PĂLTINAȘ

(clătînd din cap)

Bătut ! Căzut !

ASPASIA

Ei bine, ce face ? Negreșit că unul din doi trebuia să
cadă.

PĂLTINAȘ

(ca sus)

Ce rușine ! Ce rușine !

ZOIȚA

(sărînd în picioare și strigînd)

Țară ticăloasă ! Alegători fără ispravă ! Cîrmuire mi-
selească ! Prefectul i-a silit, i-a jurat, i-a amenințat. As-
ta-i mișelie, blăstămăție !

ASPASIA

Nu te aprinde, mamă, fii mai liniștită, are să-ți vie
rău !

ZOIȚA

Are să-mi vie rău ? Da ! Așa să știi, eu nu sunt ca tine
nepăsătoare. Tu ești de vină că a căzut Iancu !

ASPASIA

Eu ?

ZOIȚA

Da, tu. Ce-ai făcut ca să izbutească? Te-ai mișcat măcar din casă? Făcut-ai un pas? Ia, ți-ai căutat de gospodărie ca o jupîneasă.

ASPASIA

Ești înfuriată și nu vreau să bag în samă cuvintele ce spui.

ZOIȚA

Altfel am fost noi, cu altă inimă a lucrat bietul Leon! Și el trebuie să fie desperat, sărmanul; îi datorim și lui o mîngiere! Trebuie să-l unim mai de aproape cu familia noastră.

ZULNIA

(speriată, către Aspasia)

Ce spune?

ASPASIA

(incet)

Fii liniștită!

PĂLTINAȘ

(ca sus)

N-am să mă pot arăta printre oameni!

SCENA XII

Cei de sus, CAȘCALONI

CAȘCALONI

(mergînd spre Păltinaș)

Fii încredințat, cucoane Iancule, că-mi pare foarte rău...

PĂLTINAȘ

(strîngîndu-i mîna fără a ridica capul)

Îți mulțumesc, prietene!

CAȘCALONI

Așa cădere neașteptată, și cu un singur vot!...

ZOIȚA și ANTIȚA

Cu un singur vot!

CAȘCALONI

Am căutat pe Simconovici în toate părțile, dar nu l-am găsit nicăiri. Poliția îl mistuise!

ZOIȚA

Ce ticăloșie!

CAȘCALONI

Și Samsoniu a votat contra. Acum se știe. A văzut cineva pe subprefectul Gospodin ducîndu-l cu trăsura lui până în colțul uliței. *(Incet, către Antița.)* Hai, cumnată, ce să mai stăm aici?

ANTIȚA

(incet)

Era să-mi spuie ceva Păltinașoia și sunt grozav de curioasă.

CAȘCALONI

(ca sus)

În casa unui om ce a căzut nu-i bine de stat mult. Tot nu-l putem ajuta. E vreme să ne ținem noi la o parte...

ANTIȚA

(tare)

Soră-mea nu-i e bine și mă cheamă? Atunci trebuie să mă duc, cumnate. Iertați, cucoană Zoiță...

CAȘCALONI

Iertați, cucoane Iancule... cînd veți mai avea nevoie de mine... voi fi totdeauna gata... *(Către Antița.)* Hai răpede!... Să nu ne vadă cineva ieșind de-aici! Destul mi s-a bănuț că sunt contra guvernului! *(Iese cu Antița.)*

SCENA XIII

*Cei de sus afară de CAȘCALONI și ANFIȚA,
pe urmă DUDULEA*

ASPASIA

Cum se grăbesc să se ducă !

PĂLTINAȘ

Cine va mai sta în casa unui compromis ?

ASPASIA

Pentru ce această descurajare ? Dacă ai căzut la ale-
gere nu mai ești tu același om ? Ce s-a schimbat ? Nu
mai ai poziția ce o aveai, nu mai ai numele și reputația
ta ?

PĂLTINAȘ

(clătinînd din cap)

Ce are să se zică de mine ?

ZOIȚA

Gîndurile oamenilor se pot schimba.

PĂLTINAȘ

Nu mai pot face nimica de-acum înainte.

ZOIȚA

De pildă prin o nuntă ce am ave în casă...

ASPASIA

Ce fel ?

ZOIȚA

(cătră Iancu)

Tu știi că Leon iubește pe Zulnia. Nime n-ar zice că
ești supărat ; lumea ar crede că nici nu-ți pasă, dacă s-ar
hotărî chiar astăzi cununia lor, în loc să mai lăsăm să
treacă vremea...

ZULNIA

(în parte)

Ce aud ? *(Cătră Aspasia.)* Mamă !

ASPASIA

(cu energie)

Mă împotrivesc !

ZOIȚA

Te împotrivești fiindcă ai destulă micșurime de inimă
ca să te gîndești încă la dușmanii noștri.

ASPASIA

Mă împotrivesc fiindcă Teoveanu e un desfrînat !

PĂLTINAȘ

El singur mi-a fost prieten până la urmă.

DUDULEA

(intrînd)

A fost presiune, violență, ingerență administrativă !
Ni s-au furat voturi. Ni s-a sechestrat un alegător, am
să-i dau pe față în gazetă, am să le fac proces la tribunal,
am să protestez alegerea, am să-i denunț vindictei opiniei
publice !

PĂLTINAȘ

De-acum ori vei denunța, ori nu vei denunța, totuna
este !

DUDULEA

Cînd veneam aici am văzut muzica la ușa lui Du-
mescu. Erau la dînsul o mulțime de trăsuri cu alegătorii
care îl felicitau.

ZOIȚA

Muzica !

DUDULEA

Se bea șampanie, se striga : „Trăiască senatorul !“

ZOIȚA

Șampanie ! Senatorul ! Mor, nu alta !

DUDULEA

Am mai fost și trădați, și chiar de oameni la care nici nu ne gîndeam !

ZOIȚA

Cine sunt trădătorii ?

DUDULEA

Rogojină nu a vorbit cu Samsoniu, care a votat pentru Dumescu.

PĂLTINAȘ

Ticălosul de răzăș !

ZOIȚA

Țopîrlanul !

DUDULEA

Simconovici a intrat în pămînt ! D. Leon Teoveanu ne-a trădat !

PĂLTINAȘ

Aceasta nu se poate !

ZOIȚA

Ia sama la vorbele d-tale, d-le Dudulea, nepotul nostru e de viță nobilă.

ASPASIA

A ! Începe a-mi ieși dreptatea !

ZOIȚA

Dă dovadă, dă dovadă !

DUDULEA

A lucrat pe din dos împotriva d-voastre. Jui Jubor nu l-a dat...

PĂLTINAȘ

Pssst... pentru Dumnezeu !

DUDULEA

Teoveanu ne-a prădat !

ZOIȚA

(cu mîndrie)

Află, d-le avocat, că în familia lui neam de neam au fost boieri, nu hoți de codru.

DUDULEA

Nu știu ce-a fost odată, știu ce este astăzi. Jubor a votat pe față pentru Dumescu în momentul din urmă și i-a făcut majoritatea cu votul lui. Judecați singur...

ZOIȚA

Jubor a fi tâlharul.

PĂLTINAȘ

Tăceți, pentru Dumnezeu !

SCENA XIV

Cei de sus, LEON TEOVEANU

LEON

(*in parte*)

Emoții mari !

ZOIȚA

Vino încoace, Leone, spune d-sale (*arătînd pe Dudulea*) că noi suntem boieri, nu ciocoi...

LEON

Ce însemnează aceasta ?

ZOIȚA

D-nealui te învinovățește că ai lucrat pe din dos contra lui Iancu.

LEON

(*rizind*)

Ha, ha, ha, se vede că pe bietul d-nul Dudulea așa l-a amețit acest nenorocit rezultat, încît nu mai știe ce spune.

DUDULEA

D-nule, să știi că eu nu mă amețesc !

ZOIȚA

D-nealui te mai învinovățește că oarecare... prezent nu a mers la destinația lui...

LEON

Nu înțeleg...

ZOIȚA

(*cătră Dudulea*)

Spune-i d-ta mai lămurit. Eu nu găsesc cuvinte.

DUDULEA

E treaba d-voastră, ce-mi pasă mie ? Eu n-am căzut. Eu nu am dat prezenturi...

LEON

Care prezenturi ?

PĂLTINAȘ

(*în parte*)

Ce prepus grozav ! (*Tare.*) Lăsați acum, lăsați !...

LEON

(*cu dîrzie*)

Ba nu, vreau să știu ce este, ca să pot răspunde cum se cuvine celui ce îndrăznește să mă calomnieze !

DUDULEA

Eu n-am zis nimic pozitiv.

LEON

O ! A zis cineva ceva care atinge onoarea mea ? Cine-i acela, ca să-i spun două vorbe, nu aici, ci pe cîmpul de onoare !

SCENA XV

Cei de sus, FECIORUL, apoi PETRAȘCU și MIRTESCU

FECIORUL

(*anunțînd*)

D-nul prefect și cu d-nul Mirtescu.

ZOIȚA

Cine, cine ?

PĂLTINAȘ

Prefectul la mine ? Vrea să mă ieie în ris ?

ZULNIA

(*în parte*)

El aici !

DUDULEA

Prefectul ! Curios lucru !

LEON

Nu-l primi. Ce caută ei aici ?

DUDULEA

Ba primește-i ; de ce nu ? (*În parte.*) Poate c-a fi chip să mă împac cu prefectul.

LEON

Ei au venit să te înfrunte !

ASPASIA

Nu se poate să le închizi ușa. Te vei purta cu dinșii după cum s-or purta și ei.

PĂLTINAȘ

Nu-i pot da afară de spate din casa mea. *(Cătră fecior.)* Pofteste!

LEON

(în parte)

Hm... nu-mi place deloc această vizită neașteptată.

PETRAȘCU și MIRTESCU *(intră, se-nchină adânc, toți ceilalți de asemenea, deși rece)*

PETRAȘCU

D-nule Păltinaș, vizita mea în această zi vă va părea poate neobicinuită, dar am crezut că o explicație între noi era neapărat și am venit să v-o dau!

ZOIȚA

Cam târziu!

PETRAȘCU

Sperez că nu va fi prea târziu. Este de prisos a ne întreba dacă ați făcut bine sau rău să combateți, fără a mă preveni, un guvern pe care l-ați sprijinit atîta vreme...

ASPASIA

Momentul nu-mi pare potrivit pentru...

ZOIȚA

Foarte nepotrivit. *(În parte.)* A vorbit și ea o dată bine.

PETRAȘCU

Depart de mine gîndul de a face muștrări. Din contra, am venit să vă mărturisesc greșelile ce am putut face. Am greșit de a nu mă consulta și cu d-voastră, ca unul

ce-mi erați prieten intim, asupra candidaturii ce trebuia să sprijinim.

ZOIȚA

A! A!

LEON

Vra să zică mărturisești că ați influențat alegerile?

PETRAȘCU

Mărturisesc că am sprijinit pe d-nul Dumescu și că, cu tot sprijinul meu, d. Păltinaș nu a căzut decît din lipsa unui singur vot.

ZOIȚA

Pe care l-ați sechestrat.

PETRAȘCU

Vă veți încredința în curînd.

LEON

(în parte)

Ce vra să spuie?... Nu cumva...

PETRAȘCU

Am mai greșit de a lăsa să se hotărască șoseaua în lipsa d-voastre.

PĂLTINAȘ

D-nule prefect...

PETRAȘCU

Am hotărît însă să se lege cu șoseaua principală un alt drum care va trece pe la casa d-voastre.

PĂLTINAȘ

Eu nu am stăruit pentru aceasta.

PETRAȘCU

Am stăruit eu. Am venit să vă mai rog să primiți a fi
prezident consiliului județean în lipsa d-lui Dumescu care
merge la Senat.

ZOIȚA
(cu mirare)

A! A!

PĂLTINAȘ

Vă rog să mă iertați... nu pot...

DUDULEA
(în parte)

Prefectul vra să se împace cu noi. Așa poate voi do-
bîndi mai lesne avocatura publică, decît prin opoziție.
(Cătră Păltinaș.) Primește, nu vezi cum se teme de d-ta?
(Cătră Petrașcu.) Aveam a vă spune ceva, cînd pot veni
să vă văd?

PETRAȘCU
(încet, lui Dudulea)

Cînd îți voi...

DUDULEA
(în parte)

Mă duc să-l pîndesc acasă la dînsul. Pe ici mi-e drumul
à la française. (Se furișează afară.)

PETRAȘCU

Vă rog să primiți, d-nule Păltinaș, veți face un bine
județului prin aceasta.

MIRTESCU
(cătră Aspasia)

Vă rog, mijlociți cu autoritatea d-voastre.

ASPASIA

Este aceasta dorința consiliului?

PETRAȘCU

Este dorința întregului consiliu, al cărui interpret sunt
eu.

LEON
(cătră Zoîța)

Fă-l să nu primească.

ZOIȚA
(cătră Leon)

De ce n-ar primi, nu vezi cum se înjosește prefectul?

LEON
(ca sus)

Zi mai bine că vrea să se arate ca protector.

MIRTESCU
(înaintînd)

Vă rog și eu, cucoane Iancule, din partea colegilor noș-
tri, să primiți această sarcină în interesul județului.

PĂLTINAȘ

D-le prefect, vă rog să-mi dați timp de cugetare. Sunt
astăzi cam turburat!

PETRAȘCU

Nu aveți nici un cuvînt. V-am spus adinioarea că ați
fost mai tare decît mine în județ. Acum cînd d-nul Du-
dulea s-a dus, vă pot spune că nu influența mea, ci tră-
darea amicilor d-voastre v-a pricinuit căderea.

LEON

Această ironie șade foarte rău biruitorului.

PETRAȘCU

Este adevărat. D. Simconovici nu a venit la vot fiind
oprit de d-nul Teoveanu.

LEON

Nu-i adevărat.

PETRAȘCU

Vom vedè îndată. (*Merge spre ușa din fund și o deschide.*) D-nule Simconovici !

SCENA XVI

Cei de sus, SIMCONOVICI (intră cu ochii plecați)

PETRAȘCU

Spuneți-ne, d-nule Simconovici, cum s-a întâmplat să nu veniți la vot. Am stăruit eu ca să votați pentru Dumescu ?

SIMCONOVICI

Ați stăruit, cucoane Costachi, în multe rînduri, dar mai stăruise și întreaga familie a lui cuconu Iancu. Eram nehotărît ce să fac. N-aș fi vrut să mă stric cu d-nul prefect, căci îmi făcuse mult bine ; dar nu voiam să mă stric nici cu cuconu Iancu, căci am fost de casa tatălui d-sale, vornicului. Cu ajutorul lui am făcut puțina avere ce am. Cuconu Iancu și toți ai lui mă privea ca făcînd parte din familie. Casa, masa și chiar punga mi se deschidea cînd aveam nevoie. Eu sunt un om slab, iertați boieri, și aș fi vrut să mă abțin ; dar cînd am aflat că de la un vot poate atîrna izbînda, mi-a fost rușine să fiu nemulțumitor și mi-am zis : mai bine să-mi perd postul din comitet, dar voi vota pentru cuconu Iancu.

PĂLTINAȘ

Ș-atunci ?

SIMCONOVICI

Atunci vine d-nul Teoveanu și-mi spune că cuconu Iancu își retrage candidatura și că mă roagă să fug din oraș și să nu votez deloc.

PĂLTINAȘ

A !

SIMCONOVICI

Nu-i așa, cucoane Leone, spuneți singur ! (*Teoveanu tace, toți îl privesc.*)

PETRAȘCU

Prin tăcerea d-voastre faptul se adeverește. (*Cătră Păltinaș.*) Familia d-voastre va ști să judece ce scop l-a îndemnat să se poarte așa. Cucoană Zoiță, vă rog să aveți o mai bună opinie de mine în viitor și să credeți în respectul ce am pentru d-voastră. (*Îi sărută mîna.*) Cucoane Iancule, vă întind mîna, să urmăm a fi prieteni ca în trecut.

ASPASIA

Poți da mîna d-lui Petrașcu, demnitatea ta îngăduie aceasta.

PĂLTINAȘ

(*dîndu-i mîna*)

Credeți că sunt mișcat.

PETRAȘCU

Nu mai puțin și eu. D-nule Simconovici, noi ne putem retrage, fericiți că ne-am întărit prietenia mai mult decît înainte ! (*Petrașcu și Simconovici ies.*)

SCENA XVII

Cei de sus, afară de PETRAȘCU și SIMCONOVICI

PĂLTINAȘ

(*se uită la Leon, încrucișînd brațele*)

E timp să vorbești. Tîlmăcește-ți purtarea !

ZOIȚA

Vorbește, ori vom crede că ne-ai înșălat.

PĂLTINAȘ
(cu energie)

Ne-ai înșelat ori nu ?

LEON
(în parte)

Aici trebuie sumeție ! (Tare.) Da, v-am înșălat. Însă ascultați-mă și mă judecați. Eu iubesc pe Zulnia cu pasiunea cea mai adâncă și o puteam perde dacă o despărtați de mine. Această idee îmi era atât de grozavă încît mi-am călcat datoria pentru dînsa. Nu eu, amorul meu cel fără margini v-a înșălat.

ASPASIA
(înaintînd)

El minte !

LEON
(spăriet)

Ce !

ASPASIA
(cu energie)

Minte, zic. E un viclean și un trădător ! Nu s-a sfiit să voiască a dezonora familia noastră. (Cătră Păltinaș.) Nu fiiceii, soției tale el a făcut propuneri de amor !

LEON
(furios)

Ha ! Calomnie !

ASPASIA
(arătînd o scrisoare)

Iată dovada ! A cutezat să-mi scrie această scrisoare. Cetiți și vă încredințați !

PĂLTINAȘ
(îi smulge scrisoarea din mînă și aruncă răpede ochii asupra ei)

Ce vād ! (Apoi o lasă să cadă.) Vînzătorule !... (Vrea să se răpeadă asupra lui.)

MIRTESCU
(oprindu-l)

Cucoane Iancule, stăpîniți-vă, pentru Dumnezeu !

ZOIȚA
(care ridicase scrisoarea)

Vai de mine ! Dacă ar trăi părinții lui, ar intra în pă-mînt de rușine !

PĂLTINAȘ

Ieși din ochii mei, ori...

LEON
(cu dîrzie)

Îmi bat joc de voi. Ați pierdut mințile cu toții !

ZOIȚA
(împreunînd minile)

Dumnezeule ! Ce deșteptare !

PĂLTINAȘ
(ca sus, strigînd)

Desfrînatule !... ieși... îți zic !...

LEON
(puindu-și pălăria în cap cu despreț)

Atît îmi pasă de voi ! Vă desfid pe toți ! Așa mi se cade dacă m-am vîrît într-o casă de nebuni ! (Iesc.)

SCENA XVIII

Cei de sus, afară de TEOVEANU

PĂLTINAȘ
(cătră Zoia)

L-ai auzit ! D-ta, mamă, îmi lăudai pe blăstămatul acesta !

ZOIȚA

(aruncându-se pe un jilț și ștergându-și lacrimile)

Nu mai zic nimic. Mă amăgise vicleanul cu măgulirile lui. Nu avea sfială de părul meu cel alb!

ZULNIA

Mîngăie-te, bunică; s-a dus pentru totdeauna!

ZOIȚA

(dezmierdînd-o)

Și eu voiam să perd viitorul bieteii copile, dînd-o după un asemenea rău!... Vai de mine!... Din ce am scăpat! Aspasia, tu ne-ai luminat! Iartă-ne dacă ți-am greșit!

ASPASIA

Să-l uităm cu toții, cu alte gînduri mai vesele. D-nule Mirtescu, puteți vorbi.

MIRTESCU

Cucoane Iancule, vă cer mîna fiicei d-voastre. Nu mi-o refuzați, căci o iubesc și voi face-o fericită!

ZOIȚA

(cătră Zulnia)

Nu tremura, draga mea, nu tremura.

PĂLTINAȘ

Fiica mea va răspunde pentru mine. Zulnio!

ASPASIA

(o ia de mînă și o duce la Păltinaș)

Răspunde. *(Zulnia tace.)*

PĂLTINAȘ

L-am avut totdeauna de prietenul meu cel mai bun și primesc cererea lui. Îl vrei și tu? *(Zulnia tace.)* Îl iubești? *(Zulnia face un semn din cap.)*

MIRTESCU

(luîndu-i mîna)

Cît sunt de fericit!

PĂLTINAȘ

După zile urîte să ne întoarcem la altele mai senine!

(CORTINA CADE.)

NU TE JUCA CU DRACUL

COMEDIE ÎNTR-UN ACT

PERSOANELE

ZOE CASTELLI, tinărahă văduvă
BERBECEANU
TIMUR, prieten cu Berbeceanu
MĂNDIȚA, în serviciul d-nei Castelli
ZARZAVAT, asemenea
CONDULICI, în serviciul d-lui Timur

Teatrul reprezintă un salon elegant cu patru uși din care două în fund, cea principală și cea care dă în grădină. Între amândouă o fereastră. Ușa din dreapta dă în apartamentul d-nei Castelli; cea din stînga, în odaia Măndiței.

Această comedie a fost jucată pentru întâia oară în 14 februarie 1879 pe teatrul din Iași cu ocaziunea unei reprezentații dată de societate în profitul săracilor. Doamnele Matilda Chirițescu și Natalia Șutu au jucat rolurile Zoei Castelli și Măndiței. Jar d-nii Th. Aslan, Gh. Rosetti, Gh. Negruzzi și I. Duca au reprezentat pe Berbeceanu, Timur, Condulici și Zarzavat.

SCENA I

MĂNDIȚA, ZARZAVAT

ZARZAVAT

Duducă Măndiță, gata-i cuconița ?

MĂNDIȚA

Încă nu. Ce treabă ai ?

ZARZAVAT

Voiam să-i spun despre interesele sale. Au venit niște oameni de la moșie... dar fiindcă nu-i gata, ți-oi spune matală.

MĂNDIȚA

Spune.

ZARZAVAT

(după o tăcere)

Am pus să grijască și să văruiască odăile de jos. Canapeaua și scaunele cele vechi, de care nu mai avea nevoie cuconița, le-am îmbrăcat din nou. Să vezi mata ce curățele sunt odăițele mele !... Păcat numai că sunt singur...

MĂNDIȚA

Să spun aceste cuconiței... de la moșie ?

ZARZAVAT

Ba nu. Zic așa... pentru mata.

MÂNDIȚA

Ce treabă am eu cu canapelele d-tale ?

ZARZAVAT

Am o vacă cu vițel, o căruță, un cal... toate ale mele. Căruța-i nouă, nouă... de cele ungurești, care nu scutură. Am și găine și rățe, și curcani...

MÂNDIȚA

I ! că multe mai ai !

ZARZAVAT

Zău, multe pentru un om singur ! Dacă ar mai fi cineva... s-ar pute face o bună gospodărie. Căci știi mata... sunt chipuri... cînd vine de la țară, cuconița nu se uită așa de aproape, treaba vătavului este să vadă... ș-apoi vătavul... de ! și el e om... face parte dreaptă... știi mata... una mie, una ție, una mie...

MÂNDIȚA

Așa ? Vrea să zică d-ta înșeli pe cuconița ? Ei lasă că am să te spun eu !

ZARZAVAT

Ba să nu faci una ca asta, ducă Mândiță. Dimpotrivă, să vii și mata cu mine să ne bucurăm... În casa mea este loc de-ajuns pentru doi... Nu mai sunt eu tocmai tinerele, dar omul copt e mai bun... înțelegi mata, dă ! că doar nu mai ești copilă... anii au mai trecut...

MÂNDIȚA

Ce ? Ce ? Nu cumva sunt bătrînă ca d-ta, vătaje ? Auzi, mă rog ! Anii au trecut ! Dar de cînd mă știi, vătaje ? Nu erai hid și bătrîn cînd am venit la cuconița ia așa de mică, ha ?

ZARZAVAT

Ba ești copilă, păcatele mele ! dar copilă... colea... bună de măritat. Auzi Mândițo, de măritat !

MÂNDIȚA

Mândițo ! Dar de cînd, mă rog, îmi zici pe nume, vătaje ? Vorbește așa cu oamenii d-tale din ogradă, vătaje, dar nu cu mine, că-ți găsești beleaua, vătaje ! Auzi, Mândițo !

SCENA II

Cei dinainte, CONDULICI

CONDULICI

Bună vreme, bine am găsit și cu plecăciune ! Cine-i aici mai mare peste cei mai mici ?

ZARZAVAT

(cu fudulie)

Eu, ce vrei ?

CONDULICI

(cătră Mândița)

Dar mata cine ești, așa de frumușică ?

MÂNDIȚA

Frumoasă, urită, cum a dat Dumnezeu ! Nu-i treaba d-tale.

CONDULICI

Nu te supăra, fetițo, că n-am zis ceva rău. *(Cătră Zarzavat.)* Am venit din partea stăpînului meu, d. Timur... Cunoști pe d. Timur ?

ZARZAVAT

Nu-l cunosc. *(În parte.)* Neplăcut om !

CONDULICI

Nu face nimic. M-a trimis d. Timur, adică nu d. Timur, d. Berbeceanu, prietenul d-lui Timur. Cunoști pe d. Berbeceanu ?

ZARZAVAT

Cunosc. *(In parte.)* Nesuferit !

CONDULICI

M-a trimis d. Berbeceanu cu o scrisoare către stăpîna d-tale, *(către Măndița)* și a matală, frumușico !

MĂNDIȚA

(in parte)

Obrăznicuț, dar nu-i urît. *(Tare.)* Dă scrisoarea. Așteptî răspons ?

CONDULICI

Așa mi s-a zis. *(Zîmbînd.)* Ai să zăbăvești, fetico ?

MĂNDIȚA

Cît mi-a fi voia.

CONDULICI

Nu prea mult... c-ar fi păcat ! *(Măndița iese.)*

SCENA III

CONDULICI, ZARZAVAT

CONDULICI

Frumușică fetiță... dar frumoasă... coz ! Nu-i măritată, ha ?

ZARZAVAT

Ce-ți pasă d-tale ?

CONDULICI

Nu te bursumfla... se vede că-i fata d-tale !

ZARZAVAT

Fata mea ? Nu cumva sunt moșneag ca să am fete mari ? Nu vezi că sunt holtei ?

CONDULICI

Holtei... tomnatic. Nici stăpîna d-tale nu-i măritată ?

ZARZAVAT

Ce te mai faci că nu știi ? Nu umblă d. Berbeceanu nebun după dînsa ? Cred și eu : văduvă, tinerică, frumușică, avere bună... dar și-a mai pune pofta-n cui...

CONDULICI

Puie-și-o despre mine. Ce treabă am eu ? Știu că și el e om cu stare, burlac... de-acolo încolo, ieie pe stăpîna d-tale sau n-o ieie, cum i-a fi cheful.

ZARZAVAT

Cuconița nici nu se uită la dînsul. Ș-apoi cine-o si-lește să se mărite ? Nu-i bună văduvia ? Cînd vrea, merge la țară ; cînd nu-i mai place, vine în țîrg sau aici la vic. Cînd i se urăște și aici, o pleacă în țări străine... De averea ei are cine se îngriji.

CONDULICI

(zîmbînd)

Vătavul, ha ?

ZARZAVAT

(cu fudulie)

Eu, așa să știi d-ta !

CONDULICI

Să fii sănătos și să vătăjești încă mulți ani !

ZARZAVAT

Mulțumim d-tale, nu ai nevoie să zîmbești. Nu-mi plac camenii care tot par că vor să-și bată joc.

CONDULICI

Nu te bursumfla, îți zic, că nu sunt eu de-aceia ; ș-a-
poi nici nu s-ar căde, eu sunt tânăr, d-ta cam în vîrstă...

ZARZAVAT

Dar e nesuferit de tot ! (*Tare.*) Iaca cuconița !

SCENA IV

ZOE, MĂNDIȚA, ZARZAVAT, CONDULICI

ZOE

(*în négligé*)

Cine-a venit cu scrisoarea ?

CONDULICI

Să trăiți, cuconița, eu, sărut mîna !

ZOE

Slujești la d. Berbeceanu ?

CONDULICI

Sărut mîna, slujesc la d. Timur, dar m-a trimis d. Ber-
beceanu.

ZOE

(*în parte*)

Berbeceanu îmi cere voie să-mi prezente pe prietenul
său Ștefan Timur. Fie ! (*Tare.*) Spune stăpînului d-tale
că sunt bucuroasă. Îi voi primi pe amîndoi, cînd or vrea
să vie.

CONDULICI

Sărut mîna, erau să vie îndată.

ZOE

Prea bine. (*Condulici se închină și ieșind trimite pe
furiș o guriță Măndiței, care zîmbește. Zarzavat ia sama
și face un gest de necaz.*)

SCENA V

ZOE, MĂNDIȚA, ZARZAVAT

ZARZAVAT

Au venit cameni de la țară cu un răspuns din partea
vechilului...

ZOE

(*curmindu-l*)

Bine. Mi-i spune altă dată, du-te. (*Zarzavat iese.*)

SCENA VI

ZOE, MĂNDIȚA

ZOE

Cine-o mai fi și Timur acesta ? Dacă samănă cu prie-
tenul său, putea să nu mai vie.

MĂNDIȚA

D-nul Berbeceanu nu-i urît bărbat, numai cam... se-
rios. Ș-apoi se uită la mata cu niște ochi... !

ZOE

Toemai asta mi-e urît. Bărbații îmi plac cînd rîd, cînd
glumesc, dar cînd sunt stăpîni pe dînșii.

MĂNDIȚA

Apoi dă, cuconița, cînd are cineva o peatră la inimă,
cică i se duce veselia. Așa o fi și cu d. Berbeceanu.

ZOE

Citeodată parcă nu-mi displace, dar alteori, cînd îl văd
suspînînd și stînd trist și serios, mă gîndesc la bărbatul
meu dintăi, asemăn în gîndul meu starea de libertate în
care sunt cu viața căsătorească și mă înfior de ideea să
o schimb.

MĂNDIȚA

Fiindcă d. Berbeceanu nu vă place, dar ia să-l iubiți...

ZOE

Nu-mi displace, nu pot zice că-mi displace.

MĂNDIȚA

Apoi atunci, de ce nu-l luați, v-ați face o pomană cu bietul om.

ZOE

Tocmai asta-i, nu vreau să-mi fac pomană. Mai bine aș vrea pe unul care... dar nu, n-am să mă mai mărit. Am să rămîn văduvă.

MĂNDIȚA

Dacă-i așa, nici eu nu mă mărit! Vătavul îmi tot dă a înțelege că m-ar lua dacă m-aș uita numai la dînsul...

ZOE

Dacă-l vrei, spune.

MĂNDIȚA

Vai de mine, cuconiță, e o căzătură, o zbîrcitură, și-apoi mofturos!...

ZOE

Atunci dă-l încolo! Nu te mai mărita, și să rămînem împreună.

MĂNDIȚA

Să rămînem, cuconiță!

ZOE

(după o pauză)

Tare mi-e urît, Măndițo. Știi tu ce-i uritul, Măndițo?

MĂNDIȚA

Urîtul...? Nu știu, cuconiță!

ZOE

Urîtul este cînd... cînd vrei ceva și nu știi ce, și-apoi vremea trece încet... așa de încet; în sfîrșit, urîtul este... cînd nu mai poți de urît!

MĂNDIȚA

Apoi așa-i cînd e cineva singur.. .

ZOE

Vezi că de multe ori și cu Berbeceanu nu-mi trece. Dar ce mai vorbesc de dînsul cînd am hotărît odată să rămîn văduvă! Știi una, Măndițo? Să mergem la țară, că trebuie să fie frumos.

MĂNDIȚA

D-apoi abie am venit de la țară și ziceați că-i urît acolo.

ZOE

Uitasem. Să ne mutăm în tîrg.

MĂNDIȚA

Da-i cald cuconiță, grozav!

ZOE

Bine zici, că-i vară. Atunci... spune să puie caii.

MĂNDIȚA

Dar trebuie să vă îmbrăcați, cuconiță.

ZOE

În adevăr, trebuie să-mi fac toaleta.

MĂNDIȚA

Au să vie și boierii cei doi.

ZOE

Ai dreptate. Haidem! (Ieșind.) Cine o mai fi și-acest Timur? Parc-am mai auzit de dînsul! (Ies amîndouă prin dreapta.)

SCENA VII

TIMUR, BERBECEANU (intrînd prin fund)

BERBECEANU

Cam cu sila, dar în sfîrșit, te-am adus.

TIMUR

Fiîndc-am venit, fă-mi plăcerea și spune-mi ce vrei de la mine? Mă chemi de la țară, zicîndu-mi că ai să-mi cei o îndatorire mare, în puterea vechiului nostru prieteșug. Plec, sosesc, te întreb... Tu începi a o încurca, pînă în sfîrșit mă rogi să fac cunoștința d-nei Castelli. Pentru ce? Știu că ești amorezat de dînsa. Dar ce treabă am eu?

BERBECEANU

Ștefane, și în vremea copilăriei, și cît timp ai fost în oștire, și după ce ai ieșit, totdeauna am ținut împreună. Eu cred că adevărații prieteni trebuie să fie totdeauna gata să se jertfească unul pentru altul. Prietenii sunt ca frații, ba mai mult încă.

TIMUR

Bine, așa-i, dar în sfîrșit...

BERBECEANU

Orice i s-ar cere, un prieten nu poate să refuze, orice i s-ar cere!

TIMUR

(zîmbînd)

Parcă ai vrea să omor pe cineva, așa vorbești.

BERBECEANU

Nu glumi cu lucruri serioase. Știi cît sunt de înamorat de d-na Castelli...

TIMUR

Cum să nu știu? M-ai pus întăi să scot o copie de pe un portret al ei; apoi mi-ai arătat părețele anume unde

trebuie să-l atîrn la mine la țară. Mai pe urmă m-ai silit să fac niște versuri, să le pun într-un privaz și să le atîrn sub portret: tot felul de nebunii!

BERBECEANU

Nebunii îți par ție, dar pentru mine, care suspin de opt luni...

TIMUR

Dacă suspini, la dracu! ia-o, și să se isprăvească!

BERBECEANU

Nu știu dacă ea mă iubește sau nu...

TIMUR

De nu vra, las-o și ia pe alta, dacă dorești numai decît să te însori.

BERBECEANU

Nu vorbi așa, căci tu nu știi ce este amorul. Cîteodată parcă mă iubește, alteori însă mă privește cu atîta răceală, parcă-i e greu de mine. Asta ține acum de cînd o cunosc și eu nu fac nici un pas înainte.

TIMUR

I-ai spus că vrei s-o iei?

BERBECEANU

Cum să-ndrăznesc? Dacă ar răspunde nu, aș fi perdut.

TIMUR

Perdut, perdut... copilării!

BERBECEANU

Dar trebuie să știu de mă iubește sau nu. De aceea am închipuit planul următor: să te aduc pe tine, prietenul meu, aici la dînsa, să te rog să-i faci curte, să te prefaci că ești înamorat de ea, și atunci se va hotărî: de

ține la mine, ea te va respinge, iar de nu, va primi curtea ta ca și pe a mea, și atunci, văzînd că este o cochetă de rînd, voi ști ce-mi rămîne de făcut.

TIMUR

Berbecene, tu vrei să te joci cu drăcul. Părăsește asemenea idei nebune! Dacă, luîndu-mi rolul de amarez, m-aș înamora în adevăr? — Căci pe cît o cunosc după portret, e foarte frumoșică. — Așa-i că atunci mă vei avea drept trădător și te vei preface în cel mai mare dușman? Nu, nu primesc!

BERBECEANU

Te cunosc prea bine; tu nici nu ești în stare să te înamorezi serios.

TIMUR

Mai știi, cine poate răspunde? Dar dacă cumva ea ar lua curtea mea de bună și m-ar iubi... Tu nu te gîndești...

BERBECEANU

Atunci voi ști ce am voit să știu și voi uita-o. Tu îmi ești prieten, mi-ai făgăduit să faci orice ți-o cere, nu mă poți părăsi.

TIMUR

Gîndește-te încă o dată.

BERBECEANU

Mai bine orice siguranță decît îndoiala. Am cuvîntul tău, pune-te pe lucru!

TIMUR

Ai să mă urăști... te încredințez...

BERBECEANU

Îți jur că nu mă voi supăra pe tine, orice s-ar întîmpla!

TIMUR

Eu îți declar că nu răspund de urmări.

BERBECEANU

Le iau asupra mea. Treaba-i hotărîtă; nu mai primesc nici o împotrivire. (*Deschizînd ușa din fund.*) Condulici!

SCENA VIII

Cei dinainte, CONDULICI

BERBECEANU

(*cătră Condulici*)

Ascultă, după ce ne-a primi cucoana, tu să lași să treacă puțină vreme și-apoi să ne chemi sub cuvînt că... sub cuvînt că...

CONDULICI

Că vă caută cineva pentru o treabă însemnată.

BERBECEANU

Pré bine.

SCENA IX

Cei dinainte, MÂNDIȚA

MÂNDIȚA

Cuconița vă pofteste. (*Arătînd ușa din dreapta.*) Aici!

TIMUR

(*cătră Berbeceanu*)

Curte de porunceală! De cînd sunt n-am făcut! Am să spun la prostii...

BERBECEANU

Fă cum te vei pricepe, dar caută de te preface bine!
(*Intră amîndoi în dreapta.*)

SCENA X

MĂNDIȚA, CONDULICI

CONDULICI

(o privește zîmbind și răsucindu-și musteața)

Fetițo, eu ți-aș spune ceva, dar n-am să-ți spun.

MĂNDIȚA

Atîta pagubă ! Te-am întreat ?

CONDULICI

Știu că arzi de poftă să știi, se vede după ochi, dar n-am să-ți spun, nu, mă tem că vei spune la alții.

MĂNDIȚA

Vro taină grozavă ?

CONDULICI

Ia, o taină ! Cum te cheamă pe mata ?

MĂNDIȚA

Măndița ! Dar nu-ți mai răsuci musteața atîta, c-ai s-o smulgi din loc.

CONDULICI

Mi-a rămas obiceiul de cînd eram cu stăpînul meu în cavalerie, el era maior și eu sergent... cînd îmi răsuceam atunci musteața așa, vîream pe recruți în boală.

MĂNDIȚA

Apoi aici poți s-o lași în pace, că n-ai pe cine înfricoșa.

CONDULICI

Zău nu ! Mă tem să nu mă înfricoșezi mata pe mine, dacă-i tot sta așa de posomorită. Ia mai rîzi puțin. Auzi, Măndițo, ia mai zîmbește !

MĂNDIȚA

Te rog să nu-mi spui pe nume, că doar n-am crescut împreună.

CONDULICI

Obicei de cînd eram în cavalerie, nu trebuie s-o iei așa...

MĂNDIȚA

Ce taină voiai să-mi spui ?

CONDULICI

Mi-e frică că nu ți-i ține gurița, că-i lucru mare.

MĂNDIȚA

Am să tac pitic.

CONDULICI

Nu-i spune nimic, nimărui, nici... vătavului ?

MĂNDIȚA

Vătavului ? Nu-l pot vedea în ochi !

CONDULICI

Dar lui îi place să te vadă, așa-mi miroasă treaba.

MĂNDIȚA

Se vede că i-au abătut să se însoare și... fiindcă m-am întîmplat eu pe aici...

CONDULICI

Apoi a găsit cu cine să se puie la cale, hîrbul dracului ! Cum l-aș dupăci eu !

MĂNDIȚA

Dar nu schimba vorba. Erai să-mi spui ceva, pun ră-mășag că de cuconița, ha, spune drept !

CONDULICI

Hm ! Hm !

MĂNDIȚA

Pentru ce d-nul Berbeceanu a adus aici pe stăpinul d-tale? Este ce este.

CONDULICI

(*în parte*)

Dimonul! (*Tare.*) Nu-i asta, e altceva la care nici nu te gîndești.

MĂNDIȚA

Ia spune, zău, spune!

CONDULICI

Este că...

MĂNDIȚA

(*cu curiozitate*)

Ce, ce?

CONDULICI

Este că... îmi ești pe plac, na!

MĂNDIȚA

Ești un obraznic!

CONDULICI

Te-ai supărat?

MĂNDIȚA

Dar.

CONDULICI

Să facem pace. (*Se apropie și o ia de talie.*) Obraznicul mănîncă praznicul! (*Vrea s-o sărute.*)

MĂNDIȚA

(*apărîndu-se*)

Nu vreau, nu vreau! (*Îl lovește peste mină.*)

SCENA XI

Cei dinainte, ZARZAVAT

ZARZAVAT

Na-ți-o! (*Măndița iese cu fuga.*) Ascultă-mă, domnișorule, d-ta te porți ca un netrebnic!

CONDULICI

(*răsucindu-și musteața*)

Ascultă, căzăturo, păzește-ți vorbele, c-ai s-o pați cu mine!

ZARZAVAT

Am să te învăț eu minte!

CONDULICI

(*pășind spre dînsul*)

Ce-ai spus?

ZARZAVAT

(*dînd înapoi*)

Am spus c-am să te învăț minte. (*Se dă după o masă.*) Ia vino încoace! Să-ți arăt cum se face curte la fete.

CONDULICI

Iaca vin. (*Se răpede spre dînsul. Zarzavat fuge.*)

ZARZAVAT

Ești un obraznic, un mișel!

CONDULICI

Ți-oi închide eu gura, moșnegărie! (*Același joc.*)

ZARZAVAT

Un potlogar!

CONDULICI

Ei lasă! (*Se răpede spre dînsul. Zarzavat iese. Condulici îl urmează cu fuga.*)

SCENA XII

ZOE, BERBECEANU, TIMUR

ZOE

(cătră Timur)

Ați venit în orașul nostru pe mai multă vreme ?

TIMUR

Cît va voi Berbeceanu să mă oprească, doamna mea.

BERBECEANU

Suntem prieteni de mult ; am copilărit împreună.

ZOE

(cătră Berbeceanu)

Așa ? (Cătră Timur.) Și ziceți c-ați mai fost pe la noi iarna trecută ?

BERBECEANU

Dac-ați fi fost aici, v-aș fi prezentat pe amicul meu cu mulțumire.

TIMUR

Cît eram ofițer, am fost tot în alte garnizoane. Mai pe urmă, după ce m-am mutat la țară, am venit aici numai astă-iarnă, dar d-voastră erați dusă.

ZOE

Eu petrec adeseori o parte din iarnă într-o climă mai caldă decît a noastră.

TIMUR

Cu toate aceste, vă cunoșteam după un portret...

ZOE

A ! Știu. Mi l-a făcut un pictor la Florența. Dar de-a-tunci au trecut mai mulți ani ; eram mai tinără.

BERBECEANU

Mie îmi pare, dincontra, că vă arată îmbătrînită.

ZOE

(cătră Berbeceanu)

Așa ? (Cătră Timur.) Cum îl găsiți ?

TIMUR

Mi-a părut așa de bine lucrat, încît m-am încercat să fac o copie de pe dînsul.

ZOE

Ce fel ? Vă ocupați cu pictura ?

TIMUR

În momente pierdute, ca un slab diletant.

BERBECEANU

Modestie, doamna mea, simplă modestie. Timur are un adevărat talent.

ZOE

(cătră Berbeceanu)

Așa ? (Cătră Timur.) Aș fi curioasă să văd copia ce ați făcut.

TIMUR

O am la mine la țară în odaia pe care am poreclit-o salonul de artă.

SCENA XIII

Cei dinainte, CONDULICI

CONDULICI

(cătră Zoe)

Să trăiți ! Rog de iertare. (Cătră Berbeceanu.) Este cineva care vă caută ; zice că are o treabă foarte grabnică.

BERBECEANU

Îndată. (*Cătră Zoe.*) Vă rog să mă scuzați, doamna mea; nu voi întârzia.

ZOE

Nu vă opresc.

BERBECEANU

(*după ce se închină la d-na Castelli, încet lui Timur*)

Zdravăn, zdravăn! (*Iese.*)

SCENA XIV

ZOE, TIMUR

ZOE

Ziceați că ați pus portretul în salonul de artă; ce este acesta?

TIMUR

Un capriciu al meu. Fiind amator de tot ce este artă, am consacrat o odaie anume pentru dînsa. Am acolo un clavier, un violoncel... Apoi am cîteva tablouri, cîteva statui, o mică bibliotecă din poezii cei mai cunoscuți, însă un întreg părete este ocupat numai cu portretul d-voastre. El are locul de onoare.

ZOE

A! Și... în această cameră vă place să petreceți singur?

TIMUR

Acolo stau cea mai mare parte a zilei. Ce să fac? De moșie se ocupă arendașul. Cînd am vînat și călărit de-ajuns, mă întorc cu plăcere în cabinetul meu favorit.

ZOE

Dar, vecinic la țară, veți fi ajuns un mizantrop...

798

TIMUR

Sunt omul cel mai vesel cînd am tovărășie. Dar și d-voastră, doamna mea, vă veți fi obicinuit cu singurătatea...

ZOE

Mi-e urită grozav. (*În parte.*) Nu-i frumos, dar e foarte plăcut. (*Tare.*) Cînt din clavier, cetesc, vechilul și vătăvul îmi vorbesc cîteodată de trebi; mi-ar plăce să merg călare, dar... n-am cu cine. Stau cînd la țară, cînd la oraș, dar aici la vie îmi e mai drag: am o grădină veselă, cu un pavilion... Ați fost în pavilion?

TIMUR

Nu încă.

ZOE

Trebuie să vi-l arăt. El e locul meu favorit, ca și cabinetul d-voastre de artă. A! Am să vă rog să-mi scrieți ceva în albumul ce am acolo. În el am adunat toate suvenirile mele cele plăcute.

TIMUR

(*în parte*)

E mult mai frumoasă decît portretul. (*Tare.*) Dacă-mi dați voie, voi scrie în el patru versuri pe care într-un moment de inspirație le-am scris sub portretul d-voastre.

ZOE

Ați scris versuri sub portretul meu? Cît sunt de curioasă să le cunosc. Spuneți-mi-le!

TIMUR

Mă iertați, le voi scrie, dar nu le voi spune. (*În parte.*) O, înțeleg pe Berbeceanu! Așa de frumoasă!

ZOE

Dacă sunteți dispus, să mergem în grădină...

799

TIMUR

Cu mare mulțămire, doamna mea ! *(Ii dă brațul și ies amândoi prin ușa din fund.)*

SCENA XV

MÂNDIȚA

(Intră în acel moment prin stînga, merge pe vîrfurile picioarelor pînă la fereastra din fund și îi urmează cu ochii).

Iaca ! Iaca ! Iaca ! Cum își dau brațul și tot șoptesc amîndoi ! Uite cît e de roșie ! De mult n-am văzut-o așa ! Și cum îi zîmbește ! Dar și Berbeceanu, cine l-a pus să mai aducă pe acesta aici ? Cum și-o face omul singur, nu i-o face nici dracul ! Ha, ha, ha ! Și parcă Berbeceanu nu-i mai urît decît dînsul, deși acesta are un nu știu ce, dar din toți tot diavolul cel de Condulici e mai cu haz : cu botfortele și pintenii lui și musteața răsucită, parcă-i un gheneari, hait !

SCENA XVI

MÂNDIȚA. ZARZAVAT

ZARZAVAT

Duducă Mândița, am venit să-ți spun curat că istoriile aceste nu-mi plac deloc.

MÂNDIȚA

Ce nu-ți place, vătăje ?

ZARZAVAT

Să lași mata pe un om din lumea toată să te iele așa *(vrea s-o apuce de talie).*

MÂNDIȚA

Ia mă rog, mă rog ! *(Îl împinge departe.)*

ZARZAVAT

Un venetic, un tîrîie-brîu !

MÂNDIȚA

Și ce-ți pasă d-tale, vătăje ?

ZARZAVAT

Ce-mi pasă ? Firește că-mi pasă, cum să nu-mi pese ?
Eu gîndesc că... dar i-am arătat eu lui !...

MÂNDIȚA

Ba că chiar ! Ha, ha, ha !

ZARZAVAT

Eram să-l fac bucăți !

MÂNDIȚA

De-aceea te luase pe fugă ? Luați-l de pe mine că-l omor ! Ha, ha, ha !

ZARZAVAT

N-am vrut să fac larmă mare, căci altfel ai fi văzut mata cum îl învățam minte. Dar să nu-mi uit vorba. Am venit să-ți spun că nu se cuvine unei fete bine-crescute ca mata să glumești cu așa un pierde-vară. Mata nici nu trebuie să te uiți la dînsul ; matale îți trebuie un gospodar așăzat, liniștit, ca...

MÂNDIȚA

Ca d-ta, vătăje, ha ?

ZARZAVAT

Firește, firește. Ș-apoi, adică nu sunt bun ? Sunt un om verde, cu inimă, am căsuța mea, am stărișoara mea. Știu că femeia ce m-a lua va fi norocită !

MÂNDIȚA

Oare ?

ZARZAVAT

Zău așa ! Nu te uita că arăt eu cam aspru, de soiul meu sunt blind ca un miel. Așa sunt de bun și dezmierdător...

MĂNDIȚA

Nu te cred.

ZARZAVAT

Cearcă, ducă Măndița, zău cearcă !

MĂNDIȚA

Cum să cerc, vătăje ?

ZARZAVAT

Dar nu-mi tot spune vătăje, ducă Măndița, zi-mi pe nume : Zarzavat, Zărzăvățel !

MĂNDIȚA

Zărzăvățel ! Ha, ha, ha !

ZARZAVAT

Îh ! Ce bine îți șede când vorbești așa. (*S-apropie.*) Mata ai un glas așa de dulce, ca o privighetoare (*vrea s-o ia de talie*), ca un canaraș. (*Vrea s-o sărute.*)

MĂNDIȚA

(*respingindu-l*)

Ai nebunit, fugi încolo, ori te...

ZARZAVAT

Nu-mi vorbi așa, că mă supăr !

MĂNDIȚA

Ei ș-apoi ? Mult ce-mi pasă !

ZARZAVAT

Știu eu ce să fac ca să-ți pese.

MĂNDIȚA

Nu cumva mă și ameninți, hîrb bătrîn ce ești !

ZARZAVAT

(*supărat*)

Hîrb bătrîn ? Lasă că știu ce am să spun cuconiței.

MĂNDIȚA

Ce ai să spui, putregaiule ?

ZARZAVAT

Putregai ! Bine. Va ști cuconița cum lași să te curte-nească berbantul cela...

MĂNDIȚA

Așa ? Apoi am să spun și eu cum știi să-ți faci trebușoarele, cum mistui averea cuconiței : una mie, una ție, una mie...

ZARZAVAT

Minciuni !

MĂNDIȚA

Minciuni ? Ei lasă că toate s-or da pe față, lasă...

ZARZAVAT

Bine ! Va ști toată casa cum sai în capul tuturor marțafoilor.

MĂNDIȚA

Sar în cap?... Na ! (*Îi dă o palmă.*) Du-te de spune și asta la toată casa ! (*Iese.*)

SCENA XVII

ZARZAVAT

(*singur*)

Ce-a fost asta ! Vai de mine ! De cînd sunt n-am pățit așa rușine ! Hîrb bătrîn, putregai ! Ș-apoi îmi mai dă

și... (face gestul unei palme)... Asta nu se poate trece așa... Zarzavat nu-i omul care suferă de aceste! Trebuie să-mi răzbun, trebuie să arăt cine sunt! Ei lasă, madamă Mândița, că ți-oi da eu nasul în jos, că prea nu te-ajunge cineva cu prăjina! Dar ce să fac? De când a venit Timur ista în casă, cu volintirul cel de Condulici, s-a făcut toată încurcătura! Trebuie dați afară, trebuie dați afară numai-decît!

SCENA XVIII

ZOE, ZARZAVAT

ZOE

(intră fără a vedea pe Zarzavat, se așază pe un jilț și, apăsându-și capul de mină, stă pe gânduri)

Desigur i-a plăcut figura mea, căci altfel de ce ar fi luat o copie de pe portret? L-a pus în cabinetul unde stă toată ziua, se uită la dînsul... De-atunci oare nu m-am iăcut mai urîtă?... (Se uită într-o oglindă.) Parcă nu!

ZARZAVAT

(înaintînd)

Cuconiță!

ZOE

(fără a-l auzi)

Pentru ce acele versuri scrise sub portretul meu?... (Suspînă.)

ZARZAVAT

Cuconiță!

ZOE

(ca și sus)

A venit iarna trecută în oraș... poate voia să mă cunoască... dar, desigur... și eu eram dusă... Cît de rău îmi pare!

ZARZAVAT

Cuconiță...

ZOE

(văzîndu-l)

Ce vrei? (În parte.) Cu cît îl privesc mai mult, cu atît figura lui îmi este mai simpatică.

ZARZAVAT

Eram să vă spun...

ZOE

De vechilul de la moșie... mă rog, altădată...

ZARZAVAT

Ba nu, cuconiță, eram să vă spun că de cînd d. Berbeceanu a adus aici pe d-nul ista... cu feciorul său... este o nerînduială în toată casa...

ZOE

N-oi mai primi pe d. Berbeceanu și n-a mai fi nerînduială.

ZARZAVAT

Nu el; el e foarte de treabă, dar celălalt... are un fecior necuviincios.

ZOE

(minioasă)

Caută-ți de treaba dumitale; și să primești bine pe oamenii străini cari vin în casa mea, m-ai înțeles?

ZARZAVAT

Dar, cuconiță, am înțeles; însă feciorul... mă iertați... se poartă cu Mândița... ca un... nici nu vă pot spune...

ZOE

(aprinșă)

El se poartă foarte bine. D-ta ești un netrebnic... te cunosc eu!

ZARZAVAT

Eu, cuconiță? Ferească Dumnezeu! Eu sunt omul cel mai credincios, dar d-nul ist străin și feciorul său nu sunt cumsecade... D-voastră nu știți... sunt niște chilipirgii...

ZOE

Ești un obraznic, te amesteci unde nu-i treaba d-tale.

ZARZAVAT

D-apoi bine, cuconiță, mă cunoașteți de atâți ani; erați mititică când am intrat.

ZOE

Mare, mică, m-am săturat de purtarea d-tale... Dacă nu te-i schimba, am să-ți dau drumul! (*Se scoală și se îndreaptă spre ușa din dreapta.*)

ZARZAVAT

(*urmînd-o*)

Vai de mine! Un vechi fecior credincios ca mine, pentru necuviințele unor străini!...

ZOE

(*în ușă*)

Am să te dau afară! (*Zvirle ușa și iese.*)

ZARZAVAT

(*singur la ușă*)

Iaca! Dar asta ce mai este?

SCENA XIX

TIMUR, CONDULICI (*intră*), ZARZAVAT (*în ușa din dreapta*)

TIMUR

Condulici, ai să pui șelele pe cai!

CONDULICI

Așa degrabă, d-nule maior?

TIMUR

Așa degrabă. Nu mai pot sta aici, nu am liniște... lucrul devine serios.

CONDULICI

Serios, pentru d-voastră, d-le maior? Dar eu vă știam mai zdravăn. Când eram amîndoi în cavalerie erați cel mai voinic din toți ofițerii. (*În parte.*) Nu-mi vine deloc la socoteală să plecăm!

TIMUR

Zdravăn, zdravăn... cu bărbații, dar față cu o femeie...

CONDULICI

N-ați făgăduit d-lui Berbeceanu să jucați rolul de amozat, și acum vă este frică?

TIMUR

Frică, mie?

ZARZAVAT

(*în parte*)

Ce însemnează asta? (*Se dă după perdeaua.*)

CONDULICI

Să trăiți, d-le maior, dar parcă așa se arată: Cine fuge de primejdie...

TIMUR

Eu fug de primejdie! Ai dreptate, trebuie să rămîn. Cum, o femeie să mă prindă în laț așa de curînd!...

CONDULICI

Nici nu-i vorbă!

TIMUR

Dar dacă... cu toate aceste... tot e mai bine să mergem!

CONDULICI

Eu știu că v-ați dat cuvântul, d-le maior ; cit despre mine, putem pleca.

TIMUR

Ai dreptate. Mi-am dat cuvântul și trebuie să-l țin. Dar dacă cumva astă femeie...

CONDULICI

Eu nici n-o găsesc așa de frumoasă.

TIMUR

Ba este. O, frumoasă este, fără îndoială !

CONDULICI

Să trăiți ! Tocmai dacă este, trebuie să nu vă dați. Eu unul nu înțeleg ca noi bărbații, militarii, să ne plecăm așa ca niște trestii, noi suntem voinici !

TIMUR

Cine dracu i-a dat lui Berbeceanu ideea acestei nenorocite ispite !

ZARZAVAT

(*în parte*)

Un complot !

TIMUR

Dac-oi vedè ș-oi vedè, am să spun lui Berbeceanu cum stau lucrurile, facă ce-o vrea !

CONDULICI

El v-a dizlegat de orice răă pungere. A zis așa : iau asupra mea toate urmările, *oricare ar fi*. Culeagă ce-a semănat !

ZARZAVAT

(*în parte*)

Satana dracului !...

TIMUR

Așa este... însă... pe din dos, ar fi o trădare. Nu ! Trebuie să-i spun verde : Berbecene, m-ai pus în foc și m-am aprins, iaca ! De-aceea nu mai pot da înapoi !

CONDULICI

Adică, lăsați-l să vă întrebe el...

TIMUR

Și *Ei* trebuie să-i spun, numai decît, altmintrelea nu ar fi nobil din partea mea... dar tu pune șelele — cei bine nu-i rău. Trebuie să fim gata.

CONDULICI

Bine, mă duc să gătesc. (*în parte*.) Să las pe Mândița în ghearele moșneagului !

TIMUR

Mergi, și așteaptă ordinele mele.

CONDULICI

Doresc sănătate ! (*Iese.*)

ZARZAVAT

(*încet*)

Așa vă-i povestea ? Ispite, comploturi ! Ei, lasă, că voi da eu pe față ! (*Iese pe ușa grădinei.*)

SCENA XX

BERBECEANU (*intrînd iute prin ușa din fund*), TIMUR

BERBECEANU

Îmi pare bine că te găsesc. Ei, spune-mi, cum merge ?

TIMUR

Nu merge cum trebuie să meargă.

BERBECEANU

Ai adus vorba despre mine ?

TIMUR

Nu, despre tine nu. (*În parte.*) Trebuie să-i spun tot.

BERBECEANU

Foarte bine. Nici trebuie să pomenesci de mine. Cum
ți s-a părut, tristă ori veselă ?

TIMUR

Nici tristă, nici tocmai veselă. Ascultă, Berbecene...

BERBECEANU

(*curmîndu-l*)

Nu suspina cîteodată așa în taină ?

TIMUR

Îmi pare... nu știu bine... dar, parcă suspina cîteodată.
Rolul ce mi-ai dat...

BERBECEANU

(*ca și sus*)

Suspină?... Bine... foarte bine. Și tu nu te-ai făcut că
iei sama și n-ai întrebato de ce suspină ?

TIMUR

Ba, parcă am întrebato. (*În parte.*) Nesuferită poziție !
(*Tare.*) Berbecene, lucrurile nu pot merge așa mai de
parte.

BERBECEANU

Cred și eu... dacă te găsesc aici în loc ca să fii cu
dînsa. Du-te la moment... caut-o... vorbește-i... la dracu !

TIMUR

Nu mă duc, ori nu mai răspund de urmări.

BERBECEANU

Nu ți-am spus că răspund eu ? Dar du-te astăzi ! (*Ui-
tîndu-se pe fereastră.*) Iaca, o văd în grădină, colo în
aleaia ceea... Aleargă !

TIMUR

Dacă mă voi înamora...

BERBECEANU

Se-nțelege că trebuie să arăți înamorat. Du-te răpede,
haide ! (*Îl împinge afară. Timur iese.*) Ce îndărătnic ! Nu
știu pentru ce am o presimțire că astăzi se va hotări
soarta mea. Ea era tăcută, suspina... *fără* a pomeni nu-
mele meu... Tocmai asta-i un semn... dar, inima îmi spune
că astăzi, chiar astăzi, voi fi fericit... numai puțină răb-
dare încă... Trebuie să mă țin ascuns... și cînd mă voi
arăta... În adevăr am avut o luminoasă idee ! (*Iese prin
fund.*)

SCENA XXI

CONDULICI (*intră prin ușa grădinei*), apoi MÂNDIȚA

CONDULICI

Oare unde să fie pușorul cel de fetiță ? Am căutat-o
peste tot locul și nu-i nicăieri... Parcă aud ceva colo în
odaia ceea (*se uită pe borta cheiei*). Tocmai ea este. (*Tu-
șește.*) Hem, hem, hem ! Se face că n-aude, șireata. (*Cîntă
un aer de marș.*) Bum, bum, bum ! Nu vrea să audă !
Mândițo, pst, Mândițo !

MÂNDIȚA

(*deschizînd ușa și scoțînd capul*)

Ce-i ?

CONDULICI

Ia vin-încoace, c-am să-ți spun o oarecică !

MÂNDIȚA

N-am vreme, am treabă ! (*Închide ușa.*)

CONDULICI

(*în parte*)

Drăcoaica ! (*Tare.*) Ia mai lasă treaba, că nu dau tă-tarii !

MÂNDIȚA

(*deschizînd ușa și arătîndu-se*)

Ba dă un tătar mustețos și obraznic. (*Vrea să închidă ușa, Condulici se răpede și o apucă de mîină.*)

CONDULICI

Te-am prins, păserico ; de-acum n-am să te mai las !

MÂNDIȚA

(*făcîndu-se că vrea să se ducă*)

Ba lasă-mă, zău, lasă-mă, că trebuie să mă duc.

CONDULICI

Ba-i mai sta și cu mine, că om sunt și eu.

MÂNDIȚA

Ia fii cuminte, că are să ne vadă vătavul.

CONDULICI

Nu ne-a mai vedè el, că am să-i scot ochii ! Măndițo, Măndițo... tare n-ascuți mata !

MÂNDIȚA

Ba bine că te-oi asculta, că bune lucruri mă-nveți.

CONDULICI

Tot mai bune decît dihania cea de moșneag.

MÂNDIȚA

Dar nici d-ta nu ești mai de treabă. Iar îți răsucești musteața ?

CONDULICI

O răsucesc, c-așa făceam pe soldații mei să m-asculte. Cînd le vorbeam, ei nu îndrăzneau să zică nici cîrc !

MÂNDIȚA

Dar vezi că eu îndrăznesc.

CONDULICI

Cum te-aș învăța puțin șmotru !

MÂNDIȚA

Șmotru ? Ha, ha, ha ! Ce fel de șmotru ?

CONDULICI

Cînd oi zice : „Stați drept“, să nu te miști din loc !

MÂNDIȚA

(*zîmbînd și ținîndu-se dreaptă cu mîinile încrucișate și fața cătră scenă*)

Așa ?

CONDULICI

Bine. Cînd oi zice : „Mîinile-n jos !“ să lași mîinile să cadă și nu trebuie să le ridici pînă nu ți-oi da voie. (*Comandînd*) : Mîinile-n jos !

MÂNDIȚA

(*tot zîmbînd*)

Iaca ! Așa-i bine ?

CONDULICI

De minune. La dreapta !

MÂNDIȚA

Cum să fac ?

CONDULICI

Să te-ntorci cu fața la mine. (*Comandînd* :) La dreapta ! (*Măndița se întoarce.*) Dar nu ridica mîinile, că n-ai voie !

Bine! Ține minte că nu poți ridica minile. (*Se apropie de dînsa.*)

MÂNDIȚA

Dar ce vii lîngă mine ?

CONDULICI

Pst! Soldatul nu trebuie să vorbească în front! Ser-
gentul poate face ce-i place. (*Comandînd :*) Ochii în jos!

MÂNDIȚA

Să plec ochii la pămînt ? Bai !

CONDULICI

Trebuie s-ascuți.

MÂNDIȚA

(*în parte*)

Șiretul ! Știu eu după ce umblă !

CONDULICI

(*comandînd*)

Ochii în jos ! Bine. (*Se apropie de dînsa și o sărută.*)

MÂNDIȚA

A ! Ești un obraznic !

CONDULICI

Măndițo dragă !

BERBECEANU

(*afară*)

Condulici !

MÂNDIȚA

Aleu ! Vine cineva. (*Fuge în dreapta.*)

SCENA XXII

BERBECEANU (*intră*), CONDULICI

BERBECEANU

Cine ți-a spus să pui șelele pe cai ?

CONDULICI

D-nul maior. (*În parte.*) Cine dracul l-au adus !

BERBECEANU

Vrea să plece și să scape de mine, acum cînd totul are
să se hotărască. Du-te și pune caii în grajd. Avem să mai
stăm aice.

CONDULICI

Dacă porunciți, bucuros.

BERBECEANU

Se-nțelege ! Du-te iute.

CONDULICI

Alerg ! (*Condulici iese iute și se lovește pept în pept
cu Zarzavat care intră.*) Ho !

SCENA XXIII

BERBECEANU, ZARZAVAT

ZARZAVAT

Ia seama, nebunule, că răstorni oamenii ! (*În parte.*)
Lasă că voi răsturna și eu pe voi ! (*Tare.*) Cuconașule !

BERBECEANU

Cine-i ? A ! Vătavul. (*În parte.*) Îmi place omul ista ;
are o figură de treabă.

ZARZAVAT

Cuconașule, vă căutam ca să vă spun că cuconița-i în
grădină.

BERBECEANU

Știu, știu !

ZARZAVAT

Cuconița nu-i singură... este cu domnul acela.

BERBECEANU

Cu Ștefan, știu.

ZARZAVAT

Doamne, cuconașule, se vede că Dumnezeu a umplut lumea cu ce-a putut, și cu răi, și cu buni.

BERBECEANU

Negreșit.

ZARZAVAT

Or fi și prieteni buni pe lume, dar răi știu că sunt mulți...

BERBECEANU

Se-nțelege, dar ce are a face ?

ZARZAVAT

De la cine nu te-aștepți, acela te vinde. Nici nu știi de unde sare iepurele.

BERBECEANU

Așa este. Dar la ce capăt vrei s-o scoți ?

ZARZAVAT

Iaca, de pildă, domnul... pe care l-ați adus... domnul... cum îi zic?... Timur. Cine-ar crede ? Eu aș fi pus rămășag că vă este prietenul cel mai bun...

BERBECEANU

Așa îl cred și eu.

ZARZAVAT

Ei, nu-i !

BERBECEANU

Ce-mi spui tu acolo ?

ZARZAVAT

Stăpîna mea e văduvă, tînără, frumoasă, cu stare. D-voastră sunteți holtei, bogat... Ce bine s-ar fi potrivit...

BERBECEANU

Te rog sfîrșește. Nu-mi place ca slugile să se amestece în trebile stăpînilor.

ZARZAVAT

Să nu bănuieți. Doresc să vă fac un bine și aveți să-mi mulțămiiți. Ați adus aici pe d-nul Timur, și cine vă sapă ? Chiar el !

BERBECEANU

(zîmbind)

Aha ! Pricep.

ZARZAVAT

Umblă după cucoana noastră... și-i vorbește, și o măgulește, și o curtenește...

BERBECEANU

(tot zîmbind)

Știu, știu ! Dacă n-ai avut alta de spus, asta o știam și eu.

ZARZAVAT

Ba nu știți ; nici habar n-aveți ce se petrece în ascuns. D-voastră ați voit să faceți o glumă și, cînd colo, lucrurile s-au schimbat cu totul...

BERBECEANU

Ce fel ? (În parte.) De unde știe el ?...

ZARZAVAT

Știu eu. Am mirosit punerea la cale ce ați avut. Dar ce folos ! Nu-i pentru cine se gătește, ci pentru cine se nimerește.

BERBECEANU

Ce-mi spui acolo ?

ZARZAVAT

Ați fost tras pe sfoară !

BERBECEANU

Ia sama la vorbele tale. Îmi dai un prepus grozav !

ZARZAVAT

Sunt gata să dovedesc cele ce spun. La început, d. Timur a luat-o și el drept glumă, dar pe urmă cuconița i-a plăcut — se-nțelege, cu așa o stare ! — și a gândit că e mai bine să culeagă pentru dînsul decît pentru alții. A lucrat, a stăruit pîn' ce a prins-o în undiță !

BERBECEANU

Nu voi crede niciodată !

ZARZAVAT

S-o vedeți cît e de schimbată !... Cînd îl vede, se face roșie ca para focului... Mă ocărăște pe mine și ține la cazacul cel de Condulici care au adus numai zizanie în casă... Pe mine, vechi vătav, care am îmbătrînit în casa ei, vrea să mă dea afară, pentru că pîrasc pe potlogarul cela... asta nu-i lucru curat ! D. Timur i-a căzut tronc la inimă și pace !

BERBECEANU

E cu neputință !

ZARZAVAT

Să-i fi văzut pe amîndoi în grădină cum își zîmbeau și se țineau de mină... ca doi porumbași...

BERBECEANU

(*furios*)

Ești un intrigant !

ZARZAVAT

Ferească Dumnezeu ! *El* e un viclean...

BERBECEANU

(*apucîndu-l de pept*)

Să-mi dai dovezi, hoțule, ori te... (*îl zgîlțuie*).

ZARZAVAT

Dar lăsați, pentru Dumnezeu ! Nu sunt eu de vină ; el, el...

BERBECEANU

Îți spun că te fac praf și pulbere de spui minciuni.

ZARZAVAT

Iaca îmi pare că vine cuconița. Vorbiți cu dînsa...

BERBECEANU

Am să-i vorbesc... O ! Am să-i vorbesc...

ZARZAVAT

Și dacă îți mai vrea dovezi, lăsați pe mine. (*Iese iute.*)

SCENA XXIV

BERBECEANU, ZOE (*intră și se așază pe un scaun*)

BERBECEANU

Doamna mea, vă rog să mă scuzați dacă am stat așa de mult... Un interes însemnat...

ZOE

D. Berbeceanu ? Ați fost dus ?...

BERBECEANU

(*în parte*)

Cum ? Nici n-a luat seama ?... (*Tare.*) Însă m-am grăbit să mă întorc. O zi petrecută în societatea d-voastre este pentru mine o zi de sărbătoare...

ZOE
(*distrată*)

Azi e sărbătoare ?

BERBECEANU

Ziceam că o zi petrecută în societatea d-voastre este pentru mine o zi de sărbătoare.

ZOE
(*jucându-se cu degetele pe masă, nerăbdătoare*)

A !

BERBECEANU

De când v-am fost prezentat — sunt opt luni — la un bal, dacă vă mai aduceți aminte...

ZOE

Așa... mi se pare...

BERBECEANU

Era la cotilion. Acele momente au rămas neșterse în memoria mea.

ZOE

Nu vă pare că-i cam frig astăzi ?

BERBECEANU

Din contra, e cald, zi de vară. Dar atunci eram în mijlocul iernei, era în șapte ianuarie... nu voi uita această dată... Ulițele erau acoperite cu zăpadă... A treia zi — era o duminică — când am venit să vă văd...

ZOE

Așa, așa !... Nu știu pentru ce parcă simt niște fiori.

BERBECEANU

Nu vă simțiți bine ?

ZOE

Mă cam doare capul ; am un început de migrenă.

BERBECEANU
(*cu necaz*)

A ! Vă doare capul ? Se vede că v-a apucat deodată ; azi-dimineață erați bine...

ZOE

Așa sufăr adeseori... (*În parte.*) Ce supărăcios !

BERBECEANU
(*asemenea*)

Și... vă ține mult ?

ZOE

Nu e nimic... Îmi trece, dacă mă odihnesc puțin.

BERBECEANU

Mă retrag, doamna mea...

ZOE

La revedere !

BERBECEANU

Voi veni îndată cu Timur, să luăm concediu.

ZOE
(*în parte*)

Cu Timur ? (*Tare.*) Puteți sta, îndată îmi va trece. (*Se scoală.*) Nu e nevoie să vă duceți ; mă întorc la moment. (*Se închină și iese.*)

BERBECEANU
(*se închină*)

Doamna mea !

SCENA XXV

ZARZAVAT (*intrind prin fund*), BERBECEANU

BERBECEANU

(*plimbându-se furios prin casă*)

O, asta trece peste marginile politeței!

ZARZAVAT

(*umblind după dînsul*)

Ei, v-a plăcut?

BERBECEANU

Să nu-și aducă aminte de întâia noastră întîlnire, cînd am vorbit de acel moment de atîte ori.

ZARZAVAT

A uitat tot, tot!

BERBECEANU

Să zică că o doare capul!

ZARZAVAT

(*arătînd inîma*)

Ici o doare!

BERBECEANU

Să-mi dea a înțelege că societatea mea îi este supărătoare!

ZARZAVAT

Dar ia să fi fost celălalt!

BERBECEANU

O! sunt furios!

ZARZAVAT

Veniți să vă mai arăt eu...

BERBECEANU

(*oprindu-se*)

Ce vrei să-mi arăți?

ZARZAVAT

Veniți cu mine, veniți!

BERBECEANU

De-aceea Ștefan cerea numaidecît să plecăm... îl muștra cugetul...

ZARZAVAT

Ienicarul cel de Condulici l-a îndemnat să nu slăbească! Nu știți ce hoț de codru e acela!

BERBECEANU

Mai bine ar fi fost să plecăm cînd mi-a propus.

ZARZAVAT

Era prefacere, D. Timur e un viclean ca și paștirul lui.

BERBECEANU

O!

ZARZAVAT

Veniți cu mine să vă dovedesc.

BERBECEANU

Dacă m-oi încredința... atunci...

ZARZAVAT

Haidem, haidem! (*Ies amîndoi.*)

SCENA XXVI

TIMUR

(*intră pe ușa ce dă în grădina*)

Mi-am făcut datoria. Am vroit să-i spun și n-a vrut să mă asculte. De-acum nu mai dau înapoi! A lui e vina! Aș fi un nebun să jertfesc fericirea care abia îmi zîmbeș-

te... Acum trebuie să-i vorbesc ei, trebuie să-i mărturisesc totul, și ea, respingă-mă dacă voiește !... Iat-o !

SCENA XXVII

ZOE (intră), TIMUR, apoi BERBECEANU și ZARZAVAT

TIMUR

Doamna mea, sunt fericit de a vă întâlni acum. Trebuie să vă vorbesc, să vă fac o mărturisire...

ZOE

O mărturisire cu un ton așa de grav ? Mă spărieți !

TIMUR

Am mințit. N-am cerut eu să vin aici, amicul meu m-a adus. Vrînd să se încredințeze dacă răceala ce-i arătați era adevărată, m-a făcut instrumentul ispitirii sale.

ZOE

Domnul meu !...

TIMUR

M-am împotrivit cererii lui... i-am zis că această încercare poate avea urmările cele mai fatale.

ZOE

O asemenea purtare !

TIMUR

Eu sunt nevinovat.

ZOE

Nu vă credeam în stare să jucați un asemenea rol !

TIMUR

Nu mă osîndiți, căci eu sunt cel mai pedepsit. Am venit să vă cer iertare. Bună și îndurătoare precum sunteți, nu mă veți urî pentru un joc ce-l credeam nevinovat.

ZOE

(făcîndu-i un semn cu mîna)

Duceți-vă, fugiți !

TIMUR

V-am văzut... și din întăiul moment toate iluziile tinereței mele au reapărut vii în inima mea.

ZOE

(își acopere fața cu minile)

O ! Ce-am trebuit să aud ! (În acest moment, Zarzavat și Berbeceanu intră în fundul odăii și se țin ascunși după perdea, arătîndu-se numai din vreme în vreme.)

TIMUR

Nu vă întoarceți fața de la mine ! Un cuvînt ce veți spune va hotărî dacă trebuie să blăstem întîmplarea ce m-a adus aicea, sau dacă trebuie s-o fericesc pentru totdeauna !

BERBECEANU

(în fund, încet)

Ce-aud ?

ZARZAVAT

(asemenea)

Ce v-am spus eu ?

ZOE

Nu vă cred, nu pot să mai cred !...

TIMUR

(căzînd în genunchi)

Credeți în amorul cel mai adînc, cel mai arzător.

BERBECEANU

(încet)

Lasă-mă, lasă-mă, am să-l...

ZARZAVAT

(*asemenea, fiindu-l*)

Ferească Dumnezeu ! Să nu cumva...

ZOE

(*fără a-ntoarce fața*)

Sculați-vă !

TIMUR

Un semn, un singur semn că nu disprețuiți pe acel ce vă iubește !... (*Zoe, fără a întoarce fața, îi întinde mîna, Timur i-o sărută cu pasiune.*) O, sunt omul cel mai fericit !

ZOE

Ce-am făcut ! (*Fuge în odaia ei.*)

SCENA XXVIII

BERBECEANU, ZARZAVAT (*inaintind*), TIMUR

BERBECEANU

A, domnișorule, de aceștia îmi ești !

TIMUR

Ce este ?

BERBECEANU

A ! D-ta ai venit aici ca să mă vinzi ?

TIMUR

Știi tot ? Îmi pare bine, căci pe mine nu mă mai ascultai.

BERBECEANU

Îndrăznești încă a-mi vorbi cu acest ton !

TIMUR

Ai spus că primești urmările încercării tale oricare ar fi. Tu ești vinovatul !

BERBECEANU

În loc ca să intri în pămînt de rușine, tu îmi faci încă muștrări ?

TIMUR

Tu ești orbit de patimă, nu știi ce spui..

BERBECEANU

Ba știu, știu prea bine. Te-ai folosit de mine ; ai ascuns sub masca prieteniei negrele tale planuri.

TIMUR

Berbecene !

ZARZAVAT

(*în parte, frecîndu-și mîinile*)

Bravo ! Bravo !

BERBECEANU

Mi-ai legat ochii ca să nu pot vedea.

SCENA XXIX

Cei dinainte, MÂNDIȚA

MÂNDIȚA

(*în parte*)

Ce este, ce vuiet e acesta ?

TIMUR

Berbecene, nu uita că aici în casă un scandal ar fi neiertat...

BERBECEANU

A, vicleanule !

TIMUR

O insultă... de-ajuns ! Nici un cuvânt mai mult !

MÂNDIȚA

Vai de mine ! Au să s-apeuce de pept. Trebuie să spun cuconiței. (*Iese.*)

ZARZAVAT

(*în parte*)

Dați de tot !

BERBECEANU

Ești un trădător !

TIMUR

Ai să-mi dai seamă !

BERBECEANU

Aceasta o doresc și eu, chiar la moment.

TIMUR

Chiar la moment ! (*Vor să iasă.*)

SCENA XXX

ZOE (*vine din cabinetul ei, urmată de MÂNDIȚA*); CONDULICI (*intră de altă parte*); TIMUR, BERBECEANU, ZARZAVAT

ZOE

(*intrînd*)

Stați ! D-le Berbeceanu, ați uitat că vă aflați în casa mea.

BERBECEANU

Doamna mea...

ZOE

Vă opresc de a merge mai departe.

MÂNDIȚA

(*arătînd pe Zarzavat*)

El i-a întărtat ; el i-a înverșunat ! (*Se apropie de Condulici.*)

ZOE

(*cătră Zarzavat*)

De azi înainte nu mai ești în serviciul meu.

ZARZAVAT

Na ! Vai de mine !

ZOE

(*cătră Berbeceanu*)

Ispita la care ați voit a mă supune a avut răsplata ce merita. Domnule Timur, eram aici (*arată ușa*). M-am încredințat de adevărul celor ce mi-ați spus.

TIMUR

(*apropiîndu-se*)

Viitorul va dovedi mai bine că sunt omul cel mai iubitor (*îi sărută mîna*).

BERBECEANU

(*în parte*)

Ce infamie !

CONDULICI

(*înaintînd și finînd pe Mândița de mină*)

Cuconiță, dacă voiți, sărut mîna, să aruncați ochii și asupra noastră...

ZOE

Ce răspunzi, Mândițo ?

MÂNDIȚA

Ce să răspund ? Nu știu singură...

CONDULICI

Vrea, cuconiță, vrea ; ascultați-mă pe mine !

ZOE

Înțeleg. Aveți incuviințarea mea.

ZARZAVAT

(in parte)

Crăp de ciudă !

BERBECEANU

Nu-mi rămîne decît a mă retrage.

ZARZAVAT

Cuconașule, dacă vă trebuie un vatav, eu sunt liber.

BERBECEANU

Bine, hai cu mine !

MÂNDIȚA

Și să învățați că, nepedepsit, nimeni nu poate să se joace cu dracul !

(CORTINA CADE.)

NOTE

POEZII

POEZII LIRICE

Cel dintii volum al lui Iacob Negruzzi, *Poezii*. București, Librar-editor : Socec & Compania, 1872, 233 p. in —8°, organizează materia în cinci secțiuni : I. *Visuri și dor* ; II. *Balade* ; III. *Miron și Florica* ; IV. *Idei și maxime (I—XVIII)* ; V. *Traduceri*.

Poezia lirică, grupată în secțiunea *Visuri și dor*, este preponderentă. Volumul definește astfel foarte exact fizionomia creației lui I. Negruzzi din prima ei epocă.

Poeziile lirice cuprinse în volum sînt următoarele : *Două viefe* ; *Prigonire* ; *La pîrâu* ; *Cîte versuri* ; *Jurămînt* ; *Răspuns* ; *Aur și argint* ; *O rază de amor* ; *Idealul meu* ; *În dulcea lună mai* ; *Durere* ; *Senin și furtună* ; *Adio la * ** ; *Orlogiul* ; *Adio* ; *În zadar* ; *Dor* ; *Nepăsare* ; *Ani întregi* ; *Nehotărire* ; *Lîngă marea* ; *Cînd o vedeam* ; *O dorință* ; *Pentru ce, cu întristare* ; *Presimțire* ; *Un toporaș* ; *Melancolie* ; *Cătră o copilă* ; *Un vis* ; *Mingăiere* ; *Revederea* ; *Ultima lacrimă* ; *După furtună* ; *Proză și poezie* ; *Pă-rere de rău* ; *Cintec* ; *Printre neguri* ; *Îmi tot spui că sînt fe-rici* ; *Întoarcerea* ; *Farmecul* ; *Serenada* ; *Ce caut în nouă amo-ruri* ; *Tînguire* ; *Goana* ; *Întîiul amor* ; *Ziua și noaptea* ; *Înspre marea* ; *Tablou* ; *Unei femei* ; *Tristeță* ; *Sonet* ; *Amicul meu C.* ; *Lui Alecsandri*.

O scurtă *Prefață* a autorului dă indicii sumare asupra primei publicări, mărturisește unele influențe și explică fugar structura cărții :

„*Poeziile publicate în această culegere au apărut, cu puține excepțiuni, în șir de patru ani în foaia redactată de mine, Convorbiri literare, cele mai multe în rubrica poeziilor, iar cîteva altele în articulele Primblări și Pe malul mării. Le-am supus pe*

toate unei noi cercetări, și, fără a mă atinge de idei, am făcut unele schimbări parțiale în formă.

Ideile și maximele din care se compune partea a patra au fost întrucîtva inspirate din cetirea scrierilor filozofice ale lui Arthur Schopenhauer. Două, trei altele sunt lucrute după idei presurate în deosebite scrieri de a lui Goethe, iar cea de pe urmă este dezvălirea unei idei de a lui Lucretius din poemul său *De rerum natura* (Cîntul II, v. 7 și urm.). Puținele traduceri cu care se sfirșește volumul au fost făcute cu deosebire ocaziuni și le-am adăus la poeziile originale numai pentru complectarea întregului period. Pentru acei care vor fi cetit cu interes poeziile mele în Convorbiri literare și se vor mira că unele din ele lipsesc în această culegere, fiind înlocuite prin altele ce n-au fost publicate în foaia periodică, îi rog să fie samă de efectul ce produc asupra propriei noastre judecăți timpul și împrejurările.

Iași, 1871

Iacob Negruzzi“

Ediția de *Scrieri complete*, începută în 1893, cu vol. *Copii de pe natură*, plasează poezia în vol. al II-lea, *Poezii. Satire, epistole, idile, balade, poezii lirice, idei și maxime*, București. Editura librăriei Socce, 1894, 337 p. în —8°. Ordinea volumelor din ediția completă este relevantă pentru ierarhia valorică a scrierilor lui I. Negruzzi din epoca sa de maturitate. „Timpul și împrejurările“, despre al căror „efect“ autorul vorbea în prefața primului său volum, își spusese, într-adevăr, cuvîntul, aducîndu-l pe scriitor mai aproape de formula cea mai potrivită talentului său: aceea de observator socio-moral. Dar nu numai ordinea volumelor este semnificativă în acest sens, ci și aceea a poeziilor, din volumul al doilea al ediției. Aceasta subliniază preeminența satirelor și a epistolelor. Poeziile lirice sînt trecute la urmă, dar, în raport cu ediția din 1872, nu se constată nici o modificare de cuprins: secțiunea de *Poezii lirice* (autorul renunță la titulatura *Visuri și dor*) reproduce toate piesele din 1872, la care se adaugă două: *La fereastră* și *Visuri mindre*. Deși, de voie, de nevoie, se lăsase convins de precaritatea liricii sale, Iacob Negruzzi se va ști meru, în secret, și poet.

Mai trebuie menționat faptul că, în volumul *Poezia română. Cercetare critică* (Iași, Edițiunea și imprimăria Societății „Junimea“, 1867), Titu Maiorescu reproduce, printre alte *exemple de*

poezii rumâne, două dintre poeziile lirice ale lui I. Negruzzi. Acestea sînt:

SENIN ȘI FURTUNA

Noaptea profundă
În ea eufundă
Pămîntul june, reînflorit,

Bolta senină
Blîndă lumină
Varsă din sînul său aurit.

Și totul tace,
Divină pace
Peste natură domnește lin,

Dar o furtună
Geme și tună
În al meu suflet zdrobit de chin.

Ah! Nici o rază
Nu luminează
Noaptea profundă ce m-a cuprins,

Inima-i ruptă
De lunga luptă
Ce-amor și ură crud au încins!

și

NEPASARE

Marea geme și vuieste
Și s-azvîrle-n sus și-n jos,
Cerul tună și trăsnește,
Vîntul urlă fioros.

Vasul fraged se despică,
Valuri negre-l învălese,
Cînd spre nouri se ridică,
Cînd în funduri îl izbesc.

Și pe vas în desperare
Toți aleargă nesfârșit,
Nicăieri nu văd scăpare,
Groaza morții i-a lovit.

Și ochiri și brațe mute
Ridic spre Mintuitor,
Să se-ndure să-i ajute
Cu cerescu-i ajutor.

Singur, fără de mișcare
De catarg stau rezimat
Și privesc cu nepăsare
Oceanu-nfuriat,

Căci puțin îmi face mie
Dacă marea m-a-ngropa,
Sau de inima-mi pustie
Pe pământ voi mai purta.

Deși îi reprodusesese aceste poezii, în *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872) T. Maiorescu îl va reține pe Iacob Negruzzi exclusiv ca prozator. Criticul n-a crezut niciodată în muza lirică a prietenului său, dimpotrivă, a făcut orice spre a-l convinge să renunțe la ea, ca la ceva străin de natura lui. Corespondența lui Negruzzi cu tineri junimiști bursieri în străinătate (în special cu A. D. Xenopol) ne dă posibilitatea să reface-m etapele acelei mici drame prin care trece scriitorul când își vede contestat harul pentru poezie. Obiecția venind în primul rând de la Maiorescu, Negruzzi n-o putea lăsa fără răspuns, și răspunsul îi dă, pînă la urmă, câștig de cauză criticului.

Într-o scrisoare din 12 ian. 1868 către N. Gane, I. Negruzzi își explică propensiunea pentru poezie prin împrejurări personale: „Dacă în suflet mi se usucă încet, încet aceea ce-l umplea odinioară, acum caut să înlocuiesc deșertul cu visuri poetice trase din lumea închipuirii” (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III, „Junimea”, București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1932, p. 208). Cu timpul însă, el construiește pentru uz propriu, dar după un model romantic, pe care îl vede exemplar ilustrat de Heine, o concepție a dualității eului său psiho-artistic: „Natura mea e îndoită — se mărturisește el într-o scrisoare din 26 febr. 1869 către A. D. Xenopol —: sau sînt

sub dominarea unei adînci melancolii, adesea aceluși soi de melancolie ce numesc germanii «*Weltschmerz*», sau îmi vine să rid și să-mi bat joc de toate și de toți. După această împărțire a simțirilor, fac sau poezii, sau lucruri umoristice. Cîteodată aceste simțiri opuse mă cuprind împreună — lucru ce nu pot singur înțelege! — și atunci iesă un soi de amfibie curioasă, un soi de hermafrodit bizar.

Așa îmi închipuiesc — deși în alte proporțiuni —, trebuie să fi simțit Heine cînd compunea poezii de cîteva rînduri totodată pline de durere și pline de humor” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 373).

Curînd (la 15/27 oct. 1869), Negruzzi i se plinge lui A. D. Xenopol de reaua primire a poeziilor sale la „Junimea”: „Maiorescu [...] mi-a contestat orice talent pentru alte, decît pentru produceri comice, care după dînsul au tot atîta valoare cît și celelalte (Boileau, Molière etc.). Mi-a contestat talentul pentru poezia lirică, căci a mea n-ar fi frumoasă decît în formă. Carp susținea că am talent pentru poezie, însă că nu trebuie să mă las primei inspirațiuni, ci să lucrez la cel mai mic lucru timp îndelungat. Pogor nu era de față. Alții au susținut că și Heine împreună melancolicul cu comicul, și A. de Musset, că prin urmare nu ar fi o imposibilitate psihică ca aceste două să se unească. Alții, că sentimentul a fost un ce trecători, produs de un amor violent: Maiorescu mă îndemna să scriu comedii *bas-comique*. Dacă ai fi adunat toate părerile, nu ai fi înțeles nimica. Deși m-a cam descurajat momentan părerea lui Maiorescu, mi-am zis că la sfîrșitul sfîrșitelor nu poate să știe care este adevăratul meu tărîm și că viitorul îl va hotărî. Pentru Maiorescu *Copiile de pe natură* sunt nu numai cea ce am scris mai bine, ci lucruri vitale, care vor rămîne; din contra, poeziile etc. sunt lucruri trecătoare. Gîndind la atîtea poezii ce am simțit în adîncul sufletului, cînd le-am scris, nu pot crede că el să aibă dreptate. Însă așa este acum atmosfera «Junimei». Tot ce-i comic și real trece; tot ce-i sentimental nu trece. Toți membrii cei marcanți au trecut de mult peste perioada amorului și al sentimentalismului și judecă lucrurile din punctul lor rece de privire, fără a-și aminti că asemenea produceri nici se adresează cătră dînșii. În fine, vom vedea. Eu unul cred că de ar veni Goethe azi cu cea mai frumoasă poezie lirică în «Junimea», ar lăsa pe toți reci” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 390).

Contrariat și bulversat de judecata lui Maiorescu, Negruzzi apelează din nou, într-o scrisoare tot către Xenopol (30 ian./11 febr. 1870), la teoria dublei structuri: „Nu știu pentru ce Maiorescu mă deconsiliază de a descrie în poezie. Acum văd că începe a reveni la exclusivismul ideilor sale, după care voia să-mi restrângă câmpul activității literare numai asupra satirei și lucrărilor comice. Cum dracu așa face aceasta, când e un alt element contrar, tot așa de puternic, care mă împinge spre contemplațiune, melancolie și simplitate?” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 398), dar totodată îi comunică eroica hotărâre: se va lăsa de lirică. Eșecul (pe care și-l scuză, cu o candoare dezarmantă, apelând la greșelile unor iluștri) îl oferă confrăților, spre învățătură. „Oricum ar fi, cu poeziile de durere am încheiat-o odată pentru totdeauna, căci m-am convins că acum repetam numai cele zise mai înainte și că nu mai aveam ca odinioară un impuls platonice ce mă îndemna spre aceasta [trecuse și Negruzzi de epoca „amorului și a sentimentalismului“?]. La aceasta ar face și Bodnărescu bine să se gîndească, căci după matură cugetare am făcut experiența că adeseori ideea poeziei ne face s-avem o simțire, care nu este decît trecătoare [exact ce îi reproșaseră junimiștii], mediată, prin urmare neadevărată. Nimic nu este mai ușor decît a ne înșela singuri în această privință. Probă că mai toți poeții au căzut în această greșală. Musset adeseori, chiar Petrarca; Alecsandri desigur (vezi multe din lăcrămioarele și mai toate mărgăritarele); mai mult decît toți însă Heine; de Lamartine nici vorbesc, și nici de producerile ultimului deceniu al lui Victor Hugo. Schiller poate nu, căci naivitatea simțirei lui era așa de mare, că lucrul cel mai mic îi inferbinta închipuirea. Goethe, desigur nu: dar el e un geniu așa de mare, încît nu intră în chestiune cînd vorbim numai de oameni” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 398—399). Citind elegiile lui Ovidiu, crede că a găsit un model mai potrivit sîsei. „Îți mărturisesc — scrie el lui Xenopol la 13/25 ian. 1871 — că am fost surprins de finețea spiritului său, ce se manifestează mai cu samă în *Ars amandi* și despre [sic!] frumusețea poetică a elegiilor sale. Adeseori comparînd aceste poezii cu elegiile lui Goethe, vrînd-nevrînd am fost silit să dau bătrînului Ovid preferința. Ideea de a compune și eu un șir de poezii în această formă mă urmărește neîncetat, și poate că mai firziu, vodată, voi scoate și eu un șir de elegii, dacă nu în sensul ideilor lui Ovid (și Goethe), cel puțin asemănate în formă. Pentru aceasta însă îmi trebuie liniștea și singurătatea moșiei

sau străinătății, unde totdeauna ideile mele ieu o plecare serioasă și adesea melancolică și tristă, pe cînd viața orașelor mă îndeamnă mai mult la scrieri satirice și umoristice” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 419). Din fericire, scriitorul n-a găsit „liniștea și singurătatea moșiei sau străinătății”, așa încît elegiile visate n-au fost scrise niciodată. Cu anul 1870, capitolul poeziei lirice din creația lui I. Negruzzi se încheie. Mulțumindu-se cu „viața orașelor [care] mă îndeamnă mai mult la scrieri satirice și umoristice”, autorul își pregătea, fără să știe, intrarea în posteritate.

Refăcînd tabloul liricii convorbiriste din primii ei ani, G. Panu va nota, nu fără maliție: „... poeții care scriau la *Convorbiri* și, prin urmare, aveau aprobarea d-lui Maiorescu, nu erau de o reală valoare. Cel mai fecund era dl. Iacob Negruzzi, care și-a recunoscut, singur, neaptitudinea, prin faptul că a renunțat la această carieră beletristică. Astăzi poeziile domnului Negruzzi pot fi considerate ca niște *păcate ale tinerețelor*, în deosebire de *păcatele tinerețelor* ale tatălui său, Constantin Negruzzi, care au rămas” (*Amintiri de la „Junimea” din Iași*. Ediție, prefață și tabel eronologic de Z. Ornea. București, Editura Minerva, 1971, vol. I, p. 30).

Nici în posteritate poezia lirică a lui Iacob Negruzzi n-a beneficiat de o primire mai bună. Toți comentatorii săi o consideră partea cea mai neizbutită din întreaga lui creație literară. În general, ea a fost privită în bloc și trecută printr-o judecată de valoare globală. „Poeziile lirice, îndeobște amoroase, sînt sub orice nivel” — scrie G. Călinescu (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. București, F.R.P.L.A., 1941, p. 387). Nici E. Lovinescu, care nu scapă nici un prilej de a pedepsi platitudinile și sentimentalismele scriitorului, nu acordă vreo șansă liricii acestuia; căci spiritul lui Negruzzi „cu siguranță nu plana în văzduhurile poeziei sau ale speculației; aripile nu-l puteau înălța, reducîndu-l la o oarecare domesticitate” (*T. Maiorescu și contemporanii lui*. Ediție îngrijită și prefață de Z. Ornea, București, Editura Minerva, 1974, p. 423).

Fără intențiile lui E. Lovinescu (care caută în opera lui Negruzzi toate argumentele posibile pentru definirea omului, văzut ca o întrupare a terestrității), T. Vianu ajunge la judecări critice similare: „Nici un accent fraged nu se mai poate întîlni în baladele sau în poeziile lui lirice, în care poetul își cîntă ne-
cazurile iubirii în stilul artificial al lui Conachi modernizat”

(Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*. București, Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 184). Mai recent, Pompiliu Marcea confirmă părerea unanimă, adăugând că „influențată de creația lui Heine sau Uhland, [lirica lui Negruzzi] nu depășește posibilitățile lui Th. Șerbănescu, Petrino sau Carol Scrob, într-atît încît desprinderea unei strofe sau a unor poezii întregi derutează pe cel care vrea să-i stabilească paternitatea“ (*Iacob Negruzzi — Munca la „Convorbiri literare“*. Opera lui Iacob Negruzzi. în *Limbă și literatură*, X, 1965, p. 177-178).

O analiză mai amănunțită a dat Rodica Florea (*Poezi convorbiriști în perioada 1867-1895*, în volumul colectiv *Studii de istorie a literaturii române*, sub îngrijirea lui Ovidiu Papadima. București, Edit. Acad. R.S.R., 1968). Studiul urmărește temele și universul liricii lui Iacob Negruzzi, dezvăluie influențe, reușește să stabilească o oarecare ierarhie valorică a poeziilor lirice, detașează pentru analiză poeme mai izbutite. „Versurile [...] transmit o sfîrșeală sentimentală monotonă. Stările sufletești sînt aceleași, exprimarea lor seamănă; în fiecare poezie titlurile sînt și ele banal sugestive. Poetul își cîntă *Idealul erotic* — «înger blond», «ochiri duioase», «dulce nume», «chip dulce și fatal»; face *Jurăminte* prozaice și suspinat, este împărțit între *Nehotărîre* și *Nepăsare* și fuge *în zadar* de «sufletu-i sfărîmat», căci rămîne apăsător de chin, cu mintea rătăcită, cu «durere» pentru amori neînțeleși, mai mare decît «marea» și negăsind nicăieri o *Mîngîiere*, torturat de *Neuitare* și *Dor*.

Recuzita romantică: decorurile de groază, marea gemînd și vîind, vîntul urlînd, furtuni ce mugesc spăimîntător, eroul ce-și privește «sinistru» iubita infidelă și, cuprîns de o «sălbatică simțire», își reazămă «fruntea înfocată» de un mormînt (*Un vis*), e turnată în versuri adesea contorsionate, în rime facile, de tipul «ferice neferice», «rătăcire/fericire» [...]. Acest suspin continuu este de fapt expresia unei concepții estetice, aceea că doar nefericirea poate genera artă și poezie, nefericirea fiind «dar cerească / Ce numai poezii, aleșii, simțesc» (*Proză și poezie*) (p. 164—165). Rodica Florea decelează, totuși, din această cantitate de versuri nepersonale, poezii acceptabile, cum ar fi *Tablou* și *Goana*, dintre cele lirice, și *Kaher*, *Iezid*, *Mervan*, dintre balade.

Considerîndu-le „debitoare pe de-a-ntregul impulsurilor juvenile, influențelor fruste ale poeziei germane și cochetării cu un presupus *Weltschmerz*“, Corneliiu Simionescu conchide că

poeziile lirice ale lui I. Negruzzi rămîn, alături de balade, „prada cea mai ușoară pentru cine ar vrea să le ia în serios“ (Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*. Ediție îngrijită și prefațată de Corneliiu Simionescu. București, Edit. Minerva, col. „B.P.T.“, 1970, vol. I, p. XXXIV—XXXV — *Prefață*).

„Poezia erotică este frivolă sau sumbră, convențională, facilă și prolixă, greu de citit astăzi“, scrie Al. Piru (Iacob Negruzzi, în *Istoria literaturii române*, vol. III, *Epoca marilor clasici*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1973, p. 55).

DOUĂ VIETE

Publicat în *Convorbiri literare*, II, nr. 5, 1 mai 1868, p. 80. Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 3-4, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 193-194.

În legătură cu această poezie, Samsen Bodnărescu îi scrie lui Iacob Negruzzi (Viena, 10 mai 1868): „*Două viețe*, ce-ai avut bunătatea a mi le trimite, sunt într-adevăr o dovadă din cele mai nouă, cum că și românul se poate acufunda, să zică așa, în profundul interiorului său întreg, că află mulțămire și-n cele ce i le dictează crierii, nu numai inima, dovadă că fantezia puternică a poetului este în puterea rațiunii sale, și fericit acel fiu al muzelor la care a ajuns ea îndreptariul fanteziei. Asemene literatură a unui popor devine un bun comun al omenirii întregi.“ Însă tonul exaltat și atît de generos în aprecieri este deîndată bemolat: „Aș propune pentru o mai chiară logică și legătură mai puternică, o mică, în aparență mai neînsemnată, schimbare ce se poate face în strofa a 2-a; aș zice în loc de: «Dar cea din nuntru de lupte plină» «Dar cea din nuntru o luptă plină» etc., etc. Iar pentru aprierea înțelesului în strofa din urmă: «Nimic de-aceste nu știe însă» etc., etc. sub care «nu știe însă» să se înțeleagă «nu vrea să știe» sau «nu-i pasă», ar fi mai bine să se dea cu alte cuvînte, fiindcă așa cum îi, îi prea greu de aflat înțelesul adevărat și aflîndu-l îndulă, par versuri[le]:

«Nimic de-aceste nu știe însă
Vîrtejul lumii nepăsători»

o repetiție a ideii versurilor:

«În curînd însă neputincioasă
De-a lumii proză crud se zdrobesc»

(I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. II, 1932, p. 149). Iacob Negruzzi nu a făcut nici una dintre modificările propuse de Samson Bodnărescu.

LA PIRĂU

Publicat în *Convorbiri literare*, II, nr. 7, 1 iunie 1868, p. 110, inserat în scrierea în proză *Primblări* (devenită ulterior *Plimbări prin munți*). Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 7, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 197-198.

RĂSPUNS

Publicat în *Convorbiri literare*, I, nr. 8, 15 iunie 1867, p. 111. Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 12, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 202-203.

AUR ȘI ARGINT

Publicat în *Poezii*, 1872, p. 14.

Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 204.

Este o poezie cu poantă, de tip epigramatic, în felul celor cuprinse în *Idei și maxime*.

UN TOPORAȘ

Publicat în *Convorbiri literare*, II, nr. 5, 1 mai 1863, p. 79.

Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 46-47, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 236-237.

PROZĂ ȘI POEZIE

Publicat în *Convorbiri literare*, II, nr. 5, 1 mai 1868, p. 79.

Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 62-63, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 252-253.

În fondul de manuscrise Iacob Negruzzi din arhiva Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, sub nr. de inventar 2025, se află o poezie a lui Mihail D. Cornea, unul dintre cei mai buni prieteni ai lui I. Negruzzi. Poezia este o parodie, șarjă amicală, inspirată de *Proză și poezie* și de altele dintre liricele lui Negruzzi (*Două viețe, Senin și furtună*). O reproducem mai jos:

AMICULUI MEU IACOB NEGRUȚI

Tu zici și o crezi poate că ultima ta lacrimă,
Pentru trecutu-ți jalnic din ochiu ți-a picat,
Dar lacrima ce-apare și ca un nor dispare
Nici nu știi cum revine: nu crede c-ai scăpat.

Căci tu, ca nealți oameni, ai două viețe-n tine:
Intūs neagră furtună, *Extră* ceri zîmbitori
Și va uda adesea cu ploaia sa de lacrimi
Furtuna interioară seninu-ți esterior.

Și vei iubi tu încă blonde sau negre bucle
Căci tu, ca nealți oameni, ai două viețe-n tine:
Și iar a ta durere în lacrimi se va scurge,
Ș-atunci vei geme iarăși un gemet răgușit.

Și-i plînge, iar îi plînge, te-i descompune-n lacrimi,
«Căci fericirea-i proză comună pe pămînt»,
«Durerea însă, ha! Durerea e divină»,
«Poet e cine plînge: Eu plîng, poet dar sînt».

Eu te-nțeleg, amice. Divina esaltare,
Entuziasmul sincer în fabrici nu se fac,
Dar suspinuri amare cu lacrimi impanate
La ceasuri otărîte se compun după plac.

Suspină înainte cit inima-ți va cere
Și plîngi, plîngi-n torenturi, lichidule poet,
Dar eu din depărtare voi spunc cu durere
De pe patu-mi de boală: «Pacat d-acest băiet».

M. D. Korné

INTOARCEREA

Publicat în *Convorbiri literare*, I, nr. 19, 1 dec. 1867, p. 271.
Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 71—72, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, 261—262.

GOANA

Publicat în *Convorbiri literare*, IV, nr. 1, 1 mart. 1870, p. 15.
Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 81—82, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 271—272.

„Ritmul galopului din *Goana* trădează o sensibilitate acustică remarcabilă“ (Rodica Florea, *Poeți convorbiriști...*, în vol. *Studii de istorie a literaturii române*, București, 1968, p. 165).

TABLOU

Publicat în *Convorbiri literare*, IV, nr. 1, 1 mart. 1870, p. 16.
Reprodus în vol. *Poezii*, 1872, p. 89, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 279.

„Schița marină *Tablou* are virtuți picturale“ — consideră Rodica Florea (*Poeți convorbiriști...*, vol. cit., p. 165). Pentru Pompiliu Marcea, poezia aceasta este „un pastel cu frumoase rezonanțe de lied“ („*Convorbiri literare*“ și *spiritul critic*, București, Editura Minerva, 1972, p. 32).

UNEI FEMEII

Publicat în vol. *Poezii*, 1872, p. 90. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 280.

Face parte din poeziile de factură clasică, apropiindu-se ca formulă de unele epigrame din ciclul de *Idei și maxime*.

SONET

Publicat în vol. *Poezii*, 1872, p. 94—95. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 284.

IDEI ȘI MAXIME

Publicat în *Convorbiri literare*, II, nr. 19, 1 dec. 1868, p. 313—314 (I—XVI); nr. 23, 1 febr. 1869, p. 155—156 (XVII—XXX). Reprodus în vol. *Poezii*, 1872, p. 183—217, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 311—342.

Retipărindu-le în volumul din 1872, autorul renunță la poeziile care în *Convorbiri* purtau nr. VII („Mii de griji împovărează...“) și XII („Amicie...“), iar în 1894 va elimina și nr. XXI (*Pe un album*). Volumul II, *Poezii*, din *Scrieri complete* reunește, așa-dar, XXVII piese. Selecția fiind posibilă, datorită caracterului autonom al fiecărei poezii, reproducem în ediția de față un număr de 17.

Idei și maxime ilustrează forma lirismului gnomic, în modalități ce iau adesea, prin dimensiunea redusă a poeziei și prezența poantei, aspectul epigramei. Specia este cultivată la „Junimea“ (Bodnărescu o practică abundant), relevînd, printre altele, propensiunea pentru formele de poezie clasică. Negruzzi o ilustrează de timpuriu, și printre cele trei poezii reținute de Maiorescu în anexa volumului *Poezia rumână...* (1867), la capitolul II, *Fabule și epigrame*, întîlnim și un *Epigram* al lui I. Negruzzi:

„Adio, frumoase bucle, adio, amor fierbinte,
Eu mă despart de tine
Cu sufletul zdrobit.
Cu mai puțin amor, dar cu mai multă minte,
Un altul decît mine
Va fi mai fericit.“

Idei și maxime formează un mic tratat de filozofie practică și eudemonologie, cu idei preluate din Schopenhauer, Goethe, Lucretius ș.a. Este vorba, cel mai adesea, de o serie de *topoi* și idei care, datorită în primul rînd lui Maiorescu și Eminescu, ajung să devină locuri comune ale gândirii junimiste (viața ca vis, lumea ca teatru, doctrina retragerii din lume și a ataraxiei, motivul deșertăciunii, lauda vieții contemplative). Din acest motiv — la care se adaugă acela al modestei valori estetice în care se întrepează influențele de conținut amintite — o cercetare amănunțită a izvoarelor ar fi fastidioasă, mai cu seamă că multe dintre ideile prelucrate de Negruzzi au cite două sau mai multe surse. De pildă, despre poezia V se poate afirma cu certitudine

că este o ilustrare a teoriei schopenhaueriene a *writului* și a „*goului sufletesc*“, dar nu-i exclusă, întrucît Negruzzi îl citise bine pe Goethe, și influența ideilor acestuia despre personalitate. Tot astfel, ultima (XXVII: „Ca stabele furnice ce făr' de încetare...“) ilustrează cert un pasaj din poemul lui Lucretius *De rerum natura* („sed nil dulcius est, bene quam munita tenere, / edita doctrina sapientum temple serena...“), dar vine, totodată, în atin-gere cu teoria schopenhaueriană a eliberării de sub puterea voin-ței prin contemplație și filozofare. Mai mult: poezia poate fi in-terpretată ca o ilustrare, în sens exclusiv etic, a unei atitudini a cărei paternitate e reclamată de orice filozofie: elogiul înțe-lepciunii.

În epocă, *Idei și maxime* s-au bucurat de o mai bună pri-mire decît poeziile lirice. Alecsandri îi mărturisește lui Negruzzi, într-o scrisoare din sept. 1868, că „am citit *maximele* și *ideile* ce mi-ai trimis și mi-au plăcut“ (V. Alecsandri, *Scrisori*. Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carcalechi, București, Socec, 1904, p. 38), iar I. Slavici amintește, printre poeziile care i-au „plăcut peste măsură“, în vol. *Poezii*, din 1872, „maximele“ (I. E. To-roușiu, *Studii...*, vol. II, 1932, p. 184 — scrisoare din 18 mart. 1872). Însă cel mai entuziasmat se arată Xenopol, care crede că „numerele XVII, XX, XXV, XXVIII [...] sunt, după cum gin-desc eu, cele mai frumoase. Îmi place în ele culoarea cea melan-colică a poeziei, sub care se ascund adevăruri mari sau cugetări adînci. Numărul XXVIII e de un efect adînc. Îți spun în con-știință că rar am fost atît de tare mișcat de o poezie [...]. XXII, XXII și mai ales XXIV sunt minunate, însă spiritul predomină asupra poeziei“ (I. E. Toroușiu, *op. cit.*, II, p. 33 — scrisoare din 17 febr. 1869).

În al său *Conspect asupra literaturii române...* (București, 1876, vol. II, p. 91), Vasile Gr. Pop apreciază în mod deosebit maxima XXI, pe care o și reproduce.

BALADE

Iacob Negruzzi a publicat un număr de șase balade originale (*Domnița și robul, Osînditul, Două zile, Kaher, Iezid, Mervan*) și una „din Heine“ (*Don Ramiro*) — ceea ce i-a atras porecla „Don Ramiro“ din partea junimiștilor, pe lingă aceea, mai uzitată, de „carul cu minciuni“. Baladele au apărut mai întîi în *Convorbiri*,

între anii 1867—1869, apoi au fost reproduse în volumul *Poezii* din 1872 și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894. Sînt poezii in-spirate de istoria, mitologia și folclorul medieval european, abor-dînd uneori — ca în *Domnița și robul* — subiecte ce au să-i preocupe și pe alți scriitori junimiști (respectiv N. Gane și M. D. Cornea).

Referirile la ele, în epocă, cit și în posteritate, sînt puține și sumare. Balada *Kaher* este apreciată favorabil de A. D. Xenopol. Într-o scrisoare din 3 mai 1868 către autor (I. E. Toroușiu, *op. cit.*, II, p. 12).

În timp ce lirica lui Negruzzi este lipsită de interes, „poezia narativă“, consideră Gh. Adamescu, și în special „unele balade“, „pot interesa și azi pe cititor. Așa este *Kaher*...“ (*Istoria litera-turii române*. București, Alcały & co., 1913, p. 433).

„Exotismul romantic“, arată Rodica Florea, îi prilejuește lui Negruzzi „cîteva dintre piesele mai rezistente...“ ale poeziei sale, „baladele cu subiecte orientale: *Kaher, Iezid, Mervan*“ (*Poezii convorbiriști*, în vol. *cit.*, p. 165).

Eroii din baladele arabe ale lui I. Negruzzi — observă Mir-cea Anghelescu — sînt „abstracții ale unor virtuți unice“ (în *Iezid*, „orientalul încarnează ideea iubirii absolute“), decorul este, de asemenea, abstract (*Literatura română și Orientul*, București, Edit. Minerva, 1975, p. 139).

KAHER

Publicat în *Convorbiri literare*, II, nr. 1, 1 mart. 1868, p. 15.

Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 121—123, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 172—174.

Mircea Anghelescu situează balada lui I. Negruzzi printre acele poezii de inspirație orientală din epocă ce denotă o schim-bare a gustului și a mentalității literare: tradiționala, senina re-prezentare a Orientului ca o „țară a înțelepciunii“ este pătrunsă de tonuri romantice: „Morală poeziei, formulată în cadențe ele-giace, aproape eminesciene [...], conferă motivului clasic o va-loare indiscutabil romantică; Kaher este, în definitiv, o ruină vie, o Palmiră vorbitoare“ (*Literatura română și Orientul, ed. cit.*, p. 150).

(1) *Kaher Billah (Mohamed)* era al 19-lea calif al dinastiei abbaside. Născut la Bagdad în a doua jumătate a sec. IX, mort în anul 950. Pentru a nu mai avea pretendenți la tron, își ucide fratele, apoi mama, fapt pentru care generalii musulmani îl închid și-i scot ochii. Eliberat după un timp, răătăcește, pînă la sfîrșitul vieții, pe străzile Bagdadului, în zdrențe și cerînd pomană.

MERVAN

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 9, 1 iul. 1869, p. 155—156.

Reprodus în *Poezii*, 1872, p. 128—131, și în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 179—182.

SATIRE

I. Negruzzi a publicat în total 9 satire. Acestea au apărut mai întîi în *Convorbiri literare*, în perioada 1873—1887, iar în 1894 au fost cuprinse în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, în prima secțiune a volumului. Ordinea satirelor în volum este aceea din revistă, cu excepția primelor două: în vreme ce în *Convorbiri* apare mai întîi satira intitulată *La cișiva autori contemporani* și apoi *Luxița*, în volum ordinea lor e inversată: *Satira I. Luxița*, *Satira II. La cișiva autori contemporani*.

Dintre toate poeziile lui Negruzzi, satirele sînt acelea care s-au bucurat de o primire mai bună, fiind adesea asociate *Copiiilor...* Cei care le-au comentat au făcut referiri la una sau la alta dintre ele, mai puțin la toate laolaltă. G. Călinescu a considerat că „*Epistolele și Satirele* în versuri sînt neînsemnate, afară de una, *Satira II*, dedicată maniei divorțurilor“ (*Istoria literaturii române...*, 1941, p. 378). Pentru T. Vianu, satirele se situează, asemenea *Copiiilor...*, în „sfera“ idealului de artă clasică (Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, 1971, p. 186). Pompiliu Marcea reține satirele I, II și VIII, „celelalte, inclusiv cea împotriva lui Hasdeu, sînt slabe, deși nu lipsite de un anume haz“ (*Iacob Negruzzi — Munca la „Convorbiri literare“. Opera lui Iacob Negruzzi*, în *Limba și literatură*, X, 1965, p. 189). Alături de „*copii*“, opinează Mircea Angheliescu, satirele „fixează [...] imagini amuzante și nu în-

totdeauna superficiale ale excrescențelor sociale contemporane, de multe ori cu un remarcabil spirit critic“ (*Iacob Negruzzi — scriitor*, în *Revista bibliotecilor*, nr. 1/1968, p. 47). Rodica Florea consideră satirele nu poezie, ci „versificarea unora dintre copiile de pe natură“, și apreciază că, deși cu scăderi, ele „merită să fie menționate pentru nota nouă pe care o aduc în contextul poeziei mărunte de la *Convorbiri*“; de asemenea, că satirele „încheagă portrete realiste și rămîn niște documente pentru starea de spirit a epocii“ (*Poezi convorbiriști...*, în vol. *Studii de istorie a literaturii române*, București, 1968, p. 182). De o privire atentă beneficiază satirele în *Prefața* lui Corneliu Simionescu la ediția de *Scrieri alese* din 1970 (București, Edit. Minerva). „*Satirele* se citesc aproape toate cu plăcere. Rezultat al unei porniri firești, de disociere dintre ethosul personal și moravurile alterate ale unei societăți în plin proces de reazăzare, ele exprimă mai direct și mai sincer simțămintele autorului“, scrie C. Simionescu (p. XL—XLI). Mai departe, el dă o clasificare tematică și tipologică a satirelor, făcînd și o disociere valorică: izbutite i se par satirele I și IV—IX, a II-a și a III-a fiind „mai puțin convingătoare“, din cauză că „atacul direct, la persoană, nu-l favorizează pe autor“ (p. XLI). Pentru Al. Piru, satirele, ca și epistolele, sînt „parțial acceptabile“ (*Istoria literaturii române*, vol. III, *Epoca marilor clasici*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1973, p. 55), iar Dan Mănuță apreciază că dintre toate poeziile lui Negruzzi, „deasupra mediocrității reușesc să se ridice doar unele satire“ (*Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, Edit. Acad. R.S.R., 1979, p. 624).

Din cele 9 satire, reproducem 8. Am renunțat la *Satira III. Domnului B. P. Hasdău*, nu fiindcă este, în mare măsură, nedreaptă, ci din cauza scăzutului ei nivel artistic. Este cea mai slabă dintre satirele autorului. Asupra raporturilor I. Negruzzi — B. P. Hasdeu vom stărui în vol. II al actualei ediții.

SATIRA I

LUXIȚA

Publicat în *Convorbiri literare*, VIII, nr. 1, 1 apr. 1874, p. 14—16, cu titlul *Satira II*, fără adnotări. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 7—14, cu titlul *Satira I. Luxița*.

Satira I a fost reținută de toți comentatorii poeziei lui Negruzzi. „...este una dintre cele mai bune scrieri române“, crede I. Slavici într-o scrisoare către autor — Viena, 3 iul. 1874 — (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. II, 1932, p. 256).

SATIRA II

LA CÎȚIVA AUTORI CONTEMPORANI

Publicat în *Convorbiri literare*, VII, nr. 7, 1 oct. 1873, p. 280—281, cu titlul *La cîțiva autori contemporani. Satiră*, fără adnotări. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 15—21, cu titlul *Satira II. La cîțiva autori contemporani*.

Potrivit procesului verbal al ședinței „Junimii“ din 7 septembrie 1873, I. Negruzzi „cetește o satiră (contra unor autori), care este primită“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, vol. IV, 1933, p. 462).

În evoluția raporturilor dintre Iacob Negruzzi și grupul de redactori și colaboratori ai *Revistei contemporane* — raporturi ce vor fi comentate mai pe larg în volumul al doilea al prezentei ediții —, apariția *Satirei II* înserie un moment de vîrf, constituind, totodată, o etapă importantă a polemicii dintre gruparea „Junimii“ și cercul *Revistei contemporane*. Satira lui I. Negruzzi este anticipată în mod determinant de cele două articole polemice ale lui T. Maiorescu, apărute cu câteva luni înainte, *Beția de cuvinte* în „*Revista contemporană*“. *Studiu de patologie literară* (în *Convorbiri literare*, VII, nr. 2, 1 mai 1873 și *Răspunsurile „Revistei contemporane*“. *Al doilea studiu de patologie literară* (în *Convorbiri literare*, VII, nr. 4, 1 iul. 1873). Negruzzi nu preia numai osatura ideologică, ci și exemplele cele mai memorabile de care se ajutase Maiorescu pentru a dovedi și ridiculiza „beția de cuvinte“, patriotismul peste „marginile adevărului“ și cultura aproximativă, dar plină de pretenții, a lui V. A. Urechia, G. Sion și a celorlalți.

Într-un informat studiu despre Iacob Negruzzi și „*Revista contemporană*“ — publicat în *Studii literare*, vol. III, Sibiu, Tipografia „Cartea românească din Cluj“, 1944, p. 252—270, semnat: I. Verbină —, Iosif Pervain face o analiză amănunțită și metodică a raporturilor dintre I. Negruzzi și revistă și, în acest context, comentarea satirei deține o poziție centrală. Autorul ob-

servă sursa maioreșciană a poeziei, în spirit și în literă: „Părțile II și III din satiră sînt atît de tributare lui Maiorescu, încît îi reproduc nu numai acuzațiile, dar și formularea lor“ (p. 260).

(1) Titlul exact al scrierii este: *Miron Costin. Comentarii literari* (din cursul de literatură al d-lui Urechie). Lucrarea a fost publicată în *Revista contemporană*, I, nr. 1, 1 mart. 1873, p. 1—10; nr. 2, 1 apr., p. 83—88; nr. 3, 1 mai, p. 224—230; nr. 4, 1 iun., p. 305—314; nr. 5, 1 iul. p. 401—408.

(2) Fraza completă și exactă este: „Nu, oricît am putea su-păra vreunul din acele spirite — de care altădată rideam, pe care azi le deplîngem —, spirite pururea gata a deprecia ce este românesc, — nu, repetim, Miron Costin nu este Willeharduin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comine, el nu este Olanyro Morales, Zurita, Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicilor de Napoli, nici Villani; nu este a fortiori, catalogarii de date și domni ai Germaniei feudale... Miron Costin este în fond istoric!“ (*Revista contemporană*, I, nr. 1, 1 mart. 1873, p. 8).

(3) *Suvenire despre poetul Conachi* (conferință ținută în sala Ateneului). În *Revista contemporană*, I, 1, mart. 1873, p. 14—19; nr. 2, 1 apr., p. 89—105.

(4) Iată faimosul text al lui Sion: „În această operă [*Psaltirea* în versuri a lui Dosoftei] s-au dat primele probe de flexibilitatea limbii române pentru armonie, pentru eleganță și pentru tot succesul artei poetice. În această operă poezii moderni, după un secol și jumătate, au aflat modelul tuturor ritmurilor cu cari se poate servi poezia română.

În adevăr, voiți exametre? — ascultați:

Limbele să salte
Cu cîntece 'nalte:
Să strige-n tîrie

Glas de bucurie“.

și: „Mai iată exametri de o altă formă“. „Voiți pentametre? mai ascultați cîteva modele“. „Voiți alexandrine?“ „Voiți alexandrine amestecate cu exametre?“ etc. Articolul-conferință se încheie triumfal: „Iată materia mea epuizată. Fie ca această lucrare să urce ca fumul de tîmiec către sufletul acestui veteran al Parnasului român, care a depus premiile geniului și cugetărei sale pe

altarul culturii naționale! Respect, venerațiune și glorie memoriei numelui său!

Am zis!”

(5) Răspunsul lui Pantazi Ghica este *Cîteva cuvinte asupra criticei d-lui Titus Livius Maiorescu în beția d-sale de cuvinte din „Convorbiri literare“* și a fost publicat în *Românul*, XVII, 3 iun. 1873, p. 485. Iar fraza la care se referă Negruzzi este: „Să ne dăm seama că minia d-sale [T. Maiorescu] pe noi este foarte legitimă, cînd se gîndește cineva că un singur număr al *Revistei contemporane* dobîndește înzecit succes la public, decît toate acele apărute pînă acum de la fundarea lor ale *Convorbirilor literare“*.

(6) În *Revista contemporană*, I, nr. 1, 1 mart. 1873, p. 7.

(7) Titlul nuvelei este *Marele vistiernic Cîndescu* și a fost publicată în *Revista contemporană* I, nr. 1, 1 mart. 1873, p. 71—82; nr. 2, 1 apr., p. 167—179; nr. 3, 1 mai, p. 268—285; nr. 4, 1 iun., p. 347—367.

SATIRA IV

[POLITICALE]

Publicat în *Convorbiri literare*, VIII, nr. 9, 1 dec. 1874, p. 337—340, cu titlul *Satira IV*, fără adnotări. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 29—38, cu titlul *Satira IV*. În tabla de materii a volumului figurează cu titlul *Satira IV. Politicale*.

(1) *Presa* — gazetă politică și literară de orientare liberală. A apărut între 18 febr. 1868 — 26 apr. 1876; 23 ian. 1877 — 14 mai 1881. Dintre scriitorii vremii colaborează C. D. Aricescu, Gr. H. Grandea, P. Ghica, D. Petrino, N. Skelitti, M. Gregoriady de Bonacchi ș.a.

(2) Aluzie la Horațiu, care în *Epode*, II, face apologia ocupațiilor agricole: „Beatus ille qui procul negotiis,

ut prisca gens mortalium,
paterna rura bobus exercet suis
solutus omni fenore.“

(Ferice-acela ce de-afaceri depărtat,
ca vechiul neam de muritori,

lucrează cîmpul părintesc cu boii săi,

scutit de orice camătă.) (Horațius — *Opera omnia*,

I, București, Ed. Univers, 1980, p. 294—295.)

SATIRA V

SUPĂRĂCIOȘII

Publicat în *Convorbiri literare*, IX, nr. 2, 1 mai 1875, p. 61—64, cu titlul *Satira V*, fără adnotări. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 39—46, cu titlul *Satira V. Supărăcioșii*.

SATIRA VI

ADVOCATUL

Publicat în *Convorbiri literare*, IX, nr. 11, 1 febr. 1876, p. 409—412, cu titlul *Satira VI*. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 47—55, cu titlul *Satira VI. Avocatul*.

În legătură cu această poezie, Alecsandri îi scrie autorului: „Am cetit ultima satiră ce ai scris. E bună și cu atît mai bună că a apărut foarte la timp și ca un argument puternic adus în ajutor la cuvintele lui Maiorescu, adresate avocaților“ (V. Alecsandri, *Scrieri*. Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carca-lechi. București, Socec, 1904, p. 85 — scrisoare din 10 febr. 1876).

SATIRA VII

AMICUL SANDU

Publicat în *Convorbiri literare*, X, nr. 10, 1 ian. 1877, p. 363—365, cu titlul *Satira VII*. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 56—62, cu titlul *Satira VII. Amicul Sandu*.

SATIRA VIII

ARISTIP

Publicat în *Convorbiri literare*, XX, nr. 1, 1 apr. 1886, p. 50—56, cu titlul *Satira VIII*. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 63—70, cu titlul *Satira VIII. Aristip*.

(1) Aristip din Cyrene — creatorul școlii cirenaice, care propune o filozofie hedonistă. Afirmă că scopul vieții este plăcerea, dar totodată că omul trebuie să-și stăpînească plăcerile.

SATIRA IX

FAȚARNICU

Publicat în *Convorbiri literare*, XXI, nr. 1, 1 apr. 1887, p. 18—23, cu titlul *Satira IX*, fără adnotări; datat: iulie 1885. Re-

produs în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 71—77, cu titlul *Satira IX. Fațarnicii*.

EPISTOLE

Iacob Negruzzi a publicat un număr de 5 epistole, mai întâi în *Convorbiri literare*, în perioada 1876—1888, retipărite apoi în vol. II, *Poezii*, 1894, din *Scrieri complete*. Acestea sînt: *Epistola I. Cătră Elisabeta Doamna*; *Epistola II. Cătră Alecsandri*; *Epistola III. Cătră N. Gane*; *Epistola IV. Cătră Maiorescu*; *Epistola V. Cătră A. Naum*.

Reproducem aici epistolele către Alecsandri, Maiorescu și Naum. În vol. II al ediției vor fi descrise, în note speciale, relațiile dintre I. Negruzzi și acești scriitori.

EPISTOLA II

CĂTRĂ ALECSANDRI

Publicat în *Convorbiri literare*, XI, nr. 3, 1 nov. 1877, p. 277—278, fără adnotări; datat: „Trifești, septembrie 1877”. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 86—91.

Nu este unica ocazie în care Iacob Negruzzi și-a exprimat în versuri sentimentele și gândurile lui pentru poet. Anterior epistolei, el publicase în *Convorbiri literare* (III, nr. 6, 15 mai 1869, p. 89—90) oda *Lui Alecsandri*, în care se dorește condus de către bard spre empireu, cum Dante de Virgiliu. Oda a fost reproducută în volumul *Poezii*, din 1872, și apoi în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894.

Epistola către Alecsandri e considerată de Al. Piru printre cele „acceptabile” (*Istoria literaturii române*, vol. III, *Epoca marilor clasici*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1973, p. 55). Corneliu Simionescu apreciază că este cea mai reușită dintre epistolele lui Negruzzi, relevînd totodată că aici autorul „aduce un elogiu generației de vizionari de la 1848 și-și justifică direcțiile proprii creației literare...” (Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, ed. cit., p. XL).

EPISTOLA IV

CĂTRĂ MAIORESCU

Publicat în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 7, 1 oct. 1879, p. 245—246, fără adnotări. Reprodus în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, 1894, p. 97—102.

Epistola are un caracter deopotrivă elogios și exhortativ. Poetul trece în revistă etapele activității lui Maiorescu, insistînd asupra acțiunii sale criticiste, de asanare a vieții culturale și literare. Primele versuri ale poeziei, ca și altele cîteva din finalul acesteia, trebuie interpretate ca o aluzie la anii 1873—1880, cînd activitatea lui Maiorescu se desfășoară cu precădere pe terenul politic, administrativ și jurnalistic, foarte puțin pe cel literar.

„Oprirea Uritului” se referă la prima perioadă a acțiunii maioresciene, aceea a criticii preponderent și violent negatoare.

EPISTOLA V

CĂTRĂ A. NAUM

Publicat în *Convorbiri literare*, XXII, nr. 1, 1 apr. 1888, p. 23—26, fără adnotări; datat: „Trifești, 8 august 1887”. Tot în 1888, este reproducus în *Almanahul Societății academice social-literare „România jună”*, Viena, Editura Societății „România jună”, p. 101—106, iar în 1894, în *Scrieri complete*, II, *Poezii*, p. 103—108.

După ce în anul 1880 este numit profesor la școala militară din Iași — ocupație care nu-i va da mari satisfacții —, iar în 1883 se căsătorește, A. Naum duce o viață patriarhală și retrasă, trăind izolat la via sa de la Copou (cf. Dan Mănuță, *Scriitori junimiști*, Iași, Editura Junimea, 1971, p. 99). E probabil ca el să se fi plîns prietenului său de monotonia traiului de acolo și să fi dorit agitația vieții publice. Chiar dacă a făcut-o însă, n-a fost decît un impuls accidental: clasicistul Naum a nutrit întotdeauna nostalgia vieții tihnite, în mijlocul naturii și al ocupațiilor agreste. Oricum ar fi, e cert că imputarea pe care i-o face

Negruzzi la începutul epistolei este exagerată din rațiuni de compoziție și stil.

Scrisă după ce polemica dintre grupul revistei *Contemporanul* și „Junimea” începuse, epistola lui Negruzzi face aluzii răutăcioase, schematice și simpliste, la adresa doctrinei sociale și estetice a adversarilor. Prezența ei în ediția de față se justifică prin pasajele în care autorul face elogiul vieții cîmpenești, „într-un grațios pastel, care ne dă și măsura artei de versificator spiritual și amabil a lui Iacob Negruzzi, în momentele lui cele mai bune” (Tudor Vianu, în *Istoria literaturii române moderne*, București, 1971, p. 186).

(1) în *Amintiri din „Junimea”*, I. Negruzzi va arăta că aceste două versuri se referă la N. Gane, care în anul 1886 trecuse, cu arme și bagaje, în partidul liberal, aflat în acel timp sub conducerea lui I. Brătianu.

PROZĂ

COPII DE PE NATURĂ

Cu o singură excepție (*Curiozități contemporane*), *Copiile de pe natură* au fost publicate în *Convorbiri literare*, începînd cu 1 martie 1869 — cînd apare *Poeticele* — și sfîrșind cu 1 aprilie 1887 (*Scaieți*). Prima ediție a *Copiilor de pe natură* datează din anul 1874: Iacob Negruzzi, *Copii de pe natură*, București, Editura librăriei Socec & compania, 264 p. în —8°. Volumul cuprinde: *Prolog*; *Părintele Gavril*; *Eroul fără voie*; *Vespașian și Papinian*; *Stărostii*; *Poeticele*; *Lei paralei*; *Christachi Văicărescu*; *Ștefan și Mihai*; *Cucoana Nastasiica*; *Electorale*; *Don*

Juan de la Arkivă; *Ioniță Cocovei*; *Artistul dramatic*; *Gramaticale*; *Tachi Zimbilă, om politic*; *Chiliptr*.

În ediția de *Scrieri complete*, copiile sînt grupate în vol. I. *Copii de pe natură. Scrieri*. București, Stabilimentul grafic I. V. Socec, 1893, între p. 6—394. Volumul reproduce bucățile cuprinse în prima ediție, cărora li se alătură cele publicate între timp în revistă: *Tribulațiile unui redactor*; *Foi căzute*; *Curiozități contemporane*; *Scaieți*; *Cuconul Pantazachi*; *Un drum la Cahul*; *Vorbe parlamentare*. Între aceste două ediții de autor, apare la Craiova, în broșură, copia *Eroul fără voie*. Biblioteca națională, Editura librăriei S. Samitca, 1891, cu o scurtă „schită biografică” Iacob Negruzzi. Prezentarea, nesemnată, îl elogiază pe Negruzzi ca scriitor (limbă „pură și frumoasă”, „naturală, nesilită”, nesufocată de „cuvinte și expresiuni străine”) și ca redactor al *Convorbirilor* („cunoscuta și neîntrecuta pînă acum revistă”, „copilul lui scump”, „menținîndu-se ca o stîncă de granit în mijlocul mulțimei de reviste, și bune și rele, dar mai mult rele, ce apar și dispar la noi ca și umbra unei paseri în zbor”).

În anul 1923 apare în colecția „Pagini alese din scriitorii români” a Editurii Cartea românească, nr. 138, un volum Iacob Negruzzi, *Un drum la Cahul*, reunind două dintre „copii”: *Un drum la Cahul* și *Părintele Gavril*. Textele sînt precedate de o notă biobibliografică, în care se poate citi, între altele:

„Dintre scriitorii marelui generații ce a croit noile cărări ale literaturii noastre face parte și d-l Iacob Negruzzi [...]”. „Forma curată românească ce caracterizează opera literară a d-lui Iacob Negruzzi, cum și înaltele năzuințe de estetică literară ce precumpănesc în întreaga-i activitate literară îl pun alături cu cei mai mari reprezentanți ai scrisului românesc.”

În aceeași colecție (nr. 161), apare în anul 1924 micul volum *Cuconul Pantazachi*, cuprinzînd, pe lingă nuvela din titlu, și pe aceea intitulată *Chiliptr*.

Trei dintre „copii” sînt selectate în culegerile de schițe românești traduse în germană de Mite Kremnitz: *Părintele Gavril* și *Cucoana Nastasiica* în vol. *Rumänische Skizzen*. (București, Socec, 1877) și *Ioniță Cocovei* în *Neue rumänische Skizzen* (Leipzig, W. Friedrich, 1880).

Potrivit unei afirmații a lui Iacob Negruzzi din *Amintiri din „Junimea”*, „nașul” *Copiilor de pe natură* ar fi fost Vasile Pogor („...micile mele narațiuni pe care, după propunerea lui Po-

gor, le-am numit *copii de pe natură*). Interesant că sintagma prinde, ajungînd să capete la „Junimea” o evasisemnificație de specie literară distinctă. „Am scris — îi comunică I. Slavici lui Negruzzi la 10 apr. 1873 — un fel de *copii de pe natură*: *Ciors-Intors, Dascălul Pantilie, Fitingău, Cotrihaița, Taie-fugă*, tot caractere luate nu din viață, ci din glumele poporului de aici [adică din zona Aradului]” (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. II, 1932, p. 212). Înțelesul care i se acordă este acela de descriere și de imagine-document a unei epoci. Astfel o folosește T. Maiorescu în *Literatura română și străinătatea* (1882), adică într-un context ideologic ale cărui coordonate principale sînt realismul și specificul național, *Bilder und Skizzen aus der Moldau* de Kotzebue sînt — scrie Maiorescu — „copii de pe natură din societatea noastră dintre 1852 și 1856: o vinătoare în Moldavia, mănăstirea Tomnatica (Varaticul), băile de la Slănic; o istorie țărănească; o vizitare a bilciului sau a «iarmarocului» din Fălticeni.” Iar V. Alecsandri îl îndeamnă: „urmați înainte cu galeria ce ați început, căci îmi pare foarte interesantă și merită a deveni un album de preț. Generațiile viitoare vor fi curioase de a cunoaște tipurile societății actuale și copiile de pe natură a d-voastre vor fi un izvor important pentru lucrările literare a urmașilor noștri” (V. Alecsandri, *Scrisori*. Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carcalechi, București, Socec, 1904, p. 47 — scrisoare din apr. 1869). O schiță, *Cucoana Smaranda*, apărută în *Convorbiri* la 1 dec. 1883, sub semnătura A (Ana Maiorescu), este subintitulată *copie de pe natură*.

I. Negruzzi deținînd paternitatea genului, prietenii îi fac propuneri de o nouă copie ori de cîte ori aceștia descoperă un aspect reprobabil în viața socială sau culturală. „E foarte mare necesitate de o copie de pe natură sau de o comedie, în fine de ceva care să-i facă de ris pe d-nii «aborire», «aderare» et compagnie [adică pe etimologiști]”, îi semnaleză A. D. Xenopol la 5 febr. 1871 (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III, p. 101). Trimițîndu-i *Dicționarul grotesc*, pentru *Convorbiri*, Alecsandri îl cheamă pe Negruzzi ca asociat în campania sa împotriva stricătorilor de limbă: „A lovi fără cruțare în ceata piloasă a pedanților este a face un act creștinesc. *C'est chasser les vendeurs du temple*. Te îndemn dar foarte mult să mă ajuți a-i biciui prin seria de copii de pe natură ce ai început a publica și a cărei început mi-a plăcut” (V. Alecsandri, *Scrisori*. Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carcalechi. București, Socec,

1904, p. 46, scrisoare din 12 mart. 1869). „De ce nu mai scrii *copii de pe natură*, după părerea mea adevăratul teren al penei humoristice? — i se adresează Maiorescu la 17/27 ian. 1877 — D. e. o cetire a *Monitorului* cu dezbaterile Camerei și Senatului sub roșii este un izvor bogat. Și altele, și altele: Belferul diplomat la Paris etc.” (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, vol. I, „Junimea”, București, 1931, p. 7). E foarte probabil, așadar, ca unele „copii” (precum *Gramaticale, Curiozități contemporane, Scaieși, Vorbe parlamentare*) să fi fost scrise la asemenea sugestii. Oricum ar fi, cert este că Negruzzi deține portofoliul genului.

De ajutor în înțelegerea specificului „copiilor” și a modului în care acesta e văzut de autorul lor este faptul că cele mai multe dintre ele sînt trecute, în sumarul anual al *Convorbirilor*, la rubricile: *Descrieri, Descrieri și biografii, Descrieri satirice*, foarte rar la *Novele*.

Într-o scrisoare din 26 febr./10 mart. 1869 către Xenopol, I. Negruzzi îl avertizează că în *Poeticele* „vei vedea ceva cu totul nou pentru literatura română”. Nu trebuie să vedem în această afirmație neapărat lipsa de modestie a autorului cu privire la valoarea opului său (deși el are despre sine totdeauna o părere excelentă!), ci o referire la noutatea ca tip și ca tipologie a prozelor sale, noutate constînd mai ales în anvergura galeriei; fiindcă, cu același prilej, scriitorul adaugă: „Cu *Poeticele* încep un șir întreg de articole, intitulate *copii de pe natură* și succesiv vor urma *Stărostii; Părintele Gavriil; Eroul fără voie; Mihai Vi-teazul și Ștefan cel Mare; Paralei și paraleoaiice* etc., etc... care sînt tipuri de persoane, de clase sociale și de grupe, descrise umoristic și adesea cu răutate, lăsînd pe ici, pe cole să se strecoare un suspin melancolic” (I. E. Torouțiu, *Studii...*, III, p. 373). „Descrieri”, „articole”, „mod ușor și umoristic”, „tipuri de persoane, de clase și de grupe sociale” — iată tot atîtea argumente pentru Negruzzi de a afirma noutatea ca gen a copiilor sale.

La „Junimea”, ca și mai în genere în epocă, *Copiile...* sînt considerate tot ce a scris mai bun Negruzzi, operă care va „rămîne”, cum s-ar fi exprimat, într-o ședință a „Junimii”, T. Maiorescu (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 390). Dealtfel, deși nu le consacra o analiză specială, Maiorescu se referă la ele încă în *Direcția nouă...* (1872), la capitolul despre *proză*, lăudîndu-le, alături de nuvelele istorice ale lui Odobescu, studiile lui Vărgolici și Lambrior și nuvelele lui Gane, pentru limba și stilul lor cu-

rat. Mai tirziu, în *Literatura română și străinătatea* (1882), criticul mută discuția pe terenul conținutului, relevînd specificul național al acestor scrieri („Toți autorii aceștia [Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu, Șerbănescu — în poezie —, Slavici, Negruzzi, Gane — în proză], părăsind oarba imitare a concepțiilor străine, s-au inspirat de viața proprie a poporului lor și ne-au înfățișat ceea ce este, ceea ce gîndește și ceea ce simte românul în partea cea mai aleasă a firei lui etnice“), specificul turnat în tipare de natură realistă: „...La această cauză generală se mai adaugă îndeosebi pentru novelele lui Slavici, Gane și Negruzzi împlinirea favorabilă că ele se găsesc în armonie, în privința obiectelor ce ni le înfățișează și care sînt mai ales figuri tipice din popor, cu un întreg curent al gustului estetic în Europa, curent pe care noi îl credem foarte sănătos, și în urma căruia romanurile țărănești și descrierile tipice au ajuns să fie cele mai prețuite produse ale literaturii de noveliști“. În același context se va referi Maiorescu la Negruzzi în *Comediile d-lui I. L. Caragiale* (1885).

Fărerile celorlalți junimiști raportîndu-se la cite o copie anume, le vom consemna la momentul oportun.

Interesante sînt și opiniile altor personalități ale epocii, care fie au avut relații pasagere și neconcludente cu „Junimea“ — cum e cazul lui Iorga —, fie au devenit, din junimiști, adversari ai grupării — G. Panu —, fie au fost dintotdeauna inamici ai ei — este situația celor de la *Evenimentul literar*.

Tînărul Iorga nu s-a referit în mod expres la proza lui Negruzzi. Însă într-un articol din 1892 despre nuvelele lui Vlahuță, în care principala acuzație a criticului cade pe lipsa de originalitate a operei în cauză, putem citi: „O parte din tipurile zugrăvite aici — literatorul fără talent, politicianul imoral, pretențiosii fără miez, mica vermină a unei societăți abia la începuturile ei — se întîlnesc în operele anterioare [ale lui Vlahuță]; alta — cea mai mare — a servit drept model unor însemnate talente satirice, înaintea d-sale. În *Copii de pe natură* — o carte care va rămîne — d. Iacob Negruzzi a atins în mai multe rînduri deosebita specii ale șarlatanismului nostru național, cu multă vervă și cu mult talent satiric“ (*Două volume ale d-lui Alex. Vlahuță*, în N. Iorga, *Pagini de tinerețe*. Ediție alcătuită, prefată și bibliografie de Barbu Theodorescu, București, E.P.L., 1968, vol. I, p. 310).

Puțin dispus, în amintirile sale despre „Junimea“, să prețuiască pe scriitorul Negruzzi, G. Panu o face totuși cînd vine vorba de „copii“. Aceasta și fiindcă, prin natura lor, prozele lui Negruzzi împlinau gustul și convingerile prorealiste ale lui Panu: „Genul în care [I. Negruzzi] a reușit real este, desigur, al *copiilor de pe natură*, în care zugrăvea un caracter, dezvelea un colț social comic, își bătea joc de un prejudețiu sau reprezentă o scenă reală ridicolă“ (*Amintiri de la „Junimea“ din Iași*, București, Edit. Minerva, 1971, vol. I, p. 35).

Deși le așează destinul sub echivocul posibilului, răutăciosul semnatar al „profilului“ dedicat lui I. Negruzzi în *Evenimentul literar* admite că „din Iacob Negruzzi vor rămîne poate: *Copiele de pe natură*“ (*Evenimentul literar*, I, nr. 1. 10 ian. 1894, p. 1 — semnat: *Intim*).

Posteritatea a confirmat punctul de vedere al contemporanilor lui Iacob Negruzzi, asociînd judecății globale de valoare analiza diferitelor nivele și aspecte ale *Copiilor*...

Însemnătatea *Copiilor*... stă, după opinia lui N. Iorga, în caracterul viu al tipurilor, însă „importanța [lor] hotărîtoare“ este „ruperea de romantismul de împrumut [...] al scrierilor anterioare ale lui Negruzzi (*Istoria literaturii românești contemporane. I. Crearea formei*, București, Edit. Adevărul, 1934, p. 123).

Opusă oarecum punctului de vedere al lui Iorga, care sugera realismul prozei lui Negruzzi, este opinia lui G. Călinescu. Astfel, în *Copii*... „nu trebuie să se vadă nici o intenție veristă“, acestea fiind „niște caractere“ (*Istoria literaturii române*... 1941, p. 378), „simple caractere cu model real“ (*Istoria literaturii române — Compendiu* — București, E.P.L., 1963, p. 152). Concluzia lui G. Călinescu despre prozator este că „fără să aibă un mare talent, Iacob Negruzzi este totdeauna delectabil prin înverșunarea lui de om fără venin“ (*Istoria*..., 1941, p. 379).

T. Vianu dă o clasificare a *Copiilor*..., arătînd că unele sînt „portrete satirice, mai ales din lumea politică și judiciară“, altele — „mici studii de caracter“, o a treia categorie formînd-o cele axate pe probleme de limbă. Toate însă sînt „caracteristice pentru definirea atitudinii junimiste“ (Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Edit. didactică și pedagogică, 1971, p. 185).

O judicioasă fixare a locului *Copiilor*... realizează Corneliu Simionescu. Relevînd ce datorează Negruzzi atît caracterologiei clasice, cît și „caracterurilor“ și „fiziologiilor“ autohtone anteri-

oare, el arată că „prin cultivarea deliberată și asiduă, prin varietatea și prin nota personală pe care au adus-o în momentul apariției lor, și-au câștigat pe merit locul de cap de serie și punct de referință pentru toate producțiile ulterioare“ (Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, București, Edit. Minerva, 1970, vol. I, p. XLI—XLII).

Într-un studiu teoretic și istoric avînd ca obiect povestirea, Ion Vlad se oprește și asupra „copiilor“ lui Negruzzi, demonstrînd că acestea „păstrează doar accente și deprinderi recunoscute în povestire“, rămînînd esențial fiziologii, adică — scrie I. Vlad — „caractere“ amplificate doar epic, „condiția modestă a fiziologiilor“ fiind depășită totuși de o scriere ca *Un drum la Cahul*, care, prin „proporțiile și alternanțele planurilor“, este o veritabilă navelă. (*Povestirea. Destinul unei structuri epice. — Dimensiunea eposului* —, București, Edit. Minerva, 1972, p. 64—65).

O completă, deși succintă, descriere a tipologiei *Copiilor...* face Al. Piru, evidențiînd, totodată, pentru valoarea lor artistică, bucățile *Un drum la Cahul*, *Vespasian și Papinian*, *Gramaticale* și *Vorbe parlamentare*. (*Istoria literaturii române*, vol. III, 1973, p. 57).

O importantă și pasionantă problemă ridicată de cercetătorii prozei lui Iacob Negruzzi a constituit-o *raportarea ei la opera lui I. L. Caragiale*.

Cel dintii care a formulat-o în aproape toate aspectele ei de principiu a fost Paul Zarifopol (în *Introducerea* la ediția critică I. L. Caragiale, *Opere I. Nuvele și schițe*. București, Edit. Cultura națională, 1930, p. XVII—XVIII). Pentru importanța lui, reproducem în întregime textul în cauză :

„Lui Caragiale îi plăcea să repete că *Momentele* au fost precedate, în chip determinat, de *Copiii de pe natură*. D-l Iacob Negruzzi își luase motto din Boileau :

La nature, feconde en bizarres portraits,
En chaque âme est marquée à de différents traits,
Un geste la découvre, un rien la fait paraître...

iar în *Prolog* domnia-sa zicea :

Eu am privit în juru-mi l-a noastră omenire,
La număr fără margini, cu gîndul mărginit...

Îmi pare neîndoielnic că *Vespasian și Papinian*, Ghiță Titi-rez — Don Juanul de la Arhivă — și *Tache Zîmbilă* prevestesc

figurile de studenți naționaliști și carieriști, de politicieni fără obraz, de funcționărași și crai suburbani ai lui Caragiale, așa cum cuconul Pantazachi și cuconul Manolaș din *Un drum la Cahul* ne prevestesc, pare că, provincialii cinstiți și neadaptați pînă la tragic ai d-lui Brătescu-Voinești, sau comic nenorociți ai d-lor Bassarabescu și Pătrășcanu. În afară de înrudirea ideologică — la Caragiale, ca și la d. Negruzzi, micii burghezi sunt văzuți cu optică boierească — procedarea artistică, clasic tipizantă, e aceeași. Dar unde la vechiul și spiritualul junimist era notare diletantă, adesea rudimentară, e la Caragiale execuție artistică : de la schițele din *Claponul* apare caracterizarea intensă prin dialog, care dă povestirii relieful și iuțeala aceea unică. Pe Caragiale l-am auzit adesea clasîndu-se printre moralisți, în înțelesul pe care cuvîntul îl are în uzul francez : constructor adică de tipuri și portrete, și e sigur că versurile lui Boileau din fruntea *Copiilor de pe natură* cuprind o caracterizare exactă a metodei sale.“

Doi ani mai tîrziu, Scarlat Struțeanu vede în *Electorale*, în stare „amorfă“, „elementele de inspirație din faimosul act al III-lea al *Scrisorii pierdute*. Interesant este modul cum autorul articolului îl situează pe Negruzzi prozatorul atît față de ideologia maioreșciană, cît și față de dramaturgia comică a lui Alecsandri și Caragiale :

„Iacob Negruzzi a fost [...] trăsura de unire între comedia ieftină a lui V. Alecsandri și comicul profund artistic al lui Caragiale.

Iacob Negruzzi a vegheat, cu alte cuvinte, să nu se înțelească calea trasată de V. Alecsandri și, cu uneltele strînse la capătul drumului, el aștepta pe creatorul care a fost să fie I. L. Caragiale. În același timp, Iacob Negruzzi, din punct de vedere cultural în genere, coordona materialul lui Alecsandri și îl integra în formula «direcției noi», aplicînd pașoptismul lui Alecsandri la noua situație împotriva căreia se ridicase Titu Maiorescu. Și aceasta nu o vedem numai în *Electorale*, ci mai în toate «Copiii» sale după natură.

Nici nu se putea concepe un serviciu mai util, în ipoteza absenței unor daruri artistice mai conturate, a doctrinei celei noi, din partea unui spirit lăminat și plin de devotament cultural.

Iată marele merit al lui Iacob Negruzzi la începutul celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea“ (*Iacob Negruzzi*, în *Convorbiri literare*, LXV, ian.-febr., 1932, p. 20-21).

Relația I. Negruzzi — I. L. Caragiale este pusă de E. Lovinescu pe teren exclusiv estetic și valoric. Teoria pe care o întrebuițase altădată spre a dovedi caducitatea operei caragialiene o folosește, de data aceasta cu mai multă întreprățire, în aprecierea *Copiilor*... Este, totodată, prilejul criticului de a-și revizui vechea judecată asupra lui Caragiale :

„Apreciindu-l [pe I. Negruzzi], prieteni ca : A. D. Xenopol, M. Eminescu, I. Slavici îi insinuau, totuși, că, nefiind consistent, materialul avea să se macine cu timpul ; luat din actualitate, trebuia să-i urmeze destinul ; moravurile electorale evoluind, «copiile» riscau să rămână anacronice — scrieri simple ca documente ale unei faze trecătoare de civilizație. Obiecții aduse tuturor operelor scoase din ocazional ; obiecții aduse, de pildă, și teatrului lui Caragiale. Pentru a înțepeni, *Electoraletle* lui n-au mai așteptat însă schimbarea moravurilor politice, pe cînd *Scrisoarea pierdută* trăiește și astăzi. Trăinicia, durata, nu stă, așadar, în materie, ci în tratarea ei ; altfel e frămîntată pasta vremelniceului în *Scrisoarea pierdută* sau în *Momente* și altfel în *Copile* lui de pe natură. Săpînd mult mai adînc, Caragiale a dat o expresie de artă, unică, materialului vulgar și trecător — pe care I. Negruzzi nici n-a încercat-o ; interesul schițelor lui în proză și în versuri s-a risipit, așadar, înainte ca materialul să fi îmbătrînit“ (*T. Maiorescu și contemporanii lui*. Ediție și prefață de Z. Ornea. București, Edit. Minerva, 1974, p. 427).

Mai recent, chestiunea a fost reluată de Pompiliu Marcea (*Iacob Negruzzi — Munca la „Convorbiri literare“*. Opera lui Iacob Negruzzi, în *Limbă și literatură*, X, 1965, p. 177—198). Comparația cu Caragiale se face într-un context mai larg, în care sînt stabilite și alte filiații (de exemplu, tipul *părintelui Gavril* va fi reînființat, la un nivel artistic superior, în opera lui Creangă, Hogaș, Topirceanu, D. Stănoiu, Argezi, Z. Stancu). P. Marcea duce mai departe asemănările relevate de cercetarea anterioară : *Artistul dramatic* „vorbește limba eroilor caragialieni“, Ghiță Titirez e un Leonică Ciupicescu sau un Rică Venturiano etc. Comparația este făcută și pe linia mijloacelor : în *Părintele Gavril* se anticipează stilul indirect liber, *Chilipir* are un început similar celui din caragialiana *Om cu noroc*, iar personajului, Grigufă, i se face un portret „bazat pe echivoc“.

Pornind de la afirmația lui Zarifopol privitoare la „procedura artistică clasic-tipizantă“, Ștefan Cazimir demonstrează că tipurile „eterne“ ale lui I. Negruzzi sînt puține și pâlde (ipohon-

drul : Christachi Văicărescu și avarul : Chilipir) și că, dimpotrivă, „apropierea de Caragiale nu se face simțită decît odată cu ancorarea în concretul social“. Autorul subliniază „caragialismele de limbaj“ din prozele lui I. Negruzzi (*Caragiale — Universul comic*, București, E.P.L., 1967, cap. *Tradiții și influențe*, p. 89—93).

Un studiu special îi este consacrat relației de către Florin Manolescu : „*Copile de pe natură*“ ale lui Iacob Negruzzi și I. L. Caragiale. O relație de anticipare (*Revista de istorie și teorie literară*, tom 26, nr. 2/1977, p. 189—195). Sistematizînd opiniile anterioare din istoria problemei, criticul aduce în continuare contribuții substanțiale. În ceea ce privește înrudirea tipologică, el spune : „Meritul lui Iacob Negruzzi este acela de a fi introdus, în chip sistematic, în proza satirică română, clasa nouă care debuta pe arena istoriei timid, după pacea de la Adrianopole, și care trecea din ce în ce mai decisă în primul plan al evenimentelor. Jurnaliștii, arhivarii, copiiștii de tribunale și de cancelarii, pensionarii, profesorii și preoții, negustorii, avocații și deputații, într-un cuvînt, burghezia și pseudo-burghezia română, împreună cu cele mai importante dintre instituțiile lor, devin, pentru Iacob Negruzzi, ca și pentru Caragiale, mai tîrziu, lumea nouă către care literatura trebuie să-și îndrepte atenția.“ Mai importantă decît asemănările de amănunt, scrie Florin Manolescu, este „înrudirea tipologică profundă“ dintre cei doi scriitori și „mai ales, meritul lui Iacob Negruzzi de a fi intuit direcția cea mai fertilă către care trebuia îndreptată proza satirică română“.

Mai departe, înrudirea este urmărită pe terenul junimismului : ambii autori ilustrează ideologia grupării, Negruzzi în mod „absolut“, însă în forme directe, Caragiale într-un fel „mai subtil, pentru că încorporează în chip nedemonstrativ ideea doctrinară“.

Dintre procedeele artistice comune, criticul se oprește asupra „tehnicii ironiei“, exemplificînd prin Ștefan și Mihai, apoi vorbește despre anticiparea unor gesturi și replici caragialiene sau despre tehnica citării unor telegrame sau a unor scrisori (*Tachi Zîmbilă, om politic*).

Iată concluzia lui Florin Manolescu : „Raportîndu-ne la Caragiale, vom deosebi [...] între caracterul anticipativ formal al *Copiilor de pe natură* și caracterul lor anticipativ de fond. În prima categorie vom încadra anticipările tipologice și artistice,

În a doua categorie pe cele ideologice. În măsura în care anunță personaje, tipuri sau procedee de artă caragialiene, Iacob Negruzzi este precursorul și anticipatorul direct al lui Caragiale, însă un precursor între alții, care adesea îl depășesc prin importanța și prin dimensiunea aspectului anticipativ (V. Alecsandri). În măsura în care însă introduce în literatură, în mod sistematic, o clasă nouă și cele mai importante dintre categoriile estetice legate de ea, Iacob Negruzzi efectuează un gest esențial și profund de anticipare literară. Alături de activitatea sa de conducător al *Convorbirilor literare* și de memorialist al «Junimii», acesta trebuie considerat meritul său principal.

PROLOG

Publicat în *Convorbiri literare*, VI, nr. 3, 1 iun. 1872, p. 116, cu titlul *Prolog la Copii de pe natură*. Textul este însoțit de următoarea notă de subsol: „Avînd peste puțin timp a se tipări într-un volum *Copiii de pe natură* a d-lui Iacob Negruzzi, autorul a compus pentru această carte prologul ce publicăm aici.“ *Prolog* este reproduș în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 5—7, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 7—9, cu titlul *Prolog*.

A fost citit la „Junimea“, în ședința din 28 aprilie 1872, acasă la Maiorescu; procesul-verbal amintește de „oarecare modificări“ sugerate de asistență (I. E. Torouțiu, *Studii...*, IV, 1932, p. 453).

PĂRINTELE GAVRIL

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 3, 1 apr. 1869, p. 41—45, cu titlul *Copii de pe natură — Părintele Gavriil*. Reproduș în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 9—20, în vol. *Rumänische Skizzen*, București, Socec, 1877 (în traducerea Mitei Kremnitz), în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori* 1893, p. 11—23, cu titlul *Părintele Gavril*, și în vol. *Un drum la Cahul*, București, „Cartea românească“ (col. „Pagini alese din scriitorii români“, nr. 138), [1923].

După ce o citește din *Convorbiri*, A. D. Xenopol e de părere — într-o scrisoare din 26 aprilie 1869 — că această „satiră este cea mai bună din cele trei publicate până acuma [mai apăruseră în revistă *Poeticele* și *Stărostiil*]. Ridiculul, falșul iesă de la sine, fără ca autorul să pară că voiește a-l produce[...]“. Elogiul e urmat de două „observări“ :

„...ai defectul de a exagera uneori și de aceasta trebuie să te ferești; nu-ți ajungi la scop fiindcă un caz exagerat, chiar de s-a întîmplat, e rar, el e luat de mulți drept calomnie, răutate, și efectul produs e contrarul aceluia dorit... Apoi, odată ce numai spiritul și-a întors cojocul, totul e perdut..., și observările cele mai adevărate, cele mai fine nu sunt luate ca atare. Apoi, nu știi cum, da pare că n-au gust, au așa un reflet caraghios, dacă putem uni aceste expresiuni. Așa e istoria ta cu englezul, căruia îi aruncă scaunul peste cap, cu ceilalți engleji, cărora le faci «un pied de nez», așa e în *Părintele Gavriil* istoria cu aruncarea evangheliilor și a ceasloavelor în capul dascălului.

A doua observare este că istoria părintelui Gavriil e parcă nesfîrșită. Știi că nu scrii novele, ci portrete a timpului; în orice caz însă, trebuie să se termine într-un fel“ (*I. E. Torouțiu, Studii...* 1932, p. 39—40).

Obiecțiile lui Xenopol nu rămîn, firește, fără răspuns :

„Nu las pe nime să se lege de părintele Gavriil. 1) El e complet, ca portret, și 2) încît privește esagerările : ele sunt iertate în satiră pînă la oarecare punct. Aceasta este partea închipuirii autorului, partea ideală, pentru a zice așa. Cetește în *Molière* : portretele lui Mascarille etc., etc., din *Les Précieuses ridicules*, nu sunt oare esagerate?, ale lui Vadius și comp. din *Les femmes savantes?*, cu toate acestea — sublim. Vezi satirele lui Boileau, d. e. : Sat. 3, „Quel sujet inconnu“ etc... Asem. satir. lui Horat., d. e. a 9-a : „Ibam forte via sacra“ etc... Esagerări peste esagerări, numai potrivite cu subiectul și împrejurările. Într-un cuvînt, genul satiric, fie proză, fie versuri, în orice formă, admite esagerări. Aceste însă, departe de a displăce, dau întregului mult mai mult *haut goût*“ (I. E. Torouțiu, op. cit., III, p. 379 — scrisoare din 8/20 mai 1869).

V. Alecsandri găsește că *Părintele Gavril* e „depins cu mîna de artist“ (*Scrisori*, Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carcalechi. București, Socec, 1904, p. 47 — scrisoare din apr. 1869).

În *Literatura română și străinătatea* (1882), T. Maiorescu citează opiniile unor cronicari nemți la apariția vol. *Rumänische Skizzen*. Le reproducem din articolul lui Maiorescu :

„Cartea întreagă stă cu mult deasupra literaturii de romane obișnuite, și novelele țărănești ale lui I. Negruzzi și Slavici se pot pune alături de ale lui Auerbach“ ; nuvelele „sînt bogate în observări fine“, sînt „însuflețite de o veselie aleasă“ (*Blätter für literarische Unterhaltung*, nr. 40, 1880). „Figurile sînt atît de vii și zugrăvite cu un realism atît de palpabil, încît nu ne putem îndoi că ele au fost luate din viața adevărată“. „*Popa Gavriil* e o mică capodoperă de humor, are însă o trăsătură predominant rusească, care în *Cucoana Nastasia* iese și mai mult la iveală... Autorul își desemnează micul tablou cu atîta precizie și cu atîta siguranță realistă, încît parcă avem înaintea noastră o schiță a marelui descriitor al moravurilor rusești, numai cu mai puțină psihologie de cum obișnuiește Turgheneff“ — dealtfel, lipsa analizei psihologice e reproșată tuturor prozelor din volum — (*Magazin für die Literatur des Auslandes*, nr. 22, 1878). „*Popa Gavriil* de Negruzzi și *Popa Tanda* de Slavici [sînt] două portrete de preoți ortodocși de la sat, zugrăvite cu mare claritate“ (*Gegenwart*, nr. 34, 1879).

EROUL FĂRĂ VOIE

Publicat în *Convorbiri literare*, II, nr. 5, 1 mai 1869, p. 76—83, cu titlul *Copii de pe natură — Eroul fără voie*. Reprodus în volumul *Copii de pe natură*, 1874, p. 21—39, în broșura *Eroul fără voie*, Craiova, Biblioteca națională, Editura librăriei S. Samitca, 1891, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 24—43, cu titlul *Eroul fără voie*.

VESPASIAN ȘI PAPINIAN

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 17, 1 nov. 1869, p. 289—292, cu titlul *Copii de pe natură — Vespasian și Papinian*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 40—48, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 44—53, cu titlul *Vespasian și Papinian*.

În legătură cu această copie, I. Negruzzi îi relatează lui A. D. Xenopol (15/27 oct. 1869) :

„A făcut furori în «Junimea», dar e și bine scris. El descrie sau mai bine dă pe față pe reprezentanții Românismului, acestui curent nou stîrnit, care își află patria în toată Transilvania, afară de Brașov (oraș ce se deosebește prin bunătatea școlilor sale), apoi mai ales în București, reprezentat în politică și literatură prin foile *Românul* (politica), *Adunarea Națională* și *Traian* (mai ales literatură, pe lângă ceva politică pamfletistă). El tinde a deveni foarte periculos, nu numai prin șarlatanismul ce reprezintă, ci și prin modul declamator cu care se exprimă (corumpînd astfel ușor «Junimea») și găsind acum o rădăcină nenorocită-n Academia Română. Din aceasta Maiorescu s-a demisionat, Alecsandri, cu desăvîrșire dizgustat de literatura transilvano-bucureșteană își dă acum o demisiune motivată; așa încît nu mai rămîne nici un om de litere în Academie, afară de cîțiva filologi înțepeniți și care nici au sens pentru altăceva decît pentru *lucrediu* sau *lucrezu*. Codița lor este însă în bugetul statului și în capitalul Academiei, de care se folosesc, și mai ales d. Eliad Rădulescu — *horribile dictu!* De departe nu-ți poți face o justă idee despre mescheneria lor, de aproape se înspăimîntă un om de treabă de șarlatania și ghibăcia cu care ascund scopurile cele mai meschine sub vălul naționalității și a patriotismului. Și în fine, n-ar fi periculoși, dacă nu ar corupe tineritul — aici e buba socială, pe care trebuie s-o îndreptăm pe cît stă în puterile noastre.

Combaterea serioasă a acestui partid politico-literar vor lua-o Maiorescu și Carp; eu am luat partea comică, socotind că această armă lovește și mai bine (*on a les... pour soi*), și am debutat cu *Vespasian și Papinian*. Să nu-mi vorbești de exagerări [v. nota la *Părintele Gavriil*]. Cetește *Adunarea Națională* și vei încremeni“ (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III, 1932, p. 391).

Răspunsul dat de Xenopol — într-o scrisoare din 26 decembrie 1869 — este foarte interesant, atît în sine, cît și pentru că anticipează rațiunile pentru care, mult mai tîrziu, E. Lovinescu va demonstra efemeritatea copiilor lui Negruzzi (v. nota, p. 864) :

„Să te ieu acum pe tine la răfuială. Vespasian și Papinian a făcut mare efect; nici nu se putea almintrele. E plină de umor fin și totodată satirică, în mod ucișător, dară că va «rămîne», nu-ți garantez.

Greșala însă nu e în tine, ci în subiectul de care rizi. Nu este ceva fix, vecinic în natura omenească, e o nebulie momentană și care se repetă așa de rar, încât chiar risul despre ea nu poate să dureze vecinic. De aceea *Lei paralei*, *Părintele Gavriil* etc. sunt cu mult mai multă șansă de trai. Dară, iubite Iacob, meritul însăși a satirei nu e pur artistic. Valoarea ei nu este măsurată numai după frumos, ci după folos. Satira ucide defectele timpului, dacă nu le ucide, le îndreaptă puțin și lasă loc gustului mai bun și adevărului.

Aice stă meritul mare a unor scrieri ca aceste în perioada noastră de tranzițiune. În un cuvânt, criteriul producțiilor tale satirice — cronice este următorul: cu cât ele rid de ceea ce e vecinic ridicol în om, cu atîta au o valoare vecinică, cu cât se îndreaptă în contra erorilor ce aparțin numai timpului și progresului nostru, cu atîta sunt menite a peri mai curînd. Uncori ambele cad împreună, atunci reușește mai mult (*Lei paralei*), alteori predomină unul sau altul din caracterele ce ți le-am spus, și atunci măsura vieții e dată prin predominarea însăși. Dară dacă mă vei întreba: care din ele a făcut mai mult bine? Ți voi spune desigur: *Vespasian și Papinian*. Cauza e tare simplă: cu cât răul, ridicolul e mai legat de natura omenească însăși, cu atîta nu-l poți nici îndrepta, nici stîrni. Stă în sufletul omului ca un izvor vecinic pentru umor. Cu cât, din contră, aparține mai mult unui timp, unui loc, cu atîta e mai ușor de curățit. «Nebunia din naștere leac nu are» (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 56—57).

STĂROSTII

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 2, 15 mart. 1869, p. 32—37, cu titlul *Copii de pe natură — Stărostii*. Reprodus în volumul *Copii de pe natură*, 1874, p. 49—62, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 54—68, cu titlul *Stărostii*.

POETICALE

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 1, 1 mart. 1869, p. 13—18, cu titlul *Copii de pe natură — Poeticele*. Reprodus în vo-

lumul *Copii de pe natură*, 1874, p. 63—77, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 69—84, cu titlul *Poeticele*.

Într-o scrisoare din 8 mart. 1868, Alecsandri laudă *Poeticele* fiindcă „e o critică serioasă a maniei versificării ce domnește la noi [...]”; *Invocarea la destîn* e o parodie plină de umor și începutul poemului *România* e o imitare nimerită *Traianidei*; îmi pare rău pentru nasul amicului meu Bolintineanu, însă sfîrla e bine aplicată. Asemine lecții sînt bune de dat literatorilor cu duzina, pe care părintele d-tale îi numea lătrători, cu toate că nu cred să producă vreun efect salutar asupra lor, fiind ajunși în acel grad de prezumție, unde orice critică, cit de justă, li se pare pornită din invidie” (V. Alecsandri, *Scrisori*, 1904, p. 44—45).

În ce-l privește pe Hasdeu, și el vizat în această copie („H.“), S. G. Vârgolici se întreabă dacă autorul n-a „mers prea departe în critica” sa. „Nefericitul Hasdeu [...] este el demn de atîta asprime? Un om poate să facă poezii rele, și cu toate acestea să nu fie fără merit în altă specialitate” (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *op. cit.*, vol. I, 1931, p. 377 — scrisoare din 10 mai 1869, către I. Negruzzi).

Din motive ușor de înțeles (criticismul maioreșcian și junimist era în toi, începuse și polemica cu Hasdeu), *Poeticele* e bine primită la „Junimea”. Sintagma „societate lăudăcioasă” are să fie folosită de Maiorescu în articolul său *Observări polemice*, publicat în *Convorbiri* la puțină vreme după copia lui Negruzzi (în nr. 12, din 15 august 1869).

LEI PARALEI

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 14, 15 sept. 1869, p. 229—234, cu titlul *Copii de pe natură — Lei paralei*. Reprodus în volumul *Copii de pe natură*, 1874, p. 78—92, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 85—99 cu titlul *Lei paralei*.

Calificativul „paraleu” va fi folosit, cu înțelesul de nestatornic, neserios („marțafoi”), și într-un cuplet din opera bufă *Hatmanul Baltag* (1884), scrisă în colaborare cu I. L. Caragiale.

Publicat în *Convorbiri literare*, IV, nr. 9, 1 iul. 1870, p. 137—143, cu titlul *Copii de pe natură — Christachi Văicărescu*. Reprodus în volumul *Copii de pe natură*, 1874, p. 93—107, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 100—115, cu titlul *Cristachi Văicărescu*.

„...am scos dăunăzi la lumină pe Christachi Văicărescu, «malade imaginaire» român. Cetindu-l, vei înțelege care este deosebirea între bolnavul închipuit al nostru și cel universal” — îi scrie I. Negruzzi lui A. D. Xenopol la 22 mai/2 iunie 1870 (I. E. Torouțiu, *Studii...*, III, 1932, p. 412).

Este socotită una dintre cele mai bune copii. „Din toată opera lui I. Negruzzi — scrie G. Călinescu — se salvează pentru antologiei două bucăți în proză de mult remarcate: *Un drum la Cahul*, tablou hazliu al șicanelor procedurale [...], și *Christachi Văicărescu*, tragi-comedia unui ipohondru suferind de toate boalele din cauza unei fripturi de curcan” (*Istoria literaturii române...*, 1941, p. 379).

ȘTEFAN ȘI MIHAI

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 7, 1 iun. 1869, p. 110—112, cu titlul *Copii de pe natură — Ștefan și Mihai*. Reprodus în volumul *Copii de pe natură*, 1874, p. 108—115, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 116—124, cu titlul *Ștefan și Mihai*.

I. Negruzzi îi relatează lui A. D. Xenopol că a scris acest text în „formă de foileton” și că i se pare „rău”, „inferior cu mult tuturor celorlalte” — iată cum și Iacob Negruzzi poate fi autocritic! —; încheie clipind șiret din ochi: „Mă vei întreba atunci pentru ce îl public. Asta mă întreb și eu și nu găsesc răspuns. Treabă moldovenească!” (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III, 1932, p. 381). Adevărul este însă că avem de-a face cu o copie interesantă cel puțin prin caragialismul ei anticipator (v. nota, p. 865).

În *Scrisoarea V.*, I. Negruzzi va satiriza mania franțuzirii și latinizării numelor celor doi mari domnitori. Stricătorii de limbă

l-au transformat pe Mihai Viteazul în „Mihai Bravul”, și autorul anticipează ironic momentul când aceștia îi vor zice „Mișel Bravul”, izbutind „să prefacă după chipul și asemănarea lor pe un viteaz într-un mișel”. După aceeași aberantă logică lingvistică, Ștefan cel Mare are să devină „Ștefan Magnul”.

CUCOANA NASTASIICA

Publicat în *Convorbiri literare*, V, nr. 7, 1 iun. 1871, p. 101—109 cu titlul *Copii de pe natură — Cucoana Nastasiica*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 116—137, în vol. *Rumänische Skizzen*, București, Socec, 1877, (v. nota la *Părintele Gavril*) și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 125—147, cu titlul *Cucoana Nastasiica*.

ELECTORALE

Publicat în *Convorbiri literare*, IV, nr. 24, 15 febr. 1871, p. 389—392, cu titlul *Copii de pe natură — Electorale*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 138—147, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 148—159, cu titlul *Electorale*.

După o mărturisire a autorului, *Electorale* „a făcut mare vuet în București” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, V, 1934, p. 171), nu mai puțin în Iași, grație faptului că scrierea viza pe liberalii și fracționiștii de aici. Astfel, în „părintele Smintină” a fost identificat Ion Creangă, în Tiberiu Lehăescu — C. Dimitrescu-Iași, iar în Nastase Pătlăgică — G. Panu, din cauza nasului său lat și turtit. Spre a răzbuna „onoarea instituțiilor constituționale batjocorite de această satiră”, G. Panu — potrivit relatărilor sale din *Amintiri...* — a compus și el niște *Boiericale*, care ar fi adus mare satisfacție în rîndurile comilitonilor săi (G. Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*. Ediție prefată și tabel cronologic de Z. Ornea. București, Edit. Minerva, 1971, p. 37—38). În ce-l privește pe Creangă, G. Călinescu nu crede în verosimilitatea discursului pe care i-l atribuie I. Negruzzi: „Cuvintele puse în gura lui [...] sînt o caricatură, și diaconul, foarte puțin ipocrit, nu le-a putut spune. Dar atmosfera înfierbîntată care plăcea lui Creangă nu era alta decît aceasta” (*Ion Creangă, Viața și opera*. Ediție

nouă revăzută. București, E.P.L., 1964, p. 100). Acest „tablou fidel” despre o întrunire cetățenească într-un oraș din țară de al doilea ordin — cum își prezintă autorul însuși lucrarea (I. E. Torouțiu, *Studii...*, III, p. 420) — îl va face pe A. D. Xenopol să rămână „încântat”, ba chiar să-și uite teoria prin care altădată pune sub semnul întrebării „rămânerea” unor atari creații, prea mult determinate spațio-temporal): „...cu cât copiezi mai mult natura, cu atât reușești mai bine” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 106 — scrisoare din 6 mai 1871).

Eminescu este, de data aceasta, acela care, deși mărturișește a-i fi plăcut, se întrebă dacă nu „e prea locală în timp, dacă nu e prea mult caracteristică picăturii de vreme, în care trăim, și dacă peste o sută de ani vor mai exista oameni de tagma Lehăescului. Altfel — pe cât mă pricep eu să judec — e foarte bine scrisă; și „Junimea” are dreptate dacă vă încurajează să urmați de-a scrie caracteristice de-acestea; numai că și eu am dreptate” (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii...*, I, p. 317).

Interesant că satira place lui C. Negri, care, retras la proprietatea-i de la Tg. Ocna, se delectează citind *Convorbirile* „C'est charmant — îi scrie el lui Alecsandri — plein de verve moldave et pris sur le fait. Voila déjà trois soirées de suite que ma soeur, Catinca, me fait lire cela à haute voix. Ensuite, un mioche que mon neveu ici, mon neveu Nico, qui assiste à ces lectures, ne cesse de me demander: Oncle Costaki, qui est-ce Nastase Patlagiea? Qui éteint les bougies lorsqu'il s'est battu avec Lehaesco etc., etc.? Cela nous fait passer quelques bons moments dans l'isolement, le froid et l'humidité où nous sommes” (*Scrisori către Vasile Alecsandri*. Ediție îngrijită, prefață, note, traduceri de Marta Anineanu. București, Edit. Minerva, 1978, p. 330—331 — scrisoare din 5 mart. 1871).

Electorale este o copie citată favorabil de mai toți comentatorii. Ea a servit, de asemenea, ca ilustrare a caragialismului *avant la lettre* al autorului (v. *supra*, p. 863).

(1) Într-o scrisoare din 13, 15 ian. 1871, în care îi vorbește despre textul *Electoralelor*, I. Negruzzi îl roagă pe A. D. Xenopol: „...să iei un Shakespeare englezesc în mână (căci aici numai Carp îl are, și biblioteca lui e încuiată) și să cauți în *Iulius Caesar*, actul III, scena II pe la sfârșit, versurile următoare:

Antonius

Nun hört mich, meine Bürger, hört mich an!

Bürger

Still da! Hört Mark Anton! den edlen Mark Anton.

și în viitorul răspuns să mi le scrii *legibil*, căci versul al doilea voi să-l întrebuițez ca *motto* la o nouă copie de pe natură în versuri ce am scris” (I. E. Torouțiu, *Studii...*, III, p. 419—420).

TRIBULAȚIILE UNUI REDACTOR

Publicat în *Convorbiri literare*, III nr. 8, 15 iun. 1869, p. 138—140, sub semnătura *Red.* Reprodus în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, p. 160—165.

Alături de *Foi căzute* și *Scaieși, Tribulațiile...* reflectă, prin esanțioane semnificative, anevoioasa muncă de redactor a lui Negruzzi, dar și spiritul său „causeur” și viu, doritor de dispute, pe care, cum ne-o dovedește și spirituala rubrică de *corespondența Convorbirilor...* știe să le provoace și să le întrețină. Aceste scrieri sînt false copii; ca dovadă, autorul le-a introdus tîrziu alături de cele veritabile, pentru a îmbogăți colecția sau, probabil, spre a da mai multă pondere problemelor de limbă care fac obiectul unor copii ca *Gramaticale* și *Vorbe parlamentare*.

DON JUAN DE LA ARHIVĂ

Publicat în *Convorbiri literare*, IV, nr. 21, 1 ian. 1871, p. 341—349, cu titlul *Copii de pe natură — Don Juan de la Arhivă*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 148—170, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 166—188, cu titlul *Don Juan de la Arhivă*.

În numele personajului principal, Ghiță Titirez, a fost văzută o posibilă sugestie pentru caragialianul Ghiță Pristanda (Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, I, București, Edit. Minerva, 1971, p. 301).

FOI CĂZUTE

Publicat în *Convorbiri literare*, X, nr. 9, 1 dec. 1876, p. 353—358. Reprodus în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 189—202.

(1) *Jurnal pentru toți*, Iași, 1 ian. 1868 — 7 iun. 1869. Redactor: Em. Arghiropol. Recenzia de care amintește Negruzzi s-a publicat în *Convorbiri literare*, I, nr. 22, 15 ian. 1868, p. 315—316, la rubrica *Notițe literare*, semnat: *Red.* Deși face unele observații la nuvela *Condemnata*, de Em. Arghiropol, aspectul recenziei este încurajator: „...începutul arată puteri slabe, dar cea mai mare bunăvoință, de care totdeauna trebuie ținut samă”.

(2) *Steluța*, Botoșani, 21 ian.-febr. 1868; 11 febr.-13 iul. 1869. Primul număr este prezentat în *Convorbiri literare*, I, nr. 23, 1 febr. 1868, p. 329—331, la rubrica *Notițe*, semnat: *Red.* Singura care „lasă de dorit” este „partea poetică”, în care „mai întâi cetim câteva poezii de d. N. Neculeanu, publicate de mai multe ori și prin urmare cunoscute, apoi o poezie a d-lui G. Tăutu: *Arașul*, care nu are alt merit decât de a fi de d. Tăutu, pe urmă două poezii, *Fuga din Théophile Gautier* și o romanță din italianește, frumusele în sine, dar a căroră traducere ar fi trebuit să fie mai cu îngrijire făcută.”

(3) *Bondarul*, Iași, 16 apr. 1861—26 apr. 1862.

(4) *Femeia*, Roman, 25 dec. 1868—1869; Bacău, aug. 1870; ian.—iul. 1871; mart. 1872—ian. 1873. Primul număr este recenzat în *Convorbiri literare*, II, nr. 24, 15 febr. 1869, p. 398—399, la rubrica *Notițe literare*, semnat: *Red.* După ce citează copios, Negruzzi atacă lipsa ortografiei, a logicii și încheie astfel: „Un jurnal scris fără ortografie; fără ca scriitorul să aibă cel puțin cunoștințe gramaticale — nemaivorbind de altele; fără să-i treacă măcar o singură idee prin minte, ce ar avea să comunice cititorului, este cu puțință să se susție? Și nu este oare bine ca asemenea publicațiuni să dispară grabnic? Căci dacă nu fac rău, ele compromit jurnalismul nostru, destul de compromis în fața bunei credințe a publicului prin multele ziare așa-numite politice și literare care au apărut, dispărut, reapărut și redispărut în anii din urmă.”

(5) Nu am găsit, nici în fișierul de periodice al B.A.R., nici în bibliografiile și dicționarele de specialitate, o revistă din iul. 1870 cu acest nume. Dacă nu e vorba de o efemeridă pierdută, s-ar putea ca publicația la care se referă Negruzzi să fie mensualul bucareștean *Atheneul român* (1866—1869).

(6) *Societatea pentru învățătura poporului român*, București, mart. 1870—mai 1872. Primul număr este prezentat pe un ton neutru, de așteptare, în *Convorbiri literare*, IV, nr. 5, 1 mai 1870 p. 84.

(7) *Foaia societății «Românismul»*, București, apr. 1870—aug. 1871. Revista e condusă de B. P. Hasdeu. Primul număr este recenzat în *Convorbiri literare*, IV, nr. 8, 15 iun. 1870, p. 117—118, la rubrica *Notițe bibliografice*, nesemnat, dar autorul e cu siguranță I. Negruzzi. Este ironizat în special modul fastuos de prezentare a „prospectului” și a statutelor, „cu arătarea tuturor președinților, vicepreședinților etc.”

(8) *Revista științifică*, „ziar pentru vulgarizarea științelor naturale și fizice”. București, 15 febr. 1870 — 1 febr. 1882. Revista este prezentată în *Convorbiri literare*, IV, nr. 3, 1 apr. 1870, p. 46—48. Este sever criticat articolul lui Gr. Ștefănescu, *Diluvie sau potoape*, din cauza metodei sale „împăcătoare”: explicația științifică se îmbină în articol cu cea biblică referitoare la poporul lui „Noia”. Negruzzi conchide că „această foaie nu va contribui mult la vulgarizarea științelor naturale printre români”. „Datoria de conștiință” despre care vorbește Negruzzi în *Foi căzute* fusese parțial îndeplinită: în nr. 3 (1 iunie) al *Convorbirilor* pe 1873, la rubrica *Notițe*, redactorul anunța că *Revista științifică* „conține de cîva timp în mai multe numere consecutive un studiu bun asupra industriei naționale și principiul liberului schimb”, de P. S. Aurelian.

(9) *Tranzacțiuni literare și științifice*, București, 15 febr. 1872—28 febr. 1873; redactori, D. Aug. Laurian și Șt. C. Michăilescu. Este continuată de *Revista contemporană* (1 mart. 1873—1 iun. 1876), redactată de V. A. Urechia, Petre Grădișteanu, Anghel Demetrescu, D. Aug. Laurian și Șt. C. Michăilescu.

Despre relațiile dintre I. Negruzzi și aceste reviste ne vom ocupa mai îndeaproape în vol. II al ediției.

(10) *Revista literară și științifică*, București, 15 febr. — 15 mai 1876, condusă de B. P. Hasdeu și D. Brândză.

(11) *Revista junimei*, București, 15 ian.—15 sept. 1875.

(12) *Acera română*, București, 1 apr. 1875. Revista e scrisă de foarte tinerii Al. G. Drăghicesu și Demetru Constantinescu (D. Teleur). Această „mică foiță, poreclită literară” este desființată în recenzia din *Convorbiri literare*, IX, nr. 3, 1 iun. 1875, p. 120, rubrica *Bibliografie*, semnat: *Red.*

(13) *Foaia familiei*, Iași, 1875 (două numere).

(14) *Buciumul român*, Iași, 1 mart. 1875 — 1882. Editor: T. Codrescu.

(15) *Albina Pindului*, București și Craiova: 15 iun. 1868 — 1 apr. 1870; 1 și 15 ian. 1871; 15 apr. 1875—1876. Rubrica de *No-*

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 24, 15 febr. 1870, p. 420—427, cu titlul *Copii de pe natură — Gramaticale*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 200—216, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 233—250, cu titlul *Gramaticale*.

În legătură cu această copie, autorul îi scrie lui Xenopol: „...știu dinainte că ai să mă dezaprobi. Dar ce să fac: sunt lucruri care trebuie ridicate și în forma înțeleasă de public. Trebuie să facem concesioni și platitudini” (I. E. Torouțiu, *Studii...* III, „*Junimea*”, București, 1932, p. 399 — scrisoare din 30 ian. / 11 febr. 1870). Puțin mai târziu, îi comunică aceluiași părerea că *Gramaticale* „este cea mai slabă din *Copiile de pe natură* și pe care am scris-o numai din nevoia de a ridica odată și acest defect al generațiunii prezente” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 403).

De fapt, *Gramaticale* se numără printre cele mai savuroase și substanțiale „copii” și a fost apreciată ca atare atât de unii contemporani ai scriitorului, cit și de istoricii literari. Într-o scrisoare din 1894, Duiliu Zamfirescu îi mărturisea autorului plăcerea cu care a citit-o în repetate rânduri: „Îmi aduc aminte că, odată cu anul I de drept, făceam, ca auditor, și anul I de litere: aci trona Ionescu-Gion, ieșit no. 1, cu mare distincțiune, din Liceul «Sf. Sava» și la bacalaureat. Acesta era indoctrinat cu toate bazaconiele latiniste ale lui Maxim, cu sforăiturile patriotice ale unui profesor de științe naturale Ananescu, așa că moldovenii aveau *beau jeu*. Acestuia îi ceteam *procesul-verbal* încheiat femeii Marghioala lui Vasile Chetrarul, care furase o blană de hulpe în calitate de servă. Atunci, ca și acum, acest proces-verbal mi se părea un monument de galimatias. Îi ceteam mai alaltă-seară, acasă, pe când nevasta lucra: ilaritatea mea trebuie să fi fost atât de comunicativă, încât începu să ridă și dînsa, fără să știe de ce” (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, I, 1931, p. 94—95). Cercetătorii au considerat citirea unor procese-verbale ca pe o anticipare a tehnicii caragieliene din unele *momente* (v. și nota, p. 865).

Pornind de la *Gramaticale*, Mircea Anghelescu ajunge la ideea mai generală că „satira limbajului este [...] domeniul care rezistă cel mai bine scurgerii timpului”, arătînd, totodată, că prin astfel de creații „scriitorul preludează apariția incisivă a

lițe (semnată Red.) a *Convorbirilor* din 15 iul. 1868 face o amplă recenzie a primului număr. Sint ridiculizate programul pretențios al revistei și sistemul ei ortografic. În *Convorbirile* din 15 oct. 1868, redactorii *Albinei...* sint acuzați că reproduc, fără a menționa, scrieri publicate de revista ieșeană (ca de exemplu poeziile *Tînăra creolă* și *Calul cardinalului Bathory*, de Alecsandri), iar la 1 iunie 1875, Negruzzi semnaleză că „*Albina Pindului*, o nouă foaie literară sub un nume vechi, redactată de d. Gr. Granda, au apărut de curînd în Craiova”.

(16) *Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*, Cernăuți, mart. 1865 — dec. 1869. Sub semnătura G. H., revista cernăuțeană publicase o recenzie elogioasă la lucrarea lui Maiorescu *Despre scrierea limbii române*, recenzie pe care *Convorbirile* o reproduc în numărul din 15 sept. 1867, p. 195—196.

IONIȚĂ COCOVEI

Publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 20, 15 dec. 1869, p. 341—347, cu titlul *Copii de pe natură — Ioniță Cocovei*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 171—185, în culegerea *Neue rumänische Skizzen*, apărută la Leipzig în 1880 în traducerea Mittei Kremnitz, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 203—218, cu titlul *Ioniță Cocovei*.

A. D. Xenopol o consideră „cea mai bună din copiile de pe natură” (I. E. Torouțiu, *Studii...*, vol. II, 1932, p. 70 — scrisoare din 23 febr. 1870, către I. Negruzzi).

ARTISTUL DRAMATIC

Publicat în *Convorbiri literare*, V, nr. 21, 1 ian. 1872, p. 334—339, cu titlul *Copii de pe natură — Artistul dramatic*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 186—199, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 219—232, cu titlul *Artistul dramatic*.

A fost citit la „*Junimea*”, în 3 dec. 1871, Maiorescu fiind absent. „...societatea se pronunță pentru oarecare modificări” (I. E. Torouțiu, *Studii...* IV, „*Junimea*”, 1933, p. 441).

prozei lui Topirceanu (din *Scrisori fără adresă*) prin ironia mușcătoare, cu adresă exactă, debitată sub forma unor enormități sau absurdități pe cel mai doct ton cu puțință“ (*Jacob Negruzzi* — scriitor, în *Revista bibliotecilor*, XXI, nr. 1, ian. 1968, p. 48).

TACHI ZIMBILĂ, OM POLITIC

Publicat în *Convorbiri literare*, V, nr. 16, 15 oct. 1871, p. 249—259, cu titlul *Copii de pe natură — Tachi Zimbilă, om politic*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 217—242, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 251—277, cu titlul *Tachi Zimbilă, om politic*.

CURIOZITĂȚI CONTIMPORANE

Publicat în *Epoca* [număr literar, ilustrat], 1 ian. 1886, fără titlu. Reprodus în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 278—285, cu titlul *Curiozități contemporane*.

Numărul ilustrat al *Epocii* este nepaginat. Proza lui Negruzzi este precedată de articolul *Adam* din *Magnum*-ul hasdeian și urmat de poezia *Melancolie*, de Vlahuță. Publicația mai cuprinde *Așchii* (maxime), de T. Maiorescu, poezia *Dalila* (fragment), de M. Eminescu, nuvela *Zobie*, de Delavrancea, încheindu-se cu un fragment din revista umoristico-satirică *Nazat!*, scrisă de I. Negruzzi în colaborare cu D. R. Rosetti.

O bogată colecție de asemenea „curiozități“ conține *Dosarul „Junimii“*, din care Negruzzi va reproduce copios într-un capitol special din *Amintiri din „Junimea“* (*Capitolul IX, Din Dosar. Excerpta*). Unele dintre exemplele oferite în scrierea de față se găsesc și în acest capitol al *Amintirilor*...

CHILIPIR

Publicat în *Convorbiri literare*, VIII, nr. 4, 1 iul. 1874, p. 163—170, cu titlul *Copii de pe natură — Chilipir*. Reprodus în vol. *Copii de pe natură*, 1874, p. 243—264, și în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 286—307, cu titlul *Chilipir*. A mai fost retipărit în broșura *Cuconul Pantazachi*, București,

„Cartea Românească“, [1924] (colecția „Pagini alese din scriitorii români“, nr. 161).

SCAIETI

Publicat în *Convorbiri literare*, XXI, nr. 1, 1 apr. 1887, p. 84—89, semnat : I. N. Reprodus în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 308—316.

CUCONUL PANTAZACHI

Publicat în *Convorbiri literare*, XIV, nr. 7, 1 oct. 1880, p. 245—251, cu titlul *Copii de pe natură — Cuconul Pantazachi*. Reprodus în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 317—334, cu titlul *Cuconul Pantazachi*, sub care apare și în broșura *Cuconul Pantazachi*, București, Cartea românească, [1924] — col. „Pagini alese din scriitorii români“, nr. 161.

UN DRUM LA CAHUL

Publicat în *Convorbiri literare*, XVI, nr. 10, 1 ian. 1883, p. 373—380, cu titlul *Copii de pe natură — Un drum la Cahul*, și, în același an, în *Almanahul Societății academice social-literare „România jună“*, Viena, 1883, p. 97—114. Reprodus în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură*. *Scrisori*, 1893, p. 335—358, și în broșura *Un drum la Cahul*, București, Cartea românească, 1923, — col. „Pagini alese din scriitorii români“, nr. 138 —, cu titlul *Un drum la Cahul*.

A fost unanim considerată printre cele mai bune copii. Arta prozei lui I. Negruzzi întrunește aici, într-o compoziție fără cusur, relatarea degajată și spirituală a situațiilor și gesturilor caracteristice, observația atentă a comportamentului verbal, ironia fină și umorul.

VORBE PARLAMENTARE

Publicat în *Convorbiri literare*, XIX, nr. 2, 1 mai 1885, p. 132—145, cu titlul *Copii de pe natură — Vorbe parlamentare*. Re-

produs în *Scrieri complete*, I, *Copii de pe natură. Scrisori*, 1893, p. 359—394, cu titlul *Vorbe parlamentare*.

„Ca un alt Flaubert, scriitorul întocmește un fel de *Dictionnaire des idées reçues* al stereotipelor parlamentare, al clișeeilor demagogice, cu fals iz patriotic, nu o dată golite de orice conținut, folosite de oratorii în pană de idei“ (Mircea Anghelescu, *Iacob Negruzzi — scriitor*, în *Revista bibliotecilor*, XXI, nr. 1, ian. 1968, p. 48).

MIHAI VEREANU

Publicat, cu titlul: *Mihai Vereanu. Roman*, în *Convorbiri literare*, VII, nr. 1, 1 apr. 1873, p. 1-16; nr. 2, 1 mai 1873, p. 41—60; nr. 3, 1 iun. 1873, p. 113—123; nr. 4, 1 iul. 1873, p. 133—142; nr. 5, 1 aug. 1873, p. 173—189; nr. 6, 1 sept. 1873, p. 205—216; nr. 7, 1 oct. 1873, p. 269—276; nr. 9, 1 dec. 1873, p. 334—342; nr. 11, 1 febr. 1874, p. 419—429. Republicat în volum: *Iacob Negruzzi, Mihai Vereanu. Roman*, Tipografia Națională, Iași, 1873. Reprodus în *Scrieri complete*, III, *Mihai Vereanu. Primblări prin munți*, 1895, p. 1—309.

Romanul *Mihai Vereanu*, în bună măsură autobiografic, consemnând câteva dintre experiențele vieții de student și de tânăr jurist cu preocupări literare ale lui Negruzzi, dar complicat inutil printr-o intrigă senzațională, neverosimilă, a fost „gândit“ încă de prin 1870—1871, într-un moment, se pare, de căutări laborioase pentru scriitorul nostru, chiar dacă nu și de clarificări definitive. „Eu unul — îi mărturisește el lui A. D. Xenopol într-o scrisoare din 13/25 ian. 1871 — am multe idei care se formează încet în capul meu, fără ca vreuna să ieie forme plastice. Romanul la care am tot gândit doresc a-l începe într-o perioadă de singurătate și poate într-un an sau unul și jumătate l-aș sfârși“ (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, p. 422).

Acea „perioadă de singurătate“ fiind desigur găsită cîndva în cursul anului 1871 și scrierea romanului progresînd în ritmul propus, la întrunirea din 17 martie 1872 a „Junimii“ Negruzzi se hotărăște să-și prezinte opera și — conform procesului-verbal al ședinței, subsemnat de A. D. Xenopol — „cetește o parte din romanul său *Mihai Vereanu*, care este foarte bine primită de societate“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 449). Contrar celor sus-

ținute în acest document, buna primire a romanului la „Junimea“ este contestată categoric de George Panu: „*Mihai Vereanu* a d-lui Negruzzi n-a fost citit întreg la «Junimea», ci, mi se pare, numai cele întii capitole. El fusese găsit slab; dl. Pogor îl tratase cu cruzime, iar noi rideam înădușit prin unghere. Primit cu răceală, autorul nu mai aduce urmarea spre a fi cetită, ci se mulțumește a o publica direct în *Convorbiri*, a căror redactor era. [...] Acest roman, pe cît îmi aduc aminte, era un fel de roman *à thèse*, eroul avînd anume convingeri, în jurul cărora romanul se învîrtește. Necontestat că, după impresia care o am de pe atunci, *Mihai Vereanu* este o lucrare mediocră; în operele d-lui Negruzzi se găseac lucruri bune, chiar unele de valoare“ (*Amintiri de la „Junimea“ din Iași*, Ediție, prefață și tabel cronologic de Z. Ornea, Editura Minerva, București, 1971, vol. II, p. 37). Să illustreze oare, această vădită neconcordanță între procesul-verbal și amintirile memorialistului, ideea susținută de același George Panu, că „La «Junimea» erau două păreri: părerea care se scria și părerea care se avea“? (*Ibidem*, p. 36). Să tragem de aici concluzia că procesele-verbale ale întrunirilor „Junimii“ nu sînt redactate cu maximă obiectivitate, ci după ureche, cum s-a mai afirmat? Sau să-l bănuim pe George Panu, ca și în cazul ședinței în care Eminescu a citit *Sărmanul Dionis*, de denaturarea adevărului, cu atît mai mult cu cît, ca și la aceea, memorialistul nu figurează nici acum, în procesul-verbal, printre participanți? Greu de răspuns. Să menționăm numai că, după un an și jumătate de la buna — sau reaua — primire a romanului la „Junimea“, Negruzzi, deloc afectat de cele petrecute atunci, nu se dădea în lături să citească, la una din întrunirile societății, oarecum în detrimentul său, „niște scrisori satirice anonime trimise lui à propos de romanul *M. Vereanu*“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 462).

Începînd să apară în *Convorbiri literare* încă din aprilie 1873, romanul lui Negruzzi a fost implicat, în mod logic am putea spune, în polemica iscată de publicarea, la 1 mai 1873, a celebrului „studiu de patologie literară“ maiorescian *Beția de cuvinte în „Revista contemporană“*. Simțindu-se obligați să răspundă atacurilor necruțătoare ale lui Maiorescu, colaboratorii *Revistei contemporane*, justificîndu-și arrogant scrierile incriminate, neagă, la rîndul lor, valoarea scriitorilor promovați de „Junimea“, și printre cei contestați se află — nici nu se putea altfel — însuși redactorul *Convorbirilor*, considerat vulnerabil cu ultima sa operă literară.

Mihai Vereanu este acuzat, cu argumente nu prea bine alese, de aceleași păcate pe care Maiorescu le descoperise în articolele colaboratorilor *Revistei contimporane* (G. Sion, Pantazi Ghica, V. A. Urechia, D. Aug. Laurian, G. Marianu), adică de greșeli de gramatică, de erori de compoziție, de folosirea improprie a termenilor: „Dacă proza i-ar fi suris [lui T. Maiorescu] mai mult decât poezia, n-ar fi avut decât să-și dea seama mai întâi de articolul d-sale [*Beția de cuvinte...*] și, la trebuință, Mihai Vereanu al d-lui Iacob Negruzzi, chiar din numărul de la 1 mai, i-ar fi oferit un subiect suficient de observațiuni. Novelă pentru novelă, *Vistierul Cindescu* [nuvela istorică a lui Pantazi Ghica, criticată de Maiorescu] este cu mult superior. Cel puțin d. P. Ghica nu scrie ca d. I. Negruzzi (pag. 42): «Tonul obraznic al funcționarului atinseră», ceea ce probă un prea mare dispreț pentru gramatică, și nu cred ca gramatica să fi făcut vreun neajuns d-lui Negruzzi pentru ca s-o pedepsească astfel. Apoi, la pag. 49, Mihai Vereanu, care se întoarce la căminul părintesc după o lungă absență, vrea să facă familiei sale o surprindere; el intră dar prin grădină; cel dintâi om ce întâlnește este bătrînul grădinar care abia îl recunoaște și numaidecît vrea să se ducă să anunțe pe stăpîniții săi. Pînă aici toate sunt în regulă. Iată însă cum Mihai oprește pe vechiul servitor: «Stăi, moș Niță, nu te duce, voi să nu se știe de venirea mea, căci nu mă așteaptă încă. Rămîi și-mi mai spune.» Ce zice oare d. Maiorescu de acest «Rămîi și-mi mai spune», spus în asemenea situațiune? După d. Negruzzi, Mihai Vereanu, în asemenea momente, nu are nimic mai nimerit de făcut decât să se puie la *taifas* cu bătrînul său grădinar... «Stăi și-mi mai spune!...» Ciudată natură are și Mihai Vereanu! Mai ciudată cînd, după ce se desparte de moș Niță, zărește de departe viind spre dînsul o femeie; atunci... «inima i se strînge!» Sărmanul bietul Mihai Vereanu, de ce oare vederea unei femei cît de departe îi face o impresiune atît de penibilă încît *inima i se strînge*? Poate că d. Negruzzi a voit să zică: *inima îi tresare*. Dar atunci voi întreba iar pe d. Maiorescu, ce denotă confuziunea cuvintelor și întrebuițarea lor în alt sens decât îl au în realitate? Ce denotă contrazicerea simțirilor ca și a gîndirilor?“ (P. Grădișteanu, „*Convorbiri literare*“ și „*Revista contimporană*“, în *Revista contimporană*, I, nr. 4, 1 iunie 1873, p. 396—398).

Deși „criticele din *Contimporanul* [sic!] probabil că-l afectează“, căci „era foarte susceptibil la critici“ (George Panu, *op. cit.*,

vol. II, p. 39), Negruzzi nu-i va răspunde imediat lui P. Grădișteanu, ci de-abia la 1 octombrie 1873, prin persiflanta satiră în versuri *La cîțiva autori contimporani* (v. și nota la *Satira II*, p. 850—852). Sarcina de a da o replică imediată și definitivă tuturor justificărilor și contraatacurilor apărute în gazeta bucureșteană și-o asumă, după cum bine se știe, tot Maiorescu, în nu mai puțin celebrul „al doilea studiu de patologie literară“, *Răspunsurile „Revistei contimporane“*, publicat în *Convorbiri literare* la 1 iulie 1873.

Dintre contemporani — care în general l-au citit cu plăcere, după cum își amintește Duiliu Zamfirescu —, de un interes cu totul ieșit din comun s-a bucurat Mihai Vereanu din partea tînărului Ion Slavici, care îi consacră o amplă și pertinentă analiză critică, de o sinceritate absolută, fără îndoială cea mai importantă din cîte s-au scris asupra vreunei opere de-a lui Negruzzi în timpul vieții acestuia. Analiza propriu-zisă are un preludiu, demn, și el, de toată atenția. De-abia apăruseră primele patru capitoie ale romanului în numărul din 1 aprilie al *Convorbirilor* și Slavici, aflat în momentul acela la Arad, se și grăbește să-i împărtășească părerea sa autorului, într-o scrisoare datată „10 aprilie 1873“: „...este bine că se publică o scriere mai îndelungată și atît de interesantă precum este Mihai Vereanu. Am însă să-ți fac cîteva observări cu privire la acest roman. Se vede că el este precugetat; se vede că întregul este alcătuit în mină cu critica; caracterele sunt bine și sigur formate, interesul este susținut. Deocamdată nu pot să mă pronunț mai departe, dar el promite a fi un roman bun, bun în deplină putere a cuvîntului. Un lucru însă. [...] Mie-mi pare că romanul e precugetat, dar nu este gîndit. Sunt adunate formele frumoase și grupate cu mină măiastră într-un întreg armonios, care prin înfățișarea sa deșteaptă mișcări plăcute în suflet. Pînă la un anumit grad lipsește însă farmecul vieții: scenele sunt prea puțin dezvoltate; mișcărilor sufletești sunt prea palid zugrăvite. Totul pare ca un tablou lucrat cu creionul. Eu aș crede că ar fi bine să dezvolți unele părți mai departe. [...] Dealtmîntrelea eu mă pronunț numai cu rezervă: vom vedea ce va urma“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 203).

Cu aproape un an mai tîrziu, la 10 martie 1874, de la Viena, unde se dusesese pentru îngrijirea sănătății, Slavici îi comunică din nou lui Negruzzi impresiile sale, de data aceasta despre întreaga operă, modificîndu-și prea puțin aprecierile inițiale, dar

dezvoltându-le într-un comentariu metodic și erudit, nu lipsit de contradicții, ce ambiționează parcă să epuizeze, avînd ca pretext pe *Mihai Vereanu*, problematica romanului ca specie literară. Dată fiind însemnătatea particulară a acestui text, unul dintre primele de teoria romanului în ideologia literară românească, reproducerea sa cvasi-integrală se impune:

„Îți mulțămesc de două ori: o dată pentru că ai scris, altă dată pentru că mi-ai trimis pe *Mihai Vereanu*. N-am însă să-ți fac complimente. Chiar și dacă aș fi omul complimentelor, aflu că astă-dată ele sunt — cel puțin — de prisos. Stau în față cu o scriere premeditată. *Mihai Vereanu* este un roman în care pornișele poetice sunt vărsate cu precauție în formele estetice. Fieștecare pagină din *Mihai Vereanu* arată pe omul de gust. Scriind, însuși ți-ai făcut critica. Într-asta consistă atît părțile bune, cît și cele slabe ale romanului *Mihai Vereanu*.

El este bun în cît privirile estetice, de care ai fost condus, sunt corecte, ori în cît ți-a succes a le întrupa. Nime mai bine decît d-ta nu poate ști în cît ți-a succes ce ai dorit. Critica nu încapă decît asupra privirilor estetice care par a fi întrupate în *Mihai Vereanu*.

În *Convorbiri* n-am cetit decît un singur capitol din *Mihai Vereanu*.

Numaidecît am văzut că n-am a face cu un lucru de clacă.

Și *Mihai Vereanu* înseamnă intrarea într-o epocă nouă, epoca în care oamenii pin muncă onestă cearcă să pună temeliile unei mișcări literare sănătoase.

Noi de fel nu suntem îndemnați a produce mult, pentru ca să satisfacem trebuințele unui public. Acesta lipsește. Producem un lucru de care numai noi simțim trebuință. Cu atît mai mult suntem dar îndemnați a scrie bine, suplinind geniul lipsitor pin muncă, pentru ca, oferînd cît de intensive plăceri, să ajungem a face din plăceri o trebuință și astfel să ni formăm un public. Am fost dar în foarte mare grad mulțămît de îngrijirea cu care este scris cel dintîi capitol. Judecînd după acest capitol, romanul promitea a fi cu mult mai bun decît ca să merite a fi cetit în bucăți. Dinadins am așteptat dar sfîrșitul, pentru ca, cetîndu-l într-o răsufolare, să mi se înfățișeze dodată întreg, ca o singură impresiune.

Să vezi însă! — această pedanterie era de prisos. Luînd o dată cartea în mînă, era peste putință ca să mă opresc înainte de a fi cetit «din doască-n doască». Din început pînă-n sfîrșit,

Mihai Vereanu pretinde cu egală putere a fi cetit. El nu cearcă efect pin inscenări extraordinare. Interesul este însă susținut pînă în sfîrșit. Aici apoi, deși surprins în cele din urmă capitole, cetitorul este pe deplin satisfăcut. N-am decît să-ți mulțămesc pentru plăcerea ce am gustat pin *Mihai Vereanu*.

Și nu mai puțin îți vor mulțami românii. *Mihai Vereanu* și de cătră publicul mare are să fie cetit.

Și într-asta aflu eu înfrurirea binefăcătoare a lui *Mihai Vereanu*. Oricît de bună ar fi o scriere beletristică, dacă ea prin sine însăși nu pretinde a fi cetită, înceată a putea fi folositoare. Susținerea interesului este lucrul de căpetenie, și acest lucru de căpetenie nu lipsește în *Mihai Vereanu*. Nesmintit, romanul ar putea să fie mai interesant. Să-ți atrag atențiunea mai ales asupra unei greșeli. Legătuințele între începutul și sfîrșitul romanului sunt cam slabe. La început provoci cea mai vie interesare pentru Lucreția. Orișicum vom privi romanul, el este concentrat pe lîngă raportul dintre cele două persoane principale — *Mihai* și *Lucreția* —, un raport atît de delicat și atît de extraordinar, încît el trebe să preocupe cetitorul chiar și într-un roman mai lung. Toți ceilalți, chiar și *Adela*, chiar și *Ana*, sunt numai ilustrațiuni.

Mă mir, dar, cum ai neglijat tocmai această parte a romanului. Trece peste întregul roman fără ca să-ți aduci aminte de *Lucreția*. Succesiv apar figuri nouă. Cetitorul așteaptă cu nerăbdare să i se reivească *Lucreția*, pînă ce, mai la urmă, preocupat de figurele mai nouă, dă uitării pe *Lucreția*. În sfîrșit, iarăși se ivește *Lucreția*. Astă-dată cetitorul este apoi cuprins de un fel de surprindere neplăcută. După un interval atît de îndelungat, *Lucreția* pare a împedica desfășurarea, puîndu-se în locul unor persoane de care ne interesam mai proaspăt. Trebuia dară ca raportul dintre *Mihai* și *Lucreția* să fie zugrăvit cu colori mai vii, ca el să se strecoare pin întregul roman, ba chiar ca el să determine desfășurarea romanului. *Lucreția*, cred eu, ar avea să fie acel gînd nestrămutat, care hotărăște soarta lui *Mihai*, blăstămum ingeresc ori binecuvîntarea demonică. În sufletul eroului *Mihai* trebe să fie o pasiune predominantă și asemenea pasiune nu poate fi alta decît iubirea cătră *Lucreția*. Totdeauna cînd, pin o reflecșiune ori pin vreo scenă reamîntești iubirea lui *Mihai* către *Lucreția*, romanul devine mai interesant. Trebuia însă să fii cu mai multă băgare de seamă la susținerea acestui interes. Abia în trei-patru locuri îți aduci aminte de *Lucreția*: la

întâlnirea de la graniță, la ivirea Neaschei, la mărturisirea făcută Adelei și la citirea hîrtilor lui Șerbu [sic!]. Celelalte sunt trecătoare, ori produc, ca și mărturisirea, un fel de regret dizgustător. Toate aceste trec însă fără a fi foarte observate. Eu cred a fi aflat o greșeală mai mare. Întocmai ca și drama, romanul trebe să aibă o culminațiune. La început formăm caracterele, aranjăm situațiunile, să dăm simțemintelor direcția în care au să pornească. Fiind gata cu aceste, cetitorul trebuie să prevadă sfîrșitul. Trebe să-i lăsăm însă unele îndoieli. *Mihai Vereanu* ajunge la acest punct cînd Mihai părăsește Italia. Știm cum că el este în mare grad capabil de fericire și cum că el numai prin Lucreția poate ajunge a fi fericit ori nefericit. Sperăm, Cunoaștem însă și ura lui Manoli Șerbu și avem destul temei a presupune că Lucreția este fiica lui Șerbu. Suntem dar totodată îngrijorați. Tocmai această îngrijorare face însă romanul interesant. Aici însă romanul n-a ajuns încă la culminațiune. Asta este tocmai la sfîrșit, cînd Mihai află că a iubit pe soră-sa. Și într-asta, defel nu suntem de acord. Ce Mihai a aflat numai în sfîrșit, cetitorul trebuia să afle, în mod mai mult ori mai puțin nehotărît, cu mult mai înainte. Aici era apoi culminațiunea. Gîndește numai că cetitorul știa încă atunci cînd Mihai avea de gînd să pețească pe Adela. Ce deosebire! Prevăzînd pericolul ce amenință pe Mihai, cetitorul în fieștecare moment ar fi voit să-l oprească în cale, să-i spuie taina vieții sale. Dacă cetitorul știa ce-a știut Neasca, el era tocmai atît de interesat ca și dînsa. Ce era dacă noi știam că Lucreția este sora lui Mihai? ! Pînă acuma speram că se va afla poate un chip în care Șerbu să se îmblînzească și ura părinților să se șteargă prin iubirea fiilor. Acuma însă vedem că Mihai merge spre peire. Numai cîteva cuvinte am fi dorit să-i putem zice: «Iubește-o, căci ea îți este soră!» — și în fieștecare capitol așteptăm ca o întîmplare neprevăzută să-i spuie ce noi nu-i puteam. Astfel am fi petrecut pe Mihai pînă la catastrofă și aici nu eram surprinși aflînd tocmai de ce ne temeam.

Asta este, cred eu, cea mai însemnată greșeală în compoziția romanului *Mihai Vereanu*.

Sunt apoi și alte greșeli mai mici. Ședințele societății au un public mic. Covrig interesează fără să satisfacă. Convorbirea lui Mihai cu bătrînul asupra lui Șerbu nu are nici un rezultat.

Toate aceste sunt însă numai greșeli în urma cărora romanul este mai puțin interesant decît ar fi putut să fie. Interesant

tot este, și anume destul de interesant pentru ca chiar și omul de mai puțin gust să fie îndemnat a-l citi.

Și privit din alte puncte de vedere *Mihai Vereanu* este tot de astă natură.

El este numai slab, rău însă nu. Sunt lipse într-însul, nimic însă de regretat nu am aflat. El numai folosi poate; vrînd-nevrînd, am dori însă ca aceste foloase să fie mai mari. O mare deosebire există dar între *Mihai Vereanu* și alte romane, care am dori să nu fi fost scrise, deoarece ele, pe lingă puțin folos, aduc și multă stricăciune.

În *Mihai Vereanu*, caracterele sunt formate cu destulă consecvență psihologică. Ar fi însă de dorit ca ele să fie mai marcante. De asemenea sunt situațiunile. Aranjarea lor este simplă și firească. Ar fi însă de dorit ca atît situațiunile, cît și aranjamentul lor să excite mai mult. În sfîrșit, simțimintele sunt fără prefacere, fără exaltare și cu totul naturale. Dar ele sunt zugrăvite cu prea palide colori; defel nu pretind în formarea caracterelor excentricitatea engleză, nu în situațiuni exagerarea franceză și nu în zugrăvirea efectelor pedanteria germană. Ce este prea mult înceată a fi bun. Aș dori însă ceva mai multă viață, mai multă precizitate și chiar ceva mai multă poezie.

Dar să vedem mai de aproape.

Chiar și în cele mai cetite romane engleze aflăm caractere formate cu mai puțină consecvență decît Mihai. Ele sunt excentrice și de o colaratură frapantă. Arareori însă ele sunt negrijite. Totul este creațiunea geniului; urmele lucrării premeditate nu se află într-insele. Este aur vărsat în forme neîndeplinite. Numă lustrul aurlui frapează, făcîndu-ne să uităm formele pe un moment. Mi-ar plăcea să fac o asemănare: caracterul lui Mihai este vărsat din o materie puțin strălucitoare, dar într-o formă mai îndeplinită și cu mai multă grijire. Prin asta devine meritul mai mare: a fi geniu lenș este tocmai păcat. În zadar am cerc dar mai multă putere în colorarea caracterului: asta o avem din naștere ori o cîștigăm prin lucrarea mai îndelungată. În al dollea roman ce sperez că vei scrie, colorarea caracterelor îți va fi mai la îndemină. Formarea însă este premeditată, pusă pe niște priviri estetice, care pot fi bune ori rele. Aici, dar, părerile altora îți pot fi de folos chiar și cînd ele ar fi rătăcite, deoarece cel puțin te fac să aderi cu atît mai virtos la acele pe care le ai.

Oricît de mult mi-ar plăcea caracterul lui Mihai, aflu că în unele privințe formarea lui este greșită, ori cel puțin negrijită.

Înainte de toate, el este mai mult zugrăvit decât format. Mi-ar plăcea să fac o deosebire între dramă și roman. Drama ni înfățișează caractere deja formate. Ea numai le zugrăvește, fără ca să cerce a ni arăta cum au ajuns a fi precum sunt. Considerațiunile estetice, care restrâng timpul acțiunii și opresc istorisirile, fac asta în dramă peste putință.

În roman însă, șirul acțiunilor nu este determinat. Este o istorisire care poate începe cu nașterea și sfârși cu moartea eroului. Pretind dar altceva de la roman: ca el să arate desfășurarea caracterului, să ni spună nu numai cum sunt, ci totodată și cum, în urma unor înfriruri, au ajuns caracterele a fi precum sunt.

Această desfășurare premeditată o numesc eu formare, deosebind-o de simpla zugrăvire. Eu cer de la roman ca el să zugrăvească ce el a format.

Mihai este om inteligent, deștept și nobil. Ei bine! — inteligența lui este un dar, firea nepreocupată — o bogăție câștigată prin munca sufletească; ce este însă noblețea caracterului său? Este și asta un dar? este o bogăție câștigată? — ori este un rezultat al înfrirurilor sub care s-a format caracterul?

Nobil nimeni nu se naște. Calitativ, caracterul este un rezultat al vieții, și numai facultativ un dar din naștere. Iară noblețea este numai calitativă, consistind într-o norocită îndreptare a facultăților. Un om energetic, constant și tare în pornirea voinței sale poate să fie rău și totodată bun, după direcția în care se manifestează aceste facultăți ale sale. Și această direcție se hotărăște numai în viață.

Pentru aceea susțin eu că, la noi, caracterele nu se pot forma. Cavalerii aveau spaniolii, oameni excentrici au englezii, cutezători erau creațiunile revoluțiunii franceze, «spießbürger» este neamțul: noi însă? — înșine nu știm ce putem să ajungem. În lipsa unei înfriruri istorice destul de puternice și într-o viață ticăloasă, numai revoltându-ne contra înfrirurilor putem să ajungem la o formare mai îndeplinită. Mi-a plăcut dar foarte mult că ai format pe Mihai în străinătate. Nu știu dacă ai făcut-o asta dinadins, ori numai văzînd cum că acasă nu-l poți forma. Nesmintit a fost însă un tact corect. Era cu mult mai greu să formezi un caracter în țară: trebuia să arăți cum, revoltându-se contra unei vieți ticăloase, un om n-a devenit nici ridicol, nici rău, ci nobil.

Era o problemă cu mult mai grea, pe care cred că vei încerca a o dezlega în al doilea roman.

În *Mihai Vereanu* ai arătat cum caracterele formate în țară sunt ridicole, ca și Covrig, ori scribe, ca și Adela și seducătorul ei, cum oamenii formați în străinătate se aclimatizează intrînd în țară, cum, în sfîrșit, aceia care nu voiesc a se aclimatiza devin indiferenți. Ni-ai arătat cum viața noastră nu suferă oameni buni: să ne arăți acum cum ea, prin împotrivire, poate totuși să producă și cele mai strălucitoare caractere.

Aproape toți aceia care s-au revoltat contra vieții noastre au desperat ori chiar nebunit. Trebe însă să se ivească și spiritele puternice, care sunt capabile de a suporta lupta. Dacă nu în adevăr, în roman.

Să vedem însă caracterul lui Mihai, precum el s-a format afară.

Zugrăvirea facultăților este cam palidă. Este în Mihai energie, este constanță, este destulă putere în pornirea voinței sale?

Puțin răspuns aflăm la aceste întrebări. Mai mult ori mai puțin, caracterul lui Mihai este îndoielnic. El lucrează prea puțin pentru ca să vedem manifestîndu-se voința lui: în lipsa de fapte, energia rămîne ascunsă; în lipsă de opoziție, puterea voinței nu află măsură. Viața lui Mihai este mai mult internă. El este hotărît prin pornirile simțimintelor sale. Și aceste numai arareori merg până a-l îndemna la fapte. Atunci apoi îi lipsește puterea voinței: el resignează și merge la moșia cea părăsită.

De cîteva ori el este însă puternic: în călătoria sa către casă, oprind caii ce au răpit pe Adela, și, mai mult, cînd merge să fugă cu Lucreția. Este dar un fond puternic în Mihai: durere însă, în roman el ni se ivește numai în porniri momentane. Pentru aceea Mihai face impresia unui caracter nestatornic. El pare a se clătina în dreapta și în stînga, fără ca să-l vedem rămîindu-și egal în toate împrejurările. Această lipsă de statornicie urmează mai ales din confuziunea simțimintelor. Mihai ar fi cu mult mai statornic dacă afectele lui ar fi mai precise.

Cu toate, Mihai are fondul pentru un caracter strălucitor, facultățile eminente. Lipsește numai ca să formăm caracterul, dînd direcție hotărîtă acestor facultăți. El este nobil. Da, fiind om inteligent, cult și crescut într-o țară binecuvîntată, el a putut să devină nobil. El chiar a trebuit să devină, fiind totodată adorator al frumosului.

Cunoaștem dar îndeobște, deși puțin precis, înfrirurile care l-au făcut nobil. În ce constă însă noblețea sa? Aici aflăm puțină precizitate, o mare lipsă de distingeri. El este generos față

de Adela, plin de iubire cătră părinții săi, sincer cătră toată lumea, plin de demnitate cătră unchiul său — îndeobște un om care escită simpatii. Cum însă ni vom esplica ușurința lui în chestiune de amor? Purtarea lui atit față de guvernanta, cit și față de verișoara Adelei este — dacă nu mișelească — cel puțin dovadă despre lipsa de nobleță. Nici resignațiunea lui Mihai nu este cu totul nobilă. Este un fel de lașitate, cind el, în loc de a căuta distracție în lucrare, fuge din țară.

Și mai puțină nobleță arată Mihai cind el află pe Dănescu noaptea sub fereastra unei femei căsătorite, fără ca să se revolte mai puternic. Îndeobște nobleța lui consistă numai într-aceea că dinadins nu face nimic rău. Lipsește însă ca el să și combată răul la alții. Nobleța consistă numai în împreunarea iubirei cătră bine cu scirba cătră rău. Mihai iubește binele și se scirbește în fața răului; el adeseori lipsește însă a și face binele, ori, nevrind, face chiar și rău și apoi defel nu se revoltă pină la faptă în fața cu răul.

Cuprinzind toate aceste la un loc, caracterul lui Mihai rămîne simpativ, încit în viață în zadar îi vom cerea seamă. Nu este un caracter comun, ci o idealizare: Mihai este om tot mai îndeplinit decit oamenii pe care îi aflăm în viață. În viață aflăm virtuți mai strălucitoare, nu aflăm însă atit de mici greșeli împreunate cu atit de frumoase virtuți. Înriurirea lui nu poate dar să fie stricăcioasă. Chiar și greșelile ni se prezintă astfel, că suntem îndemnați a ne feri de ele. De dorit ar fi numai ca virtuțile să fie mai strălucitoare, mai precis espuse și colorate cu mai multă viață.

Tot astfel suntem și cu simțimintele lui Mihai. Ele nu sunt îndestul precizate. Lipsește apoi un simțimint care să aibă predominare absolută, pentru aceea Mihai pare nestatornic.

În zugrăvirea unei vieți sufletești, nimic nu este mai interesant decit lupta între voință, rezon și lumea dinafară. În Mihai această luptă este cam rupturoasă.

Adeseori ea pare a fi încetat și mai adeseori elementul hotăritor devine altul și iarăși altul. O dată Mihai se lasă hotărît pin efectele sale, altă dată pin rezon ori chiar pin pedici peste care ar putea să treacă. Dacă el este atit de receptiv pentru afectele nobile, el numai în cele mai extreme cazuri poate să fie hotărît pin rezoane ori pedici puse în calea lui. De citeva ori el lucrează în lipsă de destul curaj.

Eroul unui roman este prea iubitor de rezoane, prea laș ori prea puțin predominant de amor, cind el stă tupilit lingă o cruce pentru ca să aștepte mireasa. Unde este viforul afectelor? unde este tăria unei voințe purtate de pasiuni? Este erou acela care 24 de ore stă nehotărît și apoi leșină? Nu, eroii nicicind nu leșină. Ei darmă munți, nebunesc, se ucid, dar nicicind nu sunt capabili de leșin.

Eu aflu lipsa puterii numai în lipsa de distingere între cele două simțiminte care predominau pe Mihai.

El iubește pe Lucreția — și iubește pe Adela. Aceste două iubiri sunt cu desăvirșire deosebite: în Lucreția este iubită sora, în Adela, femeia. Să zicem că aici este iubire și amor, două afecte înrudite, dar foarte deosebite. Cu toate că Mihai nu știa că iubește pe soră-sa, poetul, care știa, trebuia să zugrăvească această iubire ca iubire de singe. Paradoxul zace tocmai într-aceea că vedem pe Mihai închihuindu-și că iubirea sa este amor. Chiar și cetitorul crede la început că iubirea lui este amor — și totuși zugrăvirea este astfel că nu se manifestă numai iubirea frățească, iară restul pare silit ori prefăcut. Firea știe ce nu știe nici Mihai, nici cetitorul: pentru aceea, cătră soră-sa, Mihai nu este capabil de amor. Falșitatea amorului său către Lucreția trebe să fie vădită, fără ca să-i cunoaștem motivul. De asemenea trebuia zugrăvit și simțimintul Lucreției. Era pentru cetitor o enigmă — nesmintit. Dar asta numai folosi putea romanului. D-ta ai făcut această distingere, ai făcut-o chiar cu mult tact. N-ai zugrăvit-o însă îndestul. Până în sfirșit, cetitorul află iubirea cătră Lucreția cu totul normală: este un amor — puțin constant. Cetitorul vede cu neplăcere că Mihai iubește pe Adela. Mihai perde din simpatii și Adela este compătimită: «Sărmano, își gîndește cetitorul, — el iubește pe alta» Nu era însă acest efect neplăcut, dacă cetitorul era îndemnat a privi iubirea cătră Lucreția în adevărata ei fire: atunci cetitorul se bucura de amorul lui Mihai cătră Adela. Nu regretăm nimic. «Tu, Lucreția, vei iubi pe altul, căci cătră Mihai ai simțit numai amicitie; voi, Adela și Mihai, veți fi fericiți, căci amorul vostru este adevărat», zicea cetitorul, simpatizînd cu toți trei. Privind raporturile astfel, amorul cătră Adela devine posibil și Mihai înceată a fi nestatornic.

Nestatornic el nu mai pare tocmai pentru că afectul cătră Lucreția nu e zugrăvit cu destulă precizitate. Noi credeam că e amor și numai în sfirșit suntem frapați de rătăcirea în care am fost duși. Aici, apoi, în sfirșit, vedem cum că el a fost statornic.

Iubirea către Lucreția și amorul către Adela sunt două afecte care pot sta unul lângă altul: toată țeserea romanului este dar corectă; este numai rău că nu ai marcat deosebirea. Un singur om putea numai să fie care nu-și putea face această deosebire: Mihai. Controversa este tocmai aceea că, într-însul, două afecte ce pot sta alătura, stau în luptă. Firea nu minte, pentru aceea el întîia dată iubește pe Adela. Cetitorul vede că acesta este amorul adevărat și se bucură. Mihai însă tot crede că el este înamorat de Lucreția și, voind a rămîne constant, se luptă cu sentimentele false contra celor mai adevărate. Într-așa luptă se află Mihai. Noi am dori să uite pe Lucreția; el nu o uită însă. Nu o uită din două motive: pentru că firea nu pretinde, ba chiar nici nu suferă să uite pe soră-sa — și pentru că el vrea să fie credincios. Și mare este el într-astă luptă: îl compătîmim fără să încetăm a-l admira. În sfîrșit, lupta se termină. Trebe să fie un punct unde firea ajunge să predomină asupra închipuirii, un punct de la care Mihai se lasă predominant de amorul său către Adela. Aici ar fi culminațiunea, și această culminațiune avea să fie, după părerea mea, acolo unde Mihai primește vestea că Adela este încredințată. În acest moment, amorul adevărat izbucnește cu o putere desăvîrșită, îndemnînd pe Mihai la fapte extraordinare. El uită amorul prefăcut, face un pas rezolut și împedică căsătoria. Ce moment solemn! Scuzăm pe Adela, deoarece Mihai avea o purtare pe care ea nu o putea pricepe și putea să se îndoiască despre amorul lui. Ne bucurăm de Mihai, văzîndu-l uitînd un amor închipuit. Suntem satisfăcuți... Și totuși, numai de aici înainte ne cuprinde îngrijorarea pentru soarta eroului. D-apoi dacă el numai momentan uita închipuirea ce l-a gonit pînă-acuma? Cu cît mai mare va fi vinovăția lui!? Tremurăm pentru dînsul și totodată pentru biata de Adela.

Ne înșelăm însă. Mihai într-adevăr nu-și mai face închipuiri, ba își zice chiar: «Eu, nebunul! acum sunt fericit; n-a fost decît amiciția, ce simțeam către Lucreția»... Tocmai însă cînd am crede că totul ajunge la un sfîrșit fericitor, Adela devine trădătoare. Acum ea nu poate fi mai mult scuzată; acum ea este vrednică de soarta la care ajunge; acum nenorocirea lui Mihai este vrednică de un erou; acum el nu mai este laș, ci un erou! strigînd: «Nu! să mi se sfîșie inima, a doua oară nu-mi voi pleca genunchele!» Este mîndru, căci nu se simte vinovat.

De aici înainte cursul romanului este hotărît.

Acuma îți pot spune ce mai sus n-am aflat cu cale: la sfîrșitul romanului, cele mai multe greșeli de care am vorbit înceată

a fi privite ca greșeli. Lipsa de statornicie, purtarea către femei și alte fapte ale lui Mihai ne par cu totul altfel, după ce facem deosebire între iubire și amor.

Cele mai multe greșeli sînt, dar, numai aparente. Repet: suntem duși în rătăcire. Dacă făceai mai multă distincție, dacă zugrăveai numai pe aceea pe care ai făcut-o, romanul era mai interesant, mai excitator și mai îndeplinit. Chiar și desfășurarea trebuia să ajungă a fi alta. Mă mir de această greșală cu atît mai mult, deoarece din toate se vedește că însuși ai voit dinadins să pui lupta între iubirea de singe și iubirea sexuală și ai făcut-o asta cu o rară consecvență. Mai ales morala romanului e chiar admirabilă, după ce considerăm deosebirea între cele două afecte. Toate relele urmează numai din o aparență. Dacă Mihai ar ști ce nu știe și nu ar crede ce crede, el ar trebui să ajungă la fericire, deoarece el este nevinovat. Numai taina vieții sale îl duce la vinovăție. Pentru aceea chiar și vinovăția lui este oareșicum nevinovată. Nu din nevoință, nu purtat de pasiuni și nu dinadins făptuiește el răul, ci numai din nenorocire. El nu este vinovat nici de nenorocirea Anei, nici de moartea lui Șerbu. Amîndouă le face fără știrea sa.

Nici Mihai, nici Lucreția, nici Adela, nici Ana nu au putut să ajungă la sfîrșit mai satisfăcător.

Nebunția și resignarea este pedeapsa celor nevinovați, moartea cu pocăință, pedeapsa celor căzuți fără voia lor. Ana nu are nici o vină, pentru aceea resignațiunea ei este fericitoare; Mihai însă poartă pedeapsa în sine însuși. Mai potrivit cu privirile morale n-a putut să fie. Satisfacerea este deplină, înriurirea binefăcătoare.

Cum însă și pînă ce este motivată moartea Lucreției, acestui prototip de nevinovăție, și se pedepsește într-însa vinovăția părinților? Nedrept. Pentru ca să pedepsim pînă-însa, trebuie să o facem vinovată.

Aș vrea să fac încă observări asupra unor situații care-mi par prea romantice, ba chiar forșate. Rolul Neaschei, care numai în scena de la poiană ajunge a fi motivat, și aparența neașteptată a Lucreției. Mă tem însă că deja, pînă aceste de pînă acum, te voi fi obosit.

Nici nu te mira, nici nu te supăra că m-am ocupat atît de mult de *Mihai Vereanu*. De mult nu am citit o carte care să fi excitat în mine atît de multe și atît de plăcute gîndiri.

Mihai Vereanu m-a făcut să uit câteva zile nenorocirea mea. Vrînd-nevrînd, trebuia să gîndesc asupra celor cetite. Și dintre multe gîndiri, trebe să fie și cîte una care poate aduce folos. Dacă nu puteam să-ți scriu d-tale, scriam altui om: a scrie este pasiunea mea.

Cu atît mai vie este bucuria mea, cu atît mai norocit mă simțesc, cînd pot scrie chiar omului care mi-a dat plăcerea.

Nu mă stîiese a-ți mărturisi că *Mihai Vereanu* este cel dintîi roman ce eu am cetit în limba română. Și acest roman este bun.

Un început sănătos. Află că trebuie să mă bucur, să mă încurajez și să mă întăresc în speranțele cu care privesc în viitor. Deși sunt greșeli în *Mihai Vereanu*, — puțini sunt care le vor cerca și mai puțini care le vor afla. Oamenii vor cerca și afla numai ce este bun într-însul. Și mulți vor cerca, căci romanul nu numai este interesant, ci totodată și scris în cea mai limpede limbă românească. — O! D-ta nu știi prețului norocului ce ai avut“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 237—248).

Pasiunea neobișnuită cu care Slavici discută romanul lui Negruzzi, insistența cu care se avîntă în lămurirea atîtor chestiuni de compoziție și de stil se explică, pe de o parte, prin faptul că *Mihai Vereanu* este „cel dintîi roman... cetit în limba română“, că „acest roman este bun“, constituind așadar o revelație, o dovadă a posibilității cultivării cu succes a acestei specii în literatura noastră, iar pe de altă parte, prin propriile sale preocupări, nu numai teoretice, din acea vreme pentru roman, el avînd deja scris, încă din aprilie 1873, vreo 15 coli dintr-un roman intitulat *Osînda răului*, pe care, din păcate, nu se simțea în măsură să-l continue (v. I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 212).

Foarte bine cunoscute, invocate adeseori de specialiști fie în legătură directă cu autorul *Marei*, fie cu prilejul unor dezbateri teoretice în jurul romanului, scrisorile acestea ale lui Slavici către Negruzzi au determinat, printre altele, și un consens în ceea ce privește receptarea critică a lui *Mihai Vereanu* în zilele noastre. Cînd romanul n-a fost numai raportat, „în partea mai acceptabilă“, la *Copile de pe natură* (G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, 1941, p. 379), ori cînd n-a fost numai amintit, în rînd cu romanele de senzație și de mister din vremea „copilăriei romanului românesc“ (Silvian Iosifescu, *În jurul romanului*, București, Editura pentru literatură, 1961, ed. a II-a, p. 209), comentariile critice au sancționat, într-un fel sau altul, cu aceleași argumente sau cu altele în plus, judecățile de valoare formulate de Slavici.

Îndeosebi obiecțiile de fond ale acestuia — că romanul este „o scriere premeditată“, lipsită de „farmecul vieții“, cu situații „prea romantice, ba chiar forșate“ — au întrunit asentimentul istoricilor literari care s-au ocupat mai îndeaproape de *Mihai Vereanu*. „Toate personajele cărții — conchide Pompiliu Marcea — sînt scheme, idei, pe care autorul n-are talentul și îndemînarea să le umple de viață. [...] Totul e cusut cu ață albă, romanul e rodul unei scheme anterior construite și în care viața a intrat ca în patul lui Procust, mutilată și searbădă“ (*Iacob Negruzzi*, în *Limbă și literatură*, X, 1965, p. 191, 193). O opinie similară împărtășește și Corneliu Simionescu: „Iacob Negruzzi acumulară în *Mihai Vereanu* o mare cantitate de fapte de viață, din care multe autobiografice, și le încheșase într-un tot care să exprime propriul său mod de a fi și de a înțelege lumea. [...] Dar farmecul vieții lipsește, pentru că un roman nu trăiește numai prin numărul faptelor de viață, ci prin gradul lor de transfigurare artistică“ (*Prefața la Iacob Negruzzi*, *Scrieri alese*, ed. cit., p. XXXIX—XL). Relevante de Slavici chiar cu mai multă stăruință decît defectele, calitățile cărții nu mai sînt resimțite ca atare în exegezele actuale. Și totuși, în istoria romanului românesc, „o dată cu apariția *Ciocolilor vechi și noi* sau chiar a romanului *Mihai Vereanu* de Iacob Negruzzi (1873), maturizarea prozei este marcată net“ (Mihai Zamfir, *Încercare asupra începuturilor romanului românesc*, în *Limbă și literatură*, X, 1965, p. 175).

(1) Se cuvine să amintim aici faptul că, înainte de a se adopta denumirea propusă de Th. Rosetti, viitoarea societate „Junimea“ a fost pe punctul de a o primi pe aceea de „Ulpia“ sau de „Ulpia Traiană“, după cum ne încredințează însuși Iacob Negruzzi: „Un moment numele care dobîndi aprobarea celor mai mulți fu *Ulpia* sau poate chiar *Ulpia Traiană*. Însă în duminica următoare toți cinci veniram cu gîndul ascuns de a propune adoptarea altei numiri, căci după reflecțiile făcute acasă, numele *Ulpia* ni se păru din cale-afară de pretențios. Ce aveam noi a face cu împăratul Traian? S-apoi atît se abuză atunci de latinisme în literatură, în limbă, în nume proprii și chiar în teorii de drept public, încît o reacțiune se produse pe nesimțite, fără chiar să ne dăm seamă, în fiecare din noi. De aceea, cînd Maiorescu, mi se pare, propuse revenirea asupra hotărîrii noastre și schimbarea numelui *Ulpia*, toți am împărtășit la moment părerea aceasta“ (*Amintiri din „Junimea“*, Editura Viața românească, București, [1921], p. 16—17).

Nu trebuie însă să se creadă, din cele de mai sus, că societatea literară „Ulpia-Traiană” din *Mihai Vereanu* ar fi avut cumva drept model, chiar și numai sub anumite aspecte, „Junimea” din perioada începuturilor. Modele pentru societatea literară satirizată în roman se găseau din belșug tocmai în acele așa-zise societăți literare de care „Junimea”, prin seriozitatea, competența și hărnicia membrilor ei, se îndepărtase categoric și definitiv încă din momentul constituirii. Lămuriri în această privință ne oferă tot Iacob Negruzzi, atunci când incuviințează înființarea mai modestelor „societăți de lectură” în locul pretențioaselor, dar sterilelor „societăți literare”: „Însemnăm chiar numele [societății de lectură] ca un progres, căci până acum societățile de asemenea natură, ce se formau la noi, luau supranumiri pompoase de societăți literare, științifice, academice etc., își întocmeau statute și legi numeroase, determinau scopuri mărețe care întreceau puterile societății și care, prin urmare, nu se realizau niciodată. Din contra, cele mai multe ori, puțin timp după statornicirea statutelor, nu se mai auzea în genere nimica despre acele societăți: forma era îndeplinită, dar aceasta, destul de indiferentă pentru scopurile propuse, nu înainta societatea cu nici un pas. De aceea, rezultatele erau nule, căci statutele și câteva discursuri solemne nu însemnează încă nimic” (*Societăți de lectură*, în *Convorbiri literare*, III, nr. 20, 15 dec. 1869, p. 355—356. Semnat: *Red.*). Probabil că în Transilvania, unde „societăți literare” de acest tip se constituiau și se dizolvau una după alta, paginile consacrate în *Mihai Vereanu* societății „Ulpia-Traiană” au stîrnit un ecou mai de durată, confirmat și de reproducerea lor în importantul periodic sibiian *Telegraful român*, XXIV(1876), nr. 73, p. 284; nr. 74, p. 288—289; nr. 75, p. 292; nr. 76, p. 296, care va fi făcut, la rîndul său, și mai cunoscut, printre intelectualii ardeleni, ridicolul scenelor „copiate după natură” de Iacob Negruzzi.

DIN CARPAȚI

Publicat, cu titlul: *Din Carpați. Fragmente*, în *Convorbiri literare*, I, nr. 22, 15 ian. 1868, p. 308—314; nr. 23, 1 febr. 1868, p. 324—327; nr. 24, 15 febr. 1868, p. 343—348. Reprodus în *Scrieri complete*, V, *Pe malul mării. Din Carpați. Traduceri din Schiller*, 1896, p. 95—137.

În *Convorbiri literare*, I, nr. 22, 15 ian. 1868, p. 308, textul este însoțit de următoarea notă explicativă a autorului: „Cu mai mulți ani în urmă am întreprins în societatea unui amic o primblare de citeva luni prin munții Moldovei, Bucovinei și Transilvaniei. În vreme ce amicul meu desemna locurile cele mai frumoase, eu descriam călătoria noastră. Descrierea ar fi prezentat poate oareșicare interes acelor care se ocupă cu moravurile poporului și care sunt amatori de frumuseța naturii, căci adesea siliți de a căuta un adăpost prin colibe, sau de a dormi pe cîmp sub cerul înstelat, am fost într-un necurmat contact cu oamenii din popor, din gura cărora adunasem mai multe legende și cîntece populare, pe care le reprodusesem conștiincios, în modul cum le culesesem. Această descriere însă s-a pierdut din întîmplare. N-am mai putut găsi dintr-însa decît aceste citeva pasagiuri care se ră-tăcise prin alte hîrtii. Dindu-le aici publicității, sperez că nu vor fi luate decît pentru niște fragmente, precum sunt în adevăr.”

Călătoria relatată a avut loc în vara anului 1865, Negruzzi fiind întovărășit de frații Nicolae (membru al „Junimii” din 1864) și Mihail Mandrea. La excursie trebuia să participe și un fost coleg de universitate, prieten intim al scriitorului, magistratul gălățean Alexandru Gregoriady de Bonacchi, dar, din cauza rătăcirii corespondenței, acesta n-a putut fi înștiințat la timp despre momentul plecării. Întors acasă, la Trifești, Negruzzi se grăbește să-i împărtășească prietenului său primele impresii din călătoria abia încheiată, într-o scrisoare din 7/19 aug. 1865: „De-ți aduci aminte, eu îți propusesem să te însoțesc cu mai mulți din noi spre a face o excursiune prin munții României. La această propunere nu primisem răspuns și am plecat (3 la număr) Mandrea senior și junior și eu la începutul lui iulie, din Iași, pe la Folticeni, unde ne-am oprit citeva zile în munții Bucovinei. Nu-ți fac nici o descriere în astă scrisoare; nici despre frumuseța locurilor, nici despre caracterul acelor munteni, adevărați români curați și primitivi, nici despre amănuntele întîmplărilor noastre, căci am intențiunea de a face o descriere mai lungă a întregii călătorii, pe care o voi publica-o. Plecînd din Bucovina, mai de la izvorul Bistriței, ne-am coborît pe plute în jos; locurile sunt de o sălbăticiune și frumuseță nedescrisă. Cite aventuri! Cite pericole! Cite legende și povești din gura acestor oameni semisălbatici și plini de o naivă poezie! Zile întregi, nemîncați și nutrindu-ne numai cu scăldare în Bistrița, ne simțeam mai veseli decît căprioarele și mai sprinteni decît corbii de la munte.

Somnuri line și dulci à la belle étoile nu sunt de preferit mola-tecului puf? Ajunși la Peatra, ne oprirăm numai cit cerea tre-buința pentru a cerceta o biserică veche din timpurile lui Ștefan-Vodă, și plecărăm îndată la Tîrgu-Neamțului, cu ruinele sale, cu spitalul, scoalele și fabrica sa, la Monastirea Neamțului, așezată într-un mic paradis pămîntean și oferind nesfîrșite lucruri inte-resante pentru istoric, pentru omul curios și pentru poet. Am mas apoi la Monast. Agapia, singurii bărbați (rămaserăm doi din trei ce eram, căci Mandrea nostru se îmbolnăvise și-l espeduisem acasă) într-o republică despotică de 500 femei. Monast. Varatic, [a] cărei vizitare înfățișează mai puțin interes, termină preumbla-rea la monastiri. De la Bacău purceserăm la Ocna, unde văzurăm castelul, ocnile și comercianți români, de acolo la Slănic, care în-trece în frumuseță orice baie străină și prezentă un aspect ase-mănător cu unele locuri fantastice supranaturale, ieșite din cre-ierii unor poeți inzestrați cu extraordinară fantazie. De la Slănic am mers la Comănești, la moșul Ursachi, am găsit trei din frați la țară, George era la Viena. [...] Am fost ținuți acolo cu sila mai multe zile, după care m-am întors cu căruța de postă în Iași ina-poi. Cit de bună să fie descrierea ce voiesc a face, nu va pute da o adevărată idee despre grandiozitatea locurilor prin care am trecut. Cit de deseori îmi vinea în cap ideea că cheltuiesc româ-nii atîția bani pentru a admira și băi străine! Toate sunt la noi mai sălbatice și mai frumoase și nime nu le cunoaște! Nu știi cit de rău îmi pare că n-ai fost cu noi!" (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, p. 344—346).

Nefiind sigur că aceste rînduri au ajuns la destinatar, Negru-zzi îi scrie din nou lui Al. Gregoriady de Bonacchi, la 2 sept. 1865, rezumîndu-i astfel itinerariul „peregrinagiului“ : „Ți-am propus într-o scrisoare a mea anterioară să te unești cu mine și cu cîțiva alții la o comună întreprindere de călătorie în munții noș-tri, dar se vede că acea scrisoare a fost una din cele pierdute, căci acest punct a rămas neatins în răspunsurile tale. Noi însă, cre-dincioși planului nostru, am făcut o călătorie de patru săptămîni în Carpații români, sub a căreia efect edificator mă aflu încă și astăzi. Să-ți vorbesc de frumusețile peisagiurilor, de pericolele călătoriei, de simplitatea poetică a muntenilor, de aventurile noastre grotești și uneori fioroase, de frumoșii munți ai Bucovinei cu Dorna, de Ceahlău, de o parte a Transilvaniei cu Borsecul, de ținutul Neamțului cu monastirile, de ținutul Bacăului cu Ocna și Slănicul? Ba! aceste voi să le descriu toate într-o operă mai

voluminoasă și să o public spre generale știință“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 346).

Ambele scrisori mai sus citate insistă asupra hotărîrii lui Ne-gruzzi de a redacta neîntîrziat un amplu memorial de călătorie, ceea ce ne face să credem că lucrarea, în întregimea ei, probabil că a existat într-adevăr și că subtitlul *Fragmente*, ca și notele explicative din *Convorbiri literare* și din *Scrieri complete* nu tre-buie interpretate ca un subterfugiu pentru publicarea, din pricina lipsei de material, a unor pagini dispartate, de circumstanță.

În timpul excursiei, Negruzzi face cunoștință, la Fălticeni, cu Nicolae Gane, ruda sa dinspre mamă, pe care îl va aduce foarte curînd la „Junimea“ și căruia îi va tipări aproape întreaga operă în *Convorbiri literare*. Întîlnirea cu viitorul novelist este evocată, treizeci și doi de ani mai tîrziu, în *Amintiri din „Junimea“*, fiind considerată unul din momentele importante ale aceluia voiaj me-morabil: „În vara acestui an, doritor să-mi cunosc țara și mai ales partea Carpaților, despre a căror frumusețe auzisem și ce-tisem atît de mult, am purces la drum spre munți împreună cu frații Nicolae și Mihail Mandrea. N-aș vorbi despre călătoria mea aci, dacă, cu această ocaziune, n-aș fi făcut cunoștință la Fălti-ceni cu Nicu Gane, cu care mai tîrziu era să leg cea mai strînsă prietenie. Poate că fiind rude, ne-om fi văzut și mai înainte în înțlia noastră copilărie, dar nici el, nici eu nu mai aveam despre aceasta vreo aducere-aminte. Nicu Gane fusese numit membru la Curtea din Focșani, atunci de curînd înființată, și venise acasă pe timpul vacanțelor. În mijlocul zgomotului șarmarocului din Fălti-ceni, care în acea vreme nu decăzuse încă, noi găsirăm la cea întii întvedere ocaziunea să vorbim despre proiecte de lucrări literare, deși nu aveam atunci nici o idee că ne vom întîlni în Iași așa de curînd, precum s-a întîmplat, spre a întemeia o ocu-pație comună. Și în adevăr, în urma unei aventuri amoroase ne-norocite, N. Ganea stăruie și obține mutarea sa la Curtea din Iași. Abia venit la noi, el și începui a frecventa adunările societății «Junimea» împreună cu mai mulți alți tineri iubitori de litera-tură“ (*Amintiri din „Junimea“*, Editura Viața românească, Bucu-rești, [1921], p. 39—40).

Dacă, la prima publicare, aceste note de călătorie nu par să fi stîrnit vreun ecou nici chiar printre junimiști, la retipărirea lor în *Scrieri complete*, ele îi produc o puternică impresie unui scriitor atît de rafinat ca Duiliu Zamfirescu, aflat, e drept, de-parte de țară, în misiune diplomatică la Roma, într-o stare sufle-

tească propice tuturor înduioșărilor : „Din întâmplare mi-am aruncat ochii pe paginile *Din Carpați. Baia și Slatina*. Am început să citesc din curiozitate, și am citit, am lăsat lucrul (sunt la legătușe), am ajuns la sfârșit dintr-o răsuflare, — atîta îmi par de tinere și de firești. Trebuie să vă mărturisesc că plăcerea ce mi-au pricinuit nu stă fără oarecare melancolie.

Ce departe sunt eu și vremea noastră de monastirea Slatina și de entuziasmul cu care o descrieți ! ...Și doar nu-mi sunt sleite de admirare izvoarele sufletești ; nu, dimpotrivă. Se pare însă că o maturitate timpurie înconjură cu o ceață de frică pornirile cele mai calde ale sufletelor noastre moderne.

Rău, rău și fără cale.

Trebuie să mă hotărâsc într-o vară, cît mai sunt tînăr, să călătoresc prin munții noștri. Vedeți ce efecte peripatetice poate să aibă vol. V-a. Foarte bine. Căldură și entuziasm, asta-i" (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 101).

Aproape cu aceleași cuvinte elogiază memorialul *Din Carpați* și N. Iorga, care, în spirit sîmănătorist, se arată cucerit de descrierea frumuseților peisajului, a legendelor străvechi și a sentimentelor „de adevărat și cald patriotism“ ale oamenilor din popor : „Fiul lui Costachi Negruzzi călătorise prin munții Moldovei, Bucovinei și Ardealului încă din 1864 [*sic* !], aducînd de acolo nu numai impresii bine prinse, dar și pagini clare, simpatice, în care prezintă peisagiul, oamenii și lucrurile cu o vioiciune, cu un entuziasm absolut remarcabile. Istoria țerii n-o știe și primește orice legendă, gata să le amestece una cu alta, frescele de la Slatina lui Alexandru Lăpușeanu îi par lipsite de linie, de proporție, de culoare, o adevărată artă «egipteană», dar el e indignat de robia neamului său la Austria, ascultă cu interes, pe pluta care-l duce spre Dorna noastră, pe țeranii bucovineni care vorbesc de termenul cînd va pleca, după închipuirea lor, stăpînirea străină și el visează liberarea acestor ținuturi. Din acele legende sucevene scoate pagini limpezi de adevărată literatură și, mai tîrziu numai, o ambiție literară mai mare îl va face să se întoarcă la clișee occidentale“ (*Istoria literaturii românești contemporane*, I, Editura Adevărul, București, 1934, p. 78).

Mult mai severă în aprecieri, istoria literară actuală, recunoscîndu-i lui Negruzzi rolul de pionier al memorialisticii de călătorie și situîndu-l în „literatura muntelui“, în același rînd cu Alecsandri, Alecu Russo, N. Gane și Gr. H. Grandea (v. Gh.

Macarie, *Sentimentul naturii în proza românească a secolului XIX*, Editura Minerva, București, 1978, p. 91, 106, 111, 252), îi reproșează tocmai „tonul însemnărilor“, care „nu e al reporterului, ci al secretarului de redacție, care-și telefonează gîndul, sec, informativ și prozaic“ (Paul Cornea, *De la Alecsandrescu la Eminescu. Aspecte — figuri — idei*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 389).

(1) Este vorba despre poetul Nicolae Nicolescu (1835—1871), deosebit de simpatizat de Iacob Negruzzi, care, considerîndu-l printre întemeietorii „Junimii“, îi dedică un necrolog (*Necului Neculeanu*, în *Convorbiri literare*, V, nr. 5, 1 mai 1871, p. 81—84) și îi prefațează o ediție postumă a poeziilor (*Poezii*, Editura Șaraga, Iași, [f. a.].)

(2) Iacob Negruzzi se referă la *Tragodia sau mai bine a zice Jalnica Moldovii întimplare după răzvrătirea grecilor din 1821*, amplu poem epic al vornicului Alexandru (Alec) Beldiman (1760—1826).

TEATRU

Apariția în volum a pieselor de teatru scrise de Iacob Negruzzi a coincis cu publicarea *Scrierilor complete*. Însă înainte de tipărirea lor în ediția de autor, comediile apar în revista *Convorbiri literare* (cu excepția proverbului dramatic *Împăcarea*, publicat mai întîi în *Foaia pentru literatura și cultura română în Bucovina*, II, nr. 5, 1 mai 1866, reprodus apoi în *Convorbiri literare*, I, nr. 4, 15 apr. 1867), între anii 1867 (comedia într-un act *O poveste*) și 1885 (opera comică în trei acte și patru tablouri *Beizadea Epaminonda*). Între timp, revista publică : *Amor și viclenie* (1870), *O alegere la Senat* (1878) și comedia într-un act *Nu te juca cu dracul* (1879).

În ediția de *Scieri complete*, piesele de teatru sînt plasate în volumul IV, *Teatru* (1895), în ordinea următoare : *Nu te juca cu dracul*, *Împăcarea*, *Amor și viclenie*, *O alegere la Senat*, *O poveste*, *Beizadea Epaminonda*.

Lipsese din ediția de autor comediile scrise de Iacob Negruzzi în colaborare : este vorba de „opera bufă în 3 acte și 5 tablouri“ *Hatmanul Ballag* (*Convorbiri literare*, XVIII, nr. 2—4, 1884), în colaborare cu I. L. Caragiale, pe muzica lui Eduard

Caudella, apoi de *Nazat!* (*Convorbiri literare*, XX, nr. 6—7, 1886), „revista politică și umoristică a anului 1885, în patru tablouri“, în colaborare cu D. R. Rosetti, și *Zeflemele*, „revistă politică și umoristică în trei acte“ (*Convorbiri literare*, XXII, nr. 11—12, XXIII, nr. 1, 1889), în colaborare tot cu D. R. Rosetti. Comedia *Nazat!* a fost publicată și în volum (Iacob Negruzzi și D. R. Rosetti, *Nazat!*, București, 1886, 59 p.).

Tălmăcitor pasionat al teatrului schillerian, Iacob Negruzzi publică mai întâi — și uneori fragmentar — în *Convorbiri literare* câteva dintre dramele traduse, începînd cu anul 1869 (*Din „Hoții“*) și sfîrșind cu anul 1887 (*Maria Stuart*). În acest interval de timp, mai apar tot în *Convorbiri*: *Din „Conjurațiunea lui Fiesco la Geneva* (1869), *Don Carlos, infant de Spania* (1882), *Fecioara de la Orleans* (1883). Traducerile din teatrul lui Schiller sînt adunate în volumele V și VI din *Scrieri complete*, după cum urmează: *Hoții și Conjurațiunea lui Fiesco la Geneva* (în vol. V (1896), *Cabală și amor, Don Carlos, infant de Spania și Maria Stuart* în vol. VI (1897).

În general, traducerile lui Negruzzi au fost considerate ca lipsite de o deosebită valoare literară, acordîndu-li-se numai meritul întîietății în timp. G. Călinescu le consideră „lucruri moarte“ (*Istoria literaturii române*, 1941, p. 378).

Nici judecățile de valoare asupra pieselor originale ale lui Iacob Negruzzi nu excelează în aprecieri pozitive. Privindu-le în bloc, G. Călinescu le declară „neglijabile“ (*ibidem*), Pompiliu Marcea constată că problemele pe care acest teatru le tratează sînt „de cele mai adeseori, banale, la un mod facil, bulevardier“ (*Iacob Negruzzi — Munca la „Convorbiri literare“*. *Opera lui Iacob Negruzzi*, în *Limbă și literatură*, X, 1965, p. 190).

Fără a stăruii asupra activității de dramaturg și de traducător a lui Iacob Negruzzi, Mircea Anghelescu atrage atenția asupra ei, arătînd că „ar merita [...] o analiză mai întinsă, fie și numai pentru importanța (reală) în epocă, deși se mai pot găsi [în piesele autorului] și astăzi insule de literatură adevărată“ (*Iacob Negruzzi — scriitor*, în *Revista bibliotecilor*, XXI, nr. 1, ian. 1968, p. 49). Același cercetător relevă darul de „excelent cupletist, cu intuiția șarjei și a refrenului caricatural“ (*ibidem*, p. 47).

În ansamblu, dramaturgia lui Negruzzi e considerată de Corneliu Simionescu drept „fragilă“, minată de intenția etică, bazată pe intrigi „artificiale și naive“, cu personaje „fără viață și

neconvingătoare“, evoluînd în compuneri cu „puțin haz“, rostind replici plate. Singura comedie reținută de comentator este *O alegere la Senat* (*Prefață* la ediția Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, București, Edit. Minerva, 1970, vol. I, p. XXXV). Bine cotate sînt în schimb revistele satirice, scrise de I. Negruzzi în colaborare cu D.R. Rosetti, opere „încă pline de prospețime“, atestînd o bună capacitate de observație a faptelor politice și sociale din epocă (*ibidem*, p. XXXVII).

AMOR ȘI VICLENIE

S-a publicat în *Convorbiri literare*, III, nr. 21, 1 ian. 1870 p. 357—365; nr. 22, 15 ian. 1870, p. 381—389; nr. 23, 1 febr. 1870, p. 405—414. Inclus, fără modificări, în *Scrieri complete*, IV, *Teatru*, 1895, p. 105—208. Piesa a fost reprezentată pe scena Teatrului Național din București în stagiunile 1911—1912 și 1912—1913.

Subiectul comediei nu este original, cum lasă Negruzzi să se creadă, neindicînd vreun izvor, ci împrumutat din literatura dramatică clasică. Îl întîlnim mai întîi la Lope de Vega (*Los Mi lagros del desprecio*), apoi la Moreto (*Desden con el desden*), de la care îl preiau Molière (*La Princesse d'Elide*) și Carlo Gozzi (*Principessa Filosofa*). Negruzzi localizează și modifică structural (îndeosebi prin simplificarea acțiunii și reducerea numărului personajelor) versiunea germană a piesei lui Moreto (*Donna Diana*, 1824, traducere de Joseph Schrenvogel sub pseudonimul Carl August West), versiune care, prelucrată în sensul opus, al amplificării acțiunii și adîncirii psihologiei eroilor, va deveni, în 1938, *Dona Diana. Comedie în gustul Renașterii, în zece tablouri după Moreto* de Camil Petrescu.

Citită într-o ședință a „Junimii“ de la începutul lui octombrie 1869, *Amor și viclenie* nu a întrunit aprecierile membrilor societății, cu excepția, pare-se, a lui Maiorescu, după cum mărturisește Negruzzi însuși într-o scrisoare din 15/27 oct. 1869 către A. D. Xenopol: „O seară a «Junimei» a fost judecata mea. Scrisesem o comedie în 3 acte în versuri. Toți la cari o citisem o ridicase în nouri; «Junimea» a condamnat-o. Afară de versuri și limbă, care ar fi frumoase, ea n-ar îndeplini condițiunile unei comedii etc. (În multe puncte au dreptate.) De la aceasta s-a luat vorba despre producerile mele, și Maiorescu, în opunere cu

cele susținute înainte, mi-a contestat orice talent pentru alte, decît pentru produceri comice, care după dînsul au tot atîta valoare cît și celelalte (Boileau, Molière etc.) [...] Maiorescu mă îndemna să scriu comedii *bas-comique*. [...] Comedia mea se va publica și vei judeca-o“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 390—391).

Negruzzi se arată și în lunile următoare preocupat de verdictul neașteptat al „Junimii“, care l-a afectat, desigur, dar nu l-a și descurajat, cel puțin nu în măsura de a nu mai dori să confrunte cu nerăbdare și părerile altora, ale aceluiași Xenopol, de pildă, căruia îi scrie la 30 ian./11 febr. 1870: „În genere nu mi-ai comunicat ideile tale despre cele apărute în *Convorbiri*. Gheorghită [Gheorghe Negruzzi, fratele mai mic al lui Iacob] îmi scrie că *Amor și viclenie* îi place foarte mult. În „Junimea“ n-a rămas din toată comedia decît versurile și limba declarate frumoase, restul respins.

Întrucîtva au dreptate, este inconsecvență în caracter, dar sunt cu un Shakespeare? Apoi discuținea din «Junimea» mi-a fi de mare folos în viitor. După cetirea numărului viitor (Actul III), spune-mi despre impresiunea ce ți-a făcut ție“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 398).

Aflat în acel moment la Berlin, la studii, A. D. Xenopol se conformează cu promptitudine cererii redactorului *Convorbirilor* și, într-o scrisoare din 23 febr. 1870, îi comunică impresiile asupra piesei. Expresie a unui spirit critic competent și obiectiv, analiza lui Xenopol merită a fi reprodusă în întregime: „E foarte lămurit că *Amor și viclenie* este o comedie de intrigă, nu proverb și nu o comedie de caracter. Această deosebire este importantă, pentru că în ceasta de pe urmă se înfățișează ridiculul din natura omenească, din sufletul ei însuși, pe diferitele sale trepte de la burlesc pînă la umor, pe cînd în cea dintîi sunt înfățișate situațiuni comice, născute din împrejurări care se ivesc sub forma de intrigă. Comedia de caracter conține un element satiric foarte puternic, cea de intrigă e numai comică. Satira trebuie atunci pusă în gură prin vorbe, nu decurge necesar din piesa însăși, prin urmare e ceva de prisos, un abuz, în care însă neconținut cad autorii moderni, care la orice ocazie vin cu satiră, fie măcar sub forma de cuplete, dacă n-are cum s-o lege altminterile de piesă... Dară pentru a nu mă îndepărta spre lucruri ce n-au a face cu comedia ta, căci tu ai știut foarte bine a te feri de satiră fără loc, revin la deosebirea între comedia de ca-

racter și cea de intrigă. Ar zice cineva că comedia are de prezentat frumosul numai pentru sine, ca orice alt op de artă, și că prin urmare elementul satiric mai mult moral nu poate hotări asupra importanței și valorii mai mari sau mai mici a unuia din aceste două genuri. Dar comedia de caracter ne înfățișează ridiculul vecinic, cel crescut odată cu natura omului însuși; cea de situațiuni, de intrigă, ne înfățișează un ridicul de întîmplare ce poate să se repete, dar nu trebuie numai decît. De aici se poate judeca valoarea comediei tale. Că e frumoasă... cred că nu-i chip de a nega; situațiunile comice sunt minunate alese, mai cu samă în actul al III-lea, unde nu mă mai puteam opri de ris, văzînd mistificarea bieților amorezi, amîndoi crezîndu-se iubiți de amica iubitului său. Nu am cîtit destulă literatură dramatică, pentru a-ți spune dacă nu cumva această situațiune a mai fost concepută..., e de crezut că nu, și e de un comic minunat; pe scenă, bine jucate, scenele acestui act trebuie să producă un efect foarte bun. Actul al II-lea e puțin mai slab, afară de scena de pe urmă. Cel întîi e foarte bun și scena ultimă între Conrad și Esmeralda care se suie cu încetul pînă la o lirică de o nespūsă dulceață... Afară de dezvoltarea simțimintelor concentrate în sufletele lor, efectul crește prin introducerea rimei, care încoardă simțimîntul pînă cînd culminează în momentul cînd privirile lor se-ntînesc și amorul străfulgeră în sufletul lor prin o lungă și perdută uitare. În felul ei e scena o capodoperă, fără măgulire. Limba e frumoasă în genere, deși uneori cam prea franțuzită, precum «mină consternată», «impe-tuosă», «dar c-a văzut *indicii*» și altele cam multe, de care mă mir cu atîta mai mult, că tu ai o limbă atît de curată, precum se vede în *Miron și Florica*, de care îți voi vorbi acuș. Nimerită au găsit încercarea ta de a introduce *voi* în limba de salon, în loc de prea tocitul mata sau domnia-voastră. Uneori însă îmi vine rău, d. e. cînd zice Conrad cătră *cele două* dame: «grădină ca a voastră în flori așa bogate» etc... Ce-i de făcut însă?! Pentru a sfîrși, zic, comedia ta este o comedie de situațiuni, în care caracterele joc puțin rolul, de aceea reproșul neconsecvenței, deși drept, nu o atînge așa tare. Ca astfel e nimerită. Dialogurile sunt bine conduse, limba plăcută, e o comedie pentru teatru, dar o valoare cu totul deosebită nu poate să aibă din însăși natura genului. Ce deosebire cînd asemănăm cu ea (numai din punct de vedere a descoperirii unei nouă figuri a vieții sufletești), pe Ioniță Cocovei! — care și după mine este cea mai bună din copiii de natură.

Totuși, iubite Iacob, pe care și alții, și tu însuși, și în fine cel de mai sus pronunță în contra comediei tale să nu te împiedece a mai scrie în felul acesta, în cazul cind ți s-ar prezenta vreo idee. Sunt scrieri ce dau impulsul, — valoarea lor momentană măcar e mare“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 68—70).

Replica lui Negruzzi la aceste observații judicioase se rezumă la comentarea unei singure obiecții de amănunt: „Ceea ce spui despre voi din *Amor și viclenie* — «Grădină ca a voastră...» — nu-mi pare just. Franc: Un jardin comme la vôtre — (a unuia sau a mai multor) — Ein Garten wie der Eure (plur. sau sing.?) — Un giardino comme il vostro (id.) — A garden how your (id.) etc., etc. — Și în toate limbile“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, III, p. 403).

Și alți junimiști s-au oprit, în corespondența lor cu Negruzzi, asupra comediei *Amor și viclenie*. Prețioase ni se par, de exemplu, remarcile lui Samson Bodnărescu cu privire la versificația piesei și la necesitatea rediscutării chestiunii teatrului în versuri la „Junimea“: „Cît pentru comedia ta, ce apare în *Convorbiri...*, nu-nțeleg de ce ai ales două feluri de versuri și le-ai pus lîngă olaltă.

Ele sunt: U—U—U—U || U—U—U—(U)

și: U—U—U—U || U—U—U—(U)

Deși a fost odată vorba în «Junimea» despre felul versului în dramă, totuși e bine să se mai aducă încă în discuție, ca în fine să nu-i dăm și formei palme după plac. Îi drept că omul iubește schimbarea, dară tot așa de drept este că acea schimbare trebuie să fie numai deșteptarea unui ce, ce dormea deja în sufletul său. Nu din afară și nepotrivită“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 156).

Demne de cel mai mare interes sînt, fără îndoială, opiniile exprimate de Eminescu, de la Viena, în februarie 1871. Poetul, vădit frămîntat de neînchegarea unui proiect dramatic propriu, „cam în maniera lui *Faust*, dar nu totuși“ — e vorba probabil de *Andrei Mureșanu* — se arată total lipsit de reticențe față de cultivarea unui gen mai puțin pretențios și, în două scrisori consecutive, cu referiri speciale la „copia de pe natură“ *Electorale* și la memorialul de călătorie *Pe malul mării*, încurajează, de fapt, insistent înclinațiile lui Negruzzi pentru ceea ce el numește „comedia de salon“: „Tonul de conversațiune, caracterele seriei, situațiunile ce le-ntrebuințați în nuvele sunt bune pentru

comedia de salon, dar comedia e un teren foarte apt și pentru dezvoltarea ideilor satirice. Astfel ce risipiți ici în novele, colo-n caracteristice izolate, le-ați putea împreuna cu succes în comedie, ca într-o monas superior. Poate că să nu fiți de ideea mea, însă eu cred că dacă aveți vreo scriere în care elementul clasicității să predominare, apoi e: *Viclenie și Amor*.“ [...]

„M-ați întrebat de opinunea mea asupra novelei de voiaj *Pe malul mării*. O găsec preatrumoasă, mai ales în caracterizarea consecventă și fină a personagiilor și în tonul conversațiilor; astfel încît aș fi de părere că n-ați face rău de a cultiva cu deosebire comedia de salon“ (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, I, p. 317, 319).

Această atitudine mai mult decît binevoitoare a poetului, devenit din aprilie 1870 colaborator al *Convorbirilor*, nu trebuie să ne facă să uităm ecoul direct al comediei *Amor și viclenie* în opera eminesciană, și anume binecunoscuta postumă satirică *Romancero espanol*, de la începutul anului 1870; aici, mai în glumă, mai în serios, Negruzzi este denunțat ca plagiator după Moreto:

„Copii de pe natură

Furțișagurile litterarii ale lui Cocovei

Moretto sau *Vicleniile lui Scapin* traduse-n

spaniolește de signorul don Lope de Poeticales

Motto: Es muss auch solche Käutze geben.

Istorie ciudată! Timpii se iau de păr și se trag îndărăt! Trecutul e viitor și viitorul e trecut. Anul 15... a furat pe anul 1870 într-un mod oribil și cu precauțiunea viclenește zîmbitoare, cum că n-are să fie recunoscut. Odată... în timpii mai... în anul 1870 trăia în România un scriitor care se ocupa din principiu și meserie cu chir Cocoveiu, întunecoasă bufniță ce cutreiera tribunalele României, care-n loc de cocoveau! îngina încet și printre dinți vorba: Considerînd!...

Acest autor de caraghioslicuri, moldovenește de mascarade, s-a pucă-ntr-o bună dimineată sau într-o bună seară, sau într-una din zile (căci două nu i-ar fi trebuit genialei Lopăți) să scrie-n românește o comedie: *Viclenie și amor*, în trei acte, cu boschet și cu ascunzători secrete și tainice totodată, și în versuri neverificate.

În anul 15... post Christum natum trăiește și un autor spaniol, Moretto, și scrie și acela o comedie cu titlul *Dona Diana*, adică...

lotrul de el ! schimba pe Elena lui chir Cocoveiu în Diana — și din România transpune scena tumna-n Spania. Ei, drăcia dracului ! Ş-apoi neci nu spune chir Moretto c-a tradus-o de pe moldovenie pe spaniolie. I-am trimis lui Moretto o depeşă în regiunile cereşti, ca altă dată de va îndrăzni să copieze în anul... o comedie scrisă româneşte în anul 1870, să aibă cel puțin precauțiunea ca să puie pe doacă : tălmăcită de pe moldovenie în anul cutare — da' nu așa !..

Romancero español

A. — De ce plîngi, o dona Diana,
De ce ochiu-ți lăcrimează ?
Nu ești sintă și frumoasă
Ca o dramă spaniolă ?
Știi : don Manuel, perfidul,
Inconstant iubește-o altă,
Alta brună, dulce, pală,
Ca o noapte-a primăverei.
D. — Nu-i aceea ce mă doare,
De ce inima mi-e amară,
Căci don Manuel ș-acuma
E fidel ca totdeauna :
Dar aceea ce mă doare
Și-ochii mei îi fac să plîngă
Este că Negruzzi Iacob
M-a tradus în rominește.
A. — Și de ce tu să te superi,
Ideal al lui Moretto,
Au în limba cea germană
N-au tradus ei comedia,
Ei, streinii ! Îns-Espania
Te adoră, o, Madona.
Cum mi te-a creat Moretto.
D. — Neci m-aș plînge, caro mio,
De ar fi traducțiune ;
Rea or bună, ea nu schimbă
Din valoarea mea internă.
Dar Negruzzi, mio caro,
El a scris o comedie,
Comedie-originală :
Viclenie și amor.
Acolo mă văd pe mine,

Figurînd sub nume — Elena,
Iar pe Manuel, il caro,
Văd că mi-l numesc Costică.
Dară cum c-a imitat-o
Neci n-o spune, neci n-o scrie,
Ci pe mine mă șilește
Să recit la versuri rele
Care sună ca drimbala
A ursarilor gitani.
A. — De-a făcut asta Negruzzi
Cu Madona lui Moretto,
Atunci ești nenorocită
Dona Diana, dona Diana !"

(M. Eminescu, *Opere alese*, II, Editura Minerva, București, 1973, p. 509—511.)

La 42 de ani de la prima publicare, *Amor și viclenie* a fost inclusă în repertoriul Teatrului Național din București, unde a fost menținută pînă în 1916, deși s-a jucat numai de nouă ori, de șase ori seara (împreună cu *Maica cea tinăra* de Emil Isac sau cu *Cînd ochii plîng* de A. de Hertz) și de trei ori în matineu, între 23 ianuarie 1912 (premiera) și 7 ianuarie 1913 (ultima reprezentăție). Alegerea piesei, distribuția de excepție (*Conrad* — P. Iancovescu, *Costin* — M. Vărgolici, *Esmeralda* — Elena Mihailescu, *Elena* — Agopsina Macri, *Aurica* — Maria Ciucurescu), montarea costisitoare, omagiau, în fond, pe președintele de atunci al Academiei Române.

Negruzzi nu și-a făcut iluzii cu privire la posibilul succes de public al unui spectacol înțeles chiar de el însuși mai mult ca un act de favoare. În ajunul premierei, scepticismul dramaturgului, consemnat într-un scurt interviu, se întîlnea cu neîncrederea cronicarului în valoarea textului și în capacitatea interpreților de a-i escamota neajunsurile : „Am scris comedia aceasta, îmi spunea foarte binevoitor d. I. Negruzzi, sunt acum vreo 40 de ani. O scrisesem pentru Teatrul din Iași și după îndemnul citorva prieteni care mi-o ceruseră. Acum, d. Bacalbașa îmi dădu ideea : «Haide să jucăm *Amor și viclenie* !» «Bine — zic —, dar eu nu-mi iau răspunderea !» Nu știu cum o va primi publicul. Eu unul însă nu mai înțeleg deloc gustul publicului nostru. Văd că plac piese lipsite de orice morală, care urmăresc

vădit numai succesul, piese ca *Hoțul* lui Bernstein ori *Omul de altădată* a lui G. de Porto-Riche, în care autorul pune în sufletul unui copil de 16 ani o dragoste vinovată și-l face să se sinucidă pentru capriciul lui.

Lucrarea d-lui I. Negruzzi este o comedie care se petrece pe la 1830. Costumele vor fi cele corespunzătoare epocii. Propriu vorbind, *Amor și viclenie* nu are nici o acțiune. Este o comedie ușoară, aproape o farsă, căreia îi lipsește însă ceea ce este esențialul pentru acest gen, *umorul*. Sunt doi tineri și două tinere care se folosesc de unele viclienii, aproape banale, pentru ca să se facă iubiți și care sfârșesc prin a-și face declarația de dragoste. Comicul reiese — sau ar trebui să reiasă — din câteva situații ridicole în care se găesc unii față de ceilalți. După cât se crede, talentul interpreților a fost pus greu la încercare de data aceasta. [...] Totuși, după cât se spune, interpreții din *Amor și viclenie*, d-na Maria Ciucurescu, d-rele Mihăilescu și Macri, d-nii Virgolici și Iancovescu sunt stăpîni pe jocul lor și se străduiesc din răspuțeri să salveze moralul piesei" (*Două premiere la Teatrul Național, în Rampa*, I, nr. 78, 23 ian. 1912, p. 1—2. Semnat: *Conu Leonida*).

Premiera s-a bucurat de un previzibil succes de stimă, asistența, în mare parte junimistă, aplaudindu-l îndelung pe septuagenarul autor, prezent în sală. Dar piesa a părut spectatorilor obișnuiți învechită și fără tensiune dramatică, mai ales într-un moment ca acela, care coincidea cu sărbătorirea entuziastă (din ianuarie — februarie 1912) a lui I. L. Caragiale. „Am asistat la premieră și mi-a fost dat să văd bucuria bătrînului, amuțit de multă vreme, ieșit de decenii din activitate, văzîndu-și pe o scenă somptuoasă fantomele imaginației lui debile din 1870... Era de necrezut. Eroi lui vorbeau fictiv și protocolar: «Amorul vostru, doamnă».", își amintește, peste vreo treizeci de ani, E. Lovinescu (*T. Maiorescu și contemporanii lui*, Editura Minerva, București, 1974, p. 426). Iată, în același sens, impresiile de la spectacol ale unui cronicar preocupat în egală măsură de calitățile literare ale comediei ca și de punerea ei în scenă: „Comedia d-lui I. Negruzzi poate avea multe însușiri bune, judecată mai ales în spiritul epocii în care a fost scrisă. Singurul păcat este că piesa nu se cuvenea să fie reprezentată. D. Negruzzi ar fi rămas destul de mare pentru literatura românească și fără succesul problematic al comediei sale.

Tehnica teatrală s-a schimbat mult de acum 40 de ani, de cînd datează *Amor și viclenie*. Altul e gustul publicului și cu totul altele sunt astăzi pretențiile lui. Nu în felul acesta credem că trebuie înțeles cultul literaturii dramatice originale. [...]

Amor și viclenie este o farsă — ca să zic așa — *transparentă*, care lasă să se întrevadă cu ușurință de la început micile viclienii aproape banale, care nu pot alcătui în mod fericit situații cu adevărat comice.

Ceea ce nu putem ierta cu totul autorului este că nu și-a revăzut îndestul comedia sa mai înainte de a o prezenta astăzi publicului nostru. Versurile sunt greoaie, pline de barbarisme și de forme vechi, care întunecă în mare parte înțelesul și umorul. [...]

Interpretarea, atît de studiată și de îngrijită, a relevat tocmai disproporția dintre străduințele artiștilor și valoarea literară și dramatică a piesei d-lui Negruzzi. Nu s-a cruțat nimic pentru succesul moral al piesei (de cel material e de prisos să mai vorbim): decoruri costisitoare, costume și mai costisitoare ale epocii de pe la 1830, care ne pune continuu sub ochi singura scuză a versurilor greoaie, a limbei execrabile și a nedibăciei scenice în care excelează farsa d-lui Negruzzi.

Interpreții nu au să-și reproșeze nimic, afară de aceea că ansamblul era lipsit de viața și vioiciunea unei farse. D-na Maria Ciucurescu, în vervă, a creat, putem spune, în chip desăvîrșit, singurul rol mai bine schițat din toată piesa. D-ra Macri și d. Vîrgolici, deși pe alocurea dramatizau prea mult, au cucerit totuși aplauze la scenă deschisă. D-ra Macri, pe care o vedem pentru întia oară într-un rol de comedie, poate să fie și mai mulțumită de succesul cucerit. D-ra Eleonora Mihăilescu a însuflețit cu vioiciunea temperamentului său un rol ingrat; d. Iancovescu, deși nu atît de fericit ca în *Cometa*, a avut totuși multă căldură în joc și a pus pentru a doua oară în evidență mijloacele alese care-i stau la îndemină. Totul — trebuie s-o spunem fără înconjur — era trăgănat, monoton și ridicol.

Entuziasmul publicului din seara de premieră transpira de prea multă oficialitate ca să putem vedea într-însul măsura adevărată a unui adevărat succes. *Amor și viclenie* a căzut în mijlocul aplauzelor zgomotoase ale unui public ales și îngăduitor!" (I. C. Aslan, *Teatrul Național, în Rampa*, I, nr. 79, 25 ian. 1912, p. 3; nr. 80, 27 ian. 1912, p. 3).

Intrucît istoriografia literară mai nouă nu s-a ocupat decît în mod cu totul accidental de *Amor și viclenie* (*Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900* o distinge, pe drept cuvînt, alături de *O alegere la Senat*, dintre celelalte comedii ale lui Negruzzi), reproducem, pentru situarea piesei în contextul dramaturgiei românești, analiza pe care i-o consacră, cu aproape patru decenii în urmă, Al. Ciorănescu, într-un studiu util și astăzi prin justetea punerii accentelor: „Singura reușită a comediei în versuri din vremea aceasta e *Amor și viclenie* a lui Iacob Negruzzi. Întreaga construcție a piesei, atmosfera care domină de-a lungul ei, cumintea înlănțuire a faptelor, astfel încît să răspundă oricărei obiecțiuni logice, interesul limitat la probleme mărunte de ordin sentimental, dar analizate cu pătrundere, toate acestea trădează influența, dacă nu chiar imitarea voită, a lui Marivaux și a teatrului francez din epoca lui. Astfel de înclinări sunt destul de surprinzătoare pentru traducătorul român al lui Schiller, care a fost îndeobște considerat ca un om de formație germană. Misterul se va lămuri însă, dacă se va observa că atmosfera galantă și interesul pentru analiză ale comediei franceze din secolul al XVIII-lea se regăsesc în cea germană de la începutul secolului următor, de unde e probabil că vor fi trecut în preocupările lui Iacob Negruzzi.

Lumea personajilor e cea cunoscută, a văduvei tinere, înconjura de curtezani, a subreței care se pricepe să ajute intrigile stăpinei, a încurcăturilor care se complică din ce în ce mai mult, izvorite dintr-o greșită înțelegere a faptelor și accentuate prin dorința fiecăruia dintre personajii de a ajunge la dragoste prin viclenie, adică prin simularea indiferenței față de acela care e în realitate cel îndrăgit. Cele două perechi de îndrăgostiți se cheamă Elena și Conrad, Esmeralda și Costin, și potrivirea inițialelor provoacă o seamă de interpretări greșite care stîrnesc în fiecare o gelozie întovărășită de dorința de a întoarce prin căile viclesugului pe cel care în realitate nu se îndepărtase niciodată.

Acest *chassé-croisé* galant, atît de caracteristic teatrului comic francez, de la Marivaux pînă la Beaumarchais, nu e desigur lipsit de interes. El e poate împrumutat din vreo comedie germană sau franceză; de altfel, personajii nu acuză nici o trăsătură particulară, după cum decorul nu arată vreo culoare locală. din care să se poată deduce că hainele lor ascund cu adevărat tipuri românești. Intriga, deosebit de vie, și contrastînd cu limba

acum îmbătrînită, și în orice caz cu mult înapoia acestei vivacități, aduce aminte de situația tuturor traducerilor și prelucrărilor românești contemporane [...] Toate înfățișează aceeași nepotrivire între fond și formă, aceeași neputință de a urmări, cu pasul împiedicat al limbii, mersul sprinten al acțiunii. Astfel, cu toate că în ceea ce privește intriga, comedia lui Iacob Negruzzi reprezintă un real progres, totuși din punctul de vedere al stilului comic ea e la fel de lipsită de interes. E adevărat că, reluată de Teatrul Național din București, după 1910, piesa a avut oarecare succes, dar nu știu în ce măsură limba ei va fi fost înviorată cu acest prilej; din punctul de vedere al interesului acțiunii, succesul acesta apare, în orice caz, pe deplin justificat“ (*Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui*, Casa Școalelor, 1943, p. 186—187).

O ALEGERE LA SENAT

Publicat în *Convorbiri literare*, XII, nr. 1, 1 apr. 1878, p. 1—22; nr. 2, 1 mai 1878, p. 53—69. Reprodus în *Scrieri complete*, IV, *Teatru*, 1895, p. 209—414. Piesa a fost reprezentată pe scena Teatrului Național din Iași la 19 și la 22 ian. 1878.

În *Convorbiri literare*, XII, nr. 2, 1 mai 1878, p. 80, a fost inserată următoarea *Erată*:

„În comedia *O alegere la Senat* s-au strecurat următoarele erori:

La pag. 5, rîndul 13—14, cetește: *cumnatu-meu*, în loc de: *bărbatu-meu*.

La pag. 61, între rîndul 3 și 4 de jos, lipsește, după cuvîntul *crezut*, următoarea frază: MIRTESCU: *Cucoane Iancule, în d-voastră am încredere. Aveți o inimă prea bună, pentru a nu mă judecă cu dreptate*.

La pag. 61, Actul IV, Scena I, rîndul 1, să se șteargă, după cuvîntul ZULNIA, cuvintele: *S-a dus!*

La pag. 61, rîndul 8 de jos, cetește: *se va*, în loc de: *se vor*.

La pag. 64, rîndul 1 de sus, cetește: *Aspasia!*, în loc de: *Aspasică*.

La pag. 64, rîndul 20 de sus, cetește: *mai tîrziu*, în loc de: *Te rog numai să nu te duci așa iute și, dacă va trebui, să mă sprijini*.”

Intrucit în textul din *Scrieri complete*, IV, *Teatru*, 1895, nu s-au corectat erorile, probabil din vina autorului, care a uitat de existența eratei, ne-am îngăduit să operăm noi modificările, într-adevăr necesare, fără să mai indicăm în subsolul paginii respective variantele din textul de bază.

Scrisă prin anii 1876—1877, citită probabil citorva dintre prietenii de la „Junimea“, dacă nu cumva chiar într-o ședință publică a acesteia, *O alegere la Senat* era în orice caz terminată în vara anului 1877, după cum reiese dintr-o scrisoare a lui Slavici către Negruzzi, datată 31 august: „Aștept cu nerăbdare să văz comedia *O alegere la Senat*. Tocmai vorbeam cu d-l Maiorescu despre ea și părerea d-sale era că ar trebui să se publice întreagă într-un singur număr. Asta e și părerea mea“ (I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, p. 283).

Ca membru — din 1871 — în comitetul teatral, însărcinat cu controlul artistic al repertoriului, Negruzzi nu a întâmpinat greutăți în a-și vedea piesa acceptată și jucată aproape imediat de către direcțiunea (C. P. Constantiniu) Teatrului Național din Iași. O comedie originală, și încă în cinci acte (cele două tablouri ale actului al doilea au fost considerate acte de sine stătătoare), cu subiect din actualitatea politică, semnată de un autor consacrat, iată destule motive pentru ca premiera să fie așteptată cu interes, iar presa locală să o anunțe ca pe un adevărat eveniment: „Joi 19 ianuarie la Teatrul cel Mare se va juca pentru prima oară piesa originală *O alegere la Senat*, comedie în cinci acte de dl. Iacob Negruzzi. Numele autorului acestei comedii fiind cunoscut deja în literatura română, n-avem trebuința, credem, a mai atrage atențiunea publică sau a ne îndoi cît de puțin de strălucitul ei succes“ (*Cronica locală*, în *Ștafeta*, I, nr. 8, miercuri 18 ian. 1878).

Premiera a avut loc, într-adevăr, la data prevăzută, în distribuție figurînd cîțiva actori de frunte ai scenei românești: Grigore Manolescu, Mihail Popovici, Costache Bălănescu, Mihail Arceleanu, Mihail Galino, Elena Evolschi. Ziarele care anticipaseră succesul s-au grăbit să relateze confirmarea previziunilor: „Ieri sara, joi 19 ianuarie, s-a jucat cu mult succes pe scena Teatrului cel Mare, pentru prima oară, piesa *O alegere la Senat*, comedie în 5 acte de d. Iacob Negruzzi. Sala era cuprinsă de un public numeros și inteligent, care ș-a manifestat satisfacțiunea

prin dese aplauze și chemarea autorului pe scenă la sfîrșitul spectacolului“ (*Cronica locală*, în *Ștafeta*, I, nr. 11, sîmbătă 21 ian. 1878). „*O alegere la Senat*, acesta e titlul unei comedii compusă de d. Iacob Negruzzi și reprezentată pentru prima oară pe scena teatrului nostru joi la 19 a curenteii, Nu am asistat la reprezentarea ei pentru ca să putem face lectorilor vreo dare de samă; ni se spune însă că ea conține multe scene cari sînt niște adevărate copii de pe natură din tribulațiunile noastre politice și electorale. Autorul au fost, se zice, foarte meșter în reproducerea acelor scene, și noi, cu toate că nu am văzut jucîndu-se piesa, eram de mai nainte convinși că ea va străluci în această privință et pour cause“ (*Steaua României*, II, nr. 16, duminică 22 ian. 1878).

Că succesul a fost real, nu de circumstanță, o dovedește și faptul că, într-un moment critic, neprielnic preocupărilor strict artistice, cînd toate ziarele din Iași se întreceau în a-și umple coloanele cu știri de politică externă și cu însemnări de pe front, o publicație atît de austeră ca *Ștafeta*, de pildă, își îngăduie să acorde o întreagă pagină cronicii spectacolului, rezumînd scenă cu scenă subiectul comediei, uneori pînă în cele mai mici amănunte. Reproducem începutul și sfîrșitul acestei cronici, care conțin, pe lîngă observații generale, și unele detalii cu privire la montare și la distribuție, renunțînd la mult prea întinsa parte mediană — povestirea subiectului piesei:

„A fost o sărbătoare la care Teatrul cel Mare ne invitase joi sara. Deja în public curiozitatea era așîțată prin oarecare destăinuire asupra acestei comedii, făcute de amicii autorului, precum și de grija ce punea direcțiunea atît în montare și studiul piesei, cît și în repetatele anonsuri că «în curînd va avea loc astă reprezentațiune»; toate aceste undițe se îndreptau spre publicul nostru.

Ieri sara, în fine, în mijlocul unui public ales, cortina se ridică. Acțiunea începe a se desina chiar din actul 1, ficce rol apare neted și cu conturnurile sale caracteristice. [...]

Meritul acestei comedii e de a fi originală; ea schițează însă numai o parte din intrigele ce se pun în joc la alegeri. Ea înterează prin subiectul său, care e de actualitate.

Printre acei care și-au îndeplinit mai bine rolul, trebuie să cităm în locul de onoare pe d. Popovici, care a susținut cu vervă rolul principal și dificil al avocatului. D-ra Evolschi s-a arătat adevărată soacră, care conduce pe fiul său și casa întreagă ca

un regiment. D. Manolescu e cam rece și declamator puțin în rolul de june amoret. De asemenea și d-ra Conta. D. Arceleanu ne reprezintă îndestul de natural pe răzeșul Rogojină, care vorbește în proverbe numai; iar d. Bălănescu a știut, din un rol secundar, să creeze personalitate alegătorului slugarnic, ce se scoală de cite ori vorbește cc. Zoița și care, cu un comic suprem, menagiază pe ambe partidele opuse. Cată să notăm că d-nul Emanoil a fost foarte puțin simpatic publicului, lipsindu-i școala scenică în mare parte. Totuși trebuie să mărturisim că rolul lui Teoveanu, nepotul trădător, este un rol ingrat. Să nu uităm pe d. Galino, care în rolul de prefect posedă o rară distincțiune.

Piesa e montată cu îngrijire, decorurile sînt bine apropiate, mai cu samă odaia prefectului și salonul pentru bal. Dacă amabilele lectrice și dd. lectori ne permit a mai reveni, am pute zice că intriga este citator [*sic!*] în actul al 2-lea și al 3-lea, unde mai că nu apar femeile, în atîta politica preocupă pe autor, de aceea și tirada avocatului cătră alegători nu s-ar cuveni poate a ocupa ea singură o jumătate de act. La Comedia Franceză din Paris, într-un rol faimos, un candidat haranghiază pe alegătorii săi, dar numai spre a arata slăbiciunile și ticurile oratorilor populari, lăsînd publicului a gîci și complecta restul. Apoi mobilul care face din Teoveanu un trădător, acela numai că familia plecînd la București ar găsi partizi mai bune pentru Zulfnia, mi se pare prea slab, și tot ce mai adaugă el la fine, după ce odată e demascat, nu e oare de prisos? Rolul său fiind destul de odios, nu mai e lipsă de zis nimic, ca astfel publicul să se îndepărteze cu repulsiune de asemenea oameni.

Ce să mai zicem despre francul în cutie? Doar numai în imaginațiunea poetică a autorului s-ar pute găsi aceasta. Nu vom termina fără a exprima un regret, acela că la orchestră nu am văzut pe șeful simpatic publicului iașan.

În rezumat, impresiunea generală se traduce, foarte nimerit după noi, prin un cuvînt ce am surprins la ieșirea din teatru: «Bine că se mai lucrează ceva prin vechiul nostru municipiu și-n această ramură neexplorată!»

Publicul se va grăbi astăzi a veni la a 2-a reprezentațiune, care, desigur, nu merită a fi cea din urmă. Să sperăm că alegătorii colegiului I, după ce o vor aplauda-o cu toții, se vor feri de a pune în praesă în zilele de 23 și 24 a curenteii mijloacele ce cu atîta ironie sînt espuse și stigmatizate în această originală comedie, care mai cu samă după oarecare timp va fi apreciată ca o fi-

delă descrițiune a moravurilor actuale" (*Critică teatrală. O alegere la Senat, comedie în 5 acte de dl. Iacob Negruzzi, în Stafeta, I, nr. 12, duminică 22 ian. 1878. Semnat: N. Ist.*).

Aluzia — din finalul cronicii — la alegerile din ziua următoare nu ni se pare a fi gratuită. La colegiul I de Iași, candidați erau Titu Maiorescu, din partea conservatorilor, și C. Corjescu, din partea „fracțiunii libere și independente“. A cîștigat Maiorescu, cu o diferență de numai 8 voturi. Să fi avut oare vreun rol politic, de influențare a opiniei alegătorilor, fixarea premierei piesei lui Negruzzi — prietenul de idei al lui Maiorescu, — cu numai patru zile înainte de scrutin? N-ar fi deloc exclus. În orice caz, asocierea reprezentației teatrale cu proximele alegeri se face și în presă: „Pe cînd pe scena teatrului nostru se joacă *O alegere la Senat*, lumea electorală se prepară pentru a asista la o *alegere la Cameră*, alegere ce va avea loc luni la 23 a curenteii“ (*Steaua României, II, nr. 16, duminică 22 ian. 1878*). Iar într-un fragment de scrisoare, păstrat printre hîrțile scriitorului, epistolerul, pe care din păcate nu l-am putut identifica, îl acuză fără echivoc pe Negruzzi de propagandă conservatoare prin teatru: „O ultimă observație. Autorul se cunoaște că-i conservator *pur sang*. Liberalii sînt reprezentați prin figura foarte simpatică a lui Dudulea! Talhar, mișel săc, tot ce voiești — pe cînd ce seninătate de caracter, ce profunzime și ce onestitate la Mirtescu — conservatorul. Caracterul lui Mirtescu m-au mișcat așa de mult, încît încă o piesă sau două de a lui Negruți și cred că țara ar deveni conservatoare! Propagandă prin teatru — iată un lucru fericit!“ (Biblioteca Centrală de Stat, *Fondul Saint-Georges, Arhiva Iacob Negruzzi, CLXVI, 10*).

O mărturie prețioasă despre interesul suscitât de reprezentarea comediei *O alegere la Senat* o constituie intenția direcțiunii Teatrului Național din București de a o include în propriu-i repertoriu. Solicitîndu-i autorului textul piesei, la numai o săptămînă de la premiera ieșeană, G. Sion se grăbește să-l asigure, înainte de toate, de imparțialitate politică în aprecieri, în pofida prezenței, în comitetul teatral, a fruntașului liberal C. A. Rosetti: „Văzînd cele scrise prin jurnale despre comedia dt. *O alegere la Senat*, eu am propus, și comitetul nostru a primit și m-a însărcinat să-ți scriu și să te rog ca să ne trimiți manuscrisul, spre a vedea opera și a ne pronunța despre a ei primire. Suntem setoși de produceri originale; și te asigur a crede că nu spiritul de partid sau de coterie ne va face a judeca opera. Deși avem în comitet pe

însuși redactorul *Românului* (ca reprezentant al comunei), dar el poate nici nu va avea timp să ia parte la lectură" (I. E. Torouțiu, *op. cit.*, II, p. 162). Nu știm dacă Negruzzi a dat sau nu curs cererii lui G. Sion, nici dacă textul publicat mai târziu în *Convorbiri* a făcut vreodată obiectul unei analize în comitetul teatral bucureștean.

Reprezentarea și publicarea, în 1884—1885, a capodoperei lui I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*, a pus destul de repede în umbră piesele anterioare cu subiect mai mult sau mai puțin asemănător, printre care și *O alegere la Senat*, cea mai izbutită dintre ele. Republicarea comediei, în ediția de *Scrieri complete* din 1893—1897, nu a stîrnit un ecou deosebit, cu toate că nu puțin vor fi făcut atunci legătura între *O alegere la Senat* și *O scrisoare pierdută*. Ignorată de teatre și de critică, uitată de cititori, piesa lui Negruzzi a căpătat la un moment dat, la mai bine de cinci decenii de la apariție, o anumită notorietate, fiind „descoperită” ca probabil punct de plecare al *Scrisorii pierdute* și comentată mai ales în această calitate.

Primele afirmații — și cele mai categorice — în acest sens i se datorează lui D. Murărașu, care se arată pe deplin convins de „determinarea” unei piese de către cealaltă: „Caragiale spunea că *Momentele* au fost precedate în chip determinant de *Copiile de pe natură* ale lui Iacob Negruzzi. Trebuie să observăm că și *O scrisoare pierdută* e determinată de o scriere a lui Negruzzi, *O alegere la Senat*. Această comedie e jucată la Iași în 1878 și publicată în *Convorbiri literare*. E o comedie în care se vede atmosfera de intrigi în jurul unei alegeri, așa cum o găsim și-n *O scrisoare pierdută*.”

Și-n comedia lui Negruzzi e vorba de amestecul administrației în determinarea rezultatului alegerii, numai că Negruzzi ne prezintă niște oameni care-n fond sunt cinstiți, dar se lasă în voia pasiunii politice, se bănuiesc unii pe alții, devin dușmani și-și aruncă vorbe grele, rămînînd la urmă să se regăsească prieteni cei ce se credeau dușmani și să demaște ca dușmani și intriganți pe cei ce treceau drept prieteni. Și aici gazeta opoziției prezintă guvernul ca «anticonstituțional, nedemn și incapabil» (Act. I, sc. I). Dudulea, aspirantul la postul de avocat public, pregătește răsturnarea prefectului în gazeta *Salvarea patriei* (Act. I, sc. XVII); Păltinaș, fiul antidemocraticei Zoița, vrea să fie senator și-și dă seama că alegerea depinde de bunăvoința prefectului. Cînd i se spune că Măria-Sa Vodă ar voi să-l vadă ales senator, Păltinaș

răspunde: «Măria-Sa Vodă?... Nu... nu știu... dar prefectul?» (Act. I, sc. XVIII). Piesa întreagă ne arată egoismul și patima celor intrași în arenă luptelor politice. Interesul țării nu se întrevede în nici o vorbă, în nici un gest al personajilor.

Caragiale a găsit aici ideea unei comedii politice. Modificînd datele și punînd un geniu artistic pe care Negruzzi nu l-a avut, Caragiale ne-a dat capodopera *O scrisoare pierdută*” (I. L. Caragiale, *Teatru*, Cu o introducere și note de Murărașu, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1931, p. XXIII—XXIV).

În istoriografia literară actuală, ori de cîte ori *O alegere la Senat* a fost mai pe larg discutată, și nu numai neglijent etichetată, concluziile desprinse de exegeți au fost în general aceleași: superioară, din punctul de vedere al valorii artistice, tuturor celorlalte scrieri dramatice ale lui Negruzzi, comedia aceasta este viabilă ca satiră politică și, implicit, interesantă în sine, nu numai în raport cu *O scrisoare pierdută*, cu care, într-adevăr, se aseamănă în multe privințe (tematică, tipologie, anumite detalii de subiect și chiar stilistice), dar se deosebește fundamental ca viziune și perspectivă (v. V. Mîndra, *În anticamera comediiilor lui Caragiale (1866—1879)*, în *Viața românească*, XVI (1963), nr. 9, p. 128—132; Pompiliu Marcea, *Iacob Negruzzi*, în *Limbă și literatură*, X, 1965, p. 190; Virgil Brădățeanu, *Comedia în dramaturgia românească*, Editura Minerva, București, 1970, p. 144; Corneliu Simionescu, *Prefața la Iacob Negruzzi, Scrieri alese*, Editura Minerva, București, 1970, p. XXXV—XXXVI).

Pentru ilustrarea acestor preocupări de fixare a locului ocupat de *O alegere la Senat* în dramaturgia românească a secolului al XIX-lea, reproducem cîteva fragmente din cea mai cuprinzătoare analiză critică dedicată pînă acum comediei lui Negruzzi:

„Scrisă și reprezentată pentru prima oară în 1878, comedia *O alegere la Senat* își ocupă cu claritate locul în faza de trecere de la farsa comico-sentimentală cu implicații de critică socială în tradiția lui Augier (mult admirat de Alecsandri) la satira amară îndreptată împotriva automatismelor unei existențe mimetice, cu toate că unele inconsecvențe întunecă efortul de caracterizare a celorlalte personaje centrale. [...] Deși încă tributară sugestiilor vodevilistice sau infiltrațiilor diluante ale melodramei, piesa lui Iacob Negruzzi reprezintă o încercare meritorie de depășire a șarjei vesele și grațioase în favoarea formelor de expre-

sie ale comicului meditativ. [...] Personajele viabile din *O alegere la Senat* se definesc printr-un ansamblu de ticuri și obsesii, profilându-se comic ca expresii ale unei lumi în care ipocrizia a devenit o a doua natură. Dintre acestea se desprinde, mai întâi, figura avocatului Dudulea, o interesantă prefigurare a lui Nae Cațavencu. Limbajul lui Dudulea, străbătut de câteva idei fixe și dospind în aburul marotelor politicianiste, susține un relevabil proces de tipizare. [...] Lupta pentru putere se desfășoară, în piesa lui Iacob Negruzzi, într-o lume care preferă să se despartă de rigorile logicii și unde cuvintele se desprind de sensul lor inițial, transformându-se în formule de circulație convențională. «Vorbesc în numele opiniei publice», clamează teatral Dudulea în cursul unei intervenții de acut interes personal. «Prefectul va trebui să plece capul înaintea voinței națiunii», adaugă același, trecându-și cu seninătate opiniile pe seama națiunii întregi. Discursuri de răsunet din parlamentul «coaliției monstruoase» inspiră neconținut izbucnirile retorice ale acestor moftangii debutanți. Iată câteva asemenea perle gongorice, care se apropie de aberațiunile stilului farfuridian: «un bărbat care fără cel mai mic interes este gata să se jertfească pentru țară, care a zis întotdeauna, care zice și acum: să pier eu, dar țara să fie salvată!», guvernul «falsifică expresia națiunii», de asemenea «cel mai elementar simțămînt de rușine a dispărut din membrii acestui guvern».

Gogorițele obsesive care aveau să fie receptate în universul satiric caragialesc se ivesc în piesa lui Iacob Negruzzi, conjugate și insistente: «Pactul fundamental», «Tronul și Națiunea», «Opiniunea publică» revin stăruitor. Onomastica eroilor satirizați atrage încă o dată atenția asupra tranziției de la notarea exterioară a unor tipologii simplificate (v. la Alecsandri nume ca: Pungescu, Napoila, Hîrzobeanu, Lipicescu), la înregistrarea mai nuanțată a unor naturi morale diferențiate comportamental. Pe avocatul chilipirgiu cu aptitudini de agent electoral îl va chema Dudulea, nume cu rezonanță suburbană, care, indicînd o ascendență obscură, sugerează — nu mai puțin — o vivacitate cu accente triviale. Un alegător care se află la teighea, frămîntînd velleități de ridicare socială, gata să-și schimbe credințele după cum bate vîntul, se numește Cașcaloni, prescurtare peltică a lui Cașcavaloni, relevînd pieziș trăsătura de caracter dominantă. Caragiale va utiliza un procedeu similar mai tirziu, cînd îi va boteza pe Farfuridi și Brînzovenescu. [...] Mai cu seamă în ceea ce privește

reproducerea parodică a farsei electorale, este greu să trecem peste vădită asemănare între anume situații din *O alegere la Senat* și altele, din *Scrisoarea pierdută*. Nu este vorba de a stabili existența unui proces mecanic de transplantare, în capodopera marelui Caragiale, a unor pagini scrise cu șase ani mai devreme de către Jacques Negruzzi. Similitudinea unor scene aparținînd celor două comedii nu se poate explica nici numai prin identitatea «temei»: alegerea «unui reprezentant al națiunii» sub paravanul unei Constituții formale. Odată cu această preocupare comună se pronunță și o înrudire în maniera analitică de investigare a imoralității. Demontarea minuțioasă a mecanismului machiavelic al alegerilor prefigurează descripția caragialescă în scena «mitocosirii» voturilor, impunînd paralela cu momentul care deschide actul II al *Scrisorii pierdute*. [...] Merită să notăm în comedia lui Iacob Negruzzi și preludarea delirurilor retorice din *Scrisoarea pierdută*, ca în scena care urmează tentativei lui Dudulea de a obține prin șantaj slujba de avocat public (pe care Cațavencu, mai pretențios, avea s-o refuze în discuția sa cu Tipătescu). Respins, șantajistul va izbucni într-o diatribă cu mult piper liberal, în cel mai pur stil cațavencian: «Dacă veți urma cu sistema presiunilor și violențelor, vă voi denunța opiniuni publice... voiți să călcați libertatea poporului în picioare! Poporul va afla cum violați prerogativele sale cele mai sacre înscrise în pactul său fundamental». Supralicitarea demagogică conține o evidentă amenințare cu arma teribilă a presei, căci, bineînțeles, violentul Dudulea este directorul proprietar al ziarului local *Salvarea patriei*.

Lectura comediei *O alegere la Senat* ne procură prilejul de a urmări soarta unor intenții remarcabile care apar în limitele unui potențial artistic redus. Observator atent, cu o vădită aplecare spre colecționarea unor imagini tipicizante, Iacob Negruzzi se descurcă greu în chimia complicată a caracterelor. Receptiv față de elementele unui nou climat comedigrafic, el nu se poate ridica pînă la structurarea unui univers comic original“ (V. Mîndra, *Clasicism și romantism în dramaturgia românească (1816—1918)*, Editura Minerva, București, 1973, p. 180—184).

De asemenea, pertinente observații privind valoarea și actualitatea piesei face Valentin Silvestru în articolul *Piesa uitată „O alegere în Senat“ de Iacob Negruzzi (Familia, seria V, an IX, nr. 5, mai 1974, p. 12)*. Criticul relevă fondul satiric al comediei, „accentul pamfletar puternic, umorul suculent“, apariția

unor tipuri care anticipează „farfurizii și cațavencii“ lui Caragiale. Tot pe linia asemănărilor cu creația marelui dramaturg, autorul articolului arată că „în critica exercitată împotriva moravurilor, Negruzzi pivotează pe o concepție patriarhală, dar efectul acestei critici nu e, în esență, deosebit de acela al satirei caragialiene“. După ce subliniază că „sub raport teatral, comedia e compusă stringent, cu o tipologie remarcabilă, excelențând prin naturalețe și situații comice, trecând prin unele zone mai superficiale, dar evitând facilitățile“, Valentin Silvestru încheie prin a spune că *O alegere la Senat* „ar da, desigur, azi, un spectacol colorat și vesel, în tradiția bunelor comedii românești ale ultimului pătrar din veacul trecut“.

NU TE JUCA CU DRACUL

Publicat în *Convorbiri literare*, XIII, nr. 1, 1 apr. 1879, p. 26—38. Reprodus în *Scrieri complete*, IV, *Teatru*, 1895, p. 1—73.

Nu a reținut atenția istoricilor literari, cu excepția lui N. Iorga, care scria, referitor la această comedie: „...autorul multor încercări literare nereușite a dat în cele citeva scene din *Nu te juca cu dracul* (1879) una din cele mai bune comedii ușoare ce s-au scris în românește, plină de adevăr, de spirit, de mișcare și, înainte de toate, de o perfectă măsură, în care nici un cuvânt nu e de prisos“ (*Istoria literaturii românești contemporane*, I, *Crearea formei*, București, Edit. Adevărul, 1934, p. 248).

Recent, piesa a fost selectată de Valentin Silvestru în *Antologia piesei românești într-un act* (volumul I — Secolul XIX), Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1979, p. 187—215. Textul este precedat de o sumară prezentare a activității și a operei lui Iacob Negruzzi, dar nu se fac referiri speciale la această piesă.

GLOSAR

- apostiliu* (s.n.) — apostilă, notă, observație.
a atirdisi (v.) — a supralicita.
barez (s.n.) — bariș, broboadă.
blanchet (s.n.) — formular.
botfort (s.n.) — cizmă.
cherapleș (adj.) — sărac cu duhul, prostănac.
cinovnic (s.m.) — funcționar de stat.
cîrcioc (s.n.) — tertip, șiretlic.
cîrciogar (s.m.) — cîrcotaș.
conțină (s.f.) — joc de cărți.
cotilion (s.n.) — dans de epocă.
a depinge (v.) — a zugrăvi, a înfățișa.
a desista (v.) — a dezice.
emolument (s.n.) — profit, câștig nemeritat.
firfigău (s.m.) — tînăr necopt, flusturatic.
ghiurdum (s.n.) — joc de cărți.
giardinet (s.n.) — grădiniță, scuar.
havaricale (pl.) (s.f.) — specialități culinare din crustacee, melci etc. (fructe de mare).
hudiță (s.f.) — ulicioară.
imamea (s.f.) — capătul ciubucului prin care se trage fumul.
irmilic (s.m.) — monedă turcească de argint.
incujbat (adj.) — încovoiat, gheboșat.
jaluzie (pl. jaluzii) (s.f.) — jaluzea.
mangosit (adj.) — netrebnic, ticălos.
moșchê (s.f.) — moschee.
neîndămănat (adj.) — neprielnic, nefavorabil, din care nu se poate trage profit.
ornat (s.n.) — odăjdii.

paragrafie (s.f.) — modificarea sau substituirea unei dovezi scrise.
pichet (s.n.) — joc de cărți.
placă (în expresia „a pune plăcă”) (s.f.) — a face pe cineva să piardă.
pogan (adj.) — slut, urît.
prepuielnic (adj.) — bănuitor, neîncrezător.
prepus (s.n.) — bănuială.
prezent (s.n.) — cadou, plocon.
profesură (s.f.) — profesorat.
salup (s.n.) — scurteică fără mîneci, vestă.
sediu (s.n.) — scaun.
simți (pl.) (s.m.) — simțuri.
sorocovăș (s.m.) — monedă de argint austriacă, sfaș.
stos (s.n.) — joc de cărți.
strat (în expresia „stratul puștii”) (s.n.) — patul (puștii).
ștaier (s.n.) — dans de epocă.
telalic (s. n.) — negustorie mărunță.
vătăj (s.m.) — vătăf.
zuzăt (s.n.) — zumzet.

SUMAR

<i>Prefață</i>	V
<i>Notă asupra ediției</i>	LIX

POEZII

POEZII LIRICE

Două viețe	5
La pirău	6
Răspuns	6
Aur și argint	7
Un toporaș	7
Proză și poezie	8
Întoarcerea	9
Goana	11
Tablou	12
Unei femei	12
Sonet	13

IDEI ȘI MAXIME

BALADE

Kaher	25
Mervan	27

SATIRE

Satira I. Luxița	33
Satira II. La cițiva autori contemporani	40

Satira IV. [Politicele]	47
Satira V. Supărăcioșii	55
Satira VI. Avocatul	69
Satira VII. Amicul Sandu	70
Satira VIII. Aristip	70
Satira IX. Fațarnicii	83

EPISTOLE

Epistola II. Cătră Alecsandri	91
Epistola IV. Cătră Maiorescu	95
Epistola V. Cătră A. Naumm	100

PROZA

COPII DE PE NATURĂ

Prolog	109
Părintele Gavril	113
Eroul fără voie	120
Vespasian și Papinian	131
Stărostii	140
Poeticele	148
Lei paralei	158
Christachi Văicărescu	167
Ștefan și Mihai	176
Cucoana Nastasiica	181
Electorale	195
Tribulațiile unui redactor	201
Don Juan de la Arhivă	208
Foi căzute	222
Ioniță Cocovei	239
Artistul dramatic	239
Gramaticale	247
Tachi Zîmbilă, om politic	257
Curiozități contemporane	272
Chilipir	277
Scaieți	290
Cuconul Pantazachi	296
Un drum la Cahul	306
Vorbe parlamentare	320

MIHAI VEREANU	341
---------------	-----

DIN CARPAȚI	511
-------------	-----

TEATRU

Amor și viclenie	539
O alegere la Senat	619
Nu te juca eu dracul	777

Note	831
------	-----

Glosar	925
--------	-----